Ortsbor berättar

Skriftlig sammanfattning av bandade intervjuer

Källmaterialet har tillkommit under lång tid, perioden 1954 -2004
Originalbanden har mestadels skapats genom:
** privata initiativ * kommunens tre hembygdsföreningar * kommunens kulturnämnd*
** Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut * Närradion*
Ett mångårigt projekt inom UKF
Gudrun och Börje Sandén har redigerat materialet
Samtliga texter finns i UKF:s databas i snabb s.k. fritextsökning
Många av de intervjuade har bidragit med egna texter i kulturnämndens projekt
"Vi skriver i Upplands-Bro" från 1979-81, varav utvalda delar också finns på hemsidan
Se vidare på Startsidan för Ortsbor berättar

Innehållsförteckningar - Sökmöjligheter

* Intervjuade 1-rad (s.2-5) är en utskrift av UKF:s databas.
  Nytillkomna intervjuer redovisas i ett Tillägg
  Klicka med vänster musknapp på önskad person och första sidan i intervjun visas
* Intervjuade + Ämnen (s.400-420) - Angivna sakord ger en viss uppfattning om ämnet
  Klicka någonstans i det aktuella stycket och intervjun öppnas
* Platsnamn - ca 800 exempel på omnämnda platser
  Använd funktionen för fritextsökning - ikon formad som en kikare
* Omnämnda personer - ett urval av ca 450 personnamn
  Fritextsökning - se utförligare hjälp när du öppnat första sidan
* Urval av sakord - ca 300 utvalda ord. Du kan välja vilket ord du vill

Att förflytta sig i dokumentet - många möjligheter
Om inte den vänstra spalten med Bokmärken är synlig:
- Menyraden längst upp | Visa | Bokmärken

Piltangenter
- Tangentbordets piltangenter är inte effektiva
- Använd Acrobat Readers blåa och gröna tangenter längst ner på sidan
- Använd webbprogrammets piltangenter

Texten storlek
- Bästa läsbarhet är Sidbredd - den högra av de tre ikonerna
- Stegvis förstoring/förminskning med + och - inom cirklar;
  eller förstoringsglaset - Minskning genom Ctrl | förstoringsglas

Utskrift
- OBS Om du inte anger något värde skrivs hela filen ut
- Ange önskade sidor. Ex 233-237;

Klicka på den intervjuade personens namn

	Namn	Titel
k45	Alldahl, Erik	Erik Alldahl, kyrkoherde,Bro,Sparre,nazism
i3	Allerstav, Blomgvist, Sandén	Kring Stockholms-Näs hembygdsgård
k107	Andersson, Göran	Göran Andersson. Konsumbussen
k34	Andersson, Karl (Erisson G.)	Karl Andersson (Gunnar Eriksson) kusk på Brogård
k35	Andersson, Rut	Rut Andersson, Håtuna, busstrafiken, Tjusta affär
k102	Andersson, Rut	Rut Andersson, Tunaborg, Håtuna, busstrafiken
k43	Andersson, Sigurd	Sigurd Andersson, Tranbygge, konsum
k52	Andersson, Sigurd	Sigurd Andersson. Västra Ryd, Granhammar
k60	Andersson, Sigurd	Sigurd Andersson, dragon Frisk
k117	Andersson, Sven - Seniorkvarten	Sven Andersson, Bro, byggmästare - m.fl
kl31	Andersson, Sven	Sven Andersson, Bro IK
k23	Andersson, Sven; Johansson,Emil	Sven Andersson, Kallhäll; Emil Johansson
k23	Andersson, Sven; Ståhlhandske	Sven Andersson, Kallhäll; Ståhlhandske
k24	Andersson, Sven; (Emma)	"Faster Emma och Farbror Knut" 100 år, Dalkarlsback
k118	Andersson, Tage - Seniorkvarten	Tage Andersson, Bro, affärsman - m.fl.
k102	Andersson, Turinna	Turinna Andersson, Negelstena, Helgesta
k103	Andersson, Turinna	Turinna Andersson, Negelstena, Tranbygge
i2		
k116	Axelsson, Gustaf - Seniorkvarten	Gustav Axelsson, järnvägen - m.fl.
k127	Axelsson, Gustav - Närradion	Gustav Axelsson. Kungsängens frimärksklubb m.f.
k142	Axelsson, Gösta	Gösta Axelsson, Lindormsnäs
k122	Beckman, Rolf	Rolf Beckman berättar om sin farfar
i3		
k123	Beckman, Sven	Sven Beckman. Kungsäng under Svartsjö stallstat
kll9	Beckman, Ugglas, Svensson	Sven Beckman; Oscar af Ugglas, Harry Svensson
kl	Bergman, Knut och Margareta	Grafitgruvan - Skällsta i Håtuna
k46	Berg, Ivar	Ivar Berg, grammofonfabriken, Brogård
k118	Björkkvist, Mia - Seniorkvarten	Mia Björkkvist, posten Kungsängen - m.fl.
k5	Björkman, Konrad	Konrad Björkman 1, Bro, Trumpetartorp
k6	Björkman, Konrad	Konrad Björkman 2, tegelbruket, Brogård, Lejondal
k7	Björkman, Konrad	Konrad Björkman 3, Gripenstedt, Säbyholm, skjutbanan
k124	Björkman, Konrad	Konrad Björkman, Tingsviken, historier
k124	Björkman, Konrad	Konrad Björkman, svartkonstboken
k125	Björkman, Konrad	Konrad Björkman, Låssa på 10-talet, Ådö
k125	Björkman, Konrad	Konrad Björkman, Fredens skola, Hin håle i Verka
k126	Björkman, Konrad	Konrad Björkman berättar för skolbarn i Säbyholm
k8	Björkman, Konrad och Gerda	Konrad Björkman 4, Tingsviken, flygtur, historier
k3	Blomkvist, Albert	Albert Blomkvist, Låssa och Bro
i3	Blomqvist, Albert	Notiser om Ådö-området
k18	Boqvist (Bokvist), Anders	Anders Boqvist (Bokvist) Kungsängen, Långsand
k89	Boqvist, Anders	Anders Boqvist. Kungsängen. Närradio.
k129	Borglund, Kjell - Närradio	Kjell Borglund, Bro IK - m.fl.
i3	Brasafton i Stockholms-näs	Kungsängen historia
k41	Brobor på Klint	Klint - Brobor berättar. Kattrumpan, Kristersberg
k117	Brofalk m fl - Seniorkvarten	Märta Brofalk, Stigeryd, m fl Seniorkvarten m.fl.
kll	Brofalk, Märta	Märta Brofalk, Bro på 30-talet,Lindhagaberg
k140	Carlbecker, Inga; Sundblad	Inga Carlbecker, Berit Sundblad, pojkhemmet
k81	Carlsson, Asta och Gunnar	Asta och Gunnar Carlsson, Sandboda
i2	Carlsson, Asta och Gunnar	Minnen från Kungsängen
i2	Clas af Ugglas / Sandén	Clas af Ugglas, Börje intervjuar
k99	Dahlström, Göta	Göta Dahlström. Hallmarken. Brogård utställning
i3	Edwin Th-n, dragon Alm	Dragon Alm (Björkman)
k115	Englund, Barbro	Barbro Englund, barnavårdslärare Sunnerdahl
kll0	Eriksson-öberg; Berglund	Eriksson-Öberg; Eriksson-Berglund, SPU
k118	Eriksson, Lorentz - Seniorkvarten	Lorentz Eriksson, fjärdingsman - mfl.
k10	Essen, Margareta von	Margareta von Essen, runstavar, läkaren, tegelbruket
k10	Essen, Margareta von	Margareta von Essen, Signhilsberg, ångbåtarna
k73	Essen, Margareta;Slettengren	Margareta von Essen, Charlotte Slettengren
k78	Essen, Reinhold von; Hedin	Reinhold von Essen; Charlotta Hedin 100 år
i3	Flodkvist, Herman, Uppland	Dragonminnena i Uppland räddas Dragon Alm. bilder
kl29	Forsberg, Per - Närradion	Per Forsberg, företagarföreningen - m.fl.
k55	Friden, Tomas	Tomas Friden. kommunalråd, generalplan för Bro
kl27	Gidö, Björn - Närradion	Björn Gidö, Ragnar Sellbergs stiftelse - m.fl
k2	Gran,Alfred	Graftigruvan, beskrivning av gruvfogden
i2	Gustavvson-Hällen	Egnahemsrörelsen-Svea Gustavsson, Hällen

k37	Hallberg, Maj; Sundell Lillemo	Maj Hallberg; Lillemor Sundell Håtunagården
k42	Hasselgren, Gustav	Gustav Hasselgren, militärtjänst
k67	Hasselgren, Gustav	Gustav Hasselgren. Saltvik, hustransport, Verka
k68	Hasselgren, Gustav	Gustav Hasselgren. Ådö, mälarbåtarna, hönsfarm
k69	Hasselgren, Gustav	Gustav Hasselgren. rävfarm, Viktor Jonssons affär
k69	Hasselgren, Gustav	Gustav Hasselgren. elektrifiering, åladugården
k70	Hasselgren, Gustav	Gustav Hasselgren. elektriciteten, telefonen
k82	Hedin, Johan	Johan Hedin. Norränge, Sigtunabranden, brandbilen
k83	Hedin, Johan	Johan Hedin. Norränge, Edwin Hedin, bränder
kl30	Hedin, Johan - Närradione	Johan Hedin, Håtuna kyrka - m.fl.
i2	Hedin/Sanden	Johan Hedin. Norränge. Förteckning övr. handlingar
i2	Hedin/Sanden	Johan Hedin. Brandstationen. överlämn. av brandbil
i2	Hedin/Sanden	Johan Hedin. Elektriska föreningen. dokument
k112	Hjelmer, Ulla (Lundgren)	Ulla Hjelmér, f Lundgren, Säbyolms folkskola
k79	Holmgren, Doris	Doris Holmgren; Sanda, Västra Ryds kyrka
k50	Hullberg, Lennart	Lennart Hullberg. Säbyholm, lantarbetarstrejken
k51	Hullberg, Lennart	Lennart Hullberg. Häradsallmänningen, kommunen
k76	Hådell, Irma	Irma Hådell. mormoner, soldat Alm
kl29	Hässelbäck, Tommy - Närradion	Tommy Hässelbäck, projektet Movium Stad och Land
k112	Isbrand, Hugo	Hugo Isbrand, Öråker
k95	Jansson, Carl Gunnar	Bro, skolan, kommunalman
k96	Jansson, Carl Gunnar	Lempele, Norrmännen på Toresta
k97	Jansson, Carl Gunnar	Vägnamn, tågtrafiken, grammofon
k38	Jansson, Ester	Ester Jansson; Tranbygge
k117	Jansson, Gunvor - Närradion	Gunvor Jansson, telefonist, Kungsängen - m.fl.
k12	Johansson, Ebba	Ebba Johansson, Björknäs. Ådö, Tammsvik, Hedins b,
k13	Johansson, Ebba	Ebba Johansson, konfirmation, Hackholmssund
klll	Johansson, Ingrid; Henriksson	Ingrid Johansson, Astrid Henriksson, Sunnerdahl
k44	Johansson, K W	K W Johansson, Aspvik, kommunalpolitik, musikskola
kl27	Johansson, Kurt - Närradion	Kurt Johansson, kommundirektör - m.fl.
k37	Johansson, K.W.	"Vi berättar i Upplands-Bro", Dagcentralen i Bro
k91	Johansson, Lennart	Lennart Johansson, Hällkana
k42	Johansson, Stina och Per	Hammartorp, Sandells affär
k109	Johansson, Viktor	Viktor Johansson, Ålsta rusthåll
k127	Jonsson, Ingmar - Närradion	Ingmar Jonsson, hälsoskyddschef - m.fl.
k59	Jonsson, Ingrid	Ingrid Jonsson, bageriet, Bro samhälle
k116	Jonsson, Ingrid - Seniorkvarten	Ingrid Jonsson, bageriet, Bro samhälle - m-fl
,-		
k137	Jonsson, Ingrid	Ingrid Jonsson, Bro bageri
k34	Jonsson, Lisa	Lisa Jonsson,
k105	Jonsson, Lisa	Lisa Jonsson,
k16	Jonsson, Lisa De Geer,Ebba	Lisa Jonsson
k114	Jungerstedt	Sunnderdahl,SPU
kl32	Karlsson, Axel	Axel Karlsson, Bro kyrkas renovering
k117	Karlsson, Kalle - Seniorkvarten och k137	Kalle Karlsson - m.fl.
i3	Karlsson, Kalle med fru	Levnadsberättelse
k71	Karlsson, Thil, Olsson	Karlsson, Thil, Olsson. Brohistoria
k72	Karlsson, Thil, Olsson	Karlsson, Thil, Olsson. Brohistoria
i3	Karlsson, Axel	notiser om Bro
k36	Karlsson, Kalle; Pettersson G.	Kalle Karlsson, Gunnar Petterson, tegelbruket
kl38	Knutsson, Sven	Sven Knutsson, busstrafiken
kl28	Kron, Lars Göran - Närradion	Lars Göran Kron, VD Upplands-Brohus - m.fl.
k77	Kylberg, Sven	Sven Kylberg. Håtuna brandkår
k120	Larsson, Torsten	Torsten Larsson, Nygård, gjuteriet
i2	Larsson, Torsten	Gjuteriet
k30	Larsson, Åke (Kungsängen)	Åke Larsson, Aspviks kvarn Kungsängen
k31	Larsson, Åke (Kungsängen)	Åke Larsson, Aspviks kvarn nya kvarnen,skolminnen
k32	Larsson, Åke (Kungsängen)	Åke Larsson, Hagtorp, Hagnäs, tullkvarn
k33	Larsson, Åke (Kungsängen)	Åke Larsson, Hagtorp, Hagnäs, tullkvarn
k57	Larsson, Åke; Larsson, Torsten	Åke Larsson, Torsten Larsson, vandring Kungsängen
k127	Lewenborg, Bert - Närradio	Bert Levenborg, kommunalråd, Pendeltåg - m.fl
k114	Lilja, Åke	Åke Lilja, Einar, Sunnerdahl
k108	Lindberg, Märta	Märta Lindberg, Aske, båttrafiken
k53	Lindberg, Märta och Elis	Märta och Elis Lindberg. Tranbygge champange
k54	Lindberg, Märta och Elis	Märta och Elis Lindberg. väggrindar, postkörning
k138	Lindberg, Ruben	Ruben Lindberg om folkskolan 150 år
k22	Lindhe, Sven, Greta och Stig	Sven, Greta och Stig Lindhe, Fiskartorpet,Bro

i3	Lindhe,Sven, Margareta, Sten	Finnsta och Brohistoria,Fiskartorp,Tegelbruket
k109	Lindholm, Ingvar	Ingvar Lindholm, Sunnderdahls Praktiska Ungsomskola
i2	Lundborg-Brandt Märta	Lundborgsviken
k92	Lundborg-Brant Karl Brant	Märta Lundborg; Karl Brant. Kungsängen ,Stäksbacka
k49	Lundvall, Anna och Börje	Anna och Börje Lundvall, Jungfrukrogen, Eldris
k64	Lövgren, Ivar	Ivar Lövgren. Ålbrunna. Toresta. Djupdal
k65	Lövgren, Ivar	Ivar Lövgren. Ålbrunna. Källtorp. Byalagets brunn
k132	Malmelid, Ulla	Ulla Malmelid, Håbo-Tibble kyrka
k29	Markvad, Elsa	Elsa Markvad, Håtuna, Kulmaja, läkarvård, nöjen
k4	Mark, Fritz och Rutger	Fritz och Rutger Mark, Håtuna, Håbo-Tibble
k9	Mark, Fritz och Rutger	Fritz och Rutger Mark. signalsten. överrodd, Aske
k131	Mattson, Christer	Christer Mattson, renovering av Granhammars slott
k118	Mattson, Olga - Seniorkvarten	Olga Mattson, Kungsängen, mjölkaffär - m.fl.
i2	Monthan, Olof	Kungsängen. Dalarö
il	Nielsen, Knud	Tuna
k21	Nielsen, Knud och Inga	Knud och Inga Nielsen, Tuna, konsumbussen, hun
k136	Nielsen, Knud; Ugglas Gösta af	Knud Nielsen; Gösta af Ugglas
k113	Nilsson, Ingeborg	Ingeborg Nilsson, Aspvik, Sundby, Perling
k135	Nilsson, Ingrid	Ingrid Nilsson, Saltvik, Tammsvik
k17	Nilsson, Roland och Tore	Roland Nilsson och Tore Nilsson, Önsta, Bro, nöjen
k39	Nilsson, Ingrid	CocaCola, Ådö
k43	Norberg, Helge	Helge Norberg. Konsum, Granhammarsstaden
i2	Norberg, Helge-Berg, Sisxten	Västra Ryds konsumentförening, historik 1907-97
k141	Nord, David	David Nord, Österhagen, 94 år
k106	Norén, Elof	Elof Norén, Aske, dansbana vid Helgesta
k115	Norén, Elof	Elof Norén, Aske, Fosfatbolaget
k129	Nyberg, Sven Olof	Sven Olof Nyberg, Håbo-tibble kyrkby
k56	Nyberg, Sven-Olov	Sven-Olof Nyberg, Kyrkbyns tillkomst, Lövsta
k139	Nykvist, Else; Brofalk, Märta	Elsa Nykvist, Märta Brofalk
k119	Nyqvist, Elsa	Prästgården, fattigstugam
i2	Nyqvist, Elsa	Kungsängen
k63	Permén, Bertil	Bertil Permén, Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola
k128	Permén, Bertil	Bertil Permén, Säbyholmsskolan, gymnasiet
k62	Persson, Margareta	Margareta Persson, Granhammar
k127	Pettersson, Danny - Närradion	Danny Pettersson, Team Tarzan, motorsport - m.fl.
k100	Pettersson, Gunnar	Gunnar Pettersson, Tegelbruket
k25	Rexhammar, Erik	Bro, Hedström, Mynten i Rättarboda
k26	Rexhammar, Erik	Teater, Bro, Godtemplarlogen
k27	Rexhammar, Erik	Erik Rexhammar, Nils Tamm, Selma Lagerlöf, Lövsätra
k28	Rexhammar, Erik	Erik Rexhammar, mejeriet, Viktor Jonsson, Wibom
kl21	Rydberg, Bengt	Prästgården
i2	Rydberg, Bengt	Kungsängen
k140	Ryd, Bjö	Björn Ryd, gjuteriet i Kungsängen
k117	Ryd, Björn; Kviberg, Daniel - Seniorkvar	Björn Ryd; Daniel Kviberg - m.fl.
kl30	Sandell, Bengt - Närradion	Bengt Sandell, Högbytorp - m.fl.
k127	Sandén, Börje - Närradion	Börje Sandén, Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut
k128	Sandén, Börje - Närradion	Börje Sandén, Rösaring - m.fl.
k129	Sandén, Börje - Närradion	Börje Sandén, riksantikvarieämbetet - m.fl.
kl31	Sandén, Börje - Närradion	Börje Sandén, runstenar - m.fl.
k40	Seth, Johan; Forsman,Torbjörn	Johan Seth; Torbjörn Forsman; Stäket, hammarflygeln
i2a7	Stertman,Gert	Gert Stertman. Elektriciteten kommer till bygden
k121	Stockholms-Näs - gruppintervju	Stockholms-Näs 50-års jubileum, flera personer
k113	Strömblad, Ellen; Bondesson	Ellen Strömblad; Gerd Bondesson, Sunnerdahl
k66	Ståhl, Helge och Lilian	Helge och Lilian Ståhl. Björklunda. Lindormsnäs
k19	Suber, Nils	Nils Suber, Brogård, Sjölander, invallning, Elg
k93	Sundblad, Mark, Öberg	Sundbald, Mark, Öberg. Håbo-Tibble.
k94	Sundblad, Mark, Öberg	Sundbald, Mark, Öberg. Håbo-Tibble.
k117	Sundblad, Stig - Seniorkvarten	Stig Sundblad, Vallbyvik - m.fl.
k14	Sundblad, Åke Bokvist,Anders	Åke Sundblad och Anders Bokvist, Kungsängen, gjuterit
k15	Sundblad, Åke Bokvist,Anders	Åke Sundblad och Anders Bokvist, Medborgarplatsen
i3	Söderberg, Astrid	Livet på Lennertsnäs + tillägg; dikt
k127	Söderén, Lars - Närradion	Lasse Söderén, amatörteaterföreningen - m.fl.
k74	Tamm, Dagmar	Dagmar Tamm, Ådö, Kasper Tamm, Kvistaberg
k104	Tamm, Dagmar	Dagmar Tamm, Tammsvik, Mälarbåtarna
i2	Tamm, Dagmar	Svarte Ryttaren på Tammsvik, Ådö, Säbyholm
i3	Tesch, Staffan	Något om Kvarnnibble
k61	Thil, Erik och Margit	Erik och Margit Thil, Gröna gången

k

k87	Ugglas, Clas af	Frölunda, Norrbylund,Skälby skola
k88	Ugglas, Clas af	Frölunda, Bildt,Lejondal,Lundborg
k90	Ugglas, Clas af	Aspviks kvarn. Tegelbruk Frölunda
k117	Ugglas, Clas af - Seniorkvart	Frölunda, Aspvi -m-fl.
i2	Ugglas, Clas af	Lennartsnäs,Frölunda. Del 1
i2	Ugglas, Clas af	Lennartsnäs,Frölunda. Del 2
i2	Ugglas, Clas af	Lennartsnäs,Frölunda. Del 3
i3	Ugglas, Clas af	Bygdehistoria - levnadsteckning
k37	Vi berättar, - lantarbetarstrejken	Dagcentralen i Kungsängen
k11	Wallner, Lars	Lars Wallner, Svedjesta, Västra Ryd
k130	Weinberg, Eric	Eric Weinberg, Låssa kyrka
k80	Wikman, Tore	Tore Wikman, mjölnare Aske kvarn, livet på Aske
k80	Wikman, Tore	Tore Wikman, livet på Aske
k85	Wijkström Anna Greta	Anna Greta Wijkström. Tjusta skola på 30-talet
k86	Wijkström Anna Greta	Anna Greta Wijkström. Tjusta skola på 30-talet
k108	Wikman, Tore	Tore Wikman, Aske kvarn
k108	Wikman, Tore	Tore Wikman, Aske kvarn
i2	Wikström-Pettersso	Tegelbruket - detaljrik skilrdring
k101	Wikström, Gösta och Ellen	Gösta och Ellen Wikström, tegelbruket
kl38	Wilhelmsson,Forsberg	Wilhelmsson,Forsberg,Krybom, Upplands-Bromäss-
k98	Zetterström, David	David Zetterström. Granhammar, Tärnsund
k110	Åberg, Dagny	Dagny Åberg, Mariedal, dansbana, överrodd
k20	Åkerlind, Dagmar Christiersson	Dagmar Åkerlind och Bengt Christiernsson,Tibble
k47	Åkerlind, Sune	Sune Åkerlind, Alby, brandstationen,Lindströmska
k48	Åkerlind, Sune	Sune Åkerlind, Georg Eriksén, Håbo-Tibble Jädra
k118	Ängeskog, Holger	Holger Ängeskog, Kungsängen
k93	Öberg, Artur	Artur Öberg. Håbo-Tibble. kommunla uppdrag
k128	Örnsten, Sven - Närradion	Sven Örnsten, Kulturbojen, kvarnsugan Aspvik - m.fl
kl07	Österman, Stina; Lehman, Siv	Stina Österman, Siv Lehman, Lerberga
k128	Sandén, politiker m.fl.	Sammandrag av närradio intervjuer flera deltagare

TILLÄGG

i2	Boqvist, Anders	Kungsängen byggnader Svenngård m.m.
i1	Björkman, Konrad	Tingsviken Tidiga anteckningar
i2	Ugglas, Clas af	Många notiser Lennartsnäs Kungsängen
i3	Andersson, Dagmar	Sältlösa/Berga Marielund 1900-talets början
i4-1	Kraft, John	Med flora och portör 1930-talet i Håtunaområdet
i4-2	Kraft, John	Glimtar från livet i en herrgårdsträdgår 1920-talet Aske
i4-3	Kraft, John	Som elev i en herrgårdsträdgår på 20-talet - Aske
i4-4	Kraft, John	Vretarna - minnen från undgomsåren i Håtuna
i4-5	Andersson, Sven	Byggnadsfirman Andersson Bro - historik

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 1**
av Gudrun Sandén
Knut och Margareta Bergman
Intervjuare Börje Sandén
14/1 1978
UKF:s arkiv gruvan1-1-1-2.doc

***Personer**: Rothelius, Bergendahl, Höckert, Fritz Mark, Rutger Mark, Erik Sundblad, Anders Öberg, Birgit Kylberg, Edwin Hedin, Andersson i garaget, bergsprängare Andersson, Ulin, Ture Thubin, Unge, Fredrik Nauckhoff*
***Ortnamn:** Älvkarleby, Nyborg, Svarvarholmen, Sumatra, Lunda, Skällsta Säteri, Plåten, Aske*
***Ämnen:** Gårdsköpet, brytningen, inflyttning, gruvan sätts igång, vattenfrågan, byggnation, avvecklingen av gruvan, rivning, smedjan, dagbrottet, slamhus, slagghög, elektricitetshus, planer för framtiden, sista tiden, antal anställda, branden, tidigare ägare, karta, redogörelse för namnet Skällsta Säteri, trädgård, källare, mynt, fiskdammar, vatten, fotografier*

Grafitgruvan i Skällsta, Håtuna
Skällstagruvan är en grafitgruva med god kvalitet. Den bröts under andra världskriget. Den är belägen vid Skällsta gård i Håtuna socken.

Gårdsköpet.
Man var rädd att köpa gården eftersom det var osäkert hur gruvan skulle användas. Redan efter ett år sattes driften igång, trots försäkringar att inget skulle ske.
Bergendahl och Höckert hade startat en vägfirma och tjänat pengar. Bergendahl var släkt med ingenjör Rothelius, som intalade dem att köpa gruvan. När den sedan såldes till Bergmans var Rothelius konsult. (- 050)

Brytningen.
Stockholms spårvägar var intresserade av grafiten och köpte en del som smörjmedel. (- 072
)
Inflyttning.
Köptes gården och inflyttningen skedde i dec 1937. Det var snöstorm och gårdens folk måste möta med en hemgjord snöplog vid stora vägen. Tidigare ägare var Birgit Kylberg född Sjunnesson från Skåne. Hon var skild och hennes man var son till Kylberg från Vattholma bruk, som var intresserad av brandväsende. På Vattholma tillverkades brandsprutor. Under Sven Kylbergs tid fördes stort hus me
d betjänt. (- 199)
Gruvan sätts igång, vattenfrågan, byggnation.
Bergendahl hade ideér om gruvan och man upplevde det som svinaktigt, när man fick garantier av Rothelius att inget intrång skulle ske vid gården och redan efter ett år var arbetet igång. Man tröstade sig med att det skulle bli stordrift och Knut Bergman skulle få anställning och inkomster. Det var ingen inskränkning av gårdens verksamhet, med en stor sanitär olägenhet med buller och damm. Kompressorer och kulbanan skramlade och dammet låg svart överallt. De sprängde sig ner 60 meter. Sprängningen gick fram till allén och salongsklockan nästan hoppade av väggen vid smällarna. De miste också vattnet i brunnen. Vattenfrågan löstes när en pump sattes in vid en källa 500 meter ut på åkern, men vattnet räckte inte, då mycket togs till flotteringen. När vattnet inte räckte stängde man av för varandra och det blev mycket bråk om det otillräckliga vattnet.
Under byggnationen bodde gubbar i någon lägenhet på gården, innan gruvägarna köpte mark och byggde de två arbetarbostäderna. Fogdebostaden hörde till Råby. Man blev tvingad att sälja den mark som gick åt till arbetarbostäderna till låg kostnad trots att man helt motsatte sig försäljningen. Bostäderna

var illa byggda och för små. När gruvdriften upphörde löste Bergman in dem för 15.000 kronor styck 1946. Där bodde rättaren i den ena, den andra såldes för 30.000. Senare såldes även rättarbostade n.(302)

Avvecklingen av gruvan, rivning, smedjan
1945 lades allt ner. Bergman köpte allt ovan jord och rev och använde virket, som visserligen var svart och med mycket spik, men även impregnerat av grafiten. Smedjan löstes in, men grunden tillhör fortfarande gruvan. (- 330)

Smedjan, dagbrottet.
Huset närmast är smedja. Vid norra änden finns en damm, som var dagbrottet, där hushållseleverna badade. Där togs till Spårvagnarna innan brytningen började. Längre bort låg kontoret och tvätthuset. Leran i området är så fin att den kunde duga till tegeltillverkning. Det inträffade ett ras med lera under byggnationen. Anrikningsverket var en stor betongbyggnad. Längre bort låg ett mindre hus som var slamhus. Det ligger högt upp och slammet rann bort. Vid resterna av ett skjul stod en arbetarbarack, som Johan Hedin köpte. Slagghögen var ganska hög, slaggen togs till fyllning i vägar. Området är sankt och två hästar lär ska ha gått ner sig. På vänster hand är ett ingärdat område, där ett elektricitetsverk stått och som nu tillhör Älvkarleby.

Margareta Bergman gör en reflexion att så här blir det med alla kärnkraftverk. Bergman anser att kärnkraften får vi acceptera tills något annat kommer istället. (- 456)

Planer för framtiden
Det gjordes provborrningar ända bort till Nyborg. Det går en grafitådra ända dit och planerna var en linbana och att grafiten skulle fraktas på båtar vid Svarvarholmen. Det gjordes sonderingar om den som ägde Svarvarholmen ville sälja. Grafiten behövdes under kriget. Den importerades från Sumatra. Vid provtagningar visade sig grafiten innehålla guld och Andersson i garaget, som var köpman, var intresserad. Grafiten låg i dagen vid Lunda, där Andersson satte gång under en sommar vid "Anderssons guldgruva". (- 505)

Sista tiden
Sista tiden blev besvärlig. Då anställdes en del löst folk och gårdens anställda klagade på lönen eftersom gruvans folk betalades bättre. (- 515)

Antal anställda.
Det fanns 10-12 fast anställda vid gruvan och 3 på gården. Nu drivs Skällsta gård med 1 man. Bergman anser att det var en olycka att de köpte Skällsta. Gården är på 208 har. 70 har åker, visserligen prima jord, men byggnaderna till en herrgård fordrar alldeles för mycket underhåll för att det skall löna sig. (- 565)

Branden.
Vi bor i en av de två flyglarna. Där fanns ett vackert hus som brändes ned 1898. Hushållerskan hade lagt in en brasa i sitt rum och gått upp till sin husbonde för en tête-à-tête. Glöden föll ut på golvet och hela huset brann lyckligtvis ned. Det hade varit omöjligt att klara ett så gammalt hus i dagens läge. Skällsta var mycket större med ett stort oxstall. Ulin, som ägde Skällsta efter branden hängde sig i spjällsnöret. (- 600)

Bandsida 2.

Tidigare Ägare.
Varför heter det Skällsta Säteri? Troligtvis för att det inte skulle blandas ihop med Skällsta i Bro. Bro var postadress till båda gårdarna. Det fattades en del jord när Bergman skulle köpa. Efter Ulins tid kom Skällsta på sned, det gick ur hand i hand. Thubin och Andersson köpte Skällsta för att bryta gruvan. 1906

var Jan Vibom ägare. Skällsta hörde till Håtunaholm under en tid. Skällsta var känt för fin mjölk och mycket blåbär. Även Skällsta och Markeby har hört ihop. Vid någon försäljning blev det missförstånd och man förlorade jord. (- 113)

Karta.
Gammal geologisk karta från 1922.
Unge betalar 1934 Thubin för tillgång till gruvan. (- 155)

Redogörelse för Skällsta Säteri.
Det finns bevis för ett mantal Skällsta säteri. Vid reduktionen fick Skällsta behålla sin säteribildning mot att de lämnade ett mantal säteri på Åboland.
Eventuellt har Drottning Kristina velat gynna någon med en jordbit. (- 198)

Trädgård.
Under Nauckhoffs tid hade Skällsta stor trädgård och var känt för sina vita pioner. De finns fortfarande kvar sedan 1800-talet. Många blåsippor är skära. En tidigare ägare skänkte altarskåpet till Håtuna kyrka. Skällsta har haft egen kyrkbänk. (- 240)

Källare.
Det finns två fina valv, som användes till hushållskällare. Rester av en trappa till huset. Det fanns bersåer. Tidigare gick tjuren i parken och betade rent. Skällsta var totalt förfallet när Kylberg kom. Ladugården hade brunnit runt sekelskiftet. (- 303)

Gamla mynt.
Margareta Bergmans farfar var medicinalråd och Finlands största samlare av mynt. Han hade stora samlingar av allt möjligt i en stor våning i Helsingfors. Kvar finns några mynt, men det mesta är sålt under tider när jordbruket varit dåligt. 345

Plåten.
Huset där sonen bor kallas Plåten. Har varit torkhus. (- 425)

Fiskdammar.
Det fanns två fiskdammar, troligen för rudor. (- 445)

Vatten.
Brunn borrades och gav vatten, som luktade och smakade illa. Hedins i Norränge har också haft besvär med lukt i vattnet troligen från gruvan. Det har också luktat gas vid fuktig väderlek. (- 480)

Fotografier.
Fotografier visas. Laven, gaveln på anrikningsverket, flotteringen, förråd där grafitsäckarna låg, kulkvarn, smedjan, allt rivet med grunderna finns kvar. (- 538)

Aske.
I början av 1800-talet köpte Askegrevens far Aske och en del smågårdar och gjorde ett mönsterjordbruk. Huset troligen från 1802. (- 600)
Kopierat negativ av gruvan finns hos UKF.

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 2** sid 1
av Gudrun Sandén
Alfred Gran, gruvfogde
Intervjuare Börje Sandén
1981-03-11
UKF:s arkiv gruvan2-1-1-2.doc

***Personer**:* *Bergman, Bergendahl, Rothelius, Vallinder*
***Ortnamn**:* *Stockholm, Göteborg, Norge, Norberg, Nyborg, Skällsta, Loggruvan*
Ämnen: *Lagring, brytning, användning, pris, försäljning, smuggling, provgrävningar, guld, sönad, slam, Grans ankomst, dagbrott, gruvlaven byggs, Gran flyttar, sporadiska brytningar, bostäder, antal anställda, smutsigt, torkning, elektricitet*

Grafitgruvan i Skällsta, Håtuna
Gruvfogden Alfred Gran berättar minnen vid intervju 1981.
Utförlig beskrivning av gruvan med historiska handlingar och kartor från Bergmästarämbetet finns på UKF:s hemsida.

Lagring, brytning, användning, pris.
Lagringen av grafiten skedde under huset. Den packades i 50 kilosäckar och kördes iväg så snart man fått i ordningen ett parti. Den var mycket dyr under kriget. Priset var 1000 kronor per ton, då sockret kostade 430 kronor. Man skilde på den riktiga grafiten och den som användes till smörjmedel. Den innehöll endast 25-30 % grafit. Den packades i gruvan direkt, krossades och säckades och kördes iväg. Det rörde sig om 300-400 ton bara till Stockholms stad och Göteborg, där man smorde växlarna i spårvägen med den. Den finare grafiten användes till smörjning av lager o dy. Den används fortfarande som smörjmedel i båtmotorer. Blandas i rostfritt stål. Det finns ingen brytning av grafit i Sverige nu, men fyndigheter finns i Norrbotten och nära norska gränsen. Det finns brytning i Norge. Tidigare bröt man i Norbergstrakten. Den grafit som används i pennor innehåller endast 25% grafit. (- 085)

Försäljning, smuggling.
Vi var självförsörjande under kriget av grafit. En del såldes och mycket smugglades också till Tyskland. Det var mycket hemligt. Det fanns flera malmådror i Håtunatrakten, men endast i Skällsta 1 blev brytning. En ådra gick under kraftledningen vid Nyborg. (- 113)

Provgrävningar, guld sönad.
Karta. Provgrävningar runt om vid Skällsta. Bergendahl var ingen bergsman. Han ville endast ta ut vinsten och där skulle behövts investeringar på 300.000 kronor 1942. Det blev inget bra resultat, då maskinerna inte passade ihop. Det blev inget guld. Gruvorna är sönade 1967, vilket betyder att gruvan inte längre är inmutad. (- 170)

Slam, Grans ankomst, dagbrott.
Eftersom slamhanteringen är mycket miljöfarlig för fisk och vatten är bestämmelserna mycket restriktiva. Det gör att det inte längre lönar sig att bryta. Gran började sin verksamhet i juli 1941. Då var det bara dagbrott. Malmådran var 2-3 meter bred. Den fortsätter troligen hundratals meter ned med bättre och bättre grafit. 250

Loggruvan, gruvlaven byggs.
Rothelius tog grafit ur dagbrottet på 1930-talet och sålde till Stockholms Spårvägar som smörjmedel. 1917 fanns en brytning vid Loggruvan. 1924 fanns brytning vid Skällstagruvan och sedan sporadiskt

under åren 1935-1949. Det var dagbrott ända till 1940. 1937 var Gran vid Skällstagruvan under en månad och sprängde ut 130 ton. Det togs med en vanlig byggnadskran. Redovisas ur Statistisk årsbok hur mycket det togs de olika åren. Laven byggdes 1940. (- 299)

(Kommentar: gruvan inmutades redan 1858 enl protokoll 1924.
Mycket material om gruvan, kopierat hos Bergmästarämbetet i Falun 1979-07-02, finns i UKF:s pärm p3. Bl a protokoll, resolutioner, statistik över brytningen, brytningsberättelser, utdrag ur mutsedeldagboken med samtliga inmutade gruvor i Skällsta/Nyborg, geologisk beskrivning, kartor, gruvkartan. Jfr ovanstående muntliga minnesberättelser med skriftliga protokoll m.m.)

Gran flyttar, sporadiska brytningar.
1944 flyttade Gran. Sedan finns bara brytningsberättelse men ingen brytning bara försäljning. Sista gången 1949. (- 325)

Bostäder, antal anställda, smutsen, torkningen.
Gran byggde sig bostad och ett par små stugor till. Det fanns två arbetarbostäder och en del bodde runt omkring. Vallinder bodde vid garaget. Det var 15-16 man anställda, när det var som mest. Man arbetade dygnet runt i tre skift. Det byggdes tvättstuga, då arbetet var mycket smutsigt. Grafiten stannade dock inte på lungorna, då den var så fet. Snön var alldeles svart på åkrarna. I torkugnen brändes det och då blev det svavelutsläpp. Det stack i ögonen. Det var vid torkningen det blev så svart. (- 378)

Beskrivning på ädelmetallbrytning, elektricitet.
Det finns beskrivningar om hur brytning går till. Med all ädel malm görs på samma sätt. Man sätter till kemikalier och gråstenen sjunker och den ädla metallen flyter i skum. När man hanterar järn används magneter. Energien var elektrisk med en stor transformator. (Bandet slutar tvärt.) (- (- 415)

Bandsida 2
Sidan 2 på bandet är bortraderad, men Börje Sandén gjorde en sammanfattning direkt efter intervjun, där Gran berättar om arbetsmetoden.

Den anrikade grafitmassan torkades med hjälp av fläktar. Bristfälliga filter släppte igenom grafitpulver, som var som mjöl. I filtren fastnade den bästa grafiten, som var högprocentig 90-95%. Denna fläkt förde ett väldigt oväsen, vilket också krossen gjorde. Där krossades malmen mellan väldiga "käftar" och slungades sedan mot ett järnsåll. Sist maldes allt i en kulkvarn. I en cylinder blandades den krossade malmen med stålkulor av en tyngd av 1,5-2 kilo. Kulorna byttes, när vikten var nere i 1 kilo. Pulvret blandades med vatten och kemikalier gav ett skum, som lyfte grafiten. Själva bergarten sjönk till botten. Detta kallas flottering.

Resumé av Alfred Grans berättelse om Håtunagruvan 1981-03-11
- andra bandsidan som inte fungerade

Alfred Gran sysslade med malmletning i Norrland (han fann en gruva som just i dagarna läggs ned).
1937 anlitades han tillfälligt för att undersöka Håtunagruvan - dagbrottet.
1940 hade man bestämt sig för provbrytning längre ner. En lave restes över ena änden av dagbrottet (ca 10 m djupt) och man gjorde ett schakt

1941 kom Gran till Håtuna (för att reda upp vissa besvärligheter) och han blev kvar till 1944. För att stanna kvar ställde han kravet på en bostad, som han också fick bygga. Han byggde också de två arbetarbostäderna.

Under hans tid byggdes den anläggning som syns på kortet (se Det hände i Upplands-Bro)
Gran framhåller att någon *verklig* brytning aldrig kom till stånd. Den grafit som framställdes togs ur provsprängningsmaterialet. De stora mängderna grafit finns kvar mellan orterna - och kanske längre ned.

Arbetet gick i 3 skift. Att stanna processen och starta den igen tog vardera ett dygn. Antalet anställde

var ca 15-16 som mest (2 för flotteringen) . Processen gick huvudsakligen automatiskt. Övervakning skedde genom provtagning 30-40 ggr per dygn, vilken utfördes i laboratoriet i kontorsbyggnaden.
Utåt märktes verksamheten mycket väl:

1) grafiten smutsade luften väldigt mycket, ett svart lager på växtligheten, kläderna blev mycket smutsade, snön blev stundtals svart. Föroreningen uppstod när den anrikade grafitmassan torkades med hjälp av fläktar. Bristfälliga filter släppte igenom grafitpulvret, som var 200 my - liksom mjöldamm. När filtren rensades fick man mycket högprocentig grafit, 90-95%

2) Störande var naturligtvis också den stora stenkrossen. Malmen krossades mellan väldiga ”käftar” och slungades sedan mot stora järnsåll.
Sist maldes den i en stor kulkvarn. I en stor cylinder som snurrade blandades den krossade malmen med ett stort antal stålkulor av ca 1,5 - 2 kg tyngd. Dessa malde malmen till ca 200 my. Kulorna måste bytas när blivit ca 1 kg tunga. Därefter blandades pulvret med vatten. Genom tillsatser av kemiska medel (olika mycket beroende på malmens beskaffenhet) fick man ett väldigt skum, som tog med sig grafiten. Själva bergarten fick sjunga till bottnen. Detta kallas flottering (flotation)

3) en tredje olägenhet var svavellukten som spreds över bygden. Den uppstod när det torkade pulvret brändes. Då avgick det mesta av svavlet med en stickande lukt över bygden som följd.

4) Besvärligt var det också med det förorenade vattnet, som samlades i en särskild damm. Med dagens skärpta bestämmelser är det nog inte mycket av 1940-talets verksamhet som skulle ha godtagits.

Under kriget var det Håtunagruvan som försörjde Sverige med grafit. Gran nämner i förbigående att grafit ”smugglades ” till Tyskland. Gran ”ordnade det” men det var mycket hemligt. I en intervju med en brobo nämns en järnvägsvagn som brukade stå vid stickspåret vid Bro station och kring vilket det ”talades tyska”. Vederbörande kände inte till grafitsmugglingen.
Grafit kostade ca 1000:- per ton, mer än dubbelt så dyr som socker.

Användning:
1) för olika legeringar.
2) smörjmedel i långsamtgående lager,
3) sämsta sorten för spårväxlar,
4) även för blyertstillverkning.

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 3 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Albert Blomkvist
Intervjuare Börje Sandén
1978-01-18
UKF:s arkiv blomkvi1-3-1-2.doc

Personer: *Henningsson, Lund, Mersing, Listerwall, Lejonhuvud, Abelin, Malmström, Carlander, Jeansson, Bolinder, Berggren, Victor Jonsson, John Blomqvist, Stålberg, Ernst Lindberg, Sven Andersson, Byggmästare Olsson, Grundläggare Jonsson, Målare Pettersson, Karlsson, Droskägare John Norman Heyman, Grill, Verner Karlsson, Mejerist Fredriksson, ostvändare Pelle*
Orter: *Ekbacken, Ådö, Jursta, Kallhäll, Köpmanvägen, Norrgärdet, Aske, Långa Raden, Suphäll*
Ämnen: *Sågen, sommarstugor, tomtpriser, avstyckning, oxar, ångmaskin, sparbanksekar, hjulaxel, vägen, skador på skogen, arrendeved, idrottsförening, fotboll, bandy, trädgård, växthus, bryggor, båtfrakt, goda arbetare, posthuset, affär, bageri, prästgård, skola, stationsarbetarnas hus, IOGT-lokalen, Konsum, Boijes affär, Heymans Varuhus, mejeriet, ost, vinkelkärra, kvällståget*

Albert Blomkvist berättar om Sågen vid Ekbacken och livet i Bro.

Sågen vi Ekbacken och tomtförsäljningen där.
1932 revs sågen vid Ekbacken och marken såldes till Henningsson. Detta område blev sommarstugeområdet vid Ekbacken. Henningsson sålde till Lund, som i sin tur sålde till Mersing. Han styckade och sålde till byggmästare Listerwall. Han styckade vidare och sålde 6 tomter. Lantmätaren sa ifrån att man fick inte stycka hur tokigt som helst. Det finns ett 40-tal sommarstugetomter.

När jag köpte kostade sjötomt 13 öre kvadratmetern. Det som inte var sjötomt kostade 9 öre. Det var svårsålt, eftersom det inte fanns några pengar under depressionen. Alla avstyckningarna är inte bebyggda. Lejonhuvud äger tomt mitt emot Blomkvist och om de kan komma överens med byggnadskontoret får de bygga. Det beror på vilket humör Abelin, stadsarkitekten, är på. (- 074)

Arbetet vid sågen.
Sågen vid Ekbacken hade bara en ram. Stockarna som sågades var ek och hade en diameter på 1 1/2 till 2 meter. Det fanns ett jätteblad. Man sågade en planka i taget på en sida i taget. En ångmaskin drog linor. Man eldade med bränsle. Min far köpte en eksåg 1911, den är 1,70 lång och finns fortfarande kvar. Det var 4 man som sågade. De stod två i var ända. Det tog en hel dag att såga en stock. Stocken kunde var 1,80 i toppändan, så det var inga småbuskar. Stocken måste ha en viss längd, så man tog inte träd, som hade grenarna långt ned. Sparbanksekar är egentligen missfoster, som korna ätit årsskotten av. Korna undviker dock ekar på grund av garvsyran. Man vet inte hur många träd som är tagna. Det fortsatte år efter år. Stockarna kantades inte. Träden släpades till sågplatsen på en grov hjulaxel, som drogs av oxar. Ena hjulet togs bort när trädet skulle rullas upp på kärran. Man slog i järnkilar i stocken för att få den att svänga med vagnen. Bakändan av trädet fungerade som broms i nedförsbackar. Det gällde att få rätt balans. Vägen som nu går vid Ekbacken är byggd med tanke på dessa transporter. Den var från början rak ända ned till Ådö. Den raka vägen skulle väl också imponera på besökare till Ådö. (- 259)

Skogsvård och idrott vid Ådö trädgård..
Man var mycket rädd att göra några spår i naturen på den här tiden i motsats till dagens maskiner, som lämnar ordentliga skador i markerna. Skulle man gjort likadant förr skulle spöstraffet tillämpats ögonblickligen. Man tog reda på ved, som ingick i arrendet. Blomkvist bodde i Bro som pojke, men var nyfiken att se verksamheten. Hans idrottsintresse drog honom till Ådö, där man hade idrottsförening. De hade vita tröjor med röda manschetter. Vi spelade fotboll på sommaren på invallningen och bandy mot samma lag på vintern. Här var massor med folk, bara i trädgården fanns 12-15 ungdomar. Det var en stor trädgård med växthus, som låg bortom slottet. Produkterna lastades på båtarna, som lade till vid bryggan

och åkte till Stockholm. Det fanns bryggor utmed hela kanten. Det fanns 32 (22 enl turlistan för Nya Svartsjölandet, BS) bryggor in till Stockholm. (- 316)

Båtfrakterna.
1927-31 var jag dräng vid Jursta. Vi hade lämnat ärter vid Brogårds brygga och sedan fick jag order att hämta min arbetsgivare vid Säbyholms brygga för att han skulle få en åktur med båten och trakteringen ombord. Innan jag kört hem alla bönder jag hade på flaket var klockan kring midnatt. (- 340)

Försäljning av sågen.
Malmström sålde ångsågen till Carlander 1928. Malmström ägde också Ådö slott och gjorde en renovering där. Konsul Jeansson gjorde den största uppryckningen. Han byggde den nya vägen och tog bort vindbryggan. Han köpte på trettiotalet. (- 372)

Bostäder och livet i Bro.
Jag är gammal brobo. Broborna var ett folk för sig. Bolinder, som byggde Bolinders Fabrik i Kallhäll, sa till sin personalchef, att alla brobor som vill arbeta här, ska du anställa vare sig du behöver dem eller inte just nu. Det är de bästa jobbarna som finns. Bro koncentrerade sig till stationen. Långa Raden och Suphäll är borta. Där ligger nu radhusen efter Tunavägen. Klint är det äldsta huset, som nu är kvar.

Ovanför Stationshuset ligger ett tvåvåningshus kallat posthuset. Postmästare var stationsmästare Berggrens son. (där ligger nu radhus Byggmästarvägen BS 1997). Victor Jonssons hus är om- och tillbyggt flera gånger. Bageriet ligger kvar i backen ovanför Jonssons affär. Prästgården ligger kvar. John Blomqvists hus efter Köpman vägen likaså. En Stålberg byggde, men slog ihjäl sin fru med ett strykjärn och på det viset kom han härifrån. Ernst Lindberg köpte det huset och senare Sven Andersson. Byggmästare Olsson hade hus, som är rivet. Norrgärdet var åker och sen fanns bara skolan, som låg långt utanför bygden.
Bortom stationen låg grundläggare Jonsson och ett arbetarboställe för stationspersonal. Där ligger idag radhusen efter Stationsvägen. Sen kom målar Petterssons hus på tomten där nu tegelvillorna ligger. IOGT-lokalen låg intill och sen fanns en banvaktsstuga vid hörnet av allén. Det fanns en också vid bommarna vid Grammofonfabriken.

De som är rivna nu är Boijes affär och cigarrlådan. Där ligger bankhuset idag. Där gamla Konsumhuset står var åker. Den första som byggde där var John Norman. (Där ligger idag 1997 röda trähus.) Konsumhuset kom till omkring 1924. Det byggdes som affär. Heymans Varuhus ägdes av en judefamilj. På grund av sitt ursprung fick han inte låna pengar att bygga för utan måste ta banklån i Holland. Det skrev han om i sitt invigningstal, som han lämnade ut i tryckt form. Det var ett pampigt hus, där han sålde all slags konfektion. Han sålde det mesta på avbetalning, vilket kunde leda till vissa besvär. När Heyman dog övertog Grill affärerna.

Mjölkkuskarna kom tidigt på morgonen och levererade mjölken till Mejeriet, som låg där Grammofonfabriken ligger idag. (Audiodisc 1997) Ett nöje för skolbarnen var att springa efter och hänga på vagnen. Men man fick akta sig för piskan. Ända från Aske kom mjölk. Kusken, Verner Karlsson, var mycket låghalt, men han lastade av 4 flaskor i taget. De vägde 65 kilo styck.
De som körde vinkelaxelkärror måste lyfta upp flaskorna, men sedan var det så mycket lättare att tippa inne vid bassängen. All mjölk hälldes i samma bassäng.

Mejeristen hette Fredriksson och ansågs vara den skickligaste ostmästaren vid Mjölkcentralen. Det fanns ett jättestort ostlager. De gjorde flera sorters ost. Ostvändaren hette Pelle. Bönderna tog tillbaka en del skummjölk.

Vid Bro fanns 5 järnvägsspår. Det var lite malligt att det var så stor station. Sista tåget gick 10.10 och alla skulle gå ock titta på tåget. Det var kvällsnöjet som man kunde göra gratis. (- 552)

Sidan 2 av band 3

***Personer**: Tamm, Erik Hedin, Ernst Karlsson, "Tokernst" Lundberg, Fågelanders, fiskar Olsson, båtsman Bergkvist, Hugo Andersson, Sparre, frisör Gustaf med fingret eller Sill-Gustav, Brofalk, soldat Skräll, mejerist Nils Erik Nilsson, Herman Svennberg, Elof Svennberg, Emma Söderberg, prosten Elg, Lundberg, Jansson, Ernst Nilsson, Berggren, Filip Eklund*
***Orter:** Tammsvik, Hötorget, Önsta torp, Mellantorp, Fågelsången, Fiskartorpet, Norrnäs, Sätraberg, Aske, Grindstugan, Kristersberg, Finska kärret, Prästtorp, Knöpplan, Lindhagaberg, Granlund, Skepparbacken, Kattrumpan, Skysta, Norrboda, Skrällboda, Rom, Ullevi, Jursta, Västergötland*
***Ämnen:** Fornminnen, ägg, höns, smör, grönsaker, blommor, hemvävda mattor, ris, svamp, fattighjon, damm, kvarn, rävfarm, dansbanor, Lantbrukarnas Ungdomsförbund, skytteföreningen, tjärdal, invallning, vindpumpstation, värnplikt bergsprängare*

Hur min fru och jag träffades.
En kväll när sista tåget kom, steg det av två flickor med stora resväskor. Jag och en kamrat frågade om vi kunde hjälpa dem att bära och det tackade de för. Väskorna var tunga och ännu tyngre blev de, när vi fick veta att de skulle ända till Tammsvik. Där stod en tant på trappan och bjöd på kaffe trots att det var bra sent. Den ena flickan är i dag min hustru. Det har jag aldrig ångrat. Det var 1934-35. Astrid arbetade där hos sin mormor i 5-6 år innan vi gifte oss. Mormor var änka efter kusken på Tammsvik och bodde på undantag hos Tamm.

Stationsinspektor Johansson tillät inget bus vid stationen. Han flyttade till Dalarna ett stycke in på 50-talet. Han var friluftsmänniska och intresserad av fornminnen. (- 099)

Torghandel. Fattighjon.
Min mor hade försäljningsplats på Hötorget, där man fick sälja endast det man hade producerat själv. Man fick stå i kö och för några ören hyra en plats. Det fanns också torgvaktmästare, som kunde hjälpa till att hämta varorna från stationen. Hon sålde ägg, höns, smör grönsaker, blommor, hemvävda mattor, ris och svamp

Pappa dog 1917 och hon tog hand om alla barnen. Vi blev ju fattighjon. Fattigpojkar skulle ha stryk för allting även det de inte hade gjort. Man förutsatte att de i alla fall hade tänkt göra rackartyg. Jag fick stryk 3 gånger för något jag inte gjort. När vi gick från skolan stod en tunna med sill vid vägkanten. Jag petade i tunnan med en liten käpp och ägarinnan till tunnan såg mig. Hon gick till skolläraren, Erik Hedin, och berättade något som jag inte hade gjort. Han gav mig stryk med rottingen. Sedan gick hon hem till mor och berättade samma sak, då fick jag ett kok stryk till. Efter några dagar mötte jag hennes man och då fick jag stryk för tredje gången. När jag blev vuxen mötte jag den här mannen och sa att nu ska vi göra upp stryket jag fick. Han bleknade, så jag tyckte det räckte med hotet. (- 180)

Olika bostäder.
Vi bodde på Önsta torp. Vid Mellantorp (i motorvägskanten, BS 1997) bodde då Ernst Karlsson, kallad "Tokernst", men han var väl inte så tokig, sen kom Lundberg. I Fågelsången bodd "Fågelanders". Han var släkt med fiskare Olsson i Fiskartorpet. Torpet är borta, men skolbarnen hittade grunder och päronträd. Även grunden till huset fanns. Källaren låg långt borta och kallkällan var igenfylld.

Min mor har bott i Sätraberg till 1931. Gropen som troligen ligger på Askes ägor känner Blomkvist inte till för där vid grindstugan är sockengräns och där upphör hans vetande. 1917 flyttade vi från Kristersberg. Där fanns en vattenkvarn, som var borta redan när vi bodde där. Vattnet måste ha kommit från Finska kärret. Man vet inte hur kvarnen används. Där kan ligga kugghjul i dammen ännu. (det var en såg enligt andras uppgifter BS 1997) (- 310)

Mera om mitt liv som ung.
Jag föddes vid Knöpplan, en liten stuga ungefär som Finstalund. Knöpplan stod vid Prästtorp alldeles vid vägen. Jag ville köpa den stugan av en rävfarmare. Vägen i backen vid Lindhagaberg är gammal. Vid den rivna bensinmacken vid Granlund svängde vägen in. Det låg ett fattighus där vid Granlund. I ena ändan av huset bodde en båtsmansfamilj och i den andra familjen Bergkvist. Vägen gick i skogskanten fram till

Hugo Andersson, Hedersberg. (Blomkvist säger Eriksberg!).

Runt Lindhagaberg ligger den äldsta avstyckningen utanför samhället. Den gjordes alldeles i början på 1900-talet. Tomterna gick från järnvägen över landsvägen och upp i skogen. Greve Sparre sålde.

"Gustav med fingret" eller Sill-Gustav bodde på fattighuset och var frisör. Han visste om detta. Det fanns två dansbanor i Björkbacken utefter vägen. Den ena kunde man hyra av Brofalk. När jag fyllde 50 år gjorde jag det. Man fick inte fortsätta där med fester för trafikens skull. Det hängde banderoller över vägen och alla skulle stanna och titta, så det blev rena trafikstockningen. Det var Lantbrukarnas Ungdomsförbund som ordnade fester där. Även skytteföreningen hade fester där.

Vi flyttade från Kristersberg, det kallades "Kattrumpan" för det låg så långt bort, till Skysta. Sedan bodde vi vid Önsta torp. Jag hade bra sommarjobb vid Norrboda. Jag började 7 på morgonen och jobbade till 7 på kvällen för 50 öre om dagen. Jag fick hålla mig med mat och gå den långa vägen. Jag skulle valla korna och de fick inte dricka i ån. Där fanns rester av en gammal tjärdal enligt kartan ute på den andra av åkerholmarna. På den första bodde en soldat som hette Skräll i Skrällbacken.

Mor gifte om sig och tillsammans var vi 12 barn. Jag var nummer sex. Vi flyttade till Sättraberg, som nu är borta. Det var två lägenheter, men den andra ändan var nästan nedrasad. Där fick fattiga bo. Min styvfar jobbade i stan vid Nils Erik Nilssons mejeri. Han bodde kvar i stan. Vi äldre tog avstånd från honom. Min riktiga far dog när jag var 6 år och han var väldigt händig. En timmerman, som hette Herman Svennberg, hjälpte honom att bygga nytt tak på Kristersberg. Det finns en Elof Svennberg i Kalmarsand, som är ättling. Min pappa jobbade vid Nygård, där man gjorde en invallning, som var den första här på trakten.

1932 flyttade mor in i Kvistabergstorpet. (- 495)

Mina arbeten och värnplikten.

När jag slutade skolan tillkom för första gången fortsättningsskola. Emma Söderberg i torpet Rom och jag behövde inte gå, för vi kunde ju läsa, så det var bättre att vi fattighjon kom ut och arbetade. Det hade kyrkoherde Elg och kyrkorådet bestämt.

Jag började vid Önsta och körde i skogen hos Lundberg, men det var knappt att man klarade det tunga arbetet. Sedan fick jag binda vete efter självavläggare. Man fick en viss antipati mot allt vad arbete hette, men det var fostrande och nyttigt. Vi höll till på åkern mellan Ullevi och Önsta lagård. Allt togs upp för hand. 30 personer arbetade på åkern. Jag har ett betyg från godsägare Nilsson på Önsta.

Sen blev jag bonddräng hos Jansson på Jursta. Han var en duktig bonde och inte snål på mat. Han sa: Det du har förlorat i vikt under din tid här, får du vad fårkött kostar. Jag var där 4 år 1927-1931. Jag fick jobb i Västergötland hos min syster och svåger, som var trädgårdsmästare.

Sen blev jag värnpliktig. Alla ville göra lumpen, men doktorn försökte leta fel. Jag kom till ingenjörtrupperna. Vi var fyra stycken, Ernst Nilsson, befallningsmans son på Brogård och Filip Nilsson och jag. Vi blev linjetjänstare. Där fick jag lära mig spränga och sedan fortsatte jag med det. Jag har fått vara frisk och haft arbete hela tiden. Jag har varit sparsam. Jag varken röker eller dricker och lever helst på husmanskost, som min duktiga fru lagar. (- 575)

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ut UKF:s **kassettband nr 4 sida 1 och 2**
Dito **kassettband nr 9 sida 1 och 2**
Av Gudrun Sandén
Fritz och Rutger Mark
Intervjuare Börje Sandén
1978-04-09
UKF:s arkiv frmark1-4-1-2.doc

Personer: *John Hilén, Hammarbeck, August Lund, Åsbrink, Elg, Karlsson i Hojan, Grevinnan von Essen*
Orter: *Signhildsberg, Ekliden, Markeby, Stenhagen, Aske, Skråmsta, Tjusta, Hundbacken, Sigtuna, Skålgrund, Kungsmarken, Uppsala, Torsätra, Granhammar, Fiskarstugan, Svälthammar, Kämpasten, Hojan, Köpplan, Knäpplan, Getholmen, Ryttartorp, Trundboda, Blybacken, Jägarvillan, Glädjen, Prästängen, Nybygget, Ängsbacken, Håtunaholm, Stora Hammarby, Lilla Hammarby, Solbacka, Rings hage, Tälgeby, Fågelhäll, Kiludden, Sjötorpet, Körkullaback, Kyrkkullaback, Nyckelstenen, Torsätra kvarn, Håtuna dragonboställe*
Ämnen: *rasen, länsskogvaktare, slöjdare, Lindströmska fonden, slöjdskola, difteri, vindkraftverk, skogvaktarboställe, skogsvårdsstyrelse, skogsodling, tegelbruk, brygga, utrodd, bassäng, tvätt, kanoner, troll, lusthus, lera, kraftledning, Kungliga Jaktklubben, jägarboställe, arbetarbostad, bårbyggare, snickarverkstad, svärfar, länsskogvaktare, skogsbolag,*

Fritz och Rutger Mark
Det finns en inspelning (band 79) av doktor John Nilén med greven på Signhildsberg. Baron säger om statarna att den där rasen blir aldrig tillfredsställd.

Fritz och Rutger ger intervjun i Ekliden. Fritz är snart 90 år. Han har varit länsskogvaktare. Han är född i Håtuna i dragonbostället, Markeby. Pappa tog avsked ganska snart och vi kom till Stenhagen. Far blev slöjdare vid Aske och Skråmsta. Jag gick i skola i Tjusta, som var helt ny. Jag började 1899. Jag gick där i fyra år. Första läraren hette Hammarbeck och sedan kom Lund.

Tidigare var skolan inhyst i Lindströmska fondens hus, där var slöjdskola. När Tjusta skola invigdes den 1 mars. var det ett sådant yrväder att vid Hundbacken var telefonstolparna nästan översnöade. Det fanns bara privat telefon mellan Aske och gårdarna.

Det fanns en äldre bror, som var handikappad av en fistel i ryggen. Rutger är född 1901. Det fanns en syster emellan pojkarna, som dog av diffteri 1 år och 9 månader gammal. Hon var det enda fallet på trakten som dog. Båda pojkarna fick det också. Det fanns serum, som inte hjälpte. Vi var så förtjusta i August Lund, som var ung och deltog i lekarna.

Önsta och Skålgrund
Vi flyttade till Önsta i Bro, så jag var inte med på avslutningen i Tjusta skola. Där fanns prosten Åsbrink, som hade ett häftigt humör. Sedan kom prosten Elg. Jag gick och läste. Jag räfsade i parken och hjälpte till vid skörden. Vindmotorn fanns och finns fortfarande. Den gick direkt på vindkraften. Pappa var på Önsta i 7 år.

Sedan flyttade vi till Skålgrund, som var ett skogvaktarboställe under Sigtuna stad. Det finns ingenting kvar där. Jag skötte skogen där på Kungsmarken. Dessutom skötte jag skogsodlingen åt Skogsvårdsstyrelsen i Uppsala län.

Aske tegelbruk
Det fanns tegelbruk vid Aske, Signhildsberg, Torsätra och Granhammar. Aske lades ned före 1913. Ugnarna låg vid Fiskarstugan. Det som heter Bruket var bostäder. Svälthammar är ett hus med två bostäder. Fiskarstugan var bostad åt fiskaren med brygga och utrodd. Man rodde ut till båtarna från Stockholm och Sigtuna. Vid sidan av Aske brygga fanns bassänger som användes till gårdstvätten och

bad. I backen stod 4 kanoner, de står nu framför slottet. Det sköts med lösa skott vid högtidliga tillfällen

Kämpasten
Kämpastenarna ligger, en vid Fiskarstugan och en på andra sidan vattnet. Trollen skulle kasta varsin sten på varandra. Stenarna kom inte så långt som de önskade. Ovanför fanns ett lusthus, dit grevarna kördes för att se på utsikten. Det finns gropar åt Signhildsberg, där man troligen tagit lera till teglet. I Hojan bodde Karlsson.

Bandsida 2

Hojan - Trundboda - Kräcklan
Hojan låg nära sjön. Det finns en grund ute på betesmarken. Kräpplan låg mellan de två åarna närmare Signhildsberg. 1924 hade vi en gökotta ute på Getholmen och då fanns Hojan kvar. Intill kraftledningen stod ett litet hus med snickerier på takfrisen. Det var troligtvis Hojan. I Sigtuna finns en byggnadsarbetare, som vi kallar för "Kräpplan". Han är son till Karlsson i Kräpplan. På 1860 års karta finns två ställen vid Kräpplan. Ett som heter Ryttartorp och ett som heter Kräcklan.

Trundboda eller Trånboda skulle på 1600-talet ha legat där Kräpplan nu ligger. Grevinnan von Essen har berättat att Trundboda i hennes tid legat närmare Aske, i närheten till något som heter Jägarvillan. Rakt från Glädjen mot sjön finns ett jordområde som heter Trundboda. Den jorden har tillhört Sigtuna liksom Prästängen. Där fanns en liten hamn mellan åarna. Tidiga källor talar nästan om en liten stad mellan de två åarna. På nuvarande ekonomiska kartan finns inte Trånboda kvar alls. Aske består av Trundboda 1:1 och Sundby 1:1. 170

Stora och Lilla Hammarby
Nybygget och Ängsbacken ligger mellan sjön och Signhildsberg. Det kan ha byggts på 20-30-talet. Vi har inte haft så mycket med Signhildsberg att göra. Vi har bara umgåtts med jägaren. Kungliga Jaktklubben hade kontakt med jägare ute i trakterna, som vid tillfälle kunde ordna en större jakt. Mellan Signhildsberg och Håtunaholm ligger Stora och Lilla Hammarby. Stora Hammarby var jägarbostället. Lilla Hammarby ägdes av en sjökapten privat. Solbacka ligger alldeles bredvid Stora Hammarby. Det var arbetarbostad. Hammarby tegelbruk lades ned långt före Aske. Kallas också Signhildsberg tegelbruk. Man vet inget om Rings Hage.

Båtbyggare
Fritz byggde Ekliden 1931. Det finns många hus, beroende på att jag varit båtbyggare, som jag lärt av far. Det lilla huset var tänkt som snickarverkstad, men då min svärfar dog byggde jag en stuga till svärmor istället. Snickarboden låg längre ned. Jag byggde olika slags båtar. Utombordsmotorerna kom nu så jag konstruerade kölbåtar. När någon kom och ville ha en båt, fick han förklara vad han ville och sedan byggde jag. Det behövdes ingen ritning. Mina båtar är spridda över landet. Det var en hobbyverksamhet. Jag har nog byggt omkring 50 båtar.

Länsskogvaktare
Jag var länsskogvaktare i Uppsala Län och hade ansvar för 12 socknar. Den här tjänsten kom till när skogsbolagen började vräka ned skogen. Då kom bestämmelser för att hejda den våldsamma framfarten. Nu blir man arg, när man ser hur de förstör skogen.

Nyckelstenen - Torsätra kvarn
Fågelhäll ligger vid den gamla allmänna landsvägen till Torsätra. Man kommer till Slangvik och Alphyddan, Kiludden och Sjötorpet. Vid Tälgby fanns också en jaktstuga. Det blev sedan sjukstuga till Negelstena. Det har varit flera hus där. Körkullaback heter på kartan Kyrkkullaback. Heter troligen Körkulla, då man kört omkull där. Nyckelstenen ligger vid landsvägen från Tälgeby till Negelstena uppe i skogen. Det står en sten i parken, men den har inget inhugget.

Torsätra kvarn låg på en höjd och syntes lång väg. (- 400) 9
Se foto, som UKF fått av Hugo Sabel

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 9** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Fritz och Rutger Mark
Intervjuare Börje Sandén
1978-04-09
UKF:s arkiv frmark2-9-1-2.doc

Fritz och Rutger berättar vidare om signalstenen, överrodden vid Vallbyvik och ångbåtstrafiken.

Signalsten.
Nedanför Täljeby ligger Fiskartorp. Där i skogen ligger en stor sten upplagd på några små. Det är förmodligen en signalsten. Om man slår på den med en annan sten tjommar det. Den ligger mot Negelstenasidan. På kartan står minnesmärke nu 56. Det finns en konstig sten vid Mälaren i Låssa. Ser ut som en kvarnsten men är av granit. Den är inte rund och har inte centrerat hål. Landsantikvarien Alf Nordström vet inte vad det är. 116

Stenformation i Rasbo.
I Rasbo såg jag en underlig stenformation. Det var en stor sten som en sockertopp och två mindre omkring liksom murade utan bruk. Det blev aldrig utrett vad detta var, då jag blev sjuk i reumatisk feber och måste sluta tjänsten som länsskogvaktare. 166

Överrodden.
Vallbyvik ägdes av Drottning Kristina och en gammal byggnad fanns fram till 1918, då området styckades till egnahem. Det påstås att huset var från drottningens tid. Överrodden mellan Vallbyvik och Sigtuna är från den tiden. Man signalerade med en semafor och överroddaren kom med sin båt. Verksamheten lades ned i mitten av 1970-talet. Det kostade 50 öre att komma över sjön. Tidigare fanns två familjer, en på var sida om sjön, som konkurrerade om kunderna. Då kostade det 10 öre. Detta samfärdsmedel var bekvämt. Man handlade mycket i Sigtuna, där man också hade posten. När inte isen bar måste det finnas en ränna mellan Sigtuna och Vallbyvik. Annars fanns handelsbodar i Håbolund och en liten butik i Tranbygge. Då gick man genom skogen en liten gångväg. Den vägen anses gjord för Drottning Kristina, då hon skulle färdas mellan Tranbygge och Torsätra.
En affär fanns i Tjusta, "Pilletranten" var i Håbolund. Konsum fanns i Håbo-Tibble. 258

Läkare och apotekare i Håbo-Tibble.
Den sista doktorn i Håbo-Tibble hette Tollander. Sista apotekarn hette troligen Cederblad. Alltsammans upphörde vid första världskriget. Husen användes sedan till arbetarbostäder. Apoteket blev ålderdomshem under en tid. Det fanns bara 4 provinsialläkardistrikt i hela Uppsala Län. De fanns i Uppsala, Enköping, Tierp och Håbo-Tibble. Man kunde gå till doktorn och dra ut en tand och sedan till apoteket och köpa ricinolja. Nu måste vi åka till läkare i Bro, trots att vi först måste passera Kungsängen. 300

Ångbåtstrafiken.
Ångbåtarna som trafikerade leden hette Skokloster, Gamla och Nya Uppsala, Fyris I och II, Uppland och Sigtuna. Hela dagarna gick det båtar. Vid Näsudden låg en brygga mittemot Skålgrund. Vid midsommar var det mycket folk. När den första båten kom skulle man skjuta ett skott och båten tackade med att signalera.

Båten från Säbyholm gick 4 på morgonen och lade till vid 32 bryggor innan gummorna kom till Stockholm och kunde packa upp sina grönsaker och vad de skulle sälja. Då hade de passerat Ekerö och Svartsjö. Det har för en 10 år sedan kommit ut en bok om Mälarbåtarna, som skrivits av den sista skepparen och hans son. De gamla båtarna är ofta pråmar i dag. Gamla Uppsala fanns under kriget i skärgården och gick med krigsmaterial till Roten i Ålands Hav. En av båtarna blev en sommarstugetomt med tillbyggd sommarstuga. Åskan slog en gång ned i flaggstången på Uppland. Man kunde få biffstek och snaps ombord.

En höst skulle mamma och jag åka med båten till Stockholm. Det var ishinder och båten var lastad med slaktdjur. Den gick från Örsundsbro klockan 4 på morgonen och var inte i Negelstena förrän klockan 12. Sen stampade vi genom isen och vi var inte framme förrän 7-8. Djuren skrek och bråkade.

Så länge båten gick fraktade man mjölken på den, sedan fick man köra till Bro eller Kungsängen och vidare med tåg. Det fanns särskilda mjölkkuskar. Bros mejeri var för litet för att ta emot all mjölken. 400

Sidan 2 band 9.

Bröderna Mark fortsätter att berätta om midsommarfirandet och spelar lite fiol och skvallrar lite grann.

Midsommarfirandet vid Negelstena och Aske Magasin.
Jag har spelat mycket, men efter felmedicinering i vintras vill inte fingrarna följa med. På väggen hänger 4 fioler. Vid midsommarfirandet spelade bröderna. Uppland var alldeles fullpackat med Stockholmare vid midsommar. Bara vid Negelstena steg 150 personer iland vid bryggan. Där var mycket sprit och slagsmål. Det blev aldrig någon polissak och inga ordningsvakter vid Negelstena. Senare, när man hade midsommardans vid Aske magasin, fanns vakter och man fick sluta med dansen där eftersom det ledde till så mycket bråk. Det kom busslaster med Stockholmare dit. Det höll på fram på 30-talet, men när Fosfatbolaget tog över stoppades dansen. Nu firas midsommar vid Önsta.

183

Fritz spelar fiol.
Spelar Fritz Gotlandspolka på fiol. De brukar spela sin fars låtar. Han var en duktig spelman på orten och spelade klarinett tillsammans med Franken, som var en legendarisk spelman. Fritz har förlorat ringfingret på ena handen och har inte spelat på två år. Vi är med i Spelmansförbundet. Rutger spelar med Gösta Skoglund, Kvistaberg och Signe Svennberg. 331

Greven.
Reinhold von Essen hade en son, som var anställd på gården. Friherren sa till sin friherrinna: Hur fan kommer det sig att pigorna får så vackra barn och du får så fula. När vi byggde kom greveparet och tittade. I fönstret låg ett stämjärn med fin rött plastskaft. Sånt fint skaft sa friherrinnan. Det ska du ge fan i sa greven, det har du inte med att göra. Han var en riktig brumbjörn. Sonen Carl var helt annorlunda. 352

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 5** sidan 1
kassettband nr 6 sidan 1
av Gudrun Sandén 5;6
Konrad Björkman
Intervjuare Börje Sandén
1979-05-13, 1979-08-09
UKF:s arkiv kbjörkm1-5-1.doc

Konrad och Börje besöker Trumpetartorp och Konrad spelar sina kompositioner.

Personer*: Andersson, Jakobsson, Gustaf Jansson, Inga Hansen, Gösta Olsson, Per Gunnar Alldahl*
Orter*: Trumpetartorp, Ekboda, Jungfrukrogen, Trumpetarängen, Finsta dragontorp, Råby dragontorp, Bro Tegelbruk, Gustafshäll, Gustafssons födkrok*
Ämnen*: Logen, potatisland, stall, vedbod, hönshus, branden, plommonskogen, auktion, motorvägen tröskvandring, kommunföreståndare, krakstör, karbid, fattigvårdsstyrelsen, inspektion, karta över dragontorpen, svartbruna kulor, brunstiga, ståndters, När tibasten blommar, Förgät mig ej*

Livet vid Trumpetartorp. Gustaf Janssons kontorsbelysning.
Vi sitter nu vid Trumpetartorp, där husen är borta. Där logen var är potatisland, men man kan urskilja platsen för stallet, vedboden och hönshuset. 1977 brann stugan. Branden anlagd av okynniga pojkar. Plommonskogen och ett stort gammalt päronträd finns kvar.

1915 var jag här första gången på auktion efter Andersson. Den som tillträdde hette Jakobsson och han var den sista brukaren av Trumpetartorps 22 tunnland. Sedan övertog Lejondal jorden. Motorvägen delar ägorna mitt itu.

Jag har arbetat med tröskning där. Det fanns en hästvandring. Kvinnorna skötte djuren och fick leta efter dem i skogskanten.

Gustaf Jansson bodde där men brukade inte jorden. De hade några höns. Han var den första Konsumföreståndaren i Bro, vid Konsum, som låg vid järnvägsövergången. Han var ensam kommunalman och under kriget hade man ont om fotogen och då hade han fäst en krakstör i en julgransfot och hängt karbidlampan på. Det var hans enda belysning vid alla kommunala skriverier. Sedan byggde han en villa vid Kamrersvägen i Bro, där han bodde till sin död 1966. Han dog på väg till Enköping ungefär vid Övergrans kyrka. Han var 68 år. Han var den enda anställda inom kommunen och hade en sekreterare, fru Hansen. Han skulle sköta allt. Man klagade över honom men han kunde ju inte hinna sköta hela kommunen. Han var dessutom ordförande i fattigvårdsstyrelsen. Han gjorde en stor insats.

Trumpetartorp har sitt namn efter någon trumpetare och har haft ängar ända vid Ekboda och Jungfrukrogen. Ängen kallades för Trumpetarängen. 132

Dragontorpen.
Vi har tittat på Finsta dragontorp, där det finns några tegelrester. Teglet är troligen från Bro Tegelbruk. Råby dragontorp låg troligen på västra sidan av bäcken. Kan finnas grunder. Rusthållarna i Finsta och Råby skulle ju sköta sina torp och ibland blev det inspektion av befälet. Då lade man torpen så långt bort att det skulle vara besvärligt att ta sig dit på inspektion. På 1697 års karta finns stugan utritad. 169

Ståndtersen.
När man på 30 talet skulle räta ut vägen mellan Ekboda och Gustafshäll skulle alla som kunde, köra packsten. Vägen gick tidigare i bågar, så Lindhé på Finsta hade mark på båda sidor om vägen och en likadan båge var det vid Gustafssons Födkrok. När Gösta Olsson och jag slog sönder en sten hittade vi ett 50-tal svartbruna kulor med pulver i. Sedan gammalt använde kloka gubbar och gummor pulvret för att göra korna brunstiga. Läsbarnen i Stäket hade hört om det här och blandade pulvret med vatten och gav till flickorna. De blev alldeles vilda. Det kallades ståndters, och finns fortfarande att köpa på apoteken.

Konrads kompositioner.
1962 komponerade Konrad "När tibasten blommar" och Per Gunnar Alldahl gjorde arrangemanget. Börje spelar piano. Den är gjord för flöjt, violin och piano. Fortsätter med "Förgät mig ej". Musiken inspelade 1979-08-09
.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammanfattning av UKF:s **kassettband nr 6** sidan 1
av Gudrun Sandén
Konrad Björkman
Intervjuare Börje Sandén
1978-07-04, 1978-07-13
UKF:s arkiv

6

Konrad berättar vid första tillfället om arbetet på Tegelbruket i Bro.
I nästa avdelning berättar Konrad om Lejondal under första åren på 1900-talet.

***Personer**: Arne Källeruds pappa, Lindhé, Eskilstunapelle, Steningepelle, Vedsjömakarn (?), Skultunalasse, Garvarn, Sill-Gustav, Rappe, De Geer, Larsson, Moström, grundläggare Karlsson, inspektor Johansson, Kalle Kula, Bildt*
***Orter**: Bro Tegelbruk, Uppsala-Ekeby, Tingsviken, Lejondal*
***Ämnen**: Leran, Sundsvallsvalsen, sten, säkerhetssystem, pressen, skärsten, torklador, bogserbåten, pråmar, cigarretter, lumpen, Svea Livgarde, beredskapstjänst, uthus, vattenreservoar, trädgårdsmästarbostad, Vita Björn, Röda Björn, magasinsbyggnad, Bro och Låssa skolor, lanternin, logbana, svärfar, telefonväxeln, ekonomibyggnader, skogen*

Tillverkningen av teglet vid Bro Tegelbruk.
Det gick fyra vagnar med lera, som skulle sönderdelas med stora knivar, som gick runt. Leran matades ut i två valsar, som gick mot varandra. Där stod en gubbe med en krok och petade bort sten. Det kallades "Sundsvallsvalsen". Kom det för stora stenar, fanns ett säkerhetssystem med björkgrenar, som gick sönder. Sedan måste maskinisten sätta dit nya grenar igen. Maskinisten var Arne Källeruds pappa. Sen kom leran ner i pressen och matades ut i munstycken, en på var sida om pressen. Leran kom fram till skärstolen och där skars den av i rätt tegelstensstorlek. Det blev två i taget. Jag var avskärare. Det var pojkgöra. En man tog stenarna och placerade dem i en vagn. Det fick rum 50 sten i varje vagn. Vagnarna kördes ut i ladorna och stenarna lades på tork. Leran var uppblandad med sand och blev seg. Det blev 12-tums gråsten.

Ångmaskinen, som drev alltihop var från bogserbåten Oden. Det var ett 30-tal anställda. Runt 25000 sten om dagen slogs, men vi kunde komma upp till 28000- 30000. Vi hade 25 öre tusendet och då var jag 16 år. Det var väl betalt på den tiden. En bogserbåt med två tre pråmar hämtade och förde teglet till Tegelviken och andra ställen i Stockholm.

Ibland kom det lodare och jobbade och de hade ofta dåligt med kläder. Men de fick ofta hjälp och tog kläder från affären, som drogs av på deras lön. Samarbetet var gott och gubbarna var renhåriga. Tegelbasen hade affär vid Tegelbruket och Lindhé vid Fiskartorpet. Gubbarna som kom var Eskilstunapelle, Steningepelle, Vedsjömakarn(?), Skultunalasse och Garvaren. Ibland kom det halvlod, såna som stal. Men blev de avslöjade var det synd om dem. Som pojke fick jag karameller och cigarretter, men mamma hade sagt ifrån att jag inte fick röka. Det skulle man nog inte lagt sig till med heller, men jag har gjort det i hela mitt liv.

Sill-Gustav var lagbas i lergropen och han ville inte gå hem bara för att det regnade och var smackigt i gropen, men lodarna ville hellre spela kort sådana dagar. När Uppsala-Ekeby började slå gul sten dög inte leran här, utan man fick ta från andra ställen. Jag arbetade på tegelbruket 1911-1914, då jag började på Rörstrands Porslinsfabrik. I nov 1916 ryckte jag in i lumpen vid Svea Livgarde på Linnégatan och det varade i 8 månader. Dåligt med mat och disciplin som hos tyskarna. Sen blev det beredskaptjänst. Därefter blev det Tingsviken och jag har varit här i 60 år. Jag skötte yttre kyrkogården vid Bro kyrka. 168

173

Lejondal under början av 1900-talet.

Grevinnan Rappe, tidigare gift de Geer, hade gott ställt och ville rusta upp gården, som var mycket nedgången. Uthusen låg på höjden vid nuvarande vattenreservoaren, intill där trädgårdsmästaren bodde. Det var två längor med portlider, vagnsstallet låg närmare herrgården invid stugan Vita Björn, som nu kallas Röda Björn. Grunderna syns. Det var märkligt att de vill ha uthusen så nära herrgården för flugor och lukt. Magasinsbyggnaden flyttades till Tingsviken 1907. Brandkåren övade och brände den i febr 1978.

1905 skulle man bygga nytt på Lejondal och Larsson började, men Moström tog över. Moström hade byggt både Bro och Låssa skolor 1894. Grundläggaren hette Karlsson. Ladugården fick en lanternin för ljuset. Sedan byggdes den om 1918 när Bildt kom dit, eftersom det var besvärligt att få in fodret till djuren. Då byggdes en logbana. Där inkvarterade sonen Rappe, löjtnant vid Dragonerna en skvadron hästar under en övning. Som tur var utbröt inte panik, då hästarna kunde störtat ner 6 meter. Grevinnan Rappe tyckte folket fick för fina vedbodar, men min svärfar, som var inspektor där gick emot henne och sa vad han tyckte.

Det var telefonväxelns i Bro största nöje, när de fick Grevinnan Rappe och min svärfar inspektor Johansson på tråden. En gång tjatade hon om att få en ligghöna att ligga ut kycklingar. Svärfar var inte intresserad av hennes höna, så han föreslog att Kalle Kula, som var sängliggande skulle kläcka äggen. Tror Johansson han ligger still då, frågade Grevinnan. Det gör han säkert. Gubben var förlamad.

Ekonomibyggnaderna som står i dag är 70 år gamla. Sjöstugan blev brygghus. Grevinnan unnade annars inte folket något. Kom hon in i en stuga där draget i spisen stod öppet sparkade hon till luckan, så att det inte skulle gå åt för mycket ved. Hon skötte inte skogen, utan lät den ligga och ruttna ned. Rappe var advokat och de skilde sig kring 1910. De kom aldrig överens, men han använde gärna hennes pengar. Grevinnan var tidigare gift med de Geer och hade fyra barn. Ebba de Geer på Brogård är barnbarn till henne. 302

Band 6 sidan 2

1978-07-13 Berättar Konrad vidare om torpen runt Lejondalssjön.

***Personer**: Sparre, Elisabeth, Adrianne, Manne, Louis, Gustav Fredriksson, Israel Israelsson, Jansson, Nylander, Johan Olsson, Fagerlind, Östberg, Per och Gösta Hedberg, Rosén, "Post-Lasse", Selander, Thil, advokat Åhl, doktor Jansson, fiskare Lundberg, Larsson, Åke och Maud Larsson, Sven Beckman, kyrkoherde Thorman, Erik Lejonhuvud, överste Grill, Ramstedt*

***Orter:** Brogård, Hällkana, Svarvarviken, Roligheten, Kanan, Rydjan, Stora Tingsviken, Lilla Tingsviken, Gröna Gången, Råby, Finsta, Alsätra, Övre Alsätra, Aspvik, Västra Ryd, Örnäs*

***Ämnen:** Vattenledning, hästvandring, fackförening, strejk, midsommarafton, pastoratet, Stadsmissionen, skogvaktarboställe, järnvägen, norrman, donation, kyrkan, tingsplats, avrättningsplats, kvarnen, gröpkvarn, vattenkvarn, trumma över vägen, järnhandel, visitationer, motion*

Familjen Rappe, vattenledningen på Brogård.

Grevinnan Rappe var född Sparre och hade 4 barn, Elisabeth, som var mor till Ebba de Geer på Brogård, Adrianne gifte sig Rosen och hade Ekeby slott vid Edsviken, Manne red ihjäl sig 1916 på ridbanan, Louise född 87.

Vattenledningen till Brogård från sjön vid Fiskartorpet var borrade trärör. 1914 lades ledningarna om till vanliga rör. Nere vid sjön hade de hästvandring, som pumpade upp vattnet. Sedan satte man upp turbin, men när det inte var vind måste man ta till vandringen. En gammal man körde den, med ett par hästar. 106

Tegelbruket.

På min tid på Tegelbruket var det aldrig tal om fackförening eller strejk. På midsommarafton började vi klockan 4 på morgonen för att få sluta klockan 10. Då lövade man vagnarna och alla var glada och nöjda.

Torpställena runt Lejondalssjön.
På andra sidan Lejondalssjön låg Hällkana, Svarvarviken och Roligheten. I Roligheten bodde Gustav Fredriksson från 1870-talet. Det finns ett kontrakt bevarat från 1805. Då arrendatorn hette Israel Israelsson. Enligt det kontraktet skulle nästan allt göras gratis. Vid Svarvarviken bodde runt 1870 en arbetskarl, som hette Jansson. Vid Hällkana fanns två hus, Hällkana och Kanan. Det var 10 tunnland jord och 3 tunnland vid Rydjan. Stora Tingsviken var pastoratets och där bodde Nylander, svärfar till byggmästare Johan Olsson, som övertog arrendet under åren 1924-1930. Hans morbror, Fagerlind tog över till 1942. Sedan tog jag över och hade det till 1956. Då sålde vi Lilla Tingsviken till Lejondal. Senare köpte Stadsmissionen. Vi äger huset och trädgården till döddagar. Kronbacka var skogvaktarboställe och den första jag minns var Östberg. 1918 övertog trädgårdsmästare Hedberg, som var Östbergs måg. Nu finns ättlingar till Hedberg Per och Gösta, i Broområdet. 1919-1949 var Rosén skogvaktare. Därefter har "Post-Lasse", Edvin Larsson och hans Märta hyrt.

På västra sidan av sjön ligger Gröna Gången, där Selander bodde. Han var rallare och var med och byggde järnvägen. Han efterträddes av sonen Emil. På 1950-talet övertog Thil stället. Margit Thil är dotter till Selander. De härstammar från Håbo-Tibble. Lejondal köptes av en norrman, advokat Åhl, som tog ut mycket skog och blev förmögen. Sedan sålde han Gröna Gången, Roligheten, Svarvarviken, Råby, Finsta och Lilla Tingsviken. En donation av en tomt gjordes till kyrkan. Namnet Gröna Gången finns i doktor Janssons bok "Hovjunkaren", men är troligen ett gammalt namn. 300

Gränsrösen.
Det finns ett stenröse bortom Gröna Gången med 4 upprättstående stenar. Det är ett gränsröse. Sådana gränsrösen finns på flera platser och är mycket imponerande byggda. På 1697 års karta står, att platsen för Tingsviken är tingsplats. Där står också "Rätteplats", och det måste har varit en avrättningsplats. Stora och Lilla Lagmanstorp ligger ju i närheten. 365

Alsätra och Aspviks kvarn.
Alsätra var ett fiskarboställe, där fiskare Lundberg bodde en 40-50 år. 1880 byggdes Övre Alsätra av en diversearbetare. Där bor pojkarna Rosén nu. Lundberg gjorde kräftburar av vidjor och fångade mycket kräftor. Vid Skinnartorp blev Emil Selander torpare ungefär 1917, när han gift sig. Efter ett år köpte han Gröna Gången. Kvarnen och Kvarnstugan låg uppe på berget. Stenarna flyttades till Lejondal och användes vid gröpkvarnen som drevs med vindkraft. Här maldes gröpe till djuren. Annars for man till vattenkvarnen vid Aspvik. Där gick vattnet i en trumma över landsvägen, så det blev överfall. Där droppade och blev svallis under vintern på vägen. Där blev snickerifabrik sedan. Kvarnägare Larsson hade kvarnen och var en mycket skicklig mjölnare. Han är far till Åke Larsson, som är gift med Maud, skolsjuksköterska i Bro och Kungsängen. Tidigare hade Sven Beckmans far kvarnen. Han kom från kvarnen i Spånga. Sven hade också kvarnen innan han öppnade järnhandeln. 1920 byggdes kvarnen om och man tog bort den läckande trumman, som hängde över vägen. Under tiden fick vi åka till Aske eller Tranbygge och mala. Det var 24 grindar till Tranbygge.

Aspvik ägde kvarnen. Det gällde att fästa säcken med en snara och om den inte fastnade blev inte Larsson glad inte. Han hade en trevlig kvarnkammare. Det var den största kvarnen i trakten.

I Vidmans bok står mycket om Aspviks kvarn. Annars är boken intressant med alla sina visitationsprotokoll. Thorman var en originell präst. Han motionerade på vintern genom att ställa bläckhornet vid ena ändan av rummet och skrivbordet vid en andra. På så sätt var han tvungen att resa sig och gå när han behövde doppa pennan.

Mina bröder har gått skola i Västra Ryd och jag minns en del från Örnäs. Erik Lejonhuvud ägde Örnäs och sålde 1908 till överste Grill. Lejonhuvud var släkt med Rålamb på Granhammar. Hugo Ramstedt på Örnäs hade en gång som pojke ridit till Tingsviken och blivit så förtjust, att han ville bo där. Och så blev det, han kom att hyra Stora Tingsviken av Konrad. Jag hade sambruket Stora och Lilla Tingsviken under 15 år och arrendet var 10 kronor tunnlandet. Det var billigt mot nu när man får ge uppemot 100. 582

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 7**
av Gudrun Sandén
Konrad Björkman
Intervjuare Börje Sandén
1978-07-04, 1978-09 UKF:s arkiv kbjörkm3-7-1-2.doc

Konrad berättar om sågen, skolorna i Bro, Säbyholm, affärerna och kyrkokören.

Personer: *Gustaf Fredriksson, Gripenstedt, Hammarlund, Falk, Lundwall, Viberg, Axel Andersson, Johan, Gösta, Börje och John Olsson, Jansson, Biärsjö, Per Hedberg, Lennart Gustafsson, skomakare Hedström, trädgårdsmästare Sven Pettersson, kantor Erik Hedin, handlare Viktor Jonsson, handlare Boje, "Halta Kalle", Lindberg, Wallenström, Grill, Lisa Nord, Bergkvist, Tore Lindberg, Karin Rundblad, Andersson, Abel Åkerbrant, Gerda Björkman, Astrid Öberg, Hulda Johansson*
Orter; *V Ryd, Rydjan, Gröna Gången, Hällkana, Västerkärr, Tingsviken, Fiskartorp, Läby vad, Brogård, Säbyholm, Borgen, Ekeby, Säby, Holm, Edeby, Sunnerdahl, Fiskartorp, Lillklint, Långa Raden, Tuna, Bro Centrum, Fredens skola, Tetorps skola, Sandhagen, Roligheten*
Ämnen*: Ramsåg, fördämning, fritidsområde, kniphammare, klensmeder, spadar, gafflar, plogbillar, lantarbetarstrejken, strejkbrytare, kakelugsmakare, kyrkvärdar, kvarn, pump, tvättstuga, Konsum, guvernant, transformatorstation*

Sågen vid Lejondal.
Vid Lejondal fanns en ramsåg, som var vattendriven och tog sitt vatten från kärren mellan V Ryd och Bro. Det lär ska ha funnits 50 sådana kärr. På sommaren fick torparna ta hö där. Det största kärret fanns vid Rydjan och vattnet rann till Svarvarviken. 200 meter uppför ån finns resterna av sågen. Fördämningarna är också synliga. Det var en öppning i vallen och därigenom reglerade man vattentillförseln. 1901 i april var Emil Selander, Gröna Gången hos Gustaf Fredriksson på extra arbete. När han skulle släppa på vattnet blev öppningen för stor, så hela vattenmagasinet brusade ut och förstörde sågen. 067

Gripenstedts manufaktur.
Dammen var 4 tunnland och grunderna till Rydjan finns kvar. Rydjan var 10 tunnland och Hällkana 4. Det är nu kommunens fritidsområde. Dammen var rensad och ett riktigt fågelparadis. Nu är bara sly.
I boken Hovjunkaren berättas om Gripenstedt, som hade en manufaktur vid Lejondal med en kniphammare. Hammaren låg mellan vattentornet och stallet invid diket, som kommer från Västerkärret. Där finns fördämningar. Först bearbetades järnet vid kniphammaren och sedan tog två klensmeder hand om godset. En hette Hammarlund och bodde på Tingsviken och den andra hette Falk och bodde vid Fiskartorpet mellan Alsätra och Lejondal. Det huset är borta nu. De smidde ut spadar, gafflar och plogbillar. 161

Fornminnen.
På Historiska Museet finns en karta med fyndmarkeringar och vid Lejondal är den näst största koncentrationen. Den allra största finns vid Läby vad. Det kan vi tacka Konrad Björkman, som alltid varit intresserad och hittat många fynd. Vid inventeringen fick Konrad konceptet till Fornminnesregistret över området. En ny grav finns vid Hällkana. Bronsåldersröse vid Tingsviken. 224

Lantarbetarstrejken.
Under lantarbetarstrejken fanns en svinskötare Lundwall vid Brogård, som stod helt på grevens sida. När han såg hur höet ruttnade bort muttrade han: Dom djävlarna skulle ha med svenska staten att göra fick de se på annat. Vid Säbyholm hade det gått hett till och strejkbrytarna hade hals över huvud fått fly till Stockholm. Där fanns en pådrivare, som hette Viberg och han lär ha fått flytta efter strejken. 247

Säbyholms gård, kyrkvärdar i Bro.

Det var tre gårdar, som slogs tillsammans till Säbyholm. Säby låg på höjden ovanför skolan, som byggdes 1894. Holm låg litet mera västerut vid arbetarbostäderna. Det hus som kallas Borgen byggdes 1915 av Axel Andersson och Johan Olsson. Konrad var hantlangare åt kakelugnsmakaren. Johan Olsson var far till Gösta, Börje och Johan. Edeby var den tredje gården vid Säbyholm och den vet man inte riktigt var den låg. Troligen mellan Ekeby och Sunnerdahlska skolan. Det finns rester av tegel i åkrarna.

Jansson, författare till "Hovjunkarn berättar", är far till Karl-Erik Biärsjö.

Det var krut i den gubben. Han var kyrkligt sinnad. Biärsjö blev också kyrkvärd i Bro kyrka liksom Konrad. Efter Konrad kom Lennart Gustavsson och även Per Hedberg var kyrkvärd. Konrad hade varit kyrkvärd i 49 år i Bro och blev avtackad av ärkebiskopen. 315

Bro i början av seklet.

Jag kom till Fiskartorpet i Bro 1908 från Låssa. Då fanns det inte många byggnader i Bro, nästan inga mellan station och prästgården. Lillklint, Långa Raden, bageriet och skomakare Hedströms hus, som hette Tuna. Bakom Tuna ligger fortfarande en vitrappad stuga. Sedan var det skolan, som byggdes 1894. Läraren hade potatisland och en kvarn att mala gröpe åt bönderna. Det var synd att han blev lärare han skulle ha blivit en utmärkt jordbrukare. Han anlade en pumpanläggning från ån ungefär vid Sven Petterssons trädgård till tvättstugan och där fick vi pojkar stå och vicka på pumpen, när det skulle tvättas. Läraren och kantorn hette Erik Hedin och var gift med en lärarinna, Hanna, som vikarierade ibland. Heymans och Konsum kom till på 30-talet, medan Viktor Jonssons affär är äldre. Det var en Jonsson före honom, som byggde 1907. Bojes affär låg strax intill. Bojes dotter hade guvernant, men det slutade med pannkaka ändå. Viktor hade bättre affärsegenskaper. 406

Nuvarande Bro och skolorna.

Konrad trivs inte i Bro Centrum. Idyllen är borta. Man träffades vid mejeriet. Gerda tycker ändå att det är praktiskt med Centrum. Nu finns 4 skolor och en högstadieskola. På Råbyskolan finns 13 klassen och personalen är 25 stycken. Börje berättar, att när han kom till Låssa 1952 var det 20 lärare i hela Upplands-Bro. Nu finns fyra rektorsområden. Det var annat det, när Halta Kalle hoppade omkring på sin träklyka och Wallenström satt uppe i Fredens skola. Det skolhuset flyttades och blev ladugård vid Prästtorpet, men revs på 30-talet av Grill, som kom till Prästtorp 1935. Man ser platsen vid Freden, där står nu en tranformatorstation med en syrenhäck runt. Tätorpsskolan var småskola och lärarinnan hette Lisa Nord och senare kom Bergkvist. 1904 dog Andersson, som var far till Karin Rundblad (måste vara fel) och lärare vid Tetorp. Han bodde där med 8 barn. Skolan lades ned 1915-1920.

Skolan i Sandhagen, ovanför Tore Lindbergs, tillkom nog på 1850-60-talet. Där var Halta Kalle, han hette Lindberg och hade småskola där. De större barnen fick gå till Freden från båda socknarna Bro och Låssa. När skolan skulle byggas hade Låssa den största skolfonden och för att spara pengar byggdes skolan ungefär på gränsen mellan socknarna. Det tog lång tid från Gröna Gången och från Dävensö. Abrahamssonsbarnen från Roligheten var först i skolan på morgnarna. 532

Kyrkokören.

Abel Åkerbrant kom till Bro 1926 och då började Kyrkokören. De sjöng Heliga Land. Olle Hedin har sjungit i kören i 35 år. Han borde ha Musica Sacramedaljen. Gerda och Konrad Björkman, Abel Åkerbrant, Astrid Öberg och Hulda Johansson har fått den. 561

Kapitalboken från Ådö.

Nu är det 4 juli och vi tittar på en kapitalbok från Ådö daterad 1843. Här finns debet och kredit och löner till folket. Rättarens lön var 289 kronor och 32 öre. Vidare naturaförmåner. Trädgårdsmästaren hade 234 kronor och mjölnaren 166 kronor. 595

Sidan 2 av band 7.
Här berättar Konrad Björkman om människor och händelser vid Ådö med hjälp av en gammal räkenskapsbok från gården.

***Personer**: Verkabonden, torparen i Sättra, Nils Nilsson, Eriksson i Granskog, Ivan Svanström, Jonsson, P G Tamm, Nils, Kasper, Henrik och Claes Tamm, Gösta Skoglund, Fredentorparen, Greta Dejenström, v Post, Lisa Jonsson, Berg, Ask*
***Orter**: Verka, Sättra, Tammsvik, Örnäs, Söderfors Bruk, Säbyholm, Kvistaberg, Kvista, Jursta, Norrskogstorparen, Brunnsvik, Ekeby, Dävensö, Simonskär, Österhagen, Brogård*
***Ämnen:** Tröskvandring, matare, skakare, kastmaskin, fläktmaskin, båt, vargar, amatörastronom, urna, Svenska arbetares allmänna sjuk- och begravningskassa, lustresa, Båtarna Sigtuna, Ekolsund och Gunhild*

Erikssons i Sättra och tröskvandringen.
Verkabonden skulle göra vissa arbeten till Ådö. Det samma gällde för torparen i Sättra, som låg bortom vägen till Tammsvik i en kurva. Stora Granskog, där Nisse Nilsson bodde sist, ligger nedanför Sättra. Där har jag kört tröskvandringen hos de gamla Erikssons. 25 öre om dagen och maten. Då var jag 11-12 år och körde med ett par oxar och en häst. Ibland var oxarna tjuriga och ville inte gå och då grät jag. Man hade vandringar vid de flesta gårdar, men man kunde låna av varandra. Ivan Svanström har skrivit en bok, där han nämner vandringen. Vandringen var en träplatta med en stock i mitten. Högst upp satt ett kugghjul, som i sin tur hade förbindelse med ett annat mindre kugghjul. Därifrån gick en stång in genom logdörrarna till en cylinder. Den var kopplad till hela verket. När det blev fart på hästarna drevs verket och det skulle helst gå ganska fort. Örnäs hade tre par hästar och där kunde man åka på bommen. Det var skönt att slippa gå. Cylindern hade taggar och den tunga säden stannade på golvet och halmen flög iväg. En kallades matare, en tog undan tunnan, två skakade halmen, så att det sista kornen höll ur. Sedan kom den slutliga rensningen med en kastmaskin, som rensade säden från agnarna. Sedan var den klar att malas. Det fanns en fläktmaskin, som användes ibland. Den kunde sortera säden i tre fack efter godhet. Den drogs för hand. Varje höst kom Klas Eriksson till Lugnet och tingade på mig till trösk vid Stora Granskog. Då fick jag julpengar. Frukosten bestod av glödstekt sill och potatis och vattgröt, som åts med träsked. Ganska hårt grovt bröd med hemkärnat smör, litet härsket. Till middag saltat, fett fläsk med löksås, eller rotmos eller ärter. Kvällsmat var sill och potatis och kärnmjölk. Gumman sålde smör och ägg i stan. Hon åkte med båten som la till vid Verka brygga. Man signalerade till båten, som låg vid Bro gård, så visste kaptenen att någon ville åka med. Verka brygga låg strax hitom badet på en udde. Säbyholmsbåten gick till Ådö och Lindormsnäs. Båten från Bro gård kom från Lennartsnäs. 250

Lilla Granskog, vargar.
Erikssons hade haft Lilla Granskog. Det är den lilla rosa stugan vid lilla vägen 500 meter söder om Tammsvik. Men där har funnits en äldre stuga. En morgon på 1860-talet satt det ett par vargar på berget och tjöt, när gumman kom ut. De satt åt Säbyholmsviken. Det tog slut med vargar runt 1860-70. Gumman var nog född i början på 1830. Skogen stod tät mellan Verka och Lugnet och jag var mörkrädd, så Klas följde mig. Där fanns tre söner. När jag fick pengarna, sa gubben, det är stora pengar det här. Det var det ju för mig. Jag köpte ett munspel och en fällkniv. Lugnet låg innan barnkolonin.

Man såg bara taket av Kvistabergsstugan, där grundläggare Jonsson bodde. Observatoriet fanns inte då. Ingvar och Birger var söner. Där hade en torpare bott. Hammartorp hörde till Ådö, som ägdes av P G Tamm ägare till Söderfors Bruk. 1907 delades egendomen på fyra söner. Nils fick Kvistaberg, Kvista och Jursta, Kasper fick Säbyholm, Henrik fick Lindormsnäs och Ekeby, Claes fick Ådö och Dävensö. Nils byggde Kvistaberg och var amatörastronom. 1940 donerades egendomen till Uppsala Universitet. Hans brända kvarlevor är inmurade i grunden till det röda tornet. Han var originell. Gösta Skoglund var anställd där. Tamm åkte ofta skridskor och skridskosegel på viken. En gång frågade han om jag ville stå modell åt honom för nakenmåleri. Men mamma och pappa sa ifrån, för man vet inte vad det är för en herre. Han var en skicklig målare och det hade väl inte varit någon fara. 360

368

Stadsresor och dagsverken.

I Hammartorp bodde Nilsson. Han skulle utföra stadsresor. De bönder som hade två hästar fick 4 kronor, de som körde med en häst fick 1 krona. Torparna ända ut på Dävensö blev kommenderade att köra med säden. De samlades alla på en gång, för att undvika överfall vid Dalkarlsbacken och Tibble Gästgivargård. Torparna och om de hade litet större ställen kallades de bönder, men alla var arrendatorer under Ådö. Torparna gjorde dagsverken, men bönderna fick betalt för sitt arbete. 392

Freden.

Torpstället Freden blev sedan skola. Den revs när Säbyholmsskolan kom till och blev lagård på Prästtorpet ända till 1930-talet. Prästtorpet ligger till höger om Knöpplan, som nu är borta, men låg i trädgården. Prästerna hade svårt att hålla sina ställen i gott skick. Elg hade skyldighet att 1910-11 bygga en källare framför stugan vid Stora Tingsviken. Nu har inte prästerna någon underhållsskyldighet. 432

Torparna på Dävensö.

Norrskogstorparn bodde på yttersta udden av Dävensö mot Eldgarn. Simonskär ligger också på Dävensö. Grindstugan vid Verkaviken är nu scoutstuga. Det fanns fler fattighjon, som fick bo kvar på gården. Greta Dejenström var hönspiga på Ådö. Även herrskapets hushållsbudget redovisas i räkenskapsboken. Då ägdes Ådö av von Post. Där berättas om en resa till Gävle med Grållarna för att köra säd. 469

Redovisas staten.

Redovisas hur mycket råg, korn och ärtmjöl var och en skulle ha. Knappast något vete. Malt och humle fick de också. Den här räkenskapsboken kom i Konrads ägo efter hans svärfar, som var inspektor på Säbyholm 1896-1908. Klas skulle vara bokhållare, men de kom aldrig överens utan svärfar flyttade. Klas var egenmäktig och mycket för att jaga, då kunde han befalla folket att avbryta sina sysslor och hjälpa honom. 497

Skjutbanorna, blåsorkestern och lustresor.

Vid Bynäs fanns en skjutbana. Den som fanns vid Brunnsvik finns kvar.
Många var intresserade av skytte. Vid Bynäsbanan fanns en järntavla man sköt mot. Den var vitmenad och när kulorna slog i slogs färgen bort och man såg träffarna. Det fanns olika vallar att skjuta ifrån. Albert Blomkvist påstår att det fanns egen blåsorkester vid skytteföreningen. Konrad minns den första blåsorkestern vid Tegelbruket från 1911-12. Svenska arbetares allmänna sjuk- och begravningskassa hade sitt säte vid Fiskartorpet hos Jonsson, som var ordförande i kassan. Då bildades en liten blåsorkester där, med ett instrument av varje sort. En statkarl som hette Berg var lite avsigkommen och alkoholiserad, men musikalisk. Han var ledare för musikkåren, men när han var full var det ingen ordning alls. Vi åkte på lustresa till Sigtuna och när vi passerade Stäket skulle man blåsa ett stycke,
men Berg blev arg och skrek att det är falskt, sedan var stämningen förstörd på den resan. Några av gubbarna blev kvar i Sigtuna i fyllan och villan och fick gå hem. Gubben Ask blev kvar i Klockarbacken och kom inte hem förrän dan efter till Österhagen, där han bodde. Men då var han rädd för gumman. Båtarna hette Sigtuna, Gunhild och Ekolsund.

Första gången vi reste var det stark ström och man han inte få ut trossen utan flöt ut mot Kallhäll. Det var 1906. 585

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband 8** sidan 1
av Gudrun Sandén
Konrad och Gerda Björkman
Deras egen inspelning
UKF:s arkiv kbjörkm4doc

Konrad och Gerda berättar om livet på Tingsviken.

Personer: *Jakobsson i Trumpetartorp, Rosén i Kronbacka, Nils Rosengren, Nylander Stora Tingsviken, Eriksson i Kanan, Rosengren i Rydjan, Mejeristen Edvin Fredriksson, Oskar Johansson, Roland Norman, änkan Östberg, Kron-Kalle, Greve Sparre, Zetterström*
Orter: *Tingsviken, Björnö gård, Norrtälje, Katthavet, Trekanten, Paradiset, Gröna Gången, Trumpetartorp, Kronbacka, Snyggboda, Rydjan, Fredriksberg, Sandhagen, Ekboda, Kalmarsand, Nygård, Dävensö, Kvistaberg, Håtuna, Vallbyvik, Skråmstalund, Sigtuna, Björkboda Håbo-Tibble, Kungsängen*
Ämnen*: Avverkningar, bränslekommissionen, tröskvandring, isupptagning, Svenska Grammofonfabriken, djurhållning på Tingsviken, flygtur, historier, auktioner*

Första åren på Tingsviken.
1918 kom Gerda och jag till Tingsviken. Vi hade 2 kor och en häst, som hette Måns. Honom hämtade jag på Björnö gård utanför Norrtälje. Jag tog honom på järnväg till Stockholm och sedan red jag från Stockholm och hem. Jag tror inte jag mötte någon bil på hela vägen. På vintern körde jag i skogen. Det var bränslekommissionen som hade avverkningar. Vi körde från Paradiset och Gröna Gången till Bro station. Vi lastade av vid trekanten där Konsum nu ligger (1997 röda villor efter Köpmanvägen) och vid Katthavet nedanför åkare Ström. Jakobsson i Trumpetartorp och jag hade sällskap. Vi gjorde två resor om dagen. Gerda fick sköta allt hemma och bära vatten från brunnen vid lilla stugan. 074

Bröllop och kvarnresor.
Vi gifte oss 1919 mitt i skörden. Det var torrår men vi fick så det räckte. Vi malde vid Aspviks kvarn. Vi körde genom skogen till Snyggboda och ut på gamla landsvägen nuvarande E 18. Mjölnaren stod på tredje våningen och tog emot. Hästen ställdes in i stallet och malningen tog ett par timmar. Man fick sitta i kvarnkammarn och hade trevligt. Rosén i Kronbacka kom alltid med en påse och ville ha malet. Han tyckte inte om att köra själv. 137

Tröskvandringen.
Det gick åt 8 man att köra tröskvandringen. Astrid körde Svan, Kalle Rosén, och Nisse Rosengren var med. Jakobsson i Trumpetartorp matade och en tog undan halmen och två skulle skaka så att alla korn föll ur, en stod på golvet tog emot och en kastade fram.
Det skulle vara frukost innan vi började strax före sju. Kaffe klockan 10, middag klockan 12, kaffe klockan 3 men kvällsmaten åt var och en hemma. Här blev så smutsigt på golvet. Svärmor och Gerda hjälptes åt med maten. När tröskningen var färdig här drog vi iväg till Rosén i Kronbacka med hela verket. Sen flyttade vi till Nylander i Stora Tingsviken. Sen var det Eriksson i Kanans tur. Sist kom vi till Rosengren i Rydjan. Där fanns ingen väg. Rydjan är borta. 212

Isupptagningen till mejeriet.
På 30-40-talet kom tröskverk med elektricitet. Det var stora förändringar som man inte tänkt skulle existera på såna här småställen.
Under ett par veckor körde vi is till mejeriet. Några sågade isen här utanför Tingsviken och två lastade. De drog upp isen på isstegar och folk från alla gårdar ställde upp. Vi tjänade 10 kronor om dagen. De körde över Fredriksberg och Sandhagen till Ekboda och vidare till stationen och mejeriet. Det var 10-12 gubbar som tog emot och lastade upp isen i en pyramid och täckte med sågspån. I september, oktober var

den nersmält. Mejeristen hette Edvin Fredriksson och skötte allt. 1939 var sista året vi körde is. Det året var isen så dålig, att vi fick köra ända från Kalmarsand. Då använde man bilar. Nu har Svensk Grammofonindustri sin tillverkning i mejeriet. 312

Arrendet på Stora Tingsviken.
På 40-talet tog vi Stora Tingsviken på arrende. Det var pastoratet som ägde då, nu är det Upplands-Bro Kommun. Jag måste skaffa mer djur, redskap och maskiner, självbindare, tröskverk och elmotor som drog tröskverket. Jag måste lära mig mjölka. Elsi vår dotter född 1932 blev riktigt duktig att mjölka. På sommaren mjölkade vi ute. Jag hade gjort en liten fålla, men korna hade sina ideér, en skulle stå i vedboden, en vänd åt grindöppningen. Det gick inte att ändra deras vanor. Jag brukade sitta på en sten och berätta historier för barnen, som skulle hämta mjölken. Det var många barn då, eftersom det fanns hyresgäster i stugorna. Efter mjölkningen följde barnen med till ladugården och matade grisen. Vi hade oftast en gris. Barnen red på grisen och det var ett stort nöje. 375

Byggnationen på Lejondal och några arrendatorer.
Svärfar skötte Lejondal och efter honom kom Oskar Johansson. Sist var det Karl-Erik Biärsjö, som slutade arrendet 1976. Uthusen vid Lejondal var fallfärdiga i början av 1900-talet. Uthusen stod vid vattencistern, som kom till i samband med nya ladugården. 1907 byggdes nya hus och grunderna lades av grundläggare Karlsson. Byggmästaren hette Moström och var från Siljansnäs. Det var mycket folk anställda då. Rättaren hette Karlson, Sven Rosén och hans gumma Hilda, trädgårdsmästaren hette Skoglund och gumman Ida. Det var tätt byte på ladugårdskarlar. Lantarbetare bodde i Bostället. Där bodde David Bäck och Valdemar Jansson. Vid Bostället har kommunen låtit uppföra en liten villastadsdel. 428

Flygtur över kommunen.
Jag drömde för 25 år sedan att jag flög från Lejondalssjön och nu blev det verklighet. Roland Norman hämtade mig vid bryggan. Han backade till Svarvviken för att få motvind. Vi for över Tingsviken, Nygård, Konsumlagret, Dävensö och gjorde en sväng över Ådö. Vi fortsatte över Kvistaberg, Bro samhälle, Håtuna och gick ned på låg höjd över Skråmstalund. Vi vände vid Håtunaholm och for över Sigtuna och tillbaka över Vallbyvik, där Roland har ett sommarställe. Vi åkte hem över Lövsta och Gröna Gången och landade sakta och fint vid Hasselrots. Det var enastående fint. Nu har jag flugit, så nu tror jag inte jag behöver göra om det. 478

Konrad spelar "Jänta å ja" på dragspel. 486

Gerdas historier.
Gerda berättar småhistorier från middagsbordet vid tröskningen i Snyggboda 1932. Fru Östberg, änka efter auktionisten och kyrkvärden, 74 år gammal, berättar att på marknaden i Bålsta köpte hennes pappa en ko en gång. Den sämsta vi haft. Sonsonen sa: Stackars karl, det fick han väl äta upp så länge han levde.
Rosengren berättade att det lät vackert, när det var tre slagor igång. 525

Konrads historier.
Kron-Kalle stod och metade, när Nylander rodde drag förbi. Har Nylander fått någon fisk. Jadå, 7 stycken. Så lyfte han upp samma gädda från botten av båten 7 gånger. Kron-Kalle sa, att han ville se alla på en gång. Jag har inte tid att sitta här längre, sa Nylander.
Greve Sparre hade utdelning till sina trotjänare vart 5:te år. Zetterström hade varit där 15 år, men aldrig fått någon belöning. Sparre sa, att förvaltaren hade påstått att Zetterström varit obstinat, så han får vänta. Äntligen blev det dock dags även för Zetterström att motta en bägaren ur Sparres hand, för nu hade förvaltaren inga klagomål. När han återvänt till sina arbetskamrater, sa han: Ni fick era bägare tomma, men jag fick min full av skit jag. 564

566
Auktioner.
Andersson i Björkboda, Håbo-Tibble, skulle hålla auktion. Eriksson i Hållunda var auktionsutropare. Redskap och sådant såldes först, sedan djuren och allra sist hästarna. Nu var det en gammal häst, som borde gå till slakt. Slaktare Andrén hade slakteri och charkuteriaffär i Kungsängen. Han var känd för att inte vara så noga vad han slängde i korvsmeten. André fick hästen, men Andersson ville ha tillbaka grimman. Då sa auktionsropare Eriksson: Känner jag André rätt, gör han korv av grimman med. 592

Sidan 2 av band 8.

Gerda Björkman berättar och Konrad spelar och sjunger. Året är 1975.

Personer: *Persenius, Folke Hallberg, Jan-Olof och Doris Berg, Karl-Erik Biärsjö, Lennart Gustafsson, Louise Sparre, Matilde Bark, Percy Säfström, Greta Krants, Johan Rosén, torpare Demander, nasare Molin, Ernst Karlsson, Ester Karlsson, Mimmi Karlsson, Karl-August, Andersson, Rosengren, Emma Rosengren, Signe Svensson, teol kand Johansson*
Orter: *Lejondal, Husby, Porla, Mollbergs grav, Svarvarviken, V Ryd, Svartkärr, Råby, Finsta, Kronbacka, Finkan, Rosenlund, Gustavslund, Rydjan*
Ämnen*: Kyrkvärdar, kyrkans personal, Jag är en pilgrim, Säterjäntans söndag, Polska från Södermanland, Livet i Finnskogarna, vårväder, vildvin, kaprifol, Pålmans Handelsinstitut, Mors dag, Hem och Skola, utflykt, pickelved, brandsyn, liljekonvaljer, aloeblomman, lungorna, kammardörren*

Gerda berättar om kyrkbesök.
I dag är det den 3 mars och vi for till kyrkan efter frukost. Det är skollov och var inte så många besökare i kyrkan. Persenius predikade och där var en främmande organist. Kyrkoherde Jan-Olof Berg och hans hustru Doris hade rest till Åland. Folke Hallberg var kyrkvaktare. Karl-Erik Biärsjö och Lennart Gustafsson var kyrkvärdar. Vi drack kyrkkaffe hos Erik och Alva Alldahl. Erik hade haft gudstjänsten i Håtuna. Vi köpte Expressen på hemvägen. 031

Konrad sjunger "Jag är en pilgrim". 097
105
Konrad spelar "Säterjäntans söndag" på fiol. Polska från Sörmland. 145
146
Konrad spelar "Livet i Finnskogarna" på dragspel. 186
190
Konrad berättar om väderleken i mars 1975.
Det kom ett stort snöfall, men nu är det vårdagjämning och man hoppas på våren. 208

Annandag pingst 1975.
Det är ett underbart växtväder, som man inte upplevt på de sista 10 åren. Det riktigt sjuder i naturen. Vi har rivit ner det gamla vildvinet från 30-talet. Det blev så skräpigt och nu har vi varit vid Lillsjöns Plantskola och köpt kaprifol istället. De tycks arta sig väl. Alla rabatterna är så fina. 245

Gerda berättar om Louise Sparre och hennes bror greve Sparre.
När Louise Sparre skulle flytta från Lejondal packade hon en del grejor och ställde på Husby loge. Ibland kom hon och tittade till sina saker, så att inget blev stulet, vilket hon gärna påstod. En gång var hon i sällskap med en ung flicka, som arbetade hos förvaltaren som bodde vid Husby. Hon frågade ut flickan på ett rätt bryskt sätt, sådan var den tidens människor.

Gerdas mamma hade en gång frågat grevinnan, om hon inte tyckte det var ensamt att bo på Lejondals slott. Nejdå, jag sover så gott för jag har så rent samvete, svarade hon.

I min ungdom var jag anställd hos greve Sparre och hans hustru Matilde Bark. Jag trivdes med greven och högaktar honom än. Min kamrat Karin och jag skulle stå på stentrappan och ta emot greven, som kom med droskan från Porla. Å här står lilla Gerda, som ett tänt ljus, Karin liknar mest en sprättbåge. En gång

var greven, Karin och jag ute och plockade äpplen. Greven fick tag på det allra vackraste röda äpple och sa: Det här är precis likt Gerda, Karin är litet mera grådaskig. Jag fick hans porträtt när jag slutade för att börja på Pålmans handelsinstitut. 301

Mors dag 25 maj.
Vi har druckit kaffe och ätit tårta med våra barn. I går var här 13 bilar från Hem och Skola i Håbo-Tibble, som var på utflykt till Mollbergs grav och Svarvarviken. Vi åt smörgås och kaffe, medan barnen lekte och grillade korv. Percy Säfström och Greta Krantz, som är lärare i Tjusta skola var med. 340

Historier från trakten.
På 1920-talet, när skogsavverkningen var som störst kom torpare och bönder från alla håll för att köra. Demander kom från V Ryd och när han körde ner sitt lass på isen vid Kanan råkade lasset stjälpa. Han körde pickelved, som var smågrenar och skräp. Det var inte så roligt att lasta om och inte blev det bättre, när Johan Rosén, som var litet efterbliven, frågade om han tänkte köra ikull i morgon med. Då jagade Demander bort pojken med yxan.

En nasare, som hette Molin kom ibland till Kronbacka till Roséns och där stannade han för att hjälpa till med diverse arbeten. Han hunsade med Johan och slog honom. När Konrad frågade Johan vem som vann slagsmålet sa Johan: Det gjorde Molin.

När vi kom hit till Tingsviken skulle man göra brandsyn i distriktet. Ernst Karlsson och jag åkte runt till Svartkärret, Råby, Finsta, Lejondal, Kronbacka och det tog hela dagen. När vi åkte hem for vi över Finkan, som kom bort när man byggde motorvägen, där växte ovanligt fina konvaljer. Jag sa att jag ska plocka lite med mig hem. Då skulle Karlsson göra det med till dottern Ester, som han var så dan med. Han la sig på knä och rev med båda händerna blommor och skräp om vartannat. Jag sa, att så där kan du väl inte ha buketten, men Karlsson klämde fast den på cykeln och sa att det får de rensa när jag kommer hem.

En gång kom jag till Karlsson i Svartkärret, när han skulle äta frukost. Det var sylta och potatis, men istället för potatis åt han gröna sura äpplen som växte utanför. I fönstret stod en vacker blommande aloeblomma, som jag sa att den skulle mina fruntimmer i Tingsviken se. Då bröt han av blomman och gav mig. Men vad säger Mimmi nu, när hon kommer hem. Det bryr inte jag mig om, det var jag som gav bort blomman.

Karlsson kom en gång till Tingsviken, för att få Konrad med sig på skogsauktion vid Kronbacka. Där bjöds på kaffe och en sup och bönder och torpare kom för att köpa virke, ved och timmer. När han satt i köket på Tingsviken hostade han och svärmor undrade om han var förkyld. Nej, jag är rädd det är lungorna, sa Karlsson. Har han hostat länge då, undrade vi. Nej ett par gånger.

När vår första ko skulle kalva, ansåg inte svärmor att vi var tillräckligt erfarna, så hon kallade på Karl-August i Rosenlund. Han undersökte kon och sa att det här kan bli snart eller det kan ta lång tid.

Karl-August och Andersson i Gustavslund brukade göra arbeten tillsammans. De utgav sig för att vara lite snickarkunniga, men egentligen var de bara vedhuggare. Rosengren i Rydjan skulle ha ny kammardörr och den satte de upp och ned, vilket svärdottern till Karl-August såg. Men gubbarna gav sig inte utan dörren fick hänga upp och ned.

Gerda berättar.
I dag är det söndagen 15 juni. Vi har varit i kyrkan och hört en teol. kand Johansson och sedan åkte vi till Låssa. Rosorna på Signe Svenssons grav var fina, likaså liljan. 530

Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 10** sidan 1
Av Gudrun Sandén
Margareta von Essen
Intervjuare Börje Sandén
1978-05-12
UKF:s arkiv essen1-10-1.doc

Grevinnan Margareta von Essen berättar om boställen och runstenar och runstaven.

***Personer**: Tollander, Vinblad, Runar Tollander, dragon Alm, skräddarmästare Ring. Gustaf V, Riksantikvarie Aschaneus, Falk, Hilda Lidström, tegelmästare Fredriksson, Vedin, Sehmann, Riksarkivarie Bureus, Run-Janne, Hans Henrik von Essen*
***Orter**: Uppsala, Enköping, Tierp, Håbo-Tibble, Västtibble, Hojan, Kräpplan, Grevelund, Sånkan, Kuren, Ryttartorp, Ängstorpet, Rings Hage, Lilla Hammarby, Stora Hammarby, Dalberget, Klockhäll, Bruket, Bärmö, Signhildsberg, Haborsslätt, Abborrslätt, Nybygget, Långbacken, Ängsbacken, Försigtunaholmen, Signhilds Gröna Ö, Tranboda, Trundboda, Sundby, Sundby äng, Karlstomta äng, Fiskarstugan, Svälthammar, Broholmen, Sjudargården, Vallbyvik, Glädjen, Askehöjden, Skråmsta, Vaksala torg, Hundkällan*
***Ämnen**: Sjukstuga, apotek, läkarbostad, Nya Slott och Herresäten, karta, kanonerna, mangel, lekstuga, blåsippor, överrodden, runstenar, dopfuntar, runstav, domkapitel, Trefaldighetskälla*

Spanska sjukan, läkardistrikten i Uppland.
Margareta von Essen berättar att hennes mamma anordnade sjukstuga vid läkarbostaden under spanska sjukan. Läkaren hette Tollander och apotekaren Vinblad. Det fanns bara 4 läkardistrikt på den här tiden Uppsala, Enköping, Tierp och Håbo-Tibble. Medan min farfar levde bodde mina föräldrar på Västtibble. Jag var tre år när farfar dog och mina föräldrar umgicks med Tollanders och Vinblads, som var våra nära grannar. Detta var i början på 1900-talet. Min man var mycket god vän med Tollanders son Runar. Vi kallade ett träd för Runas träd, för där ställde han alltid cykeln.
1917 när spanska sjukan gick fanns ingen läkare, men min mamma lagade mat på Aske och åkte till den provisoriska sjukstugan med. Då dog många, men de flesta överlevde. Det var mycket folk på gårdarna. På bilder från skördefester finns 40-50 personer och nu arbetar här 4. 151

Gamla namn på boställen.
Grevelund är ett senare namn, tidigare hette det Sånkan och hörde till Aske. Karlslund hette Kuren eller Kurn. Kräpplan eller Kräcklan och Hojan. Ryttartorpet känner inte Margareta till. Ängstorpet var dragontorp, där bodde dragon Alm, som rest en minnessten över dragonerna. Området kallas Almens backe och Almens koja. Rings Hage har namn efter en skräddarmästare Ring. Stugan låg nära Lilla Hammarby och brann ned. Då flyttade Ring till Tjusta omkring 1900-talet. 1909 var Gustaf V gäst på Aske och då stod mäster Ring med sina vita mustascher främst i ledet och hälsade kungen.
- 220

Boställen i trakten. - Tegelbruket
Om Stora Hammarby och Lilla Hammarby varit en verklig by vet inte Margareta. Det är bara en hög tegelstenar kvar. Det var en liten gård, som hörde till Aske. Dalberget har Margareta inte känt till medan Klockhäll var ett litet torp i början på 1800-talet. Tegelbruket brann 1906. Det var troligen ett litet bruk. Det fanns ett vid Bärmö och ett vid Aske också.
På en karta i Nya Slott och Herresäten finns Signhildsbur. Haborsslätt heter så igen, efter att ha kallats Abborslätt. Nybygget hette så medan det byggdes, men heter Långbacken. Söder om Signhildsberg ligger Ängsbacken. Det ligger ett par stockar över ån nu, så man kan ta sig över. Aschaneus förlägger 1612 en hel liten by här. Ett fiskeläge, som hade varit en köpstad innanför Försigtunaholmen. Tyvärr är inte Aschaneus tillförlitlig när det gäller väderstrecken. Han talar om Signhilds Gröna Ö. Han talar om Tranboda, som väl är Trundboda. Sundby, Sundby äng och Karlstomta äng låg nedanför Aske. I parken fanns äppelträd och syrenbuskar som tyder på något boställe och kvarngrunden ligger nära vägen. 312
313

Boställen i trakten och runstenar, samt den märkliga runstaven.
Husgrunder efter Hojan på Aske mark. I skogsbrynet är det hålor efter källare. I Hojan bodde mor Falk på ena gaveln och Hilda Lidström, som var väverska, på den andra. Den som bodde i Fiskarstugan skötte båtarna och bryggan. De 4 kanonerna, som nu står vid Aske stod en gång vid Fiskarstugan och därifrån sköts salut, när gäster anlände. Kanonerna, som min farfar satt dit stod i ett torn. I närheten ligger Svälthammar och Bruket, som var tegelmästarens bostad. När jag var barn bodde en gammal man, Fredriksson, som alltid skulle vara med och sköta mangeln. Han visste exakt hur många varv de olika dukarna behövde. Vi barn gillade att prata med Fredriksson, medan flickorna som manglade körde ut oss. Han bjöd på astrakaner. Under Fosfatbolagets tid bodde direktör Vedin där och man lät sätta upp vår gamla lekstuga från Aske där för hans döttrar.

Aschaneus berättar att på 1600-talet fanns en bro över till Broholmen från Sjudaregården. Man hade bränt en väg, sprängt den genom tillmakning, över holmen och bron fortsatte den sedan till Aske. Det kan ha varit en flottbro men med några stenkistor. Han berättar också om Kämpastenarna, där ett par jättar kastade sten på varandra. I trakten växer nästan bara röda blåsippor.

Vid Vallbyvik var överrodden. Man signalerade med en semafor och så blev man hämtad i motorbåt. Sågen i Sigtuna är borta nu. Vägen, som går till Glädjen, är anlagd av min farfar.

Aschaneus talar om höjden vid Aske, som Askehöjden. Aske var en by i slutet på 1700-talet. När Sehmann köpte Aske stod ett vitt hus för arbetarna vid Skråmstas ladugård. Det sas att det huset var taget från Aske by. Aschaneus tog sitt namn efter Aske. Troligen har namnet kommit av de kolossala askarna som växer där. Aschaneus var Sveriges första riksantikvarie på 1630-talet. Bureus blev riksarkivarie. Min mans farfar köpte runstenar på Vaksala torg. Dopfunten i Håtuna kyrka och dopfunten i trädgården på Signhildsberg köpte han också på Vaksala torg. Vi hade en roddbåt, som ett vikingaskepp. Den var ohyggligt rank. För en tid sedan hittades en bit av en runsten, där huset Gula Knuten stått. Run-Janne bestämde sedan platsen där den ställdes upp. Runstenen, Assurstenen, utanför Bro kyrka togs ut ur kyrkan på 1800-talet och stenen vid Sunnerdahls skola kom från torpet Hagalund.

När allén på Signhildsberg anlades och träden planterades restes en sten, där det står att allén anlagts av Hans Henrik von Essen. På andra sidan vattnet i skogen finns ett stort block och gaveländan är en runsten. Här på Signhildsberg finns en unik daterad runstav, 1502, med romerska siffror, vilket är den äldsta dateringen och ovanligt med romerska siffror. Dessa runstavar var almanackor. Det finns en avbruten från 1700-taletds sista fjärdedel.

Det var genom att Aschaneus samlade runstavar och stenar, som han blev uppmärksammad av Gustaf II Adolf. När han blev kyrkoherde i Fresta och Hammarby fick han en reprimand av Domkapitlet, då församlingen klagat över, att han gjorde sig och församlingen till åtlöje genom att i kyrkan efterlysa gamla saker.

I närheten av Kräpplan skall det ha funnits en Trefaldighetskälla. Den beskrevs i ett radioprogram. När jag var barn hämtades vatten där och den kallades då för Hundkällan. 556

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 10** sidan 2
av Gudrun Sandén 10:2
Margareta von Essen och hennes dotter Charlotte Slettengren
Intervjuare Börje Sandén
1989-06-21
UKF:s arkiv essen2-10-1.doc

Margareta von Essen berättar om Trefaldighetskällan, fäbodar, allmänningen, ångbåtarna och affärerna.

***Personer**: Aschaneus, Karin Hedin, David Damell, Ernst Malmström, Otto von Friesen, Salvius, Fischerström, Åke Rålamb, Geijer, Strinnholm, handelsman Haverman eller Taverman, handelsman Jean Malmström, kokerskan Gerda Malmström*
***Orter:** Vallbyvik, Tång, Lennartsnäs, Signhildsberg, Åkeshov, Billby, Steninge, Sjöherrgård, Björneborgs Bruk, Tingvallur, Vaksala torg, Håbolund, Råby, Tjusta, Eriksund*
***Ämnen:** Trefaldighetskälla, holkyxa, Slott och Herresäten, Håbo Dombok, fäbod, Uppländska betes-*

och slåttermarker i gamla tider, allmänning, slåtter, färja, ångbåtar, badhus, paviljong, torn, Gröna bryggan, flyglar, Götiska Förbundet, Uppland, Nya Uppsala, Fyris II, Ekoln, kolryss, älghud, fårskinn, Distingsmarknad, Jaktvårdsföreningen, marknad, affär, Håbolund, Råby, Tjusta, Erikssund

Trefaldighetskällor.
Den tidigare intervjun från 1978 handlade om en vandring, som Hembygdsföreningen skulle göra från Vallbyvik till Signhildsberg med Aschaneus gamla uppteckningar från 1600-talet som ledning. Margareta von Essen berättade från kartan om de olika platserna som skulle passeras.
Trefaldighetskällan ligger på Signhildsbergs mark, men i min barndom talade man aldrig om den som Trefaldighetskälla utan hämtade gott dricksvatten där både från Aske och Signhildsberg. Karin Hedin på Norränge hade sänt en fråga till radioprogrammet "Svar i dag" om Trefaldighetskällor i trakten och får till svar att det finns en på Signhildsberg. Den ligger alldeles intill sista stenbron vid Hojabron. Den var lite uppbyggd med trä.

En annan Trefaldighetskälla upptäcktes vid Tång, öster om Lejondalssjön i V Ryd, där det låg en fin oanvänd stenyxa s k holkyxa. David Damell var där och inventerade platsen, som nu är ett surhål. Även vid Lennartsnäs har det funnit en liknande källa, men de försvinner i och med utdikningarna.

Signhildsberg i böcker.
Det som föranlett den här intervjun är den artikel om Signhildsberg och Fornsigtuna som skall ingå i Riksantikvarieämbetets bokutgivning. Ernst Malmberg har skrivit om Fornsigtuna i Slott och Herresäten och stött sig på Otto von Friesens grundliga undersökningar. Salvius tar upp vissa saker i sin bok från 1741. Även Fischerström tog upp Signhildsberg i sin Mälarbok, som han skrev något senare på 1700-talet. 161

Namnet Signhildsberg.
1678 lämnade Åke Rålamb in en begäran till Håbo Domsaga, att få klassa sin gård Billby som fäbod. Han bodde på Åkeshov. Uppgifterna finns i Uppländska betes- och slåttermarker i gamla tider från 1954. Här framgår att det fanns fäbodar i Uppland och den sydligaste skulle vara Billby, som låg under Signhildsberg, inom parentes Åkesudd, och ägas av Åke Rålamb. Det kom under Signhildsberg först som torp och sedan som fäbod. I löptexten står Åkeshov och inte Åkesudd. 1696 tog Åke Rålamb över gården och namnet vacklar. 220

Fäbodar, färja och allmänningen som betesmark.
Det finns många ängsvaktare och sätrar i Upplands-Bro och även namnet Fäboda. I min barndom berättar Margareta, samlade man korna under sommaren på Allmänningen och det var ett fasligt liv när man skulle ha tillbaks dem hem på hösten. En del kvigor var så förvildade att de måste skjutas. Detta togs bort när min pappa blev ordförande i Håbo Härads Allmänning. Det var djuren från smågårdarna, som gick dit och det fanns i tidigare år en fäbod och då borde man kunna haft mjölkkor där också. Annars var fäbodarna mest till för slåttern. Man slog alla dikesrenar och det var ofta mindre gårdar som fick slå på de stora gårdarnas diken. Man hade en färja, som roddes av sex gubbar, för att färja över ungdjuren till andra sidan sjön. Den användes också, när farmor och farfar skulle på middag till Steninge. Farmor var rädd och vågade inte sitta kvar i vagnen för hästarna blev litet oroliga. Annars fanns bara färja vid Erikssund, där all trafik gick. En liknande djurfärja finns vid Sjöherrgård.

Ångbåtarna.
All trafik till Billby gick med roddbåt. Min man tog aldrig bilen dit. Man seglade aldrig. Till Stockholm gick ångbåt. Där sändes mjölk och slaktdjur och allt annat som skulle till staden. Min svärmor var mycket gästfri och när folk från gårdarna kom och väntade på ångbåten blev de alltid bjudna på kaffe. Det stod en trädgårdssoffa och ett bord alldeles nedanför huset. Nere vid bryggan stod en gubbe med en mörkblå plåtlur och ropade, att nu kommer båten. Bryggan var inte allmän, men den fick användas av gårdarna runt omkring. Aske hade större brygga, med badhus och paviljong i två

våningar. Där fanns också ett torn. 335

Man tittar på en bild över Signhildsberg. Götiska förbundet, Island.
Min svärmor var också från Aske. Vattnet var på denna tid mest en förbindelseled och inte som i våra dagar en gräns. Man tittar på en bild över Signhildsberg, med två flyglar och två långa flyglar och Gröna bryggan. Även ångbåtsbryggan syns. Badhuset är just nu renoverat. Där fanns tidigare en roddbåt, som ett vikingaskepp. Min svärfars pappa var tokig i stenar och forntid. Det var i slutet av 1800-talet med Götiska Förbundet. Min morfar var Angantyr i det förbundet. Han hette Nordenfeldt och hade Björneborgs Bruk i Värmland.

Geijer och Strinnholm skriver i sina verk att man är osäker på var Birka låg. De ritar Birka på platsen för Fornsigtuna. Birka är okänt under den isländska vikingatiden. De enda platser som omnämns från Island är Sigtuna, Fornsigtuna och Uppsala. 415

Fornsigtuna jämförs med Tingvallur.
Att man hittat så få gravar vid Signhildsberg beror på att den bara användes säsongsvis. Jämför man vid Tingvallur på Island, där man vet att det kom enormt mycket folk, finns inte heller många rester av bostäder eller annat. Det är bara lagmannens hus som finns, de andra bodde i tält och kojor, som inte lämnat spår efter sig. 434

Ångbåtarnas namn.
Ångbåtarna som passerade Signhildsberg var Uppland, Nya Uppsala, Fyris II och en liten båt som hette Ekoln. Den gick bara mellan Sigtuna och Uppsala. Under kriget gick det mycket skutor och det gör det fortfarande. Man kör gödning och säd. 452

Handelsträdgårdarna, Distingsmarknaden, Transporter.
Det fanns handelsträdgård både vid Aske och Signhildsberg. Klockan 5 på morgonen gick båtarna med trädgårdsprodukter till Uppsala och Stockholm ett par dagar i veckan.. Mjölken gick till Stockholm eller Bro. Det var ett framsteg när mejeriet i Bro startade, för mjölken mådde väl inte så bra av, att fraktas så långt som till Stockholm. Det tog minst 4-5 timmar. Vi tog tåget från Bro. Det tog minst 1 1/2 timme till Bro med vagn. Men med fint slädföre gick det på en halvtimme. Kusken fick värma pälsarna i väntsalen och när man tagit på sig den stora varma pälsen, bäddade man ner sig i kolryssen, som var klädd med älghud och fårskinn. På mammas födelsedag den 5 febr var det Distingsmarknad och pappa skulle på Jaktvårdsföreningens möte i Uppsala. Det var alltid trassel med skjutsarna och storm, så han kom sällan i tid till mammas födelsedagsmiddag. Marknaden hölls på Vaksala torg. Där såldes skinn även från oss, stickade strumpor, korgar och träskedar och andra varor. Detta var på 20-talet innan jag gifte mig. Vi gifte oss 1929 och i förrgår hade jag bott här i 60 år. Folket på gården var lediga och fick vara med om marknaden. Det fanns jägare på de stora gårdarna. Det var skogvaktaren här som skötte jakten. Han bodde vid Bruket. 538

Affärerna.
Vi handlade i Håbolund. Handelsmannen hette Haverman eller Taverman och sedan Jean Malmström. Mamma hade en mycket duktig kokerska, som hette Gerda Malmström och hon tog hit sin bror. Han blev legendarisk alltid vänlig och duktig. Han var ordförande för handelsmännen på trakten. Det fanns affär i Råby, Tjusta och Erikssund förutom då Håbolund, som ligger vid brandstationen. Malmström bodde i det vita huset innanför häcken. 562

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 11** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Märta Brofalk
Intervjuare Börje och Gudrun Sandén
1978-01-11
UKF:s arkiv brofalk1-11-1-2.doc

Märta Brofalk berättar om kalas och umgängeskretsen i Bro med omnejd i början av 30-talet.

Personer: *Slaktare Jakobsson, handelsman Viktor och Elin Jonsson, Öströms på Ullevi, Johannes och Ester Nilsson på Önsta, mejeristen Fredriksson, förvaltare Pettersson på Ådö, lärarinnorna Hulda Johansson och Astrid Öberg, kantor Abel Åkerbrant, Signe Åkerbrant, Lindberg i Sandhagen, Anna Fredriksson Råby, Pettersson i Råby, Lindhés Finsta, stationsinspektor Johansson, Ameli och Anna Berggren, Oscar och Hally Johansson tidigare Aspvik, skomakare Glassing. Hedbergs i Snyggboda, veterinär Palm, Gösta Brofalk, Hans Brofalk, trädgårdsmästare Jenssen, Holger och Ingrid Ryman, Gustaf med fingret, Andersson i Karlsborg, Borgs i soldattorpet, skogvaktare Eriksson, Åström i Skeppartorp, Nord*
Orter: *Ekbacka, Lindhagaberg, Hässelby, Kockbacka, Kocktorp, Nygård*
Ämnen: *Ebbakalaset, kortspel, sommargäster, julkalasen, tjänstefolket*

Ebbakalaset.
Märta berättar att Lindhagaberg egentligen heter Ekbacka. Jag kom som ung bondmora till Bro 1929 från Hässelby. Tack vare min duktiga svärmor fick jag lära mig hur ett lanthushåll fungerar. Min pappa var trädgårdsmästare i Hässelby och hade en handelsträdgård.

När man träffas idag tar man det enkelt och även värdinnan hinner sitta och prata. Så var det inte förr, då hade man fullt göra att se till att gästerna fick mat och kaffe från de kom till de gick. Jag minns särskilt Ebbadagen, min svärmor hette Ebba. Fruarna kom vid 2-tiden med sina små handarbetsväskor och började med att dricka kaffe och en massa dopp. Sedan slog de sig ned i förmaket med sina handarbeten och jag tror att det skvallrades ganska friskt. De talade inte illa om varandra, men de ventilerade vad som hände. Man kände alla människor och det var säkert värdefullt. När Gun skulle ha födelsedagskalas kom det 28 stycken utan att jag visste hur många som skulle komma. 127

Kocktorp och Kockbacka.
Min svärfar köpte Kocktorp av greve Sparre. 1914 köpte han Kockbacka också. Där stod ett gammalt hus, som de byggde om och flyttade till. Man hyrde ut Kocktorp. När vi gifte oss 1929 flyttade de till Kocktorp, som man också byggde om. De bodde själva på övervåningen och i den undre fanns 2 lägenheter, som man hyrde ut. Där bodde slaktare Jakobsson. 168

Fortsättningen på Ebbadagen.
Ebbakalaset fortsatte till framåt 6-tiden, då gubbarna kom för att hämta sina fruar. Då bjöds på en liten smörgås, som var ett ganska stort smörgåsbord med en liten snaps till gubbarna. Sedan försvann gubbarna in i ett annat rum, fruarna satt alltid för sig själva. Gubbarna skulle spela kort, vira och priffe. Klockan kunde bli både 11 och 12 innan spelet var över och fruarna hann bli ganska trötta. Innan de skulle åka hem skulle det vara kaffe igen. 202

Hur man färdades till kalaset.
Handlanden Viktor Jonsson och hans fru hade bil, medan Öströms på Ullevi åkte efter häst med fina vagnar. Johannes Nilson på Önsta var också med. Norman hade taxirörelse, och fru Norman körde bilen ibland. Min svärmor njöt av att ha dessa kalas, men jag tyckte synd om jungfrun, som måste diska mest hela dagen och sena kvällen och sedan skulle upp och mjölka tidigt morgonen därpå. 239

240

Grannar och vänner.

De årliga gästerna var mejeristen Fredriksson med fru. Viktor och Elin Jonsson, Johannes och Ester Nilsson på Önsta, Elly och Harry Öström på Ullevi, förvaltare Henning och Anna Pettersson på Ådö. Sedan var alla lärarna med Astrid Öberg, Hulda Jonsson och Abel Åkerbrant och Signe Åkerbrant. Abel var änkeman och Signe hans syster, var hemföreståndarinna på Sunnerdahl. De närmaste grannarna Lindbergs i Sandhagen och Ekbodafolket hade man inget umgänge med. 270

Personer i Bro på 30-talet.

Anna Fredriksson i Råby bodde i Holms stuga i Bro (vid röda trähusen efter Köpmanvägen). Hon var hemmadotter och när fadern dog sålde hon Råby till Pettersson. På Finsta bodde Lindhés. Stationsinspektor Johansson, Ameli och Anna Berggren, som hade en bror som varit i Amerika och kom hem sjuk och dog här. De tre syskonen levde tillsammans. Deras far var stationsinspektor före Johansson. Han byggde det stora huset, där nu 1997 radhusen på Byggmästarvägen ligger. I det huset fanns postkontoret. Ameli hade varit gift med en läroverkslärare från Södertälje och flyttade tillbaka till Bro när hon tidigt blev änka. Min mans farfar hade Kvista och Vallby. Bageriet ägdes av en faster till min svärfar, som hette Olofsson. Greve Sparre byggde huset med bageriet i början på det här seklet.

345

Flera Brobor.

Skomakare Glassing fanns här, men skräddare fick man åka till Bålsta och träffa. Hedbergs i Snyggboda var vi nära bekanta med. Veterinär Palm köpte Nygård och hade inspektor som skötte jordbruket. Gösta min man, arrenderade det sedan i många år, men vi umgicks inte med Palms. Hans, vår son har ju en del av jorden fortfarande. 369

Husen vid Lindhagaberg.

Husen vid Lindhagaberg fanns. I Solliden bodde en dansk trädgårdsmästare, som hette Jensen. Rymans bodde här och gamla Ryman var banvakt. Holger och Ingrid är barn där och de bor kvar ännu 1997. Gustaf med fingret var frisör och sålde strömming. Han hade skadat ett finger, så att det stod rätt ut. Andersson i Karlsborg bodde på ena sidan uppfartsvägen till skogvaktartorpet, där Eriksson bodde och skötte Brogårdsskogen. Borgs bodde på andra sidan i soldattorpet. Andersson hade varit rättare på Norrboda under Sparre. Nu har barn till Andersson stället som sommarnöje. 430

Vägar.

Det var mycket sommargäster här redan på 30-talet, särskilt nere vid sjön. Vid Skeppartorp bodde ett gammalt par Åström. Vägarna upp i skogen vid skogvaktartorpet är nog ingen landsväg utan snarare timmervägar. Telegrafvägen kallar vi den vägen mellan skogvaktaren och Nords. Där ligger telegrafledningen nedgrävd. 477

Julkalaset och anställning av tjänstefolk.

Julkalasen började med sill, köttbullar, Janssons frestelse, sylta och alla olika sorters korv. Efter slakten gjorde min svärmor och jag 5 sorters korv. Efter smörgåsbordet kom varmrätten, stek med tjock gräddsås och sedan efterrätt, inkokt frukt med grädde. Det var lite tävlan om hur mycket man kunde bjuda på. Alla hade sina speciella rätter. Gubbarna gick till ett eget rum och spelade kort och drack grogg och pratade. Ingen blev tråkigt berusad. Det var sällan några barn med. Ibland har jag funderat var vi hade våra barn, när vi var på kalas, men man hade ju alltid någon hjälp hemma. Gösta ville införa litet ledigt för tjänstefolket, men han mötte stort motstånd från föräldrarna. De fick bara ledigt när husbondfolket tyckte att det passade dem. Vi försökte ordna lite drägligt för våra anställda, men det sågs inte med blida ögon av alla.

En jungfru skulle kunna allting och framförallt kunna handmjölka, något som hon och drängen skulle klara av. Vi skaffade mjölkmaskin ganska tidigt. När min första jungfru skulle anställas, gjordes det på marknaden i Enköping på hösten. De som ville ha anställning gick och visade upp sig och spekulanterna

valde. Om man kom överens gick man till en platsförmedling och skrev något kontrakt. Jag var med innan jag gifte mig på hösten för att välja min jungfru. Vi valde en liten knubbig flicka, som hette Aina. Jag reagerade våldsamt mot sättet att anställa folk som boskap på marknaden. Efter krigsutbrottet blev det alldeles slut med alla kalas. 591

Band 11 sidan 2.

Märta Brofalk fortsätter att berätta om livet och verksamheter i Bro.

Personer: *Anders Sjögård, Olofsson, Mimmi Boje, Anna-Lisa Boje, Nordkvist, Heyman, Grill, Törnberg, Edling, Hammarstrand, Malm, Vallin Gudrun och Noldi Lieta, Anna-Britta och Hans Graf, Astrid Öberg, Hulda Johansson, Abel Åkerbrant, Ellen Eriksson, prosten Elg, Gerd Brofalk, Gösta Brofalk*
Orter: *Norrboda, Håtuna, Negelstena, Kallhäll, Dorisberg, Hallmarken, Lindhagaberg, Spånga, Enköping*
Ämnen: *Ost, gurka, hemvärn, Brolimpa, Konsumaffär, post, Bojes Affär Viktor Jonssons affär, Lantarbetarnas Beklädnadsaffär, avbetalning, telefonväxel, järnhandel, examen, dansbana, SLU, idrottsföreningen, fotbollslag, kyrkvärd*

Mejeriet.
Vi levererade mjölken till Bro mejeri. De gjorde fin ost där. Fredrikssons var en mycket trevlig familj. Det var fru Fredriksson, som gjorde osten. Där var kalas på Edvindagen, som är i mars och då bjöds det alltid på färsk pressgurka och mycket fin ost. Det huset som ligger på höger sida innanför grindarna var deras bostad. Mejeriet var på vänster sida, där fabriken är nu, men ingenting är kvar. Grammofonfabriksbyggnaderna är nya. 087

Hemvärnsövning och bageriet.
Familjen Sjögård kom i början på 40-talet till Norrboda från Negelstena. Under kriget skulle det vara hemvärnsövning och "krig" mellan Håtuna och Bro. Bröderna Sjögård smugglade några mannar med mjölkskjutsen till Bro, som snabbt intogs.
Bageriet i Bro ägdes av Olofsson. Han var inte själv bagare, men hade många anställda. Med häst och vagn levererade han "Brolimpor" långväga omkring till affärerna. Jonsson övertog sedan bageriet. Huset har alltid sett likadant ut. Bageriet var på första våningen. I vindsvåningen bodde tre söner, som alla dog av tuberkulos. Där fanns också en stenmangel, där brofruarna manglade sina findukar. 173

Affärerna och Mimmi Boje.
Konsumaffären låg i hörnet Köpmanvägen - Stationsvägen och byttes så småningom ut till den mera barackliknande affären något högre upp på tomten. (Där nu 1997 den röda träbebyggelsen står efter Köpmanvägen). Bojes gamla hus var rivet före 1952. Där ligger nu posthuset hörnet Tunavägen och Stationsvägen. Samtidigt fanns Jonssons affär, som kom att konkurrera ut Bojes.
Fru Boje var barnmorska. Deras dotter Anna-Lisa var ett original och mycket begåvad, som kunde blivit något om hon fått tillfälle. De sista åren blev fru Boje hemsamarit. Hennes arbete uppskattades mycket av provinsialläkare Nordkvist i Bålsta, dit vi hörde i läkarsammanhang. 240

Heymans affär i hörnet av Köpmanvägen - Stationsvägen, mittemot Konsum.
Heyman hade gått med ett knyte och sålt i gårdarna. Grill övertog affären. Affären hette Lantarbetarnas Beklädnadsaffär. Arbetarna vid Kallhäll köpte kläder hos Heyman och varje lönedag for han till Bolinderfabriken och inkasserade avbetalningarna. 282

Handelsträdgård, telefonväxel och järnhandel.
"Sven-Pelles" handelsträdgård startades av Sven Pettersson. Fadern var målare och även sönerna, men Sven sökte sig till trädgården istället. Hans svärmor hade telefonväxeln i Bro. Hon visste allt. När man

åkte bort ringde man till henne och talade om när man tänkte komma tillbaka, så att hon kunde informera eventuella påringare. Telefonväxeln låg i Dorisborg, som låg i backen nedanför prästgården, där radhusen efter Tunavägen nu ligger.

Huset, hörnet Köpmanvägen - Kamrervägen, som Post-Nisse, Nils Dalström nu har kallades Hallmarken. Järnhandeln låg på andra sidan Kamrervägen och drevs under några år i början på 50-talet av bröderna Törnberg. 328

Lindhagaberg.
I början på seklet bodde en veterinär Edling vid Lindhagaberg. Efter honom bodde fröken Hammarstrand med sin vårdarinna fröken Malm. Hon var skriven i Södertälje och ansågs mycket förmögen. Hon var mycket originell, var uppe hela nätterna och sov hela dagarna och hade en massa katter. I gamla flygeln bodde en kokerska och en husa. De umgicks aldrig med någon. När fröken Hammarstan avled i mitten av 40-talet köpte vi det 1948. Jorden hade Gösta redan arrenderat sedan länge. Gösta hade en moster, som varit restaurangchef på Sturehof i Stockholm och hon och hennes man Vallin köpte huset och trädgården, medan vi behöll jorden och skogen. De drev värdshuset i 10 år. Gun (Gudrun) vår dotter och hennes man Noldi Lieta arrenderade först några år, men köpte sedan rörelsen. Vallins flyttade till Enköping.
1974 såldes rörelsen till Anna-Britta och Hans Graf. 400

Examen i Hernevi.
Vid examen i skolan kläddes alla barnen i finkläder och en orgel släpades ut på gården och barnen sjöng sommarpsalmerna tillsammans med prosten Elg. Klassrummen var dekorerade med blommor och barnen läste små verser och de duktigaste fick uppträda. Efteråt bjöd lärarinnorna Astrid Öberg och Hulda Johansson alla på kaffe. Alla deltagarna skrev sina namn troligen i en liten gästbok. Jag tyckte inte alls det var lika stämningsfullt, när man på senare tid promenerade till kyrkan. Astrid och Hulda hade varsin småskoleklass och Ellen Eriksson hade 3-4 och Abel Åkerbrant 5-6. Ellen cyklade mellan Kungsängen och Bro och nästan varje dag stannade hon vid Kockbacka och lämnade läxor till Gerd, som fått polio den första terminen hon gick i skolan. (Gudrun berättar att på Råbyskolan samlar man barnen på utegården och även där dras en orgel ut och man sjunger och uppträder. Fler och fler föräldrar kommer till avslutningarna.) 460

Matsäck och resor till skolor.
Barnen hade matsäck med sig och med 5 barn blev det många termosar att fylla på morgonen. Barnen gick eller cyklade från Kockbacka till Hernevi. Sedan blev det tåg till Spånga eller Enköping för vidare utbildning. 484

Dansbanan.
Dansbanan kom till under 30-40 talen för att SLU skulle ha fester där. Man göt plintar och lade bräder på. Det var stor intresse och det kom så många att man fick föreläggande att ordna parkeringsplatser eftersom det var hinder för trafiken. Vid Folkets Hus var också en dansbana under tak. IOGT-verksamheten i Bro var bra och lokalen fanns på Målarvägen mittemot Folkets Hus, som låg i hörnet Målarvägen - Bagarvägen.

Gösta var medlem i idrottsföreningen men spelade bara fotboll i sin ungdom. Bro fotbollslag ansåg duktiga. Gösta gick i skolan i Enköping och kom hem över helgerna. Han ville träffa sina kompisar, men pappan tyckte att han borde göra nytta istället när han varit borta hela veckan. Han måste gå med till kyrkan på söndagarna, där pappan var kyrkvärd. Han ville aldrig gå i kyrkan som vuxen. 546

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ut UKF:s **kassettband nr 12** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Ebba Johansson
Intervjuare Börje Sandén
1979-08-29
UKF:s arkiv ebbajoh1-12-1-2.doc

Ebba Johansson, Björknäs, berättar om livet på Ådö och Tammsvik.

Personer: *P P Waldenström, Direktör Liwall, Gösta Axelsson, Claes Tamm, Erki Hellman, kennelbaronen Lehusen, överste Tamm, Caroline Crawford, Dagmar, Signe, Anna, Erik, Vilhelm och Gustav Tamm. Frida Norman, Dalén, Kosack, Lisa Karlsson, Tyra Persson, Astrid Öberg, Svensson, Hedin, Östlund Hasselgren*
Orter: *Köpenhamn, Dävensö, Alholmen, Tammsvik, Björknäs, Ekolsund, Skansen, Lindormsnäs, Ådö, Bynäsberget, Drakudden, Brunnsvik, Säbyholm, Ormudden, Rickardsvik, Andredal*
Ämnen: *Båtarna Säbyholm, Enköping I och II, Ekolsund, Svartsjö, fotografier, Lindormsnäs Semesterhem, Bergianska Trädgårdsskolan, alkoholisthem, mentalsjukhus, mistlar, Botaniska Trädgården, bageriet, älg, anjovisburk, Serafimerlasarettet, bank*

Mälarbåtar och lustresor.
Båten Säbyholm angjorde Köpenhamn och Dävensö brygga, när den fraktade trädgårdsalster till Mälartorget. Enköping I och II gick direkt till stan. Svartsjölandet gick till Alholmen. Båten Hugo Tamm gjorde lustresor. Jag var med mina föräldrar till Ekolsund för att höra frikyrkopastorn P P Waldenström. En annan resa gick från Ådö brygga till Skansen med båten Ekolsund. Vi besökte Bredablick. 060

Bilder från Hagalundsberget, trädgårdsskolan vid Lindormsnäs.
År 1933 finns bilder tagna av en fotograf uppifrån Hagalundsberget. Min make bar stegen åt fotografen. Hela fältet är fullt med kärvar.

Lindormsnäs är Semesterhem, men när jag var barn var det trädgårdsskola. Läraren hette Liwall och hade varit lärare vid Bergianska trädgårdsskolan, när min far gick där. Så genom honom kom min far till Ådö 1896. Gamla fru Tamm bodde i stora huset och titulerades Hennes Nåd. Trädgårdsskolan var i det röda huset, där Axelssons bor nu. Eleverna for till Ådö och dansade och en vinter drunknade två av dem utanför Bynäsberget. 138

Tammsvik.
Tammsvik hette Björknäs och byggdes av Claes Tamm. Senare arbetade min dotter där, när det blev mentalsjukhus. Börje tillägger att 1952 var det alkoholister, som vårdades där. Under kriget bodde finnar där som konvalecenter. Ibland hjälpte de Gösta, min man i trädgården. Erki Hellman blev kvar och är gift med en Anna-Lisa Nilsson, dotter på Björknäs.

Claes Tamm bodde på Ådö, men när han sålt till Malmström byggde han Tammsvik och bosatte sig där. Då hette det Björknäs Herrgård. Han var gift tre gånger. Baron Lehusen hade det också en tid.

182

Familjen Tamm.
På en bild ses Claes Tamm och hans andra hustru. Den första hade dött på Ådö. Sedan gifte han sig med sin kusin, som var dotter till överste Tamm på Drakudden. Caroline Crawford var husföreståndarinna och skrev betyg åt Ebba. Tamm hade även Brunnsvik. Barnen Tamm hette Dagmar, Signe, Anna, Erik, Vilhelm och Gustaf.

En bild visar mistlarna 1910. Ådö skola är sommarstuga nu. Min svärfar var trädgårdsmästare i Botaniska Trädgården i Uppsala. 276

288

Fars olycka.

Frida Norman var min goda vän på Ådö. När vi var i Bro fick vi köpa en stor bulle för 5 öre i bageriet hos Olofssons. Vi gick över sjön från Björknäs till Fiskartorp och sedan allén till Bro. På sommaren gick vi över Kvistaberg.

En dag hade man skjutit en älg och släkten bjöds att delta i kalaset. Det var mammas syster och hennes man, som bodde i Stockholm. När man skulle börja äta fick man se att ett föl, som gick utanför stugan hade fastnat med hoven i en anjovisburk. När far skull ta bort den blev han sparkad i ansiktet. Man fick ta häst och droska till Kungsängen och vidare med tåget till Stockholm. På Serafimerlasarettet ville man inte ta hand om honom för han hörde ju till Uppsala. Doktorn som hette Dalén och var bror till Gustaf Dalén med AGA-fyren, tog till sist hand om honom, men far blev blind på ena ögat resten av livet. Det var på hösten, när frukten skulle plockas, men vi hade en trädgårdselev, som hette Kosack, som anförtroddes att sköta om skörden.

1911 när Kosack hade mönstrat i Bålsta skaffade han sig falska papper och åkte till Amerika. Efter 10 år skrev han och berättade att han under första världskriget legat i skyttegravarna i kriget mellan Tyskland och Frankrike. 388

Bilder och minnen från skoltiden vid Ormudden.

Ebba visar bilder på sina lärarinnor, Lisa Karlsson, Tyra Persson och Astrid Öberg och trädgårdselever. Gösta och jag förlovade oss 1918 på julafton. Min syster och svåger är Svenssons vid Saltvik. 454

Hedins bank.

Ebba läser en vers hon skrivit till sin far när han fyllde 60 år. Hon anspelar i dikten på hur man förlorat pengar i den privata bank, som skolläraren Erik Hedin skött och som gjort konkurs. De förlorade 300 kronor. Ebba visar sin mors bibel med släktregistret. Mor kallades Lina men hette Adolfina. Ebba sjunger en skolsång. Vid examen i Ormuddens skola hos Tyra Persson fick barnen sjunga och prästen från Kungsängen, Östlund berömde dem. Ebbas syster läste en dikt.

Astrid Öberg bjöd hem de äldre flickorna till sig en gång till Ormudden. Torparen från Andredal kom in med två gitarrer till sina döttrar och sa att nu ska ni sjunga och spela "Jesus älskar mig". Flickorna blev så generade. 587

Sidan 2.

Ebba fortsätter sin berättelse.

Personer*: Tamm, förvaltare Pettersson, Malmström, Carlander, Jeansson, Baron Lehusen, Oskar Nilsson, Östen Karlsson, Astrid Öberg, Caroline Crawford, byggmästare Adolf Pettersson, Blomfelt, Göta Dalström*

Orter*: Rickardsvik, Södertälje villastad, Lindormsnäs, Tammsvik, Björknäs Trädgård, Granskog, Björknäs Gård, Säbyholm, Ormuddens skola, Gräsholmen, Manhuvud, Drabanten, Bynäsberget, Köpenhamn, Andredal, Hillersjö, Svartsjö anstalten*

Ämnen*: Husa, mentalsjukhus, hönseri, logen vid Säbyholm, eken, tröskvandring, pumphus*

Våra arbetsår vid Tammsvik, Rickardsvik, Ådö, Lindormsnäs, Björknäs.

Jag var husa på Tammsvik och fick ett lyckönskningsbrev från alla på Björknäs Herrgård vid vårt bröllop 1921. Vi flyttade till Rickardsvik i Södertörns villastad, Huddinge församling.

Far köpte Saltvik och tog vid efter förvaltare Pettersson på Ådö. Ådö ägdes då av Malmström från

Svanå Bruk. Vi kom dit 1924 och stannade i 8 år. Under tiden byttes ägare och jägmästare Carlander köpte Ådö. Senare kom Jeansson och då hade man köpt in Lindormsnäs, där Gösta var trädgårdsmästare 1 1/2 år.

Fru Gad köpte Lindormsnäs och då man misstänkte att det inte skulle bli hållbart bad Gösta ingenjör Tamm att få arrendet på Tammsviks trädgård. Det hade aldrig varit någon riktig trädgård där tidigare och aldrig varit utarrenderat. Där stannade vid i 20 år och bodde i torpet vid infarten. Under tiden gick Tammsvik genom flera ägare bl a baron Lehusen. Där var mentalsjukhus.

Björknäs Trädgård ägdes av Oskar Nilsson och hade tidigare hetat Granskog. När min dotter Ingrid gifte sig med Nisse Nilsson arrenderade de Björknäs och Gösta hjälpte dem. Vi hade tomt vid Saltvik och Gösta hade planterat träd och hade en stor bänkgård med mellan 300-400 fönster. 145

Björknäs Gård och trädgård.

Vid Björknäs Gård såldes tomter vid Verkaviken och Storbacken och Solna Stad har köpt området.

Trädgården vid Björknäs låg vid Sågarbacken, och vi bodde i torpet. Gården låg längre söderut. Vi bodde vid Tammsvik från 1933. Där hade vi kvinnlig arbetskraft. Några kom från Toresta. 215

Min skoltid vid Ormuddens skola.

Jag är född på Ådö 1898. Ebba visar sitta avgångsbetyg från: Mindre folkskola uti Ormuddens fasta mindre folkskola i Bro och Låssa församlingar. Jag har gått 6 klasser i samma skola varje dag utom lördagarna. På lördagarna fick flickorna ha extra lektioner i slöjd, men inte pojkarna. Alla 6 klasserna i samma rum. Vi satt i dubbelbänkar. Det var något över 20 barn. En elev från Alholmen var inackorderad hos lärarinnan. Klassrummet var ljust och trevligt. Utsikten över sjön gjorde att vi såg all trafik. Ekolsund kom klockan 1/2 7 på morgonen. Det tog sen två timmar till Stockholm, den gick tillbaka klockan 3.

Under min skoltid var det 3 lärarinnor alla från Stockholm. Lisa Karlsson, Tyra Persson och hon hade en syster som bodde hos sig. Intill låg en liten torpstuga, där de kunde få köpa sin mjölk. Skolan låg vid sydspetsen av ön. Vi fick inte gå ut på bryggan. Från Dävensö kom barnen med båt. Östen Karlsson, om var kyrkvärd i Låssa kom från Dävensö och var bror till Ebbas klasskamrater. Själv gick Östen vid Ådö skola. Astrid Öberg flyttade från Ormudden till Ådö skola. Hon hade sin mor hos sig.

När vi gick och läste fick vi gå ända till Bro två gånger i veckan. Två flickor bodde på Gräsholmen och Manhuvud och skulle först ta sig med båt till fastlandet. Vi fick inte åka en enda gång. 1911 på hösten fick jag börja läsningen. Sedan konfirmerades vi i maj. Jag arbetade vid Ådö trädgård och rensade och plockade mängder av krusbär, jordgubbar, gurkor och bönor. 369

Husa på Tammsvik.

1915 blev jag husa på slottet. Husföreståndarinnan hette Carolin Crawford och var danska. Det fanns ett stort hönseri i parken. Hon hade eget hönseri på Brunnsvik.

Jag fick servera på stora middagar och sköta alla barnen. Min far har planterat trädgården vid Tammsvik, särskilt mycket cypresser. I ett hus intill bodde inspektorerna och huset kallades Drabanten. (gäller Ådö, BS). Man tittar på bilder från Ådö. Huset byggdes om 1917 av Malmström. Tidigare fanns en vindbro, som inte var öppningsbar. Hela Ådö var omflutet av vatten.

Det ryktas att det skulle funnits ett tidigare slott på fastlandet, Bynässlottet. Det kan ha legat bortom Köpenhamn. Mellan nuvarande slottet och Ormudden finns Kvarnberget. Slottet kan ha legat uppe på berget, där det finns en husgrund. Skomakargrottan ligger vid Bynäsbergen. Vid Ekdalen hade ingenjör Tamm en såg på norra sidan. Hans byggmästare hette Adolf Pettersson och var uppväxt i Låssa. Den stora logen vid Säbyholm har han byggt. Han hade träben. Han byggde stora stallet vid Ådö. 490

Konfirmationsläsningen.

Andredal var ett litet jordbruk och torparen gjorde dagsverken. Torparen hette Blomfelt och en av hans 4

döttrar var min konfirmationskamrat. Göta Dalström, mor till Post-Nisse är också en konfirmationskamrat. Vi läste texter ur bibeln, psalmer och katekesen. De barn som inte kunde lära sig hade det svårt. En lärarinna var för kroppsaga.

Vid gården stod en ek, som man kunde gå in i. Vid översvämningarna var det besvärligt. Det fanns ett pumphus, som drev tröskvandringen och även pumpade vatten till ladugården. Tjurarna körde vandringarna. Ångbåtsbryggan låg precis nedanför Köpenhamn. Vid slottets brygga låg en lustjakt. I ett hus intill hade man tvättstuga, mangelbod och bagarbod för slottet. De underlydande hade tvättstuga vid Köpenhamn.

Båten hette Säbyholm och låg vid Säbyholms brygga och gick tidigt på morgonen till Köpenhamn och Ådö och hämtade upp grönsaker och åkte till Mälartorget. En gång åkte vid med båten till Hillersjö brygga. Min farbror var konstapel vid Svartsjö anstalt och hade internerna till hjälp i jordbruket där. 586

****

13

ORTSBOR BERÄTTAR.
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 13** sidan 1
av Gudrun Sandén
Ebba Johansson
Intervjuare Börje Sandén
1978-08-29
UKF:s arkiv ebbajoh2-13-1.doc

***Personer**:* *Kock*
Orter: *Kvarnberget, Hackholmssund*
Ämnen: *Konfirmationsvers, spanska sjukan, båten Mälsåker, Björknäsbadet*

Konfirmationsvers, konvaljeförsäljning, spanska sjukan.
Ebba läser en vers från sin konfirmation som stod i ett häfte som hon fick av prosten Elg.

Vi fick leva under sparsamma förhållande. Min syster och jag plockade liljekonvaljer och sålde och kunde på så sätt bidra med pengar till våra kläder. Konvaljerna var inte fridlysta då. Vi fick skicka med båten Mälsåker till stan med två dalkullor, Anna och Kerstin. Under spanska sjukan fick vi ända till 1 krona knippan för konvaljerna. Det gick åt mycket blommor då till kransar. 1918 fick jag själv spanska sjukan och fick en förtätning på ena lungan. När jag skulle hjälpa till och ta av frostmattorna från bänkarna spottade jag blod.

Konvaljerna växte i mängder vid Kvarnberget och vid bänkgården, men där var mycket orm. Fru Malmström, som var hypernervös av sig, lovade alla som slagit ihjäl en orm 1 krona. Jag slog ihjäl 2 huggormar och tjänade 2 kronor. 139

Björknäsbadet.
Vi fick köra allt vattnet till Torpet och där vid brunnen fanns också orm. Det var gott om orm vid Björknäs.

Innan man anlade badplatsen var det sankt och risigt och tråkigt. Nisse skötte den fint. Badplatsen är helt anlagd. 224

Hackholmssund.
Kock byggde Hackholmssund. Det är inte så gammalt. 239

ORTSBOR BERÄTTAR 14
Sammandrag ur UKFS: **kassettband nr 14 sid. 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Åke Sundblad och Anders Bokvist, Kungsängen
Intervjuare Börje Sandén
1979-10-03
UKF:s arkiv subo1-14-1-2.doc

Åke Sundblad berättar om Kungsängen under 10-20-talen, bl a om Rydhs gjuteri. Sundblad är född 1908.

Personer: *Hjelm, Beckman, handlare Bengtsson, handlare Sernell, handlare Lindeman, häradsdomare Larsson, handlare Lundin, handlare Bengt Jansson, Erik, Gustaf, Algot och Ernst Rydh, husägare Ekström, Åman, Ernström, Lundborg, Lindedal, Britten Larsson*
Orter*: Ängsvaktarbostället, Knektstugan, Aspviks kvarn, Fagerlid, Långsand, Alvreten, Filipsborg, Skoghäll, Ekhammar, Klockargården, Tibble, Urfjäll, Sandgrind, Ålsta, Skälby, Öråker, Lennartsnäs, Sylta*
Ämnen: *Affärer, järnhandeln, gjuteriet, kyrkvaktare, försäkringsagent, skolrådet*

De första husen i Kungsängen och affärerna.
Ängsvaktartorpet var tidigare kronmark och ängsvaktaren var anställd av kronan. Det och Knekttorpet var de enda husen i Kungsängen. I Knekttorpet bodde soldat Hjelm, som hade en portabel smedja, som stod utanför. Vid station fanns affären och ägaren hette Bengtsson och var tidigare rättare i Brunna. Bengtsson arrenderade ut till Sernell och efter honom kom Lindeman. Mitt för stationen bodde en häradshövding Larsson i hörnan av Kyrkvägen och Östervägen. Lundins affär, som nu ägs av Bengt Jansson fanns tidigt. Beckman hade järnhandeln och löste in de järnvaror, som normalt såldes i lanthandeln för att undvika konkurrens. Lundin sålde sparkstöttingar ändå. 114

Rydhs gjuteri.
Gjuteriet startades 1903. Min far kom från Småland och arbetade på ett gjuteri i Karlsvik och sedan på Atlas. På Karlsvik arbetade en gjutmästare, som hette Rydh och när de träffades på stan, bad Rydh min far komma med och titta på ett gjuteri han startat i Kungsängen. Min far fick låna arbetskläder och var med om den första gjutningen vid det nya gjuteriet. Han blev kvar och mor kom efter. Det var den första och enda industrien i Kungsängen.

Vid gjuteriet gjordes golvbrunnar och vilka beställningsarbeten som helst. Mycket olika sanitetsgods gjordes också, som till en början transporterades med båt. Det fanns en brygga för gjuteriet och en för ångbåtstrafiken. Sanden kom på båt. Min pappa lärde upp Rydhs pojkar till gjutare, Erik, Gustaf, som for till Amerika och blev kvar där, och Algot. Ernst blev modellsnickare och hjälpte till med formar när så behövdes.

Det var ungefär 8 personer anställda förutom Rydhs själva. Det finns fortfarande ättlingar kvar och två döttrar bor i gamla kåken. När Erik dog lade man ned verksamheten. 250

De äldsta husen och deras ägare.
De äldsta husen vid sjön var Ekströms, Fagerlid, Åmans, Ernström och prästens hus. Långsand och Lundborgs längre in i viken är äldre. I Dalkarlsbacken låg grindstugan mittemot gamla skolan. Stugan heter Backen och Dalkarlsbacken kallas också Finnkärrsbacken, som var det första statliga vägbygget. Lindals hus fanns och det var där Herman Lundborg gifte in sig i. Runt stationen låg bara ett dussin hus och sedan var det bara Knektstugan och Alvreten, som är gammal, Filipsborg och Skogshäll, som var en statarbyggnad till Ekhammar och hade smedja.

Ekhammar, Klockargården, Tibble, Urfjäll, Sandgrind, där det är bryggeriupplag och i den andra stugan var det sjukstuga och ålderdomshem. Vidare efter landsvägen Aspviks kvarn. Nedåt Lennartsnäshalvön Ålsta, Skälby, Öråker, Lennartsnäs och Sylta.

Tibble var gästgivargård och mina föräldrar hade ett brännvinsglas, som det stod Tibble på. Gamla landsvägen gick förbi Tibble och förbi kyrkan och Ekhammarskolan. 327
330

Källan i Dalkarlsbacken. Min fars verksamma liv.
Den sista ombyggnaden av Dalkarlsbacken skedde som nödhjälpsarbete på 1930-talet. Mitt i backen låg en källa, där stannade de flesta Mälarnruntcyklisterna och drack. Det finns en naturlig källa till, som ligger på prästens mark.

Det var ont om arbete i Kungsängen och många sökte jobb i Kallhäll och cyklade vägen emellan. En grabb från Öråker drack häftigt ur källan vid vägen och dog innan han hunnit hem.

När det var ont om jobb på gjuteriet hade man tre dagars jobb med formningen och sedan skulle godset brännas. Min far hade tre söner att försörja och tog jobb som kyrkvaktare efter Hjelm. Den sysslan hade han i 40 år. Han blev dessutom fjärdingsman och ordförande i Uppsala Läns Brandstodsbolag och Livförsäkringsagent. Han satt i skolrådet. Rydh lät honom få sin lön, när han satt i sammanträde för skolrådet. Ordförande Larssons fru Britten, undrade hur Sundblad kunde vara ledig för att vara med på styrelsemöte och berättade sedan att: Sundblad som jag alltid tyckt vara en så timid man kommer här och tränger sig in. Min far bildade sedan första arbetarkommunen här i Kungsängen och var också dess ordförande ganska länge. 404

Band 14 sidan 2.

Åke Sundblad fortsätter att berätta.
Personer: *Sjölander, Östlund, Lyth*
Orter: *Villa Skoga, Svanvik, Paulsro*
Ämnen: *Upplands Lantarbetarförbund, prästgårdsmarken, ärkebiskopsprotokollet*

Sjölander.
Min far kom från ett bruk i Småland och var politiskt intresserad. Han var väl så röd, som man kunde bli på den tiden. I Kungsängen var han med i de flesta nämnderna. Allt arbete var obetalt även det som ordförande i arbetarkommunen. För kyrkvaktarsysslan hade han 300 kronor om året. Han försökte bli av med ordförandeskapet i arbetarekommunen och vidtalade kantor Sjölander att bli hans efterträdare. Sjölander lär ha sagt att Sundblad och jag är goda vänner, men våra politiska angelägenheter skall vi hålla isär. Samma kväll åkte Sjölander till Bro och skrev in sig i arbetarkommunen där. Efter det organiserade han Upplands Lantarbetare. Han blev invald i Riksdagen.

Han byggde Skoga med hjälp av smålänningar. Han kom till Kungsängen 1910. Utåt var han ganska röd, men i själ och hjärta var han inte det. Han hade gärna frotterat sig med Björnstiernas, af Ugglas och Dyrssens om han bara fått. Han var kapitalist med stora skogar i Småland. Han begravdes i Småland. Han gjorde en fin insats för lantarbetarna. Han blev med tiden som ett fån, alltså lite tokig. Han dog 1928. När ärkebiskopen var här 1926 var han mycket från vilket syns i protokollet. Sjölander lånade ut pengar till Kyrkan och socknen. 1926 uppgick lånen till 30.000 kronor mot 6 % ränta. 175

Friköp av tomter.
Oscar Sjölander lyckades med hjälp av lantarbetarna rösta fram ett förslag att tomterna skulle få friköpas. När han fick friköpa Villa Skoga fick de andra i hagen också göra det. Det var problem med vatten och avlopp och då det fanns för få fastigheter fick man inte statliga lån. Detta kringgicks, när hyresfastigheterna på Östervägen byggdes på 50-60-talet.

Man fick först arrendera och betala en karta med 50 kronor. Men när bygget var klart fick man friköpa.

Pastor Östlund fick bassning av ärkebiskopen för sina tomtaffärer med kyrkogårdsmark.

277

Komministergården, Paulsro, fattigstugorna.
Jag är nog den äldsta urinnevånaren i Kungsängen. Jag är född i komministergården, då det var den enda hyreslägenheten. Östlund var ju präst, men han var knappast religiös. Han borde nog varit i byggbranschen. Jag upplevde honom som en snäll människa. Han bodde i Sjövillan närmast gjuteriet. I huset intill har varit slakteri, bryggeri och många olika människor har bott där.

Huset på udden ägdes av Lyth och var det fösta monteringsfärdiga huset, och hade varit utställt på Stockholmsutställningen 1898. Det kallades Svanvik och Paulsro. Enligt Svenngård skulle det ha varit den äldsta villan i Kungsängen.

I graven till vänster innanför grinden ligger en man som varit bonde och bott i Kyrkbyn, nuvarande Hembygdsgården, och odlat marken däromkring. Det var fattigstuga där och en fattigstuga fanns nedanför

Knektstugan. En halt sadelmakare bodde på övre botten. En snickare, som hette Jacobsson bodde där och en skomakare, som kallades "Kille". Han flyttade från prästgården dit ner och hade sitt skomakeri. Golvet var så nedslitet att det gick att spela kula i groparna.

Alvreten ligger vid Alkärrsvägen. Vid torget var kolonilotter. 406

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 15** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Åke Sundblad och Anders Bokvist, Kungsängen
Intervjuare Börje Sandén
1979-10-03
UKF:s arkiv subo2-15-1-2.doc

Sundblad och Bokvist berättar vidare om hus och ägare i Kungsängen vid 1910-20.

Personer: *Sjölander, Mårten Lindberg, Augusta Pettersson, Händel, Hessling, Ansén, provinsialläkare Andrén, Lindedal, Lundborg, Andersson, Perling, Palmér, Gerog Eriksson, Ruben Lindberg, Widman, Östlund, Beinhof, Rune Lindström, Ferdinand Nilsson, Mossberg, Ernström, Edling, Brundin*
Orter: *Skoga, Haga, Skälby, Långsand, Granhammar, V Ryd, Ekhammar, Köpenhamn, Näckholmen, Lillsjön*
Ämnen: *Frälsningarmén, Kommunalhus, läkarstation, Kungsängens Skytteförening, Bro-Låssa Skytteförening, badhus*

Villa Skoga, landsvägen.
När Sjölander byggde Skoga var där bara skogsmark. Järnvägsstationen var en träffpunkt för ungdomen. Landsvägen hade ungefär samma sträckning som nu. Mot Bro gick den närmare spåren och rundade bergklacken. 1933 gjorde man om vägen och sprängde sig igenom till nuvarande läge. Där låg en stuga, som beboddes av Augusta Pettersson och kallades Haga. Skolvägen är en del av Gamla landsvägen. Mårten Lindberg köpte ett hus av Händel i Bålsta och hade mjölkaffär. Sedan köpte han telefonvillan. Hesslings hus fick ge vika när man byggde om vägen. 105

Kommunalhus, läkarstation.
Kommunalhuset, som blev läkarstation, ägdes från början av fröken Ansén och hon var lärarinna i Skälby. Hon donerade huset till Frälsningsarmén och de sålde till kommunen. Barnmorskan bodde på övre våningen och i undervåningen var det kommunalhus. Läkaren hette Andrén på 60-talet. 144

Långsandsområdet, lärare och präster.
Långsand byggdes på 1800-talet av Lindedal, liksom Lundbergs och huset på andra sidan vägen, som köptes av en Andersson från Granhammar.

Lärarinnorna hette Perling och Palmér. Efter Sjölander kom Georg Eriksson och Ruben Lindberg var kantor i V Ryd. Han har bott i Klockargården. Kyrkoherde Widman var kyrkoherde i V Ryd och Carl Östlund här i Kungsängen. Beinhof kom efter Widman och var missionär och blev kyrkoherde här. Emellan var det många unga präster bl a Rune Lindström med Himlaspelet i Leksand. 222

Ferdinand Nilsson, Skytteföreningarna.
Ferdinand Nilsson satte spår i Kungsängens historia. Han ägde Ekhammars gård. Han förbjöd skolbarnen att ta blommor till examen ur Ekhammars Hage.

Tidigare ägare var Mossberg. Han var med och startade Kungsängens Skytteförening 1905. Bro-Låssa Skytteförening hade skjutbana vid Tumba Möbler (1997 Fliesbergshuset). Man låg vid torpet Köpenhamn och sköt mot skogen. I Kungsängen låg skjutbanan vid Lillsjön. Vi startade om 1940. Bro-Låssa

Skytteförening hade egen orkester tillsammans med Sunnerdahls skola. Det var mest elever därifrån som var med i Skytteföreningen. Bokvist berättar att han målat vid Sunnerdahl, eftersom målarmästare Ernström hade målningen där. Rektorn hette Netz. Landstinget har övertagit skolan och har undervisning i trädgårdsskötsel. 375

Näckholmen.
Byggmästare Brundin byggde flera av villorna i Hagen i slutet på 1910. Edling hade badhus på Näckholmen och dit måste man ro. Piren kom till på 50-talet, när man byggde vid Östervägen och lade schaktma
ssorna där. 404

Band 15 sidan 2.

Sundblad och Bokvist fortsätter att berätta.

Personer: *Claes af Ugglas, boxaren Harry Persson, Rick, grundläggare Jonsson, målare Pettersson, rättare Jansson, Natt och Dag, Sture Lagerwall, Viktor Sjöström, chaufför Rising, Stigeryd*
Orter: *Medborgarplatsen, Dansbanebacken. Kälkholmen, Dalkarlsstugan*
Ämnen: *Medborgarhus, barnmorskan, telefonväxeln*

Medborgarplatsen, dansbanor.
Det heter Medborgarplatsen invid övergången vid järnvägen åt Brohållet. Det var meningen att man där skulle bygga ett Medborgarhus och man hade auktion på det första spadtaget. Det var Claes af Ugglas som tog det. Där var dansbana ett tag, men det blev aldrig något hus. Vi fick virke av Claes af Ugglas. Det fanns en dansbana vid Frölunda som användes vid midsommarfesterna och den flyttades till Medborgarplatsen. Invid Klockstapeln i Dansbanebacken låg nästa dansbana. Där var mycket folk från många platser.

Vid dansbanan i Bro intill Medborgarhuset hade boxaren Harry Persson sin debut och tjänade 100 kronor. Sundblad var med. Han har också spelat där och aldrig sett så många berusade personer som då. Gubben Rick kom med två kannor hembränt och sedan var det färdigdansat. Grundläggare Jonssons och målare Knut Petterssons hus är borta. Där ligger nu 7 tegelvillor. En av bröderna Pettersson var gift med Ricks dotter. Knut Petterssons fru var dotter till rättare Jansson på Säbyholm och hade telefonstation hemma i villan i hörnet av Stationsvägen och Målarvägen. 120

Kälkholmen.
Jag var på reparationsarbete vid Kälkholmen hos en familj Natt och Dag och lyckades laga deras kolfilterlur, genom att slänga den i bordet.

Rättare Janssons på Säbyholm fru hade växeln och han var en mycket mäktig herre och hon var inte mindre mäktig. Senare arbetade fru Jansson i skolbespisningen i Säbyholms Folkskola.

Jag hamnade en gång på Kälkholmen och fick hjälp av skådespelaren Sture Lagervalls fru Guje att plocka sten. Hon var dotter till Viktor Sjöström. Nu äger Olle Norman Kälkholmen, berättar Sundblad. Bokvist talar om att de fick äta hos kusk och chaufför Rising uppe på mejeriet, när de var och målade i trakterna. Rising har berättat att när man skulle hämta barnmorskan, som bodde ovanpå folkskolan hängde det en sträng och klocka utanpå gaveln att dra i. Den kallades för navelsträngen.

240

Fotbollsplan och tennisbana i Hagen.
Ungdomarna ordnade danser på egen hand och hade mycket roligt. Nere i Hagen fanns tidigare både tennisbana och fotbollsplan. Vid Rydhs badhus fick vi kajka ut i kar, som man lögade grisar i.

Dalkarlsstugan, som Stigeryd har renoverat är nog den äldsta huset i Kungsängen. 341

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 16** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Lisa Jonsson och Ebba de Geer
Intervjuare Börje Sandén
1979-08-18, 1981-07-02
UKF:s arkiv lisajon1-16-1-2.doc

Lisa Jonsson, smedsdottern läser en dikt och berättar vad hon minns av livet på Brogård. Ebba de Geer, ägarinna till slottet berättar sina minnen.

Personer: *Henning Jonsson, Greve Sparre, Melker Pettersson, Claes Johansson, Claes Rålamb, Lisas föräldrar Sjöberg*
Orter: *Blåsenborg, Fiskartorpet, Aspviks kvarn, Nygård, Skeppsholmen, Ådö*
Ämnen: *Kvarnen, magasinet, kaffe, predikstol, Rålambska vapnet, byggmästare, inskriptionen*

Smedjan, Blåsenborg, Lisas dikt om mjölnaren.
Mina föräldrar Sjöbergs, kom till Brogård 1878 och då låg en smedja i åkerkanten nedanför slottet. Senare byggdes en ny smedja. Far hade en man till hjälp, som hette Henning Jonsson, och bodde i en stuga vid stationen. Den brann sedan. Jag är född och har bott i Blåsenborg, som ligger i allén ovanför Blåsenborgsbacken. Där låg tidigare en gammal stuga, som greve Sparre rev. Jag arbetade på slottet.
Fiskartorpet ligger vid Mälaren i slutet av Brogårdsvägen. Uppe på höjden låg en kvarn. Lisa Jonsson läser en dikt om en mjölnare, som hon skrivit. 200

Ångkvarnen och mjölnarfamiljen.
Det fanns en ångkvarn vid magasinet berättar Lisa Jonsson och Ebba de Geer. Det fanns en mörk otäck gång som förbindelse mellan kvarnen och sågen, som revs efter 1937. Samtidigt revs stora ladan. Vi använde oss av Aspviks kvarn, långt fram på 40-talet. Det blev senare Snickerifabrik och den brann i slutet på 60-talet.
Mjölnare vid Brogård hette Pettersson och hade många barn. Han var mycket hederlig och hade en trevlig familj. Den äldsta sonen hette Melker och blev betjänt hos greve Sparre. Sedan blev han hovmästare antingen på Continental eller Grand Hotell. 260

Sågen och invallningen vid Nygård.
Klas Johansson var maskinist vid Brogård. Ångsågen fanns fram till 20-talet och lades ned samtidigt med invallningen vid Nygård. Brogård arrenderar mark vid Nygård. 350

Rålamb och kaffet.
Börje berättar att Claes Rålamb, var den första svensken som lärde sig dricka kaffe. Han var ägare till bl a Brogård. Vid reduktionen förlorade han all sin egendom, även biblioteket, som kungen senare skänkte till Uppsala Universitet. 1963 trycktes detta i Hist. Handlingar. 410

Predikstolen.
Bro gård hamnade också under reduktionen. Ebba berättar att sonen Rålamb skänkte predikstolen i Bro kyrka och där finns Rålambska vapnet. 439

Gamla slottet och Lisas barndom.
Lisa
Det finns inget kvar av gamla slottet. Som barn byggde man sina lekstugor själv och var lycklig över det. Allt var så vackert och mamma, var mycket lycklig över naturen. Vi hade också sorger. Min yngsta bror drunknade, när han var 20 år, under sin militärtjänstgöring på Skeppsholmen. Mamma låg på sjukhus och fick åka direkt från Serafimern till begravningen på Skeppsholmen. Vi var fyra syskon. Den äldsta systern dog när hon var två år. Bror Ernst tog olyckan med sin bror mycket hårt. Vi spelade mycket hemma, båda bröderna spelade fiol. Jag blev kvar på Brogård och hjälpte till med allting. Mamma hade byggnadsarbetarna, som byggde slottet i maten, 24 stycken som mest. Byggmästaren bodde hos oss i två år.

Ebba: Det gamla slottet var rivit 1878. En inskription fanns i övervåningen där det stod: I hård och bedrövlig tid är detta huset byggt. Det tyder kanske på tiden runt Karl XII. Huset användes till sädesmagasin och ungdomen fick dansa i något rum. Att huset fick förfalla kan ha berott på att morbror Johans pappa då var landshövding i Elfsborgs län och bodde mycket sällan här.

Min mormor gifte sig på Ådö och inte på Brogård. Här var kålland. Man började planera det nya huset 1882 och då var morbror Johan 30 år. Det blev färdigt 1886 och då dog landshövdingen. Det enda som finns kvar är ett gammalt arrendekontrakt, där det står om antal fönster. 592

Sidan 2.

Lisa Jonsson och Ebba de Geer fortsätter att berätta.

Personer: *Bergensköld, Erik Rexhammar, skomakare Hedström, Stråle, Rosen, Curman, Axel Puck Munthe, Assur, Richard Dybeck*
Orter: *Aspvik, Blåsenborg, Fiskartorp, Sättra fornborg*
Ämnen: *Riksarkivet, källan, syneprotokoll, Hushållningssällskap, Sv Akademiens Handlingar, juridik, språk, sadelmakarverkstad, räkenskapsböcker*

Kontrakt och gamla handlingar. Mordet i Bro.
Ebba visar ett kontrakt från 1789. Slottet såldes från Bergensköld 1792 och har sedan inte varit till salu förrän nu. Hon visar renskrivna handlingar, som man gjort på Riksarkivet. Bl a en förlikning med Aspvik från 1694. Det är viktigt med skriftlig dokumentation, då den muntliga sällan stämmer med verkligheten. Det ser man tydligt när det gäller mordet som beskrivs i Bro och som Erik Rexhammar har berättat om. Han har fått uppgifterna från skomakare Hedström, vars far var närvarande vid dödsstraffets genomförande. Ändå stämmer i stort sett bara att det begåtts ett mord om man jämför med rättegångsprotokollen. 100

Källa och Lisas dikt.
Det fanns en fin källa mellan Blåsenborg och smedjan. Man renade den med sand och kol. Lisa läser en dikt om källan. Ebba undrar över en annan källa under skjulet där man bisatte lik. Vi hade en 40-liters tunna, som pappa körde hem. Nu bor Stråles där och får vattnet kört från Brogård. 30

Sättra fornborg och runstenar och Assur.
Vid Fiskartorp finns stora stenar mot Tegelhagen. Olle trodde att det kunde vara en fälla för djur. Jag tror det kan vara en mur mot fiender, säger Lisa. När kyrkan byggdes bör vattnet inte varit uppe vid allén. Den ligger vid 17-18 höjd. Fornborgen vid Sättra ligger på 25 meter. Assurs sten beskriver en anlagd väg och inte en egentlig bro. Den stenen har varit inmurad i vapenhuset i Bro kyrka. Richard Dybeck tyckte den var så fin så han såg till att den flyttades därifrån. Han tyckte den var den finaste i Uppland. Den berättar att Assur var landvärnare.

På 1700-talet menade man att Assur varit landshövding i området. Nu talar man om hövding av något stort slag. 420

Syneprotokoll, hushållsskola.
Man tittar på ett syneprotokoll av Brogård från 1702.

Lisa berättar att när hon var i 15-års åldern fick hon och andra flickor gå i en liten hushållsskola på slottet. En lärarinna från Hushållningssällskapet i Uppsala undervisade och det hela avslutades med en stor middag för grevens och kyrkoherdens. 449

Besök på vinden och det gamla biblioteket.
Svenska Akademiens Handlingar finns i övervåningen. En gammal bibel på latin har råttorna ätit på eller barnen skjutit på. Biblioteket finns kvar, men det mesta har försvunnit. Böcker från familjen Rosen. Juridik och språk och barnböcker. Hushållningssällskapets handlingar från 1910. Det finns ett register. Riksantikvarien Curman hjälpte mig. Axel Munthe kallades för Puck. Bland böckerna ligger morbror Johans hantlar. Det fanns en gammal sadelmakarverkstad, där gamla räkenskapsböcker låg.

Man tror nog att Brogårds jordbruk kommer att få vara kvar och de storstilade planerna på verkstäder och liknande är lagda på hyllan.

Johans Sparres korrespondens finns något sorterad. 591

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 17** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Roland Nilsson, Tore Nilsson, Önsta
Intervjuare Börje Sandén
1979-10-24
UKF:s arkiv rotoni1-17-1-2.doc

Personer: *Astrid Öberg, Hulda Jonsson, Abel Åkerbrant, Rising, Jannebro, Lundberg, Lennström, Albert Blomkvist, Åke Nordström, Roland Norman, Öström, Ivar Berg*
Orter: *Toresta, Brogård, Hästhagen, Kråkberget, Sunnerdahl, Skällsta, Kristersberg, Skysta, Nybygget, Vallbo, Källarbacken, Köpenhamn, Rom, Romberga, Paris, Stenbockstorp*
Ämnen: *Tändsticksbolaget, fotboll, midsommarfest, Valborgsmässoafton, skogsarbete, mejeriet, post, handel, skolan, träbro, valvbro, Gustafssons födkrok, såg, smedja, jordbruk, svinstian, soldattorp, stockbåt, snäckskal, tapet, Skytteföreningens skjutbana.*

Skolan och lärarna.
1920 kom vi till Önsta, då var jag bara en månad, säger Tore. Pappa var anställd hos Tändsticksbolaget. Roland gick i skolan för Astrid Öberg och Tore för Hulda Jonsson. Sedan gick vi hos Åkerbrant. Våra barn och barnbarn har haft samma lärare. 125

Fotboll och fester vid gården.
Gårdarna var som små samhällen för sig själva. Det var ett 30-tal barn här på Önsta. Vi hade eget fotbollslag och spelade mot Toresta, Brogård och Bro samhälle. Vi hade egen plan och det var riktiga kämpatag. Vid midsommar ställde alla upp och plockade blommor till stången och sedan var det saft och bullar. Det fanns någon som spelade dragspel även vår pappa.
På sista april sattes en tjärtunna upp på tre stänger och sedan kastades en fackla upp och tände. Det var fin stämning och vi sjöng. Tunnan var placerad vid Hästhagen bredvid brasan, så att man kunde se vilken som hade finaste brasan vi eller den på Kråkberget i Bro. Kråkberget ligger bakom Norrgärdeshusen. Där var betesmark för korna. 186

Telegrafstolpar.
I en förteckning från 1925-30 rörande skogsarbete står det bl a, telegrafstolpar barkade 1,20 kronor. En sådan stolpe var 8-10 me
ter. 200

Mjölkskjutsen.
Vi gick till skolan klockan 7.15 och hade vi tur kunde vi få hänga på mjölkskjutsen, som var på väg till mejeriet i Bro. Först skulle mjölken levereras och sedan skulle posten hämtas och noter lämnas i affären. Kusken skulle handla åt alla. Man lämnade portmonnäer med lappar och pengar. Sedan tillbaks och lämna paketen och redovisa posten. Vi har aldrig kört mjölk med egen bil. Det var först sedan MC (mjölkcentralen) hämtade själva, som transporten utfördes med bil. Då försvann servicen med handlandet. 220

Rising vid Sunnerdahl.
Vid Sunnerdahl fanns kusken Rising, som handlade åt de olika hemmen vid skolan dels stan och dels i Sandells affär, som var första huset, när man svängt till Ådö. Detta förekom i början på 50-talet. 235

Skoltiden.
Bröderna minns skolgången som trivsam, även om det luktade surt ylle från alla vantar och sockor, som

hängdes på tork framför kaminen. Man fick hämta koks och ved och vatten till Hulda, om man hade haft rätt på rättskrivningen. För Abel fick man plocka päron eller annat trädgårdsarbete. Blev det mycket kallt på vintern fick vi gå hem för kaminen, som stod i en hörna orkade inte värma upp hela rummet. Det var två klasser i varje rum. 265

Gamla kyrkvägen. Broarna. Gustafssons födkrok.
Vägen till kyrkan gick över Skällsta och förbi Jannebros. Vid vadstället fanns en träbro med en överliggare, som av någon anledning låg på högkant. Man kom fram uppe vid runsten. Det var väl mest en lite bättre gångstig. Valvbron vid Jannebro, kom bort när de byggde. Det huset står mitt i vägen och byggdes ungefär 1935. Gustafssons födkrok kallades den väldiga sväng, som vägen gjorde. Bilarna for ned i diket och Gustafsson som hade reparationsverkstad levde gott på att reparera dikesåkarna. Vägen var gräns mellan gårdarna och därför blev denna underliga kurva kvar. Även innan Ekboda var en stark krök på vägen och i det lösa gruset var det många som hamnade i diket.
340

Kristersberg. Skysta och svinstian i eken.
Vid Kristersberg fanns vattendriven ramsåg och smedja och man kunde få hästarna skodda. Den drevs hela året med vatten från kärret ovanför. I bassängen stod troligen hjulet. På vår tid var det bara ett litet jordbruk. Lundberg, som bodde där hade en dotter Linnea, som gifte sig Lennström. Albert Blomkvist har också bott där. Åke Nordström bor på Målarvägen och har arbetat på Önsta och bott i Bro hela livet. Skysta är borta, bara eken, som var svinstia är kvar. Skysta låg på 1700-1800-talet på åkerholmen. Innan eken ligger Nybygget. Roland Normans farfar bodde där sist. Han lärde sig åka cykel som gammal, men hade svårt att svänga, så han ropade: Se upp, se upp, jag kan inte svänga. Skysta var torp under Önsta, men drev inte jordbruk. De hade höns och en gris, som bodde i eken. Det fanns dörr och ett litet fönster i eken. 440

Soldattorpen.
Riksantikvarieämbetet gjorde en inventering för några år sedan och efterlyste ett Skysta. På åkerholmen låg det stora Skysta och vid eken det nya. I änden på parken låg ett soldattorp på 1782 års karta. Det finns en grund ute på udden i parken. Vallbo vid infarten till Önsta
är soldattorp. Kallhäll är troligen soldattorp. Där skoddes också hästar. Det finns flera grunder i skogen hitom Högbytorp och motorvägen, som troligen legat efter vägen till Kristersberg. Bortom Högbytorp fanns Långbro och Norrnäs. När vägen byggdes kom det upp en stockbåt, men den lämnades kvar på platsen. Mellan vägrenarna grävde man upp jord som fullkomligt glänste av snäckskal. 499

Fyndet bakom tapeten. Torpen.
När vi tapetserade om hittades på baksidan av en dörr en inskrift på tyska, att Önsta ligger i en björkbacke med utsikt åt Mälaren. Det var daterat 1811. Jag lade till lite uppgifter om Önsta nu och lade dit en dagstidning och några frimärken och spikade igen alltsammans.

Den lilla villan intill Jannebro är också enligt kartor soldattorp.

Vid Källarbacken bakom Vallbo mot Ullevi låg ett soldattorp, som brann. På kartan finns Lilla Ullevi mitt i den skarpa svängen vid infarten till Önsta. Där finns källaren och körsbärsträd. Ullevi flyttades till åkern och ägdes av Öström. Köpenhamn låg på parkeringen till Tumbahuset (Fliesbergshuset 1997) och grunden blev troligen skjutvall för Skytteföreningens skjutbana. Där bodde konstnären Öström, bror till Öström på Ullevi. Rom finns kvar och heter nu Romberga. Paris låg vid undergången mot Fäboda på den här sidan vägen. Där finns en tegelhög nedanför Fäboda. Ivar Berg bodde i Stenbockstorp mittemot infarten till RagnSells. Fågelsången är borta. Alla småställena såg likadana ut. 581

Personer: *Heinrich Range, Brukspatron Lewin, Tauvon, soldat Eklind, handlare Malmström, Wingård*
Orter: *Gravån, Stordiket, Graven, Stora mossen, Stralsund, Västmanland, Uppsala, Lilla Säbyholm, Håtuna, Stockholms-Näs, Håbolund, Hästhagen, Smedjebacken, Aspviks kvarn, Ekilla, Kalmarsand, Fånäs, Toresta, Horshagen, Håtunaholm, Tammsvik*
Ämnen: *Backstuga, protokoll, räkenskaper, soldatkontrakt, kommunsammanslagningen, bageri, tegelbruk, skeppssättning, jordkällare, IOGT, Folkets Hus, dansbana, kallhällsgrabbarna, campingplats, norrmän, danskar, finnar, konvalecenthem, minneshögtid, ångbåtar, flottning*

Backstuga.
Gravå, Stordiket och Graven var olika namn på avloppet från Stora Mossen. På slänten har legat en backstuga inbyggd i marken med fönster och dörr och ett plåtrör till skorsten. 062

Gamla handlingar.
Vid ombyggnad på Önsta hittades skrivet på en dörrspegel att en annan reparation hade utförts 1857-58 och målningar gjorts av konstnären Heinrich Range från Stralsund i Pommern. Han var vid tillfället 34 år gammal. Ägaren till Önsta var brukspatron Lewin från Västmanland. Vi passade på att lägga in litet tidsdata, frimärken och liknande innan vi spikade fast dörrspegeln. Pappa fick i början av 1940-talet ett brev från en professor i Uppsala med några uppgifter från Önsta bl a att där skulle funnits en stor sal. Vidare beskrivs en slädfärd till Lilla Säbyholm. Det finns protokoll och räkenskaper inköpta på en bokauktion från gamla tider, men de berör inte Önsta. Tauvon bodde på Önsta och deltog i det kommunala.
Från 1822 finns beskrivning på Önsta och Skysta troligen från någon försäljning. Författning rörande soldater och knektväsendet. 1812 fanns 1200 man vid Upplands Regemente. Avskrift av soldaten Eklinds kontrakt. 218

Kommunsammanslagningen.
Det enda problemet vid kommunsammanslagningen 1950 var namnfrågan. Förslag på Håtuna kommun och Stockholms-Näs kommun framfördes. Man satsade nog på att Bro skulle bli störst med högstadieskola och pendeltågsstation. 260

Bageri, pilsnerförsäljning och tegelbruk.
Bageriet i Bro är gammalt. Det var det enda stället eller möjligen i Jonssons affär, som man fick sälja pilsner. Det krånglade till sig, så att man måste åka till Malmström i Håbolund, Håbo-Tibble för att handla pilsner.
Det har funnits ett tegelbruk vid Önsta. Man har hittat stenar märkta Önsta. Troligen har det legat i Hästhagen och dammen är troligen lertäkten. Grunderna till torkladorna syns ännu, likaså vägen från lertaget till ugnen och torkladorna. I gamla handlingar står att man körde 1000 tegel på varje fora och vägen gick över isen till Stockholm. 326

Smedjebacken, skeppssättning och jordkällare.
Smedjebacken är byggt i början på 1920-talet. På udden ner mot Tumbahuset finns en grund och en tydlig skeppssättning. Det finns flera jordkällare nedgrävda i backen. 370

Kvarnar.
Det enda vi hade att göra med Kungsängen var Aspviks kvarn. Ända fram till 1945, då statarsystemet försvann anlitade vi Aspviks kvarn. Kvarnen var en central plats för alla. Kvarnen i Bålsta där auktions- och skrotfirman finns i dag var elektrisk. Ekilla kvarn åkte vi till ibland.

Det påstås att det skulle stått en väderkvarn på åkerkullarna utanför betongfabriken här mitt över. Vi har två kvarnstenar kvar och de är från en kvarn här med ångmaskin. De är gjorda i sandsten. 446

Nöjen i Bro, campingen vid Toresta.
Fösta gången jag var i IOGT-lokalen var för att se en stumfilm. Det var Värmlänningarna. Någon spelade dragspel till. IOGT-huset var mycket äldre än Folkets Hus. Vi deltog mycket lite i Bro samhälle. När vi slutat skolan i Bro flyttade vi och gick i skola på annat håll. Det fanns en dansbana vid Medborgarhuset. Där kunde ibland vara tivoli. Vi åkte hellre till dansbanan i Kalmarsand. Den låg på höger sida av vägen mittemot vägen till Fånäs. I Bro var det mycket slagsmål och uppgörelser med kallhällsgrabbarna, så vi fick inte vara i Bro.

Campingplatsen och badet i Kalmarsand låg vid vägen in till grustaget. Det fanns en speciell biljett att lösa på tåget för att göra uppehåll under några dagar vid Kalmarsand. Den gällde också som inträdesbiljett till badet. Det fanns ett inhägnat familjebad. Det var Toresta gård som anlade och skötte campingen. Man löste biljett i den lilla röda stugan, där vaktmästaren bodde och där fanns kiosk. 510

Partisanutbildning och konvalecenthem.
Under kriget utbildades norrmän vid Toresta. Nere i dalen låg massor av baracker för partisanutbildningen. De använde även i stora huset. Wingård själv bodde i villan nere vid sjön, Horshagen. Vid Håtunaholm utbildades danskar. (1995 firades minneshögtid på Håtunaholm.) På Tammsvik fanns ett konvalecenthem för finska soldater. 552

Bryggor och flottning.
På varje gård fanns det trädgårdsmästare. Jag minns inte om vi levererade trädgårdsprodukter till stan. Det gick skjuts till bryggan vid Kalmarsand. Den låg vid silon. Innan silon kom till togs spannmålen på prånar till andra kvarnar eller till magasinet, som ligger vid stationen i Bålsta. (Det brann på 1990-talet). Det mesta gick åt till djuren och man var självförsörjande. Allt virke lastade vid Kalmarsand och flottades därifrån. Det var svårt att komma över järnvägen. 583

Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 18** sidan 2 18

av Gudrun Sandén

Anders Boqvist

Intervjuare Börje Sandén

1979-12-05

UKF:s arkiv boqvist1-18-2.doc

Personer: *Trädgårdsdirektör Bowin, Paul Lyth, Ekström, Edling, Vilhelm Johansson, Barlacks, Åslander, pastor Östlund, sadelmakare Lindedahl, Torsten Larsson, Mårten Lindberg, Augusta Pettersson, Sjölander*

Orter*: Fagerlid, Paulsro, Svanvik, Uddnäs, Tegeludden, Hagsjö, Sjövillan, Näckudden, Aspvik, Ryssgraven, Långsand, Öråker, Villa Skoga*

Ämnen: *Unicaboxar, prästgårdsmarken, stadsplan, brandchefen, ångbåtsbrygga, landsvägen, järnvägsbommar, båthamn, båtklubb, sprutplats, vinterväg*

Gamla villor i Prästhagen.

I närheten av Boqvists bostad i Kungsängen ligger Fagerlid, som byggdes av trädgårdsdirektör Bowin i början av 1900-talet. På udden ligger Paulsro, även kallat Svanvik och är den äldsta villan i Kungsängen. Det är ett moteringsfärdigt hus, som varit utställt på Stockholmsutställningen 1897. Paul Lyth byggde och fabrikör Ekström köpte av honom. Han var fabrikör för en fabrik vid Uddnäs, som gjorde unicaboxar.

Huset på Tegeludden byggdes svart av en byggmästare Edling, som körde dit byggmaterial från byggen i stan. Det har Vilhelm Johansson, infödd Kungsängenbo, berättat.

Prästgårdsmarken lades under stadsplan 1918. Ryds villa är också gammal. Innan jag byggde här 1954 bodde jag i villan ovanför, som brandchefen har nu. Den villan är från början av 1900-talet. 114

Ångbåtsbryggan, gjuteriet, tegelbruket.

Vi står på Prästgårdsvägen vid den gula villan, som kallades Hagsjö. En verkmästare, som arbetade vid Atlas och varit med och byggt S:t Eriksbron byggde huset. Den är byggd 1907. Ernström byggde samtidigt och målade båda villorna.

Ångbåtsbryggan låg mellan prästens och Hagsjö. Gjuteriet hade samma brygga. Den som fick köpa Sjövillan fick också både vägen och bryggan.

Vid Näckudden var det utlastningsplats från tegelbruket, så där låg en barack, innan Barlacks byggde huset. Ingenjör Åslanders far var arrendator på Aspvik och när han pensionerades köpte de huset här. Prästbostaden ligger bakom här, som pastor Östlund byggde, troligen före första världskriget. Prästen satte upp ett skjul på Ernströms tomt, när Ernström var ute i beredskapstjänst 1914. Det står kvar än och Ernström fick överta det. 217

Landsvägen, järnvägsbommarna.

Vi står nu vid bommarna på gamla landsvägen. Vägen gick upp över parkeringen. Det fanns villor för stationsfolk. Ett par var särskilt anställda för att sköta bommarna. De stora villorna kallas prästens villor. Han lär ha byggt 6 hus i Prästhagen. 282

Långsand, gjuteriet.

På trettiotalet höjde man vägen i Ryssgraven. Sadelmakare Lindedahl byggde Långsand. Finns på bild från 1887. Han byggde två hus till. Torsten Larsson byggde det sista huset. Kolhuset till gjuteriet brann. Modellkammaren hade en lägenhet ovanpå, där bodde en kördräng, som fraktade varor till tåget och tog kol tillbaka. Vågen finns kvar och har alltid legat fritt. Det finns stor grund efter gjuteriet. Magasin för modellerna fanns i ett stort utrymme. Det fanns flera familjer i prästens hus.

377

378

Båthamnen, båtklubben.

I den första stadsplanen fanns mark anvisat till båthamn. Det kallades varvet. Båtklubben har nu båtar på två ställen. Det fanns en plats, som användes till sprutplats, där brandkåren skötte sina sprutor. Det finns tydliga tecken på lertäkt i en trädgård. Tegelbruket måste ha varit mycket gammalt. 434

Vinterväg, dubbelkurvan, affärer.

Det gick en vinterväg från Öråker, som kom upp till landsvägen. Landsvägen, som är utsprängd i berget hade en dubbelkurva med skilda vägbanor och en mittremsa. Gamla vägen gick upp ur backen och genom berget. Mitt i vägen låg ett hus, som ägdes av Augusta Pettersson och som Vägstyrelsen löste in. Även ett hus tillhörigt Mårten Lindberg gick samma öde till mötes.

På andra sidan landsvägen låg Lundins affärer. Bengtssons låg vid stationen. 1918 gjordes vägen från stationen upp till torget. Det kom till i samband med att Sjölander byggde Skoga. 492

Nils Suber
Intervjuare Börje Sandén
1979-12-19
UKF:s arkiv suber1-19-1.doc

Personer: *Funkvist, Johan Sparre, Sjölander, Eriksson, Maj Sjölander, Rotman, Boije, Ahlberg, Johansson, Elg, veterinär Bergman, doktor Westerlund, hushållerskan Eriksson, Blom, Silverhjelm. Lewenhaupt*
Orter: *Hotell Kramer Malmö, Nygård, Norrboda, Husby, Assurs Hög, Långa Raden, Klint, Enköping, Bålsta, Tranbygge, Katrinedal, Aske, Sigtuna*
Ämnen: *Husdjursbesättning, ladugård, stall, spånhyvel, kvarn, åbyggnader, smeden, flyglar, kontoret, trädgård, runstenen, Åladugården, såg, ångbåt, affär, kommunalnämnden, kommunalstämman, skattsedlar, borgmästare, rådet, fester, invallning luzern, vändtegen*

Suber kommer till Brogård och upplever strejken.
Nils Suber berättar hur han kom till Brogård. När han tagit sin agronomexamen föreslog professor Funkvist, att han skulle bli förvaltare hos Johan Sparre på Brogård. Där finns nog en av de bästa husdjursbesättningarna och är en av de största gårdarna i Uppland.

Vi träffades på Hotell Kramer i Malmö och vid en god lunch beslöts att jag skulle anta platsen. När jag kom till Brogård fick jag veta att det egentligen var tre gårdar, som hörde samman, nämligen Brogård, Nygård och Norrboda. Jag skulle bo i Husby. De flesta husen på Brogård behövde repareras. Ladugården var bra men i stallet var taket bristfälligt, så att det droppade i huvudet på hästarna. Arkitekten ville bygga nytt, men gårdens ekonomi tillät inte några nybyggnader utan vi beslöt lägga nya tak först. Vi inköpte en spånhyvel till gården och lade nytt tak på stallet och hästarna fick det bra.

Den gamla gröpkvarnen vid ladugården var rivningshotad, men jag föreslog att den skulle repareras. Jag lät också reparera åbyggnaderna. I mitt betyg, som jag fick när jag efter ett par år lämnade Brogård, stod att jag på ett föredömligt sätt reparerat åbyggnaderna. Greven var en hedersman och grevinnan var mycket älskvärd. Att jag så snart lämnade gården berodde på att greven fick hem en kusin och att vi skulle bli två förvaltare på gården. Vi skildes som goda vänner.

Vid den tiden hade en strejk utbrutit på gården. Det blev aldrig något bråk, vilket skedde på andra gårdar. De anställda fick hämta sin ved i skogen och på så sätt fick hästarna sin motion. Det delades ut mjölk och annat till de anställda trots strejken. Jag fick en eloge av skollärare Sjölander för mitt sätt att sköta strejken. 137

Goda minnen från Brogård och förändringarna nu.
Jag minns de anställda med glädje, särskilt smedens dotter Lisa. När jag har ärende till Bro, plockar jag blommor och med stor högaktning lägger jag dem på greve Sparres grav.

Brogård har ju förändrats. Nygård och Norrboda är frånsålda och där vi med framgång odlade vete och andra grödor är nya byggnader. Huvudbyggnaden har mist sin ena flygel, den till höger där kontoret var inrymt. 185

Husby, Långa Raden och Norrboda.
Vid Husby fanns en ganska vidlyftig trädgård och några grunder. Det låg en lång länga med bodar vinkelrätt mot Husby. Vi gick ibland till Assurs Hög och runstenen, därifrån såg man Bro stationssamhälle. Mitt första minne från Bro, var att grevinnan bad mig försöka påverka kyrkoherden och greven att göra något åt Långa Raden, där de fattiga bodde. För den var bedrövlig. Vi gjorde ett besök där med kyrkoherde Elg, som fällde upp rockkragen för att undvika kackerlackorna. Huset skulle rivas och andra stugor ställas till förfogande för de hjälpbehövande. Under tiden skulle Långa Raden hjälpligt repareras. Huset låg, där radhusen på Tunavägen ligger nu 1997. Någon sa, att det vore lika bra om det brann och efter fjorton dagar var branden ett faktum. Det blev förstås förhör, men det visade sig att någon kommit med cykel och krupit in i huset och sparkat sönder karbidlyktan till cykeln. På så sätt uppstod branden.

Hembygdsföreningen har tagit över Klint. Det har varit fattigstuga efter Långa Raden. Åladugården

intill Mejeriet var borta redan på Subers tid.
Sågen på Norrboda användes inte, utan vi hade gemensam såg och kvarn för alla gårdarna på Brogård. Vid Norrboda avverkade vi och där hade vi också oxar. 300

Sjölander, strejken.
Sjölander berömde Suber för hans sätt att sköta lantarbetarna och ville ha honom till partimedlem. Han skämtade också om att när arbetarna kom till makten skulle det behövas en jordbruksminister och Suber som var både teoretiker och praktiker kunde vara lämplig. Jag var inte intresserad, men vi var goda vänner. Dottern Maj skulle sätta upp en fårfarm.
En familj på Bro gård hette Rotman och var mycket intresserade av gården och dess öden. Vi som var i tiden förstod, att arbetarna behövde få bättre och unnade dem verkligen högre lön. Sjölander ställde aldrig arbetarna mot gårdsägarna, men han sa, att ni ska hålla på er rätt. Han ville inte att det skulle vara bråk. Börje säger att skolråd och andra myndigheter försökte bli av med honom och anklagade honom för uppvigling. Något ärende gick till Domkapitlet, men de fick så småningom bakslag av Regeringen. Din berättelse styrker min misstanke att det varit en felaktig historieskrivning. Det fanns naturligtvis avundsmän, som tyckte att han fick för stor makt. Men han vilseledde aldrig folk, utan lyssnade på dem.

Ångbåtsbryggan, Affärsmännen, kyrkoherde Elg.
Grönsaker fraktades med båt från bryggan och dit kom också grevens seglande vänner. Han hade själv segelbåt under någon tid. Vi tog våra varor från Boijes affär i Bro. Strax intill fanns konkurrenten Viktor Jonsson, men de rev inte ut ögonen på varandra. Boije var en ovanlig hedersman. Viktor Jonsson var mer affärsman, men med hederliga metoder och goda varor han också.
Kyrkoherde Elg var den sammanhållande länken i Bro. Han hade mottagning varje torsdag med ärtsoppa och pannkakstårta. Stationsskrivare Ahlberg och stinsen Johansson var andra personer man minns. Mejeriet sköttes bra, där man gjorde god ost. Bageriet fanns.
Greve Sparre var ordförande i kommunalnämnden och kommunalstämman, men det mesta skötte förvaltaren. Det var en brytningstid, då man frångick att tilltala Greve Sparre med hans titel. Det gick bra att säga Sparre, enligt honom själv. Sparre såg till att hans åliggande sköttes på så sätt att Suber fick skriva ut skattsedlar om nätterna. 445

Veterinär Bergman, doktor Westerlund.
Jag red till de olika gårdarna. Vi hade en bra veterinär, som hette Bergman. Doktor Westerlund från Enköping kom till Brogård var fjortonde dag om det behövdes eller annars när han kallades. När greveparet var borta var det förvaltaren som tog emot. En gång kom han oanmäld och Suber beklagade att det nog bara fanns raggmunk att bjuda på. Säger du raggmunk, det är det bästa jag vet. Det berättas om honom, att medan hans många patienter väntade körde han ut dem på vedbacken att såga och hugga ved.
Veterinären bodde i Bålsta. En gång hade jag fått magkatarr och när Bergman fick se mig undrade vad som var fel. Jag berättade om magen och att jag fått ordination av Westerlund att äta välling och dricka mjölk. Alldeles fel sa Bergman. En agronom skall vända sig till veterinären om han blir sjuk. Du skall dricka minst två öl om dagen. Om en månad skall du komma till mig på min födelsedag och äta kräftor för då är du frisk. Det var jag också. 475

Fester.
På trettondagsafton var det stor fest hos Blom på Tranbygge. Borgmästaren och Rådet från Sigtuna skulle delta och Silverhjelms på Katrinedal och Lewenhaupt från Aske. Då var det överdåd, men annars fick man leva i sparsamhetens tecken. Smöret kostade 30 kronor kilot. Jag hade en duktig hushållerska, fröken Eriksson, som kärnade hemma. Fläsket kostade 10-20 kronor. Folket levde ganska bra genom sina stora trädgårdsodlingar och hushållsgrisen. Det fanns ingen direkt nöd. 502

Invallning, Luzernodling.
Även på Brogård var det fester. Sparre hade inte stor släkt, men han samlade ägarna på gårdarna runt om och förvaltaren var alltid med.
Efter min tid vallade man in betesmarken till åkrar. Det var 1945. Jag har inte förordat detta, men jag införde luzernodling. Den hade misslyckats flera år tidigare. Jag upptäckte att luzernen växte bäst på vändtegen, där jorden var hårt packad. Så sedan körde vi välten över åkern innan sådden och det blev ett strålande resultat. Man fick alltså inte så djupt. 546

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 20** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Dagmar Åkerlind, Tibble och hennes bror **Bengt A Christiernsson**
Intervjuare Börje Sandén
1980-02-16
UKF:s arkiv `dåkerlin-20-1-2.doc`

Man berättar om livet på Tibble och hur Kungsängen såg ut på 20-30-talet.

Personer: *Torén, Syrillus Johansson, Svenngård, Beckman, Kalle Fräs, Nilsson, grevinnan Piper, Britta Barnekow, Lindström, Tengroth, Arvid Tysk, Palmstierna, Rask, Arrén, Larsson, Åke Sundblad, fröken Björnstierna, Sven Åkerlind, grevinnan Bildt, amerikanarn Nelson, Bange, Bråland, Andersson, Klas-Jons Erik, "Tjockfille"*
Orter: *Högnäs, Urfjäll, Johanneslund, Petersberg, Norrboda, Brunna, Dunderhus, Vickberga, Örnäs, Öråker, Ängsö, Lillsjögården, Sandgrind, Aspviks kvarn, Fågelsången, Skrinhäll, Klockarbacken, V Ryd, Lejondahl, Ekhammar, Knektbacken, Alkärret, Enköping*
Ämnen: *Hägers grind, bröllopsbild, tältbio, bazarer, fattighuset, tegelbruk, gjuteri*

Högnäs som fritidshus, Hägers grind, affärer, barnhem, post och telefon.
Vi kom till Tibble 1922 från Högnäs, där vi hade bott alla helger och somrar. Där fanns en grind, som kallades Hägers grind. Gubben Häger var i 80-års åldern. Han berättade att det spökade på Högnäs. Högnäs var ett timrat hus från slutet av 1700-talet, som varit barnhem och affär. Lundin drev affär där. Sonen Herbert hade senare affär i Kungsängen och där var också post. Telefonstation fanns i huset bakom. Man gick till stationen och handlade. Beckman började sin järnhandelsfirma på Högnäs. Det var vid Sylta by folket bodde. I Kungsängen fanns bara några få hus.
Grindstugan beboddes av folk, som såg efter pappas jakthundar och eldade brasor i kakelugnarna, tills vi skulle komma ut. Tomten gick till Lillsjön, så vi hade kräftvatten. Det fanns bara Urfjället som granne. Ryttmästare Torén byggde en sportstuga på 1940-talet. De sålde till HSB. 166

Dunderhus, Vickberga, Urfjäll.
Dunderhus har troligen varit soldattorp. Vid landsvägen låg en arbetarbostad till Vickberga, där Kalle Fräs bodde och en förståndshandikappad kvinna.
När vi var barn var det pensionat på Urfjäll. Det ägdes av fru Nilsson. Hon sålde till grevinnan Piper, när hon flyttade från Ängsö. Det ärvdes av hennes dotter Britta Barnekow. Grevinnan Piper hade med sig sin chaufför Lindström, som bodde i Dunderhus tills han dog för ett par år sedan. Han var grevinnans allt i allo. Från början var han kusk. När Barnekow dog köptes fastigheten av Tengroth.
Arvid Tysk ägde Vickberga, som var en mindre bondgård. Han hade också arrenderat Frölunda. Han byggde sedan Lillsjögården, som Palmstierna har nu. Vickberga såldes till familjen Rask och sonen har det ännu. Där är nu ölupplag. Rask hade varit arrendator på Sandgrind åt landsfiskal Arrén. 236

Aspviks kvarn, dansbanor, tältbio, zigenare.
Åt Bro fanns bara Aspviks kvarn, där vi malde. Vattnet kom från Lillsjön i en träledning, som kom ned just vid den lilla röda timrade stugan vid vägen. Sedan leddes vattnet under vägen. Kvarnen blev snickeri och brann på 70-talet. Kvarnen ägdes av Larsson, som hade två söner.
Fågelsången är borta men det rykte ur skorstenen på Skrinhäll idag. Vi åkte och dansade i den där björkbacken efter landsvägen nära Bro. Det fanns en dansbana vid Klockarbacken med skyttestånd och kaffestånd. Vid landsvägen stod två flaggstänger och där tog man upp entré. Åke Sundblad spelade dragspel. Vi cyklade till V Ryd och dansade. Dansbanan låg bakom affären. Ett par gånger varje sommar kom tältbio till Kungsängen nere vid hembygdsgården. När zigenarna slog upp sina läger var det spännande. 329

Bazarer.
I skolan var det bazar med fiskdamm och teater, som fröken Björnstierna ordnade. Varje gång spelade Sven Åkerlind, Dagmars svåger, ett enmanstycke som kallades Rivalerna. Han föreställde olika personer och framträdandet blev en stor framgång. Han spelade vid Röda Kors basaren på Lejondahl. Grevinnan Bildt ordnade den bazaren och då tog man på sig bästa kostymen och åkte dit.
Det visades aldrig film i Kungsängen förrän Ekhammarskolans aula stod färdig. 364

Ekhammar, fattigstugan, landsvägarna, bebyggelsen nedåt sjön.
Min svärfar ägde Ekhammars gård ett tag och sålde till en amerikanare, som hette Nelson. I Knektbacken låg fattigstugan och det var alltid obehagligt att passera, om barnen skulle vara ute och kasta sten på en. Där hamnade Hägers båda barn, han söp och sprängde huvudet av sig. I Knektbacken låg en stuga till, Alkärret. Gamla landsvägen till Ryssgraven gick mest genom skog. Den nya vägen sprängdes genom berget och där bildades en dubbelkurva. Vid stationen fanns affärerna och på andra sidan järnvägen Fagerlid, som var pensionat. Ryds byggde intill och Banges. Fröken Perling och lärarinnorna bodde mellan Fagerlid och Banges. De villorna kom till på 20-talet. Vid båthamnen låg Brålands hus. På platsen för det huset finns ett tegelbruk på kartan och man kan fortfarande se lergroparna på tomten intill. Bortom Barlacks låg Ryds gjuteri. Landsvägen korsade järnvägen och där var bommar. Vid nedfarten till Lennartsnäs låg en banvaktstuga och där var också bommar. Banvaktens hustru, fru Andersson vevade bommarna upp och ned. 440

Klas-Jons Erik.
Klas-Jons Erik var församlingens äldste. Han bodde i Hagtorp. Han var född i den stugan och hade aldrig varit i Stockholm. När han fyllde 90 år kom fröken Björnstierna och kyrkoherden och hela syföreningen. Han hade en inneboende, som var målare hos Ernströms och som jämt var full och höll gubben med brännvin också. Nu hade man ändå försökt plocka undan tombuteljerna och snyggat till. Gubben låg i soffan och kyrkoherden höll tal. Efteråt sa gubben: Där stod våran bondkaplan och predikade, men det gick in i det ena örat och ut genom arslet.
Han hade varit torpare under Tibble och stugan hade aldrig varit målad utan var vackert grå. Den var omgiven av mycket blommor och en riktig idyll. Till idyllen hörde alla Klas-Jons katter. Gubben var argsint och lät ingen plocka blommor och när Åkerlind jagade älg kom han ut ock skrek: Tusan djävlar, nu tar Tjockfille mina älgar. Gubben kokade en gryta gröt och åt av den sotiga gröten så länge den varade. Han fick vita skjortor av syföreningen, men dom la han i en låda. 492

Petersberg, Norrboda, Tibble.
Petersberg var borta, men Dagmar minns när Norrboda brann. Det enda som fanns på väg till V Ryd var Brunna och Örnäs.
Gästgiveriet fanns kvar ungefär 1908, då föräldrarna bodde där, medan man byggde om på Tibble. Föräldrarna gifte sig 1897 och på bröllopsbilden finns gästgiveriet kvar. I huset där Dagmar nu bor har det varit tingssal. Man diskuterar rumsplanerna i huset. Arkitekt Syrillus Johansson byggde om huset till Åkerlinds. Detta huset är troligen från 1700-talet.
På midsomrarna var det dans i den gamla kvarnen på Öråker. Det var enda gången på året man besökte den delen av trakten. Min man blev Sveriges yngste häradsdomare vid tinget i Enköping. Han hade 6 syskon. Man har inte hittat något dokumenterat från Tibble, möjligen är det överlämnat till Svenngård och Beckman.
Den äldre Åkerlind drev jordbruket från 1895 vid Tibble. 583

Sidan 2.

***Personer**: Arrén, Rask, Elis Eklöf, Syrillus Johansson, Selma Nordström, Arvid och Paul Tysk, Günter, Rikard Bodén*
***Orter:** Sandgrind, Slåttegata, Lillsjön, Örnässjön, Kurageholmen, Ön, Drottning Kristinas väg, Odlingen, Finsta*
***Ämnen**: Postdiligensen, ladugårdsförman, pensionärshem, sjukstuga, barnmorska, konservfabriken, Karl XII:s likfärd, säteri*

Postens 300 års jubileum, Sandgrind, sjukstuga, barnmorska, pensionärsbostäder.
Postdiligensen övernattade här 1936, när posten firade 300 års jubileum. Då bodde ladugårdsförman i posthuset. Sandgrind var två flygelbyggnader och där bodde landsfiskal Arrén med sin hushållerska i den ena. I den andra bodde Rasks, som skötte gården. Det var ett litet jordbruk. 1927 lät Elis Eklöf uppföra mangårdsbyggnaden efter arkitekt Syrillus Johanssons ritningar.

Det som nu är pensionärsbostäder var en gång sjukstuga och där bodde barnmorskan, fröken Nordström. Hon var mycket duktig, halvt läkare. Det byggdes som sjukstuga. 114

Bebyggelsen runt Högnäs, Slåttegata, skjutbana, kräftfiske, Drottning Kristinas väg, Karl XII:s likfärd, Konservfabriken.
Invid oss vid Högnäs byggde en bror till Arvid Tysk, som hette Paul. Husen låg vid Slåttegata. 1925 byggde Günters. Husen på höger sidan kom till efter kriget. Vid sjön var en badplats och inga hus. Skjutbanan levde bara under kriget. Lillsjön och Örnässjön var fulla av kräftor och det gällde att försvara dem mot tjuvfiskare, som ibland slog upp tält vid Slåttegata. Det gick att åka med kanot mellan sjöarna.

Örnäs Konservfabrik startades av Rikard Bodén under kriget. Fadern bodde där tidigare och drev lantbruk.

Man känner inte till namnet Kurageholmen trots att Åkerlinds ägt halva holmen. De kallade den bara Ön. Drottning Kristinas väg låg invid Örnäs och finns kvar. Det påstods att drottning Kristina skall ha ridit där och övernattat på Örnäs. Det sägs också att Karl XII:s lik övernattade på Örnäs, som var det enda säteriet i närheten. Det gick en väg från Bro till Örnäs över Raskeboda och det är troligt att man använt den. Troligtvis gick man vidare Drottning Kristinas väg som kommer ut vid parkeringen vid Hagnäs. Den är nu gjord till promenadväg. 243

Odlingen.
Ängarna invid vägen kallades Odlingen för där var en gång åkrar. Där man byggt villorna i Finsta i Bro talar man också om Drottningvägen. Det kan ha varit fortsättningen på den vid Örnäs. 280

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 21 sid. 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Knud och Inga Nielsen, Tuna
Intervjuare Börje Sandén
1980-04-23
UKF:s arkiv knielsen-21-1-2.doc

Knud Nielsen har varit viltvårdare och bott på Tuna. Makarna berättar om livet där.

Personer: *Frans Gustaf Thun, soldat Glad, kusken Ros, trädgårdsmästare Örwi, Vallin, Rålamb, Edla Beckman*
Orter: *Tuna by, Lennartsnäs, Nybygget, Skrämman (= Hedersberg), Aske, Öråker, Frölunda, Kummelvik, Körsvik, Granhammar, Villan*
Ämnen: *Vädersåg, torpare, spöken, Trefaldighetskällan, jaktvård, Prins Gustaf Adolfs jaktklubb, fasanjakt, matjord, betesmark, porslinsskärvor, ångbåtsbryggor dansbanor, affär*

Tuna by, vädersåg.
Man är ute i naturen vid Tuna by och tittar efter 5 boningshus, som skall finnas enligt en karta. Nielsen känner inte till detta. Där skall ha bott 4 torpare. Man går en fiktiv väg till vädersågen. Vid platsen finns svart mylla, troligen efter stockar och sågspån. På en kulle intill ligger ett gravröse. 133

Frans Gustaf Thun, Trefaldighetskälla, spöken.
1947 kom jag till Lennartsnäs och där var då många anställda. En av de äldsta var Frans Gustaf Thun, som var född på gården och just aldrig varit någon annanstans. Han var ungkarl. Han berättade att det fanns en Trefaldighetskälla, som låg mellan Nybygget och Skrämman (Hedersberg) mot sjön till. Nu är det utdikat och syns inget, men han berättade att folk hämtade vatten ur källan och låg i backarna och drack. Vattnet skulle bota sjukdomar. En sådan källa skall rinna mot norr.

Thun bodde i det här huset och han menade att en liten svart gumma med huckle visade sig. Han menade att det spökade. Han flyttade sedan till en mindre stuga mitt emot. När jag gjorde i ordning för hundgård, kom han och talade om att han lagt en lie under tröskeln, så det gick bra att ha hundar där. När vi rev ett uthus hittade vi järn i alla fyra hörnen. 311

Soldat Glad, jaktvård, Prins Gustaf Adolfs jaktklubb, fasanjakt.
Gladen var soldat och tog vatten ur en källa som finns ännu. Den är träskodd. Intill låg en torvyxa, som används till att slå sönder isen på källan.

Jag har varit jaktvårdare, vilket innebar att man skulle se till att djuren trivdes och förökade sig. Vi försökte genom planteringar hålla en stor djurstam av rådjur, hare och fasan. Älgen kunde man inte göra så mycket vid, de kom ändå. När jag kom hit var hagmarkerna betesmarker. Nu är de igenvuxna, men ur viltvårdssynpunkt är det inget fel. Fasanstammen är nästan borta nu. De måste hela tiden utfodras och blir inte lönsamt. Det är ett stort djurliv på halvön med fiskgjuse, ormvråk och duvhök. Näktergalen finns också.

Jag var anställd som viltvårdare hos Prins Gustaf Adolfs jaktklubb på Aske. Sedan arrenderade de jakten på Lennartsnäs, Öråker och Frölunda. De bedrev mest fasanjakt. Klubben upplöstes, men andra tog vid och sist blev det jordägarna själva, som drev jakten. Sedan upplöstes även det. Jag blev kvar här och hade hundar inackorderade och sysslade med litet av varje.404

405

Kummelvik, Körsvik.

Kusken Ros var en färgstark person. Han var en strong herre och hade varit stamanställd.

Vid Körsvik var det handelsträdgård, som drevs av Örvi. (Änkan finns kvar i Kungsängen 1997.) Lennartsnäs övertog trädgården och drev den tillsamman med trädgården vid gården. Det blev sedan betesmark. Man sålde först ett lager matjord.

Kummelvik arrenderades av Vallin, som drev lantbruk och trädgårdsmästeri. Det finns mängder av porslinsskärvor i jorden, för man tog gödning från Lövsta sopstation i Hässelby. Gödningen kom till Kummelnäs brygga och kärrades iland och sedan vidare på vagn. Produkterna fraktades med bil till Stockholm. Tidigare fraktades grönsakerna till Lennartsnäs brygga. Det fanns brygga även vid Öråker. För att rationalisera driften stannade man vid en brygga mittemellan. Mjölken gick den vägen också.

När Rålambs son skulle ta studenten, skulle han komma från stan med båt till Öråkers brygga och där skulle hästskjuts möta. Nu klarade sonen inte sin examen och pappa Rålamb blev så arg, så pojken fick gå till Granhammar. 530

Dansbanor.

Det låg en dansbana inte långt från bryggan och även vid Tuna var det dans. Man dansade på gräsmattan.

Det har varit affär, Edla Beckmans, på väg till Villan. 588

Sidan 2.

Personer: *Sven Beckman, Mårten Lindberg, Herbert Lundin, Lindeman, Åkerlund, Hedendal, soldat Skörd*
Orter: *Hedersberg, Aspviks kvarn, Smedstorp, Norrbylund, Jaktstugan, Berga, Skälby, Oxtorget*
Ämnen*: Järnaffär, lastbilarna, grönsakerna, mjölk, Konsum, oxar, oxhorn, statare, ekarna, Naturskyddsområde*

Affärer, transporter till stan.

När vi kom till Kungsängen hade Beckman järnaffär vid Skolvägen. Lindberg hade mjölkaffär, Lundins eller Ludde, som han kallades hade livsmedel i nuvarande bilhuset. Vid stationen fanns också Lindemans livsmedelsaffär. I huset ovanför Lundin bodde lastbilsåkarna, Åkerlund och Hedendal, som var betydande personer. Det var de som uträttade alla bud till stan.
De hämtade mjölk och grönsaker. Ofta körde de två turer, grönsakerna först och mjölken sen. Åkerlund fortsatte hos Eklöw. 103

Konsumbussen.

Skulle vi någonstans använde vi cykel och moped. Konsumbussen utgick från V Ryd och gav god servis. Det fanns Konsum även i Håbo-Tibble. Göran Andersson, som nu är skolvaktmästare i Härneviskolan, körde bussen. Här har folk aldrig stannat länge. 167

Oxar, statare.

Här är lugnt och fridfullt och inga nybyggda sommarstugor. Ovanför Hedersberg blev en öppen plats, som kallade Torget. Där samlades man och blåste i ett oxhorn för att samla oxarna på morgonen.

Thun, som var statare hade ko och skar vass åt den. Under stattiden hade alla sina grisar och det var ohygieniskt. Statarna brydde sig inte om att förbättra något, då de aldrig visste om de skulle stanna. Säden fördelades i Mjölkkammaren. Aspviks kvarn var igång, när vi kom. 310

Torpställena och gamla vägen till kvarnen, Naturskyddsområde.

Här bodde någon, som hette Skörd. På Frölunda låg Smedstorp, Norrbylund och Jaktstugan. Det har gått en väg genom Berga till Skälby och till Aspvik.

Nielsen tror att ekarna mot sjön är 700 år gamla. Det borde vara Naturskyddsområde.

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandraga ur UKF:s **kassettband nr 22** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Sven, Greta och Stig Lindhé
1980-05-15
UKF:s arkiv lindhé-22-1-2.doc

Syskonen Lindhé berättar om tiden vid Fiskartorp, Finsta, båtar och bryggor.

Personer: *Rå, Finn, Borg, Östlund, Åsbrink, Elg, Forsell, Wallenström, Erik Hedin, Sparre, Nils Suber, Eriksson, Svensson, Gustav Eriksson, Lundkvist, Sundström, Tamm*
Orter: *Råby, Finsta, Bostället, Murartorp, Nygård, Lövsta, Hässelby, Tegelbruket, Verkaviken, Solna fritidsområde, Högholmen, Skogarn, Ormudden, Säbyholm, Lindormsnäs, Smidö*
Ämnen*: Soldattorp, gravkor, gravhög, lantarbetarstrejken, furuinredningar, slankveckan 24 okt-1 nov, lus, pudrett, sopor, potatis, skit, pråmar, vehikeln, varvet, Ormen långe, Hillersjö, Bro Trasig, handelsträdgård*

Soldattorpen och soldaterna.
Det har varit soldattorp i Råby och Finsta. I Bostället bodde två soldater i vardera ändan av huset, Rå och Finn. Rå var dragon. Bonden på Finsta var ansvarig för rustningen. Råby fick hålla häst. Borg var den sista soldaten här på trakten. Han var stamanställd i Uppsala på slutet. Soldaterna hade sina bästa dagar, när det var möten. Det var stor fest när de kom hem. Det berättas om en soldat i Håbo-Tibble, som red ända fram till trappan och där skulle gumman komma ut och ta hand om hästen. 102

Präster och lärare.
Pastor Östlund var egentligen i Kungsängen, men vikarierade här i Bro och Låssa 1907-08 mellan Åsbrink och Elg. Åsbrink ligger begravd på Låssa kyrkogård. Lärarna var Forsell, Vallenström, Erik Hedin och Åkerbrant. 134

Sparres gravkor och fynd vid utökning av kyrkogården.
Vid grävningar utanför Bro kyrka hittades i dagarna kokgropar och ett kranium. När man tidigare skulle planera den västra delen av kyrkogården tog man ett hundratal lass fyllning ur gravhögen ute på udden.

Suber, strejken, statarna.
Nils Suber var förvaltare 1919. Han var inte ett dugg lantbrukare utan promenerade i hagarna med sin vackra fru och letade svamp. Tidigare var man van att se fogdarna skala omkring överallt, men nu brydde man sig inte om något. Den första lantarbetarstrejken var 1919.

1917 hade vi två statkarlar, Eriksson och Svensson, som hjälpte till att starta på Finsta. Det var helt igenväxt och vi gick emellan Fiskartorpet och Finsta och arbetade. Under strejken fick vi ingen hjälp och pappa höll på att bli galen. De större gårdarna tog ut svartfötter och det blev slagsmål. Men det var mest vid nästa strejk 1924-25. Vi hade mindre känning av den, då vi jobbade och klådde själva. När strejken var slut var pappa och hjälpte till på Brogård med sin självbindare.

Det var mycket gott förhållande mellan pappa och statkarlarna innan strejken, men efter skar det sig och båda familjerna flyttade. Pappa var väl egentligen inte arg på dem, utan på hela systemet. Det blev en försämring mellan statare och arbetsgivare. Det blev fack och sammanslutningar. I dag svartmålar man statsystemet, vilket jag menar är alldeles fel. Felet var att de hade dåligt betalt. Annars hade de ju sin försörjning genom naturaförmånar. De hade gräsligt dåliga bostäder. Sven berättar att han avskyr dessa omålade inredningar i sportstugor och även annars. Han har sett dessa omålade väggar i statstugorna på Brogård till leda. Det ser ut som gamla hönshus.

Greta berättar, hur hon en kväll i slankveckan 24 okt-1 nov, kom ned till båten. Där vid maskin, där det var lite varmare satt en kvinna med många barn, trötta och dåligt klädda. De skulle till Murartorp och

mannen skulle arbeta vid Nygård. Han var full och kom i delo med dem som skulle hämta familjen och flyttlasset. Styrman fick gå emellan och så småningom gav de sig iväg till Murartorp sent på kvällen i kyla och mörker. Båtarna blev så nedlusade av de här statarflyttarna, att de hade göra hela vintern att avlusa schaggsofforna. 292

Båttrafiken, pudrett.
Båttrafiken betydde allt. Öborna måste ju ha båtarna. Järnvägarna och båtarna konkurrerade inte, då de inte var på samma ställe. Varje vår kom det pråmar med pudrett och sopor från Lövsta i Hässelby. Det lastades av på Fiskartorpets brygga. Vi fick flugor, så det var svart. En gång välte ett lass i vårt dike och det var alldeles utmärkt, för vår bror hade kaniner och det växte så det knakade i diket. Det kördes helst på slädar under vintern. Vi tog till våra potatisodlingar. På julkalasen kunde det låta så här: Den där sista pråmen var bara skit, men den första det var skit det. Snacka inte med mig om skit, för den har jag på mina fem fingrar. Det var inte ett dugg farligt ur hygienisk synpunkt, när man var van vid det, säger Sven. Ja, kolibakterier fanns ju inte då, fyller Greta i. Vattenledningen och gödselstan låg nära varandra och man hörde aldrig att någon var sjuk.

1918 beslöt Stig och hans vän Gustav Eriksson i Tegelbruket, att bygga en båt. Som kajuta tog man en hundkoja och lille Sven fick bli passagerare på den första turen. Han skulle sitta i hundkojan. Men allteftersom båten tog in vatten kavlade vi upp byxorna högre och högre och lille Sven fick flyttas upp på taket till kojan. När vi nått ut en bit kom en nordlig vind och hela ekipaget höll på att kantra. Som tur var låg en skitpråm förankrad intill och vi lyckades får tag i ankartrossen och dra oss in, annars hade det nog gått riktigt illa. En annan gång minns Greta att de byggde en vehikel av ett gammalt barnvagnsunderrede och gjorde vägarna osäkra med.

När vi flyttade fick vi inte använda bryggan mer, men gödseln var ju bra att ha, så man lade ut landgångar på ett ställe mellan varvet och Tegelbruket och kärrade iland gödseln. 408

Varvet.
Greve Sparre hade haft lite rederiverksamhet, men var väl mest en födkrok för Lundkvist. Man byggde om och förlängde en skuta. Man gick i skogen och letade självväxta grenar, som passade till spant. De kokades sedan i baslådor. De höll på ett par år. Det var meningen att greven skulle sälja båten, men det gick naturligtvis inte. Den sjönk till slut. Ormen Långe reparerades där. Varvet låg vid ängen intill Tegelbruket. Lundkvist var snickare och hans bror tegelmästare. Han levde sambo med en skogvaktaränka fru Sundström. 446

Båtarna.
Man ser på foton av Hillersjö eller Hässelbybåten. Den kom 5 dagar i veckan och låg över natten. Öborna handlade hos oss och bjöds på kaffe. Vi hade 3 morbröder, som arbetade hos Bolinders och de ordnade med båt och kom med sina arbetskamrater. Nära stranden ligger Konrad Björkmans stuga. Bror Trasig var en båt, som beskrivs om boken i Mälarbåtar, men den känner inte Lindhés till. Ibland när pojkarna såg att båten, som kom från Solna fritidsområde, Verkaviken, gick till Tegelbruket sprang vi allt vi förmådde för då fick vi åka tillbaka. En gång var det en ny skeppare, som inte tog ombord pojkarna. 488

Bryggorna.
Bryggan byggdes vid Verkaviken, när Tamm startade handelsträdgård där. Vid behov kunde man beställa ångbåten till Tegelbruket om man behövde frakt, där lastades annars bara tegel. Persontrafiken gick från Fiskartorpet. Det fanns ju ingen telefon ombord utan man ringde till Lindhés, som fick ge telefonbesked. Båten kom från Lennartsnäs. Det var grunt vid Broknapparna och man gick efter Högholmen och Skogarn.

Vid Ådö fanns brygga vid Köpenhamn. Vid Hackholmssund vid Hästhagen låg Tamms privata brygga. Han hade en liten båt, som hette Greta, som tog honom till Hässelby, så han skulle slippa ta sig till Bro. Ormudden hade brygga. Före sekelskiftet fanns 16 bryggor. På alla öarna fanns bryggor. Skeppsbacka och Storvik på Dävensö hade bryggor. Säbyholm och Lindormsnäs hade bryggor. Troligen fanns det ingen brygga på Smidö. Sjöherrgård hade brygga. Toresta hade brygga troligen vid Ön. 563

564
Tegelbruket.
Andersson och Lundkvist var tegelmästare på vår tid. Det var inte åretrunt verksamhet. Ägare var Brogård och senare Mälardalen. På 10-talet var det en väldig rusch. Det fick inte vara frost. Från början grävdes leran för hand och rullades utför i vagnar. Hästen Bläsen drog vagnarna tillbaka. 588

Sidan 2.

Personer: *Lööv, Konrad Björkman, Engebrant, fiskare Jonsson, Sparre, Tura Skoglund, Peyron*
Orter: *Sköna Ro, Vita Björn, Lövsta, Aske, Signhildsberg, Sundby brygga, Munkbron, Urfjell, Fredrikslund, Trumpetartorp, Sveden, Bostället, Finkan*
Ämnen: *Arbetet vid tegelslagningen, ackord, blandare, sten, hästen Lisa, Mälartorget 8, badhus, båthus, smedjan, bastu, barnstuga*

Arbetet vid Tegelbruket.
Det arbetade ett 30-tal personer på Tegelbruket. När det inte var säsong där arbetade de med vassupptagning och skogsarbete. Under vår tid byggdes tegelhuset Sköna Ro. En del bodde i Vita Björn. Den rödskäggiga Lööv, som man var så rädd för, bodde uppe vid Lövsta och gick hem över helgerna. Flera bodde i Bro. Konrad Björkman och hans vän Ossian arbetade där. Sönerna till arbetarna på Brogård fick inte börja på Tegelbruket. De skulle arbeta på gården, annars miste familjen bostaden.

Det fanns en fast arbetarstam vid bruket, tegelmästaren och brännaren. Bränning gjordes på vintern och reparationsarbete. Man körde med skottkärror med järnhjul på en järnskena och det var en väldig tyngd i lasset. Ladorna var i två våningar med ett spel till övervåningen. Stenarna lades på hyllor. Efter en tid skulle stenarna skiljas innan de torkade ihop. Det var kvinnfolksgöra. Sedan skulle stenen sorteras.

Det var mycket noggrant med blandningen, som skruvades ut i ett fyrkantigt stycke. Där skars bitarna till för hand med trådar, som satt i en ram. Nästa arbetsmoment var att fråntagaren skulle lyfta undan den avpassade stenen. Man arbetade på ackord. Två stenar vägde 36 kilo. Bortsättaren lyfte av stenarna från vagnen och bar dem till hyllorna. Det var kallt och dragit i ladorna. Det satt säckväv för gluggarna, som hissades upp och ned, så att torkningen skedde i lagom takt. 183

Lerblandningen.
Blandaren hade att med sin erfarenhet bestämma lerans konsistens. Den gick genom några valsar för att få bort luftbubblor. Engelbrant hette en blandare. En annan gubbe stod vid sidan av valsen och pillrade med en krok bort de stenar som var för stora. Det var dåligt betalt och där sattes de som inte orkade med de tunga sysslorna längre. De sista åren körde man lera från Uppsala. De sista åren körde man året runt. Lergropen täcktes med halm. Till en början var stenarna märkta Brogård och senare Mälardalen. Vid Hammarby i Håtuna hittar man stenar märkta Å Westerlund, Aske Signhildsberg
. 244

Fiskare Jonssons kor och hästen Lisa.
Man har hittat 10 tegelbruk. Vid Gällövsta och Sundby brygga, där ligger ett varv nu. Även vid Önsta fanns tegelbruk.

Greta berättar att hon fick gå till Rättarboda och köra vandringen ibland. Då gick hon genom ravinen, som bildats där man tagit lera. Nu finns det bara spåren efter syllarna kvar.

Fiskare Jonsson vid Tegelbruket hade två kor, men ladugården låg på fel sida om järnvägen, så han hade en liten bro över. Han fick slå hö på Nygårdshagen. Våra kor och fiskarns betade tillsammans men det var bara vår häst som tog kontakt med fiskarns kor. Våra blandade sig aldrig med dem.

Vi hade en liten häst, som pappa fått av farfar i Närke. Hon hette Lisa och kom med Örebrobåten till Riddarholmen. Sen leddes hon till Munkbron. Där fick hon vänta hela dagen där pappa mötte henne, för att sedan komma med båten till Fiskartorpets brygga. Hon blev 32 år.

Det var livligt vid Mälartorget. Gummorna trätte och slogs och sålde.
Sjåare drog upp varorna från båtarna. Styrman hade mängder av uppdrag att uträtta. Han skulle köpa sprit och damhattar och t o m korsetter. På Mälartorget 8 låg ett ölkafé, som ägdes av en luffare från Småland. Det var inga olyckor med båtarna som man minns. 337

338

Sparre, båt och badhuset.

Den enda båtolyckan var när greve Sparre körde på grund. Lundkvist var som kommendörkapten på hans båt. Sparre ville hålla rent i naturen. Han kunde komma in klockan 6 på söndagsmorgnarna och ville ha oss att plocka skräp. Det skulle eldas i värmepannan på slottet. Vi fick 5 öre och vi fick lära oss att säga: Tack snälla farbror greven.

Han lät bygga ett badhus. Ute i vattnet var en spjälbassäng med brädväggar mot sjösidan, så att det inte skulle vara insyn. Han ville inte bada ensam utan hade oss pojkar med. Det hette att han skulle lära oss simma. Det kunde vi bättre än greven. Vi fick bada hundarna. Vid sidan av badhuset fanns ett båthus, där greven hade en fin mahognybåt. Varje vår tog han ut en ingenjör från Pentaverken för att gå igenom båten, som annars sköttes av Lundkvist.

Ingenjören instruerade greven hur båten skulle framföras. Vid en provtur skulle min bror vara hoppilandkalle. När de närmade sig bryggan gjorde greven ett felgrepp och båten körde med full fart in under bryggan. Hela överdelen på båten skalades av. Sen hade Lundkvist göra den sommaren. 415

Grevens födelsedag.

Greven hade födelsedag den 5 juni och när han fyllde 60 fick vi marschera från skolan och uppvakta. Det serverades middag till alla underlydande och alla fick ta med bestick. Det var medaljutdelning. Tura Skoglund har berättat att vid någon årligen återkommande fest dansade han med småskollärarinnorna.

När bror Gunnar badade ensam med greven tyckt han det var så pinsamt med den där tackceremonin, som greven krävde, så han sa: Kan inte farbror greven gå in till mamma med den där slanten, för jag har så trasiga byxfickor.

När greven skulle besöka damerna Peyron på Urfjäll, hamnade han på grund och fick sitta där och ropa hela natten. 462

Promenad med Sven Lindhé.

Den 14 januari 1983 går Sven Lindhé och Börje för att titta på en byggnadsrest vid Finkan. Fredrikslund byggdes av en änka efter en byggare. Hon hette Tilda Forsberg och var en framåt kvinna. Tidigare hade det varit torp. Ebba Hjort bodde i något av husen vid Finkan. Fägatan gick till Tetorp rakt söderut. Man hittar en grund 10 gånger 12 meter och vet inte vad det kan ha används till. Det skulle kunna vara ett dubbelt soldattorp. Mellan Trumpetartorp och Sveden låg en soldatstuga innan man bebodde Bostället.

Smedjan vid Finsta.

Bastu och smedja låg vid barnstugan. Det var Finnstas egen smedja.

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s kassettband nr 23 sidan 1
av Gudrun Sandén
Sven Andersson, Kallhäll, Emil Johansson berättar
Intervjuare Börje Sandén
1980-07-08
UKF:s arkiv anderso2-23-1.doc

I stort samma upplysningar som det skriftliga manuset kassett nr 24
Stäketbron

***Personer**: Emil Johansson, brovakt, fröken Björnstierna*
***Ortnamn:** Kuren*
***Ämne:** Båttrafik brovakt, strömmen, elkabeln, brofästet, uttern, vattenreglering, flotte, första båten, järnvägsbron, landsvägsbron, kulan, banvaktsstugan, vattentorn, personal, anhalt, moring*

Trafiken genom Stäkets broar.
Jag heter Sven Andersson och är född 1906. Jag skall berätta om båttrafiken genom Stäkets broar, när jag var barn. Jag var sommarpojke vid Stäket hos min farmors syster. Hon var gift med Emil Johansson, som var järnvägsbrovakt vid Stäket. De bodde i den lilla järnvägsstugan mellan landsvägen och sjön. När det kom båtar öppnades bron, genom att brovakten drog upp bron med grova linor. Så var det ända till 1925 , då Svenska Maskinverken bytte ut Södertäljebron. Den bron öppnades och stängdes mekaniskt.

Landsvägsbron var utarrenderad, så det var broavgift både för båtar och gångtrafikanter. Landsvägsbron öppnades dygnet om, medan järnvägsbrons öppnande berodde på tågtiderna. Kom det båtar från båda hållen samtidigt hissades en stor kula upp i toppen av en hög mast. Likadant var det om någon skulle ros ut till båten.

Det kom många olika sorters båtar. De gamla fraktskutorna hade besvärligast, särskilt vid vårfloden med stark ström. Då drogs båtarna med linor genom broarna. De kom från Västkusten och var lastade med sill och ved.

Från Uppsala kom Fyris 1 och 2 lastade med allt möjligt. De tog även passagerare. Från Örsundsbro kom båten Uppland och lade till vid alla ångbåtsbryggorna i Håtuna, Håbo-Tibble, Västra Ryd och Stockholms-Näs. Boxerbåtarna kunde ta ända upp till 5 pråmar på släp, men klarade inte mer än 2 genom broarna. De var lastade med kol och sopor och latrin från Riddersvik, som skulle upp till de stora godsens trädgårdar. Motorpråmarna tog spannmål till Uppsala Valskvarn, men fraktade också mycket sand. Alla båtar till Uppsala skulle ju samma väg tillbaks, så de var livlig trafik vid broarna i Stäket. På söndagarna gick lustresor till Skokloster och Sigtuna. En hel del söndagsseglare skulle också ha broöppning. Skulle man ha med djur på båtarna gick man först till Söder Mälarstrand, annars till Kornhamnstorg och Mälartorget. Skulle man ha något från t ex järnaffärer skickades varorna på båten. Styrmannen handlade och såg till att det beställda kom fram. (- 139)

Problem runt broarna.
Det var så strömt att linorna gick av. En gång kastade de ankar, så hela elkabeln till fröken Björnstiernas hus slets av. Mitt i strömmen låg ett gammalt brofäste av sten, där uttrarna höll till. Det var besvärligt för båttrafiken, där mitt för krogen. Brovakten mätte vattenståndet varje dag från järnvägsbron. Vattenmängden reglerades från Norrström. Det kom fantastiskt mycket vatten från Uppsalahållet. Vid högt vattenstånd förankrade man båtarna ibland i flera dagar vid en flotte, som kallades moring (= förtöjningsflotte). Båtarna fick inte ligga för högt i själva brorännan, då var det risk att de skrapade emot. (- 224)

Första båten.
Det var spännande, när första båten kom på våren, att se hur de tog sig fram. Man ringde till brovakten för att höra om de kunde komma igenom. Järnvägsbron var öppen mellan sista tåget på kvällen och första på morgonen. När man ville igenom landsvägsbron gav man olika signaler för hur många pråmar man hade. Kulan i masten hissades för att båtar från Stockholmshållet inte skulle köra för långt fram, så att de inte

kunde mötas. (- 282)

Banvaktarstugan.
En bild av banvaktarstugan med stationsrummet, rum och kök. Där fanns också telegrafen som talade om att tåget lämnat Kungsängen och passerat. Huset låg nära vattnet på en terrass. På en bild från 1776 finns ett vattentorn. Det fanns en stationsföreståndare, ett skrivbiträde och två stationskarlar och en pumpare. Stationen kan ha kommit till 1907. Tidigare fanns en anhalt, kallad Kuren. Det fanns ingen plats att lossa gods. (Innan Kuren kom till fanns en hållplats på Almarestäketsidan, vid pumpen och telegrafstationen enligt generalstabskarta och tidtabeller från 1880-talet. Kommentar BS)

Sagan om grisen.
Emil Johansson, berättar om grisskötsel förr.
Min far hjälpte min farmor att sköta sitt fäderneställe, som hon ägde tillsammans med sin syster. Jag är nu pensionerad, men kommer ihåg hur det gick till att föda upp grisar. Grisen är vårt mest intressanta husdjur. Det finns kantgrisar (?) och suggrisar. Man körde med suggan till fargalten och fick henne betäckt. Numera kommer sperma från något vetenskapligt kontrollerat ställe. Nu har grisen kommit till under vetenskapskontroll både vad det gäller föda och matvanor och slakt. Efter många månader kommer det smågrisar. Förr åkte man till marknaden och köpte sin hushållsgris, som man tog hem i en säck.
Det finns sånger och visor där grisen är med. I skolan fick vi lära oss rita en glad och en ledsen gris och sjunga tre små grisar. (- 406)

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 23** sidan 2 23:2
Av Gudrun Sandén
Sven Andersson, Stålhandske
Intervjuare Börje Sandén
1980-07-08
UKF:s arkiv anderso3-23-2.doc

Tegelbruket, Bro

***Personer**: Uno Gustafsson, Folke Ryman, Allan Jakobsson, Slagbrant, "Skrotjocke", Johan Lindberg*
***Orter:** Ekolsund, Haga, Veckholm, Sunnerdahl, Uppsala*
***Ämnen:** Rumsskjutning, 12-tums sandtegel, rött tegel, pråmar tillfällighetsjobb, kolstybb, löst folk, tegelmästarfrun, affär, barackerna, KF, fiske, ångmaskin, tegelpress*

Tillverkningen.
Rumsskjutare kallas de som flyttar teglet, men inte till ugnen. Där tillverkades 12-tums sandtegel. Nu innehåller tegel spån. Den bästa leran togs från Uppsala. Vid Bro gjordes rött tegel. Pråmar hämtade teglet från olika tegelbruk. Nästan varje dag lastades tegel frampå hösten. Man började inte tegeltillverkningen förrän det var fritt från frost. Ugnen var igång till långt inpå vintern. Då behövdes inte så många arbetare. Vid tillverkningen stod många, som bodde i Bro och tog arbetet under sommaren som tillfällighetsjobb. Vi som bodde vid Tegelbruket hade den fördelen att vi fick vara med om utlastningen på hösten. Det var hett och tungt att gå in i ugnen och plocka ut 6000-6500 sten om dagen. Ett tegel vägde ungefär 10 kilo. Ibland blev det för varmt i ugnen, så hela kamrar smälte ihop. Ugnarna eldades med kolstybb. (- 080)

Arbetarnas villkor.
Det kom mycket löst folk, en del nästa utan kläder. Tegelmästarns fru hade affär och lät dem kritsa för kläder, så när de fick lönen hade de ingenting kvar. En del stannade bara så länge att de fick sig ett blåställ, så efter ett par veckor gick de därifrån. De bodde i baracken, som brann en gång. Den är uppbyggd igen. Stålhandske berättar hur de vandrande tegelsbruksarbetarna låg på ugnarna och lagade mat. De var så lusiga. De fick ligga i stallet och då försvann lössen, för löss och hästar trivs inte

tillsammans. Man vet inte hur tegelbruket i Bro används nu 1980. Kommunen har planer på att bygga hamn. Brogård ägs nu av KF. (-157)

Sparre.
Landshövding Sparre var 300 år efter sin tid, sa doktor Liljekvist i Bålsta. När en anställd ville ha stugan reparerad, svarade Sparre, att det kan du inte få. Men du kan få låna mitt gevär och gå till skogvaktaren, så kan han skjuta dig. Uno Gustafsson hade klagat att det var så kallt i stugan. Det kan det väl inte vara sa Sparre, jag rödfärga ju stugan i våras. Folke Rymans far var skogvaktare under Brogård. Han jobbade också vid Tegelbruket och gick med nas i bland. 186

Fritid och syndikalister.
Man fiskade på fritiden och fick ett gott tillskott till försörjningen. En del såldes till Sunnerdahl. Samtal om hemskolorna. Ingen sensation att vara i Bro. Där fanns många syndikalister. Det var en stor vägkonflikt och då spottade Slagbrant på vägmästaren och blev åtalade. Han fick oss att följa med till Veckholm och det höll på att bli vår sista färd. Vi kom på kvällen och låg i backen och rusade på strejkbrytarna på morgonen. Länsman kom och vi for därifrån. Även sandtagsarbetare strejkade. Vägmästaren stod med revolvern i fickan. Skrotjocke har berättat om strejken. Allan Jakobsson och Johan Lindberg och Sven Andersson bildade en egen förening. LS betyder Sveriges Lokala Samorganisation hade möten 2-3 gånger om dagen. (?) De var syndikalister. (-205)

Ångmaskin, tegelpress.
Det fanns en ångmaskin, som drev tegelpressen. (- 299)

Fotografier (kopierade i sept 1980 av Börje Sandén)
* Gångbiljett; 5:-/år
* Brunt kort med gamla bron (före 1925), 7 x 10 cen
* ”Södertäljebron” 1925, 9 x 5,5 cm
* Västra brofästet, 14,5 x 10 cm
* Telegrafstationen, 14 x 9 cm
* Fyris I (Stockholm) syns i aktern tydligt på originalet
* Dalkarlsbacken med telefontrådar, 9 x 5,5 cm
* Ångtåget 5,5 x 9 cm
* Negelstena skola (småskola 1901)

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s kassettband nr 24 sidan 1 24
av Gudrun Sandén
”Faster Emma och Farbror Knut ”
Intervjuare Sven Andersson, Kallhäll
Julen 1962, 1963
UKF:s arkiv anderso1-24-1.doc

Emma Johansson (f. 1863) - faster till Sven Andersson - fyller 100 år.
Dalkarlsbacken, Stäket

Personer: *Moberg, Lundberg, Björnstierna, Borgström, Svallander*
Orter: *Stäket, Stockholm, Dalkarlsbacken, Långa Raden, Stenröset, Brostugan, Tureberg, Bollstanäs, Uddnäs, Hässelby*
Ämnen: *Koflytten, eken, kaj, kranier, dans på bron. villastaden byggs, byggmaterial, vattentorn, politiskt möte, förbrytare, värdshuset, telefon, sebastinfabrik, sprängämnen, reseffekter, vattenglas*

Faster Emma berättar om kon. (eg. farmors syster enl. kommentar)
Faster Emma har aldrig åkt landsvägen till Stockholm, men hennes mor hade gjort det många gånger. När

hon kom till Stäket var det bara 2 1/2 mil kvar. Emma undrade vad de stekte i Stäket. Mamma visste inget om Stäket. När mormors syster skulle flytta sin ko skulle de gå landsvägen från Stockholm hem till Kårsta. Det var mormor och en gubbe som ledde kon. Det var så halt i Dalkarlsbacken, så gubben tog av sig sin kappa och ställde kon på den och drog henne sedan på kappan nedför backen.

Intervju med farbror Emil. **Minnen från besök vid Stäket**.
Då lekte vi blindbock på jularna nere i stugan. När vi tände semaforen när det var mörkt. Farbror kom till Stäket 1901, då var inget byggt alls. Långa Raden hade torpare. När man byggde järnvägen såldes snus i den stora eken. (- 097)

Hur det såg ut i Stäket i början av 1900-talet.
Stationen fanns inte, där fanns bara Kuren. Dit kon mjölksurran. Kassör Moberg, vid Stenröset byggde först. Långa Raden stod kvar. När den revs tog greven marken till statarbostäder. Det var inte vem som helst, som fick köpa vid Stäket. Mest var det tjänstemän. Kallhällare var man rädd för. 1909 började tomterna byggas. Först bodde jag hos Lundberg i Brostugan. Där båtklubben håller till skulle bli kaj hela vägen. Samtidigt byggdes Tureberg. När man skulle bygga nya järnvägsbostaden kom man på ett gravfält. Vi plockade upp ett tjugotal kranier. Grävmaskinisten fick en skalle i maskin och blev arg. Det var folkvandring dit och en gubbe låtsades ta ett kranium och stoppa under rocken. Det blev ett fasligt liv på dem som skulle vakta. Man vet inte vilket slag de blev dödade i. Troligen vid Trolleborgens bränning.

Dans på bron.
Ungdomen dansade på gula bron och även på svarta bron som ledde till fröken Björnstierna. Där dansade man i kull fröken Björnstierna och sedan fick man inte fortsätta på bron utan höll till på landsvägen. (- 216)

Villastaden.
Villastaden eller Rännaskede, som det kallades, byggdes. Kärnberg byggde och sålde till Andersson. Det var stor byggnation. Materialet kom mest på pråmar. Det lossades mellan vattentornet och värdshuset. De stora tågen tog vatten vid Tillberga men godstågen skulle ha vid Stäket. (- 250)

Priser på landsvägsbron för gående och åkande.
Broarna drogs upp med linor. Det kostade 1 öre att gå över bron. 3 öre för mindre fordon och 1/2 öre för en gris.

Politiskt möte hos fiskaren
Det hölls politiskt möte hos fiskarns. Greven förbjöd att man fick gå över platsen utan måste ro från värdshuset. Fiskare Borgström som upplåtit platsen fick avsked när hans kontraktstid gick ut. Detta var 1909 vid den allmänna rösträttens införande.

Förbrytare vid Bollstanäs.
Vi gick ända till Bollstanäs för att se på förbrytarna. (-303)

Fabriker.
Värdshuset är rivet nu. Där fanns rikstelefon. Allmänna telefon fanns vid kaféet. Sebastinfabriken vid Uddnäs gjorde sprängämnen. Sedan ombildade direktör Svallander firman, så att man gjorde reseffekter. Man pressade papp, så att det blev som läder. Sedan såldes den firman och ny fabrik byggdes, där tvätten är nu. Där kokades vattenglas. (-348)

Stöld av elkabel. Fiske.
Man stal hela elkabeln av koppar ända från Stäket till Uddnäs. Tjuvarna togs i Hässelby. Det var svårt att komma upp med pråmarna vid högvatten. De kunde hålla på hela dagar. En båt kastade ankar och drog med sig hela elledningen till fröken Björnstierna.

Det fanns uttrar i strömmen. Jag sköt en. En sköt vi uppe i skogen och gick genom skogen för att inte det skulle märkas. Man metade vid dykalberna. Vi fick mycket fisk. Att slanta var det roligaste fisket. (- 390)

Bandet fortsätter med att Sven Andersson berättar om sitt liv.
***Personer**: Branting, Per Albin Hansson, Tage Erlander, Olof Palme*
***Orter**: Grillby, Ekolsund, Kallhäll*
***Ämne:** Politik, fattigdom, 40-gradiga skalan, försäkringar, reformer, villor, värdshus, krogen*

(skriftligt manus)
Jag heter Sven Andersson och är 72 år. Jag skall prata in på band något från min levnad. Det var fattigt, även för dem som hade arbete, men många fick tigga. Arbetarna intresserade sig mer och mer för politik och fick in folk i riksdagen och det Socialdemokratiska partiet blev större och starkare. Branting blev statsminister, följd av Per Albin Hansson, Tage Erlander och Olof Palme. Alla har haft sociala reformer på sitt program, först allmän rösträtt och borttagande av den 40-gradiga skalan. Alla skulle ha en röst. Sedan kom 8 timmars arbetsdag, arbetslöshetsförsäkring, sjukkassa, skatt vid källan, ATP-försäkringen, som kostade folkpartisten Königsson hans plats, då han röstade med socialdemokraterna. Tandläkarreformen och semester är också reformer som socialdemokraterna genomfört och nu är det Olof Palmes ansvar att genomföra löntagarreformen för det uppväxande släktet.

Jag är uppväxt vid en liten by mellan Grillby och Ekolsund i ett litet jordbruk som min farmor ägde tillsammans med sin syster. Gården har gått i släkten i många generationer. Far hjälpte farmor att sköta gården. Han var också med och byggde flera av villorna i Stäket. Som barn var jag ofta i Stäket hos farmors syster och hennes man. När jag började arbeta i Kallhäll bodde jag hos dem. Det kostade 5 kronor att gå på järnvägen, biljetter köpte man hos banvakten.

All mark i Stäket ägdes av greve Björnstierna. Men i början av 1900- talen började man bygga villor. Han sålde inte till vem som helst utan det skulle vara en titel före namnet. Ställena som såldes hette Långa Raden, som låg efter järnvägen och där stod en ek, som var så stor att man kunde ha en gris där.

Vid Nyboda var festplats. Norrtorp var dagsverkstorp och torparen hette Konrad Alm. Samma sak gällde för Ryttarstugan, där bodde Hermansson. Iljansboda hade Gullan Petterssons föräldrar. Vid Bonäs lät bankdirektör Hallberg bygga en villa. Han blev överkörd av tåget. I mitten på 20-talet låg en silverrävsfarm där.

Det kostade att få broöppning vid Stäket. På anslagstavla vid brofästet kunde man se priserna. Var det utrodd till någon båt hissades en kula i en mast. Likadant om det var två båtar skulle mötas. Två båtar kunde inte mötas. Arrendatorn för landsvägsbron hette Olsson. Han hade lite jord och hade två kor och häst. Stall och ladugård låg på andra sidan vägen. Brovaktstugan stod alldeles innan man kom fram till bron.

I mitten på 20-talet flyttades Södertäljebron på pråm till Stäket. Det var Svenska Maskinverken som tillverkat den bron. I de två andra husen var post och affär. Man kunde köpa det nödvändigaste till livets uppehälle, men det var borgerlig regering så svångremmen var åtdragen. Den nya bron öppnades och stängdes mekaniskt medan den gamla drogs med linor, som sköttes med handkraft. Under byggtiden gjordes en provisorisk bro över den smala strömfåran vid krogen. Där gick vägen tidigare. I värdshuset fanns telefonstation och i krogen hade skomakare Alkvist sitt skomakeri. Han hade änder som han matade och pysslade om.

De första villorna efter Uddnäsvägen ägdes av ingenjör Björnvall, artist Kellin och uppe på höjden, affärsinnehavarinnan fröken Sandell, ingenjör Silversköld, ingenjör von Post och ingenjör Klint. I svängen ingenjör Lindman. Författarinnan fröken Vall bodde i Våråsgården. (”Vår ås” enl. författarinnans egen beskrivning i boken Därhemma, 1941; BS) Häradshövdingen Salomonsson vid samma väg. Dessa villor var min far med och arbetade på.

Stäket var först bara anhalt lika som i Kallhäll. De flesta tåg tog vatten vid Stäket. Så där fanns en pumpare anställd. Stationsmästare och skrivbiträde och två stationskarlar arbetade också där. De lastade och lämnade ut gods. Mjölken till villaägarna levererades i små flaskor från Stäkets gård. Elström levererades av Stäkets Strömbolag. Det fanns tre skomakare.

Det fanns både Allmänna telefon och Rikstelefon i Stäket på den tiden. (- 506)
Socialchef Axelson och Kyrkoherden talar till Emma, som fyller 100 år. 1963-01-21
(ej återgivet här)

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband 25** sid 1 och 2
av Gudrun Sandén
Erik Rexhammar
Intervjuad av Börje Sandén
1980-03-29
UKF:s arkiv rexham1-25-1-2.doc

25

Erik Rexhammar berättar vad skomakare Hedström talat om för honom bl a om Rommor och mordet vid Norrgrind.

Personer: *Gösta Jonsson, Märta Lindén, skomakare Hedström, skomakare Glassing, Rommor, mor Karlsson, Courts Maler, Mollberg, Birger From*
Orter: *Kattrumpan, Rättarboda, Sandhagen, Norrboda, Önsta, Skällsta, Ekboda, Jungfrukrogen, Kockbacka, Norrgrind, Tibble, Tingsviken, Brogård, Lövsta-Lejondal*
Ämnen: *Allers Familjejournal, gyllenåder, grisen, astrakaner, storm, kvarnen, klisterbilder, dockteater, pjäser, julkrubba, sägner, spirtussen, värmestuga, mordet, tinget, stupstocken, blod, fallandesjuka, bränneri, bastutomten, mordbrand, utskänkningsställe, slipstensmasar*

Bekanta till Erik Rexhammar.
Gösta Jonsson, son till grundläggare Jonsson, bodde i Kattrumpan och berättade mycket om Bro. Hans hustru var Märta, dotter till skräddare Lindén från Bro. Jonsson var alkoholiserad och en besvärlig person, men Erik hade god hand med honom. 068
070
Skomakare Hedström, Rommor.
Skomakare Hedström var född i en stuga vid Sandhagen och bodde i Tuna, där senare skomakare Glassing höll till. Fadern var också skomakare och satt på en tunna när han arbetade. Han led av gyllenåder (hemorrojder). Han berättade för Erik. Han ville inte berätta för vem som helst, utan för den som var intresserad.

Hedström var mycket beläst och sysslade med många saker. Han byggde och klistrade modeller ur Allers. Erik visar en träbit med hål, där det gäller att på något finurligt sätt få bitar att passa ihop. Det saknades en bit och modellen finns nu 1997 hos Börje Sandén.

Det fanns två kloka gummor i trakten, Rommor och Mor Karlsson. Rommor bodde vid Norrboda. Hon kunde bota sjukdomar, dock inte lungsot och reumatism. Däremot kunde hon hitta igen förlorade saker. En gubbe hade blivit av med sina fisknät, som han haft i ån vid Norrboda. Rommor sa att gubben skulle gå till platsen och där skulle tjuven sitta fast i redskapen.

Om man fick flög i nacken, skulle man lägga sig över tröskeln och gumman stod med en yxa och sa. Jag hugger flögen ur nacken din. 157

Den sjuka grisen.
Hedström berättar, att en gång när han var liten blev deras gris sjuk. Det var i november och grisen vägde 100 kilo. Det hade varit ett förfärligt elände om grisen dött för dem. När pojken kom till Rommor följde hon honom och på vägen fick hon se, att det låg trollsmör på en sten. Då vet jag, sa hon vad som gjort grisen sjuk, men det ska vi nog bota. Gumman var liten och fryntlig med bruna ögon. Hon var oftast klädd i vitt förkläde och vitt huckle.

När vi kom hem, sa gumman, att jag skulle gå in i stian och slå tre gånger på grisen med min mössa. Grisen låg som om han varit död, men blev så rädd när jag slog på honom att han sprang ut. Detta upprepades en gång och sedan var grisen frisk. Mor bjöd på kaffe på riktiga bönor och Rommor fick en tolvskilling, mjölk, limpa och smör med sig, när hon gick. Grisen levde och vi fick mat hela vintern. 244

Astrakanerna på Önsta.
24 sept 1934 var Erik på besök hos Hedström och blev bjuden på röda astrakaner, som härstammade från Ryttmästaren på Önsta trädgård. Hans äpplen var berömda och Hedström hade fått ympar av hans trädgårdsmästare.

Ryttmästaren var en duktig jordbrukare och hans diken var de rakaste i trakten och klöverfälten var som tjocka fällar. Kom det en molntapp, som bådade regn när man skulle skörda, hämtade Ryttmästaren sin bössa och sköt i luften för att molnen skulle skingra sig.

Rommor gällade smågrisar på Önsta. När Ryttmästaren skulle betala tyckte han, att det var för dyrt med en tolvskilling för paret. Gumman frågade vad han ville betala och han lovade henne all fallfrukt som ramlade ned under natten. Gumman såg misslynt ut men sa, att Ryttmästarn gör nog aldrig ett sånt här byte någon mer gång. Kom ihåg att alla äpplen som ligger på marken i morgon är mina. När Rommor gick hem inbjöd hon alla hon mötte att plocka fallfrukt på Önsta nästa dag. Den natten blåste det upp till storm, som ingen sett maken till i mannaminne. Stora träd låg omkull, halmtaken hade flugit en halv fjärdings väg. I trädgården stod Ryttmästaren och såg hur Rommor och hennes vänner plockade upp all frukten, som låg i drivor under träden. Rommor undrade om inte frukten var värdefullare än de fattiga tolvskillingarna. Ryttmästaren skall aldrig byta med mig. 334

Skällsta kvarn.
Vid Skällsta låg en kvarn, som den natten blev av med sina vingar. Där förbereds nu ett industriområde och vägen kommer troligen att kallas Kvarnvägen. Kvarnen bör ha stått där runt 1870-talet. 365

Allers Familjejournal.
Erik menar att barndomen skulle varit väldigt fattig om man inte haft Allers Familjejournal. Särskilt de klisterark med bilder av herrgårdar och dockteater. Till teatrarna följde det med pjäser, som man kunde spela. Många ville vara med och läsa rollerna. En gång blev jag erbjuden 5 öre av en kompis, som ville läsa en roll. Det tyckte jag var så bra, så i fortsättningen tog jag 5 öre av dem som ville vara med. Det var mycket sagospel och det satte ens fantasi igång. Alla i familjen kunde läsa. Mamma läste följetongen av Courts Maler, pappa läste historiska noveller och för barnen fanns så mycket roligt. Det fanns mycket lövsågningsmönster. Vi lekte Villy, en seriefigur.

Birger From har varit på församlingshemmet i Bro och berättat om sina julkrubbor. Den första kontakten han fick med krubban var genom Allers och det blev sedan han livsintresse. 448

Selma Lagerlöfs sägner.
Selma Lagerlöfs sägner, som ju är vandringssägner. T ex att ta ett ben från en död skulle ge lycka. Här talades det spirtussen, som var en liten mask. 475

Jungfrukrogen och mordet vid Norrgrind.
Vid Ekboda fanns en krog, Jungfrukrogen. Ett par minuter bort ligger Kockbacka och där fanns en raststuga för resande. Där band man hästarna medan man besökte krogen. Man körde sina varor i långkärror och med en häst. Hästarna gick för sig själva och kuskarna gick först i en klunga och pratade. Hedström räknade till 18 kärror, som kom på en gång.

En kväll när man satt på krogen kom en dräng, som hette Mollberg in med blod på kläderna. Man frågade om han varit på slakt. Han beställde brännvin och blev snart full. Efter en stund kom man bärande på en död gosse. Han var blodig och hade ett krossår i pannan. Mollberg blev med ens spik nykter. Man misstänkte Mollberg för dådet. Han bekände, att han mördat en dräng vid Norrgrind, som var hemmahörande i Skällsta. Motivet var osämja. Båda var i 25-årsåldern. Han dömdes att mista livet vid tinget i Tibble. Detta skedde runt 1830.

Vid Tingsviken sattes upp en stupstock och det fanns en grop med vatten, där huvudet skulle falla. Hedströms farfar var med och bildade spetsgård runt avrättningsplatsen för att folk inte skulle komma för nära. De stod i ring och var de starkaste karlarna i trakten och de skulle hindra upplopp. För att man skulle se ordentligt klättrade man upp i de kringstående träden. En del svimmade och föll ned. Rommor hade tillåtelse att så fort huvudet föll, gå genom spetsgården och samla upp blodet från den avrättades hals. Blodet gav hon åt dem som hade fallandesjuka. Mollberg ligger begravd vid Avrättningsplatsen. 549

Bränneriер i Brogård och Lejondal.
Det fanns två bränneriер i Bro, dels vid Lejondal och dels vid Brogård. Bränneriet låg på bastutomten och tillverkade grundprodukter, som sedan skickades till stan för rening. Det trevligaste statarna kunde göra var att köra brännvinsfaten med häst till stan. På återvägen lossade de litet på järnbandet runt tunnan och borrade ett litet hål och stack ned ett halmstrå och sög upp brännvinet. Sen skrålade de och sjöng när de åkte genom Norrtull, om de nu kom så långt.

Bränneriet i Brogård brann upp 1866 vid en mordbrand, som en hämnd mot ägaren. Det fanns ett utskänkningsställe, där bönderna fick köpa sprit.

1850 på Luciadagen kom två slipstensmasar med sina hästar till Lejondal, som då hette Lövsta. Det var ett förfärligt oväder. Väderkvarnen vid Skällsta blåste ned.

***Personer**: Grevinnan Rappe, greve Sparre, drottning Louise av Danmark, Albert Jonsson, Texas Ljungberg, Astrid Öberg, dödgrävare Asp, mjölnare Swartz*
***Orter**: Rättarboda, Falun, Hedemora, Sala, Örsundsbro, Bålsta, Toresta, Aspviks kvarn, Låssa kyrka*
***Ämnen**: galoscher, hunden, trotjänarinnan på Lejondal, pengar, Kopparbergs Bergslags polletter, landsantikvarien i Falun, Riksdagsmännens riksdagspollett, Historiska Museet, numismatisk katalog, Yttersta domen och pepparkakorna, kometen, teater*

Eldsvådan på Lejondal.
När slipstensmasarna kom in på herrgården, hade godsherren just haft en piga i förhör, då det kommit bort ett par silverskedar. Han var på dåligt humör och menade att såna luffare ville han inte ge husrum. Han sa till dem att gå ner och ställa sig på sjön. Då kommer herren att frysa som aldrig förr och vi får en brasa. Efter en timme fick herrn frossa och ville att man skulle elda hårdare i spisarna. Skorstensstocken var dålig och hela gården brann upp och nu fick masarna sin brasa. Herren till Lövsta blev sämre och dog strax efter i grindstugan. 042

Tågresan med grevinnan Rappe.
En mycket varm dag i juli skulle jag åka med tåget till stan. När jag väntade vid Bro station kom en vagn med en äldre dam i, som hade mycket bagage. Trots värmen var hon klädd i galoscher. Bagaget ställdes av och kusken åkte iväg. Jag tänkte att gumman klarar aldrig alla väskorna, så jag frågade om tant ville ha hjälp. Det var hon tacksam för och undrade om jag kände igen henne. Jag är syster till greve Sparre sa hon. Då är ni grevinnan Rappe då, sa jag. Nämn aldrig det namnet, sa hon. Rappe som jag varit gift med ligger här under, sa hon och började sparka i marken. Han förstörde mina pengar. Jag var gift med en de Geer tidigare och har mina barn med honom. Nu åker jag till Skåne för att hälsa på dem. När vi kommit upp på tåget ville jag sätta mig hos mina kamrater längre bort i vagnen, men gumman tog fram en garnhärva och satte på mig och började nysta garn. Och där fick jag sitta. Vid Barkarby beklagade hon sig över att man slösat med pengar och byggt den nya bron. Hon visade ett repeterur, som hon köpt i Venedig och alltid hade med på sina resor. Hon berättade, att hon varit hovdam hos drottning Louisa av Danmark. Jag var riktigt vacker i min ungdom. När vi kom till Centralen ville hon att jag skaffade henne ett statsbud. Hon sa också, att om jag var i Stockholm skulle jag inte äta på restaurang utan komma upp till henne på Östermalmstorg och äta. Hon skulle säga till sin kokerska Frida. Hon byggde Lejondal i Vasastil med hjälp av arkitekt Claesson. Senare sålde hon till Bildt. 130

Min fästmö på Lejondal.
Jag hade en fästmö på Lejondal, som jag hälsade på ibland. Bildts hade en stor hund, som låg på kökstrappan och vaktade, men jag fick göra mig bekant med den, så att den släppte in mig. En dag var jag i Jonssons affär och då kom fru Bildt med hunden och den hoppade upp på mig och viftade på svansen. Känner hunden igen er, frågade fru Bildt. Jag kände mig som Petrus förnekaren, när jag sa nej. Familjen Bildt var mycket snäll vid sin personal. När familjen var borta fick de ha fest för sina vänner med mycket mat och frukter från Bildts Kolonialfirma. De hade en trotjänarinna, som såg finare ut än fru Bildt och hon övervakade personalens fester. När klockan var 10 tröttnade hon och gick och lade sig. Vi fick inte dansa i riddarsalen, för att inte förstöra golvboningen. Men vi lovade flickorna att hjälpa till med boningen efteråt, så dansen gick hela natten i riddarsalen. Där hängde en tavla med Gustaf II Adolf. Den donerades till Uppsala Universitet. 200

Fyndet av pengar vid Rättarboda.
När jag kom till Rättarboda låg en stor jordhög utanför. Det var det gamla jordgolvet, som var utslängt. Direktören vill att jag skulle sålla jorden för att använda den, att plantera rosor i. Jag förklarade att det var död jord, men ägaren stod på sig och då var det bara att börja med det träliga jobbet att harpa jorden. Rätt som det var hörde jag hur det klingade till och det var pengar. Den äldsta var från 1638. På en stod det Kopparbergs Bergslags pollett. När jag kontaktade landsarkivarien i Falun berättade han, att när man körde råkoppar till Stockholm, gick färden över Hedemora, Sala, Örsundsbro, Bålsta, Toresta och över isen till Rättarboda. Troligen fanns där någon övernattningsstuga med foder för hästarna. För att inte kusken skulle supa upp pengarna för inkvarteringen av hästen och sig själv fick han polletter att betala med. De kunde sedan lösas in på någon bank i Stockholm. Det fanns även polletter med inskriptionen Riksdagsmännens riksdagspollett, som man hittat på andra håll. Det fanns 22 olika pengar. Direktören på

Rättarboda tog reda på att fyndet till hörde upphittaren och inte ägaren av marken där de hittats. När jag efter 30 år visade dem på Historiska Museet katalogiserades de där och infördes i en Numismatisk Katalog. 310

Yttersta domen och pepparkakorna.
Erik berättar om ett stycke han skrivit, som blivit antaget av radion och som han själv har läst in. Den hette Yttersta Domen och Pepparkakorna. Den finns också i en bok, som heter Så minns jag 10-talet.
Erik berättar att 1918 hade hans mamma syjunta och tanterna talade om den stora kometen, som skulle komma den 19 dec och förgöra jorden. Erik och hans bror funderade över det här och tyckte att det var synd på alla pepparkakorna, som mamma bakat. De bestämde sig för att det var bäst att äta upp dem före den 19 dec. Det blev ett förfärligt bråk. 366

Erik byter namn.
Erik hette Karlsson tidigare och det fanns en anställd till med samma namn. Då beslöt Erik sig för att byta namn och fick välja mellan Fornborg och Rexhammar. Prästen Albert Jonsson tyckte det var onödigt, men när han skrivit en stund hade han förväxlat de båda Karlsönerna, så då tyckte han inte det var så dumt.
Gudrun Sandén berättar om Albert, att han skulle ha en vigsel, där brudgummen hette Karl Mikael Jonsson. I flera dagar gick Albert och oroade sig för att han skulle säga Karl Mikael Bellman. Så kom dagen och brudparet står framför altaret och Albert vänder sig om och frågar: Tager du Karl Mikael Bellman denna...
Ibland dog någon patient på Nygård och det skulle vara begravning i Bro kyrka. En gång glömde Åkerbrant bort förrättningen och Albert Jonsson muttrade över detta. Nästa gång var det Alberts tur att glömma bort sig. 409

Teater i Godtemplarföreningen.
Vi spelade teater i Bro på den här tiden. Vid ett tillfälle, det var dagen innan examen, snubblade Astrid Öberg och slog ut tänderna. Efter en tid mötte jag Albert, som sa: Hur spelar ni teater här egentligen, tänderna åker ju ur kärringarna.
En gång spelade vi ett stycke som hette Spritlangarna och var skriven av Texas Ljungberg. Erik spelade spritlangaren och gubben Rick hade kafé, där langningen pågick. Det blev mer än fullsatt och vi spelade 5 gånger för fullsatta hus i Godtemplarhuset. Det var 1935. 450

Dödgrävare Asp och mjölnare Swartz.
Vi tittar på foton från teatrarna. Gubben Asp var dödgrävare. Det berättas att han stod och funderade när han skulle gräva en grav: Hur lång var den djäveln då. Jag mötte honom i Bro och han var nog tre alnar. Börje berättar att nu gräver man gravar med grävskopa och har måst ta ner en bit av kyrkogårdsmuren i Låssa, för att få in grävskopan på kyrkogården.
Vid Aspviks kvarn fanns en mjölnare, som hette Swartz. Han hade en bindel för pannan och man påstod att han var brännmärkt. Han kom från Tyskland. Han tog hand om en pojke, som ansågs ha pengar. En dag före jul blev det så sträng köld att vattenhjulet till kvarnen frös fast. Mjölnaren sa till pojken att gå och knacka loss isen. När han höll på med detta startade hjulet och pojken blev krossad. När mjölnaren skulle begravas kom man inte in genom kyrkporten med kistan. Det var något som tog emot och till sist måste man lyfta kistan över muren. 510

Aspviks kvarn.
Den gamla kvarnen låg alldeles vid vägen. Snickerifabriken byggdes längre in. Den sista mjölnaren var finsnickare och han byggde den röda stugan på andra sidan vägen. 541

Historien om gubben och gumman som försov sig.
En gubbe och gumma bodde långt från kyrkan och när prästen frågade om de inte kunde komma i kyrkan beklagade de sig över den långa vägen. Prästen frågade om de hade någon bibel. Jodå, men den var alldeles utsliten. Ett år bestämde de sig att åka till julotta. De lade sig tidigt och gav sig iväg innan någon annan vaknat. När de kom till kyrkan var det mörkt och inga människor syntes. De bestämde sig för att ta en sup och sova en stund. När de vaknade var det ljusan dag och alla hade rest hem. Nu visste de att de skulle få dålig skörd eftersom de kom sist från julottan och i alla fönstren i byn tittade folk på dem, när de sent omsider kom. 591

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 26** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Erik Rexhammar
Intervjuare Börje Sandén
1980-05-18
UKF:s arkiv rexham2-26-1-2.doc

***Personer**: Texas Ljungberg, Astrid Öberg, Anna Lisa Boje, Eva Grill, Ingrid Jonsson, Hedberg i Snyggboda, Wilhelm Moberg, August Blanche, Valter Norman, handlare Sandell, Gösta Jonssson, fjärdingsman Lind, kyrkvaktare Asp, Sparre, Lewenhaupt, prins Wilhelm, husföreståndarinnan Nora, Lennart Bernadotte, Karin Nissvant, prosten Elg, Lump-Gustav*
***Orter:** Spånga, Bålsta, Stockholm, Säbyholm, Kattrumpan, Tetorp, Afrika, Lilla Kvista, Västra Ryd*
***Ämnen:** Spritlangaren, Alte Kameraden, Den blomstertid nu kommer, Marknadsafton, Vinterkväll hos nämndeman, affären vid Tegelbruket, Sparreska gravkoret, tokskallar, fiskspråden, gravgrävning, orgeltramparn, Fritjofs Saga, Fänrik Stål, pension*

Teaterverksamheten.
Erik berättar hur han som barn hade en dockteater, men absolut inte kunde tänka sig att spela teater hemma i födelsebyn. Men när man kommer till en annan socken tycker man att man kan nästan allting. Det var när Einar Ljungberg "Texas" kom till logen och tyckte att vi skulle spela teater, för att få in lite pengar. Vi valde ett stycke, som han skrivit, som hette Spritlangaren. Man tyckte att jag skulle passa för den rollen, vilket inte jag tyckte var så roligt. Det skulle utspelas i en kafélokal och vi tyckte att vi fått det ganska bra. Premiären skulle vara en söndagskväll klockan 8 och vi hade satt upp litet affischer. Redan klockan 7 kom det folk under väntetiden spelade vi Alte Kameraden på grammofon. Klockan 8 var det så mycket folk att Rick sa att nu får vi inte släppa in flera. Vi spelade 5 gånger och Astrid Öberg recenserade och skrev i tidningen att vi spelade överdådigt. 1937 avstannade teaterverksamheten och jag flyttade.
1941 kom bagarfrun Ingrid Jonsson, Anna Lisa Boje och fru Grill och några till, som hörde till lottorna och ville att Erik skulle hjälpa dem med teatern. De valde en pjäs, som hette Den blomstertid nu kommer, men när damerna fick se hur mycket de skulle lära utantill backade flera ut och kvar blev Anna Lisa Boje och Eva Grill och Erik. Då engagerade vi folk utifrån bl a Hedbergs i Snyggboda. Pjäsen utspelade sig utanför en kyrka och Erik målade en kyrkdörr som kuliss. Det skulle höras en kyrkklocka och då slog man på en bricka. 118

Teaterverksamheten fortsätter.
Någon hade sett en så rolig pjäs, som hette Marknadsafton och var skriven av Vilhelm Moberg. Vi måste ha tillstånd av författaren, så jag skrev till honom. Han skulle ha 10 kronor för den första föreställningen och 5 kronor för de följande. Vi reste runt med den här pjäsen till Bålsta och Spånga och även Stockholm. Överskottet av pengarna skänkte vi till De Gamlas Dag. Vi fortsatte med en pjäs av August Blanche, som handlade om en pensionatsinnehavarinna. Anna Lisa gjorde stor succé. Hon var mer skådespelerska än damfrisörska. Hon skrev egna pjäser. En handlade om förvecklingar med namnet Jonson, som både handlaren, bagaren och kyrkoherden hette. 239

Valter Norman.
Vi spelade Vinterkväll hos nämndeman med Valter Norman, som började sin teaterkarriär där. 250

Tegelbruket.
Vid Tegelbruket fanns en tegelmästare, som hette Andersson. Hans fru hade affär och höll noga reda på att gubbarna betalade vad de var skyldiga när de fått lönen. Ibland gick de till Sandells affär i Säbyholm, när de tröttnat på fru Anderssons hårda regemente. Men hon var i grunden en snäll människa. Andersson hade en brännare, som var lite begiven på sprit och när han gick hem till en jul fick han lova att vara tillbaka på tredje dagen. Han kom inte förrän efter nyår, för han hade varit hemma och varit full och präktig. 293

Ljuset i gravkoret.

En augustikväll 1935 cyklade jag förbi Bro kyrka och fick se att det lyste i Sparreska gravkoret. När jag berättade det för grundläggare Gösta Jonsson sa han att det är muraren från Västra Ryd, som arbetar där. Han ligger där om nätterna. Vi hälsade på honom och han satt och åt smörgås och drack mjölk. Jag frågade hur han vågade sova i ett gravkor, men han svarade, att det här ar det säkraste stället i hela socknen, för hit törs ingen gå. Min far arbetade åt landshövdingen, som ligger i sin porfyrkista och vi har inge otalt med varandra. Då sa Gösta att alla tokskallar kommer från Västra Ryd. Man sa så i socknarna. Erik berättar så om Ekshäringen som löste korsord. Ett djur med två bokstäver. Ja inte kan de va koa och inte soa, det måste vara en ap. 345

Kattrumpan, Tetorp.
Grundläggaren var en fantastisk person om han låtit bli spriten. han kunde om djur och natur och historia. Vi gjorde utflykter tillsammans. Vi gick förbi Tetorp och kom till Kattrumpan, där bodde en familj Hedström, som sedan flyttade till Ådövägen. 397

Sandells affär i Säbyholm och fjärdingsman Lind.
Sandells affär fanns 1930 och där var stor kommers med alla sommargäster. Fjärdingsman Lind ville ha en kakelugn omsatt och grundläggaren lovade komma gång på gång. Han kom på julafton.

Det fanns en gubbe och gumma i Säbyholm, som sålde fisk från sin släde. En dag var det otroligt halt i Hammartorpsbacken och fjärdingsman Lind som bodde i Lilla Hammartorpet skulle hjälpa paret ned för backen. Man spände ifrån hästen och Lind tog skaklarna och det bar iväg nedför backen. Lind kunde inte hålla emot utan alltsammans stjälpte och det låg strömming i hela diket. Lind skötte sjukkassan och hade biodling. 439

Kyrkvaktmästare Asp.
Det fanns en kyrkvaktmästare i Bro kyrka, som hette Asp. Han var gammal soldat och en redig karl, men han svor så förfärligt. Hans gumma var liten och rund och glad. De arbetade alltid tillsammans. När gubben grävde en grav satt gumman bredvid och stickade. När man mötte honom kunde han säga: Har ni hört att det där fanskapet är dö. Undrar hur lång han va tro, om han va tre alnar. Han stod och plirade över glasögonen och man tänkte att nu står han och tar mått. Han trampade också orgeln. En gång hade kantorn fått påökt och då gick Asp till kyrkoherde Elg och sa att det ville han också ha. Men det är väl skillnad med kantorn, som spelar, menade Elg. Vad är det för skillnad, jag pumpar in luften och kantorn släpper ut den. Asp bodde i sockenstugan vid Bro kyrka. 474

Sparre och Lewenhaupt.
Greve Sparre på Brogård och Greve Lewenhaupt på Aske kom aldrig överens. På middagar deklamerade Lewenhaupt Fritjofs Saga och Sparre Fänrik Stål. Nora var husföreståndarinna på Brogård, sedan greven blivit änkling. En dag sa greven att han ville ha middag för 25 personer. Nora vet vilka som skall bjudas, men jag kan få se listan. När Nora visade vilka som var bjudna sa greven: Men har Nora bjudit Askegreven, honom tycker jag inte om. Då får Nora ringa återbud. Det gör jag inte, sa Nora, det får greven göra själv. Då ringde han upp och sa att han fått ett problem. Vi har ju bjudit till middag 25 personer, men jag har bara 24 stolar, kan du bli hemma du. Nej, sa Askegreven jag tar stol med mig själv jag.

Prins Wilhelms son Lennart och hans hustru Karin Nissvant var ofta gäster på Aske och Signhildsberg. Askegreven var i Afrika tillsammans med Prins Wilhelm och jagade lejon och pengarna tog slut. Då skrev han hem att nu fick man hugga ned skogen och sälja och det gjordes.

Sedan visade han ljusbilder från sina resor och berättade. En gång var han i gamla skolan, som nu är riven. På första bänken satt Elgs och alla var mycket förtjusta i föredraget. Elg reste sig dock och tackade med orden: Hoppas det du berättat är sant. Då svarade Askegreven: Kunna dessa bilder ljuga

. 536

Lundberg och Lump-Gustav.
Hos Gösta Jonssons far bodde en gubbe, som hette Lundberg, men när han var full kallade han sig Kejsaren. En dag hittade Elg honom i diket och då sa gubbe: Vem ruskar på mej. Det är Elg. Jaså skogen stolta djur.

I Lilla Kvista bodde en gubbe som kallades Lump-Gustav. Han köpte in och sålde saker i andra hand och folk kom och köpte allt möjligt av honom. Han hade så många katter att det gick åt 1 liter mjölk om dagen till katterna.

När han kom till prosten för att anhålla om pension, frågade Elg om han hade några kontanter. Lump-Gustav svarade att han hade inte mer än vad bryggarn ska ha på lördag.

Soldattorpen är ofta vitrappade med tjärade bräder. En del syns bakugnen på baksidan. På Säbyholm var alla rappade hus rosa. 577

Nöjen i Bro.
Det fanns inte så många nöjen i Bro på trettiotalet. Det fanns bio i Godtemplarlokalen och då spelade en karl från Grillby dragspel till.

Vid Sunnerdahls skola hade man underhållning på lördagskvällarna. 588

Sidan 2.

Personer: *Beckman, Lewén, Ragnar Sandén, Signe Lundin, Texas Ljungberg, flickorna Karlsson. Gösta Olsson, Lilla Kalle Karlsson, Sjögård, Lindhé, Hedberg, Brofalk, Råby-Anna, Sill-Gustav, Hallberg, Oscar Johansson, Wallensteen, intendent Renberg, Gösta Skoglund, Konrad Björkman, rättare Henriksson, Ulla Ström, Ulla Hedberg-Malmelid, Anna Lisa Boje, Helge Hedberg, Grill, Larsson, Albert Jonsson, Åkerbrant, Zara Leander, Viktor Sjöström, åkare Ström, Sascha Stjugoff, Vilhelm Bryde, Viktor Boge*
Orter: *Odinsborg, Paradiset, Ekeby, Härkeberga, Finsta, Ängsholmen, Brunnsvik, Tammsvik, Lindormsnäs, Kälkholmen,*
Ämnen*: Studiecirkel, musikkapell, arbetarföreningen, bibliotek, SLU, midsommarfirande, tibastbrännvin, lerkruka, bronssvärd, bronsåldersboplatser, skärvstenar, bondbröllop, sockenstämma, julspel, Sången om den eldröda blomman*

Föreningsliv.
Adjunkt Beckman startade en opolitisk förening, som fick många medlemmar. Han var måg till Lewén i Odinsborg , han som bryggde mjöd. När Beckman flyttat dog föreningen ut. Erik Alldahl var med och bland annat låtsades han ha en loppcirkus. 068

Godtemplarlogen.
På 30-talet bildades godtemplarlogen Segern, det fanns ju redan ordenshus, av Ragnar Sandén, Texas Ljungberg, Signe Lundin, Andersson, Sverige. Logen växte och det var ett 60-tal medlemmar. Vi hade skidutflykter och vandringar. Flickorna Karlsson i Paradiset kom med i logen och gifte sig med varsin logemedlem, en med Gösta Olsson och en med Karl Karlsson, Lilla Kalle. Vi hade studiecirkel och musikkapell. 140

Bibliotek och SLU.
Arbetarföreningen hade bibliotek inrymt i Bankalles hus. Även logen hade bibliotek.

SLU var en annan förening, som var livaktig. Det var rejäla ungdomar, som var med, Sjögårds, Hedbergs, Lindhés och Brofalks och även Rexhammars. Man ordnade Luciafirande och midsommarfirande vid Nygård. Palm upplät platsen och det var dans på kvällen. På eftermiddagen var det dans för barnen. Det var tradition att Råby-Anna och Gustaf med fingret (Sill-Gustav) skulle dansa hambo. Trots sin ålder, Anna var i 70-årsåldern, gick det undan. Det var öppet hus hos Rexhammars och en gång var kyrkvaktare Hallberg och Sill-Gustav och någon mera trakterade med kaffe på altan. När de skulle gå därifrån klev de genom en spaljé av järntråd så det lät som om någon spelade harpa. Sill-Gustav satt fast en stund. 222

Tibastbrännvin, bronssvärden på Ekeby.
Råby-Anna var enda arvinge till Råby. Hennes far var rusthållare. Det var den som höll ordning på soldaternas utrustning. En dag kom Oscar Johansson, som var mjölkprovare till Råby och frös så förfärligt. Han bad om något värmande och rusthållaren lovade honom tibastbrännvin. Jag vaknade inte förrän efter tre dagar, men frisk var jag. Tibastbrännvin används, som en gammal huskur, men man får bara ha i 5 frön på en liter.

Oscar Johansson berättar att han varit på Ekeby hos Wallensteen och där lekte ungarna med bronssvärd. Oscar fick en gammal lerkruka, som han ställde under sängen. Han drömde på natten att det kom upp en gubbe ur krukan och sa till honom att återställa krukan. Oscar cyklade genast till Ekeby med krukan.

Grustaget där svärden legat var mittemellan vägen till Ålbrunna och Sanda. Det hände på 30-talet.

300

Bronsåldersboplatsen.

Börje berättar att man ansökt om att få göra utgrävningar vid de här platserna, sedan man upptäckt bronsåldersboplatser 1979. Tidigare har man bara träffat på bronsåldersboplatser i Skåne och på några ställen i Uppland. Beviset är skärvstenshögar. 335

Bondbröllop och sockenstämma.

SLU hade sommarfester först vid Bro Gård och sedan kom det så mycket folk att man flyttade till björkhagen vid Kockbacka. Vi hade sett att i Härkeberga hade man visat ett Uppländskt bondbröllop och så ville vi göra också. Vi tog kontakt med intendent Renberg och han berättade bl a om bröllopstårtorna.

Det annonserades att på söndag eftermiddag blir det bröllop. Vi fick låna fina åkdon av grevinnan på Brogård och två vita hästar var förridare. Gösta Skoglund och Konrad Björkman var spelmän och Brudparet var rättare Henriksson och Ulla Ström. Erik skulle vara präst. När han var i Gävle på en utställning hittade han en uthyrningsfirma, som hade en lämplig prästdräkt. Ulla Malmelid var prästfrun och sist i följet kom torparen med en 6-7 ungar i skrindan. Vi åkte från Lindhés på Finsta. Prästen höll tal och dansade med bruden. Vi fick in mycket pengar.

Efter ett par tre år skulle vi göra något annat och Björkman tyckte vi skulle göra en bystämma. Anna Lisa Boje och jag fick i uppdrag att skriva en scen. Vid Ängsholmen bodde en gubbe som var sinnessjuk och skulle in på ett hem. Anna Lisa spelade piga och var instämd till stämman för att hon legat i höränet med en grabb. Ordförande i stämman var Helge Hedberg och vid förhöret framgick att det var hans son, som Anna Lisa träffat på höskullen. Det var 1946-47. Dräkterna fick vi låna av grevinnan på Brogård. Lantbrukselever från gårdarna spelade små sketcher. 440

Julspel i kyrkan.

Sångkören ordnade julspel i kyrkan. Grill, Björkman och Larsson spelade de tre vise männen. En flicka i damfriseringen var ängeln Gabriel och Lindhé var värdshusvärden. Stallet var uppbyggt framför altaret. Albert Jonsson var mycket positiv och kantor Bergkvist från Håtuna fotograferade och skrev om föreställningen. Sill-Gustav såg det två gånger. Jag har aldrig varit religiös, men det här var bra, sa han. Vi spelade flera gånger. Åkerbrant ledde kören.

Många av de aktiva kom utifrån. Från Sunnerdahl kom aldrig några. De hade sitt för sig. 500

Hönseriet vid Brunnsvik.

Vid Brunnsvik var det hönseri. Ägaren var en ung bohem och en dag skulle han plocka 500 kycklingar. Som han satt och gruvade sig för arbetet knackade det på dörren och en luffare kom och frågade om han kunde få något att äta. Du ska få mat om du hjälper mig att plocka kycklingar sedan. När luffarn fick veta att det rörde sig om 500, sa han, att hade han vetat det skulle han ha gått en lång omväg. När han plockat den sista kycklingen somnade han i dun och allt.

Där fanns också kalkoner och gäss och avelsägg. 540

Filmskådespelare.

På Tammsvik var det pensionat och en gång bodde Zara Leander där. Hon var ut och rodde i viken och Erik och en vän låtsades meta för att få se henne. När hon fick gott ställt hyrde hon ett rum på Lindormsnäs för hela året, så att hon när som helst kunde komma dit.

Viktor Sjöström bodde på Kälkholmen och dit följde Erik och Gösta Jonsson med åkare Ström när han skulle dit och fick hälsa på Sjöström och hans ryskfödda hustru Sascha Stjugoff. Hon hade spelat huvudrollen i Den eldröda blomman och paret hade just återkommit från Amerika. Vilhelm Bryde, som var arkitekt vid filmen hade ritat huset på Kälkholmen och man hade en skorsten på utsidan av gaveln, vilket ansågs amerikanskt.

Sigrid Kajland berättar att hon en gång träffade Sjöström och regissör Molander på altanen på Mårbacka. Fotografen hette Gustav Boge. Jag träffade honom på Kanarieöarna, säger Erik.

Erik berättar om inspelningen av Gösta Berlings saga på Råsunda ateljéerna. 588

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag av UKF:s **kassettband nr 27 sid. 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Erik Rexhammar
Intervjuare Börje Sandén
1980-03-29
UKF:s arkiv rexham3-27-1-2.doc

Personer: *Greve Sparre, direktör Orstedt, trotjänarinnan Nora, Rick, målare Pettersson, Andersson i Rysstorpet, fru Andersson på Tegelbruket, Nils Tamm, Hallberg, Stenqvist, trotjänarinnan fröken Karlsson, husan Märta och Ingeborg, konstnär Edward Berggren, Dagmar Tamm, Selma Lagerlöf, fjärdingsman Lind, Gösta Jonsson, inspektor Pettersson, förvaltare Hullberg, kyrkvaktare Asp, rektor Netz, rektor Swedelius, författarinnan Julia Swedelius, Heidenstam, Jussi Björling*
Orter: *Rättarboda, Tegelbruket, Glanshammar, Sunnerdahl*
Ämnen*: Lucialegenden, gärdsgården, affär, påfåglar, medalj, Marsvinter, Parissalongen, fjärdingsman, skomakeri, deklaration, skatteinbetalning, midsommarfest*

Lucialegenden.
Erik berättar att han mött greve Sparre, som kom i sitt ekipage. Han hade stannat och frågat, vem rår om den här gossen då. Erik svarade att han kom från södra Dalarna, men arbetade på Rättarboda. Det har jag ägt, men sålde alldeles för billigt till direktör Orstedt.

Hans döttrar var med i godtemplarlogen och skulle vara med vid ett Luciafirande. Erik hade just läst Lucialegenden, då greve Sparre kom. Då sa jag till Rick att nu får du hälsa greven välkommen. Det gör jag aldrig, sa Rick, för jag fick sparken av honom en gång, för att jag var kommunist.

Greven hade en bok under armen och sa att han tänkt berätta Lucialegenden för er, för den har ni väl aldrig hört. Ingen vågade säga att de nyss hört Erik läsa den. Greven läste både länge och väl och när han skulle vända blad vände han tillbaks och läste en gång till. Folk satt och väntade på kaffe och suckade, men till sist kunde Erik tacka greven och utbringa ett leve för honom. Han blev så glad och bockade och tackade och drack kaffe.

Dagen efter kom han i släde till Rättarboda och fick se Erik där. Han vinkade honom till sig och sa att han uppskattat att Erik utbringat ett leve för honom. Jag uppskattar när ungdomen respekterar mig. Sedan fortsatte han med, att min gårdskarl skall sluta och nu undrar jag om gossen vill ha den tjänsten. Erik tackade nej. 105

Gärdsgården.
Det gick en gärdsgård mellan Brogård och Rättarboda och den fick Erik order att ta ned. Senare firade en förening 25-årsjubileum och greven satt på första bänken. När han fick se Erik vinkade han åt honom att sitta bredvid sig. Erik menade att där skulle väl inspektorn sitta, men greven sa att han fick sitta någon annanstans. Sen sa han högt och ljudligt, att den där gärdsgården, som ni tog ned, det tyckte jag inte om.

Greven talade om att trotjänarinnan Nora hade berättat att det fanns så mycket blommor på Rättarboda. Kunde inte Rexhammar komma och göra lika fint på Brogård. Erik sa, att greven fick anställa en trädgårdsmästare, men det tyckte greven var onödigt. Det gällde ju bara lite blommor vid kökstrappan. Men han tiggde plantor från Rättarboda. 141

Andersson i Rysstorpet, som ville ha reparerat.
Det berättades att ladugårdskarlen Andersson i Rysstorp kom till greven och ville ha reparerat, för det var så kallt. Hur kan det vara kallt där, huset blev ju rödfärgat i fjol.
Greven hade egen kyrkbänk. 169

Tegelbruket.
Vid tegelbruket var verksamheten i gång på sommaren. På vintern brände man. Det kom gubbar från

andra håll och jobbade. Tegelmästare Anderssons fru, var en mycket bestämd men snäll kvinna, som hade affär där och sålde förnödenheter till karlarna. De var ungkarlar. På Rättarboda hade man två påfåglar, som satt på ladugårdstaket och vaktade. Så fort någon kom förbi skrek dom. En vår trodde vi att räven tagit honan, men till midsommar kom hon fram och hade åtta ungar. 200

Nils Tamm på Kvistaberg.
Vi bodde ju granne med Nils Tamm på Kvistaberg och han ville också ha stenpartier, som Hallberg fick göra. Tamm var ju astronom. En gång bad jag att få komma och titta på stjärnorna med en god vän. Vi blev så förvånade när vi skulle komma klockan tolv på dagen. Men man såg stjärnorna som tennisbollar i rymden. Han visade och berättade i flera timmar. Hans chaufför hette Harald Stenqvist och husföreståndarinna var fröken Karlsson. Hon hade varit Nils barnsköterska och hann arbeta för honom i över 70 år. Han såg till att hon fick guldmedalj för lång och trogen tjänst. Det fanns reportage i Husmodern. Husan Märta och en äldre dam, som hette Ingeborg var anställda och ibland när Erik besökte dom och man spelade och sjöng, kom herr Tamm ned och ville lyssna. Hans anställda fick ingen ledig dag i veckan, men gärna ledigt när de behövde gå till tandläkaren. Så det lagades tänder för jämnan.
Nils ville bli konstnär som ung, men fadern, som var brukspatron på Söderfors satte sig emot det. Då åkte han till Paris och tog lektioner hos någon konstnär och målade en tavla Marsvinter och för den fick han guldmedalj på Parissalongen. Den tavlan hänger på Kvistaberg. Han for hem med tavlan och visade pappan och sa att han inte skulle bli konstnär, utan bara visa att han kunde. Hans gode vän var konstnären Edvard Berggren, som illustrerade vikingaböcker och liknande. Han hade aldrig kalas. Han fick två stjärnor uppkallade efter sig. Han var scout och byggde stugor åt dem. 300

Selma Lagerlöfs berättelse om Kyrkan.
Dagmar Tamm var brorsdotter till Nils och hennes mamma Anna var god vän med Selma Lagerlöf och Selma gjorde en novell av en berättelse, som Anna talat om. Den hette den gamla Kyrkan. Anna Tamm hade varit på besök i Glanshammars kyrka, samtidigt som riksantikvarie Curman haft en kurs för präster och kyrkvaktmästare om kyrkans inventarier. Han tyckte det var så märkligt att den fina Kristusbilden från 1300-talet hade hängts ut i vapenhuset. Då reste sig några präster och hämtade krucifixet och medan de sjöng Se, Guds lamm hängde de upp den på sin gamla plats i kyrkan. Det blev underlaget till Selmas berättelse. 334

Fjärdingsman Lind.
Fjärdingsman Lind bodde i Lilla Hammartorpet. Han var också kassör i sjukkassan och hade skomakeri. Han hade en kakelugn, som skulle sättas om och tjatade på Gösta Jonsson att få detta arbetet gjort. På själva julaftonsförmiddag kom han, men då ville inte Lind.
Lind var liten till växten, men när han fick på sig uniformen och de vita handskarna växte han liksom. Det var en snäll karl. Han skötte deklarationen åt folk. Skatten betalades i sockenstugan, där inspektor Pettersson och förvaltare Hullberg tog emot pengarna. Asp bodde i sockenstugan, men i salen hade man kommunalstämma. 375

Midsommarfest på Sunnerdahl.
På Sunnerdahl var Netz rektor. Där hade man underhållning på lördagskvällarna, där traktens ungdomar var välkomna. På midsommar var det stor fest och man gav ut en tidning, som hette Midsommarlövet. Rektor Swedelius och fru Julia var ofta där och de var goda vänner till Heidenstam, som också kom på besök. Jussi Björling var fosterson i den Swedeliuska familjen under sin studietid. Swedelius var idrottsman och badade hur kallt det än var. Trots att han ansågs som nykterhetsman tog han sig en knaper efter badet. 403

Personer: *Byggmästare Svensson, fältveterinär Palm, Malmström. Lötmark, fröknarna Abrahamsson, pråmskeppare Karlsson, slaktare Ålander, Herman, Svensson i Tingsviken, Konrad Björkman, stinsen, prästen, Oscar Johansson, fröken Malm, fröken Hammarstrand, fröken Hoffman, Wollmar, Hitler, Bergkvist*
Orter: *Klockarbacken, Kockbacka, Nygård, Vallentuna Lövsätra, Ängsholmen, Bro ängar, Tingsviken, Lindhagaberg, Långbro sjukhus, Komtillmåtta*
Ämnen: *Dansbanor, sommarfest, SLU, patienter, pyroman, fågelliv, ätlig groda, ängspiplärka, cykelkärra, "Sulia", kronoboställe, utvecklingsstörda flickor, kokerska, husa, gårdskarl, gotlandsruss, gigg*

Dansbanor.
Det fanns dansbana vid Folkets Hus i Bro. När det var idrottsfester dansande man vid idrottsplatsen. SLU hade sommarfester i björkbacken vid Kockbacka och i Kungsängen dansades det vid Klockarbacken. 023 030

Verksamheten på Lövsätra.
Nygård var utgård till Brogård. Köptes av ett par norrlänningar för att hugga ner skogen och sälja. Det fanns stora skogar uppåt Lejondal. Sedan såldes Nygård till en byggmästare Svensson, vars fru var intresserad av trädgårdsodling och gjorde så fint i trädgården. De hade en son, som var psykiskt störd och hade en vårdare till honom.

När Svenssons dött köptes gården av fältveterinär Palm omkring 1935. Det sägs att han betalade 80.000. Han hade en finsk flicka som ladugårdskarl. Palms tyckte huset var för stort och hyrde ut det till ett privat hem för utvecklingsstörda män, där Erik och Margareta Rexhammar var föreståndare. De hade 29 patienter. De flyttade från Lövsätra i Vallentuna och Nygård fick av praktiska skäl heta Lövsätra. Patienterna var lättare psykiskt störda från Salberga. De fick nu hjälpa till att återställa trädgården. En pojke ville bara köra gräsklipparen, så vi hade så fina gräsmattor. De anställda flickorna klagade över att det var så kallt, men det löste sig när vi fick hand om en pyroman från Uppsala. Han eldade och eldade och det blev varmt och gott om varmvatten. Några patienter arbetade i köket och en fick vit rock och serverade personalen. Våra egna 4 pojkar växte upp bland dessa patienter. De var ofta på samma nivå som 4-5-åringar och hade mycket roligt tillsammans. 153

Ängsholmen.
Palm byggde en villa på Ängsholmen. Han byggde också om en smedja till sommarhus. Vid Ängsholmen bodde Malmströms och Lötmarks. Vid Bro ängar var ett stort fågelliv och den ätliga grodan hoppade omkring där. 1945 vallades ett stort område in nere vid Mälaren, för att få större åkerareal.

Palm hade kronans hästar på bete under sommaren på Bro ängar. Eftersom han gav hästarna svampmycelier att äta kom det att växa mycket champinjoner där. Fröknarna Abrahamsson från Bro brukade plocka bär i skogen och sälja på torget. Nu smög de sig dit på kvällarna med en ficklampa och plockade champinjoner. Provinsialläkaren från Bålsta ville ha Erik med att plocka svamp i Palms inhägnad, men Erik ville inte följa med. Läkaren menade att man visst fick ta, eftersom det inte var pålyst i kyrkan tre gånger att det var förbjudet att plocka. Radiotjänst var ute med sin inspelningsbil och tog upp ljudet av ängspiplärkan, som häckade vid Ängsholmen. Den ansågs ganska sällsynt. 220

Inköp till Lövsätra.
Pråmskeppare Karlsson var lite gårdskarl åt Palm och sommargästerna och hade hela sin stuga tapetserad med tidningspapper. Den 16 i varje månad åkte han till stan och köpte en liter och en lottsedel.

Vi köpte varor från Konsum och köttet kom från en slaktare i stan, som hette Ålander. Margareta ringde och beställde varje vecka och varorna skickades ut med bussen. Herman från Aspviken hade som uppgift att på en dragkärra forsla hem varorna från Konsum. Varje år var han bjuden till Kungsängen på Sulia (Lucia). 265

Tomten i Bro.
En farbror, som hette Svensson och hjälpte Konrad Björkman i Tingsviken lovade att vara tomte på Lövsätra. Han lät skägget växa från midsommar och gumman sydde en tomtedräkt och vid 3-tiden på julafton kom han i släde till pojkarna. De rusade för att möta honom och då sa han: Ni får inte skrämma mig för då vänder jag. Han bjöds på lutfisk och gröt, tillsammans med Eriks far. De tog sig några supar och sen åkte han taxi hem. Han blev tomte för hela Bro både hos stinsen, prästen och Oscar Johansson. Han ville inte ta frun med sej, det skrället sa han. Jag är från Kebnekajse, sa han

Komtillmåtta och Lindhagaberg.
På en karta från 1700-talet låg ett ställe som hette Komtillmåtta. Man kan inte nu längre lokalisera det. Lindhagaberg är ett kronobostället från början. Sedan köptes det av fröken Malm, som hade hand om lätt utvecklingsstörda flickor. Hennes bror hade varit barägare i San Francisko och byggde den röda stugan intill, som silversmeden nu har.
Senare köpte fröken Hammarstrand. Hon var lätt mentalsjuk och hade vistats på Långbro sjukhus. Man ansåg henne för frisk att vara kvar där och föreslog att hon skulle vistas på landet. Det gick hon med på om hon fick avdelningsföreståndarinnan fröken Hoffman med sig från Långbro. De hade kokerska, husa och gårdskarl. Det fanns en del skog till egendomen. Fröken Hoffman tyckte om att vara i skogen och hugga ved. Sedan körde hon hem veden med ett litet gotlandsruss. Dessutom hade hon en liten fin kärra, som hon körde till Bro och hämtade post och varor från affären med. En dag körde hon i diket och nu ville hon ha en av patienterna med sig för att känna sig säker. Det blev Wollmar som fick det jobbet. Fröken Hammarstrand sov på dagarna och var upp på nätterna. Hon älskade Hitler och hade honom som sin Gud. Hon hade gott om pengar, men ville aldrig ha några själv. Hon kunde komma ut i tvättstugan, när fru Bergkvist tvättade och be att få se hur enkronor och femtioöringar såg ut i dag. När hon dog efterlämnade hon 3 1/2 miljon, som Arvsfonden fick. 403

********** 28

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag av UKF:s **kassettband nr 28 sid. 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Erik Rexhammar
Intervjuare Börje Sandén
1980-05-18, 1981-02-22
UKF:s arkiv rexham4-28-1-2.doc

***Personer**: Klara Fredriksson, Bo Jonsson Grip, Charles Bildt, kusken Glad, Sjölander, Nathan Söderblom, Robert Littmarck, Wibom, Selamb, Pauline Brunius*
***Orter:** Bro*
***Ämnen:** Historier om Bro, teaterföreställningar Hans Nåds Testamente*

Mejeriet.
Erik har skrivit gamla historier och folktro från Bro socken.
Mejeriet lades ned 1939 och Klara Fredriksson sålde mjölk från en liten kiosk. Mjölkkuskarna kom med sina vinkelkärror och levererade mjölken. Sedan åkte de fram till Viktor Jonssons affär och handlade. Viktor stod på trappan med en låda strömming och ropade: Kom och köp strömming, sa hon ett kilo, sa hon två kilo. Han var en rolig och duktig affärsman. Familjen Lindhé kallade honom Bo Jonsson Grip.

Bildt.
Bildt har en son Charles, som bor i huset nu. Kusken Glad var anställd hos Bildt. 125

Sjölander, Nathan Söderblom, Robert Littmarck.
Sjölander var kantor i Stockholms-Näs och dessutom ledare för lantarbetarna. Han brukade hålla agitationsmöte med lantarbetarna medan prästen höll sin predikan och sedan kvickt in i kyrkan igen och

spela slutpsalmen. Men en gång predikade inte prästen lika länge, som han brukade och Sjölander hann inte tillbaks. Han blev anmäld av församlingen, som bestod av fröken Björnstjärna, prästfrun, en döv kärring och några läsbarn. Han fick en anmärkning av ärkebiskopen Nathan Söderblom för att han inte skött sin tjänst. Året därpå kom ärkebiskopen på visitation och det blev envig mellan ärkebiskopen och riksdagsman Sjölander. Protokollet är mycket intressant och finns i Kungsängen. Robert Littmarck, som var kyrkoherde i Håtuna, kom ut med en bok om statarnas erbarmliga förhållanden. 220

Wibom.
Wibom, som står modell för Sigfrid Siwerts romanfiguren Selamb, köpte Lejondalsskogen och avverkade den. De kalhögg. Timret skulle köras till Fiskartorp. Konrad Björkman har sonen Wiboms skidor i sitt magasin. 260

Teaterföreställningarna.
Man tittar på bilder från teaterföreställningarna och berättar vilka personer som var med. Det var Ett uppländskt bondbröllop och Sockenstämman, som spelades på dansbanan vid björkbacken vid Kockbacka. Brofalk upplät hagen till SLU. Erik läser upp recensionen. 800 biljetter hade sålts. Julspelet 1946 i kyrkan samlade stor publik. De andra pjäserna spelades på 40-talet i Godtemplarlokalen och Folkets Hus. Det var logen och även andra organisationer som samarbetade. Godtemplarlokalen byggdes troligen på 20-talet och Folkets Hus kom i mitten av 30-talet. Där fanns väggmålningar med motiv från trakten. Vid danserna hyrde ett danskapell från Stockholm lokalen och spelade. Under 40-talet kom flera utifrån och bosatte sig i Bro. En recension av Julspelet skrivet av Astrid Öberg. Normalt skänkte vi intäkterna till De gamlas dag, men en gång beslöt vi att åka in till Dramaten. Jag hade skrivit till Pauline Brunius och vi fick se hans Nåds Testamente. I en paus fick vi träffa skådespelarna och så fick vi åka ett varv på vridscenen. 585

Sidan 2.

Personer: *Beckman, husmamsell Solfelt, Andersson, Olsson, Vallén, Lennberg, Rundkvist, Hedda Sofia Zetterlund*
Orter: *Enköping, Uppsala, Önsta, Snickartorp, Hällkana, Lejondal, Hernevi, Storklint, Husby, Freden, Finnsta, Stenbockstorp, Fäboda, Rättarboda*
Ämnen*: Min mors födelsedag, cykelutflykter, föredrag, arkivanteckningar, vaccinatör, husförhörslängd, sexmän, fadder*

Föreningsliv i Bro.
Adjunkt Beckman bildade en förening, som också spelade teater. En pjäs hette Kära mors födelsedag. Han ordnade också utflykter, föredrag och en gång var vi på Nationalmuseum. När han flyttade lades föreningen ned. Anna Lisa Boje startade Bro teaterförening. Man brydde sig inte om vilken politisk färg folk hade, utan alla hjälptes åt. Erik var ledare för teaterverksamheten. Logen ordnade cykelutflykter till Uppsala och Enköpingsutställningen. 151

Arkivanteckningar.
Spridda anteckningar från arkivet i Uppsala. 1881 begick 110 personer nattvarden i Bro kyrka. Samma år var folkmängden i Låssa 479 och i Bro 1029. Klockaren var vaccinatör och pastor var vaccinatörföreståndare. I husförhörslängden syns att husmamsell Kristina Carolina Solfelt hade fem pigor under sig i Önsta. Rotemännen 1806 var för Bro gård snickare Andersson i Snickartorp, för Lejondal Olof Olsson i Hällkana, för Härnevi var Anders Andersson i Storklint, för Husby Vallén i Freden, för Finsta Lennberg, Stenbockstorp, för Önsta Gustav Andersson i Fäboda.
Sexman Rundkvist, Rättarboda var fadder vid Hedda Sofia Zetterlunds dop.
1747 var vintern lång, isen bröts inte upp förrän 20 maj.
1847 dödades sonen Rundkvist på Rättarboda vid en sprängolycka under militärtjänst. 258

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 29 sid. 1 och 2**
Elsa Markvad
Intervjuare Börje och Gudrun Sandén
1981-07-01
UKF:s arkiv markvad-29-1-2.doc

Elsa berättar om Kul-Maja

Personer: *Johanna Persdotter, lärare Söderström, Nordenfalk, greve Creutz, Högfelt, Bosson, Elis Karlsson, Svärd, Sjögren, Kul-Maja*
Orter: *Eklunda, Uppsala, Fridhem, Skogstorp, Nyborg, Sandtorp, Tunaberg, Sjustjärna, Almbacken, Hjälmen, Skällberga, Kajsas backe, Övernibble, Markeby, Tallhammar, Nytorp, Finntorp, Opptorp, Granlund, Gröndal, Grönlund, Petterslund, Stora Nybygget, Gamla Nybygget, Kolsta, Bålsta, Håtunaholm, Skokloster, Tjusta, Häggeby, Råby, Kvarnkärret, Rydjan, Sveden, Skogstorp, Sättervikshage, Ringberget, Kornkärret, Bergtorp, Domarkärret, Skällberga, Fläskbergskur, Skällsta stätta, Mattes slätta, Jakobslund, Kvarnnibble, Västtibble, Aske, Eriksund, Skällsta Herrgård, Marielund, Johanneslund, Galevänt, Parken, Salgärde, Bjursta, Nibblelund, Sandberget, Fågelsången Friberg, Väckeby,*
Ämnen: *Båtarna Ekoln och Gamla och Nya Uppsala, väderkvarn, kapellet, läkare, apotek, barnmorska, gemensamhetsarbeten, tigga, fattigstuga lerkoja, backstuga, runsten*

Elsas boplatser.
Elsa berättar att hon är född på Fridhem. Mormor och morfar bodde i Kolsta. Föräldrarna tog gården 1903 och där bodde Elsa till sitt giftermål 1917. Då flyttade vi till ett ställe under Nyborg, som hette Skogstorp. 1923 flyttade vi till Sandtorp under Nyborg. Där bodde vi till 1929, men nu är den gården borta. 1929 flyttade vi till Tunaberg norr om Uppsala och 1962 bosatte vi oss i stan. Sedan har Elsa haft Eklunda som sommarbostad i 15 år. 100

Gamla torp och gårdar.
På kartan står namnet Sjustjärnan utanför Nyborg, men det namnet känner inte Elsa till. Almbacken är en vägstump mellan två lador. Strax bredvid låg Hjälmen, som man gjorde valborgsmässobrasa på för några år sedan. Skällberga by försvann omkring 1860. Det var nog tre gårdar. Kajsas backe är en liten skogsbacke, som finns kvar och ligger intill Kolsta, men varifrån namnet kommit vet inte Elsa. Där finns fornlämningar, där Elsas bror grävde. Han fick inte hålla på, men de hittade några glasbitar. Elsas mormor Johanna Perdotter var född i det första Över-Nibble, som försvann och flyttades på 1830-talet. Det var tre stugor på nya Över-Nibble. Gården arrenderades från Nyborg. Kolsta hade två gårdar och Erikssons hörde till Markeby, vårt Kolsta hörde till Kronan, när jag var barn. Det var pipar- och trumpetarboställe. Pappa fick friköpa gården runt 1918. Herrhagen var också friköpt. Sandtorp, Murartorp, Månskenet Tallhamra, Nytorp, Finntorp, Opptorp och Lertorpet kommer Elsa ihåg.
Granlund, Gröndal, Grönlund, Petterslund, Fågelsången, Stora och Lilla Nybygget låg på Allmänningen. Vid Fågelsången har folk bott i lerkulor. 218

Elsas skolgång.
Både Elsa och hennes föräldrar har gått i Kolsta småskola och sedan i skolan vid kyrkan, nuvarande Håtunagården. De har alla gått för kantor Söderström. Det var stora klasser över 40 elever minns Elsa.

Arbete och resor under Elsas tid i trakten.
Elsa arbetade hemma med det som fanns under sin ungdom. På vintern vävde man och sydde sedan av tygerna. På våren fick hon hjälpa till så mycket hon kunde ute, om inte annat så gällde det att plocka maskrosor och tistel till korna. Hon kallar det för att knia. Man hade får och lämnade bort ullen och fick garn istället. Man hade symaskin. Man vävde allt till hushållet. Garnet köptes från städerna. Man åkte båt,

Uppland eller Skokloster från Håtunaholms brygga till Stockholm eller också gick man till Bålsta och tog tåget. Det var en mil genom skogen. Till Uppsala gick båtarna Nya och Gamla Uppsala och Ekoln. Man åkte några gånger till stan, mest för att handla. Garn köpte man hos Hindersson. Affärerna vid Råby, Tjusta och Häggeby tog hem garner om man beställde. 306

Kvarnen och flera torp.
Livsmedel producerade man hemma, åtminstone fram till första världskriget. Sedan blev det större sortiment i affärerna. Säden maldes i Nyborgs väderkvarn. Tidigare fanns troligen en kvarn uppe i skogen vid Kvarnkärret. Torpet intill heter Rydjan. Sveden ligger vid sjön och hörde till Nyborg. Där bodde en fiskare vid namn Ekrot. Elsa har bott i Skogstorpet, som var kronans liksom Sättervikshage. Där är nu det hemliga berget och helt avstängt för allmänheten. Invid Sättervikshage finns ett berg i skogen, som på kartan kallas Ringberget. Kornkärret var ett litet ställe. Vidare fanns Bergtorp och Domarkällan på Allmänningen. Vid källan hade Elsas mormor som 8-10 åring vaktat kor för vargar. Mormor gick i skolan i Skällberga. Hon var född 1836 och måste få skjuts till skolan, sedan man sett en flock vargar.
Fläskbergskur är det högsta berget på Allmänningen 67 meter. På kartan står Skällsta stätta och Mattes slätta. Elsa vet att någon Mats hade jord och planterade skog där. Ställena ligger i närheten av Jakobslund.

Ägare till Nyborg.
Elsa hade en kusin från Sandtorpet, som emigrerade till Amerika, men annars var det inte vanligt. Troligtvis hade man det ganska bra. Nyborg var en fin gård, som ägdes av Nordenfalk 1903. Under ett par år ägdes det av en finne, greve Creutz och 1905 köpte Högfelt. Nuvarande ägaren Bosson är släkt med Högfeldt. 409

Nöjen och läkarvård.
På Nyborg och Kvarnnibble var det logdanser på lördagarna på sommaren. Skulle man ha något nöje på vintern fick man gå till baptistkapellet vid Kvarnnibble. Blå Bandet fanns också.
Blev man sjuk fanns läkare i Västtibble och även apotek. Det fanns två barnmorskor, en vid Råby och trädgårdsmästarfrun vid Aske. Behövde man sjukhusvård var det lasarettet i Uppsala. 430

Elsa berättar om flera torp och ställen.
Vi hade inget med Bro och Kungsängen att göra. Tåget tog man i Bålsta. Vid Eriksund fanns färja. Skällsta Herrgård var större på den tiden och gruvan var inte igång på Elsas tid.
Marielund och Johanneslund ligger på Skällsta. Johanneslund kallades Gale Vänt. Ett ställe hette Parken. Salgärdet låg alldeles intill ån vid Markeby. Bredvid låg Bjursta i hagen. Där fanns ingen bebyggelse på Elsas tid. 473

Bror Elis.
Här i trakten samlades man aldrig till ystgillen eller andra gemensamhetsarbeten. Nibblelund och många andra torp revs eller brändes när de blev obebodda. Elsas bror bodde hela sitt liv här. Han tog gården efter far och när hans hustru dog flyttade han till den här stugan. Han hette Elis Karlsson. En bandinspelning gjordes med honom och finns i Arkivet i Uppsala. 500

Källor.
Sandberget var troligen soldattorp. En ägare hette Svärd. I Fågelsången bodde Sjögren. Det har alltid varit lätt att få vatten och marken är bördig. 523

Kul-Maja.
I en liten stuga intill Fågelsången bodde Kul-Maja och hennes mamma. Dottern gick omkring och sålde kvastar och tiggde. De hade bott i lerkula tidigare. När Maja blev gammal tog kommunen hand om henne

och hon bodde i många år hos kyrkvaktare Larsson. De gamla togs om hand av anhöriga eller också fick man bo i fattigstugan. Där fick den som var duktigast ta hand om de andra. Där kunde bo en 5-6 stycken.

Alldeles bredvid Friberg låg en backstuga, Fågelsången. Tallbacken är sommarstuga nu. Öster om Nyborg finns ett markområde som heter Väckeby. Det har varit en by. Ett par backar där heter Lantmätarbacken och Tvillingbackarna.

Elsa har aldrig varit intresserad av fornminnen, men hennes bror hittade en runsten vid Bjursta hage. Elsa berättar att hon är 89 år. 584

Sidan 2.

***Personer**: Karl-Elis Karlsson, Lillemor Sundell, Moström*

Elsas syskonbarn och hennes skolgång och konfirmation.

Elsas syskonbarn är Karl-Elis Karlsson och Lillemor Sundell, som bor i Kolsta. De har inget jordbruk kvar bara några kor. Han försörjer sig med skogsavverkning.

Elsa konfirmerades 1906 av Moström. Hon var klädd i svart klänning, som var hög i halsen. Svarta strumpor och skor. Sen fick man använda lång kjol och sätta upp håret. Nästan alla konfirmerades.

Det var skolgång varje dag och det kunde vara 50 barn i klassen. Man började terminen 15 jan och slutade framåt midsommar och 15 aug till jul. Varje dag började klockan 8 och slutade 4. Vår lärare var så energisk, så vi fick inte många raster på dagen. Magistern sa: Nu springer vi ned till vägen och in igen. Det var rasten. Vi började dagen med morgonbön och sedan var det katekes och bibelkunskap. Välskrivning och rättskrivning och räkning. Läxorna var ofta psalmverser, som Elsa minns än. De elever, som inte kunde följa undervisningen satt där i 6 år. Många hade inte kläder eller möjlighet att gå i skolan så ofta. 130

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 30** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Åke Larsson
Intervjuare Börje Sandén
1981-11-03
UKF:s arkiv ålars2-30-1-2.doc

Personer: *Gustaf med fingret, Pettersson i Råby, Norman, Brofalk, statspolis Stamborg, Harry Persson, Negern, Jularbo-Kalle, skomakare, Kille, Lus-Olle, Dåderman, Hvid, Rikard Hvid, Sundblad, Nathan Söderblom, gjutare Ryd, Sjölander, Lindholm, Silén, Kilbom, Kata Dalström, Dyrssen, August Palm, Roslagsbjörn, Roslagslejonet*
Orter: *Rullan i Uppsala, Bålsta, Sundbyberg, Värtan, Aspvik, Fröjden, Barkarby, Litslena, Lennartsnäs, Kalmarsand*
Ämnen: *Pensionärsresa, dansbanor, brottning, cirkus, T -Ford, vrida spik, camping, gästgiveriet, bystämma, konsistoriet*

Pensionärsresan.
Gustaf med fingret stack in fingret för att känna om järnvägsbron slöt tätt intill och där satt han med fingret i kläm. Det fick läka av sig själv och blev rakt, vilket besvärade kunderna en del när han klippte hår. Han sålde också sill och strömming. När tanterna inte ville ha strömming utan sill sa han: Det har jag på den här sidan. Han hade plockat ut de stora strömmingarna och lagt på ena sidan i lådan.

Sill-Gustaf och Pettersson i Råby var med på en pensionärsresa till Uppsala. De hade smakat lite innan, för det skulle väl inte bli så roligt. När de kom till Uppsala sa Petterson: Nu går vi på Rullan. När bussen skulle åka hem fanns inte gubbarna och till sist måste man åka utan dem. När man kom till Bro dansade de bägge herrarna vals mitt på vägen utanför Normans bensinmack. De hade åkt taxi från Uppsala.

Sill-Gustav bodde i Gustavslund och var väl bonde eller torpare från början. Sedan han gift sig började han leva rövare. Han gillade att dansa ensam mitt på dansbanan. 058

Dansbanorna.
Den första dansbanan var den vid Medborgarhuset, men efter en tid slogs den helt ut av banan i björkhagen vid Kockbacka, som Brofalk anlade. Det fanns en vid klockstapeln i Kungsängen. Den som fanns vid idrottsplatsen i Bro användes bara vid fester. Det var sällan bråk vid dansbanorna. Det kostade 25 öre i inträde och 15 öre för kaffet. En gång kom några sjögubbar, som lastat tegel vid tegelbruket och vägrade betala. Vad de inte visste var att brottarklubben haft tävlingar och landsfiskalen hade givit tillstånd till dansen om två av brottarna var vakter med mössa och armbindel. När vi fick se gubbarna komma förstod vi att det skulle bli bråk, så vi beslöt att stoppa dem, annars hade vi fått stänga hela dansen. En av gubbarna var vildsint och honom kastade vi ut över stängslet. Han hamnade rakt på ett berg och rullade ut i en sophög, som låg där. Men gubbarna försvann. Efter en stund kom statspolis Stamborg på motorcykel och frågade hur det gick. Ivan svarade att det går alldeles utmärkt. Det fanns inga förstärkare, utan en spelade dragspel, en banjo och en fiol. Sent kom det högtalare och bättre belysning.

Harry Persson och Roslagsbjörnen.
Det fanns en äldre dansbana vid Medborgarhuset och det var där som matchen mellan Harry Persson och negern gick av stapeln. Men det var mycket mörkt och negern var svart. Han fick ta emot den ena smällen efter den andra. Elaka rykten sa att han fått en dusör för att lägga sej. Julardo-Kalle spelade den kvällen.

Vid idrottsplatsen var det cirkus en gång. Då uppträdde Roslagsbjörnen och Roslagslejonet, som var otroligt starka. De hade en syster, som var ännu starkare. Hon blev aldrig gift för pojkarna vågade sig inte på henne. Man rullade in två T-Fordar och fäste ett par rep i dem och medan de körde för full fart höll Roslagsbjörnen emot, så de inte kunde röra sig. Han var god vän med kvarnarrendatorns son, så honom träffade jag ofta. Han lärde mig att vrida spik, men när jag försökte med en hästsko gick jag bet. För honom var det ett lekverk. De uppträdde på tältcirkus och hade bott vid Aspvik.

Roslagsbjörnen var vakt vid Kalmarsands dansbana och skulle också uppträda där. Polis Berg från Kungsängen kom och skulle övervaka det hela. Han var inte helt nykter, så Ivan hade kört bilen dit. När de var framme skulle Berg visa vad han dugde till. Det första han gjorde var att köra rakt in i berget, så man hade ett vådligt besvär att räta ut stänkskärmen på bilen. Roslagsbjörnen blev ingripen i ett slagsmål och skulle också uppträda för ett par kronor. Tågen stannade vid Kalmarsand och dansbanan hette Fröjden. Man fick ordna en familjecamping för på allmänna platsen gick det hett till.

211

Gästgiveriet, prästgården, bystämma, visitationen.
Gästgiverierna låg med två mils avstånd. Litslena och Barkarby var de intilliggande. Det var mycket bråk med fylla och hästar som inte fanns inne när de resande kom.

Prästgården i Kungsängen var utarrenderad till bostäder åt löst folk. De påstods att det fanns 30 barn i huset. Där bodde Kille, Lus-Olle och Dåderman bl a. Pastorn hade flyttat därifrån och byggt de 4 stora villorna i Prästhagen. Han var ogift.

Beckmans Järnaffär blev samlingsplats i samhället. Soldat Hvid hade trädgård och en son, som hette Rikard. Sundblad var kyrkvärd, fjärdingsman och kommunalpamp. Bystämma hölls tredje dag jul och var inte alls politiskt betonad. Den hölls i Kyrkskolan.

Nathan Söderbloms visitation 1929 hölls också i kyrkskolan och vi barn måste gå dit. Han höll predikan och sa: att den som rätt läser sitt Fader Vår behöver inte ens rädas Fan själv. Det gick ett sus genom församlingen. Konsistoriet ägde nästan all mark i Kungsängen. När det skulle upplösas fick man köpa sina tomter. Den som inte hade skött sin tomt fick betala 2 öre kvadraten, medan den som anlagt en fin trädgård fick betala 2 kronor och 50 öre. Det blev ett stort rabalder om friköpsrätten. Sjölander och Ryd var mycket stridbara och hade fina tomter. Börje redogör för protokollet där Söderblom menar att sådana sociala orättvisor och hätska utfall, som han har sett föranlåter honom att säga om Kungsängenborna att sådana djur finns inte. Han har inte någonstans sett fattiga så illa skötta. En annan orsak till visitationen var att Sjölander, som var kantor, under gudstjänsttid hållit agitationstal för lantarbetarna och när pastor Östlund avkortat sin predikan hann inte Sjölander tillbaks för att spela slutpsalmen. Mot slutet tar dock ärkebiskopen Sjölander i något försvar. 341

Begravning och agitationsmöten.
Lindholm var statare vid Lennartsnäs och när hans son dog hade han inga pengar varken till kista eller grav. Han gick till friherrinnan och bad att få låna 10 kronor och hon vägrade. Detta upprörde folk i samhället och Sjölander ordnade det hela.

Kommunisterna Kilbom, Silén och Kata Dalström bad att få hålla ett agitationsmöte men ingenstans fick de vara. Då ställde sig Kilbom på ett par sockerlådor i krysset ned till Lennartsnäsvägen, för vägen var ju allmän. Dyrssen på Öråker rasade. August Palm gjorde samma sak i Bro. Han blev satt i fängelse för det. 376

Sidan 2. Inspelat 1983-04-22.

***Personer**: Mjölnare Grip, sagoberättare Grip, Svarta Kalle, Kurt Karlsson, greve König, Ebba de Geer, Otto (Olle) Taube, Klas-Jon*
***Orter:** Högnäs, Mälaren, Norrboda, Hagtorp, Hagnäs, Svängan, Aspvikslund, Likån*
***Ämnen**: Spånhyveln, potatismjöl, benmjöl, hästvårtor, ångpump, invallning, KF*

(000-039 annan inspelning.)

Spånhyveln.
Åke berättar om spånhyveln, som gjorde spån till ladugårdstak och liknande. Konstruktionen av ladugårdar och logar var sådan att den inte tålde tegel. Det fanns en ledig remskiva i kvarnen för det här.

Potatismjöl, benmjöl.
På våren kom båtar med potatis och det fanns en speciell kvarn, som vi barn fick hjälpa till att dra för att riva potatisen. Raspet sattes ned i baljor på botten i ån och efter rening hade man den mest rena stärkelse man kan tänka.

Det fanns också en benkvarn, som var kollektiv. Bönderna sparade ben och de maldes till mjöl, som blev tillskott i kosten för djuren. Särskilt behövde hönsen kalktillskott för äggskalen.

Om man hettar upp stärkelsen till 200 grader blir det sirap. 177

Hästvårtorna.
Hästar fick vårtor på benen ibland. När man skulle ta bort dem, slog man ihop benen på hästen och band ett stark rep. Sen fick man lägga ett rep om magen på honom och dra omkull honom. För att han inte skulle sparka trädde man ett snöre runt läppen på hästen och vred till med en pinne. Av smärtan blev hästen still medan man brände bort vårtorna. Detta utfördes utanför smedjan och pojkarna tyckte så synd om hästarna. 214

Krogen svängan, invallningar.
Det fanns en mjölnare Grip, vars bror Elias var sagoberättare. De har ingenting med Gripens backe vid Urfjäll att göra, men där var tidigare en rejäl backe, som nu är utfylld. Vägen nedanför gästgivargården rätades i början på 40-talet. Vägen är nu uppbyggd.

Krogen Svängan låg vid Aspvikslund i närheten av Svarta Kalles son, Kurt Karlssons hus. Det fanns ett par åkrar invid ån, som nu är skogsplanterade. De kallades Odlingen och till hörde länsman i Sandgrind. Odlingen vid Lillsjön är Tibbles. König, som omkom i kriget på 1600-talet och begravdes i Kungsängens kyrka bodde till en början i kvarnstugan. Sedan flyttade han till Aspvik.

Det fanns en ångpump i ån på Kungsängssidan av Ängsholmen. Ebba de Geer berättar att det var invallningar vid Nygård på 20-talet. Det fanns vallar på båda sidorna av ån. Den sista invallningen gjordes på 70-talet. I mellantiden har det fått svämma över. När vi skulle gå till Fiskarkalle gick vi på vallen. Han bodde i en vedbod, som han snickrat ihop och bodde i. De nuvarande vallarna tycks byggda på de gamla, men är utökade i längd.

1924 gick Mälaren upp till järnvägen. Hade KF legat där då, hade det stått 3 meter vatten i lagren. Ån som gick i Gröna Dalen kallades Likån. Vi fick inte ta vatten ur den, då den rann så nära kyrkogården.

Evert Taubes bror Otto, bodde i Norrboda. Han var arkitekt och kom med tåget på lördagarna i slutet på 30-talet. Huset brann senare. Troligen bodde Klas-Jon i Hagnäs och det var minkfarm i Hagtorp. Viss tvekan råder. Klas-Jon kan ha bott i Hagtorp. 399

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 31** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Åke Larsson
Intervjuare Börje Sandén
1981-11-03
UKF:s arkiv ålars1-31-1-2.doc

Personer*: Greve Sparre, Ester Abrahamsson, Greta och Ivan Ström*
Orter: *Örnässjön, Lillsjön, Kvarnsjön, Veddesta, Akalla, Ålsta, Kista, Viksjö, Jakobsberg, Upplands Väsby, Lejondal, Aske, Toresta, Brogård, Kockbacka, Lagmansboda, Svartkärr*
Ämnen: *Kvarnverksamheten, turbiner, 3 par stenar, siktar, valsstolar, spånhyvel, kvarnstall, skrot, rännan, istapparna, fisk, kräftor, kullager, gröpkvarn, rågkvarn, rågsikt, plansikt, korngrynsverk, helkorn, halvkorn, färg, apotekaren, konditoriet, amerikanskt mjöl, kvävgas, tullkvarn, kappmått, smedja, hovslagare, ärter, bondbönor, äggförsäljning*

Kvarnen och kvarnverksamheten.
Den nya kvarnen uppfördes på den gamlas plats. Grunden var dålig och när statmälden lades in i övervåningen på hösten stod hela kvarnen och gungade och borrade sig ned i mon. Den sjönk så djupt att dörrarna inte gick att öppna. Fundamenten under turbinerna hade sprickor. Ett år fick man gjuta om en ny sockel. Det kunde var 30-40 ton säd, när statmälden låg på övervåningen. Ibland kom kvarnstenarna och siktarna i otakt och då ristade hela kvarnen. Alla tre kvarnstensparen hade lika kugghjul och framåt eftermiddagen hade de kommit i takt och man måste stanna ett par.

Så småningom blev det bara två stenpar kvar, som vi malde fodersäd på och valsstolarna tog över mer och mer. Kvarnen drevs till 1951, då den blev en snickerifabrik. Kvarnstallet revs och alla maskiner såldes till skrot. Maskinerna var så tunga att man fick svetsa ned bit för bit. Den som tog hand om skrotet fick det gratis, bara han tog bort det. Lennartsnäs ägde kvarnen. De har ägt vattnet sedan länge och äger det fortfarande i dag.

När man skulle lägga spån på ladugårdstaken på Lennartsnäs installerade man en spånhyvel vid vattenrännan vid kvarnen. Vi barn fick ligga under hyveln och sortera spånen. De yttersta blev för smala för att användas till taket. Spånen kroknade så fort de kom ur hyveln och vi skulle försöka plana ut dem.

Vattentillförseln.
Min pappa var föreståndare för kvarnen. Man hade tidigare sprängt en trekantig ränna från Lillsjön. Vid högvatten rann det över alla bräddar och vid lågvatten var det inte mycket kvar. Vattenrännan gick över vägen och på våren hängde stora istappar, som när som helst kunde lossna. Med långa käppar försökte man slå ned isen. Det gick en å mellan Örnässjön och Lillsjön. Det märktes vid kvarnen om den växte igen, då fick man genast mindre vatten och fick sätta igång och rensa. När vi körde för fullt strömmade vattnet i ån för Lillsjön sjönk och Örnässjön kom efter. På en karta kallas Lillsjön också Kvarnsjön. 130

Fisket i kvarnrännan.
Fisken gick upp i kvarnrännan och när pappa skulle se efter vattenhöjden fick han se en stor ål. Han tog upp den med en kratta och vi pojkar skulle bära hem den till mamma. Vi var tvungna att sanda händerna för den var så hal. Mamma blev rasande för hon ville inte äta ål. En gång fick jag se en gädda, som stod vid dammluckan och när jag försökte fånga henne hoppade hon över till Lillsjön. När kvarnen stängdes kunde man plocka fisken som blev kvar i rännan. När kulverten under järnvägen kom försvann fisken.

Laken och kräftfångsten.
En gång när min bror och jag åkte skridskor på isen fick vi se ett par lakar. Vi hade hört att man skulle kunna klubba dem och mycket riktigt blev de medvetslösa, men isen var så tjock så innan vi fått hål på den hade de nästan kvicknat till igen. Det fanns otroligt mycket kräftor i Lillsjön. När tanterna skulle skura sina mattor i Lillsjön satt det fullt av kräftor fast i mattorna, när man drog upp dem. När jag var 7 år

fick jag följa med arrendatorn och vittja kräftburarna. Han var rasande om det inte var minst ett tjog i varje bur. Han ansåg att det var helt misslyckat om det var färre än 20 stycken. När han fyllde 50 år bjöds på kräftor och jubilaren skulle få den största. Han fick lov att använda verktyg för att komma igenom skalet, så hård var den. Man fiskade inte kräftor utan de fick bli gamla.

Här bodde en hovskomakare, som hade stora mjölkflaskor fulla med kräftor, så gott om dem var det. Ibland följde kräftorna med strömmen och fastnade på gallret vid kvarnen. 232

Nya kvarnen.

Den nya kvarnen byggdes 1914. Den var mycket modern och en av de första kvarnarna som hade kullager. Den hade tre par stenar. Det vanliga var att det fanns två par stenar och ett rensverk. De tre stenparen hade olika funktion. En var gröpkvarn och rågkvarnen hade mer flinta i stenen. Den tredje kallades rågsikt och var gjord av pressad sandsten. Det fanns en valsstol och en plansikt, som hängde fritt. Det var bara de besuttna, som hade vete och som maldes på valsstolen. Det fanns också ett korngrynsverk med en roterande sten i en zinkmantel. Där gjordes hel- eller halvgryn. På andra ställen färgade man kornen med rött eller lila. Det ansågs som lyx att kunna servera en färgad korngrynsgröt. Sagogryn är märgen av sagopalmen och är rosa av sig själv. Ryktet om den moderna kvarnen spreds till apoteken och därifrån önskade man få lingonris och andra medicinalväxter malda. Problemet var att det var så svårt att torka växterna, så vi fick ge upp. En gång kom en hel billast med wienerbröd och kakor som en konditor ville få krossade till ströbröd. Sedan skulle de torka själva, men brödet klibbade på stenarna, så det gick inte. Vi fick ta de bästa bröden.

Det kom båtlaster med amerikanskt mjöl, som var nästan det enda mjöl som fanns. De var packade i säckar, som blev eftersökta till handdukar och örngott. Det stod på säcken hur man skulle få bort stämpelfärgen. En båt gick på grund utanför Gotland och vattnet rann in. Men det kom inte längre än att det liksom bildades ett skal och innan för var det torrt. Det där mjölet kom till oss och man ville vi skulle sikta om det. Då försvann också sjösmaken. Vi skar upp säckarna och med klubbor slog vi sönder mjölskalet, som var starkt som gips. Eftersom mjölet redan var blekt fick vi som extra produkt kli. Man blekte med kvävgas. 338

Kvarnens kunder.

Kvarnen var känd och det kom kunder från Veddesta, Akalla, Ålsta, Kista, Viksjö, Jakobsberg, Upplands Väsby, Lejondal, Aske och Toresta. På andra sidan Toresta åkte man till Bålsta. På eftervintern kom öbönderna i långa tåg över isen. En gick först med en fackla och undersökte att isen höll. Alla som tingat tid avstod för man visste att de här måste få malt och komma iväg hem medan det var ljust. Aspviks kvarn var känd för att det gick snabbt att mala och man behövde inte stanna över natt. Ibland lämnade man bara säden och hämtade vid ett senare tillfälle. Andra satt och väntade hela dagen. Hästarna fick stå i kvarnstallet och vila. Det här var en tullkvarn. När kunden kom tog man ett kappmått, som motsvarade betalningen för malningen och det var tullen. Den spannmålen såldes för att få kontanter. På kappmåttet satt en stående träbit med tre kronor. Det övriga i måttet var liggande virke. På det viset kunde kontrollören se att man inte försökt manipulera med måtten. Lika viktigt var det att vikterna undersöktes med jämna mellanrum. Tullkvarn hade inte med statens skatter att göra, utan var endast ett betalningsmedel. Det togs bort så småningom, då det var svårt att avyttra tullsäden. När statsäden skulle malas fick vi hålla på till långt in på nätterna och mäta upp vad var och en skulle ha av de olika malningarna. Det fanns alltid en extra säck påknuten för kliet till grisarna. Var säden oren kunde det försvinna flera kilo i rensverket. Det var första kördrängen och fördrängen som kom med all säd från gården. Det blev en liten semesterresa. Var de långtifrån bjöd mamma på kaffe. Det kunde var 10-15 stycken som väntade samtidigt och kvarnen blev en liten nyhetscentral. Många passade på att sko sina hästar i smedjan mitt emot medan de väntade. Smeden skulle också sko om hjulen. Han krängde av den gamla skoningen och värmde den nya. Sedan satte han den i en ögla, som fanns i en stor ek invid smedjan och böjde den mot magen, så att den blev någorlunda rund. Därefter krängde han på den nya skoningen och när den kallnade krympte järnet och fastnade. Hjulringarna slets hårt och även gruset smulades sönder. Det var därför det dammade så våldsamt. 455

Udda malningar och äggförsäljning.
Greve Sparre på Brogård var mycket intresserad. Han kunde komma med kusken och vagn och gå en hel förmiddag och titta. Brogård hade egen kvarn, som fungerade åtminstone i början på 30-talet. De malde mest fodersäd.

En gammal man bad Åke mala finmalet havre, som annars bara användes till grisar. Han hade inget mjöl och skulle försöka baka hårt bröd av havregröpen. Det blev ett mycket hårt och sådigt bröd. Motvilligt malde vi gröna ärter till mjöl. Det var beskt. Det var också svårt att mala bondbönor, vilket en del bönder odlade ganska mycket av. De ville inte ut på kvarnstenen utan roterade bara runt ögat, alltså mitten av stenen. Några år importerades majs och det mesta gick till kycklingfoder, men en del maldes till mjöl. Man bakade pannkakor av det, men det var också beskt. Majsen var mycket billig.

Militärerna som låg i trakten kom på kvällar och nätter och skulle ha kross till sina hästar. Bland annat låg de vid Kockbacka under sina förflyttningar. De hade alltid bråttom. Vi fick 50 öre säcken.

Normalt var vi två i kvarnen, men när det blev anhopning kom en man till och bara passade säckar och knöt. Kvarnen var igång året runt. Mesta arbetet var på hösten när staten lämnades ut. En del hade stat 1 jan och en del 1 april. Då kom inte bönderna, för då fick de bara vänta. Det var på staten kvarnen levde. Alla gårdarna häromkring hade stat och den största var Viksjö. När staten upphörde 1945 fick det konsekvenser för alla kvarnar.

Vi hade 4 grisar och höns, som levde på avfall från kvarnen. För att gulan skulle bli gulare fick vi ge dom finklippt gräs och maskrosor. Vi hade gäss och ankor också. Vi sålde ägg till fröken Ester Abrahamsson i Lagmansboda. Hon hade en bror, som hade Svartkärr. Åkare Ström tog ägglådorna till Mälartorget eller Hötorget, när han for förbi. Där stod Ester Abrahamsson och sålde. Hon hade många säkra kunder. Vi satte ut en skylt på vägen, där det stod Ström, när vi ville att han skulle hämta äggen. En dag kom ett par luffare förbi och ryggade tillbaka och vände. De trodde det var en varningsskylt för elström. Vi ungar fick tvätta ägg och de skulle vara absolut rena. Greta och Ivan Ström umgicks med mina föräldrar. 598

Sidan 2.

***Personer**: Rising, Ström, Rosén i Kronbacka, handlare Lundin, småskollärare fröken Tysk, lärare Strandberg, Lindeman, kantor Eriksson, Affe Sjöberg, soldat Tibblin, järnhandlare Beckman, Moppe, Hedendal, landsfiskal Arrén, soldat Hjelm, Alm, Anna och Stina i Aspvik, Gustaf med fingret, fröken Björnstjerna, fru Sjölander, Klas-Jon, Hedvall*
***Orter:** Klara Östra, Öråker, Sigtuna, Skälby skola, Aspvik, Ålsta, Lindormsnäs, Gustafssons Födkrok, Råby, Gullhäll, Kronbacka, Lennartsnäs, hotell Continental, Aspvikslund, Sandgrind, Frölunda, Hagtorp, Tibble mejeri, Johanneslund, Dunderhus*
***Ämnen:** Motböcker, matematik, biblioteksböcker, Hjortdödaren, Buffalo Bill, kamin, slöjd, naturlära, avgångsbetyg, orgeltrampning, klockringning, tjära, gravvård, åkeri, taxi, posten, barnmorska, landsfiskal, fjärdingsman, soldat, brännvin, strömming*

Olika sätt att få hem spriten.
Både åkare Ström och Rising hade gubbarnas motböcker och köpte ut spriten och höll ett litet lager, så gubbarna bara skrev på och hämtade. De var tvungna att gå till Klara Östra Systembolag för dit hörde Kungsängenborna. Öråker hade Sigtuna som närmaste bolag. Gubbarna cyklade till Sigtuna med en ryggsäck och köpte en halvliter. De smakade på hemvägen, så när de kom hem var ryggsäcken tom. En gubbe, som skulle köpa mycket drog sin ryggsäck på isen, för han var så rädd att han skulle tappa flaskorna. 048

Skolminnen.
1921 kom vi till kvarnen. Jag var 4 år då. När jag skulle börja skolan var det i Skälby skola. Det var besvärligt på vintern, när gärdena därnere blåste igen. Vi gick över Aspvik och Ålsta, där fick vi lite varm mjölk med lite lingonsylt i av den snälla bondfamiljen. Hade man tur på hemvägen fick vi åka med mjölkbilen upp till banvaktsstugan vid stora vägen. Det var kallt på flaket, men var ändå skönt att få åka. Hade man riktig tur kom det en bonde som skulle till kvarnen och då fick man ju åka ända hem.

Det var ett krav att man inte fick ploga för djupt, för då gick det inte att köra med släde. På vintern var

det slädar som körde grus från Lindormsnäs över isen och lade upp i förråd efter vägen. En del bönder körde två turer om dagen med fullständigt uttröttade hästar. De fick med hjälp av rullar ta sig ned från grushögarna. Det var strid mellan bilister och slädförare, eftersom plogen lämnade 1 dm snö kvar på vägen. På våren blev det en enda sörja på vägen. Bilarna lämnade två djupa spår och man kunde inte komma ur spåren, när man skulle mötas. Man fick lägga i säckar och granris för att ta sig ur spåren. Ofta körde de av vägen. En gång hade en bil hamnat i kvarnrännan och rullat ned. Föraren var gymnastikdirektör och lyckades klättra vartefter bilen rullade. Kvarnen fick stå stilla tills det kom en bärgningsbil, som orkade dra upp honom. Föraren klarade sig mirakulöst nog.

Vid Gullhäll i Bro bodde Gustavsson, bror till slaktare Gustafsson i Kocktorp. Vägen gjorde en helt omotiverad nittiograders kurva vid Råby och där körde bilarna i diket. Gustafsson hade verkstad strax intill och satt i köksfönstret och såg när det var dags. Han drog upp bilarna och reparerade dem. Stället kallades Gustafssons födkrok. 164

Biblioteket i skolan.

Rosén i Kronbacka kom och slaktade. Han hade slagmask och som regel slaktades två grisar. En för eget behov och en såldes till Lundins affär. Det fanns två släkter Rosén.

Min första fröken hette fröken Tysk. Jag minns min första blyertspenna, som pappa formerade och jag tyckte cederträet doftade så gott. Man fick bara ta hem pennan, när den behövde vässas. Jag var mycket fascinerad av det matematiska systemet.

Den första julgransplundringen minns jag. Då fick man köpa rött papper och göra korgar att hänga i granen. Varje unge fick en konfekt. Föräldrarna var också inbjudna och vi dansade kring granen. Det var himmelskt. Det var en ny värld som öppnades.

Man fick ha med sig smörgås och mjölk till lunch. En del barn hade inte ens margarin på brödet utan det berömda isterflottet med lök. Det doftade så gott, så man bytte med de barnen och blev djupt besviken, för det var inte alls så gott som det luktade. Oftast var det ju härsket.

När jag började i Kyrkskolan kom bönderna på att de skulle hålla barnen med varm mjölk. Det var vaktmästaren som skulle värma den. Varje unge hade en emaljmugg, men det smakade inte något vidare. Min bror och jag fick varsin kakburk med en blandning av socker och kakao och hällde i. Detta spred sig till alla som möjligen kunde få. En del hade varken mugg eller bröd.

Friherrinnan på Lennartsnäs skänkte 100 kronor till ett skolbibliotek. Eftersom Ivan och jag hade många böcker ur Sagabiblioteket fick vi skriva en lista på dem vi tyckte bäst om. Eftersom böckerna kostade runt 2 kronor styck blev det ganska många böcker. Det var Hjortdödaren och Buffalo Bill och många sagor från Flandern och Holland. Som tack för hjälpen skulle jag få läsa en saga. Till min stora förskräckelse fick jag tag på fel bok och här stod bara franska namn. Jag kallade dem Pelle, Stina och Kalle istället, men blandade nog ihop namnen. Men det var det ingen som märkte. 267

Slöjd, orgeltrampning och avgångsbetyg.

Det fanns en stor kamin i klassrummet. Det blev mycket varmt nära men värmen räckte inte till längst bort. Man trodde sig lösa problemet genom att sätta upp skärmar, men då gick värmen rakt upp och alla frös. Skolans första slöjdsal var i hembygdsgården i gamla fattigstugan. Sedan flyttades den till övervåningen i skolan. Det luktade lim för limpannan gjordes aldrig ren. Man fick ett björkträ och med en slö yxa och ännu slöare morakniv skulle man göra runda krattpinnar. Det kunde ta månader. Sedan blev det äggställ, hammarskaft och galgar. Även träskedar gjorde jag. Det jag gillade mest var naturlära. Det var roligt att läsa om hur det växte och det fanns fina planscher med ituskurna äpplen. Det imponerade på barn på den tiden som inte var vana vid bilder. Jag tyckte inte om gymnastik. Det fanns inga tvättmöjligheter, utan man fick sitta svettig efteråt. Gymnastiken var den strikta Lingska gymnastiken.

Halva klassen undervisades medan den andra halvan förväntades sköta sig själv. Man hade ingen möjlighet att fråga, var bläcket slut så var det. Det var också besvärligt med det sanitära, med utedass.

När jag kom till femte och sjätte klass fick jag en modern lärare, fröken Strandberg. Sedan fick jag fröken Lindeman. Eftersom jag hade börjat som sexåring för att göra sällskap men Ivan som var sju, fick jag inte sluta förrän jag var 14. Detsamma gällde för järnhandlare Beckmans son. Skolstyrelsen löste det så att vi fick gå om ett år. Men jag var tvungen att börja arbeta, så jag gick 3 veckor på hösten och tre veckor på våren och sedan fick jag ett riktigt avgångsbetyg. Betygen var helt lika utom i sång, där jag fick höjt från B till AB. Eftersom jag var störst i skolan blev jag uttagen att trampa orgeln i kyrkan. Man hade

fått något nytt spel där. Kantor Eriksson spelade Griegs Morgonstimme och han skulle bara ha mer luft. Jag trampade tills jag var helt slut och jag hatar biten ännu.

Jag fick också trampa storklockan och det var ett otäckt göra, för klockan kom emot en och det gällde att i rätta ögonblicket trampa på en bom, som vände klockan. Missade man slog kläppen till en extra gång och då blev gubben arg. Själv skötte han lillklockan. När vi skulle börja fick vi signal genom att någon vinkade med en näsduk utanför kyrkporten. En gång lurade kantorns pojke oss att starta för tidigt genom att ge signal. Vi sparkade igång och gubben med lillklockan litade på oss som såg ut genom gluggen och satte igång han också ända till kyrkvaktmästaren kom springande och stoppade oss. 390

Tjärning av kyrktaket, affärer, posten hembränning.

Affe Sjöberg var styvson till soldat Tibblin och god vän till oss. Vid ett tillfälle skulle han tjära kyrktaket och en av de tunga tjärtunnorna föll ned, rakt över en gravvård av slipad granit. Det blev ett förfärligt rabalder att få den ren. De gick i den hala tjäran på taket utan livlina.

Mamma åkte ofta till stan för att inkassera det som Ström levererat hos kunderna. Hovmästaren på Continental bodde på somrarna i Högnäs och han köpte tonvis med potatis och också våra gäss.

Den första affären i Kungsängen låg vid Högnäs och ägdes av Herbert Lundin. Senare flyttade han affären till samhället. Högnäsaffären hade en oerhört brant trappa och golvet framför disken var så slitet att kvistarna stod upp. Det var en ständig kamp mellan Lundin och Beckman. Kunderna hos Lundin var vana att köpa spik och andra järnhandelsvaror, vilket Beckman ansåg var illojal konkurrens till järnhandeln, som han ägde. Lundin blev den första som hade åkeri och taxi i Kungsängen. Chaufförerna hette Moppe och Hedendal.

Det fanns ingen postgång utan all post skulle hämtas i samhället. Lundin tog med sig post på taxiresorna. Ålsta, Aspvik och Skälby levererade mjölk till hela Kungsängen efter abonnemang, de tog också hem posten. Vi satte upp en låda på ett träd, där man la posten.

Vid Aspvikslund var det slakteri. När det behövdes Herrgårdsmargarin och socker och liknande fick vi cykla eller gå till Kungsängen och köpa och sen gällde det att komma hem med det där stora paketet.

Vid Sandgrind var det sjukstuga och ovanpå bodde barnmorskan. Hon var också distriktssköterska och halvt om halvt läkare. Till henne gick man för att få hjälp. När jag gick i andra klass fick jag ett djupt sår av en leksaksbil i fingret och jag fick gå varje dag till henne och få såret penslat med lapis. Varje gång sa hon att det är bara dödkött, vi får ta av fingret. Vi lekte ofta vid Sandgrind, därför att arrendator Larsson hade fyra pojkar. Larsson arrenderade av landsfiskal Arrén. Tidigare hade det varit länsmansboställe. Arrén utfärdade körkort, men han avskydde motorfordon, så han kunde gå mitt i körbanan och ingen åkte om landsfiskalen. Det fanns liksom ingen att klaga hos.

Fjärdingsman bodde i en gammal stuga mittemot fotbollsplan i Kungsängen i det gamla ängsvaktartorpet, som var kronoboställe. Ovanför bodde soldat Hjelm, som hade guldringar i öronen.

Arrén hade upptäckt att man brände brännvin vid Frölunda och arrendatorn körde honom dit i vagn, medan fjärdingsman fick cykla. När de kom fram ville Arrén prova om det var brännvin och när provsmakningen var över vinglade fjärdingsman hem på sin cykel och landsfiskalen lämpade man upp i vagnen.

I en gammal stuga som hette Hagtorp, där Kommunalhuset nu ligger bodde Klas-Jon, som tjärade båtar åt folk. Han hade en öppen spis att elda i och laga mat. Som inneboende i stugan bodde målare Hedvall. När han en gång målat i kvarnen vill mamma bjuda på skinka och ägg, men han skulle inget ha. Jag har mat med mig, sa han och tog fram 9 pilsner i snuskartonger. De två brände hemma. Fröken Björnstierna och fru Sjölander kom på besök och stoppade in en tia i hans bibel vid ett lämpligt bibelställe. När de gått skakade han ut tian och läste aldrig de sedelärande verserna.

Det bodde en sadelmakare i Tibble mejeri, som låg innan Gula Villan vid Tibble. Han brände det bästa brännvinet. I Alms stuga, Johanneslund invid Dunderhus bodde Hägers. Hon ville alltid ha täta karamellburkar och så brände hon. De sista som jag vet brände var Anna och Stina i Aspvik. De fick en dåligt isad låda strömming med tåget och drog omkring och sålde och efter linkade den halta skomakarn. Det var inte precis färskvara.

Sill-Gustav eller Gustaf med fingret sålde också strömming. 584

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag av UKF:s **kassettband nr 32** sidan 1
av Gudrun Sandén
Åke Larsson
Intervjuare Börje Sandén
1983-08-03
UKF:s arkiv ålars4-32-1.doc

***Personer**: Widman, Klas-Jon, Hedvall, Thun, Ström, Forsberg, Brun*
***Orter**: Ålsta, Hagnäs, Hagtorp, Harpina, Koppladal, Flodal*
***Ämnen**: Varm mjölk, af Ugglasgruvan, nickel, brevduva, tullkvarn, sammanmäld, siktmäld, foxterrier, gåskarl, anka, trasmattor*

Skolvägen, af Ugglasgruvan, mutsedeldagbok.
Vi gick över Ålsta till skolan. Där blev vi bjudna på den av alla ungar hatade varma mjölken. När mamma sa, att vi inte ville ha hällde man i lingonsylt. Det var ända något varmt för vägen var lång och kall får 6-7-åringar. Ålsta var en utgård.

Aspvik var en gammal gård. Det stora huset är nytt, men det låga är troligen mycket gammalt. Det vita som ligger först på vänster sida kallas för Harpina. Vid soldattorpet, Flodal eller Koppladal anses att det finns en malmfyndighet. Börje berättar att vid ett besök på Bergmästarämbetet i Falun visade man den mutsedeldagbok, som fortfarande används. Den inmutningen, som var inskriven där var af Ugglasgruvan vid Ålsta och året var 1875. Fyndet avsåg nickelmalm. Widman påstod att det skulle vara silver. 095

Hagtorp och Hagnäs.
Kvarnen stannade mitt på dagen på lördagen, för då kom inga bönder.

Hagnäs låg vid parkeringen till Lillsjöbadet. I Hagtorp bodde Klas-Jon och målare Hedvall. En gång kom en brevduva och slog sig ner på taket till Klas-Jons stuga. Det var en sensation. Den kom troligen från det militära duvslaget, som fanns utanför Sundbyberg. Hagtorp låg där Tibblehuset nu ligger. 254

Affärer, prickig korv och tullkvarn.
Sent på lördagskvällen efter arbetet kom Thun, Ström, Brun och Forsberg gående från Lennartsnäs till Lundins affär för att handla. Ström köpte limpa, margarin och prickig korv, vilket av oss ungar ansågs vara en otänkbar delikatess. Jag är fortfarande barnsligt förtjust i prickig korv. Springpojkarna vid affärerna fick passa vid stationen när godstågen kom med varor.

Mjölnaren hade fri bostad och två grisar och trädgårdsodlingar, så det fanns inte och behövdes inte mycket kontanter.

Tullen till kvarnen var ingen statlig angelägenhet utan det var betalning för malningen. Den säden såldes sedan av kvarnägaren. Det blev svårt att sälja den tullspannmålen, så man tog bort det systemet. När det var dålig vind sänkte Öråkerskvarnen tullen för att få kunder. Staten hade dock en etableringskontroll och man var beroende av vattenkraften. Öråkerskvarnen hade två par stenar dels för sammanmäld och dels för siktmäld. Det var en stor och kraftfull kvarn. Man körde inte båda paren på en gång. Kvarnen hade 6 vingar. 394

Gåskarlen.
Föräldrarna hade gäss och bl a en stor gåskarl. En dag kom en foxterrier och var mallig, men bror Ivan släppte gåskarlen på honom och han vågade aldrig mer visa sig i omgivningen. Bror och jag fick för oss att lära honom simma och hävde ner honom i kvarndammen. Han blev så förbannad att han jagade oss ända in i köket. Som tur var, var han inte långsint. Gåskarlen såldes efter 5 år till Continental och utgjorde en pampig syn på deras middagsbord. En gång, när vi var ensamma hemma blev det ett väldigt regnväder. Gåskarlen och ankan stod utanför huset och vi släppte in dem i farstun. När mor och far kom hem möttes de av gåskarlen, som inte alls gillade att bli störd. Dagen efter hade vi barn ett förfärligt göra att städa efter dem. 465

505
Drängliv.
Drängarna och torparna sov på hopsydda trasmattor och hade mattor över sig. De hade inga möjligheter att hålla sig rena. I stället för papper använde man björnmossa på dass. 515 33

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 33** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Åke Larsson
Intervjuare Börje Sandén
1983-04-22
UKF:s arkiv ålars3-33-1-2.doc

Personer: *Klas-Jon, Dyrssen, Beinhoff, Oscar af Ugglas, fröken Ansén, Hvid, Hessling, Andersson, Mårten Lindberg, Vassberg, Händel, trädgårdsdirektör Boväng, Östlund, Sjölander, fröken Palmér, Torsten Larsson, Oscar Sundblad, Wibom*
Orter*: Öråker, Stäket, Nyboda backe, Medborgarplatsen, Fagerlid, Knektbacken, Annehäll, Aspviks kvarn, Aspvikstorp, Skogshyddan, Dalkarlsvreten, Eken, Furuberg, Hällbo, Berghäll, Sofielund*
Ämnen*: Stämning, grotta, inventering, väderkvarn, dansbana, korvgubbe, innevånarantal, idrottsförening, fattigstuga, begravning*

Klas-Jon.
Klas-Jon var snickare och blev stämd för att han hade arbetat på en söndag. 015

Inventering.
I vårt berg finns en stor grotta eventuellt en försvarsborg. På fornminnesinventeringen står röse närmast runt. Skadat troligen i sen tid. 105

Väderkvarnen vid Öråker.
Väderkvarnen vid Öråker tillkom 1855 eftersom vattentillförseln var så osäker från Lillsjön. Amiralen Dyrssen var inte någon jordbrukare och lät kvarnen förfalla. Den står kvar fortfarande. Den var i funktion, när Åke var liten. Att sätta på vingar på en väderkvarn var ett äventyr, där man stod på taket och med rep försökte få upp båda två för att få balans. 151

Dansbana och Medborgarplatsen.
Dansbanan låg vid södra änden av holmen vid Klockstapeln. Gamla landsvägen finns kvar. Det blev ett väldigt bråk innan dansbanan revs. Den ansågs ligga för nära kyrkan och klockstapeln. Det var kyrkoherde Beinhoff, som drev igenom rivningen. Sen fick man åka till Stäket, där det fanns dansbana i Nyboda backe.
Det skulle byggas Medborgarplats i Kungsängen vid järnvägsövergången mot Bro. Det var mycket storstilat tänkt, men blev ingenting av. En tid fanns en dansbana där och t o m en korvgubbe. Oscar af Ugglas på Lennartsnäs tog första spadtaget till anläggningen. Det var åren innan kriget. Det fanns 824 innevånare i Kungsängen. 235

Barnmorskehuset.
Fröken Ansén byggde huset, där barnmorskan och läkarstationen var inrymda, i hörnet av Gamla E 18 och backen upp till höghusen. Det har på senare tid varit ungdomsgård. Det berättas att hon blivit förälskad i en sjökapten och byggt huset för deras räkning, men han visade sig aldrig mer.
Furir Hvid hade en trädgård mitt emot Beckman. Hvid, trädgårdsmästare Andersson och smeden Hessling umgicks ofta hos oss och då fick man höra en del skvaller. 258

261

Husen intill sprängningen av vägen.

Målare Wassberg hade ett fint litet hus efter Gamla E 18 intill sprängningen av vägen. Mellan hans hus och fröken Anséns låg en mjölkaffär. Det var Händel i Bålsta som ägde affären. Man planerade en Konsumbutik, men det gick inte. I närheten av Ryds villa låg den första fotbollsplanen.

Idrottsföreningen bildades 1927.

Fagerlid ägdes av trädgårdsdirektör Boväng och ansågs som Europas vackraste trädgård. 323

Prästen Östlunds villor.

Prästen Östlund hade ett förhållande med en kvinna i Bålsta och hon fick en dotter, Linnea. När prästen dog blev den fattiga kraken plötsligt ägare till 3 villor i Kungsängen. 345

Knektbacken, fattigstuga och Sjölanders begravning.

Knektbacken kallades Fattigstubacken för där låg fattigstugan. Soldat Hjelm bodde i torpet ovanför.

När Sjölander begravdes stod vi ungar vid Klockstapeln och tittade på kortegen. Det var standar och hela kyrkbacken var svart av folk. Han dog plötsligt. Det ansågs att han hade Mammon till Gud.

Gammal bebyggelse i Kungsängen.

Man tittar i Sveriges Bebyggelse. Annehäll ägdes av smeden Karlsson och låg där Mobil ligger idag, hörnet Gamla E 18 - Bygdegårdsvägen. Skogshyddan ägdes av Svarta Kalle, Postkalle Karlsson. Skogshyddan och Vilan ligger på Lillsjöområdet i närheten av där Åke bor i Kvarngården.

Dalkarlsvreten låg invid Ryssgravens skola, mittemot Stigeryds. Skolan revs troligen på trettiotalet. Eken låg vid Bergaskolan. Fröken Palmér, som var lärarinna i Ryssgraven, hade ett hus mitt över väg- och järnväg från Mårten Lindbergs hus.

Ingenjör Bertil Viklund fick inte köpa så stor tomt som han ville. Han bad sin bror köpa tomten intill och köpte av honom. Där bor nu doktor Dolk. Gamla telegrafhuset köptes av Mårten Lindberg. Torsten Larsson ägde först villan på vänster hand efter viadukten. Han var son till kvarnarrendatorn. Hällbo är granne intill Långsand.

I Knektbacken bor Oscar Sundblad, fjärdingsman och far till Åke Sundblad. Berghäll låg i Korsängsområdet. Sofielund och Almelund låg vid Skolvägen. Wiboms hus, Paulsro, ligger längst ut på udden vid sjön och är den äldsta villan i området. Paul Lyth lär ha byggt den, som Sveriges första monteringsfärdiga hus efter Stockholmsutställningen. 59

Sidan 2.
Inspelning 1983-04-22.
Promenad smedjan 1983-08-03

.

Personer*: Öström, Wibom, Tauvon, Nilsson, Åslander, Östlund, Ernström, O Taube, König, Karlsson, Fiskarkalle*
Orter: *Önsta, Kronogården i Skälby, Skälby gård, Alvreten, Ensta, Sylta, Tibble Hjelm, Solbacka, Ålsta, Sigtuna, Norrboda, Bålsta, Aspvikskavrn, Nygård, Stallmästarkanalen, Södertälje, Stockholm*
Ämnen*: Servicehuset, Klara Östra, systembolag, grund, ruddammen, slipning, ångbåt, översvämning*

Gårdar kring Kungsängen.

Wibom var en bråkstake. Han köpte skogen på Önsta och sonen bevakade avverkningen. Annars berättas att Skogsbolaget ägde Önsta och när den skulle säljas tog förvaltare Nilsson in anbuden och såg till att lägga sig högst och fick så egendomen. Skogen förvaltades av jägmästare Tauvon, som bodde i en villa invid silon i Kalmarsand. (Sonen mördades där någon gång i slutet på 50-talet). Wibom köpte troligen skogen vid detta tillfälle och timret fraktades till Fiskartorpet och flottades.

Man tittar vidare i Sveriges bebyggelse och hittar kronogården i Skälby, en annan Skälby gård och Alvreten, som Svenngård byggt 1929 och nu är riven för att ge plats till det första Servishuset. Svenngård bodde granne med Kvarn-Larsson, i huset som tandläkare Persson nu har.

Husen vid Ensta och Sylta finns kvar, en del utbyggda. Berlin byggde huset med tegelmuren, där Majt och Bo Norberg nu bor intill Kvarngården. Lillsjövik byggdes av Tibble; hjelm (loge), som låg invid Mobil. Solbacka är Kvarngårdens närmaste granne. 167

Villorna vid stranden i Kungsängen.
Ingenjör Öström byggde intill prästens villor. Sjödal ligger strax invid båthamnen och ägs av Åslander. Han var chef för det elektriska i kommunen. Pastor Östlund byggde flera villor vid Prästhagen. Han bodde i en och där betalades skatten. Målarmästare Ernström hade en av villorna. Ålsta hör till Öråker.

Motboken.
Motböckerna tillhörde Klara Östra Systembolag utom Öråker som hörde till Sigtuna. Detta upphörde inte förrän in på 50-talet, då man kunde gå till vilket bolag man ville, om det låg inom ens område. Man kunde alltså inte köpa i en annan stad. Gumman Häger i Gripens backe brände fint brännvin. De som jobbade i kvarnen åkte dit och handlade i tomma karamellburkar. 270

Norrboda.
I Norrboda bodde Otto eller Olle Taube, bror till Evert. Det huset brann. 300

Grunder efter König hus.
När min far skulle anlägga grusplan hittade man gamla grunder efter det hus där greve König hade bott innan han flyttade till Aspvik. Man jämför två gamla kartor. Man hittar Aspviks gård 1690. König är begravd i Kungsängens kyrka. På udden upp till Aspvik ligger en ruddamm. Det fanns en ruddamm på Önsta i Bro också. 409

Ny inspelning 1983-08-03.

Promenad vid smedjan.

Smeden.
Man talar om slipning av knivar. Vid smedjan låg en kvarnsten, där han spände vagnshjulen. Smeden gjorde hela hjulet. Han bodde i Skrinhäll. Smeden hade som en industri med många redskap. Det var jordgolv i smedjan. Det gällde att alltid hålla bälgen igång. Vi barn fick dra slipstenen. Smeden hette Karlsson och hade varit med och byggt järnvägen 1875. Han hade också byggt kommunens första ångbåt tillsammans med urmakaren i Bålsta. Han gjorde rälsspik till järnvägen. 504

Kvarnen.
Aspviks kvarn fanns redan på 1500-talet. Min farfar byggde kvarn och la om taket på kyrkan och ladugårdstaket vid Lennartsnäs. Han var vallon och hette Birat. Hans mor hette Larsson och hon fick honom vid sidan om och därför har släkten bestått under namnet Larsson. 532

Fiskarkalle, översvämningen 1924.
Fiskarkalle bodde i en vedbod vid Ängsholmen. Han fiskade och sålde fisken. 1924 fick han ny verksamhet, genom att han fraktade folk i båt, som var isolerade av den stora översvämningen. Järnvägstrafiken stoppades upp, då SVB var rädd att banken skulle rasa. Det var även problem vid kvarnen, då vattnet stod för högt. Man kunde dock mala hela tiden. Översvämningen berodde på att man inte öppnat Slussen vid riksdagshuset och slottet i Stockholm i tid. Den var heller inte helt färdig. Varken Stallmästarkanalen, Slussen vid Södermalm och Södertälje räckte inte till.

Vid Brogård flöt trädgårdsmästarens trapp ut i Mälaren. I Kungsängen var man rädd att vattnet skulle stiga upp i transformatorn, som stod vid Lennartsnäsvägen och förorsaka kortslutning. Vi barn höll noga reda på vattenståndet på Lennartsnäsvägen och vi hoppades att en vacker dag skulle vi inte kunna ta oss till skolan. Vi visste inte att man kunde gå över Aspvik. Vid Mobil var det som en stor sjö. Skulle man till samhället fick man gå över Ekhammars gård. Det pågick en månad. 596

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband 34** sidan 1
av Gudrun Sandén
Karl Andersson, greve Sparres kusk
Intervjuare Gunnar Eriksson, inspektor på Brogård
1965-05-12
UKF:s arkiv karland-34-1.doc

34:1

Personer*: Fru Eklund, barnmorskan Ljunggren, baron Silversköld, Tamm, Pettersson, grevens syster kallad Lisa, ryttmästare König, Louise Sparre/Rappe*
Orter: *Gävle, Strömsholm, Aske, Fånö, Ådö, Nygård, Lejondal*
Ämnen: *Volten, parken, stallet, kupera, lönen, nakna systern, begravningen*

Kusken Karl Andersson.
Karl Andersson började som kusk på Brogård 1915 den 27 okt. Han kom från Gävle, där han arbetat för greve Löwen. När de flyttade till Skåne ville han inte flytta med. En kamrat från Strömsholm skrev till honom och berättade att det fanns en plats ledig på Brogård. Det var bra hästar och vagnar, men annars var det inte så bra. Sedan förbättrades det dock. Han tittade inte på platsen innan han bestämde sig. Det var mycket ont om platser den här tiden. Han har inte ångrat sig. Greven vid Brogård var lite märkvärdig, när vi träffades första gången. Han var snäll egentligen. 072

Osämja med greven om en häst.
En gång blev grevens häst skadad och veterinären kunde inte komma på vad som felades hästen. Till pingst skulle man ha gäster och jag föreslog greven att ingen skulle få rida den hästen. Dock lovade greven en god ryttarinna från Skåne, som var bland gästerna att hon skulle få rida hästen i volten i parken. När greven kom dit var häst och ryttarinna försvunna och greven blev helt vild och menade att jag hade ansvaret. Jag kan väl inte springa efter grevens gäster och förbjuda dem att rida, svarade jag. Greven var så arg att han slog av sin käpp i stalldörren. När ryttarna kom tillbaka lovade fru Eklund, som ryttarinnan hette, att ordna detta med greven. Greven kom och bad om ursäkt för sina beskyllningar. 147

Barnmorskan. Hästarna blir kuperade.
När barnmorskan, fröken Ljunggren i Säbyholm kom var det bäst att gå ur vägen.
Jag ville ha hästarna kuperade. Vid en middag på Aske sa greven till grevinnan på Aske, att Andersson vill kupera hästarna. Hon motsatte sig det bestämt, det är så mycket flugor. Dagen efter skulle jag tala med greven om kuperingen, men när jag kom dit var fröken Ljunggren där och jag kom helt av mig. Efter ett par månader kom baron Silversköld från Koberg. Då var hästarna kuperade. Baronen trodde greven hade köpt nya hästar. När de kom i Blåsenborgsbacken såg han såren efter kuperingen och tyckte att hästarna hade vunnit mycket på detta. Andersson fick ta åt sig äran. Efter den dagen satte sig inte greven bakom en häst som inte var kuperad. 230

En flytt som inte blev av.
1919 blev jag erbjuden plats på Fånö, hos fröken Tamm. Men jag var inte helt entusiastisk, eftersom jag tyckte det var så tråkig väg dit. Förvaltare Pettersson från Ådö ringde och hörde sig för om Andersson skulle flytta. Han svarade, att det tänkte han för greven vill ju inte betala och på Fånö får jag det jag begär. Jag ska tala med greven, sa Pettersson. Greven ökade lönen 700 kronor. När jag kom dit 1915 hade jag 450 kronor och naturaförmåner. Jag hade 50 kilo vete mer än andra och fria kläder även vardagskläder.
Fröken Lisa, som vi sa, grevens syster på Lejondal, tillät inte att greven red ut ensam. Han var så oförvägen. Hans häst vägrade att hoppa över diken med vatten. En gång skulle han rida till Nygård och lyckades inte få hästen över diket, trots att han klådde hästen. Den enda som kom över var greven och hästen sprang hem ensam. 309

Grevens syster.
Greven var vänlig mot personalen på slottet och förvaltarna skötte sig själva. Greven och hans syster på Lejondal kom inte bra överens. Hon sprang omkring i parken spritt naken. En gång skulle jag gå upp i

köket ett ärende och jag trodde jag skulle hinna undan henne. Men hon kom runt hörnet i bara hatt och handskar och sa: - Vänta min vän får jag tala med dig. Där stod jag och flickorna i köket hade roligt. 348

Grevens begravning och försäljning av hästar.
När greven begravdes kördes han till kyrkan efter sina hästar. En av hästarna hade den egenheten att han kastade av sina ryttare första gången de satt upp. Den såldes till ryttmästare König, som skulle ha den till sin grevinna. Inte heller hon kunde rida den. En remont, som var tre år såldes för 2.500 kronor omkring 1920. Greven fick pris för sina hästar. 420

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 34** sidan 2 34:2
av Gudrun Sandén
Lisa Jonsson
Intervjuare Anna-Lisa Eriksson
1965-02-15
UKF:s arkiv lisajon2-34-2.doc

Personer: *Erik August Sjöberg, Charlotta Sjöberg*
Orter: *Blåsenborg, Stora Staten, Husby, Husbytorp, Klockartorp, Skansen*
Ämnen: *Vedspis, bakugn, källa, dikten om Källan, husgrund, slottsarbetare, byggmästare, husdrängen, kusken, ladugårdsförmannen, bränneri, mjölkning, Åladugården, hönspigan*

Lisa Jonsson i Blåsenborg.
Jag heter Lisa Jonsson och är född i Blåsenborg 1898. Far hette Erik August Sjöberg och var smed vid Brogård i många år. Mor hette Charlotta och jag hade två äldre bröder.

Det var ett rum och kök i Blåsenborg och såg ungefär likadant ut som nu. Där fanns vedspis. Där fanns en stor bakugn, där det gick 16 kakor bröd i på en gång. Vattnet tog vi från en källa i hagen, som jag skrivit en dikt om. Lisa läser den. Där var så fridfullt. Vi hämtade vattnet i en 40-liters flaska. Vi hade gris och katt. Far hade stat. 111

Bostäder vid Brogård.
Inomhus i Blåsenborg var det panelbräder, målade i en blågrå färg. Det fanns en husgrund i Blåsenborgsbacken på vänster sida från Brogård. När slottet byggdes hade mamma alla arbetarna i maten. Det var 24 stycken. Då bodde de i flygeln. Byggmästaren bodde och åt hos dem i två år. Som minne gjorde han ett kryddskrin till mamma, som jag använder till syskrin nu.

På gården bodde många familjer och det kryllade av barn. När jag var 11 år flyttade vi från Blåsenborg till smedbyggnaden. Då var den nybyggd. Det låg en tvättstuga mitt i huset. I stora staten bodde 6 familjer. I vänstra flygeln bodde husdrängen. Han skötte alla grovsysslor i slottet. Kusken och kördrängen bodde där också. Mittemot bodde ladugårdsförmannen och en körkarl. Flickorna bodde i en flygel. Det gamla mejeriet gjordes om till bostad åt kusken. I maskinhuset lagade trädgårdsmästaren sina fönster. Han bodde i trädgårdsmästarhuset.

I Husby bodde inspektoren och i Husbytorp bodde en familj och odlade jorden. I Klockartorp bodde en annan familj. Bakom magasinet höll man höns, ankor och svin. De sköttes av en änka, som hette Klara. Hon bodde på Brogård med två döttrar och sin 80-åriga mor. Hon hade två systrar i Amerika, som skickade biljetter till dem. Klara gifte sig med en rik farmare. Hon skrev hem och berättade att förr hade jag knappt 50 öre till Pellerinsmargarin och nu har jag smör i överflöd. 249

Bränneriet och ladugården.
Vi åkte skridskor på ankdammen. Bakom slottet nere vid sjöstranden hade tidigare legat ett hönshus och ett brännvinsbränneri.

Mamma mjölkade i ladugården mitt på dagen. Det fanns 4 stycken anställda att sköta korna förutom alla mjölkerskorna. Vid ån låg åladugården och dit flyttade man alla sjuka kor. Många kor fick tuberkler. Det var fint timmer i ladugården och när den revs såldes den till Skansen eller något sådant ställe. 283

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 35** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Rut Andersson, Håtuna och hennes sonson Einar.
Intervjuare Börje Sandén
1982-04-14
UKF:s arkiv rutland-35-1-2.doc

Personer: *Hilding Jonsson, Haberman, Malmström, Ensjö, Lewenhaupt, Rutger Mark, Ester Jonsson, Lindkvist, Sehmann, Bertil Björketun, Björkman, gruvfogde Gran, Bergman, Andrén, Margareta, Susan, Lillanna Lewenhaupt, Hulda Helén, Andén, Tore Karlsson, Rikard Karlsson, Greta Krantz, Erik Sundblad,*
Orter: *Almunge, Rörsby, Tjusta, Knutby, Fastena, Håbolund, V Ryd, Bondtjusta, Kevan, Etiopien, Frötuna, Grynsta, Råbacka, Knapperbacken, Myggdansen, Ugglebo, Karlberg, Skråmstatorp, Åtorpet, Brittaberg, Krympåkern, Ekedal, Skrabbelkärr, Hersbytorp, Odenslund, Tyskland, Långbacken, Signhildsberg, Väst-Tibble, Varpsund, Fridhem, Eriksund, Vallbyvik,*
Ämnen: *Affärer, Håtuna Baptistkapell, dop, grafitgruvan, dansbanan, judebarn, ålderdomshemmet, apoteket, läkarbostaden, överrodden, skolor, jordbrukskassan, pråmtrafik*

Busstrafiken och affären.
Bussarna, som min make satte igång med för 60 år sedan går än i dag. Jag har tillsammans med Hilding Jonsson berättat om det i Vi skriver i Upplands-Bro. Jag kom hit 1922. Det var verkligen synd om folk förr. Folket var fattigt. Jag fick börja jobba innan jag slutat skolan. Jag kom från Almunge. Det var så olika dialekter trots att avståndet bara var 6 mil. Jag tyckte att almungespråket var så fult. Jag fick bara gå 5 år i skolan. Jag behövdes hemma på gården. Jag har alltid arbetat och aldrig studerat. Som trettonåring fick jag mjölka och göra allt arbete i ladugården. Det har varit ett arbetsamt liv.

Vi kom till affären i Tjusta. Första affären tog vi emot 1914 i Rörsby i Almunge. Vår gård låg längst bort i Almunge. Vi gifte oss 1914 och under kriget var min make inkallad i perioder och jag fick ta hand om butiken.

Här var så tätt med affärer. En affär ägdes av Haberman och i Håbolund ägde Malmström. Den sista ägaren av Tjusta handel var Ensjö. Vi hade affären bara 7 år. Det kom en Konsumaffär alldeles nära Håbolund och vi tyckte det var oförskämt att sätta upp en affär så nära. I V Ryd fanns en Konsumbutik och en privat alldeles intill. Det var mycket statfolk och det var olyckan för oss. Ett par bönder kom med smör och bytte till sig varor. Det som var svårt var att så många handlade på kredit och aldrig betalade, så efter 7 år gick vi i konkurs. Somliga bara flyttade iväg. Maken var släpphänt och lät folk handla på bok och sedan gick mitt arv till att reda upp affärerna. 249

Affären i Tjusta och Evangeliska fosterlandsstiftelsen.
Jag har fyllt 90 år och jag förundrar mig över att armar och ben har hållit. På 4 platser där jag bott har jag burit vatten långa vägar. Vi har haft stort hushåll med två bodbiträden och 4 barn. När sedan maken började bygga garaget fick jag ha chaufförerna i maten också.

Vi arrenderade av greve Lewenhaupt. (Affären låg vid infarten till Tjusta skola.) I hagen bakom affären hade legat en gammal bondgård, som hette Bondtjusta. Där bodde en gammal änkefru och fåren gick och betade i hagen. Evangeliska fosterlandsstiftelsen rådde om tomten där Rutger Mark nu bor. Tidigare bodde Ester Jonsson i ett rum på övervåningen och tog emot predikanter och höll möten och syföreningar. Huset var gammalt och kom till då ägaren till Frötuna hade släktingar som var missionärer i Etiopien. Även nästa generation på Frötuna tog hand om missionärsbarn. Kapten Sehmann byggde. En medlem bodde i Kevan, men så småningom dog alla ut och verksamheten lades ned. 346

347
Baptistförsamlingen.
1894 byggdes Håtuna Baptistkapell. Börje talar med Ruts sonson Einar om bevarande av protokoll och beskrivningar av verksamheten. Ursprunget till församlingen kommer från Sigtuna och församlingen bildades 1889. Bertil Björketun är sekreterare. 470

Sigtuna baptistförsamling.
Sigtuna baptistförsamling firar 125 års jubileum i år och räknar med att ha en minneshögtid vid Grynnsta. Där förrättades de första dopen i Grynnstavik. 482
485
Einar berättar om gamla ställen i trakten.
En släkting Björkman bodde i Råbacka och hade varit med och murat Aske Slott. Han blev sedan skogvaktare. Pappa föddes i en av småstugorna uppe i Kevan 1870. Knapperbacken, Myggdansen, Ugglebo och Karlberg är nu borta, men det kan finnas grunder kvar. Intill Skråmstatorp låg två andra torp men de har inga namn. Åtorpet hörde till Killinge. Kvarnarna finns inte kvar, men är nu en samfällighet. Intill ligger Brittaberg. Mellan Kvarnnibble och Tjusta ligger en annan samfällighet, där det legat en kvarn. Krympåker låg under Killinge. Kallades ibland Hagtorp. Skrabbeltorp, (Skarveltorp?) Hersbytorp och Ekedal nämns. I Odinslund bor skogvaktaren. Tre fasta bostäder för skogshuggare finns vid Odinslund. 593

Sidan 2 fortsättning.

Grafitgruvan.
Grafitgruvan var i gång under kriget. Gruvfogden hette Gran. Jag körde mjölkbilen till Stockholm på den tiden och då var det småtransporter av grafit ibland. När det var hela lastbilstransporter gick de till Stockholm eller till järnvägen i Bro. Det var 50 kilos papperssäckar och den var inte stor för grafiten var blytung. Det var oerhört dammigt. Det såg ut som om det dammade rätt genom pappret. Det var fett som olja. Inte ens bastubad gjorde en ren. Bergmans hade just flyttat till Kolsta, när brytningen satte igång. Grafiten bröts 40 meter ner i två våningar. Det blev arbetstillfällen och tre bostäder byggdes. Fogdebostaden är den första, där Andrén bor. 077

Dansbanan, Askegreven.
Vid Långbacken i vägskälet fanns en dansbana. Det fanns en Folketshustomt vid bebyggelsen runt garaget, som nu är bebyggd med en villa. Folketshusföreningen ordnade tältbio där. Man spelade också fotboll. Rut berättar att hon aldrig varit på en dansbana. Det var ofta slagsmål mellan olika sockengäng. En del blev så skadade att de fick hjälpas hem. På Aske var det midsommardans. Elof spelade.
Askegreven höll på sin ställning, men han talade gärna med folk. Hans ryska grevinna var mera återhållsam. Det fanns 7 tjänsteandar på Aske. Sedan gick allt i konkurs och mågarna fick ta hand om det. Essen på Signhildsberg var gift med Margareta och af Ugglas med Susan. Lillanna gifte sig med Tvålkungen. 235

Bussen som tog en genväg.
Det fanns en koloni i Kalmar för judebarn. De använde våra bussar att hämta barnen i Stockholm. En gång körde maken en genväg på privat område till Aske och blev ordentligt utskälld. Maken skrev ett brev till greven och bad om ursäkt och menade att han kunde flytta om greven önskade. Men greven var alltid snäll efter det där. 275

Ålderdomshem, apotek och läkarbostad.
Vid Västtibble låg ålderdomshemmet. Det fanns både läkarbostad och apotek där. Det upphörde vid första världskriget. Det var läkarbostaden som gjordes om till ålderdomshem. 1856 gifte sig min farmor och farfar och hon hade tjänat hos doktorn.

SVB-banan var projekterad att gå över Varpsund och Håtuna. Vårt Fridhem har beteckningen 1:1 och det är ovanligt eftersom avstyckningen är gjord från Killinge. 340

Överrodden.
Det fanns två överroddar till Sigtuna. Den vid Vallbyvik och en som gick närmare Erikssund och till Sjudargårdens badplats. Där rodde Hulda Helén och senare fru Alin. Aske brygga är raserad. 384

Chaufförer och skolor.
Hilding Jonsson kom till oss som chaufför och stannade verksamheten ut. Tore Karlsson var också en pålitlig chaufför. Vi hade både lastbilar och bussar. Vi lastade sten och grus ur grusgroparna utan maskinella hjälpmedel. När man levererade potatis i stan fick man bära uppför trapporna för ingen last fick föras i hissarna. Det gällde att vänja bönderna av med att packa i 100 kilosäckar.

Barnen kom från skolan varje dag och köpte karameller för en tvåöring. Deras lärare Rickard Karlsson hade trädgårdsland och där fick barnen ligga och rensa, så de var så leriga och drog in på golvet. Karlsson hade väldig disciplin. Han hade högsta klasserna. Greta Krantz hade 3-4 klassen. Till höger låg den lilla skolan, som var äldre än den stora rätt fram. I den lilla, Lindströmska huset, låg slöjdsalen. Den stora används nu som skola igen. 470

Livet i trakten.
I Håbo-Tibble fanns torp och egna gårdar, inga storgårdar. Erik Sundblad skötte jordbrukskassan. Det var skillnad på Håbo-Tibble och Håtuna. I affären i Håbolund fick man sälja pilsner, men inte i Bro, så Broborna kom ända dit för att handla. Senare fick Erikssund pilsnertillstånd. I Sigtuna har det funnits systembolag och man utnyttjade överrodden för att komma dit och handla. Det var Sigtuna som var stan för Håbo-Tibbleborna. För vår del var det Stockholm. Man åkte genom Västra Ryd. Vi hade trafik på Uppsala också. Skokloster och Häggeby hade Uppsala som stad. Det var samkörning mellan bussarna. Två dagar i veckan gick buss från Tjusta över Häggeby till Enköping. Man kunde få saker uträttade i stan av chaufförerna t ex apoteksärenden. De flesta hade sina brännvinsaffärer i Sigtuna, så det slapp vi. Vi körde osläckt kalk från bryggorna, dit man kommit med prålmar en 30-40 ton i varje från Oaxens kalkbruk. Det var mycket prålmtrafik. Det gamla tegeltaket på baptistkapellet var från Sighildsbergs tegelbruk. 592

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag av **UKF:s kassettband nr 36** sidan 1
av Gudrun Sandén
Kalle Karlson och Gunnar Pettersson berättar om Tegelbruket i Bro
Intervjuare Börje Sandén
1982-05-25
UKF:s arkiv `karlpett-36-1.doc`

Personer: *Tura Skoglund, Julle Lundgren, Fru Andersson, Carlander, Sparre, Stålhandske, Lundin, Johan Lindberg, Georg Vinblad, Kalle Hedberg, Ernst Lindberg, Blekinge-Kalle, Fastlund, Folke Ryman, Skriken, Pelle-Näs, Kungsörs-Oskar, Filip Eklund, Harry Johansson, Slagbrant, Glans*
Orter: *Rättarboda, Hammartorp, Uppsala*
Ämnen: *Affär, tillverkning, ringugn, luffare, nasare, gammelladan, gult fasadtegel, maskinhall, hängbro, elektricitet, bränningskapacitet*

Skolgången, Anderssons affär, tillverkningen och ägoförhållandena.
Gunnar och Kalle berättar att de gick i skola i Säbyholm. De gick efter sjökanten utom vid högvatten, då barnen gick upp över Rättarboda och Hammartorp. Deras lärare var Tura Skoglund och Julle Lundgren. Tura var ganska ny då. Fru Andersson hade affär vid tegelbruket. Det var mycket folk där under säsongen.

Pressen var igång under sommaren och sedan brände man så länge det fanns tegel kvar, sedan slog man igen. Pressen drevs av en ångmaskin och skar till tegelstenarna. Tidigare skars stenen för hand. 1924 fanns maskinen. Leran var blandad och den som matade maskinen såg till att leran hade rätt konsistens. Var det för torrt tillsatte man vatten, var det för vått tillsatte man kalk. Här tillverkades mursten först med sandblandning och senare med sågspånsinblandning. Storleken på stenarna var 12-tum, 6 tum breda och 12 tum långa. Brända vägde de 4-5 kilo styck.

Sanden lossades från pråmar vid sjöstranden och kördes upp till matningen. Den skedde med en skruv, som blandade leran och sanden. Man anlade tegelbruken där det var gynnsam lera. Överallt runt Mälaren låg tegelbruk, som gynnades av att man kunde frakta på vattnet. Det var alltid intressant att se vilka pråmskeppare som kommit med sina pråmar under natten.

1924 ägde Carlander tegelbruket, tidigare var det greve Sparre. Fiskar Jonssons far hade varit tegelmästare, Men man vet inte när bruket startade men det fanns under Sparre tid.

Tillverkning och ringugn.
Pressens munstycke matade fram lagom bitar, som skars av till stenar. Stenarna lastades på vagnar med vändskiva för att tyngden skulle fördelas. Det var två man, som kallades fråntagare, som lyfte stenarna på vagnarna. Sedan fraktades de ut till torkladorna för att sättas bort. De som skötte vagnarna kallade vagnspikar och de som satte stenen till tork kallades bortsättare. Det gällde att ta försiktigt i de våta och mjuka stenarna, så att det inte blev skador. När de torkat lite grand skulle de skiljas och man tog tre och tre stenar i taget. De torkade helt på ungefär fjorton dagar. Ugnen var en ringugn med 18 kammare. Den var oval till formen med välvt tak och hade en port till varje kammare. Man eldade uppifrån med kolstybb. 195

Luffare.
Framåt hösten kom ganska många löskarlar, en del var nasare andra tog något påhugg, men de flesta låg invid ugnarna och värmde sig. De behövde inte så mycket arbete. Axel Karlsson berättar att så sent som 1956 kördes en sjuk luffare till ålderdomshemmet. 224

225
Bilder på tegelbruksarbetare.
Man tittar på bilder från 1910 och senare. Där finns Stålhandske, Lundin, Johan Lindberg, Georg Vinblad, Kalle Hedberg, Ernst Lindberg, Blekinge-Kalle, Fastlund, Folke Ryman, Skriken, Pelle-Näs, Kungsörs-Oskar, Filip Eklund, Harry Johansson, Slagbrant, Glans (kan vara soldat Glans från Håbo-Tibble). 272

Gammelladan, gult fasadtegel.
Gammelladan brann 1928. Den gick ända fram till sjökanten. Mot slutet av 40-talet blev det populärt med gult fasadtegel. Det kunde man inte göra av leran vid Brogård, utan man fraktade lera från Uppsala med bil och senare med två lastpråmar. Det var ett speciellt färgämne i leran som gav den gula färgen.
Man började ta lera upp mot Rättarboda och runt 20-talet tog man upp mot Husbytorp. Under 30-50-talet tog man mest mittemot trädgården. Från början drogs vagnarna av hästar, så det finns spår kvar. 329

Maskinhall och hängbro för djur.
En maskinhall finns, som tillkommit efter 1950. Man har haft djur och en hängbro för djuren att ta sig till Brogård på. Man tittar på gamla hus, som är byggda av tegel och reveterade. 350

Bruket är stängt, men elektrifieras, antal tegel som bränns.
Under depressionen på 30-talet stod bruket stilla. 1940-41 stod det också stilla, då de flesta tegelbruksarbetarna var i beredskapstjänst. Efter det blev det elektrifierat. Ingen minns när man slutade tillverkningen. 1963 var den dock igång. Man brände 12000-14000 tegel per dygn, vilket blev 5 millioner per år. 414

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 37** sidan 1 37:1
av Gudrun Sandén
Maj Hallberg, Lillemor Sundell, m fl Håtunagården
Intervjuare Börje Sandén
1982-02-14
UKF:s arkiv Majhall-37-1.doc

Personer: *John Gustavsson, Rikard Dybeck, Kul-Maja, Skörd, Sjöberg*
Orter: *Hemliga berget, Sätterviks hage, Vad som helst, Nibble, Kolsta, Skällberga, Berga skog, Svältlösa, Norrskog, Över Nibble, Kajsas backe, Rölunda, Nyborg, Svartkärret, Månskenet, Herrhagen, Fågelsången, Sandberget, Sveden, Kvarnkärret, Rydjan, Björken, Eklunda, Friberg, Fruberg, Tallberg, Frölunda, Skällsta stätta, Slätberg, Blockberg, Fläskbergskur, Karlsberg, Finnstugevreten*
Ämnen*: Runsten, skola, varg, stenmur, tingsplats, varggrop*

Kolsta skola, Luffarkapellet, tingsplats.
Invid Hemliga berget? (troligen Sätterviks hage) låg ett ställe kallat Vad som helst. John Gustavsson hittade en runsten vid Nibble.
I Kolsta skola fanns småskola, första och andra klass. Den byggdes 1890. Den lades ned 1944. Mittemot Kolsta ligger Skällberga. Det var en by med den första skolan. Det fanns inget skolhus utan undervisningen bedrevs i stugorna. Berätterskans farmor född 1835 skjutsades dit på vintern, då det var varg i trakten. I Berga skog, numera Svältlösa finns en gammal stenmur. Rikard Dybeck beskriver en tingsplats, som han kallar Norrskog med en mur runt i fyrkant. Luffarna träffades där och åt upp det de tiggt ihop, därav namnet Luffarkapellet. På kartan heter det Svartkärret. 120

139
Ställen som är borta.
Gamla Över Nibble by ligger intill Kajsas backe. Man vet inte något om det namnet. Nibble by flyttades på grund av att gränserna flyttades. Man har hittat en gammal karta på Rölunda över Rölunda och Nyborg. Rölunda ligger i Håbo.
1935-40 försvann ett stort antal torp, som eldades upp i torken på Nyborg. Månskenet och Herrhagen blev kvar. I Fågelsången ? bodde Kul-Maja. Sandberget och Sveden var bebodda. Man känner inte till någon kvarn vid Kvarnkärret. Sjön Rydjan grävdes upp till fågelsjö. 204

Flera gamla ställen, som nu är borta.
I Björken intill Eklunda bodde en gumma, som klädde julgranen med konfekt inslagen i tidningspapper. I Fågelsången bodde en gubbe, som hette Sjögren. Han var sjuk och folk sa till honom att åka till doktorn. Men det var ingen idé sa han, för vetenskapen hade inte kommit så långt, att de begrep sig på hans sjukdomar. Tallbacken har tillhört Skällsta. Friberg på kartan heter egentligen Fruberg. Skörds kärr fick namn av Skörd som samlade gräset på kärret. I Frölunda fanns också en Skörd, vars dotter levde till nyligen. 245

Flera gamla namn och varggropen.
Man vet inget om hur namnen Skällsta stätta, Slätberget, Blockberget, Fläskbergskur och Domarkällan kommit till. Ett gärde kallas för varggropen efter en stor varggrop, som legat där. Stören i mitten fanns kvar. Johan Hedin har lagt igen gropen, då den låg mitt i gärdet. Karlsberg ligger vid Killinge. Finnstugevreten var ett namn i folkm
un. 290

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 37** sidan 2 37:2
av Gudrun Sandén
Vi berättar i Upplands-Bro, Dagcentralen i Kungsängen
Intervjuare Börje Sandén
1982-20-21
UKF:s arkiv dagcentr-37-2.doc

***Personer**: Knut Johansson, K V Johansson, Svenngård, Beckman, Göta Andersson, Lisa Andersson, Märta Lindberg, Bengtsson, Lundin, Sjölander, Robert Littmarck*
***Orter:** Håbo-Tibble, Göta Kanal, Stäket, Kungsängen, Ryssgraven, Västra Ryd, Bro, Bålsta, Granhammar, Sundby, Dävensö, Lindormsnäs, Alvreten, Villa Skoga, Stockholm*
***Ämnen:** Vilhelm Tamm, storkommunen, fattigvård, ålderdomshem, pensionärshem, lantarbetarstrejken, ärkebiskopen "Mälardalens nomader"*

Syskonen Johansson, Håbo-Tibble, ristade namnen i berget.
Knut Johanssons hustru berättar att makens barndomshem i Håbo-Tibble är borta, men att syskonen ristat sina namn i en berghäll.
Båten Vilhelm Tamm, som sedan gick i trafik på Göta kanal, lade till vid bryggorna. Småpojkarna hoppade på båten och åkte till nästa brygga. Sedan fick de gå den långa vägen tillbaka, men det ansågs ändå som ett nöje. Alla produkter transporterades till Stockholm med båt och det var livlig trafik.

K V Johansson om sjöfarten genom Kungsängen.
K V Johansson tar upp frågan om sjöfarten kan gå genom Kungsängen istället för genom Stäket. Börje svarar, att Ryssgraven är förberett för farled, men att inget är bestämt. Alla vill ha det men ingen vill betala säger K V. 138

143

K V Johansson berättar om sina kommunala uppdrag.

Johansson kom till Kungsängen 1944 och 1946 började han arbeta kommunalt. 1952 blev han fullmäktig i storkommunen med ansvar för fattigvården Det fanns ett ålderdomshem i Håbo-Tibble, som sköttes av en föreståndarinna med hjälp av en flicka. Förutom de gamla skötte de även höns och trädgård. Där bodde 14 personer med 4 i varje rum. I V Ryd bodde pensionärer i korridorer, men sedan byggdes ett nytt pensionärshem. I Bro fanns ett välfungerande pensionärshem.

I Bålsta ålderdomshem hade kommunen platser.

K V uttrycker att ärkebiskopen nog borde ha gjort en ny visitation, då förhållandena i kommunen för de gamla inte var tillfredsställande. 174

Striden om namnet på storkommunen.

Alla önskade få namn efter sin kommundel. Särskilt ivriga var man i Håtuna, som ansågs mest känt. Eftersom alla dock var Upplänningar kunde man enas om första delen av namnet. Till slut segrade Bro som var gammalt, fanns på runstenen vid Bro kyrka och givit namn åt kyrkan, samhället och häradet. 240

Granhammars stad.

1962 köpte HSB Granhammar för att bygga 2000 villor där. Senare övertog militären, men det fanns planer på en stadsdel på 85.000 personer. 278

Sundby.

Göta Andersson, Sigurds hustru och grannen Lisa Andersson berättar att de bott på Sundby. Det gamla huset brändes av militären. Det fanns ett äldre hus. Det var bra på Sundby. 334

Märta Lindberg berättar om lantarbetarstrejken.

Märta Lindberg är född på Dävensö och uppväxt på Lindormsnäs, där far var trädgårdsmästare. När hon skulle gå och läsa flyttade familjen till Lindormsnäs, så att vägen till Bro kyrka skulle bli något kortare. När jag gifte mig hamnade jag i Kungsängen. Jag gick med min svärmor och plockade bär där höghusen står i dag. Det var 1920. Det fanns ett soldattorp och Alvreten fanns. Vid stationen fanns två affärer, Bengtssons och Lundins.

Sjölander, som var kantor i Stockholms-Näs, ville hjälpa lantarbetarna och när inte det gick blev det strejk. Under strejken kom lantarbetarna till Kungsängen och hjälpte Sjölander att bygga Villa Skoga. Godsägarna tog ut folk från Stockholm, men de var så odugliga till lantarbete att de blev mest till besvär. Senare fick lantarbetarna det bättre. Sjölander bildade Upplands lantarbetarförbund, som bara på några månader blev mycket starka. Den första strejken 1918-19 lyckades och arbetarna fick bättre villkor. Vid den andra strejken 1925 gick det inte lika bra. Det föranledde ärkebiskopen Nathan Söderblom att komma på visitation. Det han såg i Kungsängen kom att prägla hans kamp för arbetarnas bättre villkor i hela landet. Prästen i Håtuna, Robert Littmarck, skrev en uppmärksammad bok, kallad Mälardalens nomader, där han beskriver statarnas flyttningar.

Sjölander var riksdagsman till sin död 1928 och verkade i riksdagen för statarna. Han fick aldrig uppleva statarsystemets upphävande, som inte skedde förrän 1945. 405

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 38 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Ester Jansson
Intervjuare Carl-Gunnar Jansson
1997
UKF:s arkiv `estjan-38-1.doc`

Inspelningen gjordes våren 1997, några veckor innan Ester dog.

***Personer**: Mjölnare Pettersson, Elis Lindberg*
***Orter:** Tranbygge, Västra Ryd, Sveden, Kungsängen, Stockholm, Uppsala, Sundbyberg*
***Ämnen**: Slöjdare, smed, kälkar, skrindor, vattenhjul, dammlucka, såg, kvarnstenar, ramsåg, klingor, räls, bark, elektricitet, jakt, älg, rådjur, räv, fiske, tvättstuga, raster, tröska, slåttermaskin, djur, gris, får, sylta, korv, inälvor, stat, råg, vete, baka, affären, socker, kaffe, filial, Anderssons blåa bussar, mejeri, mjölksurran*

Pappa var smed och slöjdare vid Tranbygge.
Min far var slöjdare och smed vid Tranbygge i Västra Ryd. Han snickrade i slöjdstugan och gjorde kälkar och skrindor bl a. Skrindorna var ett flak på en vagn med 4 hjul och grindar runt i kring. Han gjorde alla arbeten som behövdes. I samma hus fanns en slöjdstuga och smedja. Där fanns en tegelmur med en eldstad, där han värmde tills stycket var glödgat och sedan flyttade han det med en lång tång till städet. Han hade en hjälpare, Kalle Pettersson, mjölnarns bror.

Han gjorde ett vattenhjul till kvarnen. Vattnet kom från Lejondalssjön genom en å. I mitten av ån var en stor dammlucka, där man reglerade vattenståndet, när man behövde mycket vatten t ex till sågen. Invid kvarnen fanns en annan damm med dammlucka. Mjölnare Pettersson skötte kvarnen. Kvarnstenarna var räfflade och under fångades mjölet upp i säckar. Stenarna drevs av ett skovelhjul. Det fanns 2 eller 3 olika kvarnstenar, där man malde olika slags mjöl. Det var inte bara Tranbygge som malde, utan det stod ofta skjutsar från smågårdarna. Det fanns telefon i kvarnen, som man kunde låna. 157

Sågen.
Pappa skötte sågen. Från dammen gick en kraftig trätrumma, därifrån störtade vattnet på hjulet, som drev en ramsåg med flera klingor. Pappa slipade sågbladen. Stockarna gick på en vagn, som gick på en räls. Pappa gick med ett järnspett och sköt på. En man tog bort kanterna och barken. Det eldades upp.

Bönderna kom på vintern med sina stockar, som sedan sågades på våren. Stockarna blöttes i dammen innan de sågades. 227

Slakt och tvätt.
Kvarnen var elektrifierad och vi hade el i huset. Den kom från vattenkraften i dammen.

Pappa slaktade grisen. Han var med när de jagade och fick ta hand om djuren. Godsägaren bjöd in jaktkamrater och alla fick dela bytet. Man såg ganska ofta älg. Rådjuren var skygga. Pappa gömde sig i ladugården och stod och passade räven, när han kom för att se om det var något utkastat på gödselstacken. Orre och tjäder fanns i skogen.

Det enda fiske som fanns var i ån. Ibland blev någon fisk kvar när kvarnen stannade för natten.

Tvättstugan låg invid ån och där fick man tinga tvättid. Vatten bars in från ån, men skölja kunde man göra direkt i ån. Barnen badade i ån och karlarna badade efter arbetet. Vi lärde oss aldrig simma. Vi fick inte vara i närheten av stora dammen. Ibland gick vi till Lejondalssjön. 327

330
Arbetstider.
Man började arbetet 7 på morgonen och kafferast 1/2 10. Sedan var det middag klockan 12 och en kafferast på eftermiddagen. Pappa fick inte full middagsrast för han skulle bryna klingorna i sågen.
Skogen på Tranbygge höggs av skogsarbetare, som nog arbetade på flera håll.
Kvarnstenarna slets, så att man måste hacka nya räfflor i dem. 382

Slåtter och skörd.
När man skördat säden torkades den och sattes i band på krakstör, sedan tröskades med en tröskmaskin på åkern. Slåttermaskinen och tröskan kördes först av hästar och sedan med traktor. Min kusin Elis Lindberg körde den första traktorn.
Det var många som arbetade med åkrarna. 460

Ladugården, matlagning, bakning och affärer, resor.
Det fanns många kor, som mjölkades av fruarna på gården. Korna sköttes av ladugårdsförman. Mamma mjölkade inte. Det fanns grisar och får, men inga getter. Höns men inga gäss. Kaniner och gris hade folk privat. Man köpte smågrisar utifrån. Av grisarna gjorde man sylta och korv. Korvsmeten fylldes i tarmarna. Allt saltades ner och en del röktes. Änkan i Stentorpet, som var mina kusiners farmor åkte runt och hjälpte till med slakt. När staten delats ut bakade man hårt bröd av rågen. Staten innehöll även vete. I tvättstugan fanns en bakugn. Man lade kakorna på långa bräder och bar dit dem. Den långa bakspaden kallades brödskuta. När brödet var gräddat trädde man ett brödspett genom hålen och hängde upp alltsammans i taket.
Kaffe och socker köpte man i affären på gården. Det var en filial till affären i Sveden. I ett hus inte så långt från Sveden såldes kläder. Han kallades juden. Vid Nysätra fanns affär också. Vi gick till Kungsängen för att åka till Stockholm. Mest åkte man båt från Granhammar och Sundby. Vi åkte ofta med båt till stan. Sedan kom Anderssons blåa bussar och folk kunde resa lättare. Bussarna gick till Stockholm och Uppsala. Man kunde åka över en dag.
Mjölken kördes till Kungsängen och tåget troligen till mejeriet i Sundbyberg. Skjutsen kallades mjölksurran. 587

****

ORTSBOR BERÄTTAR 39
Sammandrag ur UKF:s **kassetter nr 39** sidan 1
av Gudrun Sandén
Ingrid Nilsson
Intervjuare Börje Sandén
1995
UKF:s arkiv 2 ingnil-39-1.doc

Personer: *Östen Karlsson, Bunge, Hasselgren, Lennström, Wilhelmsson, familjen Nilsson, Britta, Nisse, Olle, Karin, Annalisa, Majlis, Barbro, Gösta, Ingeborg Svensson, Tamm, Buss-Gustav (Gustav Larsson) Jeansson, Burgas, Börje Eriksson, Viktor Sjöström, Sture Lagerwall, Arve, Anrep, Pia och Olle Norman*
Orter*: Rösa Ring, Bålsta, Kungsängen, Håtunaholm, Tegelbruket, Öland, Björknäs, Säbyholm, Ådö, Kvarnberget, Uppsala, Långgrundet, Hackholmsund, Smidö, Kälkholmen, Kälkudden*
Ämnen: *Bevakningstorn, processionsväg, CocaCola, flygplan, jaktvårdsföreningen, invallning brand, Botaniska Trädgården, Elisabetsjukhuset, Ekotemplet*

Rösaring.
Ingrid säger att ortsborna inte kände till Rösa ring särskilt mycket. Det var Östen Karlsson, som återupptäckte det på 1930-talet. Annars var den ju känd på 1600-talet. Tillsammans med sin kusin Birger cyklade Ingrid till Rösa ring och klättrade upp i det gamla bevakningstornet. Man intresserades sig bara

för utsikten och inte de historiska perspektiven med labyrinten t ex. Några dagar innan Ingrids make Nisse gick bort var de där tillsammans med några släktingar. Då visade Nisse på processionsvägen. 060

Saltvik, CocaCola.
Vi bodde i huset vid Saltvik i 4 år. Ett halvår efter Nisses död tog sonen Arne vid. Gustav Hasselgren och Lennström var grannarna. Redan på Bunges tid byggdes travbanan. Bunge ägde Ekeby och var den som startade tillverkningen av CocaCola i Sundbyberg. 140

Läkarstationerna och jaktvårdsföreningen.
Det enda man hade med Kungsängen att göra var läkarstationen. Tidigare fanns läkare i Bålsta. Ingrid nämner doktor Wilhelmsson. Man cyklade över Toresta. Toresta ägs av familjen Wingårdh. En stor brand ödelade magasinsbyggnaden för några år sedan. I slutet på 30-talet var det också storbrand på Toresta.
1947, när vi fått vår första bil, var vi vid Håtunaholm, där det var flyguppstigningar på viken. Nisse var intresserad av jakt och vi deltog i jaktvårdsföreningens utflykter. 198

Familjen Nilsson på Björknäs.
Nisse Nilsson hade 8 syskon. Förutom Nisse är Olle död. Han bodde i Tegelbruket. Britta är äldst, sedan Nisse och Olle. Syster Karin är bosatt i Kallhäll. De 4 var födda när familjen kom från Öland till Björknäs vid Tammsvik. Sedan flyttade de ned till Björknäs vid Verkaviken. Där bodde tidigare Ingeborg Svensson och hennes man, som var trädgårdsmästare hos Tamm.
Sedan föddes Anna-Lisa gift Hellman, Majlis gift med Buss-Gustav (Gustav Larsson), en syster är gift i Upplands Väsby, Barbro gift med Åke Andersson, som bor i Bro och yngste Gösta gift med dotter till Eriksson på Solliden. 254

Invallning på Ådö, branden, farfar.
På 50-talet gjordes en invallning på Ådö av konsul Jeansson, som gav ett stort skifte. Nu är det inte skött längre. Ådö var känt för sina fina skördar.
På 40-talet när Ingrid hade luftbevakningsvakt i tornet vid Säbyholmsskolan såg man ett starkt eldsken och det var en byggnad på Ådö som brann. Det var så svår snöstorm att man måste låta byggnaden brinna. Det har legat en kvarn på Kvarnberget vid Ådö, dock inte i Ingrids tid. Vid kvarnvägen hade det legat en mjölnarstuga. Från Kvarnberget kunde man se domkyrkotornet i Strängnäs.
Min farfar var trädgårdsmästare vid Botaniska Trädgården i Uppsala och när han blev pensionerad därifrån blev han vaktmästare vid Elisabetsjukhuset i Uppsala. 312

Ekotemplet vid Ådö, Smidö, Kälkholmen.
Ekotemplet vid Ådö kom till på 30-talet. Det fanns tegelbruk vid Lindormsnäs. Det fanns en källa vid Långgrundet. Tegelbruk fanns det vid Hackholmssund. Vid skogsavverkningar vid Hackholmssund ledde Nisse internerna (alkoholister) i arbetet. Nisse körde också ut allt material till Smidö, när det skulle bebyggas där. Han har också planterat skogen på Smidö under sin skoltid. När det sedan blev dags för avverkning körde han bort den också. Smidö ägdes av Burgas och jordbruket sköttes av Börje Eriksson. Nu är det 170 sommarhus där.
Regissör Viktor Sjöström och senare hans måg skådespelare Sture Lagervall hade Kälkholmen och på Kälkudden bodde Arve, som var något inom brandförsvaret i Stockholm. Han var gift med en syster till fru Carlander på Ormudden. Anrep köpte av Arve. Olle och Pia Norman äger Kälkholmen i dag. (Olle avled våren 1997). I min barndom åkte vi båt mellan Smidö och Kälkholmen. 420

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassett nr 40** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Johan Seth och Torbjörn Forsman
Intervjuare Börje Sandén
UKF:s arkiv johseth-40-1-2.doc

Personer: *Ackerman, Åkerhielm, Göthe, Björnstierna, Bertil Seth, Irène Seth, Stefan Nordin, Söderberg, Segerholm, Epstein, Broman, Georg Lundstedt, Galander, Erik Örmark*
Orter: *Forsmark, Frankrike, Arvedsängen, Färjkarlsängen, Broängen, Stockholm, Neapel*
Ämnen: *Haga Trädskola, vall, försvarsanläggning, Ängeln, Riddarholmskyrkans spira, hundgravar, kursgård, huset, spisen, tapeterna, flygeln, musikmuseet, snickare, tapetserare, kakelungsmakare, mässingsslagare, gravyrer, fideikommiss*

Parken.
Promenad i parken. Man har en karta från 1802, som Samuel af Ugglas lät upprätta över Stäksön. Man vet inte vem som planterade bokskogen. Troligen Per Gustaf. Det här är en av de nordligaste bokskogarna vi har. Forsmarks park har anlagts med träd och växter från trädgårdsdirektör Ackermans trädskola i Haga. Vallen vid Stäket har troligen med försvarsanläggningen att göra. 076

Ängelen.
Man står framför monumentet Ängelen i parken och läser texten. Hon var gift med Åkerhielm, som reste monumentet över henne. Det var gjort av Göhte, som också gjort tornspiran på Riddarholmskyrkan. Hans far var hovstenhuggare. När monumentet restes var Åkerhielm redan omgift.
Intill monumentet finns flera hundgravar. 135

Kursverksamheten.
Man promenerar på gångarna som på 20-talet var välskötta. Björnstierna dog förra året vid den här tiden. Bertil Seth, Johans far bor permanent i Frankrike.
Johan berättar att man sedan något år har startat en kursgårdsverksamhet för små grupper 20 personer dagtid och 10 kan övernatta på Stäket. Gästerna uppskattar miljön och återkommer. Irène Seth, hustru till Johan är civilekonom och sköter ekonomin. Mamma har ställt upp med möbler, så att huset är möblerat ungefär som förr. Varken Stäket eller Forsmark har varit fideikommiss. Vi var 6 syskon som delade på mammas 1/4. Nu har jag löst ut och äger gården, säger Johan. Vi bor i ett hus intill, som kallas Sjöstugan. Tidigare hade vi fester i källaren. Den är medeltida. 230

Byggnaderna vid Stäket.
Stefan Nordin har beskrivit byggnaderna från förr. Forsmark byggs om genom Vattenfalls försorg. Arkitekturfirman Draken har förstört husen helt och brutit genom väggar med ventilationstrummor, som dessutom inte behövs. 270

Visning av huset på Stäket.
Kartor på väggarna. Arvedsängen kommer av Gustaf Vasas Arv och Eget. Vidare finns Färjkarlsängen och Broängen. Spisen kom till under mormor och morfar troligen 1801. Tapeterna är från Samuels tid och han kan ha byggt rummet efter tapeterna. Klockan tickar och går. Man jämför med möbler och inredning med Forsmark. 420

Hammarflygeln.
Flygeln är byggd av Söderberg i Stockholm 1811. Musikmuseet har en liknande inköpt för 10 år sedan för 45.ooo. Det finns möjligheter att stämma och renovera den, (vilket har skett på 90-talet)

503
De som byggde huset.
Den som byggt Stäket var Segerholm, som också byggde Forsmarks kyrka. Hovmålare Epsteins bror var snickare och gjorde inredningen. Tapetserare var Broman och kakelugnsmakare Georg Lundstedt har satt upp 9 Mariebergskakelugnar alla beskrivna. Mässingsslagare Galander, målare Epstein har målat allt även möbler. Erik Örmark har gjort stolar.
Bouppteckningen efter Samuel finns i Arkivet i Uppsala. Flygeln köptes till mamma, när hon skulle börja spela piano. 554

Minnesalbum från en resa till Neapel.
Servis från Samuels tid. Mycket är uppdelat genom arv. Ett minnesalbum med gravyrer från en resa från Forsmark till Neapel, som troligen Per Gustaf gjorde med sina barn. 575

Sidan 2.

***Personer**: Lars Sjöberg, Eva Ekeblad*
***Orter**: Löfstaholm, Forsmark*
***Ämnen:** Lönngångar, garderober, övervåningen, brännvinsbränneri*

Löfstaholm, Dahlbergs teckning.
Löfstaholm ägdes av morfars faster, berättar Johan Seth.
Det fanns genomgångar genom garderoberna på Stäket. Kakelugnarna är beskrivna. På Dahlbergs teckning är det tre hus. De låg runt en sluten gård. Samuel byggde på den bästa platsen. Fru Björnstierna har sett en hemlig gång vid en ombyggnad. Golven är målade och färgen är väl bevarad. Forsmark har också målade golv. 104

Övervåningen.
Det är bara sovrum på övervåningen och så var det troligen även på Samuels tid. Lars Sjöberg har stolar stående i huset, medan han renoverar ett slott. 155

Eva Ekeblads brännvinsbränning.
Det har funnits ett brännvinsbränneri på Stäket. Eva Ekeblad bodde på Stäket och odlade sina potatisar och gjorde sina experiment. 210

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 41** sidan 1
Av Gudrun Sandén
Klint - Brobor berättar
Intervjuare Börje Sandén
1982-02-28
UKF:s arkiv klint-41-1.doc

Personer*: Hulda Jonsson, Astrid Öberg, Erik Hedin, Axel Karlsson, förvaltare Nilsson, Tauvon, Norman*
Orter: *Kattrumpan, Draget, Kristersberg, Bastbrink, Surhagen, Tetorp, Mellantorp, Fågelsången, Skysta*
Ämnen*: Skogshuggare, jordkulor, gravhögar*

Kattrumpan och skolvägen därifrån.
En dam berättar om Kattrumpan, nu kallas det Kristersberg, där hon bott. Man måste komma från Draget på den tiden. Det ligger 150 m från E 18 till höger innan första avfarten till Bålsta. Intill ligger Bastbrink. Damens pappa skulle ta emot ett ställe på Önsta och under väntetiden bodde man i Kattrumpan. Man fick gå till Härnevi skola och det var så mycket vatten vid Önsta att mamman fick lov att följa med och hjälpa nioåringen över det värsta. En gång kom hon försent trots att hon startade före 1/2 7. Hennes lärare var Hulda Jonsson. Ibland tog hon vägen över Surhagen till Tetorps skola, där hon hade en kamrat. Tetorps skola var i gång runt 1910 och ligger vid gamla landsvägen, mitt emot golfbanan. Huset har vackra snickerier runt fönstren. (1997 funderar man fortfarande på, var man skall placera huset, som har kommit alldeles intill nya järnvägsspåret). 105

Skollunchen.
Man hade ett par torra smörgåsar i en påse till lunch. Det var nermörkt innan man kom hem. Både ettor och tvåor gick i samma klass. 3-4 hade Astrid Öberg och 5-6 Erik Hedin. 150

Fågelsången och jordkulorna för skogshuggarna.
Ett torp hette Mellantorp och låg intill Fågelsången. Där har bott skogshuggare och jorden låg under Mellantorp. När ett stort skogsbolag köpte Önsta, skövlades skogen och arbetarna byggde sig jordkulor att bo i under arbetet. Axel Karlssons far hade bott i en av kojorna. Man hade större jordkulor till hästarna. 195

Tauvons fornminnesintresse.
Det påstås att Tauvon med sitt stora intresse för forngravarna på Önsta bättrade på dem genom att köra på mer jord och i något fall lägga en sten överst. Han har fått bassning av Riksantikvarieämbetet för sitt tilltag. 213

Skysta.
I Skysta bodde Normans, huset är borta. 250

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 42** sidan 1 och 2
Av Gudrun Sandén
Stina och Per Johansson, Hammartorp
Intervjuare Börje Sandén
1983-08-11
UKF:s arkiv stpejoh-42-1-2.doc

Personer: *Adolf Pettersson, Lars Sandell, Julle Lundgren, Boje, Axelsson, Fredriksson, Hagberg, Wallenqvist, Suber, Pettersson, Kron, Liberg, Sjölander, Nathan Söderblom, Blixt, Olofsson, Gotthard Jonsson, Hedström, Glassing, Holm, Fagerström, Blomqvist, Stålberg, Ström, Knut Pettersson, Lindqvist, Palm, Nord, Kata Dalström, Heymans, Gustav Jansson, Norman Stations-Olle, Millberg, moster Lotta, Berggren*
Orter: *Ådö, Tammsvik, Hagen, Säbyholms gård, Hammartorp, Nygård, Brogård, Kvistabergsviken, Kvistaån, Suphäll, Långa Raden, Härneviskolan, Karlslund, Lejondalssjön*
Ämnen: *Sandells affär, mejeriet, telefonstation, åladugården, tuberkulos, mjölkcentralen, glasplåtar, kvarn, strejk, arbetarkommun, Upplands lantarbetarkommun, statarflyttar, förskingring, avdelningsmöte, smör, ost, bageri, post, cigarrlådan, skomakeri, nasare, församlingssal, primuslampor, Heymans affär, Konsum, istacken*

Sandells affär.
Adolf Pettersson var förvaltare på Ådö, men bodde senare på Tammsvik. Han hade träben och kallades Träbenspelle. Börje var bänkkamrat med Lars Sandell i realskolan och Per var bänkkamrat med honom hos Julle Lundgren. Sandells tog över affären 1921. Den hade ägts av Boje och Axelsson. Huset var inte byggt för affärsverksamhet. Det hette Hagen. En tidigare affär låg i Mejeriet vid Säbyholms gård. 062

Stinas barndom.
Stina berättar att hon kom till Hammartorp 1922. Hon var född på Nygård och uppväxt i banvaktstugan vid bommarna i Bro. Pappa var banvakt där till 1926. Det var stor skillnad på stationsarbetare och banvaktare. Stugan var på ett rum och kök och där bodde familjen med 6 barn. Det var telefonstation i köket. Det var inte bommar utan grindar vid järnvägen. 090

Mejeriet och åladugården.
Den sista mejeristen, som gjorde så god ost hette Fredriksson. Före honom var Hagberg och tidigare en mejerinna, som till sin hjälp hade en maskinist Jansson. Det var Brogård som ägde mejeriet fram till 1916, då Mjölkcentralen tog vid. Många gårdar runt om lämnade mjölk.
Åladugården, som låg nära mejeriet härbärgerade de djur, som fått tuberkulos och blivit utslagna
. 145

Eventuell kvarn i Kvistaån.
Det finns inga bilder från Brotrakten. Wallenqvist på Kvistaberg lär ha sänkt alla Tamms glasplåtar i Kvistabergsviken. Han tyckte de stod i vägen.
Det lär ha legat en kvarn på 5 par stenar vid ån. Man hade också tvättställe vid ån. Den ån, som går uppåt kallas Kvistaån. 189

Strejken.
Svampexperten Suber har berättat om strejken vid Brogård, som gick ganska lugnt till, medan det var hårdare tag vid Säbyholm med strejkbrytare. Två drängar Pettersson och Kron fick fängelsestraff. Liberg var uppviglare och fick flytta. Stinas pappa var intresserad av arbetarrörelsen och beundrade Sjölander. Redan 1914 hade han grundat arbetarkommunen både i Bro och Kungsängen och senare Upplands lantarbetarförbund 1918.
Stina minns statarflyttarna på höstarna, när de kom med tåget. De hämtades vid stationen med skrindor. Karlarna var ganska druckna. 275

Sjölander.
Ryktet att Sjölander skulle förskingrat kassan för lantarbetarna är lögn. Han lånade istället 36.000 kronor till kommunen. Han ansågs konkurrera med andra arbetarrörelser och fick inget stöd av dem. Han hade ärvt skogar i Småland. Nathan Söderblom kom på visitation och kunde rentvå Sjölander från alla anklagelser om oegentligheter med kassor. 330

Säbyholmsavdelningen av arbetarkommun bildas.
Arbetarföreningens avdelning för Säbyholm bildades på Hammartorp, därför att de inte fick vara någon annanstans. Troligen skedde det 19 febr 1919 och Oscar Sjölander var med. Farfar kom till Hammartorp 1912. 376

Hus och verksamheter i Bro.
Mejeriet i Bro var byggt i början på 1900-talet. Där gjordes inte smör utan ost. Det fanns ett stickspår från mejeriet till station, där man fraktade mjölken. Bageriet är gammalt. Ägdes av bagare Blixt innan Olofssons kom dit. Bojes affär är äldst. Jonssons kom 1907. Det var Gotthard Jonsson som byggde, men sedan gjorde konkurs. De var inte släkt med Viktor. Postlokalerna fanns från början inne på stationen. Sedan flyttades de till Berggrens på Byggmästarvägen och sist i huset intill Viktor Jonsson. Telefonväxeln fanns ända till 1908 i banvaktstugan, men när mamma blev sjuk flyttades den till Viktor Jonssons affär. Sedan flyttades den till cigarrlådan. Det var ett fyrkantigt hus, där bankhuset nu ligger. Först sköttes den av sadelmakare Stark och sedan av Pettersons i Dorisberg.

Skomakare var Hedström och hans far hade haft skomakeriet i köket. Alfred byggde till en verkstad. Glassing tog över och blev också en duktig kommunalman. Huset låg vid Tunavägen. Hedström berättade mycket om det gamla Bro. Intill Hedströms låg Suphäll, som nasare Holms far hade byggt. Långa Raden var fattigstuga. Huset hade två ingångar och brann så småningom. Där bodde en gumma Fagerström, som hjälpte till lite. Hon var också skolstäderska. Hon flyttade till Härneviskolan 1914 i träbyggnaden, där det också var församlingssal.

Den första villan i Bro låg på Köpmanvägen, där radhusen ligger idag intill Sparbanken. Huset byggdes av byggmästare Johan Olsson. Nästa hus var Blomqvists, som ligger intill radhusen. Nästa hus byggdes av Stålberg. Det huset är borta. Sedan kom Ström. Klint blev fattighus. Det fanns både Storklint och Lillklint.

Grundläggarens byggdes omkring 1906 på Stationsvägen. Målare Knut Pettersson byggde i hörnet Stationsvägen och Målarvägen ungefär samtidigt. (Målarvägen fanns inte då). Gamla målarfrun var syster till fabrikör Lindqvist, som gjorde Primuslamporna. Agitator Palm var hos Petterssons, när de bodde på Karlslund, där Nord sedan bodde. Kata Dalström fick gå på vägen och hålla tal.

Härneviskolan byggdes 1895 och låg ganska ensam. Heymans affär kom till i mitten på 30-talet. Funkisvillan på Kamrervägen byggdes av Johan Olsson. Konsum byggdes ungefär 1933 i hörnet vid bommarna. Gustav Jansson var den första föreståndaren. Normans byggde 1926.

Man tittar på bilder. 588

Sidan 2.

Mejeriet hade stort upptagningsområde. Från gårdarna i Håtuna och Håbo-Tibble fraktades mjölken på båtar. Per erinrar sig att han fick åka med när man tog upp is från Lejondalssjön. Det var en stor isstack vid mejeriet. Det var mest från Brogård man körde is.

1907 brann huset, som fanns innan Berggrens på Byggmästarvägen. Stations-Olle skulle rädda symaskinen och slängde ut den genom fönstret. Den hamnade på berget och gick i smulor, som också skadade Millberg. Hela bygdens Moster Lotta kom till stationshuset med översta byrålådan i famnen. Berggren byggde senare och han kom tillbaka som pensionerad från stinssysslan i Bromsten och förestod posten här. 101

Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 42 sidan 2** (inte helt från början)
av Gudrun Sandén
Gustav Hasselgren
Radiointervju om Andra världskrigets inkallelse
1986-12-01
UKF:s arkiv gushass-42-2.doc

Personer: *Pettersson, Albin Larsson, Per Albin Hansson*
Orter: *Enköping, Sveavägen, Observatoriekullen, Linköping, Nyköping, Hästveda, Norra stationsgatan, Hallsberg*
Ämnen: *Världskriget, pristävling, inkallelse, lastbil, födelsedag, besiktigad, värderad, snöglopp, hästar, Dambergs restaurang, A5, batteri, ammunitionsförråd, blodgrupp, dödsbricka, Vattenfabrik, vind, hö, godsvagn, toaletter*

Svensk Filmindustris pristävlan.
SF gick ut med en annons och önskade få kontakt med personer i Sverige, som kunde berätta hur de upplevt andra Världskriget. Man avsåg att göra en film. Över 1000 berättelser kom in till pristävlingen. Gustav Hasselgren skrev och berättade och blir intervjuad i ett radioprogram i P1 den 1 dec 1986. 193

Inkallelsen.
Den 9 april 1940 blev Gustav Hasselgren inkallad två gånger samma dag. Först genom telefon, när telefonstationsföreståndare Pettersson i Bro ringde till Gustavs hustru Hildegard och berättade att nu är Gustav inkallad. Efter en timme ringde Pettersson igen och talade om att nu var lastbilen också inkallad och skulle finnas på Enköpings torg den 12:te. Eftersom det inte fanns någon som kunde köra bilen dit, tog jag kontakt med inskrivningsbyrån. De sa att materialet går före din egen inkallelse och på det viset fick jag vara hemma två dagar extra.

Den 12:te var min hustrus 40 års dag, som vi naturligtvis tänkt firat på annat vis. Det var oerhört svårt att skiljas från hustru och döttrar, 6 och 8 år gamla och föräldrarna, som var helt beroende av mej. Man visste inte alls vad, som skulle hända. 250

Bilen lämnas i Enköping, transporten till inkallelseorten.
Den 12:te april inställde jag mig på torget i Enköping för att få lastbilen besiktigad och värderad. Jag hade en ganska ny bil, som bara gått 2000 mil. Jag hade givit 9.000 kronor för den och de bjöd 3.500. Vi visste inte vart vi skulle köra, utan blev uppmanade att följa en ledarbil. Det blev snöglopp och mycket svårt att hinna med tätbilen. Vi hamnade så småningom på Sveavägen nedanför Observatoriekullen. De skulle fortsätta till Linköping dagen därpå. På vägen såg vi småbönder, som med en häst på släp var på väg att lämna den. När man vet hur man fäster sig vid djuren, var det tungt att se. Vid Nyköping fick vi en kaffepaus och då trodde vi att vi skulle till fronten direkt. Vi fick inga upplysningar alls. Vid Trängkåren i Linköping lämnade vi bilarna och kastade oss på tåget tillbaks till Stockholm. När vi kom till Stockholm var vi hungriga och en bekant från Bålsta, Albin Larsson och jag gick till restaurang Damberg för att äta. Larsson hade ingen krage, så vaktmästaren sa att vi inte fick komma in. 310

Den slutliga förläggningen.
Vi kom till A1 vid Vallhallavägen och sedan till A5. Jag tillhörde ett batteri som skulle ansvara för ett ammunitionsförråd. Vi fick bekanta oss litet med varann. Jag var ju annars bara 359:an. På sjukhuset fastställdes vår blodgrupp och vi fick vår dödsbricka. Den var tvådelad och ena delen skulle vid behov kunna brytas loss och sändas till de anhöriga.

Alla militärens logement var redan upptagna, så vi hamnade på vinden till Vattenfabriken vid Norra Stationsgatan. Där låg vi 200 man på litet halm. Den 19:de blev vi inpackade i en godsvagn i två våningar utan fönster. Det fanns ingen toalett. När vi for iväg var alla stationsnamn överspikade med pappskivor. Någon såg dock att vi var på väg mot Hallsberg.

Vi blev förlagda i Hästveda och det visade sig att Per Albin Hanssons ord, att vår beredskap är god nog inte hade så stor täckning. 365

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 43** sidan 1
Sigurd Andersson, **Helge Norberg**
Intervjuare Börje Sandén
1983-03-21
UKF:s arkiv Sigurd-43-1.doc

***Personer**: August Pettersson, Nordius, Glassing, Bernhard Eriksson, Simon Melin, Torén i Murbacka, Axel Andersson i Södra Kärrboda, Gustav Jansson, Estrid Glad, Edit Högman, Pix-Janne, Kasper, greve Mörner, Olle Ekström, Jarl*
***Orter:** Tranbygge, Aspvik, Sundby, V Ryd, Svängsta, Håbo-Tibble, Järfälla, Nås, Vattholma, Granhammar Grönlund, Håbolund, Råby, Tjusta, Erikssund, Bro, Kungsängen*
***Ämnen**: Vattenkvarn, champagnefabrik, Konsum, medlemsantal, omsättning, fusion, innevånarantal, pensionärshemmet, ålderdomshemmet, privataffärer, filialer, läkare, apotek, kronofogde, länsman, Stockholms Högskola, järnvägen, stationen*

Kvarnen i Tranbygge.
Det första jag gjorde när vi gift oss åkte jag till Tranbygge och fick en säck säd mald vid vattenkvarnen. Aspvik var den stora kvarnen. Min morbror var mjölnare där runt 1940. Han hette August Pettersson. I arkivet i Uppsala finns en inspelning som pastor Nordius gjort. På 1920-talet fanns en champagnefabrik på Tranbygge. Min far arbetade som anläggningsarbetare vid gårdarna i trakten. Själv har jag aldrig arbetat som statare. 244

Helge Norberg - Konsum i V Ryd.
Helge Norberg var affärsföreståndare i Konsum i Västra Ryd. Många ville ha ett gemensamt namn för Konsum i hela kommunen. Bro ville ha egen förening, skild från Västra Ryd. Glassing yrkade flera gånger att Brobutiken skulle vara skild från Västra Ryd, men det avslogs varje gång.
Föreningen startade 1919 och hette Västra Ryds Konsumtionsföreningen. Anledningen till butiken var att varutillgången efter kriget var knapp och priserna höga. Föreningen hade 70 medlemmar. Medlemmarnas kapital 1920 uppgick till 10640 kronor. Första året avsattes i fonder 350 kronor. Omsättningen var 97.619 kronor. Det var vissa problem de första åren. Föreståndare utbyttes två gånger. En bror till landshövdingen i Falun, Bernhard Eriksson, var föreståndare en kort tid. 1922 var omsättningen endast 57.000 kronor.
1923 anställdes Simeon Melin och med honom som föreståndare repade sig föreningen. Redan efter ett år var omsättningen uppe i 100.000 kronor och överskottet blev 4000. 314

Konsumföreningarnas utveckling i kommunen.
Varje årsstämma diskuterades om man skulle ha hög återbäring eller lägre priser. Ordförande var Torén i Murbacka omväxlande med Axel Andersson i Södra Kärrbacka. De var båda goda debattörer. 1932 bildades föreningen i Bro. Man inköpte en fastighet i hörnet Köpmanvägen och Stationsvägen. Gustav Jansson blev föreståndare. I styrelsen ingick Glassing och Estrid Glad. 1948 byggde föreningen ny fastighet i Bro. Den låg intill den första butiken utefter Köpmanvägen. Samma år övertog föreningen Edit Högmans affärsfastighet i Svängsta i Håbo-Tibble. 358

Fusion med Järfälla.
1951 överskred butikerna i V Ryd 1 million i försäljning. 1956 slutade Simeon Melin sin anställning och gick i pension. Han hade under sin tid arbetat upp verksamheten från att ha varit bankrutt till ett millionföretag.
1960 fusionerades föreningen med Järfälla. 373

375

Kända personer i V Ryd.

Jag övertog arbetet efter Simeon Melin. Jag är från Nås. Jag har arbetat inom Konsum sedan 1935. Jag hade varit i 10 år i Vattholma och fick sedan tjänsten i V Ryd. Det högsta antalet innevånare i V Ryd socken var runt 800. V Ryd hade varit huvudförsamling. 1973 var det 140 röstberättigade.

Det bodde många orginella personer i V Ryd. August Pettersson, Johansson i Stålboda, Pix-Janne och Kasper, som hette Filip Jansson och varit cirkusartist i Amerika.

När August Pettersson dog var han V Ryds äldsta person och hade varit mjölnare i Tranbygge. Han var en ovanligt rättskaffens person. Som fjortonåring byggde han sin första bakugn i V Ryd. Han var skicklig snickare, målare och kunnig inom det mekaniska. Han hade byggt en sidovagn till en trehjulig motorcykel. Han byggde om torkanläggningen i Tranbygge och fick en belöning på 20 kronor för den av greve Mörner. Han var vetgirig och hade talang att berätta.

Pix-Janne fick sitt namn för att han hade en son som sålde Pixtabletter. Han kallades Pixpojken av kompisarna och pappa Jansson fick en släng med av namnet.

Kasper skulle beställa bröd och kaffe och en flaggstång till sin 80-årsdsag. Det ordnade vi. Det starka skaffar jag själv, sa han. Det dukades ute med långbord vid pensionärshemmet och stämningen var god. Nästa år kom Kasper och sa att nu ska jag ha kalas, när jag fyller 80 år. Jamen du fyllde ju 80 förra året. Nja, sa Kasper, jag ska säga som det är. Jag trodde inte jag skulle leva tills jag blev 80 och jag ville gärna vara med på min 80-årsfest, så därför tog jag den när jag fyllde 79. 504

Affär i Kommunen.

Flaggstången restes vid det nya pensionärshemmet nära kyrkan. Det hade funnits ett ålderdomshem i industrilokalerna. Det nya pensionärshemmet ritades av arkitekt Nathansson strax före kommunsammanslagningen.

Olle Ekström hade en privataffär snett emot Konsumaffären. Det fanns också en liten filial, Granhammars handelsbod. Även i Tranbygge fanns en liten filial ägd av handelsman Jarl. I Grönlund fanns en privat filialbutik.

Från början var det en privat handlare, som hette Jarl, som lät bygga affären, som blev V Ryds Konsum. Det fanns affär i Håbolund, Tjusta, Råby, Erikssund och Svängsta. Det var inom ett avstånd på 5-6 kilometer. 555

Utvecklingen från Håbo-Tibble till centralorterna Bro och Kungsängen.

Tidigare fanns läkare, apotek, kronofogde och länsman i Håbo-Tibble och nu är allt koncentrerat till Bro och Kungsängen. HSB köpte Granhammar och man planerade en stad på 20.000 personer. Detta har aldrig realiserats och vi har inte så många innevånare i hela kommunen nu. Stockholms Högskola skulle göra planeringen. Järnvägen skulle gå genom berget i Kungsängen och stationen skulle ligga vid Brunna. 591

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassett nr 43 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Helge Norberg
Intervjuare Börje Sandén
1983-06-20

43:2

UKF:s arkiv helnor-43-2.doc

Personer: *Fornstam, Bertil Jansson, Svensson, Glassing, Frans Carlgren*
Orter: *Tång, Granhammar, Lerberga, (Fornstam?), Tranbygge, Stentorp, Sundby, Toresta, Torsätra, Gorjaskogen, Görja Udd, Täljeby, Älvesholm*
Ämnen: *Stockholms Högskola, I1, Solidens bygdegård, kurser, danser, dansbana, transportcykel, våg, kaffekvarn, lock till soplåren, matvarubil, Norrorts Konsumtionsföreningar, Rikslager, Regionallagret, brännvinsmonopol, Arbetarnas Ring, biodynamisk odling, antroposof*

068
Stockholms Högskolas planer för Granhammarsområdet.
Det var Stockholms Högskola, som föreslog placeringen av stationen, men det skulle vara kommunen som skulle betala. HSB köpte Granhammar 1962 och staten köpte redan 1963 för I1:s behov. Hela projektet med flyttningen av järnvägen var orimlig. 107

Bygdegården och bebyggelsen runt Konsum i V Ryd.
Solidens skola blev bygdegård innan den revs. När militären övertog området brändes även bygdegården. Den hade används för kurser och dans bl a. Mellan Granhammar och Lerberga fanns tidigare en dansbana.

På vägen mot Tång fanns en fastighet, som kallades Fornstam efter ägaren. Vidare byggde Bertil Jansson och Nils Svenssons far. Vid Tång bodde någon. Mot Tranbygge har funnits flera fastigheter, som rivits. Vid Stentorp fanns ett sommarstugeområde, som byggdes ut på 50-60-talet. Ägaren till Stentorp sålde mark till ett bolag, som styckade tomter och anlade ledningar. 196

Ur protokollen från Konsumverksamheten i V Ryd.
Helge läser ur sammanträdesprotokollen. Den 13 nov 1933 beslöt man köpa en transportcykel och en våg till affären i V Ryd. 1935 inköptes en kaffekvarn och ett lock till soplåren. Man beslutade också om inköp av transportbil (matvarubil) i prisläge 1000 kronor. 1936 inköptes matvarubil. Det har varit en viktig del av Konsums verksamhet att köra runt med varubil till Sundby, Tranbygge, Granhammar, Håbo-Tibble och Toresta.

Glassings framställningar att Bro skulle skiljas från V Ryd stöddes inte av medlemmarna. Det blev ingen butik i Kungsängen förrän det nya Centrum kom till. Den affären öppnades 1962 då torget blev klart. Tidigare fick man nöja sig med varubil. En tomt hade dock köpts in. 282

Arbetarnas Ring.
Det finns en historik om Norrorts Konsumtionsföreningar, där man beskriver verksamheten i V Ryd. Det finns ingen koppling till Rikslagret och Regionlagret.

Den mest unika konsumtionsföreningen är den, som brännvinskungen på Älvesholm bildade 1883. Det hade bildats ett brännvinsmonopol och brännvinet blev så dyrt att folk inte kunde köpa. Då föreslog brännvinskungen att de skulle strejka och bildade något som hette Arbetarnas Ring. Det har funnits även i Kungsängen men blev inte särskilt livaktigt. 353

Torsätras biodynamiska odlingar.
På Torsätra drev antroposofen Frans Carlgren biodynamisk odling. Han flyttade när I1 kom. Görjaskogen och Görja udd vet Helge inget om. Någon uppgift säger att det skulle legat en sjukstuga i Tälgby. 400

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 44** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
K W Johansson
Intervjuare Börje Sandén
1983-03-22
UKF:s arkiv kwjohan-44-1-2.doc

Personer: *Matell, grevinnan af Ugglas, Oscar af Ugglas, mjölnare Larsson, Sven Beckman, Ture Eriksson, Tore Jansson, Nils Alm, Thomas Fridén, Sven Öman, Hullberg, Bror Pettersson, Gunnar Sträng, statssekreterare Fritjofsson, Nathansson, Rålamb, Beate Schale, Gustav Jansson, Margit Ryd, Georg Eriksson, Gösta Tillman, Ferdinand Nilsson, Helge Johansson, Björkman, Simeon Melin*
Orter*: Aspvik, Lennartsnäs, Kungsängen, Bro, Bergvägen, Korsängen, Tibble, Frölunda, Broknapparna, Stäketbacken, Stäketsborg, Brunna, Granhammar, Ekhammar, Enköping, Tärnsund, V Ryd*
Ämnen*: Matells Testamente, storkommunen, befallningsman, bokföring, gårdskontoret, kvarnen, fattigvården, gatukontoret, kommunalnämnden, vatten, Käppalaförbundet, Orjes projektering, grusficka, Lortluktens Riddare, arbetsplatser, militären, försvarsdepartementet, regemente, fiskardräng*

Befallningsman på Aspvik.
KW lämnar Matells Testamente.

KW kom till gamla friherrinnan af Ugglas på Aspvik 1944 som befallningsman. Bokföringen låg på gårdskontoret på Lennartsnäs. Jag tyckte det var underbart på Aspvik, trots att det låg mellan två eldar Kungsängen och Bro. Jag stannade på Aspvik till 1956 och började sedan i kommunen.

Aspvik låg långt tillbaks i tiden vid kvarnen. Omkring 1950 gjorde Oscar af Ugglas om kvarnen till snickerifabrik. Kvarnen drevs av turbiner men också elektriskt. Mjölnare Larsson sprang varje dag till Lillsjön och kontrollerade vattenståndet. Den gamla kvarnen hade vattenhjul och sköttes av Sven Beckmans far. 128

Kommunalfullmäktigeordförande, vatten och avlopp.
När jag började i kommunen 1956 arbetade jag med fattigvården och mindre uppdrag. Jag arbetade diverse arbeten på gatukontoret. Ture Jansson och jag skötte gatorna och Tore Jansson var ingenjör. De kommunala uppdragen sköttes på kvällarna. 1960 blev jag invald som ordförande i kommunalfullmäktige. Det var en expansiv tid, när vi lade grunden till den nuvarande kommunen. Vi var optimister genom att vi fick HSB till partner. Nils Alm och jag arbetade bra tillsammans, sedan gick det sämre med Thomas Fridén i ledningen. Här fanns varken vatten eller avlopp. Att få vatten till Bergvägen var ett himla elände. Det fanns nedslagna rör vid Korsängen och i Tibble, men det räckte ju inte. Fullmäktige var ense att vattenfrågan måste lösas trots knackig ekonomi. Hullberg och Bror Pettersson var lätta att arbeta tillsammans med och Sven Öman var en underbar tjänsteman.

I Bro fanns en brunn vid ålderdomshemmet och en vid pensionärshemmet med pumpar. Ganska många hade egna brunnar. Min hustru grät varje kväll för att det inte fanns vatten i kranarna. Först projekterade vi till ett eget vattenverk i Frölunda. Vattnet skulle tas vid Broknapparna. Avloppsvattnet skulle släppas ut intill skrockar KW. Dessa planer slopades när befolkningstalet steg och man ansökte till Käppalaförbundet omkring 1965. Orjes projektering skulle kosta 890.000. När de kom till Stäketsbacken kom de på en grusficka, där vattnet rann tillbaka. Men KW hade deras ord på att det skulle gå att bygga ledningar. Så det fick de lösa. Det kostade dem flera hundra tusen.

När vi skulle söka finansiering blev vi uppkallade till kanslihuset till finansminister Gunnar Sträng. - Ni ska väl inte sitta här och gnälla, ni får ju 400 arbetsplatser i Bro, sa han. KW svarade att om det lät så fick väl knektarna bära sitt vatten själva. Vi fick 8,4 millioner i lån med hyggliga villkor. Det har fungerat bra med avloppet utom på Stäkets borg där stanken ibland varit besvärande. KW har blivit utnämnd till Lortluktens Riddare. 316

Granhammars stad och regementet.
Vår målsättning var att det skulle bo 80.000 människor i kommunen. Vi fick inte arbetsplatser, så vi måste reducera planerna. På 60-talet trodde alla kommuner att de skulle bli stora, men ingen tänkte på var

man skulle ta folket. Även på Råby stod lägenheter tomma i mängder i början på 70-talet. (1996 revs 240 lägenheter där).

HSB hade som sin målsättning att köpa Granhammar och bygga en 2000-3000 villor som en småhusstad. När sedan militären kom skrinlades de planerna. Det fanns inget på papper utan bara fantasier.

En dag kom ett telefonsamtal från försvarsdepartementet, där en sekreterare bad om tid för statssekreteraren hos Sven Andersson, Fritjofsson. Vi visste inte vad saken gällde, men han berättade att Upplands-Bro ska få Sveriges största regemente hit. Man hade sökt på 24 platser, men ansåg att Upplands-Bro var den lämpligaste. Befolkningen var delad när beskedet kom. En del såg fördelar och andra nackdelar. Det blev hårda förhandlingar och militären var inte lätta att förhandla med. Vi kunde ju inte lova något eftersom vi inte visste utvecklingen. Militärområdet var på 5000 hektar. Det har nog varit till fördel för kommunen trots alla problem. 422

Granhammar.
Nu är Granhammars slott på tapeten. Nathansson lät två söner ärva Granhammar och Brunna. Han hade köpt av Rålamb, som sköt sig på Granhammar av ekonomiska skäl. Rålambs dotter heter Beate Schale.

Tjänstemän i kommunen vid sammanslagningen och den första stora byggnationen.
Striden mellan Kungsängen och Bro vid kommunsammanslagningen berodde troligen på att Gustav Jansson ville göra Bro till huvudort. Gustav skötte det kommunala i Bro med Margit Ryd som hjälp. I Kungsängen fanns Georg Eriksson och han var politisk vilde. I Bro fanns ett kommunalhus vid sammanslagningen. Gustav var diversearbetare sa hans dotter. Han var konservativ socialdemokrat, medan jag ville får till stånd en utveckling. Det fanns en rektor, Gösta Tillman, och Tore Jansson som kommuningenjör. Allt annat sköttes av Gustav Jansson.

Att utvecklingen gick trögt i Kungsängen berodde på att Ekhammar och kyrkans ägor gick litet i varann. Ferdinand Nilsson på Ekhammar och hans högra hand Helge Johansson ordnade litet som de ville. Ferdinand ville sälja hela fastigheten till Kommunen, men jag röstade med de borgerliga och hävde köpet. Kommunen tjänade inte på det men man unnade inte Ferdinand, som byggde billiga villor utan att se till att vägar o dy fanns.

Östervägen i Kungsängen byggdes 1957 och Norrgärdeshusen i Bro 1956. Norrgärdeshusen gick i konkurs dels beroende på att markanläggningarna blev dyrare än man tänkt och dels på att alla söp så förskräckligt. Det var inte mycket planering. Arkitekt Björkman från Enköping började planlägga och Matell fortsatte. 563

Gustav Jansson.
Gustav Jansson fick träda tillbaka till förmån för KW 1956. Han blev litet ställd åt sidan, men hans eftermäle är att han gjort mycket gott för Bro. Han var från början fiskardräng från Tärnsund. Sedan blev han affärsbiträde hos Simeon Melin i V Ryds Konsum. 587

Band 44 sidan 2

Personer*: Josef Eriksson, Erik Olsson, häradsdomare Hedin, Åkerbrant, Gustav Jansson, Sven Öman, Eriksson, Fritjof Pettersson, Mårten Lindberg, Gösta Lundborg, Grill, Viktor Jonsson, Nathan Söderblom, Sjölander, Barkman, grevinnan Piper, Lindström, Sven Beckman, Svenngård, Lasse Lindblom*
Orter: *Håtuna, Håbo, Håbo-Tibble, Näs, Hållunda, Södertälje, Roslagen, Skoga, Lillskoga, Näckudden, Bro Härad, Högnäs, Urfjäll, Dunderhus*
Ämnen: *Regionplanekontoret, läkarmottagning, barnmorska, sammanträdeslokaler, affärer, konsum, mejeri, bageri, bankhus, fattigvård, sjukstugan, Hembygdsföreningen, musikskola*

Revision och utveckling av storkommunen.
Simeon Melin var revisor när jag var kommunalfullmäktigeordförande och det var många röda kråkor i räkenskaperna. Särskilt besvärligt var det med rörmokare Josef Eriksson, som aldrig skrev räkningar.

Det kom dekret uppifrån hur storkommunen skulle se ut. Man planerade att delar av Håbo också skulle höra till Upplands-Bro. Det var rivalitet mellan socknarna och mellan Håbo och oss. Upplands-Bro fick ett försprång och vi fick hjälp från Regionplanekontoret, som uppmanade oss att sätta igång med utbyggnad. De såg framför sig Mälarregionen, som en tättbefolkad och sammanhängande bebyggelse runt Mälaren.

När kommunen skulle få ett namn uppstod många förslag. Häradshövding Hedin i Håtuna pläderade för Håtuna. Gustav Jansson ville ha Bro och Åkerbrant kom med det förlösande förslaget Upplands-Bro. Även Näs kom upp som förslag. På den tiden var det inte partitillhörigheten som var viktig i fullmäktige, utan orttillhörigheten. Håtuna och Håbo-Tibble blev en slags utjämnare mellan rivalerna Bro och Kungsängen. Men de kände sig åsidosatta, vilket de alltid hävdat. 175

Tidiga protokoll.
När Sven Öman kom som tjänsteman blev det ordning på protokoll och handlingar. KW vet inte var tidigare protokoll tagit vägen. Han har inte fått några från Hedin i Håtuna, Eriksson i Hållunda eller Fritjof Pettersson i V Ryd. Det har upprättats ett arkiv i Kungsängen. 212

KW:s tidigare verksamhet, sammanträdeslokaler, service.
Facket och arbetarrörelsen har tagit all min tid. Jag började i Södertälje och fortsatte i Hallstavik och Roslagen.

I Bro fanns kommunalhus. I Kungsängen höll man till i huset med läkarmottagning och barnmorska. Annars utnyttjades skolorna till sammanträdeslokaler. När barnmorskan spelade piano under sammanträdena kvirrade gubbarna.

I Kungsängen bestod servicen av två affärer. Konsum hade köpt tomt bortom Mårten Lindberg, men den blev aldrig bebyggd. När vi skulle leta efter plats för vattenledning råkade Ture Jansson och jag köra spettet rätt genom telefonkabeln till Göteborg.

Mårten Lindberg hade mjölkaffär. Man räknade med att 100 hushåll skulle klara en butik. 300

Arbetsplatser och byggnation i Kungsängen.
Den enda större arbetsplatsen i Kungsängen var gjuteriet. Det grundades 1903 av familjen Ryd. Trots att det funnits mark här har det aldrig blivit arbetsplatser. Det kan bero på att välbesuttna Stockholmare ville ha fritidshus efter sjön. Den enda bebyggelsen i Kungsängen på 40-talet låg vid stranden och kring knektstugan. Skoga och Lillskoga låg ensamt i tallskogen. Det fanns 360 innevånare i socknen.

Gösta Lundborg var förste statsingenjör i Stockholm och var pappa till bl a Slussen. Han byggde en villa invid Ryssgraven. Han var med i fullmäktige. Hans bror och son bor intill.

Det fanns ett hus vid Näckudden. 402

Service i Bro, fattigvård, sjukstugan.
När jag kom till Bro var det den livligare delen av kommunen. Grill hade manufakturaffär. Mejeriet var nedlagt, men bageriet fanns kvar. Viktor Jonssons affär var välförsedd och under några år fanns järnaffär. Bankhuset byggdes i början av 1950. Brandstationen fanns och fick ett torn. Där hade vi servisbilen.

Som fattigvårdsstyrelseordförande har jag varit med om det mesta. Folk var hunsade på de stora gårdarna och jag, som kom från Södertäljetrakten tyckte de var efterblivna i Uppland. De stora godsen var förslavande för folket. Börje berättar om de dåliga förhållandena 1926 och Nathan Söderbloms visitation. Det hade varit ännu sämre under 10-talet. Redan 1818 skrev prästen i V Ryd och förfasade sig över förhållandena för folket. Det fanns inte en enda självägande bonde i Bro Härad.

General Dyrssen gav bort sjukstugan till kommunen, men när han fick se en sophög utanför huset tog han tillbaka gåvan. Jag fick påverka honom att ta tillbaka sitt beslut och vi fick några dagar på oss att städa och sedan skulle han inspektera. Vi fick tillbaks gåvobrevet. Där blev sedan pensionärsbostäder. Barkman på Lennartsnäs skötte ombyggnaden och han var van att snåla.

På Urfjäll bodde grevinnan Piper och hennes allt i allo Lindström, som bodde i Dunderhus. Sven Beckman hade haft järnhandel i Högnäs innan han byggde i Kungsängen. Han verkade i Hembygdsföreningen liksom Svenngård. 543

Musikskolan.
Lasse Lindblom såg till att kommunen fick Musikskola. 586

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 45 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Erik och Alva Alldal
Intervjuare Gudrun och Börje Sandén
1983-03-05
UKF:s arkiv erikall-45-1-2.doc

Personer: *Elg, Björkman, David Åhlén, Arvid Elg, Julle Lundgren, Norman, Åkerbrant, Wallensteen, Gunnar Liedholm, Ivar Wallensteen, Sparre, Lindgren, kusken Andersson, Erik Rexhammar, Oscar II, Birgit Elg, Torsten Elg, Hitler, Fagerlinds, Albert Jonsson, Gunborg Elg*
Orter: *Engelbrektskyrkan, Låssa kyrka, Sunnerdahls skola, Ekeby, Lejondal, Finland, Skeppargatan*
Ämnen: *Kontantlön, korsett, bräde, örfil, syförening, jordfästning, hög hatt, sockenbudstyg, psalmverser, bibelspråk, husmamsell, valborgsmässobålet, Vad rätt du tänkt... nazister, fredsbön, pension, döddagar, badrum*

Eriks år som adjunkt i Bro på 30-talet.
Alva och Erik Alldal var förlovade, när Erik var här som hjälppräst på 30-talet. Hans umgängeskrets var kyrkoherdefamiljen Elg och kyrkvärden Konrad Björkman och hans hustru Elsa. Erik prästvigdes på Luciadagen 1936. Innan hade prosten Elg varit i Uppsala för att titta på den nya adjunkten. Han var prosterlig och faderlig och ingav en viss respekt. Jag skulle ha tillträtt min tjänst i Bro redan veckan därpå, men min gode vän och välgörare David Åhlén ville att jag skulle predika min första predikan i Engelbrektskyrkan. Församlingen där hade stött mina studier ekonomiskt.

På själva julafton åkte jag med det sotiga tåget till Bro. När jag steg av tåget fick jag sällskap till prästgården med Arvid, en av prästsönerna. På juldagen skulle jag ha min första gudstjänst i Låssa kyrka. Det var ett åttiotal besökare med många ungdomar från Sunnerdahls skola. Julle Lundgren spelade. Orgeln stod mitt fram på orgelläktaren.

Troligen åkte jag till kyrkan med Normans droskbil. Prästen hade 400 kronor om året i resebidrag. Ju mindre han reste desto mer kunde han behålla.

Mitt första äventyr i Bro var när jag blev bjuden till kantor Åkerbrant, som bodde i skolan. Jag sneddade över ett gärde, som nu är fotbollsplan. När vi efter en trevlig afton tog adjö släckte Åkerbrant ytterbelysningen och där stod jag i mörkret och visste inte åt vilket håll jag skulle gå. 156

Livet och arbetet i prostgården.
Jag bodde i prästgården och fick 100 kronor i kontantlön och för övrigt skulle Elg hålla med mat och husrum. Kyrkoherde Elg behövde hjälp eftersom han en gång råkat ut för att hästen skenade och han skadade sig i ryggen. Efter det måste han alltid bära en kraftig läderkorsett. Det var så litet att göra, det hände just ingenting. Jag fick säga farbror och tant och prosten sa, att nu ska du veta att en adjunkts uppgift är att spela bräde med prosten och hålla garnhärvan åt prostinnan.

När Wallensteen på Ekeby fick höra att jag spelade bräde med prosten ville han att jag skulle spela med honom också. Jag vann första partiet och Wallensteen förklarade att det berodde på att han satt på fel sida. När man bytt och jag vann igen rusade Wallensteen upp och gav mig en rungande örfil. Det blev inga flera brädspel med Wallensteen.

Alvas bror Gunnar Liedholm var kamrat med sonen Ivar Wallensteen och hon råkade säga att hon så gärna ville åka släde. Wallensteen skickade en släde och kusk att hämta Alldals, men det fanns nästan ingen snö. När vi sen skulle åka hem hade det töat ännu mer.

Livet i Bro var lugnt och skönt. Jag cyklade omkring i gårdarna och hälsade på och det tyckte väl prosten var lite fjäskigt. Jag skötte syföreningen, särskilt den fina på Lejondal med grevinnor och friherrinnor. Jag skulle högläsa och de tyckte jag läste så bra. Samtidigt sydde damerna kormattan till Bro kyrka. Den syddes i remsor som sedan sattes ihop. Damerna diskuterade livligt vilket som var upp och ner på mattan. 269

Kallelsen till Brogård och radiogudstjänsten.

När jag skulle jordfästa ett litet barn i Låssa tog jag på mig min höga hatt, som jag gett 50 kronor för. Det tyckte inte prosten var nödvändigt för det där lilla barnet.

En dag kallades jag till Brogård. Det var sent på eftermiddagen och greve Sparre hade inte varit i kyrkan på förmiddagen. Jag fick för mig att han var sjuk och kanske ville bereda sin hädangång, så jag klädde mig i full ornat och tog sockentyget under armen och sprang hela vägen till Brogård. Där öppnade husmamsellen klädd i svart och såg mycket allvarlig ut. Jag fick vänta en halv timma och hann tänka igenom vilka psalmverser och bibelspråk, som var lämpliga. Sedan blev jag insläppt till greven, inte som jag trott till sängkammaren utan till arbetsrummet, där han satt helt frisk. Han harklade sig och sa att han ville förklara varför han inte varit i kyrkan. Det var så att kyrkoherde Lindgren i Engelbrektskyrkan höll radiogudstjänst och han ville för en gångs skull höra en riktig predikan. 340

Greve Sparre.

Greve Sparre åkte runt och tittade på sina grödor med kusken Andersson på kuskbocken. När man mötte ekipaget skulle man helst stå vid vägkanten och bocka.

Erik Rexhammar ordnade valborgsmässobål och jag ville ha grevens tillstånd att lägga brasan på en liten höjd vid Hallmarken, eftersom det var hans mark. Det skulle gå bra sa greven och jag inbjöd honom att delta i firandet. En kvart försenad anlände han stående i vagnen och åkte ett ärevarv runt planen ungefär som Oscar II. När brasan brunnit ut och sångerna var sjungna, började greven läsa dikten Vad rätt du tänkt... För att alla skulle förstå gjorde han särskilda påpekanden. 406

Livet i Bro.

På somrarna var det dans och på vintern visades film varje veckan. I Härneviskolan framfördes något spel, där man framförde Gounods Ave Maria i tretakt till ackompanjemang av cittra. Greven tackade de duktiga och kunniga deltagarna och var särskilt imponerad av deras framförande Prima vista, vilket betyder fritt från bladet. Han ville gärna förklara svåra ord och uttryck. 437

Nazismen i prästgården.

Jag var kvar i Bro 1 1/2 år och min sista uppgift blev att jordfästa yngsta dottern Elg. Hon hette Birgit och dog i blodstörtning på Akademiska i Uppsala. När jag steg på tåget, som jag trodde för sista gången härifrån mötte jag min efterträdare Hultstrand.

Jag tyckte om prosten, men han var för mycket förälskad i prostinnan och lydde henne in i minsta detalj. Det var hon som blev problemet. Hon var fullblodsnazist, vilket hon blivit genom sonen, Torsten, som var gift med en tyska.

Heymans pappa var nasare och lyckades spara ihop så att han kunde bygga sitt hus och starta affären. När Hitler tog makten tågade Torsten Elg och hans kumpaner från Stockholm dit och sjöng Die Fahne hoch. Av en slump befann vi oss i prästgården när kriget var slut och den första svenska flagga som hissades i Bro var vid Heymans.

När Norge och Danmark ockuperades hörde prästgårdsarrendator Fagerlind hur det jublades i prästgården. Vid Hitlers segrar flaggades det med Tysklands flagga.

Vid ett tillfälle skulle en förbön läsas för Finland och Tyskland, som kämpade mot Ryssland. Jag var inte pigg på detta utan hoppade över den bönen. Prosten blev mycket stött, då det visade sig att det var prostinnan, som önskat förbönen.

Prosten flyttade 1943. Han tillhörde den generation, som kunde välja att gå i pension eller sitta till döddagar. Han valde att stanna. Han hade fått folket emot sig här, när socialdemokratin bröt igenom. Det var väldigt kallt i prästgården, -10 grader i luften och -3 på golvet. Man motsatte sig att det skulle installeras en kamin. Men någon uttryckte det så: - Ge prästfan en kamin så han får vänja sig i förväg.

Albert Jonsson var den första kyrkoherden som valdes av folket. Tidigare hade Brogård föreslagit prästerna. 550

551
Badproblem.
Det fanns inget badrum i prästgården. En dag bad jag prostens att få låna balkongen. Det regnade kraftigt och jag hade räknat ut att tvåla in mig och låta regnet skölja bort löddret. När jag tvålat in mig slutade det regna och där stod jag som en snögubbe. Eftersom det inte fanns badrum åkte prostinnan till sin dotter Gunborg, som bodde på Skeppargatan och hade badrum, två gånger i månaden. Hon badade och övernattade. 572

Sidan 2.

Personer: *Berggren, Viktor Jonsson, Johansson, Pettersson, Astrid Öberg, Hulda Jonsson, Amanda, Asp, Gustavsson-Brofalk, Holm, Konrad Björkman, Robert Littmarck, Nilsson, Gad, Sparre, Lazarus, Axel Karlsson, Norman*
Orter: *Anneberg, Dorisberg, Bålsta, Önsta, Lindormsnäs, Bro, Låssa, Håtuna, Håbo-Tibble, Husby*
Ämnen: *Bageri, mejeri, post, flyglar, stigen från stationen, telefonstation, ålderdomshem, föreståndarskan, andaktsstund, Hållen frid med varandra, landstinget, Uppsala län, sockenpampar, fattigstuga, hembygdskunskap, Lantmannens Hushållskalender, prost, biskop, konvent, Fjällstedtska, Universitetet, Vilda Västern, järnvägen, skritt*

Bro på 30-talet.
Under Eriks första tid i Bro fanns bageriet, mejeriet och Viktor Jonssons affär. Posten låg i Berggrens fastighet Anneberg (där radhusen på Byggmästarvägen ligger). Uppe vid prästgården var det två flyglar och arrendatorns uthusbyggnader. Det blev som en liten borggård. En stig ledde från stationen ungefär där Byggmästarvägen nu går och när man svängde upp mot prästgården skulle man alltid hosta, för där stod alltid vänslandes par. När man hade gäster i prästgården ringde prosten till stationen och bad att de skulle ringa tillbaks när sista tåget lämnade Bålsta, för då var det dags att gå till stationen. Det hände t o m att man höll kvar tåget så att prästgårdsgästerna skulle hinna med.

Sockenmagasinet, som stod vid prästgården revs och förvandlades till ved. Klint hade sina innevånare. Telefonstationen låg i fastigheten Dorisberg, mellan Tunavägen och Prästbacken och sköttes av familjen Pettersson. Föreståndarskan höll väl reda på om folk var hemma eller någon annanstans, dit man kunde koppla samtalet. En servis!

Vid Härneviskolan bodde Astrid Öberg och Hulda Jonsson. 147

Kontakten med Bålsta.
Ålderdomshem fanns i Bålsta och det var prostens uppgifter att fördela platser och avgifter. Det fanns en kvinna på ålderdomshemmet, som hette Amanda. Hon ställde alltid till osämja och förtret. En dag ringde föreståndarinnan och sa att nu får prosten välja mellan mig och Amanda. Ska hon var här, flyttar jag. Prosten for dit och höll en liten andakt med texten - Hållen frid med varandra. Sedan lade han ut texten om detta och när han hållit på en stund reste sig Amanda och sa: - Jaja, det där angår inte mig och gick därifrån. Prosten skulle sedan tala henne tillrätta, men han kom ingen vart med henne. Hon bara svarade med att åkalla Gud och det hade han ju själv lärt henne påstod hon.

Läkare och tandläkare fanns i Bålsta. Allt som hade med landstinget att göra gick till Bålsta, då vi tillhörde Uppsala län.

Kommunsammanträdena hölls i kyrkstugan, där det fanns ett sammanträdesrum och kyrkvaktare Asps lilla lägenhet. Socknen styrdes av pampar, som var ganska snåla och naturligtvis också hade ont om pengar. När en liten backe vid kyrkan skulle grusas hade man bestämt 2 lass grus, men Gustavsson, senare Brofalk, hade räknat ut att det räcker med 1 1/2. Längre tillbaka fanns en fattigstuga vid kyrkan.

Personer i trakten.
Gårdfarihandlare Holm bodde i en stuga vid Sättra, som låg mycket nära vägen. När Alva mötte honom en gång hade hon en shoppingvagn och då sa Holm: - Jaså frun är ute med sin Volkswagen. Sedan flyttade de till Suphäll vid Tunavägen.

Man ägnade sig inte så mycket åt hembygdskunskap, men Konrad Björkman berättade gärna spökhistorier och skrock.

På Önsta bodde Nilssons och Lindormsnäs var ett privat pensionat, ägt av fru Gad. Ett par gånger om året bjöd hon Sparre och prosten och pastorsadjunkten på middag. Det var trevliga tillställningar. Hon var uppmärksam och trevlig, särskilt mot Sparre som var mycket förtjust. En gång glömde han att hålla tacktalet efter middagen, men hon frågade om han inte tyckte det varit god mat. - Jo, det var superbt. Då tycker jag farbror Johan skall tala om det för de andra för de vet nog inte om det. Då for han upp och började berömma alltsammans. Sedan tog han upp Lantmannens Hushållskalender och läste ur den och vände två blad och läste alldeles bort i tok utan märka något. Fru Gad måste avbryta genom att säga att ingen kan hålla så roliga tal som farbror. 340

Pastoratet, söndagsskolan.

När prostinnan var borta och badade kunde vi sitta och prata förtroligt till långt fram på natten. När jag hållit en predikan om Lazarus och den rike mannen sa han att han inte ville predika när jag var med längre. Han lät mycket uppgiven. Han var duktig administratör men ingen vidare talare. Att vara prost innebar att vara mellanhand mellan prästerna och biskopen. Ibland hölls konvent med de närmaste prästerna och man talade över ett visst ämne och umgicks.

Robert Littmarck var kyrkoherde i Håtuna och Håbo-Tibble och ingick i samma pastorat. Man hade inte särskilt mycket med varandra att göra. Vi hade att sköta Bro och Låssa.

1962 slogs hela pastoratet samman och Erik blev kyrkoherde för alla fyra församlingarna. Nordius var i Håtuna, så det blev inte så stor skillnad.

De första åren cyklade jag till Uppsala ibland för att träffa staden. Jag hade gått 7 år på Fjällstedtska och 5 år på Universitetet. Jag tog sällan ut min ledighet eftersom det var så litet att göra. Jag startade söndagsskola i Bro. Axel Karlsson var en av mina elever. Jag hade lärt mig att man skulle rita för barnen av Svea Forsman i Uppsala. Jag ritade en bild med en väg och ett berg och fåglar. Det skulle föreställa Jesu liknelse om den nedtrampade säden. Ett barn påstod att det var en tupp på en gödselhög. 450

Vilda västern, järnvägen.

Det jag minns av trakten var att det var stora åkrar och nedsliten bebyggelse. Det verkade Vilda Västern. Sparre hade önskat att järnvägen skulle gått förbi Brogård. Så sent som på 1860-talet var det mer bebyggelse vid Husby och kyrkan än nere i samhället. Sparre var god vän med bokförläggare Höckerberg, som ofta gästade honom. En gång sa Höckerberg att han ville inte åka häst och vagn från stationen utan bil. Sparre beställde Normans droskbil men bestämde att den inte fick köra fortare än en häst i skritt. 482

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 46** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Ivar Berg
Intervjuare Börje Sandén
1983-04-06
UKF:s arkiv IvarBerg-46-1-2.doc

Personer: *Erik Hedin, Allinger, Åkerbrant, Sjögård. Oscar Johansson, Knut Pettersson, grundläggare Jonsson, John Blomqvist, Norman, Glassing, Ström, Holmström, Hallberg, Törnberg, Konrad Björkman, Andersson*
Orter: *Ed, Stora Edesjö, Tungelsta, Stenbockstorp, Brogård, Kallhäll, Dorisberg, Suphäll, Solhem, Norrnäs, Norrboda, Sättra, Skåne*
Ämnen: *Bokverk, skolbyggnationen, benkvarn, fortsättningsskola, tegelbruket, skogen, Bolinder, spisar, kastruller, grytor, eldfasta formar, stationshus, banvaktsstugor, affärer, post, Folkets Hus, Godtemplarhuset, telefonstationen, magasin, åladugården, prästgården, mejeriet, järnhandel, luffare, nasare, kolarkoja, damm, såg, grammofonfabriken, shellackskivor, stenkakor, Glad Ton, Sonora, Husbondens Röst Odeon, blandning, pressar, valsar, etiketter, vaxskivor galvanisering, matriser, kopparskiva, nickelskiva, plast, arbetarbostäder, Sv Trähus modell nr 10*

Ivar Berg uppväxt och skolgång.
Ivar Berg är född i Eds socken och kom till Bro 1924 från Stora Edesjö i Tungelsta. Jag började i Härneviskolan i tredje klass. Man diskuterar en uppgift i ett bokverk om bebyggelsen i Bro, som kom ut 1947. Där står att till skolbyggnaden finns en stenbyggnad med tre lägenheter med 8 rum uppförd 1947. Man konstaterar att det måste vara fel. Ivar gick för Åkerbrant och fröken Allinger och hade Erik Hedin i slöjd.
Tidigare låg en benkvarn uppe på berget på skolgården. Ivar minns inga rester efter den. När jag var 15 år gick jag fortsättningsskola, som just var införd i Bro. Kantor Åkerbrant hade gått kurs sommaren innan för att få kompetens att undervisa där. När jag gått ut skolan flyttade vi till Stenbockstorp. (Mittemot infarten till RagnSells). Huset var senare uthyrt till sommargäster, som eldade i en utdömd öppen spis och stugan brann ned. Det var under Sjögårds tid. 107

Brogård, Tegelbruket, Bolinders och den första bebyggelsen i Bro.
Vi flyttade till Brogård i statarbostaden vid smedjan. I huset bodde 3 familjer på övervåningen och 2 nere. Jag arbetade som löskarl vid Brogård. Sedan arbetade jag vid Tegelbruket. Det var bara arbete på sommaren och sedan fick man gå i skogen på vintern. En del tog arbete på Bolinders i Kallhäll över vintern. Tågen gick inte från Bro förrän vid åttatiden, så Bolinder satte in en buss klockan 6 på morgonen. Några arbetade hela tiden hos Bolinder bl a John Blomqvist, som byggde första huset intill banken på Köpmanvägen. Det var ett trettiotal som arbetade på tegelbruket. Blomqvist hade en bror, som också byggde på Byggmästarvägen ovanför radhusen. Det var nog ett 10-tal, som arbetade hos Bolinder för jämnan. De gjorde mest spisar. I gjuteriet gjordes kastruller, grytor och eldfasta formar. En man hade göra att köra bort det märgelskrot, som blev när man putsade formarna. 204

Bebyggelse i Bro på 20-talet.
I Bro fanns stationshuset, två banvaktsstugor, droskägare Norman och Bankalle. Deras hus låg ungefär där bankhuset ligger idag. Två affärer fanns, Boijes och Viktor Jonsson. Posten låg mitt emot stationen i ett stort trähus med en trätrappa från Stationsvägen. Oscar Johansson, som var bas för Elverket bodde där på övervåningen. Skollärare Erik Hedin hade sitt hus på Byggmästarvägen. Det fanns järnvägsbostäder efter Stationsvägen. Målare Knut Petterssons villa låg i hörnet av nuvarande Målarvägen och Stationsvägen. Mittemot på Målarvägen låg grundläggare Jonssons och sedan fanns bara Folkets Hus och Godtemplarhuset.

På Tunavägen låg skomakare Glassings hus och Suphäll bakom Konsum. Ström hade byggt och telefonstationen låg i fastigheten Dorisberg. Ivar minns inte Långa Raden, som var fattigstuga och låg där radhusen på Tunavägen ligger idag. Nästa var prästgården, Klint, Fagerlinds och magasinet. Där hade tidigare legat två gårdar.

Brogård hade åladugården vid ån och mejeriet. Utefter Köpmanvägen fanns ingenting i Ivars barndom. Bensinstationen fanns inte utan Norman hade egna tankar på tomten vid Stationsvägen

. 304

Runt Härneviskolan.

Ekonomibyggnader till skolan låg ner emot vägen mitt emot SvenPelles handelsträdgård. Skolan låg alldeles ensam. Utefter Kamrervägen byggde byggmästare Olsson en villa. Den kallades Solhem. Holmströms hus fanns, men inte Hallbergs. Olsson byggde en villa till sin son, som sedan köptes av bröderna Törnberg, som drev järnhandel där några år. Huset ligger i hörnet Kamrervägen och Köpmanvägen. 343

Luffare och nasare. Vattenmagasin vid Norrboda.

Vid tegelbruket kom nasare och luffare och låg på ugnen i värmen. De stannade ett par nätter. Vid Stenbockstorp hade vi besvär med luffare, som var vana att kunna logera där. Brogård hade en kolarkoja uppe i skogen vid Norrboda, där luffarna också gärna höll till.

Tidigare hade varit ett stort vattenmagasin vid Norrboda. Vattnet drev en såg uppe i skogen. Konrad Björkman påstår att man åkte med båt på ängarna, när det var mycket vatten. Gamla Norrboda låg på åkerholmen och därifrån till Norrnäs uppe i skogen var det vatten, nästan runt Sättra. Det bildades en naturlig damm. 394

Grammofonfabriken och tillverkningen.

Grammofonfabriken startade 1938. Ägaren kom från Skåne och hette Andersson. Han bosatte sig aldrig i Bro, men köpte mejeriet och gjorde om till fabrik med 4 pressar och valsar. Det fanns en kvarn, som malde ned gamla shellackskivor s k stenkakor. Senare utvidgade han med tillverkning av plast. Det fanns andra tillverkare av grammofonskivor t ex i Karlberg och IBM. Grammofonbolagen Glad Ton och Sonora var de första kunderna. Senare kom Husbondens Röst, Columbia och Odeon. Alla skulle ha olika kvaliteter på sin massa och blandningen var svår. Ivar arbetade med blandningen, som bestod av 50% pulver och 50% gamla skivor. Blandningen lades ut i valsarna till en kaka på 3 centimeter. Man tog kakan på armen och förde in den i nästa valsverk, där den pressades ut till 3 millimeter. Den nya kakan skars i mindre bitar och lades på ett värmebord, där skivan sedan pressades mellan två etiketter. Sedan kyldes skivorna. De förvarades mellan pappskivor. Trycket fick man av en ångmaskin som eldades med ved. Husbondens Röst hade bäst kvalitet. Vi gjorde 10.000 skivor per dag 1947. Ivar arbetade i 25 år vid fabriken. Under någon period kördes treskift. Man gjorde sina egna matriser och från början hade man tryckeri och gjorde egna etiketter. Bolagen höll med konvoluten. Bolagen gjorde inspelningen på vaxskivor. De kunde hyvla av dem och använda den flera gånger. Skivan skyddades av en silverhinna. I ett galvaniskt bad omvandlades det till en kopparskiva. Den första skivan kallades fadern.

Det var Europafilm, som experimenterade så att vi så småningom kunde göra nickelmatriser. Det gick mycket fortare. Under femtio-talet gick man över till att göra platsskivor. Det var enklare att hantera. Nu kunde man inte återvinna gamla skivor.

Det var 25-30 anställda vid fabriken. Man fick köpa skolbacken och byggde arbetarbostäder. Ivar och fyra kamrater såg ut sina tomter och Ivar valde den längs bort. Han tittade på broschyrer på hus och tyckte Sv Trähus modell nr 10 skulle passa. 591

Sidan 2.

Personer: *Svenpelle (Sven Pettersson), Andersson, Pettersson, Heyman, Kalle Karlsson, Forsberg*
Orter*: Skåne, Fredrikslund*
Ämnen: *Svenska Grammofonindustri, familjebolag, inspelningsstudio, skåningar, mejeriet, ost, bageri, Brolimpa, klädaffär,*

Arbetarbostäderna byggs.
Huset kostade 15.000 kronor och tomten någon tusenlapp. Det blev problem med bygget, då byggarna inte kunde sitt jobb och tills slut ledsnade och åkte hem till Skåne. SvenPelle (Sven Pettersson) köpte resten av backen till sin trädgård. Vägen går rakt genom tomterna. 067

Ägarna till grammofonfabriken, mejeriet.
Grammofonfabriken hette Svensk Grammofonindustri. Fabriken ägdes av Tage Andersson tillsammans med Pettersson, som var medlem i Filadelfia. Han löstes ut så småningom och familjen Andersson bildade bolag. Tage Andersson bodde i Stockholm och hade huvudkontor där. Han kom ursprungligen från Skåne, men de stora inspelningsstudiorna fanns ju i Stockholm, vilket väl var orsaken till att han etablerade sig i trakten. Han tog med sig arbetskraft från Skåne.

När mejeristen Fredriksson blev gammal och slutade kom ingen ny, utan mejeriet såldes till grammofonfabrik. Klara Fredriksson fortsatte att sälja mjölk från en liten bod på tomten där de bodde vid Stationsvägen. (Nuvarande tandläkare Lindbergs hus). Mejeriet hade varit privat. Fredriksson gjorde ost och hade ett enormt ostlager. 137

Bageriet och bebyggelsen efter Köpmanvägen, Fredrikslund.
Bageriet var också privat och där tillverkades både kaffebröd och den berömda Brolimpan.

Det låg tre fastigheter där radhusen efter Köpmanvägen ligger idag invid banken. Ett av dem hyrdes av Heyman, som sålde kläder där innan han byggde affären.

I Fredrikslund bor Kalle Karlsson. Tidigare bodde en kvinna Forsberg. 199

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 47** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Sune Åkerlind
Intervjuare Börje Sandén
1983-04-14
UKF:s arkiv SuneÅker-47-1-2.doc

Personer: *Löfstedt, Jan Fredrik Åkerlind, Leehusen, Tesch, Artur Öberg, Erik Sundblad, Filip Åkerlind, Jansson, Eriksson, Turbin, Skagerlind, Karl XV, Edwin Hedin, soldat Alm, Taberman, Alin, Gelinder, Johan Hedin*
Orter: *Alby, Killinge, Nyborg, Kvarnnibble, Tors Grind, Tjusta, Torslunda, Kungsängen, Ledinge, Uppsala-Näs, Tyskland, Röhuvud, Olofsberg, Blåsenhus, Råby, Håtunaholm, Hamnpaviljonen, Nöjet, Glasviken, Glasängen, Ingarö*
Ämnen*: Kärr, stensättning, yxa, gravgåva, grus, Vägverket, armringar, näverdosor, benfragment, baptistkapell, JUF, teater, Tärna folkhögskola, grafitgruvan, Stockholms Spårvägar*

Alby, fornlämningar, grustäkt.
Gården Alby är från 1700-talet. Där har funnits bagarstuga och drängstuga. Gården köptes av en familj Löfstedt. Åkerlinds kom 1945. Alldeles nedanför gården på Aske gärde var tidigare en sjö, som övergick till ett kärr bekransat med alträd. Vid sista täckdikningen försvann vattnet ur gårdens brunn.

Strax intill finns en stensättning som en domarring och Sune tror att namnet snarare kommer från den. Sune visar en fornyxa, som eventuellt var en gravgåva. Man hade tagit grus ur en grop, där det fanns gravar. När Åkerlind skulle sälja grus ur gropen till vägverket blev gravarna undersökta. Det tog två månader. Räkningen på 3.000 fick vägverket betala, för det var de som skrivit på ansökan.
170

Gravfynd.
Man har hittat armringar och näverdosor och benfragment både brända och obrända. 197

Farfars köp av Killinge.
På 1890-talet köpte Jan Fredrik Åkerlind, Sunes farfar, Killinge gård. Han kom från Ingarö. Killinge ägdes av Nyborg, vars ägare var ryssar. Det var anbudsförfarande och Åkerlind hade baron Leehusen från Ingarö med sig och hade fått låna 3000 av honom. Hela köpet kostade 12.000. Han betalade halva summan vid tillträdet och resten skulle erläggas efter 10 år, men de ryska ägarna kom aldrig, så han fick gården för 6000. Nu hör Killinge till Kvarnnibble, där Tesch nu bor.

När man odlade ett nytt stycke åker kom en yxa i dagen. Riksmuseet fick låna den och skickade tillbaka en gipsavgjutning, som finns på Sigtuna museum. 270

Baptistkapellet.
Den enda bebyggelse efter Killingevägen var vid Tors Grind och Baptistkapellet. Sunes far var med vid det bygget. Det fanns ett tidigare kapell vid Tjusta redan på 1870-talet. Till den nya församlingen anslöt sig en 70-80 medlemmar. Nu är det 10-12. Tidigare var det samlingspunkten för bygdens ungdom. 299

JUF.
Runt 1920 startade JUF, där Artur Öberg och Erik Sundblad var ledargestalter och skrev och spelade teater. 316

316
Åkerlindssläkten.
1906 tog min far över Killinge. Han var arrendator på Torslunda, men levde bara till 1907. Han dog 2 månader innan Sune föddes. Efter 4 år gifte modern om sig. Hon var 30-årig stadsflicka med 4 barn. Farmor flyttade då till Åkerlinds i Tibble i Kungsängen. Min pappa var bror till Alfred Åkerlind. Sonen Filip Åkerlind i Kungsängen hade svårt att få ekonomin att gå ihop. När han dog såldes gården för 7 miljoner. Alfred hade en tvillingsyster Alfrida. Pappas tvillingbror dog. Bröderna var så lika att man satte olikfärgade band på dem. När den ena dog var man dock osäker på vilken av bröderna det var, så Sunes pappa brukade säga: - Jag vet inte om det var bror min eller jag som dog. En syster gifte sig med Pettersson på Håtunaholm.

Jag gick på Tärna Folkhögskola och bodde sedan i Stockholm, där jag gifte mig med en lanthushållslärarinna. Vi arrenderade Ledinge gård i Uppsala-Näs och köpte sedan Alby 1945. Jag tyckte Alby var för litet att leva av och för mycket att dö på, så jag planerade att flytta. Men jag blev kvar. 408

Grafitgruvan.
Brytningen vid grafitgruvan började vid den tiden och gården arrenderades av Jansson. När Jansson flyttade höggs hela skogen ned av de tillträdande ägarna Eriksson och Tuhbin. Brytningen skedde både i dagbrottet och under jord. Grafiten gick på export till Tyskland under kriget. Det hette dock att grafiten användes som smörjmedel vid Stockholms Spårvägar. Efter brytningen återgick allt till gården. 450

Hus i Håtunatrakten.
När jag var barn hette arrendatorn vid Håtuna prästgård, Skagerlind och ansågs vara barnbarn till Karl XV. När han flyttade tog Edwin Hedin över arrendet. Röhuvud hette egentligen Olofsborg och var arbetarbostad. Intill hade legat en fattigstuga. Blåsenhus låg norr om Norränge. Där bodde soldat Alm. Han högg en del sten, särskilt vid ombyggnad av kyrkan 1915. Under det arbetet förlorade han både sin hustru och dotter. De har båda fått stenar huggna av Alm på kyrkogården i Håtuna. Senare bodde en mycket pratsjuk kvinna där, som gick omkring i bygden och kallades för Schava. När fru Littmarck träffade henne på sitt första syföreningsmöte trodde hon att kvinnan hade ett franskt namn.

I Råby låg en liten stuga, där Taberman hade lanthandel. När vi körde mjölken till Håtunaholms brygga tog vi varor tillbaka åt honom. Bryggan är troligen den som på kartan heter Hamnpaviljongen intill Svarvarbacken. Intill låg Nöjet där fiskare Alin bodde. Utan för låg Glasviken och innanför låg Glasängen.

Man diskuterar var Håtunaleken kan ha ägt rum. Sune tror att Kungsgården legat vid prästgården.

Råby bestod av 3 gårdar. Gamla fru Hedin bodde i en av gårdarna. Bakom den nya affärn låg en gård, som ägdes av Gelinder. Hedins skaffade sedan Norränge. De båda flygelbyggnaderna vid Norränge är ditflyttade. Den ena från kyrkan. 583

Sidan 2.
Efter en stund kommer Eriksén.

Personer: *Andersson, Rå, Karlsson, Lindström, Erik Lewenhaupt, Jansson, Strideberg, Sundberg, Landstedt, Matti Andersson, Skagerlind, Bartelsson, Höglund*
Orter: *Kvarnnibble, Tjusta, Kvarnnibble Gata, Nedergården, Killinge Park, Tjusta By, Aske, Skråmstatorp, Karlberg, Kevan, Knapperbacken, Grotstugan, Ugglebo, Myggdansen, Komötet, Lövhagen, Backstugan, Tullstugan, Lövåsen, Västtibble, Frötuna, Bälby, Gråtåker, Tälgby, Gladåker, Durktorp, Björnbo, Durkgärdet, Bredatorp, Mariedal*
Ämnen: *Barnmorska, kyrkvaktmästare, väderkvarn, såg, garaget, Lindströmska fonden, slöjdverksamhet, doktorn, apotekare, brandstation, frivillig brandkår, fjärdingsman, länsman,*

Gamla kyrkvaktarstugan, soldat Rå, sågar, kvarnar.
Johan Hedin har också flyttat den stugan som byggdes invid stigluckan vid Håtuna kyrka, som bostad till barnmorska och kyrkvaktmästaren. När man sedan fick skolan, som nu är Håtunagården blev stugan överflödig. och flyttades till Norränge.

Andersson hade affär i Tjusta och köpte sedan tomt från Killinge och byggde bussgaraget. Mitt över vägen ligger soldat Rås stuga. Soldat Rå bodde först vid soldattorpet Tors Grind. När Rå dog blev det auktion på hans stuga, som Åkerlinds köpte och sålde vidare.

Det har funnits två sågar vid Kvarnnibble. En senare såg sattes upp av ägaren till Kvarnnibble, som hette Karlsson. Den är nu helt borta. På en gammal karta syns en väderkvarn uppe på berget till vänster. Kvarnnibble styckades runt 1915. Hela Kvarnnibble Gata styckades ifrån, det område som låg vid Kvarnnibble Nedergård åt Bålsta hållet. Killinge park såldes när mamma gifte om sig, för att lösa ut farmor. 147

Lindströmska fonden, slöjdverksamhet.

Tjusta By fanns inte när Sune växte upp. Där fanns bara skola, affären och en lärarbostad. Lärarna bodde annars upp i skolan och i Lindströmska fondens hus. Lindström från Aske skänkte pengar till slöjdundervisning och skolverksamhet. Missionshuset fanns också.

Det fanns mycket statfolk på Aske när Sune växte upp. De kallade bondbarnen för Killinge bondtuppar och var ganska retsamma, eftersom de var fler. Erik Lewenhaupt var ledare för statbarnen. Han var duktig mekaniker och kom under kriget till England som fallskärmssoldat. Han omkom så småningom. 225

Ställen i Håtuna.

Jansson, Rikards pappa, arrenderade Skråmsta torp. Ovanför bodde en skomakare, som hette Strideberg. Där låg ett par stugor och de var små hus med rum och kök. Jansson bodde sedan i Tallbacken. Vid Kevan hade Fosfatbolaget fruktträdgård för experiment. Kevan var från början arbetarbostad till Aske och Skråmsta liksom Knapperbacken. Grotstugan ligger mitt emot Västtibble. Namnet kommer av kronofogde Groth.

De sista som bodde i Ugglebo hette Sundberg. Gubben hade varit på arbetsförmedlingen och sökt arbete på Markeby. Han satt ned hela tiden, så ingen såg att han var så handikappad att han måste använda käppar när han gick. Han for sedan omkring med en blind gubbe och sålde fisk.

Vid Myggdansen planerades för en slamanläggning, som dock inte blev av. Karlberg var ett annat boställe. Där bodde Landstedt, som var diversearbetare. Han sysslade med hembränning. I skogsbrynet bortom Skråmstalund har Komötet och Lövhagen legat. Backstugan inom Kevans område kallades allmänt för Tullstugan. Det var många hus vid Kevan.

Vid Lövåsen var det mycket vackert. Stället tillhörde Frötuna. Nu går vägen rakt igenom. Vid Västtibble bodde doktorn och apotekarn. Apoteket blev ombyggt till ålderdomshem i början på 1920-talet. Läkarstationen upphörde runt 1920, då verksamheten flyttades till Bålsta. Den sista apotekarn dog runt 1907. Ålderdomshemmet fanns ända till Norrgården i Bro byggdes. Hela tiden var Matti Andersson föreståndarinna. 454

Brandstationen, ställen i Håtuna.

Malmström friköpte tomten från Aske och hade affär. Brandstationen byggdes 1935 och då bildades den frivilliga brandkåren. Tidigare hade man använt en handspruta, som stod uppe i Klockstapeln.

Frötuna mangårdsbyggnad brann 1918 och då ringde man i kyrkklockorna och i alla gårdarnas vällingklockor. Folk tog allt vad brandredskap de hade och försökte släcka, men huset brann ned till grunden.

Bälby hade varit länsmansboställe. När Sune var barn fanns fjärdingsman Skagerlind, som bodde i Klockarbordet bakom klockstapeln. Länsman fanns i Grillby. Bartelssons hade Bälby i fler generationer. Länsmansgården är det gamla huset, som Höglund nu har.

Gråtåkern låg invid Tälgbytorp. Vid Håtuna låg Gladåkern. Ett ställe kallades Galevänt. Flera av de här ställena såldes på livstid. Det kunde bli flera försäljningar inom några år om ägarna dog. God affär för Edwin Hedin.

Durkgärdet, Durktorp, Björnbo och Breda Torp var andra ställen i området. Mariedal var en stor gård från början. Hela Kyrkbyn ligger på Mariedals mark. 590

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 48** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Sune Åkerlind och Georg Eriksén, Håtuna och Håbo-Tibble.
Intervjuare Börje Sandén
1983-04-14
UKF:s arkiv ÅkerErik-48-1-2.doc

Personer: *Hultman, Nordenfelt, Lars Berggren, Tjockarne (Arne Gustavsson), prinsarna Carl och Eugen, Lewenhaupt, Gelinder, Elin*
Orter: *Lundhagen, Kämsta, Backebo, Rackarkärret, Björnhäll, Bro Allmänning, Stenhagen, Dalkarlskärret, Lugnet, Kurhagen, Långvreten, Gullhäll, Lövsta, Skeppartorp, Skepparudden, Tranbygge, Näshagen, Jädra, Grevelund, Sånkan, Råbacka, Sättraberg, Galevänt, Stenbockstorp, Högbytorp, Skällsta*
Ämnen: *Sommarstugeområde, fångstgrop, kyrkvaktare, tiondelada, kyrkstallar, självspillningstrappa, barngravplats*

Ställen i Håbo-Tibble.
Intill Mariedal, väster om Kämsta ligger ett område benämnt Lundhagen. När man gjorde avstyckningarna fick man små skogs- och beteshagar. Lundhagen är troligen ett sådant. Backebo heter ett ställe intill. Rackarkärret och Björnhäll ligger vid Bro Allmänning. När man styckade av från Lövsta köpte Bro Allmänning ett skogsområde här kallat Storskogen. Dalkarlskärret ligger på Lövsta marker. Lugnet, Kurhagen och Stenhagen har blivit sommarstugeområde. Stenhagen låg mittemot Gullhäll. Man kan komma till Långvreten från Jädra. 138

Lövsta, Jädra, Lugnet, Råbystenen.
Lövsta ägdes av Hultman, vars söner nu bor invid sjön. Sedan sålde han till Nordenfelt. Senare sålde han till rosenodlare Lars Berggren. Nedåt Lejondalssjön låg Skeppartorp och Skepparudden. De kan ha hört till Tranbygge. Näshagen är ett stort sommarstugeområde.

Jädra var prästgård på 1800-talet. Grevelund heter från början Sånkan, som är ett sankområde med mosse. Mossgreven sålde torv.

Lugnet köptes av Hedin i Håtuna och dit flyttade han en av sina anställda, som blivit sjuk. Mannen hade 17-18 barn och nu fick Håbo-Tibble ta hand om familjen. Sedan flyttade Tjockarne (Arne Gustavsson) dit.

Råbystenen reste Askegreven Lewenhaupt till minne av en lyckad jakt med prinsarna Carl och Eugen.

Vid Råbacka fanns en grind, där Gelinder, tidigare ägare till Råby, råkade ut för ett pojkstreck. Han körde posten i Håbo-Tibble. Han hade en vana att han somnade på Råbyskogen. Ett par pojkar lossade tömmarna och ledde hästen genom grinden och stack genom skaklarna, så när gubben vaknade stod hästen på ena sidan grinden och vagnen på den andra. 345

Fångstgropar.
Det finns en fångstgrop eller kolbotten bakom Sättra. Riksantikvarieämbetet menar att det är en fångstgrop. Det finns ännu en fångstgrop vid Galevänt. Ett litet ställe bakom Sättra kallades Sättratorp. Närmare Bro mitt emot Högbytorp låg Stenbockstorp, som brann. 405

Georg Eriksén, kyrkvaktmästare, tiondelada, självspillningstrappa, barngravar.
Georg Eriksén har varit kyrkvaktmästare i Håtuna sedan 1953 och hans far sedan 1935. Han har grävt gravar på Håtuna kyrkogård sedan han var 16 år. Han arbetade hos Hedin vid prästgården och bodde i flygelbyggnaden. Det var två familjer som bodde där och det var den äldsta prästgården. En liten stuga låg invid prästgården och är nu riven. Tiondeladan finns kvar och används som magasin.

Den första skolan låg vid stigluckan. Den är flyttad till Norränge. Kyrkvaktarbostaden flyttades också till Norränge. Den var byggd 1854. Det fanns kyrkstallar invid muren vid stigluckan. Även vid Håbo-Tibble fanns kyrkstallar på skoltomten.

Självspillingar fick inte bäras in på kyrkogården genom grinden utan man byggde en trappa i muren, där de lyftes över och begravdes sedan på norrsidan. Den sista som bars in den vägen var Edin i Skällsta 1907. Barn som dog innan de var döpta begravdes utanför muren och man försökte att nästa ??? lägga dem i muren, då det var så angeläget att bli begravd i vigd jord. På Håtuna kyrkogård finns en barngravplats. Det ligger tre rader gravar där. Tidigare begravde man barn i stora gravar tillsammans med vuxna. 594

Sidan 2.

***Personer**: Alarik Johansson, Hulda Helin-Kraft, Johan Alin, Roland Norman*
***Orter:** Vallbyvik, Sigtuna, Sjudargården, Kämpasten, Smällan, Valhall, Tivoli, Grynnsta, Ringvik, Egahult, Ekudden, Ekenäs, Negelstena, Alphyddan, Jägartorp, Sjötorpet, Stockholm, Uppsala, Håtunaholm, Erikssund*
***Ämnen:** Överrodden, sågen, salpeterjord, krukskärvor, tvisteparker, barnkolloni, ångbåtsbrygga, ångbåtarna Uppland, Ekoln 1 och 2, Örsundsbro, slaktdjur, mjölk*

Överrodden, Kämpastenarna, salpeterjorden.
Den sista överroddaren, Alarik Johansson, vid Vallbyvik bodde på Sigtunasidan. Det fanns överrodd även vid Erikssund tidigare. Detta kommunikationsmedel utnyttjades flitigt av befolkningen, som handlade i Sigtuna. Man sattes iland vid sågen.

Hulda Helin-Kraft och Johan Alin rodde från Aske brygga. Då sattes man iland vid Sjudargården.

Det finns två kämpastenar, en vid Aske brygga och ett boställe kallat Kämpasten. Jättestenarna nämns redan på 1612 av Aschaneus i en saga. Vid Sjudargården gjordes salpeter. Kronan hade förtursrätt till salpeterjord. 190

Ställen efter Vallbyviksvägen.
På vägen vid Vallbyvik låg Smällan. Där hittades de äldsta fornminnen i kommunen, några krukskärvor, som finns på Historiska Museet. Valhall och Tivoli ligger mitt emot, avstyckat från Vallbyvik. Det finns en del små samfälligheter ofta kallade tvisteparker i området.

Vid Grynnsta står en intressant runsten. Ringsvik och Egahult ligger vackert vid sjön. Egahult har varit barnkolloni. Ekudden ägs av Roland Norman. Intill ligger Ekenäs. 305

Negelstena och ångbåtstrafiken.
Negelstena mangårdsbyggnad brann 1918 och byggdes aldrig upp. Nedåt sjön ligger Alphyddan, Jägarhyddan och Sjötorpet samt ångbåtsbryggan, där det var livlig ångbåtstrafik på 20-talet. Trafiken avtog när Andersson började köra mjölken med bil. Mjölken kördes till Stockholm. Det gick direktbåtar mellan Stockholm och Uppsala och man rodde ut i farleden och steg ombord vid Håtunaholm, Negelstena och Erikssund. Man hängde på en liten trappa och medan båten saktade farten togs passagerarna på eller av. Båtarna hette Uppland, Ekoln 1 och 2 och Örsundsbro. Båtarna gick vid 5-tiden på morgon och kom åter på kvällen. Slaktdjuren stod i gångarna och mjölken sänktes ned i botten på båten. 450

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 49** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Anna och Börje Lundvall
Intervjuare Börje Sandén
1983-04-14
UKF:s arkiv AnnaLund-49-1-2.doc

Personer: *Sven Lindhé, Halta Kalle, Tauvon, Anna Fredriksson, Holm*
Orter: *Ekboda, Önsta, Mellantorp, Skällsta, Jungfrukrogen, Stationsvägen, Finsta, Sandhagen, Kroggärdet, Krogvägen, Härnevi by, Storklint, Lillklint, Långa Raden, Gustavshäll, Stora Ullevi, Lilla Ullevi, Brogård, Toresta, Klöv, Klövberga, Stora Norrboda, Lilla Norrboda, Högbytorp, Fäboda, Paris, Rom, Köpenhamn, Romberga, Fågelsången, Kattrumpan, Kristersberg, Gravå, Näverkärret, Finnkärret, Murberget, Råbacka, Annero, Suphäll, Charlottenbrunn*
Ämnen: *Portmonnä, mynt, boställe, Duvans skärning, såg, skogskojor, fångstgrop,*

Ekboda, Jungfrukrogen.
Släkten till Anna har bott på Ekboda länge. Hon är född i Mellantorp vid Önsta. Källan finns kvar. Släkten tror hon har bott på Ekboda sedan 1600-talet. Hennes pappa hette Hallberg och hette sedan Karlsson. Hon är kusin till Hallbergarna i Bro.

När Anna började skolan flyttade familjen till Skällsta. Fadern arrenderade av Sparre på Brogård. 1933 tog far över Ekboda.

Börje Lundvall menar att han plöjt upp rester av Jungfrukrogen, som låg i hörnet av väg 840 och Stationsvägen till vänster från Stationsvägen räknat. Han har hittat en portmonnä med mynt från 1700-talet.

Det fanns på 40-talet ett öppet dike vid Finsta och Sven Lindé har berättat att man klubbade gädda på åkrarna där. 235

Ekboda, Kroggärdet.
Det skulle enligt kartan ha funnits två soldatstugor vid Ekboda på 1700-talet, vilket Lundevalls inte känner till. Annas pappa gick i skolan vid Sandhagen hos Halta Kalle i 8 dagar. Det var hela hans skolgång.

Nuvarande huset vid Ekboda byggdes 1933. Det tidigare huset låg närmare vägen och kan ha varit den gamla soldatstugan. Ett tredje hus fanns tidigare, där nuvarande garaget ligger.

Namnet Kroggärdet används och har fått namn efter krogen. Vägen intill kallades Krogvägen. Krogen upphörde efter mordet 1840. Stugan flyttades till Bostället på Finsta. 302

Härnevi by.
Man tittar på en karta med de 9 gårdarna och prästgården, som utgjorde Härnevi by. Det fanns Storklint och Lillklint. Tidigare var det en gård med namn Klinta. Anna minns när Långa Raden brann. Sockenmagasinet låg invid Klint och revs. 333

Ställen och torp i närheten av Bro.
Önsta och Toresta ägdes av Tauvonar. Vid Gustavshäll låg en liten stuga, som varit soldattorp. Därifrån gick en gångstig upp till kyrkan och man gick över en liten bro. Man kom upp vid runstenen. Invid soldattorpet Gustavshäll går järnvägen genom en uthuggning i berget. Det kallades Duvans skärning. Skärning är när berget genomskärs och Duva kan ha varit namnet på soldaten i torpet intill. I kurvan till Önsta låg ett äldre Ullevi, som Anna inte minns. Däremot låg Lilla Ullevi på sin nuvarande plats.

Anna säger Toresta. Arrendatorsbostaden byggdes på platsen för en liten stuga. Stora Ullevi hörde till Toresta och Lilla Ullevi hörde till Brogård.

Klöv var arbetarbostad till Brogård. Där var två lägenheter. Klövberga tillhörde också Brogård. Det nuvarande Norrboda är Lilla Norrboda. Stora Norrboda låg på åkerholmen intill. Anna minns bara Lilla Norrboda. Hon minns sågen, som då var en ångsåg. Tidigare var ett fantastiskt stort vattenmagasin, vars vatten drev sågen. Annas mormor talade om att sjön gått ända fram till Norrboda. Vid berget fanns ringar kvar att fästa båtar, när man åkte på stora dammen.

Annas mormor bodde hos sina morföräldrar på Högbytorp och skulle vara i arbete klockan 5 på Brogård. Hon var 14-15 år.

Invid Fäboda låg ett torp, som kallades Paris. Rom blev Romberga och stugan Köpenhamn minns inte Anna. När man sköt på skjutbanan låg man ungefär vid husgrunden.

Fågelsången låg uppåt Mellantorp. Där odlade man lin. Torpet tillhörde Önsta. När man avverkade skogen bakom Fågelsången, bodde skogsarbetarna i jordkojor. Även för hästarna byggde man jordkulor. Kattrumpan intill kallas nu Kristersberg. Där har också legat en såg. Gravå är betäckning på ett markområde med en brunn. Näverkärret hade så fint vatten att man hämtade där. Det är troligen det som kallas Finnkärret idag. 511

Fångstgrop, åladugården, Långa Raden, Suphäll, Charlottenbrunn.
Murberget låg uppe i skogen. Fornborgarna nämndes aldrig när Anna var barn. Hon känner heller inte till fångstgropen vid Råbacka.

Åladugården låg intill mejeriet. Den revs i början på 1930-talet och rivningsvirket fördes till Skansen. Långa Raden var från början arbetarbostäder till Bro gård, men blev sedan fattigstuga. Suphäll var också arbetarbostad. Stugan kallades Annero under Anna Fredrikssons tid. Nasare Holm bodde där senast. Brunnen vid vägen kallades Charlottenbrunn och låg på höger sida om kyrkvägen. Anna säger att barnen fick bära vatten till skolan därifrån. Det var fint vatten. 583

Sidan 2.

Personer: *Erik Hedin, Astrid Öberg, Sven Lindhé, greve Sparre*
Orter: *Furuberg, Bergliden, Karlsberg, Ekeby, Sanda, Leran, Lilla Ekeby, Saltvik, Lund, Eriksberg, Svedden, Fredens skola, Sandhagen, Tetorp, Sandboda, Gammelbo, Eldris, Vallby*
Ämnen: *Dansbana, idrottsplats, zigenare, lantbruksmaskiner, eldgropar, stensättning, fägata, solur, slakteri, Lundbergs byggnadsfirma*

Dansbanor, Annas skolgång.
Vid Furuberg fanns en dansbana på 20-talet. Furuberg ligger invid Bergliden och Karlsberg. Senare fanns en permanent dansbana på idrottsplatsen. En bana byggdes också vid medborgarhuset. Man hade ingen fritid och lite att roa sig med. Ibland kom zigenare, som man kunde titta på.

Anna gick i Härneviskolan i 6 år. Läraren Erik Hedin hade en gjuten damm uppe vid småskolan och en maskin vid ån. De första åren gick Anna hos Astrid Öberg och det gjorde Börje också. Anna fick vara med och arbeta på Erik Hedins tomt med trädgårdsarbete under skoltid. 164

Eldgropar vid Ekeby.
Börje Lundevall pekar ut på kartan var han hittat eldgropar vid Sanda, Leran och Lilla Ekeby. Även vid vägen till Saltvik ner mot travbanan. 1968 började man med nya lantbruksmaskiner, som tog något djupare. De vände upp knytnävsstora sotiga stenar och sot. Groparna var 40-50 cm i diameter och 50 cm djupa. Groparna var stensatta. Det kan ha varit ett 50-tal gropar. Ibland låg de ganska tätt med 10 meters avstånd. De ligger på samma nivå och i sandjord.

Invid Eriksberg låg torpet Lund. Där hade Sunnerdahl trädgårdsodlingar förr. 360

Gamla skolor, fägata vid Tetorp.
Svedden var ett torp vid Lejondal. Fredens skola låg vid Låssavägen nära Rättarboda. Annas mamma har gått i Fredens skola och senare i Härneviskolan. Skolan i Sandhagen finns kvar. Barnen runt Önsta fick gå i Tetorps skola. Där var skola framåt 20-talet.

Det låg ett Tetorp vid Ekboda på vänster sida om vägen till Sandboda.

Det har gått en samfällighet mellan Tetorp och Gammelbo, som troligtvis varit en fägata. Brogård och Lejondal hade gemensam ägare och korna drevs mellan gårdarna på den här vägen. Te i Tetorp betyder detsamma som Fägata. 473

Eldris, slakteriet vid Vallby, Jungfrukrogen.

På en gammal karta har det funnits ett ställe vid Ekboda, Eldris. Börjes far har hittat ett solur från 1742 på gårdsplanen.

Det var en bonde under Brogård som hade Jungfrukrogen och tillstånd till utskänkning. Han kunde också ta emot nattgäster i stugan. Efter mordet vid krogen lade Sparre ner krogen.

Det fanns ett slakteri vid Vallby, där Gustavson slaktade och sålde kött i stan. Vallby ligger på Önsta och där brädgården låg i senare tid. Man kom med foror i långa rader och stannade till vid krogen.

Börje äger 2.500 kvadratmeter tomt vid Ekboda och arrenderar jorden av Lundbergs byggnadsfirma. 583

****

50

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 50** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Lennart Hullberg, Säbyholms gård
Intervjuare Börje Sandén
1983-05-09
UKF:s arkiv Hullberg-50-1-2.doc

Personer: *Rexhammar, Johan Olsson, Posse, Casper, Henrik, Nils Tamm, Tauvon, Stig Lindhé, trädgårdsmästare Persson, landsfiskalsaspirant Sejbolt, Klaraskräcken, fjärdingsman Lind*
Orter: *Sunnerdahl, Rättarboda, Kopparberget, Slottet, Borgen, Säby, Holm, Nybygget, Plåten, Ådö, Toresta*
Ämnen: *Barnomsorg, oxstall, hästar, plog, rättare, befallningsman, Alsnö Stadga, foror, pollett, ladugård, ungdjursladugård, mjölkmaskinen Omega, dammen, ättiksfabrik, tvättstuga, statare, proletärdiktning, strejk, hushållerska, Länsstyrelsen fridlysning, höskörd*

Undervisning om gamla tider.

Börje berättar att det är 500 anställda inom barnomsorgen i kommunen. Lennart berättar hur uppskattat det har varit då han har berättat om gamla tider vid sina lektioner på Sunnerdahl. 125

Säbyholm i Lennarts barndom.

Det fanns ett gammalt oxstall på Säbyholm, nedanför hönshuset och intill trädgården. Grunden finns fortfarande. I Lennarts barndom fanns det 12 par hästar på gården. Varje par drog en plog. Vid höstplöjningen gick flera plogar bredvid varandra. Hästarna fick vila vid vändningen. Första vändan kördes alltid av fördrängen, som var den som höll takten. Han hade de bästa hästarna. Sedan kom de andra i tur och ordning. Den sista fick de sämsta hästarna och kunde inte alltid hänga med. Så var det i alla lagarbeten. Fördrängen hade något mer betalt. Över sej hade han rättare eller befallningsman. De större gårdarna hade befallningsman, medan en rättare deltog mer i arbetet. I platsannonser önskade man arbetande rättare. 254

Rättare och befallningsman.

I Alsnö Stadga står att i varje by skall finnas en rättare, som visar de resande rätt, när de far genom landet. Troligen har han bott på Rättarboda, som var logementsplats för fororna från Kopparberget. Rexhammar har hittat mynt får 1635 och fram till Carl XV. Han har också hittat en pollett från Kopparbergs Bergslag, som man skickade med fororna och som berättigade till kost och logi för både kördräng och häst. På det viset kunde inte körarna supa upp hästens hö. 283

285

Husen på gården, och granngårdarnas ägare.

Rättarna var ofta organiserade i Lantarbetarförbundet, medan befallningsmannen tillhörde Tjänstemannaförbundet.

Det fanns 80 uppbundna mjölkkor i ladugården på Säbyholm. Ladugården låg på samma plats som nu och var lika stor. Det fanns en ungdjursladugård, som byggdes under Lennarts pappas tid ungefär 1915. Totalt fanns omkring 120 djur. Den första mjölkmaskinen på gården hette Omega och där hängde hela maskinen i en sele under kon. Det var en ladugårdsförman och tre andra i ladugården. Alla kor mjölkades ur efter maskinen och flera kor mjölkades för hand, när man av olika skäl ville hålla isär mjölken från andra djur. Eftermjölkningen gick på tur bland kördrängarnas fruar. Det fanns inskrivet i avtalet och stod på kontraktet, som skrevs på arbetsförmedlingen och skulle gälla ett år från 1 nov. Vid strömavbrott skulle alla hjälpa till.

Arbetarbostäderna på Säbyholm heter Slottet och Borgen, troligen döpta av folkhumorn. Slottet hade nämligen lite torn och tinnar. Även på trädgårdshuset fanns tinnar. Borgen byggdes av Johan Olsson för 14,000 kronor omkring 1913. Dammen är mycket äldre och de stora lindarna kan tyda på att platsen kan antingen ha varit Säby eller Holm. De båda gårdarna slogs ihop. Det långa huset är det äldsta och hette Säby. Vidare finns Nybygget och Plåten och en gammal tvättstuga. Något gårdsarkiv från Posses tid känner man inte till. Säbyholm var hopslaget med Ådö på Tamms tid.

Ägarna bodde aldrig på Säbyholm. Huvudbyggnaden har troligen varit ättiksfabrik. På gaveln var kontor och på övervåningen bostad för rättare.

När Casper Tamm ärvde Säbyholm började han bygga om det till bostad åt sig, men innan byggnationen var klar sålde han egendomen till Stiftelsen för Sunnerdahl skolor. Henrik Tamm fick Lindormsnäs och Ekeby. Under tiden Säbyholm byggdes om bodde min pappa på Ekeby. Sedan arrenderade Säbyholm, Ekeby. Stiftelsen ville inte köpa Ekeby, när Henrik Tamm sålde. Henrik Tamm var finansminister och bandirektör. Han avgick efter att man inte fått igenom några tullföreskrifter om kaffe i regeringen. Man sa då att Henrik gick efter kaffet. Den som köpte Ekeby var Wallensten. Clas Tamm ärvde Ådö. Nils ärvde Kvistaberg trots att det låg i Bro. Han fick dessutom en del pengar eftersom Kvistaberg var den minsta egendomen. För de pengarna byggde han observatoriet. Tauvon hade Toresta, som aldrig haft något samröre med Säbyholm. 483

Statarna och strejken 1925.

I Lennarts barndom var det hela horder av barn på gården. Alla lekte och någon tråkighet på landsbygden fanns inte. Bland barnen fanns inga klassgränser. Lennart anser att man i proletärdiktningen ofta gräver fram endast svårigheter med statarna och glömmer att livet kunde var glatt även om det var fattigt.

Stig Lindhé har en reflexion att trävita möbler är så populära. Det kan han inte förstå efter att ha sett alla omålade statarmöbler.

1925 var en otäck strejk vid gården. Här var ett slags centrum för strejken. När den pågått en vecka tog man ut strejkbrytare under måttot Rädda skörden. Först kom 6 svartfötter och inkvarterades i magasinet. Mamma skaffade en hushållerska, Matilda, som lagade maten i köket och eftersom sommaren var vacker åt de ute vid gaveln. De här männen var inte av det starkaste slaget och en höll man på att dränka i vattenhon i stallet. En annan släpades till Bro och sattes på tåget. Flera blev misshandlade och måste flytta. Då tog man hit 9 nya. Genom Länsstyrelsens försorg fridlystes området. Fjärdingsman Lind fick gå vakt vid magasinet så att de skulle få vara ifred. De här nya arbetarna fick tillstånd att ha pistoler och en stor hund. Hundägaren kallades Klaraskräcken. Det här var äventyrare. Även pappa måste slita med höskörden för de här karlarna var ju ovana och det var ju han också. Vi tyckte det var otäckt. Det var tumult på stallbacken och mamma gick ut och försökte få slut på eländet. Trädgårdsmästare Persson var ny här och skulle åka med trädgårdslådorna till ångbåten. Trädgårdsarbetarna strejkade också. Man stjälpte hela Perssons lass i diket. Landfiskalsaspirant Sejbolt höll förhör på kontoret med alla inblandade i bråken. 595

Personer: *Curt Johansson, Dyrssen, Sjölander, Suber, Brauner, Tamm, Rennerfelt*
Orter: *Katrinedal, Lund, Eriksberg, Brasbackarna, Olofslund, Savolax, Marielund, Finnsta, Bärby, Sjöherrgård, Brogård*
Ämnen: *Pistol, skogshushållningsplan, klockare, patronatsrätt, kyrkomedel*

Strejkförhören på Säbyholm, fjärdingsman, landsfiskal.
Johan Norman fick åka och hämta de som skulle till förhör efter strejken i sin T-Ford. De anklagade hade handbojor på sig. Norman hade varit kusk på Ådö tidigare.
Fjärdingsman Lind hade hand om Bro och Låssa. Landsfiskalen Albert Alén fanns i Kungsängen. Han hade kräftfiske i Lillsjön och älskade salta kräftor. Ingen annan ville ha dem så salta. Han hatade bilar och gick gärna mitt i vägbanan och släppte inte fram någon. På Säbyholm hade man guvernant för en 4-5 barn. Vid terminsavslutningarna skulle det var en inspektör och det var omväxlande Alén och prosten Elg.

Boken om strejken.
Curt Johansson har givit ut en bok om lantarbetarstrejken. Dyrssen på Öråker och Sjölander var motparter i förhandlingarna. I Katrinedal sköt en kvinna på de strejkande med pistol. Sjölander var ett fult ord på Säbyholm. Man ansåg att han skodde sig på arbetarna. Troligen är det inte sant, då han istället lånade ut mycket pengar till socknen. Suber, som var arbetsledare på Ådö under strejken 1919-20 har däremot ganska gott att säga om Sjölander. 275

Lund, Savolax, Marielund.
Lennart minns torpet Lund, som låg intill Eriksberg. Invid Brasbackarna låg Olofslund. Savolax och Marielund uppodlades av finnar troligen på 1700-talet efter vad Lennart har hört. I den stora utredningen om finsk bosättning som gjorts tas två ställen i trakten upp redan på 1500-talet. Dock finns ingenting på tidiga kartor. Finsta i Bro skulle funnits redan på medeltiden. 323

Skogshushållningsplanen för Säbyholmsskogen.
Lennart visar en skogshushållningsplan över Säbyholmsskogarna. Den är upprättad av kronojägaren i Älvsborgs län Brauner. Han har delat in skogen med tanke på hyggen för en tidsrymd av 100 år. Denna är unik. Det beräknas hur mycket man får ut av skogen under de olika huggningarna och åren. Skogen har skötts efter den hushållningsplanen och det har visat sig bli den finaste skog man kan tänka sig. 384

Bärby utjord.
Bärby utjord finns i den gamla fastighetsbeteckningen för Säbyholm. Det är en skogsmark invid Sjöherrgård. Stiftelsen hade inte lagfart på området och Tamms avverkade skog. Det blev en uppgörelse så småningom. Det har troligtvis varit en samfällighet för socknens jordbruk. Säbyholm har hetat Bärby. Man tittar på ett köpebrev mellan Taube och Braunerhielm. 438

Patronatsrätten.
Säbyholm och Brogård turades om med patronatsrätten. Det var Säbyholm, som tillsatte Elg 1907, som blev den sista kyrkoherden som tillsattes efter det gamla systemet. Det finns flera handlingar och ansökningar till präster. Bro och Låssas kyrkomedel blandas aldrig tillsammans. Klockaren skall kunna sjunga, skriva och undervisa. Gösta Elgs ansökan till kyrkoherdetjänsten i Bro och Låssa. Det står att han har en hustru född Rennerfelt. Det verkar som att gården själv fick tillsätta präster. Tidigare hade det troligen varit så att gårdarna föreslog och Kungl. Maj:t verkställde. 597

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 51** sidan 1
av Gudrun Sandén
Lennart Hullberg, Säbyholms gård
Intervjuare Börje Sandén
1983-05-09
UKF:s arkiv Hullberg2-51-1.doc

Personer: *Oskar Johansson, Rahmstedt, Åke Södersten, Gustav Jansson, Margit Ryd, Tore Jansson, Gösta Olsson, Åsbrink*
Orter: *Säbyholm, Vållen, Vållsvik, Trollstupet, Toresta, Stockholm, Göteborg, Hattbergen, Lövsta, Kronbacka, Bro, Låssa, V Ryd, Kungsängen, Bålsta, Negelstena, Saltvik, Gullhäll*
Ämnen: *vårdkase, norska soldater, rikskabel, fångstgropar, jättegrytor, urskog, vedbrand, husbehovsvirke, centralort, kommunalhus, Regionplanekontoret, Jehanders grustäkt, dagbok*

Landstinget.
Lennart har i Landstinget sett till att Säbyholm fått behålla sitt namn. Rättarbodavägen har fått tillbaka sitt namn och kallas inte längre Hammartorpsvägen. 095

Vållen.
Namnet Vållen (Vållsvik kallas också Trollstupet) vet man inget om. Kan heta så om det legat en vårdkase där. 142

Soldatutbildning på Toresta.
Under kriget utbildades norska soldater vid Toresta. De skulle förmodligen till England. Det var norska legationen, som hyrde Toresta. Vi fick hjälp med höskörden vid Säbyholm av dem. Det kan finnas vissa rester av dem i trakten. På deras övningsområde går rikstelefonkabeln Stockholm - Göteborg. Det går en kompletterande kabel intill. 216

Häradsallmänningen.
Lennart känner inte till några fångstgropar. Jättegrytan på Hattbergen är bekant och den vid Lejondal. Häradsallmänningen var Sveriges minsta. Förminskades till hälften, när I:1 köpte upp Lövstadelen. Allmänningen bestod av 2 skiften. Det södra är det som ligger vid Kronbacka. Handlingarna om allmänningen fanns i kommunarkivet. En del av allmänningen sparas till urskog. Beslutet togs på 30-talet. Den övriga delen sköts enligt vedertagna skogsvårdsprinciper. Alla som äger mark i Bro, Låssa, V Ryd och Kungsängen har del i allmänningen efter mantal. Det är drygt 138 mantal som årligen delar på avkastningen. De pengar, som Lövstaskiftet gav vid försäljningen finns i en fond, som bara får användas till markköp. Länsstyrelsen är revisor. Man har nu rensat ut en del villaägare, som var berättigade till avkastning, då de köpt sin villatomt från jordbruksmark. Det underlättar administrationen.

Allmänningen kom till på 1600-talet. Allmänningen utökades runt år 1900 med ett kalhygge från Gällöfsta, som såldes av Rahmstedt. Kostnaden var 30.000. Sedan nyplanterades och nu är skogen avverkningsfärdig. När man sålde till I:1 var kostnaden 1,2 miljoner.

Vid Kronbacka fick man ta ut vedbrand och husbehovsvirke, som kronskogvaktaren delade ut. 381

Den tidiga kommunen.
Innan kommunsammanslagningen fanns det förespråkare, som menade att Bro och Låssa skulle inlämnas i Bålsta kommun. Även en del i Håbo-Tibble och Håtuna vill det. En central fråga var vilken centralort, som skulle dominera. Länsstyrelsen föreslog Kungsängen. Det var praktiska anstalter, som gjorde att Bro fick kommunförvaltningen. Där fanns ett kommunalhus.

När jag kom in som suppleant i kommunstyrelsen efter Åke Södersten på Negelstena skrevs protokollen in i en svart bok och mötesdeltagarna fick inga egna protokoll. När jag efterlyste dessa svarade Gustav Jansson, att han inte trodde att Margit Ryd skulle hinna med detta. De två var den enda personalen. Tore Jansson var byggnadsingenjör, men bodde inte i kommunen vilket föranledde uppslitande diskussioner att han borde flytta hit.

Gustav Jansson och Gösta Olsson höll på en hel sommar och satte upp Gunnebostängslet runt Säbyholms folkskola. Det var inte så underligt att Gustav Jansson hade svårt att hinna med sina uppdrag, då han gärna åtog sig sådana praktiska arbeten. När avloppet byggdes ut i Kungsängen stod Gustav där och grävde. Han stupade på denna blandning av teori och praktik.

Regionplanekontoret kom med förslag 1968 att det skulle byggas en järnväg runt Mälaren och att kommunerna runt om skulle utökas. I Upplands-Bro skulle bo 50.000 personer på 80-talet. Man förstod inte att detta var orealistiskt. Även stadsarkitekten Matell var inne på de här tankegångarna, som han beskriver i sitt "Testamente". Nygård skulle bli centrum. Man hade dock klart för sig att om alla utbyggnadsplaner i landet förverkligades skulle folkmängden behöva tredubblas. 536

Grustäkten, Saltvik, Gullhäll.
Det finns planer på uttag ur grustäkten. Jehanders ligger nere för närvarande, men tyvärr har de skövlat skogen.

Saltvik hörde till Stora Ekeby. Gustav Hasselgrens far köpte och anlade handelsträdgård. Det finns ingen förklaring till namnen Saltvik och Gullhäll. 586

Dagbok från hustru Åsbrink.
Lennart visar en dagbok, som kyrkoherde Åsbrinks hustru har skrivit. Den har förvarats i en byrå, som inte fick lämna Låssa. 601

****

ORTSBOR BERÄTTAR 52
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 52** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Sigurd Andersson, Sundby
Intervjuare Börje Sandén
1983-03-21
UKF:s arkiv SiguAnd-52-1-2.doc

Personer: *Andersson, Sjölander, Gustav Jansson, Hegert, Josef Nathansson, Rålamb, Pettersson, Erik Johansson, Snållolle Olsson, Blixt*
Orter: *Södra Kärrboda, V Ryd, Torsätra, Hammarbo, Håbo-Tibble, Håtuna, Bjälbo, Korsvreta*
Ämnen: *Fackförening, Kungsängenrådet, biodynamiska odlingar, skjutbanor, malajer, storkommun, pendeltåg, Karolinska Sjukhuset, räknemaskiner arrendetorp*

Sigurd var med första perioden efter kommunsammanslagningen.
(Saknas en del av bandet här.) 122

Fackföreningen.
Andersson i Södra Kärrboda var ordförande i sockenstämman när Sigurd var barn. Vi i V Ryd hade ingenting med Kungsängen att göra, annat än med fackföreningen, som Sjölander bildade. Efter sammanslagningen hölls sammanträdena i Bro, där det fanns lämpligare lokaler. Ordförande var Gustav Jansson, som kallades kamrer. 177

178

Strejken.

Fackföreningarna hade egna avdelningar på nästan varje gård. På Sundby blev det ingen strejk, för ägaren disponent Nilsson ansåg att gubbarna behövde de där kronorna extra. Sigurd fick 5 kronor om dagen. Han arbetade som allt i allo. Jag har aldrig velat ha någon befälspost. Ryttmästare Hegart på Torsätra var den största motståndare till lantarbetarna. 230

Granhammar.

Kungsängenrådet önskade ha Granhammar kvar. Men man ansåg att det skulle bli för dyrt. Så länge Josef Nathansson var kvar var det väl underhållet. Ett rum hade gyllenläderstapeter, som Nathansson tog med sig när han flyttade. 1810 byggdes huset till. Det är inte mycket förstört. Sigurd har arbetat på regementet. Det var två generationer Nathansson på Granhammar. Den äldsta köpte av Rålamb, som kom i ekonomiska svårigheter. Skogvaktaren ville inte avverka skogen, så det kom inte in några inkomster. 342

Stadsresor, regementstiden, biodynamiska odlingar.

Sigurds hustru berättar att hon skötte deras söner, medan Sigurd var ute på sammanträden. När man åkte till Stockholm åkte man med buss. När man skulle handla kläder måste man åka till stan. Livsmedelsbutiker fanns både Konsum och en privat. Det som blev mekanisk verkstad i V Ryd var tidigare ålderdomshem och hette Hammarbo. Hon har arbetat hos sonen Hegart på Torsätra. Sedan blev det biodynamiska odlingar.

Sigurd hade ansvar för skjutbanorna och ställde i ordning för övningar med hjälp av en grupp malajer. Han slutade 1978 efter tio års tjänst. 419

Storkommunen.

När storkommunen var bildad fick vi åka ibland 6 kvällar i veckan till Bro på sammanträden. Arbetet började 1952, efter ett par års förberedelse. Man valde en kärntrupp av de gamla sockenstämmogubbarna. Man var positiv till storkommunen. Man fick större rörelsekapital och mer kompetent folk. Det var bara Gustav Jansson som var anställd som tjänsteman. På kort tid har det utvecklats till att bli en ganska stor kommun, med många kommunalanställda. I början klarade man sig med två vagnar på pendeltåget. Sigurd tror inte att Håtuna och Håbo-Tibbleborna ville till Bålsta, utan de ansåg sig ha mer att hämta åt Stockholmshållet. Man fick då tillgång till Karolinska Sjukhuset. Sigurd arbetade med taxeringsnämnden och fick ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

Pettersson i Bjälbo, som var bondeförbundare blev kassör i kyrkorådet. Han tog en kurs i bokföring och lärde sig och gjorde mycket nytta. Erik Johansson i Kungsängen och Sigurd kämpade med att få folk till alla nämnder. 525

Arrendetorpare.

Sundby arrenderades av Snålolle, Olsson. Ägaren uppfann räknemaskiner tillsammans med Sveriges längsta karl. Sundby styckade av till arrendetorp. 75% av alla som arbetade med jorden var troligen statare. Blixt i Korsvreta egen bonde. 570

Sidan 2.

Personer: *kyrkoherde Danielsson, lärare Paul Svensson, direktör Berglöv, Blixt, Frisk, Zetterström*
Orter: *dragonstället, Slottet, Borgen, Granskogs källa, Lerberga, Solbacken, Fornsta, Tranbygge, Lövsättra, Gröndal, Örsta, Fiskeby, Gällöfsta, Sundby, Lindesvik, Tärnsund, Österöra, Negelstena*
Ämnen: *biblioteksverksamhet, pensionärhemmet, Tangerska Linfabriken, brygga, paviljong, tegelbruk, "sanda lapp", smålänningar, Tegelringen, sjökrog, rösen, bronsålder, "hoppestrutta"*

035

Biblioteksverksamhet, Slottet, Sundby brygga.

Sigurd har tidigt lånat ut böcker i en liten biblioteksverksamhet. Redan innan han var gift fick han ett rum i föräldrarnas bostad, Dragonstället, för den verksamheten. Sedan byggde man hyllor i skolan med hjälp av kyrkoherde Danielsson. När Sigurd skulle begära statsbidrag var det en krånglig process. Han bad sin gamla lärare Paul Svensson om hjälp, men han förstod inte instruktionerna heller. Sigurd skrev som han trodde det skulle vara och bad om en instruktion. När den kom visade det sig att han gjort helt rätt. Jag åkte till pensionärshemmet med böcker och när jag berättade det på en konferens i Uppsala, blev det startskottet till nutidens bokbussar.

Huset som kallas Slottet var dragonboställe. Det var omgärdat av en stenmur, vilket var orsaken till namnet. Den blev nedriven. Ägaren direktör Berglöv drev Tangerska Linfabriken och köpte Slottet 1940.

Borgen fick sitt namn efter grevens dotter Ingeborg. Gunborgen hade namn efter en annan dotter. Borghagen är ett senare namn på Dragonhagen, där dragonerna hade sina hästar. Sundby var rusthåll för två dragoner. De hette Blixt och Frisk. Sundbys mangårdsbyggnad brändes när militären kom.

Vid Sundby brygga var det dans och en samlingsplats för många människor. Där fanns också en paviljong. Invid vägen mellan Sundby och bryggan finns en källa, som fortfarande har makalöst vatten. Den kallas Granskogskälla. Där drack man trefaldighetskälla, som en gammal gumma delade ut i muggar för två öre. Där var också dans. Min mamma dansade där. I min ungdom dansade man invid Lerberga. Jag skötte dansbanan iförd livré och tog upp pengar. Det fanns en dansbana till i Solbacken i närheten av gamla skolan och Fornsta, som nu bebos av skogvaktare Engström. 327

Affärer.

Mellan Tranbygge och Torsätra låg en affär, som hette Lövsättra affär. Det var en filial till affären vid Lerberga. Mellan Sundby och Torsätra låg en annan filialaffär, som hette Gröndal. Man hade byggt ut så det såg ut som en för på en båt. Örsta revs av militären. Fiskeby backe tillhörde Tranbygge och Trehusbacke gränsade till Sundby. 384

Tegelbruken.

Tegelbruk fanns både vid Gällöfsta och Sundby. Sundbybruket låg vid Lindesvik och där byggde man ladugård där torkladorna hade legat. De var inte i gång på Sigurds tid. Det kom smålänningar i en blå båt och man grävde med träspadar och körde med en sloda. Sigurds mamma var anställd för att sanda lapp. Det gällde att hälla sand på lerstyckena, så att de inte skulle fastna i varandra. Sundby Tegelbruk tillhörde Tegelringen. Vid Lindesvik fanns fyra bröder Lindegren som körde lastpråmar.

445

Tärnsund, sjökrog, Sofiero, skelettet, Österröra, Nyckelstenen.

I Tärnsund bodde fiskare som rodde fångsten till Stockholm. Där bodde senare Zetterström. Där talades om att det varit sjökrog. Där har aldrig varit ångbåtsbrygga. Den byggdes vid Granhammar. Gubbarna steg på vid Sundby brygga och söp tills de kom till Granhammar. där steg de av och gick hem. Ett hjärtstyrkande medel, som bestod av brännvin kallades "hoppestrutta". Den sista som bodde i Sofiero var en av Zetterströms söner. Man fiskade gädda i ån som rann förbi. Namnet kommer efter barons döttrar.

Nathansson fick för sig att han skulle göra en invallning. Zetterström skulle gräva och hittade ett helt skelett i mossan.

Röset är från bronsåldern och är det största i Mälardalen. Österröra var en gammal by. Det finns tio ödebyar i kommunen och ett femtiotal ödetorp.

Nyckelstenen återfanns av militären vid Torsätra kvarn. Det fanns en nyckelsten även vid Negelstena. Vid Nyborg finns en mängd stora stenar. Där ligger Stenbacka. Många namn på både människor och platser har kommit till efter traktens beskaffenhet och människorna arbeten. 582

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassett nr 53** sidan 2
Märta och Elis Lindberg
Intervjuare Börje Sandén
1983-08-09
UKF:s arkiv ElisLin-53-2.doc

Personer: *Almgren, Ramstedt*
Orter: *Dammen, Tranbygge, Stentorp, Fågelsången, Uppgården, Kungsängen, Sundby, Katrinedal, Nysätra, Lejondalssjön, Torsätra, Gröndal, Slottet, Borgen, Hackelback, Lerberga*
Ämnen: *Baptistkapellet, mjölkkusk, trädgårdsarbete, självbindare, kyrkskolan, fabriken, champagne, fruktvin, krusbär, vinbär, elverk, hydralisk pump, turbiner, ångmaskin, batteri, såg, ramsåg, kantsåg, bostäder, butik*

Elis far och hans boplatser.
Elis är född vid Dammen i Tranbygge. Hans far arrenderade Stentorp, som hörde till Löfsta. Han gjorde dagsverken dit. De hade dräng och drängpojke. De bodde också vid Fågelsången. Det fanns ett äldre Fågelsången. Baptistkapellet renoverades 1951. Märta och Elis tillhörde baptisterna. 125

Fars arbete som mjölkkusk.
När farfar dog flyttade mina föräldrar till Dammen. De hade ett lantbruk med häst och två kor. Det var dagsverkstorp och min far var byggnadsarbetare, så det passade honom dåligt. Han bytte med Karlsson och flyttade till Uppgården. Far blev mjölkkusk och körde till Kungsängen. Många åkte med mjölkkusken till och från tåget. 229

Trädgårdsarbete vid Sundby.
Jag fick mitt första arbete i trädgården vid Sundby. Sedan arbetade jag på Tranbygge under hela mitt liv. Vi fick 1 krona i timmen. Den första arbetsuppgiften var att släpa fram band efter självbindaren, så att de kunde sättas upp i kärvar. 283

Skolgången.
Mina första skolår gick jag i den då nybyggda skolan vid Katrinedal. Sedan fortsatte jag vid Kyrkskolan. Lärarinnan i Katrinedal var ett fenomen. Hon behövde aldrig ta till bestraffningar. Läraren i Kyrkskolan hette Almgren. 323

Champagnefabriken vid Tranbygge.
Champangefabriken var i gång på Elis tid. Det fanns bostäder ovanför fabriken. Elis är kusin till Ester Jansson och bodde där. Man gjorde fruktviner av krusbär och vinbär, som odlades i trädgården. Doktor Rahmstedt utvecklade produkterna, men det skedde i liten skala. Han fick aldrig patent på tillverkningen. Där fanns stora murade källrare vid Nysätra för att förvara vinet. De hade framgång vid en Stockholmsutställning i slutet på 1800-talet och montern finns bevarad. I Nysätra fanns telefonstation, som mamma skötte. 398

Tranbygges elförsörjning.
Det fanns från början elkraftverk vi Tranbygge. När efterfrågan på el ökade slog man sig samman med Lövsta. Elverket låg vid kvarnen. Vattenmagasinet var Lejondalssjön. Vid gården fanns en damm med hydralisk pump för vattenförsörjningen. Så det fanns vattenledning till ladugården och husen.
När kvarnen elektrifierades skedde det genom en turbin, som slukade mycket vatten. Tidigare hade det varit överfallshjul. Nu fick man hjälpa upp det hela med en ångmaskin, men trots detta blev kvarnen inte lika effektiv.

Man hade stora batterier, som ackumulerade strömmen. När man mjölkade i ladugården sjönk effekten på belysningen. 495

Såg och Butiker.
Beroende på vattentillgången kördes kvarnen med olika stenpar. Sågen som kördes var rätt stor. Den hade ramsåg och kantsåg.

Tidigare fanns två flyglar vid en äldre mangårdsbyggnad. Den ena är nedbrunnen. Det var bostäder.

Det gick en nattvakt under natten.

Det har varit en liten privat butik i Nysätrastugan. Det var flera ägare. Det var mycket folk på gården. Även från Torsätra kom folk och handlade. Vid Gröndal och vid Sundby fanns också affär. Namnen Slottet och Borgen kan ha kommit till i folkmun, då dessa hus ansågs finare än andra på gården.

Vägen till Kungsängen gick över Hackelback eller Harkulleback och Lerberga. 585

**********54

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassett nr 54 sidan 1**
Av Gudrun Sandén
Märta och Elis Lindberg
Intervjuare Börje Sandén
1983-08-09
UKF:s arkiv elindst2-54-1.doc

***Personer**: Hegart, Mörner, PixJanne, Fågelström, Amor Österman, Söderman, Elof Ekström*
***Orter:** Tranbygge, Torsätra, Kungsängen, Lövsätra, Tillfället, Kottebo, Lerberga, Håtuna, Bettna, Fiskeby, Fiskeby skog, Negelstena, Snickartorpsbacken, Trehusbacken*
***Ämnen:** Korrespondens, traktorkörning, bil, chaufför, grindar, post, Lundins affär, skog, kreatursdrift, kylanläggning, lösdrift, barnsköterska, vatten, stat, vedbrand, säd, mjölk, kontanter, cello*

Den första traktorn och bilen.
Elis tog korrespondenskurs i traktorkörning. Det fanns en firma dit man kunde ringa och få hjälp. Tranbygge och Torsätra hade en gemensam bil och Elis var chaufför. 076

Väggrindar, postkörning, kreatursdrift.
Mellan Tranbygge och Torsätra var det 3 grindar att öppna och stänga. Mellan Torsätra och Kungsängen var det 9 grindar. Vid Ekhammar var vägen mycket dålig. Fru Hegart var så arg på ägaren, Demander, som inte skötte vägen. När hon blev irriterad på något sa hon "Demander", som svordom.

Det fanns inte regelbunden postgång, så posten hämtades hos Lundins affär i Kungsängen. Där stod långa rader av kuskar och väntade på sin tur. Det var 13-14 grindar mellan Kungsängen och Torsätra och Tranbygge.

Elis var ensam traktorförare. Ägaren skulle ibland hjälpa till, men klantade ofta till det.

Elis var med i skolstyrelsen, efter kommunsammanslagningen. Annars var han inte särskilt intresserad av politik. Arbetet på gården tog hans krafter. Det var 1000 tunnland skog på Tranbygge. Det var 60 mjölkdjur. När Mörner kom gjorde han lösdrift för djuren i ladugården och byggde en avkylningsanläggning. Det var bara Elis, som kunde sköta den anläggningen. Han fick göra mycket extra arbete i ladugården på det viset. 262

Märtas liv vid Tranbygge.
Märta kom till Tranbygge 1924 som barnsköterska. När Elis och Märta gifte sig 1928 fanns mjölkmaskiner som sköttes av karlarna, så Märta kan inte mjölka. Hon deltog aldrig i utearbete. De hade smådjur och i stugan fanns inget vatten. De fick tigga vatten av grannarna och när deras brunnar sinade cyklade Märta till ett ställe mellan Tillfället och Tranbygge, som hette Lövsätra. Där på ett gärde fanns en

kallkälla. När Märta inte längre orkade med vattenhämtningen tillkallades PixJanne, som gick med slagruta och menade att alldeles utanför stugan fanns vatten på 3 meters djup. Det fanns inget vatten trots idogt grävande och förvaltare Karlsson var rasande. Han bestämde att man skulle fylla brunnen med vatten från ån och två 2000-liters tunnor tömdes i hålet. Vattnet var som ärtvälling. Morgonen efter var brunnen tom, vattnet hade runnit ut. Vi fick byta bostad och flyttade till Oppgården. Där fanns en brunn, som förorenades av avloppsvatten. Senare leddes vatten från gården men när det blev övertryck vid gårdspumpen pumpade vår pump tomme och blev glödhet. Det har alltid varit besvärligt med vatten. Det fanns heller ingen väg fram till stugan, så på vintern var det nästan oframkomligt. 330

Kottebo och Kärrboda.
Kottebo var en gammal vitrappad stuga, där skomakare Fågelström bodde. Senare byggdes en ny stuga där av Amor Österman. Han härstammade från Lerberga. Lindbergs första hem var Kärrboda. Stugan byggdes till med ett rum. Det var agronom Södermans förtjänst. Vi kunde inte bo kvar på grund av vattenbristen. När stugan sen hyrdes ut till sommarbostad ordnades det med bilväg ända fram. Nu är det kennel där. 403

Staten, baptistkören, cellon.
När vi började hade vi stat, alltså naturaförmåner med säd, 4 liter mjölk och vedbrand och bostad. Vi hade 60 kronor i kontanter. När staten upphörde gick Elis i skogen och hämtade bångar till ved. Var han ledig en söndag åkte vi till baptistkapellet i Håtuna. Där fanns Elof Ekström som sångledare. Han var duktig att spela. Vi åkte ibland ut och spelade och sjöng. Elis fick lära sig spela cello. Jag spelade för korna vid Kärrboda.

Elis har upplevt utveckling från hästar till traktor. Han har alltid varit mån om gården. Ständigt och jämt hade han gårdens väl för ögonen. Han fick lära upp flera traktorförare. Det var många arbetare vid gården. Men 1961 när vi flyttade sköttes hela gården av 4 man. Greve Mörner arrenderade ut gården till en bonde från Bettna i Södermanland. Han var mycket driftig. Till sist skötte han hela gården med hjälp av familjen. 530

Fiskeby, Snickarbacken, Trehusbacken.
Fiskeby är några grunder. Skogen mellan Negelstena, Tranbygge och Torsätra kallades Fiskeby skog. Vid Snickartorpsbacken låg tre hus. Den kallades också Trehusbacken. Örsta gränsar till Tranbygge.

Som traktorförare är man helt ensam. Hela dagen kan gå utan att man talar med någon. Det är en hederssak att köra så att det blir snyggt. 600

****

ORTSBOR BERÄTTAR 55
Sammandrag ur **UKF:s kassettband nr 55 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Thomas Fridén
Intervjuare Börje Sandén
1983-08-11
UKF:s arkiv tofridén-55-1-2.doc

Personer: *K W Johansson, Alberg*
Orter: *Nygård*
Ämnen*: Tekniska Högskolan, Matells Testamente, regionplaneförslaget 1968, Curmans arkitektkontor, ASG, landstinget*

Storkommunens namn.
Det var aktuellt med namnet Håtuna på storkommunen.
007-166 inspelningen förstörd.

166

Planerna för den stora utbyggnaden i kommunen.

K W Johansson styrde mycket på egen hand. Han höll planerna och samarbetet med HSB för sig själv. De storstilade planerna på utbyggnad var utopier. Chefen för Regionplanekontoret professor Alberg arbetade också vid Tekniska Högskolan. Han drev planerna på en utbyggnad. Trots att vi tillhörde Uppsala Län var vi med genom ett särskilt avtal i Regionplanenämnden. Det var svårt att påverka den regionala planeringen.

Utbyggandet i Kungsängen skedde inte i den takt det var meningen och Rankhus och området upp mot I1 blev det aldrig något av. I Matells Testamente står att man skulle bygga eget kommunalhus vid Nygård. Regionplaneförslaget av 1968 blev nergjort och kunde inte ligga till grund för fortsatt planering. Man talade om 100.000 människor i kommunen. Curmans arkitektkontor planerade bebyggelsen så att man inte skulle breda ut sig för mycket norr om motorvägen eller ned mot Mälaren, utan hålla bebyggelsen mellan järnvägen och motorvägen. Det innebar att Bro och Kungsängen skulle byggas samman. Detta förslag var inget man eftersträvade, men var en framkomlig väg om planerna sattes i verket. På kort sikt försökte vi göra samhällena så attraktiva som möjligt, men på lång sikt fanns en framförhållning om innevånarantalet skulle öka drastiskt. Man var enad i fullmäktige om det här förslaget. 280

ASG:s etablering.

Det är professor Alberg, som gjort generalplanen för Bro samhälle. Man planerade för en utbyggnad av ASG men landstinget sa nej. 292

293-382 förstörd inspelning.

Sidan 2.

***Personer**: Sven Öman, landshövding Edenman, Gustav Jansson, Ferdinand Nilsson, Georg Eriksson*
***Orter:** Bro, Kungsängen, Lempele*
***Ämnen**: KF, arbetstillfällen, stadsplanelagt, vatten, avlopp, järnväg*

Etablering runt KF.

Det blev en intressemotsättning. Kommunen önskade få arbetstillfällen i kommunen för dess innevånare, men KF ville inte släppa till mark. Området är stadsplanelagt, men det har inte etablerat sig några firmor där. Man kan hoppas på framtiden. KF har inte nekat någon att etablera sig i området, men det har blivit för dyrt. Vatten och avlopp finns och järnvägen är ett plus. 053

Ekhammarsgubben.

Den första "Ekhammarsgubben" på en ekplatta tilldelades landshövding Edenman, när vi lämnade Uppsala län. Vänorten i Finland, Lämpele, fick nummer två och Sven Öman nummer tre. 119

Motsättningar om kommunalnämndsordförande.

Sven Öman påstår att Gustav Jansson, socialdemokrat, bestämde i Bro och Ferdinand Nilsson, bondeförbundare, bestämde i Kungsängen. De pratade inte med varann. Socialdemokraterna i Kungsängen satsade på kantor Georg Eriksson. De ville ha en Kungsängenbo till kommunalordförande. Så blev det inte. Det gjordes en del underliga fastighetsköp med Ferdinand Nilsson. K W Johansson blev utesluten ur Kungsängens arbetarkommun för att han inte följde deras beslut. Han var irriterad på sina partikamrater där. 174

Sammandrag ur UKF:s **kassettband nummer 56 sidan 1 och 2; 58-1**
av Gudrun Sandén
Tibble kyrkby, Sven-Olof Nyberg, Löfsta, Schrödinger, Kajmats
1983
1984-02-24
UKF:s arkiv kyrkbyn-56-1-2-58.doc

Personer: *Stig Sundblad, Peter Schrödinger, Sverker Kajmats*
Orter: *Håbo-Tibble, Stockholm, Skokloster, Mälaren*
Ämnen*: Invigning, konst, samhällsbyggnad, kyrkan, Håbolunds handel, Tjusta skola, orangeri, växthus, Arkitekthögsskolan, Nordiska Museet, uppmärkning, fotografering, arkivstudier, herrgårdstradition, karolinergård, parstuga, slott*

S
ven-Olof Nyberg berättar till bilder om Kyrkbyns tillkomst.

Ur ett sammandrag med bilder av Kyrkbyns tillkomst med Sven-Olof Nyberg. Invigningen av området skedde i Håbo-Tibble kyrka den 26 aug 1978. Deltagarna gick genom den gamla by förbi kyrkbacke, klockargård, klockstapel och fattigstuga till bygdegården, där kaffe serverades. 11 års arbete med planering och byggnation var avslutat. Nyberg talar om konsten i samhällsbyggnad. Innovationen måste bli vårt verktyg att möta utmaningar med.

Håbo-Tibble är en jordbruksbygd, med kyrkan mitt i byn. Ett kulturarv, som binder samman det som varit och det som skall komma. I 700 år har innevånarna varit vana att göra halt vid en vackra kyrkan vid häradsvägen mellan Stockholm och Skokloster.

Många små jordbruk har slagits samman till några få och flykten till tätorten har givit utrymme för sommarboende. Håbolunds handel var den sista, som måste ge upp av de 5, som fanns i området.

Många barn har undervisats i Tjusta unika skolby ända sedan 1814 i fyra olika skolbyggnader.

Under de expanderande åren ville ett riksomfattande bolag bygga ut Håbo-Tibble med många enheter för att klara ekonomin. Ett alternativ utarbetades, som skulle omfatta ett begränsat område runt kyrkan. Den andra etappen väntas bli färdig 1984-85 med barnstuga och fruktplanteringar.

Planeringen för byn genomfördes i nära samarbete med länsantikvarie, regionala myndigheter och kommunen. Bevarande och nybyggnad har ofta stått som motsatser. Här har istället båda samverkat till ett i takt med tiden, men inom traditionens mönster.

Två växthus, som fanns på platsen plockades ned för framtida användning. 4 brukare valde att bygga växthus i anslutning till det egna huset.

Hälften av husen har fördelats efter turordning ur kommunens småhuskö. Resten har valts ur intressegrupper. Det ekologiska tänkande är genomfört.

Vatten och avlopp sköts genom en ekonomisk förening. Upphandling av material genomfördes samlat för hela bebyggelsen. Stor frihet i val av färger. 5000 häckplantor, 500 buskar och 50 stamträd har planterats kring de 15 husen.

Nya vägar anläggs efter behov och inte efter normer. Vägarna blir bara 4 meter breda och knyter husen närmare varandra. Barnen använder vägarna som i gamla tider. Biltrafiken ges litet utrymme. Den sparade kostnaden för dessa vägar räckte till att betala växterna. Träd är underbar allmän egendom, vart du går kan du njuta av någons träd utan att det kostar dej ett öre.

Orangeriet, som tillvaratar solens strålning har blivit modell för husen i Håbo-Tibble. Husen har stora fönsterytor mot söder och väster, men små mot norr och öster. Energibesparing sker utan glitter med enkla medel.

Bersån, som insynsskyddat uterum, har åter kommit till heders. Detaljerna är lika för alla husen. Plåtslagarens fina arbete gläder både brukaren och planeraren. Val av takbeläggning har varit fria. Tomterna är på 800-1300 kvadratmeter och alla olika. Husen ligger tätt ihop och passar till det gamla namnet Tibble, som just betyder bebyggelse tätt ihop.

Alla hus är statligt belånade. Den tekniska standarden är hög och likvärdig.
Byggnationen har väckt stort intresse. Många har besökt Håbo-Tibble, bara allmännyttan och byggmästarna har uteblivit. Första etappen genererade 70 nya Håbo-Tibblebor.
De är nu efter några år accepterade som fullvärdiga bybor. Initiativtagaren till en ny etapp,

Stig Sundblad, undrar om det skall behövas 7.500 sidor för att bygga 15 småhus.
Byggnationen vid Håbo-Tibble kyrkby var ett experiment, som gav vinster i erfarenhet och kunskap. 434

Lövstaprojektet.
Peter Schrödinger och Sverker Kajmats har arbetat med projektet Löfsta och berättar nu. De har haft det som examensarbete efter 4 år på Arkitekthögskolan. Det var genom Nordiska Museet, som vi fick reda på den här gården. 1980 gjordes en rivningsdokumentation, men nu blir huset kvar. Vi har arbetat med arkivstudier och med dokumentation ute på gården med uppmätning och fotografering. Vi har gjort förslagsarbete. Det är meningen att det skall bli en skrift med förslag till upprustning.
492

Karolinergårdens uppbyggnad.
På 1600-1700-talet var karolinergården adelns byggnadsskick. Runt Mälaren finns många herrgårdar, vilket tyder på en rik bygd. Två saker har påverkat husen, dels parstugan och sedan influenser från slott. Parstugan hade knuttimrade hörn och det har man haft kvar även när man har ökat huset med ett rum. Man får två rum på gavlarna och en stor sal i mitten och en stor hall. Dörrarna är mitt för varandra, liksom fönstren, så att det blir genomsikter. Det är också viktigt hur huset ligger i landskapet.
Ibland byggdes salen ut från fasaden, så att man fick ljus från tre håll. Detta är traditionen med utgångspunkt från parstugan. Vidare har fransk slottsbyggnadstradition påverkat våra herrgårdar. Man har en huvudbyggnad i centrum och sedan flyglar. Det kunde vara en köksflygel med plats för tjänstefolket eller en gästflygel. Man kunde bygga på med ytterligare flyglar. Ekonomibyggnaderna kunde ligga längre bort. Vagnslidret och stallet var dock ofta infogat i det centrala byggandet, vilket visar hästens betydelse. Huvudbyggnaden låg ofta högst och behärskade landskapet. Huvudaxeln genom huset förlängs med en allé. En symbol för karolinergården på 1600-talet blev taket. Det har med säteribildningen att göra. För att få kalla en gård säteri måste huvudbyggnaden ha ett ståndsmässigt utseende. Det var inte specificerat hur huset skulle se ut, men det kom att handla om taket. Säteritaket blev kännetecknet och hade ingen praktisk funktion utan blev en ren formfråga. Visserligen kunde ljuset komma in på vinden, men den användes inte. I Italien byggde man ofta en stor sal under taket och den blev upplyst. 604

***Sidan 2*.**
Radiointervju i Vetandets Värld om Råbyhemmet i Upplands-Bro
.

Råbyhemmet.
Råbyhemmet är ett modernt behandlingshem för dementa. Psykiater Anna Berggren kommer att berätta om vården av senildementa. Hemmet är inrymt i ett vanligt bostadshus. Det är fem lägenheter som slagits samman. Det inrättades 1978, som ett provisorium. 065

Fortsättning om Löfsta.

Personer: *Gustaf Vasa, Mauritz de Wall, Johan Westerman-Liljecrantz, Karin Snäckenfelt, Georg Wallrave, Katarina Snäckenberg, Katarina Wallrave, Wingelflyckt, Carl Olof Iserhielm, Margareta Iserhielm, Carl Riben, Adolf Wilhelm Riben, Hedvig Maria Wolmatt, Carl Ludwig Riben, Hultman, Lars Nordenfelt, Lars Berggren*
Orter: *Torsätra, Negelstena*
Ämnen: *Jordebok, kronan, rödfärg, flyglar, gavelkamrar, veranda, empire, Olsson och Rosenlund, skogen, altan, Svea Ranch, livdjursproduktion, Fortifikationsförvaltningen, Riksantikvarieämbetet, Regeringen, dokumentation, Håtuna- Håbo-Tibble Hembygdsförening, bordläggning, brev, posten, frimärken, inventering, magasinet*

066

Byggnaden Lövsta.

Löfsta är byggt med en typisk enklare sexdelad herrgårdsplan. Det har funnits bagarstuga i en flygel. Genom hög stensockel och terrasser har man fått upp huset, så att det dominerar landskapet från vägen. Löfsta har inte säteritak nu. 150

Löfstas historia, berättad av Peter Schrödinger.

1531 nämns Löfsta första gången. I jordeboken från det året står Gustaf Vasa och att han ärvt Löfsta av sin far. 1576 har gården gått tillbaka till kronan. 1643 friköper Maruritz de Wall. 1648 bygger han ett hus. När huset är färdigt 1652 säljs egendomen till Johan Westerman-Liljencrantz. Detaljer inne i huset tyder på tidigt 1700-tal, men gården kan vara från 1650-talet, men mycket förändrad. Den var byggd i en våning, vilket framgår av en bouppteckning från 1748, då 6 rum nämns. Det syns även i dag, då knutarna inte går upp till taket, utan stannar efter första våningen. Man har hittat rödfärg under panelen, vilket tyder på att det varit ett timmerhus från början.

1653 dör Westman-Liljencrantz och han hustru Karin Snäckenfelt ärver gården. Hon lever till 1692. I början på 1700-talet är det ett flertal ägare bl a Georg Walrave, Katarina Snäckenberg, Katarina Walrave, Paul Wingelflyckt och släkten Riben. På 1740-talet ägdes gården av Carl Olof Iserhielm. Han var rik och ägde även Torsätra och Negelstena. Han dör 1748 och dottern Margareta Iserhielm ärver gården. Hon hade tidigare på året gift sig med Carl Riben. Gården stannar i släkten Ribens ägor i 150 år. I bouppteckningen efter Carl Olof Iserhielm 1748 har gården 6 rum. Det fanns också två nya flyglar.

I bouppteckningen efter Carl Riben 1772 finns en delvis inredd övervåning. Tre gavelkamrar är tapetserade och inredda, dock inte salen. Den fjärde gavelkammaren är skräpkammare. Carl Riben hade många barn, vilket kunde föranleda utbyggnad. Ena flygeln var bostad. Den andra innehöll kök, skafferi, vävkammare, hushållerskans kammare, mjölkkammare och pigkammare.

Efter bouppteckningen efter Carl Ribens hustru är salen inredd. Köksflygel är lika som tidigare, men den andra innehåller herrarnas rum, svarvkammare, rättarens kammare och handkammare. Båda flyglarna har vind.

Adolf Wilhelm Riben, som var gift med Hedvid Maria Woltermatt, hade gården till sin död 1829. En målning från 1888 visar gården med panel och fönsterluckor i samma färg och en veranda. I bouppteckningen efter Adolf Wilhelm kan man se att salen på över våningen blivit viktigare och finare möblerad.

Någon gång i början på 1800-talet måste övervåningen ha byggts på. Takhöjden var låg. Det var empiren som gällde. Carl Wilhelm Riben dör 1854 och Carl Ludwig tar över. Han dör 1898. Då går gården ur släkten Riben. Hans bouppteckning visar att salen på övervåningen blivit ännu viktigare som finrum. Salen i nedervåningen är delad i två mindre rum och köket är inflyttat i huset.

1899 köper AB Olsson och Rosenlund. Man köpte för att avverka skogen. De köpte flera gårdar i trakten. Efter Olsson och Rosenlund kommer arrendator Nyberg och 1916 familjen Hultman. De äger till 1938. Trots försäkringar från Olsson och Rosenlund att vårda skogen blev det rena skövlingen. Gårdens folk vägrade dock att ta ned allén. 1940-55 ägde Lars Nordenfelt gården och gjorde en del förändringar. Fönstren byttes till 40-talstyp. På baksidan tog man upp en fönsterdörr, som ledde ut till en betongaltan.

1955-67 ägdes gården av rosenodlaren Lars Berggren. Försvaret köper gården och Svea Ranch, livdjursproduktion får sitt säte här. Så småningom bor ingen i huvudbyggnaden utan endast ena flygeln är bebodd. På 70-talet ansöker Fortifikationsförvaltningen om rivning. 1971 anser Riksantikvarieämbetet att huvudbyggnaden skall sparas och 1972 beslutar Fortifikationen att nödtorftigt reparera. Det blir många turer där Fortifikationen hela tiden vill riva. 1978 kommer saken till Regeringen. Fortifikationen säger att om Regeringen avslår får de ta ansvaret för den ekonomiska sidan av saken. 1980 beviljar Regeringen rivning, med förbehållet att man skall spara viktiga detaljer och göra en dokumentation. Den gjordes av Nordiska Museet och betalades av Regeringen.

1981 dyker Håtuna- Håbo-Tibble Hembygdsförening upp och anhåller om bordläggning om rivning. Man har nu fått ett avtal, där man räddar Löfsta mot att man tar på sig kostnaderna. 529

530
Hembygdsföreningens insats.
Hembygdsföreningens första insats var att skriva brev till Fortifikationsförvaltningen. Det var mycket bråttom och jag åkte till postkontoret på Vasagatan i Stockholm. Just när jag släppte ned det sista brevet i brevinkastet upptäckte jag att jag glömt sätta på frimärken. Jag fick åka hem och i ilfart skriva om alla breven och tillbaka till stan och posta på nytt. Posten hade dock varit vänliga att frankera breven och dela ut dem, så på det viset kom det dubbla brev, berättar Sven-Olof Nyberg. 543

Inventeringen och de påbörjade reparationerna.
Sverker Kajmats redovisar inventeringen och det påbörjade arbetet. Det är bara huvudbyggnaden som man arbetat interiört med de övriga endast på utsidan. Det finns kvar ett gammalt köksfönster. Beslagen kan vara från 1700-talet. Hultman redovisar ombyggnader runt 1918.
Magasinet är i ganska dåligt skick och gaveln har stora rötskador. 626

Band 58 sidan 1.

Vandring i huset Löfsta.

Personer: *Reinhold Gustafsson, Hultman*
Orter: *Jursta, Sigtuna, Venngarn*
Ämnen*: Köket, kakelugnar, träfötter, sponsor, tapeter, spis lerklining*

Sverker Kajmats visar bilder på interiörer.
Köket har 40-talskaraktär. Kakelugnarna hade träfötter. Hultman berättar, att han talade med Reinhold Gustavsson, som har ett byggföretag och äger Jursta, om han skulle vara villig att sponsra renoveringen av Löfsta. Det loppet är kört, svarade han, för jag har redan blivit lovad kakelugnarna av Fortifikationen. En kakelugn är från 1760-talet och är troligen gjord i Sigtuna. Det finns likadana på Venngarn. Tapeterna är importerade.
Det har inte varit några rötskador på väggarna. Endast två stockar är ruttna. I norra gavelrummet är en öppen spis, troligen från 1700-talet. Den är upphöjd och har inte stått direkt på golvet. Väggarna var lerklinade av en blandning av lera och halm. Man kunde sedan måla eller tapetsera direkt på väggen. Här är stänkmålning i rött och vitt. Nästa lager är makulatur och sedan kommer en tapet, tryckt i ark från 1800-talet.

I ett av gavelrummen på övervåningen har man installerat badrum. Rummet var tidigare skräpkammare. Man funderar på att återställa verandan. Annars kommer man inte att ändra exteriören. Betongaltanen på baksidan skall tas bort. Målningen kommer att bli lik den ursprungliga med samma ljushet på fönsterluckorna. 300

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 57,** sidan 1
av Gudrun Sandén
Åke Larsson, Torsten Larsson m fl. Vandring i Kungsängen
Intervjuare Börje Sandén
1983-05-17
UKF:s arkiv `larslars-57-1.doc`

Personer: *Ryd, Örström, Åslander, Barlack, Wibom, Söderblom, Lindholm, Boväng, Florin, Piper*
Orter*: Alby gjuteri, Ulfsunda, Blidö, Kallhäll, Huvudsta, Bålsta*
Ämnen: *Gjuteri, tvättmaskiner, centrifuger, cigarettmaskin, tändsticksmaskin, modeller, sand, pråm, ugn, kran, prästens villor, kyrkokassan, tegel, monteringsfärdigt hus, näckrosdamm, kinesisk bro, pensionat, tomträtt, läkarstation*

Gjuteriet.
Vid gjuteriet finns fundamentet till smältugnen kvar. Skrotbacken där man tog materialet. 15 man arbetade här, 6 handformade och de andra hantlangade. Det var ett tackjärnsgjuteri, där man göt tvättmaskiner och centrifuger för större bruk. De kunde väga upp till ett par hundra kilo. Här gjordes tändsticksmaskiner och cigarettmaskiner men bara själva gjutningen. Varorna sändes till fabriken på Kungsholmen för vidare bearbetning.

Torsten Larsson berättar att man fick tvätta sig i sjön och när man kom hem värmde man tvättvatten på spisen. Han arbetade i 19 år vid gjuteriet och på senare år fick man omklädningsrum och varmvatten. Gjuteriet lades ned i slutet av 60-talet. Utefter staketet låg en byggnad, där man tillverkade och förvarade modellerna. De flesta modellerna gjordes av trä, men även aluminium användes. Modellerna kunde användas hur många gånger som helst. Järnet var 1200-1300 grader varmt. Till en början kom tackorna på båt men senare med järnväg. Gjuteriet har varit den enda industri, som Kungsängen haft genom tiderna. Man hade en häst, som klarade frakterna, men både hästen och gubben, som skötte honom blev för gamla och ersattes med en bil.

Det var Ryd, som kom från Alby gjuteri i Ulfsunda, som anlade gjuteriet runt 1903. Han hade flera söner, som arbetade här. Lärlingarna hade 40 öre i timmen. 152

Byggnaderna till gjuteriet.
Larsson beskriver hur byggnaderna låg. En gång om året kom en pråm med ny sand från Blidö. Han körde ända in till stranden. Sanden lossades med skottkärror, som kördes på en landgång. Det man formade i kallades flaskor och förvarades i flaskgården. Det som fanns kvar längst var den stora vågen, där man vägde sand och järn till rätta proportioner. Anders Bokvist säger att den ligger kvar ännu. 194

Ugnen.
Hela ugnen var som en stor skorsten. Där fanns en fläkt, som blåste in luft, när man skulle tända. När man tappade ur ugnen tog man bort en tapp av lera. Man hade ugnen i gång tills gjutningen var klar, det kunde ta ett par dagar. Ibland stod lågorna ett par meter ovanför skorstenen. Man göt ett par dagar i veckan. Sen gällde det att laga ugnen med lera till nästa gjutning. Det fanns en lyftkran till de stora lyften, men det mesta klarades med mankraft. 253

Prästens villor.
Landsvägen lades om när järnvägen byggdes 1878. Vi skall nu gå efter gamla vägen bort mot prästens villor. Fackligt tillhörde gjutarna Bolinders i Kallhäll. 290

Villor efter sjön.
Prästen bodde i en av villorna och han hade byggt villan intill och den bakom, som kallades Chicago. Där bodde 6 familjer och ett par ungkarlar. Han byggde 4 villor. Den ena köpte Lindholm 1930, den kostade

6000:-. När växlarna för summan skulle lösas i Bålsta visade det sig att det fanns två växlar, en för att täcka ett uttag ur kyrkokassan. Örströms och Åslanders villor ligger intill. Bommarna togs bort 1936. De vevades för hand, men så snart det blev elektriskt sköttes det från stationen. Bommarna var fällda långa tider på söndagskvällarna, medan stationskarlarna diskuterade politik så håret stod rakt upp. Bilförarna, som blev stoppade av bommarna, var in på stationen och gav karlarna en avhyvling. 368

Tegelbruket och Barlacks hus.
Örströms villa heter Hagsjö. Man hade sin initialer med i namnet på husen. Man tittar på platsen där teglet från tegelbruket lastades ut. En bod stod kvar när Barlack byggde. Hans villa är borta. Den låg 3 meter från sjökanten. 400

Wiboms och Fagerlid.
Wibom, som stått modell för Selambs i Huvudsta, efter Sivertz bok, köpte huset på auktion. Han fick inte byggnadslov att bygga till. Han drog då av huset av grunden och byggde ny grund och sedan byggde han runt det gamla huset. Svenngård har berättat att det var ett monteringsfärdigt hus från Stockholmsutställningen, som var det ursprungliga. Fagerlid hade en stor bänkgård och ett trädgårdsmästeri. Det fanns bokar och en näckrosdamm och en kinesisk bro och lång brygga. Det var en trädgårdsdirektör från Bergianska trädgården, som hette Boväng, som byggde, Hans dotter hette Florin och drev pensionat där. Det köptes förts av fru Nilsson, som drev Urfjälls pensionat. Urfjäll köptes av grevinnan Piper. Här fanns ingen väg till station. Jag byggde 1954. Först bodde jag i lilla stugan på Skoga och sedan 19 år i Örströms hus berättar Anders Bokvist. 483

Tomträtten.
Från 1880 hyrde kyrkan ut marken och det blev ett problem med den här tomträtten. Ju finare tomter man hade ju mer fick man betala. De som var lata och hade mest maskrosor på sina tomter slapp lindrigast undan. Då blev Oskar Sjölander arg och gav sig på ärkebiskop Nathan Söderblom, som så småningom måste backa litet. Det var ett stort bråk.
När man på 40-talet byggde vägarna bodde vägmästare och ingenjörer på pensionat Fagerlid, men det blev sådan ruljangs där att man fick gå tillbaka till vanlig pensionatsrörelse. Åke Larsson minns den vackra parken i Fagerlid. 523

Ärkebiskopens besök.
Åke berättar att han under Nathan Söderbloms besök var kommenderad till kyrkan och ärkebiskopen säger att den som rätt läser sin bibel räds varken fan eller trollen. Det blev dödstyst i kyrkan. Vi barn tyckte det var fruktansvärt hur han kunde stå och svära i kyrkan. 535

Läkarstationen och Lundins affär.
En fröken, som var kär i en sjökapten byggde den villan, som sedan blev kommunalhus, läkarstation och fritidsgård. Sjökapten övergav kvinnan. Lundins affär låg i hörnet av landsvägen och backen upp till torget. Beställde man något från affären kunde man få hem posten samtidigt med varorna. Där var nämligen också postkontor. 1909 flyttade Lundin till samhället från Högnäs. Telestationen låg i närheten. Det fanns ingen fast Konsumbutik utan endast varubuss. Medborgarplatsen låg vid järnvägsövergången. 585

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 59 sidan 1 och 2** 59
av Gudrun Sandén
Ingrid Jonsson, Bageriet Bro och **Lisa Eriksson**, Lilla Hammartorp
Intervjuare Börje Sandén
1984-01-02
UKF:s arkiv IngJon-59-1-2.doc

Personer: *Sparre, Olofsson, Karlsson, Berggren, Ernst Jonsson, Enar Jonsson, Bengt Jonsson, Lötmark, Vinberg, Göta Dalström, Glassing*
Orter: *Brogård, Hallmarken*
Ämnen: *Inspektor, limpor, tegel, Brogårds Tegelbruk, 32-plåtars ugn, 16-plåtars ugn, pannmur, ånga, jäsning, bullar, franska, rågkakor, butik, leveransbageri, Valfrid Jonssons affär, Nords Kafé, Tage Anderssons affär, Perols, Greta Lindberg, Lundins, Viktor Jonsson, Bojes, Sandells, Kalmarsands sommarkafé, Kalmar handel, Konsum, Bålsta Livs, Bålsta Konsum, Röjdeby Råby handel, Ensjö Tjusta, Malmström, Tibble Konsum, ordersedlar, brödräknerska, källare, wienerdeg, elektrisk ugn, hårt bröd, kuponger, kristid, Heymans affär*

Bageriet
Bageriet byggdes av en inspektor, som arbetade hos Sparre på Brogård. Han ville lära upplänningarna äta skånska limpor, för han tyckte de uppländska var bara kladd. Teglet till huset togs från Brogårds tegelbruk. Han byggde en 32-plåtars ugn. Upplänningarna ville inte ha hans limpor. Man fyllde ugnen med limpor och murade igen luckan. Sedan fick de stå där ett dygn innan de var färdiga.

Efter en tid revs halva ugnen och det blev en 16-plåtars ugn. Ugnen matades med ved på eftermiddagen och den som kom först till bageriet på morgonen tände. Sedan rakade man ut kolen och eldade en pannmur med vatten. Över den fanns en tratt och en stege uppe i taket, där man satte plåtarna och så jäste brödet i ångan.

Olofsson köpte huset, men han var inte bagare, utan bageriet drevs av Karlsson och Berggren. När de blev gamla och ville sluta kom Ernst och hans bror Enar och tog över. Det var Ingrids man och svåger. 1941 fick vi köpa. Olofsson och en son bodde kvar i lägenheten ovanpå och hade en hushållerska. Det finns tre vindsrum också. 112

Före 1940 var det limpor, bullar, franska och rågkakor som bakades. Under kriget började vi med konditorivaror, eftersom man fick bättre tilldelning på råvaror då. Det betydde att vi hade ett tio-tal anställda. Ernst bror Bengt arbetade i 23 år. När han gifte sig byggde han huset snett emot bageriet, det som Lötmark har haft. Mellan 40 och 50 hade vi butik i bageriet. Vi hade leveransbageri och levererade till affärerna.

Matvaruaffärer
Tage Andersson hade affär i Jakobsberg då och tog varor från oss. Vi levererade till affärer ända till Bålsta. Förutom Tage levererade vi till fru Nord, som hade kafé i Jakobsberg. I Stäket hade Valfrid Jonsson, bror till Viktor, affär i huset som Byxan har nu. PerOls var affären närmast bron i Stäket. I Kungsängen hade Greta Lindberg, Lindemans och Lundins affärer. I Bro var det Viktor Jonsson, Bojes, och i Låssa Sandells affär. I Kalmarsand var det kafé på sommaren. I Bålsta fanns affär i huset, som ligger långt ut i vägen strax bortom silon. De köpte bröd från oss, fastän de hade bageri mittemot. Kalmar handel och den Konsumaffären, som låg mittemot. I Bålsta var de Bålsta Livs och Bålsta Konsum. Röjdeby hade Råby handel, Ensjö Tjusta handel och Malmström i Håbo-Tibble. Dessutom fanns Tibble Konsum. I V Ryd fanns Konsum och en privataffär. Det fanns också en Konsumaffär i Bro, men då hade Bojes försvunnit. Konsumaffären öppnades 1932 med Vinberg som föreståndare. Han var senare hos Viktor Jonsson. Göta Dalström hade kafé. Till sommarkafét i Kalmarsand kunde det gå åt 1000 bakelser över en lördag-söndag.

Arbetet i bageriet
På eftermiddagen ringde jag runt till butikerna och tog upp order till dagen därpå. Det fanns tryckta ordersedlar, som man fyllde i. Då kunde jag räkna ut hur mycket som behövde bakas. På lördagen när han

körde iväg hade han räkningarna för veckan med sig, som betalades på måndag. Brödräknerskan packade lådorna till de olika butikerna och skulle alltid lägga rent papper i botten på lådan.

Ernst startade sitt arbete mellan 2-3 på natten med att bära upp ur källaren, mjölk, mjöl och smör. Källaren var så kall att vi klarade oss utan is, men vi fick leverans från mejeriet varje dag. Först körde han wienerdegen och kavla den. Sedan väckte han mig och jag gjorde wienerbröden medan han körde småfranskorna. Jag bakade ut, så när bagarna kom klockan 6 var det bara att grädda. På båda sidor i ugnen fanns rör, som det sprutade ånga ur, för franskbröden. Ugnen var vedeldad med meterved, som bagaren skulle klyva. Han lade sedan arbetet var avslutat för dagen veden i ugnen och den torkade. Ugnen höll värmen och kallnade aldrig helt. Glöden rakades ut. Det blev aldrig sot, då det var så varmt. Ångugnen var elektrisk. Vi bakade på ungefär 40 liter mjölk. Tidigare gjordes degen för hand i ett tråg, som stod under bakskivan, sedan fick vi elektrisk blandare. Man bakade efter hur mycket värme som gick ut. Sedan fick vi elvisp och kavlingsmaskin. Den var handdriven. En senare maskin delade degen i 30 bitar och formade dem runda.

Det var ett jättearbete att hålla rätt på alla kuponger under kristiden. Bönderna lämnade mjöl och fick sitt hårda bröd bakat. Det gick åt 3-4 arbetare till att göra detta.

Ingrid har 4 söner och 1 dotter. 479

Vi hade ibland 10 bagare som bodde hos oss och alla i maten. Göta Dalström hade sitt kafé i en lägenhet i Heymans hus, sedan byggde hon villa på tomten som heter Hallmarken. Hon var handikappad men trots det var hon alltid glad och arbetsam. Glassing var engagerad i kommunpolitiken och Konsum var hans ögonsten. 568

Sidan 2.

Personer: *Lisa Hallberg, målare Pettersson, grundläggare Jonsson, Gösta, Ingvar och Birger Jonsson, mejeristen Fredriksson, skollärare Hedin, Viktor Jonsson, Grill, John Olsson, Johan Blomkvist, Ernst Lindberg, Sundell, Ström, Axel Andersson, Holmström, Ingrid och Nisse Gustavsson, Stålhandske, Landin, Eriksson*
Orter: *Kallhäll, Köpmanvägen, Gustavshäll, Klint, Film, Österbotten*
Ämnen: *Bolinders, järnhandel, cigarrlådan, Vattholma Sanatorium, Gustavssons födkrok, separator, vispmaskin*

Korvkiosken.
Lisa Hallberg hade korvkiosk i Bro. Hon bodde i Säbyholm under tiden hon hade kiosken. Hennes astma gjorde att hon inte orkade prata med folk, vilket kunde uppfattas som att hon var litet bister. Hennes pappa hade postutkörningen, men det var hon som hade körkort och skötte postutkörningen

060

Hantverkarna i Bro byggde egna hem.
De, som bodde i Bro, hade arbete i trakten. Det var först när Bolinders i Kallhäll behövde arbetare, som flera Brobor fick sysselsättning där.

I Petterssons familj gick målaryrket i arv till sönerna. Detsamma var det med grundläggaren Jonsson, där Gösta, Ingvar och Birger fortsatte i faderns fotspår. Det var ganska många som arbetade vid järnvägen, då man ju hade persontrafik. Ett hus efter Stationsvägen var järnvägsbostad med två lägenheter. Mejeristen Fredriksson bodde i mejeriet, så länge verksamheten pågick. De bodde sedan i skollärare Erik Hedins hus. Hedin hade Sparbank, som gick omkull. Viktor Jonssons pappa kom med ett knyte på ryggen. Han byggde affären. Den byggdes om 1931. Omkring 1935 lades Bojes affär ned. 160

Husen efter Köpmanvägen.
Grill hade klädlager i John Olssons hus på Köpmanvägen. Där bodde också Rymans. Huset är rivet och där står radhus idag. Nästa hus ägdes av John Blomkvist och sonen Anders bor där nu. De var 9 syskon. Ernst Lindberg byggde och kommunen köpte och hyrde ut bl a till Sundells nästa hus. Ströms hus byggdes ungefär 1928. Hans föräldrar var svenska ryssar. Ivan Ströms fru, Greta, kom till Bojes affär från Kopparberg. Greta var syster till Lisa Erikssons man Ivar.

Järnhandeln byggdes av Johan Olsson till sonen Börje, men sedan tog bröderna Törnberg över.

Axel Andersson byggde huset på Byggmästarvägen, där sonen Tage och hans fru Irene bor nu. Det var troligen 1919, då de flyttade från Grillby. Anton Blomkvist byggde ovanför Ströms.

Holmström var sadelmakare och tapetserare och byggde mellan järnhandeln och Johan Olsson på Kamrervägen. Hans fru flyttade ifrån honom med sonen och i många år bodde han ensam. Grundläggarns dotter Ingrid gifte sig med Nisse Gustavsson i Gustavshäll. Hon hade TBC och vistades långa tider på Vattholma Sanatorium. Det blev sprickor i äktenskapet och Gustavsson skaffade sömntabletter och tog in på hotell i Stockholm och svalde allihopa. Flickorna har klarar sig bra. Nisse var son till "Gustavssons födkrok". Hustrun hushållade sedan hos Holmström. 369

Klint.
Klint är ett av de äldsta husen i Bro. Sedan 1936 bodde Svea Stålhandske där med sin familj i det rum som vetter mot Ströms. I mitten av Klint bodde en gubbe och gumma. Det rummet övertog Stålhandskes. Landin bodde i rummet åt Prästvägen och låg på soffan och spelade dragspel. Erikssons bodde i rummet längs bort. 440

Rundvandring i bageriet.
Vid en rundvandring i bageriet berättar Ingrid att separatorn är inköpt 1918 av hennes föräldrar, som hade lantbruk i Film i Uppland. Under kriget när det var ont om smör åkte vi till gårdarna runt Bro och köpte mjölk och separerade i separatorn, som vi fått överta. Sedan vispade vi i vispmaskinen. Skummjölken användes i bageriet.

Bageriet bakade 90 limpor om dagen. Börje berättar att vi fått hälsningar från Finland med tack för Brolimpan, som han bjöd på uppe på Rösa Ring, när svenskar från Österbotten var på besök. Ingrid ger oss fyra formar att baka limporna i. 515

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 60 sidan 1** 60
av Gudrun Sandén
Sigurd Andersson, Sundby
Intervjuare Börje Sandén
1983-03-21
UKF:s arkiv sigand2-60-1.doc

Sigurd Andersson berättar tillsammans med sin hustru om bilder, som skall fotograferas av till kommunarkivet

Personer: *Kasper, Hegart, Carl Sandels, Alice Månsson*
Orter: *Dragontorpet, Slottet, Lindesvik, Torsätra, Biblioteksgatan, Stockholm*
Ämnen: *Flaggstång, oxvandring, kärna, vatten, mejeri, bil, hö, säd, Lindgrens sandskuta, båtutflykt, kurser, Kyrkskolan*
008
Dragon Frisk.
Dragon Frisk var traktens sista dragon. Han var med iförd galauniform vid invigningen av stenen i Bålsta omkring 1930. Hans torp låg i Valla hage mellan Sundby och Gällöfsta på ett ställe som kallades Harhållet. 053

Bilder ur Sigurds fotoalbum.
Man tittar på bilder av högra Dragontorpet och Slottet. Det fanns också ett vänstra Dragontorp. På Gällövsta brygga är Sigurd och hans flamma fotograferade. En bild föreställer Kasper som fixade flaggstång till pensionärshemmet. Bilder på redskap. Man hade oxvandring för att kärna och dra upp vatten till ladugård och mejeri. Gården hade bil, som körde hö och säd från åkern. Nästa bild är en båtutflykt från Lindesvik med Lindgrens sandskuta. Bröderna Lindgren var Sveriges äldsta skeppare. Under Hegarts tid på Torsätra hölls kurser för kokerskor och liknande. 1914 fotograferades den lille Sigurd iförd sammetskolt med spetskrage uppsatt på en uppstoppad häst hos fotograf Carl Sandels, Biblioteksgatan i Stockholm. Skolkort 1954 med Alice Månsson i Kyrkskolan. 303

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 61 sidan 1**
av Gudrun Sandén
61
Erik och Margit Thil, Gröna Gången
Ingen datering
UKF:s arkiv Grönagån-61-1.doc

Personer: *Hultman, Nordenfeldt, Olin, Berggren*
Orter: *Löfsta, Skepparhagen, Skeppartorp, Gröna Lund, Lejondal, Tegelbruket*
Ämnen: *Plog, fiskare, kräftor, gäddor, hisspojke, möbelfirman Åtvidaberg, vaktmästare, Socialdemokratiska Tidningen, isväg*

Eriks arbete på Löfsta.
Man tittar på en plog och berättar om problemet att vända med hästarna, som stretade åt sitt håll och samtidigt hantera plogen, som kunde väga 75 kilo. Bonden var noga med att man skulle plöja ända ut på dikesrenen. Jag arbetade hos Hultman på Löfsta. Sönerna byggde vid Skepparhagen. Nordenfeldt styckade av efter kriget vid Näshagen. Min pappa var fiskare under Löfsta. Han skulle lämna 10 tjog kräftor och gäddor, som ersättning för att han fick bruka Skeppartorp. Ofta gjorde han också dagsverken till Löfsta. Vi hade två kor, men dåligt med hö. Vi gick omkring och slog i dikena och samlade var vi kunde komma åt.
Arkitekt Olin hade Löfsta en kort period. Senare kom Berggren. 149

Eriks tid i Stockholm.
Mamma skickade ut mig när jag var 12-13 år och jag kom till Stockholm som hisskonduktör vid möbelfirman Åtvidaberg. Jag hade 12 kronor i veckan, men firman höll med uniform. När jag gick på Gröna Lund hade jag uniform, för det var de enda kläder jag ägde. Jag bodde på Söder och arbetade på Norr. Sedan fick jag anställning som vaktmästare på Socialdemokratiska Tidningen. 179

Skinnartorpet och väglöst till Gröna Gången.
Hustrun var född i Skinnartorpet, där farmor och farfar bodde också. Det fanns ingen väg fram till Gröna Gången, när Thils flyttade dit. På vintern körde de bilen på isen. En vårvinter när Erik parkerat vid stranden blev isen landlös och han kunde inte ta sig därifrån varken på isen eller land. Han fick vänta tills isen frös en natt och med hjälp av plankor kunde han köra sin Volkswagen ut på isen och sedan över ängen vid Lejondal och hem.
Namnet Gröna Gången kommer nog av att det var väglöst och bara en stig ledde mellan Lejondal och husen vid Gröna Gången. Det är ungefär 3 km. 250

Tegelbrukstiden.
Jag var med och byggde ladan vid Tegelbruket och arbetade också som tegelbruksarbetare.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 62 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
62
Margareta Persson, husa på Granhammar berättar om livet där 1925.

Intervjuare Börje Sandén
1985-09-04
UKF:s arkiv MargPers-62-1-2.doc

Personer: *Sigfrid Rålamb, Boberg, Svea Andersson, Elin Backman, Märta Sääv, Elma, Britta, Beata och Anders Rålamb, Nathansson, Malm, Lewenhaupt, Claes Rålamb*
Orter: *Granhammar, Tillfället, Urfjäll, Brunna, Aske, Turkiet, Svannäs, Ekolsund, Lusttorpet*

***Ämnen**: Husa, husdräng, köksa, kokerska, båten Sigtuna, Birkagårdens Folkhögskola, städning, silverputs, konservering, svamp, konkurs, frukostbord, ledighet, bad, herrmiddagar, varmt och kallt vatten, isskåp, frysbox, villabrand, självmord, ekonomi, judehatare, jude, biblioteket, Kungliga Biblioteket, salonger, tapetfris, gyllenläderstapeter, sidentapeter, statarlänga, ankdamm*

Anställda på Granhammar 1925.
Margareta var husa på Granhammar hos baron Sigfrid Rålamb. Det fanns 9 anställda, nämligen Boberg, husdrängen som bar ved och putsade skor, Svea Andersson, köksa, var dotter till trädgårdsmästaren. Skogvaktarens dotter var husa. Kokerskan Anna-Lisa Karlsson gifte sig med en statarpojke. Kokerskan var Elin Bäckman. Märta Sääv var första husa. Två syskon från Tillfället var anställda i huset. Han var gårdskarl. Vid fester utökades arbetsstyrkan. 094

Familjen Rålamb och arbetet på Granhammar.
Jag kom till Granhammar med båten Sigtuna, i sällskap med skogvaktarns dotter. 1921-22 gick jag på Birkagårdens folkhögskola. 1925 började jag på Granhammar. Rålambs bodde i stan på vintern och man tog mat från NK. Flickorna Rålamb, Elma, Birgit och Beata gick i skola i stan och sonen Anders gick på internatskola.

På hösten fick jag vara med om att konservera och ta vara på allt som växte. Gummorna kom med sina svampkorgar, för det växte mycket svamp i parken. Jag fick sedan följa med till stan, men jag bodde hemma hos min styvfar. Senare fick jag höra att familjen gått i konkurs och Granhammar övertagits av Nathansson. 218

Husans uppgifter.
Det var stora ägor till Granhammar, Urfjäll på väg mot Bro och Brunna. Ladugården och stallet och alla bostäderna låg åt V Rydshållet. Ladugårdsförman hette Malm.

Arbetet började klockan 7 med städning och duka frukostbordet i lilla matsalen. Familjen åt frukost när det passade. Jag behövde aldrig diska, men däremot fick jag putsa silver. Gästrummen skulle ställas i ordning. Vi hade ingen bestämd ledighet, men när det var vackert på sommaren fick vi gå och bada. Middagen serverades klockan 6 eller 7 i stora matsalen. Där fanns plats för 26 gäster. I matsalen stod 2 skåp med gammalt värdefullt silver. Golvet var rödmålat och besvärligt att hålla dammfritt. Under bordet låg en stor matta. Det var alltid gott om mat och när baron Sigfrid Rålamb hade herrmiddagar serverades en jättestor bricka med smörgåsar fram på natten. Det var gödkalvstek ofta och baron skar själv för. Under siktiden bjöds på stekt siklöja. 328

Granhammar idag.
Granhammar är nu ganska bra behållet. Det låter som om det skulle bevaras. Huset var bekvämt med varmt och kallt vatten och tvättrum. Köket var inte tungarbetat. Börje berättar att i källaren står en frysbox i trä, som väl kommit dit på Nathansons tid. På Margaretas tid fanns ett isskåp. Isen togs upp på sjön. Granhammar var omtalat för att de behandlade sitt tjänstefolk väl. Gästerna gav dricks. Lewenhaupt på Aske var ofta gäst. 426

Rålambs livsöden.
Friherrinnan Rålamb omkom i en villabrand i dottern Elmas hus. Baronen begick självmord på grund av dålig ekonomi. 440

Ägare till Granhammar.
Arent Persson och Gustaf Vasa har ägt Granhammar. Det påstås att det fanns en underjordisk gång till sjön.

Rålamb var judehatare och Nathansson var jude och hade lånat honom pengar. Han tog över Granhammar. Då blev det nytt folk på gården. 484

Biblioteket på Granhammar.
Vi fick låna böcker i det stora biblioteket på Granhammar. Kungliga Biblioteket fick ta över. Fredmans

Epistlar fanns i original. Familjen använde biblioteket till vardagsrum. Till vänster låg två salonger. Det fanns ett mindre rum till med böcker. Det användes bara till prominenta gäster, som sovrum. Frisen runt rummet hade Claes Rålamb med sig från Turkiet. Gyllenläderstapeterna köptes upp och sidentapeterna revs av väggarna och såldes.

Rålamb ägde en jaktstuga vid Ekolsund, som hette Svannäs, där han sedan sköt sig. Lusttorpet stod just vid grindarna i I1. Där bodde skogsvaktaren. Vid ån låg en statarlänga. Det fanns en ankdamm där. 588

Sidan 2.

Personer: *Erik, Sigfrid, Stig, Ebba och Sofia Rålamb, Elma, Birgitta, Beata och Anders Rålamb, Schale, Alenius*
Orter: *Stigstorp, Lundsberg, Sigtuna, Kungsholmen, Grindstuga, Lund, Hammargrindstugan, Rankhus, Mjölnarstugan*
Ämnen*: ABAB-vakt, ekotempel, blåbär, svamp*

Kungsängen.
På sommaren åkte man båt till stan. I Kungsängen är det sig likt nere vid station. Furuhäll har brunnit i år. Livsmedel till Granhammar kom med båt. Folket i Kungsängen var väl bemedlade. Villa Skoga fanns inte. Vägen gick på andra sidan järnvägen, så man kom upp genom bommar. Det var vackert i Kungsängen. Affären låg mitt emot "Logen". Kyrkoherde Fahlgrens hus fanns. När herrskapet skulle till kyrkan körde man med landå. Baronen körde själv. 180

186
Släkten Rålamb.
Man sa fröken Elma och fröken Birgitta till döttrarna och Anders till sonen. Endast till lilla Beata sa man du. Herrskapet sa du. Till baron sa man baron och till friherrinnan sa man friherrinnan.

Baronens äldsta bror Erik var kammarherre hos Gustaf V och den yngre Stig hade Stigstorp som sommarnöje. Ebba och Sofia var systrarna.

Sonen Anders misslyckades i sina studier både på Lundsberg och Sigtuna och han blev helt blåslagen när han blev hemskickad därifrån. Han tog arbete som ABAB-vakt och bodde på Kungsholmen. Han dog i ganska unga år. Beata är gift Schale och bor i Örebro. Sedan är släkten utdöd. Stigs dotter var gift med ambassadör Gunnar Hägglöv. 347

Parken och torpen.
Det fanns ett ekotempel i parken. Man använde inte namnet Engelska Parken. Skogvaktaren var noga att sköta parken. Där växte mycket blåbär och svamp. Grindstugan och torpet Lund låg där. Hammargrindstugan låg åt kyrkan. Där glasmästeriet är nu var det lanthandel. Rankhus vet man inte varför det heter så. Dottern Alenius bor där. Mjölnarstugan låg mot V Ryd. 1952 bodde färre än 300 personer i Kungsängen. Många arbetade i stan. Husorna på Granhammar hade 40 kronor i månaden och dessutom fick de dricks. 495

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband 63 sidan 2** 63
av Gudrun Sandén

Bertil Permén berättar om Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola
1985-10-02
UKF:s arkiv spu-63-2.doc

Personer*: Emil Sunnerdahl, Magna Sunnerdahl, Hugo Hammarsköld, Julia Swedelius, Alice Tegnér, Hjalmar Mehr, Ivar Tengbom*
Orter: *Skansen, Stockholm, Säbyholm*
Ämnen: *Hemskolor på Landet, staten, allmänteoretisk utbildning, yrkes utbildning, lantbruk, trädgårdsutbildning, snickeri, mekanisk verkstad, husmorsutbildning, barnsköterskeexamen, spädbarn,*

förskolebarn, ungdomar, pensionärer, Börsen, Seglora kyrka, Lillstugan, Stugan, 25-årsjubileum, jubileumsskrift, kantat, Gamla elevers dag, Kristi Himmelsfärds dag, Säbyholmskamraterna, ekonomin, direktionen, Storlandstinget, Handikappfond, Trädgårdsgymnasium, trädgårdsarbete,, park, anläggning, idrottsanläggning, kyrkogårdar, handelsträdgård trädgårdstekniker, trädgårdsingenjör, elevhem, matsal, gymnastikhall, reparationsverkstad, försöksväxthus, tomatodling

Skolans tillkomst.
Emil Sunnerdahl föddes 1826 och när han dog 1908 efterlämnade han en dotter, Magna, som blev Stockholms rikaste dam. Hon var generös och religiös och stödde många behjärtansvärda projekt. 1908 donerade hon 4 miljoner till svenska staten, som skulle användas till att skapa Hemskolor på Landet. Det blev bara skolan vid Säbyholm. Eklesiastikdepartementet under ledning av minister Hugo Hammarsköld började arbetet med att hitta ett markområde att bygga på. Donationsföreskrifterna innehöll krav på att eleverna skulle få fortsätta sin utbildning efter folkskolan med både allmänteoretisk och praktisk utbildning. Man startade lantbruksutbildning, trädgårdsutbildning, snickeri - och mekanisk utbildning samt husmorsutbildning med påbyggnad av barnsköterskeexamen. Dessa program fanns fram till slutet på 60-talet.

Magna Sunnerdahl donerade till spädbarn, förskolebarn och ungdomar men också till pensionärer. Stockholms stad fick ta emot 1/2 miljon kronor för att kunna hyra övervåningen i Börshuset. Hon donerade också pengar, så att Segloras kyrkas flyttning till Skansen blev möjlig.

1911 kom de första eleverna till skolan. Bertil visar bilder från verksamheten. På Lillstugan hade man inrättat ett spädbarnshem. I dag är det en trädgårdsskola. 131

25-årsjubileet.
Fröken Sunnerdahl dog 1935. Hon bodde på somrarna i Stugan, som hon låtit uppföra i anslutning till skolan. När skolan firade 25-års jubileum 1936 utgavs en jubileumstidskrift. Dessutom uppfördes en kantat författad av Julia Swedelius till musik av Alice Tegnér. Bertil läser kantaten. 232

Trädgårdsskolan.
På Kristi himmelsfärds dag samlades man till Gamla elevers dag med stor uppslutning. 1918 bildades en kamratförening, Säbyholmskamraterna. Dessa båda företeelser har nu avsomnat. (1997 finns två kamratföreningar). I slutet av 60-talet tröt pengarna trots att man fick statsbidrag till löner och annat. Direktionen försökte få Stockholms stad att ta över. Där var man inte intresserad av något köp, då samma verksamhet redan bedrevs inom staden. Det nybildade storlandstinget gjorde sin första affär genom att köpa Säbyholms egendom. Det var borgarrådet Hjalmar Mehr, som såg till att köpet genomfördes, med motiveringen att de dåliga markaffärer Landstinget gjort, är de som de inte gjort. Detta skedde 1971. Året därpå övertog Landstinget skolan och den kallades Säbyholmsskolan. Det dröjde ändå två år till innan skolan fick sin inriktning och blev trädgårdsskola.

Priset på skolan var 13 miljoner och sattes till Sunnerdahls Handikappfond, att förvaltas av en styrelse tillsatt av Kungl. Maj:t. Särskilt skall ungdomars handikapp lyftas fram och bli föremål för vård och forskning. Det skall täcka behov, där staten inte går in. Det är en stor fond med en avkastning på 1 miljon om året. 318

Trädgårdsgymnasium.
1985 är skolan landets största Trädgårdsgymnasium, av de 12 som finns i dag. Vi har 130-140 elever uppdelade på 5 klasser och en utbildning för redan yrkesverksamma inom trädgårdsområdet. Eleverna utbildas till trädgårdsarbetare inom park, anläggning, idrottsanläggningar, kyrkogårdar och 35 % till handelsträdgårdar. Efter 5 år kan de avancera till trädgårdstekniker eller trädgårdsingenjörer. Två nya elevhem har byggts och stor matsal och gymnastikhall. Vi har också en reparationsverkstad och ett försöksväxthus. Vi driver en stor tomatodling.

I framtiden skall det byggas till flera klassrum. De som finns i huvudbyggnaden, som 1912 ritades av Ivar Tengbom är inte tidsenliga. även aulan skall byggas om. 358

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 64 sidan 1 och 2** 64
av Gudrun Sandén
Ivar Lövgren, Ålbrunna 1986-12-17
UKF:s akriv Ivarlövg-64-1-2.doc

Personer: *Fröken Hansson, läraren Joel Lundgren, Dagmar Tamm, Henning och Hildur lövgren, Östen Karlsson, Ramström*
Orter: *Enköping, Toresta, Marielund, Savolax, Hebbo, Hassellund, Lövåker, Björklunda, Ålbrunna, Höglunda, Hårshagen,*
Sjöherrgård, Kalmarsand, Bastbrink, Draget. Drageborg, Dragelund, Lillsjö, Djupdal, Örn, Badholmen, Rösa Ring, Leran, Lindormsnäs
Ämnen: *Säbyholms skola, rundvandring, rörledning, foderborden, Dunderkrans sten, isberg, dödisgrop*

Ivars barndom. Marielund, Savolax.
Ivar Eriksson-Lövgren är född i Enköping 1904, men kom tidigt till Hassellund i Toresta. Han har gått i Säbyholms skola först för fröken Hansson och sedan för Joel Lundgren. Han minns stugan Marielund nära Hebbo. Husgrunden efter Savolax finns kvar, men Ivar minns inget hus där. Andersson som arrenderade Hebbo hade jorden vid Mariedal. Dagmar Tamm har berättat att hennes barnsköterskas föräldrar bodde där. 099

Björklunda.
Intill Hassellund låg Lövåker, som också är rivet. Ivar bodde hos sin morbror och moster i Björklunda vid Toresta anhalt. Där fanns en ganska stor trädgård. 1931 kom han till Ålbrunna tillsammans med Henning Lövgren och hans hustru. Ivar visar bilder. 180

Rundvandring, såg, kvarn.
Det fanns en rundvandring, som pumpade upp vatten från sjön vid Toresta. Den låg invid kvarnen och sågen. De körde med oxar. Vattnet leddes genom rörledning upp på skullarna och rann sedan ned i foderborden. Ett par arbetare bodde i Höglunda och Hårshagen. Östen Karlsson är läskamrat med Ivar.

Toresta anhalt. Dunderkransens sten. Rövargrottan.
Vi körde grönsaker till Sjöherrgårds och Kalmarsands bryggor.
Ivar arbetade i trädgården på Björklunda. Där odlades potatis och Henning hade 4 kor. Det var enkelt att ta sig till Stockholm. Tåget stannade morgon och kväll vid Toresta anhalt. Det var svårare att ta sig till Enköping, för då stannade inte tåget vid Toresta utan man fick åka från antingen Bro eller Bålsta. På 50-talet kunde man stoppa tåget med hjälp av en semafor vid Toresta. Ramström skötte bommarna vid Toresta. Bastbrink arrenderades av Toresta. Mellan Toresta och Draget fanns Dunderkransens sten, där man samlades till samkväm. Efter den vägen låg också Rövargrottan. Det är en naturlig grotta. Vid Draget låg ett jordbruk. Intill låg Dragelund och Drageborg. Lillsjön var trädgård redan i Ivars barndom. Draget var en viktig kommunikationsled, då man drog båtarna mellan Mälaren och Lillsjön. 466

Kalmarsand. Örn. Djupdal. Rösa Ring.
Vid Kalmarsand fanns en handel. I huset mitt emot silon bodde byggmästaren. Det har legat en väderkvarn vid Hårshagen enligt en gammal karta. Till Örn gick lustresbåtar. Då tittade man på Djupdal och Badholmen. Djupdalsgropen har kommit till genom att ett isberg strandat där och blivit en dödisgrop. Vattnet har stått 100 meter över Rösa Ring. För 6000 år sedan reste sig marken över vattnen där. Rösa Ring ligger på 62 meters höjd. Åsen har lagrats i vattnet. Vägen till Lindormsnäs gick för 100 år sedan över Låssa Kyrka och förbi
Leran. 569

Sidan 2.

Personer: *Wingårdh, Jehander, Lennström, Klara Andersson, Karl Eriksson, Edit Torén, Andersson, Claes Tamm, Hjort, Östen Karlsson, Hasselgren, Karlsson, Viktor Sjöström*

Orter: *Toresta, Örn, Badholmen, Vållen, Trollstupet, Sjöherrgård, Gullhäll, Hebbo, Säbyholm, Svalgarn, Ålbrunna, Hjortenslund, Strängnäs, Ekeby, Saltvik, Lindormsnäs, Smidö, Kälkholmen, Gammeltorp, Hackvik, Björkliden, Leran, Källtorp*
Ämnen: *Sand, pråmar, strejk, sållverk, singel, norrmän, vårdkase, kärrområde, flotte, Vit Drottning, potatis, Nya Svartsjölandet, Västan, labyrinten,*

Sandtaget i Toresta.
Wingårdh öppnade på 20-talet sandtag på Toresta och sålde sand till Stockholm. Sanden fraktades med pråmar. Jehanders på Svartsjölandet menade att Wingårdh betalade sina arbetare för litet och Torestafolket måste gå med i fackföreningen. Det resulterade i strejk. Man hade två gropar och sållverk för singel och sand. En grop ligger alldeles vid Örn. Den största ligger vid Badholmen. 096

Norrmännen, Hebbo, Sjöherrgård.
Norrmännen kom under kriget. Men deras verksamhet var hemlig. Man vet att de hade utbildning. De höll till vid Badholmen. När de flyttade revs alla deras baracker.

Vi plockade hallon vid Vållen. Man talade om Trollstupet. Man menar att ett av Mälarens största djup ligger mellan bergen. Intill Gullhäll ligger en stengrund, som möjligen kan ha varit en vårdkase.

I Hebbo bodde i Ivars barndom slaktar Andersson. Senare flyttade familjen Lennström dit och ägnade sig åt fiske. Hebbo hörde under Säbyholm. Ett stycke från Hebbo brygga mot Sjöherrgård finns ett intressant kärrområde med ovanlig flora, bl a orkidéer.

Sjöherrgård var ett fiskarställe. De flyttade djuren ut på Svalgarn om sommaren med hjälp av en flotte. Sjöherrgård ägdes av Klara Andersson och ärvdes av drängen Karl Eriksson. Dottern Edit Torén fanns där också. Sjöherrgård har varit ett stort ställe. På kartan ritades det som herrgård. Det finns fortfarande terrasser kvar. 300

Innan Lövgren 1931 kom till Ålbrunna hade Andersson det i 22 år. Claes Tamm byggde huset för tre arbetarfamiljer. Han ägde Säbyholm. Nu äger Länsstyrelsen. Lövgren odlade potatis, som kallades Vit Drottning. Ivan Ström körde in till stan och man bar de tunga säckarna högt upp i husen. Man lastade vid Sjöherrgårds brygga. Båten Nya Svartsjölandet är omgjord till diesel och går på trafik i skärgården under namnet Västan. Nya Svartsjölandet gick från Säbyholms brygga och kördes av kapten Hjort, som bodde i Hjortenslund. På Rösa Ring fanns torn för mätinstrument. Det var två torn, ett i det andra. I det innersta sattes mätinstrumenten. Under den mörka årstiden fick Östen Karlsson klättra upp i tornet varje kväll och tända en lampa. Det var Östen som var med och nyupptäckte labyrinten på 30-talet. Man kände till den på 1600-talet. Det påstås att man såg domkyrkan i Strängnäs från Rösa Ring. 499

Ekeby, Saltvik. Lindormsnäs, Smidö, Kälkholmen, Gammeltorp, Hackvik, Leran, Björkliden.

Vid Ekeby har man hittat fornsaker vid byggnationer. Man vet inte varför det heter Saltvik. Hasselgrens bodde där. Tidigare ägare hette Karlsson.

Vid Lindormsnäs var jordbruk. Där fanns ett tegelbruk. På Smidö var det jordbruk. Viktor Sjöström bodde på Kälkholmen. Gammeltorp ägs av Charlie Norman och vid båthamnen byggde Hallberg, som körde posten. Det huset kallas Björkliden. Det fanns Leran även vid Ålbrunna. Det finns en stengrund mot Källtorp. 574

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 65 sidan 1** 65
av Gudrun Sandén
Ivar Lövgren, Ålbrunna
Intervjuare Börje Sandén
1986-12-17
UKF:s arkiv Ivarlövg2-65-1.doc

Personer: *RoslagsBjörn, Hallberg, Axelsson, Sandell, Boje, Viktor Jonsson, Henning Lövgren, Johan Norman, Karlsson, Engelbrand*
Orter: *Ålbrunna by, Källtorp, Kalmarsand, Fånäs, Björkhagen, Bålsta, Sanda, Vreten, Ekeby, Stockholm, Enköping*
Ämnen: *Dansbanor, bygdespel, mejeri, Bojes affär, Viktor Jonssons affär, syndikalisterna, Kungl Hushållningssällskapet, batteriradio, telefon, byalagets brunn, droskrörelse, bensinstation, inspektorsbostad, tvättstuga, nasare, barnvagn, Domänverket, Skogsvårdsstyrelsen, plantskola, stängsel, rådjur*

Ålbrunna by, dansbanor, transport till mejeriet, affärer.
Det finns kartor över Ålbrunna by från 1700-talet. Det kan finnas fornminne vid Källtorp. R-märkning finns på kartan.

Dansbanor fanns vid Kalmarsand, nedåt Fånäs, vid Medborgarhuset i Bro och Björkhagen vid Kockbacka. Det finns plintar kvar efter banan vid Björkhagen. Där ordnades bygdespel. Vid Kalmarsand uppträdde RoslagsBjörn, som var ovanligt stark och böjde spikar och slet av rep.

Vi levererade mjölk till mejeriet i Bro och körde dit med häst och vagn. Postkörare Hallberg tog i början med vår och Sandas mjölk på pakethållaren till sin bil. När han blev gammal fick vi köra själva. Mejeriet lades ned alldeles innan andra världskriget. Vi handlade hos Axelsson, som hade affär intill Säbyholms Folkskola och en liten filial vid rättarbostaden i Säbyholm. Efter honom tog Sandell över i huset intill skolan. 153

Bro samhälle.
Det bodde inte många människor i Bro, när Ivar gick och läste. Det fanns två affärer, Bojes och Viktor Jonsson, som konkurrerade. Boje hade affären vid Säbyholm. Det var mest runt järnvägen, som det var liv och rörelse. 179

Syndikalisterna, Kungl Hushållningssällskapet, fotboll, radio, telefon.
Henning Lövgren var född på Örn. Till en början tillhörde han syndikalisterna, men när han tagit över Ålbrunna var det Kungl Hushållningssällskapet som gällde. Man hade möten i Bålsta. Det fanns fotbollsplan vid Vreten bortemot Sanda. Det fanns fotbollsplaner på alla gårdar och man spelade mot varandra. Ekeby hade ett lag. Man hade inte så mycket fritid. Det fanns 14 kor och 4-5 hästar. Det var bara Henning och Ivar som skötte alltsammans. När Ivar låg på sjukhus 12 dagar lejde man en finsk pojke till hjälp.

Vi hade batteriradio innan Henning drog in el 1941. Telefon fanns när vi kom. 256

Byalagets brunn, läkarmottagning vid Toresta.
Det fanns en brunn vid Källtorp, där folk tog vatten runt om. Sedan tog Ekeby vatten ur brunnen som fanns mellan husen och hade ett torn. Ibland besökte vi min bror, som bodde i Stockholm. Vi cyklade till stationen. Någon gång anlitade man John Norman, som hade droskrörelse. Han hade en bensinstation vid vägen.

När Ivar var liten kom en läkare från Enköping till Toresta en gång i månaden och hade mottagning i inspektorsbostaden. 330

Källtorp och Ålbrunna.
Källtorp brann och det höll på att bli skogseld någon gång på 40-talet. Det var en liten gård, som ägdes av Karlsson. Barnbarnen eldade i logen och orsakade eldsvådan. Källtorp har troligen fått namn efter byalagets källa.

Ålbrunna gård låg nere vid tvättstugan. Det var rum och kök och en liten kammare. Där bodde en nasare med en barnvagn, som hette Engelbrand.

Skogsvårdsstyrelsen arrenderar hela den brukbara jorden vid Ålbrunna av Domänverket och har anlagt en plantskola för tallplantor. De har stängslat in hela området för att stänga ute rådjuren. Odlingen har inte blivit lyckad. 443

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 66 sidan 1 och 2** 66
av Gudrun Sandén
Helge Ståhl och hans hustru Lilian, Björklunda
Intervjuare Börje Sandén
1987-04-13
UKF:s arkiv helståhl-66-1-2.doc

Personer: *Wingårdh, Gad, Karl-Erik Eriksson, Ström, Sigge Furst, Burgas, Börje Eriksson, Hasselgren, Svensson, Palm*
Orter: *Lindormsnäs, Kärleksudden, Kälkholmen, Smidö, Stockholm, Skarpskär, Hattberget, Lilla Ekeby, Stora Ekeby, Ålbrunna, Saltvik, Monaco, Toresta anhalt, Hårshagen, Lilla Toresta, Koffsan, Rosända, Rövargrottan, Lillsjö, Bålsta, Utsikten, Bastbrink*
Ämnen: *Trädgård, grönsaker, pråmar, latrin, prudett, badbrygga, tvättstuga, mangelbod, gäddor, estländare, tyskar fransmän, spanjorer, polacker, ålänningar, bänkar, växthus, Stockholms stad, Bondeska villan, jättegryta, arrende, plommonlund, fruktträd, sockerärtor, bönor, morötter, dill, jordgubbar, Klarahallen, Årsta partihallar, norrmän, kansli, barack, familjebad, kiosk, kafé*

Lindormsnäs trädgård och pensionat. Pudrettpråmar.
Ståhls kom till Lindormsnäs 1946 och flyttade till Toresta hösten 1947 som trädgårdsmästare hos Henning Wingårdh. Lindormsnäs ägdes av fru Gad, som drev pensionat där. Trädgården intill drevs av två trädgårdsmästare Karl-Erik Eriksson och Helge Ståhl. Det fanns ett 40-tal anställda. Där odlades grönsaker, som såldes till Stockholm och fraktades dit med åkare Ströms bil. Varje år kom några pråmar från Lövsta sopstation med latrin, som man gjorde s k pudrett av. Vi grävde gropar intill bryggan på Kärleksudden och lastade ur pråmarna och blandade innehållet med jord. Det växte kolossalt av den gödningen.
Invid ångbåtsbryggan vid Lindormsnäs fanns en badbrygga, där de anställda inte fick bada, annat än på kvällarna för att inte blanda sig med pensionatsgästerna. Det låg ett fyrkantigt hus med tvättstuga och mangelbod i närheten. 100

Tegelbruk. Kälkholmen. Smidö. Flyktingar.
Vid Kärleksudden hade ett tegelbruk legat. Det finns grunder och tegelrester kvar. Pensionatet var ett första klassens pensionat. Där bodde Sigge Furst varje sommar. På Kälkholmen bodde Viktor Sjöström. Smidö ägdes av Burgas, som bodde i ett av funkishusen på Krusvägen. Jordbruket sköttes av Börje Eriksson. Smidö var ganska avstängt på den tiden. Det var oerhört mycket gäddor på sjöängarna på vårarna, som de anställda i trädgårdsmästeriet slog. Det var många estländare, tyskar, fransmän, spanjorer, polacker och ålänningar, som arbetade där. De var flyktingar som arbetsförmedlingen skickade dit. Det var stor språkförbistring. Det var särskilt besvärligt när man hade eldvakt i växthusen. Man vågade aldrig gå därifrån eftersom invandrarna inte förstod ens instruktioner. Det var ett 40-tal anställda.
Det fanns närmare 10 växthus och 2000 bänkfönster. Vi odlade på hela fältet mellan sjön och huvudbyggnaden. Saltgurka odlade på andra sidan huset mot skogen. Årsskiftet 46-47 sålde fru Gad till Stockholms stad och Eriksson tog över trädgården på arrende. 238

Skarpskär, Hattberget.
Skarpskär var bebyggt. Ovanför Bondeska villan ligger en jättegryta. Berget med kal hjässa kallades Hattberget. Man hade inte mycket att göra med Stora och Lilla Ekeby eller Ålbrunna. Däremot kände man Hasselgren och Svensson på Saltvik, som också drev handelsträdgård. 305

Björklunda trädgård.
Till en början var Ståhl anställd vid trädgården i Björklunda. 1956 när Wingårdh flyttade till Monaco tog han trädgården på arrende. Han slutade 1976. Det fanns 2000 plommonträd och även många andra fruktträd. Så småningom specialiserade de sig på sockerärter, bönor, morötter och dill på en areal av 60 tunnland. Vi hade jordgubbsodling och frilandsodling av tomater. Vi levererade till Klarahallen och senare till Årsta Partihallar. Till en början körde vi med traktor till Toresta anhalt och lastade direkt på tåget. Senare tog Ström över frakterna. 388

389

Norrmän. Hårshagen. Kalmarsand badplats.
Toresta anhalt kom till under kriget på grund av norrmännen, som fanns då på Toresta. Stora huset användes som kansli och mannarna bodde i baracker, som revs när de lämnade området.

Hårshagen betyder hästhage. Där har legat en kvarn. Lilla Toresta byggdes som sommarhus, men familjen Wingårdh trivdes så bra att 1938 byggde man ut och bosatte sig permanent.

En udde ut i sjön kallas Koffsan. Intill ligger Rosända vid grustagets kontor. Familjebadet vid Kalmarsand var borta på Ståhls tid, men det var ett fint badställe. Kiosken och kafét finns kvar. 468

Rövargrottan.
Det fanns en gammal 1600-talsväg vid Toresta. I skogen ligger Rövargrottan. Den kallas nu Fridegårdsgrottan, då Fridegård förmodligen lät sina romanfigurer använda en grotta, som helt överensstämmer med denna. Gamla landsvägen gick intill järnvägen och in i skogen till Lillsjön. Där låg resterna efter ett gammal torp. 544

Utsikten och Bastbrink.
På 40-talet fanns det 29 familjer på Toresta. Bostäderna, som kallas Utsikten kom till senare. Palms bodde i Bastbrink, som var eget jordbruk. 571

Sidan 2.

Personer: *Janne Ström, Magda Eriksson, Helga och Martin Andersson, Fru Sjölander, Erik Rexhammar*
Orter: *Ullevi, Höglunda, Utterbo, Sofielund Tätrop, Spångaberget. Jan Petters kulle, Kattkullabackarna, Sunnerdahl, Hassellund, Lövåker, Fagerlind, Savolax, Vållen, Bro, Bålsta*
Ämnen: *Grus, ruddamm, skålgrop, skolskjuts, traktorskopa, försäkringskassa, finsk bosättning, bärmarker, timmer, såg, ladugården, bio, järnhandel, tåg, bommar*

Skålgrop, torpställen.
Man hade slutat ta grus på 40-talet. Barnen åkte skridskor på ruddammen. Namnet Ullevi och Hernevi är kopplat till gamla kultplatser. För inte så länge sedan hittade Janne Ströms familj ett nödmynt från Karl XII:s tid i en skålgrop i berget mitt emot Ullevi. Höglunda, Utterbo, Sofielund och Tetorp var torpställen i trakten. En del finns kvar. Tetorp har varit skola och 1997 funderar man över om man skall flytta huset, då det kommit nära den nya järnvägen. Till Spångaberget finns en lång ekonomibyggnad. Björklunda är flyttat från Spånga på 1930-talet. 143

Skolskjuts. Försäkringskassan. Finsk bosättning. Vållen.
Det fanns inte skolskjuts när barnen gick där. Helge körde dem ibland i traktorskopan. En åkerholme mellan Spånga och Toresta kallas Jan Petters kulle. Namnet Kattkullabackarna vet man inte vad det kommer ifrån. 194

Försäkringskassan
Magda Eriksson på Sunnerdal skötte försäkringskassan. I Hassellund, Fagerlind och Lövåker bodde folk, som arbetade på Toresta. Nu är det sommarbostäder. Lövåker är rivet. Savolax har sitt namn efter finsk bosättning. Vållen är höjden och skogen med fina bärmarker. Trollstupet var badstället nedanför Vållen. när man skulle ta ut timret ur Vållenskogen körde man ned på isen vid Trollstupet. Det fanns såg på Toresta. Tidigare var den ångdriven. Gamla ladugården brann 1938. 361

Nöjen. Toresta anhalt.
Vi umgicks med Helga och Martin Andersson. Då spelade vi kort. Någon gång om vi kunde få barnvakt gick vi eller cyklade eller åkte skidor till Bro eller Bålsta för att gå på bio. Att gå till Kalmar för att handla tyckte vi inte var så långt. I Bro handlade man kläder hos Heymans och där fanns järnhandel. Det var goda förbindelse med tåg till Enköping, en gång i timmen.

Fru Sjölander var banvakt vid Toresta anhalt och sålde biljetter och vevade ned bommarna för hand.

Läkare. Vänskap med familjen Rexhammar.
Nordlund, Wilhelmsson och André var läkare i Bålsta. Wilhelmsson hade en fin sportbil. Viran var barndomsvän med Erik Rexhammar. Margareta Rexhammar ledde kurser i halmslöjd. 577

ORTSBOR BERÄTTAR 67
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 67 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Gustav Hasselgren, Saltvik
Intervjuare Börje och Gudrun Sandén
1987-04-20
UKF:s arkiv gushas1-67-1-2.doc

Personer*: Vinberg, Henrik Tamm, Kalle Ekberg, Hildur Hasselgren, Kalle Eriksson, Herman Karlsson, Seved Karlsson, Östen Karlsson, Estrid Karlsson, Martin Olsson, Knut Karlsson, Ferdinand Nilsson, inrikesminister Mossberg, Fransson, Edwin Hedin, Ragnar Frank, Filip Åkerlind, Bror Pettersson, Artur Öberg, häradshövding Dalkvist, Gustav Jansson, K W Johansson, brukspatron Tamm, direktör Malmström, arkitekt Milles, folkskollärare Hedin, Erik Svensson, Johannes Nilsson*
Orter: *Ekbo, Ekbacken, Tammsvik, Bynäsberget, Svansundet, Uppsala, Dävensö, Bålsta, Ärtskär, Verkaviken, Verkarne, Kälkholmen, Lindormsnäs, Sjöherrgård, Västerås, Gräsholmen, Skarpskär, Olsbo, Smidö, Bärby, Saltvik, Sandvik, Dävensö, Snytan, Gullhäll, Bålsta, Kalmar, Yttergran, Tibble, V Ryd, Håbo-Tibble, Håtuna, Tappström, Byggmästarvägen, Drottningholmsvägen, Önsta*
Ämnen: *Grönsaker, fisk, Aspviks kvarn, rättare, vetemjöl, örngott, linnesäckar, Missionshus, marknad, svagdricksbryggeri, träkaggar, rospiggar, strömmingskagge, välling, rågmjölsgröt, grynpuddingar, saltlake, isstack, skinkor, varmrök, Grönvalls Bageri, hårt bröd, båten Jumbo, loge, invallningen, fotboll, musikkår, skytteförening, skjutbana, hjortar, vattenstånd, ballong, grustag, flotte, pråm, Storkommun, nämndeman, Bergianska Trädgården, fattigrote, skiffertak, antikt tegel, Allmänna Sparbanken, radhus, silverrävar, konkurs*

Maten i min barndom.
Min mamma var inte intresserad av att läsa, men oerhört duktig att laga mat. Pappa var intresserad av fiske, vilket gav ett gott tillskott till staten. Vissa år var säden mältad och dålig och det var svårt baka av mjölet. Varje månad mätte rättaren upp vars och ens ranson av säd, som skickades till Aspviks kvarn för att malas. Mamma vill ha vetemjölet i ett örngott. Annars användes speciellt vävda linnesäckar.

På sommaren hade vi 2 grisar och på vintern 1. Varje månad var det marknad i Bålsta. Den hölls invid Missionskyrkan. Där sålde folk sina griskullar, laggkärl och karameller. Det fanns ett svagdricksbryggeri i Bålsta. På sommaren körde de ända till Ådö med svagdrickan i träkaggar. Ibland kom det roslagsskutor och lade till något dygn vid bryggan. De sålde saltströmming i kaggar av olika storlek. Salt sill var en stående rätt. Vi åt mycket välling, rågmjölsgröt och grynpuddingar.

Vi slaktade gris i oktober och till jul. Allt togs tillvara och fläsket saltades ner. Saltlaken skulle vara så salt att en sill flöt i den. Vid vårslakten lindade man in färskt fläsk i en ättiksindränkt duk och grävde ned den i isstacken. Vi köpte aldrig en korvbit. Skinkorna varmröktes på våren. Det var en svår konst att få lagom rök. Elden matades med enris. Grönvalls Bageri i Bålsta tog emot säd och bakade hårt bröd.

Vintern 1923-24 var ovanligt kallt väder och mycket snö. Vi plogade upp en väg på isen från Ådö till Saltvik, för vi skulle just flytta då. Vi hämtade grus till grunden från Ärtskär.285

Verkaviken, Ekbacken, musikkår, fotboll, skytteförening.
Gustav vet inte varför det hette Verkarne och Verkaviken. Ekbo ligger nedanför Ekbacken, som varit Spångas skollovskoloni. Tamm hade ångsåg nedanför Ekdalen, som förestods av byggmästare Adolf Pettersson. Där fanns hyvleri också. Där låg en båt Jumbo, som fraktade trä och annat. Tammsvik är byggt av gammalt timmer, bl a från Ådö loge. Vid Bynäsberget finns tegelrester. Utanför var det strömt, likaså vid Svansundet.

På slänten ned mot där invallningen sedan gjordes på 40-talet spelade vi fotboll. Vi hade inte råd med en riktig fotboll utan stoppade tidningspapper i en säcktrasa och sparkade med. En fotboll kostade 25-30 kronor. Jag var målvakt. Det bildades också en musikkår på Sunnerdahl vid den här tiden och en skytteförening. En skjutbana låg i närheten av Köpenhamn. Senare slog man sig ihop med andra skytteföreningar och åkte häst till Uppsala och tävlade. En av ledarna var Vinberg i Kalmar Handel.

Det var ett överklassnöje att jaga. På Dävensö planterades in hjort men de var borta när jaktsällskapet kom, så där bodde det inga vegetarianer. 405

Översvämning 1924, mötet med Hildur, ballongen.
Våren 1924 blev det mycket högt vattenstånd. Det var innan man reglerade Mälarens utlopp i Saltsjön. Vi fick lägga stora stenar på bryggan så att den inte skulle flyta bort. Emellan Kälkholmen och Lindormsnäs fanns en träspång, men den flöt bort, så det gick att åka med aktersnurra över till Lindormsnäs. Vattnet sjönk inte förrän efter midsommar. Hildur, som sedan blev min hustru, arbetade som husa hos Henrik Tamm. De hade sommarnöje på Lindormsnäs. När jag kom med min aktersnurra mot Lindormsnäs stod en snygg flicka och hoppade på landgången så vattnet stänkte. Det var Hildur. En lördag när jag skulle träffa Hildur och stod och rakade mig, ropade min syster Ingeborg att det kom en ballong. Den sjönk ned i vattnet och jag hoppade i båten och styrde dit. Ballongen, som var på väg till Västerås hade tappat gas och gondolen låg helt i vattnet. Fiskare Kalle Ekberg kom till hjälp och vi bogserade ballongen in till Sjöherrgård. Kalle Eriksson på Sjöherrgård fick i uppdrag att sända ballongen till Stockholm. 493

Gustav räddar ett hus från att drunkna.
Herman Karlssons far kom till Saltvik 1903. Han träffade en flicka från Gräsholmen och de gifte sig. Han var händig och byggde båtar och skulle livnära sig på fiske. När Tamm fick veta att tänkte slå sig på fiske fick han bygga ett hus på en udde vid Skarpskär. Det gick inte för honom att livnära sig på fisket utan han flyttade till Munsö och började arbeta i grustagen vid Löten.
Seved Karlsson hade varit trädgårdsmästare på Ådö och hade sonen Östen och dottern Estrid. Hon gifte sig med Martin Olsson och Seved köpte huset på Skarpskär, för att bygga upp det på Olsbo till bostad åt sig och dottern och mågen. På den tiden hade man flatbottnade flottar för att transportera djuren ut till öarna. De lånade en sådan av Kalle Ekberg och lastade på hela Skarpskärshuset. Knut Karlsson, som arrenderade Smidö av Lindormsnäs skulle hjälpa dem att bogsera pråmen till Saltvik. Sedan skulle de föra materialet till Olsbo invid Ekeby. Pråmen var helt överlastad och utanför Hattbergen stannade bogserbåtens motor och det blåste upp. Seved Karlsson, som gick efter strandkanten sprang till Saltvik och bad om hjälp.
Gustav tog aktersnurran och lyckades i sista stund dra pråmen in till Saltvik.
Vid skiftet mellan bröderna Tamm blev det en avstyckning som hette Bärby. I samband med att Säbyholm gjorde avverkning där, upptäcktes att den avstyckningen tillhörde Tamms. 573

Sidan 2.

Saltvik, Snytan, Gullhäll.
Gustav vet inte hur namnet Saltvik tillkommit. Möjligen har det hetat Sandvik efter den sandiga stranden, som den ligger vid och eftersom det finns ett Sandvik på Dävensö, kan namnet ha ändrats. Det har funnits ett ställe under Saltvik, som hetat Snytan, där det bott en del avvikande personer. Vid Gullhäll finns en stensättning, som man inte vet vad den använts till. 084

Storkommunen, nämndemannaskapet.
Innan sammanslagningen till Storkommunen blev det en del stridigheter även inom partierna. Inrikesminister Mossberg kallades till ett möte i Medborgarhuset i Bålsta för att medla. Fransson i Bålsta hade lagt ett förslag att Bro och Håbo skulle bilda en kommun. Han menade att vi hade naturliga vattengränser och att administrationen skulle bli billigare. Trots att Ferdinand Nilsson inte var med i fullmäktige hade han som suppleant i kyrkofullmäktige yttranderätt, vilket han utnyttjade till fullo. Edwin Hedin försökte bearbeta landstinget till att döpa kommunen till Håtuna. Filip Åkerlind i Tibble stred för att huvudorten skulle bli Kungsängen. Petterson i V Ryd och Öberg i Håbo-Tibble var mera neutrala. Håbo representerades av Lindblom i Yttergran och Ragnar Frank i Kalmar.
Gustav var nämndeman i 6 år. Genom att E18 går genom kommunen var det mest trafikmål. Ordföranden hade bilar, som han placerade framför ledamöterna för att åskådliggöra ärendena. Häradshövding Dalkvist höll noga på formerna. Det var alltid en vaktmästare som hämtade

nämndemännen och alla ställde upp på sina platser innan häradshövdingen gjorde entré. Häradshövdingen och notarien kunde målet i förväg. Med den nya förordningen kom skulle förhören ske muntligt.

När sammanslagningen var ett faktum försökte framförallt Edwin Hedin få Håbo-Tibble och Håtuna att tillhöra Håbo. Börje berättar, att vid första sammanträdet efter sammanslagningen fanns ett ärende, nämligen att fastställa namnet till Håtuna kommun. Detta godkändes inte från högre ort.

Gustav Jansson blev ordförande och var en snäll och duktig man, men hans krafter räckte inte till. Han ville göra Bro till huvudort. Han efterträddes av K W Johansson. Eftersom jag var nämndeman blev jag anlitad som något av jurist vid boupptеckningar och liknande. 420

Fattigrote, ombyggnad av Ådö slott, Allmänna Sparbanken.

1896 kom min far till Ådö. Han var nyutexaminerad vid Bergianska Trädgårdsskolan. Då ägde Brukspatron Tamm Ådö egendom. Ådö var en egen fattigrote, där de gamla fick bo i kalla vindsrum och betalt togs av de anställda för dem. Ingenjör Tamm var ingen bra arbetsgivare. Han byggde sedan Tammsvik. Av ekonomiska skäl sålde han Ådö 1917 till direktör Malmström, som var disponent på Svanö sågverk. Han var gift med ägarens dotter. Man beslutade att bygga om Ådö slott och anlitade Karl Milles bror som arkitekt. Då byggdes klocktornet. Skiffertaket byttes ut mot antikt enkupigt tegel, som köptes från tegelbruket vid Tappström. Skiffret köptes av folkskollärare Hedin i Bro och lades på hans hus på Byggmästarvägen. Han var kamrer för Allmänna Sparbanken som gav 5-6%, när andra banker betalade 2-3. Alla, som kunde, satsade sina slantar här. Banken kom på obestånd, då man byggde Stockholms första radhus vid Drottningholmsvägen. Min svåger Erik Svensson och jag hade 2000-3000 kronor var insatta.

Lönsamheten på Saltvik var inte lysande, så vi bestämde att satsa på silverrävar. Vi cyklade ned till Bro och tog ut nästan alla våra pengar. Efter en fjorton dagar gjorde banken konkurs och spararna fick ut 25-30% av sitt innestående kapital. I och med bankens konkurs bildades Statens Bankinspektion. Johannes Nilsson i Önsta sammankallade ett opinionsmöte för att försöka få ut så mycket som möjligt ur konkursen, men där fanns inga pengar att hämta. 574

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 68 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Gustav Hasselgren
Intervjuare Börje och Gudrun Sandén
1987-04-20
UKF:s akriv gushas2-68-1-2.doc

Personer: *Claes, Henrik, Kasper och Nils Tamm, Axel Hullberg, Adolf Pettersson, Ekberg, Andersson, Mor Anna, inspektor Jansson, Emmy och Erik Tamm, Carlina Crafford, Malmström, Nils Holmström, Carlander, prosten Elg, Ebba och Ingeborg Hasselgren, Hildur Lindberg, Tore och Mårten Lindberg, Adolf Pettersson*
Orter: *Saltvik, Söderfors, Bro, Låssa, Ormudden, Ekolsund, Långtarmen, Hagslätta, Lastberget, Munkbron, Söder Mälarstrand, Kungs hatt, Munsö, Löten, Dävensö, Gräsholmen, Smidö, Ådö, Säbyholm, Köpenhamn, Ystad, Andredal, Madrid, Hackholmssund, Ormudden, Hästhagen Berghamns brygga, Drabanten, Ekdalen*
Ämnen: *Båtar, årslön, stat, provision, fullmäktige, kommunalnämnd, skolstyrelse, båtarna Ekolsund, Ena I och II, Mälsåker, Gunhild, turlista, landsvägsbron, Enskede slakthus, fiskhall, sump, dimma, första världskriget, jordkällare, dalkulla, NK, Arvid Nordkvist, kronärtskockor, växthus, drivbänk, middag, Slottet, vårblommor, exercis, Stockholms Sparbank, styrman, statarbarn, smed, gris, vete, råg, korn, blandsäd, sill, kabeljo. trädgårdsfolk, husrum, sängkläder, potatis, mjölkkusk Bojes affär, Viktor Jonssons affär, långskorpor, stångkorv, skospar, kol ved, karameller, Låssa kyrka, amerikanskt fläsk, höns, gäss, kalkoner, gödhus, tvångsmatning, avlivning, ädelträd, majbrasa, jordärtskockor, uthus, bänkfönster, lokaltelefon, skolråd*

Ådö 1923.
Gustav Hasselgren kom till Saltvik med föräldrarna från Ådö 1923. Han föddes på Ådö, där fadern varit trädgårdsmästare sedan 1896. Ådö ägdes av brukspatron Tamm från Söderfors och hans fyra söner, Claes, Henrik, Kasper och Nils skiftade egendomen.
Pappa hade årslön och stat och någon provision på det han sålde. 101

Gustavs politiska liv.
Gustav ärvde Axel Hullbergs plats i fullmäktige och var högerman. Han deltog i fullmäktige, kommunalnämnden och skolstyrelsen. Under kriget hade han ingen bil utan cyklade till sammanträdena. Det var förtroendeuppdrag. Han var nämndeman för Bro och Låssa. 371

Mälarbåtarna.
1912 i mitten på december fördes Claes Tamms dotters stoft med ångbåt till Ormudden. Ångbåtstrafiken blev vardagsmat för oss, då tre båtleder löpte samman vid Ormudden. Det var Ekolsund, som gick i trafik på Ekoln, Ena I och II, som gick till Enköping och Mälsåker, som inte la till vid Ormudden utan fortsatte genom Långtarmen.
Tidigt på våren kom Ekolsund, nymålad och fin och gav signal att nu hade trafiken börjat även om den skedde i genomrutten is. Ekolsund gick klockan 6 på morgonen från Kalmarsand och återkom klockan 6 på kvällen. Två dagar i veckan gick hon upp till landsvägsbron vid Ekolsund annars stannade hon vid Hagslätta mitt emot Lastberget. Ekoln kallades för Mälarens ladugård, då alla stora gårdar däri kring skickade sina djur och produkter med båtarna. När båten kom till Ormudden var det som att gå på ett ladugårdsgolv. Först lade båten till vid Söder Mälarstrand, där det fanns en fålla att släppa djuren i. De hade köpts upp av slaktare och slaktades sedan vid Enskede slakthus. Sedan gick båten vidare med hushållsprodukter och passagerare till Munkbron. Där fanns en fiskhall och en del av fisken förvarades i sumpar.

När båtarna skulle ta sig fram i dimma, hade man ett system, att lägga ut kursen och med hjälp av klockan och signaler som gav eko t ex vid Smidö höra var man befann sig. Det gällde att ta hänsyn till hur stor lasten var och anpassa farten därefter.

Tamms hade stort inflytande över båtbolagen. Samma dag som båten Hugo Tamm företog sin jungfruresa bröt första världskriget ut, alltså i augusti 1914. När det blev fel på Ekolsundsbåten fanns en ersättare, som hette Gunhild.

Mälsåker trafikerade genom Långtarmen. Alla båtarna avgick från Stockholm klockan 15.15. De skildes åt vid Kungs Hatt. Mälsåker gick på Munsösidan. Den gick från Löten till Dävensö. Hade fiskare Ekberg på Gräsholmen frakt, som skulle med båten åkte han till Dävensö och signalerade med en vit skylt. Samma signalsystem gällde från Smidö. Rutten gick till Ådö, Lindormsnäs och Säbyholm. Bryggan vid Säbyholm låg nära stora huset och det mejeri som fanns där i huset intill. Den senare bryggan vid Sjöstugan byggdes under Claes Tamms tid av byggmästare Adolf Pettersson. Han konstruerade en pålkran, som slog ned bryggpålarna. Bryggan vid Ådö låg vid Köpenhamn och den brygga som fanns längst in i viken var en tvättbrygga. Huset mitt emot Köpenhamn kallades Ystad. Där låg en ovanligt stor jordkällare. 573

Sidan 2.

Livet vid trädgården vid Ådö.

Andredal var ett dagsverkstorp, som brukades av en arbetsam och duktig familj Andersson. De hade ko och gris och smådjur och var i stort självförsörjande. Det var knappast väg dit.

Min far sålde överskottet, som inte herrskapet skulle ha, på torget i Stockholm. Där stod Mor Anna, som var en rättskaffens dalkulla och sålde. Hon sålde åt alla gårdar. Det var god kvalitet på varorna för trädgårdsmästarna tävlade om att få fram prima produkter. NK och Arvid Nordkvist var stora kunder. Pappa hade specialiserat sig på stora kronärtskockor. Han sådde redan i januari och sedan gällde det att vårda och plantera om flera gånger innan de hamnade i drivbänk, för att sedan planteras på landet. Vid ett tillfälle fick han leverera skockor till en middag på slottet och fick erkännande att de varit fina. På hösten täcktes de med jord och halm och löv utom översta delen som skulle fungera som en ventilator. En del övervintrade på det sättet och gav en 15-tal skockor på varje stock. De gödslades med latrinvatten.

Vi barn plockade vårblommor och skickade in med båten till Mor Anna, som aldrig tog något av oss för sitt eget besvär. Det kunde bli både 10 och 15 kronor i förtjänst. Mamma höll hårt på att jag skulle spara tills jag skulle göra min exercis. 1923 när det var dags att göra militärtjänst hade jag också 600 kronor på ett sparkonto på Stockholms Sparbank.

Det var vanligt att styrmannen tog hand om varorna och såg till att de blev levererade till rätt person i stan. En gumma kom med en tupp i en korg och bad honom sälja den. Dagen därpå inväntade hon båten för att få sina pengar. Styrmannen sa: -Jag fick 1,50 för tuppen. 50 öre kostar frakten, 50 öre vill jag ha för mitt besvär och 50 öre tog han som sålde tuppen, så här har frun korgen.

På hösten kom båtarna lastade med 3-4 statarfamiljer. Alla hade många barn. Till vänster nedanför stallet låg Staten, som nu är nedbränd. Där var gott om vägglöss. En familj hade 11 barn, den nionde hette Nina, den tionde hette Tiri och den elfte hette Elvi. Smeden bodde i Köpenhamn. Madrid var en gammal stuga på väg mot Hackholmssund. Den känner inte Gustav till.

En statare med en duktig hustru kunde ha gris, att dryga ut staten med. Staten bestod av vete, råg, korn och blandsäd, ärter, sill och kabeljo. Det var svårt under första världskriget. Trädgårdsfolket skulle själva stå för sin mat. Vid anställningen fick de husrum, sängkläder och potatis. Resten fick de hålla sig med själva. Mjölkkuskarna tog med sig notor till de båda affärerna i Bro, Bojes och Viktor Jonsson. Den handelsman, som kunde smörja kuskarna bäst, fick de fetaste notorna. Det var ibland svårigheter att tyda dessa beställningar, skrivkunnigheten var ju inte så stor. En beställning på långskorpor resulterade i ett paket stångkorv. En annan vill köpa skospar, ett slags piggar man fäste på sulan. Han fick skorpor.

Under första världskriget sålde gårdarna ved. Hela planen framför Köpenhamn var fullastad av ved, som vi barn hjälpte till att lasta mot en strut karameller. 300

Första världskriget.

Gustav minns när kyrkklockorna i Låssa kyrka klämtade vid första världskrigets utbrott. Min far var 44 år

vid krigets utbrott, så han var aldrig aktuell som soldat. Inspektor Jansson däremot skaffade trekantig hatt, bestick och ryggsäck. Min far skaffade amerikanskt fett och salt fläsk. 330

Hönsfarm, majbrasa, skolorna, Priffespel.
Ingenjör Tamm hade två barn i första giftet. Emmy, som dog i sockersjuka och Erik, som var litet invalidiserad i ryggen. De hade skolhushåll i Västerås tillsammans med modern. På Ådö skaffade Tamm en hushållerska, Carolina Crawford, som var mycket intresserad av hönsskötsel. Man anlade en stor farm med hönsfågel, gäss och kalkoner. Hela parken var full av hönsburar. Min syster Ingeborg och jag fick under en tid i uppdrag att sköta de här hönsen. Man byggde ett gödhus för en del höns. Burarna var så små att hönsen inte kunde röra sig och fick följaktligen inte någon matlust. De tvångsmatades med en slang, som man förde ned i halsen på dem. Vid avlivningen gällde det att trycka till runt halsen så att inget blod kom på dunen.

När vi flyttade till Saltvik hade Malmström tagit över Ådö och han ville inte ha det här gödhuset, så pappa fick köpa det. Hönsgården vid Ådö sträckte sig över 2 hektar. Ner mot Ormudden växte ädelträd, som fick en fantastisk växtkraft av all hönsgödseln.

På Kvarnberget firades sista april med majbrasa. Någon kvarn fanns inte kvar. Vi odlade jordärtskockor och den blasten är oerhört eldfängd, så majbrasorna brann fint. Sista april blev av tradition upptagningsdag för jordärtskockorna. Varje liten rotdel ger nya växter. Majbrasan samlade en 25-30 personer och pappa sköt med sin bössa några skott för att förgylla festen. I ett uthus intill, där vi förvarade bänkfönster, hade vi gjort i ordning för dans. Det var inte mycket supa, folk hade inte råd.

Jag var inte 6 år, när jag började skolan. Astrid Öberg var nyutexaminerad och hade sin mamma med sig till Ormudden. Min lekkamrat Nils Holmkvist gick redan i skolan och jag hade bara tråkigt. Så fröken tyckte jag kunde få börja i skolan. Hon skrev in mig med blyerts, så hon hade kunnat stryka mej om jag tröttnade. Carlander byggde sitt hus på skolgrunden.

Det fanns en liten båt, som hette Greta, som avgick senare än de ordinarie båtarna och som alltid skulle lägga till vid Hästhagen vid Hackholmssund. Den användes av ingenjör Tamm. Den gick till Berghamns brygga i Hässelby. Det fanns planer på att göra ett småhusområde vid Hästhagen och därför kom den bryggan till. Dessa planer förverkligades aldrig. Hackholmssund har varit arrendeställe under Ådö. Det var Tore och Mårten Lindbergs far, som arrenderade. 1912 hade skolan vid Ådö byggts och barnen flyttats från Ormudden, för ingenjör Tamm ville inte se statarbarnen gå förbi slottet. Den skolan låg isolerad, så de lärarinnor som bodde där var ofta utsatta för obehagliga besök av traktens pojkar. Det drogs en lokaltelefon genom skogen till rättaren, som bodde i staten och en pistol inköptes av skolrådet, som skydd. Prosten Elg var ordförande i skolrådet, som sammanträdde någon gång om året. Pappa var också med i skolrådet.

Pappa gillade att spela kort. Vi spelade ofta Priffe hemma, mina systrar Ingeborg och Ebba och jag. Inspektoren, som hade kontor och bodde i Drabanten bjöd in pappa, Hildur Lindberg och Adolf Pettersson att spela Priffe. 551

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 69 sidan 2** 69
av Gudrun Sandén
Gustav Hasselgren
Intervjuare Gudrun och Börje Sandén
1987-04-25
UKF:s arkiv Gushas-69-2.doc

Sidan 2.

Personer: *Henningsson, Malmström, Oscar Sjölander, Gunnar Sträng, Lennart Stålhandske, Svea Stålhandske, Andersson, Bondesson, Swedelius, Netz, Järn, Hullberg, Sparre*
Orter: *Långa Raden, Hebbo, Rösaring, Savolax, Karelen, Marielund, Källtorp, Eneby, Kalmar, Brunnsvik, Svanö*

Ämnen: *Åladugården, timrad, strejk, saltgurka, trädgårdsarbetare, slöjdare, hembygd, Sunnerdahls Praktiska Ungdomskola, föreläsningsföreningen, gurka, sparris, elektricitet, fotogen, karbid, smeden, generator, lokomobil, konkurs, koppartråd, Bro och Låssa Eldistributionsförening*

Åladugården. Strejken.
Åladugården var timrad och där hade man ungdjuren. Året runt fanns rinnande vatten inlett och det var stor skulle ovanpå. Intill hade legat en kvarn. Arbetarna bodde i Långa Raden (nuvarande radhusen vid Tunavägen). Före 1918 var förvaltare Henningsson på Brogård. Han var också Bro och Låssa kommuns allt i allo. Han blev sedan förvaltare på Ådö.

1919 strejkade lantarbetarna och trädgårdsarbetare för förenings och förhandlingsrätt. Pappa och jag fick själva plocka saltgurkor och frakta till stan. Oscar Sjölander var ledare för strejken och även Gunnar Sträng var inblandad. Strejken drabbade pappas ekonomi. I dag förstår man att lantarbetarna knappast hade någon annan utväg än att strejka. Lantarbetarna skiljdes från trädgårdsarbetarna och Sträng var med och organiserade Trädgårdsarbetarförbundet. 190

Familjen Stålhandske.
Lennart Stålhandskes farfar var slöjdare på Ådö och en mycket skicklig sådan. Han var gift med Svea, som i många år arbetade i skolbespisningen i Härneviskolan. De bodde i en liten rosa stuga strax bortom Tammsvik och senare i Klint. Lennart är nu sambo med Karin Seeman. 215

Rösaring, Sunnerdahl, föreläsningsförening, Savolax.
1917 fick jag cykla till Hebbo till arrendator Andersson och köpa smör. Jag cyklade över Rösa Ring. Det var enda kontakten med den platsen. Folk var aldrig intresserade av sin hembygd på samma sätt som i dag. Hembygden var den plats där man var född och upplevde allt slit. Man försökte ofta komma därifrån så fort som möjligt.

Husgrunden till Savolax finns kvar. Det fanns på 1860 års karta. I Marielund, som låg strax intill var en av döttrarna barnflicka till barnen Tamm på Ådö. Karelen är ännu okänt, men visade sig vara Källtorp.

Min farbror Karl var trädgårdsmästare vid Säbyholm. Han hade kontakt med Sunnerdals Praktiska Hemskolor och umgicks med fröknarna. Rektor vid skolan var Swedelius och sedan Netz. Farbror Karl besökte gärna föreläsningsföreningen vid skolan. Han flyttade till Eneby i Kalmar. Trädgårdsmästare Järn vid Sunnerdahl bodde i Brunnsvik. Farbror Karl odlade sparris och vita gurkor. Varje 1:sta maj kom han till förvaltare Hullberg med en färsk gurka. 401

Tamms gravkor.
Gustav har restaurerat Tamms gravkor. 432

Elektrifiering.
1917 när första världskriget pågått 3 år började det bli ont om fotogen. Direktör Malmström, som just köpt Ådö, hämtade några elektriker från sitt sågverk Svanö och de drog provisoriskt in el på egendomen. Det gällde bara belysning, några maskiner fanns inte. Smeden fick i uppdrag att köra en generator med hjälp av en lokomobil från mörkrets inbrott till klockan 9 på kvällen. En kvart i 9 blinkade lamporna för att varsko om att snart blir det mörkt. Klockan 5 startade han igen, så att det fanns el i ladugården och stallet. Det bildades en förening bland de stora gårdarna med greve Sparre som ordförande. Materialet var bara kristidsvaror och tråden var järntråd med dålig ledningsförmåga. För att få koppartråd samlade man ihop alla möjliga kopparkärl på gårdarna, som skulle smältas och förvandlas till tråd. Strömmen levererades genom Vattenfall till Vallby. Föreningen gjorde så dåliga affärer att de gjorde konkurs. Jag hade inte så mycket med Bro och Låssa Elektriska Distributionsförening att göra för på Saltvik fick vi inte elektrifierat förrän på 40-talet.

Innan elen fanns karbid, som vi barn gjorde experiment med. Det var livsfarligt. 577

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 70 sidan 1 och 2** 70
av Gudrun Sandén
Gustav Hasselgren
1987-04-08
UKF:s arkiv gushas4-70-1-2.doc

Personer: *Mårten Lindberg, Gunnar Lindhé, Gustavsson, montör Karlsson, Axel Hullberg, Johannes Nilsson, Wingårdh, Oskar Johansson, Ragnar Frank, Lennart Hullberg, Sture Söderblom, Egon Svensson, Olle Norman, Emil Andersson, Ruben Karlsson, Sandell, Gripenstedt, Rosén, Jansson, Pettersson, Hallberg*
Orter: *Älvkarleby, Vallby, Kockbacka, Fiskartorp, Säbyholm, Leran, Kalmar, Väppeby, Kungsängen, Bålsta, Aspviks kvarn, Uppland, Lejondal, Bro, Ålbrunna*
Ämnen: *Transformator, ledning, Aske mjölkskjuts, ljuspunkt, stickkontakt, fotogen, avskiljare, ekonomi, kontor, anställda, utedass, handseparator, smör, självförsörjande, veterinärbesiktning, råg, importerad, besprutad, smedjan, Kontrabok, kredit, husbehovsskog, latrin, rädisor, meloner, jord, steril, konstgödsel, kilesalpeter, kale, kalkkväve, superfosfat, naturgödsel, ogräs, bekämpningsmedel, plöjning, oxar, häst, rapsbaggar, parasit, jordloppor, arsenik, DDT, blomkål, kålfjäril, telefonväxel, fattigrote*

Elektriciteten.
Strömmen hämtades från transformatorn vid Vallby och kom från Älvkarleby. Man kunde genom en kabel ta ut ström från den stora ledningen och få den till en transportabel transformator om man ville köra maskiner på el. En del stora gårdar hade så. De körde fram transformatorn med häst under ledningen och med en gaffel togs strömmen ned. Folk hade liten erfarenhet av hur farlig elströmmen var. Man hade ingen respekt.

Det hände en olycka i Bro. Bakom Bojes fanns en ledningsstolpe, där Aske brukade binda sin mjölkskjuts. En dag hade hästarna skenat och rivit ned staget, så att det hängde mot ledningen. När Mårten Lindberg och Gunnar Lindhé gick från skolan tog Mårten tag i staget och fastnade. Gunnar skulle hjälpa loss honom men halkade ned i en vattenpöl och omkom.

Strömmen var svag och man betalade för varje ljuspunkt och stickkontakt. Fotogenen lyste faktiskt starkare men med el slapp man inköp och frakt av fotogenen och putsning av lamporna. Vi fick elbelysning på Saltvik den 17 februari till min pappas 70-årsdag. Bro och Låssa hade Distributionsförening, vars kassör var Gustavsson i Kockbacka. En montör Karlsson i Fiskartorp anställdes och han cyklade runt till gårdarna och reparerade. På 40-talet blev jag styrelsemedlem i föreningen och då var Johannes Nilsson ordförande. Wingårdh var också medlem. Det fanns bara en avskiljare vid Säbyholm och då blev nästan hela Låssa strömlöst om åskan slog ned. Jag fick dem att bygga en avskiljare till vid Leran, så att verkningarna av ett åsknedslag inte blev så omfattande. Oskar Johansson var sedan sekreterare och kassör i föreningen. Nu fanns det mätare, som lästes av var tredje månad. Strömmen var dyr och det var strömförluster på 20 %.

Man började arbeta för en sammanslagning Kalmar och Bro och Låssa till Bro och Bålsta Elverk. Vi sålde så mycket ström att föreningen fick mycket god ekonomi. Vi tog inte ut några fasta avgifter under några år. Men det var dåligt underhåll. Efter sammanslagningen med Bålsta var Ragnar Frank i Väppeby ordförande och jag vice. Lennart Hullberg var också med. Jag anställde den första chefen, som blev Sture Söderblom. Det kom in ett 50-tal ansökningar. Jag fick hjälp av Egon Svensson, som hade elaffär här. Kontoret kom att ligga i Bålsta. En sådan här förening fungerar som en underavdelning till kraftverken. Större användare av ström kan köpa direkt av kraftbolagen. Kungsängen har aktiebolag. Nu är det 5 anställda på kontoret och 15-20 montörer i Bro och Bålsta Elverk. De har jourtjänst.

Egon Svensson och Olle Norman lejdes in av föreningen för att göra arbeten, men samtidigt har de egna affärer. Emil Andersson var anställd hos Ruben Karlsson som elektriker och de gjorde också arbeten åt föreningen. Egon Svensson tog över efter Ruben Karlsson. 491

492

Vardagslivet på Saltvik.

Vi hade utedass och man måste alltid ha ficklampa med sig. När strömmen kom kunde man ju sitta där och läsa tidningen. Vi handmjölkade våra 3 kor. Vi hade handseparator och när nyponbuskarna blommade var det omöjligt att få smör. Det kan bero på att den tiden har korna sämsta näringen i fodret. Vi var i stort sett självförsörjande. Under andra världskriget skulle vi betala kuponger för varje djur vi slaktade. Men det var alltid samma antal kuponger även om grisen vägde 50 eller 100 kilo. Veterinärsbesiktning är ett senare påfund. Nu skickar man in en gris till slakt och får inte samma gris tillbaks. Livsmedelsverket skall ha kontroll över alltsammans. Efter andra världskriget kom alla dessa bestämmelserna. Vi får inte bespruta rågen med stråförkortningsmedel, så nu ligger den efter en regnig sommar och vi får importera råg, som naturligtvis är besprutad.

Vi odlade säd och körde till Aspviks kvarn och malde. Smedjan vid kvarnen fanns då. 593

Sidan 2.

Naturgödsel och konstgödsel.

Vi handlade på kontrabok hos Sandell. Under de månader när vi inte hade några inkomster fick vi kredit. Skogen räckte bara till husbehov. Vi fick latrin från Lövsta och blandade med halm. Av värmen kunde rädisorna vara klara 1 april. Meloner hade vi färdiga till skolavslutningen. Jorden fick inte bli för varm. Vid 50 grader blev den steril och alldeles vit. Då gällde det att vattna och kyla av. Vi bytte plats på bänkarna. Vi började så småningom att använda konstgödsel. Det var chilesalpeter och kalisalpeter. Det fanns inga blandningar. Pappa försökte blanda kalkkväve och superfosfat, men då fick den som sådde brännsår. Man använde inte mycket konstgödning.

Man gödslade med naturgödsel och eftersom allt tröskades och togs om hand på gården följde ogräset med från åkern. När man började använda skördetröskor stannade ogräsfröna kvar på åkern och man måste börja använda bekämpningsmedel.

Börje berättar: I Uppland började man inte använda plog förrän i mitten på 1800-talet. Det var Gripenstedts plog från smedjan i Lejondal. Tidigare användes order. Gustav menar att jordbrukaren inte längre får samma kontakt med jorden, när man använder maskiner, som när man plöjde med oxar eller hästar.

Rapsbaggen övervintrar i mossa i skogsbackar. Den har en parasit, som den släpper ned i jorden och som skadar säden. Vi fick jordloppor på kålrötterna, som bekämpades med arsenik. Min första kontakt med DDT var när mitt fina blomkålsland drabbades av kålfjärilsangrepp. Fröhandeln rekommenderade ett nytt preparat, som kallades DDT och jag spred ut det utan tanke på att använda några skyddsmedel. På morgonen låg alla kållarverna döda trots att det regnat under natten. 286

Telefonen.

När pappa byggde på Saltvik 1923 gick han till Ålbrunna och telefonerade. Själva fick vi telefon långt senare. Växeln fanns i Säbyholm och sköttes först av Roséns och sedan av Janssons. På helger och kvällar fanns växeln i Bro hos Petterssons.

Även posten hämtade vi i Ålbrunna för när de körde ned mjölken till Bro tog de posten tillbaks. Den första lantbrevbäraren var Hallberg, som bodde i Eriksberg innan han byggde vid Lindormsnäsvägen. Den servis vi har i dag hade man aldrig kunnat drömma om. 330

Fattigvården.

Gårdarna var indelade i fattigrotar. De gamla fick bo kvar och fick någon liter mjölk, som de anställda fick betala. En gång när pappa skulle göra slutavräkning för året drog ingenjör Tamm av 85 kronor, som skulle vara till fattigroten. 525

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 71 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Kalle och Elsa Karlsson, Erik och Margit Thil, Gösta och Ingrid Olsson
Intervjuare Börje Sandén
1988-04-24
UKF:s arkiv kathol1-71-1-2.doc

Personer: *Byggmästare Olsson, Axel Karlsson, Sven Andersson, Tage Andersson, Blomkvist, Ström, Knut Pettersson, Viktor Jonsson, Glassing, Hedström, Anna på Berget, Holm, Sparre, slaktare Gustavsson, Lisa Jonsson, Selander*
Orter: *Solhaga, Fredrikslund, Gröna gången, Villa 3, Lillklint, Storklint, Mellangården, Prästgården, Kråkberget, Svarvviken, Dansbanebacken, Medborgarhuset, Godtemplarhuset, Stationshuset, Köpmanvägen, Annero, Långa Raden, Suphäll, Tegelbruket, Brogård, Säbyholm, Fiskartorp, Säbyholm, Stockholm, Näshagen, Lejondalssjön, Lejondal, Gröna Gången, Roligheten, Paradiset, Kanan, Kannan, Hällkana, Rydjan, Sjötorpet, Svarvarviken, Skeppartorpet, Dammen, Tranbygge, Granhammar, Björkboda, Stentorpet, Lövsta*
Ämnen: *Laga skifet, fägata, kålgård, nöddop, fattigstuga, järnvägen, mejeriet, eldistributionsföreningen, mjölkskjutsar, Fiske, rekryten, fotboll, idrott, bandy, is, mejeri, timmer, flottning, ångbåt, roddbåt, oxen, grevinnan, dagsverken*

Laga skiftes kartan.
Gösta och Ingrid Olsson bor i Solhaga i närheten av Tingsviken, Kalle och Elsa Karlsson i Fredrikslund, som ligger bakom Hedersberg och Erik och Margit Thil bor i Gröna Gången ett bra stycket upp efter Lejondalssjön.

Vid tiden för laga skifte 1910 var det bara en handfull hus i Bro samhälle. Det hände ingen utbyggnad förrän 20-30 år senare. Det var byggmästare Olsson, som började bygga och hans adress var länge Villa 3. Man befinner sig nu i Lillklint och Storklint låg enligt kartan ovanför. Intill låg Mellangården och Prästgården. En äldre prästgård brann i slutet av 1800-talet, men byggdes upp igen. På karten syns en fägata. Bakom Olssons hus vid Kamrervägen ligger Kråkberget. Även kålgårdar är inritade på kartan. Gösta Olsson har haft förfäder i Mellangården, som sedan flyttade till Svarvviken, där hans farmor föddes. 150

Äldre Brobor.
Gösta föddes 2 månader för tidigt och barnmorskan tog honom i en väska och sprang till prästgården där han nöddöptes. Man pekar ut husen där Axel Karlsson och Sven och Tage Andersson är födda. Anderssönernas far var också byggmästare liksom Sven. Tage blev handlare. 250

Gamla hus i Bro.
Från de intervjuades barndom finns prästgården och Blomkvists hus kvar. Ströms och bageriet finns kvar. Sedan fanns det byggnation vid Dansbanebacken, Medborgarhuset, Godtemplarhuset och målare Knut Pettersson. Efter Stationsvägen låg grundläggare Jonssons och ett hus för stationsfolk. Vid järnvägsövergången vid Köpmanvägen låg banvaktstugan. Folkskollärare Hedin byggde vid Byggmästarvägen på 30-talet. Skolbarnen hjälpte till. Viktor Jonssons, Posten och Cigarrlådan fanns efter Stationsvägen. Glassing och Hedström var skomakare. Suphäll låg invid skomakeriet. Där bodde Anna på Berget och huset kallades då Annero, senare bodde nasare Holm. Där garagen till radhusen vid Tunavägen ligger nu låg fattigstugan kallad Långa Raden. De gamla och sjuka låg i halm och hade några trasor kring sig. Greve Sparre ägde huset. Klint var något bättre. 328

Järnväg, mejeriet, mjölkskjutsar och affärer.
Det bodde en del tegelbruksarbetare och diversearbetare i Bro. Tegelbruket vid Brogård byggdes på

1800-talet. Järnvägen var klar 1876. Den stora samlingspunkten var mejeriet. Det kom mjölkskjutsar från alla gårdarna dit med mjölken på morgonen. Sedan hade de med köpnoter, som lämnades till antingen Bojes eller Viktor Jonssons affär. Hästarna bands vid stänger utanför affärerna och kuskarna tog en pilsner i backen upp till bageriet. Det fanns affärer vid Säbyholm och Fiskartorp. När Gösta var liten kom den första eldistributionsföreningen och telefoner blev vanligare. Slaktare Gustavsson i Kocktorp var initiativtagare till elverket. Växelstationen låg då i Cigarrlådan. 380

Tegelbruket.
Kalle Karlsson gick i skolan i Säbyholm och eftersom det fanns affär där hade han inte mycket kontakt med Bro i sin barndom. 1924 kom familjen till Brogård och det var mycket folk, som bodde där då. 397

Sidan 2.

Arbetsförhållandena vid Tegelbruket.
Arbetet vid tegelbruket började i april och räckte till september. Viss bränning kunde ske därefter. Ingen var egentligen fast anställd, utan man arbetade när det fanns jobb. Transporterna skedde med pråmar och innan skolan sprang man till bryggan för att se vilka pråmar som kommit. Någon gång fick jag åka med till Stockholm, berättar Kalle. Hemresan gick med en annan pråm. Teglet lastades av vid lämpliga ställen i Stockholm beroende på vart teglet skulle.

På vintern var det skogsarbete och Brogård hade stora rovodlingar, där rovorna drogs upp och lades i stukor. Ett arbete som varade några veckor på senhösten. Tegelbruket var den enda industri på orten. Det bodde ett tiotal familjer vid bruket och under säsongen anställdes smålänningar och ungkarlar, som kom överallt ifrån. Det var ackordsarbete och gav något högre inkomst än andra jobb.
075

Kalles uppväxt och fritid.
Det var närmare till Säbyholms Folkskola än till Bro. Man gick efter stranden och genom skogen. Min fritid tillbringade jag hos Lisa Jonssons svärföräldrar, som sysslade med fiske. Mitt sista skolår fick jag bo vid Fiskartorp, sedan mina föräldrar flyttat till Näshagen. Efter skolan hjälpte jag mina föräldrar i jordbruket och hann också vara dräng vid fiskartorpet ett år innan jag skulle göra rekryten.
111

Bandy på Lejondalssjön och annan idrott.
Vi var sex ungdomar från Gröna gången och Näshagen och trakten däromkring, som höll ihop. Varje söndag träffades vi och spelade fotboll och ägnade oss åt idrott. Vid Lejondal bodde flera pojkar, som samlades på söndagsmorgnarna och skottade upp en bana på Lejondalssjön och sedan spelade en bandymatch. Efter 1938 spelade jag också på Mälarisen. Man gjorde en bana där det var lämpligast med tanke på is och snö.

En gång förskräckte jag ett Stockholmslag genom att borra små hål i isen på banan. De trodde jag skulle dränka dem. Men det sipprade upp lagom vatten som frös till en fin bandyis. 180

Isupptagning till mejeriet.
Alla som levererade mjölk till mejeriet i Bro skulle hjälpa till att ta upp is. De som hade hästar fick köra och de andra fick såga. Det låg en stor isstack vid mejeriet. Även gårdarna hade egna isstackar. Det gällde att packa isstacken tätt, så att den höll sig kall så länge som möjligt. Det var renare vatten i Lejondalssjön och därför tog man isen där.

Timret lades på flottar vid Fiskartorp och drog sedan till sågverken. Även på Lejondalssjön hände det att man flottade.

Det fanns två ångbåtslinjer, som fraktade trädgårdsprodukter från Upplands-Bro till Stockholm. Tidigare hade man rott till stan med sina varor. Margits farfar rodde med en båt med fyra par åror.

Med i båten var tanten som skulle sälja. Salutorgen låg vid kajerna, så att man hade nära att frakta sina varor till försäljningsstället när man väl kom fram. 273

Farfar Selander bosätter sig i Gröna Gången.
Torpen runt Lejondalssjön beskrivs.
1875 bestämde sig Margits farfar för att bli jordbrukare. Han gick till Gröna Gången och såg några åkrar på sluttningen mot sjön och en liten stuga. Han bestämde sig för att där ville han bo. Men han hade inte tittat på boningshuset, som var mycket nedslitet och där det redan bodde en familj i ena halvan av rummet och en änka i en liten kammare. Farmor stod där med två småbarn och storgrät när hon fick se eländet. Farfar gjorde dagsverken på Lejondal och skötte sitt eget med hjälp av farmor. Han gillade inte att köra oxen, så det fick farmor göra. Hon fick åtta barn under tiden. Farfar Selander svedjade och fick litet mera jord, men när grevinnan fick veta det, krävde hon att han skulle göra flera dagsverken.

Gösta Olsson har ett arrendekontrakt mellan Lejondal och Roligheten. Omräknat i dagens värde var det rena ockret, så stor var arrendesumman. De som hade dagsverkstorp fick verkligen göra rätt för sig.

Stugan vid Gröna Gången är flyttad av smålänningar. Roligheten, Paradiset och Kanan låg vid Lejondalssjön. På en gammal karta står Kannan för nuvarande Hällkana. Rydjan var en röjning. Roligheten hörde tidigare till Tång. Både Roligheten och Paradiset hörde till V Ryd. All skog togs ner och det var kalhugget runt Gröna Gången, så man fick plantera nytt. Sjötorpet hörde till Granhammar. Svarvarviken lär ha varit ett änkesäteri. Dammen hörde till Tranbygge. Man reglerade vattenmängden till kvarnen genom att öppna och stänga dammluckorna. Björkboda hörde till Tranbygget och Stentorpet till Lövsta. Gränsen mellan V Ryd och Håbo-Tibble gick mellan Björkboda och Stentorpet. Nu är det bebyggt med sommarhus. I norra änden av sjön ligger Skeppartorpet, där Gösta hade sitt föräldrahem. Pappa skulle vara fiskare. 397

****

ORTSBOR BERÄTTAR 72
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 72 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Kalle och Elsa Karlsson, Erik och Margit Thil, Gösta och Ingrid Olsson
Intervjuare Börje Sandén
1988-04-24
UKF:s arkiv kathol2-72-2.doc

Personer: *Paul Heyman, Torell, Olofsson, Jonsson, Elg, Rexhammar, Simeon Melin, Gustav Rick, Hasselgren, Åkerbrant, Vinblad, Frida Norman*
Orter: *Björkvik, Birka, Lejondalssjön, Paradiset, Knöpplan, Finnstaberg*
Ämnen: *Bageriet, hartsfiol, midsommardans, Håtunabussen, bil, fisk, Härneviskolan, Godtemplarlokalen, bibliotek, teater, Logen Seger 4300, silverrävsfarm, kulspetspenna, kommunalstämma, skolväsendet, frivilliga sjukkassan*

Fortsättning på Karlsson, Thil och Olssons.

Heymans affär och skräddare Torell.
Heyman gick runt och nasade och tog upp beställningar. När Axel Olsson byggt Björkvik, som då kallades Birka eller Villa nr 3, hyrde Heyman där och hade affär. Senare bodde skräddare Torell där och hade skrädderi på övervåningen. Husen låg efter Köpmanvägen. Han flyttade sedan över till Blomkvist hus intill. Han hade två gesäller. Torell dog hastigt.

Heyman hade affär i Finnsta under några år. När han sedan byggde affärshuset vid järnvägskorsningen till kyrkan kallades affären Lantbefolkningens Varuhus. Han åkte omkring i bil och sålde bl a vid Kalmarsand. 118

Bageriet.
Bageriet var världsberömt för sina limpor. Olofsson började verksamheten, sedan övertog Jonsson. Ett nöje för småpojkarna var att spela hartsfiol för bagargesällerna. 170

Livet kring Lejondalssjön.
Margit berättar att deras umgänge bodde runt Lejondalssjön och man rodde när man skulle träffas. Man hade inga kontakter i Bro. Elektriskt ljus fick man först på femtiotalet. Man hade midsommardanser på Gröna Gångens loge. När torpen runt om blev sommartorp var det bästa sommargästerna visste att komma till Gröna Gången och bli bjudna på hembakat bröd och hemkärnat smör. Det kunde var 70-80 personer.

När man åkte till stan åkte man båt och tog Håtunabussen vid Björkboda. I Bro handlade man och uträttade ärenden på posten. Thil var stadspojke och arbetade då på kontor. När han gifte sig med Margit fick han arbete på tegelbruket och enda sättet att ta sig dit var cykel och skidor. När de skaffat sin första bil fanns ingen väg fram till Gröna Gången utan de parkerade vid Lejondal utom på vintern när de kunde åka på isen.

Margit gick från Gröna Gången till Härneviskolan, när hon var i skolåldern. Ingrid och Elsa gick från Paradiset, som var ändå längre bort. Paradiset hörde till V Ryd, men prosten Elg lovade att de skulle få gå i Bro, dit det ändå var något kortare väg. Prosten tyckte att de kunde ha lite fisk till läraren och varje vecka fick de bära fisk. Varannan dag sålde man ägg och fisk i Bro. Man levererade till Konsum. Gödkalvar såldes till Jonssons affär från Paradiset. 313

Godtemplarlogen, silverrävsfarmen vid Knöpplan och skolgången i Bro.
1933 började vi i Godtemplarlogen och där träffades ungdomar varje onsdag. Man lekte och dansade. Ibland hade man föreläsningar. Simon Melin var med och byggde huset. Ett annat nöje var att ena veckan åkte Kallhällspojkarna till Bro och slogs och nästa vecka var det tvärtom. Gustaf Rick var ledare för Logen Seger 4300 och nykterheten var det nog inte så noga med utom vid själva mötena. Det fanns ett litet bibliotek.

Rexhammar bildade teatersektionen. Man spelade Spritlangaren och uppförde den t o m i stan.

Vid Knöpplan hade man en stor silverrävsfarm intill Prästtorp. Hasselgren hade också rävar på Saltvik. Axel Karlsson är född i Sandhagen.

Man gick i skolan i 6 år och två år i fortsättningsskolan. Sedan kom konfirmationen och man fick kostym med krage och slips. Sedan var det dags att börja arbeta. 447

Kulspetspennan.
Gösta Olsson berättar vilket rabalder det blev när lärarna förbjöd barnen i skolan att skriva med kulspetspenna. Han var vice ordförande i skolstyrelsen på den tiden. Åkerbrant var mycket noga med välskrivning.
Vinblad i Finstaberg skrev oerhört vackert liksom Frida Norman. 488

Storkommunens huvudort och namnfrågan.
När man skulle bestämma var huvudorten skulle ligga skedde det vid en kommunalstämma i Kungsängens kyrka. Broborna höll på Bro och Kungsängenborna höll på Kungsängen. Det blev ett förfärligt palavrande, så stämman fick avbrytas och alla kastade sig i sina bilar och for runt och samlade upp deltagare till stämmobeslutet. Kungsängen hade fler röster, men kommunalhuset var redan byggt i Bro, så det blev ändå Bro som blev huvudorten. Bro hade varit förutseende och hade bra skolor, men fick vara med och betala för de övriga kommunernas skolväsende. Det blev mycket diskussioner och osämja kring de flesta besluten. Även kring frivilliga sjukkassan blev det bekymmer. Namnet på kommunen föranledde också svåra meningsskiljaktigheter. Bro låg längre framme genom att arbetarkommunen redan var bildad och här fanns folk som var lämpliga ledare. I Kungsängen hade man svårare att samlas kring ledare. 578

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 73** sid. 1 och 2
Av Gudrun Sandén
Margareta von Essen och hennes dotter Charlotte Slettengren 73
Intervjuare Börje Sandén
1989-06-21
UKF:s arkiv essen3-73-1-2.doc

Margareta von Essen fortsätter sin berättelse

Personer: *Sehmann, Lewenhaupt, Andreas Lindblom, Grooth, Fina och Lina, Krutmeier, Ehrenstrahl, kusken Kraft, Senander, Salvius*
Orter: *Aske, Råbacka, Sätra, Håbolund, Norrängelund, Signhildsberg, Skråmsta, Karltomta, Trundboda, Kevan, Lunds hage, Sånkan, Grevelund, Albylund, Tallbacken, Askeskog, Nyborg*
Ämnen: *Provinsialläkare, ålderdomshem, spanska sjukan, sjuksköterska, vargar, varggrop, auktion, Fosfatbolagen, fruktträdgård, Alströmelia, gravfält, grindar, kuskar, kungsgård, forntida, Kajsa Varg, Svenska lanthushållningen*

Provinsialläkare, spanska sjukan, köpet av Sehmanns Aske, vargar.
1864 tillsattes den första provinsialläkaren i Håbo-Tibble. Sehmann på Aske hade tidigare upplåtit Väst-Tibble till läkarstation och apotek på privat initiativ. Min mamma ordnade på egen bekostnad sjukstuga under spanska sjukan. Hon fick senare hjälp från Röda Korset. Vi fick skjutsa mamma dit i en ponnyvagn och hon satt med en Höganäskruka med saftsoppa mellan fötterna. Sjuksköterskan fick mamma tag på från Uppsala. Flickor från trakten hjälpte till. När någon var döende ville de att mamma skulle komma.
Lewenhauptska släkten tog över Aske 1872 och från den tiden finns en karta. Sehmann lämnade kvar ganska mycket möbler. Andreas Lindblom, som var chef för Nordiska Museet, var barnbarn till Sehmann. Sehmann varnade min farfar för vargarna som strök nere vid sjön. Han hade själv blivit anfallen 1868, när han kört över isen efter en tågresa Stockholm-Märsta. Det finns en varggrop i Askeskogen. Den var fyrkantig med raka kanter, där man lade slanor över och ris och åtel på mitten. Det är troligen den som ligger vid Råbacka intill Sätra. En gång, när man vittjade gropen hittade man en gumma, som hade fallit ner där. Hon lär ska ha sagt kaffe, det första hon sa. Även vid Varggårdsvreten ligger en grop. 174

Torpen runt Aske och gravar.
Sätra var en utgård, som pappa sålde och istället köpte han Håbolund, som var en liten gård. Det var god jakt vid Norrängelund, som ligger till höger efter vägkorsningen till Bålsta. Det syns gravar på åkerholmarna vid Norränge och Håtuna kyrka. 210

Lina och Fina Groth.
Mittemot Västtibble ligger Groothstugan, där kronolänsman Grooth bodde med sina döttrar, den mörka och temperamentsfulla Lina och den lilla ljusa och blida Fina. Grooth hade också en assistent, som hette Krutmeier. Båda flickorna blev förälskade i honom och det kom till ett våldsamt uppträde, där Lina skjuter på Fina. Pappan kör ut Lina mitt i vinterkvällen och hon får övernatta hos apotekaren Vikblad och sedan bor hon i Stockholm i många år. På äldre dagar försonas systrarna och de bosätter sig i Groothstugan. På lördagen går Fina till Håbo-Tibble kyrkogård för att ansa Krutmeiers grav och på söndagen går Lina dit i samma ärende. Båda systrarna blev gamla och vid auktionen inköpte min pappa en hel del saker. Hemmet ansågs burget. I salongen på Aske hängde en tavla av Ehrenstrahl med ett lejonhuvud. Eftersom Lewenhauptarna har ett lejonhuvud i sitt vapen köpte pappa den vid auktionen efter Grooths. 290

Skråmsta, Fosfatbolaget.
Vid Skråmsta finns bara ladugården kvar och ett vitt hus på höger sida härifrån. Där bodde befallningsman och huset byggdes om och gjordes mindre. I parken vid Aske skall tidigare ha legat en hel by, Karltomta, Trundboda m fl. Det vita huset lär vara flyttat därifrån. Kevan var som en hel liten by och i Lunds hage, bodde skogvaktaren. I de här trakterna fanns en fruktträdgård. Fosfatbolaget testade gödningsämnen, som tillverkades vid Ljusnefabriken, både på åker, skog och träd. Nu arrenderas

trädgården vid Aske av en trädgårdsmästare, som är expert på att odla Alströmelia, en slags liljeväxt, som han är rätt ensam om att odla. 382

"Solvallagreven", gravfält.
Sånkan heter nu Grevelund efter en travkusk, som kallas Solvallagreven. Det har varit hästar där sedan 50-talet.
Vid Albylund finns en domarring vid gamla vägen. Till vänster om vägen till Tallbacken ligger ett gravfält, som min bror såg, när han flög över området. Där blev ett grustag. 420

Grindar och kuskar.
Vi släppte våra djur på Askeskogen och hade grind vid Råbacka. Vid Sätra fanns nästa grind alldeles intill den lilla stugan på höger hand från Bro. Korna fick ibland gå ända till Sätra. Det måste ha varit staket mellan Aske skog och Allmänningen och Brogårds ägor. På mitt bröllop 1929 öppnades grindarna av några småpojkar. På 1880-talet fanns 13 grindar mellan Signhildsberg och Håtuna kyrka. Man hade en virkad börs med 5 och 10-öringar i, som låg i vagnen. Den var konstruerad så att man sköt ett par ringar och då bildades ett sprund och man kunde välja valör på slantarna. Barnen slogs om slantarna. Det var ju ett sätt för barnen att tjäna pengar. Vid klockstapeln skulle kusken kunna köra vagnen med fyrspann genom grinden i trav och inte sakta ned till skritt. Det var kriteriet på en god kusk. Det var stor tävlan mellan kuskarna. Vi hade en kusk på Aske, som hette Kraft. Han hade gått på körskola på Strömsholm och han var så snäll mot oss barn. När åskan gick och vi var ensamma hemma satte han sig i hallen med två hinkar vatten. Åskan slog ned en gång och det brann i gardinerna i pappas rum. 487

Nyborg, kungsgården.
Det var mycket folk i kyrkan förr. Man skall komma ihåg att det bodde massor av folk på varje gård. På Nyborg bodde 700 personer på 1700-talet. Det kan ha varit kungsgård på Håtunaholm, med tanke på att stigluckan vid kyrkan är vänd mot söder. Den är visserligen från 1600-talet, men kan ändå ha byggts vid den tidigare huvudingången. Vid undersökningarna av Fornsigtuna visade sig en av terrasserna vara forntida, annars skulle man kunnat tro, att kungsgården legat vid Signhildsberg. En grund finns i parken, som David Damell vet om. Man tittar på en karta i Slott och Herresäten. 535

Växter vid Signhildsberg.
Här var enormt med ägare under 1800-talet. Ibland byttes ägare varje år. Det är en stor artrikedom av växter. Senander i Uppsala var klasskamrat med min svärfar och var här. Han tog upp en tuva och sa att det syns att det varit stormanshus sedan hedenhös, för alla rötterna finns kvar och trängs. Här har aldrig varit åker. Stenarna som står efter vägen med alla trädnamn på har säkert kommit till under min svärfars pappas tid. Han var stenroad. Han kan troligen ha fått dem från en plantskola. De vitmenade stenarna stod ofta vid vägrenar. 570

Böcker.
Man tittar på böcker Svensk lanthushållningen, Kajsa Vargs kokbok, Salvius. Många av böckerna kommer från Aske, som hade stort bibliotek. 593

Band 73 sidan 2.

Margareta von Essen fortsätter sin berättelse 1989-06-21.

Personer: *Åke Rålamb, Anders Diös, Lars von Stockenström, Verner Karlsson, Ivar Lundström*
Orter: *Berga säteri, Uppsala, Erikssund*
Ämnen: *Huvudbyggnaden, källaren, pannrummet, gången, nischer, dokumentation, renovering, Vollrats Värme och Sanitet, Erikssunds Elektriska, inflyttning, flygeln, frukt- och vinkällaren, altanen, timmer, järnvitriol, kakelugnsfabrik*

Eventuellt gammalt hus och källarrester.
Margareta tror att det funnits en huvudbyggnad före Åke Rålambs tid. Innan vi byggde om källaren var det en smal och hårt sliten trappa till pannrummet. I väggen fanns 3 nischer och det tyder på tidigare än 1600-talet. Jag menar att gången i källaren liknar en gång, som man försvann i om man kände sig hotad. I

övrigt är källaren inte utgrävd där. Timret var så hårt att snickarna hos Diös förstörde sina verktyg på det. Gången kan ha mynnat ut i kullen. 090

Dokumentation av renoveringen.
Man tittar på en dokumentation, som verkmästaren Ivar Lundström gjorde vid ombyggnaden 1961-1962. Det var tal om att riva huset, som tidigare renoverats lite här och där av gårdssnickaren.
Börje läser ur dokumentationen som Diös verkmästare Ivar Lundström gjort. Signhildsbergs Corps de logi genomgick 1961-62 en grundlig reparation. Byggnaden hade dessförinnan stått tom i 7 år, alltsedan greve Reinhold von Essens död 1954. Huset var ur värme och brandteknisk synpunkt tämligen obeboeligt. Renoveringen beställdes av nuvarande greveparet Margareta och Carl von Essen, som efter kontakt med Lars von Stockenström, Berga Säteri i Södermanland samt chefsbyggmästare Anders Diös i Uppsala gåvo dessa uppdraget att skissa riktlinjerna för denna renovering. Då byggnaden har gamla traditioner och stort affektionsvärde för ägarna beslutades att en ombyggnad skulle ske och prover visade att det var möjligt. Det blev byggnadsföretaget Anders Diös AB i Uppsala, som under ledning av byggmästare Verner Karlsson kom att genomföra arbetet. Platschef var undertecknad Ivar Lundström samt konsult Lars von Stockenström, som rådgivande kontrollant. För värme och sanitet har Wollrats i Uppsala svarat. De elektriska arbetena har utförts av Erikssunds Elektriska. Arbetena påbörjades den 23 mars 1961 och inflyttningen skedde i april 1962.

Arbetet med renoveringen.
Nordvästra flygeln har helt rivits, men underliggande källarvalv behållits. Under detta källarvalv ligger nuvarande vin- och fruktkällaren. Sydöstra flygeln har också rivits helt, även grunden. Här har istället gjorts en terassanläggning. Den på nordöstra fasaden utbyggda altanen har rivits och även altanen vid huvudentrén har rivits.
Grunden till huvudbyggnaden består av gråsten. Sockeln har där den varit mycket dålig formats och gjutits i armerad betong. Den har sedan spritputsats. Vissa partier av timret har bytts ut, då det varit rötskadat. Omputsning av hela fasaderna har varit nödvändig med lika delar kalkbruk och cementbruk. Färgämnet har varit järnvitriol och kalkslam, som Stockenström hittat i något arkiv och det är den gamla 1700-talsfärgen. Den är vacker både sommar och vinter. 300

Kakelugnarna.
Flera kakelugnar är kvar, men några ligger nedpackade. De kom troligen från en kakelugnsfabrik i Sigtuna från 1790-1800. 319

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur **UKF:s kassettband nr 74 sid. 1 och 2, 75-1** 74
av Gudrun Sandén
Dagmar Tamm
Intervjuare Börje Sandén
1989-09-07
UKF:s arkiv dagtamm1-74-1-2-75-1.doc

Personer: *Arvid Horn, Holmström, Nils Tamm, Claes Tamm, fröken Crawford, Hasselgren, Astrid Öberg, Konrad Björkman, Malmström, Emma Tamm, Mina Boje, Adolf Johan Pettersson, Adolfina Johanna Pettersson, Kasper Tamm, Elg, Hugo Tamm, Axel Hullberg, Greta Hullberg, Alma Eriksson, Wallenqvist*
Orter*: Björkvik, Kvistaberg, Västerås, Elsebo, Småland, Mariedal, Vållen, Kristinagatan 10, Ormudden, Köpenhamn, Söderfors, Gräsholmen, Västerås, Enköping, Säbyholm, Sydamerika, Fånö, Hässelby, Munkbrotorget, Sunnerdahl, Låssa, Kvistaberg, Uppsala Universitet*
Ämnen: *kontoret, inspektorn, hönskonsulent, skolhushåll, troll, kvarn, skolor, Gamla Staten, Slottet, ekotemplet, oxar, mejeriet, banvaktstugan, Normans, Bojes, Jonssons, posten, sågen, kvarnen, vapen, Svartsjölandet, Hillersjö, Mälsåker, Greta, kyrkogården,*

Dagmars minnen.
Tammsvik hette Björkvik. Man tror att huset Drabanten vid Ådö fått namn efter Arvid Horns drabant. När Dagmar var barn bodde en familj Holmström där. Han var sadelmakare och skomakare. I andra änden av huset var kontoret och inspektorens bostad.

Dagmars halvbror var son till hennes pappas första hustru och flyttade till Colombia i Sydamerika. De växte upp tillsammans. Hennes riktiga bröder var det inte så noga med och småsystrarna hade man fått för sina synder.

När Dagmar blev änka flyttade hon till Nils Tamm på Kvistaberg. Han dog efter ett par månader. Dagmars far var Claes och byggde Tammsvik. Efter en tid kom en hönskonsulent, fröken Crawford, för att hjälpa till med hönseriet på Ådö. Mamma tog alla barnen till Västerås och inrättade ett skolhushåll där och under tiden födde fröken Crawford en liten son. Hon försvann från Ådö. När pappa var död skrev hon till Dagmar och ville komma till Elsebo i Småland för att besöka Claes Tamms grav. Dagmar hade sedan kontakt både med fröken Crawford och hennes son. 194

Alma i Mariedal.
En barnsköterska, som var torpardotter från Säbyholm och hette Alma, tog med sig Dagmar till Mariedal i Vållenskogen. Hon berättade om trollen, så vi var så rädda för den skogen. 249

Uppväxttid i Västerås, lekkamrater och skolor på Ådö.
1917 flyttade vi från Ådö. Min uppväxttid var mest i Västerås, där pappa köpt Kristinagatan 10. PÅ Ådö fick vi bara leka med syskonen Hasselgren, vars far var trädgårdsmästare och med Holmströms barn. Vi fick bara gå till vindbron. Kvarnen var borta. Ormudden hade skola med två lärarinnor. Det var farfar som byggt den. Pappa fick för sig att han behövde huset till bostad åt någon och eftersom han inte tålde varken lärarinnor eller barn byggde han Ådö skola långt bort. Där satt Astrid Öberg ensam och vi tyckte så synd om henne. I närheten låg Madrid. Gamla Staten var ett mycket vackert hus, som låg ovanför travbanan. I Köpenhamn bodde två familjer. Vid julen fick barnen komma till biljarden och få en gottpåse med någon liten sak i. Konrad Björkman har visat Dagmar en liten sak han fått i sin påse, när han bodde där. 354

Inköp och försäljning av Ådö.
Farfar och farmor var skilda och när farfar ville gifta om sig delade han ut gårdarna. Pappa skulle utbilda sig till arkitekt, men fick aldrig fullborda sin utbildning. Han arbetade aldrig utan levde bara på pengar efter farfars försäljning av bruken i Uppland bl a Söderfors. Farfar och morfar var bröder.

Ådö såldes till Malmström. Fru Malmström trivdes inte på Ådö och dessutom var hon vansinnigt rädd för ormar, så alla barn letade orm och fick en slant för varje ormlik de visade upp. 392

Sidan 2.

Malmströms, resan från Västerås, Emmas död.
Malmströms stannade inte länge, sedan han renoverat slottet. Han byggde ekotemplet. På Dagmars tid var parken s k engelsk. Trots det skulle alla sandgångar krattas. Man hämtade grus från Gräsholmen. En gång gick oxarna ner sig på isen. När de bärgats grävdes de ned i isstacken och togs upp bit för bit och koktes till föda åt hönsen.

1915 dog min syster Emma och stod lik i salongen. När vi kom hem på jullovet tyckte vi det var otäckt och var mörkrädda. Resan från skolhemmet i Västerås gick med tåg. Ofta fick vi byta i Enköping. Sedan hämtades vi med ekipage vid stationen. Vi fick komma in till Bojes affär och värma oss medan vi väntade på skjutsen. Den enda bebyggelsen i Bro var mejeriet, banvaktstugan, Bojes och Jonssons affärer, Posten och Normans hus.

Vi var kunder hos Bojes och tant Mina Boje var barnmorska och tog emot mig när jag föddes. En gång körde vi i diket i runstensbacken innan Bro kyrka och vagnen stjälpte och vagnstången gick av. Då fick vi gå tillbaks till Bojes medan kusken körde hem och bytte vagn. Vi fick härliga limpsmörgåsar av tant Mina.

Pappas högra hand var Adolf Johan Pettersson. Han skötte också sågen. Hans hustru hette Adolfina Johanna. 197

Kasper Tamm.
Vi gick och läste hos prosten Elg på sommaren. Det fanns en kvarn och en åladugård invid ån i Bro. Den första bilen i Bro var Kasper Tamms. Han fick Säbyholm men sålde snart och flyttade till Sydamerika. Han återvände till Sverige för att vårda sin hälsa. När han kom tillbaka till Columbia hade hans unga hustru roat sig vid sidan om och han tog ett vapen och sköt både henne och sig själv. Deras två små barn sändes hem till Sverige. Kasper hade en son, som var en slarver och sänts till Sydamerika för att odla kaffe. Även Dagmars bror Ville kom dit och han var den enda som lyckades.

241

Ångbåtarna och kullorna på Munkbron.
Hugo Tamm på Fånö var ägare tillsammans med farfar och hans söner till ett ångbåtsbolag. Båtarna, Svartsjölandet, Hillersjö och Mälsåker gick i trafik på Mälaren. De gick runt bryggarna och hämtade upp trädgårdsprodukter. Det fanns en mindre båt, som hette Greta, som pappa åkte med till Hässelby, där han bytte till någon annan båt.

När gubbarna behövde pengar åkte de till stan till kullan som sålde deras produkter på Munkbrotorget och fick kontanter. Det var aldrig någon redovisning, utan kullan tog fram pengarna ur en låda och sa varsågod. 299

Säbyholm och Sunnerdahl.
Kasper Tamm anställde en förvaltare vid Säbyholm. Det var Axel Hullberg, som hittade sin hustru Greta på Sunnerdahl. Dagmar berättar att hon besökte Alma Eriksson, hennes gamla barnflicka, när hon kom till ålderdomshemmet i Bålsta. Alma undrade var jag skulle begravas och tyckte att jag skulle ligga bredvid henne på kyrkogården i Låssa och så blev det.

Fröken Sunnerdahl köpte Säbyholm och startade skolan 1911. 361

Kvistaberg doneras till Uppsala Universitet.
Professor Wallenqvist övertalade Nils Tamm att donera all sin egendom till Uppsala Universitet. Brorsbarnen fick ingenting. 395

Band 75 sidan 1.

Nils Tamm studerade vid konstakademien och sedan fortsatte han i Italien. Han lät bygga den stora konstnärsvillan vid Kvistaberg. Där var tidigare ett torp. Han dog 1957. 132

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 76 sidan 1 och 2** 76
av Gudrun Sandén
Irma Hådell
Intervjuare Börje Sandén
1990-06-12
UKF:s arkiv irmahå-76-1-2.doc

Personer: *Söderström, Glans, August Hådell, Alm, Ida Alm, Förvaltare Berglow, direktör Söderström, Sehmann, Sundblad, soldat Glans*
Orter: *Håbo-Tibble, Håbolund, Pliktstugan, Parkstugan, Aske, Negelstena, Mälartorget, Mariedal, USA, Nybygget, Sigtuna, Vallby, Håbo-Tibble, Aske, Helgesta*
Ämnen: *Midsommardans, soldat, rotebönder, begravning, pension, Jesu Kristi Kyrka, fabrik, stenhuggare, statarbyggnaden, skola, sjukstuga, egnahemsrörelsen, läkare, apotekare*

Sommar hos Mormor och Morfar.
Irmas morfar dog i skogen och när man hittade honom var han djupfryst. Jag skulle gå till Håbolunds affär och sälja ägg. När jag skulle hoppa över ett dike ramlade jag och det blev äggröra i korgen. Jag fortsatte till Håbolund i hopp om att man skulle tycka synd om mig och köpa äggen ändå. Det var mormors enda kontantinkomst så jag förstod att hon skulle bli ond. Men jag fick vända om med oförrättat ärende och mormor blev inte så ond, som jag fruktat.
Irma säger Tjursta. I Pliktstugan bodde moster Karlsson, som kom från Roslagen. Pliktstugan var förfallen och innehöll 1 rum och kök. Där fanns en ladugård med ett par kor. 181

Parkstugan, midsommardans.
1924 hyrde vi Parkstugan och vi gick till Aske och dansade vid midsommar. Som barn var jag på midsommarfest vid Negelstena. Det var Söderström, som var ägaren. Negelstenas huvudbyggnad och skolan är rivna av militären. I Tälgby bodde pensionärer från Negelstena. 264

Sommarresan till mormor, Morfars pension.
När Irma reste för att hälsa på mormor åkte man båt från Mälartorget. Båten lade till vid många bryggor, Stäket, Torsätra, Granhammar och Sundby, innan man kom fram till Negelstena. Ibland var det kor med på återfärden för att slaktas i Stockholm vid slakthusområdet.
Man var klädd i sina bästa sommarkläder och hatt var ett måste. En gång blåste hatten av, så när jag åkte hem måste jag låna en gammal skinnmössa av mormor, för att vara barhuvad gick inte an. Vid en resa kom vi på olika båtar, men kunde återförenas i Stäket. När vi kom till Negelstena brygga fick vi ta av oss våra fina kläder och skor för nu skulle vi vandra den dammiga vägen till Negelstena. Först passerades Pliktstugan. Vi bar stora bördor med kläder och litet mat.
Morfar fick låna oxar och kyrkskjuts fick han av sina rotebönder. Det ingick i hans förmåner som soldat. Jag såg honom aldrig i uniform eftersom han redan då var pensionerad. Han uppbar en liten pension och den sparade han för att ha till sin begravning. Han tänkte inte låta rotebönderna betala hans begravning. Både Hådells och Glans gravstenar står kvar. August Hådell var kyrkvaktmästare i Håbo-Tibble. 389

Morfars begravning.
Mormor och morfar tillhörde inte statskyrkan utan Jesu Kristi Kyrka. Morfar begravdes i gravkoret i Håbo-Tibble kyrka och korpral Glans lade locket på kistan. Sedan var det middag för rotebönderna. Det skulle vara en hederlig begravning. Året var 1920 och mormor dog året efter. 1924 hyrde vi en liten stuga vid Mariedal för att åter få uppleva en härlig sommar i trakten. Stugan hette Parkstugan. Vi var många och låg i buskarna och slogs med myggen. 488

Trolldom.
Murarkärringen kunde göra så att korna mjölkade blod. Min mamma föll över en trädrot och skadade sin höft. Hon blev låghalt för livet och inte förrän hon blev vuxen fick hon veta, att höften kommit ur led och

lätt skulle ha kunnat dragits rätt. Eftersom man trodde att det varit trolldom i stubben hon föll över brydde man sig inte om att söka läkarhjälp.
Irma reste till USA på sällskapsresa med kyrkan. Hon har bott i Nacka och arbetat som piga och på fabrik. 548

Soldat Alm.
Soldat Alm ser så ståtlig ut på fotografi, men enligt Irma var han en liten plattnäst gubbe. Han brydde sig inte om familjen, utan det var hans hustru Ida som fick sköta hus och barn. Alm var stenhuggare. 590

***Sidan 2*.**

Negelstena.
Statarbyggnaden på Negelstena kallades Nybygget. Det var ett högt hus. Det fanns en skola för småbarn vid Negelstena. Förvaltaren hette inspektor Berglow. Direktör Söderström ägde Negelstena.
155

Nyckelstenen, sjukstuga, överrodden.
1968 hittade man den rätta Nyckelstenen när militären tog över. Hembygdsföreningen målade i nyckeln. Det lär ha funnits en sjukstuga, men de flesta sjukdomar fick läka ut av sig själva. Överfarten till Sigtuna skedde vid Vallby. 285

Egnahemsrörelsen, Sehmann.
Runt 1915 startade egnahemsrörelsen i Håbo-Tibble. Människorna blev bofasta och flyttade inte som statarna gjorde. Sehmann, som byggde Aske ordnade skola, sjukstuga och barnstuga. Han var en av de första som fick köpa en herrgård utan att vara aldelsman. Familjen Sundblad ägde Helgesta.
Vi fick gå till Ålsta för att betäcka kon. 433

Läkare och apotek i Håbo-Tibble.
Det fanns både läkare och apotek i Håbo-Tibble. Apotekaren är begravd i närheten av soldat Glans på Håbo-Tibble kyrkogård. 468

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 77 sidan 1 och 2** 77
av Gudrun Sandén
Sven Kylberg, Håtuna brandkår
Intervjuare Johan Hedin
UKF:s arkiv svkylber-77-1-2

Personer: *Johan Hedin, Malmström, Bartelsson, Kylberg, Edwin Hedin, Högfeldt, von Essen, Lewenhaupt, Eriksson, Sjögård, Gillner, Littmarck, Walldén, Bergqvist, Nilsson, Renström, Claes af Ugglas, Sparre, Tokjohan, Sandels*
Orter: *Borlänge, Håtuna, Håbo-Tibble, Håbolund, Bälby, Skällsta, Norränge, Vattholma bruk, Varpsund, Nyborg, Tjusta, Söderby, Odensala, Torslunda, Haga socken, Knivsta, Sigtuna, Önsta, Varpsund, Öråker, Gransgård, Venngarn, Dalarna, Brogård, Signhildsberg, Aske, Nyborg, Blåsenhus*
Ämnen: *Frivilliga brandföreningen, Uppsala Läns Brandstodsbolag, brandsprutor, brandredskap, årsavgift, Riksförbundet, distrikt, normalstadga, propagandafilm, brandbil, båt, vaktstyrka, brandstege, Johannes brandstation, fest, inspektör, elevator, hönshus, svinhus, bensinfat, skördetröska, höns, svin, slangar, vattentornet, KF*

Ur protokoll vid brandkårens bildande 1933.
Johan Hedin befinner sig hos brandchef Sven Kylberg i Borlänge för att berätta om när Håtuna brandkår bildades.

Den 20 aug 1933 sammanträdde handlanden Jean Malmström, Håbolund, lantbrukare Bartelsson, Bälby, godsägare Sven Kylberg, Skällsta och Edwin Hedin, Norränge. Beslöts bilda Håtuna-Håbo-Tibble frivilliga brandförening. Dessa herrar bildade en interimsstyrelse efter en brandkårsuppvisning i Vattholma bruk i samband med Uppsala Läns Brandkårsförbunds bildande. Edwin Hedin blev ordförande. Bartelsson överlämnade den första årsavgiften till Riksförbundet på 10 kronor.

Den 28 aug 1933 samlades intresserade från de olika rotarna i Håtuna och Håbo-Tibble i kommunalrummet. Kapten Kylberg, Vattholma, höll ett intressant föredrag om bildandet av brandkårsföreningar. Tre förslag till placering av brandstation framkom. Varpsund, Nyborg, Håtuna kyrka och Håbo-Tibble kyrka nämndes. Man enades om att det borde finnas en station i varje socken för att nå största möjliga hastighet vid utryckningar, men att man naturligtvis skulle bistå grannsocknarna, när så behövdes. Socknarna delades i distrikt och man skulle inventera vattentillgång, brandredskap och försäkringar, som skulle ligga till grund för uttaxering av avgift till brandkåren. Brandredskap och spruthus skulle anskaffas till båda stationerna. Man skulle ansöka hos Uppsala Brandstodsbolag att få två brandsprutor mot villkor som Brandstodsbolaget uppställer. Högfelt, Kylberg, Hedin, von Essen, Lewenhaupt, Eriksson, Sjögård m fl utsågs att ansvara för de olika distrikten.

Den 18 sept 1933 hölls ett mycket välbesökt möte i skolsalen i Tjusta. Hedin var ordförande och justeringsmän var kyrkoherde Littmarck och folkskollärare Efraim Walldén. Kapten Kylberg höll ett storslaget inledningsanförande och sedan antogs normalstadgan för frivilliga brandkårer. Som brandchef för Håtuna utsågs Sven Kylberg och vice brandchef blev folkskollärare Bergqvist. I Håbo-Tibble valdes Malmström till chef och Eriksson till vice. Ordföranden meddelade att Uppsala Brandstodsbolag lovat två motorsprutor och ett lån för inköp av övrigt släckningsmaterial. Man beslöt att avgiften skulle var 20 öre för varje 1000 kronor på försäkringarna första året. Följande år skulle avgiften sänkas till 5 öre om så erfordras. Propagandafilm visades och kollekt upptogs för att täcka kostnaderna för filmvisningen. Den uppgick till 46 kronor. Kapten Gillner höll sedan ett anförande. 175

Den första brandbilen och de första bränderna.
Per Johan Högfeldt, Nyborg, skänkte en brandbil av 1923 års modell. Den hade mässingshuv och träekrar. Den gick 90 km i timmen i nedförsbacke. Socknarna fick ordna brandstationerna.

Den 2 maj 1934 kallades brandkåren till Söderby i Odensala på sin första utryckning. Branden var dock så häftig att gården brann ned och inget ingripande kunde göras. I juni kallades man till Torslunda i Haga socken, där man tillsammans med Knivsta brandkår lyckades begränsa elden till hönshuset. När Sigtunaskolan brann hade Sigtuna brandkår lagt ut slang från sjön, men fick inte igång motorsprutan. De fick låna våra sprutor. Vi fick hålla på i flera år för att få betalt, då man menade att vi aldrig varit kallade. Men det var borgmästarn själv, som kallat. Edwin Hedin skrev och sa att nästa gång det brinner kan ni skicka rekommenderat brev. Vi fick 2 kronor timmen, vilket retade Sigtunakåren, som menade att här kommer bondgrabbar, som bara har 1 krona i timmen hemma och begär det dubbla. 295

Johan Hedin som brandchef.
Efter kriget sålde Edwin Hedin den första brandbilen för 100 kronor. När Johan blev brandchef i hela kommunen skaffade han en båt för kommunen som har ett hundratal öar och 18 mil strand. I 1 hade eget brandförsvar, men var inte särskilt villiga att hjälpa till. Bro station skulle rycka ut först och behövde de mer vatten eller slang skulle Håtuna och Håbo-Tibble kallas. Det fanns 5 personer i vaktstyrkan. De var med och släckte 1000 bränder under Johans tid som brandchef. Johan köpte en brandstege av Nilsson på Önsta, som tillhört Johannes brandstation. Den kostade 1200 kronor. 437

Sidan 2.

Skvaller om politik, bränder och gamla ortsbor och gårdar.
Vi finansierade brandkåren genom att ha fester vid Varpsund vid dansbanan som Högfeldt hade skänkt.
En brand man minns är när ladugården på Öråker brann och kalvarna brann inne. Även ladugården på Grans gård brann. Vid en brand vid Venngarn slutade brandsprutan att fungera.
Folkskollärare Bergqvist var socialdemokrat och försökte peta Edwin Hedin. När inte det gick blev han moderat.
Sven Kylberg blev länsinspektör för brandförsvaret i Dalarna. I Uppland var det Renström som var inspektör.
Claes af Ugglas på Frötuna, hade 10000 höns och 200 svin i en lada. En elevator slirade och tände och när brandkåren kom stod byggnaden i ljusan låga. Utanför fanns flera skördetröskor och bensinfat. Man upptäckte att man kunde hålla grisarna i schack genom att spruta vatten på dem, men en enda höna överlevde.
Vattentornet vid Brogård brann och brandmännen drog slang en kilometer från vattnet. Slangarna frös, då det var nära 20 grader kallt och de höll på att bli förstörda och tornet kunde ändå inte räddas. Greve Sparre kallad Tokjohan åkte fyrspann till Bro. Nu har KF köpt hela Brogård.
På Signhildsberg bor grevinnan ensam utan en enda betjäning. Aske är köpt av AMS.
Hela ladugården på Aske brann och 80 kor brann inne trots att taket var av aluminium. Prästgården i Håtuna är såld. Johan arbetade emot försäljningen, då han menade att det var bönderna som byggt prästgården och således ägde den, men stiftet sålde.
På Håtuna kyrkogård ligger Sandels dotter, han vid Pardala by, begravd. Sandels ägde Nyborg och byggde Blåsenborg åt dottern. Hon dränkte sig endast 18 år gammal.
Vi har kyrkstämma kvar och inte politisk kyrkofullmäktig. 330

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nu 78 sidan 1** 78
av Gudrun Sandén
Reinhold von Essen, Charlotta Hedin Norränge m fl.
Intervjuare John Nylén och Johan Hedin
1954
UKF:s arkiv jonylén-78-1.doc

Personer: *Napoleon, Karl XII, Edwin Hedin, pastor Grönvall, Sven Karlsson, Norén, Rudolf Andersson, kusken Kraft, Prins Wilhelm, Lennart Bernadotte*
Orter: *Signhildsberg, Tjusta, Aske, Jägarvillan, Afrika, Kevan*
Ämnen: *JUF, torp, båttrafik, ångbåtar, motorbåtar, skatterna, kommunalpolitik, socialister, raser, fältmanöver. ballonger Frälsaren, kyrkan, nattvarden, dans, skola, nödår, sill, strömming, gris, ko, dagsverkslön, konkurs, smideshantlangare, lusthus, räls, våghus, nattvakt, jägare, kusk, trädgårdsmästare, bilar, körkort, jakt, giraff, växter, hantverk, skrin, brudkrona, skådepengar, cigaretter*

Greve Reinhold von Essen Signhildsberg, Charlotta Hedin Norränge, Anna Hast Kevan och Tore Wickman Aske.

Reinhold von Essen.
Johan Hedin åker runt med John Nylén i Håtunatrakten och gör intervjuer med gamla. Intervjuerna spelades upp vid en sammankomst med JUF på kvällen den 24 mars 1954.

Den första intervjun görs med Reinhold von Essen på Signhildsberg. Han är 92 år och berättar att på 1870-talet fanns en mängd dagsverkstorp runt gården. De är nu nedlagda och det är svårt att få folk som duger något till. Naturen är dock inte förändrad, utan här är lika naturskönt, som i gamla tider.

Förr var här livlig ångbåtstrafik, nu är det bara privata motorbåtar, som far förbi. Greven tycker att allt var bättre förr. Nu är det besvärligt inte minst med skatterna. Han anser också att arbetarna var mer nöjda förr, när de kanske bara hade en tiondel av vad de har idag.

I min ungdom fanns en färgstark person, pastor Grönvall, som hade två ideal, Napoleon och Karl XII. Kritiserade man dem fick man veta att man levde. När han hållit sin predikan kom han till mitt föräldrahem och stannade till nästa vecka. Han ville alltid bada innan han tog på nya kläder.

Inom det kommunala har det varit lugn och ro. Vi har haft utmärkta kommunalpolitiker. Edwin Hedin och före honom hans far har på alla sätt skött det kommunala på bästa sätt. Nu är även detta upp och nervänt och alldeles åt helsike, när socialisterna är med. Det byggs skolor och samlingslokaler för lånta pengar i oändlighet. Här har man byggt en onödig skola i Tjusta för 7 till 8 hundratusen.

Här på gården har vi alltid haft bra folk och givit god omvårdnad. En del är ju missnöjda ändå, men det hör ju till rasen.

1910 var det en fältmanöver i trakten och de sände upp ballonger. En av gummorna på gården fick se en ballong och föll på knä och tackade Gud att vår frälsare äntligen kommit. Hon hade väntat länge. 182

Charlotta Hedin, 100 år
Nästa intervju görs med fru Charlotta Hedin, som är född 1854. Hon berättar att det alltid var fullt av folk i kyrkan och många tog nattvarden. En del herrskap ställde till dans. Det var många barn i skolan. I hennes klass gick 50 barn. Vi gick i skolan tills vi var 14 år. Fru Hedin tycker det är bättre nu, men folket är inte nöjda. Själv är hon nöjd med sitt långa liv. Släkten har bott här länge. Min mans farfar var född här. Det berättades om vargar i trakten. Hon minns nödåret 1868. 245

Anna Hast
Anna Hast i Kevan berättar om torparlivet under Aske. Hon har bott i Kevan sedan 1913 och är född 1883. Arbetet varade från 7 på morgonen till 8 på kvällen. Det var tungt att ta emot höet på skrindan. Vi åt sill, strömming och potatis. Vi hade alltid en gris. Vi klarade oss bra, som hade ko. Allt var hemlagat. Vi hade 1 krona om dagen som dagsverkslön. Min man hade 17 kronor i månaden då han började, men sedan blev det mer. Anna Hast tycker det är mycket bättre nu, man har ju pension. Ingenting var bättre förr. 302

Tore Wickman
Tore Wickman berättar att Lewenhaupt på Aske gjorde konkurs. Hans förvaltare var Sven Karlsson och han skötte en verkstad, som gjorde mycket jobb åt t ex kommunen. Det fanns många duktiga arbetare och Norén var förman. Tore har varit smideshantlangare som 14-åring hos smeden Rudolf Andersson. Många redskap och vagnar brändes. Von Essen räddade likvagnen, men den försvann. Lusthuset vid Aske försvann. Det var bänkar runt väggarna och färgade rutor. Hela huset kunde dras runt på en räls allteftersom solen flyttade sig. Det fanns ett våghus också för att väga höet. Sedan körde man in höet. Klockan 8 gick nattvakten ut och blåste en signal. Han såg till djuren under natten. På Aske fanns kusken Kraft och hans stalldräng. En jägare, som bodde i Jägarvillan skötte om jakterna och höll hundar. Trädgårdsmästare fanns också. Kraft tog körkort och körde grevens två bilar. Prins Wilhelm och sonen Lennart bodde ofta på slottet. Lewenhaupt jagade ofta tillsammans med prins Wilhelm. De for till Afrika och en gång kom Askegreven hem med en giraff. Även växter tog han hem, som förvarades i ett särskilt växthus under vintern.

Greven var skicklig hantverkare. Norén polerade hans vackra skrin. Han har också gjort brudkronan till kyrkan. Den är gjord av skådepengar. Han hade ett rum med vapen och hela taket var täckt av cigaretter. Han blötte munstycket och snurrade till och cigaretten fastnade i taket och blev kvar där.

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband 79 sidan 1 och 2** 79
av Gudrun Sandén
Doris Holmgren
Intervjuare Johan Hedin
UKF:s arkeiv doholm-79-1-2.doc

Personer: *LarsErs, Forsell, Löv, Widman, Karlsson, Sofie Rålamb, ärkebiskop Ekman, komminister Östlund, Hugo Holmgren, Nathansson*
Orter: *Österfärnebo, Fors, Svartsjölandet, Ulltuna, Stockholm, V Ryds kyrka, Klockargården, Granhammar, Polen, Sundby, Söder*
Ämnen: *husmor, mjölk, kyrkklockor, klämtning, begravning, tegelslagare, orgeltrampare, råttbo*

Sanda prästgård i Låssa.
Johan Hedin befinner sig vid Ekeby i Låssa hos Doris Holmgren, som berättar om släkten i Österfärnebo. Det var morfar Forsell, som hade gården Fors. Han var inte intresserad av att bruka jorden utan blev folkskollärare och musiklärare. Han gifte sig med en godsägardotter från Svartsjölandet. Mannen dog tidigt och mormor flyttade till Ulltuna Lantbruksskola som husmor. En son tog sig namnet Löv och blev förmögen borgare i Stockholm, dit Doris mor blev inbjuden att bo. Hon fick gå ofta på teater.
Morfar tog klockartjänst och arrenderade prästgårdsjorden som är Sanda vid Ekeby i Låssa. Han är begravd på Låssa kyrkogård. Pappa var lärare och kantor i Bro och for och hälsade på sina kusiner i Råby. Han gifte sig med Sofi, som blev Johans farmors mamma. 407

Sidan 2.

Skolhushåll i Uppsala.
Familjen hade skolhushåll i Uppsala till 1916. Morfar dog 1909. 255

Besök vid V Ryds kyrka. Mjölk till skollunch. Klockarsysslan.
Man är nu vid V Ryds kyrka, där Doris konfirmerades av kyrkoherde Widman. Hon är född i klockargården. Pappan var klockare i V Ryd. Vi var 7 barn. Skolan låg strax intill och på en stor kamin kokade madam Karlsson mjölk vid lunchtid till barnen. Mjölken donerades av grevinnan Sofie Rålamb på Granhammar. Prästgårdsarrendatorn bodde i längan. Drängarna bodde i en stuga vid sidan om.
Inför gudstjänsten skulle klockaren ringa klockan nio i lilla klockan, klockan tio i stora klockan, som var rövad från Polen. Klockan elva ringde orgeltramparen i stora klockan. Under sommarhalvåret klämtade klockorna morgon och kväll. Det var nio klämtningar. Det fanns en låda med nio hål, där man flyttade pinnar, för att man skulle hålla reda på att det verkligen blev nio slag. Vid begravningar gick klockaren först och sjöng. Gången var kantad av grankvistar. Det var bara de jordägande som fick jordfästas i kyrkan med orgelmusik. Var det mycket kallt på vintern kunde man ställa liket i vapenhuset till kyrkan och förrätta jordfästningen där.
En varm sommar dog en tegelslagare på Sundby hastigt och skulle begravas. Komminister Östlund och klockaren var i Uppsala i anledning av att ärkebiskop Ekman hade dött, så det fanns ingen som kunde sjunga vid begravningen i V Ryd. Doris bror Hugo blev tillfrågad men vägrade sjunga vid en öppen grav, då han inte ville skilja på folk och folk. Doris var bara 12 år, men hon fick spela vid begravningen. Orgeltramparen blev så konfunderad över att se den lilla flickan vid orgeln, så han glömde trampa. Efter det var det slut med begravningarna i vapenhuset.
Nathansson hade bytt till sig Granhammar av Rålamb mot ett riktigt råttbo på Söder. 404

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 80 sidan 1**
av Gudrun Sandén 80
Tore Wickman, mjölnare Aske kvarn
Intervjuare Johan Hedin
1990-11-25
Ur Johan Hedins arkiv
UKF:s arkiv ToWickmA-80-1.doc

Personer: *Josefsson, Sven Karlsson, Norén, Rudolf Andersson, kusken Kraft, von Essen, prins Wilhelm, Lennart Bernadotte, Post-Persson, Josef Eriksson, Fru Bergqvist, Grålle*
Orter: *V Ryd, Tranbygge, Signhildsberg, Bålsta*
Ämnen: *Lärpojke, damm, turbin, 50-hästare motor, ramsåg, kantverk, malning, djurfoder, rensning, betning, matning, valsstol, gröpe, malningsintyg, kommissionen, kaffe, Kronan, stat, betningsmaskin, kvicksilver, lössäd, våg, tork, provision, likvagn, lås, gångjärn, slottet, brandredskap, nattvakt, jakt, giraff, växter, hantverk, brudkrona, vapen, fester, cigaretter, lastbil, lusthus, räls, våghus, slaktdjur, mjölkflaskor, grönsaker, passagerare, kanoner, brygga, salut, Graningeverken, vägar, stenkross, traktor, Munktell, hästbindare, hässjande, spis*

Aske kvarn.
Tore hade gått som lärpojke under den tidigare mjölnaren. Han berättar att det var fint vid kvarnen då, med en damm framför. Kvarnen drevs med en turbin. Extrahjälp hade man av en 50-hästars motor. Man reglerade vattenmängden med dammluckor och öppnade gälarna på turbinen lagom mycket. Det gick en ledning till ramsågen intill. Den hade kantklinga. Vi malde säd till djuren och rensningen började komma i början på 40-talet. Det var aldrig tal om betning.

Man bar säden högst upp och lät den rinna nedåt. På mellanplanet skötte man matningen för där hade man valsstolen. Längst ned fick man passa gröpet. Under kriget skrev Edwin Hedin ut malningsintyg för 25 kilo säd, men bönderna kom med 100 kilo. Det var svårt för kommissionen kom på stickprovskontroll. Man berättar om en mjölnare som fick en säck säd att mala, men när han hällde upp var det orostat kaffe. Man skilde på svart och vitt mjöl. 150

Betning med kvicksilver.
När Kronan köpte V Ryd försvann kunderna från de stora gårdarna. Även statlönen hade ju försvunnit, så folk behövde ju inte mala längre. Tranbygges kvarn lades ned innan Aske trots att de alltid hade vatten.

Första betningsmaskinen fick man dra för hand. Man stod i källaren och betade med kvicksilver. Bönderna ville inte längre komma med säckar utan kom med säden lös. Då satte jag upp en våg och en ficka där man kunde blåsa säden upp. Vi satte in en tork också. Hustrun, Majken, passade telefon. Jag hade lön från Aske och fick provision på hur mycket jag malde. 264

Nedläggningen av kvarnen, konkurs på Aske.
1964 lades kvarnen ned och brändes. Josefsson var förvaltare på Aske. Även sågen brändes ned med hyvel och allt.

Sven Karlsson var förvaltare på Aske efter konkursen. För att få arbete åt folket gjorde man många olika jobb bl a till kommunen. Kyrkan beställde en likvagn. Norén var arbetsledare. Jag är född på Aske och kom till smedjan som fjortonåring, hos Rudolf Andersson. Han har gjort lås och gångjärn till slottet. När Fosfatbolaget tog över brände de alla gamla vagnar som fanns och byggde om magasinet. Greve von Essen på Signhildsberg tog hand om likvagnen. 364

Livet på Aske.
Det fanns ett lusthus som låg på räls och kunde köras runt vartefter solen gick. Det hade färgade fönster. Ett fint våghus med plats för brandredskap fanns också.

Klockan åtta på vintern och tio på sommaren blåste nattvakten i sin lur. Det var tecknet på att han börjat sin vandring. Han såg till husen och djuren under natten. Kraft var kusk och hade en stallpojke. Greven hade jägare, som bodde i Jägarvillan och höll hundar och skötte jakterna. Kraft tog körkort och körde grevens två bilar.

Prins Wilhelm och sonen Lennart var ofta på Aske. Askegreven var med prins Wilhelm i Afrika och jagade och kom hem med en giraff. Han tog även med växter, som han hade i ett särskilt växthus under vintern. På sommaren stod de på planen framför huset. Greven var mycket skicklig hantverkare och gjorde brudkronan till kyrkan. Greven hade ett helt rum med vapen och hela taket var fullt med cigaretter. Han blötte munstycket och snurrade till och de fastnade i taket. Vid varje fest för de anställda visade han hur han gjorde. Greven var omtyckt av sina anställda och en föregångare på många områden.

När ångbåtarna slutade gå och man inte kunde frakta mjölken till stan skaffade han lastbil och körde till Bålsta och tåget. Återvägen skedde över Bro där man hämtade posten. Han ville inte vänta på Post-Persson, som ibland körde posten med spark.

Halv fyra på morgonen gick man ned i allén med slaktdjuren, som sedan fick trängas med mjölkflaskor och grönsakslådor och passagerare.

Kanonerna vid slottet stod från början vi bryggan och användes för att skjuta salut när gästerna kom. Rörmokare Josef Erikssons pappa var murare och stenhuggare på Aske.

Greven förlorade sin förmögenhet i början på 30-talet. Han ägde många aktier i Graningebolagen och de gav ingen utdelning alls. Fosfat köpte för 550.000 kronor. Husen var ganska förfallna medan vägarna var i gott skick. Greven hade skaffat en stenkross, som de anställda arbetade med på vintern. Han höll vägarna i fint skick. Han gick själv och petade bort vattnet om det samlats i någon grop.

Som femtonårig fick Tore börja köra traktor. Han körde en Munktell. Vi körde två hästbindare efter traktorn. Till en början slog man ytterkanterna för hand, för att traktorn inte skulle trampa ned. Sedan blev det bara hörnorna. Man hässjade på ackord. När lönerna höjdes avskedades folk.

Tore fick jobb i Berget efter Aske men har nu varit pensionerad i 10 år. Johan berättar att han fick börja skolan som sexåring hos fru Bergqvist. Hon var osams med pappa för hon hade så dålig spis. Johan och hon kom inte överens. Han fick A i uppförande och A i flit men sedan 7 BC i rad. Grålle lärde en mycket, men var sträng. 577

ORTS BOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 81 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Asta och Gunnar Carlsson, Sandboda V Ryd
Intervjuare Maj och Holger Ängeskog
1990-11-13
UKF:s arkiv agcarlss-81-1-2.doc

81

Personer: *Gustaf Björnstierna, Carl Björnstierna, Palmér, Widman, Asta Nyberg, Sonja Wallenberg, Markus Wallenberg, prinsen av Wied, Johan Seth, Selander, Risberg, Bruno Liljefors, Rålamb, Lewenhaupt, Stig Rålamb, Björnstierna, Sven Beckman, Ernström, Svenngård, Henning Andersson, Gunvor Blomkvist, Birger Karlsson, Jansson, Elsa Andersson, Widman, Alenius, Karl Birger Blomdal, Fred Berglund, Werner, Örström, Lindholm, Åslander, Barlack, Ekström, Wibom, Lindblad*
Orter: *V Ryd, Granhammar, Brunna, Stäketsholm, Stäkets gård. Öråker, Paris, London, Brüssel, Stockholm, Umeå, Upplands Väsby, Hunnebostrand, Järvafältet, Stäket, Kungsängen Kallhäll, Torsätra, Örnäs, Bålsta. Spånga, Granhammar Aske, Stigstorp, Högnäs, V Ryd, Stockholms-Näs, Rankhus, Fallet, Krägga*
Ämnen*: tegelugn, trädgårdsmästare, borgen, skolklasser, krogen, ångbåtar, Ryssgravens skola, dragspel, skioptikon, missionen, storskolan, premium, syskrin, fortsättningsskola, konfirmation, barnflicka, militärattaché, kusk, plåtslageriverkstad, hantverkare, bilverkstad, telegraf, konditori, kennel, manufakturaffär, terrier, tax, Realisation, affischer, SJ, gäddor, kräftor, teater, cykelstyret, kyrkskolan, järnhandel, hembygdsgården, pumpen, kyrkogården, Svenngårdska rummet, biblioteket, Syster Ellas hårsalva, Stockholmsutställningen, tuppkammar, Pharmacia, ögonoperationer*

Sandboda gård, Astas barndom på Stäketsholm.
Sandboda ligger i V Ryd och har tidigare hört under Granhammar. Gården ligger väster om Brunna gård, strax intill Golfbanan, som byggs nu. Huset är från 1850. Rummet har en tegelugn som är original. Båda makarna har sedan länge tillhört Stockholms-Näs församling. Asta är född på Stäketsholm. Pappa var trädgårdsmästare. För att inte fiskarns kor skulle falla ner i borgen inhägnade man området. Spettet man arbetade med föll rakt ned i borgen. Massor av skolbarn kom på besök varje år. Ofta kom också föreningar och sammanslutningar på besök med pyntade ångbåtar. De sattes i land vid krogen och värdshuset. Asta och hennes fyra systrar lekte vid borgen. Hon gick i Ryssgravens skola. 136

Stäkets gård och dess ägare.
Stäkets gårds ägor sträckte sig fram till Kungsängen. Greve Gustaf Björnstierna ägde gården 1915. Hans son hette Carl och var överste. De bodde på gården. Efter Björnstiernas död arrenderades jorden av bl a Öråker. Johan Seth, som nu är ägaren, är dotterson till Björnstierna. 173

Astas skoltid och arbete som barnflicka.
I Ryssgravens skola fanns två småskoleklasser. Lärarinnan hette fröken Palmér. Hon var mycket noga och barnen fick ta av sig skorna innan de fick gå in. När man pratade med fröken skulle man stå upp. Innan det fanns orgel i klassrummet spelade fröken dragspel och vi sjöng Din klara sol går åter upp. Det var knappt 30 barn i skolan. Barnen kom från Stäket och Kungsängen. Vi hade en sparbössa och samlade litet slantar till missionen. En gång om året samlade kyrkoherde Wiman alla skolbarnen i Stockholms-Näs och V Ryd i storskolans klassrum och visade skioptikonbilder på de stackars negerbarnen. Asta fortsatte i mellanskolan och storskolan i Kyrkskolan. Asta visar ett syskrin, som hon fått i premium. Hon hette då Asta Nyberg. Sedan följde fortsättningsskolan, som varade i två år med sex veckors undervisning i mera praktiska ämnen varje gång. 1930 konfirmerades jag och sedan fick jag börja arbeta i Stockholm som barnflicka. Det var hos sonen Björnstierna. Han blev militärattache i Paris, London och Brüssel. Vi reste och bodde i kappsäck i flera år, men var fast bosatta i Paris. Han blev sedan överste i Umeå och då följde Asta med dit. Hustrun i familjen var Sonja Wallenberg, dotter till gamle Markus Wallenberg. De var sparsamma och enkla människorna. De var stränga så jag måste komma hem senast klockan 11. 371
372

Julfest.
När Asta var 19 år och var hemma från Umeå på julferie blev hon och föräldrarna bjudna till kusken på Stäket på julkalas. Han hade tidigare varit kusk hos prinsen av Wied vid tyska legationen. Där träffade hon sin man Gunnar. Det var ofta fester för de anställda med gamla lekar. 419

Plåtslageriverkstan vid Stäket, jakt på Järvafältet.
1932 kom Gunnar till Stäket och startade en plåtslageriverkstad. Då fanns skomakeri, bilverkstad, telegraf, konditori och många andra hantverkare. Ursprungligen kom Gunnar från Upplands Väsby. Han började jaga och hade många stövare. Han blev antagen till skogvaktarutbildning, men det var stor arbetslöshet och Gunnar valde att utbilda sig till plåtslagare. Han arbetade i Stockholm och vantrivdes i stadsmiljön och ville flytta ut på landet.

Asta arbetade sedan på Radiumhemmet och fortsatte på Sabbatsberg och andra sjukhus. Hon arbetade som mottagningssköterska i Hunnebostrand.

1939 köpte jag ett hus i Stäket. Vi hade kennel med 40 hundar. Asta startade en manufakturaffär i Stäket. Svenska Kennelklubben använde våra hannar som avelshundar. Vi vann med både terrier och tax vid grytproven efter kriget. Jag jagade mycket på Järvafältet. 1950 sköt vi 150 rävar på Järvafältet. 582

Sidan 2.

Realisationen.
Asta startade en liten manufakturaffär 1948 i Stäket. Hennes kunder kom ofta på tåg från Kungsängen och Kallhäll. Hon hade affär i 13 år. Under kriget fanns 5 fibrer, när hon slutade fanns 200. Efter kriget hade hon sin första realisation. Familjen hade åkt runt och satt upp affischer och lagt meddelanden i brevlådorna på lördagskvällen. På måndagsmorgonen var det svart av folk utanför butiken. Realisationen varade en vecka och man måste förnya lagret under tiden. Särskilt populära var solklänningar med vita måsar på blå botten eller blå måsar på vit botten. När Asta kom till badstranden såg hon måsklänningar överallt. 135

Gunnars jaktvänner.
Gunnar arbetade på gårdarna bl a lade han om taket på Stäket. Selander på Torsätra och Risberg på Örnäs hade fastigheter i stan, där Gunnar arbetade. Han skötte också arbetena på järnvägen mellan Bålsta och Spånga och en hel del hos Bolinders i Kallhäll. På så vis fick han kontakt med folk i trakten och kom att jaga tillsammans med dem. Bruno Liljefors jagade hos Rålamb på Granhammar och Lewenhaupt på Aske. Stig Rålamb på Stigstorp lånade hundar. Han hade jakträtt på Torsätra. Det var fint kräftfiske i både Lillsjön och Örnässjön. Man anglade gäddor. 275

Amatörteater.
Man spelade amatörteater under ledning av fröken Björnstierna. Asta var en ung förälskad flicka och Sven Beckman utklädd i kvinnokläder var guvernant och var förälskad i målarmästare Ernström. Han hade haft svårt att lära sig replikerna, så när han cyklade mellan sina måleriuppdrag satte han upp manuskriptet på cykelstyret. Någon undrade hur det stod till med Ernström, som mumlade och cyklade. Teatern framfördes i Kyrkskolan. Sven Beckman startade sin järnhandel 1911 i Högnäs. 320

Hembygdsgården.
I Hembygdsgården bodde det flera familjer. Det var Bengtsson som ägde gården. Han var handlande och hade affär vid station. Svenngård köpte hembygdsgården. Till hjälp hade han snickarmästare Henning Andersson, som var mycket skicklig. Han byggde också alla trappor i husen vid Bolinders. Gunvor Blomkvist bodde i hembygdsgården. Hennes far och farbror hette Pettersson och var skickliga hantverkare. Tidigare bodde en änka, Karlsson, med sonen Birger. På övervåningen bodde en ofärdig gumma Jansson och varje frukostrast bar Asta och Elsa Andersson en hink vatten från pumpen nedanför kyrkogården till henne. Som belöning fick de 3 kakor var. Svenngård har samlat enorma mängder dokument, som finns i Svenngårdska rummet i biblioteket. Vidmans bok om V Ryd och Stockholms-Näs finns i biblioteket i Kungsängen. 456

Bebyggelsen runt om i Kungsängen.
Alenius byggde Rankhus. Intill byggde Karl Birger Blomberg. På 40-talet bodde två tanter i Fallet. Nu ägs stället av Fred Berglund.

Nedanför stationen låg prästens villor, målarmästare Ernström, Örström, skräddarmästare Lindholm, elektriker Åslander, Barlack, som hade parfymfirma och Bråland. Längst ut låg Ekströms, som tjänat sina pengar på syster Ellas hårsalva. Det huset hade stått på Stockholmsutställningen 1897 och flyttades till Kungsängen. Det ligger ute på udden och ägs nu av Wiboms. Werner gifte sig med dottern till Bråland. Deras dotter gifte sig med Lindblad på Krägga. De odlar tuppkammar till Pharmacia, som gör en salva vid ögonoperationer. 543

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 82 sidan 1** 82
av Gudrun Sandén
Johan Hedin
1990-11-19
UKF:s arkiv johhed2-82-1.doc

Personer: Kullberg, Edwin Hedin, Sven Kylberg, Bergqvist, Erik Andersson, Axel Norberg, Ivar Johansson, Georg Eriksén, Johan Berglund, Edvin Selén, Johan Hedin, af Ugglas, Dalström, Börje Lundevall, Åke Lilja
Karl Erik Höglund
Orter: Sigtuna, Uppsala, Kyrkskolan, Skällsta, Norränge, Håtunaholm, Prästgården, Broknapparna, Skälby, Frölunda, Bålsta, Järfälla, Jakobsberg
Ämne: Borgmästarn, brandmännen, besiktningsinstrument, Hudsonbil, båt, brandbil, Kamratföreningen Kockbacka, SOS, budget, brandinspektör, brandsyn, schema, rökdykning, ambulans, sjukvårdsutbildning, smärtstillande, hjärtstillestånd, Landstinget, central

(fortsättning från band 83)

Sigtunabranden. Lista över brandmännen 1934.
Vid branden i Sigtuna fick vi inte betalt, för vi var inte riktigt kallade, men borgmästarn hade kallat själv. Men det gick till process och efter flera år fick vi betalt. Rektor Kullberg bjöd på middag och brandkårerna från Johannes och Uppsala sa att vi gjort ett bra jobb. Edwin Hedin skrev ett tackbrev för pengarna och sa att nästa gång det brinner kan ni skicka rekommenderat brev.

Man tittar på listan över brandmän i Håtuna 1934. Sven Kylberg, Skällsta, var chef, lärare Bergqvist, Kyrkskolan, var vice brandchef, brandman nummer 1 var Erik Andersson, Norränge, nr 2 Axel Norberg, Håtunaholm, vidare Ivar Johansson, Norränge, Georg Eriksén, Prästgården, Johan Berglund, Skällsta, Edvin Selén, Skällsta, Johan Hedin, Norränge. Erik Andersson var sprutförman och Eriksén vice. 070

Hudsonbilen, brand på Broknapparna.
Man tittar på beskrivning över första bilen och besiktningsinstrument för Hudsonbilen från 1919.

Brevbärare Dalström i Bro larmade Håtuna och sa att det brinner på Broknapparna och vi är bara två man. När vi kom till Frölunda landade af Ugglas med sin flygmaskin. Han erbjöd mej att komma med upp för att få en överblick över branden. Det stod två man på brandplatsen och vinkade. De hade lyckats begränsa elden, så vi kunde ta det lite lugnt. Flygplanet var hopbundet med ståltråd på flera ställen. Vi åkte vidare till Skälby och tog ut båten. Vi hade skaffat en båt för vi har 18 mil stränder
. 180

Överlämnandet av brandbilen till Kockbacka. Parentation över Eriksén.
Johan överlämnar brandbilen till Kamratföreningen vid Kockbacka brandstation 1991. Karl-Erik Höglund berättar för brandmännen om Sigtunabranden. Det fanns ingen brandkår i Bålsta. Kungsängen fick heller aldrig någon brandstation.

Johan berättar om Håtuna brandstation, som fick nr 24, Håbo-Tibble nr 25 och Bro nr 26. Eriksén, som betydde mycket för Håtuna brandkår avled i måndags och Johan föreslår en tyst minut för att hedra hans minne. 276

1989 års brandorganisation och ambulans.
Sedan 1989 finns en organisation, där Upplands-Bro och Järfälla samverkar. Det betyder att det under dagtid finns en beredskapsstyrka på 5 man förutom Börje Lundevall, som har ansvaret för verksamheten

på stationen. Skulle någon fattas lånar man en gubbe från Jakobsbergsstationen. Efter 16.00 är det 2 fasta gubbar och resten deltid. Vi har en mycket ung och alert kår idag. De flesta är under 30 år. Vi larmas genom SOS. De som är hemma söks med personsökare. På de stora industrierna finns automatlarm. I samma sekund larmet går där, går det i personsökarna. Nattetid har man 300 sekunder på sig. Samtidigt går larmet i Jakobsberg. Vi har gemensam budget på 25 miljoner, som delas på innevånarantalet. Vi övar 2-3 dagar i veckan. Åke Lilja är brandinspektör och arbetar med brandsyner.

Lilja berättar om schema och övningar. Man är delad i 4 grupper. Alla skall genomgå 4 övningar i rökdykning.

Det finns en ambulans i Bro och en i Jakobsberg. I Bro används den bara dagtid. Vi förhandlar med Håbo för att få dygnsambulans. Personalen är enbart utbildad för sjukvårdsuppdrag. De är välutbildade. De kan ge smärtstillande, sätta igång ett hjärtstillestånd o dy. Vi är först i länet med den utbildningen. Landstinget är huvudman. Om det går ett brandlarm, följer ambulansen med om de är lediga. De dirigeras från en central, så att väntetiden blir minsta möjliga. 402

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 83 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén 83
Johan Hedin
1990-11-19
UKF:s akriv johhed1-83-1-2.doc

Personer: *Drufwa, Lundstedt, Karin Fröling, folkskollärare Bergqvist, fröken Andersson, Fredrik Kylberg, Sven Kylberg, Olle Törnberg, Gösta Olsson, Jansson, Högfelt, Jannebro, Ljung, Alve Larsson, Roland*
Orter: *Alméns backe, Norränge, Råby by, Ulltuna, Blåsenhus, Brämö, Svalöv, Vilan, Åkarp, Skällsta, Tranbygge, Håtuna, Håbo-Tibble, Bro, Solna, Sundbyberg, Gustafshäll, Öråker, Elfsbyn*
Ämnen: *Apotekare, sockenstuga, nya skolan, bagarstuga, tvättstuga, Krönikebok, politik, brandkonsulent, borgmästarn, brandmännen, besiktningsinstrument, Hudsonbil, båt, brandbil, Kamratföreningen Kockbacka, SOS, budget, brandinspektör, brandsyn, schema, rökdykning, ambulans, sjukvårdsutbildning, smärtstillande, hjärtstillestånd, Landstinget, central*

Johans släkt.
Man sitter i Johans kök på Norränge och tittar ut över Alméns backe. Släkten Hedin har funnits i trakten sedan 1500-talet. De har ägt gårdar i Råby by, som bestod av 5 gårdar. Farmor och hennes syster tog över en gård i Råby. Deras bror studerade till apotekare i Uppsala och när farmor körde ved till honom mötte hon sin blivande man på Ulltuna gärde. De gifte sig 1882 och bosatte sig i Råby. 1895 köpte han till Norränge. Då var det bara 2 gårdar kvar i Råby.

1914 gifte sig Johans far och övertog Norränge och farfar flyttade upp till Råby. Norränge hörde tidigare till Nyborg, som ägdes av Ulrika Sandels. Johans farmor berättade att Sandels byggde Blåsenborg åt dottern, men hon dränkte sig som artonårig. Sandels var ute i flera krig och far och son Drufwa tog över Nyborg. 171

Byggnaderna vid Norränge.
Lundstedt reparerade huset vid Norränge och flyttade sockenstugan 1863. Nya skolan byggdes vid Håtuna och Johans farmor var elev i första kullen där. Det gamla skolhuset var från 1700-talet och är en av flyglarna på Norränge. Här byggdes bagarstuga och tvättstuga, som finns kvar. Söder om huset ligger en gammal matbod. Det var en del av en gammal gård.

Farfar blev 86 år och farmor blev 104 år. 230

Edwin Hedin.
1914 tog pappa Edvin över när han gifte sig med Karin Fröling, Brämö. Hennes föräldrar ägde Brämö. Han skötte hela socknen som sitt eget företag utan ersättning. Han skrev en Krönikebok om Håtuna. Det var ingen politik förrän folkskollärare Bergqvist kom och startade ett parti. Johan började 1924 i skolan hos fröken Andersson, som blev Bergqvists fru
318

Johans utbildning till lantbrukare.
Johan utbildade sig på Ulltuna, Svalöv och Vilan vid Åkarp. Han blev först inspektor på Bärmö och sedan arrenderade han den gården. 1951 arrenderade han Norränge och farmor och pappa och mamma bodde i Råby. 343

Bildandet av frivilliga brandkåren.
Jag började som brandman redan från början. Den 20 aug 1933 hjälpte Fredrik Kylberg, som var brandkonsulent och arbetat på Johannes brandstation att bilda brandföreningen. Hans son Sven ägde då Skällsta. Johan läser ur det första protokollet, se band 77. Det finns flera protokoll. Den frivilliga brandkåren i Håtuna och Håbo-Tibble fanns tills kommunens brandförsvar bildades. Johan var brandchef. 1954 var Olle Törnberg brandchef i Bro. 405

Sidan 2.

Johans utbildning till brandchef.
Efter en våldsam brand i ena karolinerflygeln på Tranbygge ville inte Olle Törnberg vara brandchef längre utan Johan tog över. Det fanns en brandstyrelse för Bro, Håtuna och Håbo-Tibble. Jag fick utbildning 1959 vid Statens Brandskola och vid min praktik på Johannes brandstation hann jag med 15 bränder på 14 dagar. Det härjade en pyroman i Stockholm just då. Jag var också på Solna och Sundbybergs brandstationer. Kamrer Jansson och jag åkte på brandsyn och jag fick 5 kronor i timmen. Vi tog en socken om året. Sedan blev det mycket med inspektioner på skolor och institutioner. 102

Brandbilar och larm.
Vi fick en brandbil av Högfelt av 1924 års modell. Den hade mässingskylare och träekrar och handbromsen satt utanför. Sven Kylberg blev brandchef. Håbo-Tibble köpte en egen bil. Johan har dokument av den första brandordningen. 1972 slogs Håtuna och Håbo-Tibble brandkår ihop. Håtuna hade 1000 meter slang och Håbo-Tibble hade tankbil.

Vid larm om brand satte telefonisten, som skötte telefonstationen i alla brandmännens proppar i växeln och talade om var det brann. I Bro hade man installerat en siren på taket till Jannebros bensinstation vid Gustafshäll. Sedan flyttades larmet över till Taxi. På 60-talet gick larmet till Järfälla brandstation. Jag begärde en utredning om brandförsvaret i kommunen av Kommunförbundet. Det började bli för mycket arbete och jag hade snöröjning i Stockholm också. Man ansåg att Järfälla skulle kunna ta det förebyggande brandförsvaret. Jag hade kunnat vara kvar som utryckningschef, men jag slutade 1970. Vi hade stationen i Håtuna kvar som beredskap. Vi kostade bara 5000 kronor om året.

1940 byggde vi om en lastbil till brandbil. Håbo-Tibbles brandbil frös sönder och Ljung skulle laga. Det gick inte, så vi köpte en bil från Elfsbyn för att ta reservdelar ifrån. Det visade sig att den var bättre och nyare, så vi tog reservdelarna från den gamla bilen i stället. Brandstationen i Tibble används nu som förråd för Röda Korset. Den skall besiktigas två gånger om året, så nu står den bara. Brandföreningen finns kvar och bilen kan rycka ut vid behov. Alve Larsson och Roland, som har möbelverkstan alldeles intill kan sköta en utryckning. Men vi har inte blivit anlitade. 333

Bränder som Johan minns.
Johan har varit ute på 1000 bränder. Den första branden var 1934 då Öråkers ladugård brann. Den var övertänd helt och hållet. Sven Kylberg lämnade brandchefskapet 1940. 1935 brann Sigtunaskolan efter ett åsknedslag. Sigtuna hade ingen bil utan bara en brandspruta. Det satt två karlar på taket och de fick inte igång sprutan. Vi lyckades rädda ett hus intill. Vi skulle inte få betalt. 406 (forts. på band 82 sidan 1)

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 85 sidan 1 och 2**

av Gudrun Sandén 85

Anna Greta Wijkström, lärarinna vid Tjusta skola på 30-talet
Anna Gretas egen bandinspelning
1991
UKF:s arkiv Wijkstr1.doc

Personer: *Anna Greta Cambreus, kyrkoherde Littmarck, småskollärarinnan Karin Jansson, gymnastikens fader Ling, Gustaf V, kronprins Gustaf Adolf*
Orter: *Tjusta, Negelstena, Skultuna, Stockholm, Kvarnnibble, Aske, Skokloster*
Ämnen: *bostaden, möbelköpet, gymnastik, småskola, mellanskola storskola, A-form, B-form, andaktsstund, bibel, psalmvers, språkvård, rättskrivning, läs- och talövningar, välskrivning, Undervisningsplan för Rikets Folkskolor, skolmaterial, förbrukningsmaterial, läroböcker, mobbning, teckning, slöjd, sång, gymnastikredskap, muggar, skopa, skafferi, vattenledning, avlopp, skolradio, skolresa, Nordiska Museet, kristallmottagare, hörlurar, enbacken, backsippor, fasanjakt, konst, möbler, rustningar, vapen, utflykter, svamp, konservering, glasburkar*

Anna Greta Cambreus-Wijkström.
Anna Greta Wijkström började sin tioåriga lärarinnegärning i Tjusta skola 1932. Hon hette då Cambreus och hade sitt föräldrahem i Stockholm. När hon sökte tjänsten i Håtuna var det stor arbetslöshet även bland lärare. Det fanns flera privata seminarier och det utexaminerades många fler lärare än som behövdes. Hon blev per telefon inbjuden av kyrkoherde Littmarck, som var ordförande i skolrådet, att åka ut med bussen till Håtuna och se på skolan. Det blev hennes drömskola, röd med vita knutar omgiven av stora träd. Interiören var dock mörk med vattenhink och kamin. Katedern stod på en estrad och till inredningen hörde också ett kartställ och en gammal orgel.

Bostaden låg i övervåningen och bestod av en lång korridor, kök med järnspis och en lång zinkklädd diskbänk. Vatten, avlopp och skafferi saknades. Rummet innanför köket var ganska stort med två fönster. Innanfönster fanns i en skrubb. Rummet värmdes av en kakelugn. Trots att det var underbart att ha arbete och eget hem var ensamheten ibland svår. Den lättade något när jag så småningom kunde skaffa telefon. Råttorna på vinden var inget eftersträvansvärt sällskap. På vinden fanns delar till vävstolar efter en donation, där givaren förordnat att flickorna skulle lära sig väva. Jag samlade ihop delar till en vävstol och vävde både mattor och handdukar. 134

Anna Greta inreder sitt första hem.
Trots Anna Gretas föresats att handla kontant, övertalades hon av sin morbror att ta ett möblemang på avbetalning för 700 kronor. Hennes lön var 210 kronor i månaden. 193

Kvällsgymnastiken.
Anna Greta hade varit lärarinna vid Bruksskolan i Skultuna under någon termin. Där hade hon lett gymnastikgrupper. I Tjusta saknade hon gymnastiksal, men satte ändå igång med gymnastik. Det blev god anslutning och man kom i ur och skur. Karin Jansson var småskollärarinna i Negelstena och hon cyklade med ett gammalt förskinn av läder som regnskydd. De nöjen vi ville ha fick vi ordna själva.

Skolans organisation.
Skolan var organiserad så att småskolan hade 2 klasser med varsin lärarinna s k A -form, medan mellanskolan hade B-form, där klass 3 och 4 läste tillsammans för en folkskollärarinna. Storskolan bestod av klasserna 5-6 och undervisades av en manlig folkskollärare. Det var otänkbart att en kvinnlig folkskollärarinna kunde få undervisa de högsta klasserna. Skolrådet sa nej till Anna Gretas förslag trots att hon hade samma behörighet, som sin manliga kollega. Något sådant hade aldrig förekommit.

Varje dag började med en andaktsstund, då fröken läste något ur bibeln och man sjöng en psalm utantill. Svenskundervisningen var viktig med språkvård, rättskrivning, läs- och talövningar och välskrivning. Alla barn kunde läsa och skriva, när de kom till årskurs 3. Kurserna i de olika ämnena fanns noga angivna i Undervisningsplan för Rikets Folkskolor. B-formen hade den olägenheten i trakter med många

statarbarn, som flyttade ofta, att de kunde få läsa halva geografikursen två gånger och hoppa över den andra halvan helt, då man delade upp geografin i två halvor och läste vartannat år.
Ett annat bekymmer var att allt förbrukningsmaterial i skolan bekostades av föräldrarna. Lärarinnan antecknade allt material, som barnen fick och något svinn eller slöseri fick det inte vara. Läroböckerna, som barnen behövde brukade kosta 10-12 kronor och det var stora summor för familjer med många barn. Barn med äldre syskon, som ärvde deras böcker hade ofta slitna och gamla upplagor och barn som flyttade in i skolan kunde ha helt andra utgåvor. 305

Livet i skolan.
Barnen blev inte mobbade på den här tiden. De kunde komma till skolan i mammas gamla kängor, men till skolan kom de. De gick i skolan 6 dagar i veckan och hade läxor varje dag utom över söndag. Teckning skulle anpassas till undervisningen. Tillsammans med sång, slöjd och gymnastik var det ett omtyckt ämne. Gymnastik skulle ske i Lings anda. Eftersom Tjustaskolan saknade gymnastiksal använde vi skolbänkar och anpassade övningarna så gott det gick. Höst och vår var vi ute och spelade brännboll. Snökrigen på vintern var frökens fasa. Så småningom fick vi en bom, några ribbstolar och ett par gymnastikbänkar. De blev uppskattade av både barn och de vuxna i frökens kvällsgymnastik. Ett önskemål att varje barn skulle få en mugg att dricka ur avvisades av skolrådet med att barnen var vana att dricka ur skopa.
Fröken fick ett skafferi, men inget vatten och avlopp. Det blev för dyrt med vattenledning och avlopp skulle hon inte kunna hålla rent utan vatten. Man byggde ett litet plank för att hälla slakhinken över, men flygor och råttor trivdes lika bra som förr. 364

Skolradio, slöjd och skolresa.
1938 fick vi ett besök av skolradion. Pojkarna hade träslöjd och tillverkade då bruksföremål. Flickorna undervisades i textilslöjd 4 timmar i veckan efter den ordinarie undervisningen. Flickorna lärde sig sy i knappar och stoppa strumpor. Sticka och virka skulle de också kunna.
En skolresa gick till Stockholm med ett uppskattat besök i husgerådskammaren på Nordiska Museet.

Sidan 2.

Minnen från skollivet i Tjusta på 30-talet.
Min första radio var en kristallmottagare med hörlurar, som kostade 10 kronor. Ofta tystnade radion.
Vid enbacken i Kvarnnibble var marken täckt av backsippor på vårarna.
Vid fasanjakten på Aske var flera av eleverna med som drevkarlar. De berättade livfullt om Gustaf V och kronprins Gustaf Adolfs jaktlycka. Det hände att vi åkte på skolresa med ordinarie buss till Skokloster för att titta på konst, möbler, rustningar och vapen.
På hösten plockade jag svamp och konserverade på glasburk, det enda sättet att bevara de stora mängder svamp, som växte i skogarna. Jag deltog i syförening, kamratträffar, lottarörelsen och kvällsgymnastik för vuxna. 407

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 86 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Anna Greta Wijkström, Tjusta skola
Anna Gretas egen inspelning
1992
UKF:s arkiv Wijkstr2.doc

86

Personer: *Tore, Robert och Sten Littmarck, Birgit Roselius*
Orter: *Sigtuna, Håtuna*
Ämnen: *Fortsättningsskola, litteratur, samhällskunskap, textilslöjd, lön, hushållsundervisning, examensdag*

Orsaken till att Anna Greta började minnas.
Tore Littmarck, son till kyrkoherden i Håtuna, Robert Littmarck, var en 11-årig lintott på Anna Gretas tid i Tjusta. Nu är han pensionerad kyrkoherde och Anna Greta tog kontakt med honom då hon hittat ett manuskript, som var skrivet av en annan av prästsönerna, Sten, före hans studentexamen i Sigtuna. Manuskriptet handlade om livet i Håtuna i början på seklet. 083

Fortsättningsskolan.
Under några år hade Anna Greta fortsättningsskola för flickorna med samhällskunskap, litteratur och textil på schemat. Lönen var 1 krona och femtio öre i timmen. Till hushållsundervisningen kom en skolkökslärarinna, Birgit Roselius, och lärde flickorna att laga mat och baka. Även undervisning i att sköta ett hem ingick. 265

Examen.
På examensdagen kom kyrkoherden och hemförlovade barnen till sommarlovet och tackade lärarinnan för ett gott arbete. Barnen kom tidigt med sina blombuketter, som prydde hela klassrummet. Mammor och en och annan pappa kom i högtidskläder. Efter psalmsång och bön började förhöret i historia, kristendom eller räkning. På tavlan kunde inget skrivas för där stod Glad Sommar omgivet av girlanger. Vi sjöng och läste dikter. Sedan delades betygen ut, innan kyrkoherden avslutade med sitt tal. 320

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 87 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Claes och Siv af Ugglas, Frölunda
Intervjuare Holger Ängeskog
1993-10-19
Ur Stockholms-Näs hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv Uggla1A-87-1.doc

87:1

Personer: *Wallenberg, Pettersson, Tysk, Tiefensee, soldat Skörd, Åkerman, Heldring, jägare Nielsen, Thun, Moberg, Forsberg, jägmästare Örström, chaufför Brolin, Bolinder, sotare Eriksson, Malmlund, bröderna Mörner, Birger Dalerus, Himler*
Orter: *Stockholm, Lennartsnäs, Askemark, Djurgården, Kungsholmen, Kallhäll, Uppsala, Lennartsnäs, Körsvik, Öråker, Tranbygge, Aspvik, Slaktarbacken, Vickberga*
Ämnen: *kommendörkapten, Stora huset, ekonomibyggnader, brand, förvaltare, salmonella, fritidsområde, torp, arbetshästar, skomakare, soldattorp, estländare, statarhus, oxar, såg, bil, Fiat, kaross, kupé, sufflett, ångbåtar, sotare, slanta, lokomobil, mahogny, uppfinnare, diskmaskin, ägghandgranat, nazist*

Familjen af Ugglas.
Claes af Ugglas är född i Stockholm 1906. Fadern var kommendörkapten och familjen ägde Lennartsnäs, där de vistades under somrarna och på fritid. Under skolterminerna bodde de i Stockholm. Föräldrarna hade god ekonomi och hjälptes åt att renovera Stora Huset, som man kallade Lennartsnäs. Huset innehöll 40 rum och ett så småningom genomrostat plåttak av en yta på 1000 kvadratmeter.
Fadern dog redan 1912 och modern, som var född Wallenberg fick ta hela ansvaret för gården, vilket hon klarade utmärkt. Hon hade 13 syskon. Hon byggde stora ekonomibyggnader i kvadrat på gården. 1914 när byggnationen var färdig slog blixten ned och alltsammans brann upp. Hon lät bygga upp igen. en stor del av skogen höggs ned för att bli byggnadstimmer. Claes har fått mycket beröm för sitt sätt att sköta skogen. Han har under 75 år fått se ungskogen växa upp till timmer. Det är få gårdar som med sådan systematik har ordnat naturvård och ekonomi. 140

Frölunda.
Frölunda var arrendegård under Lennartsnäs. När jag flyttade hit 1937 arrenderade Pettersson och tidigare arrendator Tysk. Under deras tid utbröt salmonella och det var stor rabalder om Frölundamjölken. Här fanns 1000 tunnland skog. Fritidsområdet är avstyckat. Tiefensee har hjälpt mig med skogen.

Här fanns 5 arbetshästar och 30-40 kor. Gödselstan var en öppen grop. Det har funnits en 4-5 torp. Mamma reparerade 40 hus och hade mycket god hand med de anställda. Det fanns ett 50-tal personer. Här fanns skomakare och soldat Skörd. 237

Estländare och andra anställda på gården.
Under andra världskriget kom två estländska familjer till Frölunda. Åkerman och Heldring hade bott grannar i Estland och nattetid byggt på en båt, som de gömde för ryssarna under dagarna. Sedan tog de sig över till Sverige.

Askemark bebos nu av en flygare. Intill bor jägare Nielsen. Där hade tidigare bott två bröder Karlsson, som aldrig hade varit från gården en dag. Statarhusen var inte så bra, men bättre än hos andra. Arbetarstammen var stabil. Thun skötte sågen. Moberg och Forsberg skötte de 8 oxarna, som brann inne vid den stora branden på Lennartsnäs. Gubbarna blev kvar. Vi hade en jägmästare Örström och en gång om året kom hans farfar på inspektion. Han skötte Djurgården i Stockholm. De gick ut med en matsäckskorg och tittade till skogen. 398

Fiaten.
1918 köpte mamma en bil, som jag fick smygköra. Bilen kördes av chaufför Brolin. Den var en 20 hästars Fiat, som kom upp i 40 kilometer i timmen. Handbromsen satt utanför karossen. Det tog 1 timme och 10 minuter från Stockholm. Rotebrovägen hade två grindar. Bilen hade två karosser. På sommaren var det en öppen vagn och på vintern en täckt kupé. Vi åkte genom hela Norge med den bilen. 444

Bolinders i Kallhäll, ångbåtstrafiken, sotare Eriksson.
Fabrikör Bolinder hade en liten fabrik på Kungsholmen. Han flyttade ut till Kallhäll och byggde ny fabrik där. Det fanns flera ångbåtslinjer. En trafikerade Stockholm-Uppsala och gick på Kallhällssidan. En gick efter Lennartsnäshalvön och lade till vid Öråker, Lennartsnäs och Körsvik. Vi pojkar åkte gärna med mellan ett par bryggor och cyklade vägen tillbaks. Båten kom alltid klockan 7 på kvällen med de tomma mjölkflaskorna.

Det fanns kringvandrande sotare. En hette Eriksson och hade för vana att gå till förvaltarens mor och få en sup innan han började sota. En gång uteblev supen och Eriksson blev arg. Han drog fram ett stort skåp och blockerade dörren så tanten kom inte ut. Eriksson spelade på lotteri och på Baltiska utställningen vann han en stor summa pengar, som han söp upp. Han köpte en guldklocka. När han kom hem satt han på bryggan och metade och råkade tappa klockan och så fanns inget kvar av vinsten.

Malmlund, som eldade lokomobilen, som drev såg och andra maskiner satt också ofta på bryggan om "slantade", som ett fiskesätt kallades.

Bolinder ville komma så snabbt som möjligt mellan Kallhäll och Stockholm. Han lät bygga en motorbåt av mahogny. Hans två döttrar gifte sig med två bröder Mörner. En blev direktör och den andra, som hette Göran lär ska ha uppfunnit den första diskmaskinen och ägghandgranaten. Bröderna Mörner anställde en tekniker, vid namn Birger Dalerus. Efter några år meddelade han Mörners, att nu behövs ni inte längre för jag har köpt fabriken. Dalerus fru var tyska och han var nazist och god vän med Himler. Han blev dock bjuden till jakt hos Göran Mörner på Tranbygge. 572

Aspvik och Frölunda.
Aspvik är äldre än Frölunda. För att ta sig till Frölunda åkte man från Slaktarbacken över Vickberga och fortsatte så långt vägen räckte. 589

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 87 sidan 2** 87:2
av Gudrun Sandén
Claes och Siv af Ugglas, Frölunda
Intervjuare Holger Ängeskog
1993-10-19
Ur Stockholms-Näs hembygdsförenings arkiv
UKF:s akriv Uggla1B-87-2.doc

Personer: *Svenngård, prins Wilhelm, Stina Perling, Hyldén, Erik Fahlgren*
Orter: *Stäket, Tingelsten, Stockholm, Göteborg, Norrbylund, Skälsta, England, Ålsta, Kuragebacken*
Ämnen: *Kyrkvärd, kyrkbänk, vägskötsel, grus, gästgiveri, stridigheter, fattigstuga, hembygdsgård, torpställe, kolbottnar, mjölk, skolhushåll, Romanäs sanatorium, hemvärnschef, rekommendationsbrev, flygbevis, internationella flygkartan, Aspviks gruva, Kuragebacken*

Kyrkvärd.

Claes har varit kyrkvärd i Kungsängens kyrka. Han blev hederskyrkvärd. Stäket hade första bänken i kyrkan och af Ugglas hade andra bänken. 128

Väghållning.
Varje gård skulle sköta sin väg. Det har alltid varit ont om grus. Det finns en grusgrop vid Tingelsten. 172

Gästgivargårdar.
Gästgiverierna låg på en halv dags avstånd från varandra. Det tog 6 dygn att resa från Stockholm till Göteborg. Det har varit lugnt på Lennartsnäshalvön. Här har man varit befriad från stridigheter med främmande makt. 228

Hembygdsgården och Norrbylund.
Vid nuvarande hembygdsgården i Kungsängen var fattigstuga. Torpstället Norrbylund skänktes av af Ugglas till hembygdsföreningen under Svenngårds tid. Det hade stått på Lennartsnäs ägor och använts som skogsarbetarbostad. Man kolade i skogarna och det fanns rester av kolbottnarna. 258

Lewenhaupt, Skälsta skola, hemvärnschef, skogsutbildning.
Min yngsta bror var gift med dottern på Aske. Lewenhaupt har ryskt påbrå. Gustav Lewenhaupt reste med prins Wilhelm och jagade.

Stina Perling var lärarinna vid Skälsta skola. Barnen gick från gårdarna. Vi gick i skolan i Stockholm. Alla gårdar hade skolhushåll i stan.

Jag gjorde aldrig värnplikt, då jag haft fel på en lunga och varit på Romanäs sanatorium. Under kriget blev jag hemvärnschef. Jag gick genom skogsskola. Jag hade fina rekommendationsbrev och reste genom hela Amerika och Kanada och studerade skogen. Jag reste genom Europa. 369

Flygutbildning.
Skå flygfält hade flygutbildning under ledning av Hydén. Det var mycket enkelt och man fick just inga bevis för sin flygkonst. Lennartsnäs har ett av Stockholms bästa gräsflygfält. Det är 550 meter långt och står på Internationella flygkartan. Vid en flygdag samlades 10000 personer. 425

Kyrkfärd med flygplan.
I stället för att åka bil tog af Ugglas sitt flygplanet till kyrkan. Det tyckte inte kyrkoherde Erik Fahlgren om. 539

Aspviks gruva.
Från Ålsta gård går en väg rakt upp i skogen, som kallas Kuragebacken. Där ligger bostäder. Intill ligger en grop, som är Aspviks gruva. Det är den enda kända gruvan i trakten. 557

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 88 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
88
Claes af Ugglas
Intervjuare Holger Ängeskog
1994-03-08
Ur Stockholms-Näs hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv uggla2-88-1-2.doc

Personer: *Robert Bildt, greve Sparre, grevinnan Lisa Sparre, Claesson, inspektor Arvidsson, Dagmar Cronstedt, Mary Cronstedt, Gösta Lundborg, Eklöf, Ryd, Werner, Barlock, Ernström, Gustaf Dyrssen, Manne Dyrssen, Wilhelm Dyrssen, Lizinka Dyrssen*
Kurt, Oscar, Gösta, Astrid, Maud af Ugglas, Stenhammar, prins Bertil, prinsessan Sibylla, Susan Lewenhaupt, "Askegreven", David, Gerry, Wilhelm och Tessi Dyrssen, Bruno Nicklasson, Stenbeck
Orter: *Bohus län, England, Ryssland, Lejondal, Ryssgraven, Stockholm, Skeppsholmen, Körsvik, Frölunda, Portugal, Kummelvik, Saxäng, Båven*
Ämnen: *Transitering, vapen, pionjär, kristna ideal, handelsföretag Oceankompaniet, Enros, franskt glas, Stjärnsund, slussbygget, 5-kamp, SM fäktning, jordbruket, Wallenbergstiftelsen, Nobelstiftelsen, revisor, utrikesminister*

Robert Bildt, Lejondal.
Min svärfar Robert Bildt var född i Bohuslän och utbildade sig i affärer i England. Under kriget 1914-18 var han pionjär för transitering av vapen mellan entanten och Ryssland. Han kallades Transito-Bildt. Han skaffade sig en stor förmögenhet på denna handel. Han köpte Lejondal. Greve Sparres syster, Lisa, hade låtit arkitekten Claesson bygga Slottet. Han hade en inspektor, som hette Arvidsson. På Slottet levde han ett mycket förnämligt liv. Han var oerhört ordningsam och hade bevarat sin barndoms kristna ideal. Han läste gärna bibeln. Han gifte sig med Dagmar Cronstedt och fick 2 pojkar och 4 flickor. Den yngsta Mary var en tid gift med Claes.

Robert Bildt hade tänkt placera sin förmögenhet i ett handelskompani, Oceankompani. Det blev inte så lyckosamt. Han satsade i ett franskt glaskompani, i finska skogsbolaget Enros och i Stjärnsund. När han dog hade han svaga affärer. 200

Gösta Lundborg.
Ingenjör Gösta Lundberg bodde i Ryssgraven. Lundborg var mycket god vän med Eklöf i Sandgrind. Lundberg anlade Slussen i Stockholm. Vi umgicks med Lundborg och hans grannar. Ryd hade gjuteriet, Ernström målarfirma, Werner bodde på Udden och Barlack, som var parfymhandlare bodde strax intill. Lundborg var teknisk ingenjör i Stockholm. Han hade konstruerat d s k "klöverbladet" vid Slussen. 295

Gustaf och Wilhelm Dyrssen.
Gustaf Dyrssen var min kusin. Han var framgångsrik 5-kampare och vann SM i fäktning vid 60 års ålder. Hans bror Manne stupade i Finska kriget. Min faster Lizinka gifte sig med amiralen Wilhelm Dyrssen och bosatte sig på Öråker. När vi var pojkar lekte vi ofta på Skeppsholmen, där farbror Wilhelm var chef. 405

Sidan 2.

Släkten af Ugglas.
Claes hade två bröder, Kurt och Oscar. Han hade en syster, som gifte sig Stenhammar. Kurt hade sonen Gösta och döttrarna Astrid och Maud. Hon bor på Körsvik. Claes är jägmästare och tog över jordbruket på Frölunda. Oscar var lärare till prins Bertil. Han hjälpte också prinsessan Sibylla med hennes affärer. Han blev ordförande i Wallenbergsstiftelsen, som delar ut mer pengar till forskning än Nobelstiftelsen. Oscar var gift med Susan Lewenhaupt, dotter till "Askegreven", Gustaf Lewenhaupt. Han var trevlig sällskapsmänniska men ingen jordbrukare.

Gustav Dyrssen på Öråker adopterade två brorsbarn från Amerika, David och Gerry. Wilhelm och Tessi var egna barn till Gustav. Gerry flyttade till Portugal.

Det var mycket bråk mellan bröderna af Ugglas. Oscar kom att bestämma mest på Lennartsnäs, men ekonomin blev dålig och han tvingades sälja till Bruno Nicklasson, som var revisor men intresserad att samla inventarier. Han har ordnat det väl och bevarat många inventarier.

Nuvarande utrikesministern Margareta af Ugglas var gift med Bertil, som var son till Oscar. Hon var född Stenbeck och äger Kummelvik. Hon bor på Saxäng vid Båven. 390

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nu 89 sidan 1**
av Gudrun Sandén 89
Anders Boqvist, Kungsängen, ur en intervju med Närradion
1992
UKF:s arkiv boqvist2-89-1.doc

Personer: *Målarmästare Ernström, skräddarmästare Lindholm, målarmästare Eliasson, fru Sjölander, Örström, Ryd, systrarna Andersson, Lyth, Ekström, Wibom, Lindeman, Bengtsson, Englund, Lundin, Mårten Lindberg, Gösta Åkerlund "Moppe", Beckman, grevinnan Björnstierna*
Orter: *Gagnef, Stäket, Fagerlid, Villa Skoga, Svanvik, Jakobsberg, Dalkarlsbacken, Säbyholm. Bro, Kallhäll*
Ämnen: *Prästens villor, "Chicago", Lillstugan, baptister, sommarboende, kärr, sprängmassor, båtklubben, Stockholmsutställningen 1897 och 1930, Bengtssons affär, Englunds Färg- och Mattaffär, Händels mjölkaffär, telefonvillan, lastbilsåkeri, kyrkstallet, garage, mjölk, trädgårdsprodukter, torghandel, uppköpare, Beckmans järnaffär, Dalkarlsbackens skola, Kyrkskolan, Skälsta skola, Ekhammarskolan, ångbåtstrafik, Håtunabussen, godsmagasin, Hembygdsgården, föreläsningar, arbetarbostäder, bankhuset*

Anders Boqvists första år i Kungsängen.
Anders Boqvist är född 1906 i Gagnef i Dalarna. Han fick jobb i Kungsängen 1930 hos målarmästare Ernström och sen dess har han blivit Kungsängen trogen. Han bodde inneboende hos skräddarmästare Lindholm. Bostaden var inrymd i en av "prästens villor", som kallades Chicago, för där bodde så många. Boqvist arbetade hos Ernström mest hela tiden i 25-30 år. Sedan fortsatte han hos målarmästare Eliasson, tills han fyllt 77 år. 065

Bostaden i Lillstugan och den egna villan.
När Boqvist gifte sig 1937 bodde de i Lillstugan vid Villa Skoga. När fru Sjölander sålde till Baptisterna i Stockholm flyttade familjen Boqvist till Örströms. 1954 hade de byggt ett hus på Stationsvägen i Kungsängen och där har de sedan bott. De har haft kvar Anders föräldrahem i Dalarna, där han jagat. Fruns hem i Jämtland har varit tillhåll för Anders andra stora intresse, nämligen fiske. 140

Kungsängen på 30-40-talet.
1930 bodde drygt 20 familjer i Kungsängen. Grindstugan, som hörde till Stäket ligger längst in i viken. Det fanns ett antal sommarboende och man kom med tåget. Det gick ett tåg i timmen. Resan tog en timme och tio minuter till Stockholm. När man byggde villor fyllde man sprängmassorna i kärret invid nuvarande båtklubben. Kyrkan ägde marken mellan vattnet och järnvägen. Örström och Ryd fick köpa sina tomter, de andra fick hyra sina för 3-5 öre kvadraten per år. På andra sidan Fagerlid byggde systrarna Andersson en villa, där de skulle bo om det blev krig.

När Svanvik skulle byggas om under kriget fick man rulla av det av grunden och reparera den. Sedan rullades huset på igen och ett större uppfördes utanpå det gamla, som sedan revs. Det var den tidens sätt att kringgå restriktioner för nybyggnation. Mälaren rann rakt in i källaren på det gamla huset. Det huset hade varit med på Stockholmsutställningen 1897 och köptes av Lyth, som arrenderade tomten. Efter Lyth köpte Ekström och vid hans död såldes huset på auktion till Wibom, som var den som byggde om.

Norr om järnvägen fanns ett hus, som köptes av Lindeman, när han köpte affären av Bengtsson. Affären låg mitt emot stationen. Englund hade köpt affären av Lindeman, men när alla livsmedelsaffärerna startade på torget växlade Englund över till Färg- och Mattaffär. Vid den andra uppfarten till torget låg Lundins speceriaffär. Händel hade en mjölkaffär i en fastighet, som ägdes av prästen Östlund. När Östlund måste lämna tillbaks pengarna han lånat av kyrkan sålde han huset, som köptes av Mårten Lindberg. Han köpte affären av Händel och även huset ovanför, den s k telefonvillan.

Det lilla huset på höjden vid sidan av Lindbergs köptes på Stockholmsutställningen 1930 av åkeriägare Gösta Åkerlund, gemenligen kallad Moppe. Han köpte också kyrkstallet, som stod vid stationen och flyttade till tomten, som garage för bilarna. Han hämtade mjölken vid gårdarna. Han körde också in alla

trädgårdsprodukter till torget där trädgårdsmästarna skulle torga. En del hade egna stånd på torget, en del sålde till uppköpare. 361

Skolor och resor, hembygdsgården.
Den enda affären, som sålde annat än mat var Beckmans järnhandel. Man fick åka till stan och senare till Jakobsberg, om man behövde andra varor.

Skolorna var den vid Dalkarlsbacken, som bekostats av grevinnan Björnstierna på Stäket, Kyrkskolan och Skälsta skola. Den senare brann och Kyrkskolan revs, när Ekhammarskolan kom till 1954.

Ångbåtarna gick till Säbyholm. Håtunabussen gick ett par turer om dagen. Till Bro åkte man tåg. Västeråståget stannade i både Kungsängen och Bro. Det fanns en 4-5 man på stationen och där fanns även godsmagasin. Anders har varit med och satt upp husen vid Hembygdsgården. I stora salen var det bara timret med mossa i springorna. Det var så kallt under föreläsningarna att man inte tinade upp länge. Mårten Lindberg, som var ordförande i Hembygdsföreningen köpte bjälkar från rivningen av arbetarbostäderna i Kallhäll och vi fick så småningom ett mera beboeligt rum. 496

Utbyggnad av Kungsängen och bankhuset.
Man var ganska glad åt utbyggnaden av Kungsängen. Bankhuset var man däremot inte glad åt. Tidigare kände alla varandra, men nu vet man inget om andra. 532

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nu 90 sidan 1 och 2** 90
av Gudrun Sandén
Claes af Ugglas, Frölunda
Intervju av Börje Sandén
1994-08-14
UKF:s arkiv Uggla3.90-1-2.doc

***Personer**: Robert von Kraemer, Lennart Hullberg, Tiefensee, soldat Skörd*
***Orter:** Aspviks kvarn, Toresta, Lennartsnäs, Säbyholm, Skälby, Fröbacka*
***Ämnen:** Vattenhjul, överfallsränna, passagerarbåt Södra Sverige, tub, turbiner, återplanteringsplan, Hushållningssällskap, skötselplan, tegelbruk, löjtnantsboställe*

Aspviks kvarn.
När jag var barn var Aspviks kvarn förfallen. Den var försedd med ett 9x9 (? Se Sven Beckman, BS) meter stort vattenhjul. Vattnet kom i en ränna över vägen och föll ned på hjulet. När passagerarbåten Södra Sverige gick på grund var hon svår att bärga. En ingenjör hittade på att bygga en tub, som sänktes ned mot vraket och därifrån skulle hon kunna repareras. Min pappa köpte tuben och grävde ned den i marken, så att vattnet träffade turbinerna under jord. Kvarnen vid Aspvik är mycket gammal. 274

Skogsskötsel.
Jag har skött skogen från 1938 och började då plantera blandskog. Jag är känd för att ha skött skogen på ett ekonomiskt sätt och blivit intervjuad om detta i Förenade Landsortstidningar. Artikeln har varit införd i ett 20-tal tidningar.

Börje Sandén kommenterar med upplysning om landshövding Robert von Kraemers återplanteringsplan, som han presenterade vid ett möte med Hushållningssällskapet på Toresta gård. Det antogs senare av riksdagen. Lennart Hullberg har hittat en skötselplan för Säbyholmsskogen från 1860 och hundra år framåt. Tiefensee har skött skogen. 587

Sidan 2.
Tegelbruket på Frölunda.
Claes bekräftar att det legat ett tegelbruk söder om Frölunda. Det sägs att Lennartsnäs är byggt av tegel därifrån. Där låg soldat Skörds torp. I Skälby är löjtnantsboställe. Norr om Frölunda ligger Fröbacka. 100

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammanfattning ur UKF:s **kassettband nr 91 sidan 1**
Lennart Johansson, Hällkana 91:1
94-08-29
UKF:s arkiv lenjohan-91-1.doc

Personer: *Halta Kalle, Karin Rosén, moster Lotten, Gustav Pettersson, Anna Karlsson, dragon Rosén, moster Therese, Hilmer Abrahamsson, Axel, Emma och Nils Rosén, Hasselrot, Konrad Björkman, Bilt, Claes af Ugglas, kusken Glad*
Orter: *Sandhagen, Trumpetartorp, Bagarvägen, Spånga, Rosenlund, Kockbacka, Bostället, Hällkana, Lejondalssjön, Svarvviken, Roligheten, Kronbacka, Svartkärret, Fredriksberg, Rydjan, Snickartorpet, Granlund, Björkvik, Lilla Tingsviken, Stora Tingsviken, Lejondal, Finkan*
Ämnen: *Dricksvatten*

Lennarts barndom i trakten av Lejondal och släkten.
Lennart Johansson är född 1925 i Sandhagen. Grannen var hans morbror Kalle, som bodde i huset där "Halta Kalle" hade haft sin skola. Där sommarbor fortfarande Lennarts moster Karin Rosén. 1925-26 bodde familjen i Trumpetartorp och flyttade sen till Bagarvägen i Bro. Man flyttade sedan till Spånga. Lennart har under många år varit sommarboende på flera ställen i Brotrakten.

Moster Lotten bodde i Rosenlund och var gift med Gustav Pettersson. Han arbetade i Bojes affär. Mormor kom från Kockbacka och hette Anna Karlson. Hon gifte sig med dragon Rosén och de bodde i Bostället. Där trivdes de inte, utan flyttade till Hällkana. Där föddes moster Therese 1898 och Lennarts mor 1904. Det fanns också två pojkar i familjen. Vatten till djuren hämtade de i Lejondalssjön och dricksvatten vid Svarvviken i källan. Moster Theres gifte sig med Hilmer Abrahamsson och de bodde i Roligheten.

Mormor dog när min mamma var 14 år. Morfar blev skogvaktare, fjärdingsman och uppbördsman för skatten. Det betydde att han åkte runt och samlade upp skatt. Han bodde i Kronbacka och gifte om sig och fick två döttrar. Den stugan är nedbrunnen. Moster Theres flyttade till Fredriksberg eller Svartkärret, som det kallades. 1917 bodde mammas morbror Axel Rosengren med Emma och Nils i Rydjan. Sen tog de över Snickartorpet. Farfar och farmor bodde i Granlund, där min far Gustaf Johansson föddes. Han blev snickare. 130

Björkvik, Tingsviken.
Hasselrots ägde Björkvik och Konrad Björkman bodde i Lilla Tingsviken. Stora Tingsviken har brunnit.

Bildt på lejondal.
Karl Robert Bilt ägde Lejondal och var gift med Harriet Kronstedt och en av deras döttrar Mary gifte sig med Claes af Ugglas. 216

Bilder.
Bilder och protokoll från boupptecknin gar. 440

Finkan.
I Finkan bodde Lejondals kusk, Glad. 448

Bilder 592.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 92 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén 92
Märta f Lundborg och Karl Brant, Kungsängen
Intervjuare Holger Ängeskog
1994-09-21
UKF:s arkiv lundborg-92-1-2.doc

***Personer**: Irma och Herman Lundborg, sadelmakare Karl Johan Lindedal, Buckard ?, Håkan Andersson, Ellen Andersson, Stigeryd, skräddare Fredlund, Fiken, Gustaf Broberg, ingenjör Nykvist, Gösta Lundberg, ingenjör Åslander, Fred Winter, Sylvain, Sven Olof Sandberg, Aina Palmér, Carl Östlund, Perling, kantor Eriksson, Åkerlund, Hedendal, Öström, Eriksson, Pettersson*
***Orter:** Bro, Hällbo, Granhammar, Stäksbacka, Skråmsta, Bärbo, Lurbacka, Stockholm, Svartbäcken, Svartviken, Huddinge, Kattkärret, Hötorget, Ullevi, Brunna, Frölunda*
***Ämnen:** Domkapitlet, arrende, pensionsbostad, sömmerska, syflickor, radio, SVB järnväg, Slussen, tonsättare, musiker, trumslagare, bruksorkester, notstickning, Ryssgravens skola, Prästens villor, socialarbetare, gjuteriet, kallkälla, provborrning, järnvägen, Kyrkskolan realexamen, trädgårdsprodukter, lägenhetsuthyrning, minut- och partihandel, mjölk*

Morfar och mormor.
Märta är dotter till Irma och Herman Lundborg. Hennes morfar byggde Enköpingsvägen 7 1893. Morfar hette Karl Johan Lindedal och var sadelmakare från Bro. Han hade mjölkcentralen, som sin största kund. Till en början hade de marken i viken som arrende av Domkapitlet, men efter 50 år fick de friköpa. Vägen gick i plan med huset. Den passerade "prästens villor" och gjuteriet och gick fram till järnvägen. Fastigheten är fortfarande inte ansluten till vatten och avlopp.
Efter morfars död såldes verktygen till sadelmakeriet. Han hade varit intresserad av trädgård och hade haft bin i halmkupor. 131

Stäksbacka och Hällbo.
Mormor sålde Hällbo till Buckard ? och efter honom köpte förvaltare Håkan Andersson från Granhammar. Hans hustru Ellen bodde där i många år. Längst in i viken ligger Stigeryds fastighet, som från början tillhörde Stäket. Fastigheten kallades Stäksbacka och beboddes av skräddare Fredlund och hans hustru. Fiken var fosterdotter och skötte de gamla. Senare kom Gustaf Broberg dit. Han skötte trädgårdar och hjälpte till med det mesta. Marianne Stigeryds far fick den lilla timmerstugan och tomten i pension av greven på Stäket. 176

Arvet efter mormor och morfar.
Märtas mormor kom från Skråmsta och var sömmerska med syflickor. Mormor och morfar var baptister. Morfar kom från Lurbacka, som var ett jordbruk. Hans föräldrar fick gå från gården, när de skrivit på en borgensförbindelse åt en granne. Föräldrarna bodde som gamla i huset vid Långsand.
Märtas moster ärvde huset, som Gösta Lundborg sedan köpte och mamma ärvde Enköpingsvägen 7. Hällbo på andra sidan vägen var sålt då. 260

Bröderna Lundborg.
Alla husen i Långsand är byggda före 1910. Lundborgarna kom från Bärbo i Nyköpingstrakten, där fadern var lärare och organist. I ett av husen bodde en elingenjör Nykvist, som hade den första radion.
Gösta Lundborg var ingenjör vid SVBs järnväg. Han var väg- och vattenbyggare och ritade järnvägar. Senare var han anställd av Stockholms stad. Han byggde bl a Slussen. Gösta hade två bröder. Märtas far var äldst och var tonsättare och musiker. Han var utbildad militärmusiker. Han började som 12-åring som trumslagare. Han ledde bruksorkestrar. Han besökte sin bror i Sjövillan och träffade där Irma. Sjövillan var Åslanders. Herman ägnade sig åt notstickning. Han satte också orkesterstämmor till pianonoter. Märta minns när Fred Winter, Sylvain och Sven Olof Sandberg kom och ville ha hjälp med orkestrering. Fred Winter kom i båt och landade vid bryggan vid "Prästens villor". 364

Svartviken.
Viken nedanför villan kallades Svartbäcken eller Svartviken. Märta och hennes syster gick i Ryssgravens skola hos Aina Palmér. En bild visar mammans konfirmationskort från 1906 vid Stockholms-Näs kyrka tillsammans med pastor Carl Östlund. Han byggde sedan "Prästens villor".
412

Minnen från 50-talet.
Märta har arbetat inom socialen i Huddinge och där bor makarna. När Karl Brant, Märtas man, kom till Kungsängen i början på 50-talet, fanns Kattkärret i skärningen Östervägen - Gamla Landsvägen. I trakterna växte svamp och blåbär. Gjuteriet var i full verksamhet. Det låg en källa i backen upp mot järnvägen. Det var lock och lås. 463

Gjuteriet och Märtas senare skolgång.
Sommaren 1994 började man med provborrning för nya järnvägen.
Mellan gjuteriet och Långsand var ett staket, där innanför gick en häst. De göt mycket element. Sanden kom ibland med båt. Det färdiga godset fraktades med järnväg.
Efter Ryssgravens skola gick jag i Kyrkskolan hos fröken Perling. Sista året gick jag hos kantor Eriksson. Därefter gick vi i Spånga och tog realexamen.
Lindeman hade affär mittemot stationen, den som Bengtsson hade haft. Den övertogs av Englund.
583

***Sidan 2*.**

Lundborgs trädgård.
När Märtas far dog 1931 överlevde mamman familjen genom att odla i trädgården. Hon hyrde ut ett par lägenheter ibland, ofta till sommargäster. Hon stod på torget och sålde sina trädgårdsprodukter. Först på Hötorget, där det var minuthandel, senare på annan plats med partihandel. Åkerlund och Hedendal körde varorna till stan. 093

Kalas.
Det hölls kalas hos Öströms i Ullevi i Bro och hos Erikssons i Brunna. Även hos Pettersson i Frölunda var det kalas. Mjölken köptes från Frölunda och kom med skjuts. 160

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 93** sidan 1
Artur Öberg 93:1
Intervjuare Börje Sandén
1976-01-05
UKF:s arkiv öberg1-93-1.doc

Artur berättar om Vallby egnahem, revyerna, när han var kyrkvärd och nämndeman.

***Personer**: Verner Eriksson, dragon Alm, Karl-Erik Höglund, Gunnar Höglund, Friherrinnan Anna på Signhildsberg, Baron von Essen, Carl von Essen, Hamilton, Lewenhaupt, "Askegreven", Lill-Anna, Eriksson, Tesch, Kristina Nilsson, Sundblad, Emmy Pettersson, Rutger Mark, Johansson även kallad "Mossgreven", Torg-Karlsson, Lööv, Fritz Mark, Vallin*
***Orter**: Vallby egnahem, Hållunda, Norränge, Bålsta, Nyborg, Hjortsberg, Tivoli, Tibblegården, Signhildsberg, Afrika, Glädjen, Hersta, Spegelsalen Grand Hotell, Håbo-Tibble, Grevbylund, Sonkan, Kungsängen, Markeby, Stentorpet, Skråmsta*
***Ämnen**: Rusthåll, soldatrote, strörote, "hemkall", potatisland, ladugård, ko, gris, major, indelningsverket, minnesstenen, Sigtuna skvadron, kompani, hästar, rustkammare, uniform, arrest, snus, grunder, tolftedelar, ödegårdar, äng, väg, hagar, sankmark, revy, teater, JUF, plöjningstävling, kriget, flygolycka, elföreningen, 50-årsjubileet, festskrift, jordbrukskassan, arkiv, banklokal, kyrkvärd, kommunala uppdrag, kommunsammanslagningen, barnavårdsnämnden, nyårsrevyn, nyårstablå, mosse, torv, nämndeman, ting, medalj, länsskogvaktare, sjukpensionär*

Vallby egnahem, rusthållet.
Vallby och andra gamla gårdar runtomkring såldes till egnahem. Vallby Herrgård på 260 tunnland med skog såldes för 65.000. På den gården var min far dragon. Det var ett rusthåll och soldatrote. Stugan hör till Erikssons i Hållunda. Det skulle finnas en strörote för den jord som inte gick åt. Det betydde att soldaten skulle hämta sin bärgning, som kallades "hemkall", ända från Norränge. Han fick lön i natura också och ett potatisland och lagård, så han kunde hålla ko och gris. Dragonen hade det bättre än vanlig soldat. Soldaten fick ofta kiva med rotebönderna. Dragonen fick med sig en major, som läste lagen för bönderna och sedan fick han sin lön.
1907 upphörde min far att vara dragon. Indelningsverket var på upphällningen. De som inte ville sluta fick gå kvar som handräckningskarlar.
Dragon Alm, som satte upp minnesstenen var samtida med min far. De tillhörde Sigtuna skvadron. De samlades vid Bålsta och blev ett helt kompani. Hästarna hade de hemma. I rustkammaren hade de sin uniform. Alm kom stupfull och fick sitta i arresten varje gång. Han fick ett bröd, som han bröt i bitar och kastade i halmen. Sedan letade han på bitarna och kastade ut dem igen. Det var hans sätt att fördriva

tiden. Han levde till 1940-talet. När Nyborgs patron frågade Alm om han hade snus, sa Alm: Ta på den sidan, för på andra sidan är det något använt. 140

Ödegårdar.
Det finns grunder i backarna vid Hållunda, som varit en by. Några tolftedelar av Hållunda blev sålda till Vallby. Det blev ödegårdar. Där fanns en gemensam äng med en väg, som gått till Hållunda hagar. Där var sankmark. Hjortsborg var soldattorp. Namnet efter soldat Hjort. Tivoli var en statarbostad för oxköraren. 196

Revyerna.
Du har ju gjort revyer och spelat teater. Höglundspojkarna, Karl-Erik och Gunnar sjöng och de har troligen texterna. De handlade om JUF:s arbete och tävlingar t ex plöjningstävling. Tibblegården stod färdig 1945, men JUF-revyn var tidigare. Det var så packat med folk, att man måste röja undan en plats, så friherrinnan kunde få sitta. Hon ville att folket skulle resa sig upp och stå medan hon gick in. Det var friherrinnan Anna på Signhildsberg, som var syster till Lewenhaupt, och gift med Reinhold von Essen. Greve Carl avslutade ätten, då han inte hade någon son. Lewenhaupt hade en son som var med i kriget och omkom i en flygolycka. Han var gift med en Hamilton från Halland. Det var en spelevink. Det var Askegreven också. Han sålde skogen på ett år och for till Afrika och jagade tigrar. Han bjöd sällskapet på frukostar, som kunde kosta 30.000:-. Hans döttrar finns på Lennartsnäs och Signhildsberg. Det finns en dotter till, Lill-Anna, som var gift med en vanlig person

Elföreningens 50-årsjubileum, jordbrukskassans jubileum.
Våra ängar gränsade till Aske och det gjorde Hersta och Erikssons också. Greven startade elföreningen. Vid 50-årsjubileet skrev jag en festskrift på hexameter. Tesch skrev av den. Även till jordbrukskassans jubileum skrev jag en festskrift. Det var middag på Grand Hotell i Spegelsalen. På samma ställe, där Kristina Nilsson sjöng och flera blev ihjältrampade. Den skriften finns nog i deras arkiv. Sundblad har hand om arkivet. Vi fick ta över banklokal i Bålsta vid den tiden och kunde inviga den. 372

Kyrkvärd, kommunala uppdrag.
Jag har varit kyrkvärd i Håbo-Tibble och alla kommunala uppdrag innan sammanslagningen. Sedan var jag med i barnavårdsnämnden några år efter sammanslagningen.

Varje nyår hade vi en halvtimmesrevy, som skildrade de senaste händelserna. Det var tradition att sluta med en nyårstablå. Ett år hade vi inte börjat dan före jul, men Sundblad och jag satte igång och så ringde vi in resultatet till Emmy Pettersson. Klockan 4 på morgonen var vi klara och hon kunde samla flickorna, som skulle framföra texterna. Rutger Mark var den stora skådespelaren.

Under kriget arrenderade Johansson en mosse och tog torv och sålde istället för ved under kriget, bl a till Ulleråker. Den låg vid Grevbylund. Då hette det Sonkan. Johansson skildes från sin fru och kastade blickarna på en rödhårig jänta, som var syster till Löövpojkarna. Hon bodde hos Torg-Karlsson. Hon hjälpte honom med verksamheten. Sedan övergick hon till Johansson och det blev rättegång om huruvida han hade haft förbindelse med henne. I revyn som följde sas det: Har du hört att Öberg inte kan vara skogsbrandfogde längre? Han skall efterträdas av "Mossgreven", men han passar ännu sämre för han ser alltid en röd flamma i skogen. Johansson ville stämma revymakarna och nämndemännen ville underblåsa detta för att få lite roligt. 485

Nämndeman.
Jag var nämndeman i Häradsrätten i Enköping. Vid årets början kom ut en lista på när sammanträdena skulle hållas. Ungefär en gång i månaden och en del ting varade i flera dagar. Jag var med i 25 år och fick kunglig medalj när jag slutade. Jag flyttade från Hållunda 1960, då sonen tog över, till huset bredvid kyrkan. Den byggde vi till. Tidigare bodde där en sne och vind gubbe, som blivit illa stångad av en tjur. Hans gumma arbetade vid tvätten i Kungsängen och var dessutom sömmerska. 515

Fritz Mark fick sitt namn efter att ha bott i Markeby. Gården ägs nu av Vallin. Mark flyttade till Stentorpet, då han var snickare i Skråmsta. Han lagade skor innan han kom till skolan och blev länsskogvaktare. Sen blev han sjuk och blev sjukpensionär. 550

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 93** sidan 2
av Gudrun Sandén
Erik Sundblad, Rutger Mark, Artur Öberg 93:2
Intervjuare Börje Sandén
1976-02-21
UKF:s arkiv sumaöb1-93-2.doc

Minnen från Håbo-Tibbletrakten.

Personer: *Artur Öberg, Lindsten, Emil Jonsson, Olsson, Söderbaum, Henning Alm, Vidolf, Ivar i Västtibble, Sundblad, Blenda Kellin, Valgren, Tillberg, Rutger Mark, Elisabet Nord, Erik Hedin, Kondrad Björkman, Göransson, Walldén*
Orter: *Vallbyvik, Mossbo, Hållunda, Tjusta, Vibeck, Småland, Jädra prästgård, Stenhagen, Skråmsta, Bro, Önsta, Tetorp, Hernevi, Skålgrund, Mälaren, Negelstena brygga*
Ämnen: *Dragon, ris, blod, skolans regler, fläsk, stekt, kokt, musikalisk, fattig, teologisk examen, schartauism, Fjällstedts bibel, studiecirkel, Håtuna Kyrkliga Ungdomskrets, eldsjäl, politiskt, teater, folkdans, allmän dans, arbetarföreningen, JUF, kommunala uppdrag, storkommun, kyrkvärd, nämndeman, slöjdare, smed, klädhylla, matsäcksväska, järnkamin, meterkäpp, provräkning, ordningsman, benkvarn, dagboken, anmärkning terminerna*

Artur berättar om sin barndom och ungdomstid.
Artur Öberg är 80 år och har bott här hela sitt liv. Min far var dragon och bodde på väg ned till Vallbyvik. Stugan hette Mossbo och är nedbrunnen. 1905 köpte han Hållunda. Jag gick i skolan hos en hårding, som hette Lindsten och han sparade inte på björkriset. Man fick själv hämta riset och flickorna fick gå ut, medan pojkarna för sin framtida bättring fick se på. Det kunde vara bloddrypande. Jag fick aldrig smaka riset, vilket inte betydde att jag var snäll, utan att jag hade tur. En elev, Emil Jonsson, som åt fläsk under en lektion, vidhöll att hans fläsk var stekt och inte som läraren påstod kokt. Det räckte för att läraren skulle anse att Emil var lögnaktig. Han fick ris, men han gav sig inte utan sa att fläsket var stekt.

Efter ett år hos Lindsten, kom jag till Maurits Olsson, som var så musikalisk. Även han höll sträng disciplin, men använde inte Hitlerfasoner som Lindsten. Han hade varit sjöman och varit i knivslagsmål med besättningen. På grund av fattigdom måste han flytta. Hans lön var så liten, 900 kronor per år och inget i natura, om inte barnen gav honom något i present. Han spelade och lärde barnen spela mässingsinstrument.

Jag började arbeta vid 12 år. Jag fick vara hemma långa tider från skolan, då det inte var tid att gå. Sedan kom läsningen för Söderbaum. Vi började klockan 10 på förmiddagen och höll på utan längre rast till klockan 4. Våra kunskaper kunde nästan räcka till teologisk examen. Det lutade åt schartauism. Det var Henning Alm och jag, som kunde tillägna oss något av undervisningen för den var för vidlyftig. Vi satt i gamla kommunalhuset och de som kom från Tjusta, Vidar och Ivar i Västtibble satt liksom bakom prästen och gjorde bara spektakel. Jag hade med mig Fjällstedts bibel och när det blev något riktigt knepigt frågade prästen: Artur vad säger Fjällstedt om det här.

Vi försökte tota till så en kunde få en jänta att följa med. Vi startade en studiecirkel och höll en lång tid till i Sundblads drängkammare. Jag hade varit på Sigtuna Stiftelsen en termin. I Håtuna fanns en Ungdomskrets, som en lärare ledde och sedan en mycket låghalt lärarinna, som hette Blenda Kellin. Hon var en eldsjäl. Där gick vi varje vecka och hon läste en bok i fostrande syfte. När hon flyttade blev det slut med den sortens förening. Trots att det var en kyrklig förening var den inte snäv. Vi gjorde utflykter och dansade ringlekar. Hon flyttade till Vibeck en uppfostringsanstalt i Småland. Tyvärr ville elaka människor hävda att hon hade den här föreningen för att få dit pojkar. Sedan ville man ha det till att det var politiskt åt vänster. Sen fortsatte vi med Ungdomscirkel. Vi fick rum och kök i Jädra prästgård. Vi lärde in folkdans efter bok och spelade teater. Vi uppträdde ibland med danserna. Skulle vi slå på stort hyrde vi Valgrens stora sal. Ibland blev det allmän dans. När vi hade kulturmöte och man bad att vi skulle berätta om våra föreningar. Tillberg talade om arbetarföreningen och jag talade om JUF.

Jag var hemmason och arbetade hos min far, när jag inte var hos Sundblad. Erik Sundblad och jag var som syskon. Sedan tog jag över gården och har arbetat som bonde. Vad beträffar kommunala uppdrag, var vi inte fler än att man var med överallt. När storkommunen kom 1952 så plockades man ut till de olika nämnderna. Sen har jag varit kyrkvärd och nämndeman. Den sysslan tog jag efter min far, som flyttade från socknen. Det var jag i 25 år.

Rutger Mark berättar om sin skolgång.
Rutger Mark är 75 år och född i Stenhagen, som ligger under Skråmsta. Hans far var slöjdare. Det fanns alltid en slöjdare och en smed på varje stor gård. Omkring 1905 flyttade vi till Bro, där far blev slöjdare vid Önsta. Vi bodde där till 1913. Jag började skolan i Tetorp, ett litet rött hus om ett rum och kök och ett rum som skolsal. Det ligger vid Jursta och har mycket vacker snickarglädje runt dörr och fönster. Lärarinnan hette Elisabet Nord. I skolsalen fanns en klädhylla, där vi fick hänga våra matsäcksväskor. Rummet värmdes med en järnkamin. Jag gick där två år och fortsatte i Hernevi skola i Bro. Läraren hette Erik Hedin. Det var en hård herre. En pojke, Lars skulle lösa en räkneuppgift vid svarta tavlan. Han var inte så klyftig och det trasslade till sig för honom. I ilskan slog Hedin pojken med meterkäppen så den gick mitt av. Sådana käppar var gjorda av björk.

Vid en provräkning trodde Hedin att en pojke fuskat och tittat på sin bänkkamrat. Han nekade, men fick en riktig omgång med stryk. På frukostrasten var stämningen ganska tryckt. Plötsligt kom läraren utrusande och gav en pojke stryk för något som hänt på hemvägen för flera dagar sedan. Han utsåg ordningsmän vid varje utfart och de hade order att rapportera om något hände som stred mot reglerna. Rutger blev utsedd till ordningsman och Hedin stod framför honom med knuten näve och sa: Nu talar du om vad som än händer och gör du inte det är du olycklig. Jag behövde aldrig rapportera något för vi var uppskrämda. Jag tyckte om Hedin i alla fall. Vi fick arbeta på rasterna. Så snart som vårbruket började fick vi arbeta i trädgården vid skolan alla raster. Hedin hade en benkvarn, som sköttes av en pojke i 20-årsålder. 517

Skolgången fortsätter i Håbo-Tibble.
1913 flyttade vi till Skålgrund. Det ligger ensamt utefter Mälaren. Det var Mälaren på ena sidan och skogen på andra. Det var knappast körväg dit på sommaren. Far skulle vara skogsförman och tillsynsman. Skålgrund hörde till Sigtuna stad och hela skogsområdet. Det var nästan en mil till skolan i Håbo-Tibble. Jag gick hemifrån klockan 7 och jag var hemma klockan 6 igen. När isen låg kunde man gå till Negelstena brygga. Läraren hette Göransson och var över 70 år. Han berättade att när han börjat skolan hade man skrivit i sand. Han hade hela tiden åkt som vikarie mellan skolorna. Han höll ordning och reda men var snäll. Jag gick för honom ett år, sedan kom Walldén direkt från seminariet. Göransson hade skrivit i dagboken under anmärkningar: Ynglingen har en mil att gå till skolan. Resultat blev att jag fick sluta en timme före de andra för att hinna hem innan det blev nermörkt. Vi hade längre vinterlov. Vi började vårterminen 1 februari och höstterminen 1 september. När jag gick första dagen var det versnät med dagg i skogen och fantastiskt vackert. Under lovet hjälpte vi till och fiskade mycket. Det var inte betungande att gå i skolan, för man fick lära saker. Det var inte kamratskapet i första hand, utan skolan som sådan. Jag fick gå 6 år.
Jag var också med hos Blenda Kellin i Ungdomsföreningen.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 94** sidan 1 och 2 94
av Gudrun Sandén
Erik Sundblad, Rutger Mark, Artur Öberg
Intervjuare Börje Sandén 1976-02-21
UKF:s arkiv sumaöb2-94-1-2.doc

Rutger och Artur och Erik berättar.

Personer: *Blenda Kellin, prosten Bäckström, byggmästare Bengt Henriksson, Jonsson, Mauritz Olsson, Georg Jansson, Johan En, Beda i Sigtuna, Söderbaum, Johansson i Ålsta, Eriksson i Adolfsberg, Robert Littmarck, mejeristen Lind, Jan Jonsson, Leonard Salberg, trädgårdsmästare Olle Nyberg, Edwin Hedin, Axel "Pille" Ekström, Emma Ekström, Helge Norberg, distriktsläkare Nordqvist*
Orter: *Skålgrund, Tjusta, Aske, Bruket, Ekudden, Svängsta, Håbo-Tibble Kyrkby, Spelvik i Södermanland, Helgesta kvarnbacke, Sigtuna, Skokloster, Vassunda bygdegård, Ålsta, Adolfsberg, Vägängen, Mariedal, Vallby, Västtibble*
Ämnen: *Bedas pojkar, dansbana, teater julfester, bränslekommissionen, skogsavverkning, syrfälle, slöjdarbete, hemmason, gifte, vatten, plåttak, småskolan, muskikkår, trumma, trumpet, lustbåtar, kvarnbacken, grindar, kamrer, Jordbrukskassan, drängkammaren, utescen, festplats, utflykter, cykel, pjäser, Per Hansas lata dräng, Solstrålen på Björknäs, Den dyrbara knuten, kyrkokör, egnahemsrörelsen,*

politik, stämmor och råd, Håtuna-Håbo-Tibble Försäkringskassa, Håbo-Bro Förenkingsbank, inflyttning, avflyttning, apotek, läkare

Rutger Marks ungdomstid.
Under ungdomstiden deltar jag, Rutger Mark, i sammankomsterna hos Blenda Kellin. Vägen till Tjusta var några kilometer längre än till skolan i Håbo-Tibble, men trots sena kvällar gick man med glädje och tyckte man fått något till livs. Vi sjöng Bred dina vida vingar och det var mycket högtidligt. Vi kallades "Blendas pojkar". Vi sysslade också med teater även sedan vi blivit vuxna. Julfesterna var något alldeles extra. 048

Arbetstiden.
Under första världskriget var jag 13 år och gick och läste för prosten Bäckström. Under den tiden kom bränslekommissionen in och jag började arbeta i skogen med skogsavverkning. Det var brist på bränsle och man kom på att syrfälla vedskog. När man stämplat ut ett skogsparti, började man fälla från ena sidan och lät alla träden falla åt samma håll. Det blev som en matta av träd. De skulle inte kvistas, utan saven sköt upp i grenarna och på så sätt blev stammen uttorkad. På hösten och vintern skulle det huggas till ved. Det gick bra i början, men snart hade man ingenstans att göra av riset och det blev så tätt, att man inte kunde klättra igenom. Lönen var ungefär 1:25 kubikmetern. Veden skulle skiljas på prima och sekunda ved. Allt som var över 3 tum skulle spräckas och travas för sig. Resten skulle randbarkas och travas för sig. På sommrarna var jag med min far ute på slöjdarbeten. Jag blev den, som fick stanna hemma hos föräldrarna, som blev orkeslösa och jag fick inte tänka på mig själv förrän jag var 28 år.

Sedan hyrde jag ett hus under Aske, som heter Bruket. Vi gifte oss då och far bodde hos oss i 5 år. Jag fick inte bo kvar mer än 5 år. Jag hade rustat upp det åtskilligt och då var det bra för Aske, att ta det själva. Vi bodde ett år i Ekudden och sedan i Svängsta i Håbo-Tibble Kyrkby. Där bodde jag till 1942 och sedan dess bor vi i Tjusta. Jag arbetade som byggnadssnickare hos Bengt Henriksson i Bålsta. 1957 började jag som vaktmästare i Tjusta skola, men jag hade varit slöjdlärare där tre år tidigare. 1967 slutade jag som slödjlärare. 186

Erik Sundblads barndom och ungdom.
Erik Sundblad är född 1899 i Spelviks församling i Södermanland. Min far köpte Helgesta 1904 av slaktare Jonsson. Gården var mycket förnämligt uppbyggd. Han var 100 år före sin tid med vatten i ladugården och plåttak på alla ekonomihusen. 1906 började jag i Tjusta skola för Blenda Kellin. Efter två år började jag hos Mauritz Olsson i Håbo-Tibble. Då gick Artur Öberg i fjärde klass, men dem fick man inte tala med utan stå med mössan i hand. De äldre hade nämligen lärt sig spela och hade en utomordentligt bra musikkår. Georg Jansson slog på trumman och Johan En och Artur spelade trumpet. De fick spela på lustbåtarna, som gick till Sigtuna och Skokloster. Läraren Olsson spelade vilka instrument som helst. Vi hade kvarn vid Helgesta och kvarnbacken var inhägnad, för vi betade kor där. Utanför gick allmänna landsvägen till Sigtuna med grindar. Där lade jag grunden till mitt intresse för penningen. Jag blev ju kamrer i jordbrukskassan sen. När bondgubbarna åkte betalade de en slant, men då sa dom, att du öppnar på hemvägen också. Så de betalade tur och retur, för på hemvägen sov dom, efter besöket på Brasan i Sigtuna. De köpte brännvinet av Beda och aldrig mindre än 20-25 liter i dunkar, aldrig i flaskor. De kunde då dricka ur locket. Jag läste för Söderbaum.

Teaterlivet i Håbo-Tibble.
Artur Öberg började samla ungdomarna kring sig från Håtuna och Håbo-Tibble. Vi höll till i Sundblads drängkammare och sedan byggdes en teaterscen i Helgsta backe och även dansbana. Där var festplatsen. Vi två var tillsamman all vår fritid. Vi gjorde utflykter på cykel till andra festplatser. I den teatergruppen var Rutger Mark en framstående skådespelare. Vi uppträdde i gamla skolan i Håbo-Tibble och på sommaren hade vi utescenen. Det var mycket stor publik. Vi var ute och spelade bl a i Vassunda bygdegård. Vi spelade många roliga pjäser t ex Per Hansas lata dräng, Solstrålen på Björknäs och Den dyrbara knuten.

1924 kom kyrkoherde Robert Littmarck till Håtuna. Han organiserade kyrkokör, som varade ända in på 60-talet. 1914 kom egnahemsrörelsen innan var det bönder i socknen, våra föräldrar, Johansson i Ålsta, Eriksson i Adolfsberg och många andra. De hade gårdar på 35-60 tunnland. I Håbo-Tibble var det endast bönder, men i Håtuna fanns herrgårdar. Bönderna från Håbo-Tibble var ganska små, när de kom till Håtuna på pastoratsammankomster. Håtuna var moderförsamlingen. Artur och jag har aldrig varit så politiskt intresserade. Vi tänkte mer på nöjen än politik. Men när gubbarna blev gamla och avgick valdes

vi ju in undan för undan. På stämmorna visste man inget om politisk tillhörighet. Jag blev ordförande i kommunalstämman, kommunalrådet, kyrkstämman. Vi var storpampar i de flesta stämmor.

Håtuna-Håbo-Tibble Jordbrukskassa, den som nu kallas Håbo-Bro föreningsbank bildades vid Vägängen. När egnahemsrörelsen startade 1914 styckades Mariedal, Vallby och Kyrkbyn till smågårdar. De nyinflyttade var väl inte så välsedda på stämmor och så, för det var ju bara småbruk på en 10-15 tunnland. Men de hävdade sig mycket bra. Det startades ett mejeri av Lind och vi lämnade mjölken dit. Han blev ordförande i Jordbrukskassan och Jan Jonsson i Kyrkbyn blev kassör. I början på 30-talet övertog jag hans syssla. Jag hade kontoret hemma och vi hade öppet vilken tid på dygnet som helst. Jag har faktiskt kvar Jordbrukskassan än i dag, med full bankrörelse, utom utlåningen som sker i Bålsta. Artur var ordförande i kassan. Innan var Leonard Salberg, Adolfsberg, ordförande. Han var en mycket rolig person, som kunde berätta historier. Det har varit roligt att vara kassör under dessa förhållanden, Salberg med sina historier och Artur var ju teaterdirektör. Kassan har varit till nytta och glädje för trakten. Det var lokalt den enda banken i kommunen. Jag har fortfarande kunder från ålderdomshemmet i Bro.

Kyrkan, storkommunen, affärer, apotek och läkare.

Jag har efterträtt min far som bonde och är fortfarande kyrkvärd. Under min tid har rengöringen av kyrkan invändigt skett och orgeln har byggts om. Kyrkogården var helt nedgången och byggdes om av trädgårdsmästare Olle Nyberg.

Vid kommunsammanslagningen kom de som hade varit i råden med i de olika nämnderna, så ett visst inflytande kände vi, att vi hade. Vi kände oss inte avkopplade. Håtuna och Håbo-Tibbleborna har alltid hållit på sitt, så majoriteten var nog inte glad åt storkommunen. Edwin Hedin och jag blev invalda i kommunalfullmäktige. Vi var inte glada, att så många flyttade till samhällena. Nu bor här bara 300 i Håbo-Tibble. Nu skall det förhoppningsvis komma inflyttningar med den nya utbyggnaden. Vi önskar dock ingen stadsbebyggelse utan mera spritt villaboende. Vi har mycket sommarbostäder. Tidigare fanns fyra affärer, Råby, Tjusta, Håbolund och Konsum i det stora tvåvåningshuset, när man åker in i Kyrkbyn. Nu måste vi handla i Bro. Vi hade bra affärsmän, men tyvärr blev de änkemän och måste sluta därför. Ekström kallades "Pille". Han hette Axel och hans syster Emma. Efter dem kom Malmström. Föreståndare för Konsum var Helge Norberg, som nu är kommunens revisor.

Trakten var en centralort mycket viktigare än Bro. Där fanns både läkare och apotek vid Västtibble ute på gärdet. Bro har ju i höst, 1975, fått sin första läkare.

Läkaren i Västtibble bodde i det stora vita tvåvåningshuset och hette Nordkvist.

Band 94 sidan 2.
Artur, Rutger och Erik berättar vidare.

Personer: *Lewenhaupt, Malmström Karl-Erik Höglund, Karl-Fredrik i Helgesta, Ester Hedlund, Bengt Johansson i Bälby, Eriksson i Adolfsberg, Verner Eriksson, Bartelsson i Bälby, Johansson i Ålsta, Edwin Hedin, Johan "Jojje" Hedin*
Orter: *Håbolund, Tibble Park, Tjusta, Väddö, Sigtuna*
Ämnen: *Apoteket, ålderdomshem, granplantering, revy, fosterbarn,*

004

Ölförsäljning i Håbolund.

Apoteket var i det lilla huset. Det blev ålderdomshem senare. Pilsner fick bara säljas hos Malmström i Håbolund, men inte drickas där. Då gick man till Tibble park vid nedfarten till Aske, där greve Lewenhaupt planterat granar och drack. Även från Bro kom kunder.

Alla i trakten säger Tjursta, men det heter Tjusta.

Artur var ohjälplig på att skriva revyer. Så ibland var han lite okontant med en del som fått lite smisk. Karl-Erik Höglund kan ha några texter. Det vore värdefullt att få så mycket skrivet material om bygden som möjligt och att Kulturnämnden kopierade det och bevarade det. 109

Samtal om vad som hänt i bygden.

I det andra Helgesta bodde Karl-Fredrik och hans hushållerska Ester Hedlund. Ester ville så gärna ha ett barn för det blev så långsamt med bara gubben, så hon tog ett fosterbarn, Bengt Johansson i Bälby. Erik berättar att han gick i skolan då, och trodde att han skulle få en lekkamrat. Han var mycket nyfiken och följde sin far till Karl-Fredrik, som alltid satt i en soffa. Farbröderna drack lite och jag tittade på min lekkamrat, men det var inte mycket att ha, han låg ju i vaggan. Då gick jag in till gubbarna och Karl-Fredrik sa, att du skall väl ha lite du med och pappa hörde väl inte så noga på, så jag satt där och tutade

med gubbarna. På hemvägen blev det lite konstigt, så pappa måste leda mej. När jag kom hem mådde jag illa och mamma undrade vad jag fått. Det visste inte pappa, men själv hade han druckit lite öl. Det måtte pojken också ha fått för han är ju full, sa mamma. Eriksson i Adolfsberg var också ett original. 219

Några bönder från trakten.
Verner Eriksson är tredje generationen Håbo-Tibblebonde. Hans pappa var auktionist. Teodor hette han. Bartelsson i Bälby var ett annat som vi tyckte original. Johansson i Ålsta var slaktare. 258

Vänskapen mellan Artur och Erik.
Edwin Hedin svarade för hela Håtuna. Johan sonen, "Jojje" är inte så.
Artur har jobbat något förfärligt liksom hans mor, men Erik var mer åt att skriva. Trots allt arbete orkade sedan Artur med all teaterverksamhet också. Erik gick i Väddö folkhögskola och Artur i Sigtuna. De har hållit ihop hela livet och beundrar varandra. 309

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 95 sidan 1 och 2** 95
av Gudrun Sandén
Carl Gunnar Jansson, Bro
Självbiografisk
1997-12-23
UKF:s arkiv kaguja1.doc

lyssna

Personer: Ström, Bildt, Elsie Björkman, Konrad och Elsa Björkman, Svensson, Hulda Johansson, fru Asp, Abel Åkerbrant, Maj och Marianne Lennström, Olle Hedin, Ellen och George Eriksson, Gösta Brofalk, Glassing
Orter: Lejondal, Trumpetartorpet, Hötorget, Skänninge, Lilla Tingsviken, Gladberget, Finsta, Finland, Örebro, Kamrervägen, Rysstorpet, Råby, Bro, Låssa, Upplands-Bro
Ämnen: Konsum, Samarbetet, Folksam, Weibulls, ogräsfritt, skolan, taxi, spark, gran, stearinljus, Flickornas Julbok, Pojkarnas Julbok, Pojkarnas Flygbok, annandag jul julgransplundring, present, film, mjölk, Sörgården, bastu, lövsågsarbeten. träslöjd, polio, E 18, lastrummet, hektograf, lekar, krigslekar, Brevskolan, Socialdemokratiska partiet, Arbetarkommunen, fattigvårdsnämnden, vice ordförande kristidsnämnden, telefon, kontorsmöbler, kassaskåp

Trumpetartorp.
1934 föddes Carl Gunnar. Familjen bodde då i Konsumhuset på Köpmanvägen. Huset var ganska nytt och modernt. Efter ett år slutade min pappa som Konsumföreståndare och familjen flyttade till Trumpetartorp, som var ett omodernt torp under Lejondal. Mamma fick hämta vatten långt ute på gärdena. Det fanns inte elektricitet.
Pappa försökte överleva familjen på allehanda sätt. Man odlade och plockade svamp, köpte upp bl a äpplen och tog tåget till stan och sålde på Hötorget. En del produkter kunde man sända med åkare Ström. Senare sålde han försäkringar i bolaget Samarbetet, som sedan blev Folksam. Han sålde också garanterat ogräsfritt utsäde, som han hämtade med lastbil från Weibulls i Skänninge. 125

Skolan, julkalas.
Det var ganska långt att gå, när vi skulle börja i Härneviskolan. Det var kallt de här åren, ibland upp till 30 minusgrader. Någon gång hände att vi skickades hem från skolan i taxi, men som regel fick vi gå.
Vinterlekarna var dock uppskattade. Vi åkte skridskor på små tjärnar ovanför Gladberget vid Finsta och även på Lejondalssjön. Sparkåkning var ett stort nöje, där även pappa deltog.
På julen hade vi gran med stearinljus och en klädkorg under granen för julklapparna. Pappa läste ur julklappsböckerna. Det var Flickornas Julbok eller Pojkarnas Julbok, Sagoprinsessan eller Pojkarnas flygbok, som handlade mycket om det som hände i Finland.
På annandagen hade vi julkalas för våra grannar. Alla möbler i köket togs bort och sedan lekte vi jullekar både vuxna och barn. Låna eld var en lek där man bytte stolar och en stol togs bort i varje omgång. På Trettondagjul var det julgransplundring, då varje barn fick en påse med sig hem. Direktör Bildt och hans fru på Lejondal hade söndagsskola och efteråt var det julgransplundring. Då fick man en

present. Där såg jag också mitt livs första film. Det dröjde länge innan jag fick se film igen, för det var inget man skulle se på tyckte man hemma hos mig. 218

Lekkamrater.
Vår närmaste lekkamrat var Konrad Björkmans fosterdotter, Elsie. Björkmans bodde på Lilla Tingsviken och tog med barnen när han körde förbi med mjölken till Bro. Annars kom Svensson, som arbetade hos Konrad. På kalasen var Konrad en uppskattad berättare, särskilt när han kom in på litet onaturliga saker.

Syskonen, krigstiden, skolan.
Min syster Ulla-Britta var 4 år äldre än jag och storebror Karl-Gustav var 6 år äldre. Jag var ett ensamt barn, som levde i en fantasivärld. Jag hade en katt, som bästa vän.

Under krigsåren, när man inte fick säd till hönsen hade vi kaniner, som gav ett gott tillskott till hushållet. Mjölk fick vi från Lejondal.

Min skolgång var svår och skrämmande i början. Jag var nog inte skolmogen. Älgarna, som man kunde möta på skolvägen var särskilt skrämmande. När vi fick en cykel åkte en av oss till runstenen och ställde cykeln där och fortsatte att gå. Den andra började gå och tog sedan cykeln vid runstenen och cyklade resten av vägen.

Min lärarinna var Hulda Johansson, som jag tyckte mycket om. Vi fick lära oss läsa ur Sörgården. Vi fick inte svära. Vi fick hämta ved och vatten till skolan. 350

Bastun.
Under kriget byggdes en bastu vid brandstationen. Kyrkvaktmästare Asps hustru badade oss med rotborste och sedan fick vi sitta i bastun. Mobbning förekom ofta. 401

Sidan 2.

Koralkören.
Abel Åkerbrant hade träslöjd. Man gjorde lövsågsarbeten. Polio grasserade under 50-talet. Även TBC fanns. Maj och Marianne Lennströms bror omkom i en trafikolycka på E 18. Han skulle hämta en boll och blev påkörd av en av de sällsynta bilarna, som passerade. Jag var med i koralkören vid begravningen, trots att mina föräldrar var baptister. Kören gjorde också utflykter bl a till Örebro med båt. Vi sov i lastrummet. När kantor Åkerbrant fyllde år i maj uppvaktades han med sång under sitt fönster. 215

Hektografen.
Om man klättrade på falsen utanpå skolhuset, vilket var förbjudet, kunde man se hur Åkerbrant och Olle Hedin med hjälp av en zinklåda med en mjuk massa i lade ett blad skrivet med hektografbläck upp och ner och genom att ovanpå det kavla ut blad efter blad mångfaldigades texten. Det var en hektograf. 243

Skolan.
Man gjorde skillnad på barnen i skolan. Läraren kunde sätta en rad med barn vid dörren och säga att ni är så dumma, så er bryr jag mig inte om. De som skulle in i realskolan fick mycket uppmärksamhet. Realskolan i Spånga hade inte lika gott anseende som Enköping. Det var en fördel att vara son till kommunalnämndsordföranden, som pappa blivit då. Min lärare var Ellen Eriksson, som var gift med kantorn i Kungsängen Georg Eriksson. Vi hade flyttat till Kamrervägen i Bro. Vi lekte ganska farliga lekar i Bro och hade krig vid Rysstorpet.

Vi hade skidtävling över gärdena upp i skogen bakom Råby. Bro IK ordnade en stor skidtävling för hela området varje år. 350

Pappa blir kommunalman.
Det kom ett par kommunalgubbar till pappa i Trumpetartorp och undrade om inte han som hade klarat en kurs i matematik vid Brevskolan, skulle kunna bli kommunalman. Han gick in i Socialdemokratiska partiet och i Arbetarkommunen. Han fick uppdrag i fattigvårdsnämnden och under kriget var han vice ordförande i kristidsnämnden. Gösta Brofalk, som var ordförande, var löjtnant och ofta inkallad, så pappa fick ordna med ransoneringskorten. När Glassing dog önskade man Gustav Jansson som hans efterträdare. Från 1938 blev han kommunalnämndens ordförande för Bro och Låssa fram till 1952 då storkommunen Upplands-Bro bildades. Till en början bodde vi kvar i Trumpetartorp och fick telefon dit. Han fick också kontorsmöbler bl a ett stort kassaskåp för kommunens pengar. 401

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 96 sidan 1 och 2** 96
av Gudrun Sandén
Carl-Gunnar Jansson
Självbiografi
1997-12-30
UKF:s arkiv kaguja2-96-1-2.doc

lyssna

Personer: *Brofalk, Abel Åkerbrant, Gösta Hedberg, Lisa Hallberg, Elg, Grill, Heyman, Tore Nilsson,*
Orter: *Kockbacka, Lempele, Toresta, Tammsvik, Tingsviken, Önsta, Blåsenborg, Gränsö, Lejondal, Tingsviken,*
Ämnen: *Bränboll, burken, kull, fadderortsrörelsen, norrbaggar, korvkiosk, kassaskrin, estländare, växtodlarförening, tobak, scoutrörelse, orientering, vallista, vänstern, första majdemonstrationer, majbrasa, kyrkokören, Lucia, koralkören, skolavslutning, svenska fanor, partistrider, fackstrider, allians,*

Lekar i Bro i min barndom var brännboll, burken och kull. 095

Sommararbete.
Barnen hade sommararbete hos Brofalk i Kockbacka. 186

Fadderorten Lempele, Norrbaggelägret på Toresta, Bålstamötet mot nazism.
Pappa blev mycket engagerad i fadderortsrörelsen i Finland. Bro och Låssa blev inbjudna att resa till Lempele och pappa åkte dit. De båda socknarna blev uttagna därför att de inte tidigare stött Finland. Nu samlades det in pengar och saker, som pappa gjorde många resor för att överlämna. Hela Bro var samlat i Härneviskolan för att göra i ordning hundratals julpåsar med gotter och julpynt till skolbarnen i Lempele. Pappa tiggde varor från de besuttna och höll auktion på IP till förmån för Lempele. Jag och mina föräldrar, Abel Åkerbrant och Gösta Hedberg åkte till Lempele. Det kom några krigsbarn till Bro.

På Toresta fanns ett läger för norrmän. En gång blev Lisa Hallberg, som hade korvkiosk vid den nu stängda järnvägsövergången bestulen på sitt kassaskrin av en "norrbagge". Han kastade skrinet i Broån. Efter kriget kom estländare och de bodde troligen en kort tid på Tammsvik.

Det fanns ett bevakningstorn på Broängarna, som sedan brann. På skolgården hängdes en bit räls upp och vi fick lära oss hur flyglarm skulle låta.

Pappa deltog i ett möte mot nazismen i Bålsta. Där blev prosten Elg utkastad, då han var nazist. (Det var troligen prostens son som blev utkastad. GS anmärkning.) Det var modigt att delta i sådana möten, då det kunde leda till repressalier om kriget gick på ena eller andra hållet. Familjerna Grill och Heyman var judar och drev sin beklädnadsaffär i Bro. 605

Sidan 2.
Växtodlarförening, scoutrörelse, orientering.
Det gällde att samla på allt under kriget. Abel Åkerbrant startade en växtodlarförening. Hos Björkman på Tingsviken odlade man t o m tobak, som åtminstone dög till snus.

Scoutrörelsen startade med kyrkoherde Jonsson som ordförande och med pappa som vice. Omtyckt ledare blev Tore Nilsson, Önsta. Vi höll till i Blåsenborg. Det hölls ett stort möte vid Gränsö, där min bror var med som patrulledare. Så småningom dog rörelsen ut och ersattes av orientering. 125

Fester i Bro.
I Bro fanns 30-40 hus. Många familjer var släkt. De flesta var hantverkare eller arbetade hos Bolinders i Kallhäll. Lärarna med Abel i spetsen var de tongivande tillsammans med kyrkoherdens och affärsinnehavarna. Det var mycket traditionellt. Så småningom blev det delade valslistor, men ingen var särskilt radikal. Någon vänster märktes inte. Inga första majdemonstrationer. Majbrasan tändes på en liten platå efter kyrkvägen. Kyrkokören sjöng vårsånger och kyrkoherden höll tal. Efteråt var det fest för koralkörens barn och deras föräldrar i Härneviskolan.

På Lucia var det fest på Lejondal. Koralkören stod i trappan och sjöng I himlar höjes. På skolavslutningen gick alla barnen till Bro kyrka. De äldre eleverna bar svenska fanorna.

Det förekom inga partistrider eller fackstrider. Man arbetade i en slags allians. 605

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 97 sidan 1 och 2** 97
av Gudrun Sandén
Carl-Gunnar Jansson
Självbiografi
1998-01-03
UKF:s arkiv kaguja3-97-1-2.doc

Personer: *Alva och Gunnar Myrdal, Börje och Gösta Olsson, tandläkare Dalström, Svea Stålhandske, Axel Karlsson, Arvid Karlsson, Roine och Ebba Forsberg, målar Pettersson, Bengt Andersson, Pia Norman, Alice Babs, Sven Olof Sandberg, syster Edit, Klara Fredriksson*
Orter: *Lejondal, Håbo-Tibble, Bålsta, Tätorp, Kalmarsand, Toresta, Lejondalssjön*
Ämnen: *Bastu, äppelmos, äppelmust, stationen, posten , Viktor Jonssons affär, Konsum, Heyman, brolimpan, järnaffär, radioaffär, provinsialläkare, tandläkare, ålderdomshem, gästgivargården, brodialekt, murare, byggmästare, målare, stationsinspektoren, växlarna, bommar, grammofonfabriken, isstack*

Bastun.
Man hade inte mycket med gårdarna att göra. Bastun var en gemensam nämnare för Bro. Bastun kunde också användas till att i större skala göra äppelmos och äppelmust. Mamma förestod den hanteringen. 150

Sommargäster.
Familjen Myrdal bodde några somrar vid Tingsviken. De deltog i midsommarfirandet vid Lejondal.
170

Bro samhälle.
I Bro samhälle fanns, stationen, posten, Viktor Jonssons affär, Konsum, Heymans beklädnadsaffär, bageriet, som bakade den populära Brolimpan, järnaffär. Tidigare fanns en radioaffär, som Börje Olsson, bror till Gösta Olsson, hade startat. Det fanns en del service. Läkare fanns inte utan man fick åka tåg till provinsialläkaren i Bålsta. Även tandläkaren fanns där och om man var en duktig patient hos Gunvor Dalström fick man godis. Ålderdomshem delade Bro med Bålsta. Det var ett fint hem beläget i det gamla gästgiveriet i Bålsta. 273

Brodialekt.
Det fanns en speciell Brodialekt. Svea Stålhandske sa ibland: Stopp sa skepparn, när bryggan drog iväg. Hon använde många sådana uttryck. 330

Vägnamnen.
Vägarna i Bro har fått namn efter yrkesmän. Murarvägen är uppkallad efter murare Arvid Karlsson, far till Axel Karlsson, som varit i kyrkans tjänst i många år, men nu lämnat Bro. Byggmästarvägen kallas så efter byggmästarna Olsson och Andersson. Kamrervägen efter pappa, som ju egentligen inte var kamrer. Målarvägen efter målarfamiljen Pettersson. Kvar i Bro bor Roine Forsberg, som har skött skolskjutsarna och hans hustru Ebba, dotter till Petterssons, som hade telefonstationen. Bengt Andersson och hans mamma bodde länge i Tetorp, huset som nu kommit bra nära järnvägen. Hans och Lars Brofalk finns kvar och har efterträtt sin pappa i det kommunala. Ett par bröder Stålhandske kan man fortfarande möta i Bro. 380

Sidan 2.

Stationen och tågtrafiken.
Stationsområdet var en viktig plats i Bro med sina egna regler. Där härskade stationsinspektoren och ingen kom på idén att cykla på området även om där inte syntes några resande. Det kom på telegraf bud från Bålsta att tåget skulle komma in och stationsinspektören gick ut och lade om växlarna och fällde bommarna vid grammofonfabriken. Bommarna vid Brogårdsallén kom senare. En del tåg

stannade vid Kalmarsand och Toresta på väg mellan Bålsta och Bro. När tåget kom stoppade inspektoren det med tecken han gav med en spade. Sedan viftade han iväg det med en röd flagga. En olycka med lycklig utgång råkade Pia Norman ut för, när hon som postanställd skulle lämna posten. Hon föll ned mellan två spår och klarade sig på så sätt.
Man hade stor respekt för stationsområdet. 175

Kylförvaring.
Is togs på Lejondalssjön och lades i stora stackar med sågspån vid affärerna och mejeriet. Ägg förvarades i vattenglas, som var en gelémassa och där höll sig äggen färska. Mjölken hölls färsk genom att man sänkte ned flaskan i brunnen. Det var överhuvudtaget ett svårt arbete att förvara och hålla maten färsk. 238

Grammofonfabriken.
Vid grammofonfabriken kunde man få lyssna på ännu inte utgivna skivor av Alice Babs eller Sven Olof Sandberg när de provspelades. Man kunde ibland få någon skiva.
Före grammofonfabriken hade det varit mejeri. När det lades ned fortsatte Klara Fredriksson att sälja mjölk från ett liten kiosk, som stod på hennes tomt i hörnet av Stationsvägen och Byggmästarvägen. Mjölken hölls kyld med isblock. Min mamma förestod försäljningen och man höll öppet ett par timmar om dagen. När livsmedelsaffärerna fått bättre kylanordningar fick de ta över mjölkförsäljningen. 270

Ålderdomshemmet i Bro.
Mamma arbetade som vikarie på ålderdomshemmet i Bro, när syster Edit behövde ha ledigt. Hon cyklade också runt ända till Kungsängen för att lämna terapiarbeten till gamla. 325

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 98 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén 98
David Zetterström
Intervjuare Anna Norberg
1980-04-28
Ur kommunarkivet
UKF:s arkiv davzett.doc

Personer: *Lejonhuvud, Falberg, Rålamb, Sjölander, Nathansson, Sigfrid Rålamb, Beata Schale kyrkoherde Widman, Elma och Britta Rålamb*
Orter: *Örnäs, Gällöfsta, Torsätra. Sundby, Granhammar, Tärnsund, Örsundsbro. Stockholm, Solbaset, Fornsta, Uppsala, Brunna, V Ryd, Granhammar, Kvarnnibble, Templet, Medborgarhuset i Bro, Sigtuna*
Ämnen: *Jordgolv, båt, slaktdjur, lantarbetarstrejk, livsmedelskommission, skog, jord, exercis, ledgångsreumatism, begravning, ek, gravsättning, dans, bio, husförhör, 50-årskalas, julgransplundring, revolver*

Davids skolgång.
Lejonhuvud var på Örnäs. Brukspatron Falberg ägde Torsätra. David var 1 år, när föräldrarna kom dit och de stannade i 9 år. Under tiden gick David i Katrinedals småskola hos fröken Vård, tillsammans med barn från Gällöfsta och Sundby. När vi flyttat till Tärnsund vid Granhammar, som ägdes av baron Sigfrid Rålamb, gick jag i kyrkskolan hos kantor Almgren.
Pappa tog Tärnsund på arrende efter sin far. Vi hade jordgolv i köket, men i rummet var det trägolv direkt på jorden. 094

Båt Örsundsbro - Stockholm.
Det gick båt mellan Örsundsbro och Stockholm. Den passerade vid Granhammar. På onsdagarna hade man slaktdjur med på båten. 171

Lantarbetarstrejk.
1919 blev det lantarbetarstrejk och baron kallade oss bolsjeviker. Sjölander ordnade så att jag fick arbeta i ladugården trots strejken. Utanför gick gubbar, som var strejkvakter och det var inte roligt. Under de två nästa strejkerna hade pappa slutat vid gården och hade arrende, så då berördes inte jag. Livsmedelskommissionen lagrade livsmedel, medan det var mycket ont om mat t o m på landet. Efter kriget vräktes lagren i sjön. 220

Granhammar.
Granhammar hade lite jord från början, men mycket skog. Huset var en våning högt. Sigfrid Rålambs far blev änkeman och gifte sig med broderns änka på Sundby. Torpen hade namn efter gamla Rålambs barn t ex Stigstorp, Sofiero.
Solbaset döptes om till Fornsta. 360

Hjonpojke på Granhammar.
Efter skolan fick jag arbete som hjonpojke på Granhammar. Jag jobbade 10 timmar om dagen för 90 öre. Exercisen gjorde jag i Uppsala.
Jag arbetade i skogen med plantering. 400

Tärnsund.
Pappa hade Tärnsund i 30 år. Efter honom kom torpare Karlsson. Jag hade då Sofiero i 17 år. Min hustru fick ledgångsreumatism, så jag kunde aldrig ta något större. 470

Sigfrid Rålamb.
Sigfrid Rålamb levde över sina tillgångar och sköt sig. 480

Nathansson
Nathansson hade lånat ut pengar till Rålamb och när han inte kunde betala sin skuld tog Nathansson över 1933. Efter honom tog sonen över och en son tog Brunna. Rålamb bodde sina sista år vid Ekolsund.
Nathansson sålde till HSB, som sedan lät Kronan ta över. 591

Sidan 2.

Rålambs begravning.
Sigfrid Rålamb begravdes i Stockholm, men gravsattes på V Ryds kyrkogård. Alla gångar var täckta med granris och kransarna begravdes i en stor grop, där det sedan var meningen att man skulle plantera en ek. Det blev dock aldrig gjort. 104

Bio och dans.
Man gick från Granhammar till Medborgarhuset i Bro för att titta på bio. Det var dans vid V Ryd och vid Kvarnnibble. 240
Templet.
Man dansade i Templet på Granhammar. Det användes vid husförhören. 400

50-årskalas, läsning, julgransplundring, döttrarna Rålamb.
När baron fyllde 50 år vandrade alla barnen till Granhammar och sjöng. Baronen ställde till ett stort kalas. Jag gick och läste hos den snälla kyrkoherde Widman.
Fiskaren skulle lämna fisk 2 gånger i veckan i Stora Huset. Flickorna, som var anställda i Stora Huset hade julgransplundring och bjöd in sina vänner.
Herrskapsflickorna Elma, Britta och Beata hade guvernant. Elma bodde i Tärnsund ensam och hade revolver. Yngsta dottern Beata heter Schade och bor i Sigtuna. 575

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 99 sidan 1 och 2** 99
av Gudrun Sandén
Göta Dahlström
1980-06-30
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv götadal.doc

Personer: *Hedström, Glassing, Heyman, Grill, Axel Andersson, Gösta Dahlström, Edit, Turid*
Orter: *Långa Raden, Brogård, Köpmanvägen, Hallmarken, Sätra, Klint, Uppsala, Eskilstuna, Norrgården*
Ämnen: *Vatten, skomakarverkstad, "Till och Fråna", lantbruksutställning, klädesaffär, diskbänk, kokplatta, idrottsgossarna, kafé, livförsäkring, polis, kontorsgöromål, barnbarn*

Götas tidiga bostäder i Bro.
Göta Dahlström hyrde hos skomakare Alfred Hedström tillsammans med sin mormor. Då hade hon en liten pojke. Strax före bodde hon på Klint en liten tid. När man byggde till skomakarverkstaden blev det ett rum och kök. Det bodde flera människor i huset. Vattnet hämtade vi i en brunn på Tunavägen. Där hämtade även de som bodde i Långa Raden vatten. Mormor dog 1925 och sonen och jag bodde kvar tills 1943. Jag arbetade som en "Till och Fråna" och hjälpte fina fruar med grovsysslor. Fru Glassing var Götas moster, som såg till sonen. Pappan betalade för sonen. 180

Lantbruksutställningen på Brogård, Heymans, Kafeet.
1908 fick jag följa med gamla farbror Hedström till Brogård på lantbruksutställning. Då var jag 10 år. Jag arbetade hos fru Heyman. De hade bott i Finsta innan de byggde ihörnet av Köpmanvägen och öppnade klädesaffär där. Där fanns två rum och en diskbänk, där man kunde ställa en kokplatta. Hon hade tänkt att ha ett kafé där, men det lönade sig inte när hon måste ha en anställd att sköta det. Så hon frågade om inte jag ville överta det. På kvällarna samlades idrottsgossarna där, men på dagtid kom inte många gäster. Jag övertog både kaféet och flickan som hade hjälpt fru Heyman. 278

Hallmarken.
När jag fick ut livförsäkringen köpte jag tomten Hallmarken och Axel Andersson byggde huset. Det var 1943. Jag övertog fru Heymans rättigheter och drev kafé i nya huset några år, innan mina höfter blev alltför dåliga. Sonen Nils-Gunnar gifte sig 1943 med Sonja, som övertog kaféet ett år. Hon trivdes aldrig utan tog arbete i Konsum, som låg mittemot. 328

Mormor och far.
Göta bodde som liten på ett torp tillhörigt Sätra. Sedan flyttade hon till morföräldrarna. Mormor bodde en tid på Klint. Mormor hade 8 barn och alla fick antingen en ko eller 200 kronor. Min far hette Gösta Dahlström och var polis i Uppsala. 380
***Sidan 2*.**

Arbete i Eskilstuna.
Göta Dahlström arbetade i Eskilstuna. Sedan gick hon en kurs i kontorsgöromål, men det fanns inget arbete. Det var ont om allting. 030

Barnbarnen.
När jag fick ont i benen hjälpte jag till att se efter mina barnbarn. 130

Utbyggnad av Norrgården.
Norrgården utökas med 25 platser i år. De som är sämst skall bo för sig själva. Syster Edit var föreståndare tidigare och nu är det Turid. 255

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 100 sid 1 och 2**
av Gudrun Sandén 100
Gunnar Pettersson, Tegelbruket
Intervjuare Anna Norberg
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv gunpett.doc

***Personer**: Carlander, Pelle Mes, tegelmästare Andersson, Konrad Björkman, Gösta Olsson, byggmästare Andersson, Fru Forsberg*
***Orter:** Tegelbruket, Ormudden, Dävensö, Rättarboda*
***Ämnen:** Vinter, sommar, ugn, torkning, bränning, räls, grävmaskin, lunsen, fuktig, skärapparat, pianotråd, ångmaskin, el, ackord, mördad, skottkärror, kolstybb, kanaler, "inskjutare", "utskjutare", lösarbetare, lera, Kyrkan, grävmaskin, skogen, elevator, lattor, galtar, fackförening, möten*

Sommararbete vid Tegelbruket.
Gunnar Pettersson arbetade på Tegelbruket 1942-53. Carlander ägde Tegelbruket och sålde till KF 1945. Han ägde också Dävensö och Ormudden.
Gunnar gick i skolan på vintern och arbetade på Tegelbruket på sommaren. Arbetet var nedlagt på vintern. Lergropen täcktes under vintern. Ugnen gick längre på vintern än annan verksamhet, eftersom det tog längre tid att torka teglet än att forma det. Det tillverkades 25000-30000 tegel om dagen. 075

Tillverkningen.
Ugnen var avlång med 16-18 kamrar. Teglet torkade ett par tre veckor först innan bränningen. Man kapade av lagom stenstorlek och tog tre och tre på en vagn. Vagnen gick på räls, men man sköt den. Till andra våningen fick man använda ett spel. Det fanns grävmaskin ute på gärdena, där man tog leran. Först vältades leran och blandades med sand. Sedan valsades leran och fördes till pressen. Det fungerade som en köttkvarn. Där formades stenen. Lerlunsen, som den kallades måste hållas fuktig för att bli blank och fin. Skärapparaten klippte av lagom stenar med en pianotråd. Stenarna lades tre och tre på vagnen. Till en början drevs tillverkningen med ångmaskin, men 1939 byggde man om till el. Jag har arbetat med alla momenten. Vi arbetade på ackord. Pelle Mes körde vagnarna. Han blev mördad vid Tegelbruket. Sista biten fick flera skjuta på och det var viktigt att vagnarna kom tillbaka. Vi arbetade 9 timmar om dagen. Man körde in i ugnen med specialbyggda skottkärror. Man lastade 100 sten, som vägde 500 kilo. Många stjälpte med sina kärror. Tegelmästare Andersson var bas på min tid. Man fick arbeta så länge man ville. 303

Bränningen.
Ugnen tänds på våren med ved och släcks inte förrän sista stenen är bränd. Man eldar sedan med kolstybb i mitten av ugnen och värmen leds i kanaler runt hela ugnen. Man bränner på ena sidan av ugnen samtidigt som man sätter in eller plockar ut på den andra. Det blev mycket varmt när man kom mot mitten. När "inskjutaren" satt in stenen murades porten till kammaren igen. Den som plockar ut kallas "utskjutare". Det kunde var 60 grader varmt. Konrad Björkman har skrivit om tegeltillverkningen. 384

Arbetsstyrkan.
Till en början var det mycket lösarbetare, senare blev det en fastare arbetsstyrka. 400

Ombyggnad av Tegelbruket.
Efter tiden vid Tegelbruket arbetade jag hos byggmästare Olsson. Byggmästarna Andersson och Olsson gjorde många arbeten här. De byggde bl a om Tegelbruket. 451

Lertäkten, hantering av stenarna.
Man började ta lera intill Rättarboda och sedan ända upp till kyrkan. Grävmaskinen hade små skopor och tog i botten och skrapade efter slänten. Då blandade sig leran. Slänten var 3 meter. När en vagn var fylld sköts nästa fram.
När man skulle ta de tre stenarna fick man vara försiktig, så att det inte blev fula märken i den våta leran. Tre stenar vägde runt 20 kilo. Efter ett par dagar fick man skilja stenarna, så att de torkade fortare. Ivar Forsbergs hustru arbetade med det momentet. 149

Elevatorn och eldningen.
När man byggde om installerades elevatorer med lattor (träplattor) att ställa stenarna på. Då tog man bara en sten i taget och ställde på bandet. Eldaren gick uppe på ugnen och hade koksen i stora järnkorgar (galtor). Det var otäckt att gå där i värmen och gaserna. Tegelbruket var nedlagt före 1960 . 200

Bränning, fackförening.
I varje kammare gick det in 10000 sten. Det tog två veckor att bränna en hel ugn. Man tog ut mellan 15000 och 20000 varje dag. Vi tillhörde fackförening, men gick inte på möten. Tegelbruket var bästa förtjänsten i Bro.
En gammal kvinna minns när 100 man gick ut och slog all säd med lie och kvinnorna band. Sedan hade de göra 3-4 månader med att tröska. 383

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 101 sidan 1 och 2** 101
av Gudrun Sandén
Gösta och Ellen Wikström, Tegelbruket
Ur kommun arkivet
UKF:s arkiv göelwik.doc

Personer: *Helge Fastlund, Carlander, Fritiof Johansson, Evald Karlsson, Ture Pettersson, "Tysta Sven" Sven Karlsson, Skriken, Pelle Mes, Alexis, Paul Pettersson, Carlander*
Orter: *Haga, Bergshamra, Önsta, Högholmen, Råby, Målarvägen, Lindhagaberg, Furuberg, Grillby, Lina, Södertälje*
Ämnen: *El, vatten, sjön, ångmaskin, press, sommartid, maj, sept, ugn, Mälardalens Tegelbruk, vinter, Långholmen, Nyladan, tätstubbning, kvinnor, tegelsten, hyllan, vagnspikare, skjutare, utskjutare, inskjutare, ungskatt, sand, fasad, sågspån, murtegel, matare, lok, bensinmotor, grävmaskin, Grov Fabriks, fackförening, avlöning, lastbil, beställning, förskott, statfolk, konservering, Arbetsledarförbund, Fabriksarbetarförbundet, Socialdemokratiska Ungdomsförbundet, SSU, kassör, pensionärsföreningen, olycka, explosion, smedjan, smålänningar, danslokal, Medborgarhuset, Godtemplarhuset, Biografapparaten, Folketshusföreningen, Snövit, Ljudfilm, sovalkov, konflikt, grannar, familjer, ungkarlar*

Tegelbruket.
Vi kom hit 1934. Det fanns varken vatten eller el i huset. 1939 blev det elektrifierat. Tegelbruket drevs av en ångmaskin, som kördes av Helge Fastlund. Där fanns en gammal press, som hela tiden måste repareras. Jag körde pressen. 1935 startade tillverkningen efter att ha stått still några år. Bruket var i gång från mitten av maj till mitten av september och tillverkade ungefär 3 miljoner tegel.
Jägmästare Carlander ägde 12 tegelbruk i drift. Nu finns 3 bruk igång, Haga i Enköping och 2 i Bergshamra. KF äger under namn av Mälardalens Tegelbruk. 1947 byggdes Bro Tegelbruk om för drift även på vintern. KF köpte det ombyggda bruket och slopade de långa torkladorna, dit gubbarna hade kört teglet i vagnar med järnhjul. Den ena ladan kallades Långholmen och den andra Nyladan. Det var två våningar i ladorna. När teglet var torrt kördes det till ugnen. Det som för tillfället inte fick rum i ugnen staplades tätt och det momentet kallades tätstabbning. Man placerade stenarna 3 och 3 i ugnen. När de torkat något skildes de åt litet med hjälp av en kniv. Det var ett arbete som kvinnor utförde. 150

Ugnen.
Tegelstenarna kom på en matta och lyftes 3 och 3 till en vagn. Vagnen kördes in i ladan på ett spår och stenarna lyftes upp på hyllorna. 4 man lastade av varje vagn. Unga pojkar sköt vagnarna, de kallades för vagnspikare. När teglet torkat något, kom skjutarna och lastade 80 sten på sina kärror och sköt till ugnen. Ugnen var som en tunnel. Runt ugnen var portar, där utskjutarna tog ut det färdigbrända teglet och inskjutarna satte in det obrända. Mängden sten i ugnen var alltid konstant. Portarna murades igen efter inskjutningen. En äldre man Fridolf Johansson murade. Han kallades ugnskatt. De som arbetade med bränning arbetade fram till jul, då tätstabbarna skulle brännas också. 233

Leran.
Tegelmassan blandas med sand om man gör fasadtegel och sågspån om man gör murtegel. Den som blandade kallades matare. Leran hämtades med vagnar, som drogs av ett litet lok med bensinmotor. Det gick spår till lergroparna. Det fanns 9 vagnar i tåget. man grävde både med maskin och vissa år grävdes det för hand. Det var 9 man som grävde. 275

Fackföreningarna.
Fackföreningen godtog inte att man var utanför facket. Alla tillhörde Grov Fabriks. Man hade gott samarbete.
På eftermiddagen kom beställningar på tegel som skulle levereras med lastbil dagen därpå. Det fanns mängder av olika sorters tegel. Det arbetet hade Wikström. Även arbetslistorna skulle lämnas till Huvudkontoret. Avlöning var fjortonde dag. En del behövde förskott. 335

Statarbete på Önsta.
Wikströms har arbetat på Önsta som statfolk. De hade julgris, som saltades ned. Sedan kom konserveringen. 370

Fackligt arbete.
Wikström har varit fackligt arbetande sedan 18-årsåldern. Han är nu hedersmedlem i Arbetsledarförbundet. Fackföreningen bytte namn till Fabriksarbetarförbundet. Det var krav att den som inte arbetade med grovarbete skulle vara medlem i Arbetsledarförbundet. 1928 var Gösta med och bildade Socialdemokratiska Ungdomsförbundet i Bro i Evald Karlssons villa. Jag arbetade med timmeravverkning på Högholmen då och gick varje onsdag till Bro på möten. Nu har SSU egen lokal i Råby. Gösta är kassör i Pensionärsföreningen. 465

Olycka och Smålänningar.
En svår olycka inträffade vid Tegelbruket, då Ture Pettersson omkom vid en explosion i smedjan.
Många Smålänningar kom vandrande från Småland. Tysta Sven, Sven Karlsson ansågs rik när han dog. Skriken kom också från Småland. De kom 1920 tillsammans med Pelle Mes. Enligt andra berättare blev han mördad vid Bruket. (GS anmärkning). 587

***Sidan 2*.**

Danslokaler och bio.
I huset där Wikströms bor har varit danslokal. Vi dansade vid Medborgarhuset på Målarvägen. Godtemplarhuset låg på andra sidan vägen. Wikström körde biografapparaten söndagar och onsdagar. Folkets Husföreningen måste beställa 10 filmer för att kunna välja ut ett par bra. Snövit körde jag 7 gånger. Ellen berättar att första gången hon såg film var vid Furuberg, invid Lindhagaberg, där filmen visades på ett lakan uppspänt på väggen till ett hus. Publiken satt ute på säten. Alexis hette filmförevisaren. Senare spelade Paul Pettersson från Grillby dragspel till filmerna i Godtemplarhuset. Ljudfilmen kördes i Folkets Hus och vi konkurrerade. Man hade 4:50 varje föreställning man körde film.

Löner och hyror.
Vid Tegelbruket fick vi 14:50 om dagen, vilket ansågs vara bra betalt. Hyran var 11:25 i månaden ända till 50-talet. Carlander rustade alla lägenheterna och gjorde dem helt moderna. Då fick vi betala 25 kronor i månaden. Lägenheten bestod av rum och sovalkov och kök. 1958 flyttade vi till Lina i Södertälje, men kom tillbaka 1970. 440

God stämning på bruket.
Det har aldrig varit konflikt vid bruket. Vi har aldrig varit ovänner med grannarna. Vi var 5 familjer och många ungkarlar. Sammanlagt har jag arbetat i 36 år vid samma bruk.
Det kunde hända att gubbarna inte kom tillbaka på måndagsmorgonen. Det var en väldig omsättning på folk, även familjer. Det fanns inte så många arbetsmöjligheter. Det var på gårdarna och i skogen. Bolinders i Kallhäll var en arbetsplats för många Brobor, dit de for med buss. 523

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 102 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Turina Andersson, Negelstena
1980
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv Torand1.doc

102:1

***Personer**:* *Söderström, Mauritz Olsson, af Ugglas, Sören Nordin, Gällö?, Söderbaum, Bonde, Sköld, Sjögård, Glans, patron Olofsson, Bruno Liljefors, Kraka, Westerlund, Liljekvist, Nordström, Wilhelmsson, Nyberg, Nyström, Sundblad, Öberg, Verner Eriksson*

Orter: *Negelstena, Fågelhäll, Håbo-Tibble, Ålsta, Täljeby, Forsmark, Torsätra, Tranbygge, Sundby, Granhammar, Löfsta, Eriksberg, Svängsta, Uppsala, Enköping, Bålsta, Löfsta, Mariedal, Munkbron, Västerås, Helgesta, Hållunda, Vallby, Mossbo, Sundbyberg, Solna*
Ämnen*: Gran, småskola, kaffe, risgrynsgröt, midsommar, magasin, dans, arrendeställe, blåsinstrument, marscher, Ess-kornett, skog, djur oxar, traktorer, kvarn, kattor, råttor, självbindare, buss, band, störar, tröskmaskin, skylar, hässja, hö, kyrka, militärbegravning, taxi, tåg, dragon, sommarhem, nasare, kläder, symaskin*

Barndom på Negelstena.
Turina berättar från sin barndom på Negelstena. I småskolan fanns varje jul en gran, som barnen fick dansa kring. Det var Söderströms på Negelstena som ordnade med den. Vi blev bjudna på kaffe och risgrynsgröt. Vi hade torpet Fågelhäll vid Negelstena. Jag började i småskolan vid Negelstena och fortsatte i skolan vid Håbo-Tibble. Läraren hette Mauritz Olsson.
På midsommar bjöds alla på kaffe av Söderströms och sedan var det dans på magasinet. Vi hade midsommarstång. Söderströms kom till Negelstena 1884 och 1925 blev det sterbhus, då båda makarna var döda. Af Ugglas från Forsmark drev Negelstena fram till 1969 då Kronan köpte.
Själv bodde jag på ett dragontorp under Ålsta, där travtränaren Sören Nordin hade hästar. 070

Fågelhäll, Dragontorpet, konfirmationen, hjälparbete.
Fågelhäll var ett arrendeställe med en dags arrende i veckan. När mina föräldrar dött köpte jag dragonstället vid Ålsta och där bodde jag sedan till för två år sedan. På Negelstena fanns två större torp, som sköttes av två bröder Gällö (?). När pappa gick i Herrgården fick jag gå dit med mat.
Min konfirmationspräst hette Söderbaum. Jag fick hjälpa till på gårdarna, när jag hann för skötseln hemma. Från början var lönen mat och kaffe och 5 kronor om dagen. Sedan ökades lönen till 10 kronor.

Täljeby.
Turina bodde några år i Täljeby efter föräldrarnas död. Där bodde annars pensionärer från Negelstena.

Blåsorkestern i skolan.
Fru Söderström såg till att det fanns instrument i skolan och magistern lärde pojkarna blåsinstrument. Själv spelade han Ess-kornett. När vi var på utflykter spelade orkestern marscher som vi gick efter

.

Livet på Negelstena.
Stora Byggningen på Negelstena brann 1919. Smeden skulle tina upp ett fruset rör. Det fanns en inspektor, som hette Berglund. Negelstena var en stor gård med mycket skog och många djur. Tidigare fanns t o m oxar. De fanns i ett oxhus. De ersattes av 5 traktorer.
Torsätra, Tranbygge och Sundby är andra gårdar, som köptes av Kronan. Granhammar och Löfsta får inte rivas. Tranbygge ägdes av greve Mörner, som flyttade till sin dotter gift Bonde på Eriksberg i Södermanland. Det fanns kvarn vid Tranbygge. Skölds vid Svängsta gillade inte grannarnas katter. Det fanns mycket råttor särskilt på hösten. 380

Arbetet med säden.
Även sedan självbindaren kommit måste man slå utikring med lie. Då var jag med och tog upp och band efter "liemannen". Inspektör Sjögård var förvaltare. 400

Uppsalabussen, arbetet med säden.
Det fanns direktförbindelse med buss till Uppsala.
När man bundit säden i band, skulle den sättas upp på störar för att torka. Turina var med vid tröskningen och kastade fram banden till tröskmaskinen. Den som matade tröskverket skar upp snörena runt banden. Det gick åt 3 hästar för att dra självbindaren. Ibland sattes banden upp i skylar. Ibland var jag med och lassade på banden på vagnen. Jag hässjade hö också. 467

Kyrkskurning.
Jag hjälpte kyrkvaktmästare Sköld att skura kyrkan en gång om året. Även i skolorna skurade jag. Dragon Glans bodde vid Ålsta. Han fick svärdorden. Han fick militärbegravning. 507

Läkare. Bruno Liljefors.
Det var inget annat än de stora gårdarna i Bro och Kungsängen. Mjölken kördes till tåget i Bro.
Torsätra ägdes av patron Olofsson, som var svärson till Bruno Liljefors. Dottern Anna var gift med konstnären. Deras dotter hette Kraka. Olofsson var gift med en syster till doktor Westerlund i Enköping.
Det fanns doktor i Wästtibble, som vi sökte. En hette Liljekvist och efter honom kom Nordström. Doktor Wilhelmsson kallades "lappen" och hade praktik i Bålsta. 563

Sidan 2.

Löfsta, Mariedal.
Nyberg ägde Löfsta och Nyström ägde Mariedal. 130

Första resorna.
1911 åkte Turina bil för första gången. Det var en taxi från Munkbron till Skånegatan. Det var mitt första Stockholmsbesök. 1918 åkte jag tåg för första gången. Resan gick till Västerås. 224

Helgesta, Hållunda, Vallby.
Sundblad i Helgesta är tredje generationen. Turina är skolkamrat med Erik. Hon är skolkamrat med Artur Öberg i Hållunda, vars farfar var dragon vid Vallby och bodde i Mossbo. Sture Öberg har Hållunda nu. Verner Eriksson har marken vid Vallby nu, men huvudbyggnaden används av Solna-Sundbybergs pensionärsförening som sommarhem. Verner har den andra gården i Hållunda. 485

Nasare.
Det fanns 8 familjer i statarbyggnaden vid Negelstena. 485
490 Kläder köpte vi av nasare. Man kunde beställa tyger och kläder. Jag hade symaskin och sydde själv.

****

ORTSBOR BERÄTTAR 102:2
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 102 sidan 1, nr 103 sid 1**
av Gudrun Sandén
Rut Andersson, Tunaborg, Håtuna
1980-07-02
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv rutander-102-1-103-1.doc

Personer: *Lewenhaupt, Sandell, Rosén, Wikman, von Essen, Oscar af Ugglas*
Orter: *Tjusta, Håbolund, Råby, Uppsala, Bro, Aske, Sigtuna, Krusenberg, Erikssund, Österby, Stockholm, Skokloster, Norrmalmstorg, Signhildsberg, Lennartsnäs, Västtibble, Aske*
Ämnen: *Affär, brunn, bok, statfolk, brygga, Linjebuss, konkursförvaltare, Fosfatbolaget*

Aske Handel och busstrafiken.
1922 kom Anderssons till Tjusta för att ta emot affären där. Vi arrenderade Aske Handel av greve Lewenhaupt. Vi bodde i huset, där affären fanns. Allt vatten måste bäras från en brunn där skolan ligger nu. Vi hade en bokhållare, som hette Sandell. Han hade senare affär i Säbyholm. Affären skötte posten också. Affären var som en samlingsplats, särskilt ungdomen kom mot kvällarna. Kunderna handlade på bok och statfolket flyttade ofta ifrån sina skulder.
Det fanns två butiker till i området. Håbolund och Råby Handel. Efter våra 7 år var vi färdiga för konkurs. Det var 30000 kronor i utestående skulder.
Varorna hämtades vid Bro järnvägsstation eller Aske brygga. Vi hade ett tillbyggt chassi på en T-Ford och folk ville gärna åka med, särskilt när vi skulle till Uppsala. Det blev början till busstrafiken. När vi startade busstrafik blev det motstånd från Wikman i Sigtuna. Man fick köra sjövägen på isen från Krusenberg till Eriksund för polisen stod vid Österby och passade, eftersom vi inte hade tillstånd. Vi fick aldrig tillstånd att köra till Uppsala utan bara till Stockholm. Den första bussen köptes 1926 och tog 18 personer.

1929 gick första turen från Skokloster till Norrmalmstorg. Så småningom gick det två turer. På helgerna ökade man på turerna. Det tog 1 1/2 timme från Norrmalmstorg till Håtuna. De, som skulle in med varor till salutorgen i Stockholm uppskattade bussturerna. De slapp nu åka med båten mitt i natten från Aske brygga. 378

Sidan 2

Busstrafiken.
Vi hade bussarna till 1946 och sedan övertog Linjebuss. Andersson byggde bussgaraget med två lägenheter uppepå. Biljettpriset var 5:50 tur och tur från Häggeby till stan. Det var stora odlingar med blomkål i trakterna. Man färjade lådorna med kålen vid Erikssund och lastade sedan på bilen, för det skulle varit för tungt med både bil och last på färjan. 390

Band nr 103 sidan 1

Konkurs på Aske.
Efter konkursen på Aske tog mågen på Signhildsberg, von Essen, och mågen på Lennartsnäs, Oscar af Ugglas över och konkursförvaltaren försökte reda ut affärerna. Lewenhaupts bodde under tiden vid Västtibble. Fosfatbolaget köpte Aske. 138

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 103 sidan 1 och 2** 103
av Gudrun Sandén
Turinna Andersson, Negelstena
1980
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv Torand2-103-1-2.doc

Personer: *Elof Norén, Littmarck, Sundblad, Valfrid och Henning Alm, Glans, fru Söderström*
Orter: *Negelstena, Kvarnbacken, Helgesta, Aske, Tranbygge, Rosersberg*
Ämnen: *Fältmanöver, Upplandsmanöver, kungen, soldater magasinet, AMS, valborgsmässoafton, brasa, tvätt, lut, björkaska, käkar, hackelsemaskin, strö, halm, dikesren, gröpkvarn, lokomobil, tröskverk, sågverk, Almstenen, cykellack, värvade, skarpskjutning, ogift, fosterbarn, tyska*

Upplandsmanövern, midsommar, valborgsmässoafton.
1910 var det stor fältmanöver i trakten. Den kallades Uppsalamanövern och striderna stod i Övergran, där kungen deltog. Soldaterna var inkvarterade bl a på Negelstena. De bjöds på kaffe och dans på magasinet.
Vid Aske, som nu ägs av AMS, var det dans på midsommar. I Kvarnbacken i Helgesta hade JUF festplats och där spelade Elof Norén. Där var valborgsmässoeld och kyrkokören sjöng under ledning av kyrkoherde Littmarck. Firandet måste upphöra då många hade sprit med och slängde flaskor i gräset, så att Sundblads hästar skadades. 183

Tvätt.
Jag gick bort och tvättade ibland. Man kokade lut och hade i ett kar med tappkran. Tidigare användes björkaska. För att den inte skulle smutsa ned tvätten lades den i botten på karet och täcktes av en handduk, som hölls kvar med buteljer eller käkar av kor. Sedan skrubbade man på ett veckat zinkbräde.

Hackelsemaskin, Tranbygge kvarn, lokomobil.
Hästarna fick hackelse till nattfoder. Man använde en hackelsemaskin till att göra strö och hackelse av halmen. Dikesrenarna skulle skottas rena. Det gick en å från Lejondalssjön till kärret vid Negelstena. Vid Tranbygge hade man vattenkvarn. Klockan 12 på dagen släpptes vattnet på till kvarnen och då steg vattnet i ån i bredd med åkrarna. Vid Tranbygge fanns såg. Negelstena hade gröpkvarn, som drevs av en lokomobil. Den kunde dra tröskverket också. Den eldades med ved. 356

Almstenen.
På hösten 1938 invigdes Almstenen. Soldat Alm hade bott en tid i dragonstugan, som Turina köpte. Turina målade i inskriptionen med cykellack. Valfrid och Henning var söner till Alm och också värvade. Glans var anställd vid sitt regemente i Uppsala i 42 år. Vid en skarpskjutning vid Rosersberg fick vi lämna Fågelhäll medan skjutningen pågick. 538

Negelstena
Vid Negelstena fick man inte leva ogifta och inte ha fosterbarn. Fru Söderström var tyska. 560

Sidan 2.

015 När fru Söderström kom från någon resa och hämtats av den livréklädda kusken i en Viktoriavagn med gummihjul, stod vi skolbarn och sjöng. Någon gång spelade skolpojkarna blåsinstrument. 037

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 104 (?) sidan 1** 104
av Gudrun Sandén
Dagmar Tamm, Bålsta
1979-12-12
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv dagtamm2.doc

Personer: *Tauvon, Henrik, Kasper, Claes och Nils Tamm, Alma Eriksson, Hybinett*
Orter: *Ådö, Söderfors, Älvkarleby, Låssa, Kvistaberg, Kvista, Jursta Hammartorp, Säbyholm, Tammsvik, Björknäs, Vållen, Marielund, Hebbo, Drakudden, Fånö, Ekolsund, Munkbron, Mälartorget, Göta Kanal, Hjälmaren*
Ämnen: *Elström, Uppsala Astronomiska Institution, amatörastronom, konstnär, snickarfamilj, ekar, Svarta Ryttaren, trygghet, pensionat, trollet Vester, kärret, kärrknipprot, tätört, hälsokälla, trädgårdsprodukter, M/S Ekolsund, spökbacken, kyrkklockor, limpa, passagerare, båtar, utflyktsresor, festmiddag NK, olycka, Hugo Tamm, Världskrig, ladugård, djurkroppar, 60-årsdag, biljett, guld*

Elström.
1919 på julafton släpptes elströmmen på för första gången på Ådö. 038

Familjen Tamm.
Farfar sålde Söderfors och Älvkarleby Bruk och köpte alla gårdarna i Låssa socken utom Toresta som ägdes av Tauvon. I Bro köpte han Hammartorp, Kvistaberg, Kvista och Jursta. 1872 köpte han Ådö. 1907 gav han gårdarna till sina söner. Henrik fick Lindormsnäs, Kasper fick Säbyholm, pappa Claes fick Ådö och Nils fick Kvistaberg. Han var konstnär och amatörastronom och den enda som behöll sin egendom. Vid sin död hade han testamenterat den till Uppsala Astronomiska Institution. Vi 19 brorsbarn fick lite pengar. 130

Tammsvik.
1917 sålde han Ådö och byggde Tammsvik. Innan dess hette stället Björknäs. Där växte då fyra stora ekar, som skulle inrama huset. På Kvistaberg bodde en snickarfamilj och gumman sa, att där skall Tamm inte bygga för där går Svarta Ryttarens väg. Hon såg ibland i skymningen en skepnad, som red över sjön och upp i backen mellan ekarna. Han fortsatte bortåt Vållen. Det blir aldrig någon ro i det huset. Det blev det inte heller. Efter 5 år skildes mina föräldrar och mamma flyttade till stan. Pappa ville inte bo i huset. Det fanns ingen trygghet i huset.
Pappa hyrde ut huset till en avlägsen släkting, som skulle ha pensionat, men gästerna kom aldrig tillbaka. 280

Alma Eriksson, Mariedal.
När jag föddes anställdes en barnflicka, Alma Eriksson, som kom från Marielund i Vållenskogen. Fadern var torpare under Säbyholm och morfar hade haft torpet Hebbo. På äldre dagar bodde han hos Erikssons. Alma var en underbar sagoberätterska. Ett troll ägde Vållenskogen. Det fanns ett snällt troll också, som hette Vester.

I närheten av Hebbo fanns ett kärr och vattnet rann ned till sjön. Där fanns en hälsokälla. Vattnet var hälsosamt på grund av att där växte så många fina örter, kärrknipprot och tätört.

Vid vägen till Ådö på vänstra sidan låg en stor sten. Alma påstod att den skulle vända sig om den hörde kyrkklockorna eller kände doften av färsk limpa. 422
440

Mälarbåtarna.
Familjen Tamm ägde flera Mälarbåtar. De gick mellan bryggorna och hämtade upp trädgårdsprodukter, som dalkullor stod på Munkbron, nuvarande Mälartorget, och sålde. Båtarna startade på eftermiddagarna från Stockholm med tomlådor och fylldes på vid bryggorna med nya produkter. Vi barn hoppade på båten vid vår brygga och gick sedan tillbaka från nästa brygga. M/S Ekolsund tog passagerare och med den ordnade släkten Tamm utflyktsresor. Festmiddag från NK serverades ombord.

Båtarna fick också tjänstgöra för den sista resan. Min äldsta syster dog på sjukhus i Stockholm och fördes hem med båt. Morfar dog på Drakudden och skulle begravas i Stockholm. En olycka inträffade en gång, när pappa föll ned mellan bryggan och landgången och krossade axeln. Han opererades av doktor Hybinett, som lyckades laga den trasiga leden, även om en del bitar blev över. Pappa förvarade dem i en ask.

1914 fick vi vara med och inviga ett nytt fartyg, Hugo Tamm, som sedan hamnade i Göta Kanal. Det var samma dag som första världskriget bröt ut. Resan skulle gå från Fånö till Ekolsund och där hade den stora ladugården brunnit under natten och de brända djurkropparna låg i rader och stank förskräckligt. När vi återvände på eftermiddagen ringde alla kyrkklockor; kriget hade brutit ut.

Min sista resa med våra ångbåtar gick till Björknäs till fars 60-årsdag. Av Båtbolaget fick han en biljett i guld till alla båtar på Mälaren och Hjälmaren. 508

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 105 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Lisa Jonsson, Brogård 105
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv lisajon2.doc

Personer: *Greve Johan Sparre, Friherrinnan De Geer, Erik Rexhammar, Hedin, Reuterskiöld*
Orter: *Blåsenborg, Brogård, Fiskartorpet, Nygård. Stockholm, Uppsala, Bålsta, Norrboda, Husby Kungsgård, Assurs Hög*
Ämnen*: Smed, källa, vatten, kolstybb, skoldagar, läxor, fortsättningskolan, konfirmation, rovlandet, trädgård, gesällprov, kistlås, KF, ladugården, kyrknyckeln, brännvinsbränneri, växthus, båt, lastbil, sommargäster, fiskeriuppsyningsman, gröpe, blomkål potatis, arrende, fisk, mat, Löfsätrahemmet, utvecklingsstörda, skolhushåll, distriktsläkare, flickorna*

Blåsenborg, källan.
Lisa är född i Blåsenborg. Pappa var smed på Brogård. Familjen hade 4 barn. Vi flyttade senare ned till gården. Vattnet fick vi ur en grävd grop, men uppe i hagen låg en fin källa, där vi tog dricksvattnet. Vi hämtade vatten i en 40 liters flaska, som pappa drog på en kälke på vintern. Man hade kolstybb i botten på källan för att rena den. Det var sådan ro och frid vid källan. Källan är försvunnen. 099

Brogård.
Det bodde ett 20-tal familjer vid gården förutom de som gjorde dagsverken och bodde på torpen runt omkring. Johan Sparre ägde Brogård. Jag gick i Härneviskolan. 140

Skolan.
Det var långa skoldagar och många läxor. Jag slutade skolan vid 12 års ålder och hade ledigt ett år innan fortsättningsskolan och konfirmation. Jag fick hjälpa till i rovlandet och trädgården. 220

Pappa smeden.
Pappas gesällprov var ett kistlås, som pinglade när man vred om nyckeln. Pappa arbetade i över 30 år vid Bro gård. Han gjorde kyrknyckeln till Bro Kyrka.
Nu ägs gården av KF och friherrinnan De Geer bor i slottet. Ladugården finns kvar. 270

Brännvinsbränneriet.
Bakom slottet låg ett brännvinsbränneri. 285

Bro Gårds trädgård.
Bro Gårds trädgård var stor med växthus. Först skickades varorna till stan med båt och sedan med lastbil.

Fiskartorp.
Min man och jag hade Fiskartorp. Där bodde många sommargäster. Där var vackert men kallt på vintern. Vi bodde där från 1927 till 1964. Min man var fiskeriuppsyningsman och vi hade fiske, jordbruk och trädgård. Vi hade flera kor. Vi åkte till kvarnen och fick gröpe malt. Vi odlade potatis och ovanligt fin blomkål. Arrendet betalades i pengar och vissa kilo fisk. På sommaren hade vi 4 småpojkar, som rensade i trädgården. Det var mat 3 gånger om dagen och det var många som skulle äta. Det var 6 rum och kök i huset. 455

Löfsätrahemmet.
Vi hade hjälp från Lövsätrahemmet vid Nygård. Det var ett hem för utvecklingsstörda pojkar. Erik Rexhammar var föreståndare där. 520

Lisas ungdom.

I ungdomen arbetade jag i Stockholm och sedan hade jag skolhushåll i Uppsala. Jag var i Bålsta och skötte huset för distriktläkaren, när hans fru hade skolhushåll för deras barn. 545

Flytten.
Många flyttade till Stockholm, särskilt flickorna. 557

Sidan 2.

Dikten källan.
Lisa läser sin dikt om källan. 061

Stortvätt.
Vi sköljde tvätten vid källan och klappade ur luten med ett klappträ. Luten gjordes i ordning och östes på flera gånger. Vi hade ingen tvättstuga utan tvättade i köket. 130

Tvättstuga vid Brogård.
Senare fanns tvättstuga vid Brogård, men man fick ändå köra vatten. Vid Fiskartorpet var det bättre. Vi hade också en tvättmaskin av trä med pluggar av trä, som arbetade tvätten. 178

Pappas smidesarbeten, Bro Gård byggs.
Pappa har smitt beslagen på dörrarna till gravkoret. Kyrkan är från 1100-talet. Sjön måste ha gått högre upp när kyrkan byggdes. 1888 byggdes slottet. Arbetarna bodde hemma hos oss. Byggmästaren bodde också hos oss. Min far hette Sjöberg. Norrboda skulle också servas med smidesarbeten. Smeden fick också förtenna kopparkärlen, vilket var viktigt annars blev man förgiftad om man åt ur dåligt förtenta kärl. 246

Husby Kungsgård och Assurs Hög.
Vid kyrkan ligger Husby, som en gång varit Kungsgård. Den stora gravhögen på andra sidan vägen kallas Assurs Hög. 307

Hedins benkvarn.
Pappa lagade ofta folkskollärare Hedins benkvarn. 350

Midsommarfirande.
På midsommarafton tågade vi upp till Brogård från Fiskartorp. Det kunde vara en 30 personer bara från oss med alla sommargästerna. Paret Reuterskiöld stod och tog emot oss. Vi bjöds på kaffe. Sen fick vi skynda oss hem för att mjölka. 470

Vinterfisket.
Min man fiskade även på vintern med nät och ryssjor. Man fick slå hål i isen. Jag bakade 12-15 vetelängder ett par gånger i veckan, förutom allt matbröd. Man drack mycket kaffe. 515

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur **kassettband nr 106 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Elof Norén
1980-02-19
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv elofno-106-1-2.doc

106

Personer. *Rutger Mark, Zetterqvist, Magnusson, Artur Öberg, Erik Sundblad, Salberg, Strandberg, Hägglöf*
Orter: *Steninge, Aske, Bålsta, Hojan, Kalmarsand, Sigtuna, Varpsund, Kvarnnibble, Strömmingsbacken, Glädjen, Håbo-Tibble, Signhildsberg, Torsätra*
Ämnen: *Snickare, dragspel, låtar, korsväg, tomten, bråk, Fosfatbolagen, polisbevakning, privat, majstång, torn, kupol, löjtnant, Flottan, fjärdingsman, strejk, Lantarbetarförbundet, kontantlön, byggnadsarbetare, gamla, gratial, hushålla, barnkullar, katekesanda, kyrkan, diskussionsklubb, lärare, ämnen, verksamhet, läsecirkel, kommunalkunskap, bibliotek, dröm, stuga, studera, teater, JUF, noblessen, bryggan*

År 1926.
Elof tjänade 4 kronor om dagen 1926. Han började då som snickare. 045

Spelmän i släkten.
Det har funnits spelmän i släkten. Elof började spelade när han kom till Steninge som sjuåring. Man lyssnade på dem som kom från staden och lärde sig litet nya låtar. Man spelade och sjöng skolsånger.

Dansbanor.
När jag kom till Aske började jag spela på danser. Jag fick ett modernt dragspel, som gav samma ton vare sig man drog bälgen ur eller in. De gamla durspelen gav olika toner, beroende på hur man förde bälgen. Vi bodde vid Hojan och dansbanan snickrades ihop på plats. Ett ställe var korsvägen till Bålsta. Det kom två och hämtade mig. En körde spelet och den andra lät mig sitta på cykelstången. Spelpengarna samlades in i en hatt och vägde åtskilligt, då det mest var ett- två- och femöringar. 242

Spelningar utikring.
Rutger Mark och min svåger spelade vid Kalmarsand. Rutger spelade fiol, svågern banjo och jag dragspel. Vi spelade på Klockbacken i Sigtuna, vid Varpsund och i två år lördag och söndag i Kvarnnibble. På så sätt spelade jag ihop pengar, så att jag kunde köpa tomten för 600 kronor. Jag spelade också i Strömmingsbacken. 270

Midsommardans på Aske.
På midsommar dansade man på Aske magasin. Hela mellanplanet var lövat och fint, men det kom så småningom så mycket folk att man måste sluta eftersom det blev en del bråk. Det var bilar parkerade ända till Kvarnnibble. När Fosfatbolagen övertog Aske ville de fortsätta i samma anda, men då krävdes det polisbevakning. Man gjorde då om det till en privat tillställning, där vi fick bjuda in vem vi ville. Jag spelade från 1918 tills det såldes 1963. 300

Midsommarfirande under Fosfatbolagets tid.
Under Fosfattiden inbjöds ett hundratal till kaffe på eftermiddagen. Då brukade ladugårdskarlen Zetterqvist underhålla med sång. Sedan tågade vi ned till majstången till tonerna av Vi går över daggstänkta berg.
Sedan dansade man till alla gamla danslekar. Det fanns ungefär sextio familjer på Aske då. 380

Askes byggnad och skatterna.
Det var tänkt att Aske skulle ha två torn, men de blev aldrig byggda. Greven var löjtnant vid flottan. På taket fanns en kupol, som gick genom två våningar. Det var tal om att huset skulle skattas som slott och

det ville man inte. Skatten drevs in av fjärdingsman. Kronoskatten kom vid midsommar och kommunalskatten skulle betalas vid jultid. 425

Strejk.
1925 var det strejk. Lantarbetarförbundet var bildat och strejken gav inget. Alla var inte organiserade. Förhållandena förbättrades inte förrän på 40-talet, när kontantlönen infördes. Genom att byggandet ökade behövdes byggnadsarbetare och de togs från lantbruket. Därigenom förbättrades även lantarbetarnas löner. Elof blev anställd som byggnadsarbetare på Aske. Vi bodde först vid Glädjen. 490

Att bli gammal på Aske.
Aske tog hand om sina gamla. Det kallades gratial. En del som kunde hushålla hade det ganska bra, medan familjer med stora barnkullar hade det svårt. Vi var uppfostrade i katekesandan, som sa, att man skulle vara nöjd. Man intresserade sig mest för det dagliga livet. Arbetarrörelsen tog ofta avstånd från kyrkan. Vi hade en diskussionsklubb, där vid diskuterade religion, politik och inbjöd lärare från Sigtuna. Det var mjölnare Magnusson och Elof som startade verksamheten. Man träffades i hemmen och den som hade turen skulle tänka igenom ämnen och skaffa eventuella föreläsare. 574

Sidan 2.

Läsecirkel, bibliotek, ABF.
Vi hade läsecirkel i kommunalkunskap. Vi startade också ett litet bibliotek, där ABF höll böckerna. Min dröm var att bygga en stuga. Jag byggde på kvällarna, men vi flyttade aldrig dit. Det var en trygghet att ha något eget. Jag blev nominerad till kommunalvalet, därför att jag hade något eget. 146

Dansbana, Helgesta, teater.
Arbetskamraterna ansåg att man var högfärdig om man skulle fått för sig att studera. Man visste inte om så mycket, så man oroade sig inte för så mycket. Det fanns inte så mycket regler, man var friare. Jag spelade mycket på Helgesta dansbana och där fanns ett litet hus där man spelade teater. Det kom även främmande teatersällskap. Artur Öberg i Håbo-Tibble, Erik Sundblad, Salberg och Strandberg både skrev och spelade de olika rollerna i revyer. Det var JUF som stod bakom. Lantarbetarna satte till sist upp egen dansbana. Man hade ryttartävlingar och utflykter med båt. 280

Trettondagsbal på Signhildsberg.
En trettondagsbal spelade vi på Signhildsberg för noblessen. Ambassadör Hägglöf var med. Hans fru blev trafikskadad vid Torsätra. På sommartid var det dans på bryggan varje onsdag. 330

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 107 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Göran Andersson, Konsumbussen
1994-02-15
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv görand-107-1.doc

107:1

<u>Personer:</u> Lennström
<u>Orter:</u> Tranbygge, Kungsängen, Låssa, Toresta, Önsta, Lennartsnäs, V Ryd, Håbo-Tibble, Håtuna, Svängsta, Solliden, Dävensö
<u>Ämnen:</u> Kvarn, såg, elverk, springpojke, mjölkbilen, telefon, mjölkkusken, pakethållare, fotbollsplan, Gammeldansens Vänner, lastbrygga, bio garage, B&W, kläder, PUB, färg, Beckers, järnvaror, Larsons, post, apotek, Lindqvists privatvarubil

Görans barndom.
Göran bodde i Norra Kärrboda i V Ryd och fick anställning i Konsumbutiken i Lerberga redan innan han slutat skolan. Han gick i Kyrkskolan hos kantor Svensson. 080

Tranbygge.
Tranbygge var en stor gård med kvarn, såg och eget elverk. Under kriget revs många hus. 130

Konsum.
Jag började på Konsum som springpojke och att väga upp alla varor i småpåsar. En del varor skickades med mjölkbilen. Varorna beställdes antingen per telefon eller med en nota med mjölkkusken.
Varucykeln hade pakethållare både bak och fram. Till en början var det två killar från Bro, som körde Konsumbilen. Sedan tog min bror vid och jag fick hjälpa honom. Från mitten på femtiotalet körde jag bilen och hade en medhjälpare. Man behövde vara två för att hinna expediera alla kunderna från den trånga bilen. Med den nya bilen kunde alla varor plockas fram. Det fanns ingen Konsumbutik i Kungsängen.
En dag körde vi Låssa och Toresta, nästa dag Önstaområdet, sedan Lennartsnäs och V Ryd, och en dag Håbo-Tibble. Vissa områden fick varor två gånger i veckan, men de flesta fick bara besök en gång i veckan. Från ställen som låg långt borta fick man gå till en central plats.
Vi körde aldrig upp till Håtuna. Deras närmaste Konsumbutik var i Svängsta. 330

Gammeldansens vänner.
Det fanns fotbollsplan vid Tranbygge och Lerberg. Gammeldansens Vänner bildades och vi dansade vid Solliden. Sedan fick vi göra i ordning två lägenheter vid Tranbygge att dansa i. Lerberga lastbrygga blev samlingspunkt för ungdomarna. Där bestämde man vad man skulle göra på kvällen. Man visade bio i mjölkbilens garage. 431

Varusortimentet.
Vi hade fler varor än B&W har idag, men vi hade bara ett par saker av varje sort. Man kunde beställa kläder från PUB, färg från Beckers och järnvaror från Larssons. Vi skötte också om apotek och post. Inspektorn på gården tog hand om postväskan. Läkemedel kom på järnvägen från Bålsta. Varorna levererades från ena dagen till den andra. Det var mycket god servis. 478

Öfolket.
Folket på öarna bl a Lennströms på Dävensö handlade alltid från varubilen. De tog sig till Ormuddens brygga. Privathandlare Lindqvist körde ungefär samma rutt som vi. Ibland stod vi på samma ställe.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrg ur UKF:s **kassettband nr 107 sidan 2** 107:2
av Gudrun Sandén
Stina Österman, Siv Lehman, Lerberga
1994-02-03
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv stösle-107-2.doc

Personer: Gunnar Andersson, Sven Andersson, Göran Andersson, Lars Wall, Pettersson, Bong, Josefsson, Carlgren
Orter: Lerberga, Lerberga Skog, Ekhammar, Stäket, Stockholm, Harsleback, Lilltomta, Solliden, Skogsborg, Gällöfsta, Kungsängen, Solliden, Ekhammarskolan
Ämnen: Jordbruk, svärföräldrar, trillinghus, kåpa, bakugn, huvudgård, V Ryd Åkeriförening, Konsumbyggnad, frakt, trädgårdarna, Konsumaffär, post, postväska, idrottsrörelse, fotbollsplan, ålderdomshem, mekanisk verkstad, bostadslänga Staten, Kronan, tvångsinlösning, Konsum, samling, samlingslokal, Gammeldansens Vänner, idrottsföreningen, fester

Stina Österman, Lerberga.
Stina Österman kom till Lerberga 1940 och drev jordbruk där. Svärföräldrarna kom dit 1911. 050

Det äldre Lerberga, Mjölkskjutsen.
Det fanns ett äldre hus uppfört på 1600-talet. Det fanns tre lägenheten och kallades trillinghus. Det fanns

stor spis med kåpa och bakugn i köken. Golvet låg på stockar direkt på marken. Lerberga hade varit huvudgård och skogen kallades Lerberga skog.
Mjölken hämtades av Gunnar eller Sven Andersson, som var anställda av V Ryds Åkeriförening, som hade garage i Konsumbyggnaden. Även Ekhammar och Stäket lämnade mjölken med den här skjutsen, som gick till Mjölkcentralen i Stockholm. De skötte all frakt från trädgårdarna vid de stora gårdarna. 175

Affärer, taxi, post.
Konsumaffären fanns strax intill Lerberga. Den första konsumaffären låg vid Harsleback. Lindblom hade affär i Lerberga innan Konsum kom, sedan flyttade han till Lilltomta och KF med Simon Melin som föreståndare tog över affärslokalen. Det har funnits Taxirörelse på Lerberga, som sköttes av Karl-Axel, Stinas man och hans bror. Det fanns telefonväxel också. Posten sköttes från affären. Man hade två postväskor, en för avgående och en för ankommande post. 250

Idrottsrörelsen.
Göran Andersson var verksam i många år i Konsum och inom idrottsrörelsen. Fotbollsplanen låg bortom ålderdomshemmet, där det nu är mekanisk verkstad. 260

Staten vid Ekhammar.
Vid Ekhammar fanns en bostadslänga, som kallades för Staten. Skolan invid Lerberga kallades Solliden.

Skogsborg.
Lars Walls morföräldrar drev Skogsborg. 1948 köpte Pettersson, som var med i det kommunala. När Kronan kom måste alla sälja. Det blev tvångsinlösning 1963. 350

Gällöfsta.
Bong ägde Gällöfsta och sålde till Josefsson. Senare övertog Carlgren, bror till Mats Carlgren. 375

Samlingsplats vid Konsum.
Vid Konsum vid Lerberga samlades ungdomarna nästan varje kväll. 405

Sidan 2.

Solliden.
När Solliden stängdes som skola blev det samlingslokal. Där bildades Gammeldansens Vänner. Någon från Bro spelade på en synt. När idrottsföreningen upplöstes fanns pengar kvar och användes till fester först i gamla skolan i Kungsängen och sedan i Ekhammarskolan. 062

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 108 sidan 1** 108:1
av Gudrun Sandén
Tore Wikman, Aske kvarn
94-03-14
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv ToWikm2-108-1.doc

lyssna

Personer: *Sundell, Lewenhaupt, Gustaf V, kronprins Gustaf Adolf, prins Wilhelm, prins Carl, Folke Bernadotte*
Orter: *Aske, Håbolund, Stockholm, Uppsala, Lennartsnäs*
Ämnen: *Fotbollsplan, elledningar, sågspån, kiosk, idrottsförening, gångtävlingar, Fosfatbolaget, båtar, Ekoln I och II, Uppland, Fyris I och II, Skokloster, slakt, djur, motorcykel semafor, överrodden, fiskaren, Graningeverken, konkurs, jaktmarken, Kungl Jaktklubben*

Fotboll och idrottsföreningen.

Tvärs över fotbollsplanen vid Aske gick elledningen och när bollen slog ihop trådarna blev det strömlöst. Vi fick en ny ojämn plan vid Håbolund. Den låg mellan Aske och Tjusta skola i en fin backe, där vi satte upp mål och kiosk. Vi gjorde ränderna på plan av sågspån.

Idrottsföreningen ordnade gångtävlingar för flickor och systrarna Sundell tog hem många priser. När vi höll till i Rusthållet ordnades också schacktävlingar. När fosfatbolaget köpte fick vi inte ha planen längre.

Båttrafiken Stockholm - Uppsala.

När jag var liten och vi skulle besöka släktingar i Uppsala fick vi stiga upp klockan halv 4, för att hinna med båten som gick mellan Stockholm och Uppsala. Den passerade klockan 5 vid Aske brygga. Vi var framme i Uppsala klockan 9. Det gick många båtar: Ekoln I, Ekoln II, Uppland, Fyris I, Fyris II, Skokloster.

När gårdarna skulle skicka djur på slakt fick de leda ner dem till båten. Handlarn i Håbolund åkte motorcykel till bryggan och hämtade varor. En del båtar hade bara passagerartrafik. Då fick man stoppa båten med en semafor och sedan åka med fiskaren, som skötte överrodden, ut till båten och stiga ombord mitt ute i leden.

När det kom fint besök till Aske var flaggan på bryggan hissad och man sköt salut med kanonerna som stod runt lusthuset. Nu står de framför gården. 170

Jaktklubben.

1930-31 gick Lewenhaupt i konkurs. Han hade sin förmögenhet i Graningeverken. Jaktmarken arrenderades ut till Kungl. Jaktklubben, som anställde en jägare Fredriksén. Han hade en jaktelev och de födde upp fasaner. På hösten sköts 600 fasaner. Gustaf V, kronprins Gustaf Adolf, prins Carl, prins Wilhelm och Folke Bernadotte deltog i jakterna. När Fosfatbolaget köpte flyttades jaktklubben till Lennartsnäs. Kungen och prins Carl hade betjänt med som laddade bössorna. 218

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 108 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Tore Wikman, Aske
94-02-22
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv ToWikm3-108-2.doc

108:2

Personer: *Littmarck, Rudolf Andersson, Norén, Georg Eriksén, Olof Karlsson, Björn Karlsson*
Orter: *Tjusta, Hemliga berget, Bålsta, Bro, Tibblegården, Signhildsberg, Kvarnnibble, Tors Grind, Håtuna*
Ämnen: *Trädgård, fortsättningsskola, sadelmakare, smideshantlangare, lås, gångjärn, snickare, ekdörrar, kvarnsysslan, dammen, sågen, ramsåg, Fosfatbolaget, försöksgård, stat, stenar, valsstol, gröpe, vete, F8, majbrasa, kyrkokören, apelsiner, cigarrer, midsommar, vindkraft, bassäng, dykarreglage, pump, manometer, bilar, lastbil, mjölk, posten, nattvakt, klockor, horn, Bro Bokföringsförening, rusthållet, dans dragspel, fiol, banjo, fotbollsplan, prästen, gudstjänst*

Tores barndom.

Tore är född 1916 på Aske och gick i Tjusta skola. På fritiden arbetade man med rovgallring och hackning. När han gick och läste för konfirmation hos Littmarck, arbetade han samtidigt i trädgården. Det var fortsättningsskola två vintrar efter det man slutat skolan. Efter skolan arbetade han två år hos sadelmakaren på Aske. Det fanns 14 par hästar på Aske. Efter det var jag smideshantlangare åt Rudolf Andersson, som var smed på Aske. Det sitter fortfarande kvar gångjärn och lås på slottet, som jag gjort. Ekdörrarna har snickare Norén satt dit. 100

Kvarnen.

Efter kriget fick han överta kvarnsysslan. Det fanns en damm med turbin, vilket var fina grejor. Vattnet räckte också till sågen, där det fanns en ramsåg. Efter två år flyttade greven och fosfatbolaget övertog Aske. Då skulle allt ändras och gården blev försöksgård. Man gödslade säden så att den blev så kraftig att

den inte orkade stå, utan det blev liggsäd. På mitten av femtiotalet försvann staten och det blev mindre att mala. Då skulle säden betas och torkas och då blev det verksamhet ändå. 180

Malningen.

Det fanns två par stenar, ett par för gröpe och ett par för vete. Sedan skulle man passa valsstolen för vetet. Man hällde på uppe i kvarnen och tog ut gröpet längst ner. Det var mycket spring. Man gjorde havre- och korngryn. Mot slutet gick inte att konkurrera med de stora kvarnarna. Majken fick provbaka och ofta blev det bara platta bullar. Vi höll ut i 19 år. 235

Sågen.

Vi sågade allt virke till gården också. När Stockholms stad tog över blev det andra förhållanden och jag ansåg inte att det skulle gå att få lönsamhet på kvarn- och sågdriften. 1964 skickade jag in en ansökan till F8 och jag blev reparatör i det Hemliga berget. Där trivdes jag bra. 275

Fest på Aske.

Det var mycket festligheter på Aske, även för folket. Sista april tändes majbrasan och kyrkokören sjöng. Greven bjöd på apelsiner och cigarrer. På midsommarafton anordnades dans för hela bygden på magasinet och greven med familj deltog. De var bra arbetsgivare. 300

Fosfatbolaget.

1946 tog Fosfatbolaget över och det blev andra förhållanden. Man tog vatten från brunnar med hjälp av en vindmotor och samlade i en stor bassäng. Det fanns två dykarreglage, som aldrig fungerade. Jag satte in en manometer i tvättrummet hemma, så jag kunde höra om pumpen bara stod och slog, då var det bara att klä på sig och ut och ordna.

Grevens alla vagnar och slädar brändes upp. 340

Bilar, nattvakt.

Greven hade två bilar och en lastbil, som körde mjölken till Bålsta. På hemvägen åkte man till Bro och hämtade posten.

Man hade nattvakt på Aske. Det var någon gammal man, som inte längre orkade med så tungt arbete. Han började klockan 10 med att blåsa i horn och sedan gick han runt och såg till allt på gården. Det fanns ett antal klockor, som han skulle dra upp, så att greven kunde konstatera att han höll sig vaken till klockan 5 på morgonen, då arbetet startade. 365

Hustru Majken.

Majken och Tore träffades på en dans i Tibblegården. De gifte sig 1945 och Majken fortsatte sitt arbete på Signhildsberg hos friherrinnan Anna. Dessemellan passade hon telefonen och sprang ärenden och bud till kvarnen. När vi flyttade till Bålsta arbetade hon hos Bro Bokföreningsförening. 392

Idrottsföreningen

1928 startade man idrottsföreningen. Det var Georg Eriksén, Björn Karlsson och Olof Karlsson, som arrenderade rusthållet. Det ligger på vänster sida när man kommer från Bålsta i backen upp mot Kvarnnibble. Vi hade dans där på lördagskvällarna. Det var dragspel, fiol och banjo som skötte musiken. Vi måste ha ordningsvakt. Man fick ett märke från Länsstyrelsen och tillstånd att ha dans. Vi skaffade fotbollsplan vid garagen i Håtuna vid Tors grind. Där ordnade Folkets Hus dansbana. Prästen satte sig emot att vi spelade under gudstjänsten. På landet var man inte intresserad av idrott utan på söndagen skulle man vila. 592

****

ORTSBOR BERÄTTAR

108:3

Sammandrag ur UKF:s kassettband nr 108 sidan 2

av Gudrun Sandén

Märta Lindberg

Intervjuare Gösta Flodin

1982

Ur kommunens arkiv

UKF:s arkiv Märtli-108-2.doc

Personer: *Dalkullan Anna, Tamm, Rålamb, Lewenhaupt, prins Eugen, kapten Axelsson-Johnsson, Gustaf V, fröken Sunnerdahl, Gerd Bondesson, Lars Lindblom*
Orter: *Dävensö, Lindormsnäs, Säbyholm. Långtarmen, Munkbron, Mälartorget, Danderyd, Aske, Kungsängen,*
Ämnen: *Trädgårdsmästare, båttrafik, ärter, sprita, slakthuskajen, kolingar, järnvägsbron, ölkafé, Alnarps trädgårdsskola, golfbana, kokerska, matlagning, frysbox, resor, utomlands, NK, gäster, tjänstefolk, Sunnerdahls skola, Servishus, husmodersutbildning, mekanisk verkstad, snickeri*

Märtas uppväxt.
Märta är född på Dävensö och dotter till trädgårdsmästaren. När jag skulle gå och läsa flyttade far till Lindormsnäs. Jag gick till Bro. 110

Båttrafiken.
Man anlitade båttrafiken, när man skulle någonstans. Båten gick från Säbyholms brygga klockan 4 på morgonen. Tanterna passade på att sprita ärter och bönor under färden till stan. Under vägen kom det på flera djur, som skulle slaktas. De lämnades av vid slaktdjurskajen. Vid Munkbron stod en massa kolingar med dragkärror och lastade av lådorna med grönsaker och körde till Mälartorget. Där stod en dalkulla, Anna, och sålde produkterna. Hon stod där i 40 år. Kolingarna gick till närmsta ölkafé, när de fått betalt. De sov om nätterna under järnvägsbron bland en massa bråte. 153

Jag fick inte bli trädgårdsmästare.
När jag var 18 år beviljades min ansökan till Alnarps trädgårdsskola, men mor blev så olycklig vid tanken på att hennes dotter skulle arbeta som en karl, så jag avstod.
Far var anställd av en av de fyra bröderna Tamm, som ägde olika gårdar i Låssa socken. De fick besök av Rålamb på Granhammar och Lewenhaupt på Aske och kuskarna körde deras fina vagnar iklädda livré och fick sitta och vänta till sent på nätterna. 190

Kokerska på golfklubben i Danderyd.
Jag gifte mig vid 24 års ålder och blev änka innan jag fyllt 40. Vi bodde i Danderyd då och jag fick arbete på Golfbanan där som kokerska. Dit kom de kungliga och alla som hade råd att spela golf. Prins Eugen var den värsta; han var så kinkig på maten. Kapten Axelsson-Johnsson hade ägt gården tidigare och sålt den till golfklubben. Dit kom många utländska gäster. 216

Tiden på Aske.
När jag kom tillbaka till Upplands-Bro hjälpte jag en släkting på Aske. När Stockholms stad köpte gården blev det matlagning där. Vi beställde mat från Stockholm. I början fanns inte frysboxar, så det kunde vara besvärligt. 245

Lewenhaupt på Aske.
Så länge greve Lewenhaupt ägde Aske var det midsommarfest för hela personalen. Greven reste mycket utomlands och berättade gärna om sina upplevelser. När Gustaf V var gäst, reste han sig klockan 12, bugade sig och lämnade bordet. Ibland togs maten från NK och personal kunde också hyras in därifrån. Det var aldrig skillnad på mat till gäster och tjänstefolket. 290

Sunnerdahls skola.
Fröken Sunnerdahl köpte Säbyholms gård och anlade skola där. Där fanns många olika undervisningsgrenar där. Gerd Bondesson, som nu bor på Servishuset i Kungsängen, var lärare för en av husmodersutbildningarna. Där fanns mekanisk verkstad och snickeri, som leddes av Lars Lindblom. 325

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 109 sidan 2**
av Gudrun Sandén 109
Viktor Johansson
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv Wikjohan.doc

Orter: *Håbo-Tibble, Ålsta, Sigtuna, Negelstena, Helgesta, Bälby*
Ämnen: *Ålsta Rusthåll, Sigtuna Ryttare, sockenbo, släkter, julkalas, paraduniform*

030
Ålsta rusthåll.
Viktor Johansson kom till Ålsta gård i Håbo-Tibble 1944. Ålsta hade varit rusthåll, som tillhört Sigtuna Ryttare. Det upphörde som rusthåll 1907-08. Negelstena hade fler hästar och där bodde en officer. Man fick häst till rusthållen, men skulle hålla ryttare, som skulle ha årligt underhåll. Det fanns flera rusthåll i socknen, Helgesta och Bälby. Varje söndag skulle ryttarna gå till kyrkan i paraduniform. 080
100
Att bli sockenbo.
Det tog 10 år att bli sockenbo. Det var några släkter, som dominerade. Vid julkalasen fick man vara med, men man fick inte vara med och bestämma. 171

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 110 sidan 1 och 2** 110:1
av Gudrun Sandén
Harriet Eriksson-Öberg, Henny Eriksson-Berglund, Einar Berglund Sunnerdahl
Intervjuare Margareta Nilsson
1994-04-12
Ur kommunens arkiv
UKF:s akriv eröerbe-110-1-2.doc

Personer: *Doktor Belfrage, Maja Larsson, Ström, Larsson, Wingård, Lind, Åkerbrant, Barbro Englund*
Orter: *Lillstugan, Nybodahemmet, Toresta, Tammsvik, Lilla Hammartorp*
Ämnen: *vak, kök, Norrtulls sjukhus, isolerade, mekanisk verkstad, vatten, avlopp, el, åska, utrymning, brandövning, gymnastik, prover, simning, paket, individuellt, ansvar, gosade, leksaker, klossar, skållas, Lichtensteins barnavårdsbok, konfirmation, krigsinvalider, sexualundervisning, RFSU, idrott, handarbete, stoppafton, grammofontimme, radion*

Barnen på Lillstugan.
Barnen på Lillstugan kom ibland från hem, där föräldrarna inte kunde ta hand om dem. De kom ibland direkt från BB, fjorton dagar gamla. De fick stanna till 2-årsåldern. En del adopterades, andra placerades på Nybodahemmet, som var ett barnhem, i väntan på senare placering. 036

Sysslor på Lillstugan.
En vecka vakade man, en vecka var man i köket och en vecka skötte man andra sysslor.
Man fick lära sig varje moment i att sköta barnen mycket noga. De sköttes som små paket och det var lugn och ordning med all verksamhet. Barnen skulle vara ute två gånger om dagen. Man bar ut sängarna och band fast barnen med en sele. Sängarna ställdes på förmiddagen på verandan och på eftermiddagen på andra sidan huset. Detta skedde varje dag oberoende av väder. Doktor Belfrage var förtjust att vara barnläkare på Lillstugan, för där fanns bara A-barn. Ett barn drabbades av näringsrubbning och dog på Norrtulls sjukhus. 113

Långa dagar.
Det var långa dagar, småbarnen skulle ha mat sista gången klockan 10 på kvällen och vi började tidigt. När det kom nya barn fick de isoleras under tre dagar. Det fanns ett särskilt litet rum en trappa upp.

Barnen bodde i stora eller lilla barnkammaren. Man minns inte att barnen någonsin vaknade på natten. Till midsommarfesten kördes barnen i skrindor, några barnvagnar fanns inte.
Vi tvättade 15 korgar i veckan. 165

Åska, utrymning, brandövning.
Mekaniska verkstaden gjorde underhåll på vatten, avlopp och el på de olika hemmen.
En gång var det ett stort åskväder och då satt Maja Larsson med kassaskrinet i famnen och alla flickorna var instruerade vilket barn de hade ansvar för vid en eventuell utrymning. Det förekom även brandövningar. Lillstugeeleverna var avskilda från den övriga skolan. De fick inte delta i gymnastik, men fick vara med och ta proverna i simning. De fick var med i kören, men inte i kyrkokören. 226

Barnens skötsel.
Barnen sköttes som små paket, det fanns aldrig tid att möta barnen individuellt eller att leka med dem. Man hade alltid två barn som man hade speciellt ansvar för varje vecka. 285

Maja Larsson.
Maja Larsson började 1929. Hon upplevs som mycket sträng och tillät inte att eleverna gosade med barnen. 320

Leksaker.
Leksakerna var några klossar. De skulle skållas varje vecka. 425

Barnavårdsteori.
Vi hade teori med Lichtensstein barnavårdsbok, som underlag. 520

Teorin på skolan.
Pojkarna hade teori i årskurs 1 och 3, flickorna i årskurs 1 och 2. 590

sidan 2.

Kontakt med ortsbefolkningen.
I konfirmationsundervisningen deltog ungdomar från bygden bl a Ströms och agronom Larssons döttrar, skomakare Linds barn samt Wingård från Toresta. Annars var det lite kontakt med befolkningen. Kören sjöng för krigsinvalider på Tammsvik. Skomakare Lind i Lilla Hammartorpet hade undervisning i skomakeri. 070

Underhållning.
Varje hem skulle ansvara för underhållning i aulan. När man sjöng Två små röda rosor, lägrade sig en tystnad över salen. Fröken Åkerbrant höll förhör efteråt. 161

Sexualundervisning.
Sexualundervisningen hoppades över. Ottar var dock ute flera gånger.
Åkerbrant tyckte inte hon hade något där att göra, utan gick ut. 200

Barbro Englund.
RFSU förmedlade barn till Lillstugan. Barbro Englund tog över efter Maja Larsson. 250

Skötseln av skolan.
Skolan var unik på det sättet att den sköttes helt av eleverna. Man hade en timme ledigt på dagen och på kvällarna var det mycket idrott. Varje vecka var det Frökens afton, då flickeleverna handarbetade och fröken läste högt. Man satt i frökens rum. När det var stoppafton samlades alla och satt runt stora bordet i storstugan, medan fröken läste. Grammofontimmen på radion var uppskattad och volymen hög.
Två pojkar var gårdskarlar. De skulle tömma latrin och kratta gångarna. Flickorna städade åt fröknarna, tömde deras pottor och tvättade deras bindor. 322

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 110 sidan 1, nr 111 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Dagny Åberg, Mariedal 110:2
Intervjuare Anna Norberg
1979-12-12
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv dagåber-110-111.doc

***Personer**: Fredriksson, Paul Svensson*
***Orter:** Skinnartorp, Stenbacka, Annelund, Lindhagaberg, Karlsro, Prästgården, Kungsängen, Lilleberg, V Ryd, Mariedal, Vallbyvik, Sigtuna, Aspvik, Aske, Tranbygge*
***Ämnen:** överrodden, tandläkare, storskola, dansbana, kvarnar*

Skinnartorp.
Dagny är född i Skinnartorp. 105

Stenbacka och Annelund.
Sedan flyttade man till Stenbacka, torp under Sundby. Efter det flyttade man till Annelund. 143

Lindhagaberg.
Vi bodde i en liten röd stuga, Karlsro, vid Lindhagaberg. Där bodde tre fröknar. Vi flyttade till Prästgården i Kungsängen. Pappa hjälpte till på kyrkogården. 365

Lilleberg.
Jag gick i skolan i V Ryd sedan vi flyttat till Lilleberg. Jag gick för fröken Fredriksson. 395

Överrodden.
När vi bodde i Mariedal cyklade jag till Vallbyvik och tog överrodden till Sigtuna för att gå till tandläkaren. 420

Storskolan.
Paul Svensson var lärare i storskolan. Han sjöng mycket. 502

Dansbana i Mariedal.
Det har funnits dansbana vid Mariedal. 055

Sidan 2.
Kvarnar
Kvarnar fanns vid Aspvik, Tranbygge och Aske. 290

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 111 sidan 1**
av Gudrun Sandén 111:1
Ingrid Johansson, Astrid Henriksson, Sunnerdahl, 1929-33
Intervjuare Margareta Nilsson
1994-04-20
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv ingjoast-111-1.doc

***Personer:** Najma Öberg*
***Orter:** Lillstugan*
***Ämnen:** Utställning, skördefest, djuren, helgerna, böcker, recenserades, tåg, antagningsbrev, utrustningslista, Lilla kören, kyrkliga sånger, sista april, äggtoddy, Gustaf Adolfsdagen*

Skördefest.
Vid skördefesten fick vi duka bord och sätta fram våra produkter. Det delades ut priser. 070

Julfirande, nya barn till Lillstugan, välling.
Najmi Öberg var mycket för gamla traditioner och vi firade julen tillsammans med henne ett år. Lillstugan stängdes aldrig och djuren måste skötas, så en del elever måste stanna över helgerna.
Tre gånger hämtade jag barn på Allmänna BB. Jag fick åka ensam med babyn. Det gick åt mycket välling. Den förvarades i ett isskåp i källaren och där fick man gå ned mitt i natten och hämta. Flaskorna värmdes till lagom temperatur. Det var stort arbete att ta ut sängarna, när barnen skulle sova ute. 210

Böcker, antagning, utrustningslista.
Böckerna vi läste recenserades. När eleven antagits till skolan meddelades de detta och ej föräldrarna. Det var bestämt vilket tåg de skulle anlända med. En lång utrustningslista följde med antagningsbrevet. Man fick inte ta med andra kläder än de som var tillåtna. 366

Lilla kören.
Lilla Kören sjöng både kyrkliga sånger och profana. Sista april sjöng vi vid brasan vid brasbackarna och efteråt fick vi röra äggtoddy. Gustaf Adolfsdagen firades varje år. Säbyholmsstafetten gick på våren. Det var mycket idrottstävlingar. Säbyholmsdagen firades. 492

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 112 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Hugo Isbrand, Öråker
Intervjuare Anna Norberg
1980-04-08
Ur kommunenes arkiv
UKF:s arkiv hugois-111.2.doc

111:2

Personer: *Fröken Nissén, fröken Perling, kantor Eriksson, Lecinka Dyrssen, Magnus Dyrssen, Nordenfelt*
Orter: *Tingelsten, Kvarnstugan, Öråker, Bro*
Ämnen: *Skälby skola, isstacken, badhuset, arbetsgivare, balettskola, KF*

Tingelsten.
Hugo bodde i Tingelsten, som var en mycket förfallen stuga. Föräldrarna flyttade till Kvarnstugan.

Skoltiden.
Han gick i Skälby skola, som sedan brann. Det var bara första och andra klass. Lärarinnan hette fröken Nissén. Tredje och fjärde klass var i Kyrkskolan med fröken Perling som lärare. Femte och sjätte var också i Kyrkskolan med kantor Eriksson som lärare. 174

Isupptagning.
Hugo fick köra is till isstacken vid Öråker. Isen togs vid badhuset. 233

Lizzinka Dyrssen
Lizzinka Dyrssen styrde på Öråker och hennes son Magnus tog över. De var goda arbetsgivare. 390

Balettskola på Tingelsten.
Fru Nordenfelt hade balettskola på Tingelsten. 421

Bro och arbete på KF.
1968 kom Hugo tillbaka till Bro och började arbeta på KF. 438

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 112 sidan** 1
av Gudrun Sandén
Ulla Hjelmér, född Lundgren, Säbyholm
Intervjuare Margareta Nilsson
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv

112

Personer: *Joel Lundgren, förvaltare Hullberg, rättare Jansson, rättare Rosén, Fridegård, kyrkoherde Elg, Ingrid Eriksson, Åke Larsson, Kerstin Larsson, Ingrid Ström, Majbritt Andersson, Olle Lennström, Rising, Bildt, Erik Algård, Oscar Rundqvist, Powel Ramel, Jussi Björling, Swedelius, prinsessorna Ingrid, Margareta, Ingeborg, Sibylla*
Orter: *Ådö, Dävensö, Ormudden, Toresta, Säbyholm, Övergran, Gävle, Spånga, Björknäs, Sunnerdahl, Ullevi, Kattkullabackarna, Nybygget, Borgen*
Ämnen: *statarna, Fänrik Stål, exercis, trägevär, kronvrak, musik, lägenhet, barnmorska, småskolelärarinna, lekkamrater, skolstäderska, tvätt, städning, handlarns, trädgårdsmästaren, julfest, kläder prästen, kyrkan, privat, guvernant, skolköksaspiranter, statarhustrur, skomakare, församlingen, matsäck, Patr. Sällskapet, medalj, potatisland, gris, antipendium, Låssa kyrka, musiklärare, musikkår, bazar, Lejondals Slott, Kyrkliga syföreningen, kantorstjänst, pianoelever, sångundervisning, musikhistoria, OD-ist*

Säbyholms skola.
Ulla är dotter till folkskollärare Joel Lundgren och gick i skola hos sin far. Hon upplevde nöden bland statarna som svår och kom själv i en sorts mellanställning. Pappa hade 42 barn i årskurs 3-6. Det fanns skola på Ådö och Dävensö. Tidigare en skola på Ormudden. Barnen från Toresta gick också i Säbyholms skola. Förhållandena på Toresta var sämre än på Säbyholm. Man flyttade mindre på Säbyholm än på andra gårdar. Gården ägdes av stiftelsen och förvaltades av Hullberg. Det fanns en rättare Jansson och hans företrädare Rosén hade en helt imbecill dotter, som måste gå i vanliga skolan. Rosén byggde ett hus efter Lindormsnäsvägen. Dottern gick 4 år i skolan. 122

Fridegård.
Min far gick ut seminariet 1908 och kom då till Övergran, där han hade Fridegård som elev. Han har skrivit om Joel i någon bok och uppfattat honom som krigisk. Ulla tror det kom sig av att Joel lät barnen läsa dikt och det var ofta Fänrik Stål. Dessutom skulle folkskoleelever på den tiden tränas i en viss exercis inför militärtjänsten. De fick använda trägevär. Pappa var kronvrak och endast intresserad av musik.
1909 kom han till Säbyholms folkskola och 1912 fick han hand om musikundervisning på Sunnerdahl. Han hade också annan undervisning där tillsammans med kyrkoherde Elg.
Ulla har två äldre bröder. Hon kom efter folkskolan till Spånga Realskola, men fick flytta till Gävle, där hon kunde bo hos en farbror och faster. Detta underlättade ekonomin, så att bröderna fick gå vidare till Uppsala. Jag fick bara resa hem till de stora helgerna. 205

Bostad i skolan.
Vi bodde i skolhuset, där det fanns storskola, småskola och vår lägenhet på 3 rum och kök. Ovanpå bodde barnmorskan och småskollärarinnan. Så småningom försvann barnmorskan och vi fick överta hennes lägenhet.
Mina lekkamrater bodde på Säbyholms gård. Skolstäderskan var gift med stallförman och de hade 10 barn. Hon hjälpte mamma med tvätt och städning. Även om vår ekonomi var pressad hade vi råd med hjälp i hemmet. 240

Julfest för statarbarnen.
De som fick läsa vidare var lärarens barn och handlarens och trädgårdsmästarens.
Barnen i folkskolan blev bjudna på julfest på Sunnerdahl. Det kunde vara problem med kläder. Det var enda kontakten, som statarna hade med Sunnerdahl. De gick aldrig i kyrkan. Prästen intresserades sig inte för dem. 280

Lärarbarnen i trakten.
Det finns en bild på lärarbarnen på Sunnerdahl: Ingrid Eriksson, dotter till läraren på mekaniska verkstaden, Ingrid Ström, dotter till trädgårdsmästaren, Åke och Kerstin Larsson, barn till agronomen och kyrkvärden Larsson och så Ulla Lundgren.
Eje Wallin var son till vaktmästaren och numera bosatt i Kungsängen.
Anderssons hade 10 barn, arrendatorn på Björknäs hade 9. Majbritt Andersson (död 1997) gifte sig med fiskare Olle Lennström på Dävensö. 330

Skolgång för Ullas bröder.
Mina bröder Bo och Stig var 8 och 6 år äldre än jag. På deras tid fanns inte Spånga Realskola, dit man kunde söka efter folkskolan. De fick läsa privat tillsammans med Hullbergs barn, som hade guvernant, för att kunna fortsätta i Uppsala Realskola.
Hullbergs hade flera anställda. Rising, som var stalldräng och gårdskarl, två skolköksaspiranter i köket (Greta Hullberg hade varit skolkökslärarinna) och guvernant. Dessutom städhjälp av statarhustrur. 358

Statarna.
Jag lekte med handlarens pojke. Statarna hade rum och kök. I köket hängde deras kläder på spikar runt väggarna. De var mycket utlämnade till ägaren av gården. En del fick t o m sämre när staten upphörde 1945. Många barn särskilt från Toresta hade inte skor, utan skomakaren gjorde skor på församlingens bekostnad. Skolmaten hade barnen med sig och fick äta i kapprummet. En del barn hade torftig matsäck. Barnen på Säbyholm sprang hem och åt. 400

Fattigdom.
Den värsta fattigdomen i trakten hade de som bodde i Ullevi. Skolvägen var lång och de gick över Kattkullabackarna. 425

Fru Andersson får Patr. Sällskapets medalj.
Skolstäderskan fru Andersson med de 10 barnen fick Patr. Sällskapets medalj för sitt fina arbete. Det är en stor sammanhållning i den familjen.
Vid Nybygget slängdes soporna på ett berg och vid Borgen i en stor grop. Avskrädeshögarna kallades köckenmöddingar.
Statarna hade potatisland och gris. Det hade också läraren. mamma undervisade litet i syslöjd. Hon har sytt några antependierna till Låssa kyrka. 460

Populär musiklärare.
Joel Lundgren var mycket populär, som musiklärare på Sunnerdahl. Han hade musikkår där. Den spelade bl a vid bazarerna på Lejondals slott. Slottet ägdes av familjen Bildt.
Kyrkliga syföreningen sydde kläder till de fattigaste barnen. 501

504 **Kantor Lundgrens arbetsliv.**
Joel hade förutom skolundervisningen, kantorstjänst, pianoelever, sångundervisning två kvällar i veckan och musikkåren två kvällar i veckan. Vi barn fick lära oss spela och tjänstgjorde ibland i kyrkorna. Äldsta bror läste muskikhistoria i Uppsala och blev OD-ist. 520

Klasskillnader bland statarna. Besökare på Sunnerdahl.
Det fanns viss klasskillnad mellan statarna. Ladugårdsförman var förmer än andra.
En av pappas elever Erik Algård skapade Stockholms Gosskör. Oscar Rundqvist var medlem i Kvartetten Synkopen och arbetade med Povel Ramel. Ordföranden i Stiftelsen var Swedelius och han tog sig an Jussi Björling. Vid något tillfälle sjöng han på skolan och Joel ackompanjerade. 4 prinsessor var på besök på skolan: Ingrid, Margaretha, Ingeborg, Sibylla. Sibylla tog tjänstefolk från skolan. 580

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nu 113 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Ingeborg Nilsson
Intervjuare Anna Norberg
1980-03-05
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv ingeboni-113-1.doc

113:1

Personer: *Åkerlind, Söderlund, Eriksson, fröken Persson, fröken Nissén, fröken Perling, Eklöw, Dagmar Cristensson, Filip Åkerlind, Günter, Wright, Tibblin, Sven Åkerlind, Hedman, Eriksson, Lundin, Sjölander, Herman Svenngård*
Orter: *Gotland, Ålsta, Harpinan, Tång, Kulladal, Sundby, Brunna, Solbaset, Tibble, Sandgrind, Högnäs, Sylta, Johanneslund, Urfjäll, Högnäs, Norrboda, Bålsta, Enköping, Uppsala, Villa Skoga, Lillsjön*
Ämnen: *Kungsängens dansbana, Skälsta skola, Kyrkskolan, får, länsman, Hotell Contionental, soldattorpet, gästgivaregården, rävfarm, anställda, minkfarm, daghemmet Blåsippan, provinsialläkare, distriktssköterska, sjukhus, torget*

Aspvik och giftermål.
1921 flyttade Ingeborg från Gotland till Åkerlinds på Tibble. De fick bo i bagarstugan, där det förutom bagarstuga fanns två lägenheter. Ingeborg fick plats hos Söderlind på Aspvik och träffade sin make, som arbetade på Ålsta. Ungdomarna träffades och dansade vid dansbanan invid klockstapeln vid Kyrkan. Ingeborg kunde inte följa med för sitt arbete, men ungdomarna kom till Aspvik istället. 070

Harpinan.
Det fanns såg vid Aspvik och ett vitt hus vid järnvägen kallades Harpinan. 100

Tång.
Ingeborgs första hem som gift var vid Tång. Förhållandena där var inte bra. 122

Kulladal.
Man fick hyra stugan Kulladal vid Ålsta. 140

Mjölkerska vid Sundby.
Ingeborg tog plats som mjölkerska vid Sundby, då maken drabbats av sjukdom. De bodde i det förfallna Slottet. 195

Brunna.
Senare flyttade man till Erikssons i Brunna, där var det bra. Där var det handmjölkning. Ingeborg och Edvins barn började i skolan Solbaset hos fröken Persson. 272

Tibble.
På Sundby var det 500 kor och 5 handmjölkerskor. Alla flaskor handdiskades. Man flyttade till Tibble för att få bättre lägenhet. 312

Mjölkerska vid Tibble i 11 år.
Ingeborg var mjölkerska vid Tibble i 11 år. Barnen gick i Skälsta skola hos fröken Nissén. Tidigare hade man haft mycket får på Tibble. Åkerlinds hade 7 pojkar. Ingeborg hade arbetat i 40 år vid Tibble. Greta Åkerlind var gift med två bröder. 411

Fröken Perling.
Barnen gick i Kyrkskolan hos fröken Perling och hjälpte henne på eftermiddagarna. 432

Sandgrind.
I Sandgrind bodde länsman. Ingeborg har arbetat hos Eklöws. 495

Filip och Dagmar Åkerlind.
Filip Åkerlind gifte sig med järnhandlardottern Dagmar Cristensson, vars föräldrar ägde Högnäs. 520

Sylta.
Familjen hyrde vid Sylta. Johanneslund ligger vid Urfjäll. 550

Sidan 2.

Günter, Tibblin, sjukstugan.
Günter, som ägde Hotell Continental i Stockholm bodde vid Högnäs. Wrigths bodde där sedan. Sjukstugan fanns när Ingeborg flyttade till Tibble. Det var stark trafik på Gamla landsvägen. Den byggdes troligen på 30-40 talet. Soldat Tibblin bodde i soldattorpet. Hustrun arbetade på gästgiveriet.

Räv- och minkfarm.
Det fanns 6-7 familjer anställda vid Tibble. Sven Åkerlind hade rävfarm och minkfarm. 402

Eriksson och Hedman.
Gubben Eriksson, som var ett gammalt orginal och hans vän målare Hedman bodde i en stuga på Tibble.

Norrboda.
Norrboda var ett torp under Tibble. Där bodde Everts Taubes bror en tid. 452

Handel och telefonstation.
Man handlade hos Lundin eller av varubilen. Järnhandeln, som ägdes av Beckman fanns. Mjölk såldes av fru Lindberg, maka till bilhandlare Mårten Lindberg. Där fanns också posten. När man fick sälja mjölk i vanliga livsmedelsaffärer slutade Lindbergs på 70-talet. Ovanpå fanns telefonstation, som sköttes av fru Ingeborg Andersson. 489

Sjukvård.
I huset nedanför daghemmet Blåsippan var läkarstation med distriktssköterska och provinsialläkare på 50-talet. Tidigare åkte man till Bålsta när man besökte doktorn. Sjukhus fanns i Enköping eller Uppsala. Damfrisörska var Gunvor Blomquist i Kungsängen och herrfrisör fanns i Stäket. 535
540
Sjölander, Herman Svenngård.
Det fanns just ingen bebyggelse i Kungsängen. Villa Skoga byggdes av Sjölander. Herman Svenngård bodde i Kungsängen och vid Lillsjön. Sin sista tid bodde han vid torget. 562

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 113 sidan 2**
av Gudrun Sandén 113:2
Ellen Strömblad och Gerd Bondesson, Sunnerdahl
Intervjuare Margareta Nilsson
1994-01-26
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv ellstrbg-113-2.doc

Personer: *Tekla Davidsson, rektor Segerstedt, kandidat Örström, rektor Selin, Hugo Alfvén, friherre Selsing, fröken Sunnerdahl, Eriksson, Gerd Bondesson*
Orter: *Boda, Lillstugan, Norrland, Östersund, Storsjön, Glen? Solna, Säbyholm, Sunnerdahl, Stockholm*
Ämnen: *Köksgrupp, läroverk, dans, barnsköterska, vandring, renar, kåta, mygg, Palinska palatset, barnhem, Kungliga Slottet, gatlyktor, karamellsmulor, kopparcistern, explosion, sjukhusen, rektorer, husmoderskurs, kassabok, chaufför, produkter, krigsåren, potatisgrynsvälling, skarpsill*

De var de första eleverna på Sunnerdahl.
Ellen Strömblad är född 1895 och fyller 99 år till våren. Hon kom till Sunnerdahl som sextonåring. Hennes lärare hette Tekla Davidsson. På Boda bodde 6 pojkar och 8 flickor. Varannan månaden tillbringades i köksgruppen och varannan i läroverket. Segerstedt var rektor den första tiden. Det var dans en gång i veckan. Mitt sista år var jag på Lillstugan, så jag blev barnsköterska. Kandidat Örström undervisade i läroverket. Han var den enda läraren. Rektor Selin kom efter Segerstedt. 092

Vandring.
När vi slutade fick vi göra en vandring i Norrland. Vi åkte tåg till Östersund och där bodde vi i en skola över natten. Vi möttes av Hugo Alfvén, som komponerat Sverige, Sverige och vi sjöng på stationen i Östersund. Vi for med båt över Storsjön till Alvéns hem där ett kaffebord stod dukat.
Vi vandrade 18 mil i det värsta oväder och kom till Glen (?), som var mycket tjusigt. Vi såg renar. Vi fick sova i kåta. Det var en mycket varm sommar med mycket mygg. Vi vandrade i åtta dagar. 179

Palinska palatset och barnhem i Solna.
Jag är född i Palinska palatset och när min mamma dog betalade friherre Celsing för mig på ett privat barnhem i Solna. Min far var allt i allo hos Selsing och sedan var han kusk på Kungliga Slottet. Det var fattigt i Stockholm när jag föddes. Pappa tände gatlyktorna utanför palatset och vi barn öppnade stora porten när friherrinnan Palin skulle ut. Man kunde få en tvåöring, som man köpte karamellsmulor för i magasinet. 233

Olycka på Sunnerdahl.
Fröken Sunnerdahl var sällan på besök vid Säbyholm. Det hände en olycka, då en kopparcistern med hett vatten exploderade och dödade en elev. 370

Sidan 2

Lillstugan.
Småbarnen kom till Lillstugan direkt från sjukhusen.
Föreståndarinnan hette Eriksson och var mycket illa omtyckt. 100

Gerd Bondesson.
Gerd Bondesson kom som vikarie till Sunnerdahl 1938. När vikarietiden var slut blev hon fast anställd. 125

Rektorer.
Under Gerds tid var det 7 rektorer. 210

Omorganisation.
1944 delades skolan, så att pojkar och flickor skildes åt. Flickorna kom då att gå på en riktig husmoderskurs. Tidigare hade eleverna tagits från dåliga hem, där barnen behövde tas om hand för att leva på landet en tid. Efter 1944 sökte man på sina betyg och de bästa togs in. Föreståndarinnorna skötte ekonomin och fick klara kassaboken. Varje månad skulle räkenskaperna visas för rektor och stämma på öret. 303

Hur man handlade till skolan.
Varor till skolan köptes i Stockholm. Chauffören åkte varje fredagsmorgon in till stan med produkter från skolan och handlade det som behövdes till hemmen. Varje hem hade en egen trädgård med bär och frukt och grönsaker. 390

Maten under krigsåren.
Under krigsåren var det svårt med maten. Varannan kväll åt vi potatisgrynsvälling. Fiskkorv serverades också och en slags skarpsill. Flera hade aldrig ätit filbunke. Till jul fick vi en halv gris annars togs allt kött från stan. Mjölk togs från Säbyholms ladugård. 440

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 114 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Åke Lilja, Sunnerdahl
Intervjuare Margareta Nilsson
1994
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv ÅkeLilja-114-1.doc

114:1

lyssna

Personer: *Garpe, Hullberg, Larsson, fröken Dan, fru Howner, Margareta Kjellberg, Lars Lindblom, mäster Ström, rektor Frisk*
Orter: *Torpa, Bränna, Bålsta, Säbyholmsviken, Ekeby, Ålbrunna, Hötorget, Brasbacken*
Ämnen: *Lantbrukslinje, avgångsbetyg, räkning, relegering, pojkar, flickor, mjöl, hemsysslor, hugga ved, städa, trädgårdsarbete, kristallmottagare, äggtoddy, lantbruksbefäl, lantbruksutbildning, lantmannaskola, djurhållning, odling, realskola, matematik, konstgödning, kalkkväve, eksem, traktor, hästar, skogsbruk, centralvärme, varmvatten, is, isskåp, "Sprättfia" tygblöjor, tvätten, Rikskampanj, frökottar, nypon, pölsa, eld, bio, ringlekar, fiol, foxtrotskiva, grammofon, fest, åldersordning, rotborste, såpa, dammsugare, Sandells NK, konsthonung, havregryn, ensilage, blåkläder, bin, ladugården, kaniner, Landstinget, kvittera, blyerts, kassaskåpssprängning, oegentlighet, inbrott, Långholmen, organisation, potatisland*

Sunnerdahl 1947-51.
Åke Lilja gick på Sunnerdahl 1947-1951 på lantbrukslinjen. Det var teori två veckor och praktik två veckor. Rektor var Garpe. Sista året var teori på vintern och praktik på gårdarna runt omkring under resten av året..
Det var strängt på skolan. Två pojkar på snickeriet ertappades med rökning, vilket var förbjudet, bara några månader innan de efter 4 år skulle få avgångsbetyg. De blev relegerade från skolan. 060

Torpa, Bålsta kvarn, Säbyholm.
Åke bodde på Torpa. Där bodde pojkar och flickor tillsammans. På Bränna var högre husmodersutbildning. Från lantgården kom mjölk och vi åkte till Bålsta och malde mjölet en gång i månaden. Vi köpte ved från gårdarna runtomkring. Från Finsta köpte vi hö och ved.
Ibland blev vi utlånade till Säbyholms gård och förvaltare Hullberg. Agronom Henning Larsson skötte lantbruket på Sunnerdahl. 190

Hemsysslor, kristallmottagare.
Varje dag var det hemsysslor någon timme. Det gällde att såga och hugga ved, städa, sköta trädgården. Nästan varje pojke hade sin egen kristallmottagare, som köptes från Insjön för 15 kronor. Även om det skulle vara släckt och tyst klockan nio, kunde man ligga och lyssna på sin radio. Vi hade antenn i den stora granen som stod utanför Torpa. Ibland kunde man stjäla ett ägg och göra sig en äggtoddy. Föreståndarinnan hette Dan och senare fru Howner, som bodde med sina två barn. 265

Syftet med utbildningen.
Meningen med utbildningen på lantbruket var att man skulle bli lantbruksbefäl. Det var också en inkörsport till högre lantbruksutbildningar. Vi läste realskolans matematik och använde lantmannaskolans undervisningsmaterial till djurhållning och odling. 325

Konstgödning, hästar, ved, is, blöjtvätt, frökottsinsamling.
På Sunnerdahl användes konstgödning, som spreds för hand. Kalkkväve användes, men det gav ofta eksem. Det fanns en liten traktor men vi använde mest hästar.
Vi fick inte hugga i skogen, men däremot köra hem veden. På hemmen fanns centralvärme, men inget varmvatten.
Is, att kyla mjölken med togs i Säbyholmsviken. En del hem hade också isskåp.
Varje torsdag körde vi använda blöjor från Lillstugan till tvätten. Då skulle en av flickorna följa med och sprätta bort lorten från tygblöjorna. Hon kallades "Sprättfia".

Vid Ekeby och Ålbrunna plockade vi frökottar, som samlades in till en Rikskampanj. Man fick märken efter hur mycket man plockat. Vi plockade nypon. När vi var ute och plockade kottar, hade vi med oss en kittel med pölsa och potatis, som vi värmde på en eld och åt. 424

Nöjen.
Hela skolan kunde gå med till Bro och titta på bio eller lyssna på Margareta Kjellberg, som sjöng visor. Det var ringlekar på skolan. Då spelade snickarmästare Lars Lindblom fiol. Någon gång kunde vi få dansa till en foxtrotskiva på grammofon, om vi höll flickan långt ifrån oss.
Vi var mycket övervakade.
När det var fest på något hem, skulle den äldsta pojkgästen tacka. Vid bordet satt man i åldersordning, den yngsta längst ned och fröken vid översta kortändan.
Varje lördag skulle hemmet städas. Det fanns inte dammsugare utan där skrubbades med rotborste och såpa.
Det var ju efterkrigstid och man köpte konsthonung hos Sandells NK och blandade med havregryn i bullarna. Första dagen var de goda men sedan blev de hårda som gatsten. I Sandells affär fanns allt.
Jag blev utlånad till Ekeby för att hjälpa till att göra ensilage. Man vattnade med något ämne som utplånade allt tyg i blåkläderna. 475

Ladugården, bin.
Vi hade fullt av djur i ladugården. Mäster Ström hade bin i kanten vid fotbollsplanen. 485

Rektor Frisk.
Rektor Frisk hade många kaniner, som Åke fick slakta åt honom. De såldes sedan på Hötorget. Det var viktigt att huvudet fanns kvar, så man inte sålde katter istället. Ersättning för slakten blev en ledig lördag. Under den tiden övergick skolan i Landstingets regi. Vi fick kvittera ut 90 kronor i bidrag. Det kvitterades med blyerts och ingick i Frisks oegentligheter med ekonomin. Han ordnade också en kassaskåpssprängning, som skulle se ut som ett inbrott. Han hamnade på Långholmen.
Under min tid gjordes organisation om, så att pojkar och flickor skildes.
Runt Brasbackarna hade vi potatisland. Annars odlades allt som behövdes till djuren och maldes hos Åkerberg i Bålsta. 595

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 114 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Einar Jungerstedt. Sunnerdahl
Intervjuare Margareta Nilsson
1994
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv Jungerst-114-2.doc

114:2

Personer: *Einar Jungerstedt, rättare Jansson, Axel Hullberg, Lennart Hullberg, Göran Hullberg, rektor Netz, chaufför Rising*
Orter: *Stockholm, Södertälje, Östertälje, Enköping, Hagalund, Borgen, Plåten, Nybygget, Säby, Smedjan, Tvättstugan, Ekeby, Slottet, Lustigberg*
Ämnen: *Militär K1, befallare, telefonstation, kördrängar, löskarlar, timmer, flottning, isupptagning, lönen, rovor, storskolan, skolväg, förvaltarn, fiske, potatisland, husrum, vedbrand, mjölk, mjöl, ärter, staten, pastöriserad, grädde, smör, februari, mars, issåg, sågspån, Mjölkcentralen, produkter, båten, Säbyholmbryggan, stallet, vagnshästar, lantmästarexamen, arrende, personalen, julfest, läroverket, elever, jordbruk, statarna, bostad, chaufför, mejeri, trädgården, pensionärsbostad*

Einar Jungerstedt.
Einar Jungerstedt kom till Säbyholm som 5-åring. Han gick i skolan i Folkskolan och läste fram i Bro kyrka. Som 17-åring värvade han sig vid K1 i Stockholm. Fadern som var befallare Jansson var kvar vid gården till sin pensionering 1955. 030

Telefonstationen.
Vi hade telefonstation, som familjen skötte. Det var en 70-80 abonnenter. Många sommargäster kom till trakten under den här tiden både på Smidö och Lindormsnäs. 078

Arbetet på gården.
Det var 6 kördrängar och 4 lösgubbar anställda på gården. När det behövdes mer arbetskraft fick ungdomarna hoppa in. Einar minns hur han som 13-åring fick släpa timmer i Säbyholmsskogen på eftermiddagarna. Det var bråttom för att få timret till sjön, innan isen gick upp och flottningen satte igång.

Isupptagningen fick vi också hjälpa till med. Lönen var 1 krona om dagen. En kördräng hade 45 kronor i månaden och staten.

Timret som behövdes vid gården sågades på gårdssågen, men mycket såldes till stora sågverk i Södertälje och Östertälje och gav en god inkomst till gården. Säbyholm hade mycket skog med fint timmer.

På sommaren rensade barnen rovor. På vintern fick man vara med vid tröskningen. 150

Folkskolan, staten.
Det var ett femtiotal barn i storskolan. Skolvägen var lång för många. Befallarns barn fick inte leka med de andra barnen utom förvaltarns. Vi fiskade mycket gädda och gös. Varje familj hade stora potatisland, så att de var självförsörjande och dessutom kunde sälja en del. Det ingick i staten. För övrigt var staten: fri bostad, vedbrand, 3 liter mjölk per dag oberoende av hur stor familjen var, mjöl och ärter, som delades ut en gång i kvartalet.
Staten var lika stor för alla. Mjölken var inte pastöriserad utan gav en del grädde, som man kunde kärna smör av. 230

Rättarens lön.
Rättaren hade 100 kronor i månaden och telefonväxeln gav också inkomst. Med tiden hade vi en anställd flicka, som skötte växeln. Det var ett väldigt passande dygnet runt. 254

Isupptagning.
Isen togs upp i februari och mars och kördes till ladugården. Man använde en issåg. Det tog ett par veckor att köra upp tillräckligt med is. Isen täcktes med sågspån.

Mjölken kördes till mejeriet i Bro. När det lades ned hade gården köpt en lastbil, som körde mjölken till Mjölkcentralen i Stockholm tillsammans med andra produkter, som skulle säljas i stan.

Båten, lastbilen.
Många trädgårdsprodukter från andra gårdar fraktades fortfarande med båt. Den kom till Säbyholmsbryggan på kvällen och lastades för att starta vid tretiden på natten. Den skulle passera många bryggor och var inne i Stockholm på morgonen, där tanterna tog hand om grönsakerna och sålde.

Om det fanns plats i bilen kunde man få följa med till stan. Chauffören skulle också uträtta ärenden och handla till Hemskolorna. Han skulle också sköta stallet. När vi kom till Säbyholm hade förvaltaren vagnshästar. Förvaltaren var nämndeman i Tingsrätten i Enköping och skulle köras till stationen. Axel Hullberg dog 1942 och sonen Lennart tog över. Han tillhörde de första, som tagit lantmästarexamen. Senare arrenderade han gården. Nu har Lennarts son Göran tagit över. 375

Julfest.
Personalen på skolan höll sig litet för sig själva. Det var julfest på skolan för alla Säbyhholms barn. Festen hölls i läroverket. Eleverna fick inte umgås med ungdomarna på Säbyholm. Det var förbud från rektor Netz. 406

Skoljordbruket.
Skolan hade eget jordbruk. 420

Statarna.
Statarna flyttade inte från Säbyholm. 482

Bostäderna.
Bostäderna rustades ibland. En kördräng hade 1 rum och kök. Huset närmast förvaltarbostaden beboddes av rättaren och Rising, som var chauffören. Vi disponerade två av lägenheterna. Min mor skötte utskänkningen av mjölk varje dag. Där hade tidigare varit mejeri. I trädgården bodde trädgårdsmästaren. Ett torpstället var Hagalund. Två familjer bodde i Plåten. Borgen var tvåfamiljshus. Nybygget låg intill. I Säby bodde det fyra familjer. Det fanns ett rum för ungkarlar i tvättstugan. Smedjan ligger efter vägen och är ombyggt till sommarbostad åt barnen Johansson.

Bryggan låg vid Sjöstugan. Slottet ligger i svängen till Ekeby. Där fanns fem lägenheter. Lustigberg var pensionärsbostad. 597

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag **kassettband nr 115 sidan 1**
av Gudrun Sandén 115:1
Elof Norén
1980-02-19
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv elofno2-115-1.doc

Personer: *Lewenhaupt, Karl von Essen, Oskar af Ugglas*
Orter: *Aske, Stockholms stad, Stenungsund, Glädjen, Håbolund, Signhildsberg, Lennartsnäs, Räfsnäs, Mariefred*
Ämnen: *Fosfatbolaget, fruktträdgård, gödsel, ålderdomshemmet, laboratoriet, bekämpningsmedel, gårdssnickare, gårdshantverkare, reparerade, målade, tapetserade, telefonväxel, abonnenterna, bostaden, Aske kvarn, såg, ramsåg, kantsåg, vattenturbin, elmotor, dikade, gröpe, kross, havregryn, världskriget, böcker, artiklar, stall, vagnshästar, kusk, stallpojke, verkstall, städselpeng, flyttdagen, arbetsföreläggande, löneförmåner, kontrakt, Aske brygga, herrskapet, båtarna Sigtuna, Uppland*

Fosfatbolaget.
1916 kom Elof Norén till Aske. Han stannade hela sitt liv först under greve Lewenhaupt och sedan under Fosfatbolaget. Gården blev försöksgård, där man experimenterade med olika gödselsorter. Man planterade 1000 fruktträd på olika underlag. Man bedrev växtforskning. Gamla ålderdomshemmet blev laboratorium. Trädgården blev försök för olika bekämpningsmedel. Verksamheten flyttades till Stenungssund och Stockholms stad köpte gården.115

Snickare på Aske.
Elofs pappa var gårdssnickare först vid Steninge och sedan vid Aske. Elof blev också gårdshantverkare vid Aske. Han började som pojke i trädgården. Under trettiotalet var det ont om arbete och gårdsägarna behövde inte kosta på något. Elof reparerade och målade och tapetserade. 207

Glädjen, telefonväxeln.
Familjen bodde nere vid sjön tillsammans med en annan familj. När Elof var 26 år gifte han sig med Astrid, som också kom till Aske samtidigt med familjen Norén. De fick bo i en stuga, som hette Glädjen. Astrid blev den som i 30 år skötte telefonväxeln på Aske. Abonnenterna betalade en telefonist. Till sist hade man 100 abonnenter. Det fanns både Riks- och Allmänna. Det var Riks till Stockholm. Telestationen fanns inrymd i bostaden. 279

Kvarnen och sågen.
Det fanns kvarn på Aske och en såg med många funktioner. Det fanns ramsåg, hyvel och kantsåg. Det fanns dammar från Håbolund och mot Aske, som hade två turbiner. När vattnet tröt kunde man koppla på en elmotor. Sedan dikades vattnet ut. Elof har arbetat med alla momenten i sågen. Vi sågade en månad till allmänheten.

Vid kvarnen gjordes gröpe, havregryn och kross.

Greven hade många anställda, som hade viss chefsställning. Lewenhaupt umgicks med de kungliga. Han var en bra arbetsgivare. 360

Familjen Lewenhaupt.
När Lewenhaupt gjorde konkurs flyttade familjen till Väst-Tibble. En dotter gifte sig med Carl von Essen på Signhildsberg och en annan med Oskar af Ugglas på Lennartsnäs. En dotter gifte sig till Räfsnäs vid Mariefred. Sonen var med i andra världskriget och blev sedan instruktör i flygvapnet. Lewenhaupt skrev artiklar i Sv Dagbladet och gav också ut två böcker. 427

Stall och hästar.
Greven hade stort stall med vagnshästar, som sköttes av en kusk och stallpojkar. Dessutom fanns ett verkstall med 12 par hästar. 440

Städselpeng.
När folk anställdes fick de en tia i städselpeng och sedan var de bundna ett år framåt. Man fick ett kontrakt med arbetsföreläggande och löneförmåner. Där stod att man inte ägde rätt att delta i socialistiska fackföreningar. Elof visar ett sådant kontrakt från 1907, som tillhört pappans företrädare, andre snickaren Lind. Även senare fick man kontrakt. Flyttdagen var 24 oktober. 463

Aske brygga och båtarna.
Vid Aske brygga fanns ett torn, där herrskapet satt och väntade på båten. Båtarna hette Sigtuna och Uppland. 492

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammanfattning ur UKF:s **kassettband nr 115 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Barbro Englund, barnavårdslärarinna vid Sunnerdahl 1962-68
Intervjuare Margareta Nilsson
1994-03-08
Kommunens arkiv
UKF:s arkiv baeng.doc

115:2

Personer: *Maja Larsson, Lars Paul, Hans Rode, Eva Larsson, Per Nordenfelt, Selin*
Orter: *Lillstugan, Sunnerdahl, Kungsängen*
Ämnen: *Barnsköterskor, ekonomi, tygblöjor, gördel, mantel, regler, reparationer, jourrum, vakt, sprätten, syssla, förkläde, gummistövlar, handskar, bajs, mamma, dagis, separationer, sjukhus, TBC, vaccinering, adopteras, barnavårdsnämnder, tonårsmödrar, billigt, utvecklingsstörda, andan, friare, vuxnare, barnskötarutbildning, teori, praktik, undervisningsmaterial, storstugan, skolläkare, skolsköterska, supé, epidemi, impetigo, anteckningar, recept, mjölkersättning, välling, spädbarn, bröstmjölk, strömavbrott, tvättvatten, adopterades, Stockholm Läns Landsting, föräldrar, Moderaterna, Frisinnade Liberalerna, krets, Stiftelsen, flaggan, hemföreståndarinna, värdinna, barnsköterskor, arbetsbörda, sjukdag, betyg, lämplighet, gallring*

Barbro Englund.
Barbro Englund kom från Sundsvallstrakten och sökte tjänsten efter Maja Larsson, som barnavårdslärare på Lillstugan. Maja hade då hållit Lillstugan i järnhand i 33 år. 082

Ekonomi, blöjor, regler.
Det var två anställda barnsköterskor. Eleverna arbetade dygnet runt, något som jag försökte ändra. Ekonomin var knaper. Man använde fortfarande bara tygblöjor i frotté. De knöts med gördel och mantel. De 18-åriga eleverna skulle vara inne klockan 21 och det släcktes strax efter. Det fanns en mängd oskrivna regler. Lars Paul kom som ny rektor. 186

Reparation, vakt.
Lillstugan reparerades. Det inreddes ett jourrum för de vakande på natten. När eleverna hade vakt var de ensamma. 200

Sprätten.
Sprätten var en av sysslorna på Lillstugan. Varje kväll fick en elev ta på sig ett stort förkläde, gummistövlar och handskar och spola bort bajs från dagens blöjor. Blöjorna hämtades med traktor ett par gånger i veckan och kördes till tvätten. 230

Elevmamma.
Eleverna hade sitt eget barn, som de var mamma för. På så sätt hade barnet bra. 250

Tiden som elev.
Eleverna var 6 månader på Sunnerdahl och fortsatte sedan 3 månader i stan på dagis. Separationerna från barnen var svåra. 290

Småbarnen.
Vi åkte in till sjukhusen och hämtade barnen. Om mamman hade TBC hämtades barnet direkt och var hos oss i 6 veckor, medan vaccineringen pågick. En del barn skulle adopteras. Andra kom privat och en del kom genom barnavårdsnämnder. De flesta barn till tonårsmödrar adopterades. Kom mödrarna från bättre hem betalades de privat. En del föräldrar lämnade sina barn för att åka på semester. Barnen fick stanna första levnadsåret. Det fanns 16 platser, men kunde ibland vara överinskrivningar. Landstinget ville gärna placera barn på Sunnerdahl då det var billit och bra. Vi hade några utvecklingsstörda barn. 430

Sunnerdahlsandan.
Andan på skolan var speciell. Man behandlade eleverna som småbarn. Det var friare på andra skolor och där behandlades eleverna som vuxnare. 497

Teori, praktik, sjukvård.
I barnskötarutbildningen ingick teori och praktik. Småbarnen var undervisningsmaterial annars fanns inte mycket material. Teorilektionerna hölls i storstugan. Skolläkare var Hans Rode, som kom en gång per månad och skolsköterska Eva Larsson. Efter undersökningen bjöds på supé.
Nästa läkare var Per Nordenfelt, som bodde på i Kungsängen. Han kom oftare och var lättare att få tag på vid behov. Han skötte även personalen. Det gick inte ofta epidemier. Däremot hade barnen impetigo.

Elevanteckningar.
Det finns fortfarande kvar handskrivna anteckningar, som eleverna skrev efter frökens diktamen. Där finns recept på mjölkersättning och vällingar, samt all vård ett spädbarn behöver. Ibland köptes bröstmjölk.
Vid strömavbrott fick eleverna hämta snö och smälta till tvättvatten åt barnen. 090

Adoption.
Hälften av barnen adopterades. Från mitten av 60-talet betalade Stockholms Läns Landsting för 12 platser. 4 platser var privata. Innan min tid stod inte namnen på mycket kända föräldrar. 150

Förväntningar från omgivningen.
Det förväntades att man skulle stödja Moderaterna under den här tiden. Den tidigare rektor Selin var engagerad i de Frisinnade Liberalerna. Sunnerdahl var en sluten krets. När ordförande i Stiftelsen kom på besök hissades flaggan. Hemföreståndarinnorna fick inte vara med, om de inte var värdinnor.
315

Barnsköterskor.
Barnsköterskor från Sunnerdahl var eftertraktade. 382

Arbetsbörda.
Arbetsbördan för föreståndaren var stor, men upplevdes som positiv. Det var som att arbeta med sitt eget. En del lärarinnor gav hela sitt liv åt Sunnerdahl. Maja Larsson hade inte en sjukdag, utan opererades på sin semester. 470

Elevernas intagning till Lillstugan.
Eleverna på Lillstugan togs in efter betyg och lämplighet. Det var hemföreståndaren som stod för gallringen. Det var 4 grupper om 6 elever om året. 582

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 116 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Ingrid Jonsson
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv
UKF:s arkiv IngridJ116-1.doc

116

Personer: *Ingrid Jonsson, Viktor Jonsson, Boje, Fredriksson*
Orter: *Bro, Hötorget, Byggmästarvägen, Brogård, Finnsta, Råby, Gamla Bro, Prästgårdsmarken, Bålsta*
Ämnen: *Hantverkare, diverseaffär, mejeri, grammofonfabrik, kiosk, bageri, mjölkkusk, stationen, produkter, hyra, korg, inkomst, fattigt, kriget, inkallade, tilldelningar, bageriarbetare, mat, bostad, Hälsovårdsnämnden, tvätt, tvättstuga, pannmur, vatten, Charlottenbrunn, kyrkvägen, järnvägen, brandstationen, bastu, musteri, sadelmakare, gatorna, yrkesutövare, bondgårdar, post, läkare, tandläkare, apotek, Uppsala län, brandnatten, Centrum*

Ingrid Jonsson, Bro

Ingrid Jonsson kom till Bro 1931. Det fanns ett femtiotal hus i Bro, som ägdes av hantverkare. Det fanns alla yrkeskategorier representerade. Dessutom fanns det två diverseaffärer, som sålde det mesta man kunde behöva. Den ena drevs av Viktor Jonsson, som var en mycket skicklig affärsman. Bojes, som hade den andra affären var gamla och slutade med rörelsen. Den köptes av Viktor Jonsson, som lade ner den affären.

Mejeriet, som sedan blev Grammofonfabriken, ägdes av Mjölkcentralen och sköttes av mejeristen Fredriksson. De bodde på mejeriområdet. Varje morgon kom vagnar från gårdarna med mjölken. När mejeriet lades ner flyttade Fredrikssons till Byggmästarvägen till huset, som en gång byggts av folkskollärare Erik Hedin. Där byggde man en liten kiosk vid Stationsvägen, där fru Fredriksson sålde mjölk.

För oss i bageriet blev det nu litet lugnare på morgnarna. Tidigare måste det färska brödet finnas tidigt i affärerna, när mjölkkuskarna kom med sina noter och skulle handla åt folket på sina gårdar.

Det var mycket folk runt stationen. De som odlade och ville sälja själva åkte med sina produkter till Hötorget. Man behövde inte hyra plats på torget, utan kunde bara stå där med en korg blommor eller något annat. Man fick lov att ta vara på varje liten inkomst. Det var kolossalt fattigt i Bro på den här tiden. Det blev bättre under kriget.

Under kriget blev både bagare Jonsson och de andra bagarna inkallade. Då gällde det att få annat folk, som inte alltid var så kunniga. Det föll på min lott att driva rörelsen och sköta inköp och begära alla tilldelningar man kunde få.

Under den här tiden hade familjen sex barn. Dessutom skulle bageriarbetarna ha mat och bostad. Som mest hade vi tio extra sängar att bädda. Hälsovårdsnämnden var på alerten och det gällde att hålla lokaler och bagarna rena. Varje måndagsmorgon skulle de ha skjorta, byxor och förkläde rent. Det blev mycket tvätt. Det fanns en tvättstuga med pannmur på gården och jag fick hjälp av en tant från Brogård. Hon tog 3 kronor om dagen. Vattnet kom från en dålig brunn på gården, som gav litet vatten, men till tvätten dög det. De första 9 åren hyrde vi bageriet och då körde hyresvärden vatten i en tunna från Charlottenbrunn, som låg till höger efter kyrkvägen vid första kröken efter järnvägen. Källan förstördes när brandstationen byggdes, för då skulle där vara en branddamm, som tog bort vattnet från Charlottenbrunn. Då måste vi borra en 53 meter djup brunn på tomten.

Innan brandstationen byggdes var där bastu. På hösten fanns det musteri där.

Sadelmakaren byggde ett hus på Kamrervägen. När hästarna försvann efterfrågades hans tjänster allt mindre och han övergick till att klä möbler. När Grammofonfabriken startade fick han arbete där.

I Bro har gatorna namn efter de yrkesutövare, som bott och verkat där. Under slutet av 60-talet byggdes områdena Finnsta och Råby. Där hade tidigare varit två bondgårdar. En del av Gamla Bro är byggt på Prästgårdsmarken.

Mittemot stationen låg ett hus där det var post, med en kvinnlig poststationsföreståndare. Tandläkare, apotek och läkare fanns under den tid vi hörde till Uppsala län i Bålsta.

Sedan flyttades all sådan servis till Kungsängen.

Brandnatten, när Centrum brann var hemsk. Det nya Centrum fungerar bra och vi har vad vi behöver.

325

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 116 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Gustaf Axelsson
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv
UKF:s arkiv GustafA-116-2.doc

116:2

Personer: *Lundin, Englund, Lindberg, Beckman, Margit Ryd*
Orter: *Bergslagen, Stockholm, Ryssviken, Stäket, Bromsten, Solvalla, Sundbyberg Norra, Huvudsta C, Huvudsta, Norra Bantorget, Södra Bantorget, Västerås*
Ämnen: *Järnvägen, malmtransport, utlandet, träbro, bank, lokaltåg, restid, sammanbindningsbana, brun, grön, gasbelysning, ånga, Stockholm-Västerås-Bergslagens, Nya Järnvägsaktiebolag, konkurs, familjehusen, vattenpåfyllning, ångtrycket, konditori, skomakeri, försenad, olycka, godsfinka, ambulans, pendelstationsingången, ställverk, vev, Örnäs produkter, godsmagasin, bostadshus, banvaktsstuga, bussar, E18, trafik*

Gustaf Axelsson
Gustaf Axelsson berättar att 1871 beslöts att bygga järnvägen. Bygget påbörjades året därpå. Det tog 4 år att få den färdig. Orsaken till järnvägsbygget var att man ville transportera malmen från Bergslagen till Stockholm. Därifrån gick de vidare till utlandet. Problem uppstod vid Ryssviken. Ursprungligen ville man ha en träbro, men tågen var för tunga, så det blev en bank istället.

Det gick 3 lokaltåg i vardera riktningen om dagen och restiden till Stockholm var 1 timme 40 minuter. Det var många stationer t ex Stäket, Bromsten, Solvalla om det var tävlingar, Sundbyberg Norra för Marabofabriken, Huvudsta Central, Huvudsta. Tågen norrifrån stannade vid Norra Bantorget och söderifrån vid Södra Bantorget. Det fanns ingen sammanbindningsbana.

Biljettpriset var någon krona i tredje klass. Den vagnen var brun. Andra klass var dyrare och vagnen var grön. Första klass fanns inte på sträckan. Vagnarna lystes upp av gas. Det var ingen annan uppvärmning än av tågets ånga. Det kunde finnas en kamin också.

Det var Stockholm-Västerås-Bergslagens Nya Järnvägsaktiebolag som ägde banan. Den hade gått i konkurs en gång tidigare. Senare förstatligades banan. Summan för Västerås stad lär ha varit 7 millioner, som gick till stadens förskönande. 1 juli 1945 var överlåtelsen. Banan elektrifierades efter överlåtelsen. Under ångtiden var det problem med vattenpåfyllningen, som skedde i Stäket. Vatten var kallt och det tog en stund innan ångtrycket blev tillräckligt.

När Gustaf kom till Kungsängen var där inte många hus. Familjehusen på Östervägen byggdes på femtiotalet. Lundins, Englunds, Lindbergs och Beckmans Järnaffär låg efter landsvägen. Sparbanken sköttes av Beckman med Margit Ryd, som hjälp. Det fanns ett konditori och skomakeri. 1962 byggdes torget.

Man kunde be tåget vänta om man var försenad. Vid en olycka blev en man påkörd och illa skadad. Han lastades upp i godsfinkan och kördes till Stockholm, vilket gick fortare än att vänta på ambulans.

Där pendelstationsingången är (till och med år 2000, BS) stod ett ställverk. Det byggdes 1912. Senare flyttades ställverket till stationshuset där det sköttes med en vev. På vintern var det svårt att hålla växlarna uppe. Örnäs produkter hade mycket gods. Godsmagasinet låg där bussarna stannar nu 1998. På parkeringen fanns ett bostadshus och en banvaktstuga.

Bålstabussarna och Håtunabussarna kom till stationen. På helgerna var det besvärligt att komma fram, då E 18 tidigare 12-an var igenproppade av trafik. Man kunde hålla tågen några minuter i hopp om att bussarna skulle kunna ta sig fram. Stationshuset var klart när järnvägen invigdes.

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 116 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Lars Wallner, Svedjesta, V Ryd 116:3
1994
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv larswall-116-2.doc

Personer: *Bergner, Tore Wretman, Berglöv*
Orter: *Granhammar, Sånkan, Skogsborg, Kallhäll, Sundby*
Ämnen: *Kyrkskolan, inredningsarbeten, plåtslagare, falukorv*

Sånkan, Skogsborg, Granhammar.
Föräldrarna bodde i Sånkan. 1918 köpte Bergner Skogsborg och föräldrarna bodde där. Han och hans bror gick i Kyrkskolan. Pappa arbetade som snickare hos en byggfirma i Kallhäll. Han gjorde många jobb i V Ryd, bl a inredningsarbeten i Granhammar. 050

Skogsborg.
Pappa arbetade sedan som plåtslagare. När Skogsborg såldes 1938 styckades det av en tomt, där pappa byggde en sportstuga. 090

Svedjesta, Tore Wretman steker falukorv.
Mamma arbetade hos Berglöv på Sundby. Pappa friköpte Svedjesta av min farmor. Den 20 februari 1942 fyllde pappa 30 år. Då stod Tore Wretman och stekte falukorv på den lilla köksspisen. Han hade fastnat med sin bil utanför. 150

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 117 sidan 1 och 2** 117
av Gudrun Sandén
Märta Brofalk, Marianne Stigeryd, Stig Sundblad, Björn Ryd, Daniel Kviberg, Kalle Karlsson, Holger Ängeskog, Claes af Ugglas, Sven H Andersson, Gunvor Jansson
Intervjuare Gunvor Dahlström, Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv
UKF:s arkiv Märtamfl-117-1-2.doc

Märta Brofalk, Bro
Seniorkvarten - Gunvor Dahlström, Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer: *Märta Brofalk*
Orter: *Kockbacka, Lejondalssjön, Aspviks kvarn*
Ämnen: *Vaksalanäs Lanthushållsskola, järnspis, vedlår, uppvärmning, kakelugnar, kalas, vatten, pump, koppartunna, isskåp, isstock, tvätten, svärmor, byktes, bykkar, bäcken, sköljdes, klapp, stortvätt, lakan, dass, vårbruket, gödning*

Märta Brofalk berättar om lanthushåll.
Märta Brofalk kom som nygift till Kockbacka i Bro 1929. Hon hade gått på Vaksalanäs Lanthushållsskola under 9 månader för att lära hur man skulle sköta ett lanthushåll.

Uppvärmningen i huset var en järnspis i köket och kakelugnar i rummen. Salen och förmaket värmdes inte upp till vardags. Vi hade ett rätt stort umgänge. Det var samma dagar varje år som man gick till sina vänner. Så småningom fick vi vattenledning i köket. Tidigare tog vi dricksvatten i en pump intill huset. Vattnet förvarades i en koppartunna i köket.

I farstun stod ett isskåp och ute fanns en isstack, som varje år byggdes upp av is från Lejondalssjön. I den stacken gjordes ett hål och där kunde man förvara t ex grisen som slaktades till jul ganska länge på vintern.

Min svärmor stod för tvätten med hjälp av ett par fruar. Hela natten kokades vatten i en kopparkittel i tvättstugan och byktes på kläderna, som låg i ett stort bykkar. Fram på dagen, när lutvattnet runnit igenom tvätten, körde vi till Aspviks kvarn och sköljde i bäcken. Där klappades tvätten på klappbryggan. Även karlarna på gården var med för att hjälpa till att bära och lyfta. De riktiga stortvättarna gjordes vår och höst. Under sommaren tvättade man mindre tvättar. Det gällde att ha ett stort förråd av lakan. Min svärmor, som bara hade en son hade sytt något hundratal lakan till oss.

Det fanns ett dass på gården. När vårbruket satte igång tömdes dassen och gav en utmärkt gödning på åkrarna. 220

Marianne Stigeryd, Kungsängen
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer: *Marianne Stigeryd, Mårten Lindberg*
Orter: *Lennartsnäshalvön, V Ryd, Torsätra*
Ämnen*: Posten, klädkammare, tågen, postkupéer, värdepost, rån, lantbrevbärare, sortera*

Marianne Stigeryd berättar om posten i Kungsängen.
Marianne Stigeryd började på posten 1955. Postlokalen fanns i Lindbergs fastighet på Enköpingsvägen. Den var inte större än en klädkammare. Posten hölls öppen förmiddagar och eftermiddagar sammanlagt 6 timmar om dagen. Marianne hämtade och lämnade posten från tågens postkupéer med en liten kärra. Trots att det fanns värdepost i kärran var Marianne aldrig orolig för rån. Vid morgontåget hämtade Mårten Lindberg posten i bil, för då kom alla tidningarna. Han var anställd som lantbrevbärare och i hans uppgifter ingick att sortera posten. Han delade ut posten på Lennartsnäshalvön och fortsatte med V Ryd, där sista gården var Torsätra. På den tiden fanns det mycket folk på gårdarna. 325

Stig Sundblad
Intervjuare Gunvor Dahlström, Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer*: Stig Sundblad, Hamberg*
Orter: *Vallbyvik, Håtuna, Håbo-Tibble, Sigtuna, Stora gatan, Stockholm, Uppsala, Upplands-Bro kommun*
Ämnen: *Virke, konstgödsel, överrodden, semafor, motor, cyklar, läkare, tandläkare apotek, systembolag, lördagsnöje, butiker, fotogenlykta, isränna, pikade, stegar, djur, auktion, statartiden, badplats, friluftsgudstjänst, Kristi Himmelsfärdsdag*

Stig Sundblad, Vallbyvik
Vallbyvik var bygdens förbindelse med Sigtuna. Hit kom båtar med konstgödsel och virke, som bönderna hämtade. Även persontrafik skedde från bryggan vid Vallbyvik med överrodden. Den första överroddaren jag minns hette Hamberg. Man hissade en semafor, som var målad i vitt på svart botten. Efter några minuter kom Hamberg först med roddbåt och senare skaffade han motor till båten. Han kunde ta en 8-10 personer och flera cyklar. I Sigtuna kunde vi uträtta våra angelägna ärenden. där fanns läkare, tandläkare, apotek och systembolag förutom alla butiker av skilda slag utefter Stora gatan. Det var ett lördagsnöje att fara till Sigtuna och handla. Överrodden fanns varje dag och efter mörkrets inbrott kunde man påkalla uppmärksamhet genom att vifta med en fotogenlykta, som stod där.

På vintern kunde man gå över isen, men det var alltid en ränna för de stora båtarna. Hamberg hade båten och pikade sig över och när isbitarna frös ihop la han ut stegar över rännan att gå på.

Farleden mellan Stockholm och Uppsala gick här och man kunde lasta av djur man köpt på någon auktion.

Det gick inte att leva på inkomsten från överrodden - en passagerare betalade 25 öre. Både Håbo-Tibble och Håtuna socknar betalade en del till lön för överroddaren. Det gjorde även Sigtuna stad, då man ansåg

att underlaget för affärerna var viktigt. Så sent som när Upplands-Bro kommun bildades gav man några hundralappar till överrodden, som ansågs av stor betydelse för traktens kommunikation.

På trettiotalet fanns mycket folk på gårdarna. De hade sina inköp i Sigtuna och när de kom tillbaks på lördagseftermiddagen rastade de i backarna och smakade på sina inköp. Det var mycket glada människor ute efter vägarna då.

Idag är Vallbyvik en badplats och på Kristi Himmelfärdsdag har man friluftsgudstjänst. 157

Björn Ryd
Intervjuare Gunvor Dahlström, Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer: *Björn Ryd, Bråland, Lindegren*
Orter: *Näckudden, Kyrkskolan, Näckholmen, Bergvägen, Brofjärden, Lindersvik*
Ämnen: *Ryssjor, fotboll, kor, stall, Båtklubben, klubbhus, varvstomten, samlingssalen, medlemmar, brygga, båthamnen, stranden, rep, taljor, folk, rullstockar, spel, båten Linda, plåt, biltrailers, anslag, låna, återbetalning, avgiftsfrihet, schaktmassorna, piren, sällskapslivet, socialt, fester, tävlingar, klubbholmen*

Björn Ryd berättar om Kungsängen.
Folk fiskade med ryssjor på våren, när gäddorna lekte. Efteråt hängde man näten på tork och då hände att Prästbondens kor trasslade in sig i ryssjorna, något som uppskattades av oss pojkar, som spelade fotboll på ängen nära vattnet. Stamfastigheten Näckudden ägdes av grosshandlar Bråland, vars döttrar hade ridhästar. Hästarna bodde i ett stall, som låg där de nya husen vid Näckudden ligger. Båtklubben fick stallet mot att de rev och städade tomten. Stallet blev klubbhus och står fortfarande kvar på varvstomten.

Björn Ryd, Båtsällskapet i Kungsängen.
1955 startade Båtsällskapet i mars efter ett möte i samlingssalen i Kyrkskolan, som låg vid kyrkan. Det blev ett tjugotal medlemmar. Båtarna låg vid en gammal brygga nere vid båthamnen. Där byggdes till en större brygga. På vintern kunde man lägga upp båtarna där på stranden. Till en början skedde det med rep, taljor rullstockar och mycket folk. Senare skaffades ett spel. När Lindegrens från Lindesvik flyttade till Kungsängen, hjälpte deras båt Linda till med att dra ut den stora plåten, som man använder att sjösätta båtar från biltrailers.

Vi fick några anslag från kommunen, men det mesta betalade vi själva. En del lånade ut pengar till verksamheten och återbetalningen skedde genom att de fick avgiftsfrihet under ett antal år.

Sällskapet växte ganska fort. När vi flyttade ut i stora hamnen var vi 150 medlemmar och ett hundratal båtar. När Bergvägshusen byggdes 1965-67 tippades schacktmassorna mellan stranden och Näckholmen och bildade piren. Fullt utbyggt var det 1968. I dag är medlemsantalet 290 och 190 båtar. Båtklubbar har alltid bäddat för socialt umgänge. Så var det här också särskilt i början. Det var både fester och tävlingar. Vi har en klubbholme i Brofjärden, där människor träffas och umgås. 317

Daniel Kviberg
Intervjuare Gunvor Dahlström, Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer: *Daniel Kviberg, Karl Birger Blomdahl, Harry Martinsson, Lundborg*
Orter: *Rankhus*
Ämnen: *Befolkningsexplosion, terränggående, fordon, Aniara, tunnelbana, slussen, kommunalt aktiv, fullmäktige, socialnämnden, skolstyrelse, utbyggnad, planering, åsikter, stämningen, politiker*

Daniel Kviberg
Daniel Kviberg kom till Kungsängen 1953 och bodde här i 32 år. Jag fick vara med om den stora befolkningsexplosionen. Hit flyttade många människor. En berömd person var Karl Birger Blomdahl, som kom i sitt terränggående fordon från Rankhus. Han skapade musiken till Aniara med text av Harry

Martinsson där. Överingenjör Lundborg hade mycket med tunnelbanans tillkomst att göra och hade varit med och planerat Slussen i Stockholm.

Daniel arbetade aktivt som kommunpolitiker i 18 år. Han var bl a ledamot av fullmäktige, ordförande i socialnämnden och skolstyrelsen. Han har varit med och tagit många beslut om utbyggnader. Det fanns den här tiden en planering, som siktade på 75.000 människor i området och ingen av oss förstod vidden av detta. Det var en jobbig period och det gällde att utåt hålla på sina åsikter. Bakom kulisserna var vi mycket goda vänner. Ett minne är, när Daniel fick en skrynklig lapp i handen vid ett möte. Där stod: innan jag går upp och skäller ut dig, ska du veta att jag tycker precis som du.

Daniel tror att stämningen har blivit hårdare bland dagens politiker. 404

Kalle Karlsson
Intervjuare Gunvor Dahlström, Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

***Personer**: Kalle Karlsson, Tura Skoglund, Julle Lundgren*
***Orter:** Tierp, Brogård, Säbyholm, Stockholm, Barkarby flygfält*
***Ämnen**: Pråmar, kriget, åretruntjobb, lergropar, grävmaskin, räls, matning, kalk, vatten, valsar, munstycke, vagnar, torklada, ugnar, bränning, temperatur, spåntegel, biltransporter, driften, betong*

Kalle Karlsson berättar om Tegelbruket.
Kalle är född i Tierp, medan pappan var Brobo. 7 år gammal kom Kalle till Tegelbruket i Bro och gick i skolan vid Säbyholm. Hans lärare där var Tura Skoglund och Julle Lundgren. Varje morgon på sommaren sprang tegelbruksbarnen ned till pråmarna, som hade kommit under natten och hälsade på pråmskepparna.

Bruket lades ned 1930 och kom igång igen så smått 1935. Kalle började 1938 och arbetade i 10 år. Under kriget låg verksamheten nere. Sista hälften av 40-talet blev det åretruntjobb.

Leran togs i groparna uppe vid Brogård. Man grävde med maskin och lastade på vagnar, som gick på räls. Leran bearbetades i en matningsmaskin med skruvar. Man tillsatte vatten eller kalk efter behov. Leran valsades ut och pressades ut genom ett munstycke. Därefter skars den av i lämpliga bitar, som sattes på vagnar och kördes till torklador. När den var lagom torr sattes stenarna i ugnen för bränning.

Transporterna skedde för hand. Man arbetade i lag om tre när stenarna sattes in i ringugnen med 18 kammare. Man eldade uppifrån. I varje kammare fick det rum 12000-14000 tegel och i hela ugnen 180000. Det tog 10-12 dagar att bränna. Temperaturen låg mellan 900-1100 grader. Den lägre temperaturen om man brände spåntegel, som innehöll sågspån. Tegel räknas i tusental. En bränd tegelsten vägde beroende på sort 2½ - 3½ kilo.

Till en början skedde all transport på pråmar intill kajerna i Stockholm. 1938 började bilstransporterna komma igång. Så var det när Barkarby flygfält byggdes. Man fick teglet direkt till byggplatserna.

Tegelbruket låg vid sjön nedanför Brogård. Driften lades ned på 60-talet. Då blev det gula fasadteglet modernt och betongen tog över. Den leran som fanns vid Brogård gav endast röd sten. Uppsala kunde göra gult tegel. 155

Claes af Ugglas
Intervjuare Holger Ängeskog
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

***Personer**: Holger Ängeskog, Claes af Ugglas, Gösta af Ugglas, Alfhild Wallenberg, Bolinder, Mårten Lindberg, Gustaf Palmstierna, soldat Fröjd*
***Orter:** Frölunda, Rotebro, Kallhäll, Aspvik, Almare Stäket, Öråker, Göteborg, Skälby, USA, Ryssland, Norge, Körsvik, Lillsjön*
***Ämnen**: Skoltid, åska, skog, arbetsfördelning, torp, skomakare, estländare, bil, chaufför, grindar, Fiat, sufflett, båtar, varor, trädgårdsprodukter, passagerare, gruva, gnejs, hederskyrkvärdar, väghållning, grus, skjutsplikt, järnvägen, vaktmästarbostad, Hembygdsgården, lungorna, skogsnäring, flygutbildning, gräslandningsbana, flyguppvisningar, kyrkoherden, kvarn, hjul, turbin*

Holger Ängeskog intervjuar Claes af Ugglas, Frölunda.
Claes af Ugglas föddes 1906 på Lennartsnäs. Hans föräldrar var Gösta af Ugglas och Alfhild född Wallenberg. Fadern dog redan 1912 och modern fick ta över ansvaret för godset. Det fanns pengar och husen rustades. Man bodde i Stora Huset med 40 rum och 1000 kvadratmeters boyta. Skoltiden tillbringades i Stockholm. 1914 när restaureringen av husen var klar, slog blixten ned och allt brann upp, även en del djur. Allt byggdes upp igen med egen skog. Den nya skogen, som planterades skulle Claes ägna stort arbete med att sköta under de kommande 75 åren.

Frölunda där Claes bott sedan 1937 var arrendegård under Lennartsnäs. I dag består egendomen av 200 tunnland.

Varje morgon samlades arbetarna på ladugårdsbacken och fick sina arbetsuppgifter. Det var 5 man och 6 hästar samt 30-40 kor som skulle skötas. Det fanns 4-5 torp under gården och ett 40-tal hus, som skulle underhållas. Ungefär 50 personer hörde till gården bl a egen skomakare och soldat Fröjd. Under första världskriget flydde många estländare till Sverige. Ett par familjer hamnade på Lennartsnäs. Två bröder Karlsson arbetade hela sitt liv på gården. Arbetsstyrkan var ovanligt stadig på Lennartsnäs. Man flyttade inte ofta. Det fanns 20 arbetshästar och 8 oxar, som tyvärr omkom i branden 1914.

1918 köptes den första bilen. Chauffören satt utanför kupén och körde. Restiden Stockholm-Lennartsnäs var 1 timma och 10 minuter. Åkte man över Rotebro tog det lite längre tid för där fanns två grindar, som skulle passeras. Bilen var en Fiat, som på sommaren hade sufflett och på vintern kupé. Man gjorde en långresa till Norge.

Fabrikör Bolinder flyttade sin verksamhet från Kungsholmen till Kallhäll. Där kunde båtar och pråmar lätt lägga till. Det gick 6-7 båtar dagligen förbi Lennartsnäs på traden Stockholm-Uppsala och in i Mälaren. En båt lade till både vid Lennartsnäs brygga och vid Körsvik. Båtarna skötte transporter av både varor, trädgårdsprodukter och passagerare.

Aspviks gård är den äldsta i trakten. Där finns en gruva, där man brutit gnejs.

Claes af Ugglas var en av hederskyrkvärdarna i Stockholms-Näs kyrka. De andra var Mårten Lindberg och Gustaf Palmstierna. De stora gårdarna hade egna kyrkbänkar. Almare Stäket hade den första, Lennartsnäs den andra.

Väghållningen var besvärlig, då det var ont om väggrus. En täckt fanns vid Öråker. Tidigare hade man skjutsplikt. Man hade halvdagspass om 25 km per gång. Det tog 6 dagar att färdas Stockholm-Göteborg. Järnvägen medförde stora förändringar.

Det som i dag är vaktmästarbostaden på Hembygdsgården har Claes skänkt dit. Det har tidigare stått på Frölunda. Barnen på Lennartsnäs gick i Skälby skola. Ägarbarnen gick dock i Stockholm.

Claes hade vissa problem med lungorna i ungdomen, men återställdes helt. Han utbildade sig inom skogsnäringen och gjorde resor både till USA och Ryssland.

På äldre dagar började Claes sin flygutbildning. Han skaffade eget flygplan och ordnade en gräslandningsbana på 550 meter på Frölunda. Där flygs än i dag. På 60-talet anordnades flyguppvisningar, som blev en stor succé. Det väckte stor uppmärksamhet när han landade utanför kyrkan för att fullgöra sina kyrkvärdsplikter. Kyrkoherden var måttligt entusiastisk.

När man skulle bygga om vattenförsörjningen av Aspviks kvarn fick Claes far överta ett långt rör, som använts vid reparation av en ubåt. Röret var 35 meter långt 1 meter i diameter. Det grävdes ned under vägen och anslöt Lillsjöns vatten med turbinen till kvarnen. Då kunde man slopa den ränna, som hängde över vägen och det stora hjulet, som tidigare fanns. 285

Sven H Andersson
Intervjuare Gunvor Dahlström, Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

***Personer**: Sven H Andersson, arkitekt Matell*
***Orter:** Spånga, Gamla Bro, Kungsängen, Järfälla, Bålsta, Stockholm*
***Ämnen:** realskola, affärsverksamhet, byggnadsverksamhet, militärtjänst, byggnadsteknik, administration, korrespondens, Ingenjörstrupperna, byggnadsfirman, tekniken, fönster, köksinredningar, vintrarna, verkstad, kranar, blandare, hel- och halvfabrikat, arbetsstyrkan, sprängning, handborr, elektrisk tändning, transporterna, taklagsfest, skolbyggnad, kommunalkontor, hyreshus, Prosten, radhus, villor, brandstation, Solgården, Norrgården, Bro Livs, Normans El, Tjustaskolan, Centrum i Kungsängen,*

kvarteret Lantmätarvägen - Byggmästarvägen, förvaltning, Råbyområdet, fastigheter, renoveringsmogna, idrottsföreningen

011

Sven H Andersson, Bro.

Sven kom till Bro med föräldrarna 1918. Han var då ½ år gammal. Sedan dess har han varit Bro troget. Efter skolgång i Bro gick han i realskola i Spånga och tänkte ägna sig åt affärsverksamhet, men tyckte det var för dålig månadslön. Han började istället hos fadern, som drev byggnadsverksamhet på orten. Under militärtjänsten läste han en del byggnadsteknik och administration på korrespondens.

Under kriget låg han sammanlagt 3 år i militärtjänst vid ingenjörstrupperna. Därefter arbetade han hos fadern till 1952, då han tog över byggnadsfirman. Då började tekniken ta över. Det hade inte varit ovanligt att göra fönster och köksinredningar på vintrarna i en liten verkstad. Köksinredningarna kunde också byggas på plats.

Kranar och blandare, hel- och halvfabrikat decimerade arbetsstyrkan med åtskilliga personer från 50-talet till 80-talet. Sprängning skedde med handborrning för att sedan utvecklas till maskinell borrning och elektrisk tändning. Transporterna kom på tåg och bil.

När taken var på hängde gubbarna upp en krans till tecken på att det var tid för taklagsfest. Uteblev festen hängde det en gubbe upp och ner där istället.

Vi har byggt lokaler vid Härneviskolan, Bros gamla kommunalkontor, hyreshusen Prosten, radhus och villor i Gamla Bro, brandstationen, Solgården, Norrgården, Bro Livs till min bror, Normans El (nuvarande Sparbanken 1998) Tjustaskolan, Centrum i Kungsängen, skolor i Kungsängen m m. Kvarteret Lantmätarvägen - Byggmästarvägen byggdes helt i egen regi och förvaltas fortfarande av oss. Även på KF och Militärområdet, i Järfälla och Bålsta har vi byggt. Råbyområdet ledde till konflikt, då vårt koncept med arkitekt Matell i spetsen skulle ha lett till öppnare lösningar med blandad bebyggelse. Sven vill inte skylla bara på politikerna i kommunen att byggnationen blev misslyckad. Så var det i många kommuner i början på 70-talet.

Vi hade 120 anställda och det gällde att hitta andra möjligheter då. Vi köpte upp fastigheter i Stockholm, som var renoveringsmogna.

Sven har varit mycket aktiv i idrottsföreningen i Bro. 198

Gunvor Jansson

Intervjuare Gunvor Dahlström, Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

***Personer**: Gunvor Jansson, Mårten Lindberg, Ingeborg Andersson*
***Orter:** Stockholm*
***Ämnen:** Telefonist, jour, lokalsamtal, abonnenter, telefonhytt, Lyxblanketter, cykel, automatisering, arbetslös, Sv arbetsgivarföreningen*

200

Gunvor Jansson, Kungsängen.

Gunvor kom till Kungsängen 1949 för att arbeta som telefonist. Jag skulle bo vid telefonstationen hos Ingeborg Andersson i Mårten Lindbergs hus. Där bodde vi tre stycken. Vi hade jour. Där fanns också en telefonhytt, där de som inte hade egen telefon kunde ringa. Telefonisten beställde samtalen genom Stockholm. När samtalen var slut ringde telefonisten upp Stockholm igen och fick veta vad kunden skulle betala Det kunde vara både riks - och lokalsamtal. För 2 tioöringar fick man tala så länge man ville, när det var lokalt. Det fanns ungefär 130 abonnenter i Kungsängen. Numren hette Kungsängen 5 eller 30.

Det fanns också telegramstation. Man tog emot hyllningstelegram och skrev ut dem ofta för hand på Lyxblanketter, som kunden valt i telefonkatalogen. Sedan gällde det att ta cykeln och leverera telegrammen.

1951 automatiserades växlarna och Gunvor blev arbetslös. Hon kom sedan att arbeta som telefonist hos Sv Arbetsgivarföreningen. 278

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 118 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén 118
Tage Andersson, Bro
Intervjuare Gunvor Dahlström och Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv
UKF:s arkiv tage-mfl.doc

***Personer**: Harry Persson, Ingemar Johansson, Calle Jularbo, Sigge Fürst, Harry Brandelius, Charlie Norman*
***Orter:** Jakobsberg, Amerika, Hernivi Hage, Kvista*
***Ämnen:** Vivohallen, Konsum, Viktor Jonsson, pionjär, snabbköp, självbetjäning, neonskylt, Bro Livs, springpojke, strösocker. bitsocker, köttfärs, stekfläsk, chokladförsäljningen, biograf, Köpmannainstitutet, Hermods, idrott, Bro IK, Olympiaåret, fotboll, skidåkning, bandy, orientering, friidrott, schack, dragkamp, cykelsport, boxning, neger, tränare, dansbana, proffsboxare, tungvikt, idrottsmässor, tivoli, dansbana, Boxningsförbundet, kor, mocka, omklädningsrum, tvättmöjligheter, seriesystem, brunn, lastbil, kriget, inkallelse, permission, turist, bidrag, nöjesskatt, skatten, blåvit tröja, skador*

Tage Andersson, affärsman i Bro.
Tage startade Vivohallen i Bro 1958. Då fanns Viktor Jonsson och Konsum, som höll fast vid lanthandelsidén. Tage började med snabbköp och självbetjäning. Samtidigt tändes den första neonskylten i Bro med text Bro Livs. Tage började sin affärsbana som springpojke i Konsum i mitten av 30-talet. Då kostade strösocker 39 öre och bitsocker 44 öre. 1 kg köttfärs kostade 90 öre och det gjorde 1 kg stekfläsk också. Jag tyckte lönen som springpojke var dålig, 35 kronor i månaden. Jag hade ett extraknäck som chokladförsäljare på biografen i Bro och det gav faktiskt det dubbla.

Jag hade sedan anställningar i olika butiker och läste en del kurser hos Köpmannainstitutet och Hermods. 1950 ansåg jag mig mogen att starta eget med en butik i Jakobsberg.

Att starta nyetablering i Bro var kärvt i början. 1965 gjordes en ombyggnad, som ledde till att omsättningen mångdubblades. Runt 1990 tog sönerna över och när de slutade efter några år var omsättningen upp i 40 milj.

Tage är nu revisor i Bro IK och sitter just med 40 pärmar framför sig. När han började i Bro IK fanns inga ekonomiska transaktioner alls. De enda papper som skrevs var några protokoll. Tage kom till Bro IK som trettonåring. Bro IK startade Olympiaåret 1912 och klarade sig genom de två världskrigen. Fotbollen var den största idrotten, som var billig och drog till sig många ungdomar. Det fanns också skidåkning, bandy om det fanns sjöis, friidrott, dragkamp, cykling, orientering, schack och boxning. Det fanns en neger i trakten, som åtog sig att bli tränare för bonddrängarna i boxning. Men en dräng sopade till honom, så han blev alldeles vit i ansiktet, sas det. Harry Persson, som var amatörboxare i tungvikt och anses efter Ingemar Johansson som Sveriges bästa boxare uppträdde här i Bro. Han fick 100 kronor för matchen och Boxningsförbundet fick reda på det och då blev han proffsboxare. Han boxades i Amerika.

Tage blev som tjugoåring chef för idrottsmässorna i Bro. Man hyrde in ett tivoli och hade dans under 5 kvällar. Det kom 1000 personer, många långväga per cykel. Det var idrottsförenings sätt att skaffa pengar till sin verksamhet. Man engagerade artister som Calle Jularbo, Sigge Furst, Harry Brandelius, och Charlie Norman, som ställde upp gratis vilket han tackas för än i dag. Som chef gällde det att placera ett 40-tal personer på rätt plats och där lärde sig Tage mycket om organisation och att våga ta risker.

Man spelade fotboll i Härnivi Hage. Där ligger idrottsplatsen än i dag. Någon gräsklippning behövdes inte då där betade kor, men istället måste man mocka efter dem. Omklädningsrummet var så litet att man bytte om i omgångar. Tvättmöjligheter fanns inte. Runt 1930 förbättrades anläggningen och under tiden spelades det på ett gärde vid Kvista. På trettiotalet infördes seriesystemet och Bro avancerade ganska snart. 1942-43 byggdes planen om igen och utökades till de mått som krävdes för att få spela i högsta serien, som Bro nu gått upp i. Det byggdes omklädningsrum och grävdes en brunn, som ibland innehöll vatten.

Klubben var ett av Upplands bästa lag och resorna kunde inte längre företas med cykel och lastbil. Nu åkte man buss och taxi. Under kriget var det svårt att upprätthålla seriematcherna, då spelare och ledare var inkallade. Man stod vid 11-tåget på söndagarna och såg efter vilka som kom hem på permission. Hade man tur kunde man få ihop fullt lag. Annars fick man sätta in någon "turist". Det

fanns inga bidrag utan man fick istället betala både statlig och kommunal nöjesskatt. Skatten var 20% av de hoptjänta pengarna. Många ansåg att idrotten var av ondo. Hade man energi över kunde man jobba istället för att springa sig trött på en fotbollsplan. Det fanns inga tränare och ingen fick ersättning. Klubben höll spelarna med en blå-vit tröja. Skor köpte man själv för 8 kronor och de höll i flera år. Det hände aldrig några skador, folk var stabilare förr. Jag har haft de flesta uppdrag i styrelsen och varit ledare på alla nivåer. 295

Lorentz Eriksson, polis
Intervjuare Gunvor Dahlström och Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer: *Mårten Lindberg, Lars Borin*
Orter: Bro, Låssa, Stockholms-Näs, Toresta
Ämnen: *Fjärdingsman, polisdistrikt, polisstation, cykel, taxi, civilförsvar, mantalsskrivning, mönstring, skatteindrivning, kommunalskatt, kronoskatt, värnskatt, bilvärderingsman, drunkningsolyckor, släpkärra, pressening, Rättsmedicinska anstalten, Karolinska*

Lorentz Eriksson.
Lorentz Eriksson började 1945 som tillförordnad fjärdingsman i Bro, Låssa, Stockholms-Näs polisdistrikt. 1946 blev han ordinarie. Han bodde hos fru Andersson i kurvan till Dalkarlsbacken. Där hade han också polisstationen. Han åkte cykel på sina uppdrag. Ibland tog han cykeln på tåget till Toresta. Taxi användes bara om han skulle frakta någon han tagit hand om. I tjänsten ingick civilförsvarstjänst och att en gång om året förrätta mantalsskrivningar. Dessutom skulle han närvara vid mönstringen. Kommunalskatt, kronoskatt och värnskatt skulle drivas in och redovisas. Där hade han en viss procent. Han skötte bilvärdering åt civilförsvaret.

Drunkningsolyckor kunde vara besvärliga. En gång fraktades liket på släpkärra efter taxin till Bro kyrka från Dävensö. Presseningen blåste av efter vägen. En man som avlidit av en hjärtinfarkt i Dalkarlsbacken fick köras till Rättsmedicinska på Karolinska i Lindbergs taxi. Lorentz blev utskälld när han kom fram med liket, så fick man inte göra, men nöden hade ingen lag.

Lorentz Eriksson är född 1913 och hans chef, Lars Borin, har sagt att Lorentz är Uppland sista polisoriginal.

Holger Ängeskog, Kungsängen
Intervjuare Gunvor Dahlström och Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer: *Holger Ängeskog*
Orter: *Värmland*
Ämnen: *DC3:an. kusin, vingar, ladugårdstaket, dynghögen, slåtterängen*

Holger Ängeskog.
Farfarsfars kusin fick för sig att flyga som fåglarna på 1870-talet. Han gjorde ett par vingar och kastade sig ut från ladugårdstaket. Som tur var hamnade han i dynghögen. När jag 1936 jobbade med slåtter i Värmland flög den första DC3:an över slåtterängen. Den flög mellan Oslo och Stockholm. Drängen som jag arbetade tillsammans med tyckte att det skulle bli mitt yrke att flyga. Det blev så.

Mia Björkkvist, posten Kungsängen
Intervjuare Gunvor Dahlström och Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer *Mårten Lindberg, Svarta Kalle*
Orter: *Kungsängen, Granhammar, Tibble, Järfälla, Sollentuna, Kungsängen torg, Tibble torg*
Ämnen: *Brevbärning, bil, tåget, brevporto, legitimation, öppettider, linjen, Kommunalhuset, postrån, förlåtelse, tårta*

Mia Björkkvist.
1964 flyttade posten till lokaler vid Kungsängens torg. Personalen fick stora och varma lokaler att arbeta i. Det hade varit både trångt och kallt i Mårten Lindbergs fastighet. När vi flyttade till torget blev det brevbärare i samhället. Tidigare hade man fått hämta sin post. Posten kom till kontoret med bil från Jakobsberg och vi behövde inte hämta den vid tåget.

Brevportot var 30 öre mot 3:70 i dag. Man behövde sällan begära legitimation. Folk var ärliga och det rörde sig aldrig om stora summor heller. Man lärde känna folket. Öppettider var 9-11. Det dröjde länge innan posten var öppen hela dagen. En brevbärare var Svarta Kalle, som åkte runt till gårdarna med posten. Han betjänade hela linjen, som var 7-8 mil. 1970 öppnades ett postkontor på Granhammar, då militären vid I1 behövde mera servis. 1971 öppnades postanstalten vid Tibble i Kommunalhuset. Senare byggdes Kungsängen 1, som hade lokaler vid Tibble torg. Vi hörde till Järfälla postdistrikt, men nu är det Sollentuna.

Något år efter det Mia gått i pension blev personalen utsatta för ett rån. Efter en tid kom rånaren och bad om förlåtelse och bjöd på tårta. 306

Olga Mattson, Kungsängen
Intervjuare Gunvor Dahlström och Gurli Wahlström
1994-1995
Ur Seniorkvartens arkiv

Personer: *Wilhelmsson, Andrén, syster Gertrud, Gilbert Englund, Lindeman*
Orter*: Bålsta*
Ämnen*: Mjölk, enlitersmått, femtiolitersflaskor, cementkar, isvatten, mjölk, kaffe, barnmorska, Lundins affär*

182
Olga Mattsson
Olga arbetade i Lindbergs mjölkaffär på Enköpingsvägen i Kungsängen. Hon arbetade mellan 8-6 och affären hade middagsstängt mellan 1-2. Affären hade öppet på söndagarna mellan 1-2, eftersom men måste kunna handla färsk mjölk. Man öste upp mjölken ur flaskorna med ett enliters mått med långt skaft. Mjölken förvarades i 50-litersflaskor, som stod i isvatten i ett cementkar bakom disken. Kunderna hade mjölkflaskor med sig.

Mjölken kostade 25 öre litern och det bästa kaffet 3 kronor kilot. Olga hade 1948 1 krona i timmen. Efter tio år ökades lönen till 2:50 i timmen.

Huset intill Lindberg var vårdcentralen. En gång i veckan hade doktor Wilhelmsson mottagning där. Han efterträddes av doktor Andrén. Båda kom från Bålsta. Syster Gertrud hade mottagning och där fanns också barnmorska. Huset blev senare ungdomsgård. På andra sidan Knektvägen låg Lundins affär, som sålde sybehör och småsaker och Vennbergs, som var en speceriaffär. Mjölk fick inte säljas tillsammans med specerier. Efter vägen låg också Lindemans affär, som övertogs av Gilbert Englund.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 119 sidan 1** 119:1
av Gudrun Sandén
Sven Beckman, 22 maj 1968, Oscar af Ugglas och Harry Svensson, 6 nov 1975
Ur Sthms-Näs Hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv statare-119-1.doc

Personer: *Greve Björnstierna, Kung Albrecht, Oscar af Ugglas, Harry Svensson*
Orter: *Dalkarlsbacken, Ryssgraven. Vickberga, Urfjäll, Sylta, Aspvikslund, Lillsjön, Örnässjön, Skokloster, Lennartsnäs*
Ämnen: *Brand, sakristian, vägbyggen, landsvägen, klockstapeln, diligensen, hungersnöd, nödhjälpsarbeten, dalkarlar, vägsten, torn, sergeantboställe, sankmark, strand, skvalpor, vattenhjul, turbin, statarbostäder, änka, änkling, flyttning, statare, stat, hushållssystem, räkenskaper, djur*

Brand i sakristian.
Sven Beckman berättar om en brand i sakristian i Näs Kyrka, som han lyckades släcka med hjälp av ett par karlar, som arbetade på kyrkogården. Man lyckades dämpa elden med vått hö. 018

Gamla Landsvägen.
Gamla Landsvägen gick förbi kyrkan och bort mot klockstapeln. Gamla greve Björnstierna har berättat för Sven, att när han var liten stjälpte postdiligensen i den branta backen i äldsta vägen. Efter det byggdes nästa väg. Det var under de svåra åren, när man kunde hitta folk, som dött vid vägkanten med gräs i munnen. Under hungeråren tillkom en hel del vägarbeten som nödhjälpsarbeten bl a den i Ryssgraven. Den användes ända till 1940. Det var många dalkarlar som arbetade. Flera arbetare omkom vid olyckor. 090

Nödhjälpsarbete vid Vickberga.
Vid Vickberga gick vägen i en krok upp till Urfjäll, där det fortfarande står en väghållningssten. Vägen kom ut igen vid Aspvikslund. Den biten var också nödhjälpsarbete. 100

Nödhjälpsarbete vid Kalmarsand.
Även vid Kalmarsand gjordes nödhjälpsarbeten. 117

Torn på kyrkan, Vickberga, Sylta.
1882 byggdes ett torn på kyrkan. Vickberga har varit sergeantboställe och fått namn efter en boställsinnehavare. Det fanns första och andra sergeant. Stället hör till Sylta, som är den största byn i trakten. Namnet betyder sank mark eller strand. Marken sträcker sig från Lillsjön till Örnässjön. Kronan sålde marken på auktion i Uppsala. 161

Aspviks kvarn.
Aspviks kvarn är omtalad från kung Albrechts tid på trettonhundratalet. Där talas då om 3 skvalpor, då man utnyttjade fallet på tre nivåer. Kvinnorna i Skokloster ägde sedan kvarnen. Vattenrännan som gick över vägen orsakade mycket förargelse, när det blev isbildning på vägen på grund av droppet. Rännan ledde vattnet till ett hjul, som var 48 fot i diameter. 1911 byggdes kvarnen om för turbinen.

Statarliv på Lennartsnäs.
Oscar af Ugglas berättar att statarbostäderna på Lennartsnäs var ganska goda i jämförelse med andra gårdars. Harry Svensson, som varit arbetare på Lennartsnäs säger att gården var en av de bättre. Folk stannade gärna kvar, en del i flera årtionden. På ålderns höst fick de gratial, vilket innebar mjölk och mjöl, samt potatisland. Ofta hade de en liten befattning, så att de kunde tjäna en slant. Om någon blev änkling och det fanns en lämplig änka fick de flytta ihop, så sparde man en bostad. 163

Harry Svensson berättar vidare.
Harry Svensson menar att de täta flyttningarna som statarna gjorde var deras enda möjlighet till omväxling. De trodde knappast att de skulle få bättre på ett annat ställe. Statarna var ofta osams eftersom de blev som hästarna bitska när krubban var tom. En statare vars hustru inte kunde mjölka på grund av att hon väntade barn anställdes inte. 364

Oscar af Ugglas syn på statlivet.
Oscar af Ugglas ger sin syn på statarnas liv. Han framhåller att de sällan flyttade från Lennartsnäs

Staten.
Staten som hushållssystem, där även ägaren hade stat. af Ugglas redovisar räkenskaper runt 1920. Det fanns 120 kor och kvigor på gården 1919. 200

****

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur **UKF:s kassettband nr 119** sidan 2
av Gudrun Sandén
Elsa Nyqvist, Prästgården 119:2
4 jan 1991
Intervjuare Holger Ängeskog
Ur Sthms Näs Hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv ElsaNyq-119-2.doc

Personer: *Östlund, Palmér. Perling, Strandberg, Eriksson, Fia Jansson, Anell, Olsson, Rydberg, Sjölander, Mauritz och Frida Karlsson, Lindberg, Filip Åkerlind, Ferdinand Nilsson, svenskamerikanen Nilsson, Hjelm, Pettersson, Sundblad, Wid, Fahlgren, Beckman, Hessling, Lindeman, Lundin, Bengtsson, Oscar Sjölander*
Orter: *Ösmo, Ekhammarskolan, Västra Ryd, Stockholms Näs, Klockargården, Tibble, Ekhammar, Alvreten, Almelund, Villa Skoga, Hällbo, Ringvägen, Gästgivargården, Högnäs, Dunderhus*
Ämnen: *Prästgården, arrende, prästens villor, huvudförsamling, kyrkoherde, komminister, småskola, mellanskola, storskola, fortsättningsskola, fattigstuga, Hembygdsgården, vindsrum, telefonväxel, Stora huset, flyglar, förvaringsbod, vedbod, tvättstuga, klockstapeln, böcker, ransoneringskort, flyttning, fattigstuga, handelsträdgård, smedja, vasstak, släde, barnhem, prästskjutsar, trekungastenen (minnesstenen 1502), fana, Flygets Musikkår, prästgårdsdasset träkula*

Elsas första år i Prästgården. Präster.
Elsa Nyqvist kom som 4-åring till Stockholms Näs. Hennes far arrenderade prästgården från 1920. Gården låg där Ekhammarskolan ligger idag. Prästen hette Östlund och hade byggt ett antal villor nere i viken. Där bodde han själv också. Efter Östlund kom en präst, som hette Lindström. Då var Västra Ryd huvudförsamling och kyrkoherden bodde där, medan komministern bodde i Stockholms Näs. 080

Lärare.
Elsa gick i småskolan i Ryssgravens skola. Lärarinnan hette Palmér. I mellanskolan undervisade fröken Perling och fru Strandberg i storskolan. Kantor Eriksson ledde fortsättningsskolan i 6 veckor.

Innevånare i Hembygdsgården.
I fattigstugan nuvarande hembygdsgården bodde Fia Jansson, som flickorna bar vatten till. Hon bjöd på kakor. I fattigstugan bodde också familjen Anell och Olsson, skomakare Rydberg. Elsa fick bära mjölk till de gamla. Det fanns ett vindsrum uppepå med fönster åt kyrkan. Där fanns också den första telefonväxeln. 150

Kantorer.
Klockargården, som senare blev församlingshem låg vid kyrkan. Där bodde riksdagsman Sjölander innan han byggde Villa Skoga. Sedan kantor Eriksson och den sista kantorn som bodde där, var Ruben Lindberg, innan huset revs. På övervåningen fanns en lägenhet för skolvaktmästaren. Mauritz och Frida Karlsson bodde där. 168

Prästgården.
Prästgården bestod av ett stort hus och två flyglar. Halva flyglarna var vedbod, förvaringsum och tvättstuga. Innanför tvättstugan bodde farbror Lindblom, som ringde i kyrkklockorna. 191

Klockstapeln.
I klockstapeln förvarades böcker och ransoneringskort. Klockstapeln flyttades längre bort från skolan.
Grannar till Prästgården.
Grannar till prästgården var Filip Åkerlind på Tibble gård. Han arrenderade prästgårdsjorden från början. På Ekhammar bodde en svenskamerikan, som hette Nilsson. Senare köptes gården av riksdagsman Ferdinand Nilsson. Den backen som går från Hembygdsgården till torget kallades Fattigstugubacken, för där låg en fattigstuga med två lägenheter. Högre upp i backen låg knektstugan, där knekten Hjelm bodde. Ett gammalt hus är Alvreten. Vid kyrkvägen byggde bröderna Pettersson, kyrkvaktmästare Sundblad och handelsträdgårdsmästare Wid. Almelund ligger efter Bygdegårdsvägen och där bor kyrkoherde Fahlgren. Där hade också varit handelsträdgård. Järnhandlare Beckman kom till området omkring 1911. Efter E 18 låg en smedja, som ägdes av Hessling.
Vi hade våra kor i Sjöhagen på sommaren, nuvarande Strandvägen, dit vi gick och mjölkade. Vid Kyrkvägen fanns ett par hus. Efter E18 låg Lindemans affär tidigare ägd av Bengtsson och Lundins affär. I början på 20-talet byggde Oskar Sjölander Villa Skogan.
Kyrkan var försedd med trappstegsgavel, men när pastor Östlund byggde sina villor, revs kyrkgaveln, och han tog det till sitt byggnadsmaterial. Elsas pappa körde materialet till Sjöhagen 1920. 350

Hällbo.
När Elsa gift sig bodde de i Hällbo vid gjuteriet i 17 år, innan man byggde Ringvägen 16 1959. På prästgårdens ladugård var ett tjockt vasstak. När taken behövde repareras syddes vassen fast. Pappa hade 2 hästar och 8-10 kor. Jag var hemma och hjälpe till, tills jag gifte mig. Det var bara vid tröskningen, som vi hade hjälp. 415

Haga, Högnäs.
Ibland på vintern fick vi åka släde till skolan. Vi hade med mjölk till familjen Larsson, som bodde vid Haga.
Det var inte Gästgiveri på gästgivaregården längre. Vid Högnäs hade Lundin affär och Beckman tog över. Där hade tidigare varit barnhem. Vi hade skolkamrater på andra sidan E18 från gårdarna. 490

Prästgårdsskjutsarna.
Prästgårdsarrendatorerna hade prästskjutsarna, när prästerna varannan söndag skulle byta kyrka. Elsas familj umgicks med förvaltaren på Granhammar och hon minns hur vackert det var där under Rålambs tid. Brunna var en utgård till Ekhammar. 516

Minnesstenen vid kyrkan.
När Trekungastenen vid kyrkan invigdes 1945 paraderade Elsa, som hemvärnslotta med fana där tillsammans med en hemvärnsman från Dunderhus. Flygets Musikkår spelade. Svenngård var initiativtagare och det var mycket folk. (mötet mellan Sten Sture d.ä. och ärkebiskop Ulfsson, BS)
Prästgårdsdasset står vid hembygdsgården. Det hade en träkula på taket. 555

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur **UKF:s band nr 120 sidan 1 och 2** 120
av Gudrun Sandén
Torsten (Totte) Larsson
1992-01-21
Intervjuare Holger Ängeskog
Sthms-Näs Hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv TorstenL-120-1-2.doc

lyssna

Personer: *Jonas Alströmer, Hulda Johansson, Allinger, Öberg, Erik Hedin, Svennberg, Palm, Rexhammar, Elis Eklöw, Axel Ryd*
Orter: *Bolltorps socken, Nolhaga, Nygård, Brogård, Hernevi, Bålsta, Nyckelby, Yttergrans Prästgård, Sandgrind, Lennartsnäs, Kungsängen, Björkvik*
Ämnen: *Potatis, Viktor Jonssons affär, Boijes affär, tröskverket, vagnsaxlar, träsmörja, skåp, redskap, sten, skog, frötall, utvecklingsstörda, Länsmansboställe, arrendeboställe, Kronan, arbetsbyte, dagsverk, banvakt, bommar, gjuteri, sanitetsgods, Karlor, paketeringsmaskiner, prånar*

Tottes barndom.
Totte föddes 1910 på Nolhaga gård, Bolltorps socken, Älvsborgs län. Där satte enligt traditionen Alströmer sina potatisar. Pappan kom som rättare till Nygård 1911. Nygård var utmark till Bro Gård. Totte gick i skola i Hernevi. Han minns Hulda Johansson, Allinger, Öberg och klockare Erik Hedin.

Affärer i Bro.
Det fanns två butiker, Viktor Jonsson och Bojes. Min bror Tore var bodknodd hos Boje. 150

Arbete efter skolan.
Efter skolan var det att börja arbeta. Men redan under skoltiden fick man ibland vara hemma, när det skulle tröskas. Det fanns en fotogenmotor till tröskverket, som var placerad ovanpå ladugården. Vi pojkar fick skjuta ut halmen och ta bort bossen. 196

Redskapen.
Varje lördagseftermiddag smordes vagnsaxlarna med tjärsmet. Ett populärt puts bland småpojkarna var att ta litet smörja och kleta på insidan av ett grepskaft t ex. Varje anställd hade ett skåp, där han förvarade sina redskap, som var personlig egendom. 255

Försäljning av Nygård.
1924 sålde greve Sparre Nygård men familjen Larsson bodde kvar något år till. Greven var inte mycket för sina arbetare. Totte var en söndag ute och gick på Rysstorpsvägen med flera andra pojkar och en ladugårdskarl Svennberg på Brogård. Sparre kom och undrade varför han inte arbetade. Svennberg förklarade att han hade sin lediga söndag. Då tyckte Sparre att han och pojkarna kunde plocka litet sten i groparna på vägen. 332

Nya ägare till Nygård.
1924 sålde greven Nygård till ett par från Sala. De tog skörden och skövlade skogen, så att inte en frötall stod kvar. Vinsten blev stor. Sedan sålde de igen och vetrinär Palm blev ägare. Efter honom blev det institution för utvecklingsstörda män, som förestods av Erik Rexhammar. 360

Bålstatiden. Sandgrind.
Pappa köpte en gård invid Nyckelby i Bålsta, men det var svåra tider då och han sålde snart. Under något halvår bodde vi sedan vid Yttergrans Prästgård. 1926 kom han till Sandgrind, som var länsmansboställe. Det fanns två flyglar, länsman bodde i den ena och den andra var arrendatorsbostad. Efter en 5-6 år sålde kronan till Elis Eklöw, som hade en grossistfirma. Totte arbetade hemma och gick och hjälpte grannar med arbetsbyte. Aspvik betalade 2 kronor för ett dagsverk. 416

Banvakt.
I slutet på 20-talet fanns en banvakt som skötte bommarna vid vägen till Lennartsnäs. 525

Gjuteriet.
1928 började Totte på gjuteriet i Kungsängen. Gjuteriet ägdes av Axel Ryd, som bodde vid Björkvik. Huset ligger på Stationsvägen. Man tillverkade maskingods, sanitetsgods, som såldes hos Karlor. En annan firma köpte paketeringsmaskiner. Man tillverkade också gods till pråmar. 588

Personer: *Brofalk, Bråland. Mårten Lindberg*
Orter: *Blidö, Ulvsunda, Sundbyberg, Hudiksvall, Sollentuna, Kockbacka*
Ämnen: *Kärnbänken, järn, vitglödande, trögflytande, ugnsskötare, eldfast, lera, skopor, skänklar, sand, skottkärra, häst, koks, tackjärn, stationen, rensade, smågods, tunna, lastbil, transporterna, Ulvsunda Gummifabrik, packningar, mattor, kulor, lönen, ackordsättning, tåg, cykla, Siverts kabelverk, nationer, telefonkabelverket, spinnmaskiner, Esselte, Logen, arrenderade, tomt, pastoratet, monteringshus, murning, Kristidsnämnden, Licens, ersättningscement, Kronan, färg, glas, täljstenskamin, lägenhet, Volkswagen*

Gjutningen.
Totte arbetade först vid kärnbänken vid gjuteriet. Kärnan gjorde att godset kunde bli ihålig. Det gällde att ha rätt fuktighet på sanden. Skulle man göra tunt gods togs järnet "kvickt" alltså vitglödande. Vid gjutning av tjockt järn skulle järnet var mera trögflytande. Ugnsskötaren skulle efter varje smälta göra ren ugnen och sedan smeta in den med eldfast lera för nästa omgång. Järnet bars i skopor med 30-40 kilo i varje av en man. Sedan fanns det stora skänklar med 70-80 kilo i varje, som bars av två man.

Transporter till gjuteriet.
Varje år kom en pråm från Blidö med sand, som lastades av vid stranden. Sedan fick vi köra sanden på skottkärra upp för backen. Till en början kördes koks och tackjärn med häst och vagn till stationen. Även färdigt gods lastades på järnvägsvagnar. Man göt två dagar i veckan. Resten av tiden gick åt att rensa godset från grader och att även färdigställa formar till nästa gjutning. Smågods stoppades i en tunna, som rullades runt så att godset slipades rent mot varann.

Sista tiden användes lastbil för transporterna. En del firmor hämtade sina varor. Totte var kvar i 19 år. Till en början fanns inga tvättmöjligheter. På sommaren kunde man tvätta sig i sjön, men på vintern cyklade man svettig till Sandgrind. Mot slutet fanns tvättrum på gjuteriet. Vattnet värmdes på torkugnen. Skulle man ha litet varmt vatten stoppade man ett rödglödgat göt i en hink vatten. Det blev snart varmt. 200

Ulfsunda Gummifabrik.
1949 började Totte vid Ulvsunda gummifabrik, som tillverkade formpressade gummivaror. Det var packningar, mattor och kulor till pumpar. Han var kvar där i 12 år. Lönen var ackordsatt. Man

stämplade när man började ett jobb och likaså när man slutade. Då gick det att räkna ut på öret hur mycket man tjänat. Ungefär 3 kronor i timmen. 254

Siverts kabelverk.
Totte åkte tåg till Sundbyberg och på sommaren kunde man cykla. På vintern var det lång väg att gå till bussen vid Bälstabro. 1959 började Totte på Siverts Kabelverk. Där fanns arbetare från en 12-13 nationer. Totte arbetade på telefonkabelverket och var servisman på spinnmaskinerna. När tillverkningen flyttade till Hudiksvall slutade Totte

Esselte.
Från 1969 arbetade Totte i Sollentuna hos Esselte. 350

Nybygget.
Under 7 år bodde vi tillsammans med föräldrarna vid Sandgrind. Sedan hyrde vi övervåningen i det som nu är ungdomsgård och kallas Logen. Hörnet av gamla E18 och vägen upp till torget. "Rivet 1998." Jag fick först arrendera en tomt av pastoratet, som låg ovanför gjuteriet. Jag fick låna pengar av far till huset, som var ett monteringshus och kostade 6125 kronor. Det var i slutet av trettiotalet. Murning, glasning och det elektriska fick jag leja för. Sen fick jag friköpa tomten. Under kristiden cyklade jag till Kockbacka till Brofalk, som var kristidsnämndens ordförande. Där fick man en blankett för att få licens på att köpa t ex cement. Det fanns bara ersättningscement för den äkta skulle gå till Kronan. Samma sak gällde för glas och färg. Jag fick 1 liter linolja till hela huset och resten ersättningsfärg. När kriget var över fick vi göra om all målning. Huset värmdes med en köksspis och en täljstenskamin. I slutet på 40-talet satte jag in centralvärme. 487

Kajsa och Volkswagen.
Hustru Kajsa var hembiträde hos Bråland och Totte och hon träffades vid stationen, där ungdomarna träffades. De bodde i 41 år i sitt egenhändigt byggda hus. De flyttade därifrån 1981. Lägenheten de flyttade till kostade 38.000 kronor. 1956 köpte Totte en begagnad Volkswagen för 1800 kronor av Mårten Lindberg. Han har haft 6 stycken folkvagnar. 591

****

ORTSBOR BERÄTTAR
sammanfattning ur UKF:s **kassettband nr 121 sidan 1** 121:1
av Gudrun Sandén
Stockholms-Näs - 50-årsjubileum
Intervjuare Kerstin Molander
1992-05-12
UKF:s arkiv näs2-121-1.doc

lyssna

Personer: *Anders Bokvist, Kerstin Molander, Annmari Svenngård, Herman Svenngård, Sven Beckman, Sören Hallgren, Gustav Axelsson, Marianne Sporre, Ville Johansson, Ernström, Ruben Lindberg, Mårten Lindberg, Tyra Strömberg, Marianne Stigeryd, Mats Kouppala, Vikstalasse, Sahlström*
Orter: *Klockargården, Öråker, Lillsjövik, Stadion, Stäket, Stockholms-Näs*
Ämnen: *Vägglöss, fotografera, samarbeta, stänkmålning, Upplands Fornminnesförening, skytteförening, hembygdskör, spelmansstämma, midsommarfirande, arbetsdagar, projekt, kvarn, helikopter, knektstugan, skrindor, stationen, traktor, flagga, Svenska Flaggans Dag, torpet Lund, regementet, vaktmästarbostad, remissinstans, kommunen, radhusbebyggelse, kolonilotter, brasafton, Hembygdsprojektet, Socialstyrelsen, logen, sockenfana, insamling*

Annmari Svenngård.
Kerstin Molander intervjuar några veteraner i Hembygdsföreningen. Ann Marie Svenngård, dotter till Herman Svenngård, berättar att när huset köptes var det fullt av vägglöss och måste rökas. Under byggtiden bjöd familjen Svenngård på mat och dricka. Annmari fick fotografera alla föremål, som skänktes till museet. Svenngård var mycket drivande, men kunde var svår att samarbeta med. Ville Johansson var den första vaktmästaren. 211

Anders Bokvist.
Anders Bokvist (86) berättar att målarmästare Ernström målade Hembygdsgården. Bokvist var anställd hos honom och fick arbeta gratis med det. Ernström höll färgen och tre anställda målade. Det var mest limfärgsmålning. Vi fick instruktioner hur vi skulle göra stänkmålningen från någon i Upplands Fornminnesförening.

Svenngård och jag träffades i skytteföreningen och han ville ha mig med i Hembygdsföreningen. Jag satte som villkor att slippa styrelseuppdrag men var med i styrelsen ett 20-tal år. Inträdesåret var 1943. 255

Ruben Lindberg.
Ruben Lindberg fick besök av Svenngård i Klockargården. Han ombads att bilda en hembygdskör, vilken levde ett tynande liv några år. 1963 kom Ruben med i styrelsen. Ruben minns med glädje spelmansstämmorna, som hölls sista helgen i augusti varje år och midsommarfesterna. Även arbetsdagarna gav trevlig samvaro.
Under Mårten Lindbergs ordförandeskap fanns ett projekt att flytta kvarnen från Öråker till Hembygdsgården. Man skulle använda helikopter för transporten. Ett annat projekt var att rädda Knektstugan i Knektbacken. Men det fanns 20 ägare, som skulle tillfrågas och tiden gick och stugan blev mer och mer förfallen. Till sist brann den upp. 306

Gustav Axelsson.
Gustav Axelsson blev uppring en dag på 60-talet och fick veta att han blivit invald i styrelsen för Hembygdsföreningen. Han minns hur gårdarna ställde upp med lövade skrindor, som hämtade barn nere vid stationen och åkte till festen vid Hembygdsgården. Hästarna byttes så småningom ut mot traktorer.

Vi var på Stadion och skulle hämta en flagga till Hembygdsgården på Svenska Flaggans Dag. Vi fick inte motta den ur konungens hand utan den sändes till Kungsängen senare.

Torpet Lund köptes av Svenngård från Regementet 1966. Det tog 18 år innan den kom på plats. 342

Marianne Sporre.
Marianne Sporre kom till Kungsängen 1959. Redan från början fick hon kontakt med Tyra Strömberg, som kände Svenngård och de insåg att Marianne var intresserad och valde in henne i föreningen. Hon kom att hjälpa Herman med att distribuera Medlemsbladet, som han var ansvarig utgivare för. Medlemsavgiften var 3 kronor, så det gällde att spara porton. Hon efterträdde Marianne Stigeryd som kassör 1962 och höll på till 1985. Nu arbetar hon i valberedningen.

Mats Kouppala började med spelmansstämmorna. Han kände Vikstalasse och Sahlström. Damerna bredde smörgåsar och kokade kaffe. Stämman inleddes i kyrkan och sedan spelades det i buskarna till långt fram på kvällen. 395

Sören Hallgren.
Sören Hallgren flyttade till Kungsängen 1964. 1967 blev han ordförande i föreningen 10 år framåt. Sören verkade för att det blev en vaktmästarbostad. När Kungsängen började byggas ut blev föreningen remissinstans och vi hade många fajter med kommunen. Vi lyckades stoppa att vägen till kyrkan flyttades till baksidan av Hembygdsgården och att det inte blev någon radhusbebyggelse i backen. I samband med det fick vi kolonilotterna. Vi startade brasaftnarna. Tillsammans med Socialstyrelsen startade ett projekt för hela kommunen, som kallades Hembygdsprojektet. 464

Husen på Hembygdsgården.
Det första huset som kom till tomten var logen, som Svenngård köpte från Stäket. Sedan restes torpet Lund. Man planerade en kringbyggd gård, men det blev inte så. Klockarladugården flyttades från skoltomten. Vartefter det revs byggdes det upp. Svenngård var helt emot att sätta in något nytt.

Sven Beckman var initiativtagare till sockenfanan. Man gjorde en insamling. 570

Nytt namn på kyrkan.
Marianne Sporre vädjar till de styrande i kommunen att arbeta för att få tillbaka namnet Stockholm-Näs kyrka. 589

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s **kassettband nr l21**
av Gudrun Sandén
Bengt Rydberg
1993-06-29
UKF:s arkiv holger-121-1.doc

121:2

Personer. *Bengt Rydberg, professor Olivercrona, Fia Jansson, Elsa Nykvist, Bertil Furustedt, Jannebro, Hjelm, Eriksson*
Orter: *Enskede, Lillsjön, Beckmansbacken, USA, Kyrkbyn 1: 1, Sjöhagen, Mälaren, Prästgården, Bro, Dalkarlsbacken, Fattigstugubacken, Stäket*
Ämnen: *skomakare, gavelrum, prästgården, K1, tältbiograf, gratisbiljetter, Storskolan, genväg, hjärntumör, ringaren, kyrkklockorna, klockstapeln, dansbanan, söndagsmorgnarna, fiska, gummisulor, motorcykel, skosulning, lappar, Bolinder, värvning, vapensmedja, svarvare, LM-Ericsson, klockarladugården, glasveranda, lönnar, kastanj, flyglar, tvättstuga, blomsterrabatter, fruktträdgård, schersmin, syren, hagtornshäck, park, Torra bagarn, wienerbröd, skärslipare, strömming, kulla, T-ford, stänkskärm, hästar klockstapeln, potatiskällare*

Familjen Rydberg.
Bengt Rydberg har bott i USA i 41 år. Han är född i Prästgården och gick i skolan vid Ryssgraven. Senare bodde han i Hembygdsgården i de gavelrum som vette mot Kyrkan. En annan familj bodde i lägenheten, som nu är kök. Fadern var skomakare. Föräldrarna var födda i trakten. De flyttade till Enskede på 40-talet. Bengt började vid Kl. Bengt är född 1923.

När tältbiografen slogs upp utanför på fältet försökte vi hjälpa till för att få gratisbiljetter. Gick inte det kröp vi under duken.

När Bengt började Storskolan låg den på granntomten. Det fanns ett staket mellan, som Bengt tog en genväg över. Som straff fick han måla staketet. Sedan gick han runt. När skolan lades ned blev det mötes- och biograflokal. Huset revs på sextiotalet.
Bengt syster, Karin, dog av en hjärntumör när hon var 16 år. Hon opererades av professor Olivercrona.

187

Klockstapeln och dansbanan.
Vi gick i kyrkan ibland och pappa brukade ringa i kyrkklockorna, när ordinarie ringaren hade förhinder. Klockstapeln är flyttad. Vid dansbanan uppe i backen kunde man hitta pengar på söndagsmorgnarna. Vid fiskade vid Lillsjön. 226

Fattigdom.
En skomakare tjänade inte så mycket och värre blev det när gummisulorna kom. Pappa blev påkörd av en motorcykel i Beckmansbacken och blev aldrig helt återställd. Sitt skomakeri
hade han i köket. Han var den enda skomakare i trakten. De som inte hade råd med skosulning lät honom sätta på lappar över hålet. 260

Bengts arbetsliv.
Bengt jobbade i Bolinders några år efter skolan. Sedan tog han varvning. Han arbetade i arméns vapensmedja i fem år och fick utbildning till svarvare. Därefter fick han arbete hos LM-Ericsson som verktygsarbetare. 1952 åkte jag till USA. 299

Kyrkbyn 1:l.
Klockarladugården stod vid ån som rann förbi klockstapeln upp till prästgården. Därefter gick en väg. Hembygdsgården har beteckningen Kyrkbyn l: 1. Huset hade en andra våning med en trappa upp från farstun. I köket var en lägenhet. I lägenheten uppe bodde Fia Jansson.

Vattnet bars in och det var besvärligt med bad. På sommaren gick vi genom Sjöhagen till Mälaren. Vi började bada på Kristi Himmelsfärdsdag. 414

Lekkamrater.
Elsa Nykvist f Andersson och hennes bror Bertil Furustedt har växt upp i Prästgården och är lekkamrater till Bengt. Man talar om hur illa behandlade skomakarfamiljen blev av fattigvårdsordförande. 460

Beskrivning av Prästgården.
Prästgården var en stor gul villa i två våningar med glasveranda också i två våningar. Mitt på den stora gården stod en kastanj och även flera stora lönnar. Det fanns två flyglar. I den vänstra var en lägenhet och en tvättstuga. I den högra flygeln bodde familjen Rydberg i nedervåningen och en familj på övervåningen. På baksidan av huset var det tre blomsterrabatter och i sluttningen fanns en blomsterrundel omgiven av två månformade blomsterland. En gång ledde ned mellan en häck av schersmin och en av syrén till fruktträdgården. En hagtornshäck gick utefter gamla landsvägen. Där var en inkörsväg i häcken mellan två stenstolpar. Vägen gick genom en park med många träd. På andra sidan landsvägen fanns en kulle, där vi alltid lekte. En dag sköt vi med pilbåge. En bilist kom och jagade oss ända till nuvarande OK. När han fick tag på oss fick vi stryk. Mannen var från Bro och hade bensinstation och verkstad. Han hette Jansson senare Jannebro. *185*

Försäljning från kärror. Olyckor i Dalkarlsbacken.
Ibland kom en gubbe med en kärra och sålde wienerbröd. Torra bagarn sålde limpor, skärsliparen slipade knivarna och även strömming och korv kunde man köpa från en kärra. En kulla kom i en gammal T-ford, med trasig belysning. Hon satte en pojke på stänkskärmen med en lykta. Han blev skadad när hon körde in i bergväggen i Dalkarlsbacken.

I Fattigstugubacken bodde Erikssons och deras pojkar slogs alltid, så man måste göra en omväg för dem. Fattigstugan låg nedanför Knektstugan, där Hjelm bodde. Eriksson arbetade i Kallhäll hos Bolinders och cyklade hem genom Dalkarlsbacken. En kväll hade ett par hästar skenat från Stäket. De var fästade vid varandra med en stock. De sprang på var sida om Eriksson och han träffades i ryggen och dog. 250 290 Klockstapeln flyttas. När skolan byggdes ut kom klockstapeln att ligga så nära att barnen störtes av klockklangen, därför flyttades den ett stycke upp i backen. Arrendatorn i prästgården hade en utmärkt potatiskällare i klockstapel. 297

****

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 122** sidan 2
av Gudrun Sandén

122

Rolf Beckman berättar om sin farfar
Ur Stockholms-Näs Hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv Beckmans-122-2

Personer: *Larsson, Stina Perling, Herman Svenngård*
Orter: *Aspviks kvarn, Högnäs, Enköpingsvägen, Skolvägen, Bygdegårdsvägen, Toresta, Gällöfsta, Kungsängen, Bro, Norrgården*
Ämnen: *Järnhandel, gårdarna, magasinsbyggnader, byggnadsmaterial, cyklar, radioapparater, köksmaskiner, transporter, torget, hästen Svea, varor, krigsslutet, lastbil, sortimentet, färg, tapeter, hushållen, fjärdingsman, kommunalnämnden, skolstyrelsen, kyrkofullmäktige, kyrkvärd, hembygdsrörelsen, initiativtagare, filial, flickor, sopbacken, stabil, rättvis, humör*

Aspviks kvarn, järnhandeln.
1897 kom Sven Beckmans far till Aspviks kvarn. 1911 startade farfar järnhandel i Högnäs. Det var ett hus som nu är rivet men låg mitt i Syltas bebyggelse. 055

Järnhandeln vid Skolvägen.
Järnhandeln skulle serva gårdarnas behov. 1917 hade både järnhandeln och familjen växt ur Högnäs. Farfar köpte triangeln Enköpingsvägen-Bygdegårdsvägen-Skolvägen av Björnstierna. Han byggde ett rejält hus med magasinsbyggnader. Det gällde att hålla byggnadsmaterial i lager. En välsorterad järnhandel skulle ha 80.000 olika saker i lager. Han sålde också cyklar, radioapparater och köksmaskiner. Han skötte affären själv. Han hade hjälp med transporter. Rolfs farbror tog över omkring 1960, när verksamheten flyttade till torget. 180

Transporter från affären.
Farmor packade matsäck och halv åtta kom Larsson med hästen Svea och alla tänkbara varor lastades på. Vi åkte runt hela dagen till Toresta, Gällöfsta och andra avlägset belägna gårdar. Överallt skulle kusken ha en sup och kaffe och jag var proppmätt när jag kom hem. Sveas stall låg på Skolvägen. Larsson bodde i Dalkarlsbacken. Rolf fick köra och hämta Larsson och ställa Svea i stallet när dagen var slut. 240

Lastbil.
Efter krigsslutet fick vi lastbil. Transporterna skedde troligen varannan vecka. 270

Järnhandeln vid torget.
När man flyttade till torget ändrades sortimentet. De grova byggvarorna upphörde och istället såldes färg och tapeter och annat som hushållen behövde. 1965 såldes affären. 300

Uppdrag.
1912 blev farfar fjärdingsman. Han har suttit i kommunalfullmäktige, skolstyrelsen, kyrkofullmäktige och en mängd andra nämnder och styrelser. Han var kyrkvärd i 30 år. Han hade ett glödande intresse för hembygdsrörelsen. 1942 startade han tillsammans med Stina Perling och Herman Svenngård Hembygdsföreningen i Stockholms-Näs. 1956 blev han som 74-åring föreståndare för Upplands Sparbank i Kungsängen. Han innehade den posten i 6 år. Han var initiativtagare till att man öppnade en filial i Bro.

Så var farfar.
Han dog 1971 efter att ha bott ett tag på Norrgården. Han älskade vackra flickor. Han var inte religiös utan kyrklig, enligt egen utsago.
Huset såldes 1969. Rolf bor på den gamla sopbacken.
Farfar var stabil, rättvis och hade ett häftigt humör. 440

****

ORTSBOR BERÄTTAR
ur rullband överfört till UKF:s **kassettband nr 123 sidan 1**
med sammandrag av Gudrun Sandén 123
Sven Beckman
Stockholms-Näs Hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv Beckman-123-1.doc

Personer: *Herman Svenngård, Floderus, Hildebrant, Lennart Torstensson, Karin Hansdotter, Nils Persson, Grau, Anders Torstensson, Kristina Margareta Stenbock, Henrik König, Wachschlager, Axel Johan Oxenstierna, Gustaf Göran Gabriel Oxenstierna, Per Gustaf af Ugglas, Kurt af Ugglas, Karolina Haj, Teresia Ulrika Wilhelmina Björnstierna, Elisabeth Charlotta von Stedig, Magnus Björnstierna, Björkman, Svedelius, Gyllenborg, Fersen, Bergencrantz*
Orter: *Skokloster, Lillsjön, Urfjäll, Sylta, Lennartsnäs, Kungsängen, Svartsjö, V Ryd, Näs, Stockholms-Näs, Enköpings-Näs, Uppsala-Näs, Öråker, Tuna, Tibble Stäket, Strömmingsängen, Almelund, Ekhammar, Kyrkbyn, Ensta, Skälby, Askemark, Tuna backe, Källvik, Hamra, Finland, Frölunda, Granhammar, Ängsvaktartorpet, Vadstena, Sandgrind*
Ämnen: *Gjuteriet, kvarn, nunnor, skvaltor, ränna, vattenhjul, landsvägen, isbark, snickerifabrik, vallar, dragon, rusthåll, sank mark, sjöstrand, Kunglig Majestäts Stallstat, gärdesgård, klagades, ängsvaktarbostad, lada, Hovstallängen, timmerlada, krigen, förfäder, sjukdomar, farsot, överhet, begravningsplats, muskotfärg, nationell, pergamentsbrev, Riksarkivet, testamente, arvsskiften, fornlämningar gravfält, Karl XI:s Förordning om Antikviteter, kopparmynt, järnvägsporten, stensättning, gravkullar, älvkvarnar, dolk, järnålder, stenålder, bautastenar, Historiska Museet, änka, medeltiden, bogårdsmur, vapenhus, inventarier, vanvård, försäljning, mässhakar, antipendium, ljuskrona, salpetersjuderidirektör, fattiga, styvsint, frälse, skjutsa, tröska, Kronans Jordeböcker, träbyggnad, gyllenläderstapeter, glasrutor Reduktionen, kronan, gravationer, skalden, statsråd, Aspviks kvarn, brukspatron, visitation, drängar, pigor, läktaren, koret, Herrens Nattvard, trätor, oenighet, olydiga barn, trolldom, signerier, lövjeri (?), katekesförhör, brännvin, gudstjänsten, kaplansboställe, klockarbordet*

Gjuteriet, Aspviks kvarn, Sylta.
Gjuteriet kom till 1908. Kvarnen vid Aspvik hade tre stenar. Folk kunde komma ända från stan för att mala. 1312 fick nunnorna i Skokloster kvarnen. Då hade den tre skvaltor. Sedan blev det ränna med högt fall. Vattenhjulet var ett av de största som funnits här, 48 fot eller 14 meter i diameter. Rännan gick över landsvägen och ställde till besvär på vintern, när spillvattnet frös till isbark på vägbanan. Kvarnen var byggd av timmer och blev senare snickerifabrik.

Lillsjön var inte reglerad. Den måste en gång i tiden haft högre vattenstånd, eftersom där finns vallar nedåt Urfjäll. I arrendatorns källare syns spår efter hjulet.

Aspvik var en stor gård, som höll dragon. Förtjänsten på kvarnen skulle underlätta rusthållet. Den sista dragonen var född i Sylta. Sylta betyder sank mark eller sjöstrand. Tittar man på vägen till Lennartsnäs förstår man hur den fått slingra sig fram vartefter vattnet stått. Det är vass överallt i dikena. 112

Namnet Kungsängen, ängsvaktarbostället.
Namnet Kungsängen har kommit av den ängen, som fordom legat under Svartsjö slott och Kunglig Majestäts Stallstat. Ängen var omgärdad av stängsel, som skulle underhållas av bönderna både från V Ryd och Näs. Detta var en pålaga varom klagades bitterligen. Den som hade uppsikt över ängen och gärdsgården kallades ängsvaktaren. Han hade sin bostad på kullen ovanför ängen och stället kallades Ängsvaktarbostället. Stommen till det gamla huset är numera påbyggt. Virket till ladan, där höet samlades på Hovstallängen, ingår nu i Herman Svenngårds villa vid Lillsjön.

Mitt hus är uppfört av timret från den tiondelada ifrån V Ryd, som präst efter präst fick lösa för att förvara sitt tionde. Jag köpte ladan 1917. 144

Krig och farsot.
Våra förfäder hade ett hårt liv på grund av de många krigen och de svåra sjukdomarna. 1710 gick en svår farsot över Näs, då prästen måste begrava 130 personer på kyrkogården. Det kom en förordning från överheten att man inte skulle få begravas på kyrkogården. Då det inte finns någon mer känd begravningsplats antas att man begravde på platsen, där folket bodde.

1777 finns en anteckning att församlingen inköpte en rock till kyrkvaktmästaren. Den var av muskotfärg och av det nationella snittet.

Namnet Näs kom av sitt läge och namnändringen till Stockholms-Näs berodde på att det finns Enköpings-Näs och Uppsala-Näs i grannskapet. De äldsta bevarade handlingar rörande vår socken utgörs av pergamentsbrev förvarade på Riksarkivet. Det är brev innehållande testamenten, där mark ges till kyrkor och kloster, särskilt Vadstena klosterkyrka. Dessa arvsskiften är bevittnade av någon präst, biskop eller adelsman. De berör Öråker, Tibble, Tuna och Almare-Stäket. 193

Fornlämningar.
Socknen har flera fasta fornlämningar. Vid Strömsängen i Stäket finns ett gravfält, som blivit delvis kartlagt och undersökt. Närmare Kungsängen på det höga berget finns två fornlämningar omskrivna i Förordningen om Antikviteter från Karl XI:s tid. Där står att det finns uppå sanden två källor i hårda hälleberget grävna. I dem finns några kopparmynt, nålar, häktor och annat smått. Den ena har jag anträffat vid stupet rätt upp från järnvägsporten, men den andra hittade jag inte. Vid Almelund finns en stensättning. Där skogen börjar mot V Ryd finns en hel del gravar. Gravarna från denna tid lades strax intill husen. Även vid Ekhammar på en skogsbevuxen kulle finns flera gravkullar. På Kyrkbyns mark nordost om kyrkan i den högt belägna skogsbacken finns ett tjugotal gravar samt s k älvkvarnar. I Tibble Stenhage och i Tibble finns gravar. En del måste tas bort och blev undersökta av doktor Floderus. Man fann bl a en vacker dolk. Här har tydligen levat folk, som ägde något här i livet. De har troligen levat vid Tibble. Doktor Floderus menar att vanligt folk kastats i sjön istället för att begravas i jord. Studerar man fynden finner man att de alla ligger i samma nivå i förhållandet till sjön. Gravarna är från järnåldern.

Vid Sandgrind uppe på Flugberget finns en stensamling, som kan vara från stenåldern. Lämningen är dock raserad. För femtio år sedan fanns ganska mycket orört. Strax invid Ensta finns ett vackert gravfält med bautastenar. I hagen vid Skälby finns gravar med en stor bautasten. Vid Askemark finns en del mindre gravar och två stensättningar, som undersökts av Hildebrant. Fynden förvaras på Historiska Museet.

Vid Tuna backe har legat socknens största by. På 1600-talet fanns 6 bönder och en änka.

En byggnad från medeltiden finns kvar, nämligen kyrkan. Den är byggd omkring 1250. Vägen till V Ryd gick tidigare väster om kyrkan och snett genom trädgården vid Ekhammar. Kyrkogården har lagts

över vägen. Kyrkogården var omgiven av en bogårdsmur av sten och murad med kalkbruk. Den var täckt med tak av trä och spån. Bönderna hade ett hårt arbete att underhålla muren.

Under 1300-1400-talen tillbyggdes kyrkan åt öster, troligen byggdes då sakristia och vapenhus. Ingången var ju alltid genom vapenhuset, men på 1700-talet upptogs den nuvarande ingången. Kyrkan lider brist på gamla inventarier. De har försvunnit genom vanvård och t o m försäljning. 1760 fanns det 7 mässhakar, varav endast en återstår från 1728. Ett antipendium skänkt av Lennart Torstensons sondotter Margareta finns nu på Historiska Museet. En ljuskrona skänkt av kapten Bergencrantz och en av Nils Person och Karin Hansdotter 1643. 300

Olof Grau.

Salpetersjuderidirektör Olof Grau for runt i Sverige och gjorde anteckningar om det han såg. Han ger inte Näsborna något vackert betyg. Näs socken är bergigt men med åker och äng mellan bergen. Folket är hårt och styvsint och fattiga och usliga. Om bonden har bröd till julen går det an. Sen får han äta mjöl kokt i vatten och en mjölkskvätt. Han ser aldrig sill, strömming eller kött. Mycket orsakas av att bönderna är frälse och att de skjutsa. Han beskriver deras tokiga metoder att tröska. De är fattiga i Näs men i Ryd är de ännu uslare. 337

Almare Stäket. Lennartsnäs.

Inte många platser kan tävla med Almare Stäket om viktiga, särskilt kyrkliga händelser.
Den största gården är Lennartsnäs, som bildats av torpen Källvik och Hamra. På 1690-talet förekommer namnet i Kronans jordeböcker. Det var Anders Torstensson som gav gården sitt namn efter sin fader Lennart Torstensson. Han köpte samtliga gårdar i Tuna by byggde de två träbyggnader med brutna tak, som låg i Lennartsnäsparken nedåt sjön.
Man vet inte exakt var de låg. De revs på 1840-talet och den ena var klädd invändigt med gyllenläderstapeter och hade glasrutor med initialerna L T. Vid reduktionen indrogs Lennartsnäs till Kronan för Anders Torstensons gravationer. Gården återgavs till hans änka Kristina Margareta Stenbock.

Senare ägare har varit handelsman Henrik König och hovmarskalken Wachschlager. Han började bygga huset 1787 med grund, väggar och tak. Därefter avstannade arbetet till 1832. Makarna Wachschlager hade en dotter, Lovisa Kristina född 1767. Hon var gift med skalden greve Axel Johan Oxenstierna. Hon avled före fadern och när han dog 1812 ärvde dottersonen greve Gustav Göran Gabriel Oxenstierna godset. Han var ogift och sålde godset till statsrådet sedermera en av rikets herrar Per Gustav af Ugglas. Han överlät Öråker och Lennartsnäs till sin son Kurt af Ugglas. 1857 köpte han Aspvik med kvarn av friherrinnan Karolina Haj född Lantingshausen. 1851 gifte sig af Ugglas med sitt syskonbarn Teresia Ulrika Vilhelmina Björnstierna. Hon var dotter till exellensen greve Magnus Björnstierna och hans hustru Elisabeth Charlotta von Stedig.

Huset blev stående ofärdigt länge och 1836 hade af Ugglas med stor kostnad fullbordat bygget och flyttade in. Huset är tre våningar högt. Det är 146 fot långt och 46 fot brett och har tretton fönster i nedre våningen och tolv på övre. Det finns fyra fönster på gavlarna. I nedervåningen finns 10 rum och köket. På övervåningen finns 12 rum och en förstuga. Mot borggården ligger 4 stora rum. En salong är 46 fot lång och matsalen är lika stor. På tredje våningen finns 12 rum och 2 förstugor. Hustet står på en hög terass, som på östra sidan leder ned till Mälaren. 418

Öråker.

Mangårdsbyggnaden på Öråker är timrad i Finland och uppsatt av brukspatron Björkman. 428

Visitation.

1689 höll ärkebiskop Svedelius visitation i Näs och Ryd. Efter ett tal övergick han till förhöret. De äldre stod i sina stolar, drängarna på läktare och pigorna i koret. Kvinnorna och de yngre männen fick gå, medan de bofasta männen tillfrågades om församlingens tillstånd. Finns några förargliga människor i församlingen, som föröva grova synder? Avhållande av Herrens Nattvard, oförsonliga trätor, oenighet bland äkta folk, olydiga barn, med trolldom, signeri och lövjeri (?) och prästens hatande? Härtill svarades att intet försports. Prästen beklagade sig att folket kom sent till kyrkan och inte kom till katekesförhören. Brännvin såldes inte vid kyrkan eller under gudstjänsten. I Näs har inget kaplansboställe funnits före 1695.
På våren 1695 inköpte landshövding Gyllenborg mark i Frölunda för detta ändamål. Lönerna till prästerna och klockaren redovisas.

1713 blev klockarbordet indraget till ängen. 1721 klagas det över Frölundas kaplansboställes belägenhet. Det ligger långt från kyrkan och höst och vår är det så sankt att man inte kan taga sig till kyrkan i tid.

Greve Fersen ville köpa ett hemman i Näs kyrkby. Han ägde Granhammar och två hemman i Kyrkbyn.

1724 på pingstdagen brann mangårdsbyggnaden i prästgården i Ryd. Det var andra gången.

De fattiga indelades i tre klasser.

1775 borttog överbyggnaden på bogårdsmuren. Samma år stals från kyrkan 2966 daler och 19 öre.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 124 sidan 1**
av Gudrun Sandén

124:1

Konrad Björkman, Tingsviken
Intervjuare Olof Hedin och Börje Sandén
1960-talet
UKF:s arkiv konrad3-124-1.doc

Personer: *Sparre, Zetterström, Kalle Kula, Lova Ljunggren, Blixt, Erik Hedin, Andersson, Pettersson, Jonsson, Mollberg, Karl XII, Israelsson*
Orter: *Södermanland, Härnevi by, Storklint, Lillklint, Mellangården, Nedergården, Hallmarken, Västergården, Uppgården, Eriksdal, Backgården, Södergården, Magasinsbacken, Brogård, Skällsta, Sätra, Norrboda, Ullevi, Mälaren, Prästgården, Kroghagsvägen, Jungfrukrogen, Ekboda, Tingsviken, Finkan, Rosenlund, Koka mycket, Koka litet, Dragonbostället, Fredrikshall, Örnäs, Målhammar, Ekboda, Sandhagen Lilla Tingsviken, V Ryd, Håbo-Tibble, Roligheten, Häradsallmänningen*
Ämnen: *Midsommarpolska, fiol, London Derry Air, trotjänare, silverbägare, ofärdig, vaccination, cirkus, skola, arbetstid, harven, bondgårdar, skifte, åladugård, grammofonfabrik, djur, säd, nödår, straffånge, slaktare, dödsdom, avrättningsplats, folknöje, frälsesäteri, järnvägen, transporter, torp, kontrakt*

Överfört och sammanställt från rullband
Fortsättning på band nr 123 på sidan 1 och 2

Konrad spelar fiol.
Konrad spelar en midsommarpolska från Södermanland på fiol, som han lärt av sin mamma. Han fortsätter med London Derry Air. 079

Historier.
Greve Sparre skulle ha fest för de anställda och dela ut hedersgåvor till några som varit i tjänst länge. Zetterström hade varit vid gården 20-25 år och var väl berättigad till en silverbägare. Men Sparre hade hört av förvaltaren att Zetterström varit obstinat, så han blev utan. Efter några år var det dags för ny utdelning och nu hade Zetterström skött sig och skulle få sin bägare. När han hämtat den sa han till sina kamrater, att ni fick era bägare tomma, men jag fick min full av skit jag.

På Lejondal fanns en ofärdig gubbe, som kallades Kalle Kula. Han hade aldrig lärt sig läsa. En dag stod ett anslag att alla barn skulle vaccineras i skolan i Bro. När han frågade ett par buspojkar vad det stod, sa de att det skulle bli cirkus i Bro. Eftersom gubben hade svårt att gå startade han redan på eftermiddagen och satt på en bänk i skolan, när Lova Ljunggren frågade varför han var där. Han blev inte glad över beskedet att han blivit lurad.

Arbetstiden ansågs för lång. Man skulle arbeta till klockan åtta på kvällen. Blixt skulle råda bot för det här och kopplade loss harven och sedan kröp han kors och tvärs över åkern. När inspektorn kom och undrade vad han höll på med svarade han att han tappat bort harven i mörkret och letade. Efter det kortades arbetstiden med en timma. 220

Härnevi by.
För hundra år sedan fanns 9 gårdar i Härnevi by. Storklint låg vid västra gaveln av prästgården. Lillklint i backen nedanför (1998 Hembygdsgård GS). Mellangården låg mittemot Lillklint och Nedergården mellan Mellangården och Annero. Hallmarken i hörnet av Köpmanvägen och Kamrervägen. Västergården

efter Stationsvägen, där Norman och Karlssons bor. Uppgården på Byggmästarvägen där Erik Hedin byggde Eriksdal. Backgården nuvarande hörnet av Byggmästarvägen och Bagarvägen. Fastigheten ägs av Andersson. Södergården låg vid Målarvägen mellan grundläggare Jonsson och målare Pettersson.

Ägorna låg litet här och var. Finsta hade ägor på var sidan av vägen till kyrkan vid dåvarande Magasinsbacken ovanför mejeriet. Sockenmagasinet låg där. Efter skiftet på 1700-talet blev det bättre och man slapp köra över varandras åkrar. Härnevi by fanns på 1840-talet. Senare låg allt under Brogård. Prästgården hade mark vid Skällsta.

Det låg en vattenkvarn i ån intill mejeriet. Ån kom från Sätra och rann genom Norrboda och Ullevi. Innan järnvägen gick en väg från nuvarande stationshuset och rakt ner till kvarnen.

Åladugården låg 200-300 meter från grammofonfabriken åt Mälaren till. Där hade Brogård en 30-40 djur.

Det gick en väg från Kyrkvägen till sockenmagasinet, som låg nära åladugården. I magasinet lagrades säd efter gårdarnas storlek, för att delas ut till fattiga eller användas som utsäde under nödår. Magasinet är nu flyttat till Prästgården och är förmodligen den äldsta byggnaden i Bro. 430

Jungfrukrogen.

Stationsvägen har kvar sin tidigare sträckning. Den kom fram vid målar Pettersson och fortsatte över Kroggärdet till Ekboda. De gamla säger fortfarande Kroghagsvägen. På båda sidor låg hagar, som kallades för Kroghagarna. Där var sumpmark.

Jungfrukrogen låg på Finnstas mark på vänster sida av nuvarande Stationsvägen alldeles innan Gamla E18. 460

Mordet på Jungfrukrogen.

På 1840-talet skedde ett mord på krogen. En straffånge vid namn Mollberg hade kommit lös och på krogen träffade han en slaktare med gott om pengar. Han föreslog att de skulle göra sällskap åt Bålstahållet. Vid nuvarande skorstenen slog han ihjäl slaktaren och tog pengarna. Han lyckades hållas sig undan i två år, men 1842 i januari meddelades dödsdomen. Han skulle avrättas genom halshuggning vid Häradsallmänningens avrättningsplats nära Tingsviken. Det var ett folknöje att bevista en avrättning. Det sista hans sa var, Gud bevare er alla för Jungfrukrogen.

Krogen flyttades och blev Dragonbostället och ligger mellan Finkan och Rosenlund. Det var på greve Sparre begäran, som krogen flyttades. Koka mycket och Koka litet heter ett par gårdar i närheten. 507

Karl XII:s likfärd.

När Karl XII:s lik skulle fraktas från Fredrikshald var det bestämt att man endast fick stanna på frälsegårdar. Örnäs var en sådan och den föregående var Målhammar i Västmanland. De gick Häradsvägen förbi Ekboda, Sandhagen och Lilla Tingsviken och genom Nygårdsskogen. Vid Örnäs stötte Häradsvägen till från Kungsängen till V Ryd och Håbo-Tibble. 525

Torparkontrakt.

Bönderna och torparna gjorde någon stadsresa i månaden för att sälja sina produkter. Efter järnvägens tillkomst gick de tunga transporterna där. Man var inte rörlig i samhället tidigare. Man hade bara att gå.

Det fanns ett 10-tal torp runt Lejondal, som skulle göra dagsverken enligt hårda kontrakt. Konrad läser ur ett kontrakt från Roligheten, där Israelsson tillträder 1803. 104 dagsverken och 12 hjälpdagar per år förutom säd och 2 Stockholmsresor. Björkris, spunnet lin skall levereras och torparen skall sköta skog och byggnader efter lag. Ingen betalning skall utgå för detta. 588

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 124 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Konrad Björkman, Tingsviken 124:2
Intervjuare Olov Hedin och Börje Sandén
1960-talet
UKF:s arkiv konrad4-124-2.doc

Personer: *Fredriksson, Hin Håle, Karin*
Orter: *Roligheten, Svarvviken, Fiskartorpet, Tegelbruket, Lejondal, Bro kyrka, Tingsviken, Snyggboda, Snickarrännilen, Snickartorpet*
Ämnen*: Vattensåg, dammar, bastu, uppfostra, socken, tröskning, vandringen, flygel, klot, lergroparna, klänningar, glitter, svartkonstboken, sägner*

Sidan 2

Svarvviken
Vid Svarvviken låg en vattensåg, med dammar ovanför och en ränna, där man släppte på vattnet, när man skulle såga. Boningshuset var en omålad timmerstuga med en liten visthusbod intill. En av de sista torparna i Roligheten var Fredriksson. Där var en riktigt idyll. Ute på udden vid Svarvviken låg en bastu, där man torkade lin och kanske badade till helgerna. Torparen uppfostrade 17 pojkar, som var omhändertagna av socknen. 090
118 Vi småbrukare lånade hästar av varandra vid tröskningen. Det gick åt tre hästar till att dra vandringen. Småpojkarna fick köra hästarna. Inne i logen var vi 6-7 man som arbetade. 152

Oförklarliga händelser
När jag var liten och på väg hem till Fiskartorpet, kom ett svart klot rullande ut från en nu riven flygelbyggnad på Brogård och ned i diket. Trots ivrigt letande kunde ingenting återfinnas i diket. Denna märkliga händelse upprepades två kvällar å rad.
En dag i 12-årsåldern, när jag körde hästarna vid lergroparna till Tegelbruket, fick jag se två små flickor med glittrande klänningar och röda band, komma gående ned i ett av dikena, där man tagit lera. Jag klättrade upp på hästryggen och kunde se ner i diket, men inga flickor syntes till. 246

Svartkonstboken
Hin i Verka och Karin på Lejondal ägde en svartkonstbok tillsammans. Där stod deras riter upptecknade. Prästen lät dock mura in boken i NV hörnet av Bro kyrka enligt sägnen.
En 80-årig gumma berättade för Konrad att hon visste att vid Snickarrännilen mellan Snyggboda och Snickartorp fick man inte prata när man gick över bäcken. En dag förargade hon sig över att det låg några fällda träd på stigen och muttrade om det. Hon blev omedelbart sjuk och liggande. 308

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 125 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén 125:1
Konrad Björkman
Intervjuare Olof Hedin och Börje Sandén
1960-talet
UKF:s arkiv Konrad1-125-1.doc

Personer: *Olsson, Hedman, Elg, Tamm, Claes, Kasper, Henrik, Nils Tamm, Axel Hullberg*
Orter: *Låssa, Tingsviken, Sanda, Skällsta, Gustavshäll, Kamrervägen, Ängsholmen, Hebbo, Sättra, Askeskogen, Kalmarsand, Stenbocks torp, Stenborgs torp, Bro, Sunnerdahl, Hagalund, Kattkullabackarna, Spånga, Ullevi, Höglunda, Utterbo, Jursta, Kvista, Finnsta, Finstaberg, Lejondal, V Ryd, Stockholm, Håtuna, Kyrktorpet, Ådö, Dävensö, Säbyholm, Ekeby, Lindormsnäs, Kvistaberg, Söderfors, Älvkarleby, Gräsholmen, Alholmen*
Ämnen*: bronsålder, stenålder, rösen, fynd, karta, järnålder, jordkullar, kantsten, spjutspets, sköldbucklor, skålgropar, älvkvarnar, mynt, knappnålar, fornborgar, folkvandringstiden, vårdkasar, stenringar, järnringar, runstenar, broar, stenkummel, sumpmarker, rektorsbostaden, skolhus, rättare, bokhållare, självbindare, slåttermaskin, tröska, gödsel, veden*

Stenålder, bronsålder, järnålder, skålgropar.
Stenåldersmänniskorna har haft sina boplatser i både Bro och Låssa. Föremål efter dem är tunnsådda.

Det finns däremot bronsåldersrösen och fynd. På Tingsviken finns 24 gravar och i grannskapet 7-8 stycken till på Lejondals mark. Ett stor röse ligger ovanför Stora Tingsviken. Vid Sanda i Låssa finns många. Fynden finns på Historiska Museet. Där finns en karta som bevisar att Lejondalsområdet är det näst största fyndområdet i Uppland. När man grävde vid Skällsta i Bro vid Gustavshäll hittade man många gravar. Det var ett område man inte kände till tidigare. Det finns ett stort antal skålgropar i Bro, där man offrat till guden Härn. Vi betyder offerlund. På en tomt vid Kamrervägen, där byggmästare Olsson bor, finns en berghäll med 5 skålgropar. Även på andra platser i Bro finns skålgropar eller älvgropar, som de också kallas. De användes långt in på 1800-talet för t ex god fiskelycka. Man har hittat mynt och knappnålar som offrats i groparna.

De första människorna i trakten bodde förmodligen vid Tingsviken under järnåldern. Där finns dock bronsåldersgravar. Bronsåldersgravarna är helt hopplockade av sten. Järnåldersgravarna är jordkullar med en stenkant. Fynden är spjutspetsar och sköldbucklor, som också är inlämnade till Museet. En del finns i privata händer. Vid en inventering för en del år sedan hittades mellan 200-300 gravar i bägge socknarna. Olof Hedin tror sig veta att det finns ett antal gravar på Ängsholmen. 227

Fornborgar.
Det finns några fornborgar i trakten. En i Låssa vid Hebbo i Kalmarviken och i Bro finns en vid Sättra på höger sidan innan Askeskog. Det finns en på Önsta skog mellan Bro och Kalmarsand. Man har hört att de byggdes vid Folkvandringstiden 500 e. Kr. och 500 f Kr. De använde vårdkasar för att i ofredstider varna grannarna. Då sökte man skydd på fornborgen. Vid borgen vid Sättra finns tre stenringar mot de sidor som inte skyddas av vatten. Kunde man inte hålla stånd mot fienden drog man sig innanför nästa stenring. Den västra sidan var försvarad av att sjön gick intill berget. De bördiga fälten runt Sättra var vikar av Mälaren för bara trehundra år sedan. De järnringar, som folk påstått skulle finnas i berget vid fornborgarna och som skulle haft funktion att fästa vikingaskepp vid, finns inte. Stenbocks torp, som ligger alldeles nedanför borgen, hette tidigare Stenborgs torp och tros ha fått namn efter stenborgen. 1863 skrev professor Hedman (?) att det skulle ha funnits ringar i berget vid ankringsplatsen i Bro, har Olof Hedin läst. 350

Vägar och runstenar.
Skall man tala om kommunikationer i trakten måste man utgå från runstenarna. Det finns 8 i Bro och 1 i Låssa. De var oftast placerade vid broar. Broarna var stenkummel nedvräkta i sumpmarken. Runstenen som står på vägen till kyrkan är rest över en person, som byggt bro. Därav namnet på samhället. Vägen gick från Bro kyrka till Skällsta.

Stenen utanför rektorsbostaden vid Sunnerdahl är flyttad från torpet Hagalund. Vägen gick från Kattkullabackarna över sankmarken, där man vadade över. Stenen flyttades någon gång mellan 1910-1920. Stenen vid Kyrkvägen i Bro var inmurad i kyrkväggen och flyttades till sin nuvarande plats 1863.

Vid det gamla Spånga by står en sten i ekbacken vid järnvägen invid Höglunda och Utterbo. Där har vägen från Hagalund gått fram och fortsatt till Jursta och Kvista. Vid bron vid Gustavshäll stod en runsten på vardera sidan. Den som stod på västra sidan blev på begäran av prosten Elg flyttad till Bro Prästgård. Den andra står kvar ett stycke från bron. På den fattas en del och man antar att den biten är inmurad i brovalvet. Från Skällsta bro fortsätter vägen mot Finnsta. Det står en sten vid Finstaberg. Vägen fortsatte mot Lejondal och vidare genom skogarna till V Ryd. Där delade sig vägen mot Stockholm och Håtuna.

Låssa på 10-talet.
När jag kom till Låssa 1904 som skolpojke fanns ingen bebyggelse alls där Sunnerdahl ligger utom en gammal lada på höger sida om vägen. Invid kyrkan låg Kyrktorpet, som varit skolhus. Det låg i trädgården till lärarbostaden på höger sida efter kyrkan. Säbyholm, Ådö, Ekeby, och Kvista ägdes av brukspatron Tamm. När han dog i mitten på 10-talet ärvdes han av sina 4 söner. Claes fick Ådö och Dävensö, Kasper fick Säbyholm, Henrik Ekeby och Lindormsnäs och Nils fick Kvistaberg samt Kvista och Jursta i Bro socken. Axel Hullberg förvaltade Ådö och Säbyholm. P G Tamm hade ägt Söderfors och Älvkarleby Bruk innan han köpte gårdarna i Låssa. 528

Ådö.
På Ådö fanns rättare och bokhållare. Även på Dävensö fanns rättare. Det var en 7-8 man anställda på varje gård. Det fanns självbindare. Slåttermaskiner började på 1880-talet. Hela hösten gick åt att tröska. Dävensö körde över till Ådö och tröskade. På vintern kördes gödseln ut. Veden skulle tas hem från skogen.

Skolan fanns på Ormudden. Alla klasserna undervisades tillsammans. Barnen kom också från Gräsholmen och Alholmen. En flicka från Alholmen bodde hos lärarinnan, då isen varken bar eller brast.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 125 sidan 2** 125:2
av Gudrun Sandén
Konrad Björkman
Intervjuare Olof Hedin och Börje Sandén
1960-talet
UKF:s arkiv konrad2-125-2.doc

Personer: *Erik Lindberg, Granlund, Joel Lundgren, Abel Åkerbrant, Hultgren, Erik Hedin, Henning Pettersson, Signe Ryman*
Orter: *Freden, Hammartorp, Kvistaberg, Bro, Låssa, Sandhagen, Gröna gången, Roligheten, Kanan, Tingsviken, Snyggboda, Snickartorp, Dävensö, Ådö, Saltvik, Lindormsnäs, Kälkholmen, Hebbo, Smidö, Säbyholm, Tetorp, Solna, Tammsvik, Verka, Björkvik, Lugnet, Högholmen, Hackholmsund, Skeppsbacka, Dävensö, Säby, Plåten, Borgen, Edeby, Nygård*
Ämnen: *Transformatorstation, Solna stads fritidsområde, ångbåtsbrygga, Björknäs trädgård, båten Hässelby, Spånga barnkoloni, alkoholistanstalt, fiskeställe, arrendeställe, Hin Håle, spirtuss, mask, enbuske, blod, herrgårdsskuta, mast, dalmas, skogsfågel, trollbacke, trolldom, midsommardans, Magdeburgerspel, banvakt, polkett, Gubben och Gumman, vals, hambopolska, Jänta och jag, dragspel, Tibasten blommar*

Fredens skola. Säbyholms skola och Bro skola.
Den första skolan byggdes 1842 vid Freden, som ligger efter vägen mellan Hammartorp och infarten till Kvistaberg. Där finns nu en transformatorstation i tegel. Skolan var för både Bro och Låssa. Det fanns en småskola vid Sandhagen. Läraren hette Erik Lindberg mellan 1850-90 ungefär. När barnen lämnade småskolan fick de gå till Freden från Gröna gången, Tingsviken, Roligheten, Kanan, Snickartorp och Snyggboda. Från andra hållet kom barnen från Dävensö, Ådö, Saltvik och Lindormsnäs, Kälkholmen, Smidö och Hebbo.

1894 byggdes skolan i Bro och Säbyholm. Då fanns det två lärare i varje skola. Det fanns en småskola vid Ådö.

Den första läraren i Säbyholm hette Granlund. Efter honom kom Joel Lundgren 1909. I Bro var Hultgren den första läraren följd av Erik Hedin och Abel Åkerbrant.

I Tätorp fanns en småskola. 180

Området runt Solna stads fritidsområde och Smidö fritidsbebyggelse.

Under de sista åren har Solna stads fritidsområde byggts och på Smidö har man fått en omfattande fritidsbebyggelse. Konrad minns att vid Tammsvik fanns ingen bebyggelse, Björkvik hette Granskog. Mittför Verka låg en gammal ångbåtsbrygga och Björknäs trädgård har nu blivit centrum för Solna fritidsbebyggelse. Hässelby hette båten vid bryggan. Bondhustrun tog båten till stan för att sälja trädgårdsprodukter.

Konrads far hade torpet Lugnet. Därinvid byggde förvaltare Henning Petterson en bostad. Längre ned mot Ådö byggdes Spånga barnkoloni. I Konrads barndom fanns endast torpet Hackholmssund. Nu är det en storslagen bebyggelse för en alkoholistanstalt vid Hackholmssund och Högholmen.

Kälkholmen var ett fiskeställe och Smidö var ett arrendeställe till Lindormsnäs. 250

Hin Håle i Verka.

Hin Håle i Verka besatt magisk makt. Den fick han från en liten röd mask, som man tog från enbusken, när den blommade. Den kallades spirtuss. Masken matades med en droppe blod varje morgon. En dag skulle masten på herrgårdsskutan vid Ådö ersättas med en ny. Rättarlaget höll på både länge och väl och något resultat blev det inte. Då kom Hin i Verka och sa att den där reser jag medan ni har middagsrast. Vilket också skedde.

Vid Skeppsbacka på Dävensö fanns en krog för de sjöfarande på Mälaren. Där träffade Hin en dalmas och de skulle göra upp vem som var starkast. Hin fick masen på knä, men inte längre. Han sa då att, du kan lika mycket som jag, så det är bäst vi ger upp. När Hin var i skogen för att hugga ved och det satt en skogsfågel i en trädtopp, sa han, att nu går jag hem efter bössan. Det är väl ingen idé tyckte kamraterna, den hinner ju flyga medan du är hemma. Det gör han inte, sa Hin och hämtade bössan och sköt fågeln. Även om han gjorde ett avbrott i arbetet hann han lika mycket, som de övriga innan dagen var slut. Han försökte göra sig av med spirtussen genom att kasta den i elden, när gumman hade storbak. Det lyckades inte. Spirtussen låg kvar i sin ask och fick väl följa Hin in i det sista. 352

Trollbacken.

Vid Trollbacken innan Solna fritidsområde hade man svårt att få hästarna att gå förbi. De stampade och svettades. Den körande måste stanna och stryka hästarna över länden, alltså stryka bort trolldomen, sedan gick det lätt och ledigt igen. 396

400 Midsommardans vid Säby.

I Låssa var det långt mellan gårdarna och man träffades inte så mycket på sin fritid. Men midsommardans hade man på en dansbana vid Säby mitt emot Säbyholmsskolan. Man gick upp vid Plåten. Där kunde samlas 50-75 personer. Vid Borgen har det gamla Säby legat. Där är vallgravar. Nedanför har varit ett vägskäl med väg från Hammartorp och en från Plåten. Säby lär ha varit en av de två byar, som senare bildade Säbyholm. Den andra gården hette Edeby. 465

Konrad musicerar.

Konrad spelar på ett 75-årigt enradigt Magdeburgerspel, som han lånat av Signe Ryman. Hennes far var banvakt vid Nygård. Han spelar en polkett och Gumman och Gubben. Han fortsätter med en vals som han lärt av sin far, följt av en hambopolska Jänta och jag.

Konrad går över på sitt eget femradiga dragspel och för jämförelse spelar han Jänta och jag. Han spelar sin egen komposition När tibasten blommar. 570

ORTSBOR BERÄTTAR
överfört från rullband till UKF:s **kassettband nr 126 sidan 1** 126
av Gudrun Sandén
Konrad Björkman berättar i Säbyholms skola
Konrad berättar själv
1950-talet
UKF:s arkiv konrad5-126-1.doc

Orter: *Ormudden, Bro*
Ämnen*: Telefon, radio, TV, skolskjuts, skolmåltid, hakkängor, skomakare, becktråd, tåhättor, kalsonger, byxor, långstrumpor, stranden, ekorre, seglade, ångbåten, segelskuta, kvarn, gris, höns, jultidningar, julklappar, julafton, surlimpa, julotta*

Konrad berättar om sin skolgång vid Ormudden och i Bro.
För 55 år sedan gick jag i Ormuddens skola. Det fanns ingen telefon, radio, TV, skolskjutsar eller skolmåltider. Skolvägen var mycket lång för en del.

Pojkarna hade s k hakkängor av smorläder med klackjärn och flickorna hade kängor. Skomakaren satte lappar på skorna, när de blev trasiga och sydde för hand med becktråd på nya tåhättor. Barnen hade lappade kläder och många hade inte ens kalsonger under byxorna. Pojkarna hade långstrumpor och kortbyxor. Det blev ett mellanrum vid knäet, där det var kallt.

Vid Ormudden kunde vi leka vid stranden utom där det var djupt. En dag fick vi se en ekorre komma seglande på en barkbit. Det blåste bra in mot stranden och ekorren använde svansen som segel.

Ibland kom ångbåtarna som stora vita svanar, ibland kom segelskutor.

Mina två sista år gick jag i Bro skola. Där var inte lika idylliskt som vid Ormudden. Där var ibland slagsmål. Lärarna var ganska stränga, så vi var lydiga.

Vår lärare hade kvarn och gris och höns och vi pojkar fick hjälpa till med mycket. Vi fick dra en kärra ut på åkern och hämta sten.

I början av november fick vi anteckna oss för jultidningar, Julkärven, Snöklockan, Tumme Liten. Efter examen fick vi ut våra tidningar. Julklappar var inte så vanliga eftersom man inte hade råd. När julafton kom klädde vi granen. Vi tände de hemstöpta ljusen en liten stund, de skulle ju vara hela helgen. Mor bakade surlimpor i god tid och de lades ner i sädesbingen för att inte torka.

De som bodde nära kyrkan gick i julottan. 340

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag av UKF:s band 127 sid 1
av Gudrun Sandén,
Intervjuare Hans Brofalk
1989-1997
Närradion
UKF:s arkiv Närradio-127-1-2.doc
127
lyssna

Gustav Axelsson berättar om Kungsängens Frimärksklubb.

Personer: *Gustav Axelsson*
Orter: *Kungsängen, Skoga Kyrkan*
Ämnen*: Tillkomst, Frimärkets Dag, medlemmar, bytesmöten, värderingar*

Gustav Axelsson berättar om frimärkenas tillkomst. 050

En variant av samlandet är stämplade. 120

Kungsängens frimärksklubb

1964 bildades Kungsängens frimärksklubb. Klubben har ett 40-tal medlemmar. Man köper in frimärken och säljer till medlemmarna. Man byter ibland. Vi finansierar oss själva genom att få inkomst av försäljningen. Det som inte går åt säljs på Frimärkets Dag.

Vi samlas varje vecka till bytesmöten i Skoga Kyrkan. Det finns en huvudorganisation, Frimärkets Dagskommittén. Vi har anordnat Frimärkets Dag i 11 år. Vi hjälper till med värderingar. 400

…….

Lasse Söderén, amatörteaterföreningen

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1997
Närradion
Teaterföreställningen Kenta Åmans Lonley Dream och verksamheten i amatörteaterföreningen.

Personer: *Lasse Söderén, Håkan Ehn*
Ämnen: *Faustföreställning, amatörteater, skolföreställningar, musik*

Lasse Söderén intervjuas om föreställningen Kenta Åmans Lonley Dreams, en omarbetad Faustföreställning, som amatörteatern skall spela huvudsakligen som skolföreställningar. 30-40 personer är engagerade. Håkan Ehn har skrivit musiken. 097

……

Ingmar Jonsson, hälsoskyddschef

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1996
Närradion
Promenad i Stäksöns Naturreservat.

Personer*: Ingmar Jonsson, de Geer*
Orter: *Ryssgraven, Stockholm*
Ämnen: *Vägkomplexet, Mälarbanan, urskogen, de Geermoräner, skrak, knipa, spillkråka, skogsduva, Dalregementet*

Ingmar Jonsson, hälsoskyddschef i kommunen går tillsammans med Hans Brofalk på Stäksöns Naturreservat. De passerar vägkomplexet vid Ryssgraven, med de fyra vägarna, som genom århundradena gjort trafik möjlig från Stockholm västerut. Där har alltid varit problem med framkomlighet. När nu Mälarbanan planeras kan rekreationsområdena förstöras. 095

När Sverige blev stormakt på 1600-talet skulle man förbättra "ilaka vägar" och då byggdes den äldsta vägen. Den fick en stödmur mot branten. Vägen byggdes med hjälp av soldater från Dalregementet. Arkitekten fick medalj och soldaterna 15 liter öl var.
När trafiken ökade byggdes en ny väg på 1800-talet. Då använde man sig av nitroglycerin vid sprängningen. 1971 byggdes nuvarande E 18.

Urskogen
I urskogen skall allt vara orört och det kan se skräpigt ut. Järpe skall finnas i den här skogen.

Högsta punkten i urskogen kan ha varit land för 6000-7000 år sedan, när landet höjde sig ur havet. Bakom har bildats ändmoräner eller de Geer moräner efter en forskare vid namn de Geer. Han menade att isen på vintern drog fram en liten vall, som blev kvar när isen smälte på sommaren. Havet har svallat ur vallen, så det finns bara grova block kvar.
Man bedriver ingen markvård. Möjligen kan man ordna en stig.

Det är inga större skadeinsekter, som förstör skogen. Här finns bara vedinsekter och de är inte vanliga i Sverige i dag. Genom att gamla träd får stå kan hålhäckande fåglar som skrak och knipa trivas här. Tjäder och orre har bara observerats sporadiskt. Däremot finns spillkråka, som gör stora bohål och skogsduvan trivs här också.

Fåglar
Det finns ett 30-tal fiskgjusepar i kommunen. Här på Stäksön lyckades ett par kläcka ungar. Enligt en informator på Stäket häckade havsörn. Han var Linnélärjunge och verksam på 1700-talet. Havsörnen trängde undan fiskgjusarna på 1700-talet. 380

…….

Kurt Johansson, kommundirektör

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

***Personer**: Kurt Johansson*
***Orter:** Lejondalssjön, Hällkana*
***Ämnen:** Allmänheten, Bro Sportfiskeklubb, kräftfiske, Länsstyrelsen*

Kurt Johansson berättar om förhandlingarna att inrätta ett fiskvårdsområde vid Lejondalssjön
Kurt Johansson, tjänsteman i kommunen, berättar om ambitionen att göra ett fiskvårdsområde i Lejondalssjön, så att allmänheten får tillgång till fisket. Kommunen har arrenderat ut fiskerätten till Bro Sportfiskeklubb mot att de sköter området och fördelar kräftfisket. Hällkana vid sydöstra delen av Lejondalsområdet är naturreservat.

Man har nu ansökt hos Länsstyrelsen att få ha förrättningssammanträde, vilket har hållits. Ägarna i norra delen av sjön var oroade att området skulle bli tillgängligt för allmänheten. Man röstade emot. Det stora ägarna, kronan, Lejondal och kommunen röstade för. Det är nu förrättningsmannens uppgift att lägga ett förslag för eller emot och Länsstyrelsen beslutar.

Det finns ett fiskevårdsområde vid Lillsjön, som fungerat utmärkt i 10 år. Där har inplanterats 4000 gösyngel och signalkräftor.

……

Björn Gidö, RagnSells

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

***Personer:** Ragnar Sellberg, Björn Gidö*
***Orter:** Högbytorp, Ulltuna, Indien*
***Ämnen**: Ragnar Sellbergs stiftelse, centerpartiet, motion, forskningsverksamhet, experiment, dokumenterade, avfallshantering, produkten, sopsäcken, avfallsdeponierna, huvudbyggnad, Kungl Tekn Högskolan, Lantbruksuniversitetet, EG, internationellt, samarbete, kontinenter, slamanläggning, biogas, källsortering*

Samtal i anledning av Ragnar Sellbergs stiftelse för forskning, utveckling och undervisning inom avfallsområdet.

Ragnar Sellbergs stiftelse
Det har varit officiell presentation på Högbytorp av Ragnar Sellberg stiftelse. Centerpartiet skrev en motion till fullmäktige i Upplands-Bro för att få en forskningsverksamhet vid Högbytorp. Anledningen var att man ville få en positiv reaktion på allt negativt, som sägs om Högbytorpstippen.

Björn Gidö, regionchef på RagnSells berättar att man även tidigare bedrivit forskning och experiment, som finns dokumenterade. Grundaren, Ragnar Sellberg har skänkt 5 milj som startkapital för verksamheten. 088

Avfallshantering
Man har nu börjat angripa problemet med avfallshantering i rätt ände, nämligen vid produktens tillverkning. Tidigare gällde det att ta hand om soporna, när produkten var förbrukad och hamnat i sopsäcken. Vi vill få bort soporna så fort som möjligt ur samhället. En storstad klarar 3 dagar utan sophämtning.

För att kunna arbeta med det nya tänkesättet behöver man tillgång till både gamla, pågående och nya avfallsdeponier. Industrier och byggföretag är intresserade.

Den nya byggnaden skall bestå av en huvudbyggnad med utbyggnader för de olika verksamheterna, som lätt kan byggas till efter behov. Verksamheten skall påbörjas 1992.
Forskningen skall bedrivas av Kungl Tekn Högskolan i Stockholm och Lantbruksuniversitetet vid Ulltuna. Studenterna på KTH får inte lämna utbildningen förrän de gjort minst en endags studiebesök på Högbytorp.

Skolorna i Håbo, Bro och Järfälla gör besök vid Högbytorp och vi hoppas att kunna utveckla den verksamheten mera, då eleverna ställer rätta och svåra frågor till oss. 174

Internationellt problem
Sophantering är ett internationellt problem, där Sverige är långt framme vad gäller hanteringen, men ligger efter med forskningen. Inför EG finns möjligheter till samarbete och även med kontinenter utanför EG. Vi har redan haft samarbete med Indien och slamanläggningsfrågor.
Det finns redan verksamhet med biogas vid Högbytorp. Vi vill tillsammans
med kommunen utveckla en biogasanläggning och satsa på källsortering. 209

……..

Bert Levenborg, kommunalråd

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

Personer: Bert Lewenborg, Bo Norén, Ulf Adelsson
Orter: Stockholm, Uppsala län, Håbo, Bålsta
Ämnen: Landstinget, Upplands länstrafik, SL, Tåg i Mälardalen, trafikunderlag, kostnader, Banverket, stationsområdet, regiontågsstation, översiktsplan, Regeringen

Bert Lewenborg berättar om den fortskridande debatten om när pendeltågen skall komma till kommunen.

Pendeltåg till Bro
Det har varit ett möte i Stockholm tillsammans med alla berörda parter som Uppsala län, Landstinget, Upplands länstrafik, SL, Bo Norén, Håbo, angående problemen med pendel till Bro. Saknades gjorde TIM Tåg i Mälardalen. Trafiklandstingsrådet höll i mötet.

Nästa månad skall Upplands och Stockholms Landsting redovisa en plan för trafikunderlag och kostnader för pendeltågstrafiken. Det har funnits planer tidigare, men utan trafikunderlag och tänkta trafikplaner. Kostnaderna skall delas mellan kommuner och Landsting.

Banverket har trots ofullständigt underlag redan startat byggandet av stationsområde i Bålsta. Där byggs en regiontågsstation.

Efter ett besök i kommunen har landhövding Ulf Adelsson kontaktat departementet och Regeringen i frågan, så alla trycker på. Enligt Bert Lewenborg kan pendeltåget komma tidigast 1998. Det är det tidsperspektivet vi arbetat med hela tiden. Det har satts igång ett politisk arbete att göra en översiktsplan för Bro. Spåren bör utformas så att vi kan
lägga en station där. 136

…….

Danny Pettersson, Team Tarzan

Intervjuare Hans Brofalk
1993
Närradion

Personer: *Danny Pettersson, Hugo Hansen, Friberg, Lasse Hansson*
Orter: *Mantorp, Bålsta, Stäket, Anderstorp*
Ämnen: *Team Tarzan, Volvo, karossen, trimmat, sponsorer, kulinariskt, socialt, licens, olyckor, utväxlingar*

Danny Pettersson berättar om Team Tarzans första tävling för året i Mantorp.

Team Tarzan
Danny Pettersson tillsammans med några medelålders gentlemän bildar Team Tarzan, som tävlar i en ombyggd Volvo. Årets första tävling på Mantorp slutade på åttonde plats bland 24 startande, vilket man var nöjd med. Det bäddar för en bra säsong. I vinter har vi byggt om vår bil totalt. Karossen är en 69:a fortfarande, men allt annat är nytt och trimmat. Kostnaderna delas på 6 medlemmar. Vi har en del sponsorer på det lokala planet. Familjerna följer med på tävlingarna och på fredagskvällen har vi en kulinarisk fest, som ordnas av Hugo Hansen och Friberg från Bålsta. Vi är ett mycket socialt gäng. Lasse Hansson från Stäket körde sitt första varv och halkade i en oljefläck och kom till depån med en demolerad bil. Men vi klappade om honom och han fortsatte ut på banan igen.

Man får utbildning och en licens för att få köra innan man går ut på banan. Man försöker i svåra situationer att bromsa och köra undan för att undvika olyckor.

Nästa tävling heter 1000 km och körs på Anderstorp. Det är bara på banan i Mantorp, som man får köra dygnet runt. Nu görs ett uppehåll på natten och tävlingen slutförs på söndagen. Vi kan med vår nyrenoverade bil köra 208 km i timmen. Det gäller att räkna på utväxlingar så att bilen håller i 24 timmar.

I år är det fem deltävlingar innan finalen. 217

……

Börje Sandén, UKF

Intervjuare Hans Brofalk
1993
Närradion

***Personer**: Börje Sandén, Göran Strömbeck*
***Orter**: Rösa Ring, Fornsigtuna, Stäket, Aske, Kungsängen*
***Ämnen:** Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut, hembygdsföreningarna, arkiv, forskningssidan, Universitetet, riksantikvarie, Stora Daldansen, Gästgivargården, runstenar*

Börje Sandén berättar om UKF:s verksamhet.

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut - UKF
UKF:s årsmöte 1993, sex år efter starten. De stora projekten har varit Rösaring, Fornsigtuna och Stäket. Till en början gjordes utgrävningarna i Hembygdsföreningarnas regi, men efter Fornsigtunagrävningen bildades UKF, Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut. Det gick utmärkt att samarbeta med etablerade arkeologer och amatörer. Då uppstod tanken att man skulle utveckla samarbete inom arkiv och forskningssidan, vilket har blivit UKF:s nisch. Vi har sedan ett par år samarbete med Universitetet. Vi är en unik verksamhet och får ibland förfrågningar utifrån landet hur vi arbetar. Vi har en förlagsverksamhet och ger ut böcker. I veckan ges Askaneusboken ut. Det är en bok av Göran Strömbeck 94 år, som hela sitt verksamma liv samlat kunskap om Askaneus, som var Upplands-Brobo från Aske och 1630 blev utsedd till riksantikvarie. Boken är av allmänt intresse. Han har beskrivet sitt deltagande i krigen i Baltikum i början av 1600-talet och var sin tids expert på runstenar och runstavar. Göran Strömbeck har sammanställt material, som aldrig tidigare varit publicerat. Vi hoppas att Universitetet skall ta den till sig.

Ännu en bok kommer ut i sommar, Dalupproret 1743 - "Stora Daldansen" - som belyses i helt ny skepnad. Boken börjar 1743 vid Gästgivargården i Kungsängen. Föreläsningsserien och exkursionsserien fortsätter. 19 juni exakt 250 år efter Stora Daldansen träffas vi vid Gästgivargården i Kungsängen.

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag UKF:s band 128 sid. 1 och 2 128
av Gudrun Sandén

Börje Sandén, Rösaring

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion
UKF:s arkiv Närrad1-128-1-2.doc

lyssna

Personer: *Börje Sandén*
Orter: *Rösaring, Bergslagen, Ryssgraven, Dalkarlsbacken, Stockholm, Fornsigtuna*
Ämnen: *Visningar, processionsväg, labyrint, riksantikvarie, grekisk sagorna, karteringar, grävningar, Stora Daldansen, läger, Tibble gästgivargård*
Börje Sandén berättar om Rösaring.

Det är ett stort intresse för Rösaring.
Vid visningen idag kom många unga personer. Vi har tittat på processionsvägen och labyrinten och inte minst upplevt den underbara naturen. Man känner förståelse för våra förfäder som slog sig ner här. Platsen har länge upplevts som unik och våra första riksantikvarier uppmärksammade området på 1600-talet. De talade om Trojeborgen och undrade över varför de grekiska sagorna tagit plats här. Processionsvägen har ju legat där i glömska sedan 800-talet ända till 1978, då den upptäcktes av Brobor. Redan 1980 var riksantikvariets folk här och utförde karteringar och grävningar 1981 och 1982. Det är märkligt att man inte upptäckt vägen tidigare. Denna vägen är unik.

Nästa utflykt går till Dalkarlsbacken och Ryssgraven för att titta på landet första statliga vägbygge från 1665. Vägen var nödvändig för att med häst och vagn ta sig från Bergslagen till Stockholm. Det vara ett mycket svårt arbete och man byggde en 200 meter lång väg på skrå upp i backen.

En utflykt i vår går till Fornsigtuna. Den 19 juni på 250-årsdagen av Stora Daldansen, då 4500 man hade läger vid Tibble gästgivargård inför marschen till Stockholm. 180

……

Lars Göran Kron, VD Upplands-Brohus

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

Personer: *Lars Göran Kron*
Orter: *Råby, Finnsta, Bro*
Ämnen*: Miljonprogrammet, Brolyftet, Upplands-Brohus, upplåtelseformer, storstaden, kompletteringsbyggnad, lägenhetsbestånd, företagsamhet, gavlarna, parkeringsplatserna, nyproduktionshyrorna, tidsplan, administrationsbyggnad, Centrum, fastighetsförvaltning, hyresgästförening*

Lars Göran Kron ny VD för Upplands-Brohus berättar om planerna på en ombyggnad av Råby - Finnsta området.

I början på 70-talet byggdes Råby och Finnsta.
Det blev en byggnation i miljonprojektets anda. I dag är det inte särskilt attraktivt. Brolyftet har under åren försökt att göra förbättringar.

Kron anser att det varit välgörande för kommunen om vi haft litet mera blandade upplåtelseformer för de boende. Det blev stora områden med likartad bebyggelse, inte beroende av att det fanns ett behov inom kommunen utan att man var beroende av närheten till storstaden. När man nu vill förändra området är det mest den yttre miljön som berörs. Lägenheterna har en tilltalande och funktionerande form, som med upprustning bör behållas. 1987 började man fundera hur man skulle kunna fräscha upp området. Planerna skall nu visas för berörda parter. Det gäller kompletterings ombyggnader efter Finnstastigen där man kan öka lägenhetsbeståndet med ett 50-tal lägenheter. Man skall ändra de platta taken och försöka få med variationer. Det är kommunen som ägare, som kan ändra upplåtelseformerna och några planer på att göra bostadsrätter finns inte i nuläget. Det vore bra att få in företagsamhet i området, så att där vore mer aktivitet på dagtid. Nu far ju alla därifrån på morgonen.

Det gällande förslaget är att bygga till husen på gavlarna. Parkeringsplatserna räcker. Det blir nyproduktionshyror på nybyggnaderna. Det finns ingen tidsplan för förslaget. Det är nu stor omflyttning i Råby och Finnsta. Det finns önskemål att få bygga en administrationsbyggnad för Upplands-Brohus eventuellt tillsammans med socialkontor i Bro antingen invid Centrum eller ovanpå den befintliga Centrumbyggnaden.

I framtiden vill Upplands-Brohus satsa på egen fastighetsförvaltning och tillsammans med hyresgästföreningen pressa hyrorna. 481

…….

Allgun Wilhelmsson, Bertil Axelsson, Stig Videklev, Bert Lewenborg, Anders Hedin, Lennart Mogren, Janne Stefansson

Intervjuare Hans Brofalk
1989-09-25
Närradion
Samtal med politiker om Upplands-Bro år 2000.

***Personer**: Allgun Wilhelmsson, Bertil Axelsson, Stig Videklev, Bert Lewenborg, Anders Hedin, Lennart Mogren, Janne Stefansson*
***Orter:** Upplands-Bro, Bro, Kungsängen, Tibbleskogen, Rankhus, Brunna*
***Ämnen:** Översiktsplan, bostäder, tätortsbebyggelse, innevånarantal, Basalternativ, expansionsalternativ, Scenario Kungsängen, Scenario Bro, pendeltågsförbindelse, natur, grannkommun, fritidskommun, marknäraboende*

Förslag till översiktsplan för Upplands-Bro

Det har tagits fram ett förslag till en översiktsplan om Upplands-Bros framtid, där samtliga partier varit med.

Allgun Wilhelmsson, socialdemokraterna, säger att det förslaget till översiktsplan som finns nu sträcker sig till år 2015. Det tar upp 3 alternativa utvecklingar av tätortsbebyggelsen. I det första alternativet räknar vi med oförändrat innevånarantal, 20.000 personer, och skall klara bostäderna genom att bygga 50 nya lägenheter per år. Detta förslag kallas basalternativet. I de två andra alternativen, som kallas expansionsalternativen räknar vi med att bygga 170 bostäder per år. Då skulle invånarantalet ökat till 25.000 år 2015. Ett alternativ kallas Senario Kungsängen och det innebär att vi inte fått pendeltåg och bebyggelsen ökar i Kungsängen. Det andra förslaget är Senario Bro och går ut på att vi fått pendeltåg och satsar utbyggnaden i Bro.

Allgun företräder åsikten att vi skall avvakta med utbyggnaden av Bro, även om en utbyggnad skulle kunna påskynda beslut om pendeltåg dit.

Bertil Axelsson, centern, vill att diskussionen skall gälla hur vi vill att kommunens tätorter skall utvecklas.

Stig Videklev, folkpartiet, vill tänka visionärt. Skall vi överhuvudtaget satsa på en ökning av innevånarantalet och hur påverkar det vår natur. Vi bör diskutera för- och nackdelar med att vara en grannkommun till storstaden. Fördelen är att vi är i ett expanderande område. Ytterområdena är konjunkturkänsliga och vid en lågkonjunktur är det alltid där de tomma lägenheterna hamnar.

Bert Lewenborg, moderaterna, menar att det är viktigt att bygga med större kvalitet eftersom vi ligger så långt ut. Det gäller att både bygga extra bra bostäder och att behålla karaktären av en bra fritidskommun. Bert anser att man bör förbättra den bostadssituation man har i Bro och på så sätt förbättra den sociala situationen.

Anders Hedin, vänsterpartiet kommunisterna, önskar att kommunen tar sitt ansvar och medverkar till att bygga bort bostadskön, som finns i regionen. Det är också viktigt att vi bygger små lägenheter, så att våra stora ungdomskullar har någonstans att bo.

Lennart Mogren, miljöpartiet, vill att kommunen skall vara försiktig med utbyggnad för att inte öka pendlingen. Helst skall flera kunna arbeta här.

Janne Stefansson, kds, menar att bostadsbolagen kan välja och vraka bland sina bostadssökande. Så var det inte för 5 år sedan, då det stod tomma lägenheter. 600 står i kö för ett marknära boende.

Folkpartiet stöder kds och vill bygga fler villor och radhus i Bro och eventuellt omvandla hyresrätter till bostadsrätter. Man vill bevara Tibbleskogen för friluftsliv. Nybyggnation bör ligga efter gamla E18 med början från både Bro och Kungsängen. I ett längre perspektiv kan de byggas samman. Brunnaområdet i Kungsängen bör byggas samman med gamla Kungsängen genom att utnyttja Rankhusområdet.

Socialdemokraterna stöder förslaget att bygga i Tibbleskogen, men avvisar byggnation vid Rankhus. Man är inte främmande för att göra bostadsrätter.

Bertil Axelsson menar att vi inte skall göra om samma dumhet igen och bygga ut för stort utan satsa på bostäder åt folk som också kan arbeta i kommunen.

Allgun Wilhelmsson tar Bro i försvar. Den sociala situationen är inte alls dålig och han reagerar mot att Lewenborg svärtar ner den tätorten. Sociala problem finns överallt.

Anders Hedin reagerar på hur borgarna vill bygga bostadsrätter i Bro för att bygga bort sociala problem.

Videklev oroar sig för att det finns för få arbetsplatser i Bro. Folk som måste pendla till sina arbeten flyttar närmare arbetet om de får möjlighet. Särskilt flyttar unga. 400

……

Bertil Permén, Säbyholmsskolan

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

Personer: *Bertil Permén, Magna Sunnerdahl, Ivan Tengbom*
Orter: *Säbyholmsskolan, Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola*
Ämnen: *Trädgårdsskola, Säbyholmsskolan, gymnasieskola, odling, anläggning, traktor, mistel, Sunnerdahls Praktiska Ungdomskola, huvudbyggnaden, K-märkt, nyrenoverad*

Bro Hembygdsförenings besök på Säbyholmsskolan.

Säbyholmsskolan
Säbyholmsskolan är en av 10 internatskolor med trädgårdsinriktning i landet. Den bildades 1911 och är den äldsta. Då upprättades en donation av Magna Sunnerdahl och skolan kallades Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola. 1972 ändrades inriktning mot trädgårdsskola samtidigt som Landstinget tog över verksamheten. Skolan bytte också namn till Säbyholmsskolan.

Nu är skolan ett tvåårigt trädgårdsgymnasium, där man lär sig odla, anlägga och att köra traktor. Eleverna kan välja och vraka arbeten efter sin utbildning här.

Det finns mistlar i träden. De skadar ofta träden.

Huvudbyggnaden
Huvudbyggnaden på skolan ritades av professor Ivan Tengbom och är nu K-märkt. Huset har just renoverats. 460

…….

Sven Örnsten, Kulturbojen

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

Personer: *Sven Örnsten, Eino Mäkinen, Gustaf Vasa*
Orter: *Kvarnstugan, Aspvik*
Ämnen: *Kvarnstugan, renovering, Kulturbojen, förening, Rädda Röda Stugan, ALU-arbetare, klubblokal, kvarnrännan, modell*
Sven Örnsten berättar om arbetet med att rädda Kvarnstugan.

Kvarnstugan vid Aspvik
Renoveringen av Kvarnstugan vid Aspviksbacken börjar bli färdigt. De som står bakom är Kulturbojen en ideell förening som arbetar för att rädda enkla byggnader. Slotten renoveras ändå. Kvarnstugan skall användas till klubblokal. Arbetet har gett erfarenhet för kommande objekt. Det ger en viss PR att rädda ett hus. I många delar av landet finns viljan att bevara gamla miljöer. Många torp i vår kommun har redan försvunnit.

Kvarnanläggningen vid Aspvik är gammal. Den nämns redan som Gustaf Vasas egendom. Kvarnrännan, som gick över vägen är borta sedan länge. Vi har en idé att bygga en modell av kvarnanläggningen. Bakom Kvarnstugan går den gamla vägen mot Bergslagen. Den dyker upp på flera ställen i kommunen. 165

Kjell Borglund

Intervjuare Hans Brofalk
Närradion

***Personer**: Kjell Borglund*
***Orter:** Härneviskolan*
***Ämnen:** Bingolotto, Bro IK, bidrag, flaskor, lotter, spelmarknad, automater, spelutredning, årsomslutning*

Kjell Borglund Bro IK berättar om Bingolottoförsäljningen.
När de kommunala bidragen sjunker är Bingolottoförsäljningen viktig. Bro IK får en inkomst på 150.000-200.000. Hela årsomslutningen för föreningen är 3 miljoner. Fortfarande är det viktigt med flaskinsamling, lottförsäljning och Bingo i Härneviskolan.

En spelutredning arbetar med nya spelformer t ex automater med direktspel, som en klubb kan bli fadder för. Det gäller att ha något istället när Bingolotto inte längre är populärt. 150

…….

Tommy Hässelbäck - Moviumprojektet

Intervjuare Hans Brofalk
1995-04-13
Närradion

***Personer:** Tommy Hässelbäck*
***Orter:** Görväln*
***Ämnen:** Agenda 21, Moviumprojektet Storstad och Land, vatten, avlopp, avfall, hemkänsla, miljöpedagogik, forskare, storskaligt, småskaligt, nyproduktion, kretslopp, resurslösning, Studieförbundet, Käppala*

Tommy Hässelbäck berättar att idag har Movium Stad och Land startat i kommunen.
005 Tommy Hässelbäck är miljögeneral och ansvarar för Agenda 21 i kommunen. I dag har ett unikt projekt startat Movium Storstad och Land. Projektet är ett flerårigt forskningsprojekt, där forskare tillsammans med kommunfolk och boende skall arbeta med förbättring av vatten, avlopp, avfall, hemkänsla och miljöpedagogik. Projektet skall hålla på i 1½ år och har fått bidrag från skilda håll, även kommunen. Resultat skall ligga till grund för andra områdens utveckling på miljösidan. Vi är utvalda eftersom vi är en kommun nära storstad och beroende av det storskaliga när det gäller vatten och avlopp. Vi har satsat mycket pengar i Käppalatunnelns utbyggnad för avlopp och och vår vattentäkt kommer från Görväln. Man tittar på om man kan göra småskaliga lösningar vid nyproduktion för att få ned kostnader och utnyttja kretsloppet.

Samtidigt med Movium arbetar man med Agenda 21 i kommunen. Det är bråttom att få fram en resurslösning. Nu utnyttjar 20% av jordens befolkning 80% av tillgångarna.

Studieförbundet har utbildat 16 miljöinformatörer. 163

……

Sven Olof Nyberg, Håbo-Tibble Kyrkby

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närrradion

***Personer:** Sven Olof Nyberg, Sven August Hermelin, Stig Sundblad*
***Orter:** Håbo-Tibble, Håtuna, Kyrkby, Tiböle, Tjusta skola, Ölsta by, Sigtuna kommun*

Ämnen: *Arkitekt, landskapsarkitekt, projekt, laga skifte, kyrkan, fattigstugan, samlingslokal, trädgårdsmästarbostad, lärarbostad, klockarbostad, länsmansbostad, riksintresse, planbestämmelser, Luciafirande, Håbro IF, rotfäst, tradition, hemkänsla, ekologiskt, bostadsrättsförening Gåtan*

Sven Olof Nyberg berättar om Håbo-Tibble Kyrkby.
Sven Olof Nyberg kom till Håbo-Tibble redan 1946 och är sedan många år fastboende i Kyrkbyn. Han är både landskapsarkitekt och arkitekt. Genom arkitekt Sven August Hermelin kom han in på arkitektbanan.

Kyrkbyn
Att genomföra ett projekt som Kyrkbyn är ett tufft arbete. Den sammanhållna byn är likadan som byarna var innan laga skiftet på 1700-talet. Kyrkan, fattigstugan, samlingslokalen, trädgårdsmästarbostaden och lärarbostaden fanns från början och står kvar inlemmad i den nya bebyggelsen. Fattigstugan, klockarbostaden och länsmansbostaden är från 1700-talet.
Nybyggnaden har genomförts i två etapper. De boende har haft stort inflytande på utformningen av husen. Kyrkbyn är klassad som riksintresse och planbestämmelsen är den lokala lagen. Alla måste följa den. Därför är byggnationen väl sammanhållen. Tibble kommer av det gamla namnet Tiböle vilket betyder tät bebyggelse. 307

Stig Sundblad var initiativtagare till att förhindra den utflyttning från Håtuna och Håbo-Tibble, som var på gång. Tack vare den nya bebyggelsen kunde man behålla Tjusta skola och få en levande bygd. En bidragande orsak är den revy- och teaterverksamhet, som man bedrivit under nästan hela 1900-talet. De senaste 15 åren har en Luciarevy visats. Håbro IF, som min pappa var med och startade har också bidragit till sammanhållning och trivsel. Kyrkan ger ett rotfäste med sin samlingsplats för familjernas högtider sen 900-talet. Man har begravt sina döda och bevarat hemkänslan.
Sven Olof arbetar nu med Ölsta by i Sigtuna kommun, som blir ett ekologiskt boende. Bostadsrättsföreningen Gåtan driver det projektet. 428

……

Per Forsberg, företagare

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

Personer*: Per Forsberg*
Orter: *Stockholm, Skällsta*
Ämnen: *Organisation, lokalförening, Riksorganisation, företagsamhet, medlemmar, enmansföretag, byggsektorn, handelsbolag, statsmakten, näringslivet, storförsäljning, näringslivsrådet, KF, Kronägg, BoW, kommunalråd, information, arbetsförmedling, banker, riskkapital, Bro C, pendeltåg, systembolag, boende, kommunalskatt, Upplands-Brohus, industriområde*

Per Forsberg, ordförande i Upplands-Bro Företagarförening berättar om verksamheten.
Företagarföreningen är en lokal organisation, som arbetar för att stödja små och medelstora företag i kommunen. Det finns en rikstäckande organisation bakom. Det finns 70-80 aktiva medlemmar. Den dominerande gruppen är enmansföretag eller företag med någon eller några anställda. Under lågkonjunkturen har antalet medlemmar minskat något. Den högkonjunktur, som det talas om har inte synts i Upplands-Bro, beroende på att här inte finns så många företag som producerar varor. Här är mest handelsbolag. En del jobbar mot byggsektorn och där finns definitivt ingen vändning. Avståndet till Stockholm är inte avskräckande, men när innevånarantalet minskar märks det i den lokala handeln.
Statsmakten har den övergripande makten för näringslivet, medan den kommunala politikern skall arbeta för genomförandet i sin kommun. De små kommunerna går ofta tillsammans med större grannar vid upphandling och små handelsmän varken kan eller vill engagera sig i storförsäljning. Det gäller t ex färdtjänst och bussbolag. Vi i den lokala föreningen kan inte acceptera detta. Våra ambitioner är att man inom företagarföreningen skall få kontakter och kunna göra gemensamma uppköp. När det gäller köp av varor är det svårt att få samordning till stånd, möjligen vid köp av tjänster.
Även samordning med andra kommuner vore önskvärt. 202

Näringslivsrådet, som funnits i kommunen några år är vår bästa samarbetspartner. Vi träffas 4 gånger om året och där deltar även de stora företagen KF, Kronägg, BoW samt kommunalrådet. Där ges

information om vad som händer i kommunen. Där trycker vi på för att få hit flera företag och att ge etablerade företag möjlighet att expandera. Arbetsförmedlingen och bankerna har inte varit medlemmar i näringslivsrådet, men har varit inbjudna ibland.

Banken ställer upp med kapitalet, men inte med riskkapital. 313

Önskningar och krav

Företagsföreningen har lagt en del önskningar och krav till kommunen. Pendeltåg till Bro för att stödja Bro C. Systembolag till Kungsängen och ett något exklusivare boende nära sjön. Vi hoppas också att inte kommunalskatten höjs. Kommunen borde mera aktivt arbeta för att sätta oss på kartan. Vi har stora fördelar med kommunikationer för företag. Upplands-Brohus måste fylla sina lägenheter, så att kundunderlaget ökar. Även industriområdena inte minst Skällsta måste locka till sig nya etableringar. Det finns en stor kvalite att etablera sig i Upplands-Bro genom sin naturskönhet och strandnära områden, samt att man lätt når flera stora städer. 400

…….

Börje Sandén, UKF

Intervjuare Hans Brofalk
1994-08-28
Närradion

***Personer**: Börje Sandén*
***Orter:** Draget, Kalmarsand, Dalkarlsbacken*
***Ämnen**: Hålvägar, fornborgen, Riksantikvarieämbetet, Forntida Färder, arkeologidagen, vägmuseet, Vägverket, regionchefer, järnvägsbygget, diken, passet, kommunikationsleder, vårdkaskedja*

Börje Sandén berättar från arkeologidagen vid Draget.

Riksantikvarieämbetet

har de sista 7-8 åren arrangerat arkeologidagar med olika teman. I år är temat Forntida Färder, vilket passar vår kommun bra, då vi har färdvägar både till lands och sjöss.

Dagens visningar har varit hålvägarna vid Draget och vägmuseet vid Dalkarlsbacken. I våras visades de fyra vägarna vid Dalkarlsbacken för samtliga regionchefer för Vägverket, som skulle försöka marknadsföra detta unika vägsystem. Det gäller nu att skydda området när järnvägsbygget kommer igång alldeles i närheten. I dagsläget verkar man ta hänsyn till områdets speciella värde.

Hålvägarna mot gränsen till Håbo har kommit till när man ridit och nött ner marken. Här är imponerande diken, som bildats. De mäter 6 meter från botten och upp till överkanten. De här vägarna var okända för forskningen fram till 1988. Det visade sig vara de djupaste och tätaste i landet. Det här är ju det enda framkomliga passet för att ta sig vidare västerut, så här har naturligtvis varit tät trafik till och från Bergslagen. Passet är bara 2 km långt. Hålvägarna har används före 1600-talet. Sedan finns en beskrivning att vägen gick över Hälledagshällarna vid Kalmarsand. Den vägen var svår för hästarna, som halkade på berghällarna och man byggde en ny väg, som användes på 1700-talet fram till 1844 då den moderna vägen förbi Kalmarsand byggdes. Man fyllde ut vägbanken i sjön nedanför berget. Järnvägen går också fram här, så tillsammans med vårdkaskedjorna har det varit viktiga kommunikationsleder även här.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag av UKF:s kassettband 130 sid. 1 och 2 130
Gudrun Sandén
UKF:s arkiv Närrad3-130-1-2.doc

Bengt Sandell - Högbytorp

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

***Personer**: Bengt Sandell*
***Orter:** Högbytorp, Enköping, Bro*
***Ämnen:** Jordbruk, soptipp, aska, Stockholms Energi, omlastningsstation, sortering, trä, metaller, däck, glas, industriavfall, byggnadsmaterial, betong, komposter, syre, brand, hushåll, jordmassor, olja, hästgödsel, energi, organiska sopor, deponi, producentansvar, råvara, gasutvinningssystem, Graninge Mälarkraft, förbränningsanläggning, oljeberoende, miljö, dataskrot, Gotthard RagnSells Elektronikåtervinning, Salix, biobränsle, slam, rötning, framtidsbolag, specialbolag, kommuninnevånare, Brogasprojektet*

Bengt Sandell ansvarig på RagnSells deponianläggning vid Högbytorp berättar om verksamheten.

Högbytorp
Vid Högbytorp tror en del att soporna hamnar hur som helst. Så är det inte alls. Bengt Sandell chef för RagnSells avfallsbehandlings AB berättar att man försöker att tillvarata soporna och det som inte kan återvinnas deponeras. Fram till 1966 var Högbytorp ett mindre jordbruk med en intilliggande soptipp för närområdet. Då tog RagnSells över och från mitten av sjuttiotalet har verksamheten utvecklats enligt de miljölagar som råder. Man får nu sopor från hela länet särskilt den norra länsdelen. Även Enköping utnyttjar Högbytorp. Aska kommer från Stockholm Energi. Oftast har soporna samlats vid en omlastningsstation och sorterats. Därefter sorteras de en gång till vid Högbytorp. Man skiljer på trä, metaller, glas, och däck. 119

Verksamheten
När ett lass kommer in vägs det och innehållsförtecknas. Sedan bestämmer man vad som skall ske med avfallet. Gäller det t ex byggavfall körs det till deponin och en maskin sorterar brännbart och betong. Därifrån går det till en återvinningsyta, där det ånyo sorteras. Det som inte kan återvinnas krossas av en maskin, som kallas kompaktor och läggs ut i tunna skikt på deponin. På det sättet spar man utrymme och får inte ner syre som skulle kunna utlösa en brand. Det ställs höga krav på de maskinförare som arbetar här. Det får inte slarvas med något för då kan det gå illa.

Hit kommer byggavfall, hushållsavfall och en del jordmassor, som är förorenade av olja. Det komposterar vi med hästgödsel för att få ned oljehalten. När så skett kan vi använda jorden som täckmassor inom anläggningen.

Vi skall ta hand om alla däck från hela landet och sönderdela och återvinna till energi och även andra nyttigheter är tänkbara. Om källsorteringen slår igenom kan man ur hushållens organiska sopor utvinna gas och slutprodukten bli gödsel till våra åkrar.

Sopberget kommer i slutänden att bli högt. Landskapet kommer att förändras. Skogen håller på att återta de första områdena, som användes för deponi. Producentansvaret medför att mer och mer skall återvinnas och det innebär att deponin växer långsammare. I dagsläget kan man inte säga hur länge det här området räcker, en gissning skulle vara att det räcker 10 år.

Nu arbetar 40 personer vid Högby plus ett 10-tal bilar med förare. 291

Sortering
Vi försöker sortera och återvinna ur trä och metaller. Att helt enkelt framställa nya produkter av soporna. Däcken skall genomgå en process, så att de skall vara en råvara i en ny produkt. Ur deponin produceras gas, som distribueras till Graninge Mälarkraft i Bro. Där förbränns den i deras förbränningsanläggning. Tidigare släpptes gasen i atmosfären och kunde ge negativ växthuseffekt. Nu blir miljön renare och ger minskat oljeberoende.

Dataskrot tas inte om hand här utan av Gotthard RagnSells Elektronikåtervinning, som tar hand om komponenter, som kan bli nya produkter.

Askan kommer i framtiden att kunna vara näring för skog och åker. Vi eldar mer och mer med biobränsle och odlar därför Salix. Den askan är tänkt att återföras till åkern. Vi arbetar hårt för att hitta en metod för att få den här askan i spridningsbart skick. Den måste stabiliseras, så att man undviker dammet.

Man funderar på en metod att ur slammet vid rötning av organiskt material kunna få en produkt som går att använda som gödsel. Kanske kan man blanda i askan och få ett fullgott gödselmedel. Var och varannan dag kommer nya idéer för att utvinna nya råvaror. RagnSells är ett framtidsbolag. Vid nyår 1993-94 delades verksamheten upp i flera specialbolag. Bland annat RagnSells avfallsbehandling, som skall arbeta med avfallshantering och deponering.

Ännu vet man inte när källsorteringen startar i kommunen, men RagnSells är beredda både med röthantering och slamhantering den dagen kommuninnevånarna lämnar sina organiska sopor skilda från andra sopor. Brogasprojektet ligger på is just nu. 401

……

Eric Weinberg, - Låssa kyrka

Intervjuare Hans Brofalk
1989-12-01
Närradion
Erik Weinberg berättar om Låssa kyrka.
Personer: *Erik Weinberg, Maurits Posse, Axel Posse, Börje Sandén, Joel Lundgren, Israel Håkansson, Anna Kristina Hemming*
Orter: *Säbyholms gård, Låssa kyrka, V Ryd*
Ämnen: *Kyrkogården, forntida gravar, bogårdsmuren, gårdskyrka, patronatsrätt, altaruppsats, predikstol, sakristia, vigvatten, katolsk tid, torn, klockstapeln, bröllopskyrka, piskina, dopvatten, nattvardsvin, målningar, begravningsvapensköld, trotjänare, kryptan, altaret, gravkor, långhus, orgel, betjänt, ljuskrona, venetianskt glas, slagsmål, svår utländsk resa, dopfunt, Åkerman och Lund, pneumatisk, textilkammare, mässhake, antependium, applikation, sidenrips, verktyg, dödgrävarspadar, kyrkklocka*

Erik Weinberg är kyrkvärd i Låssa.
Han kom till trakten för drygt 10 år sedan och tog kyrkan till sitt hjärta med en gång. Kyrkogården är unik på så sätt att här finns 2 forntida gravar inom bogårdsmuren. Kyrkan har under Maurits Posses tid i slutet av 1600-talet och början av 1700-talet varit gårdskyrka till Säbyholms gård. Han var den största jordägaren i trakten och hade patronatsrätt. Det betydde att han hade rätt att tillsätta prästen. Det hade det goda med sig att han hade god ekonomi och kunde ha råd att underhålla och pryda kyrkan. Han skänkte altaruppsatsen och predikstolen. De äldsta delarna av kyrkan är från skiftet 1100-1200-tal. Man hade ingång genom sakristian, som då var vapenhus. Det fanns en sakristia norr om koret. Det finns en nisch där vigvattnet under katolsk tid troligen stått.

Låssa och V Ryd är de enda kyrkorna i kommunen som har torn. Tidigare fanns en klockstapel även här troligen belägen öster om tornet. Tornet byggdes under 1830-talet och stod färdigt 1840. Kyrkporten är 1600-tal.

I vapenhuset ställde man sina vapen. Det var och är fortfarande förbjudet att bära vapen i kyrkorummet. Erik visar på en tratt i sakristian, piskinan, där man häller ut dopvattnet och överblivet nattvardsvin, som genom ett rör förs in i bogårdsmuren. Dopvattnet och nattvardsvinet är helgat och får inte hanteras på annat sätt.

Kyrkan har inga målningar. Här hålls många bröllop. På sydväggen hänger Marurits Posse och sonen Axel Posse begravningsvapensköldar.
Axel blev bara 30 år gammal men var kunglig trotjänare. Altaret står idag ovanpå det gravkor, som Maurits Posse bygge för sin släkt i slutet av 1600-talet och början av 1700-talet. Altaret stod då framför gravkoret ungefär där nedersta trappsteget är i dag. Bakom var ett avskilt rum troligen med galler och en trappa ned till kryptan. 1888 förlängde man långhuset genom att ta gravkoret i anspråk och 1946 tillslöt man för gott kryptan med sina 17 kistor.

Posse skaffade en orgel, som hans betjänt spelade på. 1724 skänkte Maurits Mauritsson Posse och hans hustru Anna Kristina Hemming en magnifik ljuskrona till kyrkan. Den har nu sin plats mitt i kyrkan. I koret finns en krona i venetianskt glas. Den tredje kronan är från 1672 och har en speciell historia. På en plåt står att den skänkts som en tacksamhetsgärd av Israel Håkansson för att Gud hjälpt hans söner. Den ena från ett slagsmål och den andra från en svår utländsk resa. Dopfunten är från 1300-talet. Orgeln är en Åkerman och Lund orgel från slutet av 1800-talet. Den är pneumatisk vilket innebär en viss fördröjning av tonen från det man trycker ned tangenten. Börje Sandén är kantor sedan 1952 och hans första uppdrag i Låssa kyrka var att begrava sin företrädare Joel Lundgren, som kom till Låssa 1909.

En trappa upp är en ny textilkammare. Mässhakar och antependier skall förvaras liggande. Den vita mässhaken används vid glada tillfällen. Den är av sidenrips och har en applikation från en tidigare mässhake säkerligen från 1600-talet. Uppe i tornet finns gamla verktyg bl a de gamla dödgrävarspadar Erik läser texten på kyrkklockan, som har en ordlek med namnet Låssa. 420

……..

Johan Hedin,- Håtuna kyrka

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

Personer: *Johan hedin, Kung Birger, ärkebiskop Kettilsen, Berende, Olof Oliwestierna, Johan von Streibach, Rydberg, Vettersten, Högfelt, Zetterkvist*
Orter: *Håtunaholm, Hammarby, Stockholm, Uppsala, Ängstorp, Tyskland*
Ämnen: *Håtunaleken, träkyrka, stenkyrka, torn, pilastrar, självspillning, kungsgården, farleden, vapenhuset, målningar, runsten, Riksantikvarien*

Johan Hedin berättar om Håtuna kyrka.

Johan Hedin, Norränge, är kyrkvärd i Håtuna kyrka.
Kung Birger bodde i Håtuna Kungsgård 1306, där Håtunaleken utspelade sig. Birger sålde kungsgården 1311 till ärkebiskop Kettilsson. I början på 1100-talet fanns en liten träkyrka. I slutet av seklet byggde man en liten stenkyrka med Sveriges högsta torn. 1795 ville man bygga upp tornet på nytt, men det var för stora sprickor i muren, som vi stöttat med pilastrar. Grinden i bogårdsmuren åt norr är tämligen ny, med sin trappa i muren där man bar över självspillningar. På 1300-talet blev Håtuna kyrka häradskyrka och behövde utökas. Kyrkan är inte rappad utan man ser stenarna som troligen är tagna från kungsgården. Eftersom man inte hittat platsen för kungsgården kan den teorin att gården förföll under ärkebiskopens tid och man tog material till att utöka kyrkan därifrån vara tänkbar. Det lär ha funnits 40 kungar före Birger. Det har funnits flera ingångar i kyrkan. Nu går man genom vapenhuset. Berendeska gravkoret innehåller 28 kistor, som syns utifrån. Berende ägde Håtunaholm och Hammarby. Stora farleden mellan Stockholm och Uppsala går här utanför och det gjorde att här blev många stora gårdar i trakten.

I vapenhuset finns dekorativa målningar. Där står nu en stor runsten. Den låg i åkern vid Ängstorp på Norränges mark och man körde ofta fast med redskapen. Johans pappa, Edvin borrade och sköt och det blev 5 bitar. När man skulle köra bort dem upptäcktes att de hade runor med röd färg. Fyndet anmäldes till Riksantikvarieämbetet, som ville ha stenen. Edvin ville behålla den och sa att han inte kunde förbjuda dem att ta stenen, men han kunde förbjuda dem att köra på hans gärde. Den blev stående i kyrkan. Antingen har man tappat stenen vid vadstället eller också har den stjälpt ned i dyn och den röda färgen bevarades i dyn. Färgen var gjord av gnejs.

Kyrkan är dekorerad med färg. Den är målad av Tierpsgruppen. Valven gjordes på 1400-talet, men träkonstruktionen finns kvar innanför murningen. Det finns bara elbelysning vid predikstolen, annars är det levande ljus. Före 1870 fanns ingen värme. I kyrkgången finns gravar för traktens stormän. En präst vars son blev landshövding, Olof Oliwestierna ligger begravd där. Sonen ordnade med faderns grav och ordnade också en åt sig själv och sina två hustrur. Men troligen är han inte begravd här. Predikstolen har figurer, som ursprungligen suttit på ett altarskåp. De är snidade i ek. 1670 skänkte Johan von Streibach altaret. Hans monogram och vapen finns på sidorna. Det kan vara ett krigsbyte. Bakom altaret fanns tidigare ett fönster. Triumfkrucifixet hittades i klockstapeln. Dopfunten är av den storlek, som behövdes när man sänkte ned hela barnet i vattnet. Nu har man en skål och en kanna skänkt av Johans farmor på hennes hundraårsdag. Då döptes min yngste son, som bars av gamla farmor. Psalmnummertavlan skänktes av greve Lewenhaupt på Aske. Den fanns i hallen på Aske och man hängde hattarna på den. Dopfunten har funnits i Signhildsbergs trädgård. Timglaset slogs sönder av en turist och nu fungerar det inte.

Bak i kyrkan finns ett begravningskapell, som prästen Rydberg lät ställa i ordning. Torntrappan finns kvar där.

Orgeln skänktes av Wettersten, som gjorde ett underligt testamente i samband med gåvan. Orgeln skänktes 1808 men togs i bruk 1828. Den nuvarande är en Zetterkvistorgel som skänktes av Högfelt på Nyborg 1923. Den renoverades 1940 och har 18 stämmor. Då försvann 2 pipor, som nu ersatts med original från Tyskland, där fabriken fanns kvar. De kostade 37000.

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag av UKF:s band 131 sid. 1 och 2
av Gudrun Sandén
Närradion
UKF:s arkiv Närrad5-131-1-2

lyssna

131

Sven Andersson, - Bro IK

Intervjuare Hans Brofalk
1992
Närradion

***Personer**: Sven Andersson, Harry Persson, Gyllenborg, Sigge Johansson, Hans Backe, Jonny Olsson, Olle Eklund, Fiskarolle, Slaktarjakob, Telefonpelle, Åke Bagarn Olofsson, Helge Andersson, Tore Johansson, Kalle Karlsson*
***Orter:** Härnevi Hage, Brogårdsallén, Lettland, Djurgården, Lejondalssjön, Lindormsnäs*
***Ämnen**: Bro IK, olympiaåret, fotboll, allmän idrott, hoppgrop, kastringar, löpning, berg, åskådarläktare, björk, seriespel, Stockholms förstadsserie, Mälardalsserien, bandy, ishockey, konstfrusen, boxning, mörkhyad, professionell, plåthättor, läderbollar, tacklingar, kriget, bordstennis, badminton, innebandy, arkiv, pengar, ekonomi, aktiviteter, skidor, arrangerar*

Sven Andersson berättar om Bro IK under 80 år.
007 1992 fyller Bro IK 80 år. Sven Andersson har varit aktiv spelare och ledare under många av dessa. I april olympiaåret 1912 startade klubben. Främst var det fotboll men också allmän idrott. Idrottsplatsen var vid Härnevi hage, där man fick städa efter korna innan träning och tävling kunde starta. Där hade man hoppgrop, kastringar och löpningen fick hålla till i Brogårdsallén. Brogård ägde Härnevi hage och upplät marken mot arrende, 20 kronor per år i början. Det var en fin plats med berget som åskådarläktare. Det planterades en del björk för att ytterligare förhöja platsens trevnad. Nu finns 2 planer till.

I slutet av 20-talet kom man med i Stockholms Förstadsserie. 1933 fortsatte man i Mälardalsserien. På 30-talet ända fram till 50-talet spelades bandy, som sedan avlöstes av ishockeyn. Där låg man bra till i serien, men kunde inte avancera eftersom det aldrig blev någon konstfrusen bana.

På 20-talet hade man hjälp av en mörkhyad, som tränade upp lantarbetare och trädgårdsdrängarna i boxning. Vid Lindormsnäs fanns en stor och stark trädgårdsdräng, som vid en träningsmatch slog till negern, så han blev vit i ansiktet. 1922 boxades vår kanske främste boxare genom tiderna Harry Persson, mot Gyllenborg i Perssons första professionella match. Hans arvode var 50 kronor. En annan känd idrottsman från Bro var Sigge Johansson, expedit i Bojes affär, som spelade i C-landslaget mot Lettland. Bandyn spelades på sjöis. Spelarna själva fixade banan och skottade snö.

Idrotten har utvecklats mot att det även på låg nivå skall vara tränare för att få en allsidig träning. Det behövs också då just ingen är kroppsarbetare längre och har naturlig träning i sitt arbete. Fotbollskorna hade plåthättor och bollarna var tunga läderbollar. Sven anser att det var mera raka rör tidigare och att man nu har mera ojusta tacklingar.

Under kriget låg fotbollen nere ganska mycket. 1928-1932 hade Bro IK en höjdperiod. 1943-1946 var nästa höjdpunkt, då klubben tillhörde de 12-15 bästa i Uppland. Nästa höjdpunkt kom i slutet av 70-talet och början av 80-talet. Vi hade Hans Backe som tränare. Han kom från Djurgården. Storklubbarna har alltid fiskat bland våra spelare.

Bordstennis startade på 1930-talet men nådde sin höjdpunkt under 70-talet under ledning av Jonny Olsson och Olle Eklund. Då var man uppe och spelade i division 1. Badminton är ganska bred. Innebandyn är populär. Bro IK har ett välfyllt arkiv. Gamla profiler var Fiskarolle, Slaktarjakob, Telefonpelle. Tore Johansson var en eldsjäl och diktator, som betydde mycket för klubben. Åke Bagarn Olofsson, Bo Glassing och Helge Andersson var värdefulla för klubben. Helge blev sedan ordförande i Upplands fotbollsförbund. Kalle Karlsson hjälper till fortfarande.

Man skall aldrig hindra en lovande spelare att gå vidare, men se till att man får betalt för nedlagt arbete. Det handlar tyvärr om för mycket pengar inom fotbollen idag. Bro IK:s ekonomi har alltid hållits under kontroll. Idrotten har konkurrens av andra lättillgängliga aktiviteter i samhället. Ungdomar är inte lika benägna att anstränga sig längre.

Bro IK arrangerar skidtävling Lejondalssjön runt de år det finns snö. 550

……..

Börje Sandén

Intervjuare Hans Brofalk
1990-04-24
Närradion

Personer: *Börje Sandén, Richard Dybeck, prosten Elg, Igel, Igelfast, Bureus*
Orter: *Bro, Broån, Jursta, Ullevi gärde, Toresta, Mälaren*
Ämne*: Runstenar, dokumentation, Assurstenen, runstenstavla, kyrkomuren, fotdel, vakthållning, Sigurdsristningen, skärgården, ledungsflottan, vakthållning, vadställe, minnesstenar, landsvägen, gravkulle, gravfält, fornminnesskrift, visor, Du gamla, du fria, prästgården, Sunnerdahls skola, igelkott*

Börje Sandén berättar om runstenar.
053 Runstenarna är vår första skriftliga dokumentation från 1000-talet. Bro har fått sitt namn efter den runstenen som står nära kyrkan, där det talas om en bro. Den stenen kallas Assurs sten. Den har varit föremål för många undersökningar. Redan 1599 tog Bureus med den i sin runstenstavla. Stenen var då inmurad i kyrkmuren. Richard Dybeck menade på 1860-talet att den skulle flyttas, men var rädd att den hade för liten fotdel för att kunna stå av sig själv. Det står på stenen att Assur skulle vara med och vakta det här området. Ginnlög var gift med Assur, som var en storman och son till Håkon Jarl. Hon reste stenen och byggde en bro till minne av sin man. När Dybeck gjorde sin stora förteckning över runstenar placerade han Assurstenen som nummer 1. Ginnlög hade en svägerska, som också lät bygga bro till minne av sin man. Det är Sigurdsristningen söder om Mälaren. Dessa båda ristningar anses för Mälardalens märkligaste.

Man har diskuterat vem Håkon Jarl kunde vara. Flera förslag har nämnts bl a norska jarlar. Troligen var han svensk och en av konungens närmaste män och ledare för ledungsflottan. Det är då naturligt att han placerade sin son i Bro, som låg i skärgården. Mälaren hade salt vatten och ledungsflottan kunde mycket väl ligga här. Assurstenen är den enda i landet som talar om vakthållning. 200

Runstenar
Runstenar skall luta framåt för att skyddas för väder och vind. Man vet inte var Assurstenen har stått, men det är troligt att den stått vid vadstället i Broån. Runstenarna står oftast där många människor passerade. De är ju minnesstenar. Stenen vid Jursta anses stå på ursprunglig plats alltså vid landsvägen som används än i dag.

På Toresta Golfbana står en monumental sten uppepå en gravkulle vid Ullevi gärde. Den har troligen flyttats från Ullevi by och hamnat mitt i ett gravfält. Antagligen är det Richard Dybeck som är orsaken till att flera stenar flyttades i slutet av 1800-talet. Han gav ut en fornminnesskrift som kallades Runa. Han samlade också visor och skrev texten till Du gamla du fria. Han skrev flera reserapporter från Broområdet. Prosten Elg skaffade sig en runsten på prästgården genom att flytta en sten från stenbron vid Skällsta. Rektorn vid Sunnerdahls skola satte också upp en sten på rektorstomten 1914. På Torestastenen nämns namn som Igul och Igulfast vilket betyder igelkott och anses inte vara vanliga namn som nämns på runstenar. Det namnet finns på en sten till i kommunen. 380
……..

Christer Mattson - renovering av Granhammar

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

Personer: *Christer Mattson*
Orter*: Granhammar*
Ämnen: *Malpåse, intressenter, rivning, kulturchef. parkområde, trädvårdsinsatser, kakelugnar, elledningar, tapeter, murstockar, snickerier, putsytor, renovering, personal, gäster, vindsvåningnen, gårdsarkiv, luckor, gångjärn*

Christer Mattson berättar om den blivande renoveringen av Granhammar slott.

Granhammars slott är i behov av någon renovering efter att ha legat i malpåse i flera år. Slottet är i förhållandevis gott skick berättar Christer Mattson, som har ansvar för fastigheten. Tyvärr tillåter inte

ekonomin någon större genomgång och inte heller anser sig försvaret kunna använda slottet. Det finns dock andra intressenter.

När Granhammar på 80-talet hotades av rivning startade det nästan en folkrörelse för att bevara slottet. Nu arbetar ett tiotal personer bl a kulturchefen i kommunen och en arkitekt. Man ser gärna att många hjälper till med idéer och arbete. Det är viktigt att vi får så mycket kunskap, att vi kan återställa huset i ursprungsskick. Parken ligger litet för fäfot och där behövs trädvårdsinsatser. Man letar efter en ritning av den engelska parken, som fanns från början.

Det har funnits el och varmt och kallt vatten från 1900-talets början. Ledningarna måste ses över. Murstockarna till de vackra kakelugnarna är dock i användbart skick. Inredningen, som tapeter och kakelugnar finns nedmonterade och magasinerade, men man vet inte var. Snickerier och putsytor är av god kvalitet och inte förstörda. Slottet har aldrig varit utsatt för plundring utan dörrar och liknande finns intakta. Huset är dock i behov av målning.

Slottet är från mitten av 1700-talet och renoverades på 1800-talet, då man byggde på en våning och rev flyglarna. Ännu en renovering skedde i början på 1900-talet.

På tredje våning bodde säkert en del personal, men även gäster. Dörrarna är numrerade. Vinden är delvis oinredd, men har troligen använts till gårdsarkiv och förråd.

Framsidan av slottet vetter mot den engelska parken. Skall allmänheten ha tillträde kan det bli komplikationer eftersom det ligger inom militärt område. Möjlighet att inhägna med staket finns dock. Det har varit bra att slottet legat inom militärområdet under sin törnrosasömn, då det varit väl skyddat. Fönstren i nedervåning har varit skyddade av luckor, som har handsmidda gångjärn och spik, vilket tyder på att de kommit till på 1800-talet.

Arbetet med de yttre renoveringarna påbörjas snart och invändigt i den takt, som intressenter anmäler sig. 370

****

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag av UKF:s band 132-1-2
av Gudrun Sandén 132
Närradion
UKF:s arkiv Närrad4-132-1-2.doc

Axel Karlsson - Bro kyrkas renovering

Intervjuare Hans Brofalk
1989-1995
Närradion

***Personer**:* *Axel Karlsson, Erik A Nilsson, Ivan Borg, smeden Sjöberg, Lisa Jonsson, Stupelius, Leverens, Jerk Alton*
***Orter**:* *Bro, Vira, Fiskartorp, Gränna, Kumla*
***Ämnen**:* *Vapenhuset, hakar, valvpilastrarna, skräprum, Bro Trävaror, nyputsad, guldockra, trappa, vinden, samlingsrum, Skogskyrkogårdens kapell, trösklar, handikappvänliga knäfallet, jordgolv, bänkar, syföreningen, kollektpengar, Fångs gjuteri, träljuskrona, ljusstakar, tennvaser, sakristian, ljudanläggning, manöverpulpet, budjet, Riksantikvarieämbetet, sätet, ryggstöd, råttor*

Axel Karlsson berättar om Bro Kyrkas renovering.
Vapenhuset
Vapenhuset är från 1400-talet med hakar på valvpilastrarna. Här har varit ett skräprum tidigare, men är nu kyrkans vackraste rum. Golvet har höjts med en tegelsten men det gamla ligger kvar under. Det golvet är från 1700-talet med ett karakteristisk labyrintmönster. Det går bara runt till man kommer till mitten. Här finns också en prästgrav från slutet på 1600-talet. Uppe på vinden låg en träljuskrona, som i inventarieförteckningen från 1860 angavs som trasig. Den har nu restaurerats av Erik A Nilsson, Bro Trävaror. Ljusarmarna är tillverkade vid Vira. Två nya dörrar finns in mot kyrkan och ut till kyrkogården. Den ursprungliga 1400-tals dörren står uppsatt, går att stänga, men inte låsa.

Kyrkan är nyputsad där det behövdes annars kalkad med vit kalk mot norr ovanför läktaren och de övriga delarna blandat med guldockra. Ivan Borg har varit en mycket duktig hantverkare vid

restaurationen. Från vapenhuset går en trappa upp till vinden. Vapenhuset är tänkt som ett samlingsrum vid förrättningar.

Det finns ännu en trädörr troligen från 1600-talet. Den lagades av smeden på Brogård, Sjöberg, far till Lisa Jonsson, Fiskartorpet. När kyrkan renoverades 1914 var det arkitekterna Stupelius och Leverens som utförde arbetet. Då gjordes kyrkgången sluttande. Där hade tidigare varit trappsteg. Leverens är känd som Skogskyrkogårdens kapells arkitekt. Denna gång är det Jerk Alton från Kumla nutidens främsta kyrkoarkitekt. Han har också arbetat med ljussättningen i kyrkan. Altaret har sänks och trappsteget i koret är borta. Alla trösklar är handikappvänliga. Knäfallet vid altaret är flyttbart och kan göras större eller mindre. Före sjuttonhundra var det jordgolv i kyrkan, Senare blev det täckt med stora stenar. Innan 1600-talet fanns inga bänkar utan man stod. Syföreningen har med hjälp av kollektpengar ersatt den stulna ljuskronan. Kronan stals 1980 och den nya är gjuten vid Fångs Gjuteri i Gränna med inslag av de återfunna resterna efter den stulna. De hittades i en sjö i Södermanland 1985 tillsammans med en ljusstake, som stals från sakristian. Tennvaserna hade man försökt använda till lödning, vilket inte lyckades.

Ljudanläggning är den gamla men nu sitter den bättre och kan skötas från en manöverpulpet.

Renoveringen har kostat 3 miljoner. 2½ miljoner fanns av sparade medel och Riksantikvariet sköt till 350.000. Vi har dragit över med ett par hundratusen. Det enda som inte rymdes inom budjeten var bänkarna. På en av bänkarna har man tagit fram tidigare färglager. Sjuttonhundratalets vita och tjärfärg från längre tillbaks. Sätena har riktats upp så att man inte längre åker av och ryggstycket lutar något.

En kyrka behöver renoveras varje sekel. Särskilt viktigt är elen, så att det är brandsäkert. Råttor finns i varje kyrka. 319

……..

Ulla Malmelid - Håbo-Tibble kyrka

Intervjuare Hans Brofalk
Närradion
1989-1995

***Personer**: Ulla Malmelid, Albert Piktor, Ribbing, Ringström, Yngve Lundström, Anna Lisa Odelqvist, Jerk Alton*
***Orter:** Håbo-Tibble, Löfsta*
***Ämnen:** Gravkapell, belysning, innevånartalet, målningar Riksantikvarieämbetet, konservator, stenkyrka, tegeltak, vapenhus, Strängnäsmålare, kalkades, bänkar, predikstolen, evangelister, skulpterad, dopfunt, sandsten, mässhake, kyrksilver, kista, nattvardsuppsats, sockenbudstyg, etui, trätunna, brudkrona, lampetter*

Ulla Malmelid berättar om Håbo-Tibble kyrka.
Håbo-Tibble kyrka står verkligen mitt i byn. Bebyggelsen är samlad runt kyrkan. Kyrkogården är inte så stor. När militären tog över Granhammar förlorade man en del innevånare, då en hel del gårdar togs till militärområde. Genom den nya bebyggelsen är man nu uppe i ungefär 500 personer.

Kyrkans äldsta delar är från 1100-talet. 1915 gjordes en renovering och man byggde ett gravkapell. Förra året moderniserade vi med ny belysning. Vi fick inte tvätta målningarna, som vi önskade. Riksantikvarieämbetet tillåter det bara en gång per århundrade. En konservator dammsög och putsade bort lös puts. Håbo-Tibble är en rappad stenkyrka med tegeltak.

I både vapenhuset och kyrkorummet finns målningar av Albert Pictor och Strängnäsmålarna. De är finast i vapenhuset där det aldrig varit uppvärmt. 1759 kalkades alla målningar över, men togs fram 1915 igen. Det finns ingen orgelläktare utan orgel står nere i kyrkan. Det har funnits en läktare, som togs bort 1915. Bänkarna är numrerade. Varje gård hade sin bänk. Predikstolen sitter på höger sida. Den är rikt skulpterad. Det är de fyra evangelisterna med sina symboler och en apostel. Altaret är målat i en karakteristisk stil, som gjordes 1915 och korfönstret togs upp då. Ribbing på Lövsta lät 1836 vidga altartavlan. Fönstermålningen kom till 1916 och gjordes av Ribbing efter en idé av Yngve Lundström.

Dopfunten av grov sandsten är från 1200-talet. Det finns en mässhake från 1400-talet. Syföreningen har skänkt en ny, som togs i bruk 1985. Anna Lisa Odelqvist har gjort den nya med den gamla i åtanke. Kyrksilvret förvaras i en kista gjord av en gammal smed på orten. Kistan har flera lås. Det finns en vacker nattvardsuppsats i förgyllt silver. Det finns ett gammalt sockenbudstyg från 1600-talet. Det användes om prästen blev kallad till en dödsbädd. Etuiet är som en trätunna. I kistan finns myntinkast i locket. En brudkrona finns också, till låns för den brud som vill. Den skänktes 1964.

Jerk Alton har komponerat ljussättningen. Ljuskronorna har fått en ramp och lampetterna fick inte fästas i väggarna, utan står på stolpar. Belysningen går att reglera styrkan på. 350

****

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag **ur UKF:s kassettband nr 133 sidan 1 och 2; 134-1** 133
av Gudrun Sandén
97-04-30
Intervjuare Gudrun och Börje Sandén
UKF:s arkiv IngridJons-133-1-2.doc

Ingrid Jonsson - Brobagarn

***Personer**: Ingrid Jonsson, Åke och Eva Olofsson, Ernst Jonsson, Einar Jonsson, greve Sparre, Nilsson, grundläggare Jonsson, målarmästare Pettersson, byggmästare Olsson, byggmästare Andersson, Ebba, Greta, Sven, Birgitta, Gunnar Lindhé, Pettersson i Råby, Maria Lundberg, Marianne Lennström, Anna Fredriksson, barnmorskan Ljungberg, Glassing, Göta Dalström, Nils-Gunnar Dalström Postnisse, Ivar och Lisa Eriksson, Ingvar och Gösta och Birger Jonsson, Nisse och Ragnhild Engström, Anna-Lisa Boje, Bengt Bagare, Banvaktskalle, Evald Karlsson, John och Frida Norman, Ture Vinberg, Heyman, Andersson, Blomqvist, Fagerlind, Elg, Rexhammar, Eva Grill, Gösta Hedberg, Albert Jonsson, Berg, Bock, Tage Andersson*
***Orter**: Önsta, Köpmanvägen, Kamrervägen, Råby, Enköping, Lilla Hammartorp, Stockholm, Norrgårdsvägen, Högbytorp, Dävensö, Finnsta, Suphäll, Byggmästarvägen, Kockbacka*
***Ämnen**: Grovt bröd, ved, kåda, tall, mangel, distribuerade, inspektor, hantverkare, lager, kläder, Tärna Folkhögskola, café, Bojes affär, cigarrlådan, bankhuset, Konsum, Dansbana, skolbespisningen, självbetjäningsaffär, Vivo*

Bagare Olofsson. Ernst Jonssons köp av bageriet.
Olofssons hade 4 barn och 2 av sönerna dog i TBC. 1906 föddes sonen Åke och 1907 dottern Eva. När mamman dog 1939 sålde Olofssons huset till Jonssons för 12.000. Ernst Jonsson och hans bror Einar hade hyrt bageriet från 1930. Första tiden bodde Einar och hans familj i en lägenhet på 1 rum och kök i bageriet. Einar var alkoholist och försvann efter ett tag. När han återfanns och tog hand om sin familj igen flyttade de till en annan lägenhet och Ernst och Ingrid fick ta över den här lägenheten. Olofssons bodde kvar i lägenheten på övervåningen.

Grov bröd skulle bakas i Bro.
Bageriet byggdes av en inspektor till greve Sparre. Han tänkte lära upplänningarna att äta grovt bröd, för här åt man bara degklumpar. Han byggde en 32-plåtares ugn. Man bakade ut brödet på förmiddagen och satte in i ugnen, som murades igen. De fick stå till nästa dag, då de var färdiga. Efterträdarna tog bort halva ugnen. Den var vedeldad och det var bageriarbetarens sista uppgift för dagen att klyva ved till nästa bak. Veden levererades från Nilsson på Önsta. Det fick inte vara kåda i veden. Tall var bäst. Man byggde upp en brasa för nästa dag, så att veden var riktigt torr. Man eldade med meterved.

Mangeln. Den första bageriverksamheten.
Uppe på vinden stod en mangel, som plockades ned i bitar och flyttades. Olofsson, som ägde huset och bageriet bakade aldrig själv, utan hade två gubbar anställda som bagare. Själv distribuerade han brödet. Olofsson hade köpt av Sparre, som ägde huset, medan inspektorn kom med idéerna. Huset byggdes 1850.
Verksamheten var inte särskilt lönande förrän kriget kom. 249

Innevånare i Bro på 30-talet.
I Bro bodde hantverkare. Grundläggare Jonsson, målarmästare Pettersson, byggmästare Olsson, byggmästare Axel Andersson. Olsson hade först en fastighet på Köpmanvägen, där radhusen står idag. Sedan byggde de villan på Kamrervägen. Heyman hade en tid ett lager av kläder i Olssons

fastighet på Köpmanvägen. Han byggde affären i hörnet Köpmanvägen och Stationsvägen i mitten av trettiotalet. Han hade tidigare haft klädförsäljning i en länga på Finnsta. Han gick också omkring och sålde.

Finnsta byggdes troligen omkring 1928. Ebba arbetade som sömmerska och Greta skötte huset tills Sven gifte sig. Hans hustru Birgitta arbetade en tid kvar på Tärna folkhögskola och hade sonen Gunnar med sig. Ebba har haft en gård i Litslena tillsammans med Pettersson i Råby. Nu bor hon i Enköping och han på Råby.

På Kocktorp bodde Brofalks föräldrar Gustafssons. De hade slakteri. Gustafsson var bror till Maria Lundberg på Högbytorp. Hennes dotter Marianne gifte sig med en Lennström på Dävensö.

Fröken Ljungberg var barnmorska och hade bott i Säbyholms skola. Sedan bodde hon i Suphäll. Anna Fredriksson i Råby köpte sedan Suphäll. Hennes dräng Robert bodde med Anna. Svea Alin är dotter till Gustaf Pettersson i Råby. Granne med Suphäll bodde skomakare Glassing. Han byggde till sitt hus med rum och kök till hustruns systerdotter Göta Dalström. Där bodde hon med sin son Nils-Gunnar Dalström, Postnisse. Göta försörjde sig på att sticka på stickmaskin. Hon byggde huset i hörnet av Köpmanvägen och Kamrervägen och drev café där. Om man fortsatte ned mot stationen kom man till Bojes affär. Det låg ett litet hus mellan Viktor Jonssons och Bojes, där Ivar Eriksson bodde, när han var chaufför hos Ströms. Han gifte sig sedan med Lisa och hade sommarhus i Lilla Hammartorp. De drev mangel i Stockholm. Intill Bojes låg cigarrlådan, som beboddes av Ingvar Jonsson, son till grundläggaren. Han hade två bröder Gösta och Birger. Nisse och Ragnhild Engström bodde där innan de byggde på Norrgårdsvägen. Anna-Lisa Boje hyrde ett rum där och en svåger till Ingrid, Bengt Bagare bodde där också. Huset revs, när man skulle bygga bankhuset. Det röda huset intill byggdes av banvaktskalle. Sedan bodde Evald Karlsson där. Huset intill byggdes av John och Frida Norman. I årsskiftet 1931-32 öppnade Konsum affär i hörnet av Köpmanvägen och Stationsvägen. Ture Vinberg var expedit där. 586

Sidan 2.

Personer: *Sture och Magda Jonsson, gårdfarihandlare Holm, Berggren, Ingrid och Nisse Gustavsson, folkskollärare och bankdirektör Erik Hedin, Birger och Ingrid Jonsson, Erik, Sven, Ture, Doris, Karin, Greta och Ebba Pettersson, Knut Pettersson, Rick, Lötmark, Klapper, Lumpgustav, lärarinnan Pettersson*
Orter: *Tunavägen, Stationsvägen, Gustavshäll, Skolvägen, Lilla Dorisberg, Ängsholmen, Toresta, Dävensö, Byggmästarvägen*
Ämnen: *Viktor Jonssons affär, post, mjölkkuskar, mejeriet, mjölkkiosk, grammofonfabriken, villor, stationsarbetare, Godtemplarlokalen, Folkets Hus, Medborgarhuset, dansbana, socialdemokraterna, kvinnoklubben*

Personer och fastigheter i Bro.
Viktor Jonsson blev sjuk och då tog sonen Sture och hans hustru Magda över affären. De bodde i en lägenhet i Bojes hus.

Gårdfarihandlare Holm hade tidigare bott i en stuga efter Håbo-Tibblevägen vid Sättra. Sedan bosatte de sig i Suphäll.

Viktor Jonssons affär fanns i hörnet av Tunavägen och Stationsvägen. Mittemot stationshuset låg Berggrens villa uppe på höjden. Där var posten på nedre botten. Den förestods av grundläggare Jonssons dotter Ingrid, gift med Nisse Gustavsson i Gustavshäll. Viktor Jonsson byggde det nya posthuset, som låg granne med hans affär. Viktors affär renoverades och blev litet modernare i slutet på 20-talet. Mjölkkuskarna kom till mejeriet och handlade samtidigt åt folket på sina gårdar.

Efter nuvarande Byggmästarvägen byggde folkskollärare och bankkamrer Erik Hedin. Han hade två döttrar. När mejeriet lades ned köpte mejeristen Fredriksson Hedins hus. Fru Fredriksson byggde en liten kiosk på tomten och sålde mjölk därifrån. Hon hade öppet några timmar om dagen. Mejeriet lades ned i slutet av 1930-talet och direktör Pettersson startade grammofonfabriken. Han lät arbetarna bygga villor efter Skolvägen.

Stationsarbetare bodde i huset mellan Hedins och grundläggaren. Inne på grundläggarens tomt bodde Birger och Ingrid Jonsson. Märta Gustavsson från Säbyholm bodde där. Mittemot låg målare Petterssons hus. Där fanns tre pojkar, Erik, som gifte sig med Vally och bosatte sig i Lilla Dorisberg på Tunavägen, Sven, Svenpelle, som hade handelsträdgården och Ture. De äldre Petterssons hade

telefonstation och bodde i Stora Dorisberg. Knut Pettersson var farbror till pojkarna. Doris, Karin, Greta och Ebba var döttrarna. Ebba gifte sig med Roine Forsberg.

Efter Petterssons låg Godtemplarlokalen, där Rick bodde uppepå.
Lötmark kom från Ängsholmen.

Folkets hus byggdes i hörnet av Målarvägen och Byggmästarvägen. Dansbanan låg högre upp i backen. Socialdemokraterna och kvinnoklubben höll till där. Huset byggdes under sent 30-tal.

Under kriget låg norrmännen på utbildning vid Toresta. De märktes i Bro.

Mittemot Folkets Hus eller Medborgarhuset, som det hette, bodde Lumpgustav i ett ruckel. Han gick omkring med en kärra och samlade lump. Klapper kom hit under kriget och byggde. Fru Lilly Klapper härstammar från Bro och var dotter till en lärarinna Pettersson på Dävensö. 684

Band nr 134 sidan 1

134

005

Bebyggelse runt prästgården. Teaterverksamhet.
På Byggmästarvägen byggde byggmästare Andersson och mittemot byggde Blomkvist.
Prästgårdsarrendatorn Fagerlind bodde vid prästgården, där prosten Elg hade tjänstebostad.

Rexhammar drog igång teaterverksamhet. Eva Grill och Gösta Hedberg var med. Kyrkoherde Albert Jonsson deltog också i något folklustspel vid dansbanan i Kockbacka. Efter Jonsson kom Berg och sedan Bock. 288

Ingrids arbete i Vivo.
Vi stängde bageriet 1962. På nyåret vikarierade jag i skolbespisningen, innan jag fick arbete hos Tage Andersson i Vivo. Jag stannade i 14 år. Det var den första självbetjäningsaffären.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur **UKF:s kassettband** 135 sidan 2
av Gudrun Sandén
Ingrid Nilsson, Saltvik
Intervjuare Börje Sandén
1994-10-05

135

Personer*: Johan Hasselgren, Carlander, Malmström, Sofie Nilsson, Burgas, Claes, Henrik, Erik, Wilhelm och Dagmar Tham, Granholm, Ström, Leuhusen, Agnes Tham, Rejersen, Koch, Agnes Edlund*
Orter: *Botaniska Trädgården, Uppsala, Ådö, Saltvik, Lindormsnäs, Dävensö, Alholmen, Säbyholms skola, Smidö, Skarpskär, Drakudden, Granskog, Björknäs, Brunnsvik, Stockholm, Hackholmssund, Solna, Högholmen*
Ämnen: *Slottet, parken, Pingströrelsen, pensionat, Kennelbaronen, domare, Stockholms Läns Landsting, hotell, alkoholistvård, Magnus Huss-kliniken, Kronans Spisbrödsfabrik, jaktvillan, ekotempel, betesmark*

Farfar och morfar.
Ingrids farfar var trädgårdsmästare och lärare vid Botaniska Trädgården i Uppsala och pappan kom till Ådö vid 17 års ålder. Morfar, Johan Hasselgren, var trädgårdsmästare där. 1923 köpte morfar Saltvik och pappa tog över på Ådö. Malmström ägde Ådö och Carlander köpte av honom 1928 utom slottet och parken. Dävensö och Alholmen ingick i köpet. 1931 flyttade vi till Lindormsnäs. Sofi Nilsson arrenderade Lindormsnäs och drev pensionat. Carlander ägde Smidö och Skarpskär. Burgas köpte Smidö och byggde funkishuset 1933. Han var byggmästare. Ingrid gick tre terminer i Ådö skola och sedan i Säbyholms skola.

Drakudden byggdes till en av Tammarnas hustru och övergick sedan till Pingströrelsen. Henrik Tamm fick Lindormsnäs. Claes Tamm byggde Tammsvik 1921. Erik, Vilhelm och Dagmar var hans barn. 234

Pappa.
Pappa arrenderade Tammsviks trädgård 1936. 1954 flyttade de till oss på Björknäs och vi drev trädgården och jordbruket där till 1977. Där var 800 fruktträd mellan badet och Säbyholmsviken. Granholm och Ström körde produkterna med lastbil till stan.

Agnes Tham drev pensionat på Tammsvik. Efter henne köpte fru Leuhusen. Hennes man Kennelbaronen kallad, bodde på Brunnsvik. Han var domare i Kennelklubben. Rejersen köpte Tammsvik. Då kom Beckombergapatienter. Innan dess hade konvalescenter från kriget i Finland 1942-1945 bott där. Därefter arrenderade Stockholms Läns Landsting och hade konvalescenthem. Rejersen hade hotell i Stockholm. 440

Tammsvik och Hackholmssund.
Ingrid har arbetat på Tammsvik i ett par omgångar. På 60-talet var hon vid Hackholmssund i tre omgångar. Hackholmssund ägdes av landstinget och där bedrev man alkoholistvård. Från 1965 till 1975 var Ingrid tillsynsman för fritidshusen vid Solna fritidsby. Sista sejouren på Hackholmssund drevs av Magnus Husskliniken på Karolinska. Det var både manliga och kvinnliga patienter.

Hackholmssund byggdes av direktör Koch, som var ägare till Kronans Spisbrödsfabrik, 1929-30. Jaktvillan byggdes först. 1945 köpte Agnes Edlund. Hackholmssund var omflutet av vatten och Koch lät bygga en bro till Högholmen. Han anlade en vacker park med ekotempel. Tidigare hade varit betesmark.

Sidan 2.

Personer: *Hedström, Malmström, Henrik Tamm, Viking Tamm, Florence Stewen, Leuhusen, Säve, Carlander, Lundgren, Henning Pettersson, Andersson, Wallensteen, Arne Nilsson, Johan Norman, Sandell, Askegreven Lewenhaupt*
Orter: *Ådö, Kolartorp, Lövåker, Grindstugan, Verkaviken, Skåne, Huseby, Madrid, Drabanten, Ormudden, Spånga, Andredal, Leran, Ekeby, Lerbackalång, Brasbacken*
Ämne: *Trädgårdsmästare, Gustafbergs Porslinsfabrik, Unga Örnar, vagnar, skogvaktarbostaden, pensionat, kakelugnar, tältområde, skollovskoloni, dagsverkstorp, kusk, kardemumma, syföreningsbasar, brudkista*

Hedström. Henrik Tamm. Leuhusen.
Hedström, som blev vaktmästare i Låssa kyrka kom med Malmström till Ådö som trädgårdsmästare. Han hade bott i Kolartorp innan han bosatte sig i Lövåker.

Henrik Tamm ärvde Lindormsnäs. Han hade två söner, Viking och Henrik. Henrik var gift med dottern Odelberg, till Gustafsbergs Porslinsfabrik. Under kriget bodde hustrun i Grindstugan vid Verkaviken, nuvarande Unga Örnars stuga. Landåer och vagnar från Ådö hamnade i Skåne. Leuhusen flyttade från Tammsvik till Huseby och blev förvaltare för Florence Stewen. 205

Jeansson, Malmström, Carlander.
Ingrid gick i Ådö skola de första skolåren. Torpet Madrid var borta redan 1896. Det var fruktkällare under Ådö slott. När Jeansson köpte Ådö, kom Säve som parkmästare dit och fick bostad i Drabanten. Han hade tidigare arbetat som skogvaktare på Ormudden och på skogvaktarbostadens grund byggde Carlander sin bungalow. Jeanssons dotter hette Britt. Carlander ansågs som bulvan, när Ådö och Ormudden köptes. Slottet och parken var Malmström. Jeansson köpte av både Carlander och Malmström. Huset var välmöblerat under Jeanssons tid. 400

Pensionat på Tammsvik. Spånga skollovskoloni. Andredal. Sunnerdahl.
På trettiotalet drevs Lundgrens pensionat av två syskon på Tammsvik. De fina kakelugnarna revs och tippades där tältområdet är nu. Spånga hade haft skollovskoloni vid Lugnet. Förvaltare Henning Pettersson bodde i stora huset. Andredal var dagsverkstorp under Ådö.

Leran var ett torp under Ekeby. Vägen till Ekeby kallades Lerbackalång. Gården ägdes av Wallensten. Dottern Ruth har författat flera böcker om livet under tidigt 1900-tal. Hennes syster hette Kerstin.

Ingrids son Arne är femte generationen trädgårdsmästare.

John Norman var kusk på Ådö. Han byggde sedan ett hus på Stationsvägen.

Det har funnits en affär vid Säbyholm innan Sandell kom dit. Han drev affären till början av 60-talet. Man hade inget samröre med Sunnerdahlsskolan annat än på den 6 nov. En gång var "Askegreven" Lewenhaupt där och berättade om sina resor. Han hade blivit allergisk mot kardemumma när han promenerat i kardemummaskogen. På sista april var man också där och lyssnade till sången vid Brasbacken. Syföreningen hade fina basarer där. Nisse, Ingrids man, vann en gång en brudkista. 592

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s band **nr 136 sidan 1 och 2**
av Gudrun Sandén
Knud Nielsen och Gösta af Ugglas
Intervjuare Holger Ängeskog
1998-10-07
UKF:s arkiv KnudNiel-136-1-2.doc

136

lyssna

***Personer**: Holger Ängeskog, Knud Nielsen, Gösta af Ugglas, Frans Gustav Thun, Bruno, Alfhild af Ugglas, Kjell Hägglöf, prins Gustaf Adolf, Oscar af Ugglas, Kurt af Ugglas, Dyrssen, Åkerlind, Marcus Wallenberg, Marianne de Geer*
***Orter**: Stora Tuna, Lennartsnäs, Skåne, Nybygget, Stora Huset, Öråker, Aspvik, Frölunda, Kastrup, Beateberg*
***Ämnen:** Jägare, soldat, skogvaktare, dansör, medaljfest, Pro Patrias guldmedalj, konto, jaktvård, jaktstam, Fosfatbolaget, bankir, flygkrasch, jordägare, gäst, skadedjur, mata, fasaner, foderställen, fiskrens, hare, räv, älgjakt, drevkarlar, lunch, fasandöd, kvicksilver, fasanhönor, rapphöns*

Personer i Stora Tuna och Nybygget.
Knud Nielsen föddes 1911 och växte upp i Skåne. Han kom från en jägarfamilj. 1947 kom han som jägare till Lennartsnäs. Soldat Frans Gustav Thun bodde i Tuna och hade aldrig lämnat Lennartsnäs. Där bodde också Sundin, när Nielsen blev deras granne. Tuna är det sista huset, som finns kvar i Tuna by. Skogvaktare Bruno bodde i Nybygget och lärde pojkarna af Ugglas att jaga. Han var död då Knud kom till Lennartsnäs. Thun flyttade också till Nybygget. Thun var en ståtlig karl och stor dansör på Tuna loge.

Medaljfest.
När Göstas farmor Alfhild af Ugglas fyllde 70 år på 50-talet, hade hon en stor medaljfest på Stora Huset, där 17 av de anställda fick Pro Patrias guldmedalj. De hade arbetat på gården i 50 år. Alfhild ansågs snål, men sanningen var att hon satte in pengar på arbetarnas konto och när de slutade hade de en sparad slant.

Jaktvården.
När Knud kom till Lennartsnäs tog han sig an jaktvården. Lennartsnäs, Öråker, Frölunda och Aspvik gick samman och på det sättet gick det att få fram en jaktstam. Man hade kräftfiske i Lillsjön. 260

Askeklubben.
Efter kriget sökte Knud anställning som jägare i Askeklubben. Han var på anställningsintervju hos bankir Kjell Hägglöf och prins Gustaf Adolf. Fosfatbolaget ägde Aske då. 380

Oscar af Ugglas.
Oscar af Ugglas var adjutant och hovchef hos Gustaf Adolf och skulle varit med ombord på planet, som störtade utanför Kastrup. Han hörde kraschen, när planet störtade. 404

Jakten och uppfödningen av fasaner och rapphöns.
Askeklubben hade jaktmark på Lennartsnäs och dit flyttade Knud. Efter prinsens död var det svårt att hålla klubben samman. Det var ett 10-tal deltagare. Hägglöf, Oscar af Ugglas, Kurt af Ugglas, Carl von Essen och Dyrssen på Öråker var med. Som jordägare hade man rätt att bjuda en gäst. Andra jägare fyllde en lada på Åkerlinds mark med fiskrens och dit sökte sig djuren från Lennartsnäs och kunde skjutas. Knud fick rädda vad som räddas kunde av klubbens vilt. I hans uppgift undgick att hålla undan alla skadedjur. Fasanerna klarar sig inte ute förrän efter ett par år i naturen. Man måste mata dem hela vintern. Det var ett heldagsarbete att dra runt till alla foderställen. Förutom fasaner jagade man hare och räv.

Älgjakten var jordägarnas angelägenhet. Då var klappjakt i tre dagar. I allmänhet sköts 3-4 älgar per år. 1946 sköts 7 älgar vid Frölunda. Man var ungefär 10 jägare och 20 drevkarlar, som alla bjöds på en storslagen lunch. Bytet fördelades på jordinnehavarna efter storlek på gårdarna. Drevkarlarna fick lön och jägarna fick lunch.

Så småningom blev det för dyrt att hålla jägare och jaktvårdare. Fasandöden på grund av kvicksilverförgiftning gjorde också sitt till att jakten avvecklades. Man nedlade ett 20-tal rävar varje år. Knud kläckte och födde upp något tusental fasankycklingar om året. Han höll fasanhönor. De såldes bl a till Marcus Wallenbergs hustru, Marianne de Geer. Hon satte ut dem på Beateberg. Fasanodlingen upphörde i början på 80-talet. Knud fortsatte med rapphöns. 587

Sidan 2
***Personer**: Grevinnan Piper, överstelöjtnant Fredrik Barnekow, direktör Rutger Barnekow, fiskare Edvin och Märta Alm, Eva Sjöman, förvaltare Gustafsson, Frans Gustaf Thun, trädgårdsmästare Jansson, Einar Voxlin*
***Orter:** Tuna by, Öråkersvägen, Urfjället, Ängsö, Eldholmen, Öråker, Kallhäll, Askemark, Lilla Tuna, Skogstorp*
***Ämnen**: Bönder, änka, grunder, SE-banken, Douglasgran, skogen, skidor, skridskosegling, fornminnen, landsantikvarien, fasaner, ålderdomshemmet, skogsplantering, bakugnen, murstock, väghållningssten*

Tuna by.
Huset där Knud bor heter Tuna och är det enda huset som är kvar av Tuna by. Där bodde tidigare 5 bönder och 1 änka. Grunderna syns ännu. Längre tillbaka fanns 8 gårdar. Man kan se grunder på andra sidan Öråkersvägen. 080

Piper, Alm, Eva Sjöman.
När grevinnan Piper på Ängsö blev änka köptes Urfjäll som änkesäte. Hennes dotter gifte sig med överstelöjtnant Fredrik Barnekow och de fick en son Rutger, som var direktör i SE-banken.
Fiskare Edvin och Märta Alm bodde på Eldholmen. I skogen växer Douglasgran. Det är mycket välskötta skogar.
Eva Sjömans far var förvaltare Gustavsson på Öråker. 240

Skridskosegling. Fornminnen.
Under kriget gick pojkarna af Ugglas i skolan i Stockholm. Eftersom militären rekvirerat alla bilar fick man åka skidor från Kungsängens station till Lennartsnäs. Göstas far gillade skridskosegling och steg av tåget i Kallhäll och skulle segla hem. Utanför Eldholmen märkte han att isen gungade. Han ringde till fiskare Alm och varnade honom och fick veta att isen gått upp för en halvtimme sedan.
Frans Gustaf Thun var intresserad av fornminnen. Det finns en mycket liten stensättning uppe vid Askemark. Landsarkivarien säger att gravarna strax söder om Tuna är stenåldersgravar. Knud tror att det lika väl kan vara odlingsrösen. Knuts fasaner sparkade upp marken, så att stensättningarna syntes tydligt. Trädgårdsmästare Jansson från Öråker bodde i Askemark. Einar Voxlin bodde i Lilla Tuna. Det var vanligt att man efter pensioneringen bodde i något av de små torpen. När man inte orkade det längre flyttade man till ålderdomshemmet efter landsvägen. Voxlin hade en skogsplantering vid Skogstorp. 395

Huset i Tuna.
Stora Tuna är från slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet. Det byggdes på en våning 1920. Det finns en igensatt bakugn i murstocken. Det fanns 3 familjer i huset. I två rum på övervåningen bodde en familj med 6 barn. Knud hade 3 barn. 450

Väghållningsten, sötvattenmusslor.
I häcken till Lilla Tuna står en väghållningssten, som skall flyttas till sin ursprungsplats. Det står Tuna by på den. Det står en vid Urfjäll, som man målat vit. När man grävde i sedimentgravarna för järnvägsbygget såg Knud att fiskmåsarna hade kalas på sötvattenmusselskal, som legat där länge. Han har också hittat ett par levande sötvattenmusslor i vattnet utanför Lennartsnäs. 594

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 137 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Ingrid Jonsson, Bro bageri 137
Intervjuare Pär Markgren
1991-01-17
UKF:s arkiv pmark1-137-1.doc

***Personer**: Ingrid Jonsson, Ernst Jonsson, Bruno Liljefors, greve Sparre*
***Orter**: Film, Österby, Broån, Charlottenbrunn, Bålsta kvarn, Önsta gård, Jakobsberg, Håbo-Tibble, Västra Ryd, Ådölandet, Smidö, Solna, Grängesberg*

Ämnen: *Blå Bandet, föreningsteknik, bageri, skånsk inspektor, dokumentation, brunn, vatten, tunnor, matbröd, kaffebröd, säd, säckar, transporter, värme, granved, jäsa, ånga, grädda, elektriska ugnen, rågbrödet, spett, skorpor, torka, småfranska, wienerbröd, långfranska, limpor, barn, vatten, avlopp, arbetskläder, tvätten, prislista, prinsesstårta, gräddtårta, frukttårta, degmaskin, grytor, vispmaskin, gräddblåsare, bräckare, runddrivare, skorpbullar, Kungsörnen, Margarinbolaget, äggleverantör, konkurrenter, chaufför, pensionering*

Ingrids barndom.
Ingrid föddes i Films socken i Uppland 1910, där hon växte upp. Hon har goda barndomsminnen. En lärarinna tog hand om eleverna även på fritid i Blå Bandets regi och lärde dem bl a föreningsteknik. Hon arbetade hos en kamrer efter konfirmationen. Ibland lejdes hon att servera hos Bruno Liljefors på Österby Bruk, när han hade herrmiddagar. 036

Bageriet i Bro.
När Ingrid träffat sin man Ernst, ville de bilda familj och då blev ett bageri i Bro ledigt att hyra. Ernst, som var bagare, arrenderade det tillsammans med sin bror. De startade 1 jan 1931. De hyrde i 9 år. 1940 fick de köpa hela huset. Huset byggdes 1850 av greve Sparre, som hade en skånsk inspektor, som tyckte upplänningarna borde lära sig äta skånska limpor. Han lät bygga en 32-plåtars ugn, men intresset för skånskt bröd var svalt i Bro, så halva ugnen måste rivas. Huset ligger ovanför stationen i Bro. Ingrid har lämnat dokumentation över Bro på biblioteket. 104

Det egna bageriet.
Det första man gjorde som ägare till rörelsen, var att ordna en brunn. Tidigare hade man fått vatten hemkört från en källa, som kallades Charlottenbrunn, som låg invid Broån. Varje dag kördes två stora tunnor på en flakvagn till bageriet. Tunnorna var stora ekfat med kran, och man hämtade vattnet ute på gården.

Man bakade matbröd och något kaffebröd, aldrig tårtor vid den här tiden. Arbetarna på gårdarna fick ju sin lön i stat och efterson de inte hade möjlighet att mala själva, hämtade bagaren säden och körde till Bålsta kvarn. Sedan bakades av mjölet och brödet packades i säckar och levererades hos arbetarna. Man fick betala för transporter och arbete.

1940 installerades värme i huset och ugnen moderniserades. Ugnen eldades med granved, som köptes från Önsta gård. Bageriarbetarens sista uppgift för dagen var att klyva meterveden. På kvällen lades veden i ugnen efter ett speciellt mönster, så att det bara var att tända på morgonen. När brasan brunnit ut, rakades kolen ut och de användes i en pannmur, som kokade vatten. Ångan från pannmuren hjälpte till att jäsa brödet, som lades på brädor uppe under taket. Det fanns ett lock till pannmuren med ett rör, som skickade upp ångan i taket. När jäsningen var klar, måste brödet torka en stund innan det gräddades. Man skickade in 4-5 limpor i taget i ugnen efter ett visst mönster, så att man kunde ta ut de som först blev färdiga.

Värmen i vedugnen räckte hela dagen och även den elektriska ugnen värmdes upp på natten, då strömmen var billigast. Ovanpå bakugnen var ett mindre rum, där vi torkade det hårda rågbrödet och skorporna. 242

Arbetsdagen i bageriet.
Ernst började sin dag klockan 1 på natten med att sätta degarna. När de jäst kom Ingrid till hjälp och bakade ut franskbröd och wienerbröd. När bageriarbetarna kom klockan 6 fick de börja grädda. Klockan halv 7 kom flickorna, som skulle packa brödet, först franska och kubbar och senare långfranska och limporna. När vi började med kakor och konditorivaror packades det på eftermiddagarna. Man fick rätta sortimentet efter ugnsvärmen. 283

Bostaden.
Vi bodde i 1 rum och kök fram till 1940. Då hade vi fått 4 barn. Det fanns bara vedspis och inget vatten och avlopp. Vi hade också bageriarbetarna i maten. Till alla hushållsgöromål fanns en liten brödbutik, som skulle skötas. Varje vecka kom en dam och hjälpte till med tvätten. Det fanns en liten tvättstuga. Hon kom klockan 7 och gick klockan 6 och för det tog hon 3 kronor. Vi skulle hålla bageriarbetarna med arbetskläder. När de började fick de några omgångar, som vi sedan tvättade åt dem.

Barnen fick vara med i bageriet och hjälpa till efter förmåga.

När butikerna stängde vid sextiden ringde jag runt och tog upp deras beställningar till nästa dag. Sedan räknade jag ut hur mycket som skulle bakas av de olika sorterna. Det följde en följesedel med varje leverans och räkningarna skrev jag ut på söndagen och betalningen skedde på måndagen. 335

Prislistan från 9 mars 1938.
En bulle, kubb och småfranska kostade 5 öre. 800 g limpa kostade 50 öre. Den mindre kostade 25 öre. Det fanns skorppåsar för 25 och 50 öre styck. Rågkakor kostade 8 öre styck.

Vi levererade till 15-20 butiker från Jakobsberg till Bålsta. Även butikerna i Håbo-Tibble och Västra Ryd köpte vårt bröd. Vi hade två bilar för att hinna denna sträcka. Vår första bil var en T-Ford. Senare gick vi över till skåpbilar. Under kriget körde vi med gengas. Våra pojkar högg gengasved, så fort de kunde hålla i en yxa.

Vi levererade till ett kafé i Jakobsberg och till Kalmarsandsbadet. Efter kriget ökade konditorivarorna mycket. Till Mors dag kunde det gå åt 350 tårtor. Den populäraste var prinsesstårtan, följd av gräddtårta och frukttårta för dem som inte gillade marsipan. 396

Hjälpmedel.
Så småningom köpte vi degmaskin med två grytor, så att man kunde köra limpdeg direkt efter franskbrödsdegen. Sedan kom vispmakin och gräddblåsare. Bräckmaksin, som högg till lagom bitar och en runddrivare, som rullade 30 skopbullar på 1 min.

Under kriget fick man köra runt och hämta råvaror lite här och var. Efter den tiden, när vi hade byggt tillbyggnaden kunde vi lagra på ett annat sätt. Då kunde vi ta hem 5 ton mjöl. Kungsörnen kom med mjöl, Margarinbolaget med margarin och det fanns äggleverantörer, som kom när man behövde. Sockersäckarna vägde 100 kilo.

Verksamheten var som störst under sommaren, då alla sommargästerna från Ådölandet, Smidö och Solna skulle ha bröd. Många stannade till för att köpa i butiken, men affärerna behövde också mera bröd.

Under femtiotalet kom de stora bagerierna, som blev svåra konkurenter till oss. De lämnade 30% rabatt till affärerna. Vi kunde inte längre investera som tidigare och Ernst orkade inte längre arbeta lika hårt. Den 29 sept 1962 stängde vi bageriet. En av pojkarna har ett bageri och konditori i Grängesberg.

Efter bageritiden arbetade Ingrid i Vivoaffären fram till pensioneringen och Ernst blev chaufför hos byggmästare Andersson.

Ingrid ser både för och nackdelar med att Bro byggts ut. Mest fördelar då servisen har ökat. 573

Band 137 sidan 2.

Kalle Karlsson berättar om Tegelbruket.

***Personer**: Olle och Lisa Jonsson, Julle Lundgren, Glassing, Andersson, Olsson, Tamm, Norman*
***Orter:** Tegelbruket, Fiskartorpet, Lejondalssjön, Mälaren, Brogård, Nygård, Skällsta, Sättra, Norrboda, Aske, Stockholm, Toresta, Kungsängen, Säbyholm*
***Ämnen:** Säsongsjobb, skogsjobb, grävmaskin, skruv, lok, räls, matning, press, munstycke, kalk, knivar, sandsten, pråmskeppare, ångbåtar, jordbruksprodukter, mejeri, isstack, sågspån, traktor, mjölk, statarhustrurna, Nilssons mejeri, fortsättningsskola, fattigvårdsstyrelsen, nykterhetsnämnden, barnavårdsnämnden, lastbil, chaufför, busstrafik, droskbil, Boijes, Viktor Jonsson, Heyman*

Kalles barndom i Bro och tegeltillverkningen som han minns den från den tiden.
1924 kom familjen till Bro och bosatte sig vid Tegelbruket, där fadern fick arbete. Det var säsongsjobb och fick varvas med skogsjobb. Arbetet vid Tegelbruket var slitigt. Det började i slutet av april och slutade i september. Man grävde upp leran för hand och lastade på vagnar, som kördes på räls 500-600 meter till bruket. Senare fick man en grävmaskin, som gick på räls. Det fanns också ett lok, som drog vagnarna till matningen och pressen. Där tippades leran ur och med en skruv bearbetades den till rätt konsistens. Var leran för torr satte man till vatten. Var den för blöt satte man till kalk. Den färdiga leran trycktes ut genom ett munstycke, som hade tre knivar som skar till stenarna i rätt dimension.

Till en början tillverkades 12 tums sandsten, som var mycket tunga stenar.
På 30-talet började man med 10 tums stenar, vilket underlättade arbetet väsentligt. 064
Pråmarna kommer, Fiskartorpet, ångbåtarna och tåget.

Under säsongen kom det mycket löst folk till tegelbruket. Barnen höll noga reda på alla pråmar som kom för att föra teglet till Stockholm, när det var färdigt. Många av pråmskepparna hade familjen med och man gjorde sig bekant med barnen och fick på så sätt nya lekkamrater.

Kalle vistades ofta hos Olle och Lisa Jonsson vid Fiskartorpet, där han trivdes bland djuren. Under högsäsong kom det 4 ångbåtar i veckan och lade till vid Fiskartorpets brygga. De hämtade jordbruksprodukter från gårdarna runt stränderna.

Kalle reste aldrig ångbåt till stan. Det var tåget som gällde, de gånger man hade ärende. Det gick flera turer om dagen och resan tog en dryg timme. 120

Mejeriet och mjölkproduktionen.

Det fanns inga andra industrier än tegelbruket. Till mejeriet lämnade gårdarna sin mjölk. Här gjordes ost. Alla som lämnade mjölk till mejeriet hade skyldighet att hjälpa till att lägga upp en isstack på vintern. Isen togs från Lejondalssjön och Mälaren. Isstyckena var en 90-100 cm i fyrkant. De täcktes med sågspån. Isstacken var inbrädad på sidorna.

Brogård var den största gården. Nygård, Skällsta och Norrboda var utgårdar. Brogård hade mycket skog. Sättra tillhörde dock Aske, fastän det låg närmare Bro. Gårdarna var inte mekaniserade. Först i slutet på 20-talet fick Brogård sin första traktor. Brogård hade 8-10 par hästar. Tidigare hade man oxar. Alla gårdar var mjölkproducerande. Man hade på Brogård 150 mjölkkor. Det fanns mjölkmaskiner, men statarhustrurna fick lov att eftermjölka morgon och kväll. Mjölken kördes med parhästar till mejeriet i Bro. Tidigare hade man kört till stationen och levererat mjölk till Nilssons mejeri i Stockholm.

Det var mycket folk anställda på Brogård. En man skötte magasinet och såg till att alla fick staten varje månad. De flesta höll sig med gris. Under sommaren fick varje anställd en 4-5 liter mjölk och det räckte till att föda grisen också.

Många flyttade två gånger om året. Det var skillnad på gårdar. Barnens skolgång blev ofta lidande på dessa flyttningar. 242

Skolor i Bro och Låssa.

Kalle har gått i Säbyholms folkskola, där en lärarinna hade de två första klasserna och Julle Lundgren hade de övriga 4 klasserna. Som mest var där 46-48 elever i samma klassrum. Man gick i sex år i skolan. Fortsättningsskolan var 6 veckor under två år. Samtidigt med fortsättningsskolan gick man och läste. Vid 14 års ålder var man konfirmerad och hade klarat av skolan. De flesta gick och läste.

I Bro fanns två småskollärarinnor, en lärare för klass 3-4 och en lärare för klass 5-6. 282

Stensättning av gamla E 18.

1938 arbetade Kalle med stensättning av vägen mellan Kungsängen och Toresta anhalt. Gatstenen ligger kvar under asfalten. Vägförvaltningen stod för kostnaden.

Kommunal verksamhet.

Glassing var ordförande i fattigvårdsnämnden. 1914 hade arbetarkommunen bildats. Man hade barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd. 325

Arbetet vid Tegelbruket.

1938 började Kalle vid Tegelbruket. 1940-41 låg verksamheten nere, men han arbetade i 10 år fram till 1950. 340

Byggmästare i Bro.

Det fanns två byggmästare Andersson och Olsson, som stod för byggnationerna i Bro under 30-talet.

Man cyklade dit man skulle. Säbyholm hade tidigt en lastbil. Chaufför Rising körde mjölken till mejeriet. Norman hade droskrörelse i Bro. Tamm på Kvistaberg hade bil redan i slutet av 20-talet. Det fanns ingen busstrafik i Bro. Håtunabussarna gick mellan Skokloster och Stockholm direkt. Den busslinjen blev mycket frekventerad efter kriget under helgerna, då Stockholmarna började fritidsbo i kommunen. 393

Affärer i Bro.

Det fanns två lanthandlare i Bro, Boijes och Viktor Jonsson. Heymans var en beklädnadsaffär med kläder, skor och underkläder. Det betydde att man kunde köpa det mesta man behövde i Bro. Maskincentralen kom långt senare. 072

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 138 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Ruben Lindberg om folkskolan 150 år
Intervjuare Pär Markgren
1992-11-03
UKF:s arkiv pmark2.doc

138

lyssna

***Personer**: Reuterholm, Per Reinhold Svensson, Wallin, Geijer, kronprins Oscar, Dyrssen, Tollander, Sehman, Hård af Segerstad. Elisabet Lindström*
***Orter:** Håtuna, Håbo-Tibble, Bro, Tuna, Frölunda, Tibble, Skällsta, Lennartsnäs, Ryssgraven, Öråker, Tjusta, Aske, Nygård, Sandhagen, Tätorp*
***Ämnen**: Kyrkolag, kristendom, läsundervisning, klockaren, hemmen, läsgummor, knektar, böter, skolor, fonder, sockenstuga, Fredens skola, Härnevi skola, Låssa skola, uppfostringskommitté, officiella klasserna, präster, adel, näringsklassen, läskunniga, uppror, växelundervisning, bostad, lön, trädgårdsundervisning, läsa, räkna, katekes, kristendomskunskap, naturlära, finansieringen, terminsavgift, godsägare, hungersnöd, klockargården, skoltiderna, matsäck, kläder, varannandagsläsning, komministergården, städpersonal, Lindströmska fonden*

Den första lagen om skola i Sverige.
1686 kom genom Karl XI:s försorg en lag som ålade prästerna att se till att barnen lärde sig kristendomens huvudstycken ordentligt. Där ingick också läsundervisning. Den som svarade för undervisningen var klockaren. Undervisningen försiggick i hemmen. Läsgummor och gamla knektar kunde hjälpa till. Undervisningen blev inte effektiv, så 1723 skärptes lagen och man utsatte böter för dem som inte följde den.

1768 sände Reuterholm ut en enkät till landshövdingar och konsistorier för att ta reda på hur det förhöll sig med undervisningen. Han ville veta om det fanns möjlighet att inrätta skolor och få medel genom fonder. En idé kom fram att inrätta skolor i de sockenstugor som fanns. I Stockholms-Näs tog man fasta på den idén och 1769 byggdes en ny sockenstuga någonstans i närheten av kyrkan. Den inreddes som skola och bostad för klockaren. 077

Uppfostringskommittén.
1812 bildades en uppfostringskommitté för att verka för bildning. Man delade samhället i två delar. Den officiella klassen med adel och präster och de övriga, som ingick i näringsklassen. Undervisning var förbehållen den officiella klassen. De andra ansågs inte i behov av lärda kunskaper. Man befarade rent av uppror, om alla blev läskunniga. 139

Växelundervisningen.
Under större delen av 1800-talet kom en engelsk metod att prägla den svenska skolan. Per Reinhold Svensson hade varit över i England och studerat den. Man hade stora klasser, där de äldre eleverna undervisade de yngre i mindre grupper. 1864 förbjöds den här metoden, som kallats växelundervisning. 183

Wallin och Geijer.
1838 höll Wallin ett tal där han framhöll vikten av undervisning. Geijer, som tidigare varit motståndare slöt sig nu till Wallins ståndpunkt. Kronprins Oscar var reformvänlig och arbetade för en allmän skola.

1842 kom folkskolestadgan till. I Håtuna och Håbo-Tibble hade man just byggt sockenstugor vid den här tiden, där skolan inrättades. I Bro föreslog kyrkoherden att man skulle köpa in bräder och spika ihop bänkar för barnen att sitta på i sockenstugan.

I stadgan stod att man skulle ha minst en fast skola i varje socken. Det skulle finnas skolstyrelse, med kyrkoherden som självskriven ordförande, vilket han var från 1842-1930. Läraren skulle ha tjänlig bostad och lön, sommarbete och vinterfoder till en ko och trädgårdsland både för egen del och för trädgårdsundervisning med elever.

Man skulle lära sig läsa, räkna, katekesen, kristendomskunskap och naturlära. Det fanns en enklare kurs för de elever, som hade svårt med inlärning.

Finansieringen gjordes genom avgifter och om det inte fanns medel kunde man få statsbidrag. Varje skattskyldig betalade mellan 2-6 skilling banco. Dessutom betalades en terminsavgift för varje barn

som undervisades. I Stockholms-Näs var det svårt att driva skolan, då församlingen ägdes av två godsägare och resten av befolkningen bestod av fattigt folk. Här i södra Uppland var det hungersnöd under 1840-talet. 275

Tuna skola.
Innan skolstadgan hade man haft skolor i Håtuna, Håbo-Tibble och V Ryd på privat initiativ. Runt 1810 anställdes en klockare, som höll till i en stuga i Tuna by. Men han skötte sig inte och fick sparken. Ett par fruar fick sköta undervisningen, en i Tibble och en i Frölunda. 310

Klockargården.
1858 blev klockargården i Stockholms-Näs klar. 332

Skoltider.
Församlingarna kunde själva bestämma skoltiderna. Barnen behövdes i jordbruket och därför började inte terminen förrän i slutet av september. Många föräldrar skickade sina barn till skolan, när terminen nästan var slut. Sedan klagade de att barnen inte lärt sig tillräckligt och tog dem därifrån. Många barn kom inte, då det var svårt att rusta ut dem med matsäck och kläder och skor. 1863 inrättades i Stockholms-Näs en fond för att förse fattiga barn med kläder. 404

Varannandagsläsning.
Man hade ibland 70-80 barn i klasserna, vilket naturligtvis var en omöjlighet ur undervisningssynpunkt. Man lät då barnen gå varannan dag istället. Detta tilläts under hela senare hälften av 1800-talet. 436

Småskolorna.
Amiral Dyrssen skänkte en tomt vid Skällsta för att inte småbarnen på Lennartsnäs och Öråker skulle ha så lång skolväg. Man hade ju skolan vid kyrkan. Eftersom Stäketbarnen fortfarande hade lång skolväg köpte man mark vid Ryssgraven 1908 till en småskola. 1949 brann Skälby skola. Barnen fick hysas in i den gamla komministergården vid Ekhammarskolan. 474

Skolans skötsel.
Till en början fanns ingen städpersonal i skolorna, utan de äldre barnen fick komma tidigare och elda och städa. Ansvaret låg på läraren. 1905 skrev provinsialläkaren i Västtibble Tollander till alla skolråd i trakten och påpekade det hälsovådliga i att barnen torrsopade och drog i sig en massa damm. TBC:n härjade ju vid den här tiden. Från den tiden anställdes personal för skötseln av skolorna. I Stockholms-Näs fick de en extra uppgift, att värma mjölk till barnens frukost. Syföreningen och Marie Björnstierna på Stäket bekostade mjölken. Fröken Björnstierna donerade 5000 kronor till skolrådet, som länge såg till att den här servisen upprätthölls. 511

Sidan 2 i Pär Markgrens intervju.

Skolor i Bro och Låssa.
1847 byggdes en skola mellan Bro och Låssa, som kallades Fredens skola den upphörde 1895, när Härneviskolan i Bro stod färdig. 1870 inrättades en skola vid Låssa kyrka. I Låssa fanns även Ormuddens skola och Ådö skola. 027

Tjusta första skola.
Skolan donerades av brukspatron Sehman på Aske. Han underhöll skolan och betalade lärarens lön. 1851 donerade Elisabet Lindström från Aske närmare en halv miljon i 1990-talets penningvärde, till en slöjdskola, som blev mycket populär. På Nyborg gjordes också en skoldonation av Hård af Segerstad. Den skolan fanns kvar till 1944. 120

Sandhagen och Tätorps skolor.
1870 byggdes den lilla Sandhagens skola, där man glömde att bygga något dass. Skolan slutade där 1895. 1870 byggdes också Tätorps skola efter järnvägen mot Bålsta mittemot golfbanan. (Det huset har under 1990-talet varit utsatt för många utredningar. Man önskar bevara det gamla vackra huset. Tyvärr finns ingen ekonomi och 1998 blev fönsterbågarna stulna. G S) Tätorp användes som skola till 1920. 185

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s **kassetttband nr 138 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Upplands-Bromässan 1990-09-10
Intervjuare Pär Markgren och Hans Brofalk

Personer: *Allgun Wilhelmsson, Jan Krybom, Per Forsberg*
Orter*: Löfsta gård*
Ämnen: *Officiell invigning, kommunstyrelsens ordförande, Årets företagare, Näringslivsrådet, produkt, företagsinformation, föreningarna, programförslag, återvändarprogram, utbildning, industriområden, Bro Bygghandel*

Mässan invigs.
Kommunstyrelsens ordförande Allgun Wilhelmsson förrättade invigningen.
Det är den första mässan i Upplands-Bro. Enligt katalogen är det 86 utställare. Det är företag, organisationer, myndigheter och kommunala förvaltningar. Det finns sedan flera år ett samarbetsorgan mellan företagare och kommunen, som kallas Näringslivsrådet. Idén till mässan väcktes i det organet och samtidigt motionerade ett politiskt parti i samma fråga i fullmäktige.

Målet med mässan är att sprida kunskap om produkt och företagsinformation. Hur kommunen kan samarbeta med företag. Föreningar har möjlighet att visa upp sig. Vi hoppas att mässan skall stimulera till kundkontakter och ge möjlighet till utveckling av företagen. Det är också vår förhoppning att kommuninnevånare som pendlar lång väg till arbeten skall upptäcka arbetsmarknaden på hemmaplan och hitta kontakter här. Arbetsmarknaden utvecklas just nu gynnsamt i kommunen.

Under 1988-89 har man i samarbete mellan Näringslivsrådet och kommunen arbetat fram 3 program. Det första är ett återvändarprogram, där man vill möjliggöra för kommuninnevånarna att återvända till arbetslivet i kommunen. Det andra programmet gäller utbildning av arbetskraft, som man inte kan lösa inom företagen. Skolväsendet, Komvux, Arbetsförmedling och AMU skall gemensamt bistå med råd. För det tredje har vi utvecklat strategier för utveckling av våra industriområden.

Mässgeneraler har varit Bengt Bergman och Bengt Wallin.

Årets företagare.
Jan Krybom utdelar priset till Årets företagare. 1982 startade Per Forsberg Bro Bygghandel och får i år priset. Han har mindre än 20 anställda. Han har medverkat till att rusta upp Löfsta gård. 264
…….

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 138 sidan 2**
Sven Knutsson berättar om busstrafiken
Intervjuare Pär Markgren
1992-20-28

Personer*: Andersson*
Orter: *Enköping, Skokloster, Norra Bantorget, Stockholm, Kungsängen, Mariedal, Näshagen, Stentorp, Jakobsberg, Barkarby, Järva krog*
Ämnen*: Linjebuss, Håtunabuss, hytt, lastbil, passagerare, beställningstrafik, SL, Kallhällsgaraget*

Håtunabuss och Linjebuss.
1946 köpte Linjebuss upp Håtunabuss. Andersson i Håtuna startade verksamheten på 20-talet. De började med lastbil och satte på en hytt på flaket och började köra passagerare. Först körde man till Enköping. Senare blev det linjen Skokloster – Håtuna - Norra Bantorget i Stockholm. Det tog ungefär 1 timme och 45 minuter. Vi körde genom Kungsängen, men hade inte rätt att ta passagerare mellan Kungsängen och Stockholm. Under helgerna var det många passagerare. Från Skokloster på söndagskvällarna kunde det behövas 3 bussar. Fritidsbebyggelsen hade ökat. Alla torp och småstugor efter linjen var upptagna och nybebyggelse vid Mariedal, Stentorp och Näshagen.

Linjen från Kungsängen till Stockholm gick över Jakobsberg och Barkarby. Det var så mycket trafik på gamla E 18 att det kunde ta 1 timma från stan till Järva krog. Under vintern kunde det vara strapatser. Det var två gubbar med lastbilar som skötte väghållningen och det fungerade bra. När

Vägverket tog över blev det sämre. Linjen har ju gått över kronans mark på övningsfältet fram till Näshagen. De har skött vägunderhållet bra. 129

Beställningstrafik.
Linjebuss önskade att jag skulle köra beställningstrafik. När SL tog över blev det slut. Så småningom kom vi bättre överens och när jag behövde någon buss fick jag ta en. Nu finns det en turistbuss i Kallhällsgaraget.

1970 tog SL över. 218

****

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 139 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Elsa Nykvist
Intervjuare Pär Markgren
1993-04-23
UKF:s arkiv Pmark3.doc

lyssna 139

Personer: *Tommy Vidlund, Ragnar Vahlborg, Lindström, Jokkmocksjocke*
Orter: *Tibble, Stäket, Kallhäll, Barkarby, Spånga, Bro, Bålsta, Kungsängen, Kalmarsand*
Ämnen: *Prästgården Ekhammarskolan, arrendator, kyrkogården, vretar, Hjelmstugan, Bergvägen, torget, höskullen, trösken, affär, dansbana, dansbanebacken, Spångaligan, sporthallen, arbetarkommunen, bråk, Ryssgravens skola, Kyrkskolan, fortsättningsskola, Lindemans affär, Lindbergs mjölkaffär, B&W, öppningsdagen, hyreshusen, Östervägen, förortssamhälle, Ringvägen, blåbärsskog, Villa Skoga, Klockargården, galoscher, Lillskoga, trädgård, trädgårdsmästare, pojkhem, Ynglingahemmet, stenen, paraderade, Flygets Musikkår, hemvärnslottor*

Prästgårdsarrendet.
Som liten flyttade Elsa till prästgården, där pappan blev arrendator. Den låg vid Ekhammarskolan. Det var 10 rum och kök. Så småningom blev det 8 syskon i familjen. Det var 50 tunnland jord och en del skog till husbehov till arrendet. Jorden låg bl a, där kyrkogården är nu. Det fanns en del vretar. T ex Kungsängens torg. En vret låg vid Hjelmstugan i backen upp mot torget. Skogen fanns vid nuvarande Bergvägen.
Som barn fick vi räfsa dikena och vara med på höskullen och vid trösken. Som vuxen har Elsa arbetat 35 år i affär. 102

Dansbansbacken.
Om man går från sporthallen mot Tibble, passerar man platsen där dansbanan låg. Backen kallades dansbansbacken. Arbetarkommunen hyrde mark av prästgårdsarrendatorn och byggde en utedansbana. Det kom folk långväga ifrån för att dansa.
Det fanns dansbanor i Stäket, Kallhäll, Bro, Bålsta, Barkarby och Spånga.
Oftast gick det lugnt tillväga, men när Spångaligan kom blev det bråk. Elsa träffade sin man där. Han spelade på danserna. Två somrar spelade han i Kalmarsand både lördag och söndag.
Kyrkfolket hade svårt att acceptera dansbanan så nära kyrkan. 176

Skolgången.
Elsa gick de första två åren i Ryssgravens skola. De fyra återstående åren i Kyrkskolan och fortsättningsskola i 6 veckor. Elsa hjälpte sin mamma i hushållet några år, men fick sedan anställning i Lindemans affär i Kungsängen och hos brodern, som hade affär i Stäket. Sedan har hon arbetat i Lindbergs mjölkaffär. Sista åren innan pensioneringen arbetade Elsa i delikatessen i B&W. Hon var med från första dagen och minns vilket kaos det var på öppningsdagen. Man hade olika artister med bl a Jokkmocksjocke. 225

Förortssamhälle.
När de tre hyreshusen på Östervägen byggdes började det kännas att Kungsängen var ett förortssamhälle. Runt 1964 byggdes husen vid Ringvägen under protest, för där var en fin blåbärsskog.

Elsa minns när Villa Skoga byggdes. Hennes far hjälpte familjen Sjölander att flytta från Klockargården. Det var så fint i Villa Skoga, så han måste ta på sig galoscher innan han fick gå in. Trädgården runt huset var stor och sköttes av en trädgårdsmästare. Sjölander byggde också Lillskoga, som låg vid torget. Villa Skoga blev pojkhem och föreståndare var Ragnar Vahlborg. Intill byggdes Ynglingahemmet. 288

Lottakåren.
1945 invigdes stenen på kyrkbacken. Då paraderade Lindström och jag med fanor och Flygets Musikkår spelade. Det var pampigt. Vi var Hemvärnslottor och var med ibland på övningar. Vi var på utbildning vid Gimo Herrgård. 317

Band 139 sidan 2.

Märta Brofalk.
Hässelby.
Märtas far köpte mark av Hässelby gård och byggde upp en handelsträdgård. Det fanns 100 handelsträdgårdar där på den tiden. 1929 bosatte hon sig i Bro på Kockbacka, som ung oerfaren lantbrukarhustru. Ladugården och stallet revs när brandstationen byggdes. Vi hade omkring 20 kor. Under kriget odlade man kålrötter, potatis, rödbetor och ärter. Brofruarna fick en liten extra inkomst att plocka ärter, som sedan såldes i Stockholm. Vi hade en ladugårdskarl, Edvin Källkvist, som arbetade hos oss i över 30 år. En mycket begåvad person. Han skötte ett lånebibliotek, som ABF hade.
Bro samhälle hade växt upp runt stationen, där det fanns Viktor Jonssons affär och mejeriet. När man körde mjölken till mejeriet, passade man på att handla i affären. man ringde till affären och så hämtades varorna av mjölkskjutsen. I lanthandeln fanns allt vi behövde. Grill hade beklädnadsaffär. I huset ovanför Viktor Jonsson fanns ett bageri. 145

Skolor.
Efter folkskolan i Härnevi fanns realskola i Spånga. En del åkte till realskolan i Enköping. 1950 startade gymnasiet i Enköping. Man cyklade till stationen och åkte tåg fram och tillbaks på dagen. Det gick ganska många tåg om dagen. Man hade matsäck med sig.
Mycket av livet i Bro kretsade runt stationen. Det fanns en kiosk där, som blev en samlingspunkt. På Målarvägen låg godtemplarhuset, där det fanns dansbana strax intill. Senare byggdes Medborgarhuset, som hyrdes ut till föreningar och där visades också bio. 223

Läkarvård.
Om man blev sjuk fanns sjukhus i Enköping och var det riktigt illa hamnade man på Akademiska i Uppsala. I Bålsta fanns en provinsialläkare, som man besökte. Han for också omkring och tittade till sina patienter. När man födde barn låg man hemma och hade hjälp av barnmorska, som till och med bosatte sig i hemmet. Annars var det sjukhusen i Enköping och Uppsala som gällde. Barnmorskan hette fröken Ljungkvist.
När Bro 1970 kom att höra till Stockholms län uppstod en del komplikationer inom sjukvården. 363

Politiskt arbete.
Märta har varit med i barnavårdsnämnden under ett antal år. Hon har också varit ordförande i Centerns kvinnoförbund och hushållsnämnden.
På 1960-talet började samhället byggas ut. Familjen sålde Kockbacka och byggde vid Lindhagaberg. Stället kallas Ekbacken. När Råby byggdes tyckte man att husen var fula, men det fick man finna sig i. Märta trivs i Bro.
Efter kriget blev inte familjesammanhållningen som tidigare. Vid kommunsammanslagningen blev det bråk mellan Kungsängen och Bro. 535
……..
ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 140 sidan 1**
av Gudrun Sandén
Björn Ryd, gjuteriet i Kungsängen
1990-05-28
Intervjuare Pär Markgren

140

lyssna

Farfar och gjuteriet.
Farfar Axel Julianus Ryd byggde gjuteriet 1903 inne i Svartviken. Han var gjutmästare vid Atlas Diesel i Stockholm. Han hade sökt mark, som låg vid vattnet, eftersom transporterna skedde med pråmar. Familjen med de 9 barnen bodde första tiden i prästgården vid Ekhammarskolan. Farfar köpte marken av kyrkan. Senare flyttade de till Villa Björkvik, som ligger rakt nedanför stationen i Kungsängen.

Min far och två av hans bröder arbetade i gjuteriet under farfars ledning. Det var 15-16 anställda. Några bodde i prästvillorna, som låg nära gjuteriet. Det fanns ingen annan industri i Kungsängen på den tiden. Man hade två stora kunder i Stockholm, Calor-Sjögren, och Arréns. Det var mekaniska verkstäder och dit sålde man gjutna maskindelar. Det var bl a gavlar till stora industritvättmaskiner.
161

Gjuteriet.
Ernst Ryd, min pappa var modellsnickare. Andra arbetare var Carl Tage Andrén, Torsten Larsson och Oscar Sundblad, som också var kyrkvaktmästare.

Man eldade ugnen, som byggts av eldfast tegel och eldfast lera. Där fyllde man med omväxlande skrot, tackjärn, som köptes från Hasselfors Bruk, och koks. Även kalksten skulle tillsättas. Man göt på fredagseftermiddagen. Då fylldes formarna, som gjorts i ordning tidigare i veckan. Det var ett par hektiska timmar varje fredag. Den övriga veckan behövdes till att skrota om ugnen, smeta på ny eldfast lera och göra allt rent igen. En ugnsskötare hade jobb hela veckan med det. Det var hett i gjuteriet under fredagarna, men annars mycket kallt. Gjuteriet var en träbyggnad på 400 kvadratmeter och en rensbod på 200 kvadrat. Där rensades godset och gjordes i ordning. Tombolan var den största smältdegeln och den lyftes med travers. Behövdes mindre gjutmassa bar två man en mindre degel. Det skedde med försiktighet, då järnet kunde bubbla och droppa. Man skulle alltid ha byxorna utanpå skoskaften, så att man inte fick stänk ned i skon.

Gjuteriet var byggt i sluttningen ned mot stranden, vilket gjorde att det blev två våningar i en del av huset. Från andra våningen fyllde man ugnen, vilket skedde för hand. På lördagsmorgon skulle godset slås ut ur formen. Det var mycket dammigt och varmt.

Ibland fanns det roliga saker i skrotsändningarna. Kullagren tog vi pojkar hand om och gjorde dankar av kulorna. De kunde ändå inte smältas ned eftersom de var av stål. 355

Produkter man göt.
Runt 30-talet stod folk i kö för att få arbete vid gjuteriet. Man fick en ritning, som pappa byggde en trämodell efter. En del företag skickade färdiga modeller och beställde gjutning. Skrapgaller att lägga i betongtrappor göts och urnor. På Granhammar lär finnas urnor. På farfars grav står fyra urnor.

På gjuteriet fanns en häst, Brunte, som drog ned det färdiga godset till stationen och man lastade på järnvägsvagnar. Senare tog åkare Åkerlund över med lastbil. Rodins i Stäket tog hand om en del gods och bearbetade det vidare.

Verksamheten upphörde 1966. Man investerade inte, så när formpressad plåt och lättmetall kom, var det dags att lägga ned. Under kriget hade man mycket att göra. Man tillverkade någon slags försvarsdelar, så gjuteriet vaktades av hemvärnsmän. Delarna skickades till Bofors. 505

Tomten.
Husen förföll efter nedläggningen. Man planerade för 6 villatomter och köpare betalade handpenning. Då sattes byggnadsförbud. När SJ bestämt dragningen av järnvägen, skulle tillstånd ges och man lade området under statsplan. ABV köpte marken, men då kom ett nytt byggnadsförbud, då SJ inte visste säkert hur de skulle ha det. Man planerar nu ett kontor och utvecklingscenter. 575

……

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 140 sidan 2**
av Gudrun Sandén
Inga Carlbecker, Berit Sundblad, Pojkhemmet, Ynglingahemmet
Intervjuare Pär Markgren
1993-03-15

Personer: *Inga Carlbecker, Oscar Sjölander, Britta och Ragnar Vahlborg, Berit Sundblad, Lindholm*
Orter: *Nockeby, Stockholm, Ryssgraven, Rankhusberget, Fallet*
Ämnen*: Pojkhemmet, Villa Skoga, nödår, arbetslösa, baptistungdomar, konserter, bakgrund, ensamstående, alkoholproblem, tomt, fruktträd, tvätt, städning, konservering, isskåp, 50-literskannor,*

mjölkaffär, hjälpkår, basar, Vårbrodd, Snöljus, ägg, kottar, blåbär, lunchrast, gröt, Ryssgravsbad, Kyrkliga Syföreningen, julkrubba, Ynglingahemmet, Skogakyrkan, hyreslägenheter, brunn, pumphus, hoppbacke

Inga Carlbecker berättar.
1947 kom Inga Carlbecker till pojkhemmet. Berit Sundblad kom 2 år senare. Hon var brorsdotter till Britta Vahlborg, som tillsammans med sin man Ragnar var föreståndare där.

Villa Skoga, där pojkhemmet var inrymt, byggdes under åren 1924-28, som privatbostad till familjen Oscar Sjölander. Pojkhemmet kom dit 1939. Hemmet hade funnits sedan 1932 i Nockeby. Verksamheten startade i början av 30-talet. Det var nödår och svår arbetslöshet då och baptistungdomarna i Stockholms församlingarna ordnade konserter och skaffade pengar, för att hjälpa de nödställda. De hade bespisning för de arbetslösa en gång om dagen. När tiderna blev bättre fanns pengar kvar och man fick tips om att det skulle behövas ett pojkhem. Flickor var lättare att placera. Pojkarna kom från hem med en ensamstående mamma och också hem med alkoholproblem. Pojkarna vid Nockebyhemmet var under skolåldern. Den första som kom till Kungsängen var 11-12 år.

Villa Skoga såldes för 55.000 kronor och tomten friköptes för 14.700 kronor. Den var 15.000 kvadratmeter med 125 fruktträd. Pojkhemmet tog vara på alla trädgårdsprodukter.

Det bodde 20-25 pojkar där samtidigt, 4 flickor var anställda och familjen Vahlborg som var 5 personer. Det gick åt mycket mat. Över helgerna kom dessutom äldre pojkar, som varit bosatta där tidigare och hade det som sitt hem och hälsade på. Pojkarna hjälpte till och duka och diska. Två flickor lagade maten. På måndagarna kom två damer och hjälpte till med tvätten. Inga städade, lagade kläder, läste läxor med pojkarna och hjälpte till där det behövdes. Inga och en flicka till bodde i huset.

140

Berit Sundblads berättelse.
Berit Sundblad var 15 år när hon började på pojkhemmet. Hennes uppgifter var att hjälpa till. Ofta arbetade hon i den stora trädgården. Hon kokade saft och sylt och konserverade. Från början hade man isskåp. Isstacken låg i ett skuggigt hörn av tomten. Isen togs på Ryssgraven på vintern. Det var framförallt mjölken som måste hållas kall. Man köpte 50-literskannor från mjölkaffären.

Damerna i församlingarna i Stockholm bildade en hjälpkår och ordnade basarer. Intäkterna gick till pojkhemmet. Damerna gjorde besök ett par gånger om året. Det kom ett 40-tal varje gång, som stannade hela dagen och åt och drack. Det såldes tidningar, Vårbrodd och Vinterljus samt kort för att skaffa pengar till pojkhemmet. Till påsk såldes målade ägg. Det gällde att leva billigt. Pojkarna fick ge sig ut i skogen och plocka kottar, för att hålla värmekostnaderna nere. De måste också plocka en liter blåbär var innan de fick gå ned till Ryssgravsbadet. De kom hem på lunchrasten och åt, ofta stekt gröt.

Damerna i Kungsängens Kyrkliga Syförening kom någon gång i månaden och hjälpte till att laga kläder. När det var något som skulle lagas extra fint tog skräddarhustrun fru Lindholm hem arbetet och då blev det perfekt. Det var viktigt att det kom Kungsängenbor på besök, för att skapa förståelse för verksamheten. Pojkarna kunde ju vara ganska busiga. De blev också ofta beskyllda för det de inte hade gjort. 323

Ynglingahemmet.
Till jul byggdes en julkrubba. Pojkar kom tillbaka för att vara med och bygga upp krubban. De fick stanna på pojkhemmet tills de fyllt 16 år.

Många pojkar klarade sig inte själva då, utan Vahlborg arbetade för att bygga ett hem, där de åtminstone fick stanna tills de hade gjort lumpen. 1951 stod Ynglingahemmet färdigt. Kungsängens baptistförsamling köpte huset av Landstinget. Det är nu hopbyggt med Skogakyrkan.

Det bodde 8 pojkar på Ynglingahemmet och ett föreståndarpar med en flicka i köket. De var helt fristående från pojkhemmet. På övervåningen i Ynglingahemmet fanns hyreslägenheter 2 3:or och 2 1:or.

Villa Skoga hade egen brunn, men den räckte inte till utan man lade ledningar ända från Ryssgraven. Där byggdes pumphus, som pumpade upp vattnet. Det vattnet blev ganska brunt. 1955 anlades kommunalt vatten i hela Kungsängen.

Uppsala Läns Landsting tog över verksamheten vid pojkhemmet. Senare delade Uppsala och Stockholms Landsting på platserna.

På vintern åkte man skidor. Bortom Rankhusberget vid Fallet byggde vi en hoppbacke. 467

ORTSBOR BERÄTTAR
sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 141 sidan 1** 141
av Gudrun Sandén
David Nord
Intervjuare Pär Markgren
1989-03-30
UKF:s arkiv Pmark.doc

lyssna

Personer: *Hjalmar Branting, Morén, Borg, Finn, Harry Persson, Erik Gyllenberg, Roslagsbjörn, Roslagslejonet, Hugo Andersson, Hedin*
Orter: *Österhagen, Kockbacka, Lindhagaberg, Bro, Brunna, Kungsängen, Kocktorp, Tetorp, Brogård, Nygård, Råby, Finsta, Bålsta, Aspvik, Södertälje, Bergsbrunna, Uppsala, Ekolsund, Västtibble, Håbo-Tibble, Lillsjö, Mälaren*
Ämnen: *Morfar, Mälaren Runt, löpning, indelta soldater, granbångar, grisauktion, Hushållningssällskapet, odlingsflit, självförsörjande, idrottsklubben, Bro IK, pokal, fotboll, Sunnerdahlsgrabbarna, vänskapsmatch, dansbana, rep, pråmskeppare, rundjärn, elefant, tegelbruken, lera, elever, konfirmander, kostym, prästboställe, järnvägen, vatten*

Idrottsintresset, soldaterna.
Karl David Nord bor i Österhagen. Han har haft muntlig kontakt med sin morfar som föddes 1818. Han är nu 94 år. Han är den fjärde i ålder i kommunen. 1898, när hans far, som var byggmästare, byggde Kockbacka mangårdsbyggnad, var David med. Han minns att han hållit Hjalmar Branting i handen vid en promenad. Branting med familj bodde på sommarnöje vid Lindhagaberg.

David har varit idrottsintresserad. Som liten visste han att våren nalkades, när de första cykelåkarna hade sina träningsturer förbi. I loppet Mälaren Runt vann Morén 6 år i följd. Själv har David ägnat sig åt löpning, även om han nu cyklar till Bro varje dag eller till Brunna i Kungsängen, där han har sina barn.

Han är född i Tetorp invid Kocktorp. De var 6 syskon i familjen. Bara David och en syster överlevde barnaåren. Pappa var indelt soldat till Brogård. Soldaten bredvid hette Borg och var för Nygård. Råby och Finsta höll med dragoner. Dragonen i Finsta hette Finn. Pappa fick 400 kronor i pension om året. Han gjorde möte en månad varje höst i Uppsala. Han hade hela utrustningen hemma. 148

Davids arbete, Roslagsbjörn och Roslagslejonet.
David började arbeta tidigt. Som åttaåring drog han hem granbångar från skogen till ved. När han var 10 gjorde han sig ett par skidor av brädor från källartaket. Han klöv dem och spikade på läderremmar och åkte till grisauktion i Bålsta.

1911 byggde man till Österhagen och flyttade dit. De fick 50 kronor från Hushållningssällskapet för odlingsflit. Vi hade 2 kor och häst. Vi var självförsörjande.

David är en av instiftarna av Bro IK, som bildades 1912. Han vann 10.000 meter andra året och fick pokal. Fotboll började man med samtidigt. Vi mötte Sunnerdahlsgrabbarna i vänskapsmatcher. David har anordnat boxaren Harry Perssons match i Bro. Han mötte kyparen Erik Gyllenborg. Man satte rep runt dansbanan och repen hade David fått låna av en pråmskeppare vid Bro brygga. Det var inte stor publik, folk förstod sig inte på boxning.

Vid Aspvik bodde Roslagsbjörn och Roslagslejonet, som hade uppvisning. De var otroligt starka och böjde rundjärn. En av dem förstörde sig när han skulle dra mot en elefant. 20 personer fick ställa sig på en bräda, som var uppallad. Sedan drogs klossarna bort och mannen höll hela tyngden på ryggen. Fadern var ladugårdskarl på Aspvik. Deras syster var också stark. liksom hennes son.

David har varit med och på de flesta gårdarna i trakten. 1938 byggde han Hugo Anderssons hus, Hedersberg. Han har haft hand om KF:s byggnation 1955-65. De hade anläggningar i Södertälje och Bergsbrunna i Uppsala. Han jobbade med byggnation på tegelbruken. Till Bruket vid Brogård kom pråmar med lera från Uppsala, där man hade gul lera. I Ekolsund började man göra taktegel, när det blev modernt. 403

Skolan.
David gick i Härneviskolan i 6 år. Skollärare Hedin hade 105 elever samtidigt. Sedan konfirmerades han. Han fick sin första svarta kostym och ny mössa. 1923 gifte han sig. De nygifta bodde ihop med föräldrarna. Fadern dog 1939.

David har läst Dagens Nyheter sedan 1922. Han har varit med och bildat Konsumföreningen i Bro 1929.

I Västtibble i Håbo-Tibble fanns läkare och Lindhagaberg lär ha varit prästboställe. Kyrkoherden var så tjock, att han aldrig kom ur huset. Strumpebanden passade runt midjan på vanligt folk.

När man byggde järnvägen vid Aspvik, måste man påla ordentligt, för vattnet från Lillsjön rann under jorden och det blev sankt. Broborna fick sitt vatten från Mälaren vid invallningen. 594

Sidan 2.

Radion, de båda krigen.
1928 lyssnade David på kristallmottagare.

Stämningen var emot tyskarna både under först och andra världskriget. David märkte aldrig någon politik bland officerarna, när han gjorde 13 månaders möte under fösta kriget. Han tyckte han bara fick marschera. 324

Efter kriget.
Sverige kom på fötter genom att man började bygga. David har haft arbete hela sitt liv. Han har bott i Österhagen sedan tjugoårsåldern. Han minns en murarfamilj, som bodde i en jordkula vid Sandaberg och gick omkring och tiggde. Mannen skröt om att bror hans satt om en kakelugn på slottet. Sedan fick de flytta till Långa Raden.

De två stugorna vid vägen var soldattorp och huset intill var skogvaktartorp till Nygård. 505

Politiken.
David blev kommunist, och tycker Branting arbetat för utjämning mellan klasserna. Han är orolig för att pengar inte får något värde. Det skall vara fast egendom. Krügerkraschen var en sensation. Broborna hade inte berörts så mycket av depressionen. Länsmannen hade både Kungsängen och Bro. David tog körkort på motorcykel i Enköping. Han fick köra ett kvarter runt.
Hela sitt liv har David varit troende. Han anser sig beskyddad. 788

……

ORTSBOR BERÄTTAR

sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 142 sidan 2** 142
av Gudrun Sandén
Gösta Axelsson, Lindormsnäs
Intervjuare Hans Brofalk
1992-11-02
Personer*: Fru Gad, Kalle Eriksson, Ivan Ström*
Orter*: Stockholm, Lindormsnäs, Saltvik, Tammsvik, Lejondal, Brogård, Ekeby, Mälaren*
Ämen: *Arrendator, jordbruket, trädgården, förlust, ångbåtar, trädgårdsprodukter, vattna, skörd*

Lindormsnäs.
Den sista april 1945 kom Gösta Axelsson till Lindormsnäs. Fru Gad ägde stället då, men sålde året därpå till Stockholms stad. Gösta och hans svåger Kalle Eriksson blev arrendatorer av både jordbruket och trädgården. Gösta var aktiv där i 35 år. Sedan bodde han kvar i 5 år till.

Genom att de drev jordbruket och trädgården tillsammans lyckades de ganska bra. Jordbruket gick med förlust, men det tog de igen på trädgården. Lindormsnäs har gamla anor som trädgård. På ångbåtarnas tid skickades trädgårdsprodukter till stan med båt.

På Axelssons tid hämtade Ivan Ström grönsakerna på kvällen och körde till stan på morgonen. Ett år hade man frilandsgurka och han körde två lastbilar. Det var en 6-7 ton gurka på en gång. Alla stora gårdar hade trädgårdar. Ström hämtade vid Saltvik, Tammsvik, Lejondal, Brogård och Stora Ekeby. Det var lätt att finna avsättning för produkterna i Stockholm.
En annan orsak till det goda resultatet var att vi hade nära till Mälaren och kunde vattna, så mycket som behövdes. 1947 vattnade vi hela dygnen i två månaders tid. Vi fick bra skörd. 114

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband nr 109** sidan 1 och 2
av Gudrun Sandén
Ingvar Lindholm, Sunnerdahl
1994-05-11
Intervjuare Margareta Nilsson
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv inglindh-109-1-2

109-1-2

Personer: *Permén, Gerd Bondesson, Urban Andersson-Doverot, Rut Johansson, Satzger, Lasse Wahlström, Englund, Erik Nilsson, Acke Pernevi*
Orter: *Årsta, Tuna, Boda*
Ämnen: *Möbel, inredningssnickare, gesällprov, muppar, pickar, danskurs, husmor, assistent, gårdkarlssysslor, post, kakelugn, oljebrännare, tvättsäck, kalsonger, gesällprov, textilsalen, aulan, hemteknisk kurs, hedersomnämnande, kamratpris, slöjdlärare, socialchef*

Elevtid 1964-68.
Ingvar Lindholm var elev vid Sunnerdahl 1964-1968 och blev utbildad möbel- och inredningssnickare. Den sista terminen gjordes gesällprov. Vi finansierade våra skolresor genom att göra brudkistor. 180

Mina första timmar på Sunnerdahl.
Första dagen togs vi emot på trappan av rektor Permén och Gerd Bondesson, som såg mycket respektingivande ut. Dessutom fanns de äldre eleverna där. Vi kallades muppar och pickar tills vi lärt oss var vi befann oss på rangordningsskalan. När min fadder Urban Andersson-Doverot släpat upp min resväska till elevhemmet, bestämde jag mig, som var uppväxt på en bakgård i Årsta, att skaffa mig en position här. När jag muckat gräl med åtskilliga äldrekursare blev jag inkallad till Rut Johansson, husmor på Boda. Hon hotade att skicka tillbaka mig till stan omgående, men jag rättade in mig i ledet och fick stanna i 4 år. 300

Kvällsaktiviteter.
Under en termin hade vi morgonbön varje vecka, vilket inte var uppskattat. Uppskattat var däremot de kvällskurser som ordnades. Agronom Satzger hade fotokurs och Lasse Walhström hade danskurs. Han spelade Glenn Miller för att det skulle vara taktfast när man lärde sig dansa. Han beställde en film och Glenn Miller, som blev vår idol. Vi samlade alla Glenn Millerplattor vi kunde hitta och hade Glenn Milleraftnar. Beatels blev helt ute på lördagskvällarna. Vi fick åka hem var femte vecka. Vi fick också följa Lasse på en fjällresa till Kittelfjäll. 350

Elevens vardag.
När vi kom fick vi bo fyra i varje rum. Sedan stängdes Boda och vi flyttade till Tuna och som sista årselev fick vi enskilt rum. På varje hem fanns en husmor, som lagade mat med hjälp av en assistent. Eleverna hade åtaganden efter ett rullande schema. Det kunde röra sig om disk och torkning, gårdskarlssysslor, post som skulle hämtades och lämnades i en låst väska på expeditionen. Varje lördag skulle golvet i storstugan vaxas för hand. Man satte filtbitar på fötterna och lyssnade till Tio i Topp på radio och tränade då till lördagsdansen. Fröken inspekterade och allt skulle vara fint, annars var det bara att göra om utan diskussion. Fröken Engberg var hård. Mjölken ställdes in på kvällen och skummades på morgonen.
Kakelugnarna var utbytta mot oljebrännare, så vi slapp vedhuggningen. Oljan kostade 17 öre litern. Klockan 9 låstes dörren. 460

Tvätt och gesällprov.
Varje vecka fick vi lämna vår tvättsäck med smutstvätt till Tvätten. Där fanns personal som skötte tvätten. Flickorna stärkte våra kalsonger. Ingvar visar möbler, som han gjort under ledning av Erik Nilsson. Man fick uppdrag och fick göra ritningar. Det fanns en mycket fin verkstad och bra maskinpark. Hantverksinstitutet tillhandahöll ritningar för gesällprovet. Man kunde få förtjänsttecken om man lyckades bra. 584

Examen.
På examensdagen stod alla gesällproven i textilsalen en trappa upp och vi satt på första bänk i aulan och väntade på våra betyg. I varje hemteknisk kurs utsågs en elev till etta. Hon fick hedersomnämnande. Det delades också ut kamratpris. Alla elever samlades i aulan och fick skriva ett namn på en pojke och en flicka som man tyckte var bästa kamraten. Sedan ropades alla namnen upp ett efter ett och rösterna räknades ihop. 080

Terminsavgifter.
De flesta eleverna kom från arbetarklassen och terminsavgiften var inkomstprövade. Jag blev slöjdlärare. Acke Pernevi har en möbeltillverkning i Göteborg med ett tjugotal anställda. En blev socialchef. Vi fick en bra utbildning och det har gått bra för alla. 206

Flickornas vidareutbildning.
Många flickor utbildade sig till förskollärare. 224

****

Gamle livdragonen berättar

Gammalt tidningsurklipp erhållet av Gun Björkman 2001-06-21 i3:A1
OCR-läst och renskrivet av Börje Sandén 01-06-21
Pärm i3 fil DragonAlm-i3.doc
fritextsökn textfil4.dbf

På lördagen 26 maj; fyller f. indelte furiren .vid Livdragonerna, numera Livregementet till häst J. W. A1m 80 år. Alm har på ålderdomen sitt hem i Nyborg, Bålsta (skall vara Håtuna i Upplands-Bro), där han arbetat åt godsägare Högfeldt i ett trettiotal år och där han nu får fritt husrum.

Vi låter den vitale och rakryggade 80-åringen själv berätta något om sina upplevelser i ett växlingsrikt liv.

Jag är född i Huddinge,i Södermanland där far min var rättare. När jag var nio år dog min far i smittkopporna, som då skördade tusentals offer i Sverige. Jag måste ut att själv. tjäna mitt bröd och kom till en bonde i Österhanninge, där jag blev allas dräng. Jag var där tills jag läst fram och kom sedan till Berga gästgivargård och körde postiljon mellan Stockholm och Dalarö. Turerna kördes fyra nätter i veckan. Det var den svåra snövintern 1881, och det var många gånger svårt för hästar och folk att komma fram på vägarna. På hösten åttioett tog jag tjänst till Uppland som torpardräng. Det var att börja arbetet kl. 5 på morgonen och hålla i till 8 på kvällen. Jag var på samma ställe i tre år, sedan började militärlivet hägra och jag inskrevs till dragon för rusthållet Åhlsta i Håbo-Tibble. Militärlivet tog man med liv och lust, fast det bland vid långa kommenderingar var svårt att få ihop till brännvinspengar när avlöningen var 6 öre om dagen.

År 1890. gifte jag mig och fick i äktenskapet tio barn av vilka sju är i livet. Tre av sönerna har haft anställning vid samma regemente och skvadron som sin far, och furirs grad: Nu ha de tjänst på olika håll som ordinarie polismän.

Vid sidan av militäryrket började jag med stenarbete. År 1895 lades ångbåtsbryggan i Sigtuna. Då var det i februari 35 å 40 grader kallt och borrvattnet frös så vi måste länsa handlarnas silltunnor på saltlake. Sedan har det varit en mängd arbete på skilda orter, och snart sagt på varenda gård i Håbo och Håtuna har jag utfört något grundläggnings- eller murningsarbete. Rekordet har jag nog här vid Nyborg där jag arbetat i trettio år vid de omfattande nybyggnaderna av arbetarbostäder och ekonomihus, som godsägare Högfeldt låtit uppföra. Vid Håtuna kyrkas restaurering 1920 gjorde jag allt murningsarbete och golvinläggningar. Även åt vägstyrelsen har jag arbetat med sten, t. ex. vid Bule backe. Där uppsattes 400 stenstolpar på bankarna, och efter 25 år visar de ännu sina raka linjer. Minnesstenar åt mitt regemente har jag utfört och rest. Vid Bålsta gästgivaregård avtäcktes 1931 under stora högtidligheter en sådan sten som bekostats av tillskjutna medel från officerskåren. 1938 reste jag på egen bekostnad en minnessten på den

plats i rusthållet där ryttarbostället legat. Med rusthållets hjälp restes en sten samma år vid rusthållets gård. Jag tycker det är konstigt att inte flera sådana värdefulla minnen åt kommande släkten blivit uppsatta här och där i upplandsbygderna, då det ännu finns många gamla dragoner och rusthållare kvar i livet. När jag för en tid sedan såg ett upprop i Upsala Nya Tidning att det skall resas en sten för Upsala skadron på Polacksbacken 3 juni och att det bildats en kommitté som kallas Dragonminnet och som skall lämna bidrag till uppsättning av minnesstenar vid dragontorp och befälsboställen i hela Upland, så gladdes jag åt det, slutar 80-åringen. Alm erhöll sitt avsked 1937. Han tilldelades 1918 svärdsmedaljen och 1936 regementets minnesmedalj för 50 års tjänst. Hans största nöje är nu att bevista kamratfesterna och med gamla kamrater återuppliva minnen från regementslivet.
Edwin Th-n.

****

Intervju med Kalle Karlsson och hans fru hemma hos Börje 95-05-

i3:A2

(finns även i b-rekog)
Pärm i3 fil Karlsson,Kalle-i3.doc
fritextsökn textfil4.dbf

Kalle Karlsson kom från Tierp.
Kom 1924 till Tegelbruket

Skolan
Gick i skola i Säbyholm (Tura Skoglund och Julle Lundgren; den i senare "en godmodig människa")
En äldre syster gick året före
Fortsättningsskola - 6 veckor, samtidigt med i konfirmationsläsningen.
Ingen skolresa - endast till Brunnsvik med saft och i bullar.(nästgårds)
sysselsättning
- spela kula
- spela kniv
- brännboll
Läxor nästan jämt

Läsningen gjordes för Elg
- kyrkstugan
- ibland i Säbyholm
- på eftermiddagen
- "skulle så ske"

Flyttade 1939 till Stora Näshagen
- bodde kvar vid Tegelbruket till konfirmationen var klar
- inte så långt från Paradiset, där han träffade hustrun

Senare till Stentorp
Arbetat i Tranbygge, Lövsta

Tegelbruket öppnades på nytt 1936-38-39
- fick arbete där även på vintern
- körde tegel till Uppsala (Bergsbrunn ?)
- öppnade igen 1942 - 1950 (12-tums tegel; alltför tungt)

Bodde i Hedersberg, vasstak - brann 1928 (?)

Knöpplan - silverrävfarm i slutet av 20-talet Hedersberg, byggt 1937 av Hugo och Alice Andersson
- bodde först i Grindstugan (på krönet av gamla E18 vid KF-avfarten, nu riven)

Bor fortfarande i Fredrikslund (bakom Hedersberg)
Arbetade på Siverts kabelverk - lagade trummor
Byggnadsarbetare i Kallhäll
- justeringsjobb fram till 1981

Stålhandske i torpet - Rosa huset - strax norr om nuv. Björknäs , S om Tammsvik
- flyttade senare

Lennström
- 7-8 syskon
- Ivar vid Hebbo var äldst *Skapat den 00-12-30 11:57*

****

Livet på Lennartsnäs

Av Astrid Söderberg, Strand, Eskilstuna

i3:A3

En berättelse om hennes farmor Alfhild af Ugglas.
Renskrift Gudrun Sandén/UKF 99-03-14
Pärm i3 fil Astrid Söderberg.doc fritextsökn textfil4.dbf

Minnen av min Farmor (177-1952), Alfhild Laura af Ugglas, född Wallenberg.
Farmor växte upp som nr 11 i en syskonskara på 14 barn. Kontakten med föräldrarna blev alltså minimal. Tjänstefolk, barnsköterskor och syskon fick sköta uppfostran och guvernanter stod för en del av skolgången. Bostad i Stockholms centrum. På sommaren flyttade man ut på "landet", till Sirishof på Djurgården med hela hushållet. Malmvik på Drottningholm och badorter på Västkusten var också sommartillhåll.

När Farmor Alfhild gifte sig med Gösta af Ugglas flyttade hon in på Lennartsnäs slott och fick en stor uppgift att rusta upp detta stora hus med cirka 40 rum i 3 våningar och källare.

Jag har hört att hon satte igång att sy nya gardiner och själv deltog i detta arbete. Senare i livet minns jag att hon hade en dam, som hette Fröken Mauritzen från "De fyras bod" i Stockholm, som vävde mattor till den östra trappan från bottenvåningen upp till gästvåningen. Fröken Mauritzen bodde på slottet en längre tid.

Min Farfar Gösta var sjöofficer och var borta från Lennartsnäs långa tider, så Farmor fick sköta allt, även jordbruket med alla statare och torpare. Hon hade förvaltare, som lurade henne och skodde sig på hennes oerfarenhet, men hon var ju en Wallenberg och redde upp allt. Hon fick en utmärkt förvaltarfamilj så småningom. Förvaltare Axel och Annie Barkman, som tjänade henne troget till sin död.

Jag minns förvaltaren som en sträng herre som kom med sin spatserkäpp till stallet, där de anställda väntade på att rättaren skulle ringa i vällingklockan kl 07.00. Då fick rättare Rickard Andersson sina order, som han sedan delade ut till statare och lantbrukselever. Före kl 07.00 skulle alla hästar vara ryktade och förvaltaren kontrollerade "stöv-ränderna" på golvet. Ibland tog någon elev litet gröpe och strödde som bevis, men det gillade inte stallförman, som var rädd om sin gröpetilldelning. Arbetstiden för ladugårdsfolket var hård. Innan mjölkmaskiner anskaffades måste 70-talet kor mjölkas, mjölken köras till det egna mejeriet, kylas med is i en bassäng och sedan köras med häst till bryggan, där en ångbåt hämtade 50-litersflaskorna för vidare befordran till Stockholm. Att allt detta fungerade såg Farmor till med hjälp av förvaltaren. En svår olycka hände, när blixten slog ned och ladugård och logar och allt brann. Korna var ute på bete, men 6 par oxar brann inne plus skörden.

Farmor såg från slottet, hur en svart rökpelare steg upp och hon var resten av sitt liv mycket åskrädd och satt i en liten fönsterlös klädkammare, för att slippa se blixtarna. Farfar var sällan hemma. Han seglade runt jorden med "Vanadis".

Alfhild af Ugglas, var ett föredöme när det gällde, vad man idag kallar personalvård. Med hjälp av Annie Barkman genomförde hon varje år två stora festligheter. "Lilla Julafton" dagen före jul bjöds gårdens hela befolkning till slottet!. En stor jättegran stod i stora hallen och under den låg julklappar. Farmor hade efter listor från fru Barkman, själv på N K köpt julklappar till alla barnen på gården. En nyttig present och en leksak. Pojkarna fick blå paket och flickorna röda. Varje barn ropades upp och fick hämta sina julklappar. Sedan blev det bullkalas och dans runt granen.

Till midsommar kläddes en stor majstång och det blev fest och lekar, på kvällen dans på magasinet för de äldre.

Fru Barkman "Tant Annie", som vi kallade henne fungerade också som "husläkare" och själasörjare för gårdens folk. Till henne gick man med stor respekt med sina problem och krämpor. Hon såg till att barnen kom till sjukhus om det behövdes. En gång fick två syskon scharlakansfeber och blev ivägskickade till epidemisjukhuset. Tant Annie skötte redan min Pappa Curt och följde med honom till en läkare i Italien. Hon blev mycket över 90 år!

När Alfhild af Ugglas kontaktades av K F U M:s Scoutkår på söder i Stockholm, började en för oss barn spännande tid. Varje pingst, under många år, invaderades Lennartsnäs av 100-tals scouter. De kom med ångbåt och slog läger i en underbar skogsbacke, som kallades Körsvikshagen. Där levdes riktigt scoutliv med övningar i naturen, lek, bad, lägerbålskvällar och allvar i form av predikan. Underbart för dessa "söderkisar". Avslutningen hölls med parad och fanor framför slottet, med Farmor på den pampiga stora trappan.

Sista stora händelsen var när Alfhild fyllde 70 år och alla trotjänare fick "Pro Patria medalj". Alla torpare fick bo kvar med stat i sina torp till döddagar. (Bra pension, mat och husrum.)

När Alfhild af Ugglas inte orkade bo kvar i sitt vackra slott, flyttade hon till Östermalmsgatan 46 i Stockholm, men trivdes inte, utan bosatte sig på utgården Aspvik. Jag gick då på en lantmannaskola och drömde om att kunna hjälpa Farmor att sköta Aspvik, men så blev det inte!

Farmor Alfhild af Ugglas, är en av de mest beundransvärda kvinnor jag vet. Ensam tidigt, ung och oerfaren, klarade hon av att sköta det lilla samhälle, som gården var, fostra fyra barn och rakryggad gå igenom livet, tyst och stilla. Hon var en förebild för alla.

Februari 1999, Astrid Söderberg, född af Ugglas. (1923)

Tillägg i senare handskrivet brev

Angående Edla Beckman:

Jag minns Edla som arbetade på "slottet" och hjälpte Farmor Alfhild i hushållet. Dessutom lär hon ha skött en "kollektiv" varuförmedling till gårdens folk. Varorna kom med båten och tillhandahölls i ett litet hus utmed sjön mot Villan. Huset har ej funnits under den tid jag minns. Edla bodde nära granne till "Gammelgården" norr om vägen till Villan. Hon hade en fin täppa med blommor omgärdad av staket för att hindra hennes frigående höns att sabotera idyllen. Vidare nedanför vägen låg sotar'ns hus. Sotar'n hade hängt sig på vinden sägs det, och vi barn var livrädda att i mörkret passera det mörka huset, där våra ficklampor speglade sig i fönsterglaset.

Vidare mot villan nedanför vägen låg den plats, som "affären" kunde ha legat på mitt emot den gamla jordkällare, som min Pappa placerade skrymmande julklappar i och sade till oss barn att där bodde tomten. Källaren var alltså "ofarlig" till skillnad mot sotar'ns stuga.

Nedanför Edla Beckman, närmare sjön låg från isstacken och vägen till bryggan, Stenssons hus, bredvid tvättstugan och vidare Edla Beckmans uthus, dass, hönshus. Allt detta bildade ett litet samhälle för sig.

Uppe på berget, söder om vägen till "Villan" låg en fast torkgård med stolpar och klädstreck, dit stortvätten kördes med häst från klappbryggan, där storbyken blev sköljd och klappad.

Vid "Sjunga-backen" skall finnas en källa.

Astrid har på ekonomiska kartan ritat in platserna

Hon har också bidragit med dikten "April"

Isen som vårstormen brutit i stycken
kantar nu stranden likt glittrande smycken,
ensam jag strövar i vårkvällen sena
njuter att vara som mänska allena.

Hörseln och synen de vaka och spana.
Våren på frammarsch i kväll kan jag ana.
Fåglarna komma med ljummare brisen,
följa helt tätt på den smältande isen.

Redan hörs skrattmås och sothöns i kören.
Sävsparv och rallar ur skogen av rören. *(vassrören)*
Högt över vassen en "himmelsget" brusar,
blankvattnet speglar två vitkrönta gjusar.

Fjolårsgrästäckt vilar forngravkullen,
Vårlök och backsippor spira i mullen
Vildkrusbärsbladen re'n doftande grönska,
vårkvällens under åt Dig, vill jag önska.

Här under solnedgångsfärgade toppar
koltrastens hymn fyller själen som droppar
Tack för små rofyllda läkande stunder.
Tack Gode Gud, att jag ser dina under.

Axel Karlsson - ordf. Bro hembygdsförening, kyrkokamrer - uppvuxen i Bro
Upplysningar vid intervju 1994-11-28 hemma hos Börje Sandén
Utdrag ur \Intervjuer\Utan band\Karlsson Axel-i3.doc. Avsedd för hemsidan i3:A4

Charlottenbrunn - vid Broån nära nya gångvägen från pendeltågsstationen mot Bro kyrka
- bagare Olofsson - gift med Gösta Brofalks faster - sålde vatten till brunnar som sinade.
- åkte omkring med en vit häst
- Olofsson höll auktion ca 1941

Bageriet
- Johnsson installerade elugnar omkring 1945
- hade tillstånd att ta nattel
- slog på kl 21, stängde av kl 6.00
- När ugnarna gick räckte inte strömmen till (127 V) för att tända lamporna i stugorna.

Anna på berget.
- Suphäll kallades Annero
- här bodde senare (senast?) Holm, nasare, diversehandlare
- nordligaste delen av trekanten mellan Tunavägen - Stationsvägen - Köpmanvägen.

Magasinsbacken
- plintarna är efter ett upplag för elektriska stolpar för Bro och Låssa elektriska distributions förening.
- Låssa gick först i konkurs - sedan gick man ihop med Bro
- "Magasinet" kan ha legat närmare bron över till kvarnen, norr om grunden efter Brogårds stora sommarlagård.

Kråkberget
- stenbrott där (kamrer) Janssons hus nu står
- här började man ta sten för Härneviskolan på 1890-talet, men den klöv sig inte bra; man fortsatte vid "Klövberget" strax bortom i Klöv, nu öde.

Grundläggare Gustav Jonsson och sonen "grundläggarn"
- Det var vid detta tillfälle som grundläggare Jonsson kom till Bro. Även hans son "grundläggarn" blev kvar i Bro, där han sedan byggde sig en villa i hörnet av Stationsvägen och Målarvägen, mitt emot bommarna öster om stationen. Tidigare bodde han vid Suphäll. Det är denne grundläggare som Rexhammar talar om i de bandade intervjuerna.

Klövberget - mittför norra parkeringen vid Fliesbergshuset när motorvägspåfarten
- rekognosering 95-07-06 tillsammans med Axel
- Det är ett imponerande stenbrott med en utbredning av ca 150 m och höjder på 10-15 m. Skogen växer nu hög i själva bergbrottet och man kan inte se det från nuvarande vägen. Äldre vägar går på vardera sidan om mobiliseringsförråden. Den äldsta vägen går alldeles inte stenbrottet.
- Berget stupar helt brant/lodrätt. Dock inte till närmelsevis så som i Stenhamra (Svartsjölandet) som Gudrun och jag besökte tillsammans med Danielssons förra veckan.
- Här hade Axels far varit något av bas en tid. Man sprängde i början med krut. Längst upp finns ett borrhål, som aldrig kommit till användning. Nertill kan man på flera ställen se delar i kvarvarande borrkärnor.

Krutsprängning hade en fördel jämfört med dynamiten innan man kunde tända laddningarna med elektrisk fördröjning; man lade krutet i en sträng mellan laddningarna och berget klövs bekvämt. En viktig förutsättning var att berget självt hade bra struktur och sprack i jämna ytor.

Här tog man sten bl a till Härneviskolan och de stora grindstolparna vid Bro kyrka. Vissa stråk finns med rödaktigt berg. Man använde sten vid järnvägsbygget för broar o dyl.

Axels far fick en gång laddstaken genom sin stora hatt, när en laddning utlöstes oförhappandes.

Svältbacka
- husgrund med jordgolv mellan Sandboda och Sandhagen

Vadställe - norr om runstenen (Assur)
Sandbodavreten - V om Sandboda
- Greven sålde torv - med ljung och annat - som transporterades till Skogskyrkogården.
- Axels far var med och lastade detta på järnvägen (efter första världskriget), äldst är Skogskapellet, Asplund 1920 (?)

Lagmansboda
Axels far har berättat att där skulle ha funnits en domarring som använts till grunder. - Kanske ett önsketänkande av en tidigare generation; på grund av namnkombinationerna Tingsviken -Lagmansboda - Avrättningsplatsen.

Stenbrottet öster om kolonistugeområdet vid Prästtorp
- Axels far har talat om att man bröt sten här vid järnvägsbygget.

Prästtorpsängarna
- 1912, då slussen byggdes om i Stockholm, blev det så mycket i högvatten i Mälaren att tågen inte kom fram på Prästtorpsängarna

Finkan
- hade legat vid Jungfrukrogen men flyttades samtidigt med att krogen byggdes om och blev dubbelt dragontorp med namnet Bostället. Finkan låg kvar lika länge som Bostället. Stället låg i det nya villaområdet omedelbart norr om allén mot Lejondal ovanför växthusen (Rosenodlingar).

Slappepuss
- lite kärr (nu bortdikat) strax på andra sidan berget när man passerat klockstapeln i Bro, på höjden mellan Husbytorp och Rättarbodavägen. Vägen har nu ny sträckning jämfört med 1860. Strax nedanför Slappepuss körde Jannebro ihjäl sig 1955. Han körde en för tungt lastad släpvagn med grus efter sin traktor. Ekipaget vek sig i utförsbacken.

Spritfabriken
- 6-kantig byggnad i närheten av bastugrunden SO om Brogård
- Josua Sparre hade privilegier på sprittillverkning

Östbergs skär
- invid kanalen intill KF
- härifrån flottades timmer på Mälaren; flotten lades ut på isen och en gång fastnade den på skäret.
Långåkern - mitt emot Fredens skola

Husförhörslängder
- Lotta (Hedin?) har husförhörslängder från 1600-talet, som Axel hittade i Håtuna.

Axel Karlsson
- farfar: Frans Oskar Karlsson - "Bankalle", bodde i banvaktsstugan invid bommarna väster om Bro station. Han var mycket slagfärdig i sitt förhållande till "överklassen". När han satt vid banvaktsstugan och läste tidningen kom Wallensteen vid Stora Ekeby och Nilsson på Önsta cyklande; när de frågade vad han läste svarade han: "Jag läser om den värdige godsförvaltaren"
En gång när någon högreståndsperson kört i diken med sin bil hette det ungefär: "Ibland kan det vara bra med en socialdemokrat".
- här fanns ett tag telefonväxel med 25 abonnenter
- bommarna skulle "vevas"
- Bankalle kom från Gran - hade varit skjutspojke mellan Gran och Litslena
- började därefter vid SWB - Stockholm Westerås Bergslagens järnväg
- många arbetsuppgifter efter järnvägens byggande, stängsel m.m.
- Han dog 1950

Sonen (Axels far) gifte sig med en torpardotter från Kockbacka, vars föräldrar bott i Verka, grunden strax bakom bad- och campingplatsen vid Björknäs.

ORTSBOR BERÄTTAR

i3:A5

Albert Blomqvist - ej bandad intervju

Sammandrag av Börje Sandén
1978-01-04
Pärm i3 fil Blomkvi2-i3.doc fritextsökn textfil4.dbf
Se utförligare beskrivning i bandad intervju fil Blomkvi1-3-1-2.doc
---

1978-01-03 ringde Albert Blomqvist och frågade om jag var intresserad av en märklig sten, som en kvinna (sommargäst) hittat uppe på berget vid Bynäset. Den ser ut som en kvarnsten, men Blomqvist ville med bestämdhet påstå att det inte var en riktig kvarnsten. Det har aldrig funnits någon kvarn i trakten och hålet var inte mitt i stenen.

Jag pratade ett bra tag med honom och det var uppenbart att han hade mycket att berätta om gamla förhållanden. (han var nu pensionär) och han lovade att vid tillfälle ställe upp för intervju.

1978-01-04 åkte jag dit och träffade Blomqvist. Någon inspelning gjordes inte därför att vi var ute hela tiden och tittade på bl a fornlämningar. Han berättade mycket under vår promenad och jag skall försöka återge ur minnet vad han sade.

Jättegryta
En jättegryta finns mellan advokaten Lejonhuvuds två sommarvillor (vid infarten står Överstedt?) uppe på berget på västra sidan av halvön nästan mitt emot Blomqvist. Den var igenfylld, men man kunde se att ”löpstenen” arbetat sig snett ned i berget.

Ångsåg - Stora Lugnet
En ångsåg för uppsågning av ektimmer för båtar fanns i närheten av Ekbacken. Sågbladet påminde om en ”issåg”. Sågen upphörde senast 1931, då marken övertogs/köptes av f.d. förvaltaren (på Ådö). Platsen heter Ekbacken (under decennier sommarlovskolloni för Spånga) och inte långt därifrån ligger Ekbo. Oxar släpade timret till sågen, som låg väster om Stora Lugnet i Ekdalen. Det var vid detta tillfälle som vägen fick ny sträckning för att underlätta för oxarna , så att de inte behövde släpa stockarna över backen vid kolonin och höjden innan Ådö. Byggnaden Stora Lugnet byggdes som bostad åt arbetarna vid sågen. Vägen ner till sågplatsen (nu endast en grund) går omedelbart söder om Stora Lugnet.

Ekbacken
var från början förvaltarbostad under Ådö

Gamla vägen går från Ekbacken mot Ekbo enligt gångstigsmarkeringen på kartan. Den gick hela tiden utanför åkermarken och fortsatte förbi en stor timrad loge, vars grund syns tydligt, I södra delen gjordes tröskningen, varför grunden där är ”massiv”, i övrigt stod logen på stenplintar. Kjell Jeanson sålde timret till Skansen för att ”klara räntorna” enligt Albert Blomqvist. Endast det bästa timret togs till vara för att användas som lagningstimmer.

Invallningen av sjöängen strax norr om Ådö gjordes 1945 av samma firma som invallade Brogård (1945). Man fick statsbidrag efter den invallade arealens storlek, ej efter vallens längd. För Ådös del blev det mycket pengar eftersom vallen kunde göras mycket kort. För Brogårds del var det tvärt om. På det invallade området fanns fotbollsplanen. Ådö hade eget fotbollslag med röda tröjor och vita manschetter.

Kvarnstenen (?)
90 cm x 85 cm, av urberg, hålet är ca 10 cm diameter, ligger ej i centrum och går något snett genom stenen, som är mycket tunnare på ena sidan. Den kan knappast vara en kvarnsten (som sådan finns den rapporterad i Fornminnesregistret). Dessa görs ju regel av sandsten eller liknande bergart med räfflor som skall föra ut den malda säden. Denna sten kan aldrig ha använts som kvarnsten. Den ligger på 20 m höjd och någon kvarnplats i området känns inte till. Närmaste kvarnberg ligger söder om Ådö slott.

Gravfält (nr 46)
Det stora gravfältet med ca 50 gravar var omöjligt iakttaga

Ådö och Ormudden
Enligt Albert Blomqvist kom Ådö i Carlanders ägo som en följd av Kreugerkraschen. Området hade köpts av Kreugers kassaförvaltare (en av många) med Carlander som bulvan. Denne ägde ingenting (hade arbetat inom skogsnäringen på något vis) . Kassaförvaltaren fick 4 års fängelse, men när han efter fängelsetiden ville dela Ådö med Carlander ”kände” denne ej igen honom. Carlander tog alltihop och för att få kontanter sålde han av sommarstugetomter.

Konsul Jeanson (konsul i Norge 1 år enligt Blomqvist) ägde först en sommarstuga men köpte sedan slottet. Det blev en dålig affär för Carlander, som blev ”avstängd” från Ormudden. Carlander försökte många gånger sälja jorden till Jeanson, men det var svårt. Inte förrän Carlander hotade med att sälja marken för svinuppfödning köpte Jeanson också den marken.

Blomqvist fru Astrid, lagade ofta mat (och serverade) vid stora middagar på såväl Ådö som Ormudden. Carlander var vid jaktmiddagarna mycket frikostig; han kunde kalla in betjäningen och tacka dem för deras insats inför gästerna. Han sa också att det fick inte bli några rester kvar i köket. Hos Jeansons var det annorlunda, frun kom ner i köket efter festen, när kökshjälpen skulle ta på sig och gå hem (och övervakade att ingen tog något med sig hem).

Skjutbanan vid Tammsvik
Stenmuren i skogen söder om campingplatsen är en gammal skjutbana (Remington gevär bara enl Blomqvist). Övre delen revs för att användas till magasinet vid Björknäs. Skjutbanan användes av en livaktig skytteförening, som varit verksam från mitten av 1800-talet till 1924 (?), då den lades ner. Efter några år återuppstod den igen. Sista ordförande i den gamla och nya föreningen var Henning Larsson, agronom på Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola, SPU. Verksamheten var mycket livlig och föreningen hade egen blåsorkester, vars instrument såldes till en skrothandlare som bodde i soldattorpet vid Kvista (1931?)

Mot den höga muren hade man måltavlor av plåt. Dess målades över med kritfärg (vattenfärg) och när man sköt med blykulor plattades dessa ut mot plåten och slog bort färgen, så att man kunde se hur träffarna tog ända från skjutplatsen.

Tegelbruket
Blomqvist har arbetat ett 10-tal år på bruket, som gjorde fasadtegel (gult), men leran kördes på lastbil från Uppsala, eftersom leran vid Brogård ej längre var bra.

Spräckta stenar i skogarna är ej frostsprängda. Grundläggare Jonsson bl a har antagligen sprängt dem ned svartkrut för att se om de var användbara. Obs det finns inte alltid borrhål i stenen. Krutet lades i en sträng över stenen, ev i en något nedhuggen fåra.

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband** ej kvar
av Gudrun Sandén
Staffan Tesch
94-02-22
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv fil sttesch-i3.doc fritextsökn textfil4.dbf
pärm i3

i3:A6

Orter: Stockholm, Killinge, Östergötland, Långtora, Härkeberga
***Ämnen*:** Ingenjörsfirma, exekutiv auktion, handlaren, anställda, maskin, mjölkkontrollant, köttdjur

Företrädaren på Kvarnnibble.

Pappa hade en ingenjörsfirma i Stockholm och jag bodde där hela min uppväxttid. Farfar hade lantbruk i Östergötland. Vi kom till Kvarnnibble 1945 och vår företrädare, Mattson, hade haft hästuppfödning här. Kobesättningen, som vi övertog, var utmärkt. Hästuppfödningen flyttade han med till Veda gård. Mattson hade köpt till Killinge gård på exekutiv auktion på trettiotalet, då det var dåliga tider för lantbruket och många gårdar gick i konkurs. Handlaren som givit kredit gick också i konkurs. 120

Anställda.
1945 var det 18 anställda på gården, i dag är det 1 och 3 söner. Vi mjölkade med maskin från början.
Mjölkkontrollant.
När pappa köpt gården arbetade jag här. Tidigare hade jag arbetat som mjölkkontrollant och åkt runt till gårdarna vid Långtora och Härkeberga och tagit prover på mjölkens fetthalt. Kor som inte mjölkar tillräckligt betäcks av köttdjur. Det är Limosine och Herford. 260

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammanfattning av ej kopierat band
av Gudrun Sandén

i3-A7

Kring Stockholms-Näs hembygdsgård
Intervjuare Holger Ängeskog
1991-01-23
Pärm i3 fil näs1-i3.doc fritextsökn textfil4.dbf

***Personer*:** August Pettersson, Gunvor Blomqvist, Anders Boqvist, Sven Beckman, Herman Svenngård, Börje Sandén, Sten Sture d ä, Biskop Ulfsson, Agneta Allerstav
Orter: Knektbacken, Näs äng, Kungsängen, Tibble Gästgivargård, V Ryd, Arboga
Ämnen: Telefonstation, köket, gavelrummet, lägenhet, skolkök, obemedlade, fattigstuga, tältbio, zigenare, minnessten, riksmöte, ämbetsberättelse, folkskola, småskola, syföreningen, mjölk, planteringsland, trädgårdsskötsel, skogsplantering, skolmaterial, slöjdsalen, kyrkan nattvarden, släktingar, svordomssynden, superiet, ölförsäljning, ungdomen äktenskap, dop

Hembygdsgården.
Vid ett årsmöte i Hembygdsgården berättar Gunvor Blomqvist att hennes pappa flyttade till Hembygdsgården 1888, då han var mycket liten. Huset hade då en våning till, så tre familjer rymdes där. En familj bodde i det som nu är kök och de två gavelrummen var en lägenhet med ingång mot kyrkan. Där toaletterna ligger var trappan upp till lägenheten uppepå. Det har varit telefonstation i huset. I början på 40-talet byggdes det stora samlingsrummet till och taket sänktes tre stockvarv. 1949 inrymdes skolköket i Hembygdsgården. I början av 1900-talet bodde obemedlade i Hembygdsgården. På 1860-tals kartan låg fattigstugan i Knektbacken. Där var två rum. Utanför Hembygdsgården sattes upp tältbio. Ibland slog zigenare läger där också. 457

Minnesstenen vid kyrkan.
Sven Beckman och Herman Svenngård beslöt att sätta upp en sten till minne av det riksmöte, som hölls vid Näs äng 1502. Det betraktas i dag av forskarna, som det första riktiga riksmöte, där även folket hade tillträde. Tidigare tradition har hävdat att Arboga möte 1435 varit vårt första riksmöte. Vid Näs äng skedde en förlikning mellan Sten Sture d ä och biskop Ulfsson.
Stenen höggs ur ett berg vid nuvarande Tibblehuset och kördes av August Pettersson, Gunvor Blomqvists far, med häst och släde. 517

Ämbetsberättelse från 1908.
Agneta Allerstav berättar ur en ämbetsberättelse från 1908. I V Ryd, som var huvudförsamling bodde det 793 personer, i annexförsamlingen Kungsängen 673 personer. I vardera församlingen fanns en folkskola och två småskolor. Skolgången är dock ganska ojämn, beroende på fattigdom i många hem. Syföreningen verkade i Kungsängen. De lämnade bidrag till mjölk som värmdes åt skolbarnen under vintern och bidrog också med hjälp till fattiga och sjuka. Det fanns särskilda planteringsland för att lära barnen trädgårdsskötsel. De deltog också i skogsplantering på gårdarna. Nytt småskolehus uppfördes 1905.

Skolmaterialet anses nöjaktiga. Det fanns två slöjdskolor och skolan i Ryd har givit goda resultat. Det fanns 132 skolpliktiga barn i Näs församling, men bara 109 undervisades.

Prästen skriver i ämbetsberättelsen att få går i kyrkan och tar nattvarden. I Ryd är det ett 30-tal, men i Näs endast fjorton personer. Han ursäktar dock befolkningen med att de behövde sin vila på helgdagen och att många familjer fick ta emot besök av släktingar från staden, som behövde komma ut på landet. Alla dop skedde i V Ryd. Om svordomssynden avtagit kan han inte avgöra, men superiet är dock mindre. Det beror på att ölförsäljningen vid Tibble Gästgiveri har upphört.

De fåtaliga ungdomarna uppför sig i allmänhet bra. Under tiden 1902-1907 utgör de utomäktenskapliga barnen 8%. Dock har äktenskaplig samvaro förekommit i hälften av alla ingångna äktenskap. Hur han nu kunde veta det? 570

****

ORTSBOR BERÄTTAR

i3:A5

Albert Blomqvist - ej bandad intervju

Sammandrag av Börje Sandén

1978-01-04

Pärm i3 fil Blomkvi2-i3.doc fritextsökn textfil4.dbf

Se utförligare beskrivning i bandad intervju fil Blomkvi1-3-1-2.doc

---

1978-01-03 ringde Albert Blomqvist och frågade om jag var intresserad av en märklig sten, som en kvinna (sommargäst) hittat uppe på berget vid Bynäset. Den ser ut som en kvarnsten, men Blomqvist ville med bestämdhet påstå att det inte var en riktig kvarnsten. Det har aldrig funnits någon kvarn i trakten och hålet var inte mitt i stenen.

Jag pratade ett bra tag med honom och det var uppenbart att han hade mycket att berätta om gamla förhållanden. (han var nu pensionär) och han lovade att vid tillfälle ställe upp för intervju.

1978-01-04 åkte jag dit och träffade Blomqvist. Någon inspelning gjordes inte därför att vi var ute hela tiden och tittade på bl a fornlämningar. Han berättade mycket under vår promenad och jag skall försöka återge ur minnet vad han sade.

Jättegryta

En jättegryta finns mellan advokaten Lejonhuvuds två sommarvillor (vid infarten står Överstedt?) uppe på berget på västra sidan av halvön nästan mitt emot Blomqvist. Den var igenfylld, men man kunde se att ”löpstenen” arbetat sig snett ned i berget.

Ångsåg - Stora Lugnet

En ångsåg för uppsågning av ektimmer för båtar fanns i närheten av Ekbacken. Sågbladet påminde om en ”issåg”. Sågen upphörde senast 1931, då marken övertogs/köptes av f.d. förvaltaren (på Ådö). Platsen heter Ekbacken (under decennier sommarlovskolloni för Spånga) och inte långt därifrån ligger Ekbo. Oxar släpade timret till sågen, som låg väster om Stora Lugnet i Ekdalen. Det var vid detta tillfälle som vägen fick ny sträckning för att underlätta för oxarna , så att de inte behövde släpa stockarna över backen vid kolonin och höjden innan Ådö. Byggnaden Stora Lugnet byggdes som bostad åt arbetarna vid sågen. Vägen ner till sågplatsen (nu endast en grund) går omedelbart söder om Stora Lugnet.

Ekbacken

var från början förvaltarbostad under Ådö

Gamla vägen går från Ekbacken mot Ekbo enligt gångstigsmarkeringen på kartan. Den gick hela tiden utanför åkermarken och fortsatte förbi en stor timrad loge, vars grund syns tydligt, I södra delen gjordes tröskningen, varför grunden där är ”massiv”, i övrigt stod logen på stenplintar. Kjell Jeanson sålde timret till Skansen för att ”klara räntorna” enligt Albert Blomqvist. Endast det bästa timret togs till vara för att användas som lagningstimmer.

Invallningen av sjöängen strax norr om Ådö gjordes 1945 av samma firma som invallade Brogård (1945). Man fick statsbidrag efter den invallade arealens storlek, ej efter vallens längd. För Ådös del blev

det mycket pengar eftersom vallen kunde göras mycket kort. För Brogårds del var det tvärt om. På det invallade området fanns fotbollsplanen. Ådö hade eget fotbollslag med röda tröjor och vita manschetter.

Kvarnstenen (?)
90 cm x 85 cm, av urberg, hålet är ca 10 cm diameter, ligger ej i centrum och går något snett genom stenen, som är mycket tunnare på ena sidan. Den kan knappast vara en kvarnsten (som sådan finns den rapporterad i Fornminnesregistret). Dessa görs ju regel av sandsten eller liknande bergart med räfflor som skall föra ut den malda säden. Denna sten kan aldrig ha använts som kvarnsten. Den ligger på 20 m höjd och någon kvarnplats i området känns inte till. Närmaste kvarnberg ligger söder om Ådö slott.

Gravfält (nr 46)
Det stora gravfältet med ca 50 gravar var omöjligt iakttaga

Ådö och Ormudden
Enligt Albert Blomqvist kom Ådö i Carlanders ägo som en följd av Kreugerkraschen. Området hade köpts av Kreugers kassaförvaltare (en av många) med Carlander som bulvan. Denne ägde ingenting (hade arbetat inom skogsnäringen på något vis) . Kassaförvaltaren fick 4 års fängelse, men när han efter fängelsetiden ville dela Ådö med Carlander ”kände” denne ej igen honom. Carlander tog alltihop och för att få kontanter sålde han av sommarstugetomter.

Konsul Jeanson (konsul i Norge 1 år enligt Blomqvist) ägde först en sommarstuga men köpte sedan slottet. Det blev en dålig affär för Carlander, som blev ”avstängd” från Ormudden. Carlander försökte många gånger sälja jorden till Jeanson, men det var svårt. Inte förrän Carlander hotade med att sälja marken för svinuppfödning köpte Jeanson också den marken.

Blomqvist fru Astrid, lagade ofta mat (och serverade) vid stora middagar på såväl Ådö som Ormudden. Carlander var vid jaktmiddagarna mycket frikostig; han kunde kalla in betjäningen och tacka dem för deras insats inför gästerna. Han sa också att det fick inte bli några rester kvar i köket. Hos Jeansons var det annorlunda, frun kom ner i köket efter festen, när kökshjälpen skulle ta på sig och gå hem (och övervakade att ingen tog något med sig hem).

Skjutbanan vid Tammsvik
Stenmuren i skogen söder om campingplatsen är en gammal skjutbana (Remington gevär bara enl Blomqvist). Övre delen revs för att användas till magasinet vid Björknäs. Skjutbanan användes av en livaktig skytteförening, som varit verksam från mitten av 1800-talet till 1924 (?), då den lades ner. Efter några år återuppstod den igen. Sista ordförande i den gamla och nya föreningen var Henning Larsson, agronom på Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola, SPU. Verksamheten var mycket livlig och föreningen hade egen blåsorkester, vars instrument såldes till en skrothandlare som bodde i soldattorpet vid Kvista (1931?)

Mot den höga muren hade man måltavlor av plåt. Dess målades över med kritfärg (vattenfärg) och när man sköt med blykulor plattades dessa ut mot plåten och slog bort färgen, så att man kunde se hur träffarna tog ända från skjutplatsen.

Tegelbruket
Blomqvist har arbetat ett 10-tal år på bruket, som gjorde fasadtegel (gult), men leran kördes på lastbil från Uppsala, eftersom leran vid Brogård ej längre var bra.

Spräckta stenar i skogarna är ej frostsprängda. Grundläggare Jonsson bl a har antagligen sprängt dem ned svartkrut för att se om de var användbara. Obs det finns inte alltid borrhål i stenen. Krutet lades i en sträng över stenen, ev i en något nedhuggen fåra.

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag ur UKF:s **kassettband** ej kvar
av Gudrun Sandén
Staffan Tesch
94-02-22
Ur kommunens arkiv
UKF:s arkiv fil sttesch-i3.doc fritextsökn textfil4.dbf
pärm i3

i3:A6

Orter: Stockholm, Killinge, Östergötland, Långtora, Härkeberga
***Ämnen*:** Ingenjörsfirma, exekutiv auktion, handlaren, anställda, maskin, mjölkkontrollant, köttdjur

Företrädaren på Kvarnnibble.
Pappa hade en ingenjörsfirma i Stockholm och jag bodde där hela min uppväxttid. Farfar hade lantbruk i Östergötland. Vi kom till Kvarnnibble 1945 och vår företrädare, Mattson, hade haft hästuppfödning här. Kobesättningen, som vi övertog, var utmärkt. Hästuppfödningen flyttade han med till Veda gård. Mattson hade köpt till Killinge gård på exekutiv auktion på trettiotalet, då det var dåliga tider för lantbruket och många gårdar gick i konkurs. Handlaren som givit kredit gick också i konkurs. 120

Anställda.
1945 var det 18 anställda på gården, i dag är det 1 och 3 söner. Vi mjölkade med maskin från början. 150

Mjölkkontrollant.
När pappa köpt gården arbetade jag här. Tidigare hade jag arbetat som mjölkkontrollant och åkt runt till gårdarna vid Långtora och Härkeberga och tagit prover på mjölkens fetthalt. Kor som inte mjölkar tillräckligt betäcks av köttdjur. Det är Limosine och Herford. 260

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammanfattning av ej kopierat band
av Gudrun Sandén
Kring Stockholms-Näs hembygdsgård
Intervjuare Holger Ängeskog
1991-01-23
Pärm i3 fil näs1-i3.doc fritextsökn textfil4.dbf

i3-A7

***Personer*:** August Pettersson, Gunvor Blomqvist, Anders Boqvist, Sven Beckman, Herman Svenngård, Börje Sandén, Sten Sture d ä, Biskop Ulfsson, Agneta Allerstav
Orter: Knektbacken, Näs äng, Kungsängen, Tibble Gästgivargård, V Ryd, Arboga
Ämnen: Telefonstation, köket, gavelrummet, lägenhet, skolkök, obemedlade, fattigstuga, tältbio, zigenare, minnessten, riksmöte, ämbetsberättelse, folkskola, småskola, syföreningen, mjölk, planteringsland, trädgårdsskötsel, skogsplantering, skolmaterial, slöjdsalen, kyrkan nattvarden, släktingar, svordomssynden, superiet, ölförsäljning, ungdomen äktenskap, dop

Hembygdsgården.
Vid ett årsmöte i Hembygdsgården berättar Gunvor Blomqvist att hennes pappa flyttade till Hembygdsgården 1888, då han var mycket liten. Huset hade då en våning till, så tre familjer rymdes där. En familj bodde i det som nu är kök och de två gavelrummen var en lägenhet med ingång mot kyrkan. Där toaletterna ligger var trappan upp till lägenheten uppepå. Det har varit telefonstation i huset. I början på 40-talet byggdes det stora samlingsrummet till och taket sänktes tre stockvarv. 1949 inrymdes skolköket i Hembygdsgården. I början av 1900-talet bodde obemedlade i Hembygdsgården. På 1860-tals kartan låg fattigstugan i Knektbacken. Där var två rum. Utanför Hembygdsgården sattes upp tältbio. Ibland slog zigenare läger där också. 457

Minnesstenen vid kyrkan.
Sven Beckman och Herman Svenngård beslöt att sätta upp en sten till minne av det riksmöte, som hölls

vid Näs äng 1502. Det betraktas i dag av forskarna, som det första riktiga riksmöte, där även folket hade tillträde. Tidigare tradition har hävdat att Arboga möte 1435 varit vårt första riksmöte. Vid Näs äng skedde en förlikning mellan Sten Sture d ä och biskop Ulfsson.

Stenen höggs ur ett berg vid nuvarande Tibblehuset och kördes av August Pettersson, Gunvor Blomqvists far, med häst och släde. 517

Ämbetsberättelse från 1908.

Agneta Allerstav berättar ur en ämbetsberättelse från 1908. I V Ryd, som var huvudförsamling bodde det 793 personer, i annexförsamlingen Kungsängen 673 personer. I vardera församlingen fanns en folkskola och två småskolor. Skolgången är dock ganska ojämn, beroende på fattigdom i många hem. Syföreningen verkade i Kungsängen. De lämnade bidrag till mjölk som värmdes åt skolbarnen under vintern och bidrog också med hjälp till fattiga och sjuka. Det fanns särskilda planteringsland för att lära barnen trädgårdsskötsel. De deltog också i skogsplantering på gårdarna. Nytt småskolehus uppfördes 1905. Skolmaterialet anses nöjaktiga. Det fanns två slöjdskolor och skolan i Ryd har givit goda resultat. Det fanns 132 skolpliktiga barn i Näs församling, men bara 109 undervisades.

Prästen skriver i ämbetsberättelsen att få går i kyrkan och tar nattvarden. I Ryd är det ett 30-tal, men i Näs endast fjorton personer. Han ursäktar dock befolkningen med att de behövde sin vila på helgdagen och att många familjer fick ta emot besök av släktingar från staden, som behövde komma ut på landet. Alla dop skedde i V Ryd. Om svordomssynden avtagit kan han inte avgöra, men superiet är dock mindre. Det beror på att ölförsäljningen vid Tibble Gästgiveri har upphört.

De fåtaliga ungdomarna uppför sig i allmänhet bra. Under tiden 1902-1907 utgör de utomäktenskapliga barnen 8%. Dock har äktenskaplig samvaro förekommit i hälften av alla ingångna äktenskap. Hur han nu kunde veta det? 570

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag av ej kopierat band
av Gudrun Sandén

i3-A8

Claes af Ugglas berättar vid ett möte med SPF i Kungsängen

Ur Stockholms-Näs Hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv pärm i3 fil Ugglas-i3.doc Fritextsökn textfil4.dbf

---

Personer: Lennart Torstensson, Wachschlager, Brodin, Lennström, Gustaf Dyrssen
Orter: Näshalvön, Tuna, Berga, Barkarby, Tibble, Rotebro, Öråker, Körsvik, Kallhäll, Kungsholmen, Hamra, Frölunda, Sylta, Ålsta, Skälby, Skå-Edeby
Ämnen: Kristi födelse, skärgård, tegel, järnvägen, gästgiverierna, post, tingshus, V Rydsborna, Lennartsnäsborna, kol, vattenstation, Fiat, maxfart, karosserier, grindar, torpställen, koppar, trasmattor, reseda, ringblommor, bryggor, jägaren, storjordbruk, arrendegårdar, Finska kriget, älg, rådjur, tysk hare, skogsfågel, fasaner, jaktklubb, sergeant, certifikat, landningsbana

Näshalvön i tidiga år.

Vid Kristi födelse stod vattnet 10 m högre och Näshalvön låg under vatten. Här var skärgård. Tuna och Berga byar låg ganska högt och är gamla. Lennart Torstensson ägde Lennartsnäs men bodde aldrig i Stora huset. Det byggdes 1787 av Wachschlager. Det har funnits tegel med initialerna L T.

Järnvägen.

Järnvägen kom på 1870-talet. Tidigare var man hänvisad till gästgiverierna med post och tingshus. Det fanns i Barkarby och Tibble.

När järnvägen byggdes var man oense på trakten om var stationen skulle ligga. V. Rydsborna ville ha den där den ligger idag, medan Lennartsnäsborna ville ha den vid Tibble. Loken eldades med kol och för att få ånga hämtade man vatten från en vattenstation vid Stäket. Farten var 90-100 km i timmen. 120

Bilen.

Min mamma, som blev änka 1912, köpte en Fiat på 20 hästkrafter. Maxfarten var 40 km i timmen. Till bilen hörde två karosserier. Chaufför Brodin bytte höst och vår. Det tog 1 timme och 10 minuter att åka från Stockholm till Lennartsnäs. Mellan Rotebro och Stäket fanns två grindar. 148

Fiske.
Fisket var av betydelse i min barndom. Det fanns yrkesfiskare, som levde ganska gott, bl a familjen Lennström i Bro. 167

Torpen.
Det fanns mycket folk på de stora gårdarna. På Lennartsnäs fanns 4-5 torpställen där ofta den ena parten var född på torpet. Det var snyggt och trevligt med blankskurad koppar, trasmattor och en bänk utanför på solsidan. Blomsterrabatterna prunkade med reseda och ringblommor.
1937 tillträdde jag Frölunda, men där var så förfallet att jag måste bo på Öråker. 200

Mälarbåtarna.
Båtarna Hässelby och Hillersjö hade natthamn vid Lennartsnäs. Resan från Stockholm tog 3 timmar. Det fanns bryggor vid Körsvik och Öråker också. Fabrikör Bolinder bodde i Kallhäll och åkte varje dag in till Kungsholmen med en motorbåt, som förde ett fasligt liv. 248

Byarna på Näshalvön.
Näshalvön var indelad i flera byar. Lennartsnäs bestod av två gårdar Hamra och Körsvik. Tuna by låg där jägare Nielsen bor i dag. Västerut låg Berga by och Frölunda. Så fanns Sylta. De flesta av de här gårdarna brann upp. 1831 köpte farfars farfar hela halvön och gjorde om till storjordbruk med stora arrendegårdar. Öråker ägdes av den kände 5-kamparen Gustaf Dyrssen och ärvdes av hans bror, som stupade i Finska kriget. 289

Jakten.
Det fanns inte älgar i min barndom. En simmande älg skjöts i Broviken. Rådjur förekom inte och inte heller tyskharen. Efter 1928 fanns ingen skogsfågel. Dyrssen planterade in fasaner. Jägare Nielsen startade en jaktklubb, men mycket fint folk. Men vi drog inte jämt och klubben flyttades till annan ort. 340

Flygintresset.
Jag har flugit sedan 1956. Certifikatet togs efter någon undervisning av en sergeant vid Skå-Edeby flygfält. Det var mycket enkelt.
Jag lät bygga en landningsbana på Lennartsnäs, som anses var en av Stockholmstraktens bästa. Den är 450 meter lång. 360

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag av ej kopierat band
av Gudrun Sandén

i3-A9

Rolf Beckman berättar om sin farfar
Ur Stockholms-Näs Hembygdsförenings arkiv
UKF:s arkiv pärm i3 fil RolfBeck-i3.doc fritexgsökn textfil4.dbf

---

Personer: *Larsson, Stina Perling, Herman Svenngård*
Orter: *Aspviks kvarn, Högnäs, Enköpingsvägen, Skolvägen, Bygdegårdsvägen, Toresta, Gällöfsta, Kungsängen, Bro, Norrgården*
Ämnen: *Järnhandel, gårdarna, magasinsbyggnader, byggnadsmaterial, cyklar, radioapparater, köksmaskiner, transporter, torget, hästen Svea, varor, krigsslutet, lastbil, sortimentet, färg, tapeter, hushållen, fjärdingsman, kommunalnämnden, skolstyrelsen, kyrkofullmäktige, kyrkvärd, hembygdsrörelsen, initiativtagare, filial, flickor, sopbacken, stabil, rättvis, humör*

Aspviks kvarn, järnhandeln.
1897 kom Sven Beckmans far till Aspviks kvarn. 1911 startade farfar järnhandel i Högnäs. Det var ett hus som nu är rivet men låg mitt i Syltas bebyggelse. 055

Järnhandeln vid Skolvägen.
Järnhandeln skulle serva gårdarnas behov. 1917 hade både järnhandeln och familjen växt ur Högnäs.

Farfar köpte triangeln Enköpingsvägen-Bygdegårdsvägen-Skolvägen av Björnstierna. Han byggde ett rejält hus med magasinsbyggnader. Det gällde att hålla byggnadsmaterial i lager. En välsorterad järnhandel skulle ha 80.000 olika saker i lager. Han sålde också cyklar, radioapparater och köksmaskiner. Han skötte affären själv. Han hade hjälp med transporter. Rolfs farbror (far? BS) tog över omkring 1960, när verksamheten flyttade till torget. 180

Transporter från affären.
Farmor packade matsäck och halv åtta kom Larsson med hästen Svea och alla tänkbara varor lastades på. Vi åkte runt hela dagen till Toresta, Gällöfsta och andra avlägset belägna gårdar. Överallt skulle kusken ha en sup och kaffe och jag var proppmätt när jag kom hem. Sveas stall låg på Skolvägen. Larsson bodde i Dalkarlsbacken. Rolf fick köra och hämta Larsson och ställa Svea i stallet när dagen var slut. 240

Lastbil.
Efter krigsslutet fick vi lastbil. Transporterna skedde troligen varannan vecka. 270

Järnhandeln vid torget.
När man flyttade till torget ändrades sortimentet. De grova byggvarorna upphörde och istället såldes färg och tapeter och annat som hushållen behövde. 1965 såldes affären. 300

Uppdrag.
1912 blev farfar fjärdingsman. Han har suttit i kommunalfullmäktige, skolstyrelsen, kyrkofullmäktige och en mängd andra nämnder och styrelser. Han var kyrkvärd i 30 år. Han hade ett glödande intresse för hembygdsrörelsen. 1942 startade han tillsammans med Stina Perling och Herman Svenngård Hembygdsföreningen i Stockholms-Näs. 1956 blev han som 74-åring föreståndare för Upplands Sparbank i Kungsängen. Han innehade den posten i 6 år. Han var initiativtagare till att man öppnade en filial i Bro. 363

Så var farfar.
Han dog 1971 efter att ha bott ett tag på Norrgården. Han älskade vackra flickor. Han var inte religiös utan kyrklig, enligt egen utsago.
Huset såldes 1969. Rolf bor på den gamla sopbacken.
Farfar var stabil, rättvis och hade ett häftigt humör. 440

****

ORTSBOR BERÄTTAR
Sammandrag av ej kopierat band
av Gudrun Sandén

i3-A10

Brasafton Stockholms-Näs hembygdsförening
Intervju Holger Ängeskog
1991-01-24
Ur Stockholms-Näs hembygdsförenings arkiv, ej kopierat
UKF:s arkiv pärm i3 fil Brasafton-i3.doc fritextsökn textfil4.dbf

---

***Personer**:* *Sven Beckman, Herman Svenngård, Valle Anell, Gunvor Blomqvist, Fia Jansson, af Ugglas, Palmér, Perling, Strandberg, Eriksson, fröken Björnstierna, Marianne Sporre, Oscar Sjölander, Vidman, Danielsson, Fahlgren, Lyth, Östlund, Rune Lindström, Åke Sundblad, Jularbo, Kasper*
***Orter**:* *Kyrkbyn, Stäket, Långsand, Tegelviken, Sundbyberg, Svanvik, Dansbanebacken, Hedersberg, Lennartsnäs, Stäket, Rankhusberget, Stockholm*
Ämnen: *Hembygdsföreningen, Hembygdsgården, kakor, fattigstuga, torget, renhållningen, kommunen, soldattorpet, församlingen, museet, nya skolan, skorna, dragspel, fattigvårdsstyrelsen, Mellanskolan, kopparkittel, mjölk, skolbarn, finansiering, kläder, skidtävling, Fröken Björnstiernas beklädnadsfond för fattiga barn, Mjölkdroppen, riksdagsman, lantarbetarnas fackförening, predikan, Himlaspelet, nödhjälpsarbete, Dalkarlsbacken, Ekmans, sekelskiftet, grundare, tomtjobbare*

Hembygdsföreningens grundare, gårdens tillkomst och tidigare hyresgäster.
Hembygdsföreningen i Kungsängen tillkom 1942 på initiativ av Sven Beckman. Hembygdsgården köptes

i början på 1940-talet av Herman Svenngård av handlanden Bengtsson.

I huset bodde tidigare Valle Anell och Gunborg Blomqvist. Fia Jansson fick vatten hämtat av ett par skolflickor. Som tack fick flickorna en havrekaka, en form och en pepparkaka. Huset tillhörde Kyrkbyn. Fattigstugan låg i backen nedanför soldattorpet. Kyrkan ägde stora delar av Kungsängen. Sist såldes torget, där kyrkan stod för renhållningen, innan kommunen tog vid. 190

Husen vid Hembygdsgården.
Det dubbla soldattorpet, som står på hembygdsgårdens tomt skänktes av af Ugglas och renoverades av församlingen. Logen och ladugården är skänkt av Svenngård. Den mindre byggnaden är klockarladugården och avträdet kommer från prästgården. Ett litet museum är inrett. 230

Nya skolan.
Nya skolan byggdes 1954. 317

Lärare i Kungsängen.
Fröken Palmér hade man respekt för. Barnen fick ta av sig skorna och lämna dem i tamburen. Det var alltid rent och prydligt i salen. Fröken kunde spela dragspel, vilket kom väl till pass eftersom det inte fanns någon orgel.

Fröken Perling var intresserad av bygden och satt bl a i fattigvårdsstyrelsen. Hon var också med och bildade hembygdsföreningen. Hon var lärare i Mellanskolan.

Storskolan sköttes av fröken Strandberg.

Hembygdsföreningen har i sin ägo en kopparkittel, som det värmdes mjölk i åt skolbarnen. Detta finansierades genom att församlingens damer sydde kläder, som auktionerades ut. Det var fröken Björnstierna på Stäket som var initiativtagare till detta. Barnen hade mjölk med sig. Fröken Perling värmde mjölken på kaminen i skolsalen. Hon ordnade också skidtävlingar.

Marianne Sporre berättar att på 60-talet fanns fortfarande fonder kvar.
Fröken Björnstiernas beklädnadsfond för fattiga barn och Mjölkdroppen. 430

Kantorer och präster i Kungsängen.
Kantor Eriksson var aktiv i bygden. Före honom fanns Oscar Sjölander, som var riksdagsman och bildade lantarbetarpartiet. När Sjölander höll möte under predikan avkortade pastorn sin predikan, så att kantorn inte hann tillbaks för att spela. Pastorn slutade 1938 och efterföljdes bl a av Himlaspelets grundare Rune Lindström. Pastor Östlund kom 1898 och bodde kvar till 1944. Han byggde villorna vid sjön. Kyrkoherde Vidman kom 1909 och var kvar till 1934. Danielsson kon 1944. Efter honom kom Fahlgren.

Östlunds villor.
Det fanns bebyggelse vid Långsand invid Tegelviken och runt kyrkan. 1860-talsvägen var nödhjälpsarbete. Den ersatte den fruktade Dalkarlsbacken. Vägen genom Kungsängen fram till Högnäs blev klar 1930. Den första villan i Kungsängen låg vid vattnet och ägdes av Lyth. Den byggdes 1882 och kallades Svanvik. Det var ett monteringsfärdigt hus, som tillverkades av Ekmans i Sundbyberg. Den egentliga bebyggelsen tog fart vid sekelskiftet. Då byggdes villor på pastoratets mark med ett arrende av 150 kronor per tunnland och år. Östlund är Kungsängens grundare, hårt motarbetad av godsägarna, som inte ville ha någon bebyggelse. De uppmanade honom att frälsa själar istället för att vara tomtjobbare. 577

Vid Klocksstapeln fanns dansbana.
Platsen kallades Dansbanebacken eller Klockbacken. Åke Sundblad och en bror till Jularbo spelade.

Trefaldighetskälla
Enligt en gammal uppteckning skall det ha funnits en Trefaldighetskälla vid Hedersberg på Lennartsnäshalvön. En annan källa fanns vid Stäket intill en trollsten som vände sig varje nyårsnatt. Den källan nämns av en person född 1856. 206

Vid midsommar var det fest på gårdarna t ex Stäket.
Efter dansen gick man till Rankhusberget och såg på soluppgången. 310

Bombman i Stockholm på 1950-talet
På femtitalet drabbades Stockholm av en bombman, som varje lördag smällde av en bomb. En gång blev Kasper från Kungsängen tagen, som misstänkt. När polismästaren fick se honom sa han: Släpp karln, det där är ju Kasper. 420

****

Sven Lindhé - Finsta och annan Brohistoria

Sven, Margareta och Sten Lindhé berättar om Finnsta och annan Bro-historia,
bandinspelning 1980-05-15

i3-A11

Äldre datorutskrift, före DOS-tiden
Sammanfattning av Börje Sandén, punktvis ej löpande text
OCR-läst 2004-06-28
Pärm i1:10 fil Lindhé, Sven äldre.doc fritextsökn textfil4.dbf
---

Punktvis sammanfattat - jämför Gudruns mer sammanhängade beskrivning, k22
bandsida 1 -
Rå och Finn bodde i varsin del av Bostället
Rå var dragon
Borg var siste soldaten på trakten. Han var på slutet stamanställd in på 30-talet

Gudrun berättar om Svarta Boken
Elg kom 1908
Gudrun och Börje berättar om nya kyrkogården, kokgropar Assurs hög, skövling, flera hundra lass, kranium hittades när nya ekonomibyggnaderna skulle uppföras.

Nils Suber skulle ha varit på Brogård 1919 enligt Greta obs; själv säger denne 1925
- dålig jordbrukare enligt Svens broder, Suber var svampexpert
- han brydde sig inte om gården en dyft, han och hans vackra fru vandrade i hagarna och det såg så idylliskt ut, säger Greta.
- förut var man van att se fogdarna klå och trycka ner de stackars statkarlarna, men det vart sådan idyll då.

Lantarbetarstrejken drabbade faktiskt Lindhés,
"Pappa höll på att bli helknasig". "Hela trakten var väl i uppror egentligen"
Deras pappa var och hjälpte Brogård efter strejkens slut 1925 med sin självbindare
Efter strejken var det inte längre gott förhållande mellan statarna och fadern

Nya Finsta: björkar på åkrarna

Sven menar att det inte var så mycket fel på statsystemet som sådant, men det var naturligtvis för litet betalt åt statarna. "Gräsligt dåliga bostäder" säger Greta
Svens bror kan inte se något vackert i omålade furumöbler, när han tänker på dessa från statarlägenheterna
"Jag har sett detta elände i Brogårds statstugor till min leda", "Jag kan inte se något vackert i det där"

Greta kommer ihåg ett beklagligt statarminne:
Mycket statflyttningar på båten i slankveckan, 24 okt -1
nov. En statfamilj satt på båten runt maskinrummet, de skulle upp till Murartorp, frun med sin långa barnskara. Barnen var dåligt klädda. Mannen var full, det hörde liksom till. Två skrindor från Nygård skulle hämta. Mannen kom genast i delo med gubbarna, så de vägrade att lasta på. Styrman tvingades medla, han ville väl inte ha dem kvar på båten. Sen åkte de iväg, kallt och mörkt och naturligtvis oeldat i bostaden.
Båtarna vart nedlusade, de måste sedan desinficeras göras rent på vintern i båten.

Vad hade Fiskartorpet varit utan båttrafiken ?
- Båtfrakterna var billigare än järnvägen, och de konkurrerade inte förrän lastbilstrafiken kunde köra till stationen.
Pråmar med konstgödsel
Pråmar med pudrett, sopor, från Löfsta, lastades av på Bro brygga. Vi fick flugor så det var svart. Inga sorterade sopor, vi gick där och plockade. Så länge det var öppet körde man med sina skitpråmar.
Snacket gick: "Den där sista pråmen, det var bara skit. Men den första, det var skit det."
"Hör du, du ska inte snacka med mej om skit. Det har jag på mina fem fingrar."
Kolibakterier var ännu inte uppfunna. Bara man var van klarade man sig.

Lastades även ved.
Skitpråmens ankartross räddade en gång livet på barnen när de gjort en mycket rankig båt, som togs av vinden och var på väg att driva till sjöss.

Det fanns ett litet varv mellan Fiskartorpet och Tegelbruket för pråmar, (närmare tegelbruket) Sparre hade en liten **rederiverksamhet.**
En pråm förlängdes, mest en födkrok för Lundkvist, hans närmaste man i detta avseende. Skulle förlängas med två meter. Självväxta grenar togs till spann. Jobb ett par år. Ny inredning.
Det gick inte att sälja båten, Den sjönk sedan. Ormen Långe låg på varvet.

Greta visade **bilder av båtar**
Hillersjö eller Hässelby
Ändstation här vid Bro. kom 5 dar i veckan, låg kvar över natten, det var som en marknad vid Fiskartorp på kvällarna.
Felaktigt när Åkestad skrev att de fick kaffe. Det var bara öborna som på vintern inte hade båtförbindelse med Stockholm utan måste ta vägen över Bro station. Då handlade de alltid i affären och då bjöds de på kaffe.

Ångbåten kom närmast från Verka, dvs Solna fritidsområde. Om barnen såg att båten tänkte gå mot tegelbruket sprang de längs stranden för att få åka med mäster i maskinrummet tillbaka till Fiskartorpet. Svens bror minns besvikelsen när det blev en ny maskinist som inte ville veta av några ungar. Greta minns när bryggan kom till. Det var Tamm som startade handelsträdgården och ordnade med bryggan. Båtarna gick dit somliga kvällar, det fanns semafor.
Tegelbruket hade bara trafik vid beställning, endast last, annars var det bara tegel som kördes.
Båten gick utefter Skog-garn och Högholmen

Ådö hade andra båtar: **Ekolssund** och **Mälsåker** vid Köpenhamn.
Tamm hade sin privata brygga vid **Hästhagen,** där skolan låg.
Han hade lilla båten Greta, för att han inte skulle behöva åka till Bro. Båten tog honom till Hässelby. (Skeppsbacka?), Storvik hade brygga, Gräsholmen (lustresa), Alholmen, Sjöherrgård, Toresta brygga för gödningspråmar. (Hasselgren vet om bryggor)

Tegelbrukets mästare talas om. Sparre drev det själv först. Senare utarrenderades det. Senast var det Mälardalens Tegelbruk.
Det var en väldig rush på 10-talet. Säsongen började i maj och var slut innan frosten. Leran grävdes för hand till en början, drogs med häst

Ny bandsida.
Smålänningar kom för att arbeta på sommaren. De som bodde kvar här fick ta andra jobb på vintern: gå i skogen, ta vass på fjärden, till täckmattor (ego: för växthus?)
Bostad vid tegelbruket: **Sköna Ro** byggdes medan Lindhés var där, tegelkåken. Sedan **Vita Björn**.
Sönerna på Brogård fick inte börja vid tegelbruket, nästan livegna, de fick inte bo där om de arbetade vid tegelbruket
Maskinist och Brännare var fast anställda.

Redogörelse för arbetet, utförligt.
över ravinen där spåret gick fanns en bro för korna, lagårn låg på fel sida om "järnvägen"
Greta berättar om hästen som de fick köpa av farfar i Örebro, den måste omlastas i Stockholm: Riddarholmskajen - Munkbron. Hästen åkte ensam till Stockholm. Gretas far hämtade den vid Riddarholmen. "Hon fick se huvudstaden". Hästen blev 32 år, alldeles gråhårig.

Livlig beskrivning av **Mälartorget.** Styrman skulle uträtta mängder av saker: brännvin, parfymer, (korsetter), ägg och bär tog han med sig.

Historier om Greve Sparre. "Han bodde på höjden där slottet ligger och han kände sig nog socialt på ett högre plan än övriga, vilket han ville hålla på. Det debatterades nog man och man emellan om hans intelligensnivå. Rätt mycket tillägger Greta.
Säga gott om honom, vän av ordning, hålla rent i naturen, något av naturskyddsvärd.
Grevens badhus, en spjällåda. Han ville inte bada ensam utan tog med sig Lindhés pojkar under förevändning att lära dem simma, fast de kunde simma bättre än greven.

Båthuset hade en mahognybåt med Pentamotor. Greven antecknade i en bok hur båten skulle manövreras. När han provkörde första gången fick en av bröderna var med som Hoppilandkalle. Men greven gjorde ett felgrepp så han körde med full fart in under bryggan, överdelen skalades av, och det blev stor reparation för Lundkvist, han hade att göra även den sommarn. Brodern Gunnar hoppade ner i luckan och klarade sig.
När greven fyllde 60 var det middag för alla underlydande i ett stort tält, var och en fick ta med sig bestick.
Medaljutdelning.
Han hade morgongymnastik, ridhästar, var rak i hållningen. Han fordrade stor artighet av barnen. När Gunnar en gång hjälpt honom skulle han få en tioöring, men han drog sig för ceremonien och bad greven lämna slanten till sin mamma. Han hade så trasiga byxfickor, sa han åt greven. Då fick han ingenting. Modern sa att nog hade du väl någon ficka att stoppa den i. Jo, men jag kunde ju inte tacka så där som greven ville.
En gång fastnade han med sin båt på ett grund och blev sittande en hel natt.
……..
efter Oskar Åkestad i Vi skriver
Lejondal: stadsmissionen inköpte 1942 (?)
Fiskartorpet:
Oskar Lindhé, arrendator 1904 - 1928
bodde i "Stora huset" (Fiskartorpet), uppfört av **kapten Pettersson**, en av ångbåtsförarna
Speceri- och diverseaffär under hela tiden inrymd i det mindre huset nära sjön
på grund av stölder sista året i stora huset
storstövlar av smorläder (i stället för gummi)
öppet dygnet runt - när det var kunder - kunderna gick inte förrän båten lastats på kvällen
kaffe skulle det bjudas på
potatisodling för försäljning till Stockholm

Finsta:
- köpte Finsta 1917
- färdigbyggt 1928, utnyttjades av ägaren till omkring 1970
- gamla Finsta brann 29 jan 1968
- rustkammaren flyttad till nya bostaden bakom växthusen
- många diken täckdikades på Lindhés tid
- förr ett 50-tal tegar, med öppna diken runt omkring
blev tre kvar, avskilda av vägar
- uthusen revs allhelgonahelgen 1973
- gårdsbrunnen vid viadukten
en häst på forornas tid vek alltid av till Finsta för vatten en bit av trävattenledningen från brunnen finns på hembygdsgården
- gäddorna gick upp för att leka vid marklägenheterna, där de klubbades

Intervju med Johan Hedin i hans hem Norränge 90-11-19, 9.00 - 13.15
samt 90-11-26, 9.15 - 11.15; 91-01-07 10.00-13.00
Börje Sandén
i2-14-1
Förteckning över lokalhistoriskt intressant material
1990.11.26 konverterat 2002-11-15 till .doc-fil

Almstugan/Almens backe: mellan ån förbi det nybyggda huset, utan skorsten.
Syns från köket i Norränge
Gamla huset låg ca 20 meter bakom.
- Här bodde Alm på före 20-talet
- han lade grunden till stallet på Norränge 1912
- han bodde här till kriget på 40-talet
- stugan revs till ved under kriget
- stenen vid Ålsta gjorde han medan han bodde här

OBS:
Felaktig uppgift i Hembygdsboken om tidpunkten för ålderdomshemmets tillkomst i Väst-Tibble; det anordnades redan före kommunsammanslagningen; se nedanstående protokoll, Byggnaden köptes tillbaka av kommunen redan 1921. Johan minns hur han levererade nymalet mjöl från Aske kvar direkt till ålderdomshemmet på 30-talet.

Karta med beskrivning över Råby by 1841-43, Laga skifte
- Norén genom R.A. Enelund
- lämpligt jobb för Lotta att renskriva - 1800-tals stil

Folkskolereglemente för Håtuna och Håbo-Tibble Skoldistrikt
- ur protokoll från Tjusta 1886-10-20
- tryckår 1893
- tillvaratagen av Johan Hedin när skolan i Håtuna lades ner på 1950-talet
- låg troligen i nedanstående Examenskatalog

Examenskatalog 1878 - 1900 för Håtuna församlings folkskola
- tillvaratagen av Johan Hedin när skolan lades ned
- Georg Eriksén tog vara på många fler handlingar
- OBS: tala med Georg Eriksén

Edwin Hedins handlingar står 'orörda' i några bärkassar; här finns många uppgifter om kommunen; bör snarast gås igenom.
Johan har rensat ut ett stort antal pärmar som nu står i bod söder om mangårdsbyggnaden.

Håtuna krönikebok av Edwin Hedin
Diskuterade en ev utgivning av krönikeboken med Johan, han var positiv

Jakttyg
Vid auktion på Signhildsberg för några år sedan (mitten av 80-talet) köpte Johan in ett "Jagttyg från Andreas von Schönberg"; Det var ett av två som fanns, Johan vet inte vem som köpte det andra, som föreställde en hemskt ritad figur, "Djävulen själv" med horn i pannan, en riktig trollgubbe.
Jakttyg användes för att skrämma djuren vid jaktdrev. Schönbergs jakttyg föreställer en jägare målad i bjärta färger med vapnet väl synligt; det hängdes upp på/mellan träd för att hindra djuren att ta den vägen; man ville driva dem antingen mot jägarna eller fångstgropar; åldern på jakttyget är ej angiven, men det ser ganska gammalt ut. Det ligger lindat runt en rundstav som ihoprullad ligger i en 'kornisch'. Kornischen har således 'ett tak', kanske för att skydda mot regn.
Bägge jakttygen var med på en jaktutställning i Uppsala några år före auktionen.

Elektriska föreningen
Edwin Hedin arbetade mycket med den elektriska föreningen som han var med och grundade; även Edwins fader var med i styrelsen. Johan har kvar många handlingar; en bok har han lämnat till Bålsta.

Häradsallmänningens arkiv i Finkan i Bålsta
Lars Olle Berg, landsantikvarie 018/15 21 70, Box 135, 75 104 Uppsala, har lovat, enligt protokoll hos Johan, att under våren 1990 ta itu med det. Besök där tillsammans med bl a Bibbi 1989-09-21

Håtuna frivilliga brandkår
Handlingar hemlånade av Börje och kopierade. Tillsammans med upplysningar på av Börje inspelat band och Johans band med Kyhlberg skall en historik sammanställas. Börje skriver en sammanfattning, som sedan Johan kontrolläser, Johan skriver "Hågkomster från brandchefstiden (och dessförinnan)

Fyra inspelningsband fick jag låna hem för kopiering
1 John Nyléns intervju i Håtuna 1954
2 1954 24 mars, greve Reinhold von Essen, Fru Charlotta Hedin, Fru Anna Hast.
3.Tore Wikman
4.Sven Kyhlberg, samtal om Håtuna brandkår som han var chef för 1934.
Se även sida 2, där det berättas om bränder

Band 1
Dålig kvalité, samma intervju finns nästan komplett i slutet av band 2 med Doris Holmgren.
Bakgrunden till inspelningen muntligt lämnad av Johan Hedin 90-11-26:
Man hade haft en studiecirkel i hembygdens historia initierad av Stig Sundblad och Johan Hedin; ett stencilerat häfte framtogs, det finns på biblioteket i Bro (kopia hos Börje Sandén). Det hade blivit 'populärt' med bandade intervjuer och inför avslutningen hade man engagerat John Nylén från Riksförbundet att komma och göra några intervjuer med människor i Håtuna. Han hade velat träffa folk av olika samhällsklasser och man valde Reinhold von Essen, som just ärvt grevetiteln.
(Nu är den grevliga ätten utdöd i och med att Carl endast fick döttrar - Johan kopplade in prinsessan Sibylla som hade jämnåriga barn, med hon fick ju till slut en pojke; Sibylla 'umgicks' tydligen med von Essen på Signhildsberg, hon var här på jakt bl.a. Carl var 'hovmarskalk' berättade Johan med viss osäkerhet.)
Vidare intervjuades Anna Hast, statarhustru i Kevan, och Charlotta Hedin snart 100-årig. Nylén hade emellertid hamnat i diket med sin bil och programmet fick improviseras.
Långt senare kunde Johan få en kopia av bandet uppe på Riksförbundet, där originalet förvaras.

Band 2:
Doris Holmgren + John Nyléns intervjuer med Reinhold von Essen, Charlotta Hedin, Anna Hast, 1954 24 mars
Bandsida 1.
Bakgrund, muntligt av Johan Hedin 90-11-26:
Doris Holmgren, född Almgren, var dotter till klockaren i Västra Ryd. Den Forsell som det talas om var gift med Charlotta Hedins syster
Forsell var morbror till Doris
Inga kommentarer ännu för bandsida 1
Bandsida 2.
- ingen introduktion, Johan Hedin är på biltur med Doris Holmgren
- nattvakten på Granhammar, röd stuga innan man kom in i parken
uppgift att vakta bl a hästar och kor
- baron Rålamb, påfågel som hette Kalle. när påfågeln dog fick nattvaktens flickor påfågelfjädrarna som de satte i hatten när de gick i kyrkan

Doris hade anknytning till Låssa, dit hon åkte häst
Mörner på Tranbygge fick inte veta att hans gård var såld förrän det meddelades i radionyheterna (med anledning av I 1:s etablering i Kungsängen (i början av 1960-talet)
400 hus brända på Granhammar
Korsvreta berättas om, köpt av pråmskeppare från Rådmansö, blev sedan kyrkvaktmästare, bostad i vår gamla slöjdbod
Klockargården i Västra Ryd flyttades 'en gång i världen' till Granhammar,
mycket vacker, mycket gullvivor

John Nylén intervjuar Charlotta Hedin.
Början ej med på detta band - se band 1 av Hedins band

Hon frågas om gamla tider inför hennes 100-årsdag
Hennes mor blev 96(?) år (otydligt)
Hennes mamma hade erfarenhet av vargar
John Nylén talar med Fru **Anna Hast** född 1883 bott i Kevan där sedan 1913
Livet som statare
börja de kl 7 på morgonen, höll på till 8 på kvällen, 1,5 timmes middagsrast men då skulle man sköta kreaturen
Hast tycker att nästan allting är bättre nu än förr
Hon kan inte på något som var bättre förr
John Nylén talar med **Reinhold von Essen**, 92 år
Han har bott hela sitt verksamma liv på Signhildsberg
Hur såg det ut på gården på 1870-talet
- en hoper torpare, alla torp nu nedrivna
- nu ont om folk, svårt att få tag på folk
- naturen har inte förändrats, lika naturskönt som förr
- båttrafiken, förr bara ångbåtar nu bara motorbåtar
- jämförelse mellan nu och då
- sämre förhållande nu än då i alla avseenden, allting är oppochnervänt, svårt med folk, att sköta folk, förfärligt på alla sätt och skatterna ställer till ett förskräckligt elände, hoppas att de skall försvinna, men det ser inte så ut.
Arbetarna ser det på ett annat sätt naturligtvis, de har gott om pengar, men är ändå inte nöjda, De var mer belåtna förr, när de hade en tiondel mindre i löneinkomster.

John Nylén frågor om någonting har blivit bättre i vår tid
- Knappast, är det enda svaret greven ger
Han berättar om en präst som var ungkarl och gillade Napoleon och Karl XII, han var ett original, han kom ofta hem till grevens föräldrar när de bodde på Arnö.
Frågor om det kommunala
- lugn och fridfull tack vare goda ledare, han prisar Edwin Hedin och hans fader. Greven var själv med i det kommunala, lugnt och fridfullt. Nu är det också uppochnervänt, åt helsike har det gått.
Storkommunen är inte bra, nu bygger de skolor och samlingslokaler för lånta pengar, skolan i Tjusta för 700 000 är alldeles onödig, det finns skolor förut, barnantalet minskar ju. Tydligen ett brännbart ämne, John har hört om det på vägen hit.
Här kommer början av inspelningen med Doris Holmgren på nytt.

Band 3
Tore Wickman, mjölnare på Aske kvarn
Intressanta upplysningar om arbetet

Band 4
Bandsida 1(slutet är från Temadag om lokalhistorisk forskning - originalbandet var 60 min)
Sven Kylberg intervjuas om första brandkåren 1934
När Börje besökte Johan 90-11-26 hade Kylberg avlidet några dagar tidigare
Bandsida 2
Bl.a talas om hur läraren Bergqvist samlade folk för att avsätta Edwin Hedin. Det misslyckades. Senare blev Bergqvist höger/moderat

Anteckningar från månd 91-01-07
Återlämnade bandet med inspelningen av Sven Kyhlberg

Elektriska föreningen - Håtuna
Lånade 2 pärmar om elektriska föreningen (för kopiering) jämte stadagar från konstituerande sammanträde samt resolution som gav föreningen rätt att få kraft från högspänningstransformatorn vid

Tjusta.
- En pärm är överlämnad till Bålsta
- Bertil (efternamn?)

Elektriska föreningen i Bro- Låssa
Lennart Hullberg var ordförande; där bör finnas bevarade papper, fråga Margareta Hullberg (sonen Göran)

Brankårens historia
Månd 14 överlämnar Johan "sin" brandbil till brandstationen i Bro.
Olle Johansson, Vällingby, skadereglerarevid Skandia, brandskyddskurser, skall skriva en överlåtelsehandling som Johan skall överlämna ikladd uniform.
Bjudna dit är det gamla gänget, inkl Karl-Erik Höglund, Gunnar Höglund, Verner Eriksson, Sture Öberg. (Eriksén är mycket sjuk) Jag följer med till kl 15.30. Efteråt bjuder Johan gänget på supé för kvarvarande pengar (+ litet till) hemma hos sig. Då kanske kan bli tal om gamla tider.

Johan hade hittat 2 pärmar med verifikationer m.m där även fanns anteckningar om vilka bränder som kåren deltagit i under ett antal år.

Kort sammanfattning av brankårens senare historia
1954, vid branden i Tranbygges karolinerflygel, klarade inte Bro brankår av det (flektremmen gick sönder!) Olle Törnberg, som var brandchef slutade efter detta och Johan Hedin tog över Bro borgarbrandkår.
Håtuna resp Håbo-Tibble kårerna fanns kvar och tjänstgjorde som vaktstyrkor (reserv) och kunde kallas in vid behov. Håtuna hade bil med 1000 m slang och Håbo-Tibble en tankvagn.
Verner Eriksson var chef för Tibble brankår; han kan ha material kvar.
1959 gick Johan på utbildning i statens brandskola med praktik på Johannes och Solna brandkårer.

Alarm gick till telefonväxeln i Råby, senare hos Eriksén vid Håtuna kyrka, där hans syster skötte växeln (fadern var rättare på prästgården)
Borgarbrandkårens larn gick till Jannebro bensinstation som var öppen dygnet runt (långtradar-ställe) senare till Taxi i Bro.

När Taxi inte kunde/ville ha det kvar kom Jakobsberg med i bilden. Brandmännen kallades till stationen och den förste slog på tyfonen
Ganska snart fick man radiokallelse. Johan hade radio i sin personliga bil; om han var ute på åkern utlöste radion så att signalhornet började ljuda. Det var före radiotelefonernas tid, vanlig kortvågsradio, på vilken visst nummer anropade visst annat nummer.
Man deltog i ganska många tävlingar brandkårer emellan. Bro-kåren vann flera gånger, Ivar Berg fick en gång första pris för bästa befäl.

Betalning för brandsläckning
Föreningen fick vid visst tillfälle 2500:-/år + släckningspengar för varje tillfälle; lika för Håbo-Tibble
Vissa handlingar som kan vara värda att kopiera
* Släckningsavtal mellan Håtuna och Upplands-Bro 1952-09-08. Edwin Hedin.
* Besiktningsintrumentet för tankbilen, en ombyggd lastbil
* Föreningarna slogs ihop 1973 enligt en kassabok 1973 - (1988). Föreningen har inga sammanträden, Johan visste knappt vilka som var i styrelsen. Torsten Wiksell skulle ta över, men dat har inte blivit något av.

KOPIERADE HANDLINGAR - lösa eller i kuvert
Nr H-1.
* Tal om kommunens utveckling återspeglad i stämmoprotokoll
- troligen hållet vid utdelning av Medborgarboken, blyerstanteckning sist.
- 9 maskinskrivna foliosidor

Nr H-2
* Tal om kommunens historia - inkl Aschanéus Discursus
- Detta har jag troligen i äldre kopia (tunt papper)
- 14 maskinskrivna A4-sidor
Nr H-3
* utdrag ur Uplands Fornminnesförenings Tidskrift tryckår 1871. HÅTUNA.
Nr H-4
* HÅBO HÄRAD
- statistiska uppgifter
- historik
Nr H-5
* Angående äganderätten till Ängstorpet 2:1 (Klockarebord eller Ängstorp no 2)
- 1959, utredning
- enligt Johan Hedin hade det uppdagats att Norränge hade lagfart på ett område som Signhildsberg alltid räknat som sin mark.
- handlingen grundar si gpå en utredning som överlantmätare Erik Tobé gjort, daterad 1958-03-27
Nr H-6
* Avskrift av Lagmannens tingsresa år 1586.
- historien om bråket i Hammarby
Nr H-7
* Jordregisterärende ang. Väst-Tibble 2:2 och 2:3 i Håbo-tibble socken
- läkarbostället, tvist om äganderätten
- Överlantmätare Erik Tobé 1957-09-18
- intressant - flyttningen av provinsialläkarstationen till Bålsta
- 1862 års försäljning avsåg såväl läkarbostället som apotekstomten
Nr H-8
* PM ang Väst-Tibble 2:2 och 2:3 - läkar
- apoteket upphörde 1911
- enl Edwin Hedin upphörde läkarmottagning samma år.
- 1915-06-23 sålde "Befullmäktigade ombud för delägarna i Håbo och Bro häraders f.d. läkardistrikt" lägenheten till Gustaf Cl:n Lewenhaupt för 2000:-
- 1921-04-12 sålde Lewenhaupt läkarbostället till Håbo-Tibble socken
- för närvarande: läkarbostaden - ålderdomshem
apotekshuset - bostad åt Stockholms Superfosfat Fabriks AB

HANDLINGAR i blåkopia - ej möjliga att kopiera 90-11-25
1864-07-10 protokoll från kommunalstämma
1865-12-28 stämmoprotokoll
1868-01-27 kommunalstämma, Håtuna, 32 öres utdebitering
1880-07-18 kommunalstämma, Håtuna, Öfver- och Yttergrans vägran att delta
1871-03-26 protokoll från Yttergran
1891-06-07 läkarmottagning 2 ggr/mån i Bålsta Gästgivargård
1892-08-07 ej resersättning åt läkaren - tillräckligt många patienter
1902-11-08 protokollsbeslut om ansökan att få flytta läkarstation och apotek till Bålsta järnvägsstation
1880-12-30 protokoll ang. byggnadstimmer till läkarstationen
1882-06-04 protokoll med kungörelse
1883-01-30 protokoll med kungörelse
- byggkostnader uppgivna till ca 11000:-
Nr H-9
* Tjusta skola
- historik: äldsta skolan, Lindströmska fonden
Nr H-10
* Tal över Drufwa hållet i Håtuna kyrka 1822-10-26 av Kanslirådet Schantz
Nr H-11
* Tidningsartikel om Kvaltkvarnar, EP 1971.11.13

Handlingar i två svarta pärmar

Nr H-12
Tillkomsten av Håtuna-Håbo-Tibble brandkårsförening.
Protokollsbok
1933-08-20 till 1934-06
jämte löst anteckningsblad om tillblivelsen
Nr H-13
Brandordning för Håtuna 1918
Nr H-14
Besiktningsinstrument för första brandbilen
1919-08-27 Hudson
1933-10-07 Hudson, vid övertagandet. Såldes av E Hedin under 2:a världskriget
Nr H-15
Besiktningsinstrument för andra brandbilen
1938-02-24 Chevrolet
Ombyggd lastbil 1941 (i Vattholma)
Nr H-16
Försäkringshandlingar
Nr H-17
Inventarieförteckningar
1934-11
Nr H-18
Personal vi Håtuna brandkår
1934-11
Nr H-19
1930-12-15
PM för Frivilliga Brandkårer, bildade av J.U.F.-föreningar
Nr H-20
Taxa för frivilliga brandkårer inom Upsala län
Nr H-21
1929 Promemoria vid brandsyner
Nr H-22
1954-05-22
Länsbrandinspektörens rapport
Nr H-23
1957-05-25
Länsbrandinspektörens rapport
Nr H-24
1968-07-23
Löneförhållanden vid kommunens brandkår
Nr H-25
1968
Årsberättelse - Uppsala läns Brandbefälsförening av Svenska Brandbefälets Riksförbund
Nr H-26
1971-12-18
Tidningsartikel när Johan Hedin avgick som brandchef
Nr H-27
1934-35
Handlingar rörande tvisten med Sigtuna stad angående ersättning för hjälp med brandsläckningen vid Sigtunaskolan 1934

Bro brandstation. 91-01-14

Johan Hedin överlämnar Frivilliga brandkårens bil till Kockbacka kamratklubb

Börje Sandén. konverterad till .doc-fil 2002-11-15 i2-14-2
Pärm i2:14 fritextsökning

Anteckningar från möte då Håtuna Håbo-Tibble frivilliga brandkår "inofficiellt" upphörde och Johan Hedin överlämnade den av honom inköpta brandbilen till Kockbacka Kamratklubb.

Osäkra uppgifter om när föreningen egentligen upphörde; Johan säger att den fortfarande finns kvar, Karl-Erik Höglund hävdade att han har protokoll från det tillfälle då den upphörde.

Överlämnandet skulle ske vid 15.30 tiden måndagen 1991-01-14. Johan hämtades i den gamla brandilen, Chevrolet MYP-106 och han anlände iklädd sin gamla uniform och kask.

Överlämnande blev lite försenat eftersom larm hade gått om en brand i Håbolund - i en fabrik för framställning av hundfoder. Det hade blivit eld inne i den 25 m långa ugnen, när bandet hade stannat; ingen allvarligare brand, men det gamla gänget tog vägen över Håbolund för att se vad som hände. Tillsammans med den utryckta styrkan kom allihop något försenade till brandstationen, där Olle Johansson, Fylgia, Stockholm, och tidigare lärare till Johan på brandchefskursen, fanns med ett skrivet kontrakt och ett "dokument" att läsa upp. Det skedde framför brandbilen. Enköpingsposten var där för reportage och fotografering.

KUNGÖRELSE
Härmed göres veterligt att jag denna dag till Kockbacka kamratklubb vid Upplands-Bro brandstation som gåva överlämnar den av mig ägda brandbilen Chevrolet MYP-106 av 1938 års modell, jämte tillhörande motorspruta Albin 800, att återställas, utrustas och vårdas!

Må ni få mycken glädje av gåvan
Norränge Gård, Håtuna
Johan Hedin

Närvarande:
Johan Hedin, f.d. brandchef i Upplands-Bro borgarbrandkår, Verner Eriksson chef för Håbo-Tibble brandkår.1, Karl-Erik Höglund, Gunnar Höglund, Sture Öberg, Benny Holmgren, Sture Öberg;
Per-Åke Lilja, nuvarande chef vid Bro brandstation, Uvhagen, chef (Järfälla)
Ove Gustavsson, Börje Lundvall, Kockbacka kamratklubb
Olle Johansson, Fylgia, och lärare i brandskydd.

Georg Eriksén, som varit med från början, hade avlidit för en vecka sedan. Johan erinrade om hans gärning och en tyst minut hölls till hans minne. Georgs syster skötte länge telefonväxeln och kunde kalla alla på en gång manuellt från växeln. De bodde invid prästgården i Håtuna.

Minnesanteckningar (vissa nedskrivna uppgifter)
- Upp till 10 bränder per år kunde den frivilliga brandkåren klara av utan att tillkalla hjälp från Bro.

- Brandkårsföreningarna höll många tävlingar sinsemellan
- Karl-Erik påminde om fester som ordnades för att få pengar till verksamheten
- Se vidare från band och anteckningar med Johan Hedin

Nuvarande verksamheten

Börje Lundvall är ansvarig för dagstyrkan
- kl 7.00 till 16.00
- alltid 6 man i tjänst
- deltidare finns

- beredskap
- 2 heltidsanställde i beredskapen, som fullgöres i hemmet
- beredskap var 4 vecka

- 6 rökdykarövningar per år och man
- övningar 2-3 dagar i veckan

Budget om 25 miljoner
- Järfälla och Upplands-Bro har allt gemensamt
- det är egentligen en brandkår fördelad på två stationer,
framhöll Uvhagen
- ambulans har funnits sedan 1981

Vård av brandbilen
- brandmyndigheten står för reservdelskostnader
- kamratföreningen för arbetet - på fritid - med bilen

Nya stationen
- öppnades 1989-05-08.
****

HÅTUNA ELEKTRISKA DISTRIBUTIONSFÖRENING i2-14-3

Material förvarat hos Johan Hedin
Börje Sandén för UKF, 1991-09-23
Konverterat till .doc-fil 2002-11-15
Pärm i2:14 fritextsökn
Se också Gert Stertmans uppsats i pärm a7:3
Ett stort antal dokument finns a7:3

Genomgång av bl a 2 pärmar från Johan Hedin, Norränge.
Jag har bläddrat igenom dem bakifrån och antecknat här nedan smått och gott, främst med hänsyn till allmänt intressanta lokalhistoriska företeelser; inte så mycket med tanke på föreningens interna verksamhet.

Häfte 1916-06-19
Stadgar, tryckta, antagna
undertecknare:
Gustaf C:son Lewenhaupt, Edwin Hedin, Joel Nyberg, Anders Haglund, Ernst Planting-Bergloo
Kopia av undertecknarnas handskrift

Löst blad 1919-12-19
Resolution från Kungl Majt på ansökan av Håtuna elektriska distributionsförening U.P.A. om tillstånd att framdraga elektriska högspänningsledningar m.m.
- gäller 40 år
- viss exproprieringsrätt
- hänvisning till karta (som inte finns med i materialet)
Kopia

PÄRM 1 - ingen beteckning
För identifikation:
Första bladet: Inbjudan till informationsmöte 1952
Därefter bakifrån: huvudsakligen kronologisk ordning

Här följer en förteckning på 7 sidor med handlingar som har bevarat för åren 1916 - 1956.
Ett ganska stor antal av dess handlingar finns i UKF;s arkiv

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING
Minnen från Kungsängen 1992-01-21 i2-15-1

pärm i2:15 fil torstenL.doc fritextsökn textfil4.dbf

Torsten Larsson, Gjuteriet.

I serien "Minnen från Kungsängen" följer här ett sammandrag av ett samtal med Torsten Larsson, 81år, hemma i hans lägenhet på Rönnbärsvägen 53, 196 32 Kungsängen. Hustru Kajsa var bisittare. För inspelning och utskrift svarar Holger Ängeskog, representant för Stockholms-Näs Hembygdsförening.

Torsten Larsson föddes den 14/10 1910 i Alingsås landsförsamling, Borgtorps socken, på Nolhaga gård där fadern efter avslutad lantskola fick anställning. Gården Nolhaga sägs vara den gård där Jonas Ahlströmer satte sina första potatisar.

Familjen flyttade därifrån år 1911 till Nygård, Upplands-Bro där fadern var rättare. Nygård var då utgård till Bro Gård. Syskonskaran bestod av fyra pojkar och en flicka - sist - och de gick i Härneviskolan. Det var småskola i två år och storskola i fyra år. Lärarinnan i småskolan var Hulda Johnsson, andra namn var Allinger, fröken Öberg och Erik Hedin.

Torsten började skolan 1917 förmodligen och det var 3 km skolväg förbi järnvägsstationen och två butiker. Barnen fick vara lediga från skolan och hjälpa till med tröskningen på gården. Själva tröskverket stod inomhus, kopplad med en lång axel till en stor fotogenmotor utanför. Ovanför ladugården var det en verkstad.

Vid faderns 50-årsdag fick denne en käpp med silverkrycka och den käppen är nu i Torstens ägo med inskription och allt. Käppar var vanliga presenter till 50-åringar, andra voro karaffer med snapsglas.

Gubbarna, jobbarna på Nygård, voro statare - 25-30 stycken med eller utan familjer. De skötte om Nygårds 300 tunnland jord med 4-5 par hästar (ett 10-tal), hur många kor där fanns nämndes ej. Nygårdstiden varade 1911 - 1925. Då sålde Greve Sparre gården till två norrlänningar som efter skövling av skogen (250000 kr i avverkning!) redan ett år senare sålde gården till någon stiftelse där Rexhammar var föreståndare.

Familjen Larsson flyttade år 1925 till Nyckelby i Bålsta, ett år senare till Yttergrans prästgård och därifrån till **Sandgrind** i Kungsängen våren 1926. Där var då Länsmansboställe med arrendatorbostad. Där bodde de i 5-6 år, skötte 30 tunnland jord med ett par hästar och sex kor. Pojkarna gjorde dessutom dagsverken på gårdarna för 2 kr/dag.

Syskonskaran Larsson skingrades så småningom. Äldste brodern jobbade i affär -först hos Lindemans - en annan var dräng och senare chaufför på Fagerlinds Pensionat i Kungsängen, yngste brodern Olle började som springpojke hos Lindemans Specerier. Systern Margit f 1916 arbetade först på Stäkets Gård under grevinnan Björnstjerna senare som hembiträde i stan. Hon gifte sig med sonen till den siste banvakten i banvaktsstugan vid Lennartsnäsvägen.

Torsten började arbeta i Gjuteriet i Kungsängen år **1928**. Ägare var då Axel Ryd. En av Torstens arbetskamrater var Tage André. Tillverkningen bestod mest av sanitetsgod, manglar och maskindelar, där just "kärnbänken" var Torstens specialitet. Det var ett noggrant hantverk att forma kärnor till det som skulle bli håligheter i färdigt gjutgods. Speciell sand för det ändamålet kom på prämar från Blidö till kajen utanför gjuteriet. Färdiga produkter gick också med båtar - prämar - till stan men också med häst och vagn till järnvägsstationen i Kungsängen. Så småningom blev det lastbil körd av Åkerlund.

Efter 19 år slutade Totte det tunga arbetet i gjuteriet. Då hade lokalerna blivit moderniserade med omklädningsrum med varmt och kallt vatten - varmvattnet kom från behållare vid ugnarna - Före dess var det att sommartid bada av sig sotet i sjön nedanför eller gå hem och tvätta sig i kallt vatten.

1947 började Torsten arbeta som formgjutare hos Ulvsunda Gummifabrik, även som ackordsättare, för 3 kr/tim.
1959 blev det Sieverts Kabelverk i Sundbyberg, där han slutade som serviceman på spinnmaskinerna.
1969 hos SLT i Kallhäll och Nordsteds i Sollentuna.
1976 var det slut på arbetslivet - vid 66 års ålder vid övergången till den lägre pensionsåldern. Den sänktes då från 67 till 65 år.

Torsten bodde hemma i Sandgrind i sju år till 1933 och därefter bl a i ett rum i det första "kommunalhuset" vid Centrumvägen - Enköpingsvägen (rivet 1994). 1935 fick han arrendera tomten Enköpingsvägen 10 om 2340 kvm där han för lånade pengar (6125:-) byggde sitt hus och kunde flytta in med sin unga familj år 1942. Tidigare - faktiskt 25/5 1938 - hade han mött Kajsa på Kungsängens station och med henne bodde han i det egna huset i 41 år till 1981 då de köpte en HSB-lägenhet i Tibble.
Ett fantastiskt liv med hårt arbete men välfyllt av livslust.

PS. Gjuteristrejken 1944/45 gav **5 öre** påökt/timme!

Tack, Torsten och Kajsa, för en underhållande inblick i ett arbetarliv i Kungsängen under en lång följd av år
Kungsängen den 21/1 1992
STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING
Holger Ängeskog

****

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING 1991-01-10
MINNEN FRÅN KUNGSÄNGEN

pärm i2:15 fil elsa.doc fritextsökn textfil4.dbf i2-15-2

Elsa Nyqvist, Prästgården.

I serien "Minnen från Kungsängen" följer här ett sammandrag av ett samtal med Elsa Nyqvist hemma i hennes kök på Ringvägen 16 i Kungsängen.
För inspelning och utskrift svarar Holger Ängeskog, representant för Stockholms-Näs Hembygdsförening.

Elsa Nyqvist. f Andersson den 23/1 1916 i Ösmo församling. Hon flyttade till Prästgården i Kungsängen 1920 och har sedan dess bott här i trakten, sedan 1959 på Ringvägen 16 och flyttar om några veckor -1/2 1991- till Östervägen 64.

Elsa föräldrar hette Axel och Alma Andersson. Axel var född 1883. De arrenderade Prästgården och drev lantbruket där på 50 tunnland mark.

På Prästgården bodde ingen präst. Prosten Östlund hade redan tidigare byggt sig flera villor nere vid sjön söder om gjuteriet och bodde där. Efter prosten Östlund kom kyrkoherde Lindström och någon före kyrkoherde Danielsson, kanske var det kyrkoherde Widman som bodde i V: Ryd. Efter Danielsson kom i alla fall kyrkoherde Fahlgren.

Elsa gick i småskolan i Ryssgraven eller Dalkarlsbacken som den också kallades. Barnen från Tibble fick däremot gå i Skälby småskola.
Lärare var då i småskolan fröken Palmér, i mellan- och storskolan fröken Perling och fru Strandberg. I fortsättningsskolan om sex veckor hade vi kantor Eriksson säger Elsa.

På nuvarande Hembygdsgården - då en fattigstuga - bodde Sofia Jansson som hade ont i magen och som flickorna Elsa och Asta bar vatten till på frukostrasten. Där bodde också en familj Olsson och före dem familjen Anell, sonen Valle Anell bor numera i Stäket. Så var det skomakare Rydberg som tidigare hade bott i en flygel till Prästgården, dessutom en blind dam som Elsa bar mjölk till varje dag. På övre våningen bodde ett äldre par i ett litet rum där det tidigare har funnits en telefonväxel.

I Klockaregården där nu församlingshemmet är beläget bodde organisten senare riksdagsmannen Sjölander, därefter kom kantor Eriksson. På övre våningen bodde skolvaktmästare Karlsson. Kantor Lindberg var den siste hyresgästen innan huset revs till förmån för församlingshemmet.

Prästgården bestod av en stor byggnad där familjen Andersson bodde i 3 rum och kök. Dessutom hyrdes det ut rum både uppe och nere. Två flyglar hyrdes också ut. Flyglarna var gjorda så att i ena änden fanns en lägenhet om ett rum och kök och i andra änden var det vedbod och förråd. I källaren fanns en liten tvättstuga. I ett av rummen bodde en fin gammal man som hette Lindblom och som barnen handlade åt. Han ringde i närliggande klockstapel - den är flyttad nu - och varje lördag kl 6 satt barnen på trappan och lyssnade. I botten på klockstapeln fanns ett upplag av gamla böcker och ransoneringskort från första världskriget. Klockstapeln flyttades när Ekhammarskolan byggdes i början på 1960-talet.

Närmaste granne var Tibble gård. Där bodde då gamle Åkerlind som hade arrenderat Prästgårdsjorden fram till 1920. På andra sidan dalen låg Ekhammars gård som först ägdes av en svensk-amerikan vid namn Nilsson, senare köpte riksdagsman Ferdinand Nilsson gården.
Fattigstugan låg i backen ovanför idrottsplatsen. Den hade två rum och där bodde två familjer, den ena var Eriksson med 7-8 barn och den andra var Anells. I backen bodde bröderna Pettersson samt kyrkvaktmästare Sundblad. Ovanför låg Alvreten, ett mycket gammalt hus som fortfarande finnes.

Söderut bodde familjen Lid med handelsträdgård, vidare herr Karlsson i den röda stugan som står kvar ännu. Därefter kom Almelund där nu kyrkoherde Fahlgren bor. Där fanns ytterligare en handelsträdgård med goda plommon. Ägarna hette Agdon och Alma Andersson och Agdon klippte håret på mina bröder, säger Elsa. Senare kom Sven Beckman med sin järnhandel flyttandes från Hagnäs.

Nere vid gamla E18 vid järnvägen bodde en familj Hisling. Sonen där var snickare och smed och barnen stannade ofta där och tittade på när järnet formades. De gick förbi där på väg till korna som gick på sommarbete i Prästhagen söder om järnvägen ungefär där nu de stora avloppsdammarna ligger. Dit åkte vi ofta med häst och vagn för att mjölka korna på plats.

På norra sidan om Gamla Kyrkvägen i backen ligger två äldre hus. Där bodde bl a lärarinnan fru Strandberg. Sedan fanns där inga hus förrän vid nuvarande Torget där Lindemans och Lundins bodde -de med affärerna. Bengtsson hade haft Lindemans affär från början. Riksdagsman Sjölander byggde Villa Skoga i början på 1920-talet.

Kyrkan hade tidigare ett annat utseende. På gavlarna och även på bårhuset fanns det något slags atrapper, liksom trappsteg gjorda av trä. När kyrkan byggdes om tog prästen vara på dessa träarbeten och använde dem i sina hus nere vid sjön. Elsas pappa körde dit dem med sina hästar. Ja, han Östlund var en riktig mångpysslare.

Elsa arbetade efter skolan hemma på gården och flyttade som nygift till ett rum och kök i Hällbo strax norr om gjuteriet. Där bodde familjen Nyqvist fram till 1959 då huset vid Ringvägen 16 blev klart.

Minnena från barndomen på Prästgården är väldigt klara. Gården låg ju utomordentligt vackert och bestod förutom av förut nämnda bostadshus av ladugård, loge, stall och magasin. Uthusen var täckta med vass som skulle läggas om då och då. Vassen skars på vintern på isen och på våren lades den på i buntar. En av bröderna låg då utanpå taket och pappan inne på skullen och de två sydde så ihop vassen med underlaget med ståltråd. Det blev vackra tak.

Vi hade två hästar, fortsätter Elsa, 8-10 kor, kalvar, grisar och höns. Nej, vi hade ingen dräng eller piga. Senare kom traktorn in i bilden. Syskonen, de var åtta stycken, fick tidigt hjälpa till med förekommande

göromål, på sommaren var det återkommande stora arbetet då ladugården skulle göras ren och kalkas. För sädens hantering fanns en motordriven tröska och en handdriven s k kastmaskin där agnarna sållades från vetet.

Skolvägen till småskolan i Ryssgraven var ganska lång och det hände ofta på vintern att fadern skjutsade barnen med häst och släde den slingrande vägen dit. Särskilt minne är dubbelkurvan över järnvägsövergången och förbi Hällbo till Skolan.

Vägarna har förändrats flera gånger. Kyrkvägen är den äldsta. En del av den försvann när skolan byggdes, längs den fanns det också flera träbroar.
Gästgivargården i Tibble hade upphört med sin verksamhet men längre bort i Högnäs hade Sven Beckman sin järnaffär. Där hade förut varit en speceriaffär ägd av Lundin och före dess hade det varit något slags barnhem.

Hade ni någon kontakt med barnen söder om järnvägen? Jodå, inte i småskolan för då gick de i sin egen skola i Skälby men de övriga klasserna gick de i Kyrkskolan. Det var många statarbarn på Öråker och Frölunda, på vintern åkte de spark på isen till skolan. Västra Ryd hade sina egna skolor och där vägen går ned mot Tång på gamla vägen låg en liten småskola. Genom att V:Ryd var huvudförsamling så utväxlades prästerna varannan vecka, arrendator Andersson skjutsade prästen i Kungsängen varannan vecka och arrendator Thunholm skjutsade prästen i V:Ryd varannan vecka. Det var med häst och fjädervagn eller släde.

Utflyktsmål för familjen var ofta Brunna Gård och Granhammar. Förvaltare Axelsson, en god vän till familjen, hade 1910 skött Brunna gård och barnen var ofta där på besök. Granhammar var väldigt fint när baron Rålamb bodde där. Ett särskilt minne är Dianatemplet i parken.

Stenen vid Kyrkan. Jo, det var så att när minnesstenen över mötet mellan Sten Sture d.ä. och ärkebiskop Jakob Ulfsson år 1502 vid Stockholms-Näs kyrka skulle invigas 1945 så var Elsa med som lotta. Lottakåren paraderade och Flygvapnets Musikkår från Barkarby spelade. Där var också hemvärnsmannen Lindström från Dunderhusen, en mycket gammal gård. Initiativtagare till minnesstenen var Herman Svenngård och Hembygdsföreningen.

Prästgårdsdasset. På Hembygdsgården står ett litet hus som användes först som utedass och senare som verktygsbod för Örtagården. Det var tidigare "hemlighus" på Prästgården och hade då en träkula på taknocken. Det vore roligt om den kunde återställas. Nå, namnet lever kvar, huset heter Prästgårdsdasset kort och gott.

Tack, Elsa Nyqvist för klara och rediga minnen från Kungsängen. Det finns all anledning att återkomma och komplettera.

Stockholms-Näs Hembygdsförening
Holger Ängeskog

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING 1990-11-13
MINNEN FRÅN KUNGSÄNGEN

pärm i2:15 fil astacgnr.doc fritextsökn textfil4.dbf i2-15-3
jfr kortare sammandrag i fil agcarlss-81-1-2.doc

Asta och Gunnar Carlsson, Sandboda, Västra Ryd.

I serien "Minnen från Kungsängen" följer här ett sammandrag av ett samtal med Asta och Gunnar Karlsson i deras hem, i den K-märkta gäststugan, i Sandboda, V:a Ryd. För inspelning och utskrift svarar Maj och Holger Ängeskog, representanter för Stockholms-Näs Hembygdsförening.

Bakgrund.
Asta Carlsson f. Nyberg den 8/10 1915 på Stäketsholm, Stäket. Pappan var trädgårdsmästare på ön som ägdes av Marie Björnstjärna. Asta gick i småskolan i Ryssgravens skola, i mellanskolan och storskolan gick hon i Kyrkskolan i Kungsängen där även fortsättningsskolan genomgicks.

Hon arbetade senare som barnflicka hos överste Karl Björnstjärna, sedermera militärattaché och gift med Sonja Wallenberg. Boplatser: London, Bryssel, Paris, och Umeå. Därefter fick hon utbildning inom sjukvården bl a på Radiumhemmet, Sabbatsberg, Hunnebostrand och sedan som mottagningssköterska på Nybrogatan, Stockholm.

Hon gifte sig med Gunnar Carlsson den 3/5 1941 och flyttade till Stäket samma år. Därifrån flyttade paret till Sandboda år 1968.

Gunnar Carlsson, f. 19/10 1905 i Upplands-Väsby där fadern skötte en lantgård. Ett tidigt starkt naturintresse fick Gunnar att söka utbildning vid Skogvaktareskolan i Dalsland. Det var emellertid ont om arbetsmöjligheter inom den sektorn så han sökte sig till plåtslageribranschen som lärling hos en bekant i Upplands-Väsby. Han avlade gesällprovet i Stockholm men längtade ut till landet. Han öppnade år 1932 vid 27 års ålder eget plåtslageri i Stäket som då tillhörde Eds kommun. 1939 köpte han så den fastighet vid Rotebrovägen i Stäket där han vid sidan om plåtslageriet kunde odla sin stora hobby, hundavel.

Gunnar gifte sig med Asta Nyberg den 3/5 1941, de fick två barn, flickor, men hundarna var många gånger flera - ibland upp till ett 40-tal - och flera raser på samma gång bl a drever, terrier, och stövare.

Genom sitt arbete fick Gunnar god kontakt med traktens alla jordägare och därmed också tillgång till jaktmarker. Adel såväl som bönder behövde ju hjälp med hundar när inte taken läckte.

Under en längre tid under Stäketåren hade Asta och Gunnar även en manufakturaffär.

Fastigheten i Stäket såldes år 1962 och Asta och Gunnar flyttade till Sandboda, V:a Ryd, där de vid sidan om prydliga trädgårdsland har ett större antal höns och naturligtvis hund.

Här börjar egentligen utskriften från bandinspelningen, något tillrättalagd för läsbruk.
En härlig värme sprider sig från tegelungnen från 1850-talet i den K-märkta gäststuga som ligger intill bostadshuset i Sandboda. Här dricks det gott kaffe medan stearinljus sprider sitt svaga sken över gammal byggnadskultur. Elektrisk ström finns inte i det huset, och det är lätt att tala om gamla minnen i denna miljö, minnen som Asta och Gunnar har så gott om.

Under större delen av sitt liv har Asta och Gunnar bott här på trakten och har en stark förankring till Stockholms-Näs församling. Asta föddes på Stäketsholm, Stäket där pappan var trädgårdsmästare. Det var just han som tappade det berömda järnspettet ner i Trolleborgen när han skulle sätta upp staket för att hindra fiskare Nilssons kor från att komma in i trädgården. Ingen visse om håligheterna under kullen. Stäket Gård intill ägdes då av Gustav Björnstjärna och sonen var sedermera överste Karl Björnstjärna i vars familj Asta senare skulle arbeta.

Trolleborgen som den kallades var väl känd under 1920-talet. Skolbarnen gjorde studieresor dit och folk åkte ångbåt från Stockholm och landade vid värdshuset på Stäketsidan för att sedan vandra över broarna till borgen. Asta deltog med liv och lust i visningarna - som barn lekte hon och hennes fyra systrar i borgens ruiner dit nu ingen ingång finnes.

Marie Björnstjärna ägde Stäketsholm och brodern Gustav ägde resten av Stäketön fram till Kungsängen. När greven dog fick barnen ärva gården, jordbruket arrenderades ut bl a till Öråker. Nu 1990 är det en dotterson till greven - Johan Seth - som är ägare.

Asta började småskolan i Ryssgravens skola vid 7 års ålder år 1922. Det var en lång väg att vandra för små fötter. Lärarinnan var fröken Palmér, hon var mycket noggrann i allt, där var det skurade golv, rent och snyggt och inga skor fick komma in i lärosalen. Naturligtvis fick man ställa sig upp när frågor skulle besvaras. Det fanns en orgel i skolsalen under den första tiden men fröken Palmér spelade hellre dragspel och barnen sjöng med glädje "Din klara sol går åter upp ..". Det var ett 20-tal barn i dessa två klasser. Det fanns ju flera småskolor i distriktet, vid Skälby mot Öråker fanns en och i Västra Ryd.

Alla barnen träffades en gång om året vid ett speciellt tillfälle. Det var vid visning av skioptikonbilder i samband med insamling till någon slags missionsverksamhet. Då berättade kyrkoherde Widman från V:a Ryd om livet i Afrika och andra länder. Där satt då på golvet i Kyrkskolans stora sal alla barnen från Ryssgraven, Skälby, V:a Ryd samt mellan- och storskolans klasser och tyckte det var väldigt spännande. Det var höstens stora händelse.

Skolvägen skulle bli allt längre för Asta. Efter två år blev det ytterligare en km till Kyrkskolan där klasserna tre och fyra respektive fem och sex samsades i varsin sal. Skolan låg vid kyrkan där nu Hembygdsföreningens Lantbruksmuseum står. Det var ett 20-tal elever i varje klass, dvs ett 40-tal i varje skolsal. Kyrkskolan fungerade som skola fram till 1951 då den nya skolan vid Ekhammar var klar. Kyrkskolan blev då Biograflokal och samlingslokal för föreningar m m fram tills den revs år 1966.

Nå, efter storskolans 6:e klass kom så fortsättningsskola, en period på sex veckor under vintern under två år. Då skulle flickorna lära sig att väva och sy och fylla i alleahanda blanketter. För pojkarna blev det slöjd och andra praktiska läroämnen.

År 1930 konfirmerades Asta i Stockholms-Näs kyrka och omedelbart därefter började arbetslivet. Efter tidigare feriejobb som barnflicka blev det nu heltidsarbete och dessutom inne i Stockholm, en plats som Asta inte alls gillade. Hon längtade hem till landet och hade det inte varit för sin kära arbetsgivare hade hon nog stuckit hem. Familjen Karl Björnstjärna var en underbar familj med tre döttrar och en liten baby. Mannen blev sedermera militärattaché i London, Bryssel, Paris och alla levde i kappsäck i flera år. Så blev han överste i Umeå och då fick familjen och Asta uppleva vinter med snö för första gången på många år.

Frun i huset, Sonja Björnstjärna var född Wallenberg på Lovön. Familjen var fina människor och sparsamma och ganska stränga. Asta fick ex vis inte vara ute efter kl 11, men en gång - det var efter Gunnars inträde i livet - blev det regelbrott. Tillsammans med Gunnar och goda vänner från Paris måste man ju gå på Gröna Lund och lyssna på Jussi Björling. Vid sen ankomst till familjens tillfälliga hem på Lovön den kvällen var dörren låst. Då gällde det att krypa in genom ett fönster, upp på vinden och ned genom ett annat hål och allt gick bra utan att någon vaknade.

Mötet med Gunnar.
Under sin tid i Umeå åkte Asta hem till sina föräldrar på Stäketsholm för att fira jul. Året var 1933. Det var traditionsenlig julfest hemma hos kusken på Stäkets Gård och alla tre blev bjudna. Kusken bodde i ett gammalt 1700-talshus intill gården och han fyllde en mycket viktig uppgift i det sociala livet. Först och främst skulle han skjutsa greven, han skulle möta gäster vid tåg och båt och han skulle representera vid fester och jakter. Han var livréklädd och stilig och hade tidigare varit kusk hos Prinsen av Wien vid legationen i Stockholm.

Gunnar Carlsson som bodde på andra sidan sundet hade vid flera tillfällen blivit inbjuden till jakt med sina hundar hos greven. Nu blev han även inbjuden till julfesten för att - som kusken trodde - ta hand om den nya förtjusande husan Anna-Lisa. Det blev inte riktigt så för det blev istället Asta som fångade Gunnars intresse. Där var det dans och lekar och trevligt värre men Asta måste hem och återvände till Umeå. Någon dag senare kom en skriftlig inbjudan från Gunnar att de tillsammans skulle fira nyåret på Stallmästargården. Jodå, det gjorde hon och det blev början på fortsättningen.

På Stäket var det ofta fester där olika former av lekar lektes. Detta var före telefonens tid, den tid då man skickad budbärare, och då fanns en lek som hette "Det kommer ett bud - att lilla hammaren ska gå - att stora hammaren ska gå - att hela verket ska gå", man klappade händer och stampade i golvet så att hela huset skakade..

Gunnar Carlsson.
Gunnar föddes på gården Vilunda i Upplands-Väsby den 19/10 1905. Hans intresse för naturen var ovanligt stark, han hade hundar när han var 16 år och han genomgick skogvaktarskolan i Dalsland. Det var emellertid ont om arbete inom den sektorn när han var klar. I väntan på bättre tider började han som lärling och gesäll hos en bekant plåtslagare i Upplands-Väsby och därvid blev det. Efter avlagt gesällprov i Stockholm öppnade han egen rörelse i Stäket, där han vid sidan om sitt arbete kunde ägna sig åt sin stora hobby, nämligen hundavel och jakt. Året var 1932 och i Stäket fanns på den tiden flera industrier, bilverkstad, skomakare, ett par affärer, telegrafstation och en betydande järnvägsstation. Genom sitt yrke och dessutom jakten kom han i kontakt med bygdens folk och på så vis blev han inbjuden till julfesten på Stäkets Gård år 1933. Där kom han underfund med att det fanns mer än hundar och jakt att ägna sin fritid åt - det var där han mötte Asta Nyberg från Stäketsholm.

Asta var kvar ännu en tid hos familjen Björnstierna i Umeå men tyckte att hon även måste ägna sig åt något annat. Det blev då sjukvården - först på Radiumhemmet dit Gunnar så gärna åkte med sin fina sportbil - därefter Sabbatsberg , senare Hunnebostrand som mottagnings-sköterska ett helt år. Gunnar kom på besök med en ny sportbil men det tyckte inte doktorn om. Asta tyckte emellertid att arbetet bland stenbrottsarbetarna och fiskebefolkningen var mycket intressant - det var ingen reglerad arbetstid så det blev ibland långa dagar. Det var långa köer utanför mottagningen och utanför huset fanns stallar för de besökandes hästar. Efter mottagningen var det hembesök till kl 12 - 1 på natten.

Efter ett innehållsrikt år på Västkusten flyttade Asta till en läkarmottagning på Nybrogatan i Stockholm som mottagningssköterska. Där fick hon helt andra patienter att göra med och Gunnar fick en kortare friareväg.

År 1939 köpte Gunnar en fastighet vid Rotebrovägen i Stäket. Där fick han plats inte bara med sin verkstad utan också för Asta som flyttade dit efter giftermålet den 3/5 1941. Det blev också plats för hundar av olika slag "Vi hade valpkullar i varje hörn" säger Asta. Det var jobbigt men roligt, hundaveln var intressant och den gav kontakter runt om i landet och vänner för livet. Man tävlade i jakt- och grytprov med taxar och drever - drevperioden var 1945 - man hade fågelhundar, pointer, terrier, setter och stövare, ibland var det ett 40-tal hundar i kenneln.

Gunnar jagade hela vintrarna eftersom plåtslageriverksamheten då låg nere. År 1950 sköts bl a 111 rävar enbart på Järvafältet under jaktvårdskonsulenten Bornstedts ledning och det var där som Gunnars hundar fick sin omtalade fina träning.

Anknytning till Stockholms-Näs.
Asta slutade sin sjukvårdsbana och stannade hemma och hjälpte Gunnar med hundarna som hon älskade. Själva fick de två döttrar som tumlade omkring bland hundvalparna. Bostadshuset byggdes till och där öppnade Asta en manufakturaffär år 1948. Folk kom på cykel från bygden omkring och även med tåg och bil för att köpa Astas fina tyger. På den tiden fanns det bara fem sorters fibrer att hålla reda på, efter 13 år var det 200 fibrer och 500 olika namn - det var utveckling.

En händelse runt tyger och kläder är en realisation som Asta inte glömmer i brådrasket. Det var nog 1953 och den varade en hel vecka. Asta annonserade själv med lappar runt om i trakten och folk kom

strömmande från Västra Ryd, Bro, Kungsängen, Kallhäll och alla ville ha just den sommarens schlager - en klänning med måsmotiv. Det fanns två sorter, en med blå måsar på vit botten och den andra med vita måsar på blå botten. Men det blev för mycket, tyckte Asta. Hon kunde se sina klänningar överallt, på badstränderna och på gatorna, men roligt var det och många nya kontakter kunde knytas.

Gunnar hade många uppdrag på gårdarna runt omkring. Det var hos general Friis på Gällövsta, det var nytt tak på Almare-Stäket, det var Stigstorp, det var Sellander på Torsätra som hade fastigheter i Stockholm som skulle underhållas. Det var Risbergs på Uddnäs även han med fastigheter i stan, det var SJ och alla dess hus mellan Spånga och Bålsta och det var hela Bolinders i Kallhäll.

Arbetet gav rika tillfällen till jaktkontakter. På Öråker bodde Gustav Dyrssen som jagade med Åkerlind på Tibble. Gunnar höll med hundar och Åkerlind med jaktmarker i 25 års tid. Jaktbytet var räv, hare, fasan och sjöfågel vid de tre sjöarna. Älgjakt var det varje år på Tibble och Lejondal. Bruno Liljefors hade tidigare jagat i dessa marker och många av hans kända motiv har sin förankring i Gunnars jaktmarker. Han bodde vanligtvis hos Rålamb på Granhammar och greve Lewenhaupt på Aske. Stig Rålamb byggde Stigstorp och han lånade hundar av Gunnar.

En sorglustig historia är den om Berglöv på Sandby. Han köpte en tax av Gunnar men tog strax fel på haren och taxen så det blev en kort historia, säger Gunnar och skrattar gott.

På Ekhammar med Ferdinand Nilsson jagades det inte, däremot på Öråker och Lennartsnäs. Kräftfisket var fint i Lillsjön och Örnässjön och vintertid var det angelfiske på isen med knallkork och allt. Då deltog vanligtvis familjerna, det var gemytligt.

Det förekom teater i Kyrkskolan. Fröken Björnstjärna ledde den och Asta spelade vid ett tillfälle en ung förälskad flicka. Sven Beckman, järnhandlarn, var utklädd och spelade guvernant, målarn Ehrnström var inspektor och älskade guvernanten. Ett härligt nöje med premiär under kriget.

Sven Beckman, järnhandlarn, farfar till Rolf, startade sin affär vid Högnäs 1911. Han kom förmodligen från Barkarby. Han byggde senare en större villa vid Skolvägen i Kungsängen och flyttade sin järnhandel dit. Det var en riktig affär med varjehanda verktyg hängande i taket. Sonen Bernt övertog verksamheten och flyttade till Torget när det byggdes ca 1966. Sven Beckman var en minnesrik och intressant människa säger Gunnar. Han var under en lång tid den drivande kraften bakom Stockholms-Näs Hembygdsförening.

En man som i minst lika hög grad har satt sin prägel på hembygdens bevarande var forskaren och eldsjälen Herman Svenngård. Han bodde i ett hus nära Torget där nu norra delen av Servicehuset står. Han hade även ett hus vid Lillsjön. Han forskade i historia och mest kända är ju de "Svenngårdska samlingarna" som står i eget rum i Biblioteket. Han köpte också den gård intill Kyrkskolan som skulle utgöra grunden till Hembygdsgården. Han skänkte gården till Stockholms-Näs Hembygdsförening när den bildades i mitten av 1940-talet. Tidigare ägare till den gården hade varit handlare Bengtsson som hade affär vid Kungsängens station och bodde där.

Vem bodde då på gården? Jo, när Asta gick i mellanskolan bodde änkan Lis Karlsson där med sonen Birger. På övre våningen bodde änkan Jansson. Hon var ofärdig så Asta och Elsa Andersson bar vatten åt henne på frukostrasten varje dag. Det var hon väldigt tacksam för. Vattnet hämtades ur en pump i diket nedanför nuvarande kyrkogården. Senare bodde Knutte-Pelle och August-Pelle där och de fick lov att fiska i Örnässjön. De var duktiga hantverkare, säger Gunnar.. Och vad gäller Hembygdsgården får vi inte glömma snickaren Henning Andersson, byggmästare för bl a Bolinders, tillägger han. Han stod för reparationerna och tillbyggnaden för huvudgården.

Samtalet kommer in på Kyrkoherde Widman i V:a Ryd. Han kände trakten väl och har skrivit en hembygdsbok om Västra Ryd och Stockholms-Näs. Den kom ut 1928 och finns i biblioteket att läsa, dessutom i Gunnars samlingar.

Rankhus då? Jo, Ahlenius hette ägaren på 1930-talet, han byggde också det funkishus som nu är under reparation. Endast sommarbostad. Senare kom Karl Birger Blomdahl och byggde sitt hus på berget bakom nära sjön. Det var på 1950-60-talet, han var känd här i byn för sin jeep med schäferhunden, han var dessutom världsberömd bland sina musikälskare för bl a "Aniara" som skapades just på Rankhus.

Bakom Rankhus ligger Fallet, ett litet torp med sin egen historia. Numera bor familjen Berglund där men tidigare bodde där två gamla damer, möjligen tvätterskor, Stina och Britta på Fallet. De var stora och grova och de snusade. Asta och Gunnar var där på en auktion på 1940-talet och ropade in en byrå som de drog hem på en spark till Stäket.

Söder om järnvägen i Kungsängen bodde målarn Ehrnström, sedan kom Öhrström och skräddarn Lindholm (han sydde en kostym som betalning för ett plåtarbete). Så kom Barlach med parfymfirman och elektriker Åhslander. Längst ut kom Bråland och Ekström med sårsalvan. Hans hus hade stått på Stockholms-utställningen år 1897 och flyttades till Kungsängen senare. Tillhör nu familjen Wibom.

Bråland var sommargäst, likaså Barlack. Märta Bråland gifte sig med Werner och deras dotter Gunilla gifte sig med Lindblad på Krägga (fritidsområdet). Där på Krägga odlades något så ovanligt som tuppar vars kammar användes till läkemedlet Halon för ögonoperationer.

Det återstår mycket att prata om och det finns all anledning att återkomma. Vi tackar så väldigt mycket Asta och Gunnar Carlsson för deras positiva medverkan till informationer om livet runt Kungsängen för ett 50-tal år sedan.
Maj och Holger Ängeskog, November 1990

****

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING 1991-01-04

Minnen från Kungsängen

Anders Boqvist, 85, målarmästare, Kungsängen..

i2-15-4

I serien "Minnen från Kungsängen" följer här ett sammandrag av ett inspelat samtal med Anders Boqvist som alltsedan han flyttade hit till Kungsängen 1930 verkat för hembygdens bevarande och utgjorde en utav tillskyndarna till Hembygdsföreningens skapande år 1942.
För bandinspelning och utskrift svarar Holger Ängeskog.

Anders Boqvist föddes i Gagnef, Dalarna, den ....1906 och flyttade till Kungsängen och Stockholms-Näs församling år 1930, där han fick anställning som målare hos målar-mästare Ehrnström. Det var säsongarbete, säger Anders, mest utomhus från april till oktober. "Vi målade allt, från herresäten till utedass" skojar Anders.
Anders bodde inneboende i ett rum i "Prästens villor" men 1953 blev han ägare till en tomt på Stationsvägen och flyttade in i eget hus i april 1954.

Ehrnströms målarfirma låg på dåvarande Gjuterivägen söder om järnvägen (nuvarande Prästhagsvägen). Det blev namnbyte i samband med att E18 fick en ny sträckning genom samhället och det byggdes en bro över järnvägen. På den gamla vägen fanns det bommar. Det var under åren 1933 - 1934 och då byggdes även Dalkarlsbacken om. Själva gjuteriet låg där nu Prästhagsvägen ansluter till gamla E18 och söder därom låg "Prästens villor", kallade så efter ägaren och byggherren pastor Östlund som själv bodde närmast sjön. De andra tre villorna i olika storlekar hade uthyrningslägenheter. Ett av husen där Anders bodde som inackorderad hos skräddarmästare Lindholm kallades för "Chicago". Varför de´ då? Jo, för att det bodde så många där. Det var fyra lägenheter på nedre botten, två på den övre och så var det två vindsvåningar. Söder om den gruppen villor kom så Ehrnströms villa och där gick också en väg ned till sjön till en ångbåtsbrygga.

Tillbaka till längst in i viken. Där bodde ingenjören Gösta Lundborg, det var ett sommarhus som han köpt sv sadelmakare Lindedahl som bodde först i den vita villan på västra stranden. Så kom då gjuteriet och prästens fyra villor, Ehrnströms, Åhslanders, Dahls och så en fri tomt. Därefter Barlacks, Byggmästare

Englund som sålde till handlare Bråland omkring 1930. I nästa vik där nu båtklubben uppläggningsplats är stod Ryds tvättstuga. Nästa hus var Ekströms, ett stort gult hus med tinnar och torn, riktig snickarglädje. När Ekström dog köptes huset av Wibom. Huset hade först stått på Stockholmsutställningen 1898 men flyttades hit av Ekström, sedan byggde Wibom om det till vad det är idag.

Huset Fagerlid på Stationsvägen byggdes kanske 1912 av trädgårdsdirektör Bovin. Tomten gick från sjön ända till järnvägen och avslutades där med ett redskapsskjul och en drängstuga. Öster om Stationsvägen var en Ryds hus från 1906 och mellan den tomten och Wiboms var det kyrkans mark, 3800kvm, som skulle styckas. Anders och blivande grannen Gösta Gustavsson som bodde så eländigt nere vid sjön blev de lyckliga ägarna av varsin tomt med hjälp av Gösta Lundborg som påtryckare. En del av området blev vad man idag kallar parkmark men Gösta och Anders fick varsin del, Anders 1154 kvm för 2300 kr eller 1,35 kr/kvm. Bråland på Tegeludden ville ha det billigare när han köpte sitt men fick betala 1,60 kr/kvm och slutpriset blev faktiskt 2,50 när fiskevatten och tillgång till Näckholmen bakades in.

Tegeludden, ja. Ett tegelbruk har legat där men ingen vet exakt var. En stenmur vid sjön hos Barlack har använts som lastkaj för pråmar och det syns spår efter stora lergropar även om de flesta är igenfyllda. Viken kallades med rätta för Tegelviken även om andra namn har förekommit. Man kan höra namnet Svartviken men det är en liten vik längst in på östra sidan nästan omsluten av stor skog. Barlacks hus kallades för Näckudden, Wiboms hus fick namnet Svanvik, en stor fastighet med två tomter. Det fanns stadsplan över området, numera kallas det visst för byggnadsplan.

Hur var det med vatten och avlopp? Jo, Anders hade eget vatten och gemensamt avlopp med intilliggande fastigheter till någon slags avloppsrening väster om Wiboms och därifrån en 100 - 150 m lång trätrumma ut i Mälaren. Det systemet var i bruk till dess Käppalaverket kom igång i slutet av 1960-talet.

Väster om Fagerlid var det bara skog fram till Skogsbo bortsett från en liten sommarstuga nära stranden. Men bakom Fagerlid på höjden byggde två `bagarfröknar´ från Sundbyberg ett hus där de skulle bo i händelse av krig. Av samma anledning köpte en jude den norra delen av Fagerlid där drängstugan byggdes om till sommarbostad.

Fanns det någon dansbana söder om järnvägen? Nej, den låg vid Klockstapeln på Prästgårdsmarken, men det var meningen att ett Folkets Hus skulle byggas längst väster ut i Prästhagen som området kallades för. Ungefär där bron nu korsar järnvägen, andelar såldes men det blev aldrig något hus. Men det blev faktiskt en dansbana där om än för en kort tid. Skytteföreningen skulle ha basar och baron Clas af Ugglas skänkte virke så att en dansbana kunde byggas. Den användes också av några andra föreningar men inte för någon längre tid.

Nedanför den vackra ekdungen där denna dansbana stod finns ett stort alkärr där man med fördel kunde slå gäddor om våren. Gröna udden idag fylldes ut när höghusen på Ringvägen byggdes 1962? och piren till Näckholmen kom från höghusen på Bergvägen 1965.

Skogsbo som nämndes tidigare - inte långt från den tillfälliga dansbanan - där bodde bröderna Ryd (gjuteriet), Erik och Ernst i det stora huset och Algot i det mindre. Inte långt från Gjuterivägen och järnvägen.

Hur var det då med tågtrafiken? Jo, som idag fast sämre. En del genomgående tåg men ganska många lokaltåg som vände i Kungsängen. Loken kopplades av, växlades om och sattes i den andra änden. De tågen gick nästan en gång i timmen med dessa bostadsvagnar med "fyrkantiga" hjul som det tycktes. 15 - 20 tåg om dagen fram till dess pendeltågen tog över på 1970-talet.

Affärer då? Lindemans Speceri som Englund tog över senare -mitt för stationen- och så var det Lundins Specerier. Längre bort var det Mjölkaffären som Lindberg köpte av Händel i Bålsta. Ovanför Lindbergs låg "telefonvillan" där Kungsängens första telefonstationen byggdes. Den allra första telefonväxeln var emellertid installerad i övre våningen på nuvarande Hembygdsgården innan den flyttades till Högnäs. Hembygdsgården var då 2-3 stockvarv högre i sin västra del, den kallades också för fattigstugan" liksom även ett torp i backen bakom. Kommunen hyrde husen men vem som bodde där vet inte Anders.

Herman Svenngård köpte den blivande hembygdsgården av ägaren, handlare Bengtsson, som bodde i ett hus där nu Konsum står. Fastigheten Kyrkbyn 1 -blivande Hembygdsgård - plockades ned helt och hållet, en bottenplatta gjöts och huset timrades upp igen och byggdes till i östra änden till vad det är idag. August och Knutte Pettersson hjälpte till med det, de bodde själva i villor vid den s k Kungsängen, numera idrottsplatsen. Huset skänktes senare till Stockholms-Näs Hembygdsförening som hade bildats år 1942 och där Svenngård och Sven Beckman var eldsjälarna. Även Anders var med från allra första början.

Huset var nu helt färdigt och storstugan hade nakna stockväggar med mosskarvar så det var kallt på vintern. Det lyste ut genom knutarna och en gång när Margareta Kjellberg var där fick hon sitta på pianot och sjunga för att inte frysa om fötterna. Detta trots att stugan var full av åhörare och man eldade i den öppna spisen så att den skakade, säger Anders.

Det blev ändring på detta. Under Mårten Lindbergs tid som ordförande i slutet av 1950-talet blev det nya golvbjälkar, rivningsvirke från Kallhäll 3" x 9", stenullsmattor från golv till tak och ovanpå detta skivor. Det var en genomgripande reparation, där Anders gjorde målningen, just det, även stänkmålningen.

Anders var aktivt verksam inom Hembygdsföreningen sedan den bildades och 1946 blev han invald i styrelsen som suppleant. Han kan allt om alla hus, han var med och flyttade "Klockarladugården" - han Rask på Vickberga körde dit den på traktor till Hembygdsgården och där timrades den upp igen. Svenngård var ytterst noga med originalet, inte ens ruttna stockar fick bytas ut. Året var kanske 1951? År 1956? -kanske- kom dubbeltorpet. "Snickar-Anders" stod för det bygget och kommunen bidrog med kr 10,000;-

Torpet Lund kom på 1970-talet. Anders var med på rivningen och uppmärkningen där det stod på nuvarande I1´s parkeringsplats, Granhammar. Det gjöts en bottenplatta som asfalterades, ovanpå detta lades markisoleringsskivor och så gjöts det ännu en platta. Därefter kom golvreglar med stenullsfyllning och sedan golvet. Inga problem med den ventilationen.

Annars är ju en torpargrund något annorlunda. Där ligger golvreglarna direkt på marken och utrymmet mellan dem fylldes med grästorv. Även taken isolerades på det viset, gräset nedåt och torven uppåt i lager. Det fungerade bra, säger Anders.
Det moderna Lantbruksmuséet som invigdes 1989 är ett verk av den senaste eldsjälen, Håkan Winberg som dog nyligen. Det är ännu inte komplett invändigt.

Nästa år 1992 firar Hembygdsföreningen sitt 50-årsjubileum. Till dess hoppas vi kunna förverkliga Svenngårds idé om en portal vid ingången. Enligt Anders var det meningen att klockarladugården skulle förlängas österut med ett tak och övergå i ett hus med bostad för vaktmästare samt bibliotek. De "Svenngårdska Samlingarna" finns nu på kommunens bibliotek, men en portal i någon form kan det ju bli. Dessutom en informationstavla över alla byggnaderna.

Tack, Anders Boqvist, för Dina 60 år av aktiviteter i Kungsängen och i Hembygdsföreningen. Det är alltid ett stort nöje att höra Dej berätta med humor i blick.

Vid bandspelare och penna
Holger Ängeskog

Intervju med Claes af Ugglas 94-08-14 (ev 12) i2-16:2

i hans bostad i Frölunda

Börje Sandén
Pärm i2-16 fil Clas af Ugglas940813.doc
fritextsökning textfil4.dbf

Claes hade några dagar tidigare kontaktat mig för han sade sig ha upplysningar att lämna om sin tid på Frölunda. Först bestämdes en tid, senare ringde han och ville att vi först skulle träffas för att se "vem som visste mest". Han hade tydligen hört talas om min verksamhet, (dock ej UKF) Vi träffades klockan 14 samma dag.
Innan jag for dit läste jag igenom de 2 utskrivna inspelningarna som Holger Ängeskog gjort.

Han ville först börja berätta. Jag slog inte på bandspelaren omedelbart, men när jag märkte att han gärna ville meddela sig det han hade på hjärtat frågade jag försiktigt om jag fick ta fram bandspelaren. Han var genast mycket positiv till det.

Här kommer först mina anteckningar innan bandspelaren slogs på.
Claes af Ugglas är 88 år
Han kom till Frölunda 1937, som byggdes på 1850-talet
Han talar om kyrklig mark. 4 gårdar
Kontorsbyggnaden är äldst - takpanel - tjocka plankor.
1. Västbo, ett Boro-hus, för befallningsmannen
2. Trevnaden
3. Norrbo
4. Sörbo, bägge de sista byggdes av modern för 20 000:-
8 hästar, 50 mjölkkor.

Lejondal.
Han berättar om svärfadern, som hette Bildt. på Lejondal.
Johan Sparre på Brogård hade en syster som hette Lisa och hon byggde slottet. Hon kallades för "Lort-Lisa". Svärfadern började sin affärsverksamhet i England; under ha världskriget köpte han vapen som han sålde till Ryssland. Detta ansågs inte vara riktigt snyggt, ekonomiskt. Bertil Ohlin och andra ekonomer kallade honom för "Transito-Bildt". De såg inte med glada ögon att han gjorde sådana affärer. Det slutade med han hade 16-18 miljoner. Så småningom köpte han då Lejondal.

Han bildade ett företag som han kallade Ocean-kompaniet. Det gick inte alls; efter några år hade han förlorat det mesta av sina pengar. Han gjorde flera försök med affärsföretag, bl a en känd fransk glasfirma, ett finskt skogsbolag, skogsbolag i Dalarna. Allt misslyckade, dessutom hade han svårt att anpassa sin livsföring. Han levde liksom på stor fot trots att han inte hade resurser.

Han hade 4 flickor och 2 pojkar, Äldsta pojken vill ägna sig åt jordbruket, men då pappan inte kunde något kom de inte överens. Den yngsta pojken fick barnförlamning, han haltar ännu vid 85 år ålder, han blev sin pappas sekreterare i Stockholm. Charlie, som han hette, gifte sig med en Cronstedt, ytterligare en Cronstedt var gift med Hegardt på Torsätra. Claes 2:a fru hette Mary och var syster till Charlie.

Han kunde inte erinra sig vad 1:a frun hette; hon flyttade emellertid till Sydafrika. De var tre systrar som bodde vid Stureparken (?) och de betraktades som skönheter.
När svärfadern dog hade han 250 000:- "Så illa kunde det gå".
Claes framhåller att svärfadern alltid var hygglig mot honom; han hade inga problem, trots att de inte var särskilt sams. Claes berättar om hur svärfadern ramlade i gödselstacken, när han en gång besökte Frölunda.

Bolinder- Dahleus - Kallhäll Bolinder hade sin fabrik på Kungsholmen, Han tyckte det var så trevligt här ute så han byggde en liten fabrik vid Kallhäll. Han var "specialist på tändkulemotorer" Han byggde en båt som var mycket modern, av mahogny, en smal rackare, den gjorde 20 knop. Den förde ett fruktansvärt liv över hela fjärden. Man hörde när han åkte in till stan och när han kom hem igen. Han åkte nästa dagligen.

Stellan och Göran Mörner (Tranbygge) "kilade stadigt" med systrarna Bolinder (3 stycken). Stellan blev VD och Göran blev tekniker. Den senare anses vara den första som konstruerade en diskmaskin som stod på en diskbänk, Han skapade också en handgranat, som delvis finns kvar i tjänst, han var major på sin militära sida. Göran Mörner bodde på Tranbygge.

Bröderna ville ha hjälp av en kunnigare tekniker. och då anmälde sig Birger Dahlerus. Han var en mycket skum person efter nutidens begrepp, han var nazist. Han var gift med en tyska och god vän med Himler, och dolde inte alls att han var nazist.

En dag knackade han på dörren hos grevarna Mörner och talade om att de nu inte behövde komma dit mer, för han hade köpt fabriken. Ett svårt slag för grevarna, de blev nästan utskrattade. Men de hade så fin ställning så det gjorde inte smycket. En av grevarna hade byggt sig en villa i närheten av fabriken.

Egentligen har Dalerus betytt väldigt mycket för Kallhälls utveckling (villabebyggelsen). Claes menar att hans betydelse har kommit i skymundan, troligen på grund av hans nazism. Samhällets största utveckling kom således efter Bolinders tid.

Aspviks kvarn När han var barn var kvarnen mer eller mindre förfallen och försedd med ett jättestort vattenhjul, Claes uppskattar diametern till 9 meter. Han kommer ihåg rännan som ledde vattnet till överfallshjulet. Han såg kvarnen under rivningen. Först hade man velat behålla överfallsprincipen, under rivningen var hjulet mer eller mindre avklätt.

Kulverten Passagerarbåten "Södra Sverige" i skärgården. gick på grund ute i Skärgarden. Med hjälp av en rymlig tub hade en ingenjör (Waller) räknat ut att man skulle kunna laga vraket "eller någonting sådant där". (eg. lyfta vraket, vilket också lyckades. BS) Detta väckte visst uppseende och folk tyckte det var intressant. Claes fader (Gösta?) köpte sedan tuben. Han grävde ner den under vägen i stället.

Claes tror att han i arkivet har papper som berättar om kvarnen, kanske också fotografier, men han har ännu inte hunnit gå igenom dem. Han skall göra det sa småningom. Eventuella handlingar har han hemma på Frölunda.

Han kände inte till UKF. Han börjar att tala om grundläggare Johnsson när jag berättar att UKF:s kontor finns hemma hos mig på Målarvägen i Bro, alldeles där allén från Brogård börjar. Hans mamma tyckte mycket om grundläggare Johnsson.

Börje berättar om UKF:s verksamhet med gårdsarkiv och Svenngårdska samlingen, om universitetet som haft studerande hos oss.

Claes (Clas) berättar att han har ganska många bilder, och att han övertagit en hel del från Bruno Niklasson. Bruno vill hemskt gärna komma hit igen och se vad Claes har. Han säger sig vara tveksam om vad han skall göra med det. Men han vill inte bli av med det.

Han tror att han har en bild av Aspviks kvarn, när jag åter för frågan om kvarnen på tal. Så fort han får reda på det skall han tala om det för mig.

Fadern - Gösta af Ugglas - modern Alfhild
Denne tog avsked 1909 och började ägna sig åt Lennartsnäs. Ekonomibyggnaderna var förfallna och låg inte där de ligger nu, de låg ner åt Körsvikshållet till. Det byggdes 4 nya stora hus, som låg i fyrkant allihop. 1914 under krigsåren brann alltihop ner.

Lennartsnäs
Modern hade svårt att få bra förvaltare till en början, Barkman var bra, blev 90 år, Han hade gift sig med en lärarinna på en ungdomsskola (kan det ha varit Sunnerdahls ?)

Som förvaltare hade modern börjat med en bror till Ivan Bratt, Gunnar Bratt, snäll och hygglig men ganska oduglig som förvaltare. Han kom senare till Systembolaget i Enköping. Senare flera olika förvaltare och till slut Barkman.

20 arbetshästar. 8 oxar brann inne vid branden. 2 oxdrivare Moberg och Forsberg. Modern överansträngde sig med ansvaret för gården och dog när hon var 75 år.

Modern har berättat att någon gång på 1890-talet ("eller så") fanns det kvar två byggnader norr om Corps de Logi, på vilka det stod L.T. i blyinfattade rutor (Lennart Torstensson).

Oscar Sjölander. Börje vill höra hur Claes ser på denne kontroversielle person.
Claes: han var nästan den ende som byggde ett hus i Kungsängen. Vid strejken 1925 fick lantarbetarna en rejält höjd lön. (Troligen avser Claes strejken 1919, då så var fallet. Vid strejken 1925 (1923 som Claes felaktigt erinrar sig) var utbytet för lantarbetarna magert.

Wilhelm Dyrssen motarbetade Sjölander. "Han och Sjölander var inte alls goda vänner".
Claes: Sjölander var en pionjär på sitt område, och en sådan har alltid svårt i början.
Han hade hört något om de skällsord Wilhelm Dyrssen sagt om Sjölander när någon på stationen tagit miste på Dyrssen och Sjölander.

Claes har egentligen inga personlig minnen av Sjölander, däremot av hustrun: "Hon levde kvar ganska länge, hon var egentligen en ganska klok människa många gånger". Vi umgicks en del till och med.

Oxfordgruppen. Buchman, ledaren för Oxfordgruppen, hade under kriget en enorm framgång som religiös förkunnare över hela världen. Oxfordgruppen lever kvar och har sitt högkvarter i Schweiz. (Quaux, reservation för stavningen). De skall snart samlas, 300 personer för årligt möte. Då lever Buchmans gamla principer upp: "Moralisk upprustning". De har fortfarande kvar Alnäs på Djurgården, alldeles invid Manilla (dövstumsskolan) nere vid stranden ligger Alnäs. Det tillhörde konstprofessor Johnny Rosvall. Claes anser att rörelsen förflackats, och är nu ett tillhåll för 10-12 stycken. De skriver ett och annat rörande brev då och då. Claes säger sig inte ha mycket att göra med gruppen; han känner en Wieselgren (släkt med den kände nykterhetskämpen) som hade mycket att göra med Kungl. Biblioteket.

Efter ett tag erinrar sig Claes pastor primarius Åke Zetterberg, som tillhörde gruppen, när Börje för dennes namn på tal. Börje berättar om sina relationer till Åke Zetterberg.

Claes var ett tag mycket gripen av gruppens program och följde med dem en tid. Vid ett stort möte i Lund bildade Zetterberg och några till en slags styrelse. De engagerade Claes för de praktiska arrangemangen kring mötet. Han hade en väldig massa jobb med att sköta mötet. Han fick erfara hur de privat grälade sinsemellan, varefter han drog sig ur gemenskapen.

Rotary- Stockholm
Claes är den näst äldsta i Stockholms Rotary (130 st) - har varit med nästan
från början. "De betraktar mig underligt nog med en viss vördnad".

Som bilägare hade Rotary gett honom i uppdrag att ta en egyptier på en rundtur. Denne hade anlagt bevattningsanordningar vid Nilens stränder och var "någon slags regeringsgubbe". Claes tog honom till Uppsala slott, där Claes passade på tillfället att visa en karta över Frölunda för en lantmätare på arkivet. När denne talade om att kartan var från 1600-talet, frågade egyptiern om det var före eller efter Kristus.

Muslimer
Claes berättar ganska utförligt, han är positiv till muslimerna

Tiefensee och Claes' engagemang i skogsskötsel. I nära 70 år har han vårdat och skött Frölundas skog. Han säger sig vara känd för hur man ekonomiskt skall sköta en skog, där både ekonomi och naturvård kan förenas. Han visar (ger mig) en artikel om honom skriven av journalist i Förenade landsortstidningar (6 st). Han säger sig inte kunna förstå hur redaktören kunnat få ihop det sa pass bra. Den har funnits i 18-20 tidningar, Borås, Östra Småland m fl.

Robert von Kraemer
"Res vidare kanalje" (skall vara Res varligt kanalje, enl. Kraemers egna memoarer)
Kraemers skogsvårdsförslag diskuteras . Frågan ställs om hushållningssällskapets möte, där förslaget presenterades, ägde rum på vårt Toresta (i Uppsala län) vilket Claes tar för givet att det måste ha varit.

Han gick med i Skogssällskapet, där det fanns en ung tysk skogskarl från Ostpreussen, (Tiefensee) Denne hade haft ett stor gods som han måste fly från på grund av ryssarna. Här tog han plats på Skogssällskapet. Claes engagerade Tiefensee att ta hand om de löpande skogsärendena, om timmer körningar m.m. Tiefensee följde emellertid Skogssällskapets regler, "och de var inte bra". Tiefensee lade då om arbetet efter Claes' idéer. Nu lägger sig Claes sällan i Tiefensees åtgärder. "Han är typisk tysk när de är som bäst".

Tegelbruket
I en skogsholme på fältet rakt söder om Frölunda finns en stor "husgrund"
och diverse stenpackningar i en lång rad.

(Ny bandsida)

Det har varit ett tegelbruk. Det har sagts att Lennartsnäsbygget fått sitt tegel från detta bruk. Som svar på frågan hur han fått veta att det varit ett tegelbruk, säger han att det har levt vidare i hävderna och ”jag hörde det redan som pojke”. Ingen har dock gett någon noggrannare beskrivning. Nu är det grävlings- och rävgryt på platsen.

Soldaten Skörd.
Han kommer väl ihåg soldaten. Han har soldattavlan kvar nere på kontoret. Han vill visa kontoret, vilket jordbruksekonomiskt är det intressantaste.
Löjtnantsbostället i Skälby. Dottern lever fortfarande.
Bara ett soldattorp. Ej Fröbacka, som ligger ett par l00 m norr om soldattorpet.

Norrbylund
Det har Clas skänkt, Svenngård tog åt sig mesta äran av torpet.

Han tror inte på kalkning av sjöar. Det sker, säger han, för att bolagen skall få sälja. Sjöar växer alltid igen. Man skall vara försiktig med kalkning av skogen också.

Se också den omtalade artikeln, som jag fick. Bra.

****

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING 1993-10-19

MINNEN FRÅN KUNGÄNGEN Friherre Clas af Ugglas, Frölunda. Född 1906-03-31. i2-16-3
Del 1. reviderad 1998
Intervjuare Holger Ängeskog vars utskrift blivit tillförd UKF:s databas med lokalhistoria

I serien "Minnen från Kungsängen" återges här ett sammandrag av en bandad pratstund med friherre Clas af Ugglas på Frölunda gård, Kungsängen den 19 oktober 1993. Medverkande är också fru Siv af Ugglas. Det till synes "hoppande " innehållet återspeglar bandets karaktär.

För inspelning och utskrift svarar Holger Ängeskog, representant för Stockholms Näs Hembygdsförening
Obs! Korrekturläst av Friherre Gösta af Ugglas, Lennartsnäs, (brorson) den 6/10 1998 där minnesluckor och fel har rättats till.

Clas af Ugglas föddes på Lennartsnäs den 31/3 1906. Fadern, friherre och kommendörkapten Gösta af Ugglas löste familjegodset år 1908 åt sig och sin fru Alfhild, född Wallenberg. Kommendörkaptenen pensionerade sig året därpå för att ägna sig åt godset, men redan år 1912 dog han och Alfhild fick ta allt ansvar. Det gjorde hon med kraft och eftersom det fanns pengar inom familjen rustades husen upp.

Morfar A. O. Wallenberg hade förutom gott om pengar även 14 barn i sitt andra äktenskap, Alfhild var nr 10. Familjen af Ugglas bodde på "slottet" eller "stora huset" som barnen kallade det - ca 40 rum och kök om ca 1000 kvm- men barnen tillbringade skoltiden i Stockholm. Sommaren 1914 när de nya ekonomibyggnaderna just byggts färdiga slog blixten ned och allt brann upp - även ett antal djur blev innebrända. Återuppbyggnad skedde med nya pengar och egen skog, den nya skogen som planterades var den som Clas af Ugglas skulle lägga ned stort arbete på under 75 år.

Frölunda var en arrendegård under Lennartsnäs när Clas flyttade dit år 1937.

Lennartsnäs bestod av drygt 1000 hektar jordbruksmark och skogsmark, 350 - 400 av dessa tillfördes Frölunda. Sedan har mark sålts av till bl a fritidsområde men kvar är idag ca 200 hektar. Arrendatorer har varit bl a Tysk och *Pettersson i* 15 år. Numera sköter skogsmästare Tiefensee skogen.

Hur var det då på *Frölunda* för ett 50tal år sedan? Jo, varje morgon var det arbetsfördelning på lagårdsbacken. Först och främst var det 5 man och 6 hästar som disponerades samt 30-40 kor som skulle skötas. Det fanns en jättestor dynggrop utanför lagårn och i den höll svärfar T. Bildt på att drunkna en gång när han finklädd halkade på en planka. 4-5 torpställen låg under gården, dessutom statarbyggnader.

Under *Lennartsnäs* var det inte mindre än 40 hus som skulle underhållas men modern hade god hand om folket på gården -ett 50-tal människor- där fanns bl a en skomakare och en riktig soldat vid namn *Fröjd.* Under första världskriget flydde bl a svenska estländare till Sverige och några av dem - *Åkerman och Heldrind* arbetade med framgång på Lennartsnäs. Fru Åkerman arbetade som hushållerska hos Clas. Torparna i sina stugor arbetade så länge de orkade, två bröder *Karlsson* i hela sitt liv på gården. Av den yngste Karlsson fick Clas hans personliga tenntallrik, en ynnest av stora mått.

Statarna flyttade vanligtvis den *24* oktober varje år men arbetsstyrkan på Lennartsnäs var ovanligt stadig. På Lennartsnäs fanns *20* arbetshästar och *8* oxar. Vid den sorgliga branden år *1914* omkom emellertid alla oxarna.

Den första bilen köptes på Lennartsnäs år *1918. 1922* började Clas köra vid endast 16 års ålder. Bilen gick fort, nästan *40* km/t. Chaufförен satt utanför kupen framtill. Resan Stockholm - Lennartsnäs tog 1 T 10 Min. Åkte man Rotebrovägen tog det längre tid för där fanns det två grindar som skulle öppnas och stängas. Bilen, det var en Fiat, hade två karosser. På hösten satte chaufför *Brodin* på kupen och när våren kom skulle det vara sufflett som det hette. Med den bilen åkte Clas med mamma och en släkting genom hela Norge. Detta var på *1920*talet.

Fabrikör Bolinder på Kungsholmen byggde en fabrik, ett gjuteri, i Kallhäll nere vid stranden där båtarna med sand och annat gods kunde lägga till. Dessutom var det faktiskt 6-8 *skärgårdsbåtar* som trafikerade bryggorna i denna del av Mälaren. Det var exempelvis båten mellan Stockholm och Uppsala och båten till Lennartsnäs som även angjorde Körsvik och Öråker (nattbrygga). Båten tog med sig mjölken från gårdarna på morgonen till stan och kom tillbaka på kvällen kl 7.

Sotarn Eriksson var en vandringsman Hån ville gärna ha en sup före sotningen men så en dag fick han inte någon. Han ilsknade till och ställde ett skåp framför dörren så att mamman inte kunde komma ut. En annan gång satt han på bryggan och metade. Han hade vunnit en klocka på lotteri och när han skulle briljera med den för pojkarna så bar det sig inte bättre är att klockan for i sjön.

Men åter till Kallhäll. För att snabbt komma till Kallhäll från Kungsholmen byggde fabrikör Bolinder en speciell båt i mahogny och med en tändkulemotor. Båten gick dagligen mellan hemmet och fabriken. Fabrikören hade tre döttrar, två av dem gifte sig med bröderna Mörner. *Göran Mörner,* officeren, ägde Tranbygge tills en tidig morgon några journalister knackade på dörren och frågade den ovetande Göran hur det kändes att bli exproprierad till skjutfält åt I1 som skulle flytta dit.

Stellan Morner, ingenjören, konstruerade den första *diskmaskinen* och även den första *ägghandgranaten,* sägs det. Ingenjören *Birger Dahlerus* köpte fabriken men blev aldrig populär som person eftersom han var nazist och kände *Himmler* m fl. Men gjuteriet var en bra arbetsplats för många.

Frölunda är den näst äldsta gården på Lennartsnäshalvön. Äldst är Aspvik och intill den gården ligger den enda gruvan i socknen. Där bröts det gnejs en gång i tiden och Clas gör en längre utläggning om geologin i trakten. Likaså om stenåldersgravarna och offerlunden intill Frölunda.

Inom *Stockholms-Näs församling* var Clas verksam som en av de tre *hederskyrkvärdarna. Mårten Lindberg och Gustaf Palmstierna* var de två andra. De större gårdarna hade egna bänkar till höger i kyrkan, Björnstjernas satt på den första och af Ugglas satt på den andra' och tredje. De var ju släkt för Clas var syssling med översten greve *Carl Björns jerna* på Stäket. Denne man var en spänstig herre som simmade i Mälaren varje dag på sommaren tills han var 95 år. *Släktförklaring. Clas' farfar överståthållaren Curt-Gustaf af Ugglas' syster Charlotta gifte sig med senare generallöjtnanten Carl Magnus Björns jerna och medförde Almare-Stäket som hemgift. Farmor Theresia var dessutom syster till Carl-Magnus!*

Väghållningen var besvärlig just för att det var så ont om väggrus. Det finns dock en mindre ås av grus vid Öråker.

Skjutsplikt förekom inte för Lennartsnäs men på Tibble gård fanns det. Skjutsplikt indelades i halvdagspass om ca 25 km, dvs 50 km om dagen, vilket gjorde att det tog 6 dagar att färdas mellan Stockholm och Göteborg. Detta var före tågets inbrytning, 1870-talet innebar stora förändringar.

Inga främmande makter har härskat på Lennartsnäshalvön. Historiens vingslag över Tibble och Stäket har här hörts som lätta susningar vid sidan om ållfartsväg.

I början av 1900-talet fanns förutom järnvägsstationen endast gårdar och torp i Stockholms-Näs. Där minns Clas särskilt förvaltare Andersson på Prästgården och Åkerlind på Tibble. Något minne av det hus som idag är *Hembygdsgården* har han inte direkt, däremot att han till Hembygdsföreningen och Herman Svenngård skänkte det dubbla soldattorpet Norrbylund från Frölunda i början av 1950-talet.

Andra minnen. Kolning av trä ägde rum på flera ställen på halvön. En annan sak av intresse kan vara att man före mälarbåtarnas tid *rodde* mjölken in till Stockholm, -en dag dit, nästa dag hem.

Kontakten med Håtuna var god. Clas äldre bror *Oskar* var gift med dottern till Lewenhaupt på *Aske,* en gammal känd adelsfamilj. Där fanns ryskt påbrå på mödernet. *Gustaf Lewenhaupt* reste ofta med *prins Wilhelm.* Lewenhaupts son tog värvning i England som krigare mot Hitlertyskland.

Skolgång. Vid korsvägen till Skälby låg småskolan där bl a frk Perling var lärare. Skolbarnen fick ju gå till skolan. De större gårdsägarna lät dock som regel sina barn gå i skola i Stockholm.

Någon värnplikt blev det inte för Clas på grund av fel på lungorna. Efter skogsskolor och mycket frisk luft blev han helt återställd och var under kriget hemvärnschef

Resor. Som ung studerande gjorde Clas många och långa resor. Intresset för skog och jordbruk tog honom kors och tvärs genom USA och Canada, österut till St. Petersburg och genom hela Europa. Till Asien eller Egypten kom han dock inte.

Flygepoken. På äldre dar far mån säga, eller efter fyllda 50 år började Clas sin flygutbildning. Det var på Skå-Edeby där sergeant Pettersson och instruktör Hyden ledde utbildningen. Från den tiden finns många episoder att berätta. Dålig avisning orsakade en gång en så hård landning att landningsstället skadades.

Clas köpte sig ett eget flygplan i slutet av 1950-talet -det var en Cub- och gjorde ett landningsstråk på 550 m gräs vid Frölunda. Där flögs en hel del och på 60-talet anordnades där en stor flyguppvisning med bl a gruppen *Roothsman.* Det blev stor succe.
En historia ur flygarlivet var den att när han en gång skulle landa i Rotebro hos en bekant så flög han in i en ledning men han kom upp igen med en del av ledningen sittande i landningsstället. Han valde då att flyga hem till Frölunda igen och landade där säkert På kontoret där hänger nu *40* m tråd som minne.

Clas deltog i flera SM-tävlingar inom motorflygsporten och fick även medalj vid en större tävling i Varberg.
Ibland tog han flygplanet till kyrkan för att "kyrkvärda". Han landade på ängen framför kyrkan -det som nu är idrottsplats- Kyrkoherde Danielsson gillade det måttligt men det väckte stor uppmärksamhet. Han gjorde också en långflygning till bl a Bornholm.
I 20 års tid höll han på med flygandet men nya bestämmelser och högre krav på att bibehålla certifikatet gjorde att han slutade att flyga efter fyllda 70 år.

Gruvan . Åter till gruvan vid Aspvik. Brytningen är stor som rummet eller 6 x 10 m och ligger vardå? Jo, åk till Ålsta, genom och rakt upp mot skogen, 100 m till höger mellan bostäderna och ca 200 m från svängen. Enkelt.

Där *avslutas inspelningen* och det blir kaffe med mera prat. Naturligtvis blir det flera historier från det innehållsrika livet- här kommer några.
Som skogsman har Clas haft många tillfällen till jakt. Han har bl a skjutit *49* älgar -förutom några på Lennartsnäs blev det många i Hällefors, Storvik och andra platser. Den första älgen som sköts i den här trakten var år *1940* då en älg kom simmande i Brofjärden Skogvaktare Bruno på Nybygget lärde pojkarna af Ugglas att jaga. En gång var de med senare generalen Gustaf Dyrssen på Öråker ut till holmarna för att skjuta sjöfågel. Där gick det så illa att unge Gerhard Dyrssen, en kusin till Gustaf, snubblade och vådasköt sig till döds. Det var den enda jaktolyckan som Clas upplevt under alla år i skogen.

Kvarnen i Aspvik Det var en ovanlig konstruktion med ett fristående kvarnhjul med en diameter på nio meter. Vatten leddes i en ränna av trä högt över vägen -kvarnen var på södra sidan- där vattnet föll ned på hjulet som i sin tur drev kvarnstenen. Nu skulle kvarnen byggas om -det var 1910-1912- och med hjälp av kommendörkaptenen af Ugglas känningar skulle det bli något annorlunda. Någonstans på Östgötakusten (?) hade den marina båten "Södra Sverige" sjunkit och låg på 30 m djup. För att klara den komplicerade bärgningen byggdes en tub av järn 35 m lång och väl 1 m i diameter. Med hjälp av denna lyckade manskapet reparera båten så att den kunde bärgas. Tuben köptes senare in av kommendörkaptenen, fraktades till Aspvik, grävdes ner i marken och anslöts till en ny ränna från Lillsjön och till den nya turbin som nu skulle driva kvarnen. Röret lär ligga kvar i marken.

Gården Frölunda förekommer i handlingar på tidigt 1500-tal Av nuvarande byggnader är "kontoret" det äldsta - 1700-tal- handlingar visar att det varit fyra gårdar där. Det finns också anteckningar om att det funnits två trälar på gården.

Stockholms-Näs Hembygdsförening är mycket tacksam för de informationer som här har kommit fram. Varje detalj är ett bidrag till en bild av den bygd vi representerar, en bygd under ständig förvandling.

Kungsängen den *19* oktober 1993 Holger Ängeskog

Reviderad 1998-10-12

****
MINNEN FRÅN HEMBYGDEN

Clas (Claes) af Ugglas, del 2.

Återbesök hos friherre Clas af Ugglas på Frölunda, Kungsängen 1994-03-08. i2-16-4
Sammandrag av inspelning för Hembygdsföreningen av Holger Ängeskog .
Obs! Korrekturläst av Friherre Gösta af Ugglas, Lennartsnäs,(brorson) den 6/10 1998 varvid minnesluckor och fel har rättats till. Anm. Börje Sandén. Lagd till UKF:s databas.

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING 1994-03-08

När vi träffades den 19 oktober 1993 pratade vi mest om baronens minnen från uppväxttiden och axplock ur karriären. Sedan dess har andra minnen kommit fram, minnen som väl passar in i de luckor som alltid uppstår vid spontan diskussion.

Ja, det är ju så att långminnet kan vara gott medan närminnet sviker när man närmar sig 88 år. Men jag vill berätta om min **svärfar Robert Bildt** på Lejondal, släkt med vår nuvarande statsminister. Han kom från Bohuslän och fick en bra utbildning i England inom handel och kontorsverksamhet. Han gjorde en del experiment med transitohandel under första världskriget och där var han en av pionjärerna. Han fick namnet Transito-Bildt och hade stora framgångar i sin verksamhet, faktiskt så stora att när kriget var slut hade han tjänat ihop en förmögenhet på 17-18 millioner kronor, vilket var ganska mycket på den tiden.

För pengarna skaffade han flera egendomar bl a Lejondals gård i Bro och där han också bodde. Johan Sparres syster Lisa (Louise) hade låtit Claesson bygga det stora slottet med ett 30-tal rum och stora salar. Där serverades stora middagar åt höga dignitärer från när och fjärran, kontakten med England var påtaglig, och de stora placeringslistor som då ställdes ut vittnade om slottsherrens utomordentliga noggrannhet. Han hade full kontroll över alla saker.

Han läste gärna bibeln för sina ungdomar som han fick i sitt gifte med en Cronstedt, två pojkar och fyra flickor. **Clas** af Ugglas gifte sig med den yngsta dottern Mary år 1937 . Hennes äldsta broder, också Robert, fick lantbruksutbildning och drog inte jämt med fadern varför han flyttade till en gård i Sörmland. Den andra brodern Charlie som fått en släng av barnförlamning blev däremot faderns medhjälpare på kontoret. En förvaltare -Arvidsson?- skötte om lantbruket på Lejondal.

En del av förmögenheten på 18 millioner han tjänat skulle användas som grundplåt i ett stort handelsbolag med kontor över hela världen - Ocean Kompaniet - men det blev ingen lyckad affär. Han placerade om pengarna efterhand i olika företag men det blev bara förluster. Så småningom fick han gå i likvidation och när han dog hade han väldigt dåliga affärer. "Jag hade alltid stor glädje av min svärfar", avslutar baronen denna intressanta historia om Robert Bildt. "Hans far var militär men jag tror att hans farfar skulle vara släkt med vår nuvarande statsminister"

Gösta Lundborg, som byggde längst in i "Lundborgsviken" var överingenjör inom Stockholms Stads förvaltning. Mycket duktig sådan skulle det visa sig. Han hade ofta sällskap på tåget med Direktören Eklöf på Sandgrind in till stan och det gick många goda historier om deras ibland högljudda diskussioner. Lundborg var högerman, kanske nazist, och Eklöf den absoluta motsatsen.. Lundborg var en skicklig tekniker och det var efter studier av de tyska Auto-Bahn-vägarna som han kom fram till idén med "klöverbladet" när Slussen skulle byggas om. Stadsarkitekten fick äran men idén var Lundborgs, det visste alla. Kungsängen skall vara stolt över Lundborg.

Begravningen av Ingenjören Lundborg i Stockholms-Näs kyrka blev dock en makaber historia. Man hade grävt graven alldeles fel så att benen stack utanför och för smal så att kistan fick firas flera gånger upp och ner för att komma något så när på plats. Det var en tråkig historia här i Kungsängen.

När köpte Lundborg marken inne i viken?. Kan inte säga exakt men det var i samband med Ryds gjuteri och där fanns också målarmästare Ehrnström, Werner och parfym-handlarn vad han nu hette. Nå, det kommer senare när fru Brandt ska berätta.

Nu kommer det en rolig historia, en tåghistoria.
Det var så att SJs generaldirektör Tegel skulle ut och resa. 1a klass och "icke rökare" förstås men när han kom till sin kupé satt där en herre och rökte cigarr. Tegel påpekade rökförbudet, överräckte sitt visitkort som mottogs utan kommentarer varför direktör Tegel fick tag på konduktören ute i gången och påpekade rökaren. Konduktören for in men kom lika fort ut med ett visitkort i handen. "Det går inte," väste han, "det är generaldirektören Tegel som sitter där inne!" Så kan det gå.

På Öråker bodde kusinen generalen **Gustaf Dyrssen**, idrottsman, 5-kampare och OS-guldmedaljör. Han blev svensk mästare på sabel i 60-årsåldern. Hans broder ***Manne*** Dyrssen, överstelöjtnant som stupade i finska vinterkriget 1940, var god vän med Clas. Manne hade ett födelsemärke i ansiktet och en känd läkare, Sjögren, skulle ta bort detta. Det gick helt på tok och märket blev ännu större. Alltnog, de var goda vänner och som Clas uttryckte sig: "..här finns inga låsta dörrar. Om Du har dina vägar förbi så gå bara in och rök av mina bästa cigarrer även om jag inte är hemma.." Så var det på den tiden och Manne var faktiskt den som också gjorde det.

Clas pappa, *Gösta af Ugglas*, d. 1912, hade en broder *Magnus* som var byråchef i Stockholm samt en syster *Lizinka*, ett ryskklingande namn. Hon gifte sig med senare amiralen *Wilhelm Dyrssen*, broder till en annan Gustaf Dyrssen och även han var amiral. En tredje broder fanns också, yrke okänt, men dessa tre kallades *"Arg, Argare, Argast*" och Wilhelm var den argaste. Kanske var det därför han snabbt blev chef för den då mycket stora kustflottan som ibland var stationerad på Strömmen. Här följde flera berättelser om Dyrssens och sedan något om Skeppsholmen. Det var ju fullt av krigsfartyg runt denna holme och mellan Skeppsholmen och Djurgården fanns en bro. "Där kunde vi som 12-15-årpojkar gå fram och tillbaka när vi hälsade på farbror Wilhelm. En förtjusande man trots öknamnet"

Inom jordbruket finns en "Jordägarförening" med ca 400 medlemmar. Den arrangerade utflykter till olika länder, bl a till Paris. Varje dag gjordes utflykter i landet men man var noga med att komma hem till kvällen för att utforska nattlivet.

En helt annan historia är den om min morbroder Axel Wallenberg, ambassadör i Washington. När min moder Alfhild var på besök där tyckte hon att han bodde lite torftigt, så hon tog bilen med chaufför och attaché och for ut i staden och tittade på hus. Där fick hon se ett som såg bra ut, attachén föstes in för att höra om det var till salu och det fantastiska var att det just var fallet. Det blev omedelbar affär för egna - wallenbergska - pengar, en affär som senare reglerades med svenska staten.

Mera Wallenberg.
Clas´ moder hette Alfhild Wallenberg och var nr 17 av de 20 barn som blev resultatet av Alfhilds fadern A. O. Wallenberg och hans tre giften. Nr tre var Knut som hade hus på Djurgården och lustjakt m m. Så var det Marcus W. senior, den store bankmannen pappa till bl a Jacob och Marcus Junior. Längre ner kom morbror Axel, UD, och som sagt som nr 17 kom modern Alfhild som alltså gifte sig med kommendörkaptenen Gösta af Ugglas. De flesta Wallenbergarna har också varit vid flottan och fått sin stämpel där, även Jacob och Marcus som dock gick in i bankvärlden. Där satt de vid samma skrivbord på Enskilda Banken intill dess Marcus fick för sig att han skulle slå ihop Skandinaviska Banken och Enskilda Banken. Det blev han snart ensam om. Hans broder Jacob liksom Ragnar Söderberg sade nej, och Clas´ broder Oscar af Ugglas, chef för Wallenbergsstiftelsen sade nej men kunde inte övertyga styrelsen. Så det gick som det gick, det blev en sammanslagning.

Idag sitter åter två Wallenbergare vid samma skrivbord så att säga, kusinerna Peter och Jakob Wallenberg. Clas tycker det är intressant att ha ett hyggligt minne även för detaljer av dessa rikshistoriska händelser

af Ugglas. En något suddig beskrivning av släkten följer. Bröderna *Curt, Oscar, Clas*, gift några gånger, och syster *Elisabet*h i Östergötland. Clas var jägmästare och övertog gården Frölunda. Egentligen skulle han in på UD men det gick inte med den jägmästarexamen han hade. Men först fick han anställning hos Erik Lundh, jägmästare och en betydande person. Denne blev så småningom landshövding i Växjö, därefter chef för Skandinaviska Banken. Han var en verkligt god vän och jaktkamrat. Systern Elisabeth gifte sig med majoren Arne Stenhammar och köpte Stjärnviks Säteri vid Finspång. Äldste brodern Curt var auktoriserad revisor och ägde tillsammans med brodern Oscar af Ugglas Lennartsnäs. Oscar var kommendörkapten vid Flottan (där kommer fru Siv in i rummet) och var bl a lärare för prins Bertil. Han var hovchef hos prins Gustaf Adolf och prinsessan Sibylla på Haga. Oscar blev chef för Wallenbergsstiftelsen och bodde på Lennartsnäs. Hans fru var en Lewenhaupt på Aske - fadern kallades Aske-greven och var ingen större jordbrukare.

Numera är Lennartsnäs slott och park avyttrat, själva huset med sina 40 rum ägs av Bruno Niklasson som nu samlar inventarier i äldre stil.
Clas´ äldste brors son *Gösta af Ugglas* äger nu och bor på Lennartsnäs Säteri med sin hustru Margareta. En annan Margaretha af Ugglas, nuvarande utrikesminister, som äger Kummelvik. hette Stenbeck före giftet. Hon har också en bror och en syster. Systern dog och Margaretha tog hand om systerdottern. Hon gästar Kummelvik ibland, men är mest vid Båven där systerdottern kan ägna sig åt ridning. Margarethas bror Jan Stenbeck är storägare i flera företag.

Det blev en något osammanhängande avslutning på pratstunden men informationerna ger möjlighet till fortsatta studier för den som vill.

Stockholms-Näs Hembygdsförening är mycket tacksam för denna djupdykning i traktens historia, om personer och händelser som kanske har gått många förbi men som har varit av stor betydelse för både trakten och för landet.
Kungsängen den 10/3 1994.
Holger Ängeskog

Reviderat 6/10 1998
****

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING 1994-08-04
MINNEN FRÅN KUNGSÄNGEN i2-16-5

Clas af Ugglas, del 3.

Friherre Clas af Ugglas är född 1906-03-31 på Lennartsnäs, Kungsängen, och bor på Frölunda gård, Kungsängen, Upplands-Bro.

***Å**terbesök hos friherre Clas af Ugglas på Frölunda Gård, Kungsängen,*
1994-08-04, ett år efter den första intervjuven. Drygt ett år efter det tredje besöket avled Clas, drygt 89 år gammal.
Obs! Korrekturläst av Friherre Gösta af Ugglas, Lennartsnäs, (brorson) den 6/10 1998 varvid minnesluckor och fel har rättats till.
Inspelning och utskrivet sammandrag av detsamma har gjorts av Holger Ängeskog för Hembygdsföreningen. Lagd till UKF:s databas med intervjuer om Upplands-Bro
---

Det är nu tredje gången som jag har nöjet vara här och lyssna till gamla minnen. Första gången handlade det mest om baronens liv och leverne, den andra gången om familjerna Dyrssen och Bildt m. flera och idag ska det handla mest om **Hemvärnet**. Detta är ytterligare en av Dina livsgärningar och framför oss på bordet ligger här en minnestallrik i nysilver med Hemvärnets emblem. Följande inskrift läses: Till Friherre Clas af Ugglas med tack för gagnerik gärning inom Bro-Lässa Hemvärn. Det är detta som vi till största delen ska prata om idag.

Det är egentligen en lång historia som började med att jag hade tuberkulos som pojke och var frikallad från militärtjänst. Efter livet i skogen blev jag dock helt återställd och blev värvad av Hemvärnet omkring år 1940. En samling äldre karlar fick då göra 6 månaders värnplikt. Halva förbandet fick emellertid svår influensa, själv låg jag på sjukhus en månad och fick sedan ledigt ytterligare en månad. I 8´s chef var överste Norman, vidare kan nämnas överste Lindskog och kapten Kasselholm var vår förbandschef, vi var ju inte så många. En löjtnant Tauvon var också med. Övningar ägde rum även i våra trakter. Vi hade ju dåliga vapen, L 96, mausern bl a, och hur skulle vi kunna matcha elitförbandet på andra sidan Örnässjön. Jo, en plan gjordes upp att ett bakhåll skulle arrangeras och stenar lindades in i papper och försågs med texten "Handgranat". Därefter överföll vi en grupp sovande soldater och kastade dessa paket och ansåg oss därefter ha vunnit. Flera övningar i samma stil ägde rum men den mesta tiden upptogs av vapenvård.

Hemvärnet i vårt område leddes av major Abraham, en gammal hästmajor i 50-årsåldern. Dessutom fanjunkare Claesson, en gammaldags typ även han. Inga särskilda övningar men skjutövningar var det gott om. Major Abraham var chef för Uppsala Läns Hemvärn - osäker på området - men i alla fall över den södra delen av länet.

Vad var då syftet med Hemvärnet?. Jo, det bestod av frikallade gubbar som eftermönstrat efter sjukdomar av olika slag och utgjorde då en slags skyddsstyrka för hemorten. Själv blev jag områdeschef för Bro och som medhjälpare hade jag rättaren K W Johansson, sedermera kommunal-nämndens ordförande. Vidare byggmästare Olsson i Bro som var min närmaste man.

Hur många var ni då? Ett 20-tal man i allt, i huvudsak äldre .
Vilken funktion hade Hemvärnet? Jag kommer faktiskt inte ihåg exakt. Efter 6 månaders värnplikt var man fri och man blev faktiskt löjtnant på papperet. Det handlade mest om vapenvård och skjutövningar. De enda vapnen vi hade var L 96 och en och annan K-pist förutom våra hemmagjorda ´handgranater´.

Så kommer vi in på personliga minnen, minnen om **resor till Tyskland**, den första **med tåg.**
Äldste sonen Samuel gick i en lantbruksskola i Tyskland på 1950-talet. Jag skulle hälsa på honom men först även en godvän i Oldenburg. Hans fader var amiral.. Resan företogs med tåg och i Hamburg lejde jag en bärare för att frakta mitt bagage till en annan perrong på den stora stationen. En flaska whisky som gåva till min vän bar jag dock själv men snavade i en trappa och så var den glädjen borta. Ombord på tåget upptäckte jag att en väska saknades och på nästa station ringde jag tillbaka till påstigningsstationen och fick tag på bäraren. Rådet blev att på ytterligare nästa station kolla ett omkörande expresståg, där skulle min väska vara med. Och faktiskt blev det så, väskan fanns där och jag kunde fortsätta min resa.
När skedde detta? Vet inte, men min son var omkring 20 år.

En annan resa, nu med bil.
Min pojke befann sig nu i södra Tyskland och jag kom med bil sent en kväll till Nürnberg, den berömda staden efter nazidomarna. Det var svårt att få logi p g a kongress men några poliser hjälpte mej. De tog mej med till ett danshak utanför staden och där fick jag rum för natten. Lås väskorna, rådde dom. Gott öl skänktes av värden på stället som berättade sitt livs historia. Han hade vid återkomst efter internering i USA? fått gratis hyra ett stycke mark i den totalt utbombade staden och började bygga enkla hus och öppnade sin lilla krogrörelse.

En bussresa från Schweiz till Malmö 1947.
Genom Tyskland fanns det tiggande barn överallt vid busshållplatserna. Bussen fick ta långa omvägar p g a trasiga broar över floderna. En dag stannade bussen och chauffören sa´ att här ska vi äta. Endast rester av hus syntes men det visade sig att under markytan var källarutrymmena intakta och där försiggick all verksamhet. Efter maten under j ord fick jag med hjälp av en polis en guidning genom det som varit stad en gång. Betalning för guidningen gjordes i form av cigaretter , det mest gångbara betalningsmedlet.

Familjeupplysningar
Fader: Kommendörkapten Gösta af Ugglas
Moder: Alfhild f. Wallenberg, den 17e av de 20 barnen i de tre äktenskapen som A.O. Wallenberg, Enskilda Banken, hann med. I äktenskapet med Anna von Sydow föddes Alfhild.

Barnen, syskon: **Curt**, **Oscar**, **Elisabeth** och **Clas.**
Curt fick tre barn, ***Astrid, Maud*** och ***Gösta***. *Gösta äger, driver och bor numera på Lennartsnäs Säteri.*
Oscar övertog "stora huset"
Oscar hade två barn, **Bertil,** moderat riksdagsman och partisekreterare, och **Therese** gift Hedengren
Bertil fick en ryggtumör och opererades av professor Oliverkrona, det gick bra men en hjärntumör klarade han inte. Föräldrarna bodde på Lennartsnäs men när så Oscar dog flyttade hans änka ***Ingeborg Lewenhaupt*** till Aspvik som ägs och bebos av dottern gift ***Hedengren***.
”Stora Huset” på Lennartsnäs såldes till Bruno Niklasson, f.d. revisor och antikvarie, och han har tagit god hand om det gamla huset.

Clas´ barn: 1.dottern ***Marie Charlotte*** gift i Skåne, 2. dottern ***Christina,*** gift med en filosof i Schweiz, 3. sonen ***Samuel*** samt 4. sonen ***Clas,*** marinofficer.
Samuel, numera lantmästare hade i början svårt i skolan, han var hos en präst i Sörmland en tid men det var först när han kom till en dansk godsägare som han riktigt kom igång. Efter gott samarbete i arbetslag gick han på lantbruksskola i Danmark, ett halvt år på universitet i New York och ett halvt år i Californien. Detta var vid tiden för den stora branden på Frölunda och nya amerikanska idéer kom till användning vid uppförandet av den nya ekonomibyggnaden. Samuel arbetade en längre tid på en gård på Själland, flyttade till en gård i Skåne på 150 tunnland. Den är numera omgjord till golfbana där Samuel är föreståndare

Yngste sonen *Clas* är marinofficer, kapten vid KA 1, och kanske den som har den bästa kontakten med fadern Clas.

Händelser på Frölunda.
Kyrkoherden i Johannes i Stockholm var känd för att ta hand om missanpassade personer. Han skickade till mej en gång en man vid namn Harald Asp. "Jag har varit inspärrad ett 10-tal gånger" började denne vid första besöket och berättade sedan sin historia. Han fick stanna här på gården och arbetade av sina skulder. Han fick regelbundet resa in till byråchef Eriksson på Fångvårdsstyrelsen och rapportera och efter en tid av god skötsel fick han benådning.

Men en gång då jag satt på mitt kontor på Lantbruksakademien ringde min inspektor som bor i det äldsta huset och säger att Asp under natten hade kommit in till hushållerskan med pistol i handen. "Nu är du dödens lammunge" sa´ han. "Gå och lägg dej" sade hushållerskan och det gjorde han också. Dagen därpå beordrades han ta tåget till stan och på ett kafé vid Hötorget träffades vi och pratade igenom hans problem. Inga åtgärder vidtogs och han skötte sig därefter bra. Vid den stora branden 1960 gjorde han stora insatser för att rädda djuren. Det visade sig senare att Asp vid ovanstående hot hade lånat Clas´ pistol.
Asp är begraven här på kyrkogården.

En annan underlig person var von Hassman från Lichtenstein. Han hade företagit forskningsresor i bl a Asien och där även träffat Sven Hedin. Von Hassman skulle hålla föredrag för svensk-tyska föreningen i Vaxholm och lånade underlag för ämnet av mej. Föredraget var bra och Sven Hedin som var åhörare tackade för en intressant föreläsning. Det visade sig senare att han var en riktig bluffmakare med bra munväder och efter denna konfrontation med fackkunskapen stack han bara iväg. Inget olagligt hade skett emellertid.

Avslutning.
Ett hjärtligt tack för detta intressanta samtal med **friherre Clas af Ugglas,** dagen till ära ståndsmässigt klädd i vit skjorta med fluga och vit kavaj i sommarvärmen. Tjusigt.

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING
1994-08-04
Holger Ängeskog
Reviderat 6/10 1998

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING 1994-09-21

MINNEN FRÅN HEMBYGDEN
pärm i2:17 fil Lundborg2.doc fritextsökn textfil6.dbf
Ängeskogs utförligare renskrift

i2-17-1

"Lundborgsviken"

Märta Brandt f. Lundborg, Enköpingsvägen 7, Kungsängen.
Märta Lundborg föddes den 22/10 1917 på fastigheten Långsand, numera Enköpingsvägen nr7 i Kungsängen. Hennes fader var Herman Lundborg, tonsättare och notskrivare, och modern var Irma Lindedahl och det var hennes fader sadelmakaren Karl-Johan Lindedahl som först arrenderade marken 1891 och som byggde bostadshuset år 1893.

Inspelning och utskrivning av sammandrag för Hembygdsföreningens arkiv är utförd av Holger Ängeskog 21/9 1994.

Idag har Hembygdsföreningens representant nöjet få vara hemma hos **Märta** och **Karl Brandt**, Enköpingsvägen 7 i Kungsängen, och vi ska här försöka skaffa oss en bild av fastighetsbildningen av denna del av Kungsängen som i folkmun kallas för "Lundborgsviken".

Märtas föräldrar var **Irma** och **Herman Lundborg**. Morfar **Karl-Johan Lindedahl** byggde huset och flyttade hit 1893. Då var min mamma ett år (f. 1892). Morfar kom närmast från Bro och hans yrke var sadelmakare. Han blev medaljerad för sin yrkesskicklighet redan 29/6 1883, hans verksamhet var betydande, bl a skötte han om seldonen för Mjölkcentralens alla hästar. Han arrenderade fastigheten Långsand - från "Gjuteritomten" till längst in i viken, det var 1892 och året därpå var huset färdigt. Det ser ungefär likadant ut än idag - kort från sekelskiftet - . Då gick ju vägen i plan med huset och ner mot "Prästens villor" och korsade järnvägen i plan där det fanns bommar. I samband med vägomläggningen med viadukt över järnvägen kom vägen 1,5 m högre utanför vårt hus och vi blev ju alldeles instängda. Eftersom denna fastighet är en av de få som inte är ansluten till kommunalt V/A-nät används den endast som fritidsbostad.

Tillbaka till sadelmakaren Karl-Johan Lindedahl. Han dog redan 1910, rörelsen avyttrades, men hans verksamhet i omgivningen var påtaglig. Han anlade den stora trädgården som till stora delar är lika än idag, där hade han fruktodlingar och även bi-odling med stora halmkupor samt betydande bärodlingar. Han byggde huset ´där nere´ - nr 5 - han arrenderade mark på andra sidan vägen och byggde Hällbo. Efter hans död 1910 sålde mormor Hällbo till en fabrikör som senare sålde det till Håkan Andersson från Granhammar. Hans hustru Ellen Andersson levde där i många år.

Enköpingsvvägen 1 - där Stigeryds bodde - tillhörde Stäkets Gård och kallades för Stäksbacka. Där bodde en skräddare Fredlund och hans hustru. Han dog i början av 1920-talet och hans hustru levde åtminstone 1923 då jag började skolan. Då bodde där också på övervåningen en kvinna vid namn Fiken - hon kallades så -, hon var fosterbarn och skötte om den gamla gumman. Senare kom Gustav Broberg dit - han hjälpte till i trädgårdarna.
Marianne Stigeryds fader fick enligt uppgift det gamla timmerhuset som pension av greven på Stäket och först senare byggdes nuvarande bostad. Timmerhuset är nu upprustat till gäststuga.

Långsand bestod av två fastigheter. Den längst ner - nr 5 - var avsedd att bli morfars pensionärsbostad men så blev det nu inte. Mormor var sömmerska och hade syflickor. Mamma sa´ att hon var storsömmerska. Hon hade sin verksamhet i den vänstra delen av huset medan sadelmakeriet var till höger. Mormor kom från Skråmsta i Bro (eg. Håbo-Tibble BS), ett kort visar hennes föräldrar där 1888. De var baptister och sysslade med jordbruk.
Morfar kom från Lurbacka, Västra Ryd, där föräldrarna hade jordbruk. Hans föräldrar hade på äldre dar skrivit på en borgensförbindelse som gjorde att de fick gå från sin gård och bodde därefter i en lägenhet ovanför sadelmakeriet.

När morfar dog 1910 sålde som sagt mormor Hällbo på andra sidan vägen. Huset ´där nere´ - nr 5 - hade varit uthyrt sedan det blev färdigt. När sedan även mormor dog 1914 var mamma 21 år och moster 14 så hon hade förmyndare. Moster ärvde det nedre huset och mamma det här. Hyresgäst av det nedre huset blev så småningom Gösta Lundborg. Av foton att döma kan det ha varit redan 1915. Det här huset är äldst, 1883, Hällbo från 1906 och det ´där nere´ från omkring 1900.

Varifrån kom då Lundborgs? Jo, från Bärbo församling i Sörmlands län. Deras far var skollärare och klockare. Gösta och hans fru Ester Lundborg hyrde först sjövillan hos Åslanders och dit kom också brodern Herman och hälsade på. Där bodde också på den tiden el-ingenjören Nykvist som kom med den första radion någon gång på tidigt 20-tal. Gösta Lundborg arbetade som ingenjör vid Stockholm-Westerås-Bergslagens Jernväg - SWB - men blev senare anställd i Stockholms Stad som överingenjör och det var han som var hjärnan bakom nya Slussens klöverbladssystem, en genial lösning.

Lundborgs voro fem syskon. Herman var äldst, f 1877, han var tonsättare och musiker med militär utbildning. Det sägs att han vid 12 års ålder började som trumslagare vid Sörmlands Regemente. Efter militärtiden ledde han en s k Bruksorkester - se foto. Vid besök hos brodern Gösta i Kungsängen mötte han min mamma och de gifte sig 1916 - han var betydligt äldre än mamma. De bodde här i huset då och han hade blivit tonsättare och notskrivare så hit kom en hel del kända personer. Det var Sven-Olov Sandberg, Sylvain, Fred Winter för att nämna några och alla ville de ha hjälp med orkester-arrangemang. De åkte vanligtvis tåg hit, alla utom Fred Winter som, om det gick, kom med egen båt och lade till vid ångbåtsbryggan vid Prästens Villor.

Parentes. Vi sitter i gamla sadelmakeriet och pratar. Karl eldar en sprakande brasa och nedanför huset mot öster ligger den delen av Mälaren som kallas Svartviken men även namnet Svartbäcken förekommer.

Nu ska vi se på kort. Här är ett från Ryssgravens skola med lärarinnan Aina Palmér och min syster Karin längst till höger - kortet måste vara från 1927. Och här är mammas konfirmationskort från 1906 med pastor Karl Östlund framför Stockholms-Näs kyrka, då med trappgavlar i rött tegel. Östlund var den som senare byggde de s k "Prästens Villor" söder om oss. Inga andra personer på kortet är kända, kanske någon av systrarna Ryd kan känna igen någon. Här är också ett kort av Herman med sin säregna nottryckarkonst i en ram. Papperet hängs sedan på tork. Ramen är skänkt till Hembygdsföreningen och egentligen skulle den här boken med beskrivningen av tillvägagångssättet också vara där som komplement till ramen.

Jag har alltid haft kontakt med mitt barndomshem under hela mitt liv, även om jag bott borta, säger Märta. Har arbetat inom Socialförvaltningen, först i Gästrikland och från mars -51 och fram till pensioneringen i Huddinge där vi bor permanent.

Karl, när kom Du först hit till Kungsängen? Jo, det var 1954 då jag hade träffat Märta i Huddinge kommunaltjänstemannaförening. och då var gjuteriet här intill igång. Mycket har förändrats här i omgivningen sedan dess, dock inte vår fastighet. Ett kort från Ryssberget visar detta. Ett annat kort från den tiden är detta från "Kattkärret". Det låg där korsningen Östervägen - G:la Landsvägen nu är. Den gamla landsvägen genom viadukten under järnvägen fanns men användes inte som väg eftersom viadukten var spärrad. Men längs den vägen i backen ovanför viadukten fanns en kallkälla av stora mått. Där tog morfar vatten och senare även Anderssons. Den här fastighetens vatten kom annars från en brunn i trädgården och fick bäras in, numera pumpas vatten upp till altanen under sommaren och dessutom har vi sjön.

Vägar har förändrat omgivningen och nu är något nytt på gång. Denna sommar, 1994, har det provborrats här ute i viken för en ny framtida järnvägsbro med en segelfri höjd av 9 m. Eventuellt påbörjas arbetet på denna bro 1995.

Gjuteriets rutiner. När det gjöts kom det en massa gnistor genom skorstenen, det var så vacker mot kvällshimlen. En häst, Brunte, med kärra fraktade gods mellan gjuteriet och järnvägsstationen. Det fanns även en brygga nedanför och dit fraktades bl a sand. Tillverkningen bestod mest av värmeledningsdetaljer.

Märtas skolor. Det var småskolan i Dalkarlsbacken i två år med Aina Palmér, därefter storskolan fyra år i Kyrkskolan med Stina Perling i 3-4 klass. Sedan kom kantor Eriksson. Därefter blev det läroverket i Spånga med realexamen. Den skolan var helt ny då. Gymnasium fanns endast i Stockholm och det var inte att tänka på. Det blev många resor till Spånga och det gick ju an eftersom tågen gick en gång i timmen. Mitt emot järnvägsstationen låg Lindermans affär, tidigare hade Bengtsson uppe i backen startat den affären.

Här börjar sidan 2 på ljudbandet och efter en paus fortsätter vi.
Mamma blev änka tidigt, säger Märta, 1931, då jag just hade börjat skolan i Spånga. Ekonomin blev dålig men i vår fina trädgård odlade vi bär och frukt som mamma sedan sålde på torg i Stockholm. Åkerlund och Hedendal körde in varorna åt oss med lastbil. Vi hade vi även hyresgäster, sommargäster och året runt, så det gick ihop.

Kyrkobesöken voro inte många. Julottan förståss men i övrigt var det sällan.
Mera kort. Här är min farbror Gösta Lundborg och detta är min moster Elna som sålde huset - nr 5 - till Gösta, och detta var min mor Irma Charlotta Lundborg.

Hade ni någon kontakt med grannen i öster, Stäket? Inte mer än att det var en del skolkamrater därifrån. Flickorna Nyberg och Nilsson från Stäkets gård.

Hade ni några festligheter här? O, nej då, inte här, det hade vi inte råd till men vid besök i Bro hos Öströms på Ullevi var det. Någon gång var det julkalas på Brunna hos Eriksson och på Frölunda hos Pettersson. Från Frölunda fick vi också mjölken som kördes i flaskor med häst och vagn.

Karl, vad blev Din uppgift här då? En duktig trädgårdsmästare kan vi se. Jo, det är ju alltid renoveringar. Altanen blev byggd och 1960 lade vi på nytt tak, det gamla plåttaket hade tjänat ut. Huset användes numera endast som fritidsbostad och vintertid finns värme endast i ett par rum för våra veckobesök. Vi har haft huset tillsammans med Märtas syster och svåger fram till 1989 då han skänkte sin del till Märta. De bodde i Lund från 1965 men var ofta här under sommaren.

Nu ska vi avsluta detta intressanta samtal. Det finns stora luckor i informationerna men "Lundborgsviken" har fått ett annat utseende. Kanske systrarna Ryd kan komplettera.

Ett hjärtligt tack, Märta, för värdefulla informationer och **tack Karl** för härliga inlägg av praktisk natur.

Stockholms-Näs Hembygdsförening
Kungsängen den 21/9 1994
Holger Ängeskog

Tillägg: Gösta Lundborg, överingenjör, köpte alltså fastigheten nr 5 av Märtas moster Elna. Han köpte också fastigheten nr 3 mot Stäket där sedan sonen Erik byggde på tidigt 50-tal. Den andra sonen Sven-Åke som också växte upp i viken flyttade till en gård i Värmland men återvände till Kungsängen som pensionär och bodde på Kasmovägen till sin död 1993.
Arrendet för Långsand och Hällbo betalades till Domkapitlet och för Hällbo betalades efter ett beräknat "sädespris".
Vid inlösen år 1944 betalades en (1) kr/ kvm för alla tre fastigheterna.
Det säges att under huset på fastigheten nr 5 fanns förr en källa alldeles intill landsvägen och där vattnades hästarna. (Enl. en legend nyttjades en källa på den här tomten vid Karl XII:s likfärd. Se riksantikvariets fornminnesinventering nr 136, just på platsen för nordligaste huset. BS 2004.)

pärm i2:17 fil Monthan.doc fritextsökn textfil4.dbf i2-17-2

Olof Monthan, arkivarie.

Sammandrag av en bandinspelning gjord med Hembygdsföreningens verklige 'arkivgubbe', Olof Monthan, f. 1906-06-19. Inspelningen är gjord hemma hos Maj och Olof Monthan på Ringvägen 12 i Kungsängen den 23/3 1994.
Inspelning och utskrift för Hembygdsföreningen är gjord av Holger Ängeskog.

Först några inledande ord som inte finns på bandet men som ramar in och kompletterar förekommande uppgifter.
***M**onthan T. Olof, f d tulldirektör, f 1906-06-19 i Stockholm, son till insp. Thure Monthan och Ellen f Nyström. Olof tog studentexamen 1926, var kammarskrivare vid Tullverket 1930-46, chef Ö. Kustdistriktet 1946-56, 1:e byråinspektör generaltullstyrelsen 1956-60, tullöverinspektör i Stockholm 1960-61 och tulldirektör där 1961-72.*

Ordförande i Sveriges Allmänna Tulltjänstemannaförening 1950-59, hedersledamot fr 1959, styrelseledamot SR 1951-61, föreståndare för tullmuseum 1953-76 m m.
Grundare och tillskyndare till tullmuseum i Sandhamn och på Gotland och framför allt i Dalarö.
Gift sedan 1932 med Maj f Johansson f 1911, fyra barn, döttrar.
Medaljer av betydelse:
År 1972 fick Olof Monthan ur kung Gustav VI Adolfs hand mottaga Vitterhetsakademins belöning, en guldmedalj med inskriptionen 'FÖR VAKSAM VÅRD AV SVENSKA MINNEN'. Endast ett 50-tal medaljer har utdelats sedan denna instiftades under namn av Gustav II Adolfsmedaljen

År 1976 I Dalarö Tullhus. 'ILLIS QUORUM MENUERE LABORES' av Regeringen genom finansminister G. Sträng. 'Till Dem Vars Arbetsinsatser Äro Berömvärda'. Vid samma tillfälle fick Maj Monthan mottaga en guldklocka av Tullverket för sina insatser inom museivården.

Olof och Maj har bott här i Kungsängen i 18 år men redan på 1930-talet bodde de rätt över Mälaren på Mälarhöjden. Olof föddes i Katarina församling 1906 och gick i flera skolor innan det blev studentexamen i Södra Latin. Ödet ville att de juridiska studierna fick överges till förmån för kammarskrivaryrket i olika positioner inom Tullverket. Man anpassar sig till Ödets nycker, tror man, en inställning som visat sig vara bra. Jag fick en tjänst som kammarskrivare i Östra kustdistriktet 1937 och där gällde det övervakning och organisation av verksamheten från Söderhamn till Oskarshamn samt Gotland dessutom. Det blev många och långa resor.

Under andra världskriget tjänstgjorde jag som marinpolischef, en slags pionjärtid med civil tjänst i militär regi. Det förekom inte mycket smuggel alls under själva kriget men strax efter var det full fart igen

Under kammarskrivarkursen på 1930-talet gjordes besök på bl a Tullmuséet i Gamla Stan. De två små rummen var fullbelagda av bl a beslagtagna spritsmugglingsgrejor - här gällde det att finna en annan förvaringsform. Det fanns gamla tullhus längs kusten som kunde användas och ett av dessa låg i Sandhamn. Det var byggt 1752 och ritades på sin tid av arkitekt Hårleman. Huset skulle restaureras till bostäder för personalen men man lyckades få stora salen avskilt till ett museialt Sehlstedtsrum. Pengar anslogs och så blev det. En dam från Kummelnäs skänkte flera möbler till Sehlstedtsrummet - soffa, taffel, tavlor. Sandhamnsborna fick också hjälp att ordna ett hembygdsmuseum i småhus på tullhustomten. 1952 kunde invigningen ske 200 år efter Tullhusets tillblivelse. Det var en stor fest som avslutades med en tullbåtstur för finansdepartementsfolk till Dalarö, till det 1788 av Gustav III:s stockholmsarkitekt Palmstedt uppförda tullhuset som nu stod oanvänt. Tullstationen hade dragits in på 1920-talet. Man godtog förslaget att använda tullhuset till tullmuséum och anslog 450000 till restaurering som började 1954. Fyra år senare var det klart.

Jag erbjöds tjänsten som tullmuseichef där, en tjänstebostad hade anordnats och i 18 år bodde jag där med familjen. Vid sidan om tjänsten inom tullen blev det således att ta hand om tullmuséet i Dalarö med annexen i Sandhamn och i Ljugarn på Gotland .

I strandridargården från 1720-talet i Ljugarn hade en folkskollärare från trakten ordnat ett hembygdsmuseum. Efter hans död förföll det men jag var med om att med hjälp av Riks- och lokalantikvarierna få huset restaurerat och så småningom inrymdes där en museial strandridarbostad och ett gotländskt tullmuseum som nu drivs av Ljugarnsföreningen.

Efter flyttningen till Kungsängen 1976 var det helt naturligt att kämpa för bevarande av 'Kulturtriangeln' där Hembygdsgården i det här sammanhanget är medelpunkt. Med framgång lyckades man förhindra förtätning i område.

Nej, hade ingen kontakt med Herman Svenngård, Hembygdsföreningens grundare tillsammans med Sven Beckman, men väl med hans verk samt hans specialsamlingar som skänktes till kommunen. Det var ett genialt drag eftersom nu kommunen har det direkta ansvaret för dessa unika samlingar. Hittills har detta skötts förnämligt, just nu katalogiseras handlingarna på data och det är framsynt. 'Svenngårdsrummet' är unikt. Föreningens eget arkiv måste organiseras i samklang med bl a Svenngårds intentioner. Den kommunala arkivföreningen har ännu inte gett något resultat trots att 250 föreningar har stort intresse av ett gemensamt arkiv.

Till arkivhantering hör också den svåra saken kassation. Vad som skall bevaras måste för kommunikation och kontinuitet och konsekvens katalogiseras m m för att kunna belägga det historiska och underlätta forskning. Betänk att Hembygdsgården är ett enda stort arkiv.

Maj Monthans inlägg. (Sidan 2 på ljudbandet). Vi gifte oss i januari 1932 och har nu fyra döttrar, tretton barnbarn, tre barnbarnsbarn och en fjärde på väg. Vid Steninge i Halland har vi vår fasta punkt, där kan familjerna träffas under sommaren. Under alla dessa år har jag varit gift med Olof enbart och hans tull och museum. Då Olof fyllde 70 år flyttade vi till Kungsängen och intresset för muséum tog vi med oss.

Olof pratar vidare om arkivet i Hembygdsgården där han lägger ned mycken tid helt frivilligt. Mest då på vintern, höst och vår är det uteverksamhet, det är ständiga 'måsten' kring Hembygdsgården som pockar på insatser. Föredömen var exempelvis Håkan Wingård med nytt hus för lantbruksföremål och mästerliga hantverkare som ser till att saker och ting blir gjort, Anders Bokvist, Louise Rosén, Åke Andersson, Per Kempe, Rune Dunér och entusiastiska Knut Sjöman. Dessutom blir det goda kontakter med andra pensionärer inte minst genom brasaftonverksamheten.

Åter till arkivet. Ideellt arbete är grunden inom Hembygdsföreningen. Inom styrelsen på olika poster sker efter några år byten och tidigare gjorda erfarenheter går tyvärr inte alltid vidare till nya styrelsemedlemmar. Det blir inte något 'rutinflöde' mellan hem-, mellan- och slutarkiv. Det blir svårt med kontinuiteten. Luckor uppstår. Det är heller inte lätt att bygga upp och hantera slutarkivet, som nu är provisoriskt uppdelat i 'arkivkrypinnet', torpet Lund och logen/muséet. Det krävs tid och stort intresse att sköta detta, ambitionerna är höga men förmågan otillräcklig.

Hembygdsrörelsens Riks- och Länsförbund har i sin stödverksamhet hjälpt även oss att påbörja arkivhanteringen men möjligheterna att fullfölja har varit begränsade. Härigenom har kontinuiteten i fråga om intentioner och metoder lidit avbräck. Det är viktigt att när någon ny person fortsätter, att det så sker efter samma riktlinjer som tidigare. Det måste vara kontinuitet i principerna för arkivering.

Exempel: Svenngård hade ca 500 fotografier som han ämnade sätta in i två stora band. Så blev det nu inte utan de klistrades upp på lösa kartonger. Nomenklatur för sortering av dessa blad är gjort efter förhållandena här i Kungsängen. Tiden har gått och nu vill man kanske förändra nomenklaturen för databruk, men det får man inte göra. Man måste fortsätta med samma nomenklatur på foton o d även efter Svenngård. Det är enda sättet att underlätta sökning. Detta är också ändamålet med diarier, journaler, register m m, man ska med minsta möjliga arbete kunna få fram det material man söker.

Jag har försökt lägga upp efter logiska grunder med anpassning till vad som tidigare gjorts. Nu finns det bl a förvärvsjournaler för böcker, foton tavlor ljudband m m Alla löpande nummer på ett ställe och sedan måste det vara kompletterande journaler sorterade på olika ämnen.

I den lilla pärmen i översta lådan till vänster i arkivutrymmet införes alla ändringar med rött så att varje styrelsemedlem själv kan uppdatera sitt eget exemplar av förteckningar m m. Det verkar inte vara många som intresserar sig för detta, man skulle faktiskt kunna förvänta sig att någon skulle ställa en fråga, vara nyfiken m m. Det är ju bara en tidsfråga när jag måste sätta streck av olika skäl och då finns det ingen som kan ta över efter mej, som kan följa mina tankegångar

Det kan kännas som en slags oro att det nedlagda arbetet inte följs upp. Det vore bra om det fanns någon som direkt kunde ta över ansvaret.

Avslutning.
Tack, Olof, för Ditt stora intresse för Hembygdsföreningen här i Kungsängen och för det stora arbete som Du hittills lagt ned i just arkivfrågor. Du har lagt grunden till ett handlande som vi alla är mycket tacksamma för. Och tack, Maj, för gott kaffe och för trevliga inlägg.

Nu ska ni åka till Steninge och fira sommaren där. Vi fortsätter till hösten, innan dess får ni en kopia av band och text
Efter detta kommer en inspelning av den historik som i denna text förekommer under 'inledande ord' på första sidan.
Holger Ängeskog

**********STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING 1993-06-29

Minnen från Kungsängen.

i2-17-3

pärm i2.17 fil Bengt1.doc textfil4.dbf

Bengt Rydberg, barndom i Hembygdsgården.

I serien "Minnen från Kungsängen återges här ett sammandrag av en pratstund med Bengt Rydberg från Philips, Wisconsin, USA. Bengt är född i Kungsängen den 3/5 1923 och har som barn bott 10 år i det hus som nu är Hembygdsgården. Under samtalets gång får vi besök av hans barndomsvänner Elsa Nyqvist f Andersson och hennes broder Bertil Furustedt.
Platsen är kammaren i Hembygdsgården, tiden är den 29/6 1993 inspelning och utskrift görs av Holger Ängeskog på uppdrag av Hembygdsföreningen.

Bengt Rydberg var född i ena flygeln till gamla Prästgården. Han flyttade med sina föräldrar och sin syster Karin till fastigheten Kyrkbyn1- numera hembygdsgården - och bodde i den del av huset som nu är de båda kamrarna. Ingången till denna 1-rumslägenhet var mitt på västra väggen, en vedspis stod där nu den öppna spisen i inre rummet finns. Det fanns ingen förbindelse med nuvarande köket. Där bodde nämligen Olsson med ingång från andra sidan.
Familjen Rydberg bestod av fadern Frans Oskar som var född inom församlingen och modern Ingeborg f Forsberg, också hon var från trakten men plats och årtal ej kända. Systern Karin Rydberg dog redan i 16-årsåldern av en hjärntumör - behandlad av professor Olivercrona- och ligger begravd här. Familjen bodde här ett 10-tal år och flyttade till Lagmansvägen 14 i Enskede i början av 40-talet. Då hade Bengt redan flyttat hemifrån.

Från barndomstiden finns många minnen. På Prästgården var det gott om lekkamrater, det var också därifrån som vandringen till småskolan i Ryssgraven ägde rum. När familjen senare flyttade till

"hembygdsgården" var det inte lång väg till storskolan som låg strax intill. På ängen där nu idrottsplatsen är var det ofta tältbiograf där Bengt hjälpte till mot gratis inträde.

Kyrkobesöken voro inte så ofta men ändock regelbundna och pappan vikarierade ofta som klockringare. Klockstapeln var också tillhåll för barnen där de hade en fin lekplats. I backen norr om klockstapeln som förresten är flyttad låg dansbanan och gick man stigen västerut därifrån kom man till Lillsjön där det fiskades flitigt. Det hände en olycka där en gång. Kroken på Bengts fiskelina fastnade alldeles under ögat på Svea och de fick vandra hela vägen hem så att pappa Frans kunde klippa av kroken och plocka ut resterna.

Pappa Frans var skomakare, den enda på trakten. till honom kom alla människor för att få sina skor lagade. En del hade råd att helsula eller halvsula sina skor men eftersom lädret var ganska dyrt fick de riktigt fattiga nöja sig med att "lappa" sina skor. I "hembygdsgården" var skomakeriet placerat vid norra väggen. På 30-talet var det dåliga tider för alla och när så gummiklackar och även gummisulor infördes så blev det kärvt för familjen, en sak som förvärrades av att Frans blev skadad i en trafikolycka. Han blev påkörd av en motorcykel i Beckmansbacken nedanför gamla järnhandeln - numera Skolvägen.

Efter storskolan arbetade Bengt på gårdarna runt omkring, senare blev det två års arbete med svarvning och fräsning hos Bolinders i Kallhäll. Därefter följde fem års militärtjänst som värvad soldat och vapensmed på K1 i Stockholm. Där lades grunden till det som skulle bli hans yrke och 1951 fick han anställning som verktygsmakare hos L M Eriksson i Mälarhöjden.

Bengt emigrerade till USA 1953 med en god verkstadsutbildning i bakfickan. Det skulle visa sig att det yrket gav bra betalt rätt igenom och efter en del flackande på amerikanska västkusten och Alaska - inte minst för att lära sig språket - fick han anställning vid ITT Telephone Company i Chicago, Ill. där han stannade ett 20-tal år. Han öppnade sedan egen firma med ett 10-tal anställda och tillverkade verktyg och gjutformar till olika företag. Efter 10 år sålde han firman till sina anställda och pensionerade sig själv vid 65 år och flyttade till Philips, Wisconsin. Hur kommer man till denna plats? Jo, flyg till Chicago och sedan med bil i sex timmar på motorväg åt nordväst. Stora avstånd.

Från Kungsängen flyttade Bengt redan 1939 medan föräldrarna bodde kvar ytterligare några år. Vägen utanför gick förbi Klockarladugården och över en bro över ån som nu är kulverterad, upp till Prästgården och passerade klockstapeln som då låg på södra sidan om vägen, Klockarladugården, ja, den är numera ved- och verktygsbod på Hembygdsgården.

"Kyrkbyn nr 1" som är den rätta fastighetsbeteckningen såg annorlunda ut på 30-talet. I huset bodde tre familjer, Rydbergs i västra rummet, Olssons i nuvarande köket och "änkan Jansson" på övre våningen dit det gick en trappa från nuvarande hallen, farstun. Dessutom fanns det uthus efter en tidigare ladugård där nu dubbeltorpet står. Något vatten fanns ej inomhus, ej heller fanns det i Prästgården, utan det fick bäras i hinkar med hjälp av ok från ån mellan kyrkan och Prästgården. På vintern badade man någon gång i veckan inomhus i en stor balja men under sommaren var det bad i Sjöhagen, Mälaren, på andra sidan om järnvägen. Badsäsongen började på Kristi Himmelsfärdsdag oavsett vädret.

Elsa Nyqvist f Andersson och hennes broder **Bertil Furustedt/Andersson** - barndomskamrater till Bengt - kommer in i diskussionen och det blir surrigt värre. Så småningom får Bengt ordet och kommer i tankarna tillbaka till barndomshemmet. Pappan - skomakarn - hade fått svårt att röra sig efter olyckan och begränsade möjligheter att försörja sin familj så det skulle bli bidrag från kommunen, Stockholms-Näs. Dessvärre blev den lista över nödvändig mat inte godtagen av handlaren Holt - även politiker. De fattiga blev illa behandlade, liksom vore de av en lägre klass. Det var märkbart i skolan och arbetarna t ex fick inte gå förbi de fina gårdarna i sina arbetskläder, de måste gå omvägar. Detta var så sent som 1930-1935. När så Bengt började arbeta på LME gick större delen av hans lön till föräldrarna.

Bertil berättar nu att den ende eleven som hade riktiga och snygga skor var just Bengt, ett utlåtande som därmed motsäger ett känt ordspråk. Skomakarn hade gott rykte och gjorde fina arbeten.

Bertil plockar nu fram den del kort tagna i Prästgården där de växte upp tillsammans. Bengt känner igen

de flesta och blir djupt rörd över att få ta del av samlingen. Där är ett kort av Bengt med sin första cykel som han köpte för egna pengar i Beckmans Järnhandel. I bakgrunden skymtar prästgårdsdasset, det som numera finns på Hembygdsgården. Där är också kort av Elsas och Bertils föräldrar, arrendator Andersson. Han blev 96 år och hon 75 år.
***S**lut på första delen av kassettbandet, ca 45 min.*

Sidan 2 av kassettbandet med Bengt Rydbergs minnen, ca 30 min.

Förutom Bengt Rydberg deltager också Elsa Nyqvist och hennes bror Bertil Furustedt. Elsa bor på Östervägen i Kungsängen och Bertil i Norrtälje.

Bertil berättar nu vidare om Prästgården.
Huvudbyggnaden var en stor gul villa i två våningar med glasveranda även den i två våningar. På planen framför fanns stora träd, lönnar samt en jättestor kastanj mitt på gården. På båda sidor fanns det flyglar, i den västra fanns tvättstugan i ena änden och i den andra änden bodde en familj bl a Uno Gustavsson. I den andra flygeln bodde flera familjer, Rydbergs på nedre botten och Olssons och Johanssons på övre våningen. Olssons flyttade även de till "hembygdsgården" (ingen kommer på vad gården kallades för). Framsidan av Prästgården - den södra - hade tre blomsterrabatter, en slänt och ytterligare flera olika blomsterpallar. En häck av jasmin och syren och därefter fruktträdgården som sträckte sig till gamla landsvägen. Körvägen upp till huset gick liksom genom en park. Vid landsvägen satt ofta grabbarna och kollade bilnummer -A, B och C- och ibland sköt de med slangbellor! En gång då de sköt med pilbågar - dock inte mot någon bil - stannade just en bil och grabbarna sprang som för livet. Ur bilen hoppade en karl och satte efter dem och bakom en höhässja kom han ikapp dem. Det var Johansson från "Gamle-Bro" som undrade vad de sysslade med. En enkel episod som bara sitter där i minnet.

Andra minnen var den om kärran från vilken det såldes wienerbröd, en annan sålde limpor - det var Torra Bagarn- och "Kullan" hon sålde strömming. Hon körde senare lastbil och det gick så illa att hon körde in i berget i Dalkarlsbacken.
Just Dalkarlsbacken väcker ett annat minne. Det handlar om Eriksson som bodde vid nuvarande Knektbacken. Han arbetade vid Bolinders i Kallhäll och en kväll när hans cyklade hem bar det sig så illa att just i bergskärningen i Dalkarlsbacken (gamla vägen) möter han två skenande hästar - parhästar - som fortfarande har dragstången kvar emellan sig. Eftersom hästar aldrig springer över en människa så sprang de på varsin sida om Eriksson som blev nedslagen av dragstången och avled strax efteråt. En sorglig begravning som Bertil och Bengt tog del av. En fattig familjeförsörjare med nio barn varav flera ingick i kamratkretsen. En av dem - Pelle - byggde sig senare ett hus intill Beckmans.

Vid klockstapeln där den stod tidigare fanns en stor jordkällare där Prästgården förvarade sina jordfrukter. Själva källaren föregicks av en "svale" och på väggen där fanns en inskription, ett årtal 18?? någonting. När klockstapeln flyttades lades jord över källaren och området däromkring. Det fanns också en annan jordkällare på gården.

Brevet från Bengt till Bertil i Rö i Roslagen.
1935 i september -13 år gammal- åkte Bertil till Rö i Roslagen för att arbeta hos en farbror som hade lanthandel där. Brevväxling med hemorten förekom, bl a detta brev från Bengt. Ankom 13/3 1936, frimärke 15 öre.

Prästgården den 11/3 1936.
Hej på dej. Hur mår du? Jag mår bra, hoppas du mår bra. Jag ska tala om att jag kom 3a i skidtävlingen. Stig Pettersson kom först och sen Tore Lunddal. Stig fick ett par bindslen. Eugen kom 4a och Bengt Karlsson kom 5a. Jag åkte om Bengt och Eugen i våran grupp. Vi hade en 3-km bana som vi körde två varv så det vart tillsammans sex km. Nu har jag inte tid att skriva mer. Jag ska gå till Beckman och köpa en nit för jag ska laga skidan.
Många hälsningar från din vän Bengt Rydberg. Skriv snart.
Kuvert med brev i original överlämnas till Bengt Rydberg.

Avslutning av Holger Ängeskog.

Tack först och främst till **Bengt Rydberg** som tillfört Hembygdsföreningen värdefulla informationer om Hembygdsgården.
Tack också **Elsa Nyqvist** för kompletterande uppgifter till tidigare inspelning och **Tack Bertil Furustedt** för härliga minnesbilder från livet på Prästgården.

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING
Hembygdsgården den 29/6 1993
Holger Ängeskog

****

Egnahemsrörelsen
Svea Gustavsson, Hällen, Håbo-Tibble

Intervjuare: Carl Gunnar Jansson, jan-febr 2004
Komplettering av kassettband UKF fått, från 2003-07-28
OCR-läst OmniPage 14 2004-02-10 av Börje Sandén
Tillägg av en artikelversion för Kultur & Historia 2004-02-22
Pärm i2:4 Fritextsökn textfil4.dbf

i2-4

Föräldrarna: Fadern **Albert** Natanael Axelsson kom från Östergötland och blev senare kusk på Menlösa gård i Halland.
Modern **Hulda** Teresia kom från Åland och var svensktalande. Hon var husa på Menlösa gård. Två barn föddes i Halland: Elisabet (Lisa) och Viola. Inga och en fjärde dotter Svea föddes efter flytten till Hällen. Familjen kom till Hällen 1912 på hösten, då man köpte fastigheten. Det fanns redan ett litet hus här på ett rum och kök, som hade bebotts av rättaren vid Mariedal. Familjen fick tak över huvudet, men man bodde trångt och primitivt. För övrigt fanns bara ett litet svinhus. Först mot slutet av 1910-talet byggdes ett nytt, modernare hus och det skedde under flera år. Sveas föräldrar var de första som köpte ett egnahem här. Mariedal hette gården som styckades, men fastighetsbeteckningen var Kyrkbyn.

Lånets storlek känner inte Svea till, men då fadern gick bort 1934 fanns 4000 kronor kvar att betala. Amorteringar och räntebetalningar hade skett under åren. Troligen hade man under åren fått ta upp mindre lån för tillbyggnader m.m. Svea minns att man en gång sökte låna genom Jordbrukskassan i bygden, men av någon anledning nekades. Då ordnades lånet inom släkten istället.o

Andra egnahemmare, som köpt av styckningen vid Mariedal, som Svea minns var: Vägängen (Karlsson), Durktorp (Strömberg), Ängsbo (Karlsson), Backebo (Jonsson), Gustavsberg, Norrebo, Bredatorp, Svängsta, Kämsta, Mineborg, Högantorp, Kyrkbytorp, Berga, Långvreten, Ofta användes bara ägarnas namn som Möllers (Solbacka) , Vickmans. Det var bolaget Hem på landet som 1912 köpt upp både Mariedal och Kvarnnibble i Håtuna socken. Olsson och Rosenlund behöll största delen av skogen och dessutom ner all avverkningsfärdig skog också på de blivande egnahemsfastigheterna.

Huset: Huset, som nu finns på platsen, är i stort sett det ursprungliga. Veranda fanns men har senare rivits och en ny har byggts. Huset var välbyggt och av en modell, som även grannen farbror Sköld använde för sitt hus. Det huset hörde dock inte till Mariedals egnahemsområde utan var byggt på tomt avstyckat från Ålsta gård. Ett annat enklare sätt att bygga, som också användes i området, var med s.k. lösvirke (med det tycks här menas sämre virke).

Uthus: Här fanns tidigare bara ett litet svinhus, så det viktigaste bygget blev en lagård för korna. Allt kom att finnas i ladugården : plats för djuren men också dass, förråd och plats för redskap, skörd och foder. Senare byggdes också ett vagnslider för fordon. I början hade familjen bara en ko, men senare fanns fem till sju kor. På gården fanns två hästar, grisar och höns. Albert hade också förtroendet att ha hand om föreningsgalten, som fick göra tjänst på småbruken. Senare köpte fadern tre stora granar av Olsson och Rosenlund, innan företaget avverkade skogen, för 50 kr och de fick bilda en stor vedbod. Ved till vedboden fick man genom avverkning på Håbo allmänning, som egnahemmarna hade del i.

Marken: Den odlade marken var på 6-7 ha. Mer mark än 7 hektar fick man inte köpa. Till detta kom ett stycke dålig skog. Fadern köpte dock i samband med grannen Mauritz Sköld en lott till – Axelslätt. Han arrenderade också ledig mark bl.a. Norrebo. Han utnyttjade också ett torpställe – Pliktstugan - som låg i Olsson och Rosenlunds skog. Han fick arrendera det torpet av bolaget mot att han skötte dess del i väghållningen. Väghållningen låg ju vid denna tid på markägarna. På vintern måste dock alla egnahemmarna hjälpas åt för att klara uppgiften. På åkrarna odlades säd, vallväxter, potatis och grönsaker. Man utnyttjade främst kvarnen i Aske för att få säden mald, men enligt Sveas mor tidigare också väderkvarnen vid Helgesta. Arbetet: För att få ekonomin att gå ihop måste alla hjälpas åt – stora som små. Vintertid måste fadern vid sidan om de vanliga sysslorna som väghållning arbeta med att köra ved och timmar. Han hade s.k. förkörsrätt av ved och timmer från bolagets skog till Negelstena brygga. Senare körde han i stället timmer från Draget vid Bålsta till Håtunaholm. Från Negelstena och Håtunaholm kunde skogsprodukterna föras vidare sjöledes. Till Draget var det ju lång sträcka att ta sig med häst och vagn. Någon traktor köpte han aldrig. Han började säsongen direkt efter trettondagen. För att på två dagar hinna tre vändor fram och åter måste han komma igång i gryningen. Det innebar att han måste starta klockan fem vid Hällen. Den dag, då han bara hann halvvägs till Håtunaholm, fick lasten ligga vid Kvarnnibble till dagen efter.

Modern stod under den varma årstiden på Hötorget i Stockholm och sålde det som vuxna och barn producerade från egna och andras odlingar och genom skörd i skogarna. Det var färskpotatis, ärtor både gröna ärtor och åkerärtor, svamp, bär och blommor t.ex. liljekonvaljer. Modern åkte in till Stockholm på tisdagsmorgnarna och återkom inte förrän på lördagskvällen. Till att börja med låg hon på nätterna hos bekanta och senare hos äldsta dottern, som flyttat till stan. Det gällde då för barnen att sköta sysslorna hemma beroende på vad de kunde klara. Svea minns, att på henne ankom att bära in ved och sköta om smågrisarna och kalvarna och värma mat åt dem. Hon behövde aldrig ta tjänst som piga i bygden, men en av de äldre systrarna arbetade som piga på Västtibble gård.

Ekonomin: Till skillnad från anställning gav det egna hemmet frihet och möjligheter för den företagsamme. Det krävdes dock en hel familjs samlade arbetsinsats. Det var ofta knappt om pengar och bekymmer att få ekonomin att gå ihop. De flesta egnahemmarna i bygden klarade sig bra och Svea minns bara att någon enda behövde gå ifrån sitt egnahem. Ibland kunde statarna ha det bättre ställt än de självägande. Detta kunde märkas i skolan, när man jämförde de till frukostrasterna medförda smörgåsarna. Statarbarnen kunde mycket väl ha pålägg på sitt bröd, vilket egnahemsbarnen oftast saknade. Särskilt välförsedda kunde de privilegierade barnen till kusken eller smeden på gården vara. Svea minns, att fröken Beda i Negelstena skola berättat att Sveas äldsta syster inte velat visa att hon till skillnad från de andra hade mörkt kornbröd i stället för det ljusa, finare vetebrödet.

Skolan: Den närmaste småskolan var den vid Negelstena, där man gick i två år. Där var först Beda Pettersson och sedan Karin Jansson lärare. Till Negelstena gick man till Durktorp och nådde Negelstena via en skogsväg. När landskapet öppnade sig var det inte långt till bebyggelsen med skolan vid Negelstena. Vintertid gick man till Lövsta och tog en bredare väg till skolan. Från trean blev det kyrkskolan med Efraim Walldén som lärare. Där gick man i fyra år. Dit kom barn från egnahemmen, kyrkbyn och gårdar som Lövsta och Negelstena. Barn från Aske, Kvarnnibble t.ex. gick i Tjusta skola. Det naturliga var att man traskade och gick även om skolvägen var lång. Cykel var ovanlig. Svea fick sin första då hon fyllt femton som en ett år försenad konfirmationsgåva.

Förhållandet mellan egnahemmarna: Svea minns att egnahemmarna höll ihop och gav varandra hjälp. Hon minns särskilt ett tillfälle. Det var senare under andra världskriget, då Svea gift sig och flyttat till Västra Ryd. Hela socknen hade en viss leveransplikt av säd till staten. En man som varit blind som barn och inte som vuxen kunde läsa, kunde inte leverera det på honom ankom. Han förstod inte heller hur han skulle överklaga och riskerade därför böter eller fängelse. Svea och hennes man Sven kunde nu hjälpa honom genom att han mannen kunde tillgodoräkna sig det överskott som de båda levererat in.

Solidariteten mellan småbrukarna hade dock sina gränser. En gång meddelade Olsson och Rosenlund att man tänkte låta en annan egnahemmare än Sveas far sköta körningen av ved och timmer från bolagets skog. Den mannen kunde göra arbetet för en lägre ersättning. Sveas far blev arg på bolaget och besviken på grannen och åtog sin inte därefter den syssla, som han ju egentligen hade förkörsrätt på. Han valde

istället att köra mellan Draget och Håtunaholm. Så blev det sedan: Vid faderns död 1934, tog en äldre syster och svåger över skötseln av gården. Svea och hennes kunde köpa Stenbacka i Västra Ryd tack vare ett egnahemslån på 11000 kronor. Då systern med man flyttat till Munkholmen i Sigtuna, arrenderades först gården ut ett antal år. 1967 övertog Svea och hennes man Hällen, som fortfarande var dödsbo, och löste ut syskonen. Här bor nu Svea kvar i sitt i stort sett oförändrade föräldrahem från 1910-talet och lagar sin mat på vedspisen, som hon alltid gjort och inte vill avvara. Gården övertogs 1979 av sonen Yngve, som också anlagt en mindre såg på tomten. Åkrarna nu är utarrenderade till Peter Wretfors på Vägängen.

Hällen – ett av egnahemmen på Mariedals mark 2004-02-22

Ingår i tredje artikeln om "Egnahemsfrågan" i UKF:s Kultur & Historia 2003-2004

Året är 1912. Albert Natanael Axelsson , som ursprungligen kommer från Västergötland, arbetar som kusk på Menlösa gård i Halland. Hans hustru Hulda Teresia bördig från Åland är husa på samma gård. De har två barn: Elisabet tre år gammal och ettåriga Viola. Arbetet som kusk och husa bör ha gett de båda relativt hög status bland statarfamiljerna på gården. De när ändå drömmen om att få äga en egen gård; att rå sig själva.

Hur de två fått reda på att det i det avlägsna Uppland fanns en gård vid namn Mariedal och att denna skulle styckas upp i egnahem, det vet vi inte. Kunskapen om den snart tioåriga reformen, som skulle hjälpa obemedlade arbetare till ett eget småbruk, var säkert vitt spridd i Sverige. I bygden fanns troligen personer, redan tagit steget från statare till egnahemmare. Lokaltidningen kunde inte gärna undvika att berätta om denna stora, sociala reform. Hur Albert och Hulda låtit sig informeras och varför det blev just Mariedal i Uppland, är dolt för eftervärlden.

Företaget AB Hem på landet hade 1912 köpt in både Mariedal i Håbo - Tibble kommun och Kvarnnibble i Håtuna kommun för att här skapa två så kallade egnahemskolonier. Bolaget hade bildats 1899 i den våg av nationalism och landsbygdsromantik, som svepte genom landet. I tjugo lotter på högst 6-7 ha hade gården Mariedal styckats – åkern och hagmarken vill säga. Skogen hade de tidigare ägarna Olsson och Rosenlund tagit hand om och passat på att avverka de skogsplättar, som de nya ägarna – egnahemmarna – skulle bli ägare till.

Hit till en okänd trakt flyttar nu Albert och Hulda med de två barnen. Familjen blir inte ensam även om den är den första som tar sin fastighet i besittning. Snart finns nya småbrukarfamiljer fint om. Genom egnahemsbolaget ordnas ett statligt, borgensfritt lån. Hur stort det var 1912 har inte gått att få fram. När Albert hastigt avlider 1934 återstod 4000 kr att betala och då hade han årligen erlagt räntor och amorteringar.

Det är ingen öde tomt man flyttar till. Här finns två små hus: en stuga på ett och rum och kök och ett svinhus. Stället bär namnet Hällen. Stugan som dittills hade bebotts av rättaren på Mariedal blir nu familjens hem flera år framöver. Det är trångt när sex personer – två flickor till: Svea och Inga föds här – ska samsas i utrymmet, men man drömmer om det nya huset som ska byggas. Men först i tur står ladugården. På den får Albert lägga en stor del av sin arbetstid för att få djuren under tak. Här ska ju bli plats för hästar, kor, grisar och höns. Här måste bli ett dass och plats för vagnar, redskap, skörd och foder till djuren. Ett vagnslider med överbyggnad kommer senare. Av tre stora, växande granar inköpta av Olsson och Rosenlund för 50 kr, får man en präktig vedbod.

Tegelbruket i Bro -
Gösta/Ellen Wikström - Gunnar Pettersson

TEGELBRUKET I BRO
Gösta och Ellen Wikström. Se också Vi skriver i Upplands-Bro nr 45 i2-9
Äldre datorutskrift, före DOS-tiden
Sammandrag av Börje Sandén
OCR-läst 2004-06-28
Pärm i2:9 fil Wikström-Pettersson tegelbruk.doc fritextsökn textfil4.dbf
---

Tegelbruket i Bro
första industrialiserade processen 1880-talet
Ellen och Gösta kom dit 1934
bruket skulle köras igång igen 1935
endast sommartid ca 15/5 -15/9
3 milj tegel
ägare var jägmästare Carlander, som hade tolv tegelbruk,

Endast 3 är i gång nu: Bergsbrunna och Haga
Nu drivs de av KF: Mälardalens Tegelbruk
1947 en omfattande ombyggnad, för vinterdrift varefter KF köpte bruket
leran togs för hand fram till 1930-talet, då grävmaskiner
före kriget kördes vagnarna med hästar
bensindrivet lok

Presshuset: leran blandades med sand och sågspån, övre våningen
pressen matade ut leran i en sträng, nedre våningen
skars i färdiga bitar, med tråd i en ställning
efter 1947 hade man elevator som förde bort teglet
dessförinnan: bortsättningsvagnar
bortsättningsvagnarna gick på spår till torkladorna

Långholmen och Nyladan
spåret gick mitt i ladan, man bar fyra m åt vardera hållet
kvinnor skiljde stenarna åt med en kniv, torkade bättre
när KF tog över försvann dessa kvinnojobb

När stenarna var torra kördes de på skottkärra till ugnen på smalt järnband i golvet
de travades på varandra på särskilt sätt
947 byggdes ugnen in i den stora ladan som finns kvar
man fick gratis värme till torkningen
20 000 stenar åt gången
ugnen var som en rund tunnel med ca 20 portar portarna murades igen
portar togs upp för att få ut teglet

råteglet framställdes snabbare än bränningen gjordes
pressen slutade i september
ugnspersonalen kunde arbeta fram till jul - inskjutare - utskjutare - brännare -
bruket stod stilla jan - april
efter ombyggnaden blev det hela året om
Gösta körde loket en tid. 9 vagnar. körde i ett
arbetat i 36 år
facket var starkt, man måste vara med
väldig omsättning på folk
1934 låg ackordet på 14:50, vilket var väldigt bra betalt

Det var många som Åkte till Bolinders varje dag, gick buss.

Gösta blev arbetsledare, ryggen hade blivit förstörd
förr kom smålänningar vandrande hit för arbete på sommaren
Gösta berättar om Pelle Mes. Han tog teglet från pressen och lastade på vagnarna, 20 000 om dagen.
ingen annan klarade jobbet
folk cyklade från Bålsta, Håtuna, Ådö
de felsta kom tillbaka år efter år
1939 fick man elektriskt ljus
efter 1947 var det fullt med familjer i lägenheterna året runt

…….
Gunnar Pettersson. Vi skriver nr 49

Gunnar säger att KF köpte 1945, jfr ovan 1947
han nämner inte inblandning av sågspån
ev stenar leran slogs bort av valsarna som gick mycket fort
munstycket gick ut som en fyrkant
leran vattnades så att Lunsen kom ut blank och fin
skärapparaten med pianotråd gick mycket snabbt
skärbordet matades hela tiden med nya stenar
bortsättarna. tog stenarna tre och tre,
de pressades ihop,vikten var ca 20 kg i tre våta stenar
efter några dagar skildes stenarna åt
stod i torkladorna ett par veckor
ugnen hade 16 eller 18 kammare(jfr ovan)
900 - 1000 grader
man eldade med kolstybb om brinnande föll ned uppifrån
före moderniseringen var det mest tillfällighetsjobbare
på vintern torkades teglet genom att man eldade i stora järnkorgar, "Galtar", fyllda med koks, giftiga gaser
ca 5 miljoner tegel per år
bästa förtjänsten i Bro på tegelbruket

****

Konrad Björkman, Lilla Tingsviken

Renskrivning av Börje Sandéns äldre blyerstanteckningar
sporadiska anteckningar från slutet av 1970-talet. från pärm i1. i1-2
Pärm i1:2 fil Kondrad.doc fritextsökn textfil4.dbf

Lilla Lagmansboda är antagligen detsamma som "Galgen"
Konrad kände "Galg-Anna", som hjälpte bönder med tvätt och slakt.
Hon hade 3 barn, en flicka var konfirmationskamrat med Konrad 1910.

Savolax fanns inte på Konrads tid
Marielund, rivet på 10-talet
- här bodde Erikssonm Tjär-Magnus/Kol-Magnus

Lövåker, Elin Howner bodde här senast; dessförinnan Herbert Stern, Hedström (kyrkvaktmästare på 50-talet, när Börje och Gudrun kom till Låssa, Herbert Stern, Elsa Norrby.

Kälkholmen, förr Raseborg enligt kyrkböckerna

Ådö, Värmlänningar och Dalkarlar rothögg mellan vindbryggan och ladugården; även spadvände.
- lagårn byggd 1817 enligt järnsiffror som nu är nedtagna.

Max Wibom, delägare i Erik Olssons trävaror i Stockholm:
Köpte Lejondalsskog 1910-1920
Wibom inspekterade skogen och flottningen från Fiskartorpet.
Konrad körde timmer genom Brogårdsallén och Konrad förargade sig över att Wibom som kom utan lass begärde att timmersläden skulle gå av spåret för att ge plats åt Wiboms släde. Det var 3 timmerslädar "timmerlass - håll ur vägen"
Han kallades tandpetaren, därför att han var så stor i käften.

Sonen till Wibom (Erik?) var ute hos Dammgren, som var bas för skogsavverkningen. Han bodde hos Gerdas föräldrar i "Herrgården" / inspektorsbostaden. Ibland bodde Erik Wibom också där. Han lämnade efter sig ett par björkskidor, som finns kvar hos Konrad; ovanpå garaget.(Lilla tingsviken)

STENYXA
- hittad på Stora Tingsviken ca 100 m NV om röset intill vägen bortom Stora Tingsviken
- Klara Ohlsson hjälpte sin dotter och måg med rotfruksupptagning då hon hittade yxan - på 1930-talet
- Fagerlind (Prästgårdsarrendatorn) tog hand om den
- togs sedan om hand av stinsen Johan Johansson, Raä ombud.
- När han flyttade överlämnade han den till Konrad som 12/12 1979 överlämnade den till Hembygdsföreningen undertecknat Börje Sandén

Sparres gravkor - Eric Josias - Konrad Björkmans uppgifter 1979.
Johan Sparre byggde gravkoret 1887(?)
Fyllning togs från gravhögen; man slutade när man kom till plankor
Skomakare Hedström, Fagerlind (f. 1870) Axel(?) har berättat om "plundringen" av Assurs hög för Konrad Björkman.
Fyllningen användes till hela norra delen av kyrkogården.
- Stiglucka fanns vid den stora linden.
Konrad hittade tegelrester på 1 m djup när han grävde grav. (rest av stigluckan)

Lejondal - Konrad Björkman på telefon 1978-07-13
Robert Granbom, smed på Lejondal, smidde järnräcket på loggian
Smedjan ligger vid diket, över 100 år
- Han söp ofta i stan
- Stod på Skeppsbron: "Här ser ni Granbom stå på Stockholms redd"
- Han ville kyssa grevinnan Sparre, Hon ropade på hjälp.
- Han flyttade i början av 1900-talet till Kalmar (Bålsta), nära silon.

Svarvviken - sågen
1901 upphörde sågen vid Svarvviken
- Gustav Fredriksson hade arrende på sågen, bodde i Roligheten
- byggde bastu på udden i Lejondalssjön.

Rydjan
1919 fanns provinsialläkaren (Norlander?) i Enköping
När Rosengren i Rydjan hade fått vatten i lungsäcken skjutsade Konrad Björkman honom sittande i en amerikansk gångstol först på släde till Bro, sedan på järnvägen.

Roligheten
Läkaren Adams Ray bodde här

Marlekor
Enköpingsposten 1964
Dito 20 januari 1977 - sid 17, Gert Stertman

berättas om marlekor
- inventering gjord av länsstyrelsen naturvårdsenhet, fil. kand. Erik Elfström

Bramstorpstallen - 1936 – 38 (Bramstorp var ledare för Bonderförbundet, nu Centerpartiet)
- affischplats - riksdagsmannen

Lindängsladan
Låg strax söder om Nygård (tidigare Storhagen)
Lång-Kalle - torpardräng vid Nygård åkte på höet utför
Det var då han fick en högaffel i stolgången.
Han fraktades till läkaren i Tibble (Håbo-Tibble), som inte kunde göra något.
Han fraktades tillbaka till Bro, och fick ta första tåget dagen efter till Serafimern.
Trots det blev han 80 år.

Åsboda(?) - under Thoresta
Johan Olsson skulle ha varit född där; far till byggm. Olsson.

Vallbo
S.T. Vall och Värn har bott här
S.T. vid träden i kurvan öster om Vallbo (ev Värn här)
S.T. Qvista - Alm, Almstugan

Duvans skärning
Där järnvägen skar ner bakom Gustavshäll
Sveden.
- difteri 1900 - 1905
- pappan rodde hela Lejondalsjön för att hämta doktorn vid Lövsta
- dottern dog
- 14 dar senare dog nästa dotter

Bro häradsallmänning

****

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING
MINNEN FRÅN KUNGSÄNGEN

pärm i1:21 fil knudjägr.doc fritextsökn textfil4.dbf i1-21

KNUD NIELSEN, Jägare på Lennartsnäs.

*I serien "Minnen från Kungsängen" återges här ett sammandrag av en inspelning gjord den **7 oktober 1998** på Stora Tuna, Lennartsnäs i Upplands-Bro. Där bor jägaren Knud Nielsen, född 1911-08-31 i Halland och anställd som jägare på Lennartsnäs sedan år 1947. Medhjälpare vid utfrågningen är friherre Gösta af Ugglas, Lennartsnäs. För inspelning och utskrift för Hembygdsföreningens räkning står Holger Ängeskog.*

Knud Nielsen föddes den 31/8 1911 i Halland av danska föräldrar. Hans farfar hade varit jägare, hans far var jägare och det var naturligt att han själv skulle bli jägare också och efter olika anställningar hamnade han på Lennartsnäs år 1947.

Här bodde *Frans Gustav Thun*, avgående jägare, på torpet Nybygget. Han och hans hustru hade en ko som gav så mycket mjölk att han kunde sälja överskottet till gården varje dag han gick till arbetet. Thun och Knud har tidigare blivit intervjuade med bandspelare av Herman Svenngård i Hembygdsföreningen. Thun var en ståtlig karl, 187 cm lång, och bodde i det södra huset på Nybygget, det var ett dubbeltorp I det andra huset bodde *Johan Bruno* som var skogvaktare. Före Bruno hade *Rhodin* haft den sysslan. Thuns och Brunos husföreståndarinnor var kända för att vara osams.

Samtalet kom in på *den stora festen* på Lennartsnäs i juli 1952 då Göstas farmor *friherrinnan Alfhild af Ugglas* firade sin 75-årsdag med gårdens folk. Stor medaljutdelning och inte mindre än 17 personer fick Pro Patrias guldmedalj för mer än 50 års tjänst på gården. Ett gruppfoto finns på alla dessa, även namnen finns antecknade. Friherrinnan fick rykte om sig att inte betala de anställda vad de var berättigade till men det visade sig att när de slutade sina tjänster så satt en inte oväsentlig sparad slant på ett konto till var och en.

När Knud kom hit 1947 fick han ta hand om *jaktvården* och från södra Sverige tog han med sig en jaktkultur som ju inte fanns här. Här var det ganska okultiverad jakt, tyckte Knud men hans idéer föll i god jord. Här gällde det att dra upp en riktig viltstam på de marker som tillhörde Lennartsnäs, Öråker. Frölunda och en tid även Skälby. Det fanns jaktmarker även norr om järnvägen mot Lillsjön som också kunde skryta med fint kräftfiskevatten. Det var stora marker och alla jordägare var ju släkt.

Från Hamiltons på Wrangelsberg fick han sitt första verkliga arbete hos *Ernst Wehtje* på en ö i Ivö-sjön i östra Skåne.. Sedan började kriget samtidigt som fadern skulle pensionera sig och ville att sonen skulle ta över hans befattning. Nu blev det inte så utan färden gick norrut och han hamnade på *Aggarö* i Mälaren. Det ägdes av en tysk direktör i Henkel - Helios, men i samband med krigsslutet fick han 6 månaders fängelse och dessutom lämna hela godset i "mät" som krigsskadestånd. Orsaken var att han lämnat pengar till propaganda.

På Aggarö var Knud i 3-4 år innan han efter intervju hos direktör Kjell Hägglöf och prins Gustaf Adolf fick anställning som jaktvårdare på *Aske* och hos Aske-klubben, en sammanslutning av nobla jägare under Aske-greven Lewenhaupts ledning. Det berättades att greven och prins Wilhelm m fl gjorde en resa till Västindien och att greven fick betala allting för prins Wilhelm hade inga pengar.

Alltnog, prins Gustaf Adolf omkom i den tragiska flygolyckan i Köpenhamn 1947. Göstas farbror, friherre *Oscar af Ugglas* reste i samma sällskap men blev just då förhindrad och skulle ta nästa plan hem. Han fick höra kraschen från stationsbyggnaden. Det var nära. Efter prinsens bortgång och året efteråt Folke Bernadottes var det svårt att hålla ihop klubben och det var då Knud flyttade till Lennartsnäs 1947 där det bildades en ny jaktklubb.

Det blev ett 10-12 personer, markägare och jaktarrendatorer. Några namn: Kjell Hägglöf, Oscar af Ugglas, Gustaf Dyrssen, Curt af Ugglas, Clas af Ugglas och Carl von Essen, Signhildsberg. Det var ofta inbjudna gäster, en fransk general, prinsessan Sibyllas bror bl a .

Knuds uppgift som jägare och jaktvårdare på Lennartsnäs var att få fram en bärande viltstam av fasaner och rådjur i första hand. Fasanerna krävde mycket arbete med matning varje dag på vintern, året om skulle rovdjuren som jagade fasanerna hållas efter, det var i första hand räv, grävling, kråkor och hökar av olika slag som skulle skjutas. Älgjakten låg inte inom jaktklubbens verksamhet, den var förbehållen jordägarna enbart och där var det *Clas af Ugglas* som bestämde. Det berättas att en gång på 40-talet sköts det inte mindre än sju vuxna älgar på Frölundas marker, Gösta af Ugglas var med som ”klappare” endast 15-16 år gammal. Det var ett 10-tal skyttar och ett 20-tal ”klappare” Bytet fördelades efter markarealen och jordägaren tog allt. Gästande jägare fick nöja sig med den stora lunch som bjöds dem och drevfolket på någon av gårdarna, vanligtvis Frölunda. Det var ett mycket uppskattat nöje då olika människor fick vara tillsammans under lättsamma former. En folkfest.

Fasanodlingen var intressant. Knud födde upp ett 1000-tal kycklingar varje år från ägg som han plockade från värplådor ute i markerna. *Marianne Wallenberg*, f. de Geer, satte ut en del på Marcus Wallenbergs *Beateberg*. Problemet var dock alla rovdjur som drogs till det lättfångade bytet. Varje år sköts mer än 20 rävar och oräkneliga hökar av olika slag. Uppfödningen blev dyr och när så det betade utsädet kom och det blev förbud att äta fasaner försvann inkomsten på den försäljningen och odlingen upphörde i början av 1980-talet. Däremot gick rapphönsen bra.
Slut på bandets första sida

Efter kaffepausen pratar vi om *Tuna*. Knuds hus är det sista kvarvarande av en tidigare by. Här har varit flera byggnader, bl a en loge och ett brygghus. På en skylt några hundra meter söderut finns en karta över Tuna ödeby som den såg ut för några hundra år sedan. I markerna kan man se rester av fem olika fastigheter och några stensatta källare. Långt tidigare fanns här åtta gårdar, säger Gösta. De boende här flyttades efterhand under 1800-talets slut till moderna bostäder vid Lennartsnäs och den gamla byn bara försvann. I Svenngårds samlingar finns allt detta dokumenterat.

Berätta om folket. Gösta nämner Lena Dyrssen, f. grevinnan Tytter Piper.. Hon kom från Piperska Ängsö och när hon blev änka här så köptes Urfjäll in åt henne som ”änkesäte”. Där bodde hon med en dotter som var gift sig med Fredrik Barnekow och fick sonen Rutger Barnekow, senare direktör för SEBanken. Fadern Fredrik Barnekow var militär, överstelöjtnant, och jagade ofta här. Förr fanns det gott om skogshare här, numera är det mest fälthare. Skogarna är välskötta och idealiska för jakt och jaktvård. Området med Douglasgran i en svacka mot sjön längst i söder är särskilt sevärt.
Vinterminnen. Inga speciella minnen härifrån, tycker Knud. Barnen gick till skolan i Skälby och Kungsängen, Kyrkskolan, ibland över isen. Däremot från tiden på Aggarö. Där var det 500 m över sjön, ganska besvärligt vintertid när det blåste.

Gösta minns från sin skoltid under kriget då det inte fanns några bilar. När barnen så kom med tåget till Kungsängen fick de för att komma hem ta sig fram över isen med skidor eller skridskor när så var möjligt. En gång kom fadern hem från sitt arbete i stan i finkostymen med hjälp av skridskosegel från Kallhäll. Då gungade isen ordentligt varför han efter hemkomst ringde fiskaren på Lennartsnäs, Edvin Alm på Eldholmen vars brygga han just passerat, för att varna honom för ev. svaga isar. ”Det behövs inte” svarade Alm, ”isen har gått upp nu!” Då var det nära. Ahlms fader var före honom fiskare på Lennartsnäs. Han drunknade en stormig kväll i Djupvik söder om ”Villan”, som Gösta bebor.

Frans Gustav Thun var mycket kunnig i historia. Han visste att det fanns gamla gravar på området och då kommer Knud ihåg en intressant händelse. Ingen visste riktigt var alla dessa gravar kunde vara men nu kom några ovanliga upptäckare. Knuds många fasaner spred sig över markerna och sprätte i jorden lite varstans. På ett ställe var de särskilt förtjusta i de larver eller annat matnyttigt som de hittade, de grävde ner sig allt djupare runt några stenar. Det visade sig att dessa stenar bildade en stensättning som med största sannolikhet hade att göra med gamla järnåldersgravar enligt riksantikvarien. Några pengar finns inte för närvarande för utgrävning och dokumentering tyvärr, nu är fasanerna borta sedan ett 20-tal år sedan och naturen har återtagit platsen med gräs och sly igen. Den är inte lätt att hitta men Knud vet.

Trädgårdsmästare Jansson bodde i St. Tuna. På andra sidan vägen, lilla Tuna, bodde först en befallningsman på Lennartsnäs sedan pensionerade jägaren Einar Roslin som inte särskilt gillade Knuds idéer vad gällde hundar. Han flyttade senare till pensionärshemmet i Kungsängen. Det var ju så att anställda på Lennartsnäs fick efter pensioneringen bo kvar på undantag, stugor, i området så länge de ville och orkade. Sedan blev det flyttning till något pensionärshem, ett sådant låg vid gamla landsvägen i Tibble.

Huset Stora Tuna är närmare 200 år gammalt eller från början av 1800-talet. Från början var det envåningshus men 1920 byggdes övervåningen och det var en tid plats för tre familjer i huset. På övervåningen bodde en familj Lindkvist med sex barn i två rum. Knud bodde med sin familj om fem personer i nedre våningen, de tre barnen är utflugna sedan många år. Knud bor nu ensam efter makan Ingas bortgång för 15 år sedan. Barnen, en dotter bor i Kungsängen, en son bor i Hässelby och en son i Västerhaninge. Han får besök nästan varje dag av någon av dem.

Synen är inte vad den skulle vara. Knud kan läsa halva nätterna med hjälp av glasögon men annars är dubbelseendet problemet. En flakmoped är Knuds livsnerv och kontakt med yttervärlden. Han åker överallt på halvön och även enstaka turer till Kungsängen för att handla

Folktro. En dag för länge sedan, när hustrun stod och tvättade på gården, kom Thun och snokade. Knud höll på att lägga golv i hundboden och när hustrun var utom hörhåll kom Thun fram och sa: ”Det blir nog bra med det där golvet för jag har lagt en lie under tröskeln”. När han sedan gått undersökte Knud utrymmet under tröskeln och mycket riktigt, där låg en lie. ”Den ligger kvar än idag”. säger Knud som har undersökt sitt eget hus och hittat en yxa, en tång och diverse järnskrot under hörnen i huset Enligt folktron ska järn under husen hålla ”knyttet” borta, d.v.s. oönskade andeväsen. Gösta har ganska nyligen låtit reparera ett 500-årigt härbre på Nybygget och där fanns också rester av järn under grunden och detta fann länsantikvarien mycket intressant. Thun såg också en svartklädd gumma som då och då gick över gården Tuna. Bara *han* såg henne och hon svarade inte på tilltal.

Vägstenar. I häcken på L:a Tuna står en vägsten som visar väghållningsskyldighet. Den har flyttats och ska ställas tillbaka till sitt ursprungliga ställe. Knud vet var det rätta stället är. Vid Urfjäll står en liknande sten och den har av okänd anledning målats vit. Hur kan detta komma sig? Och vid Eklöws står en annan vägsten inne på tomten. Den har flyttats dit från landsvägen och bör sättas på sin rätta plats med det snaraste.

Knud efterlyser en *nivåkarta* över kommunen där man kan se Mälarens vattenstånd kanske vart 100 -500 år som strandkonturer från dagens nivå och bakåt i tiden så långt som möjligt. Det skulle vara till god hjälp för dem som vill studera naturens minnesmärken som det finns gott om i våra trakter.

Knud har iakttagit *sötvattenmusslor* i olika former. Vid grävning av sedimentdammarna i Kungsängen var det stort kalas för fiskmåsar och andra fåglar som där i leran hittade fantastiska delikatesser i vita skal. En annan gång hittade han ett par sötvattenmusslor ca 10 cm stora på grunt vatten, 30 cm innanför eller i vassen i bukten mellan Jönsholmen och Eldholmen. Även i Hjälstaviken har motsvarande fynd gjorts.

Avslutning.
Sällan träffar man en sådan härlig naturmänniska som Knud Nielsen som på en så enkelt och lättförståeligt sätt kan delge sin omgivning det väsentliga av sina upplevelser i naturen.
Dessutom ett stort tack till Gösta af Ugglas för den utomordentliga vägvisningen i Knud Nielsens liv och gärningar och för händelser och kommentarer som i högsta grad berör Lennartsnäs.

Stockholms-Näs Hembygdsförening
Holger Ängeskog
7/10 1998

Dagmar Tamm berättar
Tidiga Notiser - Svarte Ryttaren
(*äldre datorutskrift - före DOS-tiden)*
Sammanfattning av Börje Sandén i2-9b
OCR-läst 2004-06-28
Pärm i2:9 fil Tamm,Dagmar äldre.doc fritextsökn textfil4.dbf

Svarte ryttaren på Tammsvik

Farfar köpte Ådö på 1870-talet, senare nästan hela Låssa
1907 delades egendomen upp på sönerna
Dagmars far, den äldste fick Ådö, var ingenjör
Nils Tamm fick Kvistaberg, ett torpställe
Dagmars far sålde Ådö, tog undan Björknäs, för att bygga ett modernt hem, vilket av efterträdarna kallades Tammsvik
Tammsvik/Björknäs började byggas 1917, klart 1921
snickarfamiljen från Kvistaberg, hjälpte familjen Tamm.
snickarsonen Adolfs mor berättade senare om Svarte Ryttaren

"Där får inte ingenjören bygga för då bygger han i vägen för Svarte ryttaren"
"Om kvällarna när min gubbe var borta och arbetade stod jag ofta och tittade ut över sjön, och när det skymde kom det en ryttare ridande över vattnet."
"Han kom ute från viken och red upp på backen där mellan träden och försvann bortåt Vållenskogen på Säbyholm"
"Inte får man bygga i vägen för Svarte Ryttaren, för då blir det någon olycka i huset"
Det visste fadern inget om när han byggde.
Det blev aldrig någon trivsel huset
Barnen var mörkrädda, vågade inte ensamma gå upp i övre våningen
föräldrarna hörde också ljud, folk som gick i trappan
Modern "låste" en natt in ett "spöke", som gått ned i källaren dagen därpå fanns naturligtvis ingen i källaren
När Dagmar spelade på pianot i övre våningen bankade det på broderns dörr, fast denne inte var hemma
Modern öppnade, det var ingen där
"Det var spöken i vårt nya hus"

Flera år senare
En i släkten drev pensionat
- aldrig någon trivsel
- folk kom aldrig tillbak
- jungfrurna var rädda att gå i trapporna

En spiritistiskt lagd släkting fick testa saken, utan att veta något i förväg.
- PÅ natten var det dunder och brak: en hel här kom ridande genom rummet.
- Schäferhunden blev vettskrämd och hoppade upp i sängen morrade och reste raggen

"små raggiga hästar med mörka ryttare som red rätt ut åt det hållet (mot Vållenskogen)

Nils Tamm på Tammsvik
Nils var fjärde sonen, han har berättat att det blev en besvikelse för föräldrarna, ville ha en flicka, de klädde honom länge i flickkläder, har han berättat. Fostrades inte strängt som bröderna.
Stod på Norrmalmstorg på natten med en kikare för att se på stjärnorna

Gick på konstakademien
Sångutbildning tenorsångare - John Forsell
Guldmedalj på Stora konstsalongen i Paris för "Islossning", som finns på Kvistaberg.
Ärvde Kvistaberg, ett "torp"
Byggde ateljévillan, senare institutionslokal för Uppsala universitets filial i Kvistaberg
- hans urna i fundamentet under kikaren i hans egen kupol, den röda

När Dagmar förlorade sin make 1956 flyttade hon till farbror Nils för att hjälpa honom` han var mycket ensam.

Nils Tamms dikt: Stjärnesång

DE GAMLA GODA TIDERNA
Ekipage och kuskar i livré, olika för varje gård beskrivna

"alla gårdars bästa, parad vid Bro station"
Önstahästen lade sig ner en gång; blamage för kusken
berättades om dikeskörningar
Dagmar körde och hämtade när det var någon modig person som vågade åka med henne, hon använde giggen
Hästen, Orre, krumbuktade alltid vid Säbyholms skolas grind, hade antagligen blivit skrämd av den när den slagit igen

Mina Boije var barnmorska tydligen

Slädpartier i vår ungdom
- hälsa på grannarna om vintern med slädparti
- kälkar att sitta på efter "kappsläden, trollhoppan, kallad"
- turades om att sitta i släden för att värma sig med uppvärmda tegelstenar vid fötterna.
- man åkte många kilometer

Kolryss, kläddes in, man satt bland fällar, stora, rymde många
……..

(Maskinskrivet original)

Tammsvik
efter Dagmar Tamm
Vi skriver i Upplands-Bro nr 5 "Svarte ryttaren vid Tammsvik"

Familjen Tamm kallade gården för Björknäs
Herrgården började byggas 1917. Färdig 1921
1907 delades Ådö-egendomen mellan flera bröder Tamm (söner till den Tamm som på 1870-talet köpt Ådö efter att ha slutat som brukspatron vid bruken i norra Uppland)

Äldste brodern hade ärvt Ådö, men han var arkitekt och sålde jordbruksegendomen, sedan han styckat av Björknäs, där han byggde nuv. byggnaden
"där får inte ingenjören bygga för då bygger han i vägen för svarta ryttaren" sade gamla mor i snickarfamiljen på Kvistaberg.
Otrivsel i huset
Fotsteg och ljud mot väggarna hördes nattetid
När barnen skulle spela piano bankade det i väggen från ett obebott rum
En spiritistiskt lagd dam övernattade en gång i spökrummet utan att ha varnats:
"en hel här av mörka ryttare på små hästar hade ridit genom rummet" " hennes hund hade hoppat upp i sängen och morrat och rest ragg" "ryttarna red iväg mot Vållenskogen

Ortsbor berättar

Dagmar Andersson

i3-A12

Intervjuare Ing-Marie Zander, Lillemor Sundell hösten 1999

Håtuna

OCR-läst av UKF 2004-11-29, förmedlad av Gun Björkman och införd i databasen
Lätt redigering av Börje sandén
fil Andersson Dagmar.doc fritextsökn textfil4.dbf hemsidan

Intervju med Dagmar på Norrgården hösten 1999

Den dagen vi skulle flytta gick jag till folkskolan på morgonen från Marielund, sen gick jag hem på kvällen till Berga. Då hade jag sällskap med mina grannar, barn som gick i skolan. Henning och Folke öster. Dom följde med mig och visade mig vägen ner till stugan, där mamma och pappa hade kommit. Sen måste jag gå ny väg då till skolan varje dag. Jag var 9 år och hade börjat första året i storskolan. Jag hade gått i småskolan i Kålsta. Jag gick från Marielund *(söder om Skällsta)* till Kålsta. I storskolan gick vi i Håtuna kyrkskola. En lärare hette Eriksson, det var unga lärare vi hade. Den första var gammal. Vi var många barn där. Det var många i klassen. Vi gick till 6:an. Sen har jag inte gått mer. Men det gick ju bra

Vad gjorde Du sedan, när du slutat ?
Ja sen måste man ju ut och ha något arbete. Jag var borta i Killinge och hjälpte till med att sköta djur och sånt och ibland var man hemma och hjälpte till. Vi var ute allihop ett tag, jag och mina bröder, vi arbetade i jordbruksarbete. Det fanns inget annat. Vi var 5 syskon och jag var äldst.

Nu är det bara Du kvar ?
Ja, jag tycker det är tråkigt när dom är borta, det blir tomt, man har ingen av de närmaste att umgås med inte. Det är svårt det. Jag trodde ju inte att jag skulle leva så här länge.

Hur gammal är Du nu ?
Jag är 97 år, ja det fortsätter.
Jag var borta och hade olika hembiträdesplatser i Uppsala och Stockholm.
Sen var jag hemma och hjälpte till, jag tyckte att jag måste. När mamma blev ensam så blev det så. Sen blev jag hemma och hjälpte min bror, när han tog över jordbruket. Elsa gick ju i skogen. Elsas dotter kom hem och skjutsade till torget i Uppsala, där hon sålde bär, blommor m. m.

Du har ju också stått på torget.
När jag var 13 år började jag. Jag fick hjälp av en som bodde i Uppsala. Vi hade plockat allt möjligt, nypon, slånbär m. m. Mamma rodde oss över, vi skulle ju åka ångbåt. När vi kom till bryggan, skulle vi lasta av och moster skulle ta emot det där, men då ramla hon i sjön. Hon stod och skulle ta emot, men hon föll framstupa i sjön. Så jag fick åka ensam.

Då var Du 13 år?
Ja, det fick gå, det var en gubbe som hjälpte till att köra fram det, jag visste ju hur jag skulle göra, så det fick lov och gå. Och moster fick följa med mamma tillbaka och torka kläderna. Hon satt däri båten och tårarna rann, hon var så rädd att hon inte skulle komma upp igen. Hon var så stor och tjock och hade så mycket kläder. Mamma hade ett sjå att få upp henne. Vid bryggan var det rätt så djupt också. Så blev hon tung av kläderna se. Jag brukar tala om det här för folk och då bara gapskrattar de.

Jag hade premiär då på torget när jag var 13 år. Det var på Fyris torg, det var för sådana som hade lite smått och gott. Det blev skänkt för sådana som bara hade lite att sälja, stora trädgårdsmästare. fick inte stå där.. Det var roligt, fast det var jobbigt. Man kom ut och fick träffa så mycket roliga människor. Det var hela livet det. Så mycket bekanta man fick.

Du träffade Lillemor också där eller hur ?
Ja, det kan hända, det var många från Eriksund. Sigge var där. Jag höll på till jag blev 70, sen orkade jag inte mer. När jag åkte sista resan med ångbåten efter att jag hade varit på torget hände något. Maskinisten på ångbåten eldade inte, han var full och dom kunde inte stanna vid bryggorna. Vi drev ute på Ekoln. Vi fick hjälpa till och bära fram ved till den där gubben. Han bara låg där på sätet och brydde sig inte om nåt. Det var så trassligt. Det blev bortåt kvällen och vi visste inte om vi skulle komma fram till Eriksund. Men så kom han igång. Han lade till nödtorftigt vid Finnstaholm och då steg jag av där, för då visste jag att jag kunde komma hem, och så jag gick därifrån. Därefter åkte vi buss med våra grejor till busstation och sedan måste vi ta hjälp till torget. Det var mycket om och men innan man kom dit. Men det var ju så, man var inte van vid något annat. Man var tvungen, så man fick hålla på och arbeta. Jag höll på hemma till jag var 95 år. Sen måste jag flytta. Först bodde jag i Kungsängen ett år, för de skulle rusta här på Norrgården. Sen kom jag på sjukhus, jag fick bältros. Därefter kom jag hit. Jag hade ingens stans att vara se.

Du hjälpte din bror och plantera kål. Hur länge höll Du på med det ?
Hur gammal var Du när Du slutade med det ?
Alla åren han höll på. Jag slutade när han gjorde sig av med djuren. Jag har varit i farten hela tiden. Därför är jag stark. Man skall börja tidigt, man skall inte börja jobba tungt när man blir gammal inte. Man fick börja så fort man stod på bena. Pappa sa till morsan när han gick på morgonen: se efter så att ungarna har något att göra.

Jag fick gå och räfsa diken, jag orkade inte bära härveln, utan den måste jag släpa. Dagny fick stå på en pall borta vid spisen och diska, hon var så kort i rocken se. Men hon skulle hjälpa till.

Jag brukar säga så här, "Jag tror inte jag vill ha en enda dag tillbaka, utav allihop. Det har varit jobbigt varenda dag." Nu har jag mycket tid att vila, men jag tycker det är tråkigt det med. Jag tycker att jag skulle vilja ha något och peta med, sätta och så. Det finns inget här utanför. Nu kör de över allt med maskiner. Man får vänja sig "å mät". Men jag tycker man har så svårt att komma ifrån det där. Man vill se att det växer. Ja, det är så. Men det får väl gå det här också.

Hade Du några djur när Du bodde i stugan ?
Jag hade höns och katt. Bra mycket höns tidigare. Jag hade besök av minken på sista tiden, men den slog jag ihjäl, men det kanske man inte får säga. Han var på hönsen, jag bodde ju nära sjön och där är minken. Han bet hönsen och jag tog honom i svansen och slog ihjäl honom tvärt. Så här över nacken. Han låg och sög blod på en höna - under vingen. Så han såg egentligen inte mig, när jag kom; nej annars hade det inte gått, för då hade jag måst vara ohyggligt kvick förstås. Jag fick tag i rumpan, ända inne vid kroppen. En måste göra så där.

Vi tog en hök också en gång. En hök som högg en höna alldeles utanför fönstret och jag ut med detsamma och fick tag i både hök och höna och gick iväg till hönsnätet och satte in hökens huvud i en maska i nätet, mamma kom och fick se, så hon gick innanför och så slog vi ihjäl den där höken. Morsan fick leta upp en käpp.

Man måste hålla på med allt möjligt, man måste tänka kvickt, det går inte att sitta och fundera. Så där höll vi på. När jag låg på sjukhuset så bet minken ihjäl alla mina hönor, 12 — 15 stycken. Min bror skulle se efter dom. Jag minns att när jag skulle köpa nya så var Gustav Sundell med. Då sa Gustav till min bror att det vore inte mer än riktigt att du fick betala dom här , för du såg ju inte efter dom. Det är inte lätt att se efter. Det var väl nåt litet råtthål som han kom in i. Han var överallt och bet ihjäl, vid Håtunaholm och i Svarvarholmen. Där bet ihjäl kycklingar, han var vid Tätorp och bet ihjäl kycklingar där med. Han var överallt ett tag. Men Nisse Klang tog många minkar, dom gjorde pälsar åt damerna. Det minska ett tag sen. Sen sluta Nisse så då blev det fler igen.

Vi flyttade till Berga 1911. Det är bara ett rum och kök där. I Marielund var det större, för det fanns ett rum ovanpå också. Där fanns så mycket fruktträd där. Krusbär, Plommon och ett par äppelträd och flera rader med olika sorters plommon. Det fanns en trädgårdsmästare vid Skällsta, det var mycket folk på gårdarna på den tiden. Trädgårdsmästaren sålde åt oss i stan. Det gick båt

på morgnarna, den gick från Örsundsbro till Stockholm, de gick med mjölk och djur och allt möjligt. Man hörde tupparna gala på morgnarna när båten gick förbi. Det var jobbigt att få iväg mjölken till bryggorna. Och dom som sålde fisk, våra grannar, de rodde med fisken till Uppsala. Dom rodde ända upp i Fyrisån. Det var stora båtar, fyra karlar som rodde, det var långt över Ekoln. Joels det var många pojkar där. De rodde i slutet av veckan och lämnade till försäljare. Dom kanske hade en båt efter sig med fisken i. Det är bortglömt nu det här.

Ja, vi tvättade nere vid sjön. Jag hade en gryta nere vid sjön och kokade i. Men mamma ville att vi skulle klappa tvätten också. Vi hade ju inget vatten, så vi måste vara nere vid sjön. Sen skaffade jag vattenledning och då kunde vi tvätta hemma. Det var närmare att hålla på. På senare år fanns det lutpulver, men före det så kokade mamma lut på björkved (aska).

När man tjäna jungfru, då hade man stora tinor och då fick man kok luten och ösa över tvätten och tappa ur och koka på nytt, man fick hålla på till långt in på natten. Det var ett rysligt göra. Men då var jag för det mesta i Värmland och då kom ungdomen dit och hjälpte till. Det var stora skopor att ösa med.

Jag var på en gård som hette Gårdsjö, i närheten av Selma Lagerlöfs Mårbacka. Jag var där en sommar bara. Vi var och hälsade på Selma. Omkring 1923 - 24. Vi var inne och hälsade och såg kyrkan där.

Du var med och tröskade också, säger Lillemor.
Ja, jag körde vandringen, på den tiden när man tröskade. Vi hade hästar som skulle köra.
Dagny var hemma från skolan när vi tröskade. Hon var med vid Sjöhagen och hjälpte till. Det var inte så noga att gå i skolan, man måste vara hemma och hjälpa till och hjälpa grannarna också. Det var aldrig fråga om att få något, det var bara gå "å åsta och görat", det blev smäll om man protesterade det visste man. Pappa sa till, så då var det bara och gå direkt. Så var det gjort sen.

Ja, visst hade vi tid och leka. Och jösses ja. Vi släpa opp stora Skogskälken, det hade vi nästan en hel dag med att göra, sen åkte vi allihopa ner på den sen. Vi hade inte några saker att hålla på med, det hade vi inte råd med. Vi fick aldrig någon riktig kälke, utan vi fick en sån skogskälke, den måste vi släpa ända upp på Ryttarberget. Sen åkte vi ner 4-5 stycken. Småungarna ville inte vara med sen, för det blev för jobbigt att släpa upp den. Då hade dom ledsnat.

Prästen gick omkring och döpte barnen i stugorna när dom blev födda: Han gick, han gick ifrån Prästgården och förbi pappa och mamma, då gick han in och hälsa på dom i ladugården och så bjöd han pappa på snus och så skulle han gå till Sjöhagen och döpa ett barn där. Sen gick han "oppvägen" hem och då och hälsade på dem som bodde i stugorna där, det var så trevliga präster.

Gick Du och konfirmerades i Håtuna kyrka ?
Ja, det gjorde jag !
Vi var bra många som konfirmerades då, det var så många barn på gårdarna på den tiden. Jag tror att det enbart vid Håtunaholm var 20 stycken och så var det Nyborg och Markeby. Dom kunde vara en 12 - 13 barn i stugorna. Det fanns till och med dom som hade 16.

Läsa lärde vi oss för pappa hade Uppsala Nya Tidning. Vi bredde ut den på bordet, där höll vi på, vi allihop från alla håll över bordet. På det viset lärde vi oss läsa. Vi tog fram tidningen när pappa var i Herrgårn. Annars skulle han ha den för att läsa. Vi lärde oss mycket med det "läsat". Det var stora bokstäver i den. Pappa hade alltid Uppsala Nya. Men annars hade vi inte något att läsa. Inga vanliga böcker. Jag har aldrig "köpt" någon bok, jag har inte varit så intresserad och läsa, jo kanske om något husdjur eller så, men inga romaner, bevare oss väl. En kunde inte förstöra tiden med det. Man skulle arbeta, så man kunde försörja sig.

Fick Du väva någonting då ?
Ja, man höll väl på lite, mamma vävde mattor och hon vävde till filtar och sånt där. Jag vet hur det

är, vävstolar hade vi. Vi satt och sprita dun till kuddar och allting.

16 mars 2001
Dagmar berättade, att när de bodde i Marielund lekte de ibland med barnen i Rävdansen. I den familjen var det 6 - 7 barn. Mamman stekte fläsk i en stor stekpanna, hon hällde av flottet som de sen fick till brödet. Hon stekte också brödbitar i pannan, slog vatten på och lade på ett lock över. Detta blev en hel måltid. Fast det var många barn i Rävdansen, så fick Dagmar äta med dem, när hon var hos de barnen. Flottgås och stekt bröd hade de inte hemma hos henne.

Vi pratade också om helgerna. Det var inget märkvärdigt med det inte. Gröt och lutfisk på julafton och sedan gå i säng tidigt, för att gå till julottan på juldagsmorgon. Skinka hade man inte, grisen slaktades senare och fläsket saltades ner i träkar. När det var riktigt salt, tog man skinkor och hängde att torka. De skulle rökas. Då fick barnen gå i skogen och samla enris, det gick åt ganska mycket. Man rökte i ett dike, riset fick inte brinna, bara ryka. Dagmar och syskon fick turas om att passa lågorna när det började brinna. Under tiden fick de sticka och stoppa strumpor. " Man fick lov att vara rädd om allting på den tiden. Pappa blev så arg om det hemgjorda yxskaftet gick sönder, han höll en lång predikan om det. Mamma sa till honom att han behövde inte orda så mycket, för han högg ju aldrig någon ved."

Ur SCB 1910
Marielund

Carl August Andersson	född 1865 Alunda
Eugenia Charlotta Pettersson	född 1873 Östuna
barn: Dagmar Charlotta	född 1902 Almunge
Dagny Carolina	" 1904 Håtuna
Elsa Desideria	" 1905 "
Carl Elis	" 1907 "
Gustaf Edvin	" 1908 "

Konsum i Norrort 1907-1997 - en historisk krönika

Sammandrag ur boken/"stencilen" av Börje Sandén 2004-10-19 i2-3

fil Konsumtionsföreningen.doc fritext textfil4.dbf

Pärm i2:3

Fick boken i ett allmänt utskick till hembygdsföreningar. Talade med Sixten Berg, som sedan skickade Helge Norbergs historik.

Konsumentföreningen har originalbilderna.

Källa till texten för Upplands-Bro är Helge Norbergs stencil 1976

Se också Börje Sandéns bandade intervju

Omslag. Konsumbussen i Upplands-Bro 1950. se äv s.47

s.16-20. Anton Tamm startade Wäsby Verkstäder WV 1903, butik 1907

s.26. Västra Ryds konsumtionsförening 1907-19

- 1880-talet smithska ringrörelsen i nuv. Kungsängen
- Västra Ryds komsumtionsförening bildades 14 sept 1919 efter ett möte i Västra Ryds folkpark.
- namnändring 1958 till Upplands-Bro konsumentförening
- dito 1960 Järfällabygdens konsumentförening

s.35. Dito lägesrapporter 1920, 1930, 19140

- 1919 hyrd lokal i Hattkullaback
- 1923 inköpt nedlagd privat butik (Lerberga) 1923, Simeon Melin
- 1932 butik i Bro öppnas 1932
- 1938 butiksbuss, avvecklades 1940 (bensinransonering)

s.46. Dito lägesrapport 1950, slutrapport 1957

- nyanskaffad butiksbuss 1947
- 1948 ny lokal i Bro (skilda butiker för speceri och charkuteri
- 1958 bytte namn till Upplands-Bro konsumentförening

s.48.

- 1965 öppnades Domusvaruhuset i Jakobsberg
- 1970 öppnades butiken i Tibble (Kungsängen)
- 1973 flyttades butiken från Köpmanvägen 17 till nya Bro Centrum

s.84-86 1992, efter centrumbranden, flyttade konsum in i Anderssons liv / Vivo

s.131. Valli Pettersson, Bro får guldklockan efter 25 års anställning

s.133 Några förgrundsgestalter

- Bror Pettersson och Simeon Melin,

s.135 Helge Norberg

s.136 Simeon Melin

s.155 Styrelseordf. och revisorer

- Glassing,C A; Petterson, Bror; Pettersson Fritjof; Wikström, Gunnar Pettersson; Frithjof; Sundblad,Erik; Pettersson, Bror.

Dragonminnena i Uppland räddas

Ur Uppland, Upplands fornminnesförenings årsbok 1945

Bilder av dragon Alm Ålsta rusthåll i Håbo-Tibble i3-A1b
OCR-läst 2004-04-11
Pärm i3:A Pärm Soldathistoria fritextsökn textfil4.dbf

Indelningsverket har ägt stor betydelse ur militär och kulturell synpunkt. Sedan det numera praktiskt taget upphört äger det endast kulturhistorisk betydelse, men tilldrager sig ur denna synpunkt stort intresse.

Av de yttre minnena från indelningsverkets tid kvarstå ännu i Uppland här och var byggnaderna på de forna militära boställena, men om ett årtionde torde de sista resterna av dessa byggnader vara i det närmaste försvunna.

Kamratföreningen vid Livregementet till häst, i vilket regemente Livgardet till häst och Livregementets dragoner uppgått, har beslutat vidtaga åtgärder för att i sin mån bevara minnet av indelningsverket, dels genom resande av en enkel minnessten på de platser, där Uppsala och Norra Upplands skvadroner samlats (minnesstenar på de övriga skvadronernas samlingsplatser ha tidigare rests), dels genom inköp av ett dragontorp att förflyttas förslagsvis till regementets område i Stockholm eller till Skansen och dels genom utgivande av en väl illustrerad publikation med beskrivningar av ett antal representativa boställen, som tillhört Livregementets dragoner, i första hand dragontorp men även befälsbostäder.

Ovanstående utgör i huvudsak början av ett upprop, daterat i april 1945, som av Livregementets till häst kamratförening, vars ordf. är H. K. H. prins Gustaf Adolf och vice ordf. sekundchefen för regementet Carl-Axel Torgin, utsändes till Upplands invånare med förslag om insamling för förverkligande av de anförda önskemålen. Efter hänvändelse från föreningen ha Uppsala läns hushållningssällskap och Stockholms läns och stads hushållningssällskap benäget åtagit sig att handhava insamlingen. Denna, som ännu icke avslutats, har redan lämnat ett gynnsamt resultat.

Kamratföreningen har därför kunnat vidtaga vissa åtgärder till önskemålens förverkligande. Till Upplands Formninnesförening, sona påbörjat en fältundersökning för utgivande av den ovan anförda illustrerade publikationen, har kamratföreningen således kunnat lämna visst ekonomiskt understöd. Ett annat önskemål har kamratföreningen kunnat helt realisera: resandet av en minnessten över Uppsala skvadron.

Detta skedde på Polacksbacken i Uppsala 3 juni 1945 och ingick som ett led i Regementets dag, som då firades av Upplands regemente. I det strålande junivädret blev »dagen», som bevistades av minst 10,000 personer, genom sitt gedigna och omfattande program en folkfest av stora mått.

Livregementets till häst kamratförening om inemot 200 man med prins Gustaf Adolf i spetsen samlades framför Uppsala Centralstation. Efter uppställning marscherade kamratföreningen under prinsens befäl med livregementets musikkår i spetsen genom Uppsala längs Flusterpromenaden till Polacksbacken, där överste 011e Norman tog emot.

Vid invigningen av minnesstenen, som placerats i det s. k. Dragonhörnet, såg man bland åskådarna landshövding Kjell-man och generalmajorerna Ryman, Moberg och von der Lancken. Flankerande stenen stodo män i karolinsk uniform och närmast denna de båda livdragonerna av furirs grad Joh. Alm, Funbo (fel skall vara Bro) socken, och J. G. Broo från Bro (trol. Funbo) socken, båda i den gamla ljusblå uniformen.

Stenen, som gör ett enkelt och värdigt intryck, är huggen i grå granit från Vaksala socken. Den har ritats av länsarkitekten Viking Göransson. Stenarbetet har utförts av byggmästaren C. A. Hedman.

Inskriptionen, som godkänts av Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, har följande lydelse:

ÅT MINNET AV UPSALA SKVADRON AV KUNGL. LIVREGEMENTETS DRAGONER.
UPPLÄNDSKT RYTTERI HAR HÄR AV ÅLDER VAPENÖVATS.
KUNGL. LIVREGEMENTETS TILL HÄST KAMRATFÖRENING RESTE STENEN 1945.

Efter ett musiknummer av livregementets musikkår steg prins Gustaf Adolf fram till stenen och höll invigningstalet. Denna sten axtäckes över en av de gamla skvadronerna vid Livregementets dragoner, yttrade prinsen bl. a. Det är Livregementets till häst kamratförening som tagit initiativet härtill. Värdefull hjälp vid insamlingen av erforderliga penningmedel har lämnats från många håll. Till alla som medverkat framföres ett varmt tack. Prinsen uppmanade därefter den äldste närvarande f. d. chefen för skvadronen, fri-herre Reinhold von Essen, och skvadronens siste chef, greve Pontus von Rosen, att framträda.

Efter avtäckningen av minnesstenen lämnade överste Torgin en historik över det uppländska rytteriets historia. Av ålder ha ryttare vapenövats på denna plats, sade tal. Gustaf Vasa hade en ryttarfana av upplänningar, vilken kom att utgöra grundstommen av Livregementet till häst. Överste Torgin utbragte så ett leve för Upplands ryttare, varpå livregementets musikkår blåste en stridssignal från 30-åriga kriget.

Under högtidliga former hade sålunda minnesstenen över Upsala skvadron avtäckts. Och det är att hoppas att Livregementets till häst kamratförening även i fortsättningen skall få starkt gensvar från Upplands befolkning i sitt uppsåt att rädda landskapets dragonminnen.

Herman Flodkvist.

Platsnamn Exempel - ej länkar

Här följer ett urval av platsnamn som de intervjuade personerna talar om.
Öppna sökfunktionen i programmet genom att klicka på bilden av kikaren i menyn.
Programmet visar då varje mening i vilken ordet ingår. Klicka och sidan öppnas

Abborslätt
Adolfsberg
Afrika
Akalla
Alby
Alby gjuteri
Alholmen
Almarestäket
Almbacken
Almelund
Almens backe
Almunge
Alvreten
Anderstorp
Andredal
Anneberg
Annehäll
Arvedsängen
Aske
Askehöjden
Aspviks kvarn
Aspvikslund
Assurs hög
Backebo
Backgården
Bagarvägen
Barkarby
Bastbrink
Beateberg
Beckmansbacken
Berga säteri
Berghamns brygga
Berghäll
Bergliden
Bergsbrunna
Bergshamra
Bergslagen
Bergtorp
Bettna
Biblioteksgatan
Billby
Birka
Bjursta
Bjuv
Bjälbo
Björkboda
Björklunda
Björknäs
Björkvik
Björnbo
Björneborgs bruk
Björnhäll
Björnö gård
Blidö
Blybacken
Blåsenborg
Blåsenhus
Boda
Bohuslän
Bollstanäs
Bondtjusta
Borgen
Borlänge
Bostället
Botaniska trädgården
Brasbackarna
Bredatorp
Brittaberg
Bro
Bro Allmänning
Bro centrum
Bro tegelbruk
Brofjärden
Brogård
Broholmen
Broknapparna
Bromsten
Brostugan
Broån
Broängen
Bruket
Brunna
Brunnsvik
Brüssel
Bränna
Bygdegårdsvägen
Byggmästarvägen
Bynäsberget
Bålsta
Båven
Bälby
Bärbo
Bärby
Bärmö
Charlottenbrunn
Dalarna
Dalberget
Dalkarlsbacken
Dalkarlskärret
Dalkarlsvreten
Dammen
Danderyd
Dansbanebacken
Djurgården
Domarkärret
Dorisberg
Drabanten
Draget
Drakudden
Drottningholmsvägen
Dunderhus
Durkgärdet
Durktorp
Dävensö
Ed
Edeby
Edesjö
Ekbacken
Ekbo
Ekboda
Ekdalen
Ekeby
Ekeby, Lilla
Ekeby, Stora
Ekedal
Eken
Ekerö
Ekhammar
Ekhammarskolan
Ekliden
Ekolsund
Ekudden
Eldris
Elfsbyn
Elsebo
Eneby
Engelbrektskyrkan
England
Enköping
Ensta
Eriksberg
Eriksund
Eskilstuna
Etiopien
Fagerlid
Fallet
Falun
Fastena
Fattigstugubacken
Filipsborg
Film
Finkan
Finland
Finnkärret
Finnsta
Finnstaberg
Finntorp
Finsta
Finsta dragontorp
Fiskarstugan
Fiskeby
Fiskeby skog
Flodal
Fläskbergskur
Fornsigtuna
Fornsta
Fors
Forsmark
Frankrike
Fredens skola
Fredriksberg
Fredrikshall
Friberg
Fridhem
Fröbacka
Fröjden
Frölunda
Frötuna
Furuberg
Fågelhäll
Fågelsången
Fånö
Fäboda
Färjkarlsängen

Försigtunaholmen
Gagnef
Galevänt
Gammelbo
Getholmen
Gladåker
Glanshammar
Glasviken
Glasängen
Glädjen
Godtemplarhuset
Gotland
Granhammar
Granlund
Granskogs källa
Gravå
Grevbylund
Grevelund
Grillby
Grindstuga
Grotstugan
Grynsta
Grängesberg
Gränna
Gräsholmen
Gröna Gången
Gröna Lund
Gröndal
Grönlund
Gullhäll
Gustafshäll
Gustafssons födkrog
Gustavshäll
Gällöfsta
Gävle
Görja udd
Görjaskogen
Görväln
Göta kanal
Göteborg
Haborslätt
Haborsslätt
Hackelback
Hackholmssund
Haga socken
Hagen
Hagnäs
Hagsjö
Hagslätta
Hallmarken
Hallsberg
Hammarbo
Hammarby, Lilla
Hammarby, Stora
Hammargrindstugan
Hammartorp
Hamnpaviljongen
Hamra
Harpina
Harsleback
Hassellund
Hattbergen
Hattberget
Hebbo
Hedemora
Hedersberg
Helgesta
Helgesta kvarnbacke
Hersbytorp
Hersta
Hjortsberg
Hjälmaren
Hjälmen
Hojan
Holm
Horshagen
Hotell Continental
Huddinge
Hudiksvall
Hundbacken
Hundkällan
Hunnebostrand
Husby
Husbytorp
Huvudsta
Håbolund
Håbo-Tibble
Hållunda
Hårshagen
Håtunaholm
Häggeby
Hällbo
Hällkana
Härnevi by
Hässelby
Hästhagen
Hästveda
Högbytorp
Högholmen
Höglunda
Högnäs
Hötorget
Indien
Ingarö
Jakobsberg
Jakobslund
Jan Petters kulle
Johanneslund
Jungfrukrogen
Jursta Kallhäll
Jädra
Jädra prästgård
Jägarvillan
Järfälla
Järvafältet
Kajsas backe
Kallhäll
Kalmar
Kalmarsand
Kamrervägen
Kanada
Kanan
Karelen
Karlberg
Karlslund
Karlsro
Karlstomta äng
Karltomta
Kastrup
Katrinedal
Katrinedal
Katthavet Trekanten
Kattkullabackarna
Kattkärret
Kattrumpan
Kevan
Killinge
Killinge Park
Kiludden
Kista
Klara Östra
Klockargården
Klockartorp
Klockhäll
Klöv
Klövberga
Knapperbacken
Knektstugan
Knivsta
Knutby
Knäpplan
Knöpplan
Kockbacka
Kocktorp
Koffsan
Koka litet
Koka mycket
Kolsta
Komötet
Kopparberget
Koppladal
Kornkärret
Korsvreta
Korsängen
Kottebo
Kristersberg
Kroggärdet
Kroghagsvägen
Krogvägen
Kronbacka
Kronogården i Skälby
Krusenberg
Krympåkern
Kråkberget
Krägga
Kräpplan
Kulla
Kulladal
Kumla
Kummelvik
Kungs hatt
Kungsholmen
Kungsmarken
Kungsängen
Kuragebacken
Kuren
Kurhagen
Kvarnbacken
Kvarnberget
Kvarnkärret
Kvarnnibble
Kvarnnibble Gata
Kvarnsjön
Kvarnstugan
Kvistaberg Håtuna
Kvistabergsviken
Kvistaån
Kvista, Lilla
Kyrkkullaback
Kyrkskolan
Kyrktorpet
Kålsta
Kälkholmen
Kälkudden
Källarbacken
Källtorp
Källvik
Kämpasten
Kämsta
Kärleksudden
Köpenhamn
Köpmanvägen
Köpplan
Körkullaback
Körsvik
Lagmansboda
Lastberget
Ledinge
Lejondal
Lejondalssjön
Lempele
Lennartsnäs
Leran
Lerberga

Lettland
Likån
Lilleberg
Lillklint
Lillsjö
Lillsjögården
Lillsjön
Lillstugan
Lillstugan
Lina
Lindesvik
Lindhagaberg
Lindormsnäs
Linköping
Litslena
Loggruvan
London
Lugnet
Lund
Lunda
Lundhagen
Lundsberg
Lurbacka
Lustigberg
Lusttorpet
Långa raden
Långbacken
Långgrundet
Långsand
Långtarmen
Långvreten
Låssa kyrka
Läby vad
Löfsta
Löten
Lövsta
Lövsättra
Lövåker
Madrid
Magasinsbacken
Mariedal
Marielund
Markeby
Mattes stätta
Medborgarhuset
Medborgarplatsen
Mellantorp
Monaco
Mossbo
Munkbron
Munkbrotorget
Munsö
Murartorp
Murberget
Myggdansen
Målarvägen
Mälaren
Mälartoget
Neapel
Nedergården
Negelstena
Negelstena brygga
Nibblelund
Nockeby
Nolhaga
Norberg
Norge
Norra bantorget
Norrboda
Norrbylund
Norrgården
Norrgärdet
Norrmalmstorg
Norrnäs
Norrtälje
Norränge
Norrängelund
Nyboda backe
Nybodahemmet
Nyborg
Nybygget
Nybygget, Gamla
Nybygget, Stora
Nygård
Nykelstenen
Nyköping
Nysätra
Nås
Näckholmen
Näckudden
Näshagen
Näsudden
Näverkärret
Nöjet
Observatoriekullen
Odensala
Odenslund
Olofsberg
Olsbo
Opptorp
Ormudden
Orresta
Paradiset
Paris
Parken
Parkstugan
Paulsro
Petersberg
Petterslund
Pliktstugan
Plåten
Polen
Portugal
Prästgårdsmarken
Prästängen
Rackarkärret
Rankhus
Rankhusberget
Rasbo
Rickardsvik
Ringberget
Rings hage
Ringvägen
Roligheten
Rom
Romberga
Rosenlund
Rosersberg
Roslagskulla
Rosända
Rotebro
Roten
Rullan i Uppsala
Rydjan
Ryggartorp
Ryssgraven
Ryssland
Rysstorpet
Ryssviken
Ryttartorp
Råbacka
Råby dragontorp
Råby i Bro
Räfsnäs
Rättarboda
Röhuvud
Rörsby
Rösa Ring
Rösaring
Rövargrottan
Sala
Salgärdet
Saltvik
Sandgrind
Sandhagen
Sandtorp
Sandvik
Savolax
Saxäng
Signhilds Gröna Ö
Signhildsberg
Sigtuna
Sjudargården
Sjustjärna
Sjöherrgård
Sjötorpet
Sjövillan
Skansen
Skapskär
Skeppargatan
Skepparhagen
Skeppartorp
Skepparudden
Skeppsholmen
Skinnartorp
Skoga Kyrkan
Skogarn
Skoggarn
Skoghäll
Skogshyddan
Skogstorp
Skokloster
Skrabbelkärr
Skravelkärr
Skråmsta
Skråmstalund
Skråmstatorp
Skrämman
Skultuna
Skysta
Skålgrund
Skåne
Skälby
Skälby skola
Skällberga
Skällsta stätta
Skällsta säteri
Skänninge
Slaktarbacken
Slottet
Smedjan
Smidö
Småland
Snickartorpet
Snickartorpsbacken
Snyggboda
Snytan
Sofielund
Solbacka
Solbacken
Solbaset
Solhaga
Solhem
Solliden
Solna fritidsområde
Solvalla
Sonkan
Spegelsalen
Spelvik Södermanland
Spånga
Spångaberget
Stadion
Stallmästarkanalen
Staten, Stora

Stationshuset
Stenbacka
Stenbockstorp
Stenhagen
Steninge
Stenröset
Stentorp
Stenungsund
Stigstorp
Stigtorp
Stockholm
Storklint
Storvreta
Strömmingsbacken
Strömmingsängen
Strömsholm
Stäket
Stäketsholm
Stäksbacka
Sumatra
Sundby
Sundby äng
Sundbyberg
Sunnerdahl
Sunnerdahls skola
Suphäll
Surhagen
Svalöv
Svannäs
Svansundet
Svanvik
Svanö
Svarbäcken
Svartkärr
Svartsjölandet
Svartviken
Svarvarholmen
Svarvarviken
Sveavägen
Svedden
Sveden
Svälthammar
Svängan
Svängsta
Sydamerika
Sylta
Sånkan
Säby
Säbyholm
Säbyholms gård
Sättervikshage
Sättra
Sättraberg
Söder Mälarstrand
Söderby
Söderfors
Södertälje
Tallhammar
Tammsvik
Tappström
Tegelbruket
Tegeludden
Templet
Tetorps skola
Tibble
Tibble Hjälm
Tibble mejeri
Tibblegården
Tierp
Tillfället
Tingelsten
Tingsviken
Tingvallur
Tivoli
Tjusta
Tjusta by
Toresta anhalt
Toresta,Lilla
Torpa
Tors Grind
Torslunda
Torsätra
Torsätra kvarn
Tranbygge
Trehusbacken
Trollstupet
Trumpetartorp
Trumpetarängen
Trundboda
Trånboda
Tuna
Tuna by
Tunaberg
Tungelsta
Tureberg
Turkiet
Tvättstugan
Tyskland
Tång
Tälgeby
Tärnsund
Tätorp
USA
Uddnäs
Ugglebo
Ullevi, Lilla
Ullevi, Stora
Ulltuna
Ultuna
Ulvsunda
Umeå
Uppgården
Upplands Väsby
Uppsala
Uppsala universitet
Uppsala-Ekeby
Uppsala-Näs
Urfjäll
Utsikten
Utterbo
V Ryd
Vaksala torg
Vallbo
Vallby
Vallby egnahem
Vallbyvik
Varpsund
Vassunda
Vattholma
Vattholma bruk
Veddesta
Venngarn
Verkarne
Verkaviken
Vickberga
Viksjö
Vilan
Villa Skoga
Villan
Vira
Vållen
Vållsvik
Väckeby
Väddö
Vägängen
Väppeby
Värmland
Värtan
Västerkärr
Västerås
Västra Ryd
Västtibble
Ystad
Yttergran
Ådö
Åkarp
Åkeshov
Ålandshav
Ålbrunna
Ålsta
Årsta
Åtorpet
Älvesholm
Älvkarleby
Ängsbacken
Ängstorpet
Ängsvaktarbostället
Ängsö
Ärtskär
Öland
Önsta
Örebro
Örnäs
Örnässjön
Örsta
Örsundsbro
Öråker
Ösmo
Österbotten
Österby
Österfärnebo
Österhagen
Österröra
Österöra
Övergran
Övernibble

<<< Öppna fliken BOKMÄRKEN

Ämnen som behandlas - "ett sakregister"

Här erbjuds på ett 20-tal sidor en fylligare innehållsbeskrivning med hjälp av ett urval sakord från de olika artiklarna. Artiklar med samma eller närliggande ämne har först samman

* Om du hittar något som intresserar dig klickar du någonstans i texten varvid artikeln öppnas. Använd programmets pil (grön pil längst ner) för återgång till föregående sida
* Du kan också förflytta dig genom programmet med hjälp Bokmärken (längst till vänster)
* Ikonen för fritextsökning (kikaren längst upp) visar alla meningar som ordet ingår i. Klicka och du kommer snabbt till sökordets plats på sidan. Lägg märke till de fyra reglerna för sökning: ingen markering ger generell sökning. Ex. "ångbåt" visar också "Ångbåtar, ångbåtsbrygga"

Grafitgruvan Knut och Margareta Bergman **1**

Ämnen: *Gårdsköpet, brytningen, inflyttning, gruvan sätts igång, vattenfrågan, byggnation, avvecklingen av gruvan, rivning, smedjan, dagbrottet, slamhus, slagghög, elektricitetshus, planer för framtiden, sista tiden, antal anställda, branden, tidigare ägare, karta, redogörelse för namnet Skällsta Säteri, trädgård, källare, mynt, fiskdammar, vatten, fotografier*

Gruvfogden Alfred Gran **2**

Ämnen: *Lagring, brytning, användning, pris, försäljning, smuggling, provgrävningar, guld, sönad, slam, Grans ankomst, dagbrott, gruvlaven byggs, Gran flyttar, sporadiska brytningar, bostäder, antal anställda, smutsigt, torkning, elektricitet*

…….

Albert Blomqvist - Låssa och Bro **3**

Ämnen: *Sågen, sommarstugor, tomtpriser, avstyckning, oxar, ångmaskin, sparbanksekar, hjulaxel, vägen, skador på skogen, arrendeved, idrottsförening, fotboll, bandy, trädgård, växthus, bryggor, båtfrakt, goda arbetare, posthuset, affär, bageri, prästgård, skola, stationsarbetarnas hus, IOGT-lokalen, Konsum, Boijes affär, Heymans Varuhus, mejeriet, ost, vinkelkärra, kvällståget*

Ämnen: *Fornminnen, ägg, höns, smör, grönsaker, blommor, hemvävda mattor, ris, svamp, fattighjon, damm, kvarn, rävfarm, dansbanor, Lantbrukarnas Ungdomsförbund, skytteföreningen, tjärdal, invallning, vindpumpstation, värnplikt bergsprängare*

Albert Blomqvist - Ådö, Låssa, spridda notiser **i3:A5**

Ämnen: *jättegryta, ångsågen vid Ekbacken, Skjutbanan vid Tammsvik*
Ådö och Ormudden, invallning vid Ådö

……

Fritz och Rutger Mark - Håtuna och Håbo-Tibble **4**

Ämnen: *rasen, länsskogvaktare, slöjdare, Lindströmska fonden, slöjdskola, difteri, vindkraftverk, skogvaktarboställe, skogsvårdsstyrelse, skogsodling, tegelbruk, brygga, utrodd, bassäng, tvätt, kanoner, troll, lusthus, lera, kraftledning, Kungliga Jaktklubben, jägarboställe, arbetarbostad, bårbyggare, snickarverkstad, svärfar, länsskogvaktare, skogsbolag*

……...

Konrad Björkman **5**

Ämnen: *Logen, potatisland, stall, vedbod, hönshus, branden, plommonskogen, auktion, motorvägen tröskvandring, kommunföreståndare, krakstör, karbid, fattigvårdsstyrelsen, inspektion, karta över dragontorpen, svartbruna kulor, brunstiga, ståndters, När tibasten blommar, Förgät mig ej*

Konrad Björkman **6**

Ämnen: *Leran, Sundsvallsvalsen, sten, säkerhetssystem, pressen, skärsten, torklador, bogserbåten, pråmar, cigarretter, lumpen, Svea Livgarde, beredskapstjänst, uthus, vattenreservoar, trädgårdsmästarbostad, Vita Björn, Röda Björn, magasinsbyggnad, Bro och Låssa skolor, lanternin, logbana, svärfar, telefonväxeln, ekonomibyggnader, skogen*

Ämnen: *Vattenledning, hästvandring, fackförening, strejk, midsommarafton, pastoratet, Stadsmissionen, skogvaktarboställe, järnvägen, norrman, donation, kyrkan, tingsplats, avrättningsplats, kvarnen, gröpkvarn, vattenkvarn, trumma över vägen, järnhandel, visitationer, motion*

Konrad Björkman **7**
***Ämnen**: Ramsåg, fördämning, fritidsområde, kniphammare, klensmeder, spadar, gafflar, plogbillar, lantarbetarstrejken, strejkbrytare, kakelungsmakare, kyrkvärdar, kvarn, pump, tvättstuga, Konsum, guvernant, transformatorstation*
***Ämnen:** Tröskvandring, matare, skakare, kastmaskin, fläktmaskin, båt, vargar, amatörastronom, urna, Svenska arbetares allmänna sjuk- och begravningskassa, lustresa, Båtarna Sigtuna, Ekolsund och Gunhild*
Konrad Björkman **8**
***Ämnen:** Tröskvandring, matare, skakare, kastmaskin, fläktmaskin, båt, vargar, amatörastronom, urna, Svenska arbetares allmänna sjuk- och begravningskassa, lustresa, Båtarna Sigtuna, Ekolsund och Gunhild*
***Ämnen**: Kyrkvärdar, kyrkans personal, Jag är en pilgrim, Säterjäntans söndag, Polska från Södermanland, Livet i Finnskogarna, vårväder, vildvin, kaprifol, Pålmans Handelsinstitut, Mors dag, Hem och Skola, utflykt, pickelved, brandsyn, liljekonvaljer, aloeblomman, lungorna, kammardörren*
Konrad Björkman - Tingsviken Bro **124:1**
***Ämnen:** Midsommarpolska, fiol, London Derry Air, trotjänare, silverbägare, ofärdig, vaccination, cirkus, skola, arbetstid, harven, bondgårdar, skifte, åladugård, grammofonfabrik, djur, säd, nödår, straffånge, slaktare, dödsdom, avrättningsplats, folknöje, frälsesäteri, järnvägen, transporter, torp, kontrakt*
Konrad Björkman - Tingsviken Bro **124:2**
***Ämnen**: Vattensåg, dammar, bastu, uppfostra, socken, tröskning, vandringen, flygel, klot, lergroparna, klänningar, glitter, svartkonstboken, sägner*
Konrad Björkman - Tingsviken Bro **125:1**
***Ämnen**: bronsålder, stenålder, rösen, fynd, karta, järnålder, jordkullar, kantsten, spjutspets, sköldbucklor, skålgropar, älvkvarnar, mynt, knappnålar, fornborgar, folkvandringstiden, vårdkasar, stenringar, järnringar, runstenar, broar, stenkummel, sumpmarker, rektorsbostaden, skolhus, rättare, bokhållare, självbindare, slåttermaskin, tröska, gödsel, veden*
Konrad Björkman - Tingsviken Bro **125:2**
***Ämnen:** Transformatorstation, Solna stads fritidsområde, ångbåtsbrygga, Björknäs trädgård, båten Hässelby, Spånga barnkoloni, alkoholistanstalt, fiskeställe, arrendeställe, Hin Håle, spirtuss, mask, enbuske, blod, herrgårdsskuta, mast, dalmas, skogsfågel, trollbacke, trolldom, midsommardans, Magdeburgerspel, banvakt, polkett, Gubben och Gumman, vals, hambopolska, Jänta och jag, dragspel, Tibasten blommar*
Konrad Björkman - Tingsviken Bro **126**
***Ämnen**: Telefon, radio, TV, skolskjuts, skolmåltid, hakkängor, skomakare, becktråd, tåhättor, kalsonger, byxor, långstrumpor, stranden, ekorre, seglade, ångbåten, segelskuta, kvarn, gris, höns, jultidningar, julklappar, julafton, surlimpa, julotta*
Konrad Björkman -Tidiga notiser och anteckningar **i1:2**
***Ämnen**: Marlekor, Duvans skärning, Max Wibom, Lindängsladan*
…….
Margareta von Essen - Signhildsberg Håtuna Håbo-Tibble **10**
***Ämnen:** Trefaldighetskälla, holkyxa, Slott och Herresäten, Håbo Dombok, fäbod, Uppländska betes-och slåttermarker i gamla tider, allmänning, slåtter, färja, ångbåtar, badhus, paviljong, torn, Gröna bryggan, flyglar, Götiska Förbundet, Uppland, Nya Uppsala, Fyris II, Ekoln, kolryss, älghud, fårskinn, Distingsmarknad, Jaktvårdsföreningen, marknad, affär, Håbolund, Råby, Tjusta, Erikssund*
Margareta von Essen fortsätter sin berättelse **73**
***Ämnen:** Provinsialläkare, ålderdomshem, spanska sjukan, sjuksköterska, vargar, varggrop, auktion, Fosfatbolagen, fruktträdgård, Alströmelia, gravfält, grindar, kuskar, kungsgård, forntida, Kajsa Varg, Svenska lanthushållningen*
***Ämnen:** Huvudbyggnaden, källaren, pannrummet, gången, nischer, dokumentation, renovering, Vollrats Värme och Sanitet, Erikssunds Elektriska, inflyttning, flygeln, frukt- och vinkällaren, altanen, timmer, järnvitriol, kakelugnsfabrik*
Reinhold von Essen och Charlotta Hedin . Norränge intervju 1954 **78**
***Ämnen:** JUF, torp, båttrafik, ångbåtar, motorbåtar, skatterna, kommunalpolitik, socialister, raser, fältmanöver. ballonger Frälsaren, kyrkan, nattvarden, dans, skola, nödår, sill, strömming, gris, ko, dagsverkslön, konkurs, smideshantlangare, lusthus, räls, våghus, nattvakt, jägare, kusk, trädgårdsmästare, bilar, körkort, jakt, giraff, växter, hantverk, skrin, brudkrona, skådepengar*
……..

Märta Brofalk - Bro **11**
Ämnen: *Ebbakalaset, kortspel, sommargäster, julkalasen, tjänstefolket*
Ämnen*: Ost, gurka, hemvärn, Brolimpa, Konsumaffär, post, Bojes Affär Viktor Jonssons affär, Lantarbetarnas Beklädnadsaffär, avbetalning, telefonväxel, järnhandel, examen, dansbana, SLU, idrottsföreningen, fotbollslag, kyrkvärd*
Märta Brofalk: **117**
Ämnen: *Vaksalanäs Lanthushållsskola, järnspis, vedlår, uppvärmning, kakelugnar, kalas, vatten, pump, koppartunna, isskåp, isstock, tvätten, svärmor, byktes, bykkar, bäcken, sköljdes, klapp, stortvätt, lakan, dass, vårbruket, gödning*
Märta Brofalk - Skolor, läkarvård, politiskt arbete **139:2**
……..
Ebba Johansson, Björknäs Livet på Ådö och Tammsvik **12 - 13**
Ämnen: *Båtarna Säbyholm, Enköping I och II, Ekolsund, Svartsjö, fotografier, Lindormsnäs Semesterhem, Bergianska Trädgårdsskolan, alkoholisthem, mentalsjukhus, mistlar, Botaniska Trädgården, bageriet, älg, anjovisburk, Serafimerlasarettet, bank*
Ämnen*: Husa, mentalsjukhus, hönseri, logen vid Säbyholm, eken, tröskvandring, pumphus*
Ämnen: *Konfirmationsvers, spanska sjukan, båten Mälsåker, Björknäsbadet*
……..
Åke Sundblad och Anders Bokvist - Kungsängen **14 - 15**
Ämnen: *Affärer, järnhandeln, gjuteriet, kyrkvaktare, försäkringsagent, skolrådet*
Ämnen: *Upplands Lantarbetarförbund, prästgårdsmarken, ärkebiskopsprotokollet*
Ämnen: *Frälsningarmén, Kommunalhus, läkarstation, Kungsängens Skytteförening, Bro-Låssa Skytteförening, badhus*
Ämnen: *Medborgarhus, barnmorskan, telefonväxeln*
…….
Lisa Jonsson berättar om livet på Brogård **16**
Ämnen: *Kvarnen, magasinet, kaffe, predikstol, Rålambska vapnet, byggmästare, inskriptionen*
Ämnen: *Riksarkivet, källan, syneprotokoll, Hushållningssällskap, Sv Akademiens Handlingar, juridik, språk, sadelmakarverkstad, räkenskapsböcker*
Lisa Jonsson - Brogård **34**
Ämnen: *Vedspis, bakugn, källa, dikten om Källan, husgrund, slottsarbetare, byggmästare, husdrängen, kusken, ladugårdsförmannen, bränneri, mjölkning, Åladugården, hönspigan*
Lisa Jonsson - Brogård, Blåsenborg **105**
Ämnen*: Smed, källa, vatten, kolstybb, skoldagar, läxor, fortsättningskolan, konfirmation, rovlandet, trädgård, gesällprov, kistlås, KF, ladugården, kyrknyckeln, brännvinsbränneri, växthus, båt, lastbil, sommargäster, fiskeriuppsyningsman, gröpe, blomkål potatis, arrende, fisk, mat, Löfsätrahemmet, utvecklingsstörda, skolhushåll, distriktsläkare, flickorna*
…….
Roland och Tore Nilsson berättar om Önsta och Bro **17**
Ämnen: *Tändsticksbolaget, fotboll, midsommarfest, Valborgsmässoafton, skogsarbete, mejeriet, post, handel, skolan, träbro, valvbro, Gustafssons födkrok, såg, smedja, jordbruk, svinstian, soldattorp, stockbåt, snäckskal, tapet, Skytteföreningens skjutbana.*
Ämnen: *Backstuga, protokoll, räkenskaper, soldatkontrakt, kommunsammanslagningen, bageri, tegelbruk, skeppssättning, jordkällare, IOGT, Folkets Hus, dansbana, kallhällsgrabbarna, campingplats, norrmän, danskar, finnar, konvalecenthem, minneshögtid, ångbåtar, flottning*
…….
Anders Boqvist om Kungsängen **18**
Ämnen: *Unicaboxar, prästgårdsmarken, stadsplan, brandchefen, ångbåtsbrygga, landsvägen, järnvägsbommar, båthamn, båtklubb, sprutplats, vinterväg*
Anders Boqvist - Kungsängen, intervju i Närradion **89**
Ämnen: *Prästens villor, "Chicago", Lillstugan, baptister, sommarboende, kärr, sprängmassor, båtklubben, Stockholmsutställningen 1897 och 1930, Bengtssons affär, Englunds Färg- och Mattaffär, Händels mjölkaffär, telefonvillan, lastbilsåkeri, kyrkstallet, garage, mjölk, trädgårdsprodukter, torghandel, uppköpare, Beckmans järnaffär, Dalkarlsbackens skola, Kyrkskolan, Skälsta skola, Ekhammarskolan, ångbåtstrafik, Håtunabussen, godsmagasin, Hembygdsgården, föreläsningar, arbetarbostäder, bankhuset*

Anders Boqvist - Holger Ängeskogs intervju i2-15-4

Ämnen: *människor och byggnader i Kungsängen, tågtrafiken, affärer, hembygdsföreningen, Herman Svenngård*

……..

Nils Suber - förvaltare på Brogård under skördestrejken på 1920-talet 19

Ämnen: *Husdjursbesättning, ladugård, stall, spånhyvel, kvarn, åbyggnader, smeden, flyglar, kontoret, trädgård, runstenen, Åladugården, såg, ångbåt, affär, kommunalnämnden, kommunalstämman, skattsedlar, borgmästare, rådet, fester, invallning luzern, vändtegen*

……

Dagmar Åkerlind - Livet på Tibble gård och Kungsängen 20

Ämnen: *Hägers grind, bröllopsbild, tältbio, bazarer, fattighuset, tegelbruk, gjuteri*

Ämnen*: Postdiligensen, ladugårdsförman, pensionärshem, sjukstuga, barnmorska, konservfabriken, Karl XII:s likfärd, säteri*

……...

Kund och Inga Nielsen - Tuna och Tuna by, Lennartsnäs 21

Ämnen: *Väderså*g*, torpare, spöken, Trefaldighetskällan, jaktvård, Prins Gustaf Adolfs jaktklubb, fasanjakt, matjord, betesmark, porslinsskärvor, ångbåtsbryggor dansbanor, affär*

Ämnen*: Järnaffär, lastbilarna, grönsakerna, mjölk, Konsum, oxar, oxhorn, statare, ekarna, Naturskyddsområde*

Knud Nielsen och Gösta af Ugglas - Tuna by: 136

Ämnen: *Jägare, soldat, skogvaktare, dansör, medaljfest, Pro Patrias guldmedalj, konto, jaktvård, jaktstam, Fosfatbolaget, bankir, flygkrasch, jordägare, gäst, skadedjur, mata, fasaner, foderställen, fiskrens, hare, räv, älgjakt, drevkarlar, lunch, fasandöd, kvicksilver, fasanhönor, rapphöns*

Ämnen*: Bönder, änka, grunder, SE-banken, Douglasgran, skogen, skidor, skridskosegling, fornminnen, landsantikvarien, fasaner, ålderdomshemmet, skogsplantering, bakugnen, murstock, väghållningssten*

Knud Nielsen - Jägare på Lennartsnäs i1:21

Ämnen: *originalversionen av nr 136, tiden före Lennartsnäs*

…….

Sven, Greta och Stig Linhé, Finsta - Om Fiskartorp, båtar och bryggor 22

Ämnen*: Soldattorp, gravkor, gravhög, lantarbetarstrejken, furuinredningar, slankveckan 24 okt-1 nov, lus, pudrett, sopor, potatis, skit, pråmar, vehikeln, varvet, Ormen långe, Hillersjö, Bro Trasig, handelsträdgård*

Ämnen: *Arbetet vid tegelslagningen, ackord, blandare, sten, hästen Lisa, Mälartorget 8, badhus, båthus, smedjan, bastu, barnstuga*

Sven Lindhé - Finsta och annan Brohistoria i3-A11

Ämnen*: punktvisa notiser, se även k22*

……..

Sven Andersson, Stålhandske om Kallhäll och Stäket, Båtar och bron 23

Ämne: *Båttrafik brovakt, strömmen, elkabeln, brofästet, uttern, vattenreglering, flotte, första båten, järnvägsbron, landsvägsbron, kulan, banvaktsstugan, vattentorn, personal, anhalt, moring*

Ämnen: *Rumsskjutning, 12-tums sandtegel, rött tegel, pråmar tillfällighetsjobb, kolstybb, löst folk, tegelmästarfrun, affär, barackerna, KF, fiske, ångmaskin, tegelpress*

……

Sven Andersson intervjuar Faste emma och farbror Knut, Stäket 24

Ämnen: *Koflytten, eken, kaj, kranier, dans på bron. villastaden byggs, byggmaterial, vattentorn, politiskt möte, förbrytare, värdshuset, telefon, sebastinfabrik, sprängämnen, reseffekter, vattenglas*

Ämnen: *Politik, fattigdom, 40-gradiga skalan, försäkringar, reformer, villor, värdshus, krogen*

……..

Erik Rexhammar - vad skomakare Hedtröm berättat Rommor och mordet vid Norrgrind 25

Ämnen: *Allers Familjejournal, gyllenåder, grisen, astrakaner, storm, kvarnen, klisterbilder, dockteater, pjäser, julkrubba, sägner, spirtussen, värmestuga, mordet, tinget, stupstocken, blod, fallandesjuka, bränneri, bastutomten, mordbrand, utskänkningsställe, slipstensmasar*

Ämnen*: galoscher, hunden, trotjänarinnan på Lejondal, pengar, Kopparbergs Bergslags polletter, landsantikvarien i Falun, Riksdagsmännens riksdagspollett, Historiska Museet, numismatisk katalog, Yttersta domen och pepparkakorna, kometen, teater*

Erik Rexhammar **26**

Ämnen: *Spritlangaren, Alte Kameraden, Den blomstertid nu kommer, Marknadsafton, Vinterkväll hos nämndeman, affären vid Tegelbruket, Sparreska gravkoret, tokskallar, fiskesläden, gravgrävning, orgeltramparn, Fritjofs Saga, Fänrik Stål, pension*

Ämnen*: Studiecirkel, musikkapell, arbetarföreningen, bibliotek, SLU, midsommarfirande, tibastbrännvin, lerkruka, bronssvärd, bronsåldersboplatser, skärvstenar, bondbröllop, sockenstämma, julspel, Sången om den eldröda blomman*

Erik Rexhammar **27**

Ämnen*: Lucialegenden, gärdsgården, affär, påfåglar, medalj, Marsvinter, Parissalongen, fjärdingsman, skomakeri, deklaration, skatteinbetalning, midsommarfest*

Ämnen: *Dansbanor, sommarfest, SLU, patienter, pyroman, fågelliv, ätlig groda, ängspiplärka, cykelkärra, "Sulia", kronoboställe, utvecklingsstörda flickor, kokerska, husa, gårdskarl, gotlandsruss, gigg*

Erik Rexhammar **28**

Ämnen: *Historier om Bro, teaterföreställningar Hans Nåds Testamente*

Ämnen*: Min mors födelsedag, cykelutflykter, föredrag, arkivanteckningar, vaccinatör, husförhörslängd, sexmän, fadder*

…….

Elsa Markvad - Om Kul-Maja och torpen kring Nygård i Håtuna **29**

Ämnen: *Båtarna Ekoln och Gamla och Nya Uppsala, väderkvarn, kapellet, läkare, apotek, barnmorska, gemensamhetsarbeten, tigga, fattigstuga lerkoja, backstuga, runsten*

……

Åke Larsson - mjölnare på Aspviks kvarn - Harry Perssons proffsmatch i Bro **30**

Ämnen: *Pensionärsresa, dansbanor, brottning, cirkus, T -Ford, vrida spik, camping, gästgiveriet, bystämma, konsistoriet*

Ämnen*: Spånhyveln, potatismjöl, benmjöl, hästvårtor, ångpump, invallning, KF*

Åke Larsson **31**

Ämnen: *Kvarnverksamheten, turbiner, 3 par stenar, siktar, valsstolar, spånhyvel, kvarnstall, skrot, rännan, istapparna, fisk, kräftor, kullager, gröpkvarn, rågkvarn, rågsikt, plansikt, korngrynsverk, helkorn, halvkorn, färg, apotekaren, konditoriet, amerikanskt mjöl, kvävgas, tullkvarn, kappmått, smedja, hovslagare, ärter, bondbönor, äggförsäljning*

Ämnen: *Motböcker, matematik, biblioteksböcker, Hjortdödaren, Buffalo Bill, kamin, slöjd, naturlära, avgångsbetyg, orgeltrampning, klockringning, tjära, gravvård, åkeri, taxi, posten, barnmorska, landsfiskal, fjärdingsman, soldat, brännvin, strömming*

Åke Larsson **32**

Ämnen*: Varm mjölk, af Ugglasgruvan, nickel, brevduva, tullkvarn, sammanmäld, siktmäld, foxterrier, gåskarl, anka, trasmattor*

Åke Larsson **33**

Ämnen*: Stämning, grotta, inventering, väderkvarn, dansbana, korvgubbe, innevånarantal, idrottsförening, fattigstuga, begravning*

Ämnen*: Servicehuset, Klara Östra, systembolag, grund, ruddammen, slipning, ångbåt, översvämning, Promenad vid smedjan i Asoviksbacken*

…….

Karl Andersson - greve Sparres kusk **34**

Ämnen: *Volten, parken, stallet, kupera, lönen, nakna systern, begravningen*

…….

Rut Andersson - Håtuna - busstrafiken - baptistförsamlingen - handelsboden **35**

Ämnen: *Affärer, Håtuna Baptistkapell, dop, grafitgruvan, dansbanan, judebarn, ålderdomshemmet, apoteket, läkarbostaden, överrodden, skolor, jordbrukskassan, pråmtrafik*

Rut Andersson - Håtuna - busstrafiken - Aske handel **102**

Ämnen*: Affär, brunn, bok, statfolk, brygga, Linjebuss, konkursförvaltare, Fosfatbolaget*

…….

Kalle Karlsson och Gunnar Pettersson - tegelbruket i Bro **36**

Ämnen: *Affär, tillverkning, ringugn, luffare, nasare, gammelladan, gult fasadtegel, maskinhall, hängbro, elektricitet, bränningskapacitet*

Kalle Karlsson Bro **117**
***Ämnen**: Pråmar, kriget, åretruntjobb, lergropar, grävmaskin, räls, matning, kalk, vatten, valsar, munstycke, vagnar, torklada, ugnar, bränning, temperatur, spåntegel, biltransporter, driften, betong*
Kalle Karlsson Bro: **137**
***Ämnen**: Pråmar, kriget, åretruntjobb, lergropar, grävmaskin, räls, matning, kalk, vatten, valsar, munstycke, vagnar, torklada, ugnar, bränning, temperatur, spåntegel, biltransporter, driften, betong*
Kalle Karlsson - Levnadsberättelse **i3:A2**
***Ämnen**; skolgång, Knöpplan, tegelbruket*
…….
Maj Hallberg och Lillemor Sundell - platser i Håtuna **37**
***Ämnen**: Runsten, skola, varg, stenmur, tingsplats, varggrop*
Vi berättar i Upplands-Bro på Dagcentralen i Kungsängen **37**
***Ämnen:** Vilhelm Tamm (ångbåt), storkommunen, fattigvård, ålderdomshem, pensionärshem, lantarbetarstrejken, ärkebiskopen Nathan Söderblom, "Mälardalens nomader", Granhammarsstaden.*
…….
Ester Jansson - några veckor innan hon avled 1997 **38**
***Ämnen**: Slöjdare, smed, kälkar, skrindor, vattenhjul, dammlucka, såg, kvarnstenar, ramsåg, klingor, räls, bark, elektricitet, jakt, älg, rådjur, räv, fiske, tvättstuga, raster, tröska, slåttermaskin, djur, gris, får, sylta, korv, inälvor, stat, råg, vete, baka, affären, socker, kaffe, filial, Anderssons blåa bussar, mejeri, mjölksurran*
…….
Ingrid Nilsson - Låssa, Ådö, Björknäs, Smidö **39**
***Ämnen:** Bevakningstorn, processionsväg, CocaCola, flygplan, jaktvårdsföreningen, invallning brand, Botaniska Trädgården, Elisabetsjukhuset, Ekotemplet*
Ingrid Nilsson - Saltvik, Tammsvik: **135**
***Ämnen:** Slottet, parken, Pingströrelsen, pensionat, Kennelbaronen, domare, Stockholms Läns Landsting, hotell, alkoholistvård, Magnus Huss-kliniken, Kronans Spisbrödsfabrik, jaktvillan, ekotempel, betesmark*
***Ämne:** Trädgårdsmästare, Gustafbergs Porslinsfabrik, Unga Örnar, vagnar, skogvaktarbostaden, pensionat, kakelugnar, tältområde, skollovskoloni, dagsverkstorp, kusk, kardemumma, syföreningsbasar, brudkista*
…….
Johan Seth och Torbjörn Forsman - Almarestäket - hammarflygeln **40**
***Ämnen:** Haga Trädskola, vall, försvarsanläggning, Ängeln, Riddarholmskyrkans spira, hundgravar, kursgård, huset, spisen, tapeterna, flygeln, musikmuseet, snickare, tapetserare, kakelungsmakare, mässingsslagare, gravyrer, fideikommiss*
***Ämnen:** Lönngångar, garderober, övervåningen, brännvinsbränneri*
…….
Brobor berättar på hembygdsgården Klint **41**
***Ämnen**: Skogshuggare, jordkulor, gravhögar*
…….
Stina och Per Johansson, Hammartorp - Broområdet **42**
***Ämnen:** Sandells affär, mejeriet, telefonstation, åladugården, tuberkulos, mjölkcentralen, glasplåtar, kvarn, strejk, arbetarkommun, Upplands lantarbetarkommun, statarflyttar, förskingring, avdelningsmöte, smör, ost, bageri, post, cigarrlådan, skomakeri, nasare, församlingssal, primuslampor, Heymans affär, Konsum, istacken*
…….
Gustav Hasselgren, Saltvik - Radiointervju om Andra världskriget **42**
***Ämnen:** Världskriget, pristävling, inkallelse, lastbil, födelsedag, besiktigad, värderad, snöglopp, hästar, Dambergs restaurang, A5, batteri, ammunitionsförråd, blodgrupp, dödsbricka, Vattenfabrik, vind, hö, godsvagn, toaletter*

Gustav Hasselgren, Saltvik - livet på Ådö, elektriciteten 67

Ämnen: *Grönsaker, fisk, Aspviks kvarn, rättare, vetemjöl, örngott, linnesäckar, Missionshus, marknad, svagdricksbryggeri, träkaggar, rospiggar, strömmingskagge, välling, rågmjölsgröt, grynpuddingar, saltlake, isstack, skinkor, varmrök, Grönvalls Bageri, hårt bröd, båten Jumbo, loge, invallningen, fotboll, musikkår, skytteförening, skjutbana, hjortar, vattenstånd, ballong, grustag, flotte, pråm, Storkommun, nämndeman, Bergianska Trädgården, fattigrote, skiffertak, antikt tegel, Allmänna Sparbanken, radhus, silverrävar, konkurs*

Gustav Hasselgren, Saltvik 68

Ämnen: *Båtar, årslön, stat, provision, fullmäktige, kommunalnämnd, skolstyrelse, båtarna Ekolsund, Ena I och II, Mälsåker, Gunhild, turlista, landsvägsbron, Enskede slakthus, fiskhall, sump, dimma, första världskriget, jordkällare, dalkulla, NK, Arvid Nordkvist, kronärtskockor, växthus, drivbänk, middag, Slottet, vårblommor, exercis, Stockholms Sparbank, styrman, statarbarn, smed, gris, vete, råg, korn, blandsäd, sill, kabeljo. trädgårdsfolk, husrum, sängkläder, potatis, mjölkkusk Bojes affär, Viktor Jonssons affär, långskorpor, stångkorv, skospar, kol ved, karameller, Låssa kyrka, amerikanskt fläsk, höns, gäss, kalkoner, gödhus, tvångsmatning, avlivning, ädelträd, majbrasa, jordärtskockor, uthus, bänkfönster, lokaltelefon, skolråd*

Gustav Hasselgren, Saltvik 69

Ämnen: *Åladugården, timrad, strejk, saltgurka, trädgårdsarbetare, slöjdare, hembygd, Sunnerdahls Praktiska Ungdomskola, föreläsningsföreningen, gurka, sparris, elektricitet, fotogen, karbid, smeden, generator, lokomobil, konkurs, koppartråd, Bro och Låssa Eldistributionsförening*

Gustav Hasselgren, Saltvik 70

Ämnen: *Transformator, ledning, Aske mjölkskjuts, ljuspunkt, stickkontakt, fotogen, avskiljare, ekonomi, kontor, anställda, utedass, handseparator, smör, självförsörjande, veterinärbesiktning, råg, importerad, besprutad, smedjan, Kontrabok, kredit, husbehovsskog, latrin, rädisor, meloner, jord, steril, konstgödsel, kilesalpeter, kale, kalkkväve, superfosfat, naturgödsel, ogräs, bekämpningsmedel, plöjning, oxar, häst, rapsbaggar, parasit, jordloppor, arsenik, DDT, blomkål, kålfjäril, telefonväxel, fattigrote*

……

Sigurd Andersson och Helge Norberg - Konusm i Västra Ryd, Torsätra 43

Ämnen*: Vattenkvarn, champagnefabrik, Konsum, medlemsantal, omsättning, fusion, innevånarantal, pensionärshemmet, ålderdomshemmet, privataffärer, filialer, läkare, apotek, kronofogde, länsman, Stockholms Högskola, järnvägen, stationen*

Ämnen: *Stockholms Högskola, I1, Solidens bygdegård, kurser, danser, dansbana, transportcykel, våg, kaffekvarn, lock till soplåren, matvarubil, Norrorts Konsumtionsföreningar, Rikslager, Regionallagret, brännvinsmonopol, Arbetarnas Ring, biodynamisk odling, antroposof*

Sigurd Andersson - västra Ryd, storkommunen Upplands-Bro, bibliotek§ 52

Ämnen: *Fackförening, Kungsängenrådet, biodynamiska odlingar, skjutbanor, malajer, storkommun, pendeltåg, Karolinska Sjukhuset, räknemaskiner arrendetorp*

Ämnen: *biblioteksverksamhet, pensionärhemmet, Tangerska Linfabriken, brygga, paviljong, tegelbruk, "sanda lapp", smålänningar, Tegelringen, sjökrog, rösen, bronsålder, "hoppestrutta"*

Sigurd Andersson, Sundby - Västra Ryd 60

Ämnen: *Flaggstång, oxvandring, kärna, vatten, mejeri, bil, hö, säd, Lindgrens sandskuta, båtutflykt, kurser, Kyrkskolan*

……

K W Johansson - kommunstyrelsens ordförande 44

Ämnen*: Matells Testamente, storkommunen, befallningsman, bokföring, gårdskontoret, kvarnen, fattigvården, gatukontoret, kommunalnämnden, vatten, Käppalaförbundet, Orjes projektering, grusficka, Lortluktens Riddare, arbetsplatser, militären, försvarsdepartementet, regemente, fiskardräng*

Ämnen: *Regionplanekontoret, läkarmottagning, barnmorska, sammanträdeslokaler, affärer, konsum, mejeri, bageri, bankhus, fattigvård, sjukstugan, Hembygdsföreningen, musikskola*

……

Erik och Alva Alldal -Llivet i prästgården, nazismen, Bro på 30-talet 45
Ämnen: *Kontantlön, korsett, bräde, örfil, syförening, jordfästning, hög hatt, sockenbudstyg, psalmverser, bibelspråk, husmamsell, valborgsmässobålet, Vad rätt du tänkt... nazister, fredsbön, pension, döddagar, badrum*
Ämnen: *Bageri, mejeri, post, flyglar, stigen från stationen, telefonstation, ålderdomshem, föreståndarskan, andaktsstund, Hållen frid med varandra, landstinget, Uppsala län, sockenpampar, fattigstuga, hembygdskunskap, Lantmannens Hushållskalender, prost, biskop, konvent, Fjällstedtska, Universitetet, Vilda Västern, järnvägen, skritt*
…….
Ivar Berg - Grammofonfabriken, mejeritet, Bro på 20-talet 46
Ämnen: *Bokverk, skolbyggnationen, benkvarn, fortsättningsskola, tegelbruket, skogen, Bolinder, spisar, kastruller, grytor, eldfasta formar, stationshus, banvaktsstugor, affärer, post, Folkets Hus, Godtemplarhuset, telefonstationen, magasin, åladugården, prästgården, mejeriet, järnhandel, luffare, nasare, kolarkoja, damm, såg, grammofonfabriken, shellackskivor, stenkakor, Glad Ton, Sonora, Husbondens Röst Odeon, blandning, pressar, valsar, etiketter, vaxskivor galvanisering, matriser, kopparskiva, nickelskiva, plast, arbetarbostäder, Sv Trähus modell nr 10*
Ämnen: *Svenska Grammofonindustri, familjebolag, inspelningsstudio, skåningar, mejeriet, ost, bageri, Brolimpa, klädaffär,*
…….
Sune Åkerlind och Georg Eriksén - Håtuna, Alby, Negelstena 47
Ämnen*: Kärr, stensättning, yxa, gravgåva, grus, Vägverket, armringar, näverdosor, benfragment, baptistkapell, JUF, teater, Tärna folkhögskola, grafitgruvan, Stockholms Spårvägar*
Ämnen: *Barnmorska, kyrkvaktmästare, väderkvarn, såg, garaget, Lindströmska fonden, slöjdverksamhet, doktorn, apotekare, brandstation, frivillig brandkår, fjärdingsman, länsman,*
Sune Åkerlind och Georg Eriksén - Håtuna, Alby, Negelstena 48
Ämnen: *Sommarstugeområde, fångstgrop, kyrkvaktare, tiondelada, kyrkstallar, självspillningstrappa, barngravplats*
Ämnen: *Överrodden, sågen, salpeterjord, krukskärvor, tvisteparker, barnkolloni, ångbåtsbrygga, ångbåtarna Uppland, Ekoln 1 och 2, Örsundsbro, slaktdjur, mjölk*
…….
Anna och Börje Lundvall, Ekboda - Jungfrukrogen, slakteriet, torp i Bro 49
Ämnen: *Portmonnä, mynt, boställe, Duvans skärning, såg, skogskojor, fångstgrop*
Ämnen: *Dansbana, idrottsplats, zigenare, lantbruksmaskiner, eldgropar, stensättning, fägata, solur, slakteri, Lundbergs byggnadsfirma*
…….
Lennart Hullberg, Säbyholms gård - ,patronatsrätten, Bro häradsallmänning 50
Ämnen: *Barnomsorg, oxstall, hästar, plog, rättare, befallningsman, Alsnö Stadga, foror, pollett, ladugård, ungdjursladugård, mjölkmaskinen Omega, dammen, ättiksfabrik, tvättstuga, statare, proletärdiktning, strejk, hushållerska, Länsstyrelsen fridlysning, höskörd*
Ämnen: *Pistol, skogshushållningsplan, klockare, patronatsrätt, kyrkomedel*
Lennart Hullberg, Säbyholms gård 51
Ämnen: *vårdkase, norska soldater, rikskabel, fångstgropar, jättegrytor, urskog, vedbrand, husbehovsvirke, centralort, kommunalhus, Regionplanekontoret, Jehanders grustäkt, dagbok*
…….
Märta och Elis Lindberg - Tranbygge, väggrindar, elkraftverket 53
Ämnen: *Baptistkapellet, mjölkkusk, trädgårdsarbete, självbindare, kyrkskolan, fabriken, champagne, fruktvin, krusbär, vinbär, elverk, hydralisk pump, turbiner, ångmaskin, batteri, såg, ramsåg, kantsåg, bostäder, butik*
Märta och Elis Lindberg 54
Ämnen: *Korrespondens, traktorkörning, bil, chaufför, grindar, post, Lundins affär, skog, kreatursdrift, kylanläggning, lösdrift, barnsköterska, vatten, stat, vedbrand, säd, mjölk, kontanter, cello*
…….
Thomas Fridén, kommunalråd - byggnadsplanerna för Upplands-Bro 55
Ämnen*: Tekniska Högskolan, Matells Testamente, regionplaneförslaget 1968, Curmans arkitektkontor, ASG, landstinget*
Ämnen*: KF, arbetstillfällen, stadsplanelagt, vatten, avlopp, järnväg*

…….
Sven-Olof Nyberg - Lövsta, Svea ranch, Karolinergården 56
***Ämnen**: Invigning, konst, samhällsbyggnad, kyrkan, Håbolunds handel, Tjusta skola, orangeri, växthus, Arkitekthögsskolan, Nordiska Museet, uppmärkning, fotografering, arkivstudier, herrgårdstradition, karolinergård, parstuga, slott*
***Ämnen:** Jordebok, kronan, rödfärg, flyglar, gavelkamrar, veranda, empire, Olsson och Rosenlund, skogen, altan, Svea Ranch, livdjursproduktion, Fortifikationsförvaltningen, Riksantikvarieämbetet, Regeringen, dokumentation, Håtuna- Håbo-Tibble Hembygdsförening, bordläggning, brev, posten, frimärken, inventering, magasinet*
***Ämnen**: Köket, kakelugnar, träfötter, sponsor, tapeter, spis lerklining*
…….
Sven-Olof Nyberg - Håbo-Tibble Kyrkby: 129
***Ämnen:** Arkitekt, landskapsarkitekt, projekt, laga skifte, kyrkan, fattigstugan, samlingslokal, trädgårdsmästarbostad, lärarbostad, klockarbostad, länsmansbostad, riksintresse, planbestämmelser, Luciafirande, Håbro IF, rotfäst, tradition, hemkänsla, ekologiskt, bostadsrättsförening Gåtan*
…….
Vandring i Kungsängen - Åke Larsson, Torsten Larsson 57
***Ämnen:** Gjuteri, tvättmaskiner, centrifuger, cigarettmaskin, tändsticksmaskin, modeller, sand, pråm, ugn, kran, prästens villor, kyrkokassan, tegel, monteringsfärdigt hus, näckrosdamm, kinesisk bro, pensionat, tomträtt, läkarstation*
…….
Ingrid Jonsson och Lisa Eriksson - bageriet i Bro, husen vid Köpmansvägen 59
***Ämnen:** Inspektor, limpor, tegel, Brogårds Tegelbruk, 32-plåtars ugn, 16-plåtars ugn, pannmur, ånga, jäsning, bullar, franska, rågkakor, butik, leveransbageri, Valfrid Jonssons affär, Nords Kafé, Tage Anderssons affär, Perols, Greta Lindberg, Lundins, Viktor Jonsson, Bojes, Sandells, Kalmarsands sommarkafé, Kalmar handel, Konsum, Bålsta Livs, Bålsta Konsum, Röjdeby Råby handel, Ensjö Tjusta, Malmström, Tibble Konsum, ordersedlar, brödräknerska, källare, wienerdeg, elektrisk ugn, hårt bröd, kuponger, kristid, Heymans affär*
***Ämnen:** Bolinders, järnhandel, cigarrlådan, Vattholma Sanatorium, Gustavssons födkrok, separator, vispmaskin*
…….
Ingrid Jonsson - bageriet i Bro 116
***Ämnen:** Hantverkare, diverseaffär, mejeri, grammofonfabrik, kiosk, bageri, mjölkkusk, stationen, produkter, hyra, korg, inkomst, fattigt, kriget, inkallade, tilldelningar, bageriarbetare, mat, bostad, Hälsovårdsnämnden, tvätt, tvättstuga, pannmur, vatten, Charlottenbrunn, kyrkvägen, järnvägen, brandstationen, bastu, musteri, sadelmakare, gatorna, yrkesutövare, bondgårdar, post, läkare, tandläkare, apotek, Uppsala län, brandnatten, Centrum*
Ingrid Jonsson - Brobagarn: 133
***Ämnen**: Grovt bröd, ved, kåda, tall, mangel, distribuerade, inspektor, hantverkare, lager, kläder, Tärna Folkhögskola, café, Bojes affär, cigarrlådan, bankhuset, Konsum, Dansbana, skolbespisningen, självbetjäningsaffär, Vivo*
***Ämnen:** Viktor Jonssons affär, post, mjölkkuskar, mejeriet, mjölkkiosk, grammofonfabriken, villor, stationsarbetare, Godtemplarlokalen, Folkets Hus, Medborgarhuset, dansbana, socialdemokraterna, kvinnoklubben*
Ingrid Jonsson - Bro bageri: 137
***Ämnen:** Blå Bandet, föreningsteknik, bageri, skånsk inspektor, dokumentation, brunn, vatten, tunnor, matbröd, kaffebröd, säd, säckar, transporter, värme, granved, jäsa, ånga, grädda, elektriska ugnen, rågbrödet, spett, skorpor, torka, småfranska, wienerbröd, långfranska, limpor, barn, vatten, avlopp, arbetskläder, tvätten, prislista, prinsesstårta, gräddtårta, frukttårta, degmaskin, grytor, vispmaskin, gräddblåsare, bräckare, runddrivare, skorpbullar, Kungsörnen, Margarinbolaget, äggleverantör, konkurrenter, chaufför, pensionering*
…….
Erik och Margit Thil, Gröna gången - väglöst, Skinnartorpet 61
***Ämnen:** Plog, fiskare, kräftor, gäddor, hisspojke, möbelfirman Åtvidaberg, vaktmästare, Socialdemokratiska Tidningen, isväg*
…….

Margareta Persson husa på Granhammar **62**
***Ämnen**: Husa, husdräng, köksa, kokerska, båten Sigtuna, Birkagårdens Folkhögskola, städning, silverputs, konservering, svamp, konkurs, frukostbord, ledighet, bad, herrmiddagar, varmt och kallt vatten, isskåp, frysbox, villabrand, självmord, ekonomi, judehatare, jude, biblioteket, Kungliga Biblioteket, salonger, tapetfris, gyllenläderstapeter, sidentapeter, statarlänga, ankdamm*
***Ämnen**: ABAB-vakt, ekotempel, blåbär, svamp*
…….
Ivar Lövgren, Ålbrunna - Savolax, Marielund, Toresta anhalt, Djupdal **64**
***Ämnen:** Säbyholms skola, rundvandring, rörledning, foderborden, Dunderkrans sten, isberg, dödisgrop*
***Ämnen:** Sand, pråmar, strejk, sållverk, singel, norrmän, vårdkase, kärrområde, flotte, Vit Drottning, potatis, Nya Svartsjölandet, Västan, labyrinten*
Ivar Lövgren, Ålbrunna **65**
***Ämnen:** Dansbanor, bygdespel, mejeri, Bojes affär, Viktor Jonssons affär, syndikalisterna, Kungl Hushållningssällskapet, batteriradio, telefon, byalagets brunn, droskrörelse, bensinstation, inspektorsbostad, tvättstuga, nasare, barnvagn, Domänverket, Skogsvårdsstyrelsen, plantskola, stängsel, rådjur*
…….
Helge och Lilian Ståhl, Björklunda - Lindormsnäs, tegelbruk, norrmän **66**
***Ämnen:** Trädgård, grönsaker, pråmar, latrin, prudett, badbrygga, tvättstuga, mangelbod, gäddor, estländare, tyskar fransmän, spanjorer, polacker, ålänningar, bänkar, växthus, Stockholms stad, Bondeska villan, jättegryta, arrende, plommonlund, fruktträd, sockerärtor, bönor, morötter, dill, jordgubbar, Klarahallen, Årsta partihallar, norrmän, kansli, barack, familjebad, kiosk, kafé*
***Ämnen:** Grus, ruddamm, skålgrop, skolskjuts, traktorskopa, försäkringskassa, finsk bosättning, bärmarker, timmer, såg, ladugården, bio, järnhandel, tåg, bommar*
…….
Kalle/Elsa Karlsson, Erik/Margit Thil, Gösta/Ingrid Olsson **71**
Ämnen: Laga skifet, fägata, kålgård, nöddop, fattigstuga, järnvägen, mejeriet, eldistributionsföreningen, mjölkskjutsar, Fiske, rekryten, fotboll, idrott, bandy, is, mejeri, timmer, flottning, ångbåt, roddbåt, oxen, grevinnan, dagsverken
Kalle/Elsa Karlsson, Erik/Margit Thil, Gösta/Ingrid Olsson **72**
***Ämnen:** Brageriet, hartsfiol, midsommardans, Håtunabussen, bil, fisk, Härneviskolan, Godtemplarlokalen, bibliotek, teater, Logen Seger 4300, silverrävsfarm, kulspetspenna, kommunalstämma, skolväsendet, frivilliga sjukkassan*
…….
Dagmar Tamm, Ådö - ångbåtarna, minnen **74**
***Ämnen:** kontoret, inspektorn, hönskonsulent, skolhushåll, troll, kvarn, skolor, Gamla Staten, Slottet, ekotemplet, oxar, mejeriet, banvaktstugan, Normans, Bojes, Jonssons, posten, sågen, kvarnen, vapen, Svartsjölandet, Hillersjö, Mälsåker, Greta, kyrkogården*
Dagmar Tamm - Ådö ä Mälarbåtarna **104**
***Ämnen:** Elström, Uppsala Astronomiska Institution, amatörastronom, konstnär, snickarfamilj, ekar, Svarta Ryttaren, trygghet, pensionat, trollet Vester, kärret, kärrknipprot, tätört, hälsokälla, trädgårdsprodukter, M/S Ekolsund, spökbacken, kyrkklockor, limpa, passagerare, båtar, utflyktsresor, festmiddag NK, olycka, Hugo Tamm, Världskrig, ladugård, djurkroppar, 60-årsdag, biljett, guld*
…….
Irma Hådell, Håbo-Tibble - Negelstena,läkare och apotek i Våsttibble **76**
***Ämnen**: Midsommardans, soldat, rotebönder, begravning, pension, Jesu Kristi Kyrka, fabrik, stenhuggare, statarbyggnaden, skola, sjukstuga, egnahemsrörelsen, läkare, apotekare*
…….
Sven Kylberg - Håtuna brandkår, ur protokoll vid bildandet. Johan Hedin **77**
***Ämnen:** Frivilliga brandföreningen, Uppsala Läns Brandstodsbolag, brandsprutor, brandredskap, årsavgift, Riksförbundet, distrikt, normalstadga, propagandafilm, brandbil, båt, vaktstyrka, brandstege, Johannes brandstation, fest, inspektör, elevator, hönshus, svinhus, bensinfat, skördetröska, höns, svin, slangar, vattentornet, KF*
…….
Doris Holmgren - Sanda prästgård, livet på Aske. Västra Ryds kyrka **79**
***Ämnen:** husmor, mjölk, kyrkklockor, klämtning, begravning, tegelslagare, orgeltrampare, råttbo*

Tore Wikman, mjölnare på Aske **80**

Ämnen: *Lärpojke, damm, turbin, 50-hästare motor, ramsåg, kantverk, malning, djurfoder, rensning, betning, matning, valsstol, gröpe, malningsintyg, kommissionen, kaffe, Kronan, stat, betningsmaskin, kvicksilver, lössäd, våg, tork, provision, likvagn, lås, gångjärn, slottet, brandredskap, nattvakt, jakt, giraff, växter, hantverk, brudkrona, vapen, fester, cigaretter, lastbil, lusthus, räls, våghus, slaktdjur, mjölkflaskor, grönsaker, passagerare, kanoner, brygga, salut, Graningeverken, vägar, stenkross, traktor, Munktell, hästbindare, hässjande, spis*

…….

Asta och Gunnar Carlsson, Sandboda Västra Ryd **81**

Ämnen*: tegelugn, trädgårdsmästare, borgen, skolklasser, krogen, ångbåtar, Ryssgravens skola, dragspel, skioptikon, missionen, storskolan, premium, syskrin, fortsättningsskola, konfirmation, barnflicka, militärattaché, kusk, plåtslageriverkstad, hantverkare, bilverkstad, telegraf, konditori, kennel, manufakturaffär, terrier, tax, Realisation, affischer, SJ, gäddor, kräftor, teater, cykelstyret, kyrkskolan, järnhandel, hembygdsgården, pumpen, kyrkogården, Svenngårdska rummet, biblioteket, Syster Ellas hårsalva, Stockholmsutställningen, tuppkammar, Pharmacia, ögonoperationer*

Asta och Gunnar Carlsson, Sandboda Västra Ryd **i2-15-3**

Ämnen*: oavkortad version av ovanstående*

…….

Johan Hedin, Norränge, brandchef, bränder, brandbilar **82**

Ämnen: Borgmästarn, brandmännen, besiktningsinstrument, Hudsonbil, båt, brandbil, Kamratföreningen Kockbacka, SOS, budget, brandinspektör, brandsyn, schema, rökdykning, ambulans, sjukvårdsutbildning, smärtstillande, hjärtstillestånd, Landstinget, central

Johan Hedin, Norränge **83**

Ämnen: *Apotekare, sockenstuga, nya skolan, bagarstuga, tvättstuga, Krönikebok, politik, brandkonsulent, borgmästarn, brandmännen, besiktningsinstrument, Hudsonbil, båt, brandbil, Kamratföreningen Kockbacka, SOS, budget, brandinspektör, brandsyn, schema, rökdykning, ambulans, sjukvårdsutbildning, smärtstillande, hjärtstillestånd, Landstinget, centra*

Johan Hedin - kyrkvärd i Håtuna kyrka: **130**

Ämnen: *Håtunaleken, träkyrka, stenkyrka, torn, pilastrar, självspillning, kungsgården, farleden, vapenhuset, målningar, runsten, Riksantikvarien*

Johan Hedin - förteckning över lokalhistoriska handlingar **i2-14-1**

Ämnen*: Folkskolereglemente, häradsallmänningen, jakttyg, elektriska föreningen, frivilliga brandkåren, inspelningsband med intervjuer, rapporter om bränder, stor samling verifikationer*

Johan Hedin - överlämnande av gamla brandbilen till Kockbacka Kamratklubb **i2-14-2**

Ämnen: *verksamheten i nuv. brandkår (1991), budget, vård av gamla brandbilen*

Johan Hedin - Håtuna elektriska distributionsförening **i2-14-3**

Ämnen: *stor samling av handlingar: protokoll, elransoneringskort, urval hos UK*

…….

Anna-Greta Wijkström (Cambreus) lärar vid Tjustaskolan på 30-talet **85**

Ämnen: *bostaden, möbelköpet, gymnastik, småskola, mellanskola storskola, A-form, B-form, andaktsstund, bibel, psalmvers, språkvård, rättskrivning, läs- och talövningar, välskrivning, Undervisningsplan för Rikets Folkskolor, skolmaterial, förbrukningsmaterial, läroböcker, mobbning, teckning, slöjd, sång, gymnastikredskap, muggar, skopa, skafferi, vattenledning, avlopp, skolradio, skolresa, Nordiska Museet, kristallmottagare, hörlurar, enbacken, backsippor, fasanjakt, konst, möbler, rustningar, vapen, utflykter, svamp, konservering, glasburkar*

Anna-Greta Wijkström (Cambreus) **86**

Ämnen: *Fortsättningsskola, litteratur, samhällskunskap, textilslöjd, lön, hushållsundervisning, examensdag*

…….

Claes/Clas och Siv af Ugglas, Frölunda, Ängeskogs intervju nr 1a **87:1**

Ämnen: *kommendörkapten, Stora huset, ekonomibyggnader, brand, förvaltare, salmonella, fritidsområde, torp, arbetshästar, skomakare, soldattorp, estländare, statarhus, oxar, såg, bil, Fiat, kaross, kupé, sufflett, ångbåtar, sotare, slanta, lokomobil, mahogny, uppfinnare, diskmaskin, ägghandgranat, nazist*

Claes/Clas af Ugglas, Holger Ängeskogs intervju nr 1b 87:2

Ämnen: *Kyrkvärd, kyrkbänk, vägskötsel, grus, gästgiveri, stridigheter, fattigstuga, hembygdsgård, torpställe, kolbottnar, mjölk, skolhushåll, Romanäs sanatorium, hemvärnschef, rekommendationsbrev, flygbevis, internationella flygkartan, Aspviks gruva, Kuragebacken*

Claes/Clas af Ugglas - Holger Ängeskogs utskrift nr 1 i2-16-3

Ämnen*: se ovanstående 87:1 och 87:2*

Claes/Clas af Ugglas - Holger Ängeskogs intervju 2 88

Ämnen: *Transitering, vapen, pionjär, kristna ideal, handelsföretag Oceankompaniet, Enros, franskt glas, Stjärnsund, slussbygget, 5-kamp, SM fäktning, jordbruket, Wallenbergstiftelsen, Nobelstiftelsen, revisor, utrikesminister*

Claes/Clas af Ugglas . Hoger Ängeskogs uskrift nr 2 i2-16-4

Ämnen: *se ovanstående 88*

Claes/Clas af Ugglas Ängeskogs intervju nr 3, och egna utskrift i2-16-5

Ämnen; *Hemvärnet, resor till Tyskland, familjeupplysningar, händelser på Frölunda*

Claes/Clas af Ugglas - Börje Sandéns intervju 90

Ämnen: *Vattenhjul, överfallsränna, passagerarbåt Södra Sverige, tub, turbiner, återplanteringsplan, Hushållningssällskap, skötselplan, tegelbruk, löjtnantsboställe*

Claes/clas af Ugglas - Börje Sandéns intervju, Börje punktvisa utskrift i2-16-2

Ämnen*: Börje punktvisa utskrift av ovanstående, Wallerska tuben vid Aspviks kvarn, Ooxfordgruppen, Moralsk upprustning, Oscar Sjölander*

Claes/Clas af Ugglas: 117

Ämnen*: Skoltid, åska, skog, arbetsfördelning, torp, skomakare, estländare, bil, chaufför, grindar, Fiat, sufflett, båtar, varor, trädgårdsprodukter, passagerare, gruva, gnejs, hederskyrkvärdar, väghållning, grus, skjutsplikt, järnvägen, vaktmästarbostad, Hembygdsgården, lungorna, skogsnäring, flygutbildning, gräslandningsbana, flyguppvisningar, kyrkoherden, kvarn, hjul, turbin*

Claes/Clas af Ugglas - vid möte med SPF Kungsängen i3-A8

Ämnen*: spridda notiser, järnvägen första bilen 1912, flygcertifikat*

…….

Lennart Johansson. Hällkana, Lejondal, Tingsviken 91

Ämnen: *Dricksvatten, Finkan, Halta Kalle*

…….

Märta Lundborg och Karl Brant, Kungsängen, 1950-talet 92

Ämnen: *Domkapitlet, arrende, pensionsbostad, sömmerska, syflickor, radio, SVB järnväg, Slussen, tonsättare, musiker, trumslagare, bruksorkester, notstickning, Ryssgravens skola, Prästens villor, socialarbetare, gjuteriet, kallkälla, provborrning, järnvägen, Kyrkskolan realexamen, trädgårdsprodukter, lägenhetsuthyrning, minut- och partihandel, mjölk*

…….

Artur Öberg, Håbo-Tibble. Vallby egnahem, kyrkvärd, nämndeman 93:1

Ämnen*: Rusthåll, soldatrote, strörote, "hemkall", potatisland, ladugård, ko, gris, major, indelningsverket, minnesstenen, Sigtuna skvadron, kompani, hästar, rustkammare, uniform, arrest, snus, grunder, tolftedelar, ödegårdar, äng, väg, hagar, sankmark, revy, teater, JUF, plöjningstävling, kriget, flygolycka, elföreningen, 50-årsjubileet, festskrift, jordbrukskassan, arkiv, banklokal, kyrkvärd, kommunala uppdrag, kommunsammanslagningen, barnavårdsnämnden, nyårsrevyn, nyårstablå, mosse, torv, nämndeman, ting, medalj, länsskogvaktare, sjukpensionär*

…….

Erik Sundblad, Rutger Mark, Artur Öberg. Minnen från Håbo-Tibble 93:2

Ämnen: *Dragon, ris, blod, skolans regler, fläsk, stekt, kokt, musikalisk, fattig, teologisk examen, schartauism, Fjällstedts bibel, studiecirkel, Håtuna Kyrkliga Ungdomskrets, eldsjäl, politiskt, teater, folkdans, allmän dans, arbetarföreningen, JUF, kommunala uppdrag, storkommun, kyrkvärd, nämndeman, slöjdare, smed, klädhylla, matsäcksväska, järnkamin, meterkäpp, provräkning, ordningsman, benkvarn, dagboken, anmärkning terminerna*

…….

Erik Sundblad, Rutger Mark, Artur Öberg. 94

Ämnen: *Bedas pojkar, dansbana, teater julfester, bränslekommissionen, skogsavverkning, syrfälle, slöjdarbete, hemmason, gifte, vatten, plåttak, småskolan, muskikkår, trumma, trumpet, lustbåtar, kvarnbacken, grindar, kamrer, Jordbrukskassan, drängkammaren, utescen, festplats, utflykter, cykel, pjäser, Per Hansas lata dräng, Solstrålen på Björknäs, Den dyrbara knuten, kyrkokör, egnahemsrörelsen, politik, stämmor och råd, Håtuna-Håbo-Tibble Försäkringskassa, Håbo-Bro Förenkingsbank, inflyttning, avflyttning, apotek, läkare*

Ämnen: *Apoteket, ålderdomshem, granplantering, revy, fosterbarn,*

…….

Carl Gunnar Jansson, Bro 95

Ämnen: Konsum, Samarbetet, Folksam, Weibulls, ogräsfritt, skolan, taxi, spark, gran, stearinljus, Flickornas Julbok, Pojkarnas Julbok, Pojkarnas Flygbok, annandag jul julgransplundring, present, film, mjölk, Sörgården, bastu, lövsågsarbeten. träslöjd, polio, E 18, lastrummet, hektograf, lekar, krigslekar, Brevskolan, Socialdemokratiska partiet, Arbetarkommunen, fattigvårdsnämnden, vice ordförande kristidsnämnden, telefon, kontorsmöbler, kassaskåp

Carl Gunnar Jansson, Bro 96

Ämnen: *Brännboll, burken, kull, fadderortsrörelsen, norrbaggar, korvkiosk, kassaskrin, estländare, växtodlarförening, tobak, scoutrörelse, orientering, vallista, vänstern, första majdemonstrationer, majbrasa, kyrkokören, Lucia, koralkören, skolavslutning, svenska fanor, partistrider, fackstrider, allians*

Carl Gunnar Jansson, Bro 97

Ämnen*: Bastu, äppelmos, äppelmust, stationen, posten , Viktor Jonssons affär, Konsum, Heyman, brolimpan, järnaffär, radioaffär, provinsialläkare, tandläkare, ålderdomshem, gästgivargården, brodialekt, murare, byggmästare, målare, stationsinspektoren, växlarna, bommar, grammofonfabriken, isstack*

…….

David Zetterström, Granhammar, Tärnsund, hjonpojke 98

Ämnen: *Jordgolv, båt, slaktdjur, lantarbetarstrejk, livsmedelskommission, skog, jord, exercis, ledgångsreumatism, begravning, ek, gravsättning, dans, bio, husförhör, 50-årskalas, julgransplundring, revolver*

…….

Göta Dahlström, Bro 99

Ämnen: *Vatten, skomakarverkstad, "Till och Fråna", lantbruksutställning, klädesaffär, diskbänk, kokplatta, idrottsgossarna, kafé, livförsäkring, polis, kontorsgöromål, barnbarn*

…….

Gunnar Petterson, tegelbruket Bro 100

Ämnen: *Vinter, sommar, ugn, torkning, bränning, räls, grävmaskin, lunsen, fuktig, skärapparat, pianotråd, ångmaskin, el, ackord, mördad, skottkärror, kolstybb, kanaler, "inskjutare", "utskjutare", lösarbetare, lera, Kyrkan, grävmaskin, skogen, elevator, lattor, galtar, fackförening, möten*

Gösta och Ellen Wikström - tegelbruket, biografer i Bro 101

Ämnen: *El, vatten, sjön, ångmaskin, press, sommartid, maj, sept, ugn, Mälardalens Tegelbruk, vinter, Långholmen, Nyladan, tätstubbning, kvinnor, tegelsten, hyllan, vagnspikare, skjutare, utskjutare, inskjutare, ungskatt, sand, fasad, sågspån, murtegel, matare, lok, bensinmotor, grävmaskin, Grov Fabriks, fackförening, avlöning, lastbil, beställning, förskott, statfolk, konservering, Arbetsledarförbund, Fabriksarbetarförbundet, Socialdemokratiska Ungdomsförbundet, SSU, kassör, pensionärsföreningen, olycka, explosion, smedjan, smålänningar, danslokal, Medborgarhuset, Godtemplarhuset, Biografapparaten, Folketshusföreningen, Snövit, Ljudfilm, sovalkov, konflikt, grannar, familjer, ungkarlar*

Gösta och Ellen Wikström - källa äldre utskrift från Vi skriver i Upplands-Bro i2-9

Ämnen*: Tegelbruket:källa en tidig utskrift efter Vis skriver*

…….

Turinna Andersson - Negelstena, Lövsta, Helgesta 102:1

Ämnen*: Gran, småskola, kaffe, risgrynsgröt, midsommar, magasin, dans, arrendeställe, blåsinstrument, marscher, Ess-kornett, skog, djur oxar, traktorer, kvarn, kattor, råttor, självbindare, buss, band, störar, tröskmaskin, skylar, hässja, hö, kyrka, militärbegravning, taxi, tåg, dragon, sommarhem, nasare, kläder, symaskin*

Turinna Andersson **103**

Ämnen: *Fältmanöver, Upplandsmanöver, kungen, soldater magasinet, AMS, valborgsmässoafton, brasa, tvätt, lut, björkaska, käkar, hackelsemaskin, strö, halm, dikesren, gröpkvarn, lokomobil, tröskverk, sågverk, Almstenen, cykellack, värvade, skarpskjutning, ogift, fosterbarn, tyska*

…….

Elof Norén - midsommardans på Aske, Fosfatbolaget **106**

Ämnen: *Snickare, dragspel, låtar, korsväg, tomten, bråk, Fosfatbolagen, polisbevakning, privat, majstång, torn, kupol, löjtnant, Flottan, fjärdingsman, strejk, Lantarbetarförbundet, kontantlön, byggnadsarbetare, gamla, gratial, hushålla, barnkullar, katekesanda, kyrkan, diskussionsklubb, lärare, ämnen, verksamhet, läsecirkel, kommunalkunskap, bibliotek, dröm, stuga, studera, teater, JUF, noblessen, bryggan*

Elof Norén - Aske **115**

Ämnen: *Fosfatbolaget, fruktträdgård, gödsel, ålderdomshemmet, laboratoriet, bekämpningsmedel, gårdssnickare, gårdshantverkare, reparerade, målade, tapetserade, telefonväxel, abonnenterna, bostaden, Aske kvarn, såg, ramsåg, kantsåg, vattenturbin, elmotor, dikade, gröpe, kross, havregryn, världskriget, böcker, artiklar, stall, vagnshästar, kusk, stallpojke, verkstall, städselpeng, flyttdagen, arbetsföreläggande, löneförmåner, kontrakt, Aske brygga, herrskapet, båtarna Sigtuna, Uppland*

…….

Göran Andersson - matvarubilar på landsbygden **107**

Ämnen: *Kvarn, såg, elverk, springpojke, mjölkbilen, telefon, mjölkkusken, pakethållare, fotbollsplan, Gammeldansens Vänner, lastbrygga, bio garage, B&W, kläder, PUB, färg, Beckers, järnvaror, Larsons, post, apotek, Lindqvists privatvarubil, konsumbussen*

…….

Stina Österman och Siv Lehman - Lerberga, Västra Ryd, ålderdomshemmet **108**

Ämnen*: Jordbruk, svärföräldrar, trillinghus, kåpa, bakugn, huvudgård, V Ryd Åkeriförening, Konsumbyggnad, frakt, trädgårdarna, Konsumaffär, post, postväska, idrottsrörelse, fotbollsplan, ålderdomshem, mekanisk verkstad, bostadslänga Staten, Kronan, tvångsinlösning, Konsum, samling, samlingslokal, Gammeldansens Vänner, idrottsföreningen, fester*

…….

Tore Wikman - såg och kvarn på Aske - idrottsförening **108:1**

Ämnen: *Fotbollsplan, elledningar, sågspån, kiosk, idrottsförening, gångtävlingar, Fosfatbolaget, båtar, Ekoln I och II, Uppland, Fyris I och II, Skokloster, slakt, djur, motorcykel semafor, överrodden, fiskaren, Graningeverken, konkurs, jaktmarken, Kungl Jaktklubben*

Tore Wikman **108:2**

Ämnen: *Trädgård, fortsättningsskola, sadelmakare, smideshantlangare, lås, gångjärn, snickare, ekdörrar, kvarnsysslan, dammen, sågen, ramsåg, Fosfatbolaget, försöksgård, stat, stenar, valsstol, gröpe, vete, F8, majbrasa, kyrkokören, apelsiner, cigarrer, midsommar, vindkraft, bassäng, dykarreglage, pump, manometer, bilar, lastbil, mjölk, posten, nattvakt, klockor, horn, Bro Bokföringsförening, rusthållet, dans dragspel, fiol, banjo, fotbollsplan, prästen, gudstjänst*

…….

Märta Lindberg - Dävensö, båttrafiken,Aske **108:3**

Ämnen: *Trädgårdsmästare, båttrafik, ärter, sprita, slakthuskajen, kolingar, järnvägsbron, ölkafé, Alnarps trädgårdsskola, golfbana, kokerska, matlagning, frysbox, resor, utomlands, NK, gäster, tjänstefolk, Sunnerdahls skola, Servishus, husmodersutbildning, mekanisk verkstad, snickeri*

…….

Viktor Johansson - Ålsta rusthåll **109**

Ämnen: *Ålsta Rusthåll, Sigtuna Ryttare, sockenbo, släkter, julkalas, paraduniform*

…….

Erisson-Öberg, Eriksson-Berglund, Berglund **110:1**

Ämnen: *vak, kök, Norrtulls sjukhus, isolerade, mekanisk verkstad, vatten, avlopp, el, åska, utrymning, brandövning, gymnastik, prover, simning, paket, individuellt, ansvar, gosade, leksaker, klossar, skållas, Lichtensteins barnavårdsbok, konfirmation, krigsinvalider, sexualundervisning, RFSU, idrott, handarbete, stoppafton, grammofontimme, radion*

…….

Dagny Åberg - Mariedal, Stenbacka torp. överrodden, Lindhagaberg **110:2**

Ämnen: *överrodden, tandläkare, storskola, dansbana, kvarnar*

…….

Ingrid Johansson, Astrid Henriksson - Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola 111:1

Ämnen: *Utställning, skördefest, djuren, helgerna, böcker, recenserades, tåg, antagningsbrev, utrustningslista, Lilla kören, kyrkliga sånger, sista april, äggtoddy, Gustaf Adolfsdagen*

…….

Hugo Isbrand - Öråker 111:2

Ämnen: *Skälby skola, isstacken, badhuset, arbetsgivare, balettskola, KF*

…….

Ulla Hjelmér (Lundgren) - Säbyholms folkskola - Sunnerdahl 112

Ämnen: *statarna, Fänrik Stål, exercis, trägevär, kronvrak, musik, lägenhet, barnmorska, småskolelärarinna, lekkamrater, skolstäderska, tvätt, städning, handlarns, trädgårdsmästaren, julfest, kläder prästen, kyrkan, privat, guvernant, skolköksaspiranter, statarhustrur, skomakare, församlingen, matsäck, Patr. Sällskapet, medalj, potatisland, gris, antipendium, Låssa kyrka, musiklärare, musikkår, bazar, Lejondals Slott, Kyrkliga syföreningen, kantorstjänst, pianoelever, sångundervisning, musikhistoria, OD-ist*

…….

Ingeborg Nilsson - Sundby, Tibble i Kungsängen 113:1

Ämnen*: Kungsängens dansbana, Skälsta skola, Kyrkskolan, får, länsman, Hotell Contionental, soldattorpet, gästgivaregården, rävfarm, anställda, minkfarm, daghemmet Blåsippan, provinsialläkare, distriktssköterska, sjukhus, torge*

…….

Ellen Strömblad och Gerd Bondesson - Sunnerahls 113:2

Ämnen: *Köksgrupp, läroverk, dans, barnsköterska, vandring, renar, kåta, mygg, Palinska palatset, barnhem, Kungliga Slottet, gatlyktor, karamellsmulor, kopparcistern, explosion, sjukhusen, rektorer, husmoderskurs, kassabok, chaufför, produkter, krigsåren, potatisgrynsvälling, skarpsill*

…….

Bertil Permén, rektor - berättar om Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola 63

Ämnen: *Hemskolor på Landet, staten, allmänteoretisk utbildning, yrkes utbildning, lantbruk, trädgårdsutbildning, snickeri, mekanisk verkstad, husmorsutbildning, barnsköterskeexamen, spädbarn, förskolebarn, ungdomar, pensionärer, Börsen, Seglora kyrka, Lillstugan, Stugan, 25-årsjubileum, jubileumsskrift, kantat, Gamla elevers dag, Kristi Himmelsfärds dag, Säbyholmskamraterna, ekonomin, direktionen, Storlandstinget, Handikappfond, Trädgårdsgymnasium, trädgårdsarbete,, park, anläggning, idrottsanläggning, kyrkogårdar, handelsträdgård trädgårdstekniker, trädgårdsingenjör, elevhem, matsal, gymnastikhall, reparationsverkstad, försöksväxthus, tomatodling*

Bertil Permén - Säbyholmsskolan 128*:*

Ämnen: *Trädgårdsskola, Säbyholmsskolan, gymnasieskola, odling, anläggning, traktor, mistel, Sunnerdahls Praktiska Ungdomskola, huvudbyggnaden, K-märkt, nyrenoverad*

Åke Lilja - Sunnerdahl 114:1

Ämnen: *Lantbrukslinje, avgångsbetyg, räkning, relegering, pojkar, flickor, mjöl, hemsysslor, hugga ved, städa, trädgårdsarbete, kristallmottagare, äggtoddy, lantbruksbefäl, lantbruksutbildning, lantmannaskola, djurhållning, odling, realskola, matematik, konstgödning, kalkkväve, eksem, traktor, hästar, skogsbruk, centralvärme, varmvatten, is, isskåp, "Sprättfia" tygblöjor, tvätten, Rikskampanj, frökottar, nypon, pölsa, eld, bio, ringlekar, fiol, foxtrotskiva, grammofon, fest, åldersordning, rotborste, såpa, dammsugare, Sandells NK, konsthonung, havregryn, ensilage, blåkläder, bin, ladugården, kaniner, Landstinget, kvittera, blyerts, kassaskåpssprängning, oegentlighet, inbrott, Långholmen, organisation, potatisland*

Einar Jungerstedt - Sunnerdahl - Säbyholms gård 114:2

Ämnen: *Militär K1, befallare, telefonstation, kördrängar, löskarlar, timmer, flottning, isupptagning, lönen, rovor, storskolan, skolväg, förvaltarn, fiske, potatisland, husrum, vedbrand, mjölk, mjöl, ärter, staten, pastöriserad, grädde, smör, februari, mars, issåg, sågspån, Mjölkcentralen, produkter, båten, Säbyholmbryggan, stallet, vagnshästar, lantmästarexamen, arrende, personalen, julfest, läroverket, elever, jordbruk, statarna, bostad, chaufför, mejeri, trädgården, pensionärsbostad*

Barbro Englund - barnavårdslärare Sunnerdahl 115:2

Ämnen: *Barnsköterskor, ekonomi, tygblöjor, gördel, mantel, regler, reparationer, jourrum, vakt, sprätten, syssla, förkläde, gummistövlar, handskar, bajs, mamma, dagis, separationer, sjukhus, TBC, vaccinering, adopteras, barnavårdsnämnder, tonårsmödrar, billigt, utvecklingsstörda, andan, friare, vuxnare, barnskötarutbildning, teori, praktik, undervisningsmaterial, storstugan, skolläkare, skolsköterska, supé, epidemi, impetigo, anteckningar, recept, mjölkersättning, välling, spädbarn, bröstmjölk, strömavbrott,*

tvättvatten, adopterades, Stockholm Läns Landsting, föräldrar, Moderaterna, Frisinnade Liberalerna, krets, Stiftelsen, flaggan, hemföreståndarinna, värdinna, barnsköterskor, arbetsbörda, sjukdag, betyg, lämplighet, gallring

……

Ingvar Lindholm - Sunnerdahlska skolan 109:1-2

Ämnen: *Möbel, inredningssnickare, gesällprov, muppar, pickar, danskurs, husmor, assistent, gårdkarlssysslor, post, kakelugn, oljebrännare, tvättsäck, kalsonger, gesällprov, textilsalen, aulan, hemteknisk kurs, hedersomnämnande, kamratpris, slöjdlärare, socialchef*

…….

Gustaf Axelsson - järnvägen Kungsängen 116:2

Ämnen: *Järnvägen, malmtransport, utlandet, träbro, bank, lokaltåg, restid, sammanbindningsbana, brun, grön, gasbelysning, ånga, Stockholm-Västerås-Bergslagens, Nya Järnvägsaktiebolag, konkurs, familjehusen, vattenpåfyllning, ångtrycket, konditori, skomakeri, försenad, olycka, godsfinka, ambulans, pendelstationsingången, ställverk, vev, Örnäs produkter, godsmagasin, bostadshus, banvaktsstuga, bussar, E18, trafik*

Gustav Axelsson - Kungsängens Frimärksklubb: 127

Ämnen*: Tillkomst, Frimärkets Dag, medlemmar, bytesmöten, värderingar*

Lars Wallner - Västra Ryd, Svedjesta, Skogsborg 116:3

Ämnen: *Kyrkskolan, inredningsarbeten, plåtslagare, falukorv*

…….

Intervjuer med (117)

Marianne Stigeryd: 117

Ämnen*: Posten, klädkammare, tågen, postkupéer, värdepost, rån, lantbrevbärare, sortera*

Stig Sundblad: 117

Ämnen: *Virke, konstgödsel, överrodden, semafor, motor, cyklar, läkare, tandläkare apotek, systembolag, lördagsnöje, butiker, fotogenlykta, isränna, pikade, stegar, djur, auktion, statartiden, badplats, friluftsgudstjänst, Kristi Himmelsfärdsdag*

Björn Ryd: 117

Ämnen*: Ryssjor, fotboll, kor, stall, Båtklubben, klubbhus, varvstomten, samlingssalen, medlemmar, brygga, båthamnen, stranden, rep, taljor, folk, rullstockar, spel, båten Linda, plåt, biltrailers, anslag, låna, återbetalning, avgiftsfrihet, schaktmassorna, piren, sällskapslivet, socialt, fester, tävlingar, klubbholmen*

Björn Ryd - gjuteriet 140

Daniel Kviberg: 117

Ämnen*: Befolkningsexplosion, terränggående, fordon, Aniara, tunnelbana, slussen, kommunalt aktiv, fullmäktige, socialnämnden, skolstyrelse, utbyggnad, planering, åsikter, stämningen, politiker*

…….

Sven Andersson, Bro: 117

Ämnen: *realskola, affärsverksamhet, byggnadsverksamhet, militärtjänst, byggnadsteknik, administration, korrespondens, Ingenjörstrupperna, byggnadsfirman, tekniken, fönster, köksinredningar, vintrarna, verkstad, kranar, blandare, hel- och halvfabrikat, arbetsstyrkan, sprängning, handborr, elektrisk tändning, transporterna, taklagsfest, skolbyggnad, kommunalkontor, hyreshus, Prosten, radhus, villor, brandstation, Solgården, Norrgården, Bro Livs, Normans El, Tjustaskolan, Centrum i Kungsängen, kvarteret Lantmätarvägen - Byggmästarvägen, förvaltning, Råbyområdet, fastigheter, renoveringsmogna, idrottsföreningen*

Sven Andersson - Bro IK: 131

Ämnen*: Bro IK, olympiaåret, fotboll, allmän idrott, hoppgrop, kastringar, löpning, berg, åskådarläktare, björk, seriespel, Stockholms förstadsserie, Mälardalsserien, bandy, ishockey, konstfrusen, boxning, mörkhyad, professionell, plåthättor, läderbollar, tacklingar, kriget, bordstennis, badminton, innebandy, arkiv, pengar, ekonomi, aktiviteter, skidor, arrangerar*

…….

Sven Andersson - Byggnadsfirman Andersson Bro, utförlig redogörelse i4-5

Ämnen: *familjens livsverk, byggnadsprojekt i Upplands-Bro och Stockholmsområdet "miljonprogrammet" för Upplands-Bro diskuteras kritiskt*

…….

……

Gunvor Jansson: 117

Ämnen: *Telefonist, jour, lokalsamtal, abonnenter, telefonhytt, Lyxblanketter, cykel, automatisering, arbetslös, Sv arbetsgivarföreningen*

……

Tage Andersson, Bro- affärsbutik 118

Ämnen: *Vivohallen, Konsum, Viktor Jonsson, pionjär, snabbköp, självbetjäning, neonskylt, Bro Livs, springpojke, strösocker. bitsocker, köttfärs, stekfläsk, chokladförsäljningen, biograf, Köpmannainstitutet, Hermods, idrott, Bro IK, Olympiaåret, fotboll, skidåkning, bandy, orientering, friidrott, schack, dragkamp, cykelsport, boxning, neger, tränare, dansbana, proffsboxare, tungvikt, idrottsmässor, tivoli, dansbana, Boxningsförbundet, kor, mocka, omklädningsrum, tvättmöjligheter, seriesystem, brunn, lastbil, kriget, inkallelse, permission, turist, bidrag, nöjesskatt, skatten, blåvit tröja, skador*

……

Lorentz Eriksson, polis 118

Ämnen: *Fjärdingsman, polisdistrikt, polisstation, cykel, taxi, civilförsvar, mantalsskrivning, mönstring, skatteindrivning, kommunalskatt, kronoskatt, värnskatt, bilvärderingsman, drunkningsolyckor, släpkärra, pressening, Rättsmedicinska anstalten, Karolinska*

……

Holger Ängeskog, Kungsängen 118

Ämnen: *DC3:an. kusin, vingar, ladugårdstaket, dynghögen, slåtterängen*

……

Mia Björkkvist, posten, Kungsängen

Ämnen: *Brevbärning, bil, tåget, brevporto, legitimation, öppettider, linjen, Kommunalhuset, postrån, förlåtelse, tårta*

……

Olga Mattson, Kungsängen: 118

Ämnen*: Mjölk, enlitersmått, femtiolitersflaskor, cementkar, isvatten, mjölk, kaffe, barnmorska, Lundins affär*

……

Elsa Nyqvist - prästgården, grannar till prästgården i Kungsängen 119:2

Ämnen: *Prästgården, arrende, prästens villor, huvudförsamling, kyrkoherde, komminister, småskola, mellanskola, storskola, fortsättningsskola, fattigstuga, Hembygdsgården, vindsrum, telefonväxel, Stora huset, flyglar, förvaringsbod, vedbod, tvättstuga, klockstapeln, böcker, ransoneringskort, flyttning, fattigstuga, handelsträdgård, smedja, vasstak, släde, barnhem, prästskjutsar, trekungastenen, fana, Flygets Musikkår, prästgårdsdasset träkula*

Elsa Nyqvist - prästgården, Kungsängen i2-15-2

Ämnen: *Annan version av ovanstående*

Elsa Nykvist - Kungsängen: 139

Ämnen: *Prästgården Ekhammarskolan, arrendator, kyrkogården, vretar, Hjelmstugan, Bergvägen, torget, höskullen, trösken, affär, dansbana, dansbanebacken, Spångaligan, sporthallen, arbetarkommunen, bråk, Ryssgravens skola, Kyrkskolan, fortsättningsskola, Lindemans affär, Lindbergs mjölkaffär, B&W, öppningsdagen, hyreshusen, Östervägen, förortssamhälle, Ringvägen, blåbärsskog, Villa Skoga, Klockargården, galoscher, Lillskoga, trädgård, trädgårdsmästare, pojkhem, Ynglingahemmet, stenen, paraderade, Flygets Musikkår, hemvärnslottor*

……

Torsten Larsson - Gjuteritet, Kungsängen 120

Ämnen: *Potatis, Viktor Jonssons affär, Boijes affär, tröskverket, vagnsaxlar, träsmörja, skåp, redskap, sten, skog, frötall, utvecklingsstörda, Länsmansboställe, arrendeboställe, Kronan, arbetsbyte, dagsverk, banvakt, bommar, gjuteri, sanitetsgods, Karlor, paketeringsmaskiner, pråmar*

Ämnen: *Kärnbänken, järn, vitglödande, trögflytande, ugnsskötare, eldfast, lera, skopor, skänklar, sand, skottkärra, häst, koks, tackjärn, stationen, rensade, smågods, tunna, lastbil, transporterna, Ulvsunda Gummifabrik, packningar, mattor, kulor, lönen, ackordsättning, tåg, cykla, Siverts kabelverk, nationer, telefonkabelverket, spinnmaskiner, Esselte, Logen, arrenderade, tomt, pastoratet, monteringshus, murning, Kristidsnämnden, Licens, ersättningscement, Kronan, färg, glas, täljstenskamin, lägenhet, Volkswagen*

Torsten Larsson - Gjuteriet, Kungsängen i2-15-1

Ämnen: *Annan version av det inspelade materialet*

…….

Hembygdsföreningen Stockholms-Näs 50-års jubileum 1992 121

Intervju med några veteraner inom föreningen

Anders Bokvist - Ruben Lindberg - Gustav Axelsson - Marianne Sporre - Sören Hallgren

Ämnen: *Vägglöss, fotografera, samarbeta, stänkmålning, Upplands Fornminnesförening, skytteförening, hembygdskör, spelmansstämma, midsommarfirande, arbetsdagar, projekt, kvarn, helikopter, knektstugan, skrindor, stationen, traktor, flagga, Svenska Flaggans Dag, torpet Lund, regementet, vaktmästarbostad, remissinstans, kommunen, radhusbebyggelse, kolonilotter, brasafton, Hembygdsprojektet, Socialstyrelsen, logen, sockenfana, insamling*

Kring Stockholms-Näs hembygdsgård - Minnesstenen vid kyrkan. i3:A7

Ämnen*: Telefonstation, köket, gavelrummet, lägenhet, skolkök, obemedlade, fattigstuga, tältbio,zigenare, minnessten, riksmöte, ämbetsberättelse, folkskola, småskola, syföreningen, mjölk,planteringsland, trädgårdsskötsel, skogsplantering, skolmaterial, slöjdsalen, kyrkan nattvarden, släktingar,svordomssynden, superiet, ölförsäljning, ungdomen äktenskap, dop*

…….

Bengt Rydberg - om Kungsängen 121:2

Ämnen: *skomakare, gavelrum, prästgården, K1, tältbiograf, gratisbiljetter, Storskolan, genväg, hjärntumör, ringaren, kyrkklockorna, klockstapeln, dansbanan, söndagsmorgnarna, fiska, gummisulor, motorcykel, skosulning, lappar, Bolinder, värvning, vapensmedja, svarvare, LM-Ericsson, klockarladugården, glasveranda, lönnar, kastanj, flyglar, tvättstuga, blomsterrabatter, fruktträdgård, schersmin, syren, hagtornshäck, park, Torra bagarn, wienerbröd, skärslipare, strömming, kulla, T-ford, stänkskärm, hästar klockstapeln, potatiskällare*

…….

Rolf Beckman berättar om sin farfar 122

Ämnen: *Järnhandel, gårdarna, magasinsbyggnader, byggnadsmaterial, cyklar, radioapparater, köksmaskiner, transporter, torget, hästen Svea, varor, krigsslutet, lastbil, sortimentet, färg, tapeter, hushållen, fjärdingsman, kommunalnämnden, skolstyrelsen, kyrkofullmäktige, kyrkvärd, hembygdsrörelsen, initiativtagare, filial, flickor, sopbacken, stabil, rättvis, humör*

Sven Beckman intervjuas datum okänt 123

Ämnen: *Gjuteriet, kvarn, nunnor, skvaltor, ränna, vattenhjul, landsvägen, isbark, snickerifabrik, vallar, dragon, rusthåll, sank mark, sjöstrand, Kunglig Majestäts Stallstat, gärdesgård, klagades, ängsvaktarbostad, lada, Hovstallängen, timmerlada, krigen, förfäder, sjukdomar, farsot, överhet, begravningsplats, muskotfärg, nationell, pergamentsbrev, Riksarkivet, testamente, arvsskiften, fornlämningar gravfält, Karl XI:s Förordning om Antikviteter, kopparmynt, järnvägsporten, stensättning, gravkullar, älvkvarnar, dolk, järnålder, stenålder, bautastenar, Historiska Museet, änka, medeltiden, bogårdsmur, vapenhus, inventarier, vanvård, försäljning, mässhakar, antipendium, ljuskrona, salpetersjuderidirektör, fattiga, styvsint, frälse, skjutsa, tröska, Kronans Jordeböcker, träbyggnad, gyllenläderstapeter, glasrutor Reduktionen, kronan, gravationer, skalden, statsråd, Aspviks kvarn, brukspatron, visitation, drängar, pigor, läktaren, koret, Herrens Nattvard, trätor, oenighet, olydiga barn, trolldom, signerier, lövjeri (?), katekesförhör, brännvin, gudstjänsten, kaplansboställe, klockarbordet*

Sven Beckman (1968), Oscar af Ugglas, Harry Svensson (1975) 119:1

Ämnen: *Brand, sakristian, vägbyggen, landsvägen, klockstapeln, diligensen, hungersnöd, nödhjälpsarbeten, dalkarlar, vägsten, torn, sergeantboställe, sankmark, strand, skvalpor, vattenhjul, turbin, statarbostäder, änka, änkling, flyttning, statare, stat, hushållssystem, räkenskaper, djur*

…….

Korta intervju i Närradion (127)

Lasse Söderén - amatörteaterföreningen: 127

Ämnen: *Faustföreställning, amatörteater, skolföreställningar, musik*

Ingmar Jonsson - hälsoskyddschef: 127

Ämnen: *Vägkomplexet, Mälarbanan, urskogen, de Geermoräner, skrak, knipa, spillkråka, skogsduva, Dalregementet*

Kurt Johansson - kommundirektör: 127

Ämnen: *Allmänheten, Bro Sportfiskeklubb, kräftfiske, Länsstyrelsen*

Björn Gidö - RagnSells: **127**
***Ämnen**: Ragnar Sellbergs stiftelse, centerpartiet, motion, forskningsverksamhet, experiment, dokumenterade, avfallshantering, produkten, sopsäcken, avfallsdeponierna, huvudbyggnad, Kungl Tekn Högskolan, Lantbruksuniversitetet, EG, internationellt, samarbete, kontinenter, slamanläggning, biogas, källsortering*
Bert Lewenborg . kommunalråd: **127**
Ämnen: Landstinget, Upplands länstrafik, SL, Tåg i Mälardalen, trafikunderlag, kostnader, Banverket, stationsområdet, regiontågsstation, översiktsplan, Regeringen
Danny Pettersson - Team Tarzan: **127**
***Ämnen:** Team Tarzan, Volvo, karossen, trimmat, sponsorer, kulinariskt, socialt, licens, olyckor, utväxlingar*
Börje Sandén - Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut: **127**
***Ämnen:** Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut, hembygdsföreningarna, arkiv, forskningssidan, Universitetet, riksantikvarie, Stora Daldansen, Gästgivargården, runstenar*
Börje Sandén - Rösaring berättar om Rösaring **128**
***Ämnen:** Visningar, processionsväg, labyrint, riksantikvarie, grekisk sagorna, karteringar, grävningar, Stora Daldansen, läger, Tibble gästgivargård*
Börje Sandén - Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut: **129**
***Ämnen**: Hålvägar, fornborgen, Riksantikvarieämbetet, Forntida Färder, arkeologidagen, vägmuseet, Vägverket, regionchefer, järnvägsbygget, diken, passet, kommunikationsleder, vårdkaskedja*
Börje Sandén - berättar om runstenar: **131**
***Ämnen**: Runstenar, dokumentation, Assurstenen, runstenstavla, kyrkomuren, fotdel, vakthållning, Sigurdsristningen, skärgården, ledungsflottan, vakthållning, vadställe, minnesstenar, landsvägen, gravkulle, gravfält, fornminnesskrift, visor, Du gamla, du fria, prästgården, Sunnerdahls skola, igelkott*
Lars Göran Kron - VD Upplands-Brohus: **128**
***Ämnen**: Miljonprogrammet, Brolyftet, Upplands-Brohus, upplåtelseformer, storstaden, kompletteringsbyggnad, lägenhetsbestånd, företagsamhet, gavlarna, parkeringsplatserna, nyproduktionshyrorna, tidsplan, administrationsbyggnad, Centrum, fastighetsförvaltning, hyresgästförening*
Samtal med politiker om Upplands-Bro: **128**
Allgun Wilhelmsson, Bertil Axelsson, Stig Videklev, Bert Lewenborg, Anders Hedin, Lennart Mogren, Janne Stefansson
***Ämnen:** Översiktsplan, bostäder, tätortsbebyggelse, innevånarantal, Basalternativ, expansionsalternativ, Scenario Kungsängen, Scenario Bro, pendeltågsförbindelse, natur, grannkommun, fritidskommun, marknäraboende*
Sven Örnsten - Kulturbojen: **128**
***Ämnen:** Kvarnstugan, renovering, Kulturbojen, förening, Rädda Röda Stugan, ALU-arbetare, klubblokal, kvarnrännan, modell*
Kjell Borglund - Bro IK **129**
***Ämnen:** Bingolotto, Bro IK, bidrag, flaskor, lotter, spelmarknad, automater, spelutredning, årsomslutning*
Tommy Hässelbäck - Moviumprojektet: **129**
***Ämnen:** Agenda 21, Moviumprojektet Storstad och Land, vatten, avlopp, avfall, hemkänsla, miljöpedagogik, forskare, storskaligt, småskaligt, nyproduktion, kretslopp, resurslösning, Studieförbundet, Käppala*
Sven-Olof Nyberg - Håbo-Tibble Kyrkby: **129**
***Ämnen:** Arkitekt, landskapsarkitekt, projekt, laga skifte, kyrkan, fattigstugan, samlingslokal, trädgårdsmästarbostad, lärarbostad, klockarbostad, länsmansbostad, riksintresse, planbestämmelser, Luciafirande, Håbro IF, rotfäst, tradition, hemkänsla, ekologiskt, bostadsrättsförening Gåtan*
Per Forsberg - företagare: **129**
***Ämnen:** Organisation, lokalförening, Riksorganisation, företagsamhet, medlemmar, enmansföretag, byggsektorn, handelsbolag, statsmakten, näringslivet, storförsäljning, näringslivsrådet, KF, Kronägg, BoW, kommunalråd, information, arbetsförmedling, banker, riskkapital, Bro C, pendeltåg, systembolag, boende, kommunalskatt, Upplands-Brohus, industriområde*

Bengt Sandell - Högbytorp: 130
Ämnen: *Jordbruk, soptipp, aska, Stockholms Energi, omlastningsstation, sortering, trä, metaller, däck, glas, industriavfall, byggnadsmaterial, betong, komposter, syre, brand, hushåll, jordmassor, olja, hästgödsel, energi, organiska sopor, deponi, producentansvar, råvara, gasutvinningssystem, Graninge Mälarkraft, förbränningsanläggning, oljeberoende, miljö, dataskrot, Gotthard RagnSells Elektronikåtervinning, Salix, biobränsle, slam, rötning, framtidsbolag, specialbolag, kommuninnevånare, Brogasprojektet*

Eric Weinberg - kyrkvärd i Låssa kyrka: 130
Ämnen: *Kyrkogården, forntida gravar, bogårdsmuren, gårdskyrka, patronatsrätt, altaruppsats, predikstol, sakristia, vigvatten, katolsk tid, torn, klockstapeln, bröllopskyrka, piskina, dopvatten, nattvardsvin, målningar, begravningsvapensköld, trotjänare, kryptan, altaret, gravkor, långhus, orgel, betjänt, ljuskrona, venetianskt glas, slagsmål, svår utländsk resa, dopfunt, Åkerman och Lund, pneumatisk, textilkammare, mässhake, antependium, applikation, sidenrips, verktyg, dödgrävarspadar, kyrkklocka*

…….

Christer Mattsson - renovering av Granhammar: 131
Ämnen: *Malpåse, intressenter, rivning, kulturchef. parkområde, trädvårdsinsatser, kakelugnar, elledningar, tapeter, murstockar, snickerier, putsytor, renovering, personal, gäster, vindsvåningnen, gårdsarkiv, luckor, gångjärn*

…….

Axel Karlsson - Bro kyrkas renovering: 132
Ämnen*: Vapenhuset, hakar, valvpilastrarna, skräprum, Bro Trävaror, nyputsad, guldockra, trappa, vinden, samlingsrum, Skogskyrkogårdens kapell, trösklar, handikappvänliga knäfallet, jordgolv, bänkar, syföreningen, kollektpengar, Fångs gjuteri, träljuskrona, ljusstakar, tennvaser, sakristian, ljudanläggning, manöverpulpet, budjet, Riksantikvarieämbetet, sätet, ryggstöd, råttor*

Axel Karlsson - Orf i Bro hembygdsförening, kyrkokamrer, uppvuxen i Bro i3:A4
Ämnen*: spridda notiser, Charlottenbrunn, Klövberget, Svältbacka, finkan, slappepuss, spritfabriken,Lagmansboda*

…….

Ulla Malmelid - Håbo-tibble kyrka: 132
Ämnen: *Gravkapell, belysning, innevånartalet, målningar Riksantikvarieämbetet, konservator, stenkyrka, tegeltak, vapenhus, Strängnäsmålare, kalkades, bänkar, predikstolen, evangelister, skulpterad, dopfunt, sandsten, mässhake, kyrksilver, kista, nattvardsuppsats, sockenbudstyg, etui, trätunna, brudkrona, lampetter*

…….

Ruben Lindberg om folkskolan 150 år: 138
Ämnen*: Kyrkolag, kristendom, läsundervisning, klockaren, hemmen, läsgummor, knektar, böter, skolor, fonder, sockenstuga, Fredens skola, Härnevi skola, Låssa skola, uppfostringskommitté, officiella klasserna, präster, adel, näringsklassen, läskunniga, uppror, växelundervisning, bostad, lön, trädgårdsundervisning, läsa, räkna, katekes, kristendomskunskap, naturlära, finansieringen, terminsavgift, godsägare, hungersnöd, klockargården, skoltiderna, matsäck, kläder, varannandagsläsning, komministergården, städpersonal, Lindströmska fonden*

…….

Upplands-Bromässan 1990: 138:2
Allgun Wilhelmsson, Jan Krybom, Per Forsberg
Ämnen: *Officiell invigning, kommunstyrelsens ordförande, Årets företagare, Näringslivsrådet, produkt, företagsinformation, föreningarna, programförslag, återvändarprogram, utbildning, industriområden, Bro Bygghandel*

…….

Sven Knutsson - om busstrafiken. 138:2
Ämnen*: Linjebuss, Håtunabuss, hytt, lastbil, passagerare, beställningstrafik, SL, Kallhällsgaraget*

…….

Inga Carlbecker, Berit Sundblad - Pojkhemmet.Ynglingahemmet **140**

Ämnen: *Pojkhemmet, Villa Skoga, nödår, arbetslösa, baptistungdomar, konserter, bakgrund, ensamstående, alkoholproblem, tomt, fruktträd, tvätt, städning, konservering, isskåp, 50-literskannor, mjölkaffär, hjälpkår, basar, Vårbrodd, Snöljus, ägg, kottar, blåbär, lunchrast, gröt, Ryssgravsbad, Kyrkliga Syföreningen, julkrubba, Ynglingahemmet, Skogakyrkan, hyreslägenheter, brunn, pumphus, hoppbacke*

……

David Nord - Bro: **141**

Ämnen: *Morfar, Mälaren Runt, löpning, indelta soldater, granbångar, grisauktion, Hushållningssällskapet, odlingsflit, självförsörjande, idrottsklubben, Bro IK, pokal, fotboll, Sunnerdahlsgrabbarna, vänskapsmatch, dansbana, rep, pråmskeppare, rundjärn, elefant, tegelbruken, lera, elever, konfirmander, kostym, prästboställe, järnvägen,* **vatten**

……

Gösta Axelsson - Lindormsnäs: **142**

Ämnen: *Arrendator, jordbruket, trädgården, förlust, ångbåtar, trädgårdsprodukter, vattna, skörd*

TILLÄGG ************************************

……

Edwin Th-n - Gamle Livdragonen berättar - dragon Alm **i3:A1**

Tidningsurklipp vid 80-årsdagen

Dragonminnen i Uppland räddas - dragon Alm m.fl. **i3:A1b**

Minneshögtid vid avtäckandet av minnesstenen över dragoner på Polacksbacken

……

Astrid Söderberg - Livet på Lennartsnäs, en vårdikt **i3:A3**

Ämnen*: farmor Alfhild af Ugglas, född Wallenberg*

……

Staffan Tesch - Kvarnnibble **i3:A6**

Ämnen: *Hur vi kom till Kvarnnibble, anställda*

……

Brasafton Stockholms-Näs hembygdsförening - Samtal kring Kungsängen **i3:A10**

Ämnen*: Husen vid hembygdsgården, lärare, kantorer och präster, Östlunds villor*

……

Gustavsson-Hällen - egnahemsrörelsen **i2-4**

Ämnen*: lånets storlek, hus, uthus mark, ekonomi, artikel i Kultur&Historia*

……

John Kraft - Utflykt med flora och portör i Håtunaområdet omkr 1930 **i4-1**

Ämnen*: trädgårdsskola på Aske, herrgårdsparken, Bruksskogen,Vallbyvik, Norränge*

……

John Kraft - Några glimtar från livet i en herrgårdsträdgå **i4-2**

Ämnen: *Aske i Håtuna, ångbåtsfärd med trädgårdsprodukter, Kämpasten*

……

John Kraft - Som elev i en herrgårdsträdgård på 20-tal **i4-3**

Ämnen*: växtsorter, Askegrevens jakttroféer från Afrika, frukt och grönsaker*

……

John Kraft - Vretarna - minnen från ungdomsåren - Aske **i4-4**

Ämnen: *vretar = små åkrar, plöjning för täckdikningstiden, champinjoner, Glädjen*

……

<<< Öppna fliken BOKMÄRKEN

Personnamn Exempel- ej länkar

Här följer ett urval av personer omnämnda i artiklarna. Du kan välja vilket annat namn du vill och skriva det i sökfunktionens ruta. Klicka på KIKAREN.
Om du ***inte*** markerar någon av de 4 begränsnings-möjligheterna så visas en del av den mening där ***din rad av bokstäver finns***.

Exempel: "Anders" visar också alla "Andersson - även de med "ett s" och "Fågelanders"(375 träffar)
Om du bara vill komma åt ordet "Anders" skall du markera ***Endast hela ord.***
Klicka på någon av meningarna och artikeln visas.

Abelin
Alfvén,Hugo kompositör
Alice Babs,Sandberg,Sven-Olof
Alldahl,Per G
Alldal,Erik kyrkoherde Bro
Alm dragon,minnessten
Andersson i Karlsborg
Andersson bergsprängare
Andersson i garaget
Andersson,Göran konsumbuss
Andersson,Hugo
Andersson,Karl kusk Brogård
Andersson,Rut Aske handel
Andersson,Rut Linjebuss
Andersson,Sigurd bibliotek
Andersson,Sven Bro IK
Andersson,Sven Bro byggmäst
Andersson,Turinna Negelstena
Andrén provinsialläkare
Arrén landsfiskal Kungsängen
Aschaneus riksantikvarie Aske
Asp dödgrävare
Axelsson,Gösta Lindormsnäs
Barnekow,Britta
Beckman,Edla affär Lennartsnäs
Beckman,Sven Kungsängens hist
Beinhof kyrkoherde
Bergendahl grafitgruvan Håtuna
Berggren,Anna Bro
Berggren,Lars rosodlare Bro
Bergkvist båtsman
Bergman veterinär
Bergman,Knut grafitgruvan
Berg,Ivar grammofonfabriken
Berg,Jan-Olof kyrkoherde
Bernadotte,Lennart/Nissvant Aske
Bildt Lejondal
Biärsjö,Karl-Erik Lejondal
Björkman,Konrad Lejnondal
Björkman,Konrad Låssa 1910-t
Björnstierna,Marie Stäketholm
Blanche,August amatörteater
Blomdal,Karl-Birger kompositör
Blomkvist,Albert Bro/Låssa
Blomqvist,John
Bodén,Rikard Örnäs
Boije,Anna-Lisa teater
Boje handlare (Boije)
Bokvist,Anders Kungsängen
Bolinder Kallhäll
Borg i soldattorpet
Bowin trädgårdsdirektör Viola
Branting,Hjalmar statsminister
Brofalk,Hans/Gösta Bro
Brunius,Pauline Dramaten
Bunge Stora Ekeby Låssa CocaCola
Burgas Smidö Börje Eriksson
Carlbecker,Inga Villa Skoga
Carlsson,Asta Stäket,Sandboda
Dahlström,Gunvor Seniorkvarten
Dalström,Göta kafé,Norrgården
Dalström,Kata agitator
Damell,David arkeolog
Dybeck,Richard runstenar
Dyrssen sjukstugan Kungsängen
Dyrssen,Wilhelm Öråker
Ekeblad,Eva potatis Stäket
Eklund,Filip
Eklöf,Elis Sandgrind
Elg prost i Bro
Englund,Barbro Lillstugan SPU
Eriksson i Granskog
Eriksson,Ellen lärare
Eriksson,Lorentz polis i Bro
Erlander,Tage statsminister
Ernström målarmästare
Eskilstunapelle
Essen Signhildsbergs ombyggnad
Essen grevinna Signhildsberg
Essen,Reinhold von intervjuad
Fagerlind prästgården Bro
Falk Lejondal smed
Finn dragon på Finsta
Fischerström författare 1700-talet
Fredentorparen
Fredriksson i Råby Bro
Fredriksson,Edvin mejeriet
Fredriksson,Gustav
Fridén,Tomas kommunalråd
Friesen,Otto von forskare
Fågelanders Fågelsången Bro
Garvarn tegelbruket Bro
Geijer,E.G. historiker
Glad kusk Lejondal
Glad soldat
Glassing skomakare Bro
Gran gruvfogde grafitgruvan
Grill överste
Grill handlare i Bro
Grill, Eva
Gripenstedt,Jakob Lejondal 1700-t
Grip,Bo Jonsson 1400-tal
Gustafsson,Lennart Brogård kyrkvärd
Gustav Vasa Lövsta som arv
Gustav med fingret,frisör
Gustavsson slaktare Kocktorp
Gustavsson "födkroken"
Göthe gjutjärnsmonumentet
Hallberg,Folke Bro
Hallgren,Sören ordf hembygdsf
Halta Kalle
Hammarbeck
Hammarlund Lejondal smed
Hammarsköld,Hugo statsminister
Hammarstrand frök.Lindhagaberg
Hansen,Inga kommunsekr först
Hansson,Per Albin statsminist
Hasselgren huset Olsbo räddas
Hasselgren Allmänna Sparbanken
Hasselgren,Gustaf Låssa
Haverman handlare Tjusta
Hedberg,Per/Gösta Snyggboda
Hedin,Edvin (Edwin) kommunalman
Hedin,Erik kantor lärare Bro
Hedin,Johan brandbilen
Hedin,Karin Håtuna Norränge
Hedström skomakare Bro
Henningsson
Hilén,John
Hitler Hammarstrand Lejondal
Hjelm kyrkvaktare Kungsängen
Hjelmér,Ulla Säbyholm folkskolan
Horn,Arvid Ådö Karl XII:s tid
Hullberg,Lennart Säbyholm
Höckert grafitgruvan Håtuna
Isbrand,Hugo Skälby skola
Israelsson,Israel
Jakobbson slaktare Bro

Jakobsson i Trumpetartorp
Jannebro Bro
Jansson doktor
Jansson,Carl-Gunnar hektograf
Jansson,Gunvor telefonist
Jansson,Gustav kommunalkamrer
Jeansson,konsul Ådö
Johansson inspektor
Johansson stationsinspektor
Johansson,Alarik överroddare
Johansson,Curt bok skördestrej
Johansson,Emil brovakt Stäket
Johansson,Hulda lärare
Johansson,KW/KV politiker
Johansson,Oskar kyrkvärd Bro
Johansson,Syrillus arkitekt
Johansson,Viktor Ålsta
Jonsson grundläggare
Jonsson,Albert kyrkoherd
Jonsson,Ingmar naturvård
Jonsson,Ingrid Brolimpan
Jonsson,Lisa Brogård
Jonsson,Lisa brännvinsbränneri
Jonsson,Victor (Viktor)
Julardo-Kalle i Bro
Jungerstedt Säbyholms gård
Karlsson grundläggare
Karlsson i Hojan
Karlsson pråmskeppare
Karlsson Karl-Elis Eklunda
Karlsson,Axel Bro kyrka renov
Karlsson,Ernst "Tokernst"
Karlsson,Verner kusk Aske
Karlsson,Östen kyrkvaktare
Kilbom socialistisk agitator
Klas-Jons Erik Tibble
Kungsängen
Kron-Kalle Kronbacka Tingsvik
Kula, Kalle
Kul-Maja jordkula Håtuna
Kviberg,Daniel politiker
Kylberg,Birgit
Kylberg,Sven brandkår Håtuna
Källerud,Arnes pappa
Lagerlöf,Selma författare
Lagerwall,Sture skådespelare
Larsson,Torsten Kungsängen
Larsson,Torsten gjuteriet
Larsson,Åke/Maud mjölnare
Lehusen baron Låssa
Lejonhuvud,Erik
Lewenhaupt Aske Fosfatbolaget
Lewin brukspatron Önsta
Lieta/Brofalk,Noldi/Gudrun
Lilja,Åke SPU Sunnerdahls
Liljefors,Bruno Torsätra
Lind fjärdingsman L Hammartorp
Lindberg,Elis
Lindberg,Ernst
Lindberg,Mårten bilskola
Lindberg,Märta Dävensö Gustav V
Lindberg,Ruben folksk 150 år
Lindberg,Ruben kantor/rektor
Lindberg,Tore i Sandhagen
Lindedahl sadelmakare
Lindeman handlare
Lindhé,Sven Finsta Fiskdartorpet
Lindholm skräddarmäst.30-40-t
Lindholm,Ingvar Sunnerdahls
Lindström Lindströmska fonden
Lindström,Rune förf/präst
Listerwall
Littmarck Mälardalens nomader
Ljunggren barnmorska Låssa
Lump-Gustav Lilla Kvista
Lundberg fiskare
Lundborg,Gösta Långsand
Lundgren,Julle kantor Låssa
Lundin handlare Kungsängen
Lund,August
Lövgren,Ivar/Henning Savolax
Malmelid,Ulla Håbo-Tibble kyr
Malmström,Ernst
Malmström,Gerda kokerska
Malmström,Jean handlare
Markvad,Elsa Eklunda Håtuna
Mark,Fritz
Matell,Hans stadsarkitekt testament
Melin,Simeon/Simon konsum
Moberg,Vilhelm författare
Moström
Myrdal,Alva/Gunnar Tingsviken
Nathansson säljare Granhammar
Nauckhoff,Fredrik Skällsta
Negern dansbanan Folkets hus
Nielsen,Knud Tuna by
Nilsson på Önsta
Nilsson,Ernst
Nilsson,Ferdinand riksdagsman
Nilsson,Ingrid Tammsvik
Nilsson,Nils E
Nilsson,Oskar trädgårdsmäs
Nora husföreståndarska Brogård
Norberg,Helge konsums historia
Nordius,David komminister
Nord,David idrott i Bro
Norén,Elof ambassadör Hägglöf
Norman droskägare
Norman,Roland bensinstation
Norman,Valter skådespelare Bro
Nyberg,Sven-Olov Tibble kyrkby
Nylander i Stora Tingsviken
Olofsson Bro bageri
Olsson byggmästare
Olsson fiskare
Olsson,Gösta
Olsson,Gösta/Börje/John
Olsson,Johan
Olsson,Mauritz lärare
Palm veterinär
Palmér,Aina Ryssgravens skola
Palme,Olof
Palmstierna Lillsjögården
Palm,August agitator tal i Bro
Pelle ostvändare
Perling lärarinna Kungsängen
Persenius präst
Persson,Harry proffsboxare
Persson,Margareta Granhammar
Petterson förvaltare på Ådö
Pettersson i Råby Bro
Pettersson mjölnare
Pettersson målare
Pettersson,Adolf byggmästare
Pettersson,Sven trädgårdsm
Postlasse Bro
Prins Carl/Eugen minnesstenen
Prins Gustaf Adolfs jaktklubb
Prins Wilhelm hos Askegreven
Prinsessan Sibylla Säbyholm
Ramstedt champagnefabrik
Range,Heinrich konstnär
Rappe,Louise grevinnan
Rexhammar,Erik Bro teater
Rising chaufför Säbyholmsskolan
Rommor i torpet Rom (Romberga)
Rosén i Kronbacka
Rosengren i Rydjan Nils
Roslagsbjörnen cirkus i Bro
Rothelius
Rydh,Ernst/Algot
Ryman,Hoger/Ingrid
Rå dragon på Råby
Rålamb Granhammars historia
Rålamb,Claes 1600-talet
Rålamb,Åke 1700-talet Fornsigtuna
Salvius bokförläggare 1700-talet
Sandell,Lars Säbyholm
Sandén,Börje kantor Låssa Bro
Sandén,Ragnar
Sehmann Aske
Sehmann Askes historia
Selander
Sernell handlare Kungsängen
Seth,Bertil Almarestäket
Sill-Gustav
Siwertz,Sigfrid Selambs
Sjöberg,Lars konsthistoriker
Sjögård,Anders Norrboda
Sjölander,Oskar riksdagsman
Sjöström,Viktor regisör

Skoglund,Gösta Kvistaberg
Skoglund,Tura lärare Säbyholm
Skräll soldat
Skultunalasse
Skörd soldaten
Sparre,Johan greve
Steningepelle
Stigeryd,Marianne posten Kung
Strinnholm historiker
Sträng,Gunnar finansminister
Strömblad,Ellen "läroverket" SPU
Ström,Greta/Ivan Bro
Ståhl Kärleksudden tegelbruk
Stålberg
Suber,Nils förvaltare/svamp
Sundblad,Erik
Sundblad,Stig överrodden
Sundell,Lillemor Kolsta
Sunnerdahl,Magna SPU skola
SvenPelle växthus i Bro
Svennberg,Elof
Svenngård,Herman donator
Söderberg,Emma
Söderblom,Nathan ärkebiskop
Söderström Negelstena 1884
Tamm,Hugo ångbåtar
Tamm,Nils/Kasper/Henrik
Taube,Olle/Otto Evert Norrboda
K-n
Tauvon Toresta/Thoresta
Tegnér,Alice kantat Säbyholm
Tengroth läkare Urfjäll
Texas Ljungberg nykterhetskämpe
Thil,Erik/Margit Gröna gången
Thorman kyrkherde V.Ryd
Thubin,Thure
Thun,Frans G Lennartsnäs
Tibblin soldat i Tibble
Tiefensee,Joachim skogen
Torparen i Sättra
Tysk,Arvid Vickberga
Törnberg,Olle järnhandlare
Ugglas,Clas Wallerska tuben
Ugglas,Clas af flygutbildning
Ugglas,Oscar af Lennartsnäs
Ulin
Unge
Vallinder
Wallenberg,Marcus Stäket
Wallenqvist Kvistaberg
Wallensteen Ekeby bronssvärd
Weinberg,Eric Låssa kyrka
Westerlund doktor
Wibom Selamb av Siwertz
Wickman,Tore Aske kvarn
Widman,Carl kyrkoherde
Wijkström/Cambreus Tjusta skola
Wikman,Tore Aske kvarn sågen
Wikström,Gösta biografapparat
Zetterström,David hjonpojke
Zetterstöm,D Granhammarsmannen
Åhl advokat
Åhlén,David organist
Åkerbrant,Abel kantor
Åkerlind,Dagmar Tibble gård
Åkerlind,Sune Albybonden
Ålander slaktare
Åsbrink kykroherde
Åström i Skeppartorp
Öberg,Anders
Öberg,Arthur nämndeman,revyer
Öberg,Astrid småskollärare Bro
Öberg,Najma Allmänna BB
Öman,Sven kommunalkamrer
Örnsten,Sven Kulturbojen
Östberg
Österman,Stina Lerberga taxi
Öströms på Ullevi
Svanström,Ivan författare
Bureus, riksantikvarie
Ring skräddarmästare
Sehmann brukspatron Aske 1800-tal
Run-Janne runstav Signhildsberg
Essen,Hans Henrik von
Signhildsberg
Heyman,Paul handlare i Bro
Vallin Lindhagabergs värdshus
Öberg, Astrid lärare Ådö Bro
Östlund komminister Kungsängen
Carlander Ormudden tegelbruk
Bengtsson handlare i Kungsängen
Jansson,Bengt handlare Kungsängen
Lundborg i Långsand Kungsängen
Lyth Svanvik Kungsängen
kompasser
Rick godtemplarlokalen i Bro
Assur landvärnare mot vikingar
Wingårdh,Charlie/Karin Thoresta
Lewenhaupt Aske "Askegreven"
Kalle Fräs
Bildt grevinnan
Örwi trädgårdsmästare
Skrotjocke
Heidenstam, Verner von författare
Swedelius rektor Sunnerdahl
Bosson Nyborg
Grip mjölnare
De Geer, Ebba Brogård Lejondal
Klas-Jon i Hagtorpet Kungsängen
Hjelm soldat Kungsängen
Händel mjölkaffär Kungsängen
Pettersson,Knut målare Bro
Sandell,Otto handlare Säbyholm
Carlgren,Frans Thorsätra antroposof
Piper grevinna
Tauvon,Israel Thoresta
Danielsson kyrkoherde
Svensson,Paul lärare runsten i bron
Österman,Amor
Mörner Tranbygge
Edenman landshövding
Ekhammarsfigur
Eriksson,Georg kantor,politik
Kajmats,Sverker Lövsta inventering
Iserhielm Lövsta
Riben,Carl Lövsta
Nordenfelt,Lars Lövsta
Wallrave Lövsta
Hultman,Rolf Lövsta
Norman,Charlie pianist, Gammeltorp
Mossberg inrikesminister
Netz rektor Sunnerdahls
Bondesson,Gerd Sunnerdahls
Hådell,August Parkstugan Pliktsugan
Hast,Anna Kevan 100-åring
Nylén,John bandinspelning 1950-talS
Ling gymnastikens fader
Kraemer,Roberg von landshövding
Fred Winter musiker
Sylvain musiker
Lennström fiskare Dävensö Hebbo
Wretmam Tore krögare
Nyqvist, Elsa prästg. Kungsängen
Axelsson,Gustav järnvägsstationen
Pettersson,Danny Team Tarzan
Karlsson,Kalle Bro

<<< Öppna fliken BOKMÄRKEN

Sakord Exempel - ej länkar

Här följer ett litet urval av sakord för att ge dig tips om vad som finns. Du kan välja vilket annat ord du vill och skriva det i sökfunktionens ruta. Klicka på KIKAREN. Om du inte markerar någon av de 4 begränsnings-möjligheterna så visas en del av den mening där din rad av bokstäver finns.

Exempel: "Skoga" visar både "Skogahemmet" och "Skogakyrkan".
Om du bara vill komma åt ordet "Skogahemmet" skall du markera ***Endast hela ord.***
Klicka därefter på någon av meningarna och artikeln visas.

Allers familjejournal
Allmänna sparbanken
Allmänna telefon Rikstelefon
Almstenen minnessten dragoner
Alsnö stadga
Aniara Karl Birger Blomdal
Arbetarnas Ring
Aspviks kvarn
Bedas pojkar
Bro Bokföringsförening
Bro Trasig
Brolimpan
Buffalo Bill
Chicago i Kungsängen
Cigarrlådan
CocaCola
Dalregementet Dalkarlsbacken
Duvans skärning
Flickorna Julbok Pojkarnas ...
Folkets hus
Fosfatbolaget
Fyris II Nya Uppsala Uppland
Gammeldansens vänner
Godtemplarhuset
Gustav Adolfsdagen
Gustavssons födkrok
Hemskolor på landet Sunnerdahl
Heymans varuhus i Bro
Hovstallängen en kungsäng
Håbo-Bro Föreningsbank
Håtuna baptistkapell
Håtuna krönikebok
Håtunaleken
Hägers grind
Jehanders grustäkt
Jordbrukskassan
Karl XII:s likfärd
Kennelbaronen Brunnsvik
Klarahallen Årsta partihallar
Krügerkraschen
Kungliga Jaktklubben
Käppalaförbundet
Lillklint Bro hembygdsförening
Lindströmska fonden
Linjebuss taxi
Långholmen
Lövsätrahemmet
Magdebugerspel
Marknadsafton (teaterstycke)
Matells testamente
Medborgarhus
Mälardalens nomader
Mälaren Runt cykeltävling
Ormuddens skola
Parissalongen
Pojkarnas flygbok
Pojkhemmet
Riddarholmskyrkans spira
Röda Björn
Sandells NK
Seglora kyrka
Sigtuna skvadron
Silidens bygdegård
Skogahemmet
Skogakyrkan
Skällsta säteri i Håtuna
Solstrålen på Björknäs
Sonora Husbondens röst
Spånga barnkoloni
Stockholmsutställningen 1897
Stora Kopparbergs pollett
Stora daldansen
Svarta Ryttaren Tammsvik
Svea Ranch
Svenngårds hembygdssamling
Svenngårdska rummet
Säbyholms folkskola
Ugglasgruvan
Upplands lantarbetarförbund
Urfjälls pensionat
Valborgsmässoafton
Vita Björn
Vivohallen Bro Livs
Växtodlarföreningen
Ynglingahemmet
Ålsta Rusthåll
Årets företagare
allmänning Bro Håbo
anhalt
apotekare läkare
arkivstudier
armringar
avfallhantering
backstuga Kul-Maja
badhus bastu
bageri
balettskola Nordenfelt
bank
bankhus
bankinspektionen
banvaktstuga
barnhem Lillstugan SPU
barnkoloni
barnmorska
barnskötarutbildning
bazarer
benkvarn
bibliotek
biodynamisk odling
bogårdsmur
brandbil Hudsonbil
brandredskap
brovakt brofäste
brudkrona
brännvinsbränneri Brogård
busstrafik
bystämma
båthamn båtklubb
champagnefabrik
dagsverken
dansbanor
diligensen
dopfunt
dragontorp soldattorp
dragspel Jularbokalle
egnahemsrörelsen
ekotemplet
eldgropar
elektricitet
examensdag
fallandesjuka
fasaner
fattigvården
flygtur
fornborg
fortsättningsskola
fotboll bandy
frivilliga brandkåren
fångstgrop
fägata Tä Tätorp
gengas
gesällprov
giraff
gjuteriet i Kungsängen

grafit till Hitlertyskland
grafitgruvan i Håtuna
grammofonfabriken Bro
gravkor gravhög
gyllenläderstapeter
gyllenåder
hammarflygeln på Almarestäket
handelsträdgård
hartsfiol
hembygdsförening
hemvärn
holkyxa
hundgrav
husförhör
husmamsell
hålväg
hästen Lisa
hönseri
idrottsförening
invallning
isupptagning
jordebok
jordgolv mynten i Rättarboda
julspel
jungfrukrogen och mordet
järnhandel
järnvägsbommar järnvägstrafik
jättegrytor
kaffekvarn
kakelugnar
kanoner
karbid
karolinergård
klockstapel
kniphammare
kolmilor
kommunalhus
konditori
konfirmation
konservfabrik
kor mjölk
kortspel
kristallmottagare
kristid
krogen
kulspetspenna
kvarnsten
kyrkvärdar
kålgård
labyrint
laga skifte
lantarbetarstrejk
lantbruksutställning Brogård
ledung
lokomobil
luffare nasare
lusthus
luzern
läkarmottagning
länsman fjärdingsman
läroverk
majbrasa
mejeriet
minnesmärke
mistlar
moring
musikkår
musikskola
musteri Bro
nazister nazism
norsk soldatutbildning
nyckelstenen
orangeri
orgeltrampare
oxvandring
patronatsrätt
pendeltåg
pensionärshem ålderdomshem
pistol självförsvar
postdiligensen
potatismjöl
primuslampor
processionsväg
provinsialläkare
prästens villor Kungsängen
pudrett sopor
pumphus
pyroman
radiogudstjänst
regemente I1
regionplanekontoret
revy fester
rotebönder
ruddamm
runsten
rättare
rävfarm
salpeterjord
sebastinfabrik sprängämnen
separator
sergeantboställe löjtnants...
signalsten
silverrävar
sjukstuga
sjökrog Tärnsund
skakare matare
skioptikon
skogsskötsel
skolavslutning
skolradio
skolresa
skolrådet
skytteföreningen i Låssa
skålgropar
slaktdjur
slankveckan
slussen i Stockholm
slöjdskola
smedja
sockenstämma
sommarhem
spanska sjukan
stadsmissionen
stadsplan
storkommun
strejbrytare
stupstocken
superfosfat
syförening
tandläkare i Bålsta
tegelbruk ett 10-tal
telefonväxel
tibasten blommar
timmerflottning
tjänstefolk
tjärdal
tonsättare
traktor Munktell
trefaldighetskälla
trumslagare
trädgård trädgårdsmästare
trädgårdsgymnasium
tröskvandring
tullkvarn
tunnelbanan Lundborg
turbin
tågresan med grevinnan Rappe
tältbio
urskog i Bro och Kungsängen
vagnshästar
varggrop
varubilar
vattenhjul
vildsvin
vindmotor
vinterväg
vårdkase
vädersåg vattensåg
välskrivning psalmverser
yttersta domen och pepparkakor
åladugården
ålderdomshem
ångbåtsbrygga
ångbåtstrafik
ångsåg för ekarna i Ekboda
älvkvarnar skålgropar
ättiksfabrik
ödegårdar
överrodd
översvämning

Utflykt med flora och portör i Håtuna och Håbo-Tibble omkring 1930

Av **John Kraft** febr 1993

Erhållit som tack för boken Vad hände egentligen del 2.
OCR-läst datorutskrift 2004-12-02 i4-1
Pärm p26:10 i4 hemsidan

Vid denna tid var jag endast omkring 18 år och arbetade som trädgårdselev i Aske trädgård. Mitt fritidsintresse hade efter hand blivit allt mera natur- och botanikinriktat. Orsaken härtill kan bero på min dåvarande chef: trädgårdsmästare Knut Öhrman. Han hade tidigare, när jag arbetade som ung lärling i trädgården, försökt intressera mig för vad kulturväxterna hette. Han försökte lära oss unga elever vad växterna hette på såväl svenska som latin.. Åren 1927-30 arbetade jag i Aske trädgård. Mäster var, efter förhållandena på gården, en lärd man. Han hade tagit trädgårdsmästarexamen vid Experimentalfältet i Stockholm. Dessutom hade han lång och gedigen erfarenhet som trädgårdsmästare i herrgårdsträdgårdar.

Hans pedagogik gick; bl.a. ut på att lära eleverna kulturväxternas latinska namn. Han förklarade även, vad de latinska namnen betydde. Det var väl inte alla som tyckte om detta. Det var ju så mycket annat som lekte unga trädgårdselever i hågen. Jag tände emellertid på saken och försöka slå in de latinska namnen på alla kulturväxterna, som odlades i trädgården.
Det var faktiskt inte lite det. Någon har sagt, att det var lättare att räkna upp vad som inte odlades, Trädgårdsfrö- och plantskolekataloger var på den tiden väl så art- och sortrika som i dag.

Efterhand började jag även fråga mäster om namnet på de vanligaste ogräsen i trädgården. Han letade reda på "Krok & Almquists" flora, som han hade skaffat under sin studietid. Jag -fick låna boken för att själv kunna ta reda på vad växterna hette. Min förvetenhet blev troligen för besvärlig för honom. En växtpress med gråpapper och en portör fick jag låna på slottet, så min utrustning blev snabbt komplett. (Beträffande växtpress, så tillverkade jag själv en sådan med yxa och vedsåg hemma i vedboden, och den fungerar fortfarande efter 66 år).

Nu började en spännande tid. Efter inledningen i floran fann, ett kapitel med "Några råd angående växters insamling, pressning och inläggning till ett herbarium". Det fanns även en lista med "Förklaringar över förkortningar och tecken" samt en lista med "Förklaringar över termer". Det var viktiga upplysningar för en novis, som inte hade sysslat med dylika ting. Jag började i första hand samla växer, som jag kunde de svenska namnen på. Det blev till att börja med mest trivialiteter. Alltså de vanligaste förekommande arterna i trakten. Det visade sig att växtsamling, artbestämning och uppklistring var ett jobb som faktiskt tog mycket tid i anspråk. Arbetstiden var lång på den tiden. I trädgården arbetade vi från kl 7 till kl 7 och på lördagarna till kl 6. Dessutom var det en del som skulle hjälpas till med hemma. Vi hade en rätt stor trädgård som hörde till bostaden. Dessutom kom det på min lott att såga och hugga all veden som krävdes för uppvärmning och matlagning i tjänstebostaden. Ordet semester fanns inte i ordlistan på den tiden.
(John Kraft var son till kusken på Aske)

Häromdagen bläddrade jag igenom mitt gamla herbarium. De äldsta beläggen är daterade från år 1928. Jag har delat in området i några lokaler, som jag tycker är intressanta. Eftersom jag bodde på Aske gård och endast hade ca 100 m till den stora slottsparken, är det naturligt att de flesta växterna i herbariet är tagna där. En inledande beskrivning av parkren kan vare på sin plats innan jag börjar redogöra för växtligheten.

Eftersom brukspatron Sehmann lät uppföra Aske slott åren 1802-1809 kan man förmoda att en del av marken omkring slottet omvandlades till en någorlunda. ståndsmässig herrgårdspark. När godset år 1872 köptes av kapten C.G. Lewenhaupt, anlades förmodligen en mera storstilad park. När parken kom på tal på 1920-30 talet hörde man ofta att: "det är från (eller det gjordes på) gamla grevens tid". En del främmande trädsorter vittnade om ett visst parkintresse. Framför allt stora och välutvecklade barrträd. som fanns spridda i den redan förvildade parken, bar vittnesbörd om intresse för detta. Jag minns grupper eller enskilda individer av douglasgran (Pseudotsuga menziesii), blågran {Picea pungens) och coloradogran (Abies concolor).

Många av dessa var stora och synnerligen välutvecklade. Ca 100 m nordväst om vattentornet stod en långbarrig fur, som enligt jägarn var en cembratall, brödtall (Pinus cempra). Om jag inte minns fel dog den tallen under fimbulvintrarna 1941-43. Även lärk fanns planterad.

Man kan dela in vildparken i den högre åsliknade delen i nordväst och det lägre partiet i nordost. Det var på den högre nordvästra delen av parken, som de flesta ädelgranarna fanns. Gamla greven var väldigt jaktintresserad, vilket föranledde honom att anlägga en stor "hargård" på den nordöstra delen av parken. Hargården hägnades med bastanta hönsnät. Inom hägnaden planterades tätt med gran på ungefär halva ytan. Den inhägnade arealen var långsträckt och omfattade ca 5 hektar. Inne i hargården fanns en träbyggnad för kläckning och uppfödning av fasanungar. Aske med omgivningar blev tack vare denna uppfödning synnerligen viltrik, framför allt av fälthare eller tyskhare, som den vanligen kallas, och fasan.

I höjd med jägarebostaden fanns två planteringar, som bildade avslutning på vildparken. Det var "gran- och lindtemplet". Grantemplet, som låg närmast jägarebostället, bestod av tätplanterade granar till en jätteberså. Från början hade granarna klippts till häcklika väggar. Lindtempet låg öster om grantemplet och bestod av tätplanterade skogslindar, som även hade klippts till höga murar. Under min barndom och uppväxt hade dessa planteringar fått växa oklippta i många är och var minst 20 m höga och yviga. Trots detta fanns det gott om utrymme i de stora, bersåerna, som med lite fantasi kunde kallas tempel. Där fanns även ruiner efter fasta parksoffor och bord.

I den nordöstra delen av vildparken fanns två parallella vägar, som gick ifrån gården och mynnade vid respektive gran- och lindtemplet. Inom dessa vägar upptogs ungefär halva ytan av hargården.

Förutom de planterade barrträden fanns en rik förekomst av gamla högvuxna lövträd som alm, ask, asp, ek, lind och lönn. Där fanns även stora hasselbuskar, häggar, självsådda häggmisplar (Amelanchier), skogstry och brakved. Där fanns jättebestånd av gamla planterade syrener av både parksyren (Syringa chinensis) och vanlig syren (S. vulgaris) och parkolvon (Viburnum lantana). Av förvildade kulturväxter minns jag särskilt trädgårdsnattviol (Hesperis matrona lis), trädgårdsförgätmigej (Myosotis sylvestris) och brandgul lilja, brandlilja, som vi kallade den (Lilium bulbiferum). Den kändes igen på sina blanksvarta bulber - smålökar, som satt i bladvecken och som var dess viktigaste spridningsorgan. Av vårfloret minns jag blå- och vitsippa, gullviva och liljekonvalj. Framemot midsommar blommade ängsbräsma på de fuktiga partierna mellan hargården och åkern i nordöst. Här och där fanns midsommarblomster, flenört, stenbär, två sorter vallört. Den vanligaste, uppländsk vallört (Symphytum uplandicum) och den numera sällsynta fodervallörten (E. officinalis). Ett intressant inslag var parksmultron (Fragaria moschata). Där fanns både han- och honbestånd, vilket ska till för att man ska kunna finna några bär. Jag kände till var honbeståndet fanns och brukade besöka det några gånger i veckan under "skördetid". Parksmultronen blir stora som fingertoppar, långa och trubbspetsiga. Färgen är ljusröd och smaken härligt smultronlik.

Inom hargården fanns även en del växter. Några av mina första bekantskaper inom familjen Pyrolaceae var vit- och ögonpyrola. Båda fanns inom granplanteringen. ögonpyrola hette då (Pyrola uniflora) men har fått nytt epitet (Moneses uniflora). Det är en vintergrön liten risväxt som bildar små, täta bestånd. De nickande blommorna satt ensamma på knappt decimeterlånga stjälkar. Om man böjer opp en blomma och luktar på den upplever man en behaglig violliknande doft. Vitpyrolan (Pyrola rotundifolia) kallades ibland för vildkonvalj. Det är en trevlig växt, som även är beståndsbildande. Den har runda, vintergröna blad och halvöppna utåt- nedåtriktade, vita blommor. I en liten glänta hittade jag tvåblad (Listera ovata)

Tidigare hade jag gjort bekantskap med två andra orchidéer, nämligen nattviol och Jungfru Marie nycklar. Jag minns att tvåbladet vållade mig en del besvär vid artbestämningen. I skogsbrynet mot nordväst fanns mörkt kungsljus. På en kompostplats strax norr om trädgården växte jättebjörnlokor (Heracleum mantegazzianum) och väldiga bestånd med brännässlor och fläder. Längs parkvägen mitt för trädgården fanns väldiga, vidkroniga popplar. Nu i efterhand har jag misstänkt att det var höstpopplar (Populuscerotina), en sort som sällan planteras i dag. Intill hästhagarna fanns dessutom ett stort bestånd balsampoppel.

Bruksskogen; som ligger mellan Fiskarhuset och Vallbyvik, var om våren översållad med vit- och blåsippor. Blåsipporna varierade mellan blått, rött och vitt. Vita var sällsynta. Jag hade inte sett en rikare blomfärgsvariation hos blåsippa, förrän jag kom till Borgholm på Öland våren 1936. I Borgahage,

nedanför landborgen vid slottsruinen, fanns en liknade färgprakt. Vid stranden strax sydöst om Bruksbyggningen fann jag sommaren 1930 korallrot (Corallorhiza trifida). Där var ett litet fuktstråk, som bildat en miniatyrbäck. Nere vid stranden växte några stora alar. På naken jord mellan alrötterna blommade ett tiotal korallrötter. Det är en tämligen liten, ett par dm hög orchidé, som saknar klorofyll. Hela växten är gulvit bortsett från några små röda prickar på blomläppen. Den fann jag inte på något annat ställe i området.

Vallbyvik i Håbo-Tibble socken
Här var platsen, där man kunde få överrodd till Sigtuna. Till höger om ångbåtsbryggan fanns en liten bergknalle, som sluttade ner mot vattnet. Där var även en bra badplats. På baksidan om bergknallen var klippan tämligen brant. Medan jag väntade på överrodarn, som kom från Ropsten på Sigtunasidan, brukade jag se mig omkring. I en bergspricka bakom den sluttande berghällen växte några ormbunkar. Det var stensöta och svartbräken, som inte var särskilt sällsynta i trakten. Dessutom fanns där hällebräken (Woodsia ilvensis). Det blev för mig en ny ormbunke. Från platsen har jag dessutom samlat vårärt och svalört.

Norrängelund
var ett litet hag- och skogsparti, som ligger mellan Kvarnnibble och Norränge öster om gamla landsvägen. Det var ett intressant område ur såväl botaniskt, geologiskt som arkeologisk synpunkt. Beträffande arkeologin så fanns det ett (gammalt) gravfält, med egendomliga stensättningar i Kvarnibble hage. Geologiskt kan nämnas Kvarnnibbleån. Nedanför skogen bildade den slingrande, serpentinliknande meanderslingor. Här är marken flack och ån har sökt sig olika vägar ner mot Håtunaviken.

Jag brukade sätta cykeln vid grinden uppe vid vägen. Längs den halvt igenvuxna markvägen, som leder österut igenom hagen, fanns vid midsommartid massor med "Natt och dag" (Melampyrum nemorosum). Finns nog där än i dag, hoppas jag? Det är ju en fantastisk grann växt med sina gula blommor och blåvioletta stödblad. Det kanske kan vara av intresse att nämna, att det var Linné, som i Flora Suecica (1745, 1755) gav växten det svenska namnet "Natt och Dag". Linné hyste tydligen ett särskilt stort intresse för växten. I "Skånsk resa" år 1749, utgiven 1751, skriver han:

"Melampyrum caeruleum, Landsknektar, ett ganska artigt namn, emedan denna örten bär svenska liveriet med rocken eller bladerna, som äro högblå, och bröstet eller blommorna inunder gula, liksom den fågelen, vilken efter samma metophora av arkiater Rudbeck kallades Avis Carolina".
(Citatet är hämtat ur CARL LINAEUS "SKÅNSK RESA" ÅR 1749, Redigerad av Carl-Otto von Sydow 1959.

Ett tiotal meter från grinden fanns ett litet linneabestånd. Det var den enda linnealokalen, som jag kände till i trakten. Längre österut fanns en sluttande berghäll med tydliga rispar efter inlandsisens glidning. Intill hällen växte en gran, som bildade en vidlyftig matta. I stället för att sträva uppåt följde grenarna marken och berget. Flera grenar hade dessutom slagit rot. Jag döpte den till "mattgran". Ett stycke söder om berget fanns ett relativt ungt granbestånd. Här fick jag uppleva ett av naturens förunderligaste tilltag. När jag kom in bland de unga granarna, upptäckte jag att de såg mer eller mindre vanskapta och tokiga ut. Det var nämligen en svärm med ormgranar av skiftande ålder och fason. Längst in i beståndet fanns knappast en enda normal gran, d v s med rak genomgående stam och grenvåningar med omkring fem grenar i varje. Granen, som avvek allra mest, var en flaggstångsliknande "käppgran" Den såg faktiskt ut som en mindre, i övre delen grön flaggstång. Den hade inte tillstymmelse till sidogrenar. Efterhand som jag tittade mig omkring i beståndet, fann jag ormgranar av olika fason. Det fanns en som hade utvecklat fem grenar i varje grenvåning men saknade helt sidoskott. Det märkliga med ormgranarna var, att barren satt runtomkring skotten som håret i en rävsvans, Barren var dessutom både längre och tjockare än hos normala granar. Tydligen hade sidogrenarna samma egenskap som toppskottet, där barren sitter runtomkring. Inom området fann jag efterhand alla övergångsformer till normal gran.

Nere vid Kvarnnibbleån stod det en ensam gran, som var dubbelt så stor som granarna uppe i lunden. Även den var egendomligt vuxen. Den ena sidan hade normala grenar, medan den andra sidan var en trasslig röra med ormgransliknade grenar. Sådana former brukar genetikerna kalla chimärer. Liknande ormgransbestånd finns sällsynt på andra ställen i landet.

Det här är ett intressant fenomen, som även kan förekomma hos andra trädslag. Hos bok t.ex. finns liknade former. De flesta känner väl till att det finns hängbokar. I Skåne kan man i Torna Hällestad, Svedala och Börringetrakten hitta bestånd eller ensamma träd, som varierar från mer eller mindre krypande mattbokar till så kallade kurrabokar. Kurrabokarna ser ut som hängbokar, fast de har kullrigare kronor och inte så långa, hängande grenar. Naturen är fantastisk!

Det kan vara av intresse att nämna att Linné beskriver en ormgran i "Gotländsk resa" förrättad 1741, tryckt 1745.

"Augusti 17.
Resan ställdes ifrån Växjö åt Stockholm.
En gran av underlig skepnad stod jämte vägen, inemot 3/4 mil ovanför Matkulla gästgivaregård, och på högra handen; grenarna voro långt tjockare än allmänt på gran och hade inga små grenar på sidorna, utan hängde såsom spö och gjorde en hel främmande skapnad; bladen eller barren stodo ej eller kamlikt såsom på en gran, utan mest på alla sidor strödda. Ett sådant träd har jag aldrig sett mer, än endast 1734, Juli 12, strax ovanför Älvdalen vid Rotbron i öster-dalarna, ett enda träd. Mån detta är ett species Hybrida eller blandning av en tall som befröat en gran?"
(Citatet är hämtat ur Carl von Linnes GOTLÄNDSKA RESA förrättad 1741. Utgiven och kommenterad av Bertil Molde 1957).

Skråmsta lund i Håbo Tibble socken
Hit for vi om somrarna för att plocka smultron, hallon och blåbär. Om höstarna fanns det en del år rikligt med hasselnötter.

Jag minns ensamma cykelfärder till Skråmsta lund. Om våren blommade där mängder med blå- och vitsippor. Där fanns underviol, vårärt, trolldruva och tibast. Tydligast minns jag de gamla glest stående ekarna. Somliga var döda och ihåliga som rester av fabriksskorstenar. Vi brukade pröva hur många som fick plats inne i en sådan ekruin. På somliga kunde sitta en och annan grönskande gren kvar. De ännu levande och tämligen friska var stora och vidkroniga som sparbanksekar. Emellan ekarna fanns jättehasslar. Även dessa stod jämt spridda. De var säkert mycket gamla eftersom en del hade grova, trädlika stubbskott. Det vore intressant att veta hur området såg ut på 1700-talet. Var det en öppen skottskog med stora glesstående ekar och hasslar?

Jag har inte varit i Skråmsta lund sedan jag var i 20-årsåldern. Bredvid mig på bordet ligger emellertid "Bertil Dalfors, Björn-Axel Beier och Ulla Mörtbergs "översiktlig naturinventering av Upplands-Bro kommun" (utgivningsår kan jag inte finna), vilken friskat upp mitt minne från området en del.
Landskrona i februari 1993 John Kraft
****

När seklet var ungt - Några glimtar av livet i en herrgårdsträdgård

Av **John Kraft**
Ur VIOLA-Trädgårdsvärlden 1960-06-20
Pärm (H3) i4 Ortsbor berättar och Hemsidan

i4-2

Klockan närmar sig fem på morgonen. Kusken och jag har redan klockan fyra lastat flakvagnen med frukt och grönsaker, som skall med båten till Stockholm. Solen är ännu yrvaken, fåglarna har varit igång sedan före soluppgången och taltrasten är som vanligt i full gång med sin visselkonsert. Bryggan är ännu våt av daggen, och spindelnäten i spjälverket på soffor och bryggräcken glittrar som diadem i morgonsolen. Kusken gäspar och lägger in ny mullbänk, medan jag står och tittar på löjstimmen som släntrar omkring stolparna nere under bryggan. Vi hörde nyss hur båten blåste borta från signhildsbergshållet, så den skall väl snart komma.

Vi har ett väldigt lass med grönmålade lådor, på vilka är textat med prydliga svarta bokstäver: ASKE GÅRD. Lådorna, som alltid var returgods, var tillverkade av spontat entumsvirke och försedda med präktiga handtag och lock med stänganordning. Det ville till starka don, för dels rymde t. ex. en gurklåda bortemot hundra kilo och dels skulle den hanteras mer eller mindre varsamt av såväl oss som båtkarlar och stadsbuden, eller vilka det nu var som fraktade upp dem till torgmadammerna på Hötorget eller vart dom nu skulle.

När det gällde vitkål om höstarna spikades det ihop riktiga grisburar som rymde flera hundra kilo kål. Båtarna tog nämligen betalt pr kolli och inte efter vikt, så man kan gott förstå att lådorna hölls stora. Vi som skulle lasta dessa mammutförpackningar uppskattade inte lådmodellen särdeles, i synnerhet som man ännu inte fått tillräckligt med råg i ryggen.

Nu skymtar emellertid båten mellan Getholmen och Kämpasten. Kämpasten, ja - här måste jag avvika från ämnet ett ögonblick. Strax intill bryggan bodde fiskaren, som dessutom var överroddare och bryggvakt, och i hans trädgård låg ett väldigt flyttblock, som var ett par tre meter högt och i omfång som ett mindre uthus. Snett över sjön låg Kämpasten, ett liknande block som låg en bit ute i vattnet. En sägen förtäljer, att två jättar kastat sten mot varandra tvärs över sjön och stenarna hamnat där de nu ligger.

Nu är båten så nära så vi kan se namnet under bryggan. Det är en av örsundsbrobåtarna. Den har redan hunnit avverka halva vägen till Stockholm, från Uppsala räknat, och har på sin slingrande färd passerat eller angjort åtskilliga bryggor såsom Skokloster, Finstaholm, Eriksund, Håtunaholm och Signhildsberg. Det var en massa båtar som trafikerade Stockholm-Uppsala-leden på tjugo- och trettiotalen. Båten stävar med god fart in mot bryggan och maskintelegrafen klingar för back i maskin. Propellern river upp ett brusande vattenskum under aktern, och båten lägger till mjukt och elegant som en katt som stryker sej mot ens ben. Jag fångar trossen och slänger öglan över pollaren och så börjar lastningen. Båtkarlarna - av någon anledning kallades de aldrig sjömän och djupvattenseglare brukade kalla dem ångbåtskallar och tyckte att Mälaren var blott ett dike.

"Besättningsmännen" var nog den vanligaste benämningen på dessa mälarseglare. De var i allmänhet gladlynta och arbetsvilliga och var som regel ovanligt starka, tränade som de var att lyfta eller baxa tungt gods, arga tjurar, istadiga hästar och ibland fulla passagerare. Vår vagn är tom i ett nafs, skepparn blåser avgångssignal, lägger rodret dikt babord och ger halv fart till maskin.

Så släntrar båten vidare på sin slingrande sicksackfärd mellan bryggorna mot Stockholm, via Sigtuna, Negelstena, Steninge, Runsa och Stäket m. fl. När jag tänker på denna båttrafik, kan jag inte undgå att erinra mej en berättelse som jag hörde Anders de Wahl läsa i radion för ett tiotal år sen, där han berättade om sina midsommarresor mellan Stockholm och Skokloster när han var ung pojke.

Jag har även upplevt samma sinnesintryck som han skildrade och kan inte låta bli att nämna några ord om en av de första båtresorna till Stockholm som jag minns. Pappa var gammal god vän med kaptenen, vilket föranledde denne att bjuda pappa och mamma på kaffe medan vi ungar trakterades med läskedrycker och annat gott. Efter kaffet tog kaptenen fram de största grogglas jag någonsin sett, varefter de blandade sig varsin stöddig grogg. Kaptenens salong låg alldeles bakom bryggan, så jag smet ut och ställde mig bredvid rorsmannen.

Kapten var redan en aning på snusen så han ville väl skoja med mej, för när vi passerat Sigtuna sa han åt mej att ta ratten. Jag blev naturligtvis salig av lycka, rorsmannen gick ned på fördäck och kaptenen beordrade mej att hålla kurs mot en kvastprick långt borta på fjärden, varefter han gick in till pappa i salongen igen. Så där stod jag nu, en liten grabb som inte var längre än att näsan knappt nådde över ratten och styrde denna jättefarkost. Jag hisnade av stolthet, och önskade att mina kamrater där hemma skulle se mej i min upphöjdhet. Besättningsmannen hade naturligtvis fått order att hålla ett öga på hur jag styrde, han dirigerade med handrörelse vid kursändringar och kom upp och tog ratten vid angörandet och avgången vid bryggorna. Allt gick väl och jag styrde båten mellan de flesta bryggorna till Stäket.

När båten lagt, ut, lastar vi tomlådorna på vagnen, smackar på hästen och kör hemåt.
Jag ser redan för mej, hur arbetarna börjar samlas utanför stora växthuset, där mäster brukar ställa ut om morgnarna. Han gick alltid så prydligt klädd i spetsbyxor, och sommartid hade han alltid en ljus svalrock och halmhatt. Han ställde ut folket med lugn och värdig grandessa.

Det skulle skördas gurkor, plockas kronärtskockor, melonerna skulle gås igenom' och skördas och vändas, klarbären skulle plockas. Ja, det var tusen och en sak som skulle bestyras. Skulle man räkna upp alla kulturer som odlades i en herrgårdsträdgård på den tiden finge man tillgripa en av den tidens välsorterade frökataloger för att få med det mesta. Det är mycket lättare att nämna det som inte odlades. Vi unga elever fick vara med om det mesta, hjälpa till än här och än där och fick alltid göra de otrevligaste arbetena.

Vi hade bortåt ett tusen fönster varmbänkar, i hälften odlades vita gurkor och i' den andra hälften meloner. Som förkultur hade vi skolad spenat, rädisor, dill, persilja, sallat och gud vet allt. Att skörda gurkorna tyckte jag alltid var roligt, för det gav så mycket. När vi skördat färdigt låg gurkorna i stora travar på bänkfönstren och lyste vitt på långt håll. Det var otroligt vad dessa gurkor gav mycket. Att skörda meloner var ändå roligare, de var så varma och behagliga att ta i och de luktade så gott.

Men - det vår ett men med arbetet i bänkarna för den som var harig av sig, för där var så gott om snok och ibland huggorm med förresten. Snoken stortrivdes i de tjocka gödselbäddarna och lade stora klasar med ägg i dyngan, och småsnokarna som kläcktes i den ljuva värmen kravlade som daggmask i bänkarna. Jag var visserligen inte rädd för reptilerna, men nog var det obehagligt när man ibland fick fatt i en orm i stället för en gurka, eller när en stor snok spratt upp ur sin slummer och fräste en rätt i ansiktet.

Jag roade mej ibland med att stoppa snokungar i fickorna för att skoja med herrgårdsjungfrurna när de kom ner för att hämta grejor till köket.
…
Så gick dagen med vattning, luftning och spritning. Men en sak har jag glömt: gödselvattning. Gödselvattningen var det förhatligaste jobbet jag visste. Latrin var det viktigaste livselixiret i den trädgården. Allt skulle vattnas med latrin, antingen det var spenat, växthusjordgubbar eller bänkgurkor. Man bar gödselvattenkannor så armarna blev så långa att man kunde gå rak och plocka potatis om höstarna.

Och som man luktade! Allting luktade latrin i sommarvärmen. Det är konstigt att stockholmarna inte reagerade, när de åt latrinimpregnerade bär och grönsaker för jämnan.

En annan malört i glädjebägaren var eldningen av ugnarna på vintern. De flesta yngre trädgårdsmän har väl inte en aning om hur sådana eldningsanordningar såg ut. Ett djupt hål utanför växthusgaveln och där nere en ugn som rymde en halv meter ved, så en rökkanal som gick igenom hela huset och utmynnade i en skorsten vid den andra gaveln.

Den som hade eldvecka skulle under eldningssäsongen börja klockan fem på morgonen med att sätta fyr i ugnarna. Så var det lagom att sno hem och få sej en kopp kaffe för att hinna tillbaka till klockan sju, då arbetet började. Sedan skulle fyrarna passas, ved iordningsställas till kvälls- och morgoneldningen.

När de andra fick kväll skulle man ner i trädgården klockan sju för att lägga in sista brasan för kvällen, klockan tio var det dags att stänga spjället - om man hade tur och hade torr och bra ved. Det kunde också hända att man fick vänta till klockan elva. Så nog räckte arbetstiden till alltid.

Och så var det vaktsöndagarna. Värst var det om vårvintern. Då var alla husen igång och skulle eldas, och alla varmbänkarna var lagda, och dom skulle dubbeltäckas med vassmattor. Hade det då snöat på natten tillika, så att det låg decimetertjockt med snö på mattorna, ja, då kunde man hålla sej för skratt.

Som väl är minns man de ljuva stunderna blott, så vi återvänder till vår hemfärd efter hästlunket genom allén upp mot gården. Vi möter ladugårdskarlarna som går hem till sin tidiga frukost efter ett par timmars arbete. Kördrängarna har redan börjat sätta för hästarna, och ungdomar och äldre cyklar eller traskar bort emot trädgården.

****

Som elev i en herrgårdsträdgård på tjugutalet

Av **John Kraft**
Ur Viola-Trädgårdsvärlden 1966-12-29

i4-3

Ocr-läst från tidningsartikel 2004-12-02
Pärm (p26:10) i4 hemsidan

Tjugutalet var väl slutet på herrgårdsträdgårdarnas storhetstid. Depressionen gjorde sig alltmer gällande, och godsen fick allt svårare att hålla sin höga standard. När det började knipa gick det ut över trädgårdarna, där man fick göra större eller mindre inskränkningar, åtminstone vad park och prydnad beträffar.

Jag hade emellertid turen att få uppleva ett par år av den slocknande storhetstiden, med välskötta parker, ekonomiträdgårdar med tonvikten på delikatesser, och exotiska växter.

Jag minns slottet inramat av hundraåriga ekar, lindar och kastanjer. Jag kan ännu se de välskötta gräsmattorna med prunkande rabatter av utplanteringsväxter. Det grevliga vapnet utformat i en rabatt i identiska färger och former av begonior, heliotroper, ageratum och fuchsior m. m.

Jag kan nästan förnimma pelargonernas myskdoft en varm dag med stiltje och åska i luften, eller häggarnas och syrenhäckarnas intensiva doft om våren. Eller höra vindens prassel i dracaenernas bladrosetter på de tre-fyra meter höga stammarna, eller känna smärtan av agavernas stoppnålslånga

taggar, när man kom dem för nära vid gräsklippning eller annat arbete. Var gång jag sticker mig på en abborres ryggfena, erinras jag alltid om agaver, båda ger upphov till samma molande värk.

Jag nämner dessa exotiska växtslag, därför att de alltid ingick i en varje sommar återkommande grupp, på stora gräsmattan framför slottet, tillsammans med Phormium, Araucaria, palmer och pelarkaktus.

Första året jag arbetade i trädgården blommade en Agave americana. Under sommaren sköt det upp en kraftig, fjällig blomstjälk, som nådde en höjd av åtta meter, inberäknat själva blomställningen, som var granlik och med tusentals av nektardrypande blommor.

När hösten närmade sig och agaven nyss slagit ut i full blom, släpades den flera hundra kilogram tunga plantan in i slottshallen, där den kom att stå i en miljö som var nog så kosmopolitisk. För på väggarna i den fyra våningar höga hallen satt uppstoppade djurhuvuden och hornkronor från både in- och utlandet. Där fanns giraff, indisk och afrikansk noshörning, flodhäst och en massa andra skallar.
På golvet låg hudar av lejon, tiger, isbjörn och leopard, alla med uppstoppade huvuden och gapande käftar.

Parken var ett stort konto, men hade för åtskilliga år sedan varit ändå större. För utanför den egentliga parken, som omslöt själva slottet och trädgården, fanns en gammal förvildad park, som anlagts på gamla grevens tid. Man kunde ännu skönja igenvuxna kör- och ridvägar och slingrande stigar. Där fanns ett par planteringar av en ordinär kyrkas storlek, som kallades, dels lindtemplet och dels grantemplet, redan då av fullvuxna träd, och nu helt borta skulle jag tro.

Där fanns ett mycket vackert bestånd av abies, pleas- och pinusarter, alla storvuxna och välutvecklade. De stränga krigsvintrarna ödelade väl de flesta tyvärr. Där fanns dessutom många förvuxna buskage och i kanterna på dessa växte synnerligen rikligt med Liliurn bulbiferum, Brandliljan, eller Tulipa silvestris, vild tulpan, som den kallades. Där fanns även på ett skuggigt och relativt fuktigt ställe Fragaria moschata, parksmultron. Vi kallade dem alltid vilda jordgubbar. Bären blev rätt stora och toppiga och hade en ljusröd färg med mycket fin arom. Vildfloran var dessutom synnerligen riklig och välrepresenterad.

Väster om slottet och parken låg ekonomiträdgården och fruktodlingarna. Kartskiss av Parken
Där fanns fyra växthus av den gamla modellen, som uppvärmdes medelst ugnar och värmekanaler. Stora växthuset, som låg mot trädgårdsmästarebostaden, var dels palmhus och dels krukväxthus. De tidigare nämnda agaverna och Phormium m. m. arrangerades under vinterhalvåret som en vinterträdgård.

Krukväxterna odlades till stor del på stellagen högt upp under glaset, och det fordrades inte så lite av akrobatteknik att vattna och sköta dem.

Vinhuset som låg upp emot vägen var ett sydvänt pulpettakhus. Där odlades Frankenthaler, persikor och tomater.

Ett av husen användes sommartid till gurkor, vanligen Rochford eller Vestervang. Under hösten och vintern avlöste kulturerna varandra, såsom cyklamen, hortensior, cinerarior eller krukrosor.

Det fjärde huset användes nästan uteslutande till rosor. Där odlades rosorna både på bäddar och i lådor. Sorterna var Hadley, Ulrich Brunnar, Fisher Holmes, Ophelia med flera.

Intill växthusen låg bänkgården. Bänkfönstermåttet var, om jag inte minns fel, 105 x 160 cm. Då tillgången på stallgödsel var i det närmaste obegränsad lades uteslutanda varmbänk, och vi startade mycket tidigt. Som första kultur hade vi vanligen spenat, rädisor, dill och morötter. När förkulturen var avskördad sattes meloner och gurkor. Gurksorterna var Arboga, Stockholms torg eller Edsby gård. Mäster höll sig förresten med egen stam, som han själv gjorde urval i. När vi skördade gurkor fick vi alltid se upp så vi inte plockade de stora "grissuggorna", som vi kallade frögurkorna, för de skulle ju ligga och mogna.

Melonsorterna minns jag inte, men jag vet att mäster tog frö även av dem, så det var väl någon egen stam gissar jag.

Söder om bänkgården låg den gamla trädgården, som var indelad i rektangulära kvarter, kantade med fruktträd av alla de slag.

Mellan kvarteren gick grusgångar, vilka var kantade med mahonia eller perenna växter. Vissa av kvarteren var helt fyllda med bärbuskar, medan andra hölls öppna för odling av jordgubbar, kronärtskockor, diverse grönsaker och blommor, och som jag inledningsvis nämnt, hade vi ett kvarter med körvelrova.

Fruktodlingen var synnerligen omfattande, åtminstone vad sortimentet beträffar. De äldsta träden var mycket höga, särskilt en del päronträd. Hur vi än skarvade stegar och klättrade kunde vi endast nå en del

av kronan. Så det var si och så både med beskärning och plockning. Jag vill inte gå in på sortimentet, men vill som hastigast nämna blodpäron. De r gjorde rätt för namnet, för de var rödstrimmiga i köttet som en blodapelsin.

Bland äpplesorterna må nämnas Borgherre, vilken vi kallade bullerhus. Frukterna blev mycket stora och skramlade som en skallra r när man ristade dem. Dessutom hade vi järnäpplen. Det var en besynnerlig frukt, för den höll sig nästan över hela året. Frukterna var så hårda att hästarna inte gärna åt dem, hur glada de än var i äpplen.

Eleverna som bodde i trädgården fick hålla sig maten själva. Det var vanligt att de indelade sig i matveckor. Den elev som hade matvecka fick gå en timme före middagen för att koka potatis och ställa i ordning middagen så gott han kunde. Många gånger var det nog si och så med kokkonsten. Jag hörde en gång berättas om en elev som skulle koka rabarberkräm. Han rörde ihop en gröt på hälften rabarber och hälften potatismjöl och kokade smörjan en timme. Den krämen bet varken såg eller yxa på, så don använde den till huggkubbe i flera år.

Beträffande herrgårdsträdgårdsmästarna, så var det ett mångkunnigt släkte, med stor yrkesskicklighet. Om man besinnar alla arbetsuppgifter som ålåg dem med skötsel av både park och trädgård, och det stora växtsortiment som i allmänhet hölls, så var det inte alltid någon lätt uppgift.

Dessutom satte de i allmänhet en ära i att hålla ogräsfritt och prydligt putsat över allt. Och ändå var det många som började specialisera sig på vissa kulturer, som lämpade sig bäst på platsen.
När depressionen satte in på allvar mot slutet av trettitalet, startade många egna företag eller fick arrendera trädgårdarna där de varit anställda.

I dag torde det inte finnas många herrgårdsträdgårdar kvar, som tillnärmelsevis håller den standard på sin park som var vanligt i seklets början. En viss renässans kan stundom skönjas tack vare bättre ekonomiska förhållanden, men en återgång till den gamla tidens omfattande och storslagna anläggningar är väl knappast att förvänta. Det är märkligt att det i Danmark ännu finns herrgårdar som bevarat och underhållit sina trädgårdar i långt större utsträckning än i vårt land.

****

Vretarna - minnen från ungdomsåren.

Av **John Kraft** , 1987, diskett i4-4
Pärm p26:10; i4 hemsidan

Häromnatten låg jag vaken och grunnade, hade svårt att somna och tankarna snurrade i skallen. Så fastande minnet vid en sommarsöndag hemma på Aske i Uppland.

Jag botaniserade på vretarna nere i bruksskogen på Aske. Vretarna var ett skogfritt parti i Bruksskogen mellan Glädjen och Fiskarstugan. Mitt i skogen på ömse sidor om vägen fanns ett avlångt gammalt åkerparti som troligen legat för fäfot i åtskilliga årtionden. Spår av ryggade åkrar syntes ännu tydligt i den välhävdade grässvålen. Mitt i det öppna fältet syntes tydligt ett grunt dike till vilket de grundare dikena utmynnade likt ett fiskbensmönster. Ryggade åkrar är ett gammal odlingssätt som använts så länge plogen funnits och före täckdikningen. *Vreten* eller *vretarna* är en gammal benämning på *liten åker*. I och med att man plöjde varje stycke från mitten blev åkern liksom kupad och slutfårorna bildade diken. Det finns fortfarande gårdar och orter t ex Långvreta och Storvreta där denna ordstam ingår i namnet.

Hela Bruksskogen var inhägnad med gärdsgårdar så att kreaturen kunde strosa omkring i skogen på vretarna och nere på strandängen vid Hojan. Det var mest ungdjur, kvigor som släpptes om våren och fick gå på skogen till långt fram på hösten då de togs hem till gården och stallades.

Jag parkerade cykeln vid andra grinden från Glädjen räknat och promenerade på den norra vreten mot Hojan. Grässvålen var kortbetad men örtrik, den hade troligen aldrig handelsgödslats. Området sluttade långsamt mot sjön och var i västra kanten klätt med större eller mindre åkerholmar. Dessa bestod mest av bergknallar med en grovstensbård runtom,. troligen uppkastad från vretarna. Holmarna var bevuxna med enbuskar, slån, hagtorn, hårt nerbetade ekar, vildaplar, nyponrosor, hallon, och berberis. Blåbär, lingon,

stenbär och ljung bildade ofta undervegetation. Örtfloran på vretarna var som nämnts rik. Under vår och försommar blommade gullvivor, skogs- och hundvioler, smörblommor, mandelblom, Jungfru Marie nycklar, kattfot och mycket annat. Här och där fanns stora bestånd med smultron. På eftersomrarna hände det att det dök upp klädkorgsvis med champinjoner till glädje för svampälskare. Min syster Margit berättade att greven kom hem från en svampplockning med hela svampnätet fullt. Han frågade mamsell, om det fanns något badkar ledigt.

I Bruksskogen mellan fiskarstugan och Bugget *(så enl. orig.diskett, kan vara Bygget; på ek. kartan från 1940-talet Nybygget, BS 2004)* fanns blåsippor i mängd. I gläntor och hyggen speglade de faktiskt himlen om vårarna. Där fanns även vita, röda och dubbla blåsippor. Vitsipporna täckte även stora ytor om våren.

Efter några timmars strosande i markerna nalkades middagstid och magen krävde sin tribut. Jag hade endast några minuters cykelväg hem men föredrog att äta matsäcken ute i naturen. Några smörgåsar och en flaska lingondricka smakade mums i skuggan under en vildapel. Jag kände mig lite slö efter måltiden och värmen var ganska påfrestande så jag såg mig omkring efter en lämplig viloplats. I ett av de grunda dikena på vreten, där mossa och torrt fjolårsgräs såg inbjudande ut, och med portören och skjortan till huvudkudde beredde jag min paulun. Skor och strumpor åkte av och strumporna hängdes upp på en frodig hundkäxplanta inom räckhåll. Endast iklädd kortbyxor intog jag ryggläge i det grunda diket utom synhåll för eventuella söndagsvandrare.

Solen öste på med ljus och värme så svetten pärlade på bröstet. Insekter av alla de slag surrade, humlor brummade och myggor pep. Vid sidorna vajade gräsen och de högre örterna för en svag sommarbris och det doftade skönt kumarin från vårbrodden. Små praktfulla fjärilar fladdrade omkring mitt ansikte. En och annan slog sig ner på näsan och lät sig beskådas i närbild. Högt under den molnfria himlen jagade tornsvalorna i sitt lufthav. Några våningar lägre jagade hussvalorna och ytterligare längre ner hängde lärkorna och drillade. Från skogen runtomkring hördes fågelsång av alla de slag och ett och annat gökrop ekade mellan träden. Över vassen i Hojaviken ryttlade fiskgjusen.

Jag vaknade av att det kittlade under fötterna. När jag såg mig försiktigt omkring var jag helt omringad av kvigor. Alla stod bringa vid bringa på en halv meters avstånd och nosade på min lekamen och en var i färd med att slicka mina fötter. Jag led som ung av en mycket besvärande fotsvett varför jag alltid tog av mig strumpor och skor om tillfälle bjöds. Som bekant gillar klövdjur salt. När jag sneglade åt höger såg jag en kviga i färd med att käka opp en av mina strumpor. Nu var jag tvungen att reagera för att rädda strumpan. Vid min häftiga rörelse drog sig alla kvigorna tillbaka och efter en stund var allt i sin ordning. Jag ordnade min klädsel och kvigorna betade fridfullt borta i skogskanten.

Ovanstående är skrivet ca 70 år efter det att händelsen tilldrog sig. Hur Bruksskogen och vretarna ser ut i dag har jag ingen aning om. Aske har sedan dess bytt ägare flera gånger och jord- och skogsbruk radikalt förändrats. Episoden med greven och champinjonerna kan synas vara en skröna men är faktisk sann. Jag minns särskilt en gång när jag cyklade ner till bryggan att det lyste vitt på den ena vreten. Jag klev av cykeln och fann stora vita ytor av champinjoner, som lyste som snödrivor på avstånd.
Landskrona i april 1997
John Kraft

****

BYGGNADSFIRMAN ANDERSSON BRO

Ursprung i Bro -- och utsprång ifrån Bro --

i4-5

Av **Sven H Andersson** (2001) *Pärm H3 i4 hemsidan*

1918 bosatte sig Axel H Andersson med familj som 29-åring i Bro stationssamhälle efter 14 års praktik hos olika byggmästare - jämsides med korrespondensstudier i husbyggnad. Verksamheten i Bro med omnejd kom i början mest att handla om arbeten i träkonstruktioner och snickeri, ej minst på traktens slott, lant- och herrgårdar. Den bedrevs, som vanligt på den tiden, hantverksmässigt och med ett fåtal medhjälpare - av och till. Det kunde bli milslånga färder på cykel, för några få på mc, - före och efter arbetet 07.00 - 19.00 ej ovanligt.

I Bro stationssamhälle var det i början tämligen stilla, det fanns bara 20-talet byggnader exklusive uthus och knappt 100 boende. Det blev under många år mest smärre uppdrag, dock egen villa och en liten verkstad, på 30-talet bl.a. "ersättningsfri" medverkan i bygget Folket Hus; 1936 ombyggnad av Viktor Jonssons affärs- och bostadsfastighet på 40-talet och sedan -1952 Bagerifastigheten; ett antal villor nybyggdes och Konsum vid Köpmanvägen/ Skolidrottsplatsen. - Den affären revs efter 40 år. Utanför orten bl.a. ombyggnad/ renovering av Lindhagabergs värdshus och elevhem vid SPU. (Säbyholmsskolan), ett par villor i Bålsta och ett 10-tal "sommarstugor" modell större.

1950 - 56; Pensionärshem, Kommunalhus, Skollokaler och Brandstation vid Skolvägen, Ålderdomshem vid Lärar-och Norrgårdsvägen och "utombys" bl.a. Tjusta-skolan åt kommunen och i Bålsta en Sparbanks-fastighet. - Allt i anbudstävlan. På egendomen Hackholmsund blev det flera nybyggnader och genom-gripande ombyggnad av huvudbyggnaden. I Kungsängen till- och ombyggdes en affärsfastighet.

Då hade sonen Sven H Andersson under många år varit engagerad i verksamheten, vuxit in i och delat ledning, arbetat för utveckling - övertog officiellt 1956 varvid den registrerades som "Byggnadsfirman Andersson Bro". Fadern deltog i självvald grad till 60-talets mitt.

1957 - 58 uppfördes Bro Livs, Tage Anderssons affärs- och bostadsfastighet, vid Köpman-Norrgårdsvägen - nuvarande Konsum. Jordbrukarnas Maskincentral på Skällsta – en nybyggnad och ombyggnad av befintlig verkstad. Jannebro's bensinstation och ombyggnad av motellet där. Eljest mest "utombys"-uppdrag bl.a. på Örnäs lantgård och industri.

Verksamheten ökade och gav plats för fler än ortsbor. Behov/önskemål om bostäder inkom. Firman köpte större delen av Prästgårdsmarken och en mindre areal av Finsta samt tomtytor vid nuvarande Bagar-Målarvägen. Prästgårdens lantbruksbyggnader på höjdplatån revs 1964 liksom "Sockeninagasinet", som var illa angripet av husbock. - Gav plats för 6 större villor.

1959 - 66 exploaterades alla dessa områden helt i egen regi efter idé - samråd med arkitekten Hans Matell m.fl. konsulter. Försågs med radhus, 30-talet villor, hyres- och 5 bostadsrättshus (Prosten), tandläkarpraktik där samt Normans EL med bostadsvåning (nuv. Sparbanken). Senare också en telestation.

Trots stora grönytor blev det c:a 350 bostäder med de första 68 radhusen - och de första 8 hyreshusen i Bro. Byggnadsarbetare måste "importeras" - delvis från Norrland och finska Österbotten. Många av dem blev, och är Bro-bor. Relativt nya material och därmed arbetsmetoder på byggmarknaden kom till användning i flera avsnitt. Det resulterade bl.a. i att det kom studiebesök och i en möjlig prispress på de färdiga produkterna som blev lätt sålda - respektive alltid fullt uthyrda, - hitintills.

Under perioden uppfördes också 2 byggnader vid Herneviskolan (1958 och 1964), om- och tillbyggnaden av Kommunalhuset, Bro Livs och Grammofonfabriken (f.d. Mejeriet) utvändig renovering av Bro kyrka, vid Gustavshäll och på Skällsta 3 industribyggnader verkstäder. i anbudstävlan.
I samband med stort ombyggnads-ingrepp i Viktor Jonssons fastighet igen köptes grannfastigheten "Posten" av honom. Detta att i huvudsak notera i Bro, men flera större entreprenaduppdrag med "utsprång" från Bro t.ex. verkstäder m.m. vid SPU. (Säbyholmsskolan), skolbyggnaden i Bålsta, Kungsängen, Järfälla, Tele-station i Jakobsberg, Upsala Sparbanks fastighet vid torget i Kungsängen m.fl. gav säkra jobb åt de anställda.

Bro som bo-ort hade nu blivit lite populärt och de inflyttades vänner och besökare hörde av sig om det skulle bli några fler villor, radhus - främst. Firman upptog 1966 därför förhandlingar med ägarna till Finsta - där firman hade fått etablera sitt Förråd och Upplag - om köp av egendomen för att på egen risk i lämplig takt kunna få fortsätta en marknadsanpassad, varierad samhällsutbyggnad i fortsatt samråd med anlitade konsulter och med berörda myndigheters godkännande.

Dåvarande Kommunalnämndsordförande utbad sig att firman ej skulle konkurrera om marken med kommunen och överlämnade i stället i 2 omgångar **"Förslag till exploateringsavtal"** som försäkrades vara förankrat och som juristgranskades av en av Sveriges främsta i branschen.

> Utdrag:
> Exploatören deltager i finansieringen av kommunens köp av fastigheterna Finsta 1:2 m fl med 50 % av köpeskillingen, att erläggas i takt med kommunens erläggande av köpeskilling.
>
> §2
> Kommunen, vilken för närvarande arbetar med generalplan över området med sikte på att bebyggelsen i området kan igångsättas hösten 1967, förbinder sig att till exploatören under åren 1967-71 ställa planlagd mark till förfogande. Marken skall kunna bebyggas dels med flerfamiljshus, dels ock med småhus i form av rad- och kedjehus samt villor, och medgiva en sammanlagd produktion årligen av 150 lägenheter, dock att kommunen icke skall vara skyldig att ställa mark till förfogande för mer än 2/3 av bostadsproduktionen i området. De bostäder, som produceras såsom självbyggeri av småhus skall därvid icke inräknas. Därest exploateringstakten i området skulle bli så låg att exploatören under tiden 1967-71 icke tilldelats mark för minst 750 lägenheter, skall tillämpningen
> Exploatören förbinder sig att bebygga de upplåtna områdena i enlighet med general- och dispositionsplanens intentioner och ställa sig till efterrättelse de föreskrifter och anvisningar som lämnas av byggnadsnämnden.
> Samtliga flerfamiljshus och minst 213 av småhusen skall uppföras och överlåtas på sådana villkor att de kunna statligt belånas.

Kommunen köpte Finsta - men ej avtalsförslaget, som nu visade sig vara mycket klent förankrat!

> Dock erkändes det muntligt med "beklaganden" och sedermera bl.a. i Enköpings Posten 71.03.02; "Kommunen avsåg verkligen att infria sina löften, vi sitter ju inte och skenförhandlar."

De statliga, nya direktiven om förtur för byggetapper på 1.000 lägenheter (det olyckligt beslutade "miljonprogrammet") resulterade i stället i Stor-start på Råby 1968 i allmännyttiga Stiftelsen Upplands-Brohus regi och under åren till 1975 forcerades enkelriktat fram närmare 1.900 Hyreslägenheter.

(Den anhopningen i lilla Bro gav, ej oväntat för många, snart problem för orten som föga attraktivt att bo i - grannsamhällen drog fördel - det blev mängder av tomma lägenheter - det krävdes många miljoner kronor i bidrag - Finstas 700 lägenheter såldes slutligen i 90-talets mitt till ett privat fastighetsbolag och på Råby revs 300).

Med facit i hand:
hade det inte, totalt sett, varit bättre för samhället, för kommunen och den skattebetalande befolkningen med en mindre, mer tidsutdragen mer varierad bebyggelse - tillväxt?
Att ej bli Så Stor Så Snabbt?

Kommunhandläggningen av det brutna, ej fullföljda Exploaterings-förslaget med byggnadsfirman blev föremål för kritik och debatt även i dagspressen - än mer efter "Skeppartorpsaffären" 1970 - 73. Egendomen Skeppartorp köptes i juni -70. Kommunen bevakade ej sin förköpsrätt, - men på övertid överklagade den nye kommunalnämndsordföranden personligen. Hovrätten och Högsta Domstolen fastslog att han "ej ägde sådan behörighet" och Kungl. Majt fastställde deras avvisningsbeslut i april 1973.

Under åren efter 1966 och ej minst under den 3-årsperioden hade firmans ledning funnit för gott och nödvändigt att än mer ändra, att än mer vidga sina verksamhetsplaner. - Egendomen blev ej exploaterad. Man hade säkra bevis på att verksamheten i alla avseenden var konkurrenskraftig på den större marknaden i regionen. - Och det var "grönare"….
I Bro blev det under flera år bara lite smått -- med undantag för företagsledning, Kontors - och förrådspersonal.

Det arbetades fram engagemang, entreprenader och andra uppdrag för KF på Nygård, för I 1 i Västra Ryd, markköp i samverkan och med uppförandet av 80-talet villor i Bålsta, industribygge och ett par mindre fastighetsköp där objektet "K-centrum" i Kungsängen, Församlingsbyggnad där, ett sortiment av olika byggen i Sigtuna, Järfälla, Rotebro, Spånga, Sundbyberg, Djursholm, Lidingö, Bromma, också kontinuerliga ombyggnaduppdrag bl.a. åt SAS där, åt Svenska Arbetsgivareföreningen på Blasieholmstorg och ett flertal åt Fastighetskontoret i Stockholm. I Stockholms innerstad och i Enköping förvärvades, med stöd av referenser och ej minst banker, fastigheter som gav en hel del arbete med ombyggnad/renovering.
Några år in på 70-talet blev det dock möjligt att samtidigt återkomma till området "Gamla Bro" - att få göra en fortsatt insats där - genom inköpen av saneringsmogna villor och Godtemplare-huset, på vars tomter vid Präst- Tuna-, Stations- och Byggmästarvägen det uppfördes 28 radhus och vid andra gator ett 10-tal villor,

Vid Prästgården blev det en Församlingsbyggnad och vid Berggrens Rosenodlingar utbyggnader. Fastighetsförmedling i mindre omfattning med också externa objekt samt värderingsuppdrag togs på begäran upp.
Uthyrning av maskiner och redskap var en fortgående verksamhet liksom allehanda servicetjänster.

Sjukhemmet "Solgården" vid ålderdomshemmet, Personal - Ekonomibyggnader och nya Kyrkogården vid Bro Kyrka var några entreprenadobjekt i Bro-verksamheten före och in över 1980-talsgränsen.
Bro Idrottsplats - och Bro Idrottsklubb fick, för blygsamt kommunalt bidrag, sitt ökade behov av paviljongbyggnader tillgodosett utan kostnad - (sponsorstöd).

Anderssons verksamhet hade vid den tiden hunnit omfatta de flesta slags nybyggnader (med undantag av höghus) och omfattande renoverings - och reparationsuppdrag. Utförda dels i egen regi alltifrån markköp, dels i olika entreprenadsformer eller på s.k. löpande räkning.
Många ortsbor var i flera decennier verksamheten trogna. På lönelistorna inskrevs som mest 120, men mera ofta var det 50 - 70 under "toppåren". I en del objekt kunde ju lämpligen hel- och halvfabrikat inmonteras; det sparade tid och arbetskrafts-antal. Anlitande av fler underentreprenörer blev också mer ofta ett bra alternativ, och "vinnande" i branschens utveckling.

Flera större Bygg- och Fastighetsbolag hade nu länge visat ökat intresse av att förvärva firmans alla resurser inklusive kundkontakter, främst nog ändå fastighetsinnehavet med objekten i Stockholm och Enköping. Det blev familje-samråd, 3:dje generationen Andersson Rolf H, hade sedan 1972 arbetat sig väl in i finans fastighets-/ekonomisektor; blivit delägare 1974, då farfar överlät.

Det blev några "sittningar" - men 1981 undertecknade Sven H Andersson försäljningsavtalet med Reinhold Gustavsson, huvudägare i AB Reinhold i Stockholm, (ett av Sveriges då största i branschen) som redan ägde Jursta gård i Bro - och kontrahenterna kände varandra dessutom som Styrelseledamöter i Byggförbund och som dess representanter i Byggforskningsrådets Saneringsgrupp. Endast hyreshus-kvarteret vid Lantmätarvägen - Byggmästarvägen i Bro behölls, men i personlig ägo.

Rolf H Andersson medverkade i det nya moderbolaget, arbetade under en övergångsperiod av 3 år med ekonomi och fastighetsaffärer; arbetschefen Thomas Rodborn fortsatte i byggrörelsens ledning. Men den integrerades successivt med Reinholds uppdrag i Stockholm och i de nordvästra närförorterna.

I Bro med omnejd kan väl bara om- och tillbyggnaden av "Fagerlindska" vid Prästgården, renoveringen i V Ryds kyrka och sist Säbyholmsgymnasiets lektionsalsbyggnad 1989 noteras.
Kontoret vid Skolvägen 2 drogs in 1984 och Förrådet vid Kockbacka avvecklades slutgiltigt när nya brandstationen började byggas där 1988. - Skylten ned!
Förutom Sven H Anderssons fortsatta Fastighetsförvaltning i Bro tog f.d. A:sonägarna efter hand upp ökande verksamhet i sitt 1966 registrerade lilla Bro Byggnads AB, ett Holdingbolag för underliggande konstellationen och objekt inom Fastighets- och Finanssektorn. - Inga nybyggen! Men Stockholm blev bolagets hemort 1986; "tredje mannen" Rolf H Andersson övertog som chef.

Information – Hjälp att navigera i programmet

Bokmärken med **Grön** / **Röd** färg leder endast till denna information
- de skall ses som rubriker | navigeringshjälp | upplysningar
Backa 2 ggr med **grön pil** längst ned på sidan

Eftersom vi presenterar ett omfattande textmaterial visar vi det i s.k. PDF-format Formatet tillåter användning av register med s.k. Bokmärken för navigering i filen som innehåller många hundra A4-sidor.

Bläddring framåt/bakåt i PDF-programmet
Triangelformade pilar längst ned på sidan

Bläddring bland visade sidor i PDF-programmet
Pilar framåt/bakåt på **grön / rund** botten, längst ned på sidan

Bläddring framåt/bakåt i vanliga internetprogram (ofta med färgad bakgrund)
Pilar framåt/bakåt på **grön / rund** botten längst upp till vänster på sidan

Blå färg är länkar som leder till andra program skapade i PDF eller HTML
Röd färg är viss förtydligande information

Sökfunktionen: Sökrutan / Kikaren / el. ctrl+skift+F Nästa F
PDF-formatet har en inbyggd sökfunktion som söker i hela filen. (438 sidor)
- därför är filen stor, vilket är till nackdel för den som använder äldre typ av telefonmodem
- i de senast inlagda texterna ligger innehållsförteckningarna i särskild fil för att undvika dubblerad visning
OBS att det finns flera sökalternativ

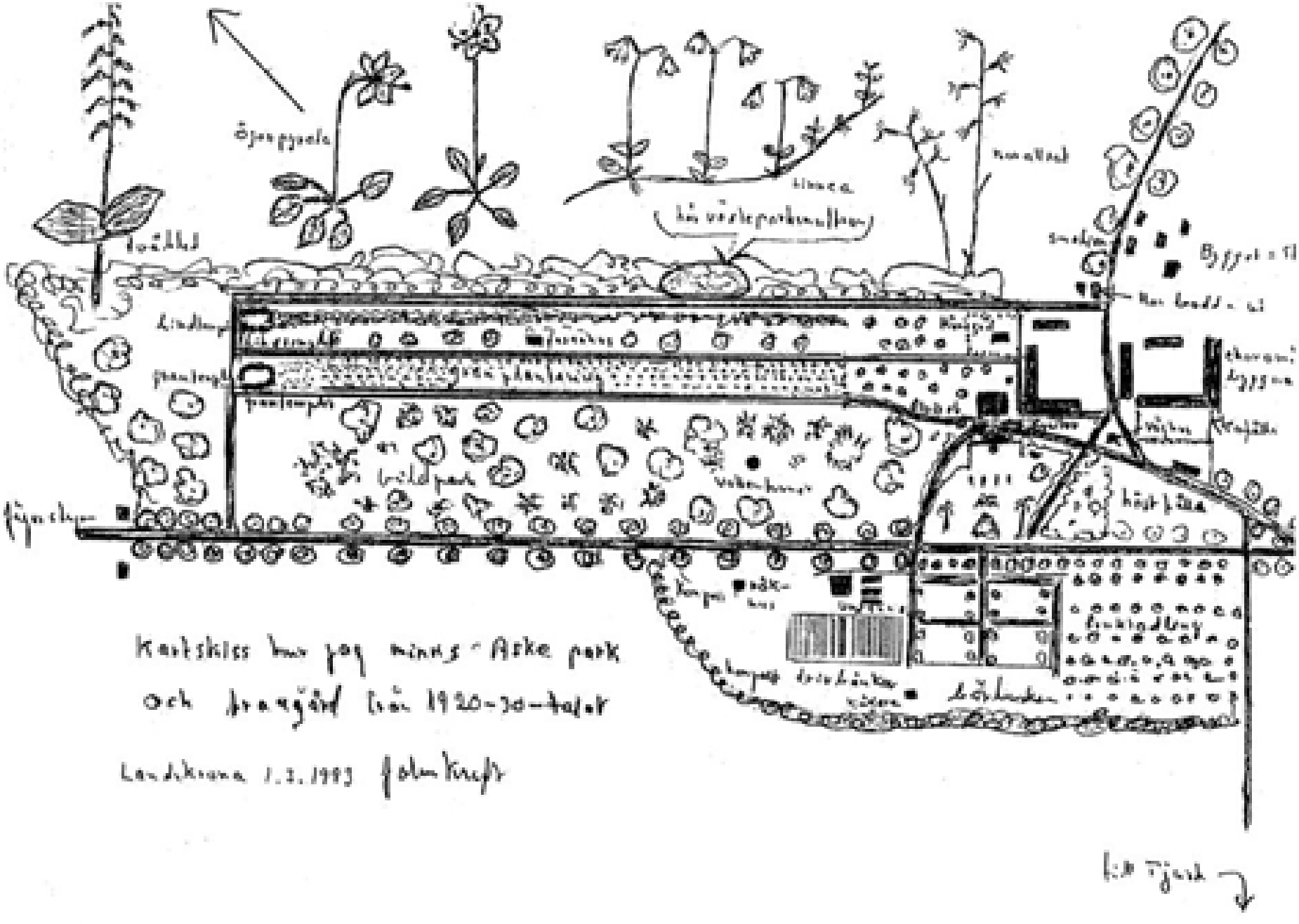
Kartskiss hur jag minns - Aske park
och trangård från 1920-30-talet
Landskrona 1.2.1993 folmkraft